

รายงานการวิจัย

เรื่อง

คัมภีร์ลชฎเกามุที : ปวิรรต แพลความและการศึกษาวิเคราะห์
LAGHU KAUMUDĪ: TRANSLITERATION, TRANSLATION
AND ANALYTICAL STUDY

โดย

พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 6107600214

รายงานการวิจัย

เรื่อง

คัมภีร์ลक्षณามูที : ปวิวรรต แปลความและการศึกษาวิเคราะห์
LAGHU KAUMUDĪ : TRANSLITERATION, TRANSLATION
AND ANALYTICAL STUDY

โดย

พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 6107600214

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

LAGHU KAUMUDĪ : TRANSLITERATION, TRANSLATION AND ANALYTICAL STUDY

By

Phramaha Chit Tanachito, Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksabuddhagosa Campus
B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 6107600214

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	คัมภีร์ลक्षणมูที : ปรีวรรต แปลความและการศึกษาวิเคราะห์
ผู้วิจัย:	พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาศีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อปรีวรรตคัมภีร์ลक्षणมูทีฉบับภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครีเป็นสันสกฤตอักษรไทย (๒) เพื่อแปลความคัมภีร์ลक्षणมูทีฉบับภาษาสันสกฤต อักษรไทยเป็นภาษาไทย (๓) เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์ลक्षणมูทีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา คุณค่าความสอดคล้องสัมพันธ์กันทางกฎเกณฑ์ไวยากรณ์กับไวยากรณ์ภาษาบาลี

ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์ลक्षणมูทีเป็นหลักสูตรแบบย่อความของหลักไวยากรณ์สันสกฤต เพื่อให้ผู้ศึกษาภาษาสันสกฤตเบื้องต้นมีความเข้าใจง่ายขึ้น โดยได้นำสูตรของปาณินิคือ อัษฎายายี มาเป็นหลักประกอบกับคัมภีร์ด้านไวยากรณ์อื่น ๆ มาช่วยในการอธิบายกฎเกณฑ์ทางภาษาสันสกฤต เพื่อให้ผู้เริ่มเรียนเข้าใจง่ายขึ้น คัมภีร์นี้แต่งโดย วรทราชะ ราชพุทธศตวรรษที่ ๑๗ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เข้าใจหลักไวยากรณ์สันสกฤตได้ง่ายขึ้น เนื้อหาหลัก ๑๑ ส่วนคือ ๑) สำญา ๒) สติ ๓) สัพพต ๔) อวยย ๕) ดิงนต ๖) ปกรรียา ๗) กฤทนต์ ๘) สมาส ๙) ทพิทิต ๑๐) สตรีปรตตย ๑๑) การก ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับโครงสร้างของหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีแต่มีการทำคำซับซ้อนการทำสนธิมากกว่า โดยรูปสูตรเป็นหลักประกอบด้วย ๑) สูตร แสดงชื่อ หลักการ วิธีการเป็นบทตั้ง ๒) วฤตติ เป็นคำอธิบายของสูตร ๓) อุทาหรณ์การยกตัวอย่างนำมาอ้างอิง

การวิเคราะห์ด้านนามศัพท์ มีการกล่าวบทนำเป็นข้อ มีการจัดเรียงลำดับสูตรใหม่จากเดิม ส่วนประกอบของนามศัพท์มี ลิงค์ พจน์ วิภक्ति การันต์ ปรตยยะ ในการประกอบคำแบ่งเป็นสูตรคือ สัญญาสูตร ปริภาษาสูตร วิธิตูตร นิยมสูตร อติเทศสูตร และอธิการสูตร โดยมีการสร้างคำนาม ประกอบกริยาและรูปศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นแบบแผนเดียวกันกับคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีซึ่งใช้มา ตั้งแต่สมัยโบราณ ส่วนที่ต่างกันคือภาษาบาลีได้มีการพัฒนาไปสู่ภาษาที่เข้าใจง่าย ศัพท์แต่ละคำมีการ เปิดโอกาสให้ตีความหมายได้มากกว่าภาษาสันสกฤต และความหมายหนึ่งสามารถใช้คำเรียกได้หลาย คำ และที่สำคัญที่สุดคือรากฐานของการประกอบศัพท์นั้นภาษาบาลีเชื่อมโยงกับการตีความหมายคำ หรือรากคำต้องสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยมุ่งที่สภาวะปรมาตม์ ส่วนรากศัพท์ของ สันสกฤตนำมาจากอรรถและธาตุและเชื่อมโยงกับความเชื่อแบบเทวนิยม

ไวยากรณ์สันสกฤตที่ต่างจากภาษาบาลีที่ชัดเจนคือ สันสกฤตมีสระ ๑๔ ตัว แบ่งเป็น ๓ ชั้นคือ ปกติ คุณะ วฤทธิ พยัญชนะ ๓๕ ตัวแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือวรรคและอวรรค ส่วนคำนามมีลิงค์ ๓ เหมือนกันกับบาลี วจนะมี ๓ คือ เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหูพจน์ ในขณะที่บาลีไม่มีทวิพจน์ วิภक्तिมี เช่นเดียวกันทั้งวิภक्तिนามและวิภक्तिอาชยต ในวิภक्तिนามสันสกฤตมี ๓ กลุ่มย่อยคือ ๑) ปญฺจสถาน ๒) ภสถาน ๓) กลุ่ม ปทสถาน แต่ในภาษาบาลีไม่มีการแบ่งกลุ่ม มีวิภक्ति ๑๔ ตัว การันต์มี ๒ ลักษณะคือ สระการันต์และพยัญชนะการันต์ส่วนในภาษาบาลีมีเพียงสระการันต์เท่านั้น สำหรับกริยา

(ธาตุ) จำแนกกริยาไว้ถึง ๑๐ คณะ แต่ละคณะมีการเปลี่ยนรูป แตกต่างกันไป กริยาเหล่านี้จะแจกรูปตามประธาน ๓ ตามกาล ๖ ชนิด และตามมาลา ๔ ชนิด แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กันของภาษาสันสกฤตและบาลี แม้คัมภีร์ลชฎาเกมุที่เป็นเพียงคัมภีร์ประเภทไวยากรณ์แต่มีคุณค่า ๑) ด้านวรรณกรรมมีโครงสร้างซึ่งเชื่อมโยงกับหลักปรัชญาของศาสนาพราหมณ์ ๒) ด้านการเป็นต้นแบบของคัมภีร์สำเร็จรูปไวยากรณ์รุ่นหลัง ๓) คุณค่าต่อการศึกษาไวยากรณ์ภาษาบาลี

Research Title : LAGHU KAUMUDĪ : TRANSLITERATION, TRANSLATION AND ANALYTICAL STUDY

Researchers : Phramaha Chit Tanachito

Department : Mahachuralokornrajavidyalaya University
Palisuksabuddhagosa Campus

Fiscal Year : 2560 / 2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachuralokornrajavidyalaya University

Abstract

This thesis aims at 3 purposes; 1) to transliterate manuscript of Laghukaumudi of Varadarāja with Sanskrit language into Thai latter, 2) to translate into Thai version, 3) to analyze its author, structure, main contents comparing to Pali and value it. The research was documentary by investigating on scripture then analyzed, compiled in descriptive style.

The findings were that Laghukaumudi is the abridgement of Siddhantakaumudi done by Varadaraja to be basic manual text for Sanskrit grammar. He compiled by taking Sūtra of Pāṇini or Aṣṭādhayāni as main references to explain the formula of grammatic system. His aims were to make difficult and complicated Sanskrit to be easier for readers. The contents contain 11 parts; 1) Sajña 2) Sandhi 3) Subanta 4) Avyaya 5) Tinanta 6) Prakriyā 7) Kridanta 8) Samasa 9) Tadthita 10) Strīprattaya 11) Kāraka which are quite similar to Pali grammar but Pali has less repletion of words and combinations. It was done by Sūtra forms consisting of 1) Sūtra as its main task, 2) Vritti or Sūtras' explanation and 3) Udāharaṇa or examples.

The word or noun analysis starts with statements, arrangement of SŪtra containing gender, numbers, conjugation, word ending, suffixs. Word composition was done by following Sūtra strictly; Sanjansūtra, Pribhasasūtra, Vidhisūtra, Niyamasūtra, Atidesasūtra and Adhikarasūtra. The forming of words, verbs and vocabulary appear similar to Pali but its differences lie on Pali was a moderate language, Pali words open for various interpretations and meanings while Sanskrit singular meaning. Anyway, both of Sanskrit and Pali deserve its own source of founder, Pali aims at realizing the Buddhist absolute truth while Sanskrit source comes from root and meaning of Theistic background.

On the structure of language, Sanskrit structure is that Sanskrit contains 14 vowels, divided into 3 level; Pakati, Guna and Vriddhi, 35 alphabets divided into 2 groups; Varga and Avara, 3 genders similar to Pali, 3 terms; Ekavacana, Dvivacana and Bahuvacana while Pali only Ekavacana and Bahuvacana. Laghukaumudi

explained the verb conjugation into 3 sub-groups; 1) Pancasthāna, 2) Bhashthāna and 3) Padasthāna which found not in Pali. There are 14 conjugation, 2 types of word endings; Sarakāraanta and Vyanjanakāraanta while Pali only Sarakāraanta found. Verb roots consist of 10 groups, its changing of form in each item depends on its subject, tenses and moods which is similar to Pali confirming the close relation of Sanskrit and Pali. Its values are that 1) literature value seen in the bridge of Brahman thought and moral background, 2) being model of later grammatic texts and 3) the value of Pali studies.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาและการเอาใจใส่จากหลายฝ่ายทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ กล่าวคือ พระราชโมลี ผู้ช่วยอธิการบดี พระราชรัตนมุนี ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขต พระมหาโกมล กมลโล, ผศ. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ พระมหาณรงฤทธิ์ ธมฺมโสภโณ รักษาการผู้อำนวยการสำนักวิชาการ และ รศ.ดร. เวทย์ บรรณกรกุล รองผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งคณาจารย์เหล่านี้ได้เมตตาให้คำชี้แนะรูปแบบ วิธีการ และการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในเชิงตรรกะ ตรวจสอบความถูกต้องและความสมเหตุสมผล จนทำให้งานนี้สำเร็จเรียบร้อยได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ รูปปัจจุบัน และเจ้าหน้าที่ของสถาบันทุกท่านที่ได้บริหารจัดการเรื่องทุนสำหรับดำเนินงานและได้เชิญคณาจารย์ผู้ชำนาญการวิจัยมาให้ความรู้และฝึกอบรมวิธีการทำวิจัย จนทำให้ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาปรับปรุงงานวิจัยและเติมเต็มสิ่งที่บกพร่องให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ที่ช่วยกระตุ้นส่งเสริมและให้กำลังใจในการทำงานวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ที่ให้บริการให้ยืมเอกสาร หนังสือ ตำราประกอบการวิจัยด้วยไมตรีจิต ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทั้งหลายทั้งที่อยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ส่วนกลางและวิทยาเขต ที่ได้แนะนำข้อมูล แหล่งค้นคว้าและวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

คุณประโยชน์ที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบูรพาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ทั้งโดยตรงโดยอ้อมด้วยความเคารพและศรัทธา

พระมหาชิต ฐานชิต,ดร.

๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ การทบทวนวรรณกรรมและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๙
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ.....	๙
บทที่ ๒ ปรีวรรตคัมภีร์ลक्षणที่จากต้นฉบับภาษาสันสกฤตเป็นอักษรไทย.....	๑๐
๒.๑ สำญา.....	๑๐
๒.๒ สรี.....	๑๑
๒.๓ สุพนต.....	๑๖
๒.๔ อวยย.....	๓๒
๒.๕ ดิงนต.....	๓๓
๒.๖ ปุรกรรียา.....	๔๐
๒.๗. กฤทนต์.....	๖๒
๒.๘ การก.....	๖๘
๒.๙ สมาส.....	๖๙
๒.๑๐ ตฤทิต.....	๗๕
๒.๑๑. สตรีปรตย.....	๘๘
๒.๑๒. สรุพท้ายบท.....	๙๑
บทที่ ๓ แปลคัมภีร์ลक्षणที่ต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีเป็นภาษาไทย.....	๙๒
๓.๑ สำญาปกรณ์.....	๙๒
๓.๒ สันธิปกรณ์.....	๙๕
๓.๓ สุพนตปกรณ์.....	๑๑๐
๓.๔ อวยยปกรณ์.....	๑๔๗
๓.๕ ดิงนต ปกรณ์.....	๑๔๙

๓.๖	ปรกรรยปรกรณั้	๑๖๖
๓.๗.	กฤทั้ตปรกรณั้	๒๑๒
๓.๘	การกปรกรณั้	๒๑๔
๓.๙	สมรสปรกรณั้	๒๒๖
๓.๑๐	ตั้ทฤ้ตปรกรณั้	๒๓๘
๓.๑๑.	สตรั้ปรฤ้ตปรกรณั้	๒๖๒
๓.๑๒.	สรุปรั้ทั้ยบท	๒๖๗

บทที่ ๔ วิเคราะห้คั้มกรั้ลขุเกามุ้ที่ในด้าันปรวัตผู้เรยบเรยง โครงสร้าง เนื้อหา คุณค่าควม

สอคคั้องสั้พันร้กับวโยการณั้ภาษาบาลั้.....๒๖๘

๔.๑	ปรวัตคั้มกรั้ลขุเกามุ้ที่	๒๖๘
๔.๑.๑	ปรวัตผู้ต้งคั้มกรั้	๒๖๙
๔.๑.๒	ปรวัตการต้งคั้มกรั้	๒๖๙
๔.๒	วิเคราะห้เชงโครงสร้างวโยการณั้	๒๗๓
๔.๒.๑	พยัณชนะ สรและการทำสนธั้	๒๗๓
๔.๒.๒	การปรกอบค้การรย	๒๘๒
๔.๒.๓	การปรกอบค้านามคั้พทั้ อั้พยคั้พทั้	๒๘๙
๔.๓	วิเคราะห้คุณค่าของคั้มกรั้	๒๙๗
๔.๓.๑	คุณค่าด้าันวรณกรร	๒๙๘
๔.๓.๒	คุณค่าด้าันการเรยงบทสร้างให้เข้าั้ใจงั้ย	๓๐๑
๔.๓.๓	คุณค่าด้าันการสร้างหลั้กวโยการณั้ภาษาบาลั้และสันสกฤต	๓๐๒
๔.๔	องค้ควมร้ของคั้มกรั้ลขุเกามุ้ที่	๓๐๔
๔.๔.๑	หลั้กการต้งคั้มกรั้ลขุเกามุ้ที่	๓๐๔
๔.๔.๒	ควมร้ด้าันภาษาศาสตรั้สันสกฤตและบาลั้	๓๐๖
๔.๔.๓	ควมร้ด้าันปรชั้ญาภาษา	๓๐๙
๔.๓	สรุปรั้ทั้ยบท	๓๑๐

บทที่ ๕ สรุปรผลการว้จยั้และขั้เสนอแนะ.....๓๑๒

๕.๑	สรุปรผลการว้จยั้	๓๑๒
๕.๒	องค้ควมร้ในการว้จยั้	๓๑๕
๕.๒	ขั้เสนอแนะ	๓๑๖

บรรณานุกรม.....๓๑๘

ภาคผนวก

ผนวก	ตั้ฉบับคั้มกรั้ลขุเกามุ้ที่	๓๑๙
ผนวก ก	บทควมการว้จยั้	๕๔๗
ผนวก ข	กั้จกรรที่เกยว้ขั้งกับการนำผลจากโครงการว้จยั้ไปใช้ปรโยชนั้	๕๕๔

ผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๕๕๔
ผนวก ง แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๕๕๘
ประวัติผู้วิจัย.....	๕๖๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การศึกษาเพื่อเข้าถึงความรู้ในพระเวทซึ่งถือเป็นคัมภีร์สำคัญของพรหมณ์เป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด จนนำไปสู่การสร้างระบบไวยากรณ์ของภาษาสันสกฤตเพื่อทำความเข้าใจในเนื้อหาสำคัญของคัมภีร์ได้อย่างลึกซึ้ง โดยแบ่งหลักการศึกษา ๖ หมวดสาขาเรียกว่า เวทวงศ์^๑ คือ

สิกขา (คัมภีร์ศึกษา) วิชาว่าด้วยวิธีการท่องจำพระเวท และวิชาว่าด้วยการออกเสียง

เวยยากรณ (คัมภีร์ไวยากรณ์) วิชาว่าด้วยการวิเคราะห์คำและสร้างรูปคำ

นิรุตติ (คัมภีร์นิรุกตยะ) วิชาว่าด้วยการถอดรหัสความหมายของคำสำคัญๆ ในพระเวท

กப்பு (คัมภีร์กัลปะ) วิชาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีประกอบพิธีกรรม

โชติสสฤต (คัมภีร์ชโยติษยะ) วิชาว่าด้วยการศึกษาดาราศาสตร์ เพื่อให้สามารถเลือกเวลาอันเป็นมงคลในการบวงสรวงและประกอบพิธีกรรม

ฉนท (คัมภีร์ฉันท) วิชาว่าด้วยลักษณะคำประพันธ์ครุ ลหุ เสียงสูงต่ำ^๒

คัมภีร์ไวยากรณ์เป็นหนึ่งในบรรดาเวทวงศ์ทั้ง ๖ และถือว่าเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดก่อนการศึกษาศาสตร์อื่น ๆ ^๓ คนขาดความรู้ด้านไวยากรณ์เปรียบเหมือนคนใบ้ที่ไม่สามารถแสดงความต้องการของตนเองได้^๔ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ชาวอินเดียเป็นชนชาติแรกในโลกที่มีการศึกษาเรื่องไวยากรณ์อย่างละเอียด จนทำให้เกิดเป็นวิชาภาษาศาสตร์ปัจจุบัน ไวยากรณ์ที่เก่าแก่ที่สุดและได้รับความนับถือมากที่สุดที่ตกทอดมาถึงยุคปัจจุบัน ได้แก่คัมภีร์ไวยากรณ์ปาณินิ หรือ อัชฎาธยายี^๕ บางครั้ง เรียกว่าปาณินิยะ คัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตคือ ปาณินิสูตรประกอบด้วย สูตรจำนวน ๔,๐๐๐ สูตร^๖ รจนาโดยปาณินิ ภายหลังพุทธปรินิพพานประมาณ ๑๐๐ - ๒๐๐ ปี

^๑ ปตัญชลี, *วैयाกรณมหาภาษาษยะ*, (ปูนา : โรงพิมพ์กัณฐากาการ์ อินสทิทูท, ๑๙๘๔), หน้า ๑๑.

^๒ อ่างแล้ว.

^๓ M. Winternitz, *History of Indian Literature Vol.๓.* (Delhi: Motilal Banarasidass, ๑๙๘๕) หน้า ๔๕๘.

^๔ Kapiladeva Dvicedi. *Laghusiddhantadaumudi*, (Varanasi: n.p. ๑๙๘๓) หน้า ๑๑.

^๕ A.A.Macdonell, *A History of Sanskrit Literature*, (Delhi: Munshiram, ๑๙๗๒) หน้า ๔๓๕.

^๖ วิสุทท์ บุชยกุล, *อักษรวิสุทท์* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๒) หน้า ๑๑.

คัมภีร์ปาณินิ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ที่เก่าแก่มีสูตรมากที่สุดคือประมาณ ๔๐๐๐ สูตร โดยมีจุดประสงค์เพื่อจัดระเบียบแบบแผน มีกฎเกณฑ์เป็นมาตรฐาน นับแต่นั้นมาภาษาพระเวทที่ได้รับการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ตามคัมภีร์ปาณินิ จึงได้มีการเรียกชื่อว่า สกฤต หรือ สัมสกฤต หมายถึง ภาษาที่ได้รับการจัดให้เป็นระเบียบถูกต้องตามกฎเกณฑ์ นักปราชญ์ชาวตะวันตกในยุคปัจจุบันส่วนใหญ่ถือว่า ไวยากรณ์ที่เป็นแนวทางสำหรับประกอบการศึกษาพระเวทนั้น ไม่ใช่ไวยากรณ์ปาณินิ แต่ควรเป็นตำราไวยากรณ์รุ่นเก่าก่อนหน้าปาณินิ แต่สำหรับบัณฑิตและพราหมณ์ชาวอินเดีย หากพูดถึงไวยากรณ์ในกลุ่มแนวทาง ก็จะมีหมายถึงคัมภีร์ที่เป็นผลงานของปาณินิเท่านั้น ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๔ ได้มีการแต่งคัมภีร์หรือศาสตร์ต่างๆ ขึ้นด้วยภาษาสันสกฤตเป็นจำนวนมาก เช่น คัมภีร์มหาภษาษะ แต่งเพื่ออธิบายสูตรปาณินิ, คัมภีร์มนุธรรมศาสตร์, คัมภีร์เภสัชศาสตร์ชื่อจระและชื่อสุสสุตะ, คัมภีร์พงศาวดาร ชื่อมหาภารตะ, คัมภีร์พจนานุกรมร้อยกรองชื่ออมรโกษะ, คัมภีร์ประเภทปรัชญาชื่อวิเสสิกทัสสนะ, นยายทัสสนะ, โยคทัสสนะ, เวทนต์ทัสสนะ, มีมังสาทัสสนะและคัมภีร์อื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการสะสมความรู้ทุกศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเชิงปรัชญาและศาสนา แพทย์ศาสตร์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้นภาษาสันสกฤตจึงเป็นแหล่งสะสมและเก็บความรู้ไว้มากมายทุกศาสตร์สาขา

ต่อมาคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตมีนักไวยากรณ์มากมายได้แต่งเพิ่มเติมหรือย่อความให้สั้นลงเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ เช่น วรทราชา ได้ย่อเนื้อหาจากคัมภีร์สิทธธานตะแกมูนีของภักภูชิทิกษิตะ โดยเรียกชื่อว่า “ลขุสิทธธานตะแกมูที หรือ ลขุแกมูที” ประกอบด้วยสูตรทั้งหมด ๑,๒๗๗ สูตร โดยได้แบ่งเนื้อหาในการศึกษาไวยากรณ์สันสกฤตออกเป็น ๑๑ หมวดคือ สยชญาปรกรรม, สนิธิปรกรรม, สุปนตปรกรรม, อวยย, ติงนตปรกรรม, ปริกิริยา, กถนตปรกรรม, การกปรกรรม, สมาสปรกรรม, ตทิตตปรกรรม, สตรีปรตย^๗ ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับโครงสร้างของหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี ทำให้ภาษาสันสกฤตได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ลขุแกมูทีเพื่อใช้เป็นหลักไวยากรณ์เบื้องต้นสำหรับผู้เริ่มเรียนไวยากรณ์ ทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และย่อความในสิทธธานตะแกมูที ความเจริญก้าวหน้าของสันสกฤตดังกล่าวมีอิทธิพลต่อภาษาบาลีเป็นอย่างมาก ในคัมภีร์มหาวงศ์แสดงให้เห็นว่า ชาวพุทธฝ่ายอุตรนิกายได้ศึกษาพระไตรปิฎก, อรรถกถาด้วยภาษาสันสกฤตเช่นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษ แม้แต่ในมหาวิทยาลัยนาลันทาก็ใช้ภาษาสันสกฤตในการสื่อสารและเขียนตำราเรียน ส่วนภาษาบาลียังมีการศึกษาแต่ไม่นำมาจดบันทึกเป็นตำรา แต่กลับได้รับความนิยมในลังกาทวีปโดยมีพระพุทโธสเถระ และพระอรรถกถาจารย์อีกหลายท่าน ได้ทำการแปลพระไตรปิฎกจากภาษาสิงหลและรจนารอรรถกถาจนสามารถรักษาพระไตรปิฎก, อรรถกถาให้คงอยู่ในรูปของภาษาบาลีสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

^๗ Kapiladeva Dvivedi, *Laghusiddhantakaumudi*, (Varanasi: n.p. ๑๙๘๓), หน้า ๔๓.

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ถือเป็นตระกูลภาษาเดียวกัน มีหน้าตาคล้ายกัน เช่นโครงสร้างของเสียง โครงสร้างคำศัพท์ ความสัมพันธ์ของคำในประโยค การสร้างคำศัพท์ เป็นต้น^๘ ดังนั้น จึงมีการสร้างคำและวิธีการใช้ที่คล้ายคลึงกัน ผู้ที่รู้ภาษาสันสกฤต ย่อมเข้าใจหลักการภาษาบาลีได้โดยไม่มียากนัก หลักการของไวยากรณ์ในภาษาบาลีนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากไวยากรณ์สันสกฤตเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไวยากรณ์ภาษาบาลีในยุคหลังอรรถกถาของพระพุทโธสเถระ เช่น คัมภีร์กัจจายนะ จำนวน ๖๗๓ สูตร ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตชื่อกาตันตระ ซึ่งแต่งโดยศรวรมัน (ราวพุทธศตวรรษที่ ๖-๗)^๙, คัมภีร์โมคคัลลานะอาศัยคัมภีร์งานทรไวยากรณ์เป็นแนวทาง เป็นต้น ซึ่งต่างจากคัมภีร์ยุคก่อน เช่น นิรุติปิฎก และมหานิรุติเป็นต้นที่มีแนวการเขียนที่ไม่ได้อิงอาศัยสูตรของคัมภีร์สันสกฤตเลย

จะอย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาษาบาลีจะได้รับอิทธิพลทางกฎเกณฑ์จากสันสกฤต แต่ต้องเป็นกฎเกณฑ์ที่สามารถเข้าได้กับพระพุทธพจน์ ดังจะเห็นได้จากการที่พระอาจารย์กัจจายนะ ได้เขียนสูตรกัจจายนะไว้ว่า “ชินวจนยุตตํ หิ” แปลว่า ที่สอดคล้องกับพระพุทธพจน์ “ตทนุโปรเรน” แปลว่า โดยไม่ขัดกับพระพุทธพจน์ นอกจากนี้ นักไวยากรณ์ทั้งฝ่ายสันสกฤตหรือบาลี ก็มักจะแฝงทัศนคติทางศาสนาที่ตนนับถือเข้ามาไว้ในวิธีการด้วย เช่น ในไวยากรณ์สันสกฤต ได้แฝงไว้ด้วยวิธีการแห่งอิตตา ตัวอย่างเช่น ในการตัดสนธิของศัพท์ว่า “ทุราขยาด” จะตัดบทว่า “ทุ + อาขยาด” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า “รุ” อักษรเป็นสิ่งที่มีความมาก่อนแต่เดิมซึ่งเท่ากับสัสสทธิ ส่วนในไวยากรณ์ภาษาบาลี ได้แฝงไว้ด้วยวิธีการแห่งอนัตตา ตามแนวคิดของพุทธที่ถือว่าสภาวะมีการเกิดดับตามเหตุปัจจัย เช่นในการตัดสนธิของศัพท์ว่า “ทุราขยาด” ในภาษาบาลีจะตัดบทว่า “ทุ+อาขยาด” ซึ่งถือว่า “รุ” อักษร เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ตามเงื่อนไขของเหตุปัจจัย ดังนั้นแม้ในระบบการจัดไวยากรณ์ก็มีลักษณะการอ้างอิงถึงหลักแนวคิดซึ่งเป็นต้นกำเนิดหรือปรัชญาแนวคิดแฝงมาพร้อมกับคำศัพท์ การสร้างคำให้ถูกต้องตามหลักสัจธรรมซึ่งเชื่อมโยงไปถึงแก่นสารสำคัญของแนวคิดที่ต่างกันเหล่านั้นด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า คัมภีร์ลขุเกมุทีฉบับที่แต่งโดยวทรราชะ เป็นคัมภีร์ที่มีสารัตถประโยชน์ทั้งด้านเนื้อหาและไวยากรณ์ง่ายต่อการเข้าใจและส่งผลต่อการสร้างหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะปริวรรตคัมภีร์ลขุเกมุทีที่เป็นภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครีให้เป็นอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทยเพื่อสะดวกแก่ผู้ใคร่ศึกษา แล้วนำมาศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของภาษาด้านไวยากรณ์และหลักธรรมที่แฝงอยู่โดยอาศัยหลักการของภาษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาลหลักไวยากรณ์บาลีและการศึกษาด้านภาษาศาสตร์โดยเฉพาะภาษาบาลีและสันสกฤตในประเทศไทย

^๘ Ghosh Batakrishna, *Introduction to Linguistic Sanskrit*, (Calcutta: Arunima Printing Works, ๑๙๓๗) หน้า ๑-๕.

^๙ M. Winternitz, *History of Indian Literature Vol.๓.* (Delhi: Motilal Banarasidass, ๑๙๘๕) หน้า ๔๗๗.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อปริวรรตคัมภีร์ลขุแกมฺที่จากต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย

๑.๒.๒ เพื่อแปลความคัมภีร์ลขุแกมฺที่ฉบับภาษาสันสกฤตอักษรไทยเป็นภาษาไทย

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์ลขุแกมฺที่ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา คุณค่า ความสอดคล้องสัมพันธ์กันทางกฎเกณฑ์ไวยากรณ์กับไวยากรณ์ภาษาบาลี

๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย

กำหนดขอบเขตศึกษา คัมภีร์ลขุแกมฺที่จากต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครี ปริวรรตเป็นอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทยและเทียบเคียงบาลีไวยากรณ์ที่ใช้ศึกษาในประเทศไทย โดยการเทียบเคียงกับเค้าโครงเนื้อหา รูปแบบ สารสำคัญ และแปลจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตให้เป็นภาษาไทย

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ปริวรรตคัมภีร์ลขุแกมฺที่จากต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทยมีหลักการอย่างไร

๑.๔.๒ แปลความคัมภีร์ลขุแกมฺที่ฉบับภาษาสันสกฤตอักษรไทยเป็นภาษาไทยมีเนื้อความเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ วิเคราะห์คัมภีร์ลขุแกมฺที่ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา คุณค่า ความสอดคล้องสัมพันธ์กันทางกฎเกณฑ์ไวยากรณ์กับไวยากรณ์ภาษาบาลีเป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ปริวรรต หมายถึง การกลับอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย

๑.๕.๒ ลขุแกมฺที่ หมายถึง เอกสารตำราไวยากรณ์สันสกฤตย่อเขียนโดยวทรราชา

๑.๕.๓ วิเคราะห์ หมายถึง การแยกแยะสิ่งที่จะพิจารณาออกเป็นส่วนย่อยที่มีความสัมพันธ์กัน เพื่อทำความเข้าใจแต่ละส่วนให้แจ่มแจ้ง รวมทั้งการสืบค้นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เพื่อดูว่าส่วนประกอบปลีกย่อยนั้นสามารถเข้ากันได้หรือไม่ สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างแท้จริง

๑.๖ การทบทวนวรรณกรรมและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสารวิชาการ รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กับคัมภีร์ลขุแกมที่ฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครี มีรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้คือ

๙.๑ พระมหานามะ (พระปริยัติธรรมธาดา, ผู้แปล) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องคัมภีร์มหาวงศ์ สรุปใจความได้ว่า คัมภีร์ที่ว่าด้วยวงศ์ แบบแผน ประเพณีของผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย เป็นคัมภีร์ที่รจนาขึ้นโดยพระมหานามะ ซึ่งเป็นพระเถระชาวลังกา ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงพงศาวดารของลังกาทวีป ได้กล่าวถึงประวัติของพระพุทธโฆสาจารย์ เริ่มตั้งแต่เกิด เข้าเรียนวิชาและศิลปะต่างๆ จนจบไตรเวท เป็นนักปราชญ์เชี่ยวชาญไตรเวทได้ทันที จนได้ไต่เต้าที่กับพระเวตเถระ ทำให้ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และต่อมาถูกพระเวตเถระ ส่งไปเกาะสิงหล เพื่อศึกษาคัมภีร์และแปลคัมภีร์จากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ เมื่อเสร็จภารกิจตามที่พระอุปฆาตคือพระเวตเถระมอบหมายแล้ว ท่านได้กลับสู่มาตุภูมิเพื่อนมัสการตันพระศรีมหาโพธิ์^{๑๐}

๙.๒ แสง มนวิฑูร (แปลและเรียบเรียง) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง พระคัมภีร์ที่ปวงค์ พอสรุปใจความได้ว่า เป็นคัมภีร์ของพุทธศาสนาที่เก่าที่สุด หากไม่นับพระไตรปิฎก เป็นแหล่งอ้างอิงของพระพุทธโฆสาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์นวอรรถกถา คัมภีร์ที่ปวงค์มีทั้งหมด ๒๒ ปริเฉท แสดงประวัติพุทธศาสนานับตั้งแต่เรื่องการสังคายนาครั้งที่ ๑ การนำพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดียไปประดิษฐานที่ประเทศศรีลังกาโดยพระมหินทเถระ เรื่องราวพระราชวงศ์ที่ปกครองประเทศศรีลังกา และแสดงเรื่องเวลาที่พระสงฆ์แตกแยกออกเป็นนิกาย และสิ้นสุดลงที่พระราชประวัติของพระเจ้ามหาเสนะ เชื่อกันว่า คัมภีร์ที่ปวงค์นี้เป็นคัมภีร์เดิมที่ได้รับการชำระปรับปรุงเป็นคัมภีร์มหาวงศ์^{๑๑}

๙.๓ พระปัญญาสามิเถระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องคัมภีร์ศาสนวงศ์ พอสรุปใจความได้ว่า คัมภีร์ศาสนวงศ์ พระปัญญาสามิ ภิกษุชาวพม่าแต่งเป็นภาษามคธโดยสอบทานกับคัมภีร์ที่ท่านโบราณจารย์แต่งไว้เป็นภาษาพม่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงพุทธประวัติตั้งแต่ตอนประสูติจนถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปในต่างประเทศ เช่น เกาะสีหฬ (ลังกา) แคว้นสุวรรณภูมิ แคว้นโยนก แคว้นทวารวดี แคว้นอปรนตะ แคว้นกัสมิรคันธาระ แคว้นมหิงสกะ แคว้นมหารัฐ และแคว้นจีน พระปัญญาสามิได้แจ้งไว้ท้ายเล่มว่าทำเสร็จเมื่อวันเพ็ญเดือนอ้าย จุลศักราช ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๐๕) คัมภีร์นี้อ้างถึงคัมภีร์มหาวงศ์หลายแห่ง เช่น สังคายนาธรรมขึ้นสู่ไบลาน การแปลพระสูตรเป็นภาษาสีหฬ ใน พ.ศ. ๘๙๐ สมัยพระเจ้าพุทธทาส^{๑๒}

^{๑๐} พระมหานามะ, มหาวงศ์ พงศาวดารลังกาทวีป เล่ม ๓ ฉบับหลวงในหอสมุดวชิรญาณ, (พระปริยัติธรรมธาดา, ผู้แปล) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๓).

^{๑๑} แสง มนวิฑูร (แปลและเรียบเรียง), พระคัมภีร์ที่ปวงค์, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูธรรมโฆษาชฌนกิจ, (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, ๒๕๒๖).

^{๑๒} พระปัญญาสามิเถระ, ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา, แปลโดย แสง มนวิฑูร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๖).

๙.๔ ประภาส สุระเสน ได้ปริวรรตและแปลหนังสือเรื่อง อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์ โดยปริวรรตจากคัมภีร์โบลาน อักษรขอม ภาษาบาลี ในหอสมุดแห่งชาติ แบ่งออกเป็น ๓ ภาค คือ ภาคแรก เป็นคำแปลภาคภาษาไทย ภาคที่ ๒ ภาคภาษาบาลี สำหรับอ่าน ตรวจสอบ ศึกษา และเปรียบเทียบคู่กันไป และภาคที่ ๓ เป็นภาคผนวก ได้จัดทำปทานุกรมอภิธานศัพท์ที่ปรากฏในเนื้อหาของเรื่องตอนท้ายของหนังสือ^{๑๓}

นอกจากนั้น ผู้ศึกษายังได้ศึกษาทบทวนวิทยานิพนธ์ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นอื่น ๆ ดังนี้

๙.๑ พระมหาโกมล กมโล (แก้วดิ่ง) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบ คำนามในคัมภีร์ปทฺฐุปสฺสทฺธิและลลฺขสฺสทฺธานตเกามฺพฺตี พบว่า คัมภีร์รูปสฺสทฺธิแต่งโดยพระพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ ส่วนลลฺขเกามฺพฺตีแต่งโดย วรทราชา ระว พุทศตวรรษที่ ๑๑ คัมภีร์ปทฺฐุปสฺสทฺธิดำเนินตามวิธีการของสูตรไวยากรณ์ที่ปรากฏในลลฺขเกามฺพฺตี ส่วนคำนามนั้นไม่ได้รับอิทธิพลจากลลฺขสฺสทฺธานตเกามฺพฺตี เพราะมีการใช้ชื่อเฉพาะทางไวยากรณ์ที่ต่างกัน บาลีไม่มีทวิวจนะ และคำนามที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะถูกเปลี่ยนเป็นลงท้ายด้วยสระทั้งหมด คัมภีร์รูปสฺสทฺธิไม่ได้ดำเนินตามแบบของหลักไวยากรณ์สันสกฤตของปาณินิ^{๑๔}

๙.๒ ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ภาษาสันสกฤตในคัมภีร์ลลิตวิสตรระอัธยาโยที่ ๑-๔ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์พอสรุปความได้ว่า ภาษาสันสกฤตในลลิตวิสตรระ มีข้อแตกต่างจากสันสกฤตปาณินิอยู่หลายประเด็น ประเด็นสำคัญคือ ด้านสนธิ ในลลิตวิสตรระ การใช้สนธิไม่เคร่งครัดเหมือนกับสันสกฤตมาตรฐาน เช่น ไม่สนธิทั้งที่อยู่ในตำแหน่งที่สนธิสนธิไม่ตรงหลักสันสกฤตปาณินิ ปรากฏการณ์เหล่านี้ ในร้อยแก้วมีพบอยู่มากพอควร แต่ไม่มากเท่าร้อยกรอง ด้านการสร้างคำและวากยสัมพันธ์ มีการใช้พหูพจน์แทนทวิพจน์ ส่วนการใช้วิภักดิ์ในบางกรณีไม่เคร่งครัด มีการใช้แทนกันในหลายวิภักดิ์ นอกจากนี้ ยังมีวิภักดิ์ตกหล่น ทำให้ยากแก่การสันนิษฐานความหมายหรือสัมพันธ์คำตามหลักไวยากรณ์ การสร้างคำกริยามีลักษณะไปทางปรากฏตกกล่าวคือใช้คำกริยาที่ลงท้ายด้วยสระ อะ เป็นส่วนมาก ทั้งนี้ มีพบทั้งในอาชยาดและกริยา กิตก์ ด้านฉันทลักษณ์ ฉันทลักษณ์ทั้งหมด ในอัธยาโยที่ ๑-๔ที่ใช้แต่งมีอยู่ ๒ ประเภท คือใช้ฉันทวิกรมพฤตตีและมาตราพฤตตีฉันทวิกรมพฤตตีประกอบด้วยอินทวิเชียร และอุปนทวิเชียรคู่หนึ่ง อินทวิรงค์ และวิงค์สธะอีกคู่หนึ่ง มีการผสมกันระหว่างฉันทแต่ละคู่ในลักษณะเป็นอุปชาติฉันท ส่วนฉันท มาตรา

^{๑๓} ประภาส สุระเสน, อมตรสธารา อรรถกถาอนาคตวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๔).

^{๑๔} พระมหาโกมล แก้วดิ่ง, การศึกษาเปรียบเทียบคำนามในคัมภีร์ปทฺฐุปสฺสทฺธิและลลฺขสฺสทฺธานตเกามฺพฺตี, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

พฤติกรรมนั้นไม่ตรงกับแบบฉันทมาตราพฤติกรรมของสันสกฤตมาตรฐาน^{๑๕}

๙.๓ พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร (สาราภิงค์) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง คัมภีร์สมันตภททิกา อรรถกถาอนาคตวงศ์ : การแปลและศึกษาวิเคราะห์ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์ พอสรุปความได้ว่า ผู้แต่งคัมภีร์สมันตภททิกาได้นำเนื้อหาจากพระไตรปิฎก และอรรถกถาของท่านพระพุทธทศตะและพระพุทธโฆสาจารย์ มาเรียบเรียงใหม่ ให้เป็นลำดับที่เกี่ยวกับพระเมตไตรยพุทธเจ้า อีกทั้งแต่งเสริมข้อความบางอย่างที่ไม่เคยพบในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น มงคล ๑๐๘ ในผ้าพระบาท พระอนุพยัญชนะ ๘๐ เป็นต้น คัมภีร์สมันตภททิกาแสดงประเพณี วัฒนธรรม ความงามของบ้านเมือง การปกครอง ตลอดถึงความเป็นอยู่ชาวเมืองในอดีตและในอนาคต จึงนับว่าให้คุณค่าทั้งด้านวรรณคดี คุณค่าด้านวรรณศิลป์ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ และคุณค่าด้านประเทืองสติปัญญา คัมภีร์สมันตภททิกามีอิทธิพลต่อคัมภีร์วรรณคดีบาลีที่แต่งในภายหลัง เช่น ชินาลังการฎีกา ปฐมสมโพธิกถา โดยเนื้อหาที่มีอิทธิพลมากที่สุด คือ การกล่าวถึงมงคล ๑๐๘ ในผ้าพระบาท ส่งผลให้มีการสร้างรอยพระพุทธบาทจำนวนมากที่ประกอบด้วยมงคล ๑๐๘ ในประเทศพม่า ลังกา และไทย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๖}

๙.๔ พระมหาบุรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง คัมภีร์วิสุทธิมัคคคณฐี : การชำระและการศึกษาวิเคราะห์ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์พอสรุปความได้ว่า ประวัติผู้แต่งนั้นมักเป็นธรรมเนียมของนักปราชญ์สมัยก่อนที่ไม่ใคร่แสดงชื่อของตนไว้ในงานนั้นด้วย จะแสดงเพียงเหตุผลหรือความจำเป็นในการแต่ง ด้านโครงสร้างเนื้อหา ผู้ประพันธ์ได้ยึดเอาโครงสร้างเนื้อหาจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค ลักษณะการประพันธ์เป็นการประพันธ์แบบวิมิสสะ คือ การประพันธ์แบบผสมปัชชะ (ร้อยกรอง) กับ คัชชะ (ร้อยแก้ว) เข้าด้วยกัน ใช้สำนวนภาษาแบบง่าย แต่เป็นไปตามแบบแผนของการประพันธ์คือ มีคำปณามคาถา อันเป็นการแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย พร้อมกับบอกเหตุผลในการประพันธ์แล้วจึงดำเนินเข้าเนื้อหาที่ตนประสงค์จะอธิบาย ในตอนสุดท้ายเป็นการแสดงนิคมคาถา พระสารทสี่สีไม่ได้แสดงชื่อของท่านเอาไว้ เป็นแต่กล่าวถึงสังคมสภาพแวดล้อมในยุคนั้นมีความเป็นไปอย่างไร และจบลงด้วยขอให้พระราชาดำรงมั่นในทศพิธราชธรรม ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากความทุกข์ และขอให้ตัวท่านผู้ประพันธ์ได้บรรลุมรรคนิพพานในศาสนาของพระเมตไตรยพุทธเจ้า ดังนั้น เมื่อได้แปลและตรวจทานเทียบเคียงกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์วิสุทธิ

^{๑๕} ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาษาสันสกฤตในคัมภีร์ลลิตวิสตรระอัธยายที่ ๑-๔”, อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต (ภาษาบาลีและสันสกฤต) (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖). บทคัดย่อ.

^{๑๖} พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร (สาราภิงค์), “คัมภีร์สมันตภททิกา อรรถกถาอนาคตวงศ์ : การแปลและศึกษาวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖). บทคัดย่อ.

มรรคปฏิภาทั้งสองแล้ว ทำให้เห็นถึงความสอดคล้องกันของการอธิบาย เพราะคัมภีร์วิสุทธิมรรคคัมภีร์ ได้ อธิบายเสริมเพิ่มเติม หรือสรุปคัมภีร์ วิสุทธิมรรคทั้ง ๓ ดังที่กล่าวแล้ว ไว้อย่างชัดเจน^{๑๗}

๙.๕ พระมหาภิรัฐภรณ์ อัสมาลี (พินนาวา) ได้ศึกษาวิจัยคัมภีร์ “มาลัยยวัตถุทีปนี : การตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์” สรุปความได้ว่า คัมภีร์นี้มีวิวัฒนาการความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับ วิธีการจารลงในใบลาน ข้อผิดพลาดในการจาร ลักษณะของไวยากรณ์ รวมทั้งวิธีการเชื่อมเนื้อหา และสรุปผลการวิจัยว่า ผู้แต่งคัมภีร์มาลัยยวัตถุทีปนีภิกษา ได้รวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์ต่างๆ มาปรับปรุงและแต่งเสริมเนื้อความ แต่ความหมายยังคงเดิม ในคัมภีร์นี้ผู้แต่งนำเอาเนื้อหาสาระมาจากคัมภีร์มาเลย์ยเทวัตถุ มาอธิบายเนื้อความหลักคำสอนที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนา เช่น เรื่อง บุญ บาป นรก และสวรรค์ ซึ่งเป็นหลักจริยธรรมให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำให้ผู้อ่านมีความรู้เกี่ยวกับการทำความดี ที่เน้นมากที่สุด ในคัมภีร์นี้คือ ทานบารมี ได้แก่ การให้ทาน และการพึ่งเทศน์มหาเวสสันดรชาดกให้จบภายในวันเดียว^{๑๘}

๙.๖ สานิตย์ สีนาค ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาษาสันสกฤตในคัมภีร์ สัทธรรมปุณฑริกสูตรปริวรรตที่ ๑ - ๕ พบว่า การใช้ภาษาสันสกฤตในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร มีข้อแตกต่างจากภาษาสันสกฤตมาตรฐานหลายประเด็น ประเด็นที่สำคัญคือ การสนธิไม่เคร่งครัด ตามกฎไวยากรณ์อัษฎายายีของปาณินิ เช่น การไม่สนธิในตำแหน่งที่จะ ต้องสนธิ การสนธิไม่ถูกต้อง ตามกฎไวยากรณ์อัษฎายายีของปาณินิ ส่วนมากพบใน ส่วนที่เป็นร้อยกรอง ซึ่งอาจเป็นเพราะ อิทธิพลของฉันทลักษณ์บังคับ การสร้างคำและวากยสัมพันธ์ การแจกคำนามและ คำคุณนามไม่สอดคล้องกันใน เรื่องลิงค์ วจนะ และวิภक्ति มีการใช้พหูพจน์แทนทวิพจน์ การใช้วิภक्तिไม่เคร่งครัด วิภक्तिบางวิภक्तिถูกลบไป ซึ่งทำให้ยากแก่การสันนิษฐานความหมายของ คำและสัมพันธ์ตามหลักไวยากรณ์ การสร้างคำกริยามีลักษณะไปทางภาษาปรากฏ คือ ใช้คำกริยาที่ลงท้ายด้วยสระ อ (อะ) เป็นส่วนมาก ฉันทลักษณ์ โดยส่วนใหญ่แล้วใช้ฉันทลักษณ์อยู่ในประเภทอนุษฏกฉันท (อนุษฏก) คือ อนุษฏกฉันท (อนุษฏก) ประเภทตรีษฏกฉันท (ตรีษฏก) คือ อินทรวีเชียรฉันท (อินทรวชรา) อุเปนทรวีเชียรฉันท (อุเปนทรวชรา) และ อุปชาติฉันท (อุปชาติ) และ ประเภทชคตีฉันท (ชคตี) คือ อินทรวงศ์ฉันท (อินทรวงศ์) วงศ์สฤตฉันท (วงศ์สฤต) และ อุปชาติฉันท (อุปชาติ) ในการ เรียบเรียงคัมภีร์ แต่รูปแบบฉันทลักษณ์บางตอนในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรไม่ สามารถระบุ^{๑๙}

^{๑๗} พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), “คัมภีร์วิสุทธิมรรคคัมภีร์ : การชำระและการศึกษาวิเคราะห์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๘} พระมหาภิรัฐภรณ์ อัสมาลี (พินนาวา), *มาลัยยวัตถุทีปนี : การตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์*. *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (บาลี)* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๙} สานิตย์ สีนาค, *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาษาสันสกฤตในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรปริวรรตที่ ๑ - ๕ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

จากการศึกษาทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดนี้ พบว่า งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเป็นการศึกษาเฉพาะแง่มุมของหลักธรรม ความคิด และความเชื่อ ยังไม่มีการปริวรรตและแปลคัมภีร์ลขุแกมฺหุที่เป็นอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทยพร้อมทั้งการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเทียบเคียงกับไวยากรณ์ภาษาบาลีที่ใช้ศึกษากันในประเทศไทย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ต้องการปริวรรตและแปลความจากต้นฉบับเพื่อจะเป็นประโยชน์ด้านวิชาการทางภาษาบาลีและสันสกฤตซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อนักการศึกษาและผู้สนใจทั่วไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์ลขุแกมฺหุที่ : ปริวรรต แปลความและการศึกษาวิเคราะห์” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเนื้อหาหลักไวยากรณ์ในคัมภีร์ลขุแกมฺหุที่ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาทบทวนคัมภีร์ลขุแกมฺหุที่ เฉพาะ สมัญญาภิธาน, สนธิ, และนามศัพท์ เท่านั้น

๑.๗.๒ รวบรวมคัมภีร์ลขุแกมฺหุที่จารึกด้วยภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีปริวรรตให้เป็นอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทย

๑.๗.๓ วิเคราะห์ข้อความและเนื้อหาสำคัญที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างไวยากรณ์สันสกฤตกับไวยากรณ์ภาษาบาลี แล้วนำคำหรือข้อความที่ผู้วิจัยเห็นว่าถูกต้องที่สุดมาใช้และนำเสนอให้เห็นโครงสร้างและความเหมือนกัน แตกต่างกัน และความเชื่อมโยงกัน

๑.๗.๔ ตรวจสอบแก้ไขให้ถูกต้องและเขียนเป็นรายงานการวิจัย แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญทำการตรวจสอบก่อน นำเสนอต่อสาธารณชน

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบการปริวรรตคัมภีร์ลขุแกมฺหุที่จากต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการแปลความคัมภีร์ลขุแกมฺหุที่ฉบับภาษาสันสกฤตอักษรไทยเป็นภาษาไทย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการวิเคราะห์คัมภีร์ลขุแกมฺหุที่ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา คุณค่าความสอดคล้องสัมพันธ์กันทางกฎเกณฑ์ไวยากรณ์กับไวยากรณ์ภาษาบาลี

บทที่ ๒

ปรีวรรตคัมภีร์ลक्षणมูที่จากต้นฉบับภาษาสันสกฤต

อักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย

| ลक्षणมูที่วยากรณ์ ||

ศรึคณศาย นม: | นตวา สรสุวดี เทวี ศุฑฐำ คุณย่า กโรมยหม |

ปาณินียปรเวศาย ลक्षणมูที่ฐานตเกมมูที่มิ ||

(สังญาปรกรรม)

๑. อ อี อุ ฌ | ๑ | ฤ ฝ ก | ๒ | เอ โอ ฌ | ๓ | ไอ เอา จ | ๔ | ห ย ว ร ฎ | ๕ | ลณ | ๖ | ฌ ม ง ฌ น
ม | ๗ | ฌ ฌ ฌ | ๘ | ฌ ฌ ฌ | ๙ | ฌ ฌ ฌ | ๑๐ | ฌ ฌ ฌ ฌ ฌ ฌ | ๑๑ | ก ป ย | ๑๒ | ศ ษ
ส ฌ | ๑๓ | ฌ | ๑๔ |

อิตี มาเทศวราณิ สุตราณิ อณาทีสังญาณูรธาณิ | ๒. เอชามนตยา อิตะ | ๓. ฌการาทีชวการ
อูจจารณารุณะ | ๔. ฌณมธเย ตวิตสังญาณะ |

๕. ฌนตยม | ๑๓ | ๓ | ฌปเทศนตย์ ฌลิตสยาด | ฌปเทศ อาทโยจจารณม | ฌุตเรชวทฤษฏี ปท สุตราน
ตราชทรวตริณีย สรวจ |

๖. อทศน โลปะ | ๑๑ | ๖๐ | ปรสทตสยาทศน โลปลสังญา สยาด |

๗. ฌสย โลปะ | ๑๓ | ๙ | ฌสเยโต โลปะ สยาด | ฌาทยโย'ฌาทารุณะ |

๘. อาทิรณตเยน สหเตา | ๑๑ | ๗๑ | ฌนตเยเนตา สหิต ฌาทิรณตเยคานำ สวสย ฌ สังญา สยาด | ฌธา'ฌนิต
อ อี อุ วรรณำ สังญา | ฌวมจ ฌ ฌลิตยาทะ |

๙. ฌกาโล'ฌณูสวทีรณปลุตะ | ๑๒ | ๒๗ | ฌศจ ฌศจ ฌอศจ ฌะ ฌำ ฌาล ฌิว ฌาโล ฌสย ฌส'จ ฌรมาท ฌสว
ทีรณ ปลุตสังญา สยาด | ฌ ปรตเยกมูทาทตาทีเกเทน ตริธา |

๑๐. ฌจ'ฌรทาทตะ | ๑๒ | ๒๙ |

๑๑. ฌี'ฌรทาทตะ | ๑๒ | ๓๐ |

๑๒. ฌมาทาสวริตะ | ๑๒ | ๓๑ | ฌ นววิ'ฌปี ปรตเยกมู'ฌนาสิกาน'ฌนาสิกตวาท'ฌา ทริธา |

๑๓. ฌุชนาสิกาว'ฌน'ฌนาสิก | ๑๑ | ๘ | ฌุช'ฌิตนาสิกโยจจาร'ฌมา'ฌน ฌร'ฌน'ฌนาสิกสังญา สยาด |
ตทิตตม | อ อี อุ ฌ ฌำ วรรณำ ปรเยกมู'ฌาทศ ฌาทะ | ฌว'ฌน'ฌย ฌวาทศ ฌสย ฌี'ฌมา'ฌวาท | ฌ
ฌามปี ฌวาทศ ฌะ'ฌา ฌสว'ฌา'ฌวาท |

๑๔. ตลุยาสยปรยนต์ สวรรณม |๑|๑|๖| ตาลวาทิสถานทาภยนตรปรยนต์ศเจตเยตท ทวย์ ยสย เยน
ตุลย์ ตนมิมิถะ สวรรณส์ขญ์ สยาด | ฤภวรรณโยรมิมิถะ สาวณร์ย วาจยม |

๑๕. อุกุทวิสรชนียานำ กณฐะ | อิจยศานำ ตาลุ | ฤภุรชานำ มูรธา | ฤตุลศานำ ทนตาะ | อุปุปถมานิ
ยานำโมษฐะ | ญมณณนนำ นาสิกา จ | เอโทโตะ กณฐตาลุ | เอโทโตะ กณฐุชฐุม | วการสย ทน
โตษฐุม | ชิวหามุสิยสย ชิวหามุลม | นาสิกานุสวารสย |

๑๖. ยนต์ ทูริธา | อาภยนตรโร พาทยสจ | อาทยะ ปณจธา | สปฤษฏษตสปฤษฏษทวิวัตวิ
ฤตส์วฤตภทาท | ตตร สปฤษฏปรยนต์ สปรศานาม | อีษตสปฤฎมนต สถานาม | อีษทวิ
ฤตมุขมณาม | หรศวสยารวณสย ปรโยเค ส่วฤตม | ปรฤกริยาทศายำ ตู วิวัตเมว | พาทยสตเวกา
ทศธา | วิวาระ ส่วระ ศวาโส นาโท โฆโซลปปราโณ มหาปราณ อุทาทโต'นุทาทตะ สวริตศเวติ | ชโร
วิวาระ ศวาสา อโฆษาศจ | หศะ ส่วรา นาทา โฆษาศจ | วรคานำ ปรณมตฤตียปณจมา ยณศ
จาลปปราณะ | วรคานำ ทวีตียจตุรเถา ศลศจ มหาปราณะ | กาทโย มาวसानะ สปรศาะ | ยโณ'
นตะ สถาะ | ศล อุษมาณะ | อจะ ส่วระ | ห ก ห ข อติ กขากย์ำ | ปรครวิสรคปตทโศ ชิวหามุสิ
ยะ | ห ป ห ผ อติ ปผากย์ำ ปรครวิสรคสทฤศ อุปถมานียะ | อ อะ อิตยจะ ปราวนุสวารวิสรคา
|

๑๗. อดุทิต สวรรณสย จาปรตยยะ | ๑ |๑| ๖๙| อวิธียมาโน'ณฺทิจจ สวรรณสย ส์ชญา สยาด | อดโร
วณ ปเรณ ณาเรณ | กุ จุ ฎุ ตุ ปุ เอเต อุทิตะ | ตเทวม อิตยษฎาทศานำ ส์ชญา | ตเถกาโรกาเรา |
ฤการสตริศตะ | เอวิ ฤกาโร'ปี | เอโจ ทวาทศานาม | อนุนาสิกานนุนาสิกเกเทน ยวลา ทูริธา | เตนาน
นุนาสิกาสเต ทวโยรทวโรยะ ส์ชญา |

๑๘. ประ ส์นิกรษะ ส์หิตา | ๑ |๑|๑๐๙| วรณานามตศยิตะ ส์นิธะ ส์หิตาส์ชญา สยาด |

๑๙. ทโล'นนตราหะ ส์โยคะ |๑|๑|๗| อจกริวยวหิตา หละ ส์โยคส์ชญา สยยะ |

๒๐. สุปติงนต ปทม |๑| ๔| ๑๔| สุนตต ติงนต จ ปทส์ชญ์ สยาด |

อิตติ ส์ชญาปรกรรม ||

อจสนธิะ |

๒๑. อโโก ยณจิ |๖|๑|๗๗| อิกะ สถาเน ยณ สยาทจิ ส์หิตายำ วิษเย | ส์ช อูปาสย อิติ สติเต |

๒๒. ตสมินนิต นิรุทษญู ปูรวสย |๑|๑|๖๖| สปรตมีนิรุเทเคน วิธียมาน์ การย์ วรณานตเรณาวยวหิตสย
ปูรวสย โปธยม |

๒๓. สถาเน'นตรตมะ |๑|๑|๕๐| ปรสงเค สติ สทฤศตม อาเทษะ สยาด | สุ ธ ย อูปาสย อิติ ชาเต |

๒๔. อนจิ จ |๘|๔|๔๗| อจะ ปรสย ยโร ทเว วา สโต น ตวจิ |

๒๕. ฤกลำ ชค ฤกศิ |๘|๔|๕๓| สปษฎุม | อิติ ฤการสย ทการะ |

๒๖. ส์โยคานตสย โลปะ |๘| ๒ |๒๓ | ส์โยคานต ยต ปท ตทนตสย โลปะ สยาด |

๒๗. อโล'นตยสย |๑ |๑|๕๒| ษษฐีนิรุทษญานตยสยาเทษะ สยาด | อิติ ปรापเต |

๕๐. อุปสรรคาคติ ธาเตา |๖|๑|๙๑| อวรรณานตาหุอุปสรรคาคฤการาเทา ธาเตา ปเร วฤทธิเรกาเทศะ ส
 ยาท | ปรารจฉติ |
๕๑. เองิ ปรรูปม |๖|๑|๙๔| อาหุอุปสรรคาเทงาเทา ธาเตา ปรรูปเมกาเทศะ สยาด | ปรเชเต | อุโปษติ |
๕๒. อัจ'นตยาที ฎิ | ๑|๑ |๖๔| อจាំ มธเย โย'นตยะ ส อาทริยสย ตฎฎิสขญ์ สยาด |
๕๓. ศกนธวาทิษุ ปรรูปิ วาจยม| ตจจ ฎเฆะ | ศกนธะ | กรกนธะ | มนีษา | ลางคลีษา | อากฤติคณ'
 ยม | มารตณพะ |
๕๔. โอมางศจ | ๖| ๑ | ๙๕| โอมิ อางิ จาตุ ปรรูปเมกาเทศะ สยาด | ศิวาโยนมะ | ศิเวหิ |
๕๕. อกะ สรวณ ทีรฆะ |๖|๑|๑๐๑| อกะ สรวณ'จิ ปเร ปูรวปรโยรทีรฆ เอกาเทศะ สยาด | ไทต
 ยาริระ | ศรีสะ | วิษณุทยะ | | โหดฤการะ |
๕๖. เองะ ปทานตาทติ |๖|๑|๑๐๙| ปทานตาทิง'ติ ปเร ปูรวรูปเมกาเทศะ สยาด | เหว'ว | วิษโณ'ว |
๕๗. สรวตร วิภาษา โคะ | ๖|๑|๑๒๒| โลเก เวเท ใจนตสย โครติ วา ปรกฤติภาวะ ปทานเต | โค
 อกรรม | โค'กรรม | เองนตสย กิม | จิตรควกรรม | ปทานเต กิม | โคะ |
๕๘. อเนกาล คิต สรวสย |๑|๑|๕๕|

อติ ปรูปเต |

๕๙. จิจจ |๑|๑|๕๓| จิทนกาลปยนตยส'ยิว สยาด |
๖๐. อวง ส'โฝฎายนสย |๖|๑|๑๒๓| ปทานเต เองนตสย โครวง วา'จิ | โค'ยม ภาวกรรม | ปทานเต กิม
 | ควิ |
๖๑. อินทร จ | ๖| ๑ | ๑๒๔| โครวง สยาทินทร | คเวนทระ |
๖๒. ทูราทรูเต จ | ๘| ๒ | ๘๔| ทูราต ส'โพธเน วากยสย ฎเฆะ ปลุโต วา |
๖๓. ปลุตปรคฤหยา อจิ นิตยม |๖|๑|๑๒๕| เอเต'จิ ปรกฤตยา สยะ | อากจจ กฤษณ ๓ อตร เคาศจ
 ติ |
๖๔. อีหุเททวิวงนั ปรคฤหยม |๑|๑|๑๑| อีหุเททนต์ ทวิวงนั ปรคฤหย์ สยาด | หรี เอเตา | วิษณุ อี
 เมา | คจเค อมู |
๖๕. อทโส มาต |๑|๑|๑๒| อสมาท ปราวีหุเตา ปรคฤหยา สตะ | อมี อีศาะ | รามกฤษณามู อาสาเต
 | มาต กิม | อมูเก'ตร |
๖๖. จาทย'สตัดเว |๑|๔|๕๗| อทรวยารฤาศจาทโย นิปาตาะ สยะ |
๖๗. ปราทยะ | ๑|๔|๕๘| เอเต'ปี ตถา |
๖๘. นิปาต เอกาชนาง |๑|๑|๑๔| เอโก'ช นิปาต อางวระชะ ปรคฤหยะ | อี อินทระ | อุ อเมสะ | วาก
 ยสมรณโยรจิต | อา เอ'ว นุ มนยเส | อา เอ'ว กิล ตต | อนยตร จิต | อีษ'หุณม | โอษณม |
๖๙. โอต |๑|๑|๑๕| โอทนโต นิปาตชะ ปรคฤหยะ | อโท อีศาะ |

๗๐. สัมพุทเธา ศากลยสเยตา วนารุเช |๑|๑|๑๙| สัมพุทธินิมิตตก โอภาโร วา ปุคคอุโย'ไวทิก อิตา ปเร
| วิษโณ อิติ | วิษณวिति |
๗๑. มย อุญา โว วา |๘|๓|๓๓| มยะ ปุสโยโย โว วา'จิ | กิมวุกตม | กิม อุกตม |
๗๒. อีโก'สวรณ ศากลยสย หุสวศจ |๖|๑|๑๒๗| ปทานตา อีโก หุสวา วา สยุรสวรณ'จิ | หุสววिति
สามถรยานน สุวรสธิะ | จกริ อตร | จกรยตร | ปทานตา อิติ กิม | เคารเยา |
๗๓. อัจ หุราภยา ทเว |๘|๔|๔๖| อจะ ปราภยา เรพหการาภยา ปุสย ยโร ทเว วา สตะ | เคารเยา |
๗๔. น สมาส | วาปยศวะ |
๗๕. ถตยกะ |๖|๑|๒๑๘| ถติ ปเร ปทานตา อกะ ปุคควทวา | พุหม ถษิ | พุหมรษิ | ปทานตา
กิม | อารจถ |
๗๖. สโตะ ศจนา ศจนะ | ๘|๔|๔๐| สการตวรคโยะ ศการจวรคาภยา โยเค ศการจวรเค สตะ | รามศ
เศเต | รามศจโนติ | สจจิต | ศางรคิตย |
๗๗. ศาต |๘|๔|๔๔| ศาต ปุสโยกต น | วิศนะ | ปุศนะ |
๗๘. ษฎุณา ษฎุณะ |๘|๔|๔๑| สโตะ ษฎุณา โยเค ษฎุณะ | รามษษษษษ | รามษษษษ | เปษฎุ | ตฎุฎุฎุ |
จกริณแมกเส |
๗๙. น ปทานตาโนรนาม |๘|๔|๔๒| ปทานตาฎุฎุฎุฎุฎุ ปุสยานามะ สโตะ ษฎุณ สยาด | ษฎุ สนตะ
| ษฎุเต | ปทานตาต กิม อีฎุฎุ | โฎะ กิม | สรปิษฎุณม |
๘๐. อนามนวัตินครีนามิติ วาจยม | ษณนาม | ษณณวติะ | ษณณครยะ |
๘๑. โตะ ษิ | ๘|๔| ๔๓| น ษฎุตวม | สนษษษษ |
๘๒. ภกุลำ ษโศ'นเต |๘|๒|๓๙| ปทานเต ภกุลำ ษชะ ษยะ | วาคีชะ |
๘๓. ยโร'นุนาสิเก'นุนาสิโก วา |๘|๔|๔๕| ยระ บทานตสยานุนาสิเก ปเร'นุนาสิโก วา สยาด | เอตนม
ราริ |
๘๔. ปุตยเย ภาษายำ นิตยม | ตนมাত্রม | จินมยม |
๘๕. โตริ | ๘|๔|๖๐| ปุสวรณะ | ตลลยะ | วิทวารลลลลล | นสยานุนาสิโก ละ |
๘๖. อุทะ สธาสตมโทะ ปุรวสย |๘|๔|๖๑| อุทะ ปุริยะ สธาสตมโทะ ปุรวสวรณะ |
๘๗. ตสมาทิตยุตตรสย |๑|๑|๖๗| ปญจมีนिरเทเสน กรियมาณั การยั วรณานตเรณาวยวहितสย ปุสย ษ
ญเยม |
๘๘. อาเพะ ปุสย |๑|๑|๕๔| ปุสย ยททิตม ตต ตสยาเทรโพธยม | อิติ สสย ถะ |
๘๙. ภกโร ภกริ สวรณ |๘|๔|๖๕| หละ ปุสว ภกโร วา โลปะ สวรณ ภกริ |
๙๐. ษริ จ |๘|๔|๕๕| ษริ ภกุลำ จระ ษยะ | อิตยโท ทสย ตะ | อุตถานม | อุตตมถน |
๙๑. ภกโย โห'นยตรสย | ๘|๔|๖๒| ภกยะ ปุสย หลย วา ปุรวสวรณะ | นาทสย โฆษสย สวารสย
มหาปราณสย ตาฎุฎุ วัคจตุระ | วัคษริ | วัคหริ |

๙๒. ศาศโนฉ'ฎิ | ๘|๔|๖๓| ภกยะ ปรสย ศสย โฉ วา'ฎิ | ตท ศิว อิตยตฺร ทสย จุตเวณ ชกาเร กฤเต ขริ
เจติชการสย จการะ| ตจฉิวะ | ตจศิวะ |
๙๓. ฉตวมมีติ วาจยม | ตจฉโลเกน |
๙๔. โมนุสวาระ | ๘|๓|๒๓| มานตสย ปทสยานุสวาโร หลิ | หรี วนเท |
๙๕. นศจาปทานตสย ภกฺธิ | ๘|๓|๒๔| นสย มสย จาปทานตสย ภกฺลยनुสวาระ | ยคำสี | อากฺร์สยเต |
๙๖. อนุสวาระสย ยยิ ปรสวรณะ | ๘| ๔| ๕๘| ศานตะ |
๙๗. วา ปทานตสย | ๘| ๔| ๕๙| ตวงกโรชิ | ตวํ กโรชิ |
๙๘. โม่ ราชิ สมะ กเวา | ๘ | ๓| ๒๕| กวิพนเต ราชเตา ปรเส สโม มสย ม เวา สยาด | สมราฎุ |
๙๙. เหม ปเร วา | ๘ | ๓| ๒๖| มปเร หกาเร ปรเส มสย โม่ วา | กิม หมฺลยติ | กิม หมฺลยติ |
๑๐๐. ยวลปร เวลา วา | กिय्हมะ | กิม หยะ | กिव्हวลยติ | กิ หวลยติ | กิล्हฺลหายติ | กิ หลหายติ |
๑๐๑. นปเร นะ | ๘ | ๓| ๒๗| นปเร หกาเร มสย โน วา | กิन्हนฺเต | กิ หนฺเต |
๑๐๒. ชะ สี ฎุฎุ | ๘|๓|๒๘| ชาท ปรสย สสย ฎุฎุวา |
๑๐๓. อาทยนฺเตา ฎุฎุเกเตา | ๑|๑|๔๖| ฎุฎุเกเตา ยสโยกเตา ตสย ฎุฎุมาทาทยนฺเตา สตะ | ษฎุ สนตะ |
ษฎุ ตสนตะ |
๑๐๔. งฺโณชะ กุก ฎุฎุ ศริ | ๘|๓|๒๘| วา สตะ | ปราง ษษฎุชะ | ปรางศษฎุชะ | สุกณ ษษฎุชะ | สุกณฎุ
ษษฎุชะ |
๑๐๕. นศจ | ๘|๓|๓๐| นานตาท ปรสย สสย ฎุฎุวา | สน ตสะ | สน สะ |
๑๐๖. ศิ ตุก | ๘|๓|๓๑| ปทานตสย นสย ศะ ปรเส ตุควา | สลยฉณมฺฤชะ | สลยฉศมฺฤชะ | สลยฉศมฺฤชะ |
สศมฺฤชะ |
๑๐๗. งฺโม่ หรสวาทจิ งามฺณนิตยม | ๘|๓|๓๒| หรสวาท ปโร โย งาม ตทนต์ ยต ปทํ ตสฺมาต ปรสยาโจ
นิตยํ งามฺณ สยาด | ปรตยงฺงาตมา | สุกณฉนิศะ | สนนจยุตตะ |
๑๐๘. สมะ สฎุ | ๘|๓|๕| สโม ฤษ สฎุ |
๑๐๙. อตฺรานานาสิกะ ปรุวสย ตุ วา | ๘|๓|๒| อตฺร ฤษปรุกรณ ไรชะ ปรุวสยานานาสีโก วา |
๑๑๐. อนุนาสิกาต ปโร'नुสวาระ | ๘|๓|๔| อนุนาสิกํ วิหาย ไรชะ ปรุวสฺมาต ปโร'नुสวาราคมะ |
๑๑๑. ขรวसानโยรวิสฺรชฺนิยะ | ๘|๓|๑๕| ขรวसानเน จ ปทานตสย ฤษย วิสฺรชะ |
๑๑๒. สมปุงกานา โส วกฺตวยะ | สัสฺสกรฺตา | สัสฺสกรฺตา |
๑๑๓. ปุมะ ชยยมปเร | ๘|๓|๖| อมปเร ชยิ ปุโม่ ฤษะ | ปุสฺโกกิลชะ | ปุสฺโกกิลชะ |
๑๑๔. นศฉวยปรศาน | ๘|๓|๗| อมปเร ฉวิ นานตสย ปทศย ฤษะ |
๑๑๕. วิสฺรชฺนิยสย สะ | ๘|๓|๓๔| ขริ | จกริสฺตฺรยสว | จกริสฺตฺรยสว | อปรศาน กิม | ปรศาน ตโนติ
| ปทศยติ กิม | หนติ |
๑๑๖. นฏน เป | ๘|๓|๑๐| นฏนิตยสย ฤษฺวา เป |

๑๑๗. กุบุโวะระ ห ก ห เปา จ |๘|๓|๓๗| กวรเค ปวรเค จ วิสรุคสย ห ก ห เปา สตะ | จาทุวิสรุคะ | นฏั
 ห ปาหิ | นฏั ห ปาหิ | นฏั ปาหิ | นฏั ปาหิ | นฏันุ ปาหิ |
๑๑๘. ตสย ปรมามเรหิตม |๘|๑|๒| ทวีรุกตสย ปรมามเรหิตั สยาด |
๑๑๙. กานามเรหิตเต |๘|๓|๑๒| กานนการสย รุรามเรหิตเต | กัสกาน | กัสกาน |
๑๒๐. กเว จ |๖|๑|๑๓| หรสวสย เณ ตุก | ศิวจฉายา |
๑๒๑. ปทานตาทวา |๖|๑|๑๖| ที่รฆาต ปทานตัจเณ ตุควา | ลกษมีจฉายา | ลกษมีจฉายา |
๑๒๒. วิสรุขนียสย สะ |๘|๓|๓๔| วิษณุสตุรธาตา |
๑๒๓. วา ศรี |๘|๓|๓๖| ศรี วิสรุคสย วิสรุโค วา | หริะ เศเต | หริศเศเต |
๑๒๔. สสขุโษ รุะ |๘|๒|๖๖| ปทานตสย สสย สขุชศจ รุะ สยาด |
๑๒๕. อโต โรรปลุตาทปลุเต | ๖|๑|๑๑๓| อปลุตาทตะ ปรสย โรรุะ สยาทปลุเต'ติ | ศิว'รจยะ |
๑๒๖. หติ จ | ๖|๑|๑๑๔| ตธา | ศิว วนทยะ |
๑๒๗. โภโก อโฆอปุรวสย โย'คี | ๘|๓|๑๓| เอตตปุรวสย โรรยาเทโค'คี | เทวา อิห | เทวายิห | โภส
 ภโคสุ อโฆส อิติ สานตา นิปาตาะ | เตฆา โรรยตเว กฤเต |
๑๒๘. หลี สรุเวษาม |๘|๓|๒๒| โภโกอโฆอปุรวสย ยสย โลปะ สยาทฐลิ | โภ เทวาะ | ภโค นมสเต |
 อโฆ ยาหิ |
๑๒๙. โร'สุปี |๘|๒|๖๙| อหโน เรผาเทโค น ตุ สุปี | อหระหะ | อหระคณะ |
๑๓๐. โร ริ |๘|๓|๑๔| เรผสย เรเพ ปร โลปะ |
๑๓๑. ทูโรเป ปุรวสย ที่รโฆ'ณะ |๖|๓|๑๑๑| ฒเรผโยโรลปนิมิตตโยะ ปุรวสยาโณ ที่รฆะ | ปุณา รมเต
 | หรี รฆะ | ศมภู ราชเต | อณะ กิม | ตฤฒะ | ตฤฒะ | มนสรถ อิตยตร รุตเว กฤเต หติ เจตยตุเว โร
 รีติ โลเป จ ปรापเต |
๑๓๒. วิปรติเชเช ปรึ การยม |๑|๔|๒| ตลยพลวิโรเช ปรึ การย สยาด | อิติ ปรापเต ปุรวตฺรราชิทมิติ
 โร รีตยาสยสิทตวาทุตวเมว | มโนระ |
๑๓๓. เอตตตโทะ ส โลโปโกรณสมามา หลี |๖|๑|๑๓๒| อกการโยเรตตตโทรยะ สุตสเย โลโป หลี
 นตุ นณสมาสะ | เอช วิษณุะ | ส ศมภูะ | อโกะ กิม | เอชโก รุทระ | อนณสมาสะ กิม | อสศคิวะ | หลี
 กิม | เอโช'ตร |
๑๓๔. โส'จี โลเป เจต ปาทปุรณม |๖|๑|๑๓๔| ส อิตยสย โส'โรลปะ สยาทจิ ปาทศเจลโลเป สตุเยว ปุ
 ยेत | เส मामวิฑฒิ ปรภฤติมิ | 'ไสช ทาครถี รามะ |

(สุพนธปรณม)

|| อขนตปลิงคาะ ||

๑๓๕. อรลวทธาตุรปรตยยะ ปราดิปปทิกม |๑|๒|๔๕| ธาตุ'ปรตยยั ปรตยยานตั จ วรชยิต
 วารถวจฉพทสวรूपิ ปราดิปปทิกสัชญา สยาด |

๑๓๖. กฤตตฤตีสมาสาศจ |๑|๒|๔๖| กฤตตฤติตานเตา สมาสศจ ตถา สยฺะ |
๑๓๗. สเวชชเมฆาณษกวมยามภิสฺ เภยามภยสฺ งสิภยามภยสฺ งโสสามฺ งโยสฺสฺป |๔|๑|๒| สฺ เหา
ชสฺ อิติ ปรณมา | อมฺ เหาภฺ ศสฺ อิติ ทวิตียา | ฐา ภยาม ภิสฺ ตถตียา | เภ ภยาม ภยสฺ อิติ จตุรฺถี | งสิ ภ
ยาม ภยสฺ อิติ ปณจมี | งสฺ โอสฺ อามฺ อิติ ษษฺฐี | จิ โอสฺ สฺป อิติ สปตมี |
๑๓๘. งยาปฺปาติปทิกาท |๔|๑|๑|
๑๓๙. ปรตยยะ |๓|๑|๑|
๑๔๐. ปรศจ |๓|๑|๒| อิตฺยาทิกฤตฺยา | งยนตาทาพนตาตฺ ปราทิปทิกาจฺ ปรเ สฺวาทยะ ปรตยยะ ส
ยฺะ |
๑๔๑. สฺปะ |๑|๔|๑๐๓| สฺปสฺตรีนฺ ตรีณฺ วจนानฺเยกศฺ เอกวจนทฺวิวจนพฺหฺวจนสฺษฺญานี สยฺะ |
๑๔๒. ทวเยภโยรฺทวิวงฺไนกวงฺเน |๑|๔|๒๒| ทวิตฺไวทวโยเรเต สฺตะ |
๑๔๓. พหุฯ พหฺวจนम् |๑|๔|๒๑| พหฺตววิภษาญํ พหฺวจนํ สยฺาต |
๑๔๔. วิวาโม'วसानมฺ |๑|๔|๑๐๐| วรรณานมภา'วसानสฺษฺญะ สยฺาต | รฺตฺววิสรฺเคา | รามะ |
๑๔๕. สฺรฺปาณเมกษะ เอกวิภกฺเตา |๑|๒|๖๔| เอกวิภกฺเตา ยานี สฺรฺปาณเยว ทฤษฺญานี เตชामะกฺ เหา
ศิชฺยเต |
๑๔๖. ปรณมโยะ ปุรวฺสวฺรณะ |๖|๑|๑๐๒| อกะ ปรณมาทฺวิตฺยโยรฺจि ปุรวฺสวฺรณทฺริษฺ เหาเกทศะ สยฺาต |
อิตฺติ ปรฺาปเต |
๑๔๗. นาทิจิ | ๖|๑|๑๐๔| อาทิจิ น ปุรวฺสวฺรณทฺริษฺ | วทฺธิเรจि | รามะ |
๑๔๘. จฺภู | ๑|๓|๗| ปรตยยาทฺเยา จฺภู อิตฺตา สฺตะ |
๑๔๙. วิภกฺติศจ |๑|๔|๑๐๔| สฺปติงา วิภกฺติสฺษฺญะ สยฺะ |
๑๕๐. น วิภกฺเตา ตฺสฺมาะ |๑|๓|๔| วิภกฺติสฺถาสฺตวฺรคฺสฺมา เนตะ | อิตฺติ สยฺ เนตฺตวम् | รามะ |
๑๕๑. เอกวงฺนํ สมพฺทฺธิะ |๒|๓|๔๙| สฺโพธเน ปรณมายา เอกวงฺนํ สมพฺทฺธิสฺษฺญํ สยฺาต |
๑๕๒. ยสฺมาตฺ ปรตยยวิธิสฺตทาที ปรตยเย'งคฺม |๑|๔|๑๓| ยะ ปรตยโย ยสฺมาตฺ กฺริยเต ตทาที
ศพทฺสวฺรูปํ ตสฺมินฺ ปรตยเย ปรังคํ สยฺาต |
๑๕๓. เองฺทฺรสฺวตฺ สมพฺทฺเธะ |๖|๑|๖๙| เองฺนตาทฺธฺรฺสฺวานตาจฺจางคาทฺธฺลฺลฺยเต สมพฺทฺเธศฺเจต | เ
ราม | เหา รามะ | เหา รามะ |
๑๕๔. อมิ ปุรวะ |๖|๑|๑๐๗| อโก'มยจि ปุรวฺรูปเมกาทศะ | รามม | รามะ |
๑๕๕. ลศกฺวตฺทิตะ |๑|๓|๘| ตทฺธิตวฺรชฺปรตยยาทฺยา ลศกฺวฺรคา อิตะ สยฺะ |
๑๕๖. ตสฺมาจฺฉโส นะ ปฺลฺิ |๖|๑|๑๐๓| ปุรวฺสวฺรณทฺริษฺมาตฺ ปโร ยะ ศสฺสสฺตสยฺ นะ สยฺาต ปฺลฺิ |
๑๕๗. อภฺกฺษางฺนฺมวฺยวาเย'ปี |๘|๔|๒| อภฺ กวฺรคะ ปวฺรค อางฺ นฺมฺ เอ'ไทรฺวยฺสฺไทรฺวธา'สฺภามิลิ
ไตศฺจวฺยวฺธาเน'ปี รัชฺภายํ ปรศยฺ นสยฺ ณะ สมานปเท | อิตฺติ ปรฺาปเต |
๑๕๘. ปทานตฺสย |๘|๔|๓๗| นสย โณ น | รามาน |

๑๕๙. ฐานสิทสามินาตสยะ |๗|๑|๑๒| อทนต์ภาฎฐาที่นามินาทยะ สยะ | ฌตวม | รามณณ |
๑๖๐. สุปิ จ |๑|๓|๑๐๒| ยญาเทา สุปวโต'งคสย ที่รฆะ | รามายยาม |
๑๖๑. อโต ภิส ใส |๗|๑|๙| อนกาล คิต สรวสย | ราไมะ |
๑๖๒. เกรยะ |๗|๑|๑๓| อโต'งคาคต ปรสย เกรยาเทศะ |
๑๖๓. สฐานิวทาเท'นลวิธา |๑|๑|๕๖| อาเทศะ สฐานิวต สยานน ตุ สฐานยลาศรยวิธา | อิติ สธา
นิวตตวาท สุปิ เจริ ที่รฆะ | รามาย | รามายยาม |
๑๖๔. พหุจเน ภกลเยต |๗|๓|๑๐๓| ฌลาเทา พหุจเน สุปยโต'งคสโยการะ | ราเมภยะ | สุปิ กิม |
ปจธวม |
๑๖๕. วาวसानะ |๘|๔|๕๖| อวसानะ ภาลล่า จาโร วา | รามาค | รามาท | รามายยาม | ราเมภยะ |
รามสย |
๑๖๖. โอลิ จ |๗|๓|๑๐๔| อโต'งคสโยการะ | รามโยะ |
๑๖๗. หรสวณทยาโป นฎ |๗|๑|๕๔| หรสวานตายนนทยนตาทาพนตัจจางคาคต ปรสยาโม นุทาคมะ |
๑๖๘. นามิ |๖|๔|๓| อชนตางคสย ที่รฆะ | รามานาม | รามะ | รามโยะ | เอตเว กฤเต |
๑๖๙. อาเทศปรตยโยะ |๘|๓|๕๙| อัญญายาม ปรสยาปทานตสยาเทศะ ปรตยยาวยวศย ยะ สสตสย
มูรณยาเทศะ | อีสทวิวัตตสย สสย ตาทฤศ เหว ษะ | ราเมษุ เอวิ กฤษณาทโย'ปยทนต์าะ |
๑๗๐. สรวาทินี สรวนามานิ |๑|๑|๒๗| สรว วิศว อุก อุกย อิตร อตม อนย อนยตร อิตร ตวต ตว เนม
สม สิม | ปุรวปรวาททโรตตราปราชธานี วยวสถายามส์ชญายาม | สวมชญาติธนาชยายาม |
อนตร พหิรโยโคปส์วยานโยะ | ตยท ตท ยท เอตท อิทม อทส เอก ทวิ ยุษมท อสมท ภาต กิม |
๑๗๑. ชสะ คี |๗|๑|๑๗| อทนต์ต สรวนามโน ชสะ คี สยาค | อนกาลตวาท สรวาเทศะ | สรว |
๑๗๒. สรวนามนะ สไม |๗|๑|๑๔| อตะ สรวนามโน เนะ สไม | สรวสไม |
๑๗๓. งสิงโยะ สมาตสมิเนา |๗|๑|๑๕| อตะ สรวนามน เอตโยเรเตา สตะ | สรวสมาต |
๑๗๔. อาภิ สรวนามนะ สฎ |๗|๑|๕๒| อวณนตาท ปรสย สรวนามโน วิหิตสยามะ | สุกทาคมะ |
เอตเว ษตเว | สรวะชาม | สรวสมิน | เศษ รามวต | เอวิ วิศวาทโย'ปยทนต์าะ | อุกศพโท นิตย ทวิจ
นนานตะ | อุกา ๒ | อุกายยาม ๓ | อุกโยะ ๒ | ตสเยท ปา'ฐู'กชระ | อิตรทตมา ปตยเยา |
ปรตยยครทณ ตทนต์ครทณมิติ ตทนต์า คราทยะ | เนม อิตยรเ | สมะ สรวปรายาสตุลยปรายาส
ตุ น สมานามิติ ชญาปกาต |
๑๗๕. ปุรวปรวาททกษิณตตราปราชธานี วยวสถายามส์ชญายาม |๑|๑|๓๔| เอเตชา วยวสธา
ยามส์ชญาฆ่า สรวนามส์ชญา คณสูตราต สรวตร ยา ปราปตา सा श्लि वा पुर्वे पुर्वारो अस्त्रिया
กิม อุตตราะ คุรวะ สวากิธยาเปกษาวธินิโยม วยวสธา | วยวสถาย่า กิม | ทกษิณา คากกาะ | กุศลา
อิตยรเ |

๑๗๖. สวมขญาติธนาขยายาม |๑|๑|๓๕| ขญาติธนาขญาจันนะ สวศพทสย ปราปตา สัขญา ชลี วา |
สเว | สวาะ | อาตมียา อาตมาน อิติ วา | ขญาติธนาขญาจันสตุ สวาะ | ขญาตโย'ธธา วา |
๑๗๗. อนตรั พหิรโยโคปสัวยานโยะ |๑|๑|๓๖| พาหุเย ปริธานีเย จารเถ'นตรศพทสย ปราปตา
สัขญา ชลี วา | อนตรเ อนตรา วา คฤหะ | พาหุยา อตยรยะ | อนตรเ อนตรา วา ศาฎกาะ | ปริ
ธานียา อิตยารทะ |
๑๗๘. ปุรวาทิกโย นวกเย วา |๗|๑|๑๖| เอภโย งสิงโยะ สุมัตสมิเนา วา สตะ | ปุรวสมัต | ปุรวาต |
ปุรวสมิน | ปุรวเ | เอวั ปราทีนาม | เศษั สรววต |
๑๗๙. ปรงมจรมตยาลปารุทกตปิยเนมาศจ |๑|๑|๓๓| เอเต ชสยูกตสัขญา วา สยะ | ปรงเม | ป
รงมาะ | ตยะ ปรงตยยะ | ทวิตเย | ทวิตยาะ | เศษั รามวต | เนเม | เนมาะ | เศษั สรววต |
๑๘๐. ตียสย จิตสุ วา | ทวิทียสไม | ทวิทียาเยตยาทิ | เอวั ตฤตียะ | นิรชระ |
๑๘๑. ชรายา ชรสนยตรสยาม |๗|๒|๑๐๑| อซาเทา วิภกเตา ปทางคธิกาเร ตสย ตทนต์สย จ |
นิรทิสยมานสยาเทศา ภวนติ เอกเทศวิกฤตมนนยวทิติ ชรสพทสยชรส | นิรชรสเธา | นิรชรส อิต
ยาทิ | ปกษะ หลาเทา จ รามวต | วิศวปาะ |
๑๘๒. ทีรฆาขชสิ จ |๖|๑|๑๐๕| วิศวเปา | วิศวปาะ | เท วิศวปาะ | วิศวปาม | วิศวเปา |
๑๘๓. สุขนบุสกสย |๑|๑|๔๓| สวาทีปญจจวนานิ สรวนามสธานสัขญา นิ สยรกลีวสย |
๑๘๔. สวาทีชวสรวนามสธานเ |๑|๔|๑๗| กปรตยยาวธิษุ สวาทีชวสรวนามสธานेषุ ปุรวั ปท สยาด |
๑๘๕. ยจิ ภม |๑|๔|๑๘| ยาทิชาทิสย จ กปรตยยาวธิษุ สวาทีชวสรวนามสธานेषุ ปุรว ภสัขญั ส
ยาด |
๑๘๖. อา กหาราเทกา สัขญา |๑|๔|๑| อิต อูธรว กหาราเ กรมธาสรย อิตยตะ ปราเคสไยไกว สัขญา
ขญैया | ยา ปรานวกาศา จ |
๑๘๗. อาโต ธาโตะ |๖|๔|๑๔๐| อาการานโต โย ธาตุสทนต์สย ภสยงคสย โลปะ | อโล'นตยสย |
วิศวปะ | วิศวปา | วิศวปายามิตยาทิ | เอวั ศงชธมาทยะ | ธาโตะ กิม | หาหาน | หริะ | หรี |
๑๘๘. ชสิ จ |๗|๓|๑๐๙| หรสวานตสยงคสย คุณะ | หริยะ |
๑๘๙. หรสวสย คุณะ |๗|๓|๑๐๘| สมพทธา | เท หเร | หริส | หรี | หรีน |
๑๙๐. เศษั ฆยสสิ |๑|๔|๗| เศษั อิติ สปัษฎารณม หรสเวา ยาวิทูเตา ตทนต์ สขิวรขั ฆิสัขญัม |
๑๙๑. อาง นาสตรियาม | ๗|๓|๑๒๐| ฆะ ประสยาโง นา สยาทสตรियาม | อางิติ ฆาสัขญา | หรีณา |
หรีภยาม |หรีภิ |
๑๙๒. ฆะรังติ |๗|๓|๑๑๑| ฆิสัขญาสย จิติ สปิ คุณะ | หรเย |
๑๙๓. งสิงโสศจ |๖|๑|๑๑๐| เอโง งสิงโสรัตติ ปุรวรูปเมกาเทชะ | หระ | หโรยะ | หรีนาม |
๑๙๔. อจจ ฆะ |๗|๓|๑๑๙| อิทุภยมุตตรสย เงเราทเธรัต | ทธา | หริษุ | เอวั กวยาทยะ |
๑๙๕. อนง เสา | ๗|๑|๙๓| สขยุงคสยานางาเทโส'สมพทธา เสา |

๑๙๖. อโณนตยาต ปุรว อุปธา |๑|๑|๖๕| อนตยาทละ ปุรว โย วรณะ ส อุปธาสังฆะ สยาต |
๑๙๗. สรวนามสสถาน จาสมพุทเธ |๖|๔|๘| นานตสโยปธายา ทิโรม'สมพุทเธ สรวนามสสถาน |
๑๙๘. อปฤกต เอกาล ปรัตยยะ |๑|๒|๔๑|
๑๙๙. หลงยาพภโย ทิรฆาต สุตีสยปฤกตํ หล |๖|๑|๖๗| หลนตาท ปรี ทิรฆา เยา งยาเปา ตทนตัจจ
ปรี สุตีสิตยตทปฤกตํ หลลุปยเต |
๒๐๐. น โลปะ ปราติปทิกานตสย |๘|๒|๗| ปราติปทิกสังขยกํ ยต ปทํ ตทนตสย นสย โลปะ | สขา |
๒๐๑. สขยूरสมพุทเธ |๗|๑|๙๒| สรวยूरจกาท ปรี สมพุทธีวรัช สรวนามสสถาน ฌิททต สยาต |
๒๐๒. อโจ ญณิตี |๗|๒|๑๑๕| อชนตางคสย วฤทธิชิตี ฌิตี จ ปเร | สขาเยา | สขาเย | เห สเข |
สขายม | สชิน | สขยา | สขเย |
๒๐๓. ขยตยาต ปรสย |๖|๑|๑๑๒| ขิตีศพทภยํ ขิตีศพทภยํ กฤตยาณาเทศภยํ ปรสย งสิงโสรัต
อุ | สขยู่ |
๒๐๔. เอาต |๗|๓|๑๑๘| อิตะ ปรสย เงเรต | สขเยา | เศษ ्हริวต |
๒๐๕. ปติะ สมาส เอว |๑| ๔ | ๘ | ฆิสสังฆะ ปตเย ปตยู่ ๒ ปตเยา เศษ ्हริวต สมาส ตู ฎูปตเย |
กติศพโท | นิตยํ พหุจنانนตะ |
๒๐๖. พหุคณวตฺตติ สังขยา |๑|๑|๒๓|
๒๐๗. ทติ จ | ๑ | ๑ | ๒๕ | ทตยนตา สังขยา ษฏสังฆา สยาต |
๒๐๘. ษทภโย ลุก | ๗ | ๑ | ๒๒ | ษศโส |
๒๐๙. ปรัตยยสย ลุกศลุลุปะ | ๑ | ๑ | ๖๑ | ลุกศลุลุศพโทะ กฤตํ ปรัตยยาทรศนํ ฎรมาต ตตตตสังฆํ ส
ยาต |
๒๑๐. ปรัตยยโลเป ปรัตยยลภษณม |๑|๑|๖๒| ปรัตยเย ลุปเต'ปี ตทาศริตํ ฎารยํ สยาต | อิติ ชสิ เจติ
คฺเณ ปราปเต |
๒๑๑. น ลุมกลางคสย |๑|๑|๖๓| ลุมตา ศพเทน ลุปเต ตน'นิมิตตมจกการยํ น สยาต | กติ ๒ | กติภะ |
กติภยะ ๒ | กตินาม | กติษุ | ยุขมทสมทษฏสังฆกาตริษุ สรูปา | ตริศพโท นิตยํ พหุจنانนตะ |
ตฺรยะ | ตรีน | ตรีภะ | ตรีภยะ ๒ |
๒๑๒. ตเรสตรยะ |๗|๑|๕๓| อามิ | ตฺรยามาม | ตริษุ | เคาณตเว'ปี | ปรียตฺรยามาม |
๒๑๓. ตยทาทีนามะ |๗|๒|๑๐๒| เอษามกาโร วิภกเตา | ทวิปฺรยนตानาเมเวษฏี | ทเวา ๒ | ทวาก
ยาม ๓ | ทวโยะ ๒ | ปาติ โลกมิตี ปปีะ สุริยะ |
๒๑๔. ทิรฆาษชสิ จ | ๑ | ๔ | ๓ | ทิรฆาษชสิ อิจิ จ ปเร น ปุรวสรวณทิมะ | ปปเยา | ปปยะ | เห ปปีะ
ปปีม | ปปีน | ปปยา | ปปีภยาม | ปปีภะ | ปปเย | ปปีภยะ ๒ | ปปยะ ๒ | ปปโยะ ๒ | ทิรฆต
วานน นฎ | ปปยาม | เง ตู สรวณทิมะ | ปปี | ปปีษุ | เอว วัตปฺรมาทยะ | พหุทยะ ศเรยสโย
ยสย ส พหุศเรยสี |

๒๓๒. โอะ สุปิ |๖|๔|๘๓| ชาติวรววส์โยคปุรวัว น ภวติ ย อูรรณสตทนโต โย ชาติสุดทนตสยาเนาใจ
งคสย ยณ สยาทจิ สุปิ | ขลปเวา | ขลปวะ | เอวิ์ สุตวาทยะ | สวภูวะ | สวภูเวา | สวภูวะ | วรษาภูวะ |
๒๓๓. วรษาภาวศจ | ๖ | ๔ | ๘๔ | อสย ยณ สยาทจิ สุปิ | วรษาภาวิตยาทิ | ทถนภูวะ |
๒๓๔. ทถนกรปุณะ ปูรวสย ภูไว ยณ วกตวยะ | ทถนภูเวา | เอวิ์ กรภูวะ | ชาติา | เท ชาติะ | ชาติา
เรา | ชาติาระ |
๒๓๕. ฤวรรณานนสย ณฑวิ วาจยม | ชาติถณนาม | เอง นปตราชทยะ | นปตราทิกรหนั วยุตปตติปตปภ
เช นิยมารณม | เตเนห น | ปีตา | ปีตรา | ปีตระ | ปีตรม | เศษ ชาติตถวต | เอวิ์ ชามาจาทยะ | นา |
นเรา |
๒๓๖. นถ จ |๖|๔|๖| อสย นามิ วา ทรมะ | นถณนาม | นถณนาม |
๒๓๗. โคโต ณีต |๗|๑|๙๐| โอการานตาทวิหิต สรวนามสถานัน | ณีทวต | เคาะ | คาเคา | คาวะ |
๒๓๘. เออาโต'มศ'โสชะ |๖|๑|๙๓| เออาโต'มศ'โสจยการ เอกาทะชะ | คาม | คาเวา | คาะ | ควา | คเว |
โคชะ ๒ | อิตยาทิ |
๒๓๙. รાય หลี |๗|๒|๘๕| อสยการาเทโส หลี วิภกเตา | ราชะ | รាយะ | รાયชะ | รากยาก็ตยาทิ ค
เลาะ | คลาเวา | ภาลวะชะ | ภาเลาภยามิตยาทิ |

| อิตยชนตชะ ปุ่ลิ่งคชะ |

| **อชนตสุตรีลิ่งคชะ** |

| **รมา** |

๒๔๐. เอาง อาปะ |๗|๑|๑๘| อาพนตาทงคาคต ปรสเยางะ คี สยาค | เอางิตเยาการวิภกตะ
สัชญา | รเม | รมาชะ |
๒๔๑. สมพุทธา จ |๗|๓|๑๐๖| อาป เอการะ สยาค สมพุทธา | เอองหุรสุวาทิตี สมพุทธิโลปะ |
เท รเม | เท รเม | เท รมาชะ | รمام | รเม | รมาชะ |
๒๔๒. อางิ จาปะ |๗|๓|๑๐๕| อางโยสี จาป เอการะ | รมายา | รมาภยาม ๓ | รมาภีชะ |
๒๔๓. ยาทาปะ |๗|๓|๑๑๓| อาโป จิตโย ยากู | วฤทธิชะ | รมายา | รมาภยะ ๒ | รมายาชะ ๒ | รมายชะ
รมาณนาม | รมายาม | รมาสุ | เอวิ์ ทุรคามพิกาทยะ |
๒๔๔. สรวนามนะ สยาทมรสวศจ |๗|๓|๑๑๔| อาพนตาคต สรวนามโน จิตชะ สยาทาปศจ หุรสุวะ |
สรวสโย | สรวสยชะ ๒ | สรวาสาม | สรวสยาม | เศษ รมาวต | เอวิ์ วิศวาทย อาพนตชะ |
๒๔๕. วิภาชะ ทิกสมาสะ พหุวีรเหา |๑|๑|๒๘| สรวนามตา วา | อุตตรปุรวสโย | อุตตรปุรวาโย |
ตียสยเอติ วา สัชญา | ทวิทียสโย | ทวิทียาโย | เอวิ์ ตฤตียา | อมพารเถติ หสวะ | เท อมพ | เท
อกก | เท อลล | ชรา | ชรเสา | ชเร | อิตยาทิ | ปกเช รมาวต | โคปา วิศวาปาวต | มติชะ | มติชะ | มต
ยา |

๒๔๖. จิตี หุรสาวศจ |๑|๔|๖| อियงวงสธานา สตรีศัพทภินเนา นิตยสตรีลึงคาวีหุเตา หสเวา เจวร
โณวรณา สตรีย่า นทิสชญา สโต จิตี | มตโย | มตเย | มตยะ ๒ | มตะ ๒ |

๒๔๗. อิทุทภยาม |๗|๓|๑๑๗| นทิสชญาภยามา ปรสย เกราม | มตยาม | มเตา | เศษฺ หริวต | เอว
พุทธยาทยะ |

๒๔๘. ตริจตุโรระ สตรีย่า ติสถ จตสถ |๗|๒|๙๙| สตรีลึงคโยเรเตา สโต วิภกเตา |

๒๔๙. อจิ ร ฤตะ |๗|๒|๑๐๐| ติสถ จตสถ เอตโยรฤการสย เรมาเทศะ สยามาจิ | ภูณาทิไรฆตวานาม
ภาวะ | ติสระ ๒ | ติสถฤษิ | ติสถฤษยะ ๒ | อามิ นุญ |

๒๕๐. น ติสถจตสถ |๖|๔|๔| เอตโยรนามิ ทิรฆาน น | ติสถณาม | ติสถษุ | ทเว ๒ | ทวภยาม
๓ | ทวโยะ ๒ | เคารี | เคายา | เคาฤษะ | เห เคารี | เคารยาวิตยาทิ | เอว นทยาทยะ | ลกษมิะ
| เศษฺ เคารีวต | เอว ตริตนตฺรยาทยะ | สตรี | เห สตรี |

๒๕๑. สตรียะ |๖|๔|๗๙| อสเยยงชาเทา ปรตยาเย ปเร | สตรีเยา | สตรียะ |

๒๕๒. วามศิสะ |๖|๔|๗๙| สตรียา อิง | สตรียม | สตรีม | สตรียะ | สตรีระ | สตรียา | สตรีเย | สตรี
ริยะ ๒ | ปรตวานนุญ | สตรีณาม | สตรีษุ | ศรีระ | ศรีเยา | ศรียะ |

๒๕๓. เนยงวงสธานาวสตรี |๑|๔|๔| อियงวโงะ สติตริโยสธาวีหุเตา นทิสชญา น สโต น ตุ สตรี | เห
ศรีระ | ศรีเย | ศรีเย | ศรียะ | ศรียะ |

๒๕๔. วามิ |๑|๔|๕| อियงวงสธานา สตรยาชเยา ยู อามิ วา นทิสชญา สโต น ตุ สตรี | ศรีณาม | ศรี
ยาม | ศรียิ | ศรียาม | เชนุรมตีวต |

๒๕๕. สตรีย่า จ |๗|๑|๙๖| สตรีวากี ภิโรษฏุสตุชชนตวหุรูป ลภเต |

๒๕๖. ฤนเนภโย จีป |๔|๑|๕| ฤทนต์ภโย นานตฤยศจ สตรีย่า จีป | ภิโรษฏุรี เคารีวต | ภิระ ศรีวต
สวຍ်ภุะ ปุวต |

๒๕๗. น ชฎุขสธาทีภยะ |๔|๑|๑๐| จีปฎาเปา น |

สวสา ติสรศจตสรศจ นนานทา ทูหิตา ตธา |

ยาดำ มาเตติ สปีไตเต สวสธาทย อาทาหฤตาะ |

สวสา | สวสาเรา | มาตา ปิตฤวต | สลิ มาตฤ | ทเยารโควต | ราชะ ปุวต | เนารค

เลาวต |

| อิตยชนตสตรีลึงคาะ |

| **อชนตนปุสกลึงคาะ** |

๒๕๘. อโต'ม |๗|๑|๒๘| อโต'คาค ฤลีพาค สวโมรม | ชฎานม เองหฺรสาวาหิติ หลโลปะ | เห
ชฎาน |

๒๕๙. นปุสกาจจ |๗|๑|๑๙| ฤลีพาเทางะ คี | ภสชฎายาม |

๒๖๐. ยสเยติ จ |๖|๔|๑๔๘| อีกาเร ตหิตีเต จ ภสเยวรณาวรณโยโรปะ | อิตยโลเป ปรापเต |

๓๐๔. อาทยนตวเทกสมินิ |๑|๑|๑๒๑| เอกสมินิ กรียมาณํ การยมาทาวีวานต อิว สยาค | สุปิ เจติ
ทึรฆะ อากยาม
๓๐๕. เนทมทโสโรกะ |๗|๑|๑๑| อกการโยริททโสโรกิส ใส น | เอภิ | อสไม | เอภยะ | อสมาต |
อสย | อนโยะ ๒ | เอชาม | อสมินิ | เอษุ |
๓๐๖. ทวิติยาฐาสสเวนนะ |๒|๔|๓๔| อิทเมตโทรนวาเทเศ | กิจิต การย วิชิตุมุปาตตสย การยานตรํ
วิชาตุํ ปุนรูปาทานมนวาเทสะ | ยถา | อนเนน วยการณมชิตเมณํ ฉนโท'ธยาปยติ | อนโยะ ปวิตรํ กุล
เมนโยะ ปรงุตุํ สวมิติ | เอนม | เอนา | เอนาน | เอนเนน เอนโยะ ๒ | ราชา |
๓๐๗. น จิสมพทุธโยะ |๘|๒|๘| นสย โลโป น เงา สมพทุธธา จ | เท ราชน |
๓๐๘. งาวุตตรปเท ปตติเชธะ | พรหมนิษฐะ | ราชาเนา | ราชานะ | ราชญะ |
๓๐๙. นโลปะ สุปสวรสังญาตุควิธิษุ กฤติ |๘|๒|๒| สุปวิธา สุรววิธา สังญาวิธา กฤติ ตุควิธา นโล
โป'สิทโธ นานตร ราชาศว อิตยาทาวิตยสิทธตวาทาตวเมตวไมสตรวิ จ น | ราชกยาม | ยชวา | ยชวา
เนา | ยชยานะ |
๓๑๐. น สโยคาทวมนตาค |๖|๔|๑๓๗| วมานตสโยคาทโน'การสย โลโป น | ยชวนะ | ยชวนา | ยชวก
ยาม | พรหมณะ | พรหมณา |
๓๑๑. อินหนปุชารยมนำ เศา |๖|๔|๑๒| เอษำ ศาเวโวปชายา ทึโรฆ นานยตร | อิติ นิเชธะ ปราปเต |
๓๑๒. เสา จ |๖|๔|๑๓| อินนาทีนามุปชายา ทึโรฆ'สมพทุธธา เสา | วฤตฺรทา | เท วฤตฺรหน |
๓๑๓. เอกาชุตตรปเท ณะ |๘|๔|๑๒| เอกาชุตตรปทํ ยสย ตสมินิ समाเส ปูรวปทสถานนิमितตาค
ปรสย ปราตีปทิกานตनुมิวกติสสย นสย ณะ | วฤตฺรทณา |
๓๑๔. โห หนเตยชรณินเนษุ |๗|๓|๕๔| ญิติ ญิติ ปตยเน นกาเร จ ปเร หนเตรทการสย กุตวม | วฤตฺร
ฆนะ | อิตยาที | เอวิ ศารุงคินิ ยศสวินนรยมน ปุชน |
๓๑๕. มฆวา พหุลม |๖|๔|๑๒๘| มฆวนศพทสย วา ตถ อิตยนตาเทสะ | ฤ อิต |
๓๑๖. อุกิทจำ สรวนามสธานะธาโตะ |๗|๑|๗๐| อธาโต'ริคิต นโลปิโน'ถจเตจจ นุม สยาค สรวนามส
ธานะ | มฆวาน | มฆวนเตา | มฆวนตะ | เท มฆวน | มฆวทกยาม | ตถตวาภาเว | มฆวา | สฎฺฐิ ราชวต |
๓๑๗. ศวยุมโฆนามตทิตเต |๖|๔|๑๓๓| อนนุนตานำ ภานาเมษามตทิตเต สंप्रसारณम् | มโฆนะ |
มฆวกยาม | เอวิ ศวน ญวน |
๓๑๘. น สंप्रसारणे संप्रसारणम् |๖|๑|๓๗| ญนะ | ญนา | ญวกยามิตยาที | อรวา | เท อรวน |
๓๑๙. อรวณสตรสาวนญะ |๖|๔|๑๒๗| นญา รทิตสยารวนนตสยงคสย ตถ อิตยนตาเทโส น तु เสा
| อรวนเตา | อรวนตะ | อรวทกยามิตยาที |
๓๒๐. ปถิมถยถฤกคามาค |๗|๑|๘๕| เสา |
๓๒๑. อิต'ต สรวนามสธานะ |๗|๑|๘๖| ปถยาเทะ |
๓๒๒. โถ นุถะ |๗|๑|๘๗| ปถิมโยสสย นธาเทสะ สรวนามสธานะ | ปนถะ | ปนถาเนา | ปนถานะ |

๓๒๓. ภสย ฆุรโลปะ |๗|๑|๘๘| ภสย ปถยาเทษฏีโลปะ | ปถะ | ปถา | ปถิกยาม | เอวิ มถิน
ถุกุชิน |
๓๒๔. ษณานตา ษฎ |๑|๑|๒๔| ษานตา นานตา จ สัษยา ษฎส์ษญา สยาด | ปถจนศพโท นิตยัม พหุจ
นานตะ | ปถจ | ปถจ | ปถจภะ | ปถจภะ ๒ | นฎ |
๓๒๕. โนปธายะ |๖|๔|๗| นานตสโยปธายา ที่โรฆ นามิ | ปถจนาม | ปถจสุ |
๓๒๖. อษฎน อา วิภกเตา |๗|๒|๘๔| หลาเทา วา สยาด |
๓๒๗. อษฎภย เอาศ |๗|๑|๒๑| กถตการาทษฎโน ชศศโสเราศ | อษฎภย อิติ วกตเว กถตาวนिर
เทโศ ชศศโสรวิชย อาตวิ ษญาปยติ | ฤษฎา ๒ | ฤษฎภยะ ๒ | ฤษฎนาม | อษฎาส | อาตวาภาเว |
อษฎ ปถจวต |
๓๒๘. ถตวิทถถกสรคทิกษณคณจยชุกรถจ่า จ |๓|๒|๕๙| เอภยะ กวินนถเจะ สุปยุปปเท | ยชุกรถ
โจะ เกวลโยะ | กฐเจรณโลปภาวศจ นีปาตยเต | กนาวิเตา |
๓๒๙. กถตติง |๓|๑|๙๓| อตฺร ธาตวาทิกारे ติงมินนะ ปฺรตยยะ กถตส์ษญา สยาด |
๓๓๐. เวรปถกตสย |๖|๑|๓๗| โลปะ |
๓๓๑. กวินปฺรตยยสย กุะ |๘|๒|๖๒| กวิน ปฺรตยโย ยสมต ตสย กวรโค'นตาเทสะ ปทานเต | อิตยส
ยาสีทตววจโจะ กุริติ กุตวม | ถตวิก | ถตวิก | ถตวิเชา | ถตวิกยาม |
๓๓๒. ยุเชรสมาเส |๗|๑|๗๑| ยุเชะ สรวนามสธานะ นุม สยาทสมาเส | สุลโลปะ | สโยคานตโลปะ | กุ
เวน นสย ณะ | ยุง | ยถเชา | ยถชะ | ยถยาม |
๓๓๓. โจะ กุะ |๘|๒|๓๐| จวรคสย กวรคะ สยาชภกलि ปทานเต จ | สยุก | สยุเชา | สยुकยาม | ขน
ชนเชา | ขนยาม |
๓๓๔. วรศจภรศษสธชมถษยชราชภราชจณค้ำ ษะ |๘|๒|๓๖| ถลิตี ปทานเต จ | ชศตวจธเว | ราช |
ราช | ราช | ราชชะ | ราชยาม | เอวิ วิภรฎ เทเวฎ วิศวสฎ |
๓๓๕. ปเวา วรชะ ษะ ปทานเต ปราวูปเท วรชะ กวิป สยาทที่รหมศจ ปทานเต ษตวมปี ปริ
รฎ ปริวราชา
๓๓๖. วิศวสย วสุราโฎะ |๖|๓|๑๒๘| ที่รฆะ | วิศวารฎ | วิศวาราท | วิศวราชา | วิศวาราทยาม |
๓๓๗. สโกะ สโยคาทโยรนเต จ |๘|๒|๒๙| ปทานเต ภกलि จ ยะ สโยคสธทาทยะ สโกโรปะ | ฤฎ
สสย ศจตเวน ศะ | ภกลำ ชศ ภคสีติ ศสย ษะ | ฤฎเชา | ฤฎยาม | ตยทาทยตวิ ปฺรรูปตวม |
๓๓๘. ตโทะ ษะ สวานนตยโยะ |๗|๒|๑๐๖| ตยาทินำ ตโยรนนตยโยะ ษะ สยาด | เสา | สยชะ | ตยชะ |
ตยเอา | ตยเอ | ษะ | เตา | เต | ยะ | ยเอา | ยเอ | เอชะ | เอเตา | เอเต |
๓๓๙. เง ปฺรถมโยรม |๗|๑|๒๘| ยษมทสมทภยำ ปฺรสย เง อิตยตสย ปฺรถมาทวิตีโยศจามาเทสะ |
๓๔๐. ตวาเทา เสา |๗|๒|๙๔| อนโยรมปฺรยนตสย ตวาหาวาเทศธา สตชะ |
๓๔๑. เศษ โลปะ |๗|๒|๙๐| เอตโยษฎีโลปะ | ตวม | อหม |

๓๔๒. ยฺวาวา ทวีจเน |๗|๒|๙๒| ทิวโยรูกตาวนโยรมปรยตสย ยฺวาวา สโต วิภกเตา |
 ๓๔๓. ปฺรณายาตจ ทวีจเน ภาษายาม |๗|๒|๘๘| เองเยตโยราตว์ โลก | ยฺวาม | อวาม |
 ๓๔๔. ยฺวาวาเยา ชลี |๗|๒|๙๓| อนโยรมปรยนตสย | ยฺยวม | วยม |
 ๓๔๕. ตวมาเวกวจเน |๗|๒|๙๗| เอกสโยกตาวนโยรมปรยนตสย ตวมา สโต วิภกเตา |
 ๓๔๖. ทวีตียายำ จ |๗|๒|๘๗| อนโยราต สยาด | ตวาม | มาม |
 ๓๔๗. ศโส น |๗|๒|๘๗| อากยำ ศโส นะ สยาทโม'ปวาทะ | อาทะะ ปรสย | สโยคานตโลปะ | ยฺษฺมาน
 อสมาน |
 ๓๔๘. โย'จี |๗|๒|๘๙| อนโยรยการเทศะ สยาทนาเทศ'ชาเทา ปรตะ | ตวยา | มยา |
 ๓๔๙. ยฺษฺมทสมโทรนาเทศ |๗|๒|๘๖| อนโยราต สยาทนาเทศ หลาเทา | ยฺวากยาม | อวากยาม |
 ยฺษฺมาภีะ | อสมภีะ |
 ๓๕๐. ตฺฤมทเยา งยิ |๗|๒|๙๕| อนโยรมปรยนตสย | ฎิลปะ | ทฺมยม | มทยม |
 ๓๕๑. ฤยโส'ภยม |๗|๑|๓๐| อากยำ ปรสย | ยฺษฺมภยม | อสมภยม |
 ๓๕๒. เอกวจนสย จ |๗|๑|๓๒| อากยำ งเสรต | ตวต | มต |
 ๓๕๓. ปณจมยา อต |๗|๑|๓๑| อากยำ ปณจมยา ฤยโส'ต สยาด | ยฺษฺมต | อสมต |
 ๓๕๔. ตวมาเมา งลี |๗|๒|๙๖| อนโยรมปรยนตสย |
 ๓๕๕. ยฺษฺมทสมทภยำ งโส'ศ |๗|๑|๒๗| ตว | มม | ยฺวโยะ | อวโยะ |
 ๓๕๖. สาม อากม |๗|๑|๓๓| อากยำ สาม อากม | ยฺษฺมากม | อสมากม | ตวยิ | มยิ | ยฺวโยะ | อว
 โยะ | ยฺษฺมาสุ | อสมาสู |
 ๓๕๗. ยฺษฺมทสมโทะ ษฺษฺจิจฺจตุรฎีทวิตียาสถาโยรวานาเวา |๘|๑|๒๐| ปทาต ปรโยรปาทาเทา สติโตยะ
 ษฺษฺจฺยาทิวิตฺษฺญโยรวานาวิตฺยทาเทศา สตะ |
 ๓๕๘. พหฺวจนสย วสนเสา |๘|๑|๒๑| อุกตวิธโยรนโยะ ษฺษฺจฺยาทิพหฺวจนานตโยรวสนเสา สตะ |
 ๓๕๙. เตมยาเวกวจนสย |๘|๑|๒๒| อุกตวิธโยรนโยะ ษฺษฺจิจฺจตุฤยกวจนานตโยสฺเต เม เอเตา สตะ |
 ๓๖๐. ตวมาเมา ทวีตียายะ |๗|๑|๒๓|

ทวิตฺยเอยกวจนานตโยสฺตวมา มา อิตฺยทาเทศา สตะ |
 ศรีศสฺตวาวตฺตะ มาปีห ทตตาด เต เม'ปี ศรม สะ |
 สวามี เต เม'ปี ส หริะ ปาตุ วามปี เนา วิภะ ||
 สุขํ ว่า เนา ททาตวีศะ ปติรวามปี เนา หริะ |
 โส'วยาทโว นะ คิว โว โน ทพฺยาด เสวโย'ตร วะ ส นะ ||

๓๖๑. เอกวากเย ยฺษฺมทสมทาเทศา วกตฺวายะ | อนวาเทศะ ตฺ นิตฺยํ สฺยะ | ชาตา เต ภกโต'สฺติ | ชาตา
 ตว ภกโต'สฺติ | ตสฺไม เต นม อิตฺยเวย | สฺปาต | สฺปาท | สฺปาเทา |

๓๖๒. ปาทะ ปตฺ |๖|๔|๑๓๐| ปาจนพทานต์ ยทงค์ ภั ตทวยวสย ปาจนพทสย ปทาเทศะ | สุปทะ | สุปทา | สุปาทภยาม | อคนิมต | อคนิมเถา | อคนิมถม |
๓๖๓. อนิทิตำ หล อุปธายาะ กิงติ |๖|๔|๒๔| อลนตทานามนิติตามงคานามูปธายา นสย โลปะ กิติ จิตติ | นุม | สโยคานตสย โลปะ | นสย กุตเวน ะ | ปราง | ปราณูเจา | ปราณูจะ |
๓๖๔. อจะ |๖|๔|๑๓๘| ลุปตนาการสยาจเตรภสยาการสย โลปะ |
๓๖๕. เจา |๖|๓|๑๓๘| ลุปตนาการนการาญจเตา ปเร ปูรวสยาโณ ที่รณะ | ปรางจะ | ปราคภยาม | ปรัตยง | ปรัตยญเจา | ปรัตจีจะ | ปรัตยคภยาม | อุทง | อุทญเจา |
๓๖๖. อุท อีต |๖|๔|๑๓๙| อุจนพทาท ปรสย ลุปตนาการาญจเตรภสยาการสย อีต | อุทีจะ | อุทคภยาม |
๓๖๗. สมะ สมิ |๖|๓|๙๓| อปรตยยานเต'ญจเตา | สมยง | สมยญเจา | สมีจะ | สมยคภยาม |
๓๖๘. สหสย สธิระ |๖| ๓ | ๙๕| ตถา | สธริยง |
๓๖๙. ตีรสตติรยโลโป |๖| ๓ | ๙๔| อลุปตกาการ'ญจดาวปรตยยานเต ตีรสตติรวาทะ | ตีรวง | ตีรยญเจา | ตีรสจะ | ตีรยคภยาม |
๓๗๐. นาญจะ ปุชายาม |๖|๔|๓๐| ปุชารถสยาจเตรูปธายา นสย โลโป น | ปราง | ปราณูเจา นโล ปาภาวาทโลโป น | ปราณูจะ | ปรางภยาม | ปรางษุ เอว ปุชเรถ ปรัตยงาทะ | กรุง | กรุงญเจา | กรุงภยาม | ปโยมุก | ปโยมุก | ปโยมูเจา | ปโยมูกภยาม | อุกิตวานนุมน |
๓๗๑. สานตมทวตะ สโยคสย |๖|๔|๑๐| สานตสโยคสย มหตศจ โย นการสตุสโยปธายา ที่รุเ'สม พุทธา สรวนามสฎาเน | มหาน | มหานเตา | มหานตะ | เห มหน | มทภยาม |
๓๗๒. อตวสนตสย จาธาโตะ |๖|๔|๑๘| อตวสนตสโยปธายา ที่รุเ' ธาตุภินนาสนตสย จาสมพุทธา | อีมาน | อีมนเตา | อีมนตะ | เห อีมน | ศสาเทา มทวต | ภาเตรทวตะ | ชาติวสามรฎยาทสยาปิ ฎูร์ โลปะ | ฆวาน | ฆวานเตา | ศตรนตสย ตู ฆวาน |
๓๗๓. อุภะ อภยสตุตม |๖|๑|๕| ษษฐฐวิตวปรกรณเ เย ทเว วิหิตเต เต อุภะ สมุทิตเต อภยสตุตสัชญเ สตะ |
๓๗๔. นาภยสตาจตุระ |๗|๑|๗๘| อภยสตาจตุรณุม น | ททต | ททเตา |
๓๗๕. ชกษิตยาทะ ษฏ |๖|๑|๖| ษทธาตไว'นเย ชกษิติจจ สप्तม เอเต อภยสตุตสัชญาะ สยุะ | ชกษต | ชกษเตา | ชกษตะ | เอวม | ชาครต | ทริทต | ศาสต | จกาสต | คูป | คูปา | คูปะ | คูปภยาม |
๓๗๖. ตยทาทีษุ ทุโส'นาโลจเน กณ จ |๓|๒|๖๐| ตยทาทีษูปปเทษวชฎานารฎทศะ กณ | จาต กวิน |
๓๗๗. อา สรวนามนะ |๖|๓|๙๑| ทถททศวตุษุ | ตาทถก | ตาทถศะ | ตาทถศะ | ตาทถคภยาม | วรสเจติ ษะ | ษศตวรนตเว | วิท | วิฏ | วิศะ | วิศะ | วิศภยาม |

๓๗๘. นเศรวา |๘|๒|๖๓| นเศระ กวรโค'ตาเทโศ วา ปทานเต | นก | นฏ | นเศา | นเศะ | นคฺภยาม | นทภยาม |

๓๗๙. สปลุโส'นุทเก กวิน |๓|๒|๕๘| อนุทเก สฺปยุปปเท สปลุเศะ กวิน | ฆฤตสปลุก | ฆฤตสปลุเศา | ฆฤตสปลุเศะ | ทจฤก | ทจฤเขา | ทจฤคภยาม | รตนมฏ | รตนมฺเขา | รตนมฺภยาม | ษฏ | ษฏภี | ษฏภยะ ๒ | ษณฺณาม | ษฏฺสุ | รุตฺวํ प्रति ษตฺวสยาสิทธิวาท สสฺชฺไชริติ รุตวม |

๓๘๐. โวรฺรูปธาया ที่รฆ อิกะ |๘|๒|๗๖| เรฆวานตโยรูปธาया อีโก ที่รฆะ ปทานเต | ปิปฺฐู | ปิปฺฐีเขา | ปิปฺฐีรภยาม |

๓๘๑. นุมวิสรชนียศรวยวาเย'ปิ |๘|๓|๕๘| เอ'เตะ ปฺรตเยกํ วยวธานะ'ปิ อีณฺภุยกฺยาํ ปฺรศย มุรณฺยา เทชะ | ษฏฺตฺเวณ ปุรฺวศย ษะ | ปิปฺฐีษฺษุ | ปิปฺฐีษฺษุ | จิกีชะ | จิกีรฺเขา | จิกีภยาม | จิกีรฺษุ | วิทฺวาน | วิทฺวาเสา | เท วิทฺวน |

๓๘๒. วโสชะ สํปฺรสารณฺม |๖|๔|๑๓๑| วสฺวนตสย ภสย สํปฺรสารณฺ สยาด | วิทฺษะ | วสฺสุรฺสฺวิติ ทะ | วิทฺวทภยาม |

๓๘๓. ปุโส'สฺสุ |๗|๑|๘๙| สรวนามสฺถานะ | ปุมาน | เท ปุมน | ปุมาเสา | ปุสะ | ปุคฺภยาม | ปุสุ | ฤทฺศ เนตฺยณฺง | อุศนา | อุศนเสา |

๓๘๔. อสย สมฺยฺทฺธา วา'นฺง นโลปศฺจ วา วาจยะ | เท อุศน | เท อุศนฺน | เอ อุศนชะ | เท อุศนเสา | อุศโนภยาม | อุศนสฺสุ | อนหา | อนหาเสา | เท อนหาชะ | เวธชะ | เวธเสา | เท เวธชะ | เวธโรภยาม |

๓๘๕. อทส เอา สฺโลปศฺจ |๗|๒|๑๐๗| อทส เอาตฺ สยาดฺ เสา สฺโลปศฺจ | ตฺโทธิติ สชะ | อเสา | ตย ทาทยตวม ปฺรฺรูปตวม | วฤทฺธิชะ

๓๘๖. อทโส'เสรฺทาทฺ โท มะ |๘|๒|๘๐| อทโส'सानตสย ทาทฺ ปฺรศย อุทฺเตา ทสย มศฺจ | อานตฺรตม ยาทฺสวสย อฺรฺที่รฆสย อุชะ | อมุ | ชสชะ คี | คฺณชะ |

๓๘๗. เอต อีทฺพหฺวจเน |๘|๒|๘๑| อทโส ทาทฺ ปฺรศฺสฺยิต อีทฺทสย โม พฺหฺวรฺโลกฺเตา | อมี | ปุรฺวตฺรา สิทธิมิตฺติ วิภกฺติการฺยํ ปฺรอก ปศฺจาทฺตวมตฺเว | อมุมน | อมุ | อมุณ | มุตฺเว กฤเต ษิสฺสฺญายำ นากาวะ |

๓๘๘. น มฺ เน |๘|๒|๓| นากาเว กรฺตฺวเย กฤเต จ มฺภาโว นาสิตฺชะ | อมฺนา | อมฺภยาม | อมีภีชะ | อมฺษไม | อมีภยะ | อมฺษมาต | อมฺษย | อมฺโยชะ | อมีษาม | อมฺษมิน | อมีษุ |

อิติ อลนฺตาะ ปุ่ลิ่งคาะ |

| หลนฺตาะ สฺตรีลิ่งคาะ |

๓๘๙. นโท ฐะ |๘|๒|๓๔| ภกฺลิตฺ ปทานเต จ |

๓๙๐. นหิวฤตฺวิฤชฺวิยธฺริจฺสิทฺตินิษุ กฺเวา |๖|๓|๑๑๖| กฺวิพนฺเตษุ ปุรฺวปทสย ที่รฆะ | อฺปานต | อฺปานหา | อฺปานตฺสุ | กฺวินนฺตฺวาท กฤตฺเวณ ษะ | อุษฺณิก | อุษฺณิหา | อุษฺณิภยาม | ทฺเยชะ | ทิวา | ทิวะ | ทฺยภยาม | คีชะ | คีเรา | คีระชะ | เอวํ ปุชะ | จตฺสฺระชะ | จตฺสฺถณฺนาม | กา | เก | กาะ | สรวาวต |

๓๙๑. ยะ เสา | ๗|๒|๑๑๐| อิทโม ทสย ยะ | อียม | ตยาทาหุตวม | ปรรูปตวม | ฎาป | ทศเนติ มะ |
 อิเม | อิมะ | อิมาม | อนยา | หลี โลปะ | อาภยาม | อาภี | อสเยา | อสยะ ๒ | อนโยะ | อาสาม |
 อสยาม | อาสุ | สรก | สรชะ | สรภยาม | ตยา | ทาหุตวม | ฎาป | สยา | ตเย | ตยะ | เอวม | ตท |
 เอตท | วาก | วาจา | วาคภยาม | วากศุ | อป | ศพโท นิตยัม พหุจนาจนตชะ | อปตถุนนิตติ ทิรชะ |
 อาปะ |

๓๙๒. อโป ภี | ๗|๔|๔๘| อปสตกาโร ภาเทา ปรตยเย | อทภี | อทภยะ | อปาม | อปสุ | ทิก | ทิค |
 ทิศะ | ทิคภยาม | ตยทาทิมวิติ ทฤเศชะ กวินวิธานาทนยตราบิ กุตวม | ทฤก | ทฤค | ทฤเศา | ทฤค
 ภยาม | ตวิฏ | ตวิฏ | ตวิเซา | ตวิฏภยาม | สสซุไชริติ รุตวม | สซุชะ | สซุเซา | สซุรภยาม | อาคีชะ |
 อาคิเซา | อาคีรภยาม | อเสา | อุตวมตเว | อมู | อมูชะ | อมูยา | อามูภยาม | อมูภี | อมูษโย | อมูภยะ
 | อมูษยะ ๒ | อมูโยชะ ๒ | อมูษาม | อมูษยาม | อมูษุ |

อิติ หลนตชะ สตรีลึงคชะ |

| หลนตา นปฺสกลึงคชะ |

๓๙๓. สวโมรรลุก | ทตวม | สวานชุต | สวานชุหี | จตฺรนชฺุโหริตยาม | สวานทว่าหิ | ปุนสตทวต | เศษ
 ปฺวต | วะ | วารี | วารี | วารา | วารภยาม | จตวารี | กิม | เก | กานิ | อิม | อิเม | อิมานิ |

๓๙๔. อนวาเทเศ นปฺสเก เอนทวทวยะ | เอนต | เอน | เอนานิ | เอนเนน | เอนโยชะ | พรหม | วิ
 ภาชะ จิศจโยชะ | อหฺนี | อหฺนิ | อหฺานิ |

๓๙๕. อหฺน | ๘|๒|๖๘| อหฺนิตยสย รุชะ ปทานเต | อโหภยาม | ทณฺท | ทณฺทินิ | ทณฺทินิ | ทณฺทินา |
 ทณฺทภยาม | สุปถิ | ฐิลปะ | สุปถิ | สุปถานิ | อูรก | อูรโซ | อุนฺรช | นรชานา | สโยคชะ | ตต | เต |
 ตานิ | ยต | เย | ยานิ | เอตต | เอเต | เอตานิ | ควาก | โคจ | ควณจ | ปุนสตทวต | โคจา | ควาคภ
 ยาม | ศกฤต | ศกฤตี | ศกฤนติ | ททต |

๓๙๖. วา นปฺสกสย | ๗|๑|๗๙| อภยสตาต ปรสย วา นุม สรวนามสธาน | ททนติ | ททติ | ตฺทต |

๓๙๗. อจฺฉินทโยรฺนุมน | ๗|๑|๘๐| อวฺรณานตาท ปโร ยะ ศตฺรวยวสททนตสย นุม วา คี้นทโยชะ | ตฺทน
 ตี | ตฺทตี | ตฺทนติ | ภาต | ภานตี | ภาตี | ภานตี | ปจต |

๓๙๘. ศปฺศยโนรฺนิตยม | ๗|๑|๘๑| ศปฺศยโนรฺราต ปโร ยะ ศตฺรวยวสททนตสย นุม คี้นทโยชะ | ปจนตี |
 ปจนติ | ทิวฺยต | ทิวฺยนติ | ทิวฺยนตี | ฐนุชะ | ฐนุช | สานเตติ ทิรชะ | นุมวิสรชฺฉนียะติ ชะ | ฐนุช |
 ฐนุชา | ฐนุรภยาม | เอว จกฺศฺรทวิรทชะ | ปยะ | ปยสี | ปยาลี | ปยสา | ปโยภยาม | สุปม | สุปฺสิ | ส
 ปฺมาสี | อทะ | วิภกติการยม | อุตวมตเว | อมู | อมูนิ | เศษ ปฺวต |

อิติ หลนตา นปฺสกลึงคชะ |

(อวยยปกรณ์)

|| อวยยานิ ||

๓๙๙. สุวราทินิปาตมวयยम् |๑|๑|๓๗| สวรร | อนุตฺร | ปุณฺร | สนฺตฺร | อจฺจส | มีจฺจส | สโนส | ฤชก | ฤเต | ยุคฺปต | อาราท | ปฤถก | หยส | สวส | ทิวา | ราตฺเรว | สายม | จิรม | มนาก | อีษต | โจษม | ตูษณิม | พหิส | อวส | สมยา | นิกษา | สวयม | วฤถา | นกตม | นณ | เหเตา | อิทฺธา | อทฺธา | สามิ | วต | พฺราหมณวต | กุศฺตริยวต | สนา | อุปฺธา | ตिरส | สนต | สนาต | อนุตฺรา | อนุตฺเรณ | ชโยก | กม | คม | สหสา | วินา | นานา | สวสฺสิ | สวธา | อลม | วษฏ | ศฺเรษฏ | เวษฏ | อนุยต | อสฺติ | อุปาสุ | กศม | วิहाยสา | โทษา | มฤษา | มิถยา | มุธา | ปุรา | มิโธ | มิถส | ปฺรายส | มุหฺส | ปฺรวาหุคม | ปฺรวาหิกา | อารยฺหลม | อภิกศณม | สากม | สารฺธม | นมส | หिरุก | ธิก | อด | อม | อาม | ปฺรตาม | ปฺรศาน | ปฺรตान | มา | มาง | อากฤติคโณ'ยม | จ | วา | ห | อห | เอว | เอวม | นฺนم | ศฺควต | ยุคฺปต | ภูยส | กุปต | สุปต | กุวิต | เนต | เจต | จณ | ยตฺร | ตตฺร | กจฺจิต | นห | หนต | มากิม | มากิม | นกิ | อากิม | มาง | นณ | ยาวต | ตาวต | ตไ | นไ | ทไ | ไร | ศฺเรษฏ | เวษฏ | สวาทา | สวธา | วษฏ | โอม | ตุม | ตถาหิ | ชล | กิล | อด | สฺษจ | สม | อาท | อุปฺสรภวิภกฺติสฺวรูปฺติรูป | กาศจ | อวทตฺตม | อหฺย | อสฺติกศฺรา | อ | อา | อि | อี | อุ | อู | เอ | โ | โอ | เอา | ปศ | ศุคม | ยถากถาจ | ปาฏ | ปยาฏ | องค | ไ | เห | โกะ | อเย | ฆ | วิษ | เอกปเท | ปฺต | อาต | จาतिรป | ยากฤติคณ | ตสิลาหะ | ปฺราก | ปาศปะ | ศสฺปฺรฤตฺย | ปฺราก | สมาสานเตภะ | อม | อาม | กฤตฺโวรเถ | ตสิวตี | นานาญา | เอตฺหนตฺมวयยम् | อด | อิตฺยาหิ |

๔๐๐. กฤมเนชนต |๑|๑|๓๙| กฤทโยमानต | เอชฺนตฺศจ | ตฺหนตฺมวयยम् | สฺมารฺสฺมารม | ชิวเส | ปิพช | โย |

๔๐๑. กตฺยาโตสฺนุกฺสนะ |๑|๑|๓๙| เอตฺหนตฺมคยยม | กฤตฺวา | อเทโตะ | วิสฤปะ |

๔๐๒. อวยยี่ภาวศจ |๑|๑|๔๑| อธิหริ |

๔๐๓. อวยยาทาปฺสฺปะ |๒|๔|๘๒|

อวยยาทาปะ | สฺปศจ | ลุก | ตตฺร | ศาลายาม | อด |

สทฤศ | ตฺริษุ | ลิงเคษุ | สรวาสู | จ | วิภกฺติษุ |

วจนेषุ | จ | สรวेषุ | ยนฺน | วเยติ | ตทวयยม ||

วษฏ | ภาคฺริรฺล | โลปฺมว | ปโยรฺป | สรฺคโยะ |

อาป | ใจว | หลน | ตานา | ยถา | วาจา | นิส | ทิศา ||

อวคาหะ | วคาหะ | อปฺชานม | ปฺชานม ||

อิตฺยวयยานิ ||

(ติงนตปกรณม)

|| ภาวาทยะ ||

๔๐๔. ลภู | ลีภู | ลุภู | ภภู | เลภู | โลภู | ลง | ลิง | ลุง | ลฤง | เอษุ | ปณจโม | ลการศณโฑมาตร
โคจระ |

๔๐๕. ละ กรมณี จ ภาเว จากกรมเกภยะ |๓๔|๖๙| ลการาะ สกรมเกภยะ กรมณี กรตรี จ สยุกรม
เกภโย ภาเว กรตรี จ |

๔๐๖. วรตมานเน ลภู |๓๒|๑๒๓| วรตมานกริยาวฤตเตรธาโตรลภู สยาด | อฏาวิตา | อัจจารณสามร
ยาลลสย เนตวม | ภู สตตายาม | กรตฤวิวกษายำ ภู ล อิติ สติเต |

๔๐๗. ติปตสภิกิ สิปถสถ มิพวสมส ตาตาทณณ ถาसानาถาถวมิขวมิมหิง |๓๔|๗๘| เอเต'ษฎาทศ ลา
เทศาะ สยยะ |

๔๐๘. ละ ปรสไมปทม |๑๔|๙๙| ลาเทศาะ ปรสไมปทสัชญาะ สยยะ |

๔๐๙. ตงานาวาตมเนปทม |๑๔|๑๐๐| ตง ปรตยหาระ ศานจกานเจา ใจตตสัชญาะ สยยะ |
ปूरสัชญาปวาทะ |

๔๑๐. อนุทตตติง อาตมเนปทม |๑๓|๑๒| อนุทตเตโต จิตศจ ธาโตราตมเนปท สยาด |

๔๑๑. สวริตณูตะ กรตรภิปราเย กริยาผล |๑๓|๗๒| สวริเตโต ชิตศจ ธาโตราตมเนปท สยาด กรตฤ
คามินิ กริยาผล |

๔๑๒. เศษาด กรตรี ปรสไมปทม |๑๓|๗๘| อาตมเนปทนิมิตตหีนาทธาโตะ กรตรี ปรสไมปท สยาด |

๔๑๓. ติงสตรีนี ตรีนี ปรถมมธยโมตตมาะ |๑๔|๑๐๑| ติง อุกโยะ ปทโยสตรวสตริกะ กรม
เทตตสัชญาะ สยยะ |

๔๑๔. ตานเยกวจนทวิวจนพหวจนนานเยกศะ |๑๔|๑๐๒| ลพธปรถมาทิสัชญาานิ ติงสตรีนี ตรีนี ปร
เยกเมกวจนาทิสัชญาานิ สยยะ |

๔๑๕. ยุษมทยุปเท สมานาธิกรณ สฐานินยปิ มธยมะ |๑๔|๑๐๕| ติงวัจยการกวาจินิ ยุษปทยปร
ยุษยมาเน'ปรยุษยมาเน จ มธยมะ |

๔๑๖. อสมทยุดตมะ |๑๔|๑๐๗| ตถาภูเต'สมทยุดตมะ |

๔๑๗. เศษะ ปรถมะ |๑๔|๑๐๘| ภู ตี อิติ ชาเต |

๔๑๘. ติง คิต สारวธาตุกม |๓๔|๑๑๓| ติงะ คิตศจ ธาตวธิกาโรกตา เอตตสัชญาะ สยยะ |

๔๑๙. กรตรี ศป |๓|๑|๖๘| กรตรรฤธ สारวธาตุเก ปรธ ธาโตะ ศป |

๔๒๐. สारวธาตุการธธาตุโกโยะ | ๗ | ๓ | ๘๔ | อนโยะ ปรโยริคนตางคสย คุณะ | อวาเทศะ | ภาวติ |
ภาวตะ |

๔๒๑. ภโก'นตะ | ๗ | ๑ | ๓ | ปรตยยาววยสย ภกสยานตาเทศะ | อโต คุณะ | ภาวนติ | ภาวสิ | ภาว
| ภาว |

๔๔๔. ตูหโยสตาตงาศิษยนยตรสยาม |๗|๑|๓๕| อาศิษิ ตูหโยสตาตง วา | ปรตวาท สรวาทะ | ภา
 ตาต |
๔๔๕. โลโฏ ลงวต |๓|๔|๘๕| โฏฏสตามาทะ สโลปะ
๔๔๖. ตสถสถมิป่า ตานตตามะ |๓|๔|๑๐๑| จิตศจตุรณำ ตามาทะ | ภาตาม | ภาต |
๔๔๗. เสรหยปิัจจ |๓|๔|๘๗| โฏฏะ เสรหิะ โส'ปิัจจ |
๔๔๘. อโต หะ |๖|๔|๑๐๕| ลุก | ภา | ภาตาต | ภาตม | ภาต |
๔๔๙. เมรหิะ |๓|๔|๘๙| โฏฏะ |
๔๕๐. อาพุตตมสย ปิจจ |๓|๔|๙๒| โฏฏตตมสยาฎ ปิจจ | หินโยรุตว์ น | อิก้าโรจจารณสามรุธยาต |
 ภาวนิ |
๔๕๑. เต ปราครธาโตะ |๑|๔|๘๐| เต คตยอุปสรคส์ชฎกา ธาโตะ ปราเคว ปรัโยกตวยายะ |
๔๕๒. อานิ โฏฏ |๘|๔|๑๖| ปสรคสถานนิมิตตาต ปสรย โลทาเทศสยานิตี นสย ณะ สยาต |ปรัภาวนิ |
๔๕๓. หุระ ชตวณตวโยรูปสรคตวปรัติเชโธ วกตวยายะ | หุระสทธิติะ | หุระภาวนิ |
๔๕๔. อนตะศพทสยงักวิริณตเวชูปสรคตว์ วาจยม | อนตรภาวนิ |
๔๕๕. นิตยัม จิตะ |๓|๔|๙๙| สการานตสย จิพุตตมสย นิตยัม โลปะ | อโล'ตยสเยติ สโลปะ | ภาว |
 ภาวม |
๔๕๖. อนทยตเน ลง |๓|๒|๑๑๑| อนทยตนฎตารฎฎเทรธาโตรลง |
๔๕๗. ลุงลงถงกษวุงทาทตะ |๖|๔|๗๑| เอชวงคสยาฎ |
๔๕๘. อิตศจ |๓|๔|๑๐๐| จิต ลสย ปสรไมปหมิการานตัม ยต ตสย โลปะ | ภาว | ภาวตาม | ภาวน |
 ภาวะ | ภาวตม | ภาวต | ภาวม | ภาว | ภาวม | ภาวม |
๔๕๙. วิธินนตรมนตรมณธิษฎสัปรศนปรัรฎเนษุ ลิง |๓|๓|๑๖๑| เอชวูระเกษุ ธาโตรลึง |
๔๖๐. ยาสฎ ปสรไมปเทษุทาทโต จิจจ |๓|๔|๑๐๓| ลิงะ อสรไมปทานำ ยาสฎาคโม จิจจ |
๔๖๑. ลิงะ สโล'ปนนตยมสย |๗|๒|๗๙| สारวธาตुकलिङ्गननตयस्य सस्य लोपः | อิติ ป्रापते |
๔๖๒. อโต เยยะ |๗|๒|๘๐| อตะ ปสรย สารวธาตูกาวยวสย ยาส อิตยสเยย | คุณะ |
๔๖๓. โลโป วโยรวลิตี |๖|๑|๖๖| ภาเวต | ภาเวตาม |
๔๖๔. เมรชุส |๓|๔|๑๐๘| ลิงะ | ภาเวยะ | ภาวะ | ภาเวตม | ภาเวต | ภาเวม | ภาเว | ภาวม |
๔๖๕. ลิงาศิษิ |๓|๔|๑๑๖| อาศิษิ ลิงสติงารชธาตुकส์ชฎะ สยาต |
๔๖๖. กิทาสิษิ |๓|๔|๑๐๔| อาศิษิ ลิง ยาสฎ กิต สโกะ สโยคาทโยริตี สโลปะ |
๔๖๗. กิงตี จ |๑|๑|๕| คิตกิงนินิมิตเต อิคลกษเน คุณฎทธี น สตะ | ภายาต | ภายาสตาม | ภายาสะ |
 ภายายะ | ภายาสตม | ภายาสต | ภายาสม | ภายาสว | ภายาสม |
๔๖๘. ลุง |๓|๒|๑๑๐| ฎตารเถ ธาโตรลง สยาต |
๔๖๙. มาจิ ลุง |๓|๓|๑๗๕| สรวลการาปวาทะ |

๔๗๐. สัมตตเร ลง จ |๓|๓|๑๗๖| สัมตตเร มาจิ ลง สยาจนาลลุง
๔๗๑. จลี ลุจิ |๓|๑|๔๓| ศพาทยวาทะ |
๔๗๒. จและ สีจ |๓|๑|๔๔| อิจาวิเตา |
๔๗๓. คาตีสถาฐปาฎุภยะ สีจะ ปรสไมปะเทษุ |๒|๔|๗๗| ลุก | คาปาวิเหณาเทศปีพตี คฤหเยเต |
๔๗๔. ภูสุโวสตีจ |๗|๓|๗๗| ภูสุ เอตโยะ สารวธาตุเก ติจิ कुโณ น | อภูต | อภูตาม | อภูวน | อภูะ |
อภูตม | อภูต | อภูวม | อภูว | อภูม |
๔๗๕. น มาทโยเค |๖|๔|๗๔| อทาฐา จ สตะ| มา ภวาน ภูต | มา สม ภวต | มา สม ภูต |
๔๗๖. ลิงนิमितเต ณ ฎกริยาตีปตเตา |๓|๓|๑๓๙| เหตุเหตุมทมาวาที ลิงนิमितต์ ตตร ภาวิษยตยรณ ลณ
กริยาธา อนิษปะตเตา คมยมานายาม | อภาวิษยต | อภาวิษยตาม | อภาวิษยน | อภาวิษยะ | อภาวิษยตม |
อภาวิษยต | อภาวิษยม | อภาวิษยาว | อภาวิษยาม | สุภุชฎิกุศเจทภาวิษยต ตทา สุภิกษมภาวิษยต | อิต
ยาที ษญูยม | อต สาทตวคเมน ๒ | อตติ |
๔๗๗. อต อาเทะ |๗|๔|๗๐| อภยาสสยาเทรโต ที่รชชะ สยาด | อาต | อาตตุะ | อาตุะ | อาติถ | อาตถุะ
| อาต อาต | อาตีว | อาติม | อติตา | อติษยติ | อตตุ |
๔๗๘. อาทชาทีนาม |๖|๔| ๗๒| อชาเทรงคस्याภู ลุงลงภังกษุ | อาตต | อเตต | อตยาต | อตยาส
ตาม | ลุจิ สีจ อีชากเม กฤเต |
๔๗๙. อสตีสีโจ'ปฤกเต |๗ |๓ |๙๖| วิทยมานาต สีโจ'สเสตจ ปรสยาปฤกตสย หล อีชากมะ |
๔๘๐. อิกู อีฎี |๗|๒|๒๘| อิกู ปรสย สสย โลปะ สยาทีฎี สีจโลป เอกาเทเส สีทโธ วาจยะ | อาตีต |
อาตีษฎาม |
๔๘๑. สีขยาสตีวิทียศจ |๓|๔|๑๐๙| สีโจ'ภยสตาวิทียศจ ปรสย จิตส์พนธิโน ภเกรชุส | อาตีษะ |
อาตีะ | อาตีษฎม | อาตีษฎ | อาตีษม | อาตีษว | อาตีษม | อาตีษยต | ซิฎ คตยาม |๓|
๔๘๒. หรสุว์ ลษุ |๒|๔|๑๐|
๔๘๓. สียเค คุรุ |๑|๔|๑๑| สียเค ปเร หรสุว์ คุรุ |
๔๘๔. ที่รชัง จ |๑|๔|๑๒| คุรุ สยาด |
๔๘๕. ปุคนตลชุปตสย จ |๗|๓|๗๖| ปุคนตสย ลชุปตสย จางคสเยโก คุณะ สารวธาตุการธาตุโยะ |
ธาตวาเทรตี สะ | เสธติ | ษตวม | สีเชธ |
๔๘๖. อสียคาลลิกู กิต |๑|๒|๕| อสียคาค ปโร'ปิลลิกู กิต สยาด | สีชิตตุะ | สีชิตุะ | สีเชธิด | สีชิตถุะ
| สีชิต | สีเชธ | สีชิติว | สีชิติม | เสธิตา | เสธิตยติ | เสธตุ | อเสธต | เสธต | สีชิตยาด | อเสธิต |
อเสธิตยต | เอวั จิตี สัษญาเน | ๔ | ศจ โศเก |๕| คท วยกตยาฆ่า วาจิ |๖| คทติ |
๔๘๗. เนรคทนทปตปทฆมาสยตีหนตียาตีวาทิตราตีปสาคิวปตีวหิตคามยตีจโนตีเทคธิษุ จ |๗|๔|๑๗|
อุปสรคสถานนิमितตาด ปรสย เนรโณ คทาธิษุ ปเรษุ | ปรณคทติ |
๔๘๘. กุโหศุชะ |๗ | ๔ | ๖๒| อภยาสกวรคการโยศจวรคาเทชะ |

๔๘๙. อต อุปชยาะ |๗|๒|๑๑๖| วฤทธิระ สยามณฺฐิติ ญิติ จ ปรตฺยเย | ชคาท | ชคทฺฐะ | ชคทฺฐะ |
ชคทฺธิถ | ชคทฺฐะ | ชคท |
๔๙๐. ญลุตฺตโม วา |๗|๑|๙๑| ญิตฺ สฺยาค | ชคาท | ชคท | ชคทิว | ชคทิม | คทิตา | คทิชฺยติ | คทตฺ
| อคทต | คทต | คทยาค |
๔๙๑. อโต หลาเทรฺลโฆชะ |๗|๒|๗| หลาเทรฺลโฆระวฤทธิระเวชาเทหา ปรสฺไมปเท สิจิ | อคาทิต | อคทิต |
อคทิชฺยต | ญท อวยกฺเต ศพฺเท |๗|
๔๙๒. โณ นชะ |๖|๑| ๖๕| ฐาตฺวาเทรฺณสฺย นชะ | โณปเทศาสตฺวณฺรทนาฎินาณานทนนกณณฏนถุชะ |
๔๙๓. อุปสฺรคทสฺมาเส'ปิ โณปเทศสฺย |๘|๔|๑๔| อุปสฺรคสถานฺนิมิตฺตาท ปรสฺย โณปเทศสฺย ฐา
โตรนสฺย ญชะ | ปรณทติ | ปณฺนิทติ | นทติ | นนาท |
๔๙๔. อต เอกหลมธฺเย'นาเทศาเทรฺลสิฎฺฐิ |๖|๔|๑๒๐| ลินฺนิมิตาเทศาทิกิ น ภาวติ ยทงคิ ตทวยวสฺยาสฺ
ยุกตหลมธฺยสฺถสฺยาค เอตฺวมภยาสฺโลปศจ กิติ ลินฺนิ |
๔๙๕. ธิ จ เสฎฺฐิ |๖|๔|๑๒๑| ปราคุกฺตฺ สฺยาค | เนทธิ | เนทฺฐะ | เนท | นนาท | นนท | เนทิว | เน
ทิม | นทิตา | นทิชฺยติ | นทตฺ | อนทต | นทต | นทยาค | อนาทิต | อนทิต | อนทิชฺยต | ญฺนทติ สฺมท
ธา |๘|
๔๙๖. อาทิจฺฐิฏฺฐทวชะ |๑|๓|๕| อุปเทศ ฐาโตราทฺยา เอตฺ อิตชะ สฺยชะ |
๔๙๗. อิทิต ญมฺ ฐาโตะชะ |๗|๑|๕๘| นนทติ | นนท | นนทิตา | นนทิชฺยติ | นนทตฺ | อนนทต | นนทต
| นนทยาค | อนนทิต | อนนทิชฺยต | อรจ | ปุชยಾಮ |๙| อรจติ |
๔๙๘. ตสมานนุททวิหละ |๗|๔| ๗๑| ทวิทฺโล ฐาโตรทฺโรฆฺรฎฺฐาท ปรสฺย ญมฺ สฺยาค | อานรจ |
อานรจ | อรจิตา | อรจิชฺยติ | อรจตฺ | อารจต | อรเจต | อรจยาค | อารจิต | อารจิชฺยต | วรช ภาเตา |
๑๐| วชาติ | ววรราช | วรชิตา | วรชิชฺยติ | วรชตฺ | อวรชต | วรชต | วรชยาค |
๔๙๙. วทวรชหลนตสฺยาจชะ |๗|๒|๓| เอชามฺโจ วฤทธิ สิจิ ปรสฺไมปเทษุ อวรชิตฺ อวรชิชฺยต กณฺ
วรชวารณฺโยชะ | ๑๑ | กภูติ | จกาภู | กภูติ | กภูิชฺยติ | กภูตฺ | อกภูต | กภูต | กภูยาค |
๕๐๐. ทุมยณฺตทฺษณศฺวสชาคณฺธิศฺวเยทิตาม |๗|๒|๕| ทุมยณฺตสฺยทฺษณาเทณฺรยณฺตสฺย ศฺวยเตเรทิตศจ
วรทฺธิระเนชาเทหา | สิจิ อกภูติ | อกภูิชฺยต | คปุ รกษณ |๑๒|
๕๐๑. คปุฐุปฺวิจฺฉปณฺิปนฺิภย อายชะ |๓|๑|๒๘| สฺวารเถ |
๕๐๒. สนาทฺยณฺตา ฐาตวชะ |๓|๑|๓๒| สนาทฺยชะ กเมรณฺจินฺตชะ ปรตฺยยา อนฺเต เยชฺา เต
ฐาตฺสฺขณฺญากะ | ฐาตฺตฺวาลลทาทชะ | โคปายติ |
๕๐๓. อายาทย อารุชฺฐาตฺเก วา |๓|๑|๓๑| อารุชฺฐาตฺกวิวชฺยยามายาทโย วา สฺยชะ |
๕๐๔. ภาสฺยเนกาจอาม วทวชะ | ลินฺนิ | อาสฺกาโสราณฺวิธานานมฺสย เนตฺตว |
๕๐๕. อโต โลปะชะ |๖|๔|๔๘| อารุชฺฐาตฺโกปเทศะ ยททนต์ฺ ตฺสยาโต โลป อารุชฺฐาตฺเก |
๕๐๖. อามชะ |๒|๔|๘๑| อามชะ ปรสฺย ลุก |

๕๐๗. กฤณ จานุปรยุชยเต ลีฎิ |๓|๑|๔๐| อามนตาลลีฎิปราษ กฤณาสโตโย'นุปรยุชยนเต | เตษำ ทวิต
วาทิ |

๕๐๘. อูรต |๗|๔|๖๖| อภยาสถวรณสยต | วฤทธิะ | โคปายำจการ | ทวิตวต ปรตวาทุณิ ปรูปเต |

๕๐๙. ทิวรจเน'จิ |๑|๑|๕๙| ทิวตวณิมิตเต'จิ อจ อาเทโศ น ทิวเว กรตวเย | โคปายำจกรตุะ |

๕๑๐. เอกาจ อุปเทเศ'นุทาทตต |๗|๒|๑๐|อุปเทเศ โย ธาตุเรกาชนุทาทตตคจ ตต อารธธาตुकสเยณจ |

อูทททนไตรเยาตรีกษณคีสันนุกษุศวิทิงศรีริเกะ |

วฤจวฤณภยำ จ วินกาโจ'ชนเตษุ นิตาธา สมฤตธาะ ||

กานเตษุ ศลเกกะ | จานเตษุ ปจมุจริจวจวิจสิจะ ชฎ | ฉานเตษุ ปรจเณกะ | ชานเตษุ
ตยชนิซภษภณษภษกรสมชยชรุชรมชวิชิสรวลชสยชสฤชะ ปณชทศ | ทานเตษุ อท กษท ชิท กวิท
ตท นุท ปท ยภ ทิท วิท ยวินท วินท ศท สท สวิท ยสททททที่ โษทศ | ชานเตษุ กรุช กศุช พุชย พนธ ยช
รช รจช วชช ชช สจช สิชย เอกาทศ นานเตษุ มนยหนา ทเวา | ปานเตษุ อाप กษิป ฉูป ตป ติป
ตฤปย ทฤปย ลิป ลูป วปศปสวปสฤปสตรโยทศ | ฆานเตษุ ยภรภลภสตรยะ | ฆานเตษุ คมนมยม
รมศจตวาระ | ศานเตษุ กรุศ ทศ ทิศ ทฤศ มฤศ ริศ รุศ ลิศวิศสฤโส ทศ | ชานเตษุ กฤช ตวิช ตษ
ทวิช ทษ ปษย ปิษ วิษ ศิษ ศษ ศลิษ เอกาทศ | สานเตษุ ฆสวสตี ทเวา | หานเตษุ ทท ทิท ทท นท มิท
รุหลิทวโ'ษฎา |

อนุทาทตา หลนเตษุ ธาตวสตรวธิกั ศตม |

โคปายำจกร | โคปายำจกรฤะ | โคปายำจกร | โคปายำจการ | โคปายำจกรว | โคปา
ยำจกรุม | โคปายำจกรว | โคปายามาส | ชุโคป | ชุคูปตุะ | ชุคูปะ |

๕๑๑. สวรสติสูตีสูยติธูทิตัว วา |๗|๒|๔๔| สวรสติยาเทรุติตศจ ปรสย วลาเทรารธธาตुकสเยทวา สยต
| ชุโคปิต | ชุโคปิต | โคปายิตา | โคปิตา | โคปตา | โคปายิชยติ | โคปิชยติ | โคปสยติ | โคปายตุ |
อโคปายต | โคปายेत |

๕๑๒. เนฎิ |๗|๒|๔| อีธาเทา สิจิ หลนตสย วฤทธิริน | อโคปายิต | อโคปิต | อเคापสี่ต |

๕๑๓. ภกโล ภกสิ |๘|๒|๖๖| ภกละ ปรสย สสย โลโป ภกลิ | อเคापตาม | อเคापสุะ | อเคापสี่ะ |
อเคापตม | อเคापต | อเคापสม | อเคापสว | อเคापสม | อโคปายิชยต | อโคปิชยต | อโคปสยต |
กษิ กษเย |๑๓| กษยติ | จิกษาย จิกษียตุะ จิกษยะ | เอกาจ อิติ นิเชธะ ปรูปเต |

๕๑๔. กฤสฤภฤวฤสฤทฤสนุศรุโว ลีฎิ |๗|๒|๑๓| กราทิภย เอว ลีฎิ อีณน สยาทนยสมาทนิฎิ'ปี สยต |

๕๑๕. อจस्ताสวต ถลยนิฎิ นิตยม |๗|๒| ๖๑| อุปเทเศ'ชนโต โย ธาตุस्ताเสา นิตยานิฎิ ตตสถล
อีณน สยต |

๕๑๖. อุปเทเศ'ตวตะ |๗|๒|๖๒| อุปเทเศ'การวาน ยस्ताเสา นิตยานิฎิ ตตะ ปรสย ถล อีณน สยต |

๕๑๗. ถโต ภารทวาชสย |๗|๒|๖๓| ตาเสา นิตยานิฎิ ถทนต์เวว ถโล เนงภารทวาชสย มเต เต
นानยสย สยาทเวว อยมตฺร สัครหะ

๕๓๑. ฤตศจ สร้อยคาเทรคุณะ |๗|๔|๑๐| ฤทนต์สย สร้อยคาเทรจคสย คุโณ ลิกฺขิ | อุปชายา วฤทธิ | ชห
วาร | ชหวรตฺตะ | ชหวรฺธ | ชหวรฺธะ | ชหวร | ชหวาร | ชหวร | ชหรวริว | ชหวิรม | หวรต |

๕๓๒. ฤทฺธโนชะ สเย |๒|๗|๗๐| ฤโต หนตศจ สยสเยญฺ | หวริษยติ | หวรตฺ | อหวรต | หวเรต |

๕๓๓. คุโณ'รติสร้อยคาทโยชะ |๗|๔|๒๙| อรเตชะ สร้อยคาเทรฤทนต์สย จ คุโณ ยกิ ยาทาวารชชัตถเก ลิจิ จ
| หวรฺยต | อหวารฺชิต | อหวรฺริษยต | ศฺรุ ศฺรวณ | ๑๙ |

๕๓๔. ศฺรวชะ ศฤ จ |๓|๑|๗๔| ศฺรวชะ ศฤ อิตยาเทชะ สยต | ศฺนุปรตยยสจ | ศฤโณติ |

๕๓๕. สารวชชัตถกมปีต |๑|๒|๔| อปีต สารวชชัตถก | จิหวต | ศฤณฺตชะ |

๕๓๖. หุศฺนุโวชะ สารวชชัตถเก |๖|๔|๘๗| หุศฺนุโวเรนกาเจ'สร้อยคปุรวส'โยวรณสย ยณ สยาทจิ สารวชช
เก | ศฤณฺวณติ | ศฤโณชิ | ศฤณฺถชะ | ศฤณฺถ | ศฤโณมิ |

๕๓๗. โลปศจสยยานยตรสย' คโวชะ |๖|๔|๑๐๗| อสร้อยคปุรวสย ปรตยโยการสย โลโป วา มโวชะ ปรโยชะ
| ศฤณฺวะชะ | ศฤณฺวะชะ | ศฤณฺมะชะ หรือ ศฤณฺมะชะ | ศฺศฺรราว | ศฺศฺรฺวตฺตะชะ | ศฺศฺรฺวชะ | ศฺศฺโรธ | ศฺศฺรฺวถชะ | ศฺศฺรฺว
| ศฺศฺรราว | ศฺศฺรฺว | ศฺศฺรฺม | ศฺโรตา | ศฺโรชยติ | ศฤโณตฺ | ศฤณฺตตาม | ศฤณฺวณตฺ |

๕๓๘. อุตศจ ปรตยยาทสร้อยคปุรววต |๖|๔|๑๐๖| อสร้อยคปุรววต ปรตยโยโต เทรลฺก | ศฤณฺ | ศฤณฺ
ตาม | ศฤณฺตม | ศฤณฺต | คุณาวาเทศา | ศฤณฺวานิ | ศฤณฺวาว | ศฤณฺวามชะ | อศฤโณต | อศฤณฺตตาม
| อศฤณฺวณ | อศฤโณชะ | อศฤณฺตม | อศฤณฺต | อศฤณฺวม | อศฤณฺว | อศฤณฺว | อศฤณฺม | อศฤณฺม |
อศฤณฺยต | ศฤณฺยตตาม | ศฤณฺยชะ | ศฤณฺยชะ | ศฤณฺยตม | ศฤณฺยต | ศฤณฺยาม | ศฤณฺยว |
ศฤณฺยว | ศฺรฺยต | อศฺเรชชิต | อศฺเรชชยต | คมลฤกธา | ๒๐ |

๕๓๙. อิชฺคฺมิมินา ฉชะ |๗|๓|๗๗| เอ'ชา ฉชะ คิติ คจฉติ ชคาม |

๕๔๐. คมหนชนชนค'สา โลปะ กิงตยนจิ |๖| ๔ | ๙๘ | ชามุปชายา โลโป'ชาเทท กิจติ น ตววจิ |
ชคมตฺตะชะ | ชคมชะ | ชคมิถ | ชคนถ | ชคมถชะ | ชคม | ชคาม | ชคม | ชคมิว | ชคมิม | คนตา |

๕๔๑. คเมริฎฺฐ ปรส'ไมปะเทษุ |๗| ๒ | ๕๙ | คเมชะ สาเทรารชชัตถกสเยญฺ ปรส'ไมปะเทษุ | คมิษยติ |
คจฉตฺ | อคจฉต | อจฉต | คมยต |

๕๔๒. ปุชาทิทฺฐตาทยภทิตชะ ปรส'ไมปะเทษุ |๓| ๑ | ๕๕ | ศยนิกรณปุชาทะทฺฐตาทะทรภทิตศจ
ปรสย จเลรง ปรส'ไมปะเทษุ | อคमत | อคมิษยต |

อิติ ปรส'ไมปะทปรกรिया ||

เอธ วฤทเธา |๑|

๕๔๓. ฐิต อาตมเนปทานา ฐฺเเว |๓| ๔ |๗๙| ฐิต ลสยตมเนปทานา | ฐฺเเวตม | เอธเต |

๕๔๔. อาโต จิตชะ |๗| ๒ |๘๑| อตะ ปรสย จิตามการสย อिय สยต | เอธเต | เอธเนต |

๕๔๕. ฐาสชะ เส |๓| ๔ |๘๐| ฐิต ลสย ฐาสชะ เส สยต | เอธเส | เอธเถ | เอธเว | อโต | คุณ | เอธ |
เอชวเห | เอชามเห |

๕๔๖. อิชาทศจ คฺรุมโต'นถจฉชะ |๓| ๑ |๓๖| อิชาทิ'รยชัตถคฺรุมาน'นถจฉตยนยสตต อาม สยาลลิกฺขิ |

๕๔๗. อามปรตยยวต กฤโณ'นุปรโยคสย |๑ | ๓ | ๖๓ | อาม ปรตยโย ยสมาทิตยตทคุณส์วิขญาโน
พหุวรีหิระ อามปรกฤตยา ตุลยมนุปรยชยามานาต กฤโณ'ปยาตมเนปทม |

๕๔๘. ลินสตภกโยเรศิเรจ |๓| ๔ | ๘๑ | ลิขาทศโยสตภกโยเรศิเรจา สตะ | เออัจจกร | เออัจจกรา
เต | เออัจจกริเร | เออัจจกฤเช | เออัจจกรธาเถ |

๕๔๙. อิมะ ชีธวฺลฺงฺลิฏฺฐา โธ'งฺคาค |๘|๓|๗๘| อิมฺนตาทงคาคต ปเรชํ ชีธวฺลฺงฺลิฏฺฐา ฐสย ฒะ |
เออัจจกฤฒเว | เออัจจกร | เออัจจกฤเว | เออัจจกฤมเห | เออัจจภว | เออามาส | เออิตา | เออิตาเรา
| เออิตาระ | เออิตาเส | เออิตาธาเถ |

๕๕๐. ธิ จ |๘| ๒ | ๒๕ | ธาเทา ปรตยเย สสย โลปะ | เออิตาธเว |

๕๕๑. ห เติ |๗| ๔ | ๕๒ | ตาสสฺตโยะ สสย หะ สยาเทติ ปเร | เออิตาเห | เออิตาสุเว | เออิตาสมเห |
เออิชฺยเต | เออิชฺยเยเต | เออิชฺยยนเต | เออิชฺยเส | เออิชฺยเยเถ | เออิชฺยธเว | เออิชฺยเย | เออิชฺยยาวเห |
เออิชฺยยามเห |

๕๕๒. อามะตะ |๓ | ๔ | ๙๐ | โลฏฺฐ เอต อาม | เออิตาม | เออิตาม | เออิตาม | เออิตาม |

๕๕๓. สวาภยํ วาเมา |๓ | ๔ | ๙๑ | สวาภยํ ปรสย เลเทตะ กรมาทวาเมา สตะ | เออิตว | เออิตาม |
เออิตวม |

๕๕๔. เอต ใ |๓ | ๔ | ๙๓ | โลกุตตมสย | เออิต | เออิตว | เออิตว | เออิตว | เออิตว | เออิตว |
เออิตว | เออิตว | เออิตว | เออิตว | เออิตว | เออิตว |

๕๕๕. ลิงะ สียฺญฺ |๓ | ๔ | ๑๐๒ | สโลปะ | เออิต | เออิตตาม |

๕๕๖. ภกสย รม |๓ | ๔ | ๑๐๕ | ลิงะ | เออิต | เออิต | เออิต | เออิต | เออิต |

๕๕๗. อีโณ'ต |๓ | ๔ | ๑๐๖ | ลิงาทศสย | เออิต | เออิต | เออิต |

๕๕๘. สฺฐติโธะ |๓ | ๔ | ๑๐๗ | ลิงสฺตโธะ สฺฐ | ยโลปะ | อารชฺฐาตฺกตวาท สโลโป น | เออิชฺญ | เออิชฺ
ยาสตาม | เออิชฺเรน | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺยาสตาม | เออิชฺชฺฐว | เออิชฺย | เออิชฺว | เออิชฺม | เออิชฺญ
| เออิชฺชฺฐา |

๕๕๙. อาตมเนปเทษวตตะ |๗ | ๑ | ๕ | อนการาต ปรสยตมเนปเทษ ฒสยต สยต | เออิชฺต |
เออิชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา |
เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา |
เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา | เออิชฺชฺฐา |

๕๖๐. กมฺรณิง |๓ | ๑ | ๓๐ | สวารเถ | จิตวาท ตง | กามยเต |

๕๖๑. อยามนตาลวายเยตฺนวิษณฺษุ |๖ | ๔ | ๕๕ | เอชฺ เณรย กามยํจกร อายาทย อิติ ฌิง งา |
จกเม | จกมาเต | จกมิเร | จกมิเช | จกมาเถ | จกมิธเว | จกเม | จกมิวเห | จกมิเมเห | กามยิตา |
กามยิตาเส | กมิตา | กามยิชฺยเต | กมิชฺยเต | กามยิตาม | อกามยิต | กามยิต | กามยิชฺชฺฐ |
กมิชฺชฺฐ |

๕๖๒. ฌิตรีทุรสุรุษะ กรตริ จง |๓ |๑ |๔๘| ฌยนตาด ศยราทิกยศจ จเลศจง กรจรเถ ลุจิ กามิ อต
อิติ สติเน |

๕๖๓. ฌเณรนิฏฐิ |๖ |๔ |๕๑| อนินทาหาวารุชธาตุเก ฌเณรโลปะ |

๕๖๔. ฌเณา จงยุปธายา หุรสวะ |๗ |๔ |๑ | จงปเร ฌเณา ยทงคํ ตสโยปธายา หุรสวะ |

๕๖๕. จงิ |๖ |๑ |๑๑| อนภยาสธาตววยวสโยกาจะ ปรมสย ทเว สโต'ชาเทรทิวีสย |

๕๖๖. สนวนลลขุณี จงปเร'นคโลเป |๗ |๔ |๙๓| จงปเร ฌเณา ยทงคํ ตสย โย'ภยาสโล ลขุปรสตสย สนิว
การยํ สยานณนคโลเป'สติ |

๕๖๗. สนยตะ |๗ | ๔ | ๗๙ | อภยาสสยต อิต สนิ |

๕๖๘. ทิรุโฆ ลโฆะ |๗ |๔ |๙๔ | ลโฆรภยาสสย ทิรุฆะ สนวนทมาววิษเย | อจิมต | ฌิงภาวปกษ |

๕๖๙. กมศจเลศจง วาจยะ | อจกมต | อกามยิษยต | อกมิษยต | อย คเตา |๓| อยเต |

๕๗๐. อุปสรคสยายเตา |๘ | ๒ | ๑๙ | อยตารูปสรคสธเรผสย ลตวม | ปลายเต | ปลายเต |

๕๗๑. ทยายาสศจ |๓ | ๑ | ๓๗ | เอภย อาม ลิกฺกึ อย่างกเร | อยิตา | อยิษยเต | อยตาม | आयต | อयेต
| อยิษฏ |

๕๗๒. วิภาเชฏฐะ |๘ | ๓ | ๗๙ | อิณะ ปโร ย อิณฺนึ ตตะ ปเรชํ ฌีจวฺลฺลิกฺกึ ฐสย วา ฌะ อยิษีจวม
อยิษีจวม आयิษฏ आयิฐวม आयิจวม आयิษยต ทยุต ทีปเตา |๔| ทโยตเต |

๕๗๓. ทยุติสวาบโยะ สंपรสารณม |๗ | ๔ | ๖๗ | ปนโยรภยาสสย สंपรสารณํ สยต | ทิทยเต |

๕๗๔. ทยทโย ลจि | ๑ | ๓ | ๙๑ | ทยตาทิกยะ ปรสไมปทํ วา ลุจิ | ปุชาทีตยง | อทยุตต | อทโยติษฏ |
อทโยติษยต | เอวํ ศวิตา วรเณ | ๕ | ฌุมิทา | สเนนเน |๖| ฌุชวิทา สเนนโนมจโนยะ |๗| โมนโยริต
เยเก | ฌุชวิทา เจตเยเก | รุจ ทีปตาวภิปรีเตา จ | ๘ | ฌุฏ ปวิรรตเน | ๙ | กษุภ ทีปเตา |๑๐| ศุภ สํ
จลเน |๑๑| ฌนภ ตุภ ทิสายาม |๑๒ |๑๓| สรัสสุ ฆรัสสุ ฐรัสสุ อวสรัสสเน |๑๔ |๑๕ |๑๖| ฐรัสสุ คเตา |๑๗|
สรัสสุ วิชวาเส |๑๘| วฤตุ วรตเน |๑๙| วรตเต | วฤเต | วรติตา |

๕๗๕. วฤทภยะ สยสนโนะ |๑ | ๓ | ๙๒ | วฤตาทิกยะ ปณจภโย วา ปรสไมปทํ สเย สนิ จ |

๕๗๖. น วฤภยศจตุรภยะ |๗ | ๒ | ๕๙ | วฤตุวฤตุศจตุรภยสย สาเทรารุชธาตุกสเยณน ตงานโยร
ภาเว | วตฺรสยติ | วรติษยเต | วรตตาม | อวฺรตต | วรเตต | วรติษิษฏ | อวฺรติษฏ | อวตฺรสยต | อวฺร
ติษยต | ทท ทาเน |๒๐| ททเต |

๕๗๗. น ศสททวาทิกุณนาม |๖ | ๔ | ๑๒๖ | ศเสรทเทรวการาทินํ คุณศพเพน วิหิตโย'การสตสย
เอตวภยาสโลเปา น | ททเท | ทททาเต | ทททิเร | ททิตา | ททิษยเต | ททตาม | อททต | ททเต |
ททิษิษฏ | อททิษฏ | อททิษยต | จปฺบุช ลชชายาม | ๒๑ | ตฺรปเต |

๕๗๘. ตภพผลษตฺรปศจ |๖ | ๔ | ๑๒๒ | เอชามต เอตวภยาสโลปศจ กิติ ลิกฺกึ เสฏฺฐิ ธิลิจ | ตฺเรเป | ตฺร
ปิตา | ตฺรปตา | ตฺรปิษยเต | ตฺรปสยเต | ตฺรปตาม | อตฺรปต | ตฺรเปต | ตฺรปิษิษฏ | ตฺรปสิษฏ |
อตฺรปิษฏ | อตฺรปต | อตฺรปิษยต | อตฺรปสยต |

อิตยัตมเนปทปรกรรียา ||

๕๗๙. ศฺริณฺ เสวายาม |๑| ศฺรยติ | ศฺรยเต | ศฺริศฺราย | ศฺริศฺรเย | ศฺรยิตา | ศฺรยิษฺยติ | ศฺรยิษฺยเต | ศฺรยตุ
| ศฺรยตาม | อศฺรยต | อศฺรยต | ศฺรยเต | ศฺรยเต | ศฺรียาต | ศฺรยิษฺยภู | จง | อศฺริศฺรียต | อศฺริศฺรียต |
อศฺรยิษฺยต | อศฺรยิษฺยต | ภฺถณฺ ภฺรณเณ |๒| ภฺรติ | ภฺรเต | พภฺร | พภฺรตฺ | พภฺรฺ | พภฺรฺ | พภฺรฺ | พภฺรฺ |
พภฺรฺ | พภฺเร | พภฺรฺ | ภฺรฺตาสี | ภฺรฺตาสเ | ภฺริษฺยติ | ภฺริษฺยเต | ภฺรตฺ | ภฺรตาม | อภฺรต | อภฺรต |
ภฺเรต | ภฺเรต |

๕๘๐. ริงฺ ศยคฺลิ่งกฺษุ |๗|๔|๒๘| ศเ ยกิ ยาทยาารธฺชาตฺเก ลิงฺ ฤโต ริงฺ | ริงฺ ปรภฺฤตฺ ริงฺวิชานฺสามรฺธ
ยาทฺทีรฺโฆน | ภฺริยาต |

๕๘๑. อุคฺจ |๑|๒|๑๒| ฤวฺรณฺนตาทฺ ปเรฯ ภฺกลาที ลิงฺสิเจฯ โตเตฯ สฺตสฺตจิงฺ ฤฤษฺยภู ฤฤษฺยาสฺตาม
อภฺารฺโษต |

๕๘๒. หฺรฺสฺวาทงคฺคต |๘|๒|๒๗| ลีจ โลโป ฌลิต | อภฺฤต | อภฺริษฺยต | อภฺริษฺยต | หฺฤณฺ หฺรณเณ |๓|
หฺรติ | หฺรเต | หฺหาร | หฺหเร | หฺหฺร | หฺหฺริว | หฺหฺริม | หฺหฺริษ | หฺรฺตา | หฺริษฺยติ | หฺริษฺยเต | หฺรตฺ | หฺร
ตาม | อหฺรต | อหฺรต | หฺเรต | หฺเรต | หฺริยาต | หฺฤษฺยภู | หฺฤษฺยาสฺตาม | อหฺารฺโษต | อหฺฤต | อห
ริษฺยต | อหฺริษฺยต | ฤฤณฺ ธารณเณ |๔| ฐรติ | ฐรเต | ฌีณฺ ปรฺาปณเณ |๕| นยติ | นยเต | หฺุปจฺษ ปาเก |๖|
ปจติ | ปจเต | ปปาจ | เปจิจ | ปปภฺ | เปเจ | ปภฺตา | ภฺช เสวายาม |๗| ภฺชติ | ภฺชเต | พภฺาช |
ภฺเช | ภฺชตา | ภฺชฺยติ | ภฺชฺยเต | อภฺากฺษีต | อภฺกฺตา | อภฺกฺษิตาม | ยช เทวปฺุชาสํคฺติกรณฺทาเนษุ
|๘| ยชติ ยชเต |

๕๘๓. ลิงฺยภฺยาสฺสโยภฺยเยชาม |๖|๑|๑๗| วจฺยาทีนฺา คฺรหฺยาทีนฺา จาภฺยาสฺสย สํปรฺสารณฺ ลิงฺย อียาช |

๕๘๔. วิจิสฺวาปียชาทีนฺา กิตติ |๖|๑|๑๕| วจิสฺวาปโยรฺยชาทีนฺา จ สํปรฺสารณฺ กิตติ | อีชฺตฺ | อีชฺ | อียชิต |
อียชฺช | อีเช | ยชฺญา |

๕๘๕. ษฺโฒฆะ กะ ลี |๘|๒|๔๑| ษฺสย ฌสฺย จ กะ สฺยาตฺ สกาเร ปเร | ยภฺชวติ | ยภฺชฺยเต | อิชฺยต |
ยภฺชฺยภู | อยภฺชฺยิต | อยภฺชฺย | วหฺ ปรฺาปณเณ | วหฺติ | วหฺเต | อุวาท | อุหฺตฺ | อุหฺ | อุวทิต |

๕๘๖. ภฺกษฺสฺตโถรฺโธระ |๘|๒|๔๐| ภฺกษะ ปรโยสฺตโถรฺธะ สฺยานนฺ ตฺุ ทธาเตฯ |

๕๘๗. โฒ ฌเณ โลปะ |๘|๓|๑๓|

๕๘๘. สหฺิว โหโรทฺวรณฺสย |๖|๓|๑๑๒| ฌโลปะ อุโฒ อุเห โวตฺมา | วภฺชฺยติ | อวภฺชฺยิต | อโวตฺตาม |

อวภฺชฺ | อวภฺชฺ | อโวตฺม | อโวตฺ | อวภฺชฺม | อวภฺชฺว | อวภฺชฺม | อโวตฺฆะ | อวภฺชิตาม |
อวภฺชต | อโวตฺฆะ | อวภฺชิตาม | อโวตฺมว | อวภฺช | อวภฺชว | อวภฺชม |

อิตติ ภฺวาทฺยะ ||

อทาทยะ

อท ภฺกษณเณ |๑|

๕๘๙. อธิปรภฤติภยะ ศปะ |๒|๔|๗๒| ลุกุ สยาด | อดติ | อดตะ | อหนติ | อดสิ | อดละ | อดถ |
อหมิ | อหวะ | อหมะ |

๕๙๐. ลิกฺษณนยตรสยาม |๒|๔|๔๐| อโท ฆสฺสฤ สยาด ฆมาส อุปฺชาโลปะ ฆสย จรฺตวม |

๕๙๑. ศาสฺวสีฆสีนํ จ |๘|๓|๖๗| อิกฺษณฺยาเมษํ สสย ษะ | ชกฺษตฺตะ | ชกฺษตะ | ชฆสีถ | ชกฺษณฺชะ |
ชกฺษ | ฆมาส | ชกฺษิว | ชกฺษิม | อาท | อาทตฺตะ | อาทุชะ |

๕๙๒. อิทตฺตยรฺตฺตวฺยตีนาม |๗|๒|๖๖| อท ฤ วฺเยช เภยสฺสโล นิตฺตมิกฺษุ สยาด | อาทิต | อดตา |
อดสฺยติ | อดตุ | อดตาด | อดตาม | อหนตุ |

๕๙๓. หุภฺกภฺโย เหรธึชะ |๖|๔|๑๐๑| อทฺธิ | อดตาด | อดตม | อดต | อทานิ | อทาว | อทาม |

๕๙๔. อทะ สฺรวะษาม |๗|๓|๑๐๐| อโทปฺฤตฺกตฺสวฺรธาตฺกสฺยามฺ สยาด | อาทต | อาตตาม | อาทน |
อาทชะ | อาตตม | อาตต | อาทม | อาทว | อาทม | อทฺปาต | อทฺยาตม | อทฺยุชะ | อทฺยาต | อทฺยาส
ตาม | อทฺยาสุชะ |

๕๙๕. ลุสฺโนรฆสฺสฤ |๒|๔|๓๗| อทะ อง อฆสฺต อาตสฺยต หน สํสาคฺตโยชะ |๒| หนติ |

๕๙๖. อนุทาทโตปเทศวนตฺตโนตฺยาทีนํ นนฺนาสิกลโลโป ภฺกฺลิ กิงฺติ |๖|๔|๓๗| อนุนาสิกานตํ นนํ เมษํ
โลปะ กิตฺติ จิตฺติ วมิรฺมินมิกฺมิหนิมนฺยตโย อนุทาทโตปเทศวะ | ตนะ ษษณฺ ษษณฺ ฤณฺ ฤณฺ ฆณฺ ฆณฺ ฆณฺ ฆณฺ
ตโนตฺยาทชะ | หตะ | ฆนฺนติ | สฺสิ | หละ | หล | หนฺมิ | หนฺวะ | หนฺมะ | ฆนฺ | ฆนฺตฺตะ | ฆนฺชะ |

๕๙๗. อภฺยาสจฺจ |๗|๓|๕๕| หนฺเตรฺสย กุตฺวม | ฆนฺนิถ | ฆนฺนถ | ฆนฺนุชะ | ฆนฺ | ฆนฺ | ฆนฺ |
ฆนฺนิว | ฆนฺนิม | หนฺตา | หนฺษฺยติ | หนฺตุ | หตาด | หตาม | ฆนฺนตุ |

๕๙๘. หนฺเตรฺชะ |๖|๔|๓๖| เหา |

๕๙๙. อสิทฺทวทฺตราภตฺ |๖|๔|๒๒| อิต อูรฺธวมาปาทสฺมาปฺเตรวภฺยิม | สฺมานาศฺรเย ตสฺมินิ กรฺตวฺเย
ตทฺลิตฺทม | อิติ ษสฺยาสิตฺทวฺวานน เหรลฺก | ษหิ | หตาด | หตม | หต | หนฺนิ | หนฺว | หนฺม | อหน |
อหตาม | อฆนฺน | อหน | อหตม | อहत | อหนม | อหนว | อหนม | หนฺยาต |

๖๐๐. อารฺธธาตฺเก |๒|๔|๓๕| อิตฺยธิกฺฤตฺย |

๖๐๑. หนฺโน วธฺ ลิจฺ |๒|๔|๔๒|

๖๐๒. ลฺจิจ |๒|๔|๔๓| วธฺยาด วธฺยาสตาม อวธิตฺ อหนฺษฺยต ญฺ มิศฺรณามิศฺรณโยชะ |๓|

๖๐๓. อุตฺ วฤทฺธิรฺลุกฺ ทฺลิตฺ |๗|๓|๘๘| ลฺกฺวิษย อุตฺ วฤทฺธิชะ ปิตฺติ หลาเทหา สวฺรธาตฺเก น ตวฺภยสฺตสย
| เยาติ | ญฺตะ | ญฺนติ | เยาชฺ | ญฺชะ | เยามิ | ญฺวะ | ญฺมะ | ญฺยาว | ญฺวิตา | ญฺวิษฺยติ | เยาตุ | ญฺตาด |
อเยาตุ | อยฺตาม | อยฺวณฺ | ญฺยาต | อิท วฤทฺธิรฺน | ภาษฺเย ปิจฺจ จินฺน จิจฺจ ปินฺเนติ วฺยาชฺยานาต | ญฺยา
ตาม | ญฺยุชะ | ญฺยาต | ญฺยาสฺตาม | ญฺยาสุชะ | อยฺวิต | อยฺวิษฺยต | ยา ปฺราปฺณ |๔| ยาติ | ยาตะ | ยาน
ติ | ยเยา | ยาตา | ยาสุยติ | ยาตุ | อยาต | อยาตาม |

๖๐๔. ลงะ ศากฺฎายนฺสโยว |๓|๔|๑๑๑| อาทฺนตาลฺโล ภาเกรฺชฺส วา อยุชะ อยานฺ ยายาตฺ ยายาตาม
ยายุชะ ยายาตฺ ยายาสฺตาม ยายาสุชะ อยาสิตฺ อยาสยตฺ | เหว วา คตฺติคนฺธโยชะ |๕| ภา ทิปฺตา |๖|

ษณา เชาเจ |๗| ศรา ปาเก |๘| ทรา กุตสายำ คเตา |๙| ปสา ภกศณ |๑๐| รา ทาเน |๑๑| ลา อา
 ทาเน |๑๒| ทาป ลวเน |๑๓| ขยา ปรกณ |๑๔| อัย สารวธาตุก เหว ปรัยอกตวษะ วิท ชญาเน |๑๕|
 ๖๐๕. วิโท ลโฆ วา |๓| ๔ |๘๓| เวเตรลภูษะ ปรสไมปทานำ ฌลาทโย วา | เวท | วิทษะ | วิทษะ | เวตถ
 | วิทษะ | วิท | เวท | วิทว | วิทม | ปกษะ | เวติ | วิตตะ | วิทนติ |

๖๐๖. อุษวิทชาคฤภโยนยตรสยาม |๓| ๑ |๓๘| เอภโย ลัญยาม วา | วิเทรทนต์ตวปรัติชญาณาทามิ น
 คุณะ | วิทำจการ | วิเวท | เวทิตา | วทิษยติ |

๖๐๗. วิทำกรวนตวิตยนยตรสยาม |๓| ๑ |๔๑| เวเตรโลญยาม คุณาภาโว โลโฆ ลุคโลทนต์กโรตย
 นุปรโยคศจ นิปาทยเต | ปุรุชวจน จ วิวกศยเต | วิทำกโรต |

๖๐๘. ตนาทิกถณภย อุษะ |๓| ๑ |๗๙| ศโปปวาทะ |

๖๐๙. อต อุต สารวธาตุเก |๖| ๔ |๑๑๐| อปรตยยานตสย กถโญต อุต สารวธาตุเก | กจิติ | วิทำกร
 ตาต | วิทำกรุตตาม | วิทำกรวนต | วิทำกร | วิทากรวณิ | อเวต | อวิตตาม | อวิทษะ |

๖๑๐. ทศจ |๘| ๒ |๗๕| ธาโตรทสย ปทานตสย ลิปิ รุรวา | อเวะ | อเวต | วิทยาด | วิทยาสตาม |
 อเวทิต | อเวทิษยต | อส ภวิ |๑๖| อสติ |

๖๑๑. ศนโสรัลโลปะ |๖| ๔ |๑๑๑| ศนสยาสเตศจาโต โลปะ สารวธาตุเก กจิติ | สตะ | สนติ | อสิ | ส
 ณะ | สถ | อสมิ | สวะ | สมะ |

๖๑๒. อุปสรคปราทุรภยามสตีรยจประ |๘| ๓ |๘๗| อุปสรคณะ ปราทุสศจาสเตชะ สสย โษ ยกาเรจิจ
 ปเร | นิษยาด | ปรันิษนติ | ปราทษะ ษนติ | ยจประ กิม | อภิสตะ |

๖๑๓. อสเตรภูษะ |๒| ๔ |๕๒| อารธธาตุเก | พภูว | ภวิตา | ภวิษยติ | อสตุ | สตาต | สตาม | สนตุ |

๖๑๔. ฆวโสเรทชาวภยาสโลปศจ |๖| ๔ |๑๑๙| ฆมรสเตศจัตว สยาทชาวภยาสโลปศจ | เอธิ | สตาต |
 สตม | สต | อساني | อสาว | อสาม | อาสีต | อาสตาม | อาสน | สยาด | สยาดตาม | สยษะ | ภูยาด |
 อภูต | อภวิษยต | อิน คเตา |๑๗| เอติ | อิตะ |

๖๑๕. อโนน ยณ |๖| ๔ |๘๑| อชาเทา ปรัตยเย ปเร ยนติ |

๖๑๖. อภยาสสยาสวเรน |๖| ๔ |๗๘| อิวรณโยรียงวเงา สโต'สวเรน'จ | อียาย |

๖๑๗. ทีรฆ อินะ กิติ |๗| ๔ |๖๙| อโนน'ภยาสสย ทีรฆะ กิติ ลิกฺวิ | อียตษะ | อียษะ | อียยถ | อียถ | เอตา
 | เอษยติ | เอต | ไอต | ไอ | ตาม | आयन | อียาด | อียาด |

๖๑๘. เอเตรลิจิ |๗| ๔ |๒๔| อุปสรคาคาต ปรัสย อโนนโนน หุรสว อารธธาตุเก กิติ ลิจิ | นิรียาด | อภยต
 อาศรยณ นานตาทิวต | อภียาด | อณะ | กิม สเมยาด |

๖๑๙. อโนน คา ลุจ |๒| ๔ |๔๕| คาตีสเถติ ลีจ ลุก | อคาต | ไอษยต | คิง สวปน |๑๘|

๖๒๐. คิงะ สารวธาตุเก คุณะ |๗| ๔ |๒๑| เสเต ศยาเต |

๖๒๑. คิง รุณ |๗| ๑ |๖| คิง ภาทาศศยาสโต รุณ | เสเรเต | เสษะ | ศยาเถ | เสธเว | ศเย | เสเวเห |
 เสเมเห | ศิศเย | ศิศยาเต | ศิศยิเร | ศยิตา | ศยิษยเต | เสตาม | ศยาดตาม | เสเรตาม | อเสต | อศยาดตาม |

อเศรต | ศยீต | ศยียาตาม | ศยีรน | ศยชีษฏ | อศยษฏ | อศยษยต | อิง อชญยเน | ๑๙ | อิงกาจร
 ยุปสรุคโต น วยภิจรตะ | อชิตะ | อชียาเต | อชียเต |

๖๒๒. คาง ลิมฺภี | ๒ | ๔ | ๔๙ | อิงะ | อชชเค | อชญเตตา | อชญษยเต | อชิตาม | อชียาตาม | อชียตาม |
 อชชีษ | อชียาตาม | อชชีชวม | อชญโย | อชญยาวไฮ | อชญยามไฮ | อชญโยต | อชญโยตาม | อชญโยชต |
 อชญโยถะ | อชญโยยาม | อชญโยชวม | อชญโยย | อชญโยวหิ | อชญโยมหิ | อชชีต | อชชีียาตาม | อชชียรน |
 อชญชีษฏ |

๖๒๓. วิทยาษา ลุงภังงะ | ๒ | ๔ | ๕๐ | อิง คาง |

๖๒๔. คางภุกาภิโย'ณณินจติ | ๑ | ๒ | ๑ | คางาเทศาต ภุกาภิทยศจาณณิตะ ปรัตตยา จิตะ สยชะ |

๖๒๕. ชุมมาสตาคาปาชาหติส่า หลิ | ๖ | ๔ | ๖๖ | เอะชามาต อิต สยาทธลาเทา กิจิตยารธธาตุเก |
 อชญคชีษฏ | อชญโยษฏ | อชญคชีษยต | อชญโยษยต | ทุห ปรูปูเรน | ๒๐ | โทคชิต | ทุคชะ | ทุหนติ | โธกชิต |
 ทุคชะ | ทุหาเต | ทุหเต | ชุกชะ | ทุหาเถ | ชุกชะเว | ทุเห | ทุหเว | ทุหมเห | ทุโทห | ทุทุเห | โทคธา |
 โธกชยติ | โธกชยเต | โทคช | ทุคธาต | ทุคชาม | ทุหนตุ | ทุคชิต | ทุคธาต | ทุคชม | ทุคช | โทหานี |
 ทุคชาม | ทุหาตาม | ทุหตาม | ชุกชะ | ทุหาตาม | ชุกชวม | โทโท | โทหาเว | อโธก | อทุคชาม |
 อทุหน | อโทหม | อทุคช | อทุหาตาม | อทุหต | อชญชวม | ทุหยาต | ทุหิต |

๖๒๖. ลิงสีจาวาตมเนปเทชะ | ๑ | ๒ | ๑๑ | อิกสมิปาทธละ ปเรว ภกลาที ลิงสีเจา กิตา สตสชติ |
 ชุกชีษฏ |

๖๒๗. ศล อิกุปธาตนิชชะ กชะ | ๓ | ๑ | ๔๕ | อิกุปโธ ยะ ศลนตสชตสมานิชชจลชะ กสาเทชะ | อชญกชต |

๖๒๘. ลุควา ทุปทิลหิคุหามาตมเนปเท ทนตเย | ๗ | ๓ | ๗๓ | เอะชา กสสย ลุควา ทนตเย ตจิ | อทุคช |
 อชญกชต |

๖๒๙. กสสยาจ | ๗ | ๓ | ๗๒ | อชาเทา ตจิ กสสย โลปะ | อชญกษาตาม | อชญกษนต | อทุคชชะ |
 อชญกษชะ | อชญกษตาม | อชญชวม | อชญกชชวม | อชญกชิต | อชญกชาวหิ | อชญกชามหิ | อชญกชยต | เอะ
 ทิท อุปจเย | ๒๑ | ลิห อาสวาทเน | ๒๒ | เลตมิ | ลีตชะ | ลิหนติ | เลกคิต | ลีตชะ | ลิหาเต | ลิหเต | ลิกเศ
 | ลิหาเถ | ลีตชะเว | ลีเลห | ลีลิตเห | เลตมาลิต | เลตมาเส | เลกคยติ | เลกคยเต | เลตชะ | ลีตมาต | ลีตตาม |
 ลีหนตุ | ลีตมิ | เลหานี | ลีตตาม | อเลก | อเลท | อลิกชต | อลิกชต | อลีต | อเลกชยต | อเลกชยต |
 พรุณ | วยกตยา ย่า วาจิ | ๒๓ |

๖๓๐. พรุวะ ปณจนามาหิต อาโท พรุวะ | ๓ | ๔ | ๘๔ | พรุโว ลฐสติพาทีน้า ปณจนา ฌลาทชะ
 ปณจ วา สยรพรุวะสจจาหาเทชะ อาห อาหชะ อาหชะ |

๖๓๑. อาหสยชะ | ๘ | ๒ | ๓๕ | ฉลิต จรตวม | อาตถ | อาหชะ |

๖๓๒. พรุว อิมฺภี | ๗ | ๓ | ๙๓ | พรุโว หลาเทปะ ปิต อิมฺภี | พรุวิต | พรุชะ | พรุวนติ | พรุเต | พรุวาเต | พรุ
 เต |

๖๓๓. พรโว วจีระ |๒ |๔ |๕๓| อารธธาตุเก | อวาจ | อุจตุระ | อุจระ | อุวจิถ | อวกถ | อุเจ | วกตา | วกษ
ยติ | วกษยเต | พรวิตุ | พรุตต | พรุตตาม | พรุนตุ | พรูหิ | พรวาณิ | พรุตตาม | พรโว | อพรวิตุ | อพ
รุต | พรุยาต | พรวิตุ | อุจยาต | วกศีษฏ |

๖๓๔. อสยติวฤติขยาติภโย'ง |๓ |๑ |๕๒| จและ |

๖๓๕. วจ อุม |๗ |๔ |๒๐| อจิ ปเร |อโวจต | อวกษยต | อวกษยต |

๖๓๖. จรกริต จ จรกริตมิติ ยงฺลคนฺตฺ ตททาเทหา โปธยม | อูรณฺณ อัจฉาพเน |๒๔|

๖๓๗. อูร์โรเตรวีภาษา |๗ |๓ |๙๐| วฤทริทฺรลาเทหา ปิติ สารวธาตุเก | อูรณฺณาติ | อูรณฺณติ | อูรณฺณตุระ |
อูรณฺณวนฺติ | อูรณฺณเต | อูรณฺณวาเต | อูรณฺณวเต |

๖๓๘. อูรณฺณเตราม เนติ อัจยม |

๖๓๙. น นทฺรธา สโยคาทยะ |๖ |๑ |๓| อจะ ประธา สโยคาทโย นทฺรธา ทฺวิรฺน ภาวนฺติ นุศพทสย ท
วิตวม | อูรณฺณาว | อูรณฺณวตุระ | อูรณฺณวฺจ |

๖๔๐. วิภาโษรฺณเษ |๑ |๒ |๓| อิทาทิปรตโย จิตฺ สยต | อูรณฺณวฺวิถ | อูรณฺณวฺวิถ | อูรณฺณวฺติ | อูรณฺณวฺติ
| อูรณฺณวฺชยติ | อูรณฺณวฺชยติ | อูรณฺณวฺต | อูรณฺณวฺต | อูรณฺณวานิ | อูรณฺณไว |

๖๔๑. คฺณ'ปฤกฺเต |๗ |๓ |๙๑| อูรณฺณเตรคฺณ'ปฤกฺตทลาเทหา ปิติ สารวธาตุเก | เอารณฺณต | เอารณฺณ
| อูรณฺณยาต | อูรณฺณยาระ | อูรณฺณวฺติ | อูรณฺณยาต | อูรณฺณวฺชย | อูรณฺณวฺชย |

๖๔๒. อูรณฺณเตรวีภาษา |๗ |๒ |๖| อิทาทา ปรสไมปเท สิจิ วฤทริธา ปกฺเช คฺณเษ | เอารณฺณวฺติ |
เอารณฺณวฺติ | เอารณฺณวฺติ | เอารณฺณวฺชย | เอารณฺณวฺชย | เอารณฺณวฺชย | เอารณฺณวฺชย | เอารณ
วฺชย | เอารณฺณวฺชย | เอารณฺณวฺชย |

อิตยทาทยะ ||

ชฺโหดยาทยะ

หฺ ทานาทานโยะ |๑|

๖๔๓. ชฺโหดยาทิกยะ ศฺลฺจ |๒ |๔ |๗๕| ศฺปะ |

๖๔๔. ศฺเลา |๖ |๑ |๑๐| ธาโตรฺทเว สตชะ | ชฺโหดิ | ชฺหฺตุชะ |

๖๔๕. อทภยสฺตต |๗ |๑ |๔ | ภาสย หฺศฺนฺวโรริติ ยณฺ ชฺหฺวติ |

๖๔๖. ภาหฺริภฤหฺวํ ศฺลฺจจ |๓ |๑ |๓๙| เอภโย ลิกฺยาม วา สยาทามิ ศฺลาวิว ภารฺยํ จ ชฺหฺวํจการ |
ชฺหฺววะ |โหดา |โหษยติ | ชฺโหด | ชฺหฺตต | ชฺหฺตตาม | ชฺหฺวตุ | ชฺหฺติ | ชฺหฺวานิ | อชฺโหด | อชฺหฺตตาม |

๖๔๗. ชฺสิ จ |๗ |๓ |๘๓| อิกฺนตางคฺสย คฺณ'ชาเทหา ชฺสิ | อชฺหฺวะ | ชฺหฺยาต | ชฺหฺยาต | อหฺชาตี |
อโหษยต | ญฺภิ ภาเย |๒| พิภติ |

๖๔๘. ภโย'นยตรสฺยาม |๖ |๔ |๑๑๕| อิชฺ สยาททลาเทหา กฺจิติ สารวธาตุเก | พิภิตะ | พิภิตะ | พิภยติ |
พิภยํจการ | พิภาย | ภาตา | ภาษยติ | พิภต | พิภิตต | พิภิตต | อพิภต | พิภยต | พิภยต | ภี
ยต | อโภษีต | อโภษยต | หฺรี ลชชยยาม |๓| ชฺหฺเรติ | ชฺหฺรีตชะ | ชฺหฺริยติ | ชฺหฺริยํจการ | ชฺหฺราย |

หเรตา | หเรษยติ | ชิหฺไรตุ | อชิหฺไรต | ชิหฺรียาต | หฺรียาต | อหฺไรเชิต | อหฺไรษยต | ปถุ | ปาลนปุรณ
โยชะ |๔|

๖๔๙. อรติปิปรตโยศจ |๗| ๔ |๗๗| อภยาสสย อีชะ สยาจฉเลา | ปิปรติ |

๖๕๐. อุโทษญยุปรวสย |๗| ๑ |๑๐๒| องคาวยเวาษญยุปุรวัว ย ฤต ตทนต์สยาคสย อุชะ |

๖๕๑. หลี จ |๘| ๒ |๗๗| เรมวานตสย ธาโตรุปรธายา อีโก ทิรุโฆ หลี ปิปรตชะ ปิปรติ ปปร |

๖๕๒. ศฤทฤปรั หุสโว วา |๗| ๔ |๑๒| กิติ ลีฎิ ปปรตชะ |

๖๕๓. ฤจฉตยฤตาม |๗| ๔ |๑๑| เทาททิก ฤจฉเรฤธาโตรฤทนต์านำ จ คุโณ ลีฎิ | ปปรตชะ | ปปรุชะ |

๖๕๔. วฤโต ยา |๗| ๒ |๓๘| วฤงวฤณภยามฤทนต์าจเฏโฏ ทิรุโฆ วา สยานน ตุ ลีฎิ | ปริตา | ปริตา |
ปรีษยติ | ปรีษยติ | ปิปรต | อปิปะชะ | อปิปรุตตาม | อปิปรุชะ | ปิปรุตยาต | ปุรุตยาต | อปาริต |

๖๕๕. สิจิ จ ปรสไมปะษุ |๗| ๒ |๔๐| อตเรโฏน ทิรุชะชะ | อปาริษฎาม | อปรีษยต | อปรีษยต | โอ
หาก ตยาเค |๕| ชหาคิ |

๖๕๖. ชหาคศจ |๕| ๔ |๑๑๖| อิทฺวา สยาทธลาเทา กุจิติ สारวธาคูเก | ชหิตชะ |

๖๕๗. อี หลยโฆชะ |๖| ๔ |๑๑๓| ศนาภยสโตยราต อีต สारวธาคูเก กุจิติ หลี ชหิตชะ |

๖๕๘. ศนาภยสโตยราตชะ |๖| ๔ |๑๑๒| โลปะ กุจิติ | ชหิต | ชหะ | หาคา | หาสยติ | ชหาค | ชหิตาค
| ชหิตาค |

๖๕๙. อา จ เทา |๖| ๔ |๑๑๗| ชหาคชะ จาคิทีเตา | ชหาคิ | ชหิติ | ชหิติ | อชหาค | อชหุชะ |

๖๖๐. โลโป ยี |๖| ๔ |๑๑๘| ชหาคตราโลโป ยาเทา สारวธาคูเก | ชหุยาค | เอรุลิจิ | เฮยาค | อหาคีต
| อหาคยต | มาง มาเน ศพเท จ |๖|

๖๖๑. ฤถญามิต |๗| ๔ |๗๖| ฤถญ มาง โอหาง เอษามภยาสสยเตต สยาจฉเลา | มิมิตเต | มิมาคเต | มิม
เต |มเม | มาตา | มาสยเต | มิมิตาม | อมิมิต | มิมิต | มาสีษฎุ | อมาสต | อมาสยต | โอหาง คเตา |๗|
ชหิตเต | ชหิตเต | ชหิตเต | ชหะ | หาคา | หาสยเต | ชหิตาม | หชิตเต | ชหิตเต | หาสีษฎุ | อหาคต |
อหาคยต | ชุมฤถ ธารณโปษณโยชะ |๘| พิกฤติ | พิกฤตชะ | พิกฤติ | พิกฤเต | พิกฤตชะ | พิกฤตชะ | พิก
รํจการ | พการ | พการุ | พการุ | พิกรํจการ | พการ | ฤตชะ | ฤชยติ | ฤชยเต | พิกฤต | พิกฤติ
| พิกฤตาม | อพิชะ | อพิฤตาม | อพิรุชะ | พิกฤยาค | พิกฤติ | ฤชยติ | ฤชยเต | อการุช | | อ
ฤต | อการุชยต | อการุชยต | ชุทญ ทาเน |๙| ทหาคิ | ทตชะ | ทหาคิ | ทตเต | ทหาคเต | ทหาคเต | ทหาค
| ทหาค | ทหาค | ทหาคยติ | ทหาคเต | ทหาค |

๖๖๒. ทาธา ชวทาบ |๑| ๑ |๒๐| ทารุปา ธารุปาศจ ชาติโว ชุสฺชญาชะ สยฺรทาบไทเปา วินา | ชวโส
ริตยเตวม | เทหิ | ทตตม | อทหาค | อทตต | ทหุยาค | ทหิต | เทยาค | ทาสีษฎุ | อทาค | อทาคาม |
อหุชะ |

๖๖๓. สฎาฆโวริจจ |๑| ๒ |๑๗| อนโยริทนต์าทะชะ สิจจ กิทาตมเนปะเท | อหิต | อทาคยต | อทาคยต
| ชุทญ ธารณโปษณโยชะ | ๑๐| ทหาคิ |

๖๖๔. ทธสโตโสจ |๘ |๒ |๓๘| ทวิรฺกฺตสย ภกษนตสย ธาโณ พโต ภาษ ตโถละ สธโวโสจ ปฺรตละ | ธตตะ
| ทธติ | ทธาสี | ธตตะ | ธตเต | ทธาท | ทธเต | ธตเส | ธทธเว | ธวโสเรทธาวภยาสโลปศจ | เธิ |
อทธาท | อธตต | ทธยาด | ทธิต | ธยาด | ธาสีษฺฐ | อธาท | อธิต | อธาสยต | อธาสยต | ธนชิฐฺ เศจ
โปษณโยะ |๑๑|

๖๖๕. อิริ อิตส์ษฺญา วาจยา |

๖๖๖. นิขำ ตฺรยธนํ คุณละ ศเลา |๗ |๔ |๗๕| นิชวิชวิษามภยาสสย คุณละ ศเลา เนเนกตี เนนิกตะ
เนนชติ เนนิกเต นิเนช นิเนเช เนกตา เนกษยตี เนกษยเต เนเนกตุ เนนคธิ |

๖๖๗. นาภยธตสยจาจิ ปิติ สารวธาทุเก |๗ |๓ |๘๗| ลฆฺพคุณ น | เนนชานี | เนนิกตาม | อนเนเนก |
อนเนนิกตาม | อนเนนช | อนเนนชม | อนเนนิกต | เนนชยาด | นิชยาด | เนนชิต | นิกษิชฺฐ |

๖๖๘. อิริโต วา |๓ |๑ |๕๗| อิริโต ธาโตศจเรง วา ปฺรสไมปเทษุ | อนิชต | อไนกษิต | อนิกต |
อนกษยต | อนกษยต |

อิติ ชฺโหมทยาทะ ||

ทิวาทะ

ทิวฺ กฺริทาวิชิตฺษาวยวหารทฺยุตฺสฺตุติโหมทสวปฺนกาณตคฺติษฺ |๑|

๖๖๙. ทิวาทิกฺษะ ศฺยณ |๓ |๑ |๖๙| ศโปปฺวาทะ | หลิ เจตี ทิฐมะ | ทิวฺยาดิ | ทิวเว | เทวิตา | เทวิษ
ยติ | ทิวฺยต | อทิวฺยต | ทิวฺยต | ทิวฺยาด | อเทวิต | อเทวิษยต | เอวั ชิฐฺ ฏนฺตฺสฺตฺานะ |๒| นฤตี | คาท
รวิภเชปะ |๓| นฤตยติ | นนฺรต | นรฺติตา |

๖๗๐. เสสิจฺจิ กฺฤตจฺฤตจฺฤตจฺฤตฺนฤตตะ |๗ |๒ |๕๗| เอภยะ สีชฺภินนสย สาทฺรรธธาทฺกสฺยเอทว |
นรฺติษยติ | นรฺตสยติ | นฤตยต | อนนฤตยต | นฤตยต | นฤตยต | อนรฺตีต | อนรฺติษยต | อนรฺตสยต |
จสิ อฺทเวเค |๔| วา ฆฺรธาเศติ ศฺยณ วา | ตฺรสยติ | ตฺรสติ | ตตฺรธา |

๖๗๑. วา ชฏภฺรณมฺจสาม |๖ |๔ |๑๒๔| เอษำ กิตติ ลีฎฺฐิ เสฎฺฐิ ธลิ จ เธตวาทฺภยาสโลเปว วา | เจสฺตฺะ |
ตจสฺตฺะ | เจสฺติธ | จสฺติธา | โศ ฏนฺนกรณ |๕|

๖๗๒. โอตะ ศฺยนิ |๗ |๓ |๗๑| โลปะ สยาด | ศฺยนิ | ศฺยติ | ศฺยตะ | ศฺยนฺติ | ศศธา | ศศตฺะ | ศศฺ | ศ
ธา | ศาสยติ |

๖๗๓. วิภษา ฆฺรธาธฺนฺนฐจฺฉาสะ |๒ |๔ |๗๘| เอภยะ สีจ ฤคฺวา ปฺรสไมปเทษุ | อศาต | อศาตาม |
อศฺชะ |

๖๗๔. ยมรณนมาตฺมํ สก จ |๗ |๒ |๗๓| เอษำ สคภยะ สิจ อธิ อฺรสไมปเทษุ อธิสกา | อศาตีต |
อศาตีชฺฐิภูม | โฉ เณเน |๖| ฉยติ โษ อนตฺกรมณิ | สยติ | สเสา | โท อวณฺชเน |๘| ทยติ |
ททา | เทยต | อทาต | วฺยช | ตาทเน |๙|

๖๗๕. คฺรทฺชฺยววิยวธฺวิชฺฐวิจตีวฤศฺจตีปฺฤจธฺติภกฺษชฺตีนา จิตฺติ จ |๖ |๑ |๑๖| เอษำ สํปฺรธาธณํ สยาด กิ
ติ จิตฺติ จ | วิธฺวติ | วิธฺวต | วิธฺวตฺตะ | วิธฺวตะ | วิธฺวธ | วิธฺวต | วิธฺวต | วิธฺวต |

อวยาตสีต | ปุช ปุชฎา |๑๐| ปุชยติ | ปุโปช | ปุโปชิต | โปชฎา | โปกศยติ | ปุษาที่ตยง | อุปชต |
 ศุชโศษณ |๑๑| ศุชยติ | ศุโศษ | อศุชต | ณศ อทรรศเน |๑๒| นศยติ | นนาศ | เนศตฺ |
 ๖๗๖. รัตติภยศจ |๗|๒|๔๕| วลาทยารชธาตูกสย เวฏ | เนศิต |
 ๖๗๗. มสชินโศรภกถิ |๗|๒|๖๐| นุม | นนัษฐ | เนศิว | เนศิม | นศิตา | นัษฐา | นศิษยติ | นกศยติ |
 นศยต | อนศยต | นศเยต | นศยต | อนศต | ปุง | ปรณิปรสเว |๑๓| สุยเต | สุษเว | กราทีนีย
 มาทิก | สุษวิเช | สุษวิเว | สุษวิมเห | โสตา | สวิตา | หุง | ปริตาเป |๑๔| หุยเต | ทิง | กศเย |๑๕|
 ทียเต |
 ๖๗๘. ทิง โย จุจจ กจติ |๖|๔|๖๓| ทิงะ | ปรสยาซาเทะ | กจทรรชธาตูกสย ยฎ |
 ๖๗๙. วุกยฎา วุงยโณระ | สิทธา วกตเวยา | ทิทีย |
 ๖๘๐. ภินาติมิโนติที่ง่า | ลยปี | จ |๖|๑|๕๐| | เอษามาตว ลยปี | จาทศิตเยชนิมิเต | ทาตา | ทาสยติ |
 อทาสต | ทิง | วิหายสา | คเตา |๑๖| | ทียเต | ทิตเย | ทยิตา | ปิง | ปาเน |๑๗| | ปียเต | เปตา | อเปษฎ |
 มาง | มาเน |๑๘| | มายเต | มม | | ชนี | ปราทุรภาเว |๑๙|
 ๖๘๑. ชญาชโนรธา |๗|๓|๗๙| | คิติ | ซายเต | ซชเย | ชนิตา | ชนียเต |
 ๖๘๒. ที่ปชนพุฐปฐิตายิปยาโย'นยตรสยาม |๓|๑|๖๑| | เอภยศจเลศจณวา | เอภจเน | ตศพเท | ปร |
 ๖๘๓. จิโน ลุก |๖|๔|๑๐๔| | จิณะ | ปรสย | ลุก |
 ๖๘๔. ชนวิธยศจ |๗|๓|๓๕| | อนโยรณ | วฤทธิศจจิณ | ชนิติ | กฤติ | จ | | อชนิ | อชนิชฎ | | ทิปิ | ทิปเตา |
 ๒๐| | ทิปยเต | ทิทิป | | อทิปิ | | อทิปิชฎ | | ปทคเตา |๒๑| | ปทยเต | | เปเท | | ปตตา | | ปตสีชฎ |
 ๖๘๕. จิณ เต | ปทะ |๓|๑|๖๐| | ปทศจเลศจจิณ | เต | ปร | | อปาติ | | อปตสาตาม | | อปตส | | วิทสตุตายาม
๒๒		วิทยเต		เวตตา		อวิตต		พุช		อวคเมน		๒๓		พุชยเต		โพทธา		โภตสยเต		ฤตสีชฎ		อโพธิ
อพุท		อฤตสาตาม		ยุช		สंप્રหาเร	๒๔		ยุชยเต		ยุช		โยทธา		อพุท		สฤช		วิสเร	๒๕		
สฤชยเต		สฤช		สฤชชี																		
๖๘๖. สฤชชี'ศรภกลยมกิติ	๖	๑	๕๗		อนโยรม		ภกลาทาวกิติ		สรชฎา		สรชชยติ		สฤชชีชฎ									
อสฤชฎ		อสฤชชตาม		มฤช		ตติภชชยาม	๒๖		มฤชยติ		มฤชยเต		มมรช		มมรชิต		มมฤชชี					
มรชิตาลี		มรชิตาเส		มรชชีชยติ		มรชชีชยเต		ณท		พนธเน	๒๗		นทยติ		นทยเต		นนาท		นนท			
เนท		เนเท		นทธา		นตสยติ		อนาตสีต		อนท												

อิติ ทิวาทะ ||

สวาทะ|

ชช อภิชเว |๑|

๖๘๗. สวาทภิชะ | ชช |๓|๑|๗๓| | ศโป'ปวาทะ | | สุนติ | | สุนต | | หุศนุ'วโรติ | | ยณ | | สุนวติ | | สุนวะ
 | | สุนวะ | | สุนเต | | สุนวาเต | | สุนวเต | | สุนวเห | | สุนวเห | | สุชว | | สุชเว | | โสตา | | สุน | | สุนวานิ | | สุนวา
 | | สุนยต | | สุนยต |

๖๘๘. สตุสุธณภยะ ปรสโมปะทเชฏ |๗|๒|๗๒| เอภยะ สิจ อิกฺกุ | อสาวีต | อโสษฏฺฐ | จิณ จยเน |๒| จิโนติ | จินฺเต |

๖๘๙. วิภษา เจะ |๗|๓|๕๗| อภยาสาจเจะ กุตฺว่า วา สนิ ลิกฺกุ จ | จิกาย | จิจาย | จิกเย | จิจเย | อัจเชิต | อเจษฏ | สตถณ อัจฉาทเน |๓| สตถฺโณติ | สตถฺณเต |

๖๙๐. ศรปุรวาจะ ขยะ |๗|๔|๖๑| อภยาสสย ศรปุรวาจะ ขยะ ศิษยนฺเต'นเย ทฺโล ลุปนฺเต | ตสฺตาร | ตสฺตรตฺตะ | ตสฺเตร | คฺโณรฺตฺตี คฺณะ สฺตรยฺต |

๖๙๑. ถตศจ สโยคาเทะ |๗|๒|๔๓| ถทนต์ต สโยคาเทรลึงสิโจริชฺทว | สฺตริชฺษฏ | สฺตถฺเชษฏ | อสฺตริชฺษฏ | อสฺตถต | ชฺฐณ กมฺปน |๔| ชฺฐโนติ | ชฺฐนฺเต | ทุชฺทว | สฺวรตฺตี เวฏ | ทุชฺทวิถ | ทุชฺทธ |

๖๙๒. ศรยุกะ กิติ |๗|๒|๑๑| ศฺริณฺญ เอกัจ อุภนฺตัจจ คิตฺกิตฺริณฺน | อิติ ปรฺาปเต | กฺราทินิยามาน นิตฺยมิกฺกุ | ทุชฺทวิ | ทุชฺทธเว | อธวึต | อธวึษฏ | อโษษฏ | อธวึษยต | อโษษยต | อธวึษยตฺตาม | อโษษยตฺตาม | อธวึษยต | อโษษยต |

อิติ สฺวาทยะ |

| ตฺุทาทยะ |

ตฺุท วยถเน |๑|

๖๙๓. ตฺุทาทิกษยะ ศะ |๓|๑|๗๗| ศโป'ปฺวาทะ | ตฺุทติ | ตฺุทเต | ตฺุโตท | ตฺุโตทิก | ตฺุตุเต | โตตา | อเตตาสีต | อตุตุค | คฺุท ปรฺเรน |๒| นุทติ | นุทเต | นุโนท | โนตตา | ภรฺสช ปาเก |๓| ครฺทิจเยติ สฺปรสฺรณม | สฺสย ศฺจฺตเวเน ศะ | ศสฺย ชฺศตเวเน ชะ | ภถชฺชติ | ภถชฺชเต |

๖๙๔. ภรฺสโซ โรปฺโทย รมฺนยตฺรสฺยาม |๖|๔|๔๗| ภรฺสโซ เรมฺสโยปฺธายศฺจ สฺถาเน รมฺาคโม วารฺชฺทฺตุเก | มิตฺตวาทนฺตฺยาทจะ ประ | สฺถานษฺษฏฺฐิณฺรเทศาทโรปฺธายโรนิวฺถตฺติชะ | พภรช | พภรชฺชตฺตะ | พภรชฺชิต | พภรชฺชชฺฐ | พภรชช | พภรชชฺชตฺตะ | พภรชชชฺชิต | สฺโกรฺติ สฺโลปะ | วรฺศเจติ ชะ | พภรชชฺฐ | พภรชช | พภรชชช | ภรชฺชฺฎ | ภรชฺชฺฎ | ภรชชชติ | ภรชชชติ | กฺจิติ รมฺาคมฺ พาทิตฺว สฺปรสฺรณํ ปรูววิปฺตติเช เธเน | ภถยฺต | ภถชฺชยาสฺชะ | ภรชชชชช | ภรชชชชช | อภารชชชช | อภารชชชช | อภรชชช | อภรชชช | ภถช วิเลชเน |๔| ภถชชติ | ภถชชเต | จภรช จภถช |

๖๙๕. อฺนุทาทตฺสย นรฺทฺุชฺชยฺนยตฺรสฺยาม |๖|๑|๕๙| อฺุปะทเศ'นุทาทโต ย ถฺุทฺุชฺชตฺสยว วา ภกฺลทาทวฺกิติ | ภรชชช | ภรชชช | ภถชชชชช |

๖๙๖. สฺปถศมฺถศกถชชชชชชชชชช สิชฺว วาจยะ | อภรชชชชช | อภรชชชชช | อภถชชชช | อภถชชชช | อภถชชชชชชช | อภถชชชชชชช | อภถชชชชชชช | อภถชชชชชชช | อภถชชชชชชช |

๖๙๗. เศ มุจาทินาม |๗|๑|๕๙| มุจลฺพิวิทฺลฺลฺลชชชชชชชชชช นุม | มุจจติ | มุจจเต | โมกตา | มุจยฺต | มุชชชชชชช | อมุจจ | อมุจจ | อมุชชชชชชช | ลุปลถ เฉทเน |๗| ลุมปติ | ลุมปเต | โลปฺตา | ลุปล | ลุปล | วิทภฺ ลาก |๘| วินทติ | วินทเต | วิเวท | วิวิท | วฺยษรฺมฺถมฺเต เสฏฺฐ | เวทิตา | ภายมฺเต'นฺนิฏ | ปริเวตฺตา ชิจ กฺษรณ |๙| สิวจติ | สิวจเต |

๖๙๘. ลิปิสิจิหฺวศฺจ |๓ |๑ |๕๓| เอภยศฺจเลรง อสิจต |

๖๙๙. อาตมเนปเทษฺวานยตฺรสยาม |๓ |๑ |๕๔| ลิปิสิจิหฺวะ ปรสย จเลรง วา | อสิจต อสิกต ลิป อุปะเท
 เท |๑๐| อุปะเทโห วุทฺหิระ | ลิมปติ | ลิมปเต | เลปตา | อลิปต | อลิปต | อลิปต |

อิตฺยฺกยปทีนះ ||

ตฺทาทยะ

๗๐๐. กุฎี เตหน |๑๑| กุณฺตติ จกรฺต กรฺติตา กรฺติชฺยติ กรฺตสฺยติ อกรฺตตีต | ชิท ปริฆาเต |๑๒|
 ชินฺหติ จิเชท เขตฺตา ปิต อวยเว |๑๓| ปิงฺสติ เปศิตา โอรฺสจฺจ
 จิต ววฺรชฺช วรฺสจฺจิตา วรฺชฺญา วรฺสจฺจิชฺยติ วรฺกศฺยติ วุทฺทวฺยาต อวฺรศฺจิต วฺยจ วฺยชฺชฺกรณ |๑๕| วิจติ
 วิวฺยจ วิวฺจิตฺต วฺยจิตา วฺยจิชฺยติ วิจฺยต อวฺยจิต อวฺยจิต วฺยจจะ กุฎฺธาติตวมนสีติ ตฺ เนท ปรวฺรต
 เต อนสีติ ปรฺยฺทาเสน กุณฺมาตฺรวิชฺยตวาท อฺจฺฉิ อฺฉฺฉ |๑๖| อฺฉฺฉ กณฺศ อาทานํ กณฺศาทฺยรชฺน
 ศิลนฺวติ ยาทวะ ฤจฺฉ คตฺนฺทริยปรลยมฺรติภาเวชฺ |๑๗| ฤจฺฉติ ฤจฺฉตฺยฤตฺตมิตี คฺฉฺฉ ทวิทฺลครฺทณฺส
 ยานกฺหลุปลกฺษณตวามนฺนฺญ อานรฺจฺฉ อานรฺจฺฉตฺต ฤจฺฉิตา อชฺภก อุตฺสรฺค |๑๘| อชฺภกตี ลฺภ วิโมหเน
 |๑๙| ลฺภติ |

๗๐๑. ตีษฺสทฺล
 โลภฺธา โลภฺชฺยติ ตฺถป ตฺถมฺพ ตฺถปเตา |๒๐| ๒๑| ตฺถปติ | ตฺตรฺป | ตฺรฺปิตา | อตฺรฺปิต | ตฺถมฺพติ |

๗๐๒. เศ ตฺถมฺพาทินํ นฺม วาจฺยะ | อาทิสฺพทะ ปรฺกาเร เตน เยตฺรณการานนฺชฺกตาสฺเต ตฺถมฺพาทิเย |
 ตตฺถมฺพ | ตตฺถยฺยต | มถฺท ปถฺท สฺชเน |๒๒| ๒๓| มถฺทติ | ปถฺทติ | สฺชเน คเตา |๒๔| สฺชเนติ อิชฺ อิจ
 ฉายาม |๒๕| อิจฺฉติ | เอชิตา | เอชฺญา | เอชฺชฺยติ | อิชฺยต | ไอชิต | กฺฎฺ เกาฏฺลเย |๒๖| คางฺกฺฎฺท
 ติ จิตฺตวม | จฺกฺฎฺท | จฺโกฏฺ | จฺกฺฎฺ | กฺฎฺทิตา | ปฺกฺฎฺ สํสฺเลขณ |๒๗| ปฺกฺฎฺติ | ปฺกฺฎฺตา | สฺกฺฎฺ วิกฺสเน |๒๘|
 สฺกฺฎฺติ | สฺกฺฎฺติ | สฺกฺฎฺติ | สฺกฺฎฺ | สฺกฺฎฺ | สํสฺเลน |๒๙|๓๐| สฺกฺฎฺติ | สฺกฺฎฺติ |

๗๐๓. สฺกฺฎฺติสฺกฺฎฺติโยรฺนินฺวิภยะ |๘ |๓ |๗๖| ษตฺวํ วา นิษฺมฺรติ นิสฺมฺรติ ญฺ สตฺวเน |๓๑| ปริณฺตคฺโณท
 ยะ | นฺวติ | นฺนาว | นินฺวตา | ญฺมฺสฺโซ ชฺทฺธา |๓๒| มชฺชติ | มชฺช | มชฺชินฺสฺริติ นฺม |

๗๐๔. มสฺเชรณตฺยตฺ ปุรฺโว นฺม วาจฺยะ | สโยคาทิลोปะ | มมฺงกถ | มมฺชชิต | มงฺกตา | มงฺกศฺยติ |
 อมางกฺชิต | อมางกฺตาม | อมางกฺชฺ | รฺโซ กงฺเค |๓๓| รฺชติ | โรกฺตา | โรกฺชฺยติ | อเรากฺชิต | กฺโซ |
 เกาฏฺลเย |๓๔| รฺชิตฺ วิศ ปรเวศเน |๓๕| วิศติ มถฺศ อามรฺศเน |๓๖| อามรฺศนํ สปรฺศะ อนฺุทาทตฺตสย
 จรฺทฺปตฺสยานยตฺรสยาม | อมรฺกฺชิต | อมารฺกฺชิต | อมถฺกชฺต | ชทฺก วิศรณคตฺยวสาทเนชฺ |๓๗| สิท
 ตีตฺยาทิ ศทฺก ศาตเน |๓๘|

๗๐๕. ศทฺทะ ศิตะ |๑ |๓ |๖๐| ศิทฺทาวินฺสฺมาตฺ ตงาเนา สฺตะ ศีเยเต ศีเยตาม ศีเยต อศีเยต ศศาท
 ศตฺตา ศตฺสยติ อศทตฺ อศตฺสยตฺ กฏฺ วิกฺเชเป |๓๙|

๗๐๖. ฤตฺ อิทฺธาโตะ |๗ |๑ |๑๐๐| กิริติ | จการ | จกรฺตฺ | จกรฺ | กิริตา | กิริตา | กิริยต |

๗๐๗. กิริเตา ลวเน |๖ |๑ |๑๔๐| อฺปฺต กิริเตะ สฺกฺ ฉเน | อฺปฺสฺกิริติ |

๗๐๘. อภยาสวยวาเยปี |๖ |๑ |๑๓๖|

๗๐๙. สฎฺฐ กาท ปุรว อิติ วกตวยปต | อุปาสกิริต | อุปจสการ |

๗๑๐. หิงสายำ ประเทศจ |๖ |๑ |๑๔๑| อุปาท ประเทศจ กิระเตะ สฎฺฐ หิงสายาม | อุปสกิริต | ปรตีสกิริต
| คฤณีครณ |๔๐|

๗๑๑. อจิ วิภาษา |๘ |๒ |๒๑| คิระเต เรมสย โล'ชาเทา ปรตยเย | คิลติ | คิระติ | ชกาล | ชการ | ชคลิถ |
คิลิตา | คิลิตา | คิระตา | คิระตา | ปรจจ ชฎีปสายาม |๔๑| ครหิขเยติ สंपรรณม | ปฤจจติ | ปรจจ
| ปรจจตุระ | ปรจจตุระ | ปรชฎา | ปรกษยติ | อปรากษิต | มฤง ปรานตยาเค |๔๒|

๗๑๒. มริยเตรลึงลิโงศจ |๑ |๓ |๖๑| ลึงลิโงะ คิตศจ ปรกฤติภูตानมฤงสตงาเนา นานยตร | ริง | อियง
| มริยเต | มมาร | มรตา | มริชยติ | มฤเชษชฎ | อมฤต | ปฤง วยยามเม |๔๓| ปรายเณย์ วยงปุ
วะ | วยาปริยเต | วยาปปเร | วยาปปราเต | วยาปริชยเต | วยาปฤต | วยาปฤชตาม | ชุซี ปรตีเสวน
โยะ |๔๔| ชุปะเต | ชุชุเซ | โอวีซี ฤยจลนโยะ |๔๕| ปรายเณตปุรวะ อุทวิชเต |

๗๑๓. วิช อิมฺ |๑ |๒ |๒ | วิเชะ ปร อีธาทีปรตยโยะ จิหวต อุทวิชิตา |

อิตติ ตุทาทยะ |

รุธาทยะ |

รุธิรุ อวารณ |๑|

๗๑๔. รุธาทิภยะ ศนฺม |๓ |๑ |๗๘| ศโป'ปวาทะ | รุณทธิ | ศนโสคลโลปะ | รุณทชะ | รุณธนติ | รุณตสิ |
รุณทชะ | รุณทช | รุณธมิ รุณธวะ | รุณธมะ | รุณทธ | รุณธเต | รุณธเต | รุณธเม | รุณธธา | รุณทชเว
รุณธ | รุณธวเท | รุณธมเท | รุโรธ | รุรุธ | โรทธา | โรตสยติ | โรตสยเต | รุณทช | รุณทชัต | รุณทชาม
| รุณธนตุ | รุณทธิ | รุณธานิ | รุณธาว | รุณธาม | รุณทชาม | รุณธตาม | รุณธตาม | รุณธตาม |
รุณตสว | รุณธธา | รุณธาวไ | รุณธามไ | อรุณต | อรุณท | อรุณทชาม | อรุณธ | อรุณทช | อรุณธ
ตาม | อรุณธ | รุณธยัต | รุณธิต | รุณธยัต | รุณธสิชฎ | อรุณต | อเรตสิต | อโรตสยต | อโรตสยต | ภาท
วิทาวณ |๒| ฉิทริ ทไวธีกคณ |๓| ยุชิริ โยเค |๔| ริจิริ วิเรจเน |๕| รินกติ | ริงกเต | ริเรจ | เรกตา |
เรกศยติ | อรินก | อริจต | | อโรกศิต | อริกต | วิจิริ ปฤคภาเว |๖| วินกติ | วิงกเต | กษุทริ | สंपเรช
ณ |๗| กษุณตติ | กษุณเต | กษุชตา | อกษุทต | อกษุชต | อกษุชต | อจจฤทริ | ทิปตเทวนโยะ |๘| ฉ
ฤณตติ | ฉฤณเต | จจจรท เส'สิจเต เวฎ | จจจฤตเส | จจจฤทเช | ฉรทิตา | ฉรทิชยติ | ฉรตสยติ | อจ
จฤทต | อจจรทิต | อจจรทิชฎ | อจจฤทริ | หีสานาทริโยะ |๙| ตฤณตติ | ตฤณเต | กฤตี | เวชณเน |๑๐|
กฤณตติ | ตฤท หิสี หีสายาม |๑๑| ๑๒|

๗๑๕. ตฤณท อิม |๗ |๓ |๙๒| ตฤทชะ ศนมิ กฤเต อิม หลาเทา ปิต | ตฤณตติ | ตฤณตชะ | ตฤทท | ต
หิตา | อตฤณฎ | ศนนานโลปะ | หินสติ | ชิหิส | หิสิตา | อุนที เกทเน |๑๓| อุนตติ | อุนตชะ | อุนท
ติ | อนทังการ | เอานต | เอานตาม | เอานทน | เอานชะ | เอานทม | อณชู วยกติมรฤษณกานตคตติช

|๑๔| อนกฺติ | องกฺตชะ | อณฺชนฺติ | อานณฺช | อานณฺชิต | อานงฺกถ | อณฺชิตา | องกฺตา | องฺธิ | อนฺชานิ
| อานก |

๗๑๖. กณฺเชชะ สิจิ |๗ |๒ |๗๑| อณฺเชชะ สิจฺจ นิตฺยมิฏฺฐ | อาณฺชิต | ตณฺจฺจ สํโงจเน |๑๕| จณฺกติ | ตงฺกฺตา |
ตณฺจฺจิตา | โอวิซี ภัยจลนโยชะ |๑๖| วินกฺติ | วิงฺกฺตชะ | วิช อิทฺติ จิตฺวณฺ | วิวิชิต | วิชิตา | อวินก | อวิซีต |
ศิษฺภ วิเศษณฺ | ๑๗| ศิษฺภฺ | ศิษฺภฺชะ | ศิษฺภฺนฺติ | ศินภฺชิ | ศิเศษ | ศิเศษฺชิต | เศษฺภฺ | เศษฺภฺชยติ | เหรฺริชะ |
ศินฺณฺติ | ศินฺชานิ | อศินฺภฺ | ศิษฺภฺยต | ศิษฺภฺยต | อศิษฺต | เอวํ ปิษฺภฺ สํจฺจณฺเน |๑๘| ภณฺชา อามรฺทเน |
๑๙|

๗๑๗. ศฺนณฺนโลปะ |๖ |๔ |๒๓| ศฺนมะ ปรสฺย นสฺย โลปะ สฺยต | ภนฺกฺติ | พภณฺชิต | พภงฺกถ | ภงฺก
ตา | ภงฺกฺธิ | อภงฺกฺศีต | ภฺช ปาลนาภยวหารโยชะ |๒๐| ภฺนฺกฺติ | โภกฺตา | โภกฺชยติ | อภฺนฺก |

๗๑๘. ภูชฺนวเน |๑ |๓ |๖๖| ตทาเนา สฺตชะ | โอทนํ ภูงฺกเต | อนวเน กิม | มหิ ภูงฺกติ | ญฺอนฺธิ ทิปเตา
|๒๑| อินฺทเท | อินฺชเต | อินฺชเต | อิตฺเส | อินฺทฺชเว | อินฺชจฺจเร | อินฺชิตา | อนฺทฺชาม | อนฺชิตาม | อิน
ไช | โอนฺท | โอนฺชิตาม | โอนฺทฺชชะ | วิท วิจฺรณฺ |๒๒| วินฺเต | เวตฺตา |

อิติ รุชาทะ ||

ตนาทชะ|

ตณฺ วิสฺตาร ๑|

๗๑๙. ตนาทิกฺกณฺภย อุชะ |๓ |๑ |๗๙| ศโปปฺวาทชะ | ตโนติ | ตณฺเต | ตตฺตาน | เตเน | ตนิตาสิ | ตนิตา
เส | ตนฺชยติ | ตนฺชยเต | ตณฺตาม | อตโนต | ตณฺยต | ตณฺวีต | ตณฺยต | ตนฺชฺชณฺ | อตนีต | อตานีต |
๗๒๐. ตนาทิกฺกณฺสฺตธาโสชะ |๒ |๔ |๗๙| ตนาทชะ สิจฺจ วา ลุกฺ ตธาโสชะ | อตต | อตนฺชณฺ | อตถาชะ |
อตนฺชฐาชะ | อตนฺชยต | อตนฺชยต | ชณฺ ทาเน |๒| สโนติ | สนฺเต |

๗๒๑. เย วิภาชา |๖ |๔ |๔๓| ชนสนชฺนมาตฺวํ วา วาทา กฺจิติ | สยต | สนฺยต |

๗๒๒. ชนสนชฺนํ สนภฺกโลชะ |๖ |๔ |๔๒| เอชามาการชะ สนิ ภฺกลาทา กฺจิติ | อสยต | อสนฺชณฺ |
อสยต | อสนฺชฐาชะ | กฺศณฺ ทิสายาม |๓| กฺชฺณฺติ | กฺชฺณฺเต | หนยฺนเตติ น วุทฺธิชะ | อกฺชณฺติ |
อกฺชต | อกฺชณฺชณฺ | อกฺชถาชะ | อกฺชณฺชฐาชะ | กฺชณฺ จ |๔| อปรตฺยเย ลชฺฐปตฺสย คฺโน วา | กฺชณฺติ |
กฺชณฺติ | กฺชณฺติ | อกฺชณฺติ | อกฺชต | อกฺชณฺชณฺ | ตถณฺ อทเน |๕| ตถณฺติ | ตถณฺติ | ตถณฺเต |
ตถณฺเต | ชุกฺกณฺ กรณฺ |๖|

๗๒๓. อต อุตฺ สारวธาตฺเก |๖ |๔ |๑๑๐| กฺรฺตชะ |

๗๒๔. น กฺกรฺกกราม |๘ |๒ |๗๙| ภสฺย กฺรณฺโรรฺฐปธาชา จ ทิรฺชชะ | กฺรฺวณฺติ |

๗๒๕. นิตฺยํ กโรเตชะ |๖ |๔ |๑๐๘| กโรเตชะ ปรตฺยโยการสฺย นิตฺยํ โลโป มโวชะ | กฺรฺวะชะ | กฺรฺมะชะ | กฺรฺเตชะ |
จการ | จกฺเร | กรฺตา | กรฺชยติ | กรฺชยเต | กรฺต | กฺรฺตาม | อกรฺต | อกรฺต |

๗๒๖. เย จ |๖ |๔ |๑๐๙| กฺฤณฺ อโลโป ยาธา ปรตฺยเย | กฺรฺยต | กฺรฺวีต | กรฺยต | กฤชฺชณฺ |
อการชฺชิต | อกฤต | อกรฺชยต | อกรฺชยต |

นาติ | ลุณีเต | สตถุณ อาจณาทเน |๑๓| สตถุณาติ | ศรปุรวาจะ ขยะ | ตสตาเร | ตสตรตฺตะ | ตสตรา | ส
ตริตา | สตรีตา | สตถุณียาต | สตถุณียิต | สตรียาต |

๗๓๗. ลิงสิโจราตมเนปเทษุ |๗ |๒ |๔๒| วฤงวฤณภยามฤทนต์จจ ปโยลลิงสิโนริทวา สยาต ตจ |
๗๓๘. น ลิง |๗ |๒ |๓๙| วฤต อีโฏ ลิง น ที่รฆะ | สตรีษีมฺภู | อุคฺจ อนเนน กิตตวม | สตรีษีมฺภู | ลิง จ
ปรสไมปเทษะ | อสตาริต | อสตาริชฺฌาม | อสตาริชฺ | อสตริษฺ | อสตริษฺ | กฤณ หีสายาม |๑๔|
กฤณาติ | กฤณียเต | จการ | จกร | วฤณ วรณ |๑๕| วฤณาติ | วฤณียเต | ววาร | วเว | วริตา | วริตา
| อุโฆษฐเยตฺตยตฺตวม | วูรยาต | วูริษีมฺภู | วูริษีมฺภู | อวาริต | อวาริชฺฌาม | อวาริชฺ | อวาริชฺ | อวาริชฺ
| ฐณ กมฺปเน |๑๖| ฐนาติ | ฐนียเต | ฐิตา | ฐิตา | อธาวิต | อธาวิชฺ | อธาวิชฺ | ครห อุปาทาเน |๑๗|
คฤหณาติ | คฤหณียเต | ชคราห | ชคฤเห |

๗๓๙. ครโห'ลิมฺภู ที่รฆะ |๗ |๒ |๓๗| เอกาโจ ครหริวิทตฺสเยโฏ ที่รโฆ น ตฺ ลิมฺภู | ครหิตา | คฤหณาตฺ |
๗๔๐. หละ ศนะ ศานชฎเกา |๓ |๑ |๘๓| หละ ปรสฺย ศนะ ศานชาเทโส เหา | คฤหาณ | คฤหยาต |
ครหิชีมฺภู | หนยนเตติ | น วฤทฺธิ | อครหิต | อครหิชฺฌาม | อครหิชฺ | อครหิชฺตาม | กุช นิษกรษะ
|๑๘| กุชณาติ | โกชิตา | อศ โภชเน |๑๙| อศนาติ | อาศ | อสิตา | อศิชฺยติ | อศินาตฺ | อศาน | มุช ส
เตเย |๒๐| โมชิตา | มุชาน |ชญา อวโพธเน |๒๑| ชชญา | วฤง สัมภเกา |๒๒| วฤณียเต | วฤษะ |
วฤตฺตเว | วริตา | วริตา | อวาริชฺ | อวาริชฺ | อวฤต |

อิติ ฎรยาทยะ ||

ฎรยาทยะ |

ฎร สฺเตเย |๑|

๗๔๑. สตยาปปาศรฺฐปวีณาตุลลโลกลเสนาโลมตวจจวรณจฺรณจฺรนาทิมโย ฌิจ |๓ |๑ |๒๕| สวารเถ ปุคน
เตติ คุณะ สนาทฺยนา อิติ ฐาตฺตวม ติปศพาที คุณายาเทเสา โจรยติ |

๗๔๒. ฌิจศจ |๑ |๓ |๗๔| ฌิชนตาทาทมเนปทํ กรตฺตคามินิ ฎริยามเล | โจรยเต | โจรยามาส | โจรยิตา
| โจรยาต | โจรยิชีมฺภู | ฌิศฺริตี จง | ฌเภา | จงฺจิติ หุรฺสวะ | จงิ ทฺวิตวม | หลาทะ เศษะ | ที่รโฆ ลโฆริตย
ภยาสสย ที่รฆะ | อจฺจฺรต | อจฺจฺรต | กถ วากฺยปรพฺนธ |๒| อลโลปะ |

๗๔๓. อจะ ปรสฺมิน ปุรววิธา |๑ |๑ |๕๗| ปรนินินิตฺ'ชราเทษะ สฺถานิวต สฺถานินฺฎาทาหะ ปุรวตเวณ
ทฤษฺฐสย วิธา กรตฺตเว | อิติ สฺถานิวตฺตวานโนปฐาวฤทฺธิ | กถยติ | อคฺโลปิตวาทที่รฆสนวทมาเว
น | อจกถ | คณ สฺขยาน |๓| คณยติ |

๗๔๔. อี จ คณะ |๗ |๔ |๙๗| คณยเตรภยาสสย อีตฺ สยาจจาทจจงฺปเร เภา | อจฺจคณต | อชคณต |

อิติ ฎรยาทยะ ||

ณยนตา :

๗๔๕. สวตฺนตฺระ กรตา |๑ |๔ |๕๔| ฎริยายํ สวตฺนตฺรเยณ วิวกฺษิตฺ'รฺถะ กรตา สยาต |

๗๔๖. ตตฺปโยชโก เหตุศจ |๑ |๔ |๕๕| กรตฺตะ ปโยชโก เหตุสฺสฺษุหะ กรตฺตสฺสฺษุศจ |

๗๔๗. เหตุุมติ จ |๓ |๑ |๒๖| ปรัโยชกวยยาปาเร ปเรษณาเทา วาจเย ธาโตรณิจ | ฆวนต์ ปุเรยติ ภาวย
ติ |

๗๔๘. โอะะ ปุณษยปร |๗ |๔ |๘๐| สนิ ปเร ยทงค์ ตทวยวาภยาสาท อิต สยาด ปวรัคณชกา
เรษวารุณปเรษุ ปรัตตะ อพีภวต ษฐา คตินิวฤเตา |

๗๔๙. อรติหรีวสิริกษุยีกษมายยาตำ ปุงเณนา |๗| ๓ |๓๖| สสถาปยติ |

๗๕๐. ตีษฐุเตริต |๗ |๔| ๕| อุปธายาศงงปร เณนา | อติษฐุปต ฆฉ เจษฎายาม |

๗๕๑. มิตำ หรสวะ |๖ |๔ |๙๒| ฆฎาทีน้า ชฎาทีน้า จ หรสวะ | ฆฎยติ | ชฎูป ชฎาเน ชฎาปน จ |
ชฎูปยติ | อชิชฎูปต |

อิติ ญยนตปรกริยา |

สนนุนตาะ |

๗๕๒. ธาโตะะ กรรมณะ สมานกรตฤกาทิจฉาย้า วา |๓ |๑ |๗| อิชิกรมโณ ธาโตริชีโณกรตฤกาต สน
เวจฉายาม | ปฐ วุยกตาย้า วาจิ |

๗๕๓. สนยโงะ |๖ |๑ |๙| สนนตสย ยงนตสย จ ปรมสโยกาโจ ทเว สโตชาเทสตุ ทิวติยสย | สนย
ตะ | ปฐุมิจฉติ ปิปฐิษติ | กรรมณะ กิม | คมนเนจฉติ | สมานกรตฤกาต กิม | ศิษยะะ ปฐุนตวิตีจฉติ
ครุระ | วาครหณาทวภยมปี | ลุงสโนรมสลฤ |

๗๕๔. สะ สยารุชธาตุเก |๗ |๔ |๔๙| สสย ตะ สยาด สาทวารุชธาตุเก | อตุมิจฉติ ชิมตสติ | เอกาจ อติ
เนฎ |

๗๕๕. อษุกนคมา สนิ |๖ |๔ |๑๖| อชนตาน้า หนเตรชาเทศคเมศจ ทีรุโฆ ภกลาเทา สนิ |

๗๕๖. อีโก ภกล |๑ |๒ |๙| อิคนตานุภกลาทีะ สน กิต ฤต อิทธาโตะะ | กรตุมิจฉติ จิกิรัชติ |

๗๕๗. สนิ ครหคุโหศจ |๗ |๒ |๑๒| ครหเรคุหเรคนตัจจ สน อีณุน สยาด | พุกษติ |

อิติ สนนตาะ ||

ยงนตาะ |

๗๕๘. ธาโตรกาโจ หลาทะะ กริยาสมภิหาระ ยง |๓ |๑ |๒๒| เปานะ ปุนเย ฤศสารุเถ จ ทโยตเย ธา
โตรกาโจ หลาทะะยง |

๗๕๙. คุโณ ยงลโเกะ |๗ |๔ |๘๒| อภยาสสย คุโณ ยงิ ยงลุกิ จ | จิณฑตวาทาทมเนปทม | ปุนะ ปุนร
ติศเยน วา ภวติ | โภฎยเต | โภฎย้าจกเร | อโภฎยิชฎ |

๗๖๐. นิตยั เกาฎิลเย คเตา |๓ |๑ |๒๓| คตยธฤดาต เกาฎิลเย เอว ยง น ตู กริยาสมภิหาระ |

๗๖๑. ทีรุโฆกิตะะ |๗ |๔ |๘๓| อกีโตภยาสสย ทีรุโฆ ยงลโเกะ | กุฎิลั วุระชติ | วาวุระชเต |

๗๖๒. ยสย หละ |๖ |๔ |๔๙| หละ ปสย ยสย โลป อารุชธาตุเก | อาทะะ ปรัสย | อโต โลปะะ | วาวุระช้า
จกเร | วาวุระชิตา |

๗๖๓. ตรีศุภุชย จ |๗ |๔ |๙๐| ฤชุชย ชาโตรภยาสย ตรีศาคโม ยงลุโกะ | วรรีฤชยเต | วรรีฤชตา
จกเร | วรรีฤชิตา |

๗๖๔. กษุภนาทิสย จ |๘ |๔ |๓๙| ฌตว น | นรีนฤชยเต | ชรีศุชยเต |

อิติ ยงนตปรกรียา ||

ยงลคนตาะ |

๗๖๕. ยงจิจ จ |๒ |๔ |๗๔| ยงจิจ ปรตยเย ลุกุ สยจจการาต ตํ วินาปี กวจิต | อโนมิติโกยม |
อนตรรคตวาทาเทา ภาวติ | ตตะ ปรตยยลกุชฌน ยงนตตวาทวิทวม | อกยาสการยม | ชาติตุวาลล
ทาทยะ | เศษาค กรตริตี ปรสไมปทม | จรกรตี เจตยทาเทา ปาฐาจจโป ลุกุ |

๗๖๖. ยง วา |๗ |๓ |๙๔| ยงลครตต ปรสย หลาเทะ ปิตะ สารวธาตुकสเวทวา สยาค | ภูสุไวริตี นิเป
โธ ยงลุกิ ภาษายํ น | โภภูตุ เตตีกเต อิติ ฌนทสิ นิปาตนาต | โภภวตี | โภโภตี | โภภูตะ | อทภยส
ตาค | โภภวตี | โภภวจาการ | โภภวามาส | โภภวิตา | โภภวิชยตี | โภภวตี | โภโภตุ | โภภูตาค | โภภู
ตาม | โภภวตุ | โภภุหิ | โภภวานิ | อโภภวตี | อโภโภตี | อโภภุตตาม | อโภภุวะ | โภภุยาค | โภภุยา
ตาม | โภภุยะ | โภภุยาค | โภภุยาสตาม | โภภุยาสะ | คาคิสเถตี สิจ ลุกุ | ยง เวตีกุปกษะ ฌณ พาคิต
วา นิตยตวทวกุ | อโภภวตี | อโภโภตี | อโภภุตตาม | อโภภุวะ | อโภภวิชยตี |

อิติ ยงลคนตาะ ||

นามธาตวะ

๗๖๗. สุป อาตมนะ กยจ |๓ |๑ |๘| อธิกรมณ เอชิตะ สัพนธินะ สัพนตาทิจฉายามรเถ กยชวา |

๗๖๘. สุป ชาติปฐาตีปทิกโยะ |๒ |๔ |๗๑| เอตโยรวยวสย สุป ลุกุ |

๗๖๙. กยจิจ จ |๗ |๔ |๓๓| อวณสย อีะ | อาตมนะ ปุตรมิจฉตี ปุตรียตี |

๗๗๐. นะ กเย |๑ |๔ |๑๕| กยจิจ กยจิจ จ นานตเมว ปทํ นานยต | นโลปะ | ราชียตี | นานตเมเวตี กิม |
วาชยตี | หลิ จ | คีรยตี | ปุรยตี | ชาโตริตเยว |เนห | ทิวมิจฉตี | ทิวยตี |

๗๗๑. กยสย วิภาษา |๖ |๔ |๕๐| หละ ปรโยะ กยจกยงโรโลโป วารชธาตูกะ | อาเทะ ปรสย | อโต
โลปะ | ตสย สทานิวตตวาลลชูปคฺโณ น | สมิตตา | สมิชยิตา |

๗๗๒. กามยจ จ |๓ |๑ |๙| อุกตวิษเย กามยจ | ปุตรมาตมน อิจฉตี | ปุตรกามยตี | ปุจกามยิตา |

๗๗๓. อุปมานาทาจาเร |๓ | ๑ |๑๐| อุปมานาค กรมณะ สัพนตาทาจาเรเรถ กยจ | ปุตรมิวาชรตี ปุ
รียตี ฉาตรม | วิษณฺยตี ทวิชม |

๗๗๔. สรปฐาตีปทิกโยะ กวิพวา วกตวเยะ | อโต ฌณ | กฤษณ อิวาชรตี กฤษณตี | สว อิวาชรตี สวตี
| สสเวา |

๗๗๕. อนุนาสิกสย กวิภกโละ กจตี |๖ |๔ | ๑๕| อนุนาสิกานตสโยปชายา ทิรัชะ สยาค กเวา ภกลา
เทา จ กจตี | อิทมิวาชรตี อิทามตี | ราเชว ราชานตี | ปนถาอิว ปถินตี |

๗๗๖. กษฎฺฎาย กรฺมณ ๓ | ๑ | ๑๔ | จตุรณฺตต กษฎฺฎพทาทุตฺสาเห กฺยง | กษฎฺฎย กรฺมเต กษฎฺฎายเต
| ปาปํ กรฺตฺมตฺสทต อิตฺยรฺถะ |

๗๗๗. ศพฺพทวโรกฺษากรณวเมฆเภยะ กรณ ๓ | ๑ | ๑๗ | เภยะ กรณภยะ กโรตฺยรฺถเ กฺยง | ศพฺพท
กโรตฺติ ศพฺพทายเต |

๗๗๘. ตตฺ กโรตฺติ ตทาจษฺฏ อิตฺติ ฌิจ |

๗๗๙. ปราตฺติปทิกาทธาตวารฺถ พหุลมิชฺฐวฺจจ | ปราตฺติปทิกาทธาตวารฺถ ฌิจ สฺยตฺ | อิชฺฐ ฌยา ปรา
ตฺติปทิกสฺย ปุทฺททวารภาวภูโลปวินมตฺพโลปยณาทิลอปฺรสฺสสพาทยาเทศภสฺสชฺญาสฺตทวณณาวปี สฺยะ |
อิตฺยคฺโลปะ ฆฏฺฏํ กโรตฺยาจษฺฏ วา ฆฏฺฏยติ |

อิตฺติ นามธาตวะ |

กณฺฑทวาทะ |

๗๘๐. กณฺฑทวาทิกโย ยก | ๓ | ๑ | ๒๗ | เภโย ธาตฺกโย นิตฺยํ ยก สฺยตฺ สวารฺถ กณฺฑทว คาทฺรวิฆฺรช
ณ ๑ | กณฺฑทวติ | กณฺฑทวเต | อิตฺยาทิ |

อิตฺติ กณฺฑทวาทะ |

อาตฺมเนปทม |

๗๘๑. กรฺตฺติ กรฺมวฺยติหาเร | ๑ | ๓ | ๑๔ | กรฺตฺติวินิมเย ทโยตฺยเ กรฺตโยตฺมเนปทม | วฺยติลฺลฺนิตฺเต |
อนฺยสฺย โยคฺยํ ลวณํ กโรตฺตีตฺยรฺถะ |

๗๘๒. น คตฺติทิสฺสาร์ถภยะ | ๑ | ๓ | ๑๕ | วฺยติคจฺจนฺติ วฺยติชฺชนฺติ |

๗๘๓. เนรฺวิศะ | ๑ | ๓ | ๑๗ | นิวิศเต |

๗๘๔. ปริวฺยเวภยะ กรฺยะ | ๑ | ๓ | ๑๘ | ปริกรฺรณฺเต | วิกรฺรณฺเต | อวกรฺรณฺเต |

๗๘๕. วิปฺราภยํ เชะ | ๑ | ๓ | ๑๙ | วิชยเต | ปฺราชยเต |

๗๘๖. สมวปฺรวิภยะ สฺถ | ๑ | ๓ | ๒๒ | สฺตฺติชฺฐเต | อวตฺติชฺฐเต | ปฺรตฺติชฺฐเต | วิตฺติชฺฐเต |

๗๘๗. อปฺทนเว ชญะ | ๑ | ๓ | ๔๔ | ศตฺมปฺชานฺเต | อปฺลปตฺตีตฺยรฺถะ |

๗๘๘. อกรฺมกาจจ | ๑ | ๓ | ๔๕ | สฺรฺปิโช ชานฺเต | สฺรฺปิโชปาเยน ปฺรวรฺตต อิตฺยรฺถะ |

๗๘๙. สมสฺตฤตฺติยาภฺกฺตาท | ๑ | ๓ | ๕๔ | รณเณ สํจเร |

๗๙๐. ทาณศจฺ สา เจจจตุรฺถยรฺถ | ๑ | ๓ | ๕๕ | สโม ทาณสฺตฤตฺติยานเตน ยุกฺตาทุกฺตํ สฺยตฺ ตฤตฺติยา เจจ
จตุรฺถยรฺถ | ทาสฺยา สฺยจฺจเต กามิ |

๗๙๑. ปุรฺววตฺ สนะ | ๑ | ๓ | ๖๒ | สนะ ปุรฺโว โย ธาตฺสฺเตน ตฺลยํ สนนฺตาทปฺยาตฺมเนปทํ สฺยตฺ |
เอทฺธิชเต |

๗๙๒. อลนฺตาจจ | ๑ | ๒ | ๑๐ | อิกฺสมิปาทฺธละ ปโร ภฺกฺลาทิสฺ สน กิต | นิวิวิภยเต |

๗๙๓. คนฺธนาวกฺเชปณเสวนสาหสิภยปฺรตฺติยตฺนปฺรภณโนปโยเคชฺ ภฺกฺญะ | ๑ | ๓ | ๓๒ | คนฺธนํ สฺฐจฺนม |
อฺตฺกฺรฺเต สฺฐยตฺตีตฺยรฺถ | อวกฺเชปณํ ภฺรตฺสนม | ศเยโน วรฺติกามฺตฺกฺรฺเต | ภฺรตฺสยตฺตีตฺยรฺถะ | หริมฺปฺกฺรฺเต

เสวต อิตยรรณะ | พรทธารานุ ปกรุเต | เตษุ สหสา ปรวรุตเต | เอโธ ทกสโยปสกรุเต คุณมาธตเต |
 กถา ปกรุเต | กถยตีตยรรณะ ศตฺ ปกรุเต | ธรรมารุณฺ วิณฺยุงกเต | เอษุ กิม | กภูํ กโรติ | ภูโซ อนวนเน |
 โอิหนฺ ภูงกเต | อนวนเน กิม | มหิ มฺนุกติ |

อิตยัตมเนปทปรกริยา |

ปรสฺไมปทม |

๗๙๔. อนุปราภายํ กถญะ | ๑ | ๓ | ๗๙ | กรตฺถเก จ ผล คนธนาเทา จ ปรสฺไมปทํ สยาด | อนุกโรติ |
 ปรากโรติ |

๗๙๕. อภิปฺรตยติภยะ กุคิปะ | ๑ | ๓ | ๘๐ | กุชฺปิ ปเรธเน | สุวริเตต | อภิกุชฺปิติ |

๗๙๖. ปฺราทวหะ | ๑ | ๓ | ๘๑ | ปรวหติ |

๗๙๗. ปเรธมถษะ | ๑ | ๓ | ๘๒ | ปริมถษติ |

๗๙๘. วุยาจฺปรีภโย รมะ | ๑ | ๓ | ๘๓ | รมุ กรีฑายาม วิรมติ |

๗๙๙. อุปาจจ | ๑ | ๓ | ๘๔ | ยชญทตตมฺปรมติ | อุปรมยตีตยรรณะ | อนุตฺรภาวิตถญฺรโถยม |

อิติ ปทวยวสธา |

ภาวกรมปรกริยา |

๘๐๐. ภาวกรมโณณะ | ๑ | ๓ | ๑๓ | ลสยัตมเนปทม |

๘๐๑. สารธาตฺเก ยก | ๓ | ๑ | ๖๗ | ภาวกรมวาจฺนิ ธาโตรยก สารธาตฺเก | ภาวะ กริยา สา จ ภาวารุ
 ถกกลากเรณานุทยเต | ยุชฺมิทสมทภยํ สมานาธิกรณยาภาวาท ปฺรณมะ ปฺรุษะ | ดิงฺวาจยกริยาया
 อทรวยรูปตเวณ ทวิตฺวาทยปฺรตีเตรฺน ทิวิจนาทิจิ กิตฺเววจจนเมโวตฺสรคตตะ | ตวยา มยานไยศจ ภูยเต |
 พภูเว |

๘๐๒. สยสิจสึยฺภูตาสึชฺ ภาวกรมโณณรูปเทเศชฌมภนฺครททคฺคา วา จินฺวทิจฺจ จ | ๖ | ๔ | ๖๒ | อุปเทเศ
 โยจฺ ททนทานํ หนาทินํ จ จินฺวาทคการุญํ วา สยาด สยาทิชฺ ภาวกรมโณณรคฺมยมานโยชะ สยาทินา
 มิฑาคคฺมศจ | จินฺวทภาวปกฺเชยมิฏฺ | จินฺวทภาวาทฺทฤทธิชะ | ภาวิตา | ภาวิตา | ภาวิษยเต | ภาวิษยเต |
 ภูยตาม | อกฺุยต | ภาวิษฺยภู | ภาวิษฺยภู |

๘๐๓. จินฺ ภาวกรมโณณะ | ๓ | ๑ | ๖๖ | จลศจณฺ สยาทภาวกรมวาจฺนิ เต ปเร | อภาวิ | อภาวิษยต |
 อภาวิษยต | อกรมโก'ปฺยุปฺสรคฺวศาค สกรมกะ | อนุภูยเต อานนทศฺใจเจณ ตวยา มยา จ | อนุภูยเต |
 อนุภูยเนต | ตวมนฺภูยเส | อหมนฺภูยเย | อนุภาวิ | อนุภาวิษยตาม | อนุภาวิษยตาม | ณีโลปะ ภาว
 เต | ภาวยํจกเร | ภาวยํพภูเว | ภาวยามเส | จินฺวทิจฺจ | ภาวิตา | อาภียตเวนาสิทตฺวณฺณโลปะ |
 ภาวยิตา | ภาวยิชฺยภู | อภาวิ อภาวิษยตาม | อภาวยิชยตาม | พฺภูษยเต | พฺภูษยํจกเร | พฺภูษิตา | พ
 ภูษยชยเต | โภภูยชยเต | โภภูยิชยเต | อกฺฤตฺสารธาตฺกโยรทฺธิรชชะ | สตุยเต วิษณฺชะ | สตาวิตา | สโตตา |
 สตาวิชยเต | สโตชยเต | อสฺตาวิ | อสฺตาวิชยตาม | อสฺโตชยตาม | ฤ คเตา | คุณฺรตีติ คุณฺชะ | อรยเต |

สมฤ สมรณ | สมรยเต | สสมเร | อุปเทศครหณัจฉินวทิกฺข | อารีตา | อรตา | สมารีตา | สมรตา |
อนิทิตามิติ นโลปะ | สรสยเต อิตตสตุ | นนทยเต | สंप्रसारณम् | อิชยเต |
๘๐๔. ตโนเตรยิกิ | ๖ | ๔ | ๔๔ | อาทนต์าทเโศ วา | ตายเต | ตนยเต |
๘๐๕. ตโปนุตาเป จ | ๓ | ๑ | ๖๕ | ตปศุจเลศฉิน น สยตฺถ กรมกรตฺรยनुตาเป จ | อนวตปตฺ ปาเปน |
ชฺฐมาสเถตีตวम् | ทียเต | รียเต | ทเท |
๘๐๖. อาโต ยุกิ ฉินนุโตะ | ๗ | ๓ | ๓๓ | อาทนต์านำ ยุคาคมศฉินิ ญณิติ กุติ จ | ทายิตา | ทาตา |
ทายิปิษฺฐ | ทาสีษฺฐ | อทายิ | อทายิชาตาม | ภาชยเต |
๘๐๗. ภาณเชศจ ฉินิ | ๖ | ๔ | ๓๓ | นโลโป วา | อภาชิ | อภณชิ | ลภยเต |
๘๐๘. วิภาษา ฉินณมุโละ | ๗ | ๑ | ๖๙ | ลภณฺณม | อลภมิ | อลาภิ |

อิติ ภาวกรมปรกริยา |

กรมกตฤปรกริยา |

๘๐๙. ยทา กรไมว กรตฤตเวน วิวกคิตฺ ตทา สกรมกานามปยกรมกตวาทฺ กรตฺริ ภาเว จ ลการะ |
๘๑๐. กรวตฺ กรมณา ตฺลยกริยะ | ๓ | ๑ | ๘๗ | กรมสฺถยา กริยะยา ติลยกริยะ กรตฺตา กรมวตฺ สยตฺถ |
การยตฺเทโศยม | เตน ยคตมเนนปทฉินฉินวทิกฺขะ สยฺชะ | ปจยเต ผลม | ภิทยเต ภาชฺฐม | อปาจิ |
อภเท | ภาเว | มิทยเต | ภาชฺฐน |

อิติ กรมกรตฤปรกริยา |

ลการารละ |

๘๑๑. อภิษณฺวาวจเน ภา | ๓ | ๒ | ๑๑๒ | สมฤติโพธิณฺยุปปเท ภูตฺตานทยตเน ธาโตรฺภ | ลิง'ปวาทะ |
วส นิวาเส | สมรสิ กฤษณ โคกุลเว วตสยามะ | เอวํ พุชฺยเส เจตยเส อิตยาทิปฺรอยเค'ปิ |
๘๑๒. น ยทิ | ๓ | ๒ | ๑๑๓ | ยทโยเค อุกตฺ น | อภิษานาสิ ยทวเน อภุชฺชมหิ |
๘๑๓. ลภู สม | ๓ | ๒ | ๑๑๘ | ลิง'ปวาทะ | ยชติ สม ยฺธิษฺฐระ |
๘๑๔. วรตฺมานสามีปเย วรตฺมานวทฺวา | ๓ | ๓ | ๑๓๑ | วรตฺมานเน เย ปฺรตยยา อุกตฺตาสฺเต วรตฺมาน
สามีปเย ภูเต ภาชฺยติ จ วา สยฺชะ | กทาคโต'สิ | อยมาคฉณามิ | อาคมํ วา | กทา คมิชฺยสิ | เอช คฉณามิ
| คมิชฺยามิ วา |
๘๑๕. เหตุเหตุมฺโตรลิ่ง | ๓ | ๓ | ๑๔๖ | วา สยตฺถ | กฤษณํ นเมจเจตฺ สฺขํ ยายตฺถ | กฤษณํ นํสยติ เจต
สฺขํ ยาสยติ | ภาชฺยตฺเตเวชยเต | เนท | หนตฺติติ ปลายเต วิธินมนฺตรณตฺติ ลิง | วิธิ ปเรณม | ภาตฺตยา
เทรณิกฤษฺฐสฺย ปฺรตฺนม | ยชต | นิมนฺตรณํ นิโยคกรณม | อาวศยเก ศฺราทฺธโภชฺนาเททา เททาหิตฺราเท
ปฺรตฺนม | อิท ภาชฺยติ | อามนฺตรณํ กามจารานุชฺญา | อิทาสิต | อธิษฺฐะ สตฺการปฺรูวโก วฺยาปาระ |
ปฺตฺรณมฺยาปเยท ภาชฺย | สंप्रศฺนนะ สंप्रธารณम् | กิม โภ เวทมนธิยฺย อุตฺ ตรกม | ปฺรารณํ ยานฺจา | โภ
โภชฺนํ ลภาย | เอวํ โลภ |

อิติ ลการารฤปรกริยา |

อิติ ตังนตปรกริยา समाप्ता ॥

(ปรกริยาปรกรรม)

| กฤทนต์าะ |

๘๑๖. ธาโตะ | ๓ | ๑ | ๙๑ | อาตฤตียานต์ เย ปรตยยาสเด ธาโตะ ปรเส สยฺชะ | กฤทติจิตติ กฤตส์ชญา |
๘๑๗. วาสรูโป'สตรियาม | ๓ | ๑ | ๙๔ | อสมินฺ ชาตวาทิกาเร'สรูโป'ปวาทปรตยย อุตสรคสย พาทโก วา
สยาต สตรยโรกาโรกตํ วินา |

๘๑๘. กฤตยาะ | ๓ | ๑ | ๙๕ | ญฺลตฤจาวิตยตชะ ปราก กฤตยส์ชญาชะ สยฺชะ |

๘๑๙. กรตริ กฤต | ๓ | ๔ | ๖๗ | อิติ ปรูปเต |

๘๒๐. ตโยเรว กฤตยกตขลรณะ | ๓ | ๔ | ๗๐ | เอเต ภาวกรมโณเรว สยฺชะ |

๘๒๑. ตวยตตวายนียชะ | ๓ | ๑ | ๙๖ | ธาโตะเรเต สยฺชะ | เอธิตวยม เอธนียํ ตวया | ภาเว โอตสรคิก
เมกวจันํ กสิพตฺวิ จ | เจตวยศจยนีโย วา ธรรมสทวया |

๘๒๒. เกลิมร อุปส์ชยานม | ปเจลิมา มาษาชะ | ปกตวया อิตยรณะ | ภาเทลิมาชะ สรลาชะ | ภาตตวयाชะ |
กรมณิ ปรตยยชะ |

๘๒๓. กฤตยลยฺโฆ พหุลม | ๓ | ๓ | ๑๑๓ | กวจิต ปรวฤตติชะ กวจิทปรวฤตติชะ |

กวจิทวิภาษา กวจิทนยเทว

วิเรรวานํ พหุธา สมีกษย

จาทฺรวิธํ พาทูลกํ วนฺตติ ॥ ๑ ॥

สนาตยเนเนติ สนานียํ จูรณม | ทียเต'สไม ทานีโย วิประ |

๘๒๔. อโจ ยต | ๓ | ๑ | ๙๗ | เจยม |

๘๒๕. อีทยติ | ๖ | ๔ | ๖๕ | ยติ ปรเอ อาต อีต สยาต เทยม คฺลยม |

๘๒๖. โปรทูปธาต | ๓ | ๑ | ๙๘ | ปรวคานตาททูปธาตยต | ญยโต'ปวาทชะ | ศปยม | ลกยม |

๘๒๗. เอติสตุศา'สวฤชชะ กยป | ๓ | ๑ | ๑๐๙ | เอภยชะ กยป |

๘๒๘. หุรสวสย ปติ กฤติ ตุก | ๖ | ๑ | ๗๑ | อิตยชะ สตุตยชะ ศาส อฺนุศิษฺญา |

๘๒๙. ศาส อิทงฺทโลชะ | ๖ | ๔ | ๓๔ | ศาส อุปธายา อิต สยาทงิ หลาทา กจิติ จ | ศิษฺยชะ | วฤยชะ |
อาทฤตยชะ | ชุชฺยชะ |

๘๓๐. มฤเชรววิภาษา | ๓ | ๑ | ๑๑๓ | มฤเชชะ กยพวา มฤชยชะ |

๘๓๑. ฤวรณานตาทธลนตาจจ ญยต การยม หารยม ธารยม |

๘๓๒. จโชะ กุ ฆิณญยโตชะ | ๗ | ๓ | ๕๒ | จโชะ กุตฺวิ สยาทฆิติ ญยติ จ |

๘๓๓. มฤเชรวฤทธิ | ๗ | ๒ | ๑๑๔ | มฤเชริโก ฤทธิชะ สารวธาตฺการวธาตฺกโยชะ มารฺภยชะ |

๘๓๔. โภชยํ ภกษเย | ๗ | ๓ | ๖๙ | โภคยมนยต |

อิติ กฤตยปรกริยา |

๘๓๕. ฌวฺรุตตถุเจา | ๓ | ๑ | ๑๓๓ | ฐาโตรีเตา สุตะ กรตฺริ กุถิติติ กรตฺรเถ |
 ๘๓๖. ยฺวโรรนาเกา | ๗ | ๑ | ๑ | ยฺว เวตโยรนาเกา สุตะ การกะ กรตา |
 ๘๓๗. นนฺทิกฺรหิปปาจาทีภโย ลฺยฺณินฺยจะ | ๓ | ๑ | ๑๓๔ | นนฺทยาเทรลฺยฺรฺครฺหยาเทรณินฺย ปจาเทรจ
 นนฺทยตีติ นนฺทนะ ชนารฺทนะ ลวณะ คราที สฺถายี มนฺตฺรี ปจาทีรากุถิตฺคโณ'ยม |
 ๘๓๘. อิกฺุปฺชฺญาปรีกิระ กะ | ๓ | ๑ | ๑๓๕ | เอภยะ กะ พุระ กุศะ ชฺญะ ปรียะ กิระ |
 ๘๓๙. อาตคฺุโจปสรฺเค | ๓ | ๑ | ๑๓๖ | ปฺรชฺญะ สฺคฺลชะ |
 ๘๔๐. เคเห กะ | ๓ | ๑ | ๑๔๔ | เคเต กรตฺริ ครฺหะ กะ สฺยาต | คฺุหม |
 ๘๔๑. กรมณฺยณ | ๓ | ๒ | ๑ | กรมณฺยฺปฺเท ฐาโตรณ กุมภํ กโรติ กุมภการะ |
 ๘๔๒. อาโต'นฺุปสรฺเค กะ | ๓ | ๒ | ๓ | อโณ'ปวาทะ | โคทะ | ฌนทะ | กมฺพลทะ | อนฺุปสรฺเค กิม |
 โคสฺปฺรทายะ |
 ๘๔๓. มฺลวฺริชฺษาทีภยะ กะ | มฺลฺวานิ วิภฺตฺชติ มฺลวฺริชฺ รณะ | อากุถิตฺคโณ'ยม | มหิ'ธระ | กุ'ธระ |
 ๘๔๔. จเรชฺญะ | ๓ | ๒ | ๑๖ | อธิการณฺ อฺุปฺเท กุ'จระ |
 ๘๔๕. ภิกฺษาเสนาทาเยชฺ จ | ๑ | ๒ | ๑๗ | ภิกฺษาจระ เสนาจระ | อาทาเยติ ลฺปพฺนตม | อาทาจระ |
 ๘๔๖. กุถฺโย เหตุตฺจฉิลฺยานฺุโลภเยชฺ | ๓ | ๒ | ๒๐ | เอชฺ ทโยตฺเยชฺ กโรเตชฺญะ |
 ๘๔๗. อตะ กุถฺกมิกฺสฺกมฺปาตฺรฺกฺศากรณฺิชนวฺยยสฺย | ๘ | ๓ | ๔๖ | อาทฺตฺรฺสฺยานวฺยยสฺย วิสฺรฺคฺสย
 สฺมาเส นิตฺยํ สาทะชะ กโรตฺยาทีชฺ ปเรชฺ | ยศฺสฺกโร วิทฺยา | ศฺราทฺธกระ | วจนกระ |
 ๘๔๘. เอชะ ชศ | ๓ | ๒ | ๒๘ | ฌนฺตาทะชะ ชศ |
 ๘๔๙. อรฺุทฺวิชฺทชฺนตฺสย มฺม | ๖ | ๓ | ๖๗ | อรฺุ'ช วิชฺโต'ชฺนตฺสย จ มฺมฺกมมะ ชินฺเต ปเร น
 ตวฺยยสฺย | คิตฺตวฺจฉพาทิชะ | ชนเมชยตีติ ชนเมชยชะ |
 ๘๕๐. ปรียวเส วทชะ ชจ | ๓ | ๒ | ๓๘ | ปรียวทชะ วคฺวทชะ |
 ๘๕๑. อาตมฺมานะ ชศ จ | ๓ | ๒ | ๘๓ | สฺวกรมเก มนเน วรฺตมฺานนฺมฺนยเตชะ สฺปิ ชศ สฺยาต |
 จาณฺณินฺย | ปณฺชิตมฺาตมฺานํ มนฺยเต ปณฺชิตปฺนฺนยชะ | ปณฺชิตมฺานี |
 ๘๕๒. อนฺเยภโย'ปิ ทฺกฺศยนเต | ๓ | ๒ | ๗๕ | มนินฺ กวนิปฺ วนิปฺ วิจฺ เอเต ปฺรตฺยยา ฐาโตะ สฺยชะ |
 ๘๕๓. เนทวฺคิ กุถิติ | ๗ | ๒ | ๘ | วศาทชะ กุถิตฺ อินฺน | ศฺฤ หิ'สฺายาม | สฺุศฺรฺมา | ปฺราตฺริตฺวา |
 ๘๕๔. วิทฺวโนรฺนฺนาสิกฺสฺยาต | ๖ | ๔ | ๔๑ | อนฺนาสิกฺสฺยาต สฺยาต | วิชฺายต อิติ วิชฺาวา | โอนฺถ
 อปฺนยเน | อวาวา | วิจ | รฺชฺ ริชฺ หิ'สฺายาม | โรณฺ | เรณฺ | สฺคฺณ |
 ๘๕๕. กฺวิปฺ จ | ๓ | ๒ | ๗๖ | อยมฺปิ ทฺกฺศยเต | อฺุยาสรฺต | ปฺรณฺธวต | อาหฺรณฺ |
 ๘๕๖. สฺุบฺยชาเตา ฌินฺิสฺตฺจฉิลฺเย | ๓ | ๒ | ๗๘ | อชฺาตฺยรฺเถ สฺปิ ฐาโตรณฺินฺิสฺตฺจฉิลฺเย ทโยตฺเย |
 อฺุชฺณโภชี |
 ๘๕๗. มนชะ | ๓ | ๒ | ๘๒ | สฺปิ มนฺยเตรณฺินฺย สฺยาต | ทฺรฺศนฺิยมฺานี |
 ๘๕๘. ชิตฺยนวฺยยสฺย | ๖ | ๓ | ๖๖ | ปฺุรฺวปฺทสฺย หฺสวะ | กาลิมฺนยา |

๘๕๙. กรณ ยชชะ | ๓ | ๒ | ๘๕ | กรณ อุปปเท ภูตารถยเชรณินิระ กรตริ | โสเมเนษฏวาน โสเมยาซี |
 อคนิษโณมยาซี |
๘๖๐. ทฤเศษ กวนิป | ๓ | ๒ | ๘๔ | กรมณิ ภูเต | ปาร์ ทฤษฏวาน | ปารทฤศวา |
๘๖๑. ราชนิ ยุธิกฤณ | ๓ | ๒ | ๘๕ | กวนิป | ยุธิรณตฤภาวิตณยรณะ | ราชนา โยธิตวาน ราชยุธวา |
 ราชกฤตวา |
๘๖๒. สห จ | ๓ | ๒ | ๘๖ | สห โยธิตวาน สหยุธวา สหกฤตวา |
๘๖๓. สปตมย้า ชเนรพะ | ๓ | ๒ | ๘๗ |
๘๖๔. ตตปุรุษะ กฤติ พหุลม | ๖ | ๓ | ๑๔ | เกรลฤ สรสิชม สโรชม |
๘๖๕. อุปสค จ สัมญายาม | ๓ | ๒ | ๘๙ | ปรัชชา สยาด สัตเตา ชเน |
๘๖๖. กฤตกตวตุนิษฐา | ๑ | ๑ | ๒๖ | เอเตา นิษฐาสัมญเภา สตะ |
๘๖๗. นิษฐา | ๓ | ๒ | ๑๐๒ | ภูตารถยชเรธาโตรนิษฐา | ตจ ตโยเรเวติ ภาวกรมโณระ กฤต กรตริ
 กฤทิติ กรตริ กฤตวตะ | สนาตัม ยา | สตุตสตวยา วิษณะ | วิศวี กฤตวาน วิษณะ |
๘๖๘. รทาภย้า นิษฐาโต นะ ปูรวสย จ ทะ | ๘ | ๒ | ๔๒ | รทาภย้า ปรวสย นิษฐาตสย โน นิษฐาเปกษ
 ยา ปูรวสย ธาโตรทสย จ | ศฤ หีสายาม | ศีรณะ | ภินนะ | ฉินนะ |
๘๖๙. สโยคาเทธาโต ธาโตรยณวตะ | ๘ | ๒ | ๔๓ | นิษฐาตสย นะ สยาด | ทธานะ | คลานะ |
๘๗๐. ลวาทิกษะ | ๘ | ๒ | ๔๔ | เอกวิศเตรลฤญาทิกษะ ปรวคต | ลุนะ | ชยา ธาตะ | ครหิชยติ
 สंप्रसारณम् |
๘๗๑. หละ | ๖ | ๔ | ๒ | องคาวยวาทลชะ ปรี ยต สंप्रसारณं ตหนตสย ทีรชะ | ชินะ |
๘๗๒. โอทิตศจ | ๘ | ๒ | ๔๕ | ภูโซ ภูคนะ | ภูโอศวี อุจฉุนะ |
๘๗๓. ศุชชะ กะ | ๘ | ๒ | ๕๑ | นิษฐาตสย | ศุชชะ |
๘๗๔. ปัจ วะ | ๘ | ๒ | ๕๒ | ปกวะ กุเชา หรัชกษเย |
๘๗๕. กุศาย มะ | ๘ | ๒ | ๕๓ | กษามะ |
๘๗๖. นิษฐาย้า เสฎฐิ | ๖ | ๔ | ๕๒ | เณรโลปะ ภาวิตะ ภาวิตวาน | ทฤท หีสายาม |
๘๗๗. ทฤตชะ สฤลพลโยชะ | ๗ | ๒ | ๒๐ | สฤเล พลวติ จ นิปาตยเต |
๘๗๘. ทธาเตรหิชะ | ๗ | ๔ | ๔๒ | ตาเทา กิติ | หิตม |
๘๗๙. โท ทท โฆชะ | ๗ | ๔ | ๔๖ | ชุสสัมญกสย ทา อิตยสย ทฤ ตาเทา กิติ | จรตวม | ทตตะ |
๘๘๐. ลิกษะ กานชวา | ๓ | ๒ | ๑๐๖ |
๘๘๑. กวสุศจ | ๓ | ๒ | ๑๐๗ | ลิกษะ กานจกวสุ วา สตะ | ตงานาวาตมเนปทม | จกรานะ |
๘๘๒. มโยศจ | ๘ | ๒ | ๖๕ | มานตสย ธาโตรนตวี มวชะ ปรวชะ ชคนวาน |
๘๘๓. ลกษะ ศตถนจาวปรัมมาสุมานาธิกรณ | ๓ | ๒ | ๑๒๔ | อปรัมมานเตน สมานาธิกรณ ลกษ เอ
 เตา วา สตะ | ศพาหิชะ | ปจนตัม ใจตริ ปศย |

๘๘๔. อาเน มุก | ๗ | ๒ | ๘๒ | อทนตางคสย | ปจมานัน ใจตรึ ปศย | ลทิตยนุวตมาเน ปุนรล
 ทครทณต ปรงมาสมานาธิกรณเยปี กวจิต | สน ทวิชะ |
 ๘๘๕. วิเทะ ศตรวสุชะ | ๗ | ๑ | ๓๖ | เวเตชะ ปรสย ศตรวสุราเทโศ วา | วิทน | วิทวาน |
 ๘๘๖. เตา สต | ๓ | ๒ | ๑๒๗ | เตา ศตถศานเจา สตสัชญา สตะ |
 ๘๘๗. ลัญชะ สทวา | ๓ | ๓ | ๑๔ | กริษยนตึ กริณยมานัน ปศย |
 ๘๘๘. อา กเวสจฉีลตทธรรมตตสาธกริษ | ๓ | ๒ | ๑๓๔ | กวิปมภิวาปย วกศยมาณาสจฉีลาทิษ
 กรตฤษ โปธยะ |
 ๘๘๙. ตถน | ๓ | ๒ | ๑๓๕ | กรตา กฏาน |
 ๘๙๐. ชลปภิกษกฤฤณฐวณชะ ชากน | ๓ | ๒ | ๑๕๕ |
 ๘๙๑. ษะ ปรัตยสย | ๑ | ๓ | ๖ | ปรัตยสยาทิชะ ษ อิตสัชญา สยต ชลปากะ วรากะ |
 ๘๙๒. สนาศัสมิกษ อชะ | ๓ | ๒ | ๑๖๘ | จิกริษชะ | อาศัชะ | ภิกษชะ |
 ๘๙๓. ภราชภาสธูวิทโยตรชิปฤชุกราวสตุวะ กวิป | ๓ | ๒ | ๑๗๗ | วิภราภ ภาชะ |
 ๘๙๔. ราลโลปะ | ๖ | ๔ | ๒๑ | เรมาจฉวโรลปะ กเวา ภกลาเทา กจิต จ ฐะ วิทุต อูรก ปุชะ
 ทฤศิครทณสยาปกรษาชวเตรทิรฆชะ ชุชะ คราวสตุต |
 ๘๙๕. กวิพจิปรงฉยตสตุกฏปรัชศรีนั ทิรฆะ'สัปรสารณัน จ | วกตีติ วาก |
 ๘๙๖. จฉวชะ ศุทพุนาสิเก จ | ๖ | ๔ | ๑๙ | สตุกสย ฉสย วสย จ ภรมาต ศ อูจ เอตาวาเทเตา สตะ
 กเวา อนุนาสิกาเทา ภกลาเทา กจิต จ | ปฤจฉตีติ ปรางู | आयत्तं सताति | आयत्तसुते | ग्नुं प्रवते
 กฏปรัชะ | ชูรुकตะ | ศรยติ ทริ ศรีชะ |
 ๘๙๗. ทามนีสศยชุตตฤทลิจมิหปตทศนหะ กรณ | ๓ | ๒ | ๑๘๒ | ทาพาเทชะ ษฏรณ สยต กรณ
 รเถ | ทาตยเนน ทาตรม |
 ๘๙๘. ติตูตรตถสิสุรกกเสชะ จ | ๗ | ๒ | ๙ | เอชะ ทศานามิณน | ศสตรม | โยตรม | โยกรม | สโตตรม
 | โตตรม | เสตรม | เสกตรม | เมตรม | ปกตรม | ทัษฏรา | นทธี |
 ๘๙๙. อรติลูลูสุนสหจร อิตระ | ๓ | ๒ | ๑๘๔ | อริตรม | ลวิตรม | ธิวิตรม | สวิตรม | ขนิตรม |
 สหิตรม | จริตรม |
 ๙๐๐. ปุวะ สัชญายาม | ๓ | ๒ | ๑๘๕ | ปวิตรม |

| อโณณาทะ |

๙๐๑. กฤวาปาซิมิสวทิสายศุภย อุน | กโรตีติ การุชะ | วายชะ | ปายูรคุม | ซายูเราชธม | มาชะ
 ปิตตม | สวาทุชะ | สาธโนติ ปกรารยมิติ สาธชะ | อาศุ ศีฆรม |
 ๙๐๒. อณาทโย พหุลม | ๓ | ๓ | ๑ | เอเต วรตมาเน สัชญาฆ่า จ พหุล สชะ เกจิตวิหิตา อปยุทชะ |
 สัชญาสุ ธาตุรูปาณิ ปรัตยยาศจ ตตะ ปเร |
 การยาทวิทยาทพุนธเมตจฉาตรมณาทิษ |

๙๐๓. ตุมฺนณฺวเลา กรียายำ กรียารถายาม | ๓ | ๓ | ๑๐ | กรียารถายำ กรียายามูปปเท ภวิษยตยรเถ
 ธาโตเรเตา | สตะ | มานตตวาทวยยตวม | กฤษณํ ทรษณฺ์ ยาทิ | กฤษณํ ทรศโก ยาทิ |
 ๙๐๔. กาลสมยเวลาสุ ตุมฺน | ๓ | ๓ | ๑๖๗ | กาละ สมโย เวลา วา โภกตุม |
 ๙๐๕. ภาเว | ๓ | ๓ | ๑๘ | สิทฺทาวสธาปนเน ธาตวรเถ วาจเย ธาโตรฺชนย ปากะ |
 ๙๐๖. อกรฺตริ จ การเก สัณฺญายาม | ๓ | ๓ | ๑๙ | กรฺตฤภินเน การเก ฆณ |
 ๙๐๗. ฆณิ จ ภาวกรณโยะ | ๖ | ๔ | ๒๗ | รณเชรณโลปะ สยาด กฤษณํ ทรษณฺ์ ยาทิ | กฤษณํ ทรศโก
 ยาทิ รากะ กฤษณํ ทรษณฺ์ ยาทิ | กฤษณํ ทรศโก ยาทิ อนโยะ กิม กฤษณํ ทรษณฺ์ ยาทิ | กฤษณํ ทรศโก
 ยาทิ รชยตยสมินฺนิติ รงคะ |
 ๙๐๘. นิवासจิตฺตริโรปสมธาเนชวาทศจ กะ | ๓ | ๓ | ๔๑ | เอษุ จิโนเตรฺชนย อาเทศจ กะ | อุป
 สมธานํ ราศีกรณม นิกายะ ภายะ โคมยนิภายะ |
 ๙๐๙. เอรจ | ๓ | ๓ | ๕๖ | อิวรณานตาด | จยะ | ชยะ |
 ๙๑๐. ฤโทรป | ๓ | ๓ | ๕๗ | ฤวรณานตาทูวรณานตัจจाप | กระ กระ ยวะ สตวะ ละวะ ปวะ |
 ๙๑๑. ฆณฺรเถ กวิธานม ปฺรฺสถะ วิฆนะ |
 ๙๑๒. ทฺวิตตะ กตฺริตตะ | ๓ | ๓ | ๘๘ |
 ๙๑๓. กตฺเรรณม นิตยม | ๔ | ๔ | ๒๐ | กตฺริปรตยยานตณมป นivrฤตเตรเถ | ปาเกน นivrฤตตํ ปกต
 रिณม | ทฺวป | อุปฺตริณม |
 ๙๑๔. ทฺวิโต'ฤจ | ๓ | ๓ | ๘๙ | ภูเวปฤ กมฺปนเน เวปฤ |
 ๙๑๕. ขชยจยตฺวิจณฺปรจณฺรโก'เช นง | ๓ | ๓ | ๙๐ | ยชฺญะ | ยาจญา | ยตนะ | วิศนะ | ปฺรศนะ |
 รกษณะ |
 ๙๑๖. ศฺวโป นน | ๓ | ๓ | ๙๑ | สวปนะ |
 ๙๑๗. อุปฺสเรเค โฆะ กิะ | ๓ | ๓ | ๙๒ | ปฺริชเ อฺปฺริชเ |
 ๙๑๘. สฺตฺริยํ กฺติน | ๓ | ๓ | ๙๔ | สฺตฺริลึงเค ภาเว กฺติน | ฆฺโย'ปวาทะ | กฤติ | สฺตฺติ |
 ๙๑๙. ฤลวาทิกยะ กฺติน นิษฺฐาวทวาจยะ | เตน นตวม | กิณฺรณิ | ลฺุณิ | ฐฺุณิ | ปฺุณิ |
 ๙๒๐. สंपาทิกยะ กฺวิป | สंपต | วิปต | อาปต | กฺตินนปึชยเต | สंपตติ | วิปตติ | อาปตติ |
 ๙๒๑. อุตฺยุตฺยุตฺยุตฺยุตฺยุตฺย | ๓ | ๓ | ๙๗ | เอเต นิปาตยนเต |
 ๙๒๒. ขวตฺวรสฺริวิมวามฺปธายาศจ | ๖ | ๔ | ๒๐ | เอษามฺปธาวการโยรฺฐ อุนฺนาสิเก กฺเวา ฤกลา
 เทา กฺจติ จ | อฺุติ | กฺกิป | ชฺุ | ตฺุ | สฺุ | อฺุ | มฺุ |
 ๙๒๓. อิจฺฉา | ๓ | ๓ | ๑๐๑ | อิชฺเรนิปาโต'ยม |
 ๙๒๔. อ ปฺรตยยาด | ๓ | ๓ | ๑๐ | ปฺรตยยานเตภยะ สฺตฺริยามการะ ปฺรตยยะ สยาด จิกรฺษา ปฺุตรกาม
 ยา |
 ๙๒๕. คฺุโรศจ หละ | ๓ | ๓ | ๑๐๓ | คฺุรัมโต หลนตาด สฺตฺริยามะ ปฺรตยยะ อีหา |

๙๒๖. ฌยาสศรณโถยฺจ | ๓ | ๓ | ๑๐๗ | อการสยาปวาทะ การณา ทารณา |
 ๙๒๗. นปฺสเก ภาเว กุตะ | ๓ | ๓ | ๑๑๔ |
 ๙๒๘. ลยฺภู จ | ๓ | ๓ | ๑๑๕ | หสิตมฺ หสนม |
 ๙๒๙. ปุสฺสิ สํชฺญายํ ฆะ ปฺราเยณ | ๓ | ๓ | ๑๑๘ |
 ๙๓๐. ฉาเทรฆะหฺยุปฺสรุคฺสย | ๖ | ๔ | ๙๖ | ทวิปฺรภุคฺตยฺปฺสรุคฺหีนฺสย ฉาเทรหฺรสฺโว ฆะ | ทนฺตจฺฉทะ |
 อากุรฺวณฺตยสฺมินฺนิตฺยาการะ |
 ๙๓๑. อเว ตฺถุสฺตโรรฺฆณ | ๓ | ๓ | ๑๒๐ | อวตาระ อวสฺตารो ชวณิกา |
 ๙๓๒. หลศฺจ | ๓ | ๓ | ๑๒๑ | หลนฺตาทฺฆณ | ฆาปวาทะ | รมนฺเต โยคิโน'สฺมินฺนิตฺติ รามะ | อปมฺฤชฺยเต'
 เนน วฺยารฺชยาทิริตฺยปามารุคะ |
 ๙๓๓. อีษทฺทุสฺสุชฺช กุจฺจณฺรากุจฺจณฺรารุชฺช ชล | ๓ | ๓ | ๑๒๖ | เอชฺช ทุชฺชสฺยารุชฺชูปฺปะทेषฺช ชล | ตโย
 เรเวติ ภาเว กรมณฺนิ จ | กุจฺจณฺเร | ทุชฺชการะ กโฏฏ ภาวตา | อกุจฺจณฺเร | อีษทฺการะ | สฺสุการะ |
 ๙๓๔. อาโต ยฺจ | ๓ | ๓ | ๑๒๘ | ชโล'ปวาทะ | อีษทฺปานะ โสโม ภาวตา | ทุชฺชปานะ | สฺสุปานะ |
 ๙๓๕. อลฺขลโวะ ปฺรติเชธโยะ ปฺราจํ กฺตวา | ๓ | ๒ | ๑๘ | ปฺรติเชธารุคฺโยรลฺขลโวรูปฺทโยะ กฺตวา |
 โท ททฺโรชะ | อลฺ ทตฺวา | ฆฺมาสฺสเถตีตฺวม | ปิตฺวา ชลฺ | อลฺขลโวะ กิม | มา การุชฺชิตฺ | ปฺรติเชธโยะ กิม |
 อลฺการะ |
 ๙๓๖. สฺมานนกรฺตฺถกโยะ ปุรวฺกาเล | ๓ | ๒ | ๒๑ | สฺมานนกรฺตฺถกโยรฺธวฺรทโยะ ปุรวฺกาเล วิทฺยามา
 นาทฺฐาโตชะ กฺตวา | สฺนาตฺวา วรฺชติ | ทฺวิตฺวมตฺนตฺรม | มุกฺตา ปิตฺวา วรฺชติ |
 ๙๓๗. น กฺตวา เสฏฺฐ | ๑ | ๒ | ๑๘ | เสฏฺฐ กฺตวา กิณฺน สฺยาค | ศยิตฺวา | เสฏฺฐ กิม | กฺตฺวา |
 ๙๓๘. รโธ วุชฺชปฺชาทฺฐลาเทชะ ศํศฺจ | ๑ | ๒ | ๒๖ | อิวฺรโณวฺรโณปฺชาทฺฐลาเท รลนฺตาค ปฺเรว กฺตฺวาสเนา
 เสฏฺฐา วา กิเตา สฺตะชะ | ทฺยิตฺตฺวา | ทฺโยตฺตฺวา | ลิตฺตฺวา | เลชิตฺวา | วุชฺชปฺชาตฺ กิม | วรฺติตฺตฺวา | รลชะ กิม |
 เสวิตฺวา | หลลาเทชะ กิม | เอชิตฺวา | เสฏฺฐ กิม | กฺตฺวา |
 ๙๓๙. อุทฺธิโต วา | ๗ | ๒ | ๕๖ | อุทฺธิตะ ปฺรศฺย กฺตฺวา | อิทฺวา | ศมิตฺวา | ศานตฺวา | เทวิตฺวา | ทฺยุตฺวา
 | ทธาเตรฺหิชะ | ทิตฺวา |
 ๙๔๐. ชหาเตศฺจ กิตฺวา | ๗ | ๔ | ๔๓ | ทิตฺวา หางฺสฺตฺ หาดฺวา |
 ๙๔๑. สฺมาเสณฺณปฺุรเว กตฺโว ลยฺป | ๗ | ๑ | ๓๗ | อวฺยยปฺุรเวณฺนณฺสฺมาเส กตฺโว ลยฺพาเทชะ | ตฺก |
 ปฺรภุคฺตย | อนณฺ กิม | อกุจฺตฺวา | อวฺยยปฺุรเวท กิม | ปฺรมกฺตฺวา |
 ๙๔๒. อากิภฺษณฺเย ณฺมฺล จ | ๓ | ๔ | ๒๒ | อากิภฺษณฺเย ทฺโยตฺเตย ปุรฺวิษเย ณฺมฺล กฺตฺวา จ |
 ๙๔๓. นิตฺยวีปฺสโยะ | ๘ | ๑ | ๔ | อากิภฺษณฺเย วีปฺสยํ จ ทฺโยตฺเตย ปทฺสย ทฺวิตฺวํ สฺยาค | อากิภฺษณฺยํ
 ติงนฺเตชฺชวฺยยสํชฺญเกชฺช กุทฺทนฺเตชฺช จ | สฺมารํ สฺมารํ นมฺติ ศิวม | สฺมกฺตฺวา สฺมกฺตฺวา | ปายํ ปายม |
 โภชํ โภชม | ศฺราวํ ศฺราวม |

๙๔๔. อนนยไถวักถมิถถัสสุ สิทธธาปรโยคศเจต | ๓ | ๔ | ๒๗ | เอษุ กถโนญ ญมฺล สยต สิทธิธ'ปรโยโค
ยสไม่วถุตศเจต กถญ | วยรตตวาท ปรโยคานรห อิตยรต | อนนยถากการม | เอวักการม | ถถักการม อี
ถถักการ' ญงกเต | สิทธิเตติ กิม | ศีโร'นยถา กถตวาท ญงกเต |

อิติ กถทนต์ปรกริยา ||

| การกม |

๙๔๕. ปรชาติปทิกการถลิ่งคปริมาณวจนมาตเร ปรถมา | ๒ | ๓ | ๔๖ | นียโตปสถิติกะ ปรชาติปทิกการถ
| มาตเรศพทสย ปรตเยกั โยคะ | ปรชาติปทิกการถมาตเร ลิ่งคมาตเรทถยถิกเย สัขยามาตเร จ ปถมา ส
ยต | ปรชาติปทิกการถมาตเร | อจจโจะ | นีโจะ | กถษณะ | ศรีระ | ชญานม | ลิ่งคมาตเร | ตถุจ | ตถุฎี |
ตถุม | ปริมาณมาตเร | ทโร'ถน วรีหิระ | วจน สัขยา | เอกะ | ทเวา | พหวะ |

๙๔๖. สมโพธเน จ | ๒ | ๓ | ๔๗ | ปรถมา เท ราม |

๙๔๗. กรตฐีปสิตถมัม กรม | ๑ | ๔ | ๔๘ | กรตฐะ กริยยาปตุมิษฏถมัม การกั กรมสัซญั สยต |

๙๔๘. กรมถนิ ทวิถียา | ๒ | ๓ | ๒ | อนุกเต กรมถนิ ทวิถียา | หรี ภาชติ | อภิทธิเต ตู กรมาเทา ปรถมา | หริระ
เสวยเต | ลกสมยา เสวิตะ |

๙๔๙. อถถิตั จ | ๑ | ๔ | ๕๑ | อปาทานาทิวิเศ'ไซรววิวกษิตั การกั กรมสัซญั สยต |

๙๕๐.

ทหยาจปจทถนทฐธิปริจจ

จิปฐสาสุซิมถมูษาม |

เอษาม ||

กรมยูก สยาทถถิตั

ตถา สยानนินทถกถษวทาม || ๑ ||

คำ โทคธิ ปยะ พลี ยาจเต วสุธาม | ตถญถลา'นทหน ปจติ | ครคาน ศตั ทถนทยติ | วรชมว
รฐนทธิ คาม | มาถววกั ปนถานัน ปถจถติ | วถกสมวจโนติ ผลานิ | มาถววกั ฐรมั พฐเต | ศาสติ วา | ศตั
ชยติ เทวทถตถม | สุธั กัศรีนริถิ มถนาติ | เทวทถตถ ศตั มุษณาติ | ครามมชาน นยติ | หรติ กรษติ วหติ
วา | อรถนิพนธเนย สัซญา | พลี ธิกศเต วสุธาม | มาถววกั ฐรมั ภาชเต | อภิทธิเต | วถติ | อิตยาทิ |

๙๕๑. สาธกถมัม กรถม | ๑ | ๔ | ๕๒ | กริยาสิทเทา ปรกถษโฏูปการกั กรถนสัซญั สยต | สวตถนตฺร อิติ
กรตถถสัซญา |

๙๕๒. กรตถถกรถนโยสถถถติยา | ๒ | ๓ | ๑๘ | อนภิทธิเต กรตริ กรถเน จ ตถถติยา สยต | ราเมถน
พาถเนน ทโต วาลี |

๙๕๓. กรถมถา ยมภิปูไรติ ส สัปรทานม | ๑ | ๔ | ๓๒ | ทานสย กรถมถา ยมภิปูไรติ ส สัปรทานสัซญะ |

๙๕๔. จตฐถี สัปรทานเน | ๒ | ๓ | ๑๓ | วิปราย คำ ททาทิ |

๙๕๕. นมะ สวสดีสวหาสวธาลัมพชโยคัจจ | ๒ | ๓ | ๑๖ | เอภีรโยเค จตุรฎี | หรเย นมะ | ปุรชาภยะ
 สวสดี | อคนเย สวหา | ปิตถภยะ สวธา | อลมิติ ปุรธาปตยรุดครหมม | เตน ไทตเยภโย หริรลั ปุ
 ณะ สมรณะ ศกต อิตยาทิ |

๙๕๖. ฐรรุมปาเย'ปาทานม | ๑ | ๔ | ๒๔ | อปาโย วิศเลขสตุสมินิ สาธเย ยทุธรรุมวธิภูตัม การกัม ตท
 ปาทานสัชฌุ สยามต |

๙๕๗. อปาทานเน ปญจมี | ๒ | ๓ | ๒๘ | คุรามาทายาติ ธาวโต'ศวาท ปตติ อิตยาทิ |

๙๕๘. ษษฐี เศษ | ๒ | ๓ | ๕๐ | การณปรธาติปทิกการถวยติริกตะ สวสวามีภาวาทิเศ เศษสตุตตร ษษฐี |
 ราชญะ ปุรุษะ | กรมาทีนามปี สัพนธมาตริวิภษาย์ ษษฐเยว | สตุ คตม | สรุปีเช ขานีเต | มาตุะ ส
 มรติ | เอโธ ทกสโยปสกุรเต | ภเช ศมโภศจธณโยะ |

๙๕๙. อาธาร์'ธิกรณม | ๑ | ๔ | ๔๕ | กรตุถกรมทวารธา ตณนิษฐุกริยาธา อาธาระ การกมธิกรณัม ส
 ยาท |

๙๖๐. สปุตมยธิกรณ จ | ๒ | ๓ | ๓๖ | จการาททพฐานติการถภยะ | เออปศเลษิโก ไวยยิโก'ภิญา
 ปกศเจตยาธารสตุริธา | กณฺเฐ อาสเต | สธาลยั ปจติ | โมภเช อิจฉาสติ | สรวสมินินาตมาสติ | วนสย
 ทูเร อนติเก วา |

อิติ วิภกตยธระ ||

| समासे |

समासे पञ्चरा |

๙๖๑. ตตฺร สมสนั समासे | ส จ วิเศษสัชฌาวินิรมุกตะ เกวลสมาสะ ปุรณมะ | ปุราเยณ ปุรวป
 ทารถปรธานัววยยิภาโว ทวิติยะ | ปุราเยโณตตรปทารถปรธานสตุตปุรุษสตุตติยะ | ตตปุรุษภะทะ กรม
 ธารยะ | กรมธารยะภโท ทวิคคะ | ปุราเยณานยปทารถปรธาน โพหุวิ'หิศจตุรณะ | ปุราเยโณ
 ภยาปทารถปรธาน ทวนทวะ ปญจมะ |

๙๖๒. สมรณะ ปทวิธึ | ๒ | ๑ | ๑ | ปทสัพนธึ โย วิธึ ส สมรณาศริโต โพรธยะ |

๙๖๓. ปุรากุ กธารธาต समासे | ๒ | ๑ | ๓ | กธารธา กรมธารยะ อิตยตะ ปุรากุ समाส อิตยธิกริยเต |

๙๖๔. สห สุปา | ๒ | ๑ | ๔ | สุป สุปา สห วา สมสยเต | समाสตุวาท ปธาติปทิกตเวณ สุป ลุก |
 ปรรารุณามิธานั วฤตติชะ | กฤตตททธิตสมาสไกเศษสนาทยนตธาตुरुปาชะ ปญจ วฤตตยชะ | วฤตตยธธาว
 โพรธัม วากยัม วิครหะ | ส จ เลากิโก'เลากิกสเจติ ทวิธา | ตตฺร ปุรวู ภูต อิติ เลากิกะ | ปุรว อม ภูต ส
 อิตยเลากิกะ | ภูตปุรวะ | ภูตปุรวะ จรชิตติ นิรเทศาต ปุรวนิปาตะ |

๙๖๕. อิวณ สห समाโส วิภกตยโลปศจ วาครเถา อิว วาครธาวิว |

อิติ เกวลสมาสะ ปุรณมะ |

अव्ययीषावे |

๙๖๖. अव्ययीषावे | ๒ | ๑ | ๕ | อธิกาโร'ยม ปุรากุ ตตปุรุษาต |

๙๖๗. อวยย์ วิภคตีสมีปสมฤทธิวยฤทธยธรรมาภาวตยยาสำปรัตศัพทปราหุรภาวปศจาทยถานูปุรวัย
 เยาคปทยสาทศยสำปรัตติสากถยานตวจเนษุ | ๒ | ๑ | ๖ | วิภคตยธรรมาทิจู วรรตมานมววยย์ สุพนเตน
 สห นิตย๋ สมสยเต ปราเยณาวิครโห นิตยสมาสะ ปราเยณาสวปทวิครโห วา วิภคเตา หริ จิ อธิ อติ
 สถิตเต |

๙๖๘. ปรมมานิทธิษฎุ์ สมาส อุปสรชนม | ๑ | ๒ | ๔๓ | สมาสศาสเตร ปรมมานิทธิษฎุมุปสรชนั ส
 ยาท |

๙๖๙. อุปสรชนั ปุรววม | ๒ | ๒ | ๓๐ | สมาส อุปสรชนั ปรากุ ปรัยชยม | อิตยธะ ปรากุ ปรัยคะ |
 สุโป ลุก | เอกเทศวิภคตสยานนยตวาด ปราติปทิกส์ชญาฆ่า สวาทยุตปตติะ อวยยีกาวศเจตยววยยต
 วาต สุโป ลุก | อธิหริ |

๙๗๐. อวยยีกาวศจ | ๒ | ๔ | ๑๘ | อัย นปุสั กั สยาท | คาะ ปาตีติ โคปาะ | ตสมินนิตยธิโคปม |

๙๗๑. นาวัยยีกาวาทโตม ตวปลจมยาะ | ๒ | ๔ | ๘๓ | อหนตาทวยยีกาวาต สุโป น ลุก ตสย ปลจ
 มี วินา อมาเทศะ |

๙๗๒. ตฤตียาสปตมโยรพหุลม | ๒ | ๔ | ๘๔ | อหนตาทวยยีกาวาต ตฤตียสปตมโยรพหุลมมภาวะ |
 อุกฤชณม | อุกฤชณน | มทรานำ สมฤทธิะ สุมทรม | ยวนานำ วุยฤทธิจทรุชวณม | มกษิ
 กานามภาโว นิรมกษิกม | หิมสยาดยโยติหิมม | นิหฺรา สำปรัติ น ยชยต อิตยตินิหฺรม | หริศพทสย
 ปรกาศ อติหริ | วิษโณะ ปศจาทนุวิษณู | โยคยตาวิปสาปทธารถานติวฤตติสาทฤศยานิ ยถารถาะ |
 รูปสย โยคยมนรูปม | อรณมรณั ปรัติ ปรัตยธรม | ศกติมนติกกรมย ยถาศกติ |

๙๗๓. อวยยีกาเว จากาเล | ๖ | ๓ | ๘๑ | สหสย สะ สยาทวยยีกาเว น ตู กาล | หระ สาทฤศย๋ หสริ
 | ชเยชฐุสยานูปุเวเณตยนุชเยชฐุม | จกเรณ ยุกปต สจกรม | สทฤศะ สชยา สสชิ | กษตฺรณำ
 สำปรัตติะ สกษตฺรม | ตฤณมปยปรัตยชย สตฤณมตติ | อคฺนิครนถปรัยนตมธิตะ สาคฺนิ |

๙๗๔. นทีภิศจ | ๒ | ๑ | ๒๐ | นทีภีะ สห สำชยา วา สมสยเต สมหาเร จายมิชยเต ปลจคจคม ทวีย
 มูนม |

๙๗๕. ตทิตีตาะ | ๔ | ๑ | ๗๖ | อา ปลจจมสมาปเตรธิกาโร'ยม |

๙๗๖. อวยโยภาเว ศรตปรัถติภยะ | ๕ | ๔ | ๑๐๗ | ศรทาทีภยษฎุจ สยาท สมาสานโต'ววยยีกาเว |
 ศรทะ สมีปมุปศรทม | ปรัตีวิปาศม |

๙๗๗. ชรายา ชรส จ อุปชรสม | อิตยาทิ |

๙๗๘. อนศจ | ๕ | ๔ | ๑๐๘ | อนนหนตาทวยยีกาวาฎุจ |

๙๗๙. นสฺตทิตีเต | ๖ | ๔ | ๑๔๔ | นานตสย ภสย เฆวโรปสฺตทิตีเต อุปราชม อชฺยาตมม |

๙๘๐. นปุสกาทนยตรสยाम | ๕ | ๔ | ๑๐๙ | อนนหนตัยต กสิฬั ตหนตาทวยยีกาวาฎุชวา | อุปจรมม
 | อุปจรม |

๙๘๑. ภกยะ | ๕ | ๔ | ๑๑๑ | ภกยหนตาทวยยีกาวาฎุชวา | อุปสมิธม | อุปสมิต |

อิตยวैयाภาวะ

| ตตปุรุษะ |

๙๘๒. ตตปุรุษะ | ๒ | ๑ | ๒๒ | อธิกาโร'ยม ปราศพหุรีเหะ |
๙๘๓. ทวีคฺศจ | ๒ | ๑ | ๒๓ | ตตปุรุษสฺชฌุกะ |
๙๘๔. ทวีตียาศริตาทิตตปติตคตาทยสฺสตปฺราปฺตาปฺนไนะ | ๒ | ๑ | ๒๔ | ทวีตียานต์ ศรีตาทิปรกฺฤติโกะ
 สฺพนไตะ สห วา สมสฺยเต | กฺฤษณฺ์ ศรีตะ | กฺฤษณฺ์ศรีตะ | อิตฺยาทิ |
๙๘๕. ตฤตียา ตตกฤตารเถน कुณวจนเณ | ๒ | ๑ | ๓๐ | ตฤตียานต์ ตฤตียานตารกฤตकुณวจนเณ
 เณ จ สห วา ปฺราควต | ศงฺกฺลยา ชนฺฑะ | ศงฺกฺลาชนฺฑะ | ฌานเณนารเถ | ฌานเณนารเถ | ตตกฤตเต
 ทิม | อภิษณา กานะ |
๙๘๖. กรตฤกรเณ กฤตาท พหุลม | ๒ | ๑ | ๓๒ | กรตริ กรเณ จ ตฤตียา กฤทนเตน พหุล์ ปฺราควต |
 หริตฺราตะ | นขณินนะ | กฤทฺครหเณ คติการกปฺรูวสฺยาปิ ครหณม | นขณินฺรินนะ |
๙๘๗. จตฺรฎี ตทฺรฎารถพลีหิตสฺซุขรฺกษิไตะ | ๒ | ๑ | ๓๖ | จตฺรฎยนตารถาย ยต ตทฺวาจिना อรฺกาทิ
 ภิจจ จตฺรฎยนต์ วา ปฺราควต | ยูปาย ทารุ | ยูปาทารุ | ตทฺรเณ ปฺรกฤตวิกฤตภาวะ เอเวษฺฐะ | เตเน
 น | รนฺธนาย สฺถาลี |
๙๘๘. อรฺเณ นิตยสมาสฺ วิเศษฺยลิจฺคตา เจติ วกตฺวยม | ทฺวิชายายม | ทฺวิซารฺเถ สฺอุปะ | ทฺวิซารฺธา
 ยวาคูะ | ทฺวิซารฺถํ ปยะ | ภูตฺพลี | โคหิตม | โคสฺซุขม | โครกฺษิตม |
๙๘๙. ปณฺจมี ภาเณ | ๒ | ๑ | ๓๗ | โจราทภยม โจรภยม |
๙๙๐. สฺโตกานตฺกทฺรารกฤจฺจฺรานิ กฺเตน | ๒ | ๑ | ๓๙ |
๙๙๑. ปณฺจมายะ สฺโตกาทิกฺฤยะ | ๖ | ๓ | ๒ | อลฺกฺตฺตรปเท | สฺโตกานมฺกตะ | อนฺติกาทาคตะ | อ
 ยาสาทาคตะ | ทฺราทาคตะ | กฤจฺจฺราทาคตะ |
๙๙๒. ษฺฐี | ๒ | ๒ | ๘ | สฺพนเตน ปฺราควต ราชปฺรุษะ |
๙๙๓. ปุรวาปฺราจโรตฺตรเมกเทสีนกาธิกรเณ | ๒ | ๒ | ๑ | อวยวินา สห ปุรวาทฺยะ สมสฺยนเต
 เอกตฺวสฺซฺยาวิตฺษฺฐุจเทวยวี | ษฺฐีสฺมาสาปวาทะ | ปุรวู กายสฺย ปุรวุทายะ | อปรฺกายะ | เอกาธิกรเณ
 ทิม | ปุรวุสฺจฺจฺรณาม |
๙๙๔. อรฺธํ นปฺสฺกม | ๒ | ๒ | ๒ | สฺมาศฺวาจฺยรศฺพโท นิตฺยํ กฺลีเพ ปฺราควต | อรฺธํ ปิปปฺลยา อรฺธปิ
 ปลี |
๙๙๕. สฺปตฺมี เสาณไตะ | ๒ | ๑ | ๔๐ | สฺปตฺมยนต์ เสาณทาทิกิะ ปฺราควต | อกฺเศษุ เสาณฑะ | อกฺศ
 เสาณฑะ | อิตฺยาทิ | ทวีตียา ตฤตียेतฺยาทโยคฺวิภาคานฺยตฺราปิ ทวีตียาทิวิกฺกตีนา ปฺรโยคฺวสฺสท สฺมา
 สฺ ไส ชญฺเยะ |
๙๙๖. ทิกฺสฺขเย สฺชฺญายาม | ๒ | ๑ | ๕๐ | สฺชฺญายาเมเวติ นยมารฺถํ สฺตฺรณ | ปุรวेषุคามศฺมี | สฺปต ฤช
 ยะ | สฺปตฺรชฺยะ | เตเนท น | อุตฺตรา วฤกฺษายะ | ปณฺจ พฺราหฺมณายะ |

๙๙๗. ตฤติตารุโถตตรปทสมาหาเร จ | ๒ | ๑ | ๕๑ | ตฤติตารุเถ วิษเย อุตตรปเท จ ประตะ สมาหาเร
จ วาจเย ทิกส์ขเย ปรรควต | ปุรวสยำ ศายายำ ภาวะ ปุรวศาลา อิติ समाเส चाते | सरवनामिने वृत्ति
मातरे पूवृत्तवारे |

๙๙๘. ทิกปุรวปทาทสัษญายำ ญะ | ๔ | ๒ | ๑๐๗ | อสมาทภวาทษรเถ ญะ สยาทสัษญายาม |

๙๙๙. ทฤติเตชวจามาเทะ | ๗ | ๒ | ๑๑๗ | ญิติ ญิติ จ ตฤติเตชวจามาเทรโจ วฤทธิชะ สยาด | ยสเยติ
จ | เปารวศาละ | ปญจ คาโว ธนั ยสเยติ ตริปเท พหุวีเหา |

๑๐๐๐. ทวนทวตตปุรัชโยรุตตรปเท นิตยสมาสจนม |

๑๐๐๑. โครตทิตลฤกิ | ๕ | ๔ | ๙๒ | โคนตาดต ตตปุรัชญาญจ สยาด समासानโต न तु तृत्तितलुकि |
ปญจควธนะ |

๑๐๐๒. ตตปุรัชชะ สมานาธิกรณะ กรุมธารยะ | ๑ | ๒ | ๔๒ |

๑๐๐๓. สัษยาปุรัโว ทวีคชะ | ๒ | ๑ | ๕๒ | ตฤติตารุเถตยโตรกตสตรวิวัชะ สัษยาปุรัโว ทวีค สัษญะ ส
ยาด |

๑๐๐๔. ทวีคเรกวจนม | ๒ | ๔ | ๑ | ทวีควระชะ สมาหาร เอกวต สยาด |

๑๐๐๕. ส นปุสกม | ๒ | ๔ | ๑๗ | สมาหาเร ทวีคฺรทวนทวศจ นปุสก สยาด | ปญจานำ ควำ समाहा
रः पञ्जकम् |

๑๐๐๖. วิเศษณ์ วิเศษเยณ พหุลม | ๒ | ๑ | ๕๗ | เกทกั เกทเยน สมานาธิกรเณน พหุลั ปรรควต |
नीलमुत्पलं नीलोत्पलम् | पृथुलक्रमनात् क्वञ्चिन्नित्यम् | गृध्रणस्रपः | क्वञ्चिन्न | रामो चामत्कन्ये |

๑๐๐๗. อุปมานานิ สามานยวจไนะ | ๒ | ๑ | ๕๕ | ฆนศยาปตะ |

๑๐๐๘. ศากปารุถิวาทีนามุตตรปทโลโป วกตวยะ | ศากปรียะ ปรีถิวะ | ศากปารุถิวะ | เทวพราหมณะ |

๑๐๐๙. นณ | ๒ | ๒ | ๖ | นณ สุปา ปรรควต |

๑๐๑๐. นโลโป นญะ | ๖ | ๓ | ๗๓ | นโย นสย โลป อุตตรปเท อพราหมณะ |

๑๐๑๑. ตสมานนุทิจิ | ๖ | ๓ | ๗๔ | ลุปตนการานนญ อุตตรปทสยาชาเทรณญ อนุศวะ ไนกเขตยา
เทท ตุ นศพเทน सह सुप सुपेति समासः |

๑๐๑๒. กุคติปราชยะ | ๒ | ๒ | ๑๘ | เอเต สมรเณน นิตยัม สมสยนเต | กุตสิตะ ปุระชะ | กุปุรัชะ |

๑๐๑๓. อูรยาทิจจจาจศจ | ๑ | ๔ | ๖๑ | อูรยาทศจวญนตา ชาชนตาศจ กุริยาโยเค คติสัษญาะ
สยชะ | อูรีกฤตย | ศุกสิกฤตย | ปญฺปฏากฤตย | สปุรัชะ |

๑๐๑๔. ปราชโย คตาทษรเถ ปรรณยา | ปรรคต อาจารย์ชะ ปรรจารย์ชะ |

๑๐๑๕. อตยาทยะ กรานตาทษรเถ ทวีตียยา | อติกรานโต มาลามิติ วิครเห |

๑๐๑๖. เอกวิกฤติ จาปุรวนิปาเต | ๑ | ๒ | ๔๔ | วิครเห ยนนิยตวิกฤติกั ตทูปสรชนั น ตุ ตสย ปุรวน
ิปาตะ |

๑๐๑๗. โคสตรียอร์รูปสรชนสย | ๑ | ๒ | ๔๘ | อุปสรชน โย โคศพทะ สตรีปรตยยานต์ จ ตทนต์สย ป
ราตีปทิกสย หรสวะ | อติมาละ |

๑๐๑๘. อวาทยะ ฤษฏาทยรเถ ตถตียยา | อวฤษฏะ โกกิลยา | อวโกกิละ |

๑๐๑๙. ปรยาทโย คลานาทยรเถ จตุรุธยา | ปรีคลาโน'ธยณาย ปรยธยณะ |

๑๐๒๐. นิราทยะ ฤษฏาทยรเถ ปณจมยา | นิษกรานตะ เกาศามพยา นิษเกาศามิพะ |

๑๐๒๑. ตตโรปปท สप्तมีสถม | ๓ | ๑ | ๙๒ | สप्तมยเนเต ปเท กรรมณีตยาเทา วาจยตเวณ สติต ยต
กุมภาติ ตทวากัง ปทมุปท สยาด |

๑๐๒๒. อุปปทมตัง | ๒ | ๒ | ๑๙ | อุปปท สมรเถน นิตยัม สมสยเต'ตังนตศจ समाสะ | กุมม กโรตีติ
กุมภการะ | อตัง กิม | มา ภวาน ภูต | มาจิลูจตี สप्तมีนิรเทศานมาจูปปทม | คติการโกปปทานำ กฤท
ภี สห समाสวจน์ ปราก สพุตปตเตะ | วยาขรี | อศวกูรีติ | กจณปี | อิตยาทิ |

๑๐๒๓. ตตปุรุษสยางคูละ สัชยววยยาเทะ | ๕ | ๔ | ๘๖ | สัชยววยยาเทรงคูลยนตสย ตตปุรุษสย
สมาสานโต'จ สยาด ทเว องคูลี ปริมาณมสย อियงคูลม นีรคตมจคูลิภโย นีรจคูลม |

๑๐๒๔. อหะสรุไวกเทศสัชยาดปณฺยาจจ รัตระ | ๕ | ๔ | ๘๗ | เภโย รัตเรจจ สยาด จาต สัช
ยววยยาเทะ อหฺรครหม ทวนทวารธม |

๑๐๒๕. รัตราหฺรสาสะ ปุลี | ๒ | ๔ | ๒๙ | เอตทนต์เตา ทวนทวตตปุรุษะ ปุสฺยเว อหฺสจ รัตริศจา
โหรัตระ สรวรัตระ สัชยาดรัตระ |

๑๐๒๖. สัชยาปุรว รัตริ กลีพม ทวีรัตรม ตริรัตรม |

๑๐๒๗. ราชาหะสขิภยษฏจ | ๕ | ๔ | ๙๑ | เอตทนต์ตต ตตปุรุษษฏจ ปรมราชะ |

๑๐๒๘. อานนหตะ สมานาธิกรณชาติยโยะ | ๖ | ๓ | ๔๖ | มหาราชะ ปกรารวจเน ชาตียร มหาปรกา
โร มหาชาติยะ |

๑๐๒๙. ทวษษฏนะ สัชยายามพหุรีหยคีตโยะ | ๖ | ๓ | ๔๗ | อาต สยาด ทวาทศ อษฏาวิศติะ |

๑๐๓๐. ปรวลลลิ่งคั ทวนทวตตปุรุษโยะ | ๒ | ๔ | ๒๖ | กุกกฏมยूरยาวิเม มयूरীগुकกฏาวิเม อรรปปี
ปลี |

๑๐๓๑. ทวีกุปรูปตาปนนาลปุรวคตีสมาเสษุ น ปณจกปาละ ปุโรทาศะ ปราบโต ชีวิกำ ปราบตชีวิกะ
อาปนนชีวิกะ อลัม กุมารโย อลัมการิระ อต เอว ชญาปกาต समाสะ นิษเกาศามิพะ |

๑๐๓๒. อรรจจาสะ ปุลี จ | ๒ | ๔ | ๓๑ | อรรจจาทยะ ปุลี กลีเพ จ สยยะ | อรรจจาสะ | อรรจจม | เอว
ธวชตีรุธศรีรมณทปยษเททางกุกกลศปาดรสุตราชทยะ |

๑๐๓๓. สามานเย นปัสกม | มฤท ปจติ | ปรัตตะ กมนิยม |

อิติ ตตปุรุษะ ||

| พหุรีหิ |

๑๐๓๔. เศษ พหุรีหิ | ๒ | ๒ | ๒๓ | อธิกาโร'ยม ปราคทวนทวาท |

๑๐๓๕. อนนภนยปทารเถ | ๒ | ๒ | ๒๔ | อนนภํ ปรมณนตมณนยสย ปทสยารเถ วรตมานํ วา สมสยเต
ส พหุวรีหิ |
๑๐๓๖. สปตมวีวิเศษณ พหุวรีเหา | ๒ | ๒ | ๓๕ | สปตมยนต์ วิเศษณํ จ พหุวรีเหา ปุรวํ สยต | กณฐ
กาละ | อต เอว ชญาปกาทวยธิกรณปโท พหุวรีหิ |
๑๐๓๗. หลทนต์ต สปตมยาะ สัมณายาม | ๖ | ๓ | ๙ | หลทนต์ตทนต์จ สปตมย อกุก | ตวจิ
สสาระ | ปราปตมทกํ ยํ ปราปโตทโก ครามะ | อุตรโณททวาท | อุปทตตปศู รุทระ | อทฤเตาทนา ส
ถาลี | ปีตมพโร หริะ | วีรปุรุษโก ครามะ |
๑๐๓๘. ปรทิกโย ธาตุชสย วาจโย วา โจตตรปทโลปะ | ปรปตตปรมณะ | ปรปรมณะ |
๑๐๓๙. นโณ'สตุยรณานํ วาจโย วา โจตตรปทโลปะ | อวิทฺยมานปุตโร'ปุตระ |
๑๐๔๐. สตรียาะ ปุวทภาชิตปัสกาทnung สมานาธิกรณ สตรียามปุมณีปริยาทิจุ | ๖ | ๓ | ๓๔ | อุกตปัส
กาทnung อุโง'ภาโว ยตร ตถาภูตสย สตรีวาทกตพทสย ปุวาทกสเยว รูป สมานาธิกรณ น ตุ ปุมณยํ ปริ
ยาเทา จ โคสตรียิริติ หุสวะ จิตรคฺชะ รูปวาทการยะ อนงุ กิม วาโมรugarยะ |
๑๐๔๑. อป ปุมณีปรมานโยะ | ๕ | ๔ | ๑๑๖ | ปุมณารถปรมายานตํ ยต สตรีลึงคํ ตทนต์ต ป
รมณยนต์จ พหุวรีเหรป สยต | กลยณิ ปณจมี ยาสํ ราตรีณํ ตาะ กลยณิปณจมา ราตรยะ |
สตรี ปรมณิ ยสย สตรีปรมณะ | อปริยาทิจุ กิม กลยณิปริมะ | อิตยาทิ |
๑๐๔๒. พหุวรีเหา สกถยภษโณะ สวางคาค ษจ | ๕ | ๔ | ๑๑๓ | สวางควาจิสกถยภษยนต์าทพหุวรี
เหะ ษจ ทิรฆสภษะ ชลชากษี สวางคาค กิม ทิรฆสภษี ศกฏม สฎลาภษา เวณุยษฏิ อภษโณ'รศนาทิต
วภษยมาโณ'จ |
๑๐๔๓. ทวิทริภยํ ษ มूरธระ | ๕ | ๔ | ๑๑๕ | ทวิทूरธะ ตริมूरธะ |
๑๐๔๔. อนตรพทริภยํ จ โลมณะ | ๕ | ๔ | ๑๑๗ | อป สยต อนตรโลมะ พทริโลมะ |
๑๐๔๕. ปาทสย โลโป'หสตุยาทิกยะ | ๕ | ๔ | ๑๓๘ | หสตุยาทิวรัชิตาทุปमानาต ปรสย ปาทสย
โลปะ | วยาฆรสเยว ปาทาวสย วยาฆรปาด | อหสตุยาทิกยะ กิม | หสตีปาทะ | กุศูลปาทะ |
๑๐๔๖. สัมยาสุปุรวสย | ๕ | ๔ | ๑๔๐ | โลปะ สยต ทวิปาด สุปาด |
๑๐๔๗. อุทวิภยํ กากุทสย | ๕ | ๔ | ๑๔๘ | โลปะ สยต | อุตกากุต | วิกากุต |
๑๐๔๘. ปุมณาทวิภษา | ๕ | ๔ | ๑๔๙ | ปุมณากากุต ปุมณากากุท |
๑๐๔๙. สหฤททุรฤเทา มิตรามิตรโยะ | ๕ | ๔ | ๑๕๐ | สหฤณमितรม ทุรฤทमितระ |
๑๐๕๐. อูระปรมฤตติภยะ กป | ๕ | ๔ | ๑๕๑ |
๑๐๕๑. กสกาทิจุ จ | ๘ | ๓ | ๔๘ | เอษวิณ อุตตรสย วิสรัคสย โษนยสย ตุ สะ อิติ สะ วยุโณรสะ
ปริมสรปิกยะ |
๑๐๕๒. นิษฐา | ๒ | ๒ | ๓๖ | นิษฐานตํ พหุวรีเหา ปุรวํ สยต ยุกตโยคะ |

๑๐๕๓. เศษาทวิภาษา | ๕ | ๔ | ๑๕๔ | อนุกตสมาसानตาทพหุรีเหะ กพวา มหายศสูกะ
มหายศาะ |

| อิติ พหุรีเหะ |

| ทวนทวะ |

๑๐๕๔. จารเถ ทวนทวะ | ๒ | ๒ | ๒๙ | อนุเก สุกนต จารเถ วรตมานัน วา สมสยเต ส ทวนทวะ |
สมุจยยานววจเยตเรตโรยคสมาหาราศจากรถะ | ตตเรศวร จุ ฆชสเวติ ปรสปรนिरเพกษยาเนกส
เยกสมินนนวนะ สมุจยยะ | ภิกษามภู คำ งานเยตยนยตรสยานุชงคิกตเวนานวโย'นวาจยะ | อน
โยรสามรฤยาด समाเส น | ธวขทีเรา ฉินฐิติ มลิตานามนวนย อิตเรตโรยคะ | สัชยาปริภษามิติ สมุหะ
สมาหระ |

๑๐๕๕. ราชทนต์ทักษุ ปรม | ๒ | ๒ | ๓๑ | อนุปู วรูวปรโยคารุห ปรี สยาด ทนต์านำ ราชา ราชทนต์ะ |

๑๐๕๖. ธรรมาทักษุนิยมะ อรุธธรรมา ธรรมารเถ อิตยาทิ |

๑๐๕๗. ทวนทว ฆิ | ๒ | ๒ | ๓๒ | อนุปู สยาด หริหระ |

๑๐๕๘. อชาทยทนต์ม | ๒ | ๒ | ๓๓ | อีสกฤษเณนา |

๑๐๕๙. อลปาจตรม | ๒ | ๒ | ๓๔ | ศิวเกศเวา |

๑๐๖๐. ปีตมาตตรา | ๑ | ๒ | ๗๐ | มาตรา สโหเกเตา ปีตา วา ศิษยเต | ปีตเรา | มาตาปีตเรา |

๑๐๖๑. ทวนทวศจ ปรานิตูรยเสนางคานาม | ๒ | ๔ | ๒ | อนุปู ทวนทว เอกวต | ปาณิปาทม |
มารทงคิกปาณวิกม | ฤถิกาศวโรหม |

๑๐๖๒. ทวนทววจุทษหานตาด สมาหาระ | ๕ | ๔ | ๑๐๖ | จวรคานตาททษหานตัจจ ทวนท
วากุฏจ สยาด สมาหาระ | วากตวัจม | ตวมกสรชม | สมัททษทม | วากตวิชม | ฉตโรปานหม | สาม
หาระ กิม | ปราวฤฏศรเทา |

| อิติ ทวนทวะ |

| สมาสานตาะ |

๑๐๖๓. ฤกปูรพฐะปถามานกษะ | ๕ | ๔ | ๗๔ | ฤคาทวนตสย สมาสสย อปรตยโย'นตาววยวะ | อกษะ
ยา ฐุตทนต์สย น | อรฐรจจะ วิษณุปุรม | วมลาปี สระ | ราชธูรา | อกษะ ตุ | อกษฐะ | ทฤฐฐรชชะ |
สชิปถะ | รมยปโถ เทชะ |

๑๐๖๔. อกษโณ'ทรศนาต | ๕ | ๔ | ๗๖ | อกษุชะปรุยาयाทกษโณ'จ สยาด | ความกษีว ควากษะ |

๑๐๖๕. อนุสรคัทธวนะ | ๕ | ๔ | ๘๕ | ปรคโต'ธยานัน ปรารโวั ฤชะ |

๑๐๖๖. น ปุชขนาด | ๕ | ๔ | ๖๙ | ปุชนารฤถาต ปรฤภยะ สมาสานตา น สยชะ | สุราชา | อติราชา |

| อิติ สมาสานตาะ |

| ตทฤธิตาะ |

๑๐๖๗. สมรฤถานำ ปรฤถมาทวา | ๔ | ๑ | ๘๒ | อิทมธิกรียเต ปรากทิส อิติ ยาวต |

๑๐๖๘. อศวปตยาภิภยศจ | ๔ | ๑ | ๘๔ | เภภโยณ สยาด ปุราศที่วยตีเยชวรณษุ |
๑๐๖๙. ตทธิเตชวจามาเทะ | ๗ | ๒ | ๑๑๗ | ญิติ ญิติ จ ตทธิเต ปเรจามาเทรโจ วฤทธิระ สยาด
อศวปเตรปตยาภิ อาศวปตม คานปตม |
๑๐๗๐. ทิตยาทิตยาทิตยปตยุดตรปทาณณษะ | ๔ | ๑ | ๘๕ | ปุราศที่วยตีเยชวรณษุ ทิเตรปตยั ไทต
ยะ อทิตเรธาทิตยสย วา อาทิตยะ ปุราชาปตยะ |
๑๐๗๑. เทวาทยญญา | ไทวยม | ไทวม |
๑๐๗๒. พหิษษฐิลโโป ยณ จ | พาหะ | อี้กก จ |
๑๐๗๓. กิติ จ | ๗ | ๒ | ๑๑๘ | อจามาเทรโจ วฤทธิระ สยาด | พาหะ |
๑๐๗๔. โครชาทิตปรสงเค ยต | โครปตยาภิ | ควยม |
๑๐๗๕. อุตสาทิกโยณ | ๔ | ๑ | ๘๖ | โอตสะ | อิตยปตยาทิวการานตารถะ ปรตยยะ |
๑๐๗๖. สตรีบุสาภยา นณสนญา ภาวนาต | ๔ | ๑ | ๘๗ | ธานยานา ภาวน อิตยตะ ปุราศรณษวภยา
เมเตา สตะ | สตรีไรณะ | เปาสุนะ |
๑๐๗๗. ตสยาปตยม | ๔ | ๑ | ๙๒ | ษษษฐยนาต กฤตส์ระ สมรธาทปตเยรเถ อุกตา วษษ
มาณาศจ ปรตยยา วา สษษ |
๑๐๗๘. โอรคณษะ | ๖ | ๔ | ๑๔๖ | อูวรณานตสย ภสย คณษตาทิตเต อูปโครปตยเมापควะ อาศวปตะ ไทต
ยะ เออตสะ สตรีไรณะ เปาสุนะ |
๑๐๗๙. อปตยั เปาตรปภฤติ โคตรม | ๔ | ๑ | ๑๖๒ | อปตยตเวน วิวษิตั เปาตราทิต โคตรสัษญั ส
ยาด |
๑๐๘๐. เอโก โคตเร | ๔ | ๑ | ๙๓ | ปรตยยะ สยาด อูปโครโคตราปตยเมापควะ |
๑๐๘๑. ครคาทิกโย ยณ | ๔ | ๑ | ๑๐๕ | โคตราปตเย ครคสย โคตราปตยั คารคยะ | วตสยะ |
๑๐๘๒. ยณโยศจ | ๒ | ๔ | ๖๔ | โคตเร ยทยญนตมญนตั จ ตทวยวโยเรตโยรลुक ตตฤเต พหุตเว น
ตุ สตรียาม | ครคา | วตสา |
๑๐๘๓. ชีวติ ตู วิศเย ยว | ๔ | ๑ | ๑๖๓ | วิศเย ปิตราเทา ชีวติ เปาตราเทรยทปตยั จตฤธาทิต ตท
ยวสัษญเมว สยาด |
๑๐๘๔. โคตราทญนยสตรियาม | ๔ | ๑ | ๙๔ | ญนปตเย โคตราปรตยยานตาทเว ปรตยยะ สยาด สตรี
ยั ตุน ยวสัษญา |
๑๐๘๕. ยณโยศจ | ๔ | ๑ | ๑๐๑ | โคตเร เยา ยณญา ตทนตาท ผก |
๑๐๘๖. อายเนนียยะ ผณษจฉนั ปรตยยาทินาม | ๗ | ๑ | ๒ | ปรตยยาเทะ ผสย อายน ฒสโยย
ษสย อีน ฉสย อีย ษสย อีย เอเต สษษ | ครคสย ยวปตยั คารคยณะ | ทากษายณะ |
๑๐๘๗. อต อิล | ๔ | ๑ | ๙๕ | อปตเยรเถ ทากษะ |
๑๐๘๘. พาหวาทิกยศจ | ๔ | ๑ | ๙๖ | พาหะ | เอทูลิเมะ | อากฤตคณษม |

๑๐๘๙. อนนถยานนทรเย วิทาภิโย'ณ | ๔ | ๑ | ๑๐๔ | เย ตวตฺรานถษยสฺเตภโย'นยตฺร ตุ โคตฺเร |
 วิทสย โคตฺรํ ไวทะ | ไวเทา | วิทาะ | ปุตฺรสยาปตฺยํ เปตฺระ | เปตฺเร | เปตฺระ | เอิวฺ เทาหิตฺราท
 ยะ |

๑๐๙๐. คีวาภิโย'ณ | ๔ | ๑ | ๑๑๒ | อปตฺเย ไสวะ คางฺคะ |

๑๐๙๑. ถษยนถกถษณิกฺรฺภยศจ | ๔ | ๑ | ๑๑๔ | ถษณียะ วาสิชฺฐะ ไวศวามิตฺระ อนนถเกภยะ ศวามล
 กะ วถษณียะ วาสุทเวะ กฺรฺภยะ นากฺละ สาทเวทะ |

๑๐๙๒. มาตฺรุตฺ สํขยาสํภทฺรปูรวายะ | ๔ | ๑ | ๑๑๕ | สํขยาทฺิปูรวสย มาตฺฤศทฺสย อุทาเทศะ ส
 ยาทนฺ ปฺรตฺยยศจ | ทฺุไวมาตฺระ | ษานมาตฺระ | สํมาตฺระ | ภาทฺรมาตฺระ |

๑๐๙๓. สฺตฺริภโย ฌก | ๔ | ๑ | ๑๒๐ | สฺตฺริปฺรตฺยยานเตภโย ฌก ไวนเตยะ |

๑๐๙๔. กนยายะ กนิน จ ๔ | ๑ | ๑๑๖ | จาทนฺ กานินฺ วยาสะ กรณศจ |

๑๐๙๕. ราชศวศฺรทฺยต | ๔ | ๑ | ๑๓๗ |

๑๐๙๖. ราชฺโณ ชาทาเวว |

๑๐๙๗. เย จาภาวกรฺมโณะ | ๖ | ๔ | ๑๖๘ | ยาเทา ตทฺธิเต'นฺ ปฺรกถฺตยา สยานนฺ ตุ ภาวกรฺมโณะ |
 ราชนยะ | ชาทาเวเวติ กิม |

๑๐๙๘. อนฺ | ๖ | ๔ | ๑๖๗ | อนฺ ปฺรกถฺตยาณิ ปฺเร | ราชนะ | ศวศฺรยะ |

๑๐๙๙. กษตฺรทฺษะ | ๔ | ๑ | ๑๓๘ | กษตฺริยะ | ชาทาวิตฺเตว | กษตฺริรณยะ |

๑๑๐๐. เวตฺตยาทฺิภยษฐก | ๔ | ๑ | ๑๔๖ |

๑๑๐๑. ฐสฺเยกะ | ๗ | ๓ | ๕๐ | องคาคฺต ปฺรศย ฐสฺเยกาเทศะ | ไรวตฺติกะ |

๑๑๐๒. ชนปทศพทาท กษตฺริยาทฺย | ๔ | ๑ | ๑๖๘ | ชนปทกษตฺริยวาทจาททาทฺยปตฺเย | ปาณ
 จาละ |

๑๑๐๓. กษตฺริยสฺมานศพทาทชนปทาท ตสย ราชนยปตฺยวต | ปณจาลานํ ราชา ปาณจาละ |

๑๑๐๔. ปุโรธณฺ เปารวะ |

๑๑๐๕. ปาณฺโฑรทฺยณฺ ปาณฺทยะ |

๑๑๐๖. กฺรฺนาทฺิภโย ณยะ | ๔ | ๑ | ๑๓๒ | เการวยะ ไนษธยะ |

๑๑๐๗. เต ตทฺราชะ | ๔ | ๑ | ๑๓๔ | อณฺยาทยสฺตทฺราชสํชณฺยะ สยะ |

๑๑๐๘. ตทฺราชสย พหุษฺ เตไนวาสตฺริยาม | ๒ | ๔ | ๖๒ | พหุษฺวธฺษุ ตทฺราชสย ลุกฺ ตตฺกถฺเต พหุทเว
 น ตุ สตฺริยาม | ปณจาละ อิตฺยาทฺิ |

๑๑๐๙. กมฺโพชาลุก | ๔ | ๑ | ๑๓๕ | อสฺมาตฺ ตทฺราชสย ลุก | กมฺโพชะ | กมฺโพเชา |

๑๑๑๐. กมฺโพชาทฺิภโย อิตฺติ วกฺตฺวณฺ | โจละ | ศกะ | เกรละ | ยวนะ |

| อิตฺยปตฺยาทฺิการะ |

๑๑๑๑. เตน รกฺตํ รากาค | ๔ | ๒ | ๑ | อณฺ สยาค | กษาเยณ รกฺตํ วสฺตฺรํ กษาณม |

๑๑๑๒. นกษัตริณ ยุกตะ กาละ | ๔ | ๒ | ๓ | อด สยาด |
๑๑๑๓. ดิษยบุษยโยรณกษตราณิ บิลอป อิติ วาจยม | ปุษเยณ ยุกต์ เปาษมพะ |
๑๑๑๔. ลุพิวิเศษ | ๔ | ๒ | ๔ | ปุรเวณ วิหิตสย ลุปี ษษฐิณฑาทมกสย กาลสยวานตรวิเศษศเจนน
คมายเต | อทย ปุษยะ |
๑๑๑๕. ทฤษฏี สาม | ๔ | ๒ | ๗ | เตเนตเยว | วสิษฐิน ทฤษฏี วสิษฐี สาม |
๑๑๑๖. วามเทวาทษยชชเยา | ๔ | ๒ | ๙ | วามเทเวน ทฤษฏี สาม วามเทวยม |
๑๑๑๗. ปริวุโต รณะ | ๔ | ๒ | ๑๐ | อสมินนรเถณ ปรตโย ภาติ | วสตรณ ปริวุโต วาสโตร รณะ |
๑๑๑๘. ตตโรทรฤตมมตรภยะ | ๔ | ๒ | ๑๔ | ศราเว อุทรฤตตะ ศาราว โอทนะ |
๑๑๑๙. สัสกฤต ภกษะ | ๔ | ๒ | ๑๖ | สบตมยนาตทณ สยาด สัสกฤเต'รเถ ยต สัสกฤต ภกษาศเจต
เต สย | ภราชฐเรษุ สัสกฤตา ภราชฐรา ภกษะ |
๑๑๒๐. สาสย เทวดา | ๔ | ๒ | ๒๔ | อินทโร เทวดา'สยติ โอนทรี หิระ ปาศุปตม พารหสปตยม |
๑๑๒๑. ศุกราทมน | ๔ | ๒ | ๒๖ | ศุกรियม |
๑๑๒๒. โสมาภูยณ | ๔ | ๒ | ๓๐ | เสามยม |
๑๑๒๓. วายวุตูปิตรุสเส ยต | ๔ | ๒ | ๓๑ | วายวยม ฤตวยม |
๑๑๒๔. รัง ฤตะ | ๗ | ๔ | ๒๗ | อกฤทยกาเร'สรวธาตูกะ ยกาเร จเวา จ ปร ฤโต รังาทะะ ยสยติ จ
ปิตрым อุษสยม |
๑๑๒๕. ปิตถวยมาตุลมาตามหปิตามหะ | ๔ | ๒ | ๓๖ | เอเต นิปาตยนเต | ปิตุรภราตา ปิตถวยะ |
มาตุรภราตา มาตุละ | มาตุะ ปิตา มาตามหะ | ปิตะ ปิตา ปิตามหะ |
๑๑๒๖. ตสย สมุหะ | ๔ | ๒ | ๓๗ | กากานำ สมุหะ กากม |
๑๑๒๗. ภิกษาทิภโย'ณ | ๔ | ๒ | ๓๘ | ไภกษม | ครภินีนำ สมุโห कारภिण्म | อิห ภสยาธเม ตทิต อิติ
ปัวทภาว ฤเต |
๑๑๒๘. อินณยนปตเย | ๖ | ๔ | ๑๖๔ | อนปตยารเถ'ณิ อิน ปรกฤตยา | เตน นสททิต อิติ ฐิลोโป จ
| ยุตินำ สมุโห ยาวตม |
๑๑๒๙. ครามชนพนธฤยสตุล | ๔ | ๒ | ๔๓ | ตลนต สตุรियม | ครามตา | ชนตา | พนธตา |
๑๑๓๐. คชสหายาภยำ เจติ วฤตวยม | คชตา | สหายตา |
๑๑๓๑. อหระ ชะ กรเตา อหิณะ |
๑๑๓๒. อจิตรหสติเ'โนษฐก | ๔ | ๒ | ๔๗ |
๑๑๓๓. อีสสุกานดาต กะ | ๗ | ๓ | ๕๑ | อีสอุสอุกานดาต ปรสย ฐสย กะ | สากตุกม | ทาสติกม |
ไธนุกม |
๑๑๓๔. ตทธีเต ตทเวท | ๔ | ๒ | ๕๙ |

๑๑๓๕. น ยวาทย์ ปทานตาทย์ ปุรุเวา ตู ตาทย์ไม่จ | ๗ | ๓ | ๓ | ปทานตาทย์ ยการวการาทย์
 ปรสย น วฤทธิะ กิตุ ตาทย์ ปุรุเวา กรมาเทตาวาคเมา สตะ | วยากรรมมีเต เวท วา ไวยากรณ์ะ |
 ๑๑๓๖. กรมาทโย วุน | ๔ | ๒ | ๖๑ | กรมกะ | ปทกะ | ศิกษกะ | มีมาสกะ |
 ๑๑๓๗. ตทสมินนสตีติ เทเศ ตนนามินน | ๔ | ๒ | ๖๗ | อุทุมพราะ สนตยสมิน เทเศ เอาทุมพโร
 เทชะ |
 ๑๑๓๘. เตน นิรวฤตตม | ๔ | ๒ | ๖๘ | กุศามเพน นิรวฤตตา นครี เกาศามพี |
 ๑๑๓๙. ตสย นิवासะ | ๔ | ๒ | ๖๙ | ศิรินำ นิวาโส เทชะ ไศวะ |
 ๑๑๔๐. อหุรภวศจ | ๔ | ๒ | ๗๐ | วิทิสายา อหุรภว ไวิทิม |
 ๑๑๔๑. ชนปเท ลุปะ | ๑ | ๒ | ๕๑ | ชนปเท วาเจเย จาตุรรฤกสย ลุปะ |
 ๑๑๔๒. ลุปี ยุกตวหยกติวจน | ๑ | ๒ | ๕๑ | ลุปี สติ ปรกฤตติวลลิ่งควจน สตะ | ปณจาลานำ นิวาโส
 ชนปทะ ปณจาลาชะ | กุรว | องคชะ | วงคชะ | กลิ่งคชะ |
 ๑๑๔๓. วรรณาทิภยศจ | ๔ | ๒ | ๘๒ | อชนปหารถ อารมกะ วรรณานามหุรภว นครี วรรณชะ |
 ๑๑๔๔. กุมุททเวตเสภโย ทมตูป | ๔ | ๒ | ๘๗ |
 ๑๑๔๕. ภกยะ | ๗ | ๒ | ๑๐ | ภกยนตานิโตรมสย วะ กุมุทวาน นทวาน |
 ๑๑๔๖. มาทูปธายาศจ มโตวา'ยวาทิภยะ | ๗ | ๒ | ๙ | มวรรณาวรรณานตานิโตรมสย วะ ยวาทิวรรษิ
 ตาต ปรสย มโตรมสย วะ | เวตสวาน |
 ๑๑๔๗. นทศาทาททวลจ | ๔ | ๒ | ๘๘ | นทวลชะ |
 ๑๑๔๘. ศิขายา วลจ | ๔ | ๒ | ๗๙ | ศิขาลชะ |

| อิติ จาตุรรฤกาะ |

๑๑๔๙. เศษะ | ๔ | ๒ | ๙๒ | อปตยาทิจตุรฤยนตาทนโย'รณะ เศษสตรณาทยะ สยชะ | จกษุษา คฤ
 หยเต จากุศัษ รุปม | ศรราวณะ ศพทะ | เออปนิษทะ ปุรุชะ | ทฤษทิตี ปิษฎา ทารุชทะ สกตวะ | จตุร
 ภิรุหยเต จาตุรื ศกฏม | จาตุรทศย์า ทฤศยเต จาตุรทศ์ รกษชะ | ตสย วิการ อิตยตะ ปรากุ เศษาทิภา
 ระ |
 ๑๑๕๐. ราชฎรารวารปาราทมเขา | ๔ | ๒ | ๙๓ | ราชฎเร ซาตาที ราชฎริยะ อวารปารีณะ |
 ๑๑๕๑. อวารปาราทวิคฤทิตาทปี วิปริตัจเจติ วกตวยม | อวารีณะ|ปารีณะ |ปาราวารีณะ|อิห ปรกฤติ
 วิเศษาทฆาทยษฎยฎยลนตา อจยนเต เตษำ ซาตาทโย'รฤวิเศษชะ สมรฤวิกฤตยศจ วกษปนเต |
 ๑๑๕๒. ครามาทยชญา | ๔ | ๒ | ๙๔ | ครามยะ | ครามีณะ |
 ๑๑๕๓. นทยาทโย ตมก | ๔ | ๒ | ๙๗ | นาเทยม | มาเทยม | วารณเสยม |
 ๑๑๕๔. ทกษินาปศจาทปุรสตยก | ๔ | ๒ | ๙๗ | ทากษินาตยะ | ปาศจาทตยะ | เปารสตยะ |
 ๑๑๕๕. หยูปราคปาคุทกปรีตีโจ ยต | ๔ | ๒ | ๑๐๑ | ทิวยม | ปราชยม | อปราชยม | อุทิจยม | ปร
 ติจยม |

๑๑๕๖. อวยยาต ตยป | ๔ | ๒ | ๑๐๔ | อเมทวตสิตเรภย เอว | อมาตยะ | อิหตยะ | กวตยะ | ตตสตยะ | ตตรตยะ |
๑๑๕๗. ตยพเนจรูเว นิตยะ |
๑๑๕๘. วฤทธิรยสยาจามาตีสตทวฤทษม | ๑ | ๑ | ๗๓ | ยสย สมุทหายสยาจำ มชเย อาทิวฤทธิสทวฤทษสัณญ์ สยาต |
๑๑๕๙. ตยาทาทีนิ จ | ๑ | ๑ | ๗๔ | วฤทษสัชยานิ สยยะ |
๑๑๖๐. วฤทษัจฉะ | ๔ | ๒ | ๑๑๔ | ศาลีเย ตทีเย |
๑๑๖๑. วา นามชเยสย | วฤทษสัชญา | เทวตตีเย | ไทวตตยะ |
๑๑๖๒. คหาทิกยศจ | ๔ | ๒ | ๑๓๘ | คหีเย |
๑๑๖๓. ยุษมทสมโทรนยตรสยา ขณ จ | ๔ | ๓ | ๑ | จัจฉะ | ปกเชณ | ยวโยรยุษมาก วาจยั ยุษมทีเย | อสมทีเย |
๑๑๖๔. ตสมินนนิ จ ยุษมากาสมาเกา | ๔ | ๓ | ๒ | ยุษมทสมโเทเรตาวาเทเศา สตะ ขณิ อาณิ จ | เยษมากีณะ | อาสมากีณะ | เยษมากะ | อาสมากะ |
๑๑๖๕. ตววมมาเวกวจเน | ๔ | ๓ | ๓ | เอการถวาจิโนรยุษมทสมโเทสทววมมาเกา สตะ ขณิ อนิ จ | ตวากีณะ | ตวากะ | มามากีณะ | มามกะ | ฉะ ตุ |
๑๑๖๖. ปฤตยโยตตรปทโยศจ | ๗ | ๒ | ๙๘ | มปฺรยณฺโตรณเยเรการถวาจิโนสทวมา สตะ ปฤตยเย อุตตรปเท จ ปฺรตยะ | ตวทีเย | มทีเย | ตวตปฺตฺระ | มตปฺตฺระ |
๑๑๖๗. มชยานมะ | ๔ | ๓ | ๘ | มชยมะ |
๑๑๖๘. กาลาฐฐณ | ๔ | ๓ | ๑๑ | อาลิกม | มาลิกม | ส้าวตสริกม |
๑๑๖๙. อวยยานำ ภาตเร ฐิลปะ | สายปฺราติกะ | เปาจะปฺนิกะ |
๑๑๗๐. ปฺราวฤช ฌณยะ | ๔ | ๓ | ๑๗ | ปฺราวฤชฌณยะ |
๑๑๗๑. สายจิริปฺราทเณปฺรเควฺยเยภยษณฺญยฺยฺยเลาตุฏจ | ๔ | ๓ | ๒๓ | สายमितยาทิกยศจตุรภโยวฺยเยภยศจ กาลวาจิกยษณฺญยฺยเลา สตสโตยสตุฏ จ | สายตฺนม | จิริตฺนม | ปฺราทเณ ปฺรเค อนโยเรทนต์ตวิ นิปาตยเต | ปฺราทเณตฺนม | ปฺรเคตฺนม | โทษาทนม |
๑๑๗๒. ตตร ชาตะ | ๔ | ๓ | ๒๕ | สปตมีสมรธาชชาติ อิตยรเถณาทโย ฆาทยศจ สยยะ | สรุชเน ชาตะ | สฺเรชณะ | อุตเส ชาตะ | เอาตสะ | ราชภูเร ชาตะ | ราชภูริเย | อวารปาเร ชาตะ | อวารปาริณะ | อิตยาทิ |
๑๑๗๓. ปฺราวฤชษรูป | ๔ | ๓ | ๒๖ | เณยาปวาทะ | ปฺราวฤชชิกะ |
๑๑๗๔. ปฺรยภวะ | ๔ | ๓ | ๓๙ | ตตเรตเยว | สรุชเน ปฺรายน พาทูลเยน ภาติ สฺเรชณะ |
๑๑๗๕. สัฏเฐ | ๔ | ๓ | ๔๑ | สรุชเน สัฏเฐ | สฺเรชณะ |
๑๑๗๖. โภศาทตมช | ๔ | ๓ | ๔๒ | เกาเศยั วสตรม |

๑๑๗๗. ตตร ภาวะ | ๔ | ๓ | ๕๓ | สุราษณะ | เอาตสะ | ราชฎริยะ |
 ๑๑๗๘. ทิศาทิภโย ยต | ๔ | ๓ | ๕๔ | ทิศยม | วรคยม |
 ๑๑๗๙. ศรีรราววจจ | ๔ | ๓ | ๕๕ | ทนตยม | กณจยม | อธยาตมาเทษฐฎฐิษยเต | अध्यात्मे षामा
 यत्मीकम् |
 ๑๑๘๐. อนุศติกาทีนำ จ | ๗ | ๓ | ๒๐ | เอษามุภยปทวฤทธิรฎฐิ ฎฐิ กิติ จ | อาธิไทวิกม | อาธิเภา
 ติกม | ไอหเลากิกม | อากฎติคณ'ยม |
 ๑๑๘๑. ชีหวมุลาญคฺลศษณะ | ๔ | ๓ | ๖๒ | ชีหวมุลิยม | องคฺลิยม |
 ๑๑๘๒. วรคานตวจจ | ๔ | ๓ | ๖๓ | กวรคฺคยม |
 ๑๑๘๓. ตต อาคต | ๔ | ๓ | ๗๔ | สรุขโนทคต | สุราษณะ |
 ๑๑๘๔. ฐคายสฎาเนภย | ๔ | ๓ | ๗๕ | ศุลกศาลายา อาคต | ศาลกศาลิก |
 ๑๑๘๕. วิทยาโยนิสัพนธโย วุณ | ๔ | ๓ | ๗๗ | เอปาธยายกะ | ไปตามหกะ |
 ๑๑๘๖. เหตุมนุษเยภโย'นยตรสยํ รุปะย | ๔ | ๓ | ๘๑ | สมหาทาคตํ สมรุปะยม | ปกษะ คหาทิตววจจะ
 | สมิยม | เทวตตตรุปะยม | ไทวตตตม |
 ๑๑๘๗. มยฎ จ | ๔ | ๓ | ๘๒ | สมมยม เทวตตตมยม |
 ๑๑๘๘. ปรภวติ | ๔ | ๓ | ๘๓ | ทิมวต | ปรภวติ ไหมวตี คงคา |
 ๑๑๘๙. ตทคจฉติ ปฎิหุตโย | ๔ | ๓ | ๘๕ | สรุขนํ สคจฉติ สุราษณะ | ปนถา หุโต วา |
 ๑๑๙๐. อภินิษกรามติ ทวารม | ๔ | ๓ | ๘๖ | สรุขนมภินิษกรามติ สุราษณํ กานยฎุพทวารม |
 ๑๑๙๑. อธิกฏตย กฏเต ครนถ | ๔ | ๓ | ๘๗ | ศาริรกรมธิกฏตย กฏโต ครนถ | ศาริรกียะ |
 ๑๑๙๒. โส'สย นิवास | ๔ | ๓ | ๘๙ | สรุขโน นิวาโส'สย สุราษณะ |
 ๑๑๙๓. เตน ปโรกตม | ๔ | ๓ | ๑๐๑ | ปาณินินา ปโรกตํ ปาณินิยม |
 ๑๑๙๔. ตสเยทม | ๔ | ๓ | ๑๒๐ | อุปคฺริทเมापควม |

อิติ ไศษิกะ |

๑๑๙๕. ตสย วิการะ | ๔ | ๓ | ๑๓๔ |
 ๑๑๙๖. อศมโน วิกาเร ฎิลปะ | อศมโน วิการ อาศมะ | ภาศมนะ | มารตติกะ |
 ๑๑๙๗. อวยเว จ ปรานญโยษธิวฤกษะภย | ๔ | ๓ | ๑๓๕ | จาทวิกาเร | มยूरसयवो विकारो वा मायु
 रः | मेरुम् | गान्धर्भसम् वा | गोपुप्लम् |
 ๑๑๙๘. มยทวตโยรภายามภกษาจฉาหนโย | ๔ | ๓ | ๑๔๓ | ปรกฏติมาตรานมยทวาสยาทวิกา
 รววยโย | อศมมยม | อาศมนม | อภกษะตยาที กิม | เมาทกะ สุปะ | การุปาสมาจฉาหนม |
 ๑๑๙๙. นิตยํ วฤทศราทิภย | ๔ | ๓ | ๑๔๔ | อามรมยม |
 ๑๒๐๐. โคศจ ปุริเช | ๔ | ๓ | ๑๔๕ | โคมยม |
 ๑๒๐๑. โคปโยสรยต | ๔ | ๓ | ๑๖๐ | ควยม | ปยสยม |

อิติ ปราศทิวติยาะ ||

๑๒๐๒. ปราศทิวติยาะ | ๔ | ๔ | ๑ | ตทวหตียตตะ ปราศ ฐคธิกรียเต |
 ๑๒๐๓. เตน ทิวติ ขนติ ขยติ ขิตม | ๔ | ๔ | ๒ | อกไซรทิวติ ขนติ ขยติ ขิต วา อากษิกม |
 ๑๒๐๔. สัสฤต | ๔ | ๔ | ๓ | ทธนา สัสฤต ทาธิกม | มาริจิกม |
 ๑๒๐๕. ตรติ | ๔ | ๔ | ๕ | อุฑุเพน ตรติ | โอฑุปีกะ |
 ๑๒๐๖. จรติ | ๔ | ๔ | ๘ | หสตีนา จรติ หาสติกะ | ทธนา จรติ ทาธิกะ |
 ๑๒๐๗. สัสฤษฏ | ๔ | ๔ | ๒๒ | ทธนา สัสฤษฏ ทาธิกม |
 ๑๒๐๘. อุณกวติ | ๔ | ๔ | ๓๒ | พทธานุณญติ พาทริกะ |
 ๑๒๐๙. รกษติ | ๔ | ๔ | ๓๓ | สมหา รกษติ สามาชิกะ |
 ๑๒๑๐. ศพททททท กโรติ | ๔ | ๔ | ๓๔ | ศพท กโรติ ศพททิกะ ทททท กโรติ ทาทททริกะ |
 ๑๒๑๑. ธรรม จรติ | ๔ | ๔ | ๔๑ | ธรรมิกะ |
 ๑๒๑๒. อธรรมาจเจติ วกตวยม | อธรรมิกะ |
 ๑๒๑๓. ศิลปม | ๔ | ๔ | ๕๕ | มฤทงควาหน ศิลปมสย มารทงคิกะ |
 ๑๒๑๔. ปรรณม | ๔ | ๔ | ๕๗ | อสิระ ปรรณมสย อาสิกะ | ธานุษกะ |
 ๑๒๑๕. ศीलม | ๔ | ๔ | ๖๑ | อปุปกษณ ศीलมสย อาปุปีกะ |
 ๑๒๑๖. นิกฏ วสติ | ๔ | ๔ | ๗๓ | เนกฏโก ธิกษกะ |

อิติ ฐคธิการะ ||

๑๒๑๗. ปราศธิตาทยต | ๔ | ๔ | ๗๕ | ตสไม หิตมิตยตตะ ปราศคยทธิกรียเต |
 ๑๒๑๘. ตทวหตี รยคปราสงคม | ๔ | ๔ | ๗๖ | รถ วหตี รยยะ | ยुकยะ ปราสงคยะ |
 ๑๒๑๙. ฐรี ยทฒเกา | ๔ | ๔ | ๗๗ | ฐริยะ | เหาเรยะ |
 ๑๒๒๐. เนาวยธรรมิวมูลสตีตาตุลาภยสธารยตุลยปราปยวธยานามยสมสมิตสมีเตษุ | ๔ | ๔ | ๙๑ |
 นาวา ตารย นาวย ชลม | วยสา ตุลโย วยสยะ | ธรรมณ ปราปย ธรรมม | วิษณ วธยะ วิษยะ มูเลน
 อานามย มูลยม | มูเลน สโม มูลยะ | สีตนา สมิต สีสย กษेत्रม | ตุลยา สมิต ตุลยม |
 ๑๒๒๑. ตตร สาธะ | ๔ | ๔ | ๙๘ | สามสุ สาธะ สามนยะ | กรรมนยะ ศรณยะ |
 ๑๒๒๒. สภายา ยะ | ๔ | ๔ | ๑๐๕ | สภยะ |

อิติ ยโตวธิะ ||

๑๒๒๓. ปราศกรตีตาจณะ | ๕ | ๑ | ๑ | เตน กรตีตมิตยตตะ ปราศ โฉธิกรียเต |
 ๑๒๒๔. อุกวาธิภโย ยต | ๕ | ๑ | ๒ | อูวรรณานตาททวาธิภยศจ ยต | ฉศยาปวาทะ | ศงกวัย ทารุ |
 ควยม |
 ๑๒๒๕. นาภิ นภ จ นภโย'กษะ | นภยมลชนม |
 ๑๒๒๖. ตสไม หิตม | ๕ | ๑ | ๕ | วตเสภโย หิตโต วตสีโย โคธุก |

๑๒๒๗. ศรีร่ายวาทิต | ๕ | ๑ | ๖ | ทนตยม | กณฺญยม | นสยม |

๑๒๒๘. อาตมนวิศวชนโกโคตตรปทาต ขะ | ๕ | ๑ | ๙ |

๑๒๒๙. อาตมาธวาเนา เข | ๖ | ๔ | ๑๖๙ | เอเตา เข ปรกฤตยา สตะ | อาตมเน หิตมาตมนีนม | วิศว
ชนีนม | มาตฤโกคีนะ |

อิติ กวฺยโตะ ปุรุโณ'วริะ |

๑๒๓๐. ปราควเตชฺฐญ | ๕ | ๑ | ๑๘ | เตน ตฺลยमितยตะ ปราก ฐญญิกรียเต |

๑๒๓๑. เตน กรีตม | ๕ | ๑ | ๓๗ | สปัตตยา กรีตํ สปัตตติกม | ปราสติกม |

๑๒๓๒. ตสฺยศฺวระ | ๕ | ๑ | ๔๒ | สรวภูมิปฤถีวิภยามณญฺเอา สตะ | อนุศติกาทีนํ จ | สรวภูเมรีศฺวระ
สรวภามะ | ปารฺถิวะ |

๑๒๓๓. ปงฺกติวิงฺศจจตวารีศตฺปณฺจาศตชชฺฐิสฺปัตตยคีตินวตีสตม | ๕ | ๑ | ๕๙ | เอเต รุตฺตพฺพา นิ
ปาทฺยนฺเต |

๑๒๓๔. ตพรฺหติ | ๕ | ๑ | ๖๓ | ศฺเวตจฺฉตฺรมฺรฺหติ ศฺไวตจฺฉตฺริเก |

๑๒๓๕. ทณฺชาทิกโย ยะ | ๕ | ๑ | ๖๖ | เอภโย ยะ | ทณฺชมฺรฺหติ ทณฺชฺยะ | อรฺชฺยะ | วรฺชฺยะ |

๑๒๓๖. เตน นีรวฤตฺตม | ๕ | ๑ | ๗๙ | อหฺนา นีรวฤตฺตมาหฺนิกม |

อิติ ฐฺโณ'วริะ |

๑๒๓๗. เตน ตฺลยํ กรียา เจทวติะ | ๕ | ๑ | ๑๑๕ | พฺราหฺมณฺน ตฺลยํ พฺราหฺมณวทธีเต | กรียา เจต
กิม | कुณตฺลเย มา ภูต | ปุตฺเรณ ตฺลยะ สฺถฺลชะ |

๑๒๓๘. ตตร ตสฺยเว | ๕ | ๑ | ๑๑๖ | มฤรยามีว มฤรยวตฺ สฺรฺเน ปฺราการะ | ใจฺตรสฺยเว ใจฺตรวณ
ไมฺตรสฺย คาวะ |

๑๒๓๙. ตสฺย ภาวสฺตวตฺเลา | ๕ | ๑ | ๑๑๙ | ปฺรกฤติชฺนยโโพธะ ปฺรกาโร ภาวะ โครภาโว โคตฺวม ต
วานตํ กฺลิตฺม |

๑๒๔๐. อา จ ตฺวาท | ๕ | ๑ | ๑๒๐ | พฺราหฺณสฺตว อิตยตะ ปฺราก ตฺวตฺลาวธิกรียเต | อปฺวาไทะ สห
สมาเวศารณฺมิตฺม | จกาโร นณฺสนณฺญามปี สมาเวศารณะ | สฺตฺริยา ภาวะ สฺตฺโรณม | สฺตฺริตฺวม | สฺตฺรี
ตา | เป่าสนม | ปุ่สฺตว | ปุ่สฺตวม | ปุ่สฺตา |

๑๒๔๑. ปฤทิกโย อิมนิชจ | ๕ | ๑ | ๑๒๒ | วาจนมณฺาทีสมาเวศารณม |

๑๒๔๒. ร ฤโต หลาเทรโฆะ | ๖ | ๔ | ๑๖๑ | อិษฺฐฺเมยสฺสุ |

๑๒๔๓. ญะ | ๖ | ๔ | ๑๕๕ | ญฺโรป อិษฺฐฺเมยสฺสุ | ปฤถุมฤตฺมฤตฺกฤตฺมฤตฺมปริวฤตฺมานาเมว รตฺวม |
ปฤถฺโรภาวะ ปฺรธิมา | ปารฺถวม | มฺรฺธิมา | มารฺทวม |

๑๒๔๔. วรณทฤตฺมาทิกโยะ ชฺยณ | ๕ | ๑ | ๑๒๓ | จาทิมนิจ | ศฺกอลยม | ศฺกฺลิตฺมา | ทารฺตฺยม | ทฺรตฺติ
มา |

๑๒๔๕. คุณวจนพราหมณาภิภยะ กรมฉิ จ | ๕ | ๑ | ๑๒๔ | จาพภาเว | ซทสย ภาวะ กรม วา
ชาทยม | เมฆยม | พราหมณยม | อากฤตคิณ'ยม |

๑๒๔๖. สขุยุระ | ๕ | ๑ | ๑๒๖ | สขุยม |

๑๒๔๗. กปิษฎาตโยธมก | ๕ | ๑ | ๑๒๗ | กาเปยม ชฎาเตยม |

๑๒๔๘. ปตยนตปุโรหิตาภิโย ยก | ๕ | ๑ | ๑๒๘ | ไสนาปตยม เปาโรหิตยม |

อิติ นลสนโณริการะ |

๑๒๔๙. ธานยานำ ภวเน กษेत्रे खल | ๕ | ๒ | ๑ | มุทคานำ ภวน์ กษेत्र์ เมาทคีนม |

๑๒๕๐. วุทธิศาลโยธมก | ๕ | ๒ | ๒ | วุไรเหยม | ศาเลยม |

๑๒๕๑. ไทยควิน์ สัษฎายาม | ๕ | ๒ | ๒๓ | นวนีเต นิปาติโร'ยม |

๑๒๕๒. ตทสย สัษฎา ตารกาภิภย อิตจ | ๕ | ๒ | ๓๖ | ตารกา สัษฎา อสย ตารกิต์ นกะ | ปณชิตะ
| อากฤตคิณ'ยม |

๑๒๕๓. ปรมานเ ทวยสขทฆนณมาตฺรจะ | ๕ | ๒ | ๓๗ | อुरु ปรมานมสย อुरुทวยสม | อुरुทฆนณ อुरु
มาตฺรม |

๑๒๕๔. จตตเทตภยะ ปริมาณ วตฺป | ๕ | ๒ | ๓๙ | ยต ปริมาณมสย ยวาน | ตวาน | เอตวาน |

๑๒๕๕. สัษฎายา อวยเว ตยป | ๕ | ๒ | ๔๒ | ปญจาววา อสย ปญจตยม |

๑๒๕๖. ทวิตรีภยา ตยสยายชจา | ๕ | ๒ | ๔๓ | ทวยม | ทวิตยม | ตрым | ตริตยม |

๑๒๕๗. อุกาทุทาทโต นิตยม | ๕ | ๒ | ๔๔ | อุกยม |

๑๒๕๘. ตสย ปุรณ ฏม | ๕ | ๒ | ๔๘ | เอกาทศานั ปุรณ เอกาทศะ |

๑๒๕๙. นานตาทสัษฎาเทรมฏ | ๕ | ๒ | ๔๙ | มทาคมะ | ปญจานำ ปุรณะ ปญจมะ | นานตาท กิม |
วิศะ |

๑๒๖๐. ตี วิศेत्रชิตี | ๖ | ๔ | ๑๔๒ | วิศेत्रภสย ตศพทสย โลโป จิตี ปเร | วิศะ | อสัษฎาเทะ กิม |
เอกาทศะ |

๑๒๖๑. ษฏกติกติปยจตุร่า ฤก | ๕ | ๒ | ๕๑ | ฏมิ ษณณำ ปุรณะ ษษฐะ | กติละ | กติปยศพทสยต
เอว ฏม | กติปยณะ จตุรณะ |

๑๒๖๒. ทเวสตียะ | ๕ | ๒ | ๕๔ | ฏม'ปวาทะ | ทวยะ ปุรณ ทวิตียะ |

๑๒๖๓. เจะ สัปรสารณั จ | ๕ | ๒ | ๕๕ | ตฤตียะ |

๑๒๖๔. ศโรตริยคณโทธีเต | ๕ | ๒ | ๘๔ | ศโรตริยะ เวตยนุฎตเตศณาทสะ |

๑๒๖๕. ปุรวทินิ | ๕ | ๒ | ๘๖ | ปุรวุ ชฎาตมเนน ปุรวี |

๑๒๖๖. สปุรวาจจ | ๕ | ๒ | ๘๗ | กฤตปุรวี |

๑๒๖๗. อิชฎาทภยศจ | ๕ | ๒ | ๘๘ | อิชฎมเนน อิชฎี อธิตี |

๑๒๖๘. ตทสยาสตยสมินินิตี มตฺป | ๕ | ๒ | ๙๔ | คาโว'สยาสมินิ วา สนติ โคมาน |

๑๒๖๙. ตเสา มตวรเถ | ๑ | ๔ | ๑๙ | ตานตส้านเตา ฆสัษเฐา สโต มตวรเถ ปฺรตยเย | สัปรสารณม วิ
ทุษฺมาน |

๑๒๗๐. คุณวจนเภโย มตฺโป ลุคิษฺฐะ | ศุกลโล कुโณ'สยาสตีติ ศุกลละ ปฺฐะ | กฤษณะ |

๑๒๗๑. ปฺราณิสถาทาโต ลขณยตรสฺยาม | ๕ | ๒ | ๙๖ | จูฑาละ | จูฑาวาน | ปฺราณิสถาต กิม | ศิขา
วาน ทีปะ | ปฺราณยงคาเทว | เนห | เมธาวาน |

๑๒๗๒. โลมาทิปามาทิจฺฉาทิกฺษะ ศเนลจะ | ๕ | ๒ | ๑๐๐ | โลมาทิกฺษะ ศะ | โลมศะ | โลมวาน |
ปามาทิกฺโย นะ | ปามนะ |

๑๒๗๓. องคาคต กลยาณเ | องคณา |

๑๒๗๔. ลกษมฺยา อจฺจ | ลกษมณะ | ปิจฺฉาทิกฺษ อิลฺจ | ปิจฺฉิละ | ปิจฺฉวาน |

๑๒๗๕. ทนต อุนนต อฺรจฺ | ๕ | ๓ | ๑๐๖ | อุนนตา ทนตา อสฺย ทนฺตฺระ |

๑๒๗๖. เกศาทโวนฺยตรสฺยาม | ๕ | ๒ | ๑๐๙ | เกศวะ เกศวาน |

๑๒๗๗. อนเภโย'ปี ทฺฤศฺยเต | มณิวะ |

๑๒๗๘. อฺรณโส โลปศฺจ | อฺรณวะ |

๑๒๗๙. อต อฺนินฺฐเภา | ๕ | ๒ | ๑๑๕ | ทณฺที | ทณฺทิกะ |

๑๒๘๐. วฺริหฺยาทิกฺษศฺจ | ๕ | ๒ | ๑๑๖ | วฺริหี | วฺริหิกะ |

๑๒๘๑. อสฺมายาเมธาสฺโร วิเน | ๕ | ๒ | ๑๒๑ | ยศฺสวี่ ยศฺสวาน มายาวี เมธาวี่ สฺรคฺวี |

๑๒๘๒. วาโจ คฺมินิ | ๕ | ๒ | ๑๒๔ | วาคมึ |

๑๒๘๓. อฺรศ อาทิกฺโย' | ๕ | ๒ | ๑๒๗ | อฺรศสะ อากฤตฺติคโณ'ยม |

อิติ มตฺวถึรฺยาะ ||

๑๒๘๔. ปฺราคทโศ วิภกฺติชะ | ๕ | ๓ | ๑ | ทิกฺศพเทภฺย อิตฺยตชะ ปฺราควภฺษยมาณาะ ปฺรตยยา วิภก
ติสัษฺฐาชะ สฺยชะ |

| อถ สฺวารุทฺติกะ |

๑๒๘๕. กิ์สฺรวนามพฺหุโย'ทฺวยาทิกฺษะ | ๕ | ๓ | ๒ | กิมะ สฺรวนามโน พฺหุศพฺทาจเจติ ปฺราทโศ'ธิกรฺย
เต |

๑๒๘๖. ปฺยจฺมยาสตฺลิต | ๕ | ๓ | ๗ | ปฺยจฺมยนเตภฺยะ กิมาทิกฺษตฺลิต วา สฺยาต |

๑๒๘๗. กุ ตโหชะ | ๗ | ๒ | ๑๐๔ | กิมะ กุสฺตาเทา หาเทา จ วิภกฺเตา | กุตะ | กสมฺาต |

๑๒๘๘. อิทฺม อิศ | ๕ | ๓ | ๓ | ปฺราคทฺทิสึเย | อิตชะ |

๑๒๘๙. เอตโพน | ๕ | ๓ | ๕ | ปฺราคทฺทิสึเย อเนกาลตฺวาต สฺรวาเทชะ | อตชะ | อมฺุตชะ | ยตชะ | ตตชะ |
พฺหุตะ | ทฺวยาทิสฺตุ | ทฺวาภฺยาม |

๑๒๙๐. ปฺรยภิกฺษา จ | ๕ | ๓ | ๙ | ตลิต | ปฺริตชะ | สฺรวต อิตฺยรฺถชะ | อภิตชะ | อุกฺยต อิตฺยรฺถชะ |

| สปตฺมยาสฺตรล |

๑๒๙๑. อิโหม หะ | ๕ | ๓ | ๑๐ | กุตร | ยตร | พหุตร |
 ๑๒๙๒. อิโหม หะ | ๕ | ๓ | ๑๑ | จโล'ปวาทะ | อิห |
 ๑๒๙๓. กิโหม'ต | ๕ | ๓ | ๑๒ | วา สยาด |
 ๑๒๙๔. กวาติ | ๗ | ๒ | ๑๐๕ | กิมะ | กว กุตร |
 ๑๒๙๕. อิตราภโย'ปี ทฤศยนเต | ๕ | ๓ | ๑๔ | ปณจมีสปตมีตรวิภกตยนตาหปี ตสิลาทโย ทฤศยนเต
 | ทฤศิครหณาทุมวาทิโยค เอว | ส ภวาน | ตโต ภวาน | ตตร ภวาน | ตโต ภวานตม | ตตร ภวานตม |
 เอว'ที่รชฺยุะ | เทวานำ ปริยะ | आयुชฺमान |
 ๑๒๙๖. สรุ'ไวگانยกียตตทะ กाले था | ๕ | ๓ | ๑๕ | สปตมยनतेण्ये कालारुणे था स्यात् |
 ๑๒๙๗. สรวสย โส'นยตรสยำ ทิ | ๕ | ๓ | ๖ | ทาทา प्राकृतिसे स्रवस्य सो वा | स्रवसमिन् काले
 सथा | स्रवथा | अनयथा | गथा | यथा | तथा | काले गिमि | स्रवत्र तेसे |
 ๑๒๙๘. อิโหม รุหิล | ๕ | ๓ | ๑๖ | สปตมยनतात् |
 ๑๒๙๙. เอเตเตา รโธะ | ๕ | ๓ | ๔ | อิหม ऐत इत् ऐता स्तो रेमाता एकाराता ज प्राकृतिसे प्रे
 | असमिन् काले ऐत्रहि | काले गिमि | इह तेसे |
 ๑๓๐๐. อนทยตเน รุหिलนยตรสยाम | ๕ | ๓ | ๒๑ | การहि | गथा | यरुहि | यथा | त्रुहि | तथा |
 ๑๓๐๑. ऐतथे | ๕ | ๓ | ๕ | ऐत इत् ऐता स्तो रेमाता एता ज प्राकृतिसे | ऐतसमिन् काले
 ऐत्रहि |
 ॑๓๐๒. ปกรารวจนे णाल | ๕ | ३ | २३ | पगरारवृद्धिण्ये गिमातिण्यसृणाल | तेन प्रकाणेन तदा |
 ๑๓๐๓. อิหมสณฺมุะ | ๕ | ๓ | ๒๔ | ธาโล'ปวาทะ |
 ๑๓๐๔. ऐत'โท'पी वाज्ये अनन ऐतेन प्रकाणेन वा इत्तम |
 ๑๓๐๕. กิมศจ | ๕ | ๓ | ๒๕ | เกน प्रकाणेन गम |

| อิติ ปฺรากลุทิสึยาะ |

๑๓๐๖. อติศายเน तमपिच्छुनेा | ๕ | ๓ | ๕๕ | อติศยवित्तिष्णारवृद्धते सवारु ऐता स्तथे | ओयमेषा
 मतिसेनान्मय आत्मयतमे | लक्षुतमे | लक्षिच्छुः |
 ๑๓๐๗. तिंसจ | ๕ | ๓ | ๕๖ | तिंसताทติसे त्योत्तेย तमป स्यात् |
 ๑๓๐๘. ตรปตมเปา ฆะ | ๑ | ๑ | ๒๒ |
 ๑๓๐๙. กิเมตติงวयชวาทาคว'ทรวयप्रग्रसे | ๕ | ๔ | ๑๑ | กिम ऐतनतात् ति'ंग'वयाज्ज यो चसतनता
 तामु सयानन तु त्रवयप्रग्रसे | गितमाम | पजतिमाम | ओज्जसुतमाम | त्रवयप्रग्रसे तु | ओज्जसु
 तमसुत्रुः |
 ๑๓๑๐. ทวิวจนวิภชโยปปเท ตรพิยสุเนา | ๕ | ๓ | ๕๗ | ทวโยเรकस्यातिसे विभक्तवये जोपपते सु
 तिंसतातेता स्तथे | पुरवोय'ปวาทะ | ओयमनोय'रतिसेन लक्षु'रलक्षु'त्रुः | लक्षियान | ओ'ति'ज्या'चे प्रज'येण्ये
 पृ'कु'त्रा'चे | पृ'क्षि'या'से |

๑๓๑๑. ปรศสยสย ศฺระ | ๕ | ๓ | ๖๐ | อិษฺฐยโสระ ปรตยะ |
๑๓๑๒. ปรกฤตโยกาจ | ๖ | ๔ | ๑๖๓ | อិษฺฐาทาเวกาจ ปรกฤตยา สยาด | ศฺเรษฺฐะ | ศฺเรยาน |
๑๓๑๓. ชย จ | ๕ | ๓ | ๖๑ | ปศสยสย ชยาเทศ อិษฺฐยโสระ | ชเยษฺฐะ |
๑๓๑๔. ชยาทาทียสะ | ๖ | ๔ | ๑๖๐ | อาเทะ ปรสย | ชยยาน |
๑๓๑๕. โพหฺรลาโป ภู จ โพหะ | ๖ | ๔ | ๑๕๘ | โพหะ ปรโยริเมยโสโรปะ สยาทโพหฺรจ ภูราเทศะ | ภูมา |
๑๓๑๖. อិษฺฐสย ยิกฺก จ | ๖ | ๔ | ๑๕๙ | โพหะ ปรสย อิษฺฐสย โลปะ สยาทพิชากมศจ | ภูยิษฺฐะ |
๑๓๑๗. วินมฺโตรลฺก | ๕ | ๓ | ๖๕ | อิษฺฐยโสระ | อติศเยน สฺรชิษฺฐะ | สฺรชียาน | อติศเยน ตวคฺวาน | ตวจิษฺฐะ | ตวจียาน |
๑๓๑๘. อีษฺทสมาปเตา กลปพเทศยเทศียระ | ๕ | ๓ | ๖๗ | อีษฺทโน วิทวาน | วิทกฺลปะ | วิทวิทเทศ ยะ | วิทวิทเทศียะ | ปจติกลปม |
๑๓๑๙. วิชาษา สฺโป พหฺจ ปรสฺตาด ตฺ | ๕ | ๓ | ๖๘ | อีษฺทนะ ปฏฺะ | พหฺปฏฺะ | ปฏฺกฺลปะ | สฺปะ กิม | ปจติกลปม |
๑๓๒๐. ปรคฺิวาด กะ | ๕ | ๓ | ๗๐ | อิว ปรตฺิกฤตาวิตยตยะ ปราก ภาธิการะ |
๑๓๒๑. อวยยสรฺวานามนามกจ ปราก ฏฺะ | ๕ | ๓ | ๗๑ | กاپวาทะ |
๑๓๒๒. อชฺญาเต | ๕ | ๓ | ๗๓ | กสฺยามศโวศฺวกะ | อจฺจโกะ | นิจโกะ | สรฺวโกะ |
๑๓๒๓. กุตฺสึเต | ๕ | ๓ | ๗๔ | กุตฺสึโตศฺโวศฺวกะ |
๑๓๒๔. กียตฺโต นิรฺธารณ ทวโยเรกสย ทตรจ | ๕ | ๓ | ๗๒ | อนโยะ กตโร วัชฺณวะ | ยตฺระ | ตตฺระ |
๑๓๒๕. วา พหฺนํ ชาติปริปรศฺเน ทตฺมจ | ๕ | ๓ | ๗๓ | ชาติปริปรศฺน อิติ ปรตฺยาชยาดมากเร | กตโม ภาตํ กฐฺะ | ยตฺมะ | ตตฺมะ | วาครฺหนมกชฺรณม | ยกะ | สกะ |
- | อิติ ปราคีวียะ |
๑๓๒๖. อิว ปรตฺิกฤเตา | ๕ | ๓ | ๗๖ | กน สยาด | อศย อิว ปรตฺิกฤติยะ | อศวกะ |
๑๓๒๗. สรฺวปรตฺิปทิกเกภยะ สฺวารฺเถ กน | อศวกะ |
๑๓๒๘. ตต ปรกฤตวจน มยฺภู | ๕ | ๔ | ๒๑ | ปรจฺจฺเรณ ปรสฺตตฺ ปรกฤตฺ ตสย วจนํ ปรตฺิปาทนม | ภาเวจฺกรณ วา ลยฺภู | อาทเย ปรกฤตฺมนนมนนมยม | อปุปมยม | ทวิทฺย ตฺ | อนนฺมโย ยชฺญะ | อปุ ปมยํ ปรว |
๑๓๒๙. ปรชฺญาทิกยศจ | ๕ | ๔ | ๓๘ | อดน สยาด | ปรชฺญ เอว ปรชฺญะ | ไทวตยะ |
๑๓๓๐. พหฺวลปรารฺถาจฺฉส การกาทนยตฺรสยาม | ๕ | ๔ | ๔๒ | พหฺนํ ททาติ พหฺศยะ | อลปะชะ |
๑๓๓๑. อาทยาทิกยสฺตเสรฺปสํชยานม | อาทเอา อาทิตยะ | มธยตยะ | อนตตยะ | ปฏฺชฺฐตยะ | ปรารฺศวตยะ | อากฤตฺคิณฺยม | สยเรณ สฺวตตะ | วรฺณตตะ |

๑๓๓๒. กฤททศตียุค สปรหกรตรี จวิระ | ๕ | ๔ | ๕๐ | อภุตตทภาว อิติ วฤตวยม | วิกิราตมตำ ป
ราปนุวตย้า ปกรฤเตา วรตมานาทวิการศพทาท สวารเถ จวิรวา สยาด กโรตยาทิกิริโยเค |

๑๓๓๓. อสย จเวา | ๗ | ๔ | ๓๒ | อวรมสย อิต สยาจจเวา | อกฤษณะ กฤษณะ สंपทเวต ต์ กโรติ
กฤษณีกโรติ | พรหมาภาวติ | คงคีสยาด |

๑๓๓๔. อวยยสย จวาวิตรว เนติ วาจยม | โทษามฤตมหะ | ทิวาภูตา ราตรี |

๑๓๓๕. วิชาษา สาทิ กาทสรนเย | ๕ | ๔ | ๕๒ | จวิวิษเย สาทิรวา สยาด สากลเย |

๑๓๓๖. สาทปทาทโยะ | ๘ | ๓ | ๑๑๑ | สสย ษตรว น | ทริ สิวจติ | กฤตสนั ศสตรมคณิระ สंपทเวต'ค
นีสาทภาวติ |

๑๓๓๗. จเจา จ | ๗ | ๔ | ๒๖ | ทิระมะ สยาด | อคณิภาวติ |

๑๓๓๘. อวยกตานุกรณาทวยชวรารธาหนิเตา ทาจ | ๕ | ๔ | ๕๗ | ทวยชวร นยุณ น ตู ตโต นยุณม |
อนเภาชิตติ ยาวต | ตาทฤศมรฐิ ยสย ตสมาททาจ สยาด กฤททศตียุค |

๑๓๓๙. ทาจิ พหุสั ทเว ภาวต อิติ ทาจิ วิวกษิตะ ทวิตวม |

๑๓๔๐. นิตยมามเรชิตเต ทาจิติ วฤตวยม | ทาจปรี ยทามเรชิต์ ตสมินิ ปเร ปุรวปรโยรวรณโยะ ปรรูป
สยาด | อิติ ตการปการโยะ ปการะ | ปฏูปฏา กโรติ | อวยกตานุกรณาต กิม | ทฤษต กโรติ
ทวยชวรารธาต กิม | ศรต กโรติ อวเรติ กิม | ชรภูชรภา กโรติ อนิเตา กิม | ปฏิตติ กโรติ |

| อิติ ตทิตตะ |

| อถ สตรีปรตยาเย |

๑๓๔๑. อชาทยตษฎาป | ๔ | ๑ | ๔ | อชาทินามการานตสย จ วาจยั ยต สตรีตรว ตตร ทโยตเย ฎาป
สยาด | อชา | เอชกา | อศวา | จฎกา | มุชีกา | พาลา | วตสา | โหชา | มนทา | วิลาตา | เมธา | อิต
ยาทิ | คงคา | สรวา |

๑๓๔๒. อุกิตศจ | ๔ | ๑ | ๖ | อุกิตนตาด ปราติปทิกานังปี | ภาวนตี | ปจนตี |

๑๓๔๓. ภูทฒาณชทวยสชทฆนณมาตจรจตยปฐกฐกฐณภญกวรปะ | ๔ | ๑ | ๑๕ | อนุปสรชนั ยญฎิ
ทาทิ ตทนต์ ยทนต์ ตตะ สตรียาม งังปี | กุรุจึ | นทฎ | นที | เทวฎ | เทวี | เสาปรณเย | โอนทรี |
เอาตสี | อูรทวยสี | อูรทฆนึ | อูรมาตริ | ปณจตยึ | อกชีกิ | ปราสถีกิ | ลาวณีกิ | ยาทฤคิ | อิตวรี |

๑๓๔๔. นณสนญิกกขยัฐรณตลุนานามุปสังขยานม | สตุไรณึ | เปาส์นึ | ศากตีกิ | อาฒยั กรณึ | ตรุณึ
| ตลุนึ |

๑๓๔๕. ยณศจ | ๔ | ๑ | ๑๖ | ยณุนตานุังปี | อการโลเป กฤเต |

๑๓๔๖. หลสตุทิตตสย | ๖ | ๔ | ๑๕๐ | หละ ปรสย ตทิตตยการสย โลป อิติ ปเร | คารคิ |

๑๓๔๗. ปราจ่า ษผ ตทิตตะ | ๔ | ๑ | ๑๗ | ยณุนตาด ษโฝ วา สยาด ส จ ตทิตตะ |

๑๓๔๘. ษิทเคาราทิกยศจ | ๔ | ๑ | ๔๑ | งังษ สยาด | คารคยายณึ | นรตकि | เคาริ | อนชุฆมิ | อนชวาหิ
| อากฤตคิโณ'ยม |

๑๓๔๙. วยสิ ปรถเม | ๔ | ๑ | ๒๐ | ปรถมวโยววจิโน'ทนตานุจีป | กุมารี |
๑๓๕๐. ทวีโคะ | ๔ | ๑ | ๒๑ | อทนตาททวิรังปี | ตริโลเก | อชาติตวาท ตริผลา | จยนี้กา |
๑๓๕๑. วรรณาทนุทตาด โลปธาด โต นะ | ๔ | ๑ | ๓๙ | วรรณวจี โย'นุทตาดนตสโตปธตทนตาท
นุปรชนาทวา จีป ตการสย นะ | เอตา | เอนี | โรหิตา |โรหิณี |
๑๓๕๒. โวโต คุณวจนาด | ๔ | ๑ | ๔๔ | อุทนตาทคุณววจิโน วา จีป | มฤทวิ | มฤทพะ |
๑๓๕๓. พหวิทิกยศจ | ๔ | ๑ | ๔๕ | ฆา จิษ | พหวิ | พหุ |
๑๓๕๔. กฤททการทกตินะ | ราตรี | ราตรีระ |
๑๓๕๕. สรวโต'กตินนรธาทิตเยเก | ศกฏี | ศกฏีระ |
๑๓๕๖. ปุโยคทาขยยาม | ๔ | ๑ | ๔๘ | ยา ปุมาขยา ปุโยคต สตรีย่า วรดเต ตโต จิษ | โคปสย สด
รี โคปี |
๑๓๕๗. ปาลกานตานน | โคปาลีกา | อศวปาลีกา |
๑๓๕๘. ปรตยยสธาด กาด ปูรวสยาด อทาปยสุปะ | ๗ | ๓ | ๔๔ | ปรตยยสธาด กาด ปูรวสยาการส
เยการะ สยทาปี ส อาป สุปะ บโร จ เจต | สรวิกา | การิกา | อตะ กิม | เนากา | ปรตยยสธาด กิม |
ศกโรริตี ศกา | อสุปะ กิม | พหุปริวราชกา นครี |
๑๓๕๙. สूरยาทเทวดายำ จาป | สूरยสย สตรี เทวดา สूरยา | เทวดายำ กิม |
๑๓๖๐. สूरยาศสทยโยศเฉ จ จย่า จ ยโลปะ | สุรี กุนตี | จิษ จ | อินทรสย สตรี อินทรานี | วรณานี |
ภวานี | ศรวานี | รุทรานี | มฤทานี |
๑๓๖๑. อินทรวรรณภวศรวุทรมฤทหิมารณยยวนวนมาตุลาจารย์ยามานุก | ๔ | ๑ | ๔๙ | จิษ จ |
อินทร สตรี อินทรานี | วรณานี | ภวานี | ศรวานี | รุทรานี | มฤทานี |
๑๓๖๒. หิมารณยโยรมหตตเว | มหุธิม หิมานี | มหทรณยมรณยานี |
๑๓๖๓. ยวาทโทเช | พุชโฏ ยโว ยวานี |
๑๓๖๔. ยวนาลลิปยาม | ยวนานำ ลิปิรยวานี |
๑๓๖๕. มาตุโลปธายโยรานุควา | มาตุลานี | มาตุลี | อุปาธยายานี | อุปาธยายี |
๑๓๖๖. อาจารย์ยาทณตว์ จ | อาจารย์ยานี |
๑๓๖๗. อารยษษตรียามย่า วา สุวารเถ | อรยานี | อรยา | กษษตรียานี | กษษตรียา |
๑๓๖๘. กรีตาด กรณปูรวาด | ๔ | ๑ | ๕๐ | จิษ | วสตรกรีตี | กวจินน | ธนกรีตา |
๑๓๖๙. สวางคจโจปสรชนาทยโคปธาด | ๔ | ๑ | ๕๔ | อสโยโคปธมุปสรชนัน ยต สวางคั ตทน
ตานงิษ วา | เกศานติกรานตา อติเกศ | อติเกศา | จนทรมุขี | จนทรมุขา | อสโยโคปธาด กิม | สุกุลผา
| อุปสรชนาด กิม | สุกุขา |
๑๓๗๐. น กโรธาทพหวจะ | ๔ | ๑ | ๕๖ | กโรธาเทพพหวจจ สวางคานน จิษ | กลยานกโรธา |
อากฤติคโณ'ยม สุขขนา |

๑๓๗๑. นขมุขาท สัมภูยาม | ๔ | ๑ | ๕๘ | น ังษ |
 ๑๓๗๒. ปุรวปทาท สัมภูยามคะ | ๘ | ๔ | ๓ | ปุรวปทสถานนิมิตตาท ปรสย นสย ณะ สยาด สัมขยา
 ยำ น ตุ คการวชยานเน | ศุรูปณา | เคารมขา | สัมภูยามำ กิม | ตามรมุขี กนยา |
 ๑๓๗๓. ชาเตรสตรวิษยาทโยปธาด | ๔ | ๑ | ๖๓ | ชาติวาจิ ยนน จ สตรียำ นียตมโยปธ ๓โต ังษ | ตฎี
 | วฤษลี | กฐี | พหุฤจี | ชาเตะ กิม | มุณฑา | อสตรวิษยาต กิม | พลาภา | โยปธาด กิม | กษตริยา |
 ๑๓๗๔. โยปธปรดิษเฐ ควยหมุกยมตสยมนุชยานามปรดิษเฐ | ควย | หย | มุกย | หลสทหิตสยเอติ
 ยโลปะ | มนุช | มตสยสย ังยำ ยโลปะ | มตลี |
 ๑๓๗๕. อีโต มนุษยชาเตะ | ๔ | ๑ | ๖๕ | ังษ ทากษี |
 ๑๓๗๖. อุงตะ | ๔ | ๑ | ๖๖ | อุทนต์าทโยปธานมนุชยชาติวาจินะ สตรียมุง คุระ โยปธาด กิม |
 อธวรยรพราหมณี |
 ๑๓๗๗. ปงโคศจ ปงคุะ |
 ๑๓๗๘. ศวศุรส์โยการการโลปศจ ศวศุระ |
 ๑๓๗๙. อูรูตตรปทาเทปมเย | ๔ | ๑ | ๖๙ | อุปมานวาจิปุรวปทมูรูตตรปท ยต ปราดิปกิ ๓สมาทุง
 กรโธระ |
 ๑๓๘๐. สัมพิศผลกษณวามาเทศจ | ๔ | ๑ | ๗๐ | อเนปมยารถ สุตรม | สัมพิตรูระ | ศโธระ | ศโธระ |
 ลกษณเฐระ | วาโมระ |
 ๑๓๘๑. ศารุงครวาทโย ังษ | ๔ | ๑ | ๗๓ | ศารุงครวาทโย ังษ โย'การสทนต์าจจ ชาติวาจิโน ังษ |
 ศารุงครวี | ไวที | พราหมณี |
 ๑๓๘๒. นถนรโยรวฤทธิศจ นารี |
 ๑๓๘๓. ยูนสตี | ๔ | ๑ | ๗๗ | ยูนศพทาท สตรียำ ตีะ สยาด | ยวตีะ |

อิติ สตรีปรตยยะ ||

ศาสตรานตเร ปรวิษณำ พาลานำ โจบการิกา |

กฤตา วรทราเชน ลขุสิทธานตเกามุที ||

อิติ ศรีวรทราชกฤตา ลขุสิทธานตเกามุที समाปตา ||

ลขุเกามุที समाปตา ||

สรุปท้ายบท

คัมภีร์ลขุแกมูทีเป็นคัมภีร์ที่เขียนขึ้นมาโดยใช้เป็นหลักสูตรแบบย่อความของหลักไวยากรณ์สันสกฤต โดยเขียนด้วยอักษรเทวนาครี เพื่อให้ผู้ศึกษาภาษาสันสกฤตเบื้องต้นมีความเข้าใจง่ายขึ้น โดยได้นำสูตรของปาณินีคือ อชฎธยายี มาเป็นหลักประกอบกับคัมภีร์ด้านไวยากรณ์อื่น ๆ มาประกอบในการอธิบายกฎเกณฑ์ทางภาษาสันสกฤตเพื่อให้ผู้เริ่มเรียนเข้าใจง่าย ไม่เกิดความท้อแท้ในการศึกษาสันสกฤตในระดับที่สูงขึ้นไป หลักการดังกล่าวยังส่งผลให้นักศึกษาต่างชาติเป็นจำนวนมากให้มีความคิดและอยากจะทำเริ่มต้นศึกษาหลักภาษาสันสกฤตด้วยการศึกษาคัมภีร์ลขุแกมูทีก่อน จนทำให้เกิดฉันทะเรียนรู้หลักภาษาในระดับที่สูงขึ้น จึงทำให้คัมภีร์ลขุแกมูทีเป็นที่นิยมทั่วไป

บทที่ ๓

แปลความคัมภีร์ลขุแกมมูที่เป็นภาษาไทยพร้อมคำอธิบาย

ข้าพเจ้า ได้ทำการกราบไหว้บูชาเจ้าแม่สร้อยศรีผู้ทรงเป็นเทพีผู้บริสุทธิ์และทรงพระคุณสมบัติ อันดีเลิศ ได้ทำการย่อความคัมภีร์ สิทธานตะแกมมูนี้เพื่อประสงค์ให้ผู้คนทั่วไปได้เข้าถึงความรู้ไวยากรณ์ เพื่อประสงค์ให้ผู้คนทั่วไปได้เข้าถึงความรู้ในไวยากรณ์สันสกฤตของปาณินิ

|สัญญาปรกรรม|

๑. กลุ่มของอักษรเหล่านี้คือ อ อิ อุณ ฤ พก เ อ โอง ไอ เอาจ ห ย ว ร ฎ ลณ ญ ม ง ณ นม ฌ ภณ ฆ ทธ ฌ พ ค ท ทศ ข ภ ฉ ณ ฎ จ ฎ ฏ ฏ ก ปย ศ ษ สร ฬ เป็นภาชิตของพระมหะศวรหรือพระศิวะ ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อสร้างให้เป็นชื่อเรียก หรือ ปรัตยาหาระ เช่น อนุ และ เป็นต้น โดยที่การแบ่งกลุ่มทั้งหมดของตัวอักษรสามารถที่จะถูกออกแบบได้อีกอย่างหลากหลาย (ดูข้อ ๘)

๒. อักษรตัวท้ายสุดเหล่านี้เรียกว่า อิต ยกตัวอย่าง ในคำว่า อะ อิ อุณ คำว่า ณ เรียกว่า อิต (ดูรายละเอียด ข้อ ๗)

๓. รัสสระคือ อ ในคำว่า ห เป็นต้น อยู่ในลำดับของการออกเสียงของอักษร ห เป็นต้น ยกตัวอย่าง เช่น ห ย ว ร เป็นต้น เฉพาะพยัญชนะคือ ห ย ว ร เป็นต้น มีความเด่นชัด

๔. แต่ว่าในรูปของภาชิตวรรคที่หก ของข้อ ๑ คือ ลง กล่าวคือ รัสสระ อ เรียกว่า “อิต” (รูปของข้อยกเว้นนี้อยู่ในข้อ ๓๗)

๕. ให้พยัญชนะที่สุดท้ายในอุปเทศเรียกว่า “อิต” |๑|๓|๓| คำว่าอุปเทศหมายถึง การออกเสียงเดิม กล่าวคือ ปัจจัย (ปรัตยา ย ข้อ ๑๓๙) หรือ การลงอาคม (ข้อ ๑๐๒) หรือ กริยาธาตุ (ธาตุ ข้อ ๔๙) หรือ โดยย่อ รูปการแสดงใด ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะเนื้อความทางเทคนิคของหลักไวยากรณ์ และที่ไม่ใช่คำสำเร็จรูป แต่เป็นคำรากเดิมของศัพท์

๖. โลปะ คือ มองไม่เห็น |๑|๑|๖๐|

โลปะ หมายถึงการหายไปของคำศัพท์ที่เคยปรากฏอยู่ก่อน

๗. มีการลบคำว่า อิต นั้น |๑|๓|๙| ในขณะของ อิต ให้ลบออก ดังนั้น พยัญสุดท้ายสุดใน ศิวสูตร ถูกละไว้ไม่ให้เห็น (เมื่อคำเหล่านี้ถูกแบ่งกลุ่มอักษร; ประโยชน์ของ ณ และที่อักษรที่เหลือ ๑๔ เป็นตัวช่วยในการสร้างคำนามย่อของชั้นเหล่านี้ ดังที่ได้อธิบายไว้ในกฎดังนี้)

๘. ให้คำต้นที่มีอักษร อิต อยู่ท้าย นั้นพร้อมกับอักษรต้น |๑|๑|๗๑| อักษรเป็นอักษรสุดท้าย เป็นชื่อของตัวเองและของอักษรทั้งหลายที่แทรกเข้ามา ดังนั้นจึงทำคำว่า อนุ ที่เกิดจาก อ เป็นอักษรตัวต้น และ ณ (ข้อ ๗) เป็นอักษรตัวสุดท้าย เป็นชื่อของอักษร อ อิ อุ ซึ่งแทรกเข้ามาในระหว่าง อ กับ ณ

เพราะฉะนั้น คำว่า อช เป็นชื่อของ อ อิ อุ ฤ ฤ เอ โอ โอ เอา คือว่า ของสระทุกตัว คำว่า หล เป็นชื่อเรียกพยัญชนะทุกตัวระหว่าง ห ซึ่งรวมอยู่ในคิวดุสฺตรที่ ๕ และคำว่า ล ที่ปิดรายชื่อ กับ อล เป็นชื่อเรียกของอักษรทุกตัวรวมกัน ทั้งสระและพยัญชนะ และดังนั้นของปรตยาหาระอื่น หรือชื่อเรียกของอักษรวรรค

๙. ให้ อุ บ้างถึงกาลเป็นเสียงยาว|๑|๒|๒๗| ให้สระ อ ที่แสดงกาล เป็นสระเสียงสั้นคือ อุ อุ และ อุ เรียกว่า รัสสระ ที่ฆะ และ สระยาว อักษรเหล่านี้ แบ่งเป็น ๓ อย่างโดยการแบ่งของ การเน้นเสียงหนัก

๑๐. สระที่ออกเสียงด้วยเสียงสูง ต้องเปล่งเสียงอย่างแรง |๑|๒|๒๘|

๑๑. สระที่มีเสียงต่ำเรียกว่า การเปล่งเสียงหนักต่ำ |๑|๒|๓๐|

๑๒. ชื่อว่า สมอาหารสวาริตะ |๑|๒|๓๑| ความว่า เมื่อมีการผสมกันของการออกเสียงแบบแรงกับแรงมากจะมีเครื่องหมายออกเสียงขีดอยู่ข้างบน |๑|๒|๓๑| การออกเสียงทั้ง ๒ อย่างของเสียงยาว ๓ ระดับรวมเป็น ๙ ของสระแต่ละตัว

๑๓. ชื่อว่า มุขนาสิกาวจโน'นุนาสิกะ |๑|๑|๘| (คำที่มีนาสิกพร้อมหน้าเป็นอนุนาสิก) ปล่อยให้ตัวอักษรที่เปลี่ยนเสียงโดยนาสิกพร้อมกับริมฝีปาก เรียกว่า พยัญชนานุนาสิก ดังนั้น สระ อ อิ อุ ฤ มีการพดิต่าง ๑๘ รูป มีเพียง ๑๒ รูป เพราะว่า ไม่ครบระยะจิงหะเสียง (แต่มีเสียงสั้นและเพดาน) (ข้อ ๙) อักษรเหล่านี้ คือ เอ โอ โอ เอา มีรูปพดิต่าง ๑๒ เพราะอักษรเหล่านี้ไม่มีเสียงสั้น

๑๔. ชื่อว่า ตลุยาสยปรยนต์ สวรรณม |๑|๑|๖| ปล่อยให้ ๒ อักษรมีกำเนิดจากอวัยวะเดียวกัน (หรือสถานที่เกิด) เช่น ปุ่มเหงือก เรียกว่า อักษรที่มีลักษณะเดียวกันกับอักษรตัวอื่น คัมภีร์กาทยณะ ให้ข้อสังเกตไว้ว่า “ความเป็นลักษณะเดียวกันของ ฤ กับ ฤ ซึ่งกันและกัน ควรกล่าวไว้ รูปแบบการแสดงนี้ กล่าวคือ คำว่า “ควรกล่าวเน้น” แสดงให้เห็นความแตกต่างของข้อสังเกตเพิ่มเติมของคัมภีร์กาทยณะ

๑๕. ชื่อว่า ลำคอคืออวัยวะของอักษรที่เกิดจากลำคอ (โอรุชชะ) คือ อ อา ก ข ค ฆ ง (ข้อ ๑๗) ห และ วิสระ อักษรที่เกิดจากเพดาน (तालुชะ) คือ อิ อี จ ฉ ช ฌ ญ และ ศ อักษรที่เกิดจากปุ่มเหงือก คือ ฤ ฤ ฐ ฑ ฒ และ ษ อักษรที่เกิดจากฟัน (ทันตชะ) คือ ฤ ฤ ฑ ฑ ฑ ฑ ฑ ฑ และ ส อักษรที่เกิดจากริมฝีปาก คือ อ อุ ป ฝ พ ภ ม และ อุชฌมานีย โดยที่ วิสระเรียกว่า เมื่อถูกเขียนในรูปของครึ่งวงกลมสองวง ก่อน ป หรือ ฝ (ข้อ ๑๑๗) อักษรที่เกิดจากนาสิกคือ ง ม ญ ฌ และ น จมูกยังคงเป็นอวัยวะ ในการเพิ่มอวัยวะของชั้นในสิ่งซึ่งปรากฏข้างบนตามลำดับ อวัยวะที่เป็นที่เกิดของ เอ และ โอ คือ ลำคอ และ ปุ่มเหงือก โอ และ เอา ลำคอ และ ริมฝีปาก ฤ เกิดจากฟันและริมฝีปาก อวัยวะของชีวหามูลี โดยที่วิสระถูกเรียกเมื่อเขียนในรูปของครึ่งวงกลมสองตัวก่อน ก หรือ ข คือโคนลิ้น จมูกคืออวัยวะ อนุสวาร

๑๖. การพยายามเปล่งเสียงออกมามีสองชั้น ซึ่งเกิดขึ้นในปากและคำที่มาจากภายนอกปาก ซึ่งเกิดจากลำคอ อย่างแรกมี ๕ อย่างคือ ตามการแบ่งของสิ่งสัมผัส การถูกต้องเบา การเปิดอย่างเบา การเปิดเต็ม และขัดแย้ง ความพยายาม เมื่ออวัยวะถูกต้องกับลิ้น เป็นของพยัญชนะทั้งห้าคือ สปรศะ เมื่อมีการถูกต้องอย่างเบากับอัมสระ เรียกว่า อันตสละ เพราะว่า ในการจัดพยัญชนะทั่วไป อันตสละอยู่ระหว่างพยัญชนะวรรคทั้งห้า และ พยัญชนะเสียงเสียดแทรก เมื่ออวัยวะที่ทำการพูดเปิดอย่างเบากับพยัญชนะที่มีเสียงเสียดแทรก และสูดออก อุษมัน เมื่ออวัยวะเปิดถึงสระ สวระ ในการใช้อวัยวะในการออกเสียงของรัสสระคือ อ ติดกัน แต่ถูกเรียกว่า เปิด อย่างในกรณีของสระอื่น ๆ เมื่อสระ อ อยู่ในภาวะรวมเป็นส่วนหนึ่งในประกอบไวยากรณ์

ความพยายามเปล่งเสียงจากภายนอกคือปาก มีอยู่ ๑๑ ชนิดคือ การขยายของลำคอ ซึ่งทำให้เกิดการออกเสียงหนัก การเชื่อมกับลำคอ ซึ่งทำให้เกิดการเสียงอ่อน เครื่องหมาย เสียงพึมพำต่ำ การหายไปของเสียงพึมพำ การออกเสียงพร้อมกับการสูดลมหายใจเข้าอย่างเบา การออกเสียงพร้อมกับการสูดลมหายใจเข้าอย่างหนัก และความพยายามเน้นเสียงแหลม เสียงต่ำ และเครื่องหมายกำกับเสียงรูปหมวก/รูปโค้งหรือโค้งงอ ในกรณีของอักษรในปรตยาหาร (คือพยัญชนะเสียงหนัก (ธนิต) คือ ข ผ ฉ ฐ ถ จ ฎ ต ก ย ศ ษ ส) ความพยายามคือของ วิวาร ศวาส และ อโฆษ ในกรณีของอักษรในปรตยาหารคือ หศ (คือ พยัญชนะสถิลคือ ห ย ว พ ล ง ม ญ ณ น ฌ ฌ ฎ ฐ ษ พ ค ท ท) เรียกว่า สังวาร นาท และ โฆษ ตัวแรกและอักษรที่สามในแต่ละวรรคทั้งห้า ในการสร้างพยัญชนะทั่วไป (คือ ก จ ฎ ต ป และ ค ช ท ท พ) และอักษรทั้งหลายที่บ่งชี้โดยปรตยาหารคือ ญน (คือ อัจฉสระ ย ว ร ฬ) เป็นเสียงสถิล ตัวที่สองและที่สี่ ของวรรคเดียวกัน (คือ ข ฉ ฎ ถ ผ และ ฌ ฌ ฎ ฐ ฎ) และอักษรบ่งชี้โดยปรตยาหาร ศล (คือ พยัญชนะเสียงเสียดสี และอุสมคือ ศ ษ ส ห) เป็นเสียงหนัก (ธนิต) อักษรทั้งหลายที่นำมาจัดการพยัญชนะ ซึ่งเริ่มด้วย ก และ ลงท้ายด้วย ม คือมีการแบ่งเป็นพยัญชนะ ๕ วรรค คือ สปรศ พยัญชนะที่บ่งชี้โดยปรตยาหาร ญน คืออัจฉสระ คือ อันตสละ คือคำที่บ่งชี้โดย ศล เสียวแทกที่เป็นสถิลและเสียงหนักธนิต คือ อุษมัน คือคำที่บ่งชี้โดย อจ คือสระ สวระ ลักษณะเช่น ครึ่งของวิสรคะ เมื่ออยู่ก่อน ก หรือ ข เรียกว่า ชิวหามูลิยะ และ เมื่ออยู่ก่อน ป หรือ ผ เรียกว่า อุปรธานียะ (ข้อ ๑๕) ลักษณะในรูปของจุด ซึ่งตามสระมาเรียกว่า อนุสวาร และในรูปของสองจุด หรือ วงกลมเล็ก ๆ เรียกว่า วิสรคะ

๑๗. ข้อว่า อนุทิตฺ สวณฺสย จาปรตฺยยะ | ๑ | ๑ | ๖๙ | อักษรที่แสดงความหมายโดย ปรตยาหาร อนุ ไม่ใช่ อนุ ปัจจัย หรือ ตัวเต็มสุดท้าย (กิตก์) แต่ในฐานะที่ผู้กระทำ และให้อักษรลักษณะเช่นเดียวกันกับ อ ตามหลังโดย อุ เป็นชื่อของอักษรที่มีลักษณะเช่นเดียวกันด้วย ปรตยาหาร อนุ สำเร็จมาจากอักษร ณ (แห่งคิวิสูตรที่ ๖ กล่าวคือ ฌน ไม่ใช่ ฌ ที่สุดของสูตรที่ ๑ ดังนั้น ปรตยาหารถูกบ่งว่า เป็นกึ่งสระ และ สระ) อักษรข้างบนที่อ้างถึงพร้อมกับ อุ คือ กุ ฉ ฎ ตุ ปุ กุ เป็นตัวแทนของกัณฐกวรรค (คอ) จุ เป็นตัวแทนฐานที่เป็นเพดาน (तालुख), ฌ เป็นตัวแทนฐานที่เกิดจากปุ่มเหงือก, ตุ เป็นตัวแทน

ฐานที่เกิดจากฟัน (ทันตชะ) และ ปุ เป็นตัวแทนที่เกิดจากริมฝีปาก (โอภูชะ) ดังนั้น อ เป็นชื่อของรูป
แตกต่างกัน ๑๘ ของตนเอง (ข้อ ๑๓) สระ ฤ เป็นชื่อของ ๓๐ (เพราะว่า ตัว ฤ บ่งถึงลักษณะต่าง ๆ
ทั้ง ๑๘ และ ประเภท ๑๒ ของ ฤ, ข้อ ๑๓) ฤ ก็เช่นเดียวกัน (เพราะว่าบ่งถึง ลักษณะ ๑๒ อย่างและ
การพฤติ ๑๘ ของ ฤ) การออกเสียงสระควบ อี ไอ โอ เอา (ก้อง) เป็นชื่อของทั้ง ๑๒ นั้น เพราะความ
แตกต่างกันของนาสิกและอนาสิก ย ว ล เป็นได้ทั้งสอง และโดยกฎนี้ รูปของอนาสิกของแต่ละ
ตัวอักษร บ่งนัยยะทั้งสอง

๑๘. ข้อว่า ประ สนิกรชะ สหิตา | ๑ | ๑ | ๑๐๙ | การใกล้ชิดกันแบบติดของของอักษรทั้งหลายเรียกว่า
สัมหิตา (การเชื่อมกัน)

๑๙. ข้อว่า ฮอร์นตราชะ สโยคะ | ๑ | ๑ | ๗ | พยัญชนะที่ไม่แยกจากกันโดยสระ เรียกว่า พยัญชนะ
สังโยค

๒๐. ข้อว่า สุปติงนตฺ ปทม | ๑ | ๔ | ๑๔ | พยัญชนะที่สิ้นที่ สุป (ข้อ ๑๓๗) หรือ ใน “ติณ” (ข้อ ๔๐๘)
เรียกว่า ปท^๑

บทของศัพท์จบแล้ว ต่อไปจะกล่าวถึงการทำสระสนธิ

สนธิปรณัม

๒๑. ข้อว่า อิโก ยณจิ | ๖ | ๑ | ๗๗ | ให้แทนที่อักษรซึ่งบ่งถึงโดยปรตยาหาร อีก มีศัพท์ที่ระบุโดยปรตยา
หาร ยน ในแต่ละตัวอย่าง ที่ศัพท์ซึ่งระบุโดยปรตยาหาร อจ ติดตามมาทันที ยกตัวอย่างคำว่า สุธี
(หมายถึงความ ผู้มีปัญญา) ตามหลังโดยศัพท์ อุปาศยะ (ได้รับการบูชา)

๒๒. ข้อว่า ตสมินินติ นิรทิมญ ปุรวสย | ๑ | ๑ | ๖๖ | เมื่อคำศัพท์แสดงตนในสัทมิวัภกติ (ข้อ ๑๓๗) การ
แจกที่ดำเนินต้องถูกเข้าใจในฐานะส่งผลต่อสิ่งที่อยู่ข้างหน้าศัพท์ที่คำระบุถึง^๒

๒๓. ข้อว่า เมื่อคำทั่วไปเป็นคำที่ใช้ในการสับเปลี่ยน ความเหมือนกันที่สุดของนัยยะความหมาย ศัพท์
ในสถานที่ของสิ่งที่มาเป็นการสับเปลี่ยนอย่างแท้จริง บรรดาคำทั้งสี่ที่ระบุโดย ยน ย ซึ่งเกิดจาก
เพดานปาก มีความเหมือนกับ อี ดังนั้น จึงมีรูปเป็น สุธยุปาศยะ ซึ่งเปิดโอกาสให้กฎข้ออื่นที่จะนำมา
ดำเนินการต่อ

๒๔. แห่ง ยร อยู่หลัง อจ การทำซ้ำแบบเป็นทางเลือก แต่ไม่เป็นเช่นนั้น ถ้า อจ ตามมา

^๑ หรือคำศัพท์ที่เปลี่ยนไปตามพจน์และบุรุษ โดยมีพื้นฐานมาจากรากศัพท์ หรือศัพท์ที่ไม่อยู่ภายใต้การผัน
นั้น

^๒ ในกรณีตัวอย่าง คำที่แสดงในสัทมิวัภกติ คือ อจ ในตัวอย่าง สุธี อุปาศยะ อุ ของ อุปาศยะ เป็นสระที่
บทยบ่งถึง และที่ถือเป็นสิ่งมีผลคือ อี ที่สุด (อีก) ของ สุธี ซึ่งอยู่ข้างหน้า อุ ทันที โดยกฎที่กล่าวแล้ว ยน มีการ
สับเปลี่ยนแก่ อิก แต่ ยน เป็นชื่อทั่วไปของอักษร ๔ ตัว คือ ย ว ร และ ล และคำถามเกิดขึ้นว่า จะใช้คำใด
สับเปลี่ยนในบรรดาคำทั้งสี่ กฎข้อต่อไปจะให้คำตอบ

คำว่า *สุทธยุปาสยะ* ฐ คือ ยร (ระบุดึงพยัญชนะทุกตัวยกเว้น ห) และตามด้วย อุ (อจ) และไม่ได้ตามมาโดย อจ ตามมาด้วย ย เพราะฉะนั้น ถ้าเราเลือกทำการซ้ำ ก็จะได้รูป *สุทธยุปาสยะ* นี้ เรียกว่ากฎข้ออื่นในการทำการสนธิ

๒๕. ข้อว่า ฌล้า ชศ ฌคิ |๘|๔|๕๓| แทนที่อักษรซึ่งเรียกว่า ฌาล เป็น ชศ ถ้า ฌค ตามมา

ดังนั้นแทนที่ ฐ (ฌาล) ที่หนึ่งของ *สุทธยุปาสยะ* เนื่องจาก ฐ (ฌาศ) ตามมา จะเป็น ชศ กล่าวคือ ช พ ค ฑ หรือ ท คำเหล่านี้เหมือนกับ ท ดังนั้น จึงมีรูปเป็น *สุทธยุปาสยะ* การทำสนธิอาจ สิ้นสุดตรงนี้ ไม่ใช่การเริ่มกฎอื่นของการคัดค้าน

๒๖. ข้อว่า สโยคานตสย โลปะ |๘ |๒ |๒๓ | ความว่า ให้ลบที่สุดของบนั้น (ข้อ ๒๐) ซึ่งอยู่ที่สุดในการทำสมาสพยัญชนะ

ในคำว่า “*สุทธยุปาสยะ*” คำว่า ปท *สุทธย* สิ้นสุดด้วยการสมาสพยัญชนะ และ ตามกฎ คำว่า ปท อาจหายไปหมด อย่างไรก็ดี กฎถูกทำให้มีข้อจำกัดโดยคุณสมบัติที่ตามมา

๒๗. ข้อว่า อโล’นตยสย |๑ |๑|๕๒| ความว่า ให้สับเปลี่ยนที่ตั้งของอักษรสุดท้ายที่ระบุโดยคำศัพท์ที่ปรากฏในสัมพันธการกหรือษัษฐีวิภक्तिเท่านั้น^๓

๒๘. ข้อว่า “ข้อห้าม ของ กฎ (ข้อ ๒๖) ในกรณีของ ยน ควรถูกกำหนดไว้” ดังนั้น การลบจึงไม่เกิดขึ้น แต่เนื้อความของศัพท์ว่า *สุทธยุปาสยะ* (ชื่อของพระเจ้า-ผู้ที่เหล่าผู้รู้เคารพบูชา) จึงเสร็จสมบูรณ์

โดยกระบวนการดังกล่าวซึ่งถูกสร้างขึ้นมาโดยคำสามคำ มทธรวิ (ชื่อของวิษณุ- ปรปักษ์ ขอสูรชื่อมธุ) ธาตรงศ (ชื่อของพระพรหม- การแบ่งภาคของพระวิษณุผู้ทรงขึ้นชม) และ ลากฤติ (รูปของอักษร ฤ) ซึ่งในที่อักษรตัวอื่นโดย ยน ถูกแสดงออกมาอย่างสมบูรณ์ ศึกษาฝรั่งที่มีความชำนาญเกี่ยวกับกระบวนการตัวอย่างของ *สุทธยุปาสยะ* ควรฝึกหัดโดยการประยุกต์กับคำอื่นที่คล้ายกัน โดยไม่ได้นึกถึงหนังสือของตัวเองยกเว้นเมื่อจำไม่ได้

๒๙. ข้อว่า เอโจ’ยวายาวะ |๖|๑|๑๘| แทนที่ของ เอจ เมื่อ อจ ตามมา ให้เหมาะกับเกณฑ์ อย อว อาย อาว

กฎเกณฑ์ที่สมควรถูกกำหนดไว้แล้วในกฎข้อต่อไป

๓๐. ข้อว่า ยถาสัขยมนุเทศะ สมานาม | ๑|๓|๑๐| เมื่อกฎข้อหนึ่ง เกี่ยวข้องกับกรณีของจำนวนที่ถูก แทนที่เท่ากันและของสิ่งทั้งหลายซึ่งคำเหล่านั้นจะต้องถูกสับเปลี่ยน ให้ความสอดคล้องกันและกัน

^๓ ตัวอย่างของการลบ (ข้อ ๗) นักไวยากรณ์สันสกฤตถือว่าเป็นการสับเปลี่ยนของช่องว่าง ดังนั้นช่องว่างถือว่าการสับเปลี่ยนสำหรับ ย อักษรสุดท้ายของคำว่า *สุทธย* ซึ่งถูกระบุ (ข้อ ๒๖) โดยบทในสัมพันธการกหรือษัษฐีวิภक्ति กล่าวคือ “แห่งบนั้นที่สิ้นสุดในการสมาสพยัญชนะ” แต่ในคัมภีร์กาตยายน เข้ามาเกี่ยวข้อง และข้อสังเกต ดังนี้

เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของการแจกแจง^๔ ยกตัวอย่าง หร + เอ = หรเอ (แก่พระหริ), วิษโณ + เอ = วิษณเว (แก่ พระวิษณุ), ไน + อก = นายก (ผู้นำ), เปา + อก = ปาวก (ผู้บริสุทธิ์) เช่น ไฟ

๓๑. ข้อว่า วานโต ยิ ปรตยเย | ๖ | ๑ | ๗๙ | ความว่า คำที่สิ้นสุดใน ว (กล่าวคือ การแทนที่ ๒ คำ คือ อว และ อาว) สำหรับความสอดคล้องกันของ โอ กับ เอา เวลาที่ อน ปัจจัย (ข้อ ๑๓๙) ซึ่งเริ่มต้นด้วยอักษร ย ตามมา เช่น โค + ยม = ควยม (เป็นของโค), เนา + ยม = นาวยม “เป็นของเรือ” คำว่า วารติก

ต่อไปนี้จะจัดให้สำหรับกรณีเฉพาะ

๓๒. ข้อว่า และเวลาการสนธิในความหมายของการวัดระยะห่าง” โอ ของคำว่า โค ตามมาด้วย ยูติ (แม้ไม่ใช่ปัจจัย ข้อ ๓๑) กลายเป็น อว ดังนั้น โค + ยูติ = ควยติ เมื่อมันแสดง “ระยะห่างประมาณ ๔ ไมล์” แต่การแทนที่ไม่เกิดขึ้นเวลาที่คำนั้นหมายถึง “แอกของวัวทั้งหลาย” (โคยูติ)

๓๓. ข้อว่า อเทงคุณะ | ๑ | ๑ | ๒ | สระเสียงสั้นคือ อ และ เอง (กล่าวคือ เอ และ โอ) เรียกว่า คุณ
ทำไมสระเสียงสั้นคือ อ จึงถูกเข้าใจในสิ่งนี้ว่ามีลักษณะขัดแย้งกับข้อที่กล่าวไว้ในข้อที่กล่าวไว้ในข้อ ๑๗ กตข้อต่อไปจะกล่าวถึงเรื่องนี้

๓๔. ข้อว่า ตปรสตกกาลสย | ๑ | ๑ | ๗๐ | สระที่ตามด้วยอักษร ต และ อักษรที่ตามตัวอักษร ต เป็นชื่อของอักษรที่มีความยาวทางเสียงเช่นเดียวกัน (ข้อ ๙ และ ๑๗)

อักษร อ เป็นตัวแทนของข้อต่างกันทั้ง ๑๘ (ข้อ ๑๗) แต่ เวลาที่ตามด้วย ต ตามกฎ มันแสดงทั้งไม่ยาวและการพดติแบบข้าง

๓๕. ข้อว่า อาทคุณะ | ๖ | ๑ | ๘๗ | เมื่อ อจ มาภายหลัง อ (หรือ อา) ให้ คุณ เป็นตัวแทนเดียวสำหรับทั้งสอง ยกตัวอย่าง อุป + อินทร = อุปนทร (ชื่อของพระกฤษณะ- เกิดเป็นพระอินทร์) คงคา + อุทกม = คงโคทกม (น้ำของพระคงคา) ตัวอย่างนี้ คุณ เอ ถูกแทนที่สำหรับ อ และ อิ และ คุณ โอ สำหรับ อา และ อุ เพราะว่าที่ใช้ในการออกเสียงของ เอ (คอและเพดาน) ถูกนำมาใช้ในการออกเสียง อ และ อิ (ข้อ ๑๖ และ ๒๓) และอวัยวะที่ใช้ในการออกเสียง โอ (คอและริมฝีปาก) ถูกนำมาใช้ในการออกเสียง อา และ อุ

๓๖. ข้อว่า ข้อว่า อุปเทศ’ชุนนาสิก อิต | ๑ | ๓ | ๒ | (ในคำว่า อุปเทศ (ข้อ ๕) สระที่ขึ้นนาสิกเรียกว่า อิต (ข้อ ๗)

ในคัมภีร์ไวยากรณ์ปาณินิ ไม่ปรากฏเครื่องหมายของนาสิกสำหรับสระ ดังนั้น เราจึงรู้จักสระที่เกิดจากนาสิกที่ปาณินิได้เสนอว่ามันเป็นเช่นนั้นหรือพบว่าปาณินิทำการเช่นนั้นที่เขาถือว่าเป็น

^๔ เพราะฉะนั้น เอง บ่งถึงการออกเสียงควบ ๔ คำคือ เอ โอ ไอ เอา และ การแทนที่ ๔ คำ ซึ่งแจกแจงตามโดยดำเนินการกฎเกณฑ์ถูกจัดให้ระหว่างคำเหล่านี้ ดังนั้น คำว่า อย เป็นตัวแทนของ เอ อว ของ โอ, आय ของ โอ และ อาว ของ เอา

นาสิก สระในพระสูตร ๓๗ เรียกว่า อิต ดังนั้น ตามหลักในข้อ ๘ สระนี้อาจถูกใช้ในตอนท้ายของ ปรตยาหาร และ ร ในกฎข้อต่อไป (ข้อ ๒๗) ถือเป็นปรตยาหารนี้ ชื่อเรียกอักษรทั้งสอง คือ ร และ ล ๓๗. ข้อว่า อรุณ รประ ๑๑|๑๕๑| อน ซึ่งแทนที่ ใน ฤ ซึ่ง (ข้อ ๑๗) เป็นตัวแทนของลักษณะ ๓๐ มักตามด้วยปรตยาหาร ร (ข้อ ๓๖) ยกตัวอย่าง กฤษณ + ฤทธิ = กฤษณฤทธิ (การเกิดขึ้นของพระกฤษณะ), ตว + ฤการ = ตวสุการ (อักษร ฤ) - ปรตยาหาร อด บ่งถึง อ อิ และ อุ อ ในคำทั้งสองดำเนินตามคำในตัวอย่างคือ คุณ ตามกฎข้อ ๓๕ (อย่างเช่น ตัวอย่าง ของ อิ และ อุ ดำเนินตามกฎข้ออื่น เราอาจสังเกต กฤ + อติ = กิริติ (การแผ่กระจาย) และ คำว่า ทไวทมาตริ + อ = ทไวมตริ “มีแม่และแม่เลี้ยงทั้งสอง) การแทนที่แบบ คุณ ของ ฤ คือ อ เพราะว่า อ เหมือน ฤ มีเพียงอวัยวะสำหรับการออกเสียงอย่างเดียวแต่ เอ และ โอ หรือแต่ละคำ เหมือนกับ ฤ น้อยมาก (ข้อ ๑๖)

๓๘. ข้อว่า โลปะ ศากลยสย ๑๘|๓๑๙| ความแตกต่างของความคิดเห็นเกี่ยวกับคำว่า ศากลย การลบเป็นตัวเลือกของอักษร ย และ ว ซึ่งดำเนินตาม อ หรือ อา และในที่สุด ของบท ซึ่งตามมาด้วย อศ

(ดังนั้น หเร อิห (ในข้อ ๒๙) กลายเป็นรูป หรยิห ย ที่สุดของข้อว่า หรย ดำเนินโดย อ และมี อิ (อศ) ตามมาอาจถูกตัดออกได้บ้างโดยกฎนี้-ตัวเลือกที่ถูกใช้ตามที่กำหนดไว้สุภาชิตขึ้นอยู่กัอำนาจของนักไวยากรณ์โบราณคือ ศากลย ความเหมาะสมข้อห้ามที่ปาณินิไม่ได้ปฏิเสธไว้ ถึงแม้ว่าท่านไม่ได้อนุญาตไว้ว่าเป็นภาระหน้าที่ รูปแบบของการแสดง หร อิห ควรจะปรากฏเพื่อเสริมแต่งสำหรับการทำรูปตามกฎข้อ ๓๕ -แต่ ณ ที่นี้ กฎตั้งนี้กันข้อนี้ไว้

๓๙. ข้อว่า ปุรวตราสีทรม ๑๘|๒๑| (อะไรก็ตามที่กฎหลังจากนี้ขึ้นอยู่กับที่สุดของงานจะถูกพิจารณาไม่มีผลในความสัมพันธ์กับการนำกฎที่ตามมาใช้)

ตราบเท่าที่ยังเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ดำเนินตามข้อนี้ ทั้ง ๓ บทสุดท้ายของไวยากรณ์ปาณินิ เป็นเหมือนกับกฎทั้ง ๓ ไม่ส่งผลใด ๆ และยิ่งกว่านั้น ในบททั้ง ๓ นี้ กฎที่มาภายหลังเป็นเหมือนกับว่าไม่ได้มีผลใด ๆ ตราบเท่าที่กฎที่ดำเนินไปอยู่ยังคงเกี่ยวข้องอยู่^๕ เช่นเดียวกัน ในกรณีของ หร อิห (ข้อ ๓๘)^๖ ดังนั้นจึงได้รูปเชิงเลือกกว่า หพ อิห หรือ หรยิห “แก่พระหริ ณ ที่นี้” และ คำว่า วิษณ อิห หรือ วิษณวิห “โอ ข้าแต่พระวิษณุเป็นเจ้า ในที่นี้”)

๔๐. ข้อว่า วฤทธิราโทจ ๑๑|๑๑| สระ อา มีเสียงยาว (ข้อ ๓๔) รวมทั้ง ไอ เอา ก็เช่นเดียวกัน เรียกว่า วฤทธิ

^๕ เพื่อความเข้าใจในประเด็นนี้ ต้องคำนึงว่า ไวยากรณ์ปาณินิแบ่งออกเป็น ๘ อัธยาส แต่ละอัธยาสแบ่งออกเป็น ๔ บท และแต่ละบทแบ่งออกเป็นจำนวนสุทรย่อยอีก เวลาที่คำถูกต้องตามกฎไวยากรณ์แล้ว สุทรจะสอดคล้องกัน หรือตรวจตราได้ (ปราปตะ) สาเหตุของการสร้างรูปคำก็จะเกิดขึ้นด้วย

^๖ สาเหตุของการกระบวนกรดำเนินการในข้อ ๓๕ เกิดขึ้น เพราะว่า ไม่มีพยัญชนะตัวใดเข้ามาแทรกระหว่าง อ กับ อิ แต่ การลบบพยัญชนะที่แทรกเข้ามา (ย) มีผลต่อกฎข้อ ๓๘ ซึ่งอยู่ในสุทรที่ ๑๙ ในบทที่ ๓ ของอัธยาสที่ ๘ ของไวยากรณ์ปาณินิ ดังนั้นตราบเท่าที่กฎข้อ ๓๕ ยังเกี่ยวข้องอยู่ ซึ่งเป็นสุทรที่ ๘๗ ของบทแรกของ อัธยาสที่ ๖ การลบบจึงยังมีอยู่เหมือนกับว่าไม่มีผลใด ๆ

๔๑. ข้อว่า ข้อว่า วฤทธิเรจิ |๖|๑|๘๘| เมื่อ เอจ ตามด้วย อ ให้ทำวฤทธิตัวเดียวสำหรับทั้งสอง ข้อนี้ดูขัดแย้ง (อปวาท) กับกฎข้อ ๓๕ ที่ระบุถึง คุณ ในการแทรกเข้ามาในกรณีเช่นนั้น^๗ เช่น คำว่า กฤษณ + เอกตวม = กฤษณเณกตวม (ความเป็นหนึ่งเดียวกับองค์กฤษณะ) คงคา + โอม = คงเคาฆ (ห้วงน้ำแห่งพระคงคา) เทว + ไอศวรยม = เทไวศวรยม (ทิพยภาพของเทวดา) กฤษณ + เอาตกณจยม = กฤษณาตกณจยม (การครวญหาถึงองค์พระกฤษณะ)

๔๒. ข้อว่า เอตเยตตยुत्सु |๖|๑|๘๙| เมื่อกริยา เอติ และ เอตติ ในรูปที่เริ่มต้นกับ เอจ ตามด้วย อ และมีตัวสับเปลี่ยนคือ อุจ (ข้อ ๒๘๒) ตามมา ให้ทำการพฤทธิเป็นตัวเดียวของสระที่พ้องกัน

(กฎข้อนี้ขัดแย้งกับข้อ ๕๑ ซึ่งขัดแย้งกับข้อ ๓๕ ก่อน เช่น อุป + เอติ = อไปติ “เขาย่อมมาไกล” และ อุป + เอเต = อไปเต “มันเพิ่มขึ้น” ในตัวอย่าง ประชเถาหะ ธาตุคือ ประชถ วาหะ และ ศส ถูกนำไปสู่รูป ประชถ อุหะ ถึงสิ่งกฏปัจจุบันนำมาใช้ผลจึงเป็น ประชเถาหะ

เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ในรูปเหล่านี้ที่เริ่มด้วย เอจ?” เพราะเป็นส่วนอื่นของกริยาเหล่านี้ซึ่งเริ่มด้วย เอจ ไม่มีผลโดยกฎข้อนี้ ยกตัวอย่าง อุป + อิต = อูปेत “เข้าถึงแล้ว” (ข้อ ๓๕) มา ภวานปรทิตต = ปร + อิติตต “ไม่ให้ส่งเสริม ท่านผู้เจริญ”

๔๓. อาจมีการเพิ่มเติมว่า การแทนที่ของพฤทธิยังเกิดขึ้นได้ และไม่ใช้การทำคุณะ เมื่อ อุหิณี ตามมาด้วย อกษ คือ อกษ + อุหิณี = อกษเอหิณี “กองทัพ”

๔๔. ข้อว่า การแทนที่ของพฤทธิยังเกิดขึ้นได้ (ข้อ ๔๒) เมื่อ ปร ตามด้วย อุหะ อุฒะ อุฒิเ เอษะ และ เอษยะ เช่น ปร + อุห = ปรเอาห “การโต้แย้งที่ดี” ปร + อุฒะ = ปรเอาฒะ “ความภาคภูมิใจ” ปร + อุฒิ = ปรเอาฒิ “ความมธุทะลุ” ปร + เอษะ = ปรเอษะ “การส่ง” ปร + เอษยะ = ปรเอษยะ “คนใช้”

๔๕. ข้อว่า “และถ้า ฤ ตามด้วย อ ในคำสมาส ตัวแรกแต่ใช้ในความหมายของตฤติยาวิภक्ति หรือ เครื่องมือ ยกตัวอย่าง สุข + ฤตะ = สุขารตะ “ถูกต้องด้วยความสุข” (ข้อ ๓๗ และ ๗๓) ด้วยเหตุผลว่า “คำที่มีความหมายตามตฤติยาวิภक्ति อันไหน? เพราะมีฉะนั้น อย่างเช่นคำสมาส ว่า ปรม + ฤต = ปรมรต “ไปนานแล้ว” กฎข้อนี้ไม่นำมาใช้

๔๖. และเมื่อ ฤณ (หนี) ตามมาด้วย ปร วตหตร กมพล วสนา ฤณ และ ทศา ดังนั้น ปรารณ “หนีหลัก” วตสตรารณ “หนีของการคัดท้าย” กมพลารณ “หนีของผ้าห่ม” วสนารณ “หนีของเสื้อผ้า” ฤณารณ “หนีของหนี, ผลประโยชน์ร่วม” ทศารณ “แม่น้ำโทสรอน หรือ โทสรเน (ข้อ ๑๓๔๑)

๔๗. ข้อว่า อุปสรรคาะ กริยาโยเค |๑|๔|๕๙| ให้ ปร (ข้อ ๔๘) เป็นต้น เมื่อนำหน้ากริยาเรียกว่า อุปสรรค

^๗ กฎข้อนี้มีผลต่อข้อจำกัดของ ข้อ ๓๕ โปรดตัวอักษรยังคงมีพื้นที่เกิดสำหรับการทำสนธิ แต่ถ้ากฎข้อ ๓๓๕ ยังคงมีผลอยู่ การดำเนินการตามกฎปัจจุบันมักถูกกันไว้ กฎที่ใช้ในปัจจุบันดังกล่าวมีความเท่ากันในการยกเว้นสำหรับกฎทั่วไปความรู้ทางพยากรณ์สันสกฤตจึงมักไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวหรือข้อยกเว้น ถึงกฎใด ๆ ซึ่งถือว่า ศัพท์หนึ่งที่ต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎ และมีกฎเป็นของตนเอง

๔๘. โดย “ปร เป็นต้น” หมายถึงคำดังต่อไปนี้ - ปร (ก่อน) ปรา (กลับความ) อป (ปราศ) สม (พร้อม, กับ) อนุ (ภายหลัง) อว (ข้างล่าง, ลง) นิสุ หรือ นิรุ (ไม่มี) ทุส หรือ ทุรุ (ชั่ว, ยาก) วิ (ต่าง, แจ่ม) อัม (ตราบนเท่าที่) นิ (ภายใน) อธิ (ยิ่งใหญ่) อภิ (แท้จริง) อติ “ยิ่ง, เหนือกว่า” สฺ (ดี) อุตฺ (ข้างบน) อภิ (ตรงข้าม) ปรติ (เฉพาะ, ทวนกลับ) ปรี (รอบ) อุป (ใกล้, เข้าไป)

๔๙. ข้อว่า ฎวาทโย ธาตวะ |๑|๓|๑| กริยาธาตุคือ ฎ (เป็น) วา (พัด) เป็นต้น เรียกว่า ธาตุ

๕๐. ข้อว่า อุปสรรคาคติ ธาตอ |๖|๑|๙๑| เมื่อธาตุ (ข้อ ๔๙) เริ่มต้นด้วย ฟ ตามมาด้วย อนุ อุปสรรค (ข้อ ๔๗) ที่สุดใน อ หรือ อา ให้พหุพจน์ทั้งสองเป็นตัวแทนตัวเดียว ดังนั้น คำว่า ปร + ฤจฺจติ = ปรารจฺจติ “เขาย่อมไปด้วยความรีบเร่ง”

๕๑. ข้อว่า เจริ ปรรูปม |๖|๑|๙๔| เมื่อธาตุหนึ่งเริ่มต้นด้วย อัม ตามมาด้วยอุปสรรคที่สุดด้วย อ หรือ อา ให้ลดเหลือสระทั้งสองเป็นรูปแบบสระที่ตามมา เช่น ปร + เอชเต = ปรเชเต (เขาสั่นอยู่), อุป + โัชติ = อุโปชติ (เขาโปรย)

๕๒. ข้อว่า วจฺนฺตยาทิ ฎิ | ๑|๑ |๖๔| ให้ส่วนท้ายสุดของคำ ซึ่งเริ่มต้นด้วยสระสุดท้ายของคำเรียกว่า เรียกว่า ฎิ

๕๓. “ควรจะระบุารูปแบบของสระที่ตามมาเกิดขึ้นจากทั้งสองใน ศกนฺธ เป็นต้น

ดังนั้น ศก อนุธฺ ศกนฺธ (ชนิดของเครื่องแถววัลย์) การก + อนุธฺ = กรกนฺธ (พุทรา), ลางคฺล + อีชา = ลางคฺลีชา (ด้ามจับคันไถ), มารตฺ + อนุธฺ = มารตณฺชะ (พระอาทิตย์), มนสฺ + อีชา = มนีสชา (ปัญญา)

๕๔. ข้อว่า โอมมาโงศจ | ๖ | ๑ | ๙๕| และเมื่อคำศักดิ์สิทธิ์คือ โอม หรือ อุปสรรค อาง (ข้อ ๔๗) ตามมาด้วย อ อา ให้ลดเหลือตัวเดียวเป็นรูปของคำที่ตามมา ยกตัวอย่าง ศิวาย + โอม = ศิวาโยงนมะ (เครื่องประดับตกแต่งพระศิวะ), ศิว + อา + อิติ = ศิวอิ (โอ พระศิวะ ขอพระองค์จงเสด็จมา) (ข้อ ๕, ๕๕, ๓๕)

๕๕. ข้อว่า อกะ สวรณฺ ทิรฺฆะ |๖|๑|๑๐๑| เมื่อสระที่มีลักษณะเดียวกันตามด้วย ออก ให้ที่ฆะสระเป็นตัวแทนของทั้งสอง ยกตัวอย่าง ไทตย + อริ = ไทตยาริ (ปรปักษ์ของอสูร (พระนามของพระวิษณุ)) ศฺริ + อีศะ = ศฺริศะ (เจ้าแห่งศิริ) วิษณฺ + อุทย = วิษณฺอุทย (การอุบัติขึ้นของพระวิษณุ) โทตฺริ + ฤการะ = โทตฺฤการะ (อักษร ฤของนักบวชผู้เจ้าหน้าที่)

๕๖. ข้อว่า เองะ ปทานฺดาตติ |๖|๑|๑๐๙| หลังคำท้ายในบท (ข้อ ๒๐) ถ้า อ ตามมา ให้ลดสระเหลือเพียงตัวเดียวสำหรับคำทั้งสองของสระที่ตามมาภายหลัง ยกตัวอย่าง ทร + อว = ทรวา (โอ พระหริ-ออก), วิษฺโน + อว = วิษฺโน’วา (โอ พระวิษณุเจ้า-ออก) (อธิบาย: ศัพท์ อรทฺธการะ หรือ อักษร ครึ่ง อ โดยทั่วไปมักเขียนในที่ของตัวอักษรดังนั้นจึงลบ ดังที่เขียนเครื่องหมายคำพูดในกรณีนี้ คล้ายกัน)

๕๗. ข้อว่า สรวตฺร วิภาษา โคะ | ๖|๑|๑๒๒| ในทุกที่การเขียนเกี่ยวกับโลกียะและโลกคักดิ์สิทธิ์ จุดเริ่มต้นของคำว่า โค (โค) เป็นบทสั้นสุดใน เอง อาจถูกละไว้ในทางเลือก ก่อน อ ยกตัวอย่าง โค + อक्रम = โค อक्रम หรือ โค'ครม (จำนวนของโค) “เพราะเหตุใดจึงสั้นสุดที่ เอง? เพราะว่าคำว่า โค ที่สุดของคำสมาส จิตรคุ (มีโคลายตัวหนึ่ง) ซึ่งในกลางแล้วสระที่สั้นที่สุดคือ อุ (ข้อ ๒๖๙ และ ๒๗๕) ไม่ใช่ ตัวเลือกของคำที่ไม่เปลี่ยนแปลงที่ยังเหลืออยู่ ดังนั้น คำว่า จิตรคุ + อक्रम = จิตรคฺวกรรม (จำนวนโค ลาย) เพราะเหตุใดบทจึงสั้นสุดดังนั้น? เพราะว่า แม้ว่าจะสั้นสุดด้วย เอง กฎุไม่ได้นำมาใช้จนกว่าคำว่า โค จะเป็นบท (ข้อ ๒๐) เพื่อว่า ในรูปปัญจมีวิภัติหรือการตัดออก(ข้อ ๑๓๗, ๑๕๕, ๓๖ ๑๒๔ ๑๑๑) จึงได้รูป โค+ อห = โคะ (ข้อ ๑๙๓)

๕๘. ข้อว่า ให้แทนที่ด้วยอักษรที่มากกว่าหนึ่งตัวหรืออักษรที่เกิดจากเพดาน ศ แทนที่การแสดงต้น เดิมทั้งหมด

๕๙. ข้อว่า จิจจ |๑|๑|๕๓| และให้สิ่งที่มี ัง เป็นตัวบ่งชี้ แม้ว่าจะประกอบด้วยอักษรที่มากกว่าหนึ่ง แทนที่อักษรตัวสุดท้ายของตัวเดิมเท่านั้น

๖๐. ข้อว่า อวง สโฝฎายนสย |๖|๑|๑๒๓| ตามความคิดเห็นของสโฝฎายนะ อวง อาจเป็นตัวแทนที่ ของ โค ที่สุดบทที่สั้นสุดด้วย เอง ถ้า อจ ตามมา ดังนั้น จึงมีรูป โค + อक्रम = ควากรรม (โคจำนวน มาก) (ข้อ ๕๙, ๕, และ ๕๕) และ โค'ครม (ข้อ ๕๗) เพราะเหตุใดจึงเป็นที่สุดของบท? เพราะว่า โค + ัง = คาวี (ในโค) (ข้อ ๑๓๗, ๑๕๕, ๒๙)

๖๑. ข้อว่า อินฺทฺร จ | ๖| ๑| ๑๒๔| และถ้าคำว่า อินฺทฺร ตามมา ให้ อวน (ข้อ ๖๐) เป็นตัวแทนของ โค คือ โค อินฺทฺระ คเวนฺทฺระ (เทพเจ้าแห่งโค (ชื่อของพระวิษณุ)

๖๒. ข้อว่า ทูราทฺฐเต จ | ๘| ๒| ๘๔| และ ในการเรียกชื่อคนหนึ่งจากระยะไกล การแทนที่ของการ เปลี่ยนแปลงข้างเคียง (ข้อ ๙) ของ ฎิ (ข้อ ๕๒) ถือเป็นทางเลือกหนึ่ง

๖๓. ข้อว่า ปลุตฺปรคฺฤหฺยา อจि นิตยम् |๖|๑|๑๒๕| ให้สระด้านข้างและที่มีช้อยกเว้น เมื่อมี อจ ตามมา คงรูปไม่เปลี่ยนแปลงไปตาม ยกตัวอย่าง อาคจนะ กฤษณา อตร เคาศฺจฺรติ (พระกฤษณะจงเสด็จมา! โคกำลังกินหญ้าอยู่ ณ ที่นี่)

๖๔. ข้อว่า อิทฺูเททฺวิจฺจนํ ปรคฺฤหฺยม |๑|๑|๑๑| ให้ทวิจฺจนะ (ข้อ ๑๔๒) ซึ่งสั้นสุดในทฺิรชฺสระ คือ อี อุ หรือ เอ เป็น ปรคฺฤหฺย (ข้อ ๖๓) ยกตัวอย่าง ทริ เอเตา (ทริสองคนนี้) วิษณุ อีมา (พระวิษณุสององค์ นี้) คจเค อมุ (แม่น้ำคจสองเหล่านี้)

๖๕. ข้อว่า อทฺโส มาต |๑|๑|๑๒| ให้ อี และ อุ มาหลัง ม ของศัพท์ว่า อทฺส (ข้อ ๓๘๖) เป็น ปรคฺฤหฺย (ข้อ ๖๓) ยกตัวอย่าง อมี อีศาะ (เทพเจ้าเหล่านี้) รามกฤษณาวมู อาสาเต (พระรามและ พระกฤษณะทั้งสองเหล่านี้ปรากฏ) -เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “หลัง ม” เพราะว่าในตัวอย่าง อมุเก + อตร = อมุเก'ตร (เหล่านี้ ณ ที่นี่) เอ ไม่ตามหลัง ม แต่เป็น ก ของคำว่า อจ (ข้อ ๑๓๒๑) ไม่

จัดเป็น ปรคฤหฺย อย่างที่น่าจะเป็นตามอิทธิพลของ ข้อ ๖๔ ซึ่งรวมทั้ง เอ อี และ อุ และจากคำที่เป็น ทวิพจน์ ไม่ใช่ในที่นี้ กฎข้อนี้ไม่เป็นประโยชน์

๖๖. ข้อว่า ข้อว่า จาทยโย'สตตเว |๑|๔|๕๗| จ เป็นต้น ซึ่งไม่บ่งถึงเนื้อหาสาระ (ทรวฺย) เรียกว่า นิ ปาต

๖๗. ข้อว่า ปราทยะ | ๑|๔|๕๘| ให้ ปร เป็นต้น เป็นเช่นเดียวกัน (ข้อ ๔๘ และ ๖๖)

๖๘. ข้อว่า นิปาต เอกาชนาง |๑|๑|๑๔| นิปาตทุกตัว (ข้อ ๖๖) ที่มีสระเดียวกัน อาง เป็น ปรคฤหฺย (๖๔)

ยกตัวอย่าง อิ อินฺทระ (โอ ข้าแต่องค์อินทร์) อุ อุเมศะ (โอ องค์เทพีอุมา) นิปาตคือ อา เป็น ตัวเชื่อมโยงซึ่งทำให้เกิดความกลมกลืนในความหมายของประโยค หรือ อย่างอื่นที่บ่งถึงความจำ ไม่มี ง ดังนั้นจึงไม่ใช่สิ่งยกเว้นตั้งข้างบน ยกตัวอย่าง อา เวงฺงฺนุ มานยเส (บัดนี้ ท่านจงคิดเช่นนั้น โดยไม่มี ความคิดเช่นนั้นเสมอ) อา เวงฺงฺ กิลลา ตต (อา - บัดนี้ ข้าพเจ้าจำได้ มันเป็นเช่นนั้น) ในที่แห่งอื่น กล่าวคือ เมื่อใช้กับการลดลง อา มีการบ่งถึง ง และ เป็นหัวข้อของการยกเว้นที่ไม่อนุญาตข้างบน ยกตัวอย่าง อาง + อุชฺณม = โอบุชฺณม (ความอบอุ่นเล็กน้อย) (ข้อ ๕,๓๕)

๖๙. ข้อว่า โอต |๑|๑|๑๕| ที่สุดนิปาตใน โอ จัดเป็น ปรคฤหฺย (ข้อ ๖๔) ยกตัวอย่าง อโห อีศาะ (โอ ข้า แต่พระเจ้า)

๗๐. ข้อว่า สัพฺพุทธา ศากลยสยเตา วนารเช |๑|๑|๑๙| ในการอนุโลมตามความเห็นของ ศากัลยะ ให้ โอ ในอาลปนะเอกพจน์ เมื่อตามด้วย อิติ, ไม่มีในพระเวท เป็น ปรคฤหฺย (ข้อ ๖๔) ดังนั้น อาจได้รูป วิษฺณ อิติ โดยกฎข้อนี้ หรือ วิษฺณวิตติ ด้วยกฎข้อ ๒๙ หรือ วิษฺณ อิติ โดยการดำเนินการต่อไปของกฎ ที่เป็นทางเลือกข้อ ๓๘ “โอ พระวิษฺณเจ้า” ดังนี้ เป็นต้น

๗๑. ข้อว่า มย อุญา โว วา |๘|๓|๓๓| แทนที่ปัจจัย อุณฺ (กล่าวคือ อัพฺพยปัจจัย อุ) หลังจาก ปรตฺยา หาร มย ถ้า อณฺ ตามมา มี ว ทางเลือก ยกตัวอย่าง กิม+ อุ+ อุกฺตม =กิมวุกฺตม (ได้กล่าวแล้วหรือ) หรือ กิมฺ อุกฺตม (ข้อ ๖๘)

๗๒. ข้อว่า อิโก'สวฺรเณ ศากลยสย หฺรฺสวฺศจ |๖|๑|๑๒๗| และในการอนุโลมตามความเห็นของศากัล ยะ เมื่อมีสระที่ต่างกันตามมา ให้ลดเป็นสระสั้นแทนใน คำว่า อิกิ ที่สุดของบท

ข้อห้ามของการทำให้สั้นลงนี้ไม่ใช่กฎยกเลิกทั้งหมด สระทั้งหลายจะไม่อยู่ภายใต้การ เปลี่ยนแปลงข้างหน้า (เช่นในข้อ ๒๑ ควรเป็นสาเหตุให้ทำ) ยกตัวอย่าง ฉกริ +อฺตฺร = ฉกริ อฺตฺร (องค์ วิษฺณผู้มีจักรเป็นอาวุธ ในที่นี้) ในตัวเลือกที่ไม่ต้องทำสระให้สั้นลง คือ ฉกริ +อฺตฺร = ฉกรฺยตฺร (ตามข้อ ๒๑) เพราะเหตุใด “ที่สุดของบท”? ในตัวอย่าง เคาริ +เอา = เคารฺเยา (เทพีเคารีทั้งสอง) ไม่มี ข้อยกเว้น (ข้อ ๒๑) ที่สุดของคำใน อี ไม่ใช่ที่สุดบท (จากข้อ ๒๐ เราารู้สิ่งที่ทำให้เป็นบท แต่วิธีที่จะ แนใจได้ว่า คำเป็นบทม เมื่อมีลักษณะอ้างถึง ซึ่งบางครั้งเกิดขึ้น ไม่มีสิ่งที่เป็นตัวแทนที่เห็นได้ในคำนั้น

เราต้องอดทนในการเรียนต่อไปไม่หยุด ในขณะที่เดียวกันเราต้องจำไว้ว่ากฎเกณฑ์เฉพาะอย่างใดอ้างถึง บท เท่านั้น หรือรูปอื่นของคำพูด)

๗๓. ข้อว่า อโจ หฺรภฺรยํ ทเว |๘|๔๖| แห่ง ยรฺ กล่าวคือ พยัญชนะทุกตัวยกเว้น หฺ หลังอักษร ร หรือ ห ตามหลัง อด ให้มีการทำซ้อนได้ ดังนั้นจึงเป็น เคารฺยเยา หรือ เคารฺเยา (เทวีเคารีทั้งสอง)

๗๔. ข้อว่า ตัวเลือกของการทำรัสสะ (ข้อ ๗๒) ไม่ทำในคำสมาส ยกตัวอย่าง วาปี + อศฺว = วาปฺยศฺย (ม้าตัวหนึ่งซึ่งสามารถเดินบนน้ำได้) (ซึ่งประยุกต์ตามข้อ ๒๑ เป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้)

๗๕. ข้อว่า ฤตฺยกะ |๖|๑|๒๑๘| อกฺ (กล่าวคือ อ หรือ อา ในการเพิ่มเข้ากับสระอื่นใน ข้อ ๗๒) สุดท้ายในบท อาจจะทำรัสสะคำที่ใช้แทนได้ ตามที่กล่าวไว้ข้างต้น (ข้อ ๗๔) เมื่อ ฤ เสี่ยงสั้นตามมา ยกตัวอย่าง พฺรหฺมา + ฤชฺ = พฺรหฺมฤชฺ (พระฤชผู้ประเสริฐ) (ข้อ ๓๕ และ ๓๗) เพราะเหตุใด ที่สุดของบท? เพราะว่า ในคำว่า อารฺจฺยหฺตฺ (เขากำลังไป) ในที่ อา ไม่ใช่ที่สุตฺบ (ซึ่งเป็นสิ่งเพิ่มเข้ามาซึ่งมาจาก ข้อ ๔๗๘) ตัวเลือกของกฎข้อนี้ไม่นับเข้า ดังนั้น จึงได้รูป อา+ฤจฺยหฺตฺ = อารฺจฺยหฺตฺ ตามข้อ ๒๑๘

การสนธิพยัญชนะ

๗๖. ข้อว่า สฺตฺตะ ศฺจฺนา ศฺจฺะ |๘|๔|๔๐| ในหมวด ส และ ตฺ (กล่าวคือ ทนฺตชพยัญชนะ คือ ต ถ ท ฐ น ข้อ ๑๗) เมื่อมาสัมพันธ์กับ ศ และ จฺ (กล่าวคือ ตาลุชพยัญชนะ จ ฌ ช ฌ ญ) มี ศ และ ตาลุชพยัญชนะ ยกตัวอย่าง รามฺสฺ + ศฺเต = รามฺศฺเต (นายรามนอน) รามฺสฺ จิโนติ รามฺศฺจิโนติ (นายรามย่อมรวบรวม) สทฺ จิตฺ สจฺจิตฺ (จิตบริสุทธิ์) (ข้อ ๔๐) ศารฺณฺคินฺ ชยฺ ศารฺณฺคินฺชยฺ (โอพระวิษณุเจ้าผู้ทรงอำนาจ)

๗๗. ข้อว่า ศาตฺ |๘|๔|๔๔| ข้อนี้ (ข้อ ๗๖) ไม่ได้กล่าวถึงพยัญชนะที่เกิดจากพัน (ทนฺตช) ที่มาหลัง ศ ยกตัวอย่าง วิศฺ + น = วิศฺน (ผู้มีราคะ) ปฺรศฺ น ปฺรศฺน (คำถาม) ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น

๗๘. ข้อว่า ษฺญฺนา ษฺญฺะ |๘|๔|๔๑| ในหมวด ส และ ตฺ (กล่าวคือ ทนฺตชพยัญชนะ คือ ต ถ ท ฐ น ข้อ ๑๗) เมื่อมาสัมพันธ์กับ ษ และ ตฺ (กล่าวคือ มุทชพยัญชนะ คือ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ) มี ษ และ ฏ (นั่นคือมีการซ้อนพยัญชนะที่เกิดจากมุทช) ยกตัวอย่าง รามฺสฺ + ษฺชฺฐ = รามฺษฺชฺฐ (นายรามที่ ๖) รามฺสฺ + ฎฺกฺเต = รามฺษฺฎฺกฺเต (นายรามยี่น) เปฺษฺ + ตา = เปฺษฺฎา

๗๙. ข้อว่า น ปทานฺตาโนรนาม |๘|๔|๔๒| หลังจาก ฏฺ (ข้อ ๗๘) อยู่หลังบท การเปลี่ยนทนฺตชให้เป็นมุทช ยกเว้นกรณีของปัจจัย นาม จะไม่เกิดขึ้น ยกตัวอย่าง ชทฺ + สนฺต = ชญฺสนฺต (ความดีหก) (ข้อ ๔๐) ชทฺ + เต = ชญฺเต (พวกเขาทั้งหลายหก), เพราะเหตุใดจึงที่สุดของบท? จงเปรียบเทียบ อีชฺ + เต = อีญฺเต (เขายกย่อง) ในที่ไม่เป็นเช่นนั้น เพราะเหตุใดจึงที่สุดของ ญฺ? เพราะว่า ษ ซึ่งเกิดจากมุทช ไม่รวมอยู่ด้วยกัน ยกตัวอย่าง สฺรฺปิษฺ + ตม = สฺรฺปิษฺฏม (เนยในที่สะอาดยอดเยี่ยม)

๘๐. ควรเน้นว่า นวติ และ นครี พร้อมด้วย นาม ไม่เข้าตามข้อ ๒๙ จากที่ประสบในการเปลี่ยนแปลงมุทช ยกตัวอย่าง ชทฺ + นาม = ชญฺนาม (แห่ง หก) ชทฺ + นวติ = ชญฺนวติ (เก้าสิบหก) ชทฺ + นครฺย = ชญฺนครฺย (เมืองทั้งหลาย หก) ซึ่งมีชื่อเป็นสตรีลิงค์

๘๑. ข้อว่า โตะ ษิ | ๘|๔| ๔๓| ในวรรค ๓ (ข้อ ๗๖) ไม่มีการซ้อนคำที่เป็นมฺุทธชะ เมื่อตามมาด้วย ษ ยกตัวอย่าง สน + ษษุ = สนษษุ (เป็นที่เจ็ด)

๘๒. ข้อว่า ภกลำ ชโศ'นเต |๘|๒|๓๙| ในพยัญชนะ ฌล (กล่าวคือ พยัญชนะทุกตัวยกเว้นสระกึ่งหรือ พยัญชนะนาสิก จึงเป็น ชศ (กล่าวคือ พยัญชนะอโฆสะ สิลิล) ที่สุดท้ายของบท ยกตัวอย่าง วาก+ อีศ = วาศีศ (เทพเจ้าของคำพูด) เป็นชื่อของวฤหัสติ

๘๓. ข้อว่า ยโร'นุนาสิเก'นุนาสิโก วา |๘|๔|๕๕| ในพยัญชนะของ ยร อยู่ท้ายบท เมื่อมีพยัญชนะ นาสิกตามมา อาจจะมีพยัญชนะเสียงนาสิก ยกตัวอย่าง เอตท + มุราริ = เอตนมุราริ

๘๔. ข้อว่าเมื่อมี ปรตยยะตามหลังในภาษาการดำเนินตามกฎ (ข้อ ๘๓) เป็นสิ่งสำคัญ ยกตัวอย่าง ตต มาตรม ตนมาตรม (เพียงเท่านั้น) หรือ ธาตุเบื้องต้น ฉิต มยม จินมยม (สำเร็จด้วยจิต)

๘๕. ข้อว่า โตรลิ |๘|๔|๖๐| ในพยัญชนะวรรค ๓ (ข้อ ๗๖) เมื่ออักษร ล ตามมา เอกพจน์กับอักษรที่ แทนที่ได้ ยกตัวอย่าง ตต + ลย = ตลลย (การทำลายของมัน) ล ใช้แทนที่ น ซึ่งเป็นนาสิก (ข้อ ๑๗) ข้อนี้บางครั้งระบุ โดยการเขียนทับเครื่องหมาย จันทรวิณฑุ ดังใน คำว่า วิทวาน + ลิกขติ = วิทวาล ลิกขติ (นักปราชญ์เขียน)

๘๖. ข้อว่า อุทะ สถาสตมโอะ ปุรวสย |๘|๔|๖๑| หลังจาก อุท ในห้องของคำ สธา และ สตมภ การ แทนที่คืออักษรที่อยู่ในกลุ่มของศัพท์ก่อน

(ดังนั้น สมมติว่า เราต้องวางเข้ากัน อุท + สธานม คำพึงเพยที่ปราศจากคำอธิบายแสดง ให้เห็นคำว่า อุท ในปัญมวิภักติ เราต้องสืบให้แน่ชัดจากกฎข้ออื่นว่าในปัญมวิภักตินี้มีข้อยกเว้นพิเศษ เช่นเดียวกับในสัทมวิภักติใน ข้อ ๒๑ การดำเนินการตีความในที่นี้จึงตามมา)

๘๗. ข้อว่า ตสมาทิตยุตตรสย |๑|๑|๖๗| การผันรูปวิภักติที่มีเหตุโดยการแสดงของศัพท์ในปัญมวิภักติ จะถูกเข้าใจให้เชื่อมคำแทนบางสิ่งในว่างของสิ่งนั้นซึ่งตาศัพท์ที่แสดงถึงโดยคำ

ดังนั้นการแทนที่คำของอักษร ท ที่เชื่อมกันตามข้อ ๘๖ มีอยู่ในที่ว่างของศัพท์ว่า สธา กับ สตมภ ข้อนี้เป็นสิ่งที่เหมาะสม (ตามข้อ ๒๖ และ ๒๗) โดยการดำเนินการตามที่กล่าวแล้ว

๘๘. ข้อว่าข้อว่า อาทะ ปรสย |๑|๑|๕๔| คำศัพท์ที่ถูกเชื่อมต่อในที่ว่างของ สิ่งตามมา ต้องถูกเข้าใจ ในฐานะมาในที่ว่างของอักษรตัวแรกของสิ่งนั้นเท่านั้น

(ดังนั้นคำที่ยกมาเป็นตัวอย่าง คือ อุท สธานม (ข้อ ๘๖) เป็นอักษรทันตชะถูกแทนที่ สำหรับตัว ส อักษรทันตชะ เช่น ส มีลักษณะของ วิวาร และ มหาปราณ (ข้อ ๑๖) กล่าวคือ เป็นทั้ง เสียงหนักและชนิด กล่าวคือ ฤ เป็นอักษรที่เหมาะสมของชุด (ข้อ ๒๓) ดังนั้น จึงได้ อุท ฤธานม ซึ่งจะ มาตามกฎข้อถัดไป)

๘๙. ข้อว่าข้อว่า ภกิโร ภกิри สวรณ |๘|๔|๖๕| มีการตัดออกที่เลือกได้ของ ฌร นำหน้าโดยพยัญชนะ เมื่อ ฌร เอกพจน์ ตามมา ดังนั้น เราอาจได้รูป อุท ธานม และ อุท ฤธานม อย่างใดอย่างหนึ่งของคำที่ กฎดังกล่าวนำมาใช้

๙๐. ข้อว่า และเมื่อ ขร ตามมา ให้เป็นรูป จร ในช่วงของ จล ดังนั้น ในตัวอย่างข้อ ๘๙ ท เสียงสั้น เปลี่ยนเป็นเสียงหนักคือ ต และจะได้รูป อุตถานม หรือ อุตถถานม (ลูกฮือขึ้น) และ เช่นกัน (ข้อ ๘๖) ด้วยกระบวนเดิม คือ อุตตมถานม (สนับสนุน)

๙๑. ข้อว่า ขริ จ |๘|๔|๕๕| ในช่องว่างของอักษร ห หลัง จย มีทางเลือกอักษรที่เป็นกลุ่มเดียวกันกับตัวแรก อักษรที่สี่ของแต่ละวรรค (กล่าวคือกลุ่มธนิตเสียงเบา) เป็นตัวแทนที่เหมาะสมของ ห (ข้อ ๑๖) ดังนั้น วค+หริ เขียนรูปเป็น วคหริ (ซึ่งมีวาทศิลป์) (หมายถึง สิ่งใดตัวหนึ่ง)

๙๒. ข้อว่า ศาสน์ ฎิ |๘|๔|๖๓| ในกลุ่มของพยัญชนะกัณฑชะ คือ ศ นำหน้าโดย จย มีตัวเลือกคือ อักษร ฉ เมื่อติดตามมา ยกตัวอย่าง ตท ศิว ตามกฎข้อนี้ เป็นรูป ตท ฉิว และจากนั้น ตามข้อ ๗๖ และ ๙๐ เป็นรูป ตฉฉิว ในรูปตัวอื่น (ตามข้อ ๗๖ และ ๙๐) มันจึงได้รูปเป็น ตฉฉิว (พระคิจะเจ้าพระองค์นั้น)

๙๓. ข้อว่า มันควรเน้นว่า กฎข้อที่กล่าวมาก่อนนี้ใช้ไม่เพียงแต่เมื่อมี อต ตามมา แต่ เมื่อมี อม ตามมา ดังนั้นจึงได้รูป ตท +ศโลเกน = ตฉฉโลเกน (โดยโคลกนั้น) ที่ซึ่ง ศ ตามมาด้วย ล

๙๔. ข้อว่า โม'นุสวาระ |๘|๓|๒๓| ในที่ว่างของอักษร ม อยู่ท้ายในคำว่า ปท (หรือ ในคำอธิบาย ตามข้อ ๒๗ คำว่า “ในที่ของ ปท ที่สิ้นสุดด้วย ม) มี อนุสवार เมื่อตามมาด้วยพยัญชนะ ยกตัวอย่าง หริม+วนเท= หริณวนเท (ข้าพเจ้าขอภิวาทพระวิษณุเจ้า)

๙๕. ข้อว่า ข้อว่า นศจาปทานตสย ภกลิ |๘|๓|๒๔| แต้นในช่วงระหว่างอักษร น กับ ม ซึ่งไม่อยู่ตัวท้ายของบท และตามมาด้วย จล ให้ใส่อนุสवार

ยกตัวอย่าง ยศาน + ลี = ยศานลี (การมีชื่อเสียง ท. ข้อว่า) อากรม+ สยเต = อากรมสยเต (เขาจะบรรเทา)

๙๖. ข้อว่า ในช่องของอนุสवार เมื่อ ยย ตามมา อักษรเป็นอักษรกลุ่มเดียวกันนำมาแทนที่ | ๘ | ๔ | ๕๘ | เช่น ศาน +ต =ศานต (เงียบสงบ)

๙๗. ข้อว่า ในช่องของอนุสวาร ที่สุดท้ายบท การแทนที่ (ตามข้อ ๙๖) เป็นตัวเลือก |๘| ๔|๕๙| เช่น ตวนกโรชิ หรือ ตวน กโรชิ (ท่าน ทำ)

๙๘. ข้อว่า โม ราชิ สมะ กุเวา |๘| ๓|๒๕| ให้อักษร คือ ม ที่อยู่ระหว่าง ม ของ สม (ข้อ ๔๘) เมื่อตามมาด้วย ราช ที่สำเร็จด้วยปัจจัย กวิป (ข้อ ๘๕๕) ตัวอย่าง สม ราต สมราต (จักรพรรดิ)

๙๙. ข้อว่า เห มปเร วา |๘| ๓| ๒๖| เมื่อมีอักษร ห ตามมา ซึ่งต้องตามด้วย ม การแทนที่ ม เป็นตัวเลือก คือ ม นั่นเอง ตัวอย่าง กิมทสยติ (หรือโดยข้อ ๙๔) กิน ्हมลยติ (อะไรเป็นสาเหตุให้เขาสั้น)

๑๐๐. ข้อว่า เมื่ออักษร ห ตามมา และตัวมันเองตามมาด้วยอักษร ย ว หรือ ล การแทรกคำสำหรับมะเป็นตัวเลือก คือ ย ว หรือ ล (ข้อ ๓๐) ตัวอย่าง กियหะ หรือ, ตามข้อ ๙๔ กินหุลยติ (อะไร เป็นสาเหตุให้เขาสั้น) กิลลททยติ หรือ กิน ्हลททยติ (อะไรทำให้ดีใจ)

๑๐๑. ข้อว่า นปเร นะ | ๘ | ๓ | ๒๗ | เมื่อ ห ตามมาโดยไม่ตามมาด้วยอักษร น การแทนที่ ม โดย น เป็นตัวเลือก ตัวอย่าง กินฺหฺนฺเต หรือ ดัวยอนฺสฺวาร (ข้อ ๙๔) กินฺ หฺนฺเต (อะไรย่อมระงับ)

๑๐๒. ข้อว่า ทะ สิ จฺญ | ๘ | ๓ | ๒๙ | จฺญ เป็นสิ่งที่เพิ่มเข้ามาโดยทางเลือก (อาคม) ของ พยัญชน ทนฺตชะ เมื่อตามมาด้วยพยัญชนะมฺทชะ คือ ทฺ ดังในตัวอย่าง ศตฺ สนฺตชะ (การเป็นหก) คำถามในที่นี้เกิดขึ้นเช่นเดียวกับที่อาคมถูกวางไว้ ด้วยการอ้างอิงถึงสิ่งที่เราได้พบทิศทางดังกล่าว

๑๐๓. ข้อว่า อาทฺยฺนฺเตา ฏฺกิตฺเตา | ๑ | ๑ | ๔๖ | คำใดก็ตามที่ลงอาคมที่กล่าวชัดเจนแล้ว ต้องแยกแยะ โดย ฏฺ หรือ ก ซึ่งมาก่อนหรือตามหลัง ตามลำดับ การลงอาคม ส ที่กล่าวชัดในข้อ ๑๐๒ ถูกแยกแยะด้วย ฏฺ (ข้อ ๕) ดังนั้นการลงอาคมที่มาก่อน ส ส่วน ฏฺ ให้ตัดออก ตามข้อ ๕ และ ๗ และ สระ ตามข้อ ๓๖ และ ๗ ส่วน ฐ ให้เป็นเป็น ต ตามข้อ ๙๐ ดังนั้นจึงได้รูป ศกฺตฺสนฺตชะ หรือ ไม่มีการลงอาคม (ข้อ ๑๐๒) เป็น ศกฺตฺสนฺตชะ (เป็นหก)

๑๐๔. ข้อว่า ง และ ณ เมื่อตามมาด้วย ศารฺ มีการลงอาคม กฺก และ ฏฺก | ๘ | ๓ | ๒๘ | ตัว ก แสดงว่าการลงอาคมตามอักษร (ข้อ ๑๐๓) ยกตัวอย่าง ปฺราง+ษษฺฐ หรือ ปฺรางกฺษษฺฐ (ส่วนที่อยู่ข้างหน้าที่หก) สฺคณฺ ษษฺฐ หรือ สฺคณฺกฺษษฺฐ (ตัวเศษเลขที่หก)

๑๐๕. ข้อว่า นศจ | ๘ | ๓ | ๓๐ | และอักษร ส ที่เกิดจากพินฺ หลังจกสิ้นสุดที่ น การลงอาคม จฺญ (ข้อ ๑๐๒) เป็นทางเลือก ตัวอย่าง สนฺ ตสะ หรือ สนฺ สะ (เขา เป็น)

๑๐๖. ข้อว่า ศิ ตฺก | ๘ | ๓ | ๓๑ | แห่ง น ที่สุดในบท มีการลงอาคม ตฺก เมื่อ ศฺ ที่เกิดจากเพดาน ตามมา ยกตัวอย่าง สนฺ+ ต + ศมฺกฺ= สณฺจณฺมฺกฺ (ข้อ ๙๒ และ ๗๖) ซึ่งโดยการตัด จ ออก (ข้อ ๘๙) อาจเปลี่ยนรูปเป็น สณฺจณฺมฺกฺ (พระคิระผู้ดีเยี่ยม) สณฺจศมฺกฺ (ข้อ ๙๒) ถ้าไม่มีการลงอาคมจะได้รูป สณฺศมฺกฺ

๑๐๗. ข้อว่า งโม หฺรฺสฺวาทฺจ ิงฺมณฺนิตฺยม | ๘ | ๓ | ๓๒ | เมื่อมี สระ อะ ตามหลังบทที่สิ้นสุดใน ิงฺม ให้ลดสระเสียงสั้นลง และลงอาคม ิงฺมฺกฺ เสมอไป ตัวอย่าง ปฺรตฺยงฺ + อาตฺมา = ปฺรตฺยงฺงาตฺมา (ตัวตนเป็นสิ่งมีอยู่อย่างชัดเจน)

๑๐๘. ข้อว่า สมะ สฺฎฺ | ๘ | ๓ | ๕ | ในช่องของ สม เมื่อ สฺฎฺ ตามมา มี รฺ ตัวอย่าง กฺฏฺข้อนี้ สม + สฺฎฺ + กรฺตฺตา หลังอักษรที่กล่าว (ตามข้อ ๓๖ และ ๗) จะถูกตัดออก จึงได้รูป เป็น สรฺ + ส + กรฺตฺตา

๑๐๙. ข้อว่า อตฺรานฺนาสิกะ ปุรฺวสฺย ตฺ วา | ๘ | ๓ | ๒ | แต่ในที่นี้ ในไวยากรณ์ที่ รฺ เป็นหัวข้อของการอธิบาย รูปที่ขึ้นนาสิก ใช้แทนที่ตามมาด้วย รฺ ดังนั้น ตามกฎในตัวอย่างข้อ ๑๐๘ อะ ที่ สรฺ เป็นเสียงนาสิก นี้อาจเป็นเครื่องหมาย จันทรพินทุ (ข้อ ๘๕)

๑๑๐. ข้อว่า อนฺนาสิกาทฺ ปโร'นฺสฺวาระ | ๘ | ๓ | ๔ | หลังอักษรที่ตามมา รฺ ถ้าเราละการแทนที่พยัญชนะเสียงนาสิก (ตามตัวเลือกที่สามารถทำได้ตามข้อ ๑๐๙) อนฺสฺวารจะต้องลงอาคม^๘

^๘ ดังนั้น ตามตัวอย่างข้อ ๑๐๘ ถ้าไม่มีการแทนพยัญชนะนาสิก ตามข้อ ๑๐๙ เราต้องเขียน อนฺสฺวาร ในฐานะเป็นการลงอาคม

๑๑๑. ข้อว่า ขรวสานโยรววิสรชนียะ |๘|๓|๑๕| แทน อักษร ร ที่สุดของบท มีการลง วิสโรค เมื่อ ขร ตามมา หรือ เมื่อมีการลู อ (ข้อ ๑๑๔) ดังนั้น ร ในตัวอย่างของ ๑๐๘ เปลี่ยนเป็นเสียงใบ้ หุ คือ สนห + ส +กรตุตา

๑๑๒. ข้อว่าข้อว่า ตเรสตรยะ |๗|๑|๕๓| แทนที่ของ สม (ข้อ ๑๐๘) และศัพท์ ปุม และ กาน การ แทนที่ ส (สำหรับ วิสโรค ตามข้อ ๑๑๒) ความเน้นว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ตามหลักข้อ ๑๒๓) ดังนั้น ยกตัวอย่าง ภายใต้กฎข้อ ๑๐๘ เปลี่ยนมาเป็น สนสสุกรตุตา (ผู้ทำสำเร็จ) น แสดงสัญลักษณ์ ของเสียงนาสิก (ข้อ ๑๐๙) หรือ อนุสวาร (ข้อ ๑๑๐)

๑๑๓. ข้อว่า ปุมะ ขยยมบเร |๘|๓|๖| แทนที่ศัพท์ ปุม เมื่อ ขย ตามมาโดย อม ตามมา จึงลง รุ ตัวอย่าง ปุม โกกิล ปุนสโกกิล (นกโกกิลาตัวผู้) ที่ น เป็นตัวแทนสัญลักษณ์ของเสียงนาสิก (ข้อ ๑๐๙) หรืออนุสวาร (ข้อ ๑๑๐) จงดูข้อ ๑๑๑ และ ๑๑๒

๑๑๔. ข้อว่า นศฉวยปรศาน |๘|๓|๗| แทนที่ของ น ที่สุดของบท ยกเว้น น ในคำว่า ปรศาน เมื่อ ฉว ตามมา ถูกตามมาโดย อม จะมี รุ ตัวอย่าง จกริน + ตรายสว น ในที่นี้อยู่ที่ที่สุดบท และ ฉว (ต) ตามมาด้วย อม (ร) ดังนั้น น กลายเป็น รุ ซึ่งตามหลักข้อ ๑๑๑ เป็น วิสโรค ก่อน พยัญชนะหนัก สระ ที่ตามมาที่เป็นนาสิกตามข้อ ๑๐๙ หรือ ตามด้วย อนุสวาร ตามข้อ ๑๑๐

๑๑๕. ข้อว่า วิสรชนียสย สะ |๘|๓|๓๔| แทนที่ วิสโรค ให้ลง ส เมื่อ ขร (พยัญชนะเสียงหนัก) ตามมา โดยกฎข้อนี้ เพิ่มเติมข้อ ๑๑๔ จกริน ตรายสว กลายมาเป็น จกรินสตรายสว (ข้าแต่ท่านผู้จ้ำง ทรง จักรเป็นอาวุธ) ณ ที่ น แสดงให้เห็นทั้งเสียงนาสิก (ข้อ ๑๐๙) หรือ อนุสวาร (ข้อ ๑๑๐) ทำไมเราจึง กล่าว ในข้อ ๑๑๔ “ยกเว้น น ในคำว่า ปรศาน” เพราะว่ากฎข้อนั้นไม่ใช่เป็นตัวอย่าง เช่น ปรศาน ตโนติ (ชายผู้เสียบสงบแพร่กระจายไป) และทำไม “ที่สุดของบท” เพราะว่าไม่ใช่กับกรณีเช่นหน ตี หนตี (เขามา) ในขณะที่ หน ไม่ใช่บท

๑๑๖. ข้อว่า นณฺ เป |๘|๓|๑๐| แทนที่จะเป็น น ของคำว่า นริน เมื่อมีอักษร ป ตามมา มีทางเลือก คือ รุ

๑๑๗. ข้อว่า กุโปวะ ฆ ก ฆ เปา จ |๘|๓|๓๗| และเมื่อพยัญชนะ อ ของพยัญชนะกลุ่มกัณฑชะ หรือ โอฐชะ (ริมฝีปาก) ตามมา แทนที่จะลงวิสโรคะ จึงเป็น ซิวามูลีย และ อุปมานีย (ข้อ ๑๕) ทางเลือก ของ วิสโรคะ ถูกใช้ในคำว่า “และ” (ข้อ ๑๑๑) ดังนั้น คำว่า นณฺ ปาหิ (ข้าแต่องค์ผู้ปกป้อง พระองค์ ทรงมนุษย์) อาจเขียนได้ ๕ วิธี คือ อย่างธรรม หรือ ซ้อนด้วยเสียงนาสิก (ข้อ ๑๐๙) และ อุปมานีย (ข้อ ๑๑๗) หรือด้วยอักษรนาสิกและวิสโรคะ (ข้อ ๑๐๙ และ ๑๑๑) หรือด้วยการแทนด้วยอนุสวาร (ข้อ ๑๑๐) ซึ่งตามมาด้วยทั้ง อุปมานียหรือ วิสโรคะ

๑๑๘. ข้อว่า ตสย ปรมามเรชิตม |๘|๑|๒| แห่งคำที่กล่าวสองครั้ง ให้อักษรเรียกว่า อามเรชิต หรือ การซ้อน

๑๑๙. ข้อว่า กานามเรทธิเต |๘|๓๑๒| แทนของ น ของคำว่า กาน ให้ลง ร เมื่อมีการซ้อนติดตามมา ตัวอย่าง กาน กาน กานสกาน (สิ่งของพวกเขา) ในที่ น ของพยางค์แรกเป็นนาสิก (ข้อ ๑๐๙) หรือ อนุสवार (ข้อ ๑๑๐) สำหรับ ส จงดูข้อ ๑๑๑ และ ๑๑๒

๑๒๐. ข้อว่า กเว จ |๖|๑|๑๓| และเมื่อมีอักษร ฉ ตามมา การขยายสระเสียงสั้น คือ ตุ (ข้อ ๑๐๓) ตัวอย่าง ศิว+ ฉายา = ศิวฉายา (ฉายาแห่งพระศิวะ) (ข้อ ๗๖)

๑๒๑. ข้อว่า ปทานตาทวา |๖|๑|๑๖| เมื่อ ฉ มาข้างหลัง และมีสระเสียงยาวในบท การขยาย ตุ เป็น ตัวเลือก ยกตัวอย่าง ลกษฺมี ฉายา ลกษฺมีฉายา หรือ ลกษฺมีฉายา (พระฉายาของพระลักษฺมี) (ข้อ ๗๖)

การสนธิพยัญชนะมีมาก ต่อไปนี้จะแสดงการทำวิสรคะ

๑๒๒. ข้อว่า แทนที่วิสรคะ มี ส เมื่อพยัญชนะเสียงหนัก(ธนิต) ตามมา |๘|๓|๓๔|

ยกตัวอย่าง วิษฺณุ + ตราตา = วิษฺณุสตราตา (องค์พระวิษฺณุผู้ทรงปกป้อง)

๑๒๓. ข้อว่า วา ศรี |๘|๓|๓๖| เมื่อ ศร (พยัญชนะเสียงเสียดแทรก) ตามมา วิสรคะ อาจใช้เป็น ตัวเลือกแทน วิสฺรค หรือ นอกจากนั้น ไม่อาจคงอยู่อย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่าง หริ + เศเต หรือ หริศฺเศเต (องค์หริเจ้ากำลังนอน) (ข้อ ๗๖)

๑๒๔. ข้อว่า สสฺชฺษุ รุ |๘|๒|๖๖| แทนที่ ส ที่สุดบท และของคำว่า หฺชฺษุ ให้เป็น รุ

๑๒๕. ข้อว่า โอตฺ ไรโรปลฺตาทปฺลฺเต | ๖|๑|๑๑๓| แทนที่ของ รุ ซึ่งมาหลังเสียงสั้น (อ) ให้ลง อุ เมื่อมี เสียงสั้นตามมา ตัวอย่าง ศิวรฺ + อรฺจย = ศิว + อุ + อรฺจย = ศิวโ'รฺจย (องค์พระศิวะผู้ถูกบูชา) (ข้อ ๓๕ และ ๓๖)

๑๒๖. ข้อว่า หฺติ จ | ๖|๑|๑๑๔| และ เมื่อ หฺศ (พยัญชนะสถิต) ตามมา รุ สามารถเปลี่ยนเป็น อุ ได้ เมื่อตามมาด้วยเสียงสั้น คือ อะ ตัวอย่าง ศิวรฺ + วนฺทย = ศิวโ'วนฺทย (พระศิวะผู้ควรบูชา)

๑๒๗. ข้อว่า โภโก อโฆปฺรฺวสฺย โย'ศิ | ๘|๓|๑๓๗| แทนที่ รุ ข้างหน้าเป็น โภ ภา โค อโฆ อ หรือ อา ให้ ซ้อน ย เมื่อตามมาด้วย อศฺ ตัวอย่าง เทวาร์ + อฺหิ = เทวาร์ยฺหิ หรือ (ตามข้อ ๓๘) เทวา + อฺหิ = เทวาร์ยฺหิ (ทวยเทพ ณ ที่นี้) โภสฺ ภาโคสฺ และ อโฆสฺ เป็นคำอุทานซึ่งอยู่ที่สุด ส เมื่อ ย มีการซ้อนสำหรับ รุ (นำมาจากข้อ ๑๒๔) มันอาจเปลี่ยนภายใต้การดำเนินการของในที่นี้ดังกล่าว

๑๒๘. ข้อว่า หลิ สฺรวชาม |๘|๓|๒๒| ให้ลบอักษร ย ของคำเหล่านี้ กล่าวคือ คำในกลุ่มที่มี โภ ภา โค อโฆ หรือ อา ข้างหน้า (ข้อ ๑๒๗) เมื่อมีพยัญชนะตามมา ยกตัวอย่าง โภ เทวาวะ (โอ เทพเจ้าทั้งหลาย) ภาโค นมสฺเต (โอ ความอบอุ่นแต่ท่าน) อโฆ ยาหิ (โอ ท่านจงมา)

๑๒๙. ข้อว่า โร'สุปี |๘|๒|๖๙| ร ใช้แทนที่คำว่า อหน แต่ไม่ใช่เวลา มี อ ปัจจัยตามมา ยกตัวอย่าง คำว่า อหน + อหะ = อหฺรหะ (วันต่อวัน) อหน + คณ = อหฺรคณ (กลุ่มของวัน)

๑๓๐. ข้อว่าข้อว่า โร'ริ |๘|๓|๑๔| มีการลบ ร เมื่อมี รุ ตามมา

๑๓๑. ข้อว่า ทรโลเป ปุรวุสย ที่รุโฆ'ณะ |๖|๓|๑๑๑| เมื่อ ฒ หรือ ร ที่เป็นเหตุให้ลบ ตามมา ก็จะเป็นสระเสียงยาวแทน อน ที่มาข้างหน้า ยกตัวอย่าง ปุณา รมเต (เขาเล่นกีฬาอีก) (ข้อ ๑๓๐) หิริ รมยะ = หิรามยะ (องค์พระวิษณุเจ้าเป็นผู้ดงาม) ศมฺมุ ราชเต (องค์พระศิวะเจ้าเป็นผู้รุ่งโรจน์) เพราะเหตุไรจึงเป็น อน เพราะวากฎไม่ได้รวมกับสระตัวอื่น ๆ ยกตัวอย่าง ตฤฒ ตฤธ (ถูกทำลายแล้ว) วฤฒ ฒ วฤฒ (เกิดขึ้นแล้ว) ในกรณีของ มนฺสฺ รถ มีการเปลี่ยน ส เป็น รุ (ข้อ ๑๒๔) เกิดขึ้นโดยมีรูปเป็น มนฺสฺ รถ กฏทั้ง ๒ ข้อซึ่งมีความขัดแย้งกันในตัวเองคือ ข้อ ๑ (ข้อ ๑๒๖) เสนอแนะว่า ร จะถูกเปลี่ยนเป็น อู ในขณะที่กฏ ข้ออื่น(ข้อ ๑๓๐) เสนอว่า และจะต้องถูกลบทิ้ง ความสงสัย ได้ก็เลยคิดว่าจะใช้กฏตามข้อใดในกรณีเช่นนี้ได้เปิดโอกาสให้เลือกหลักการในที่นี้ตามที่กล่าวแล้ว

๑๓๒. ข้อว่า ข้อว่า วิปริติเชเช ปริ การยม |๑|๔|๒| เมื่อมีกฏข้อห้าม ๒ ข้อซึ่งเท่ากัน ให้ใช้กฏข้อหลังแทน ตามหลักการปฏิบัติในข้อนี้ยกตัวอย่าง มนฺร + รถ (ข้อ ๑๓๑) การลบ ร ออก ควรเกิดขึ้นตามกฏก่อน (ข้อ ๑๓๐ ซึ่งเกิดขึ้นในบทที่ ๘ แต่ในที่นี้การดำเนินการ (ข้อ ๓๙) แทรกเข้ามา ซึ่งเป็นการรวมกันของกฏที่เกิดขึ้นในบทสุดท้ายที่ ๓ ของไวยากรณ์ควรจะเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะมีหรือว่าไม่ควรจะนำมาสู่การดำเนินการตราบทเท่าที่มันยังเกี่ยวข้องกับกฏใดๆที่เกิดขึ้นในก่อน เพราะฉะนั้นก็เชื่อ ก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้มีอยู่จริงแต่ดำเนินแทนที่ อู ดังนั้นเราจึงได้รูปเป็น มน + อู + รถ = มโนรถ (ความปรารถนา) (ตามกฏข้อ ๓๕)

๑๓๓. ข้อว่า เอตตโตโทะ สฺ โลโป'โกรณนสมามะ หลิ |๖|๑|๑๓๒| มีการลบ สฺ (ที่วิภक्तिปัจจัยของประธาน เอกพจน์ ตามข้อ ๑๓๗) ของคุณศัพท์ เอตท และ ตท ซึ่งคำเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องเพิ่ม ก (ข้อ ๑๓๒๑) เมื่อมีพยัญชนะตัวใดตัวหนึ่งจากข้อนั้นจะไม่เป็นไปตามกฏ(ข้อ ๕) มีคำสมาสกับคำที่เสริม คือ นาน (อ)

ยกตัวอย่าง เอชสฺ + วิษฺณู = เอชทฺ วิษฺณู (พระวิษณุพระองค์นั้น) (ข้อ ๓๓๘ และข้อ ๑๖๙) สสฺ ศ + มฺภู = ส ศมฺภู (พระศิวะพระองค์นั้น) (ข้อ ๓๓๘) ทำไมจึงไม่ซ้อน ก หลักฐานคือ เอชโก รุทระ (พระศิวะพระองค์นั้น) เพราะเหตุใดจึงไม่ซ้อนเมื่อมีคำสมาสกับคำที่เสริม คือ นาน (อ) หลักฐานคือ อสสฺ + ศิวะ = อสศฺศิวะ (ไม่ใช่พระศิวะองค์นั้น) (ข้อ ๗๖) เพราะเหตุใด เมื่อมีพยัญชนะตามมา? หลักฐานคือ เอชสฺ + อตฺร = เอโช'ตฺร (เขา ที่นี้) (ข้อ ๑๒๔ และ ๑๒๕)

๑๓๔. ข้อว่า โส'จิ โลเป เจตฺ ปาทปุรณม |๖|๑|๑๓๔| ให้มีการลบ สฺ ของ สสฺ แม้เมื่อมีสระตาม (ข้อ ๑๓๓) ถ้าด้วยการลบบอย่างเดียว คาถาสมาสที่จะสมบูรณ์ได้ ยกตัวอย่าง ส อิมามฺ เสมาน อวิทฺติปรภฤติ (อย่าแบ่งแยกการรวมกลุ่มนี้) โสช ทาครฺถิ รามะ (องค์รามนั้น, คือบุตรแห่งทศรถ)

|| สุปันธปรกณัม ||

ต่อไปจักกล่าวการแจกวิภक्ति ของ पुल्लिङ्गซึ่งมีที่สุดด้วยสระ

๑๓๕. ชื่อว่า อรรถวาทาทรปรตยยะ ปราติปทิกม |๑|๒|๔๕| ให้ประกอบรูปศัพท์ใด ๆ ให้เป็นกิริยาธาตุ (ข้อ ๔๖) ปัจจัย (ข้อ ๑๓๙) หรือ สิ่งที่อยู่สุดด้วยปัจจัย เรียกว่า ปราติปทิกา ซึ่งมีรูปศัพท์หายาบ

๑๓๖. ชื่อว่า กฤตตฤทธิตสมาสาศจ |๑|๒|๔๖| รูปศัพท์ที่มีที่สุดด้วยปัจจัยเรียกว่า กฤต (ข้อ ๓๒๙) และ ตัทธิต ๖ ข้อ ๙๗๕ และ ๑๐๖๗) และสมาส (ข้อ ๙๖๑) ล้วนเรียกว่า รูปหายาบ (ข้อ ๑๓๕)

๑๓๗. ชื่อว่า สเวชสเมมาฏษกขวภูมยามภิส ฅภยามภยส ฅสิภยามภยส ฅโสสาม ฅโยสสุป |๔|๑|๒| ในปัจจัยนามเป็นสิ่งที่ชัดเจน กล่าวคือ ปัจจัยนามซึ่งเป็นคำเฉพาะของคำนามถือเป็นลักษณะเฉพาะของคำนามมี ๗ อย่างคือ กัตตุการก วิภक्तिที่สอง กรรมการก วิภक्तिที่สามคือ ฅรณการก วิภक्तिที่สี่ สัมปทานการก วิภक्तिที่ห้า อปาทานการก วิภक्तिที่หก สัมพันธการก วิภक्तिที่เจ็ดคือ อธิกรณการก

ปัจจัยวิภक्तिนามมีดังนี้

	เอก. ชื่อว่า	ทวิ. ชื่อว่า	พหุ. ชื่อว่า	
ปรธมา คือ	สุ	เอา	ชส	-----
ทวิติยาวิภक्ति คือ	อม	เอา	ศส	-----
ตฤติยาวิภक्ति คือ	ภา	ภยาม	ภิส	โดย
จตุรถิ คือ	ฅน	ภยาม	ภยส	สู่
ปัญจมี คือ	ฅนสิ	ภยาม	ภยส	จาก
ษัฎฐิ คือ	ฅนส	โอส	อาม	แห่ง
สัปตมี คือ	ฅนิ	โอส	สุป	ใน

หลังจากลบบอักษรที่บ่งชี้ ปัจจัยวิภक्तिนามมีรูปดังนี้

ปรธมา คือ	ส	เอา	อส	
ทวิติยาวิภक्ति คือ	อม	เอา	อส	
ตฤติยาวิภक्ति คือ	อา	ภยาม	ภิส	
จตุรถิ คือ	เอ	ภยาม	ภยส	
ปัญจมี คือ	อส	ภยาม	ภยส	
ษัฎฐิ คือ	อส	โอส	อาม	
สัปตมี คือ	อิ	โอส	สุ	

๑๓๘. หลังคำที่สุดด้วยคำที่ลงท้ายด้วย ฅนิ สตรีลิงค์ (ข้อ ๒๕๖) หรือ อาป (ข้อ ๑๓๔๑) หรือ หลังจากรูปศัพท์หายาบ (ข้อ ๑๓๕) |๔|๑|๑|

๑๓๙. ข้อว่า ปรตยยะ |๓|๑|๑| ปัจจัย (ข้อนี้ เหมือน ข้อ ๑๓๘ คือปัจจัยช่วยการสร้างคำอื่น ๆ ตามกฎเกณฑ์)

๑๔๐. ข้อว่า ปรศจ |๓|๑|๒| ให้ลงปัจจัย สฺ (ข้อ ๑๓๗) มาภายหลัง หรือต่อกับคำที่สูงสุดใน ณี หรือ อาป (คือว่า คำที่สุดท้ายของสตรีลิงค์) และหลังรูปศัพท์หยาบ (ข้อ ๑๓๕)

๑๔๑. ข้อว่า สฺป |๑|๔|๑๐๓| (ซึ่งเป็นปรตยอาหารซึ่งเกิดจาก สฺ ปัจจัยในปรตยาวิริกตินาม และ ป ที่สุดท้ายของคำ) ให้วางนะทั้งสามในแต่ละกลุ่ม เรียกว่า เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหูพจน์

๑๔๒. ข้อว่า เวกโยรทวิจโนกวจน |๑|๔|๒๒| ทวิพจน์และเอกพจน์ของวิภกตินามสามารถใช้ได้โดยทั่วไปในความหมายของความเป็นคู่และความเป็นหนึ่ง

๑๔๓. ข้อว่า พหุ พหูพนม |๑|๔|๒๑| พหูพจน์ใช้ในมากกว่าสองในการแสดงความเป็นสิ่งมากให้ใช้วิภกติพหูพจน์

๑๔๔. ข้อว่าข้อว่า วิราโม'วसानม |๑|๔|๑๑๐| ให้เรียกคำที่หายไปหรือการลบอักษรที่ตามมาว่า การสั้นสุด (อวसान) บัดนี้เราจะดำเนินการลดคำ ราม (ชื่อของพระวิษณุอวตาร) การแจกวิภกตินามในปรตยาวิริกติ เอกพจน์ หลังจากลบสระ (ข้อ ๓๖) ก็จะได้รูปเป็น รามส คือ ส เป็น รุ (ตามข้อ ๑๒๔) และมีวิสรคะ (ตามข้อ ๑๑๑) ได้รูปเป็น รามะ

๑๔๕. ข้อว่า สรูปาณาเมกเศช เอกวิภกเตา |๑|๒|๖๔| ในรูปวิภกติ มีคำหนึ่งที่รักษารูปคำไว้ มีลักษณะเช่นเดียวในรูปเสมอ^๙

๑๔๖. ข้อว่า ปรตมโยะ ปูรวสวรรณะ |๖|๑|๑๐๒| เมื่อ อจ ของปรตยาวิริกติหรือทวิตยาวิริกติ ตามหลังออก ให้ทำที่หะสระซึ่งเป็นตัวเดียวกันกับคำที่มาก่อนเป็นตัวซ้อนตัวเดียวสำหรับทั้งสอง (โดยกฎข้อนี้ ราม+เอา ก็จะได้รูปเป็น รามา แต่กฎที่ใช้บังคับตามหลักการแทรกคำ)

๑๔๗. ข้อว่า นาทิจิ | ๖|๑|๑๐๔| เมื่อ อิจ ตามด้วย อ หรือ อา การซ้อนของที่หะสระซึ่งเป็นตัวเดียวกันกับคำที่มาก่อน(ข้อ ๑๔๖) จะไม่เกิดขึ้น จากนั้น(ตามข้อ ๔๑) ไม่ต้องทำให้ขัดขวางกับกฎข้อ

๑๔๖ จึงได้รูป ราม+เอา = รามา (รามทั้งสอง)

๑๔๘. ข้อว่า จฏฐ | ๑|๓|๗| อักษรที่เป็นतालये (เพदान) (จ) หรือ มूरञ्चये (ปุเมหังอก) ตัวต้นในปัจจัยเพิ่มจะถูกลบออก ดังนั้น ในการเพิ่มเติมของพหูพจน์ ปรตยาวิริกติ ช จาก ชส จะถูกตัดออกเหลือเพียง อส

^๙ หมายความว่า ทวิพจน์ คือ รามทั้งสอง (รามส) บังถึง รามะ และ รามะ และในพหูพจน์ หมายถึง รามมากกว่าสองคนขึ้นไป คือ รามะ รามะ และ รามะ คำเหล่านี้เป็นเช่นเดียวกัน เราต้องทำการรักษารูปคำไว้อย่างหนึ่งเมื่อเพิ่มปัจจัยของทวิพจน์และพหูพจน์ ไม่เช่นนั้นต้องเพิ่มปัจจัยทวิพจน์ เพื่อสร้างคำให้เป็นสองคือ รามะ และ รามะ ซ้ำ ๆ กัน หรือแตกต่างกันด้วยเสียงและความหมายเช่น คำว่า มาตริ (มารดา) กับคำว่า มาตริ (เครื่องวัด) แต่เมื่อคำมีรูปไม่ต่างกันกฎข้อนี้จึงนำมาใช้ได้ ดังนั้น ศรี จึงหมายถึง ความงาม หรือ ความเจริญรุ่งเรือง และ “ความงามและความเจริญรุ่งเรือง” อาจใช้ในคำว่า ศรีเยา ในปรตยาวิริกติ ทวิพจน์ ราม+เอา ซึ่งอาจปรากฏเป็นช่วงของการดำเนินการตามกฎนี้โดยปฏิบัติตามข้อยกเว้นข้อ ๔๑ ซึ่งให้แนวทางไว้ตามข้อ ๑๓๒)

๑๔๙. ชื่อว่า วิภักติจจ |๑๔|๑๐๔| วิภักติด้วย

และ สุป (การแจกวิภักติ ข้อ ๑๓๗) และ ติน (การเพิ่มกิริยาตามข้อ ๔๐๗) เรียกว่า วิภักติ

๑๕๐. ชื่อว่า น วิภกเตา ตุสมาะ |๑๓|๔| ตุ (พยัญชนะกลุ่ม ทันตยะ คือ ต ถ ท ธ น) และ ส, ม, ที่อยู่
ในวิภักติ (ข้อ ๑๔๙) จะไม่ลบบอก ดังนั้น ส ที่สุดของ คำว่า ชส จึงไม่ต้องลบบอก แต่ไม่รวมกับ ข้อ ๕
และข้อ ๗ รามส (ตามกฎข้อ ๑๒๔ และ ๑๑๑) เป็น รามะ “รามส” มากกว่า ๒

๑๕๑. ชื่อว่า เอกวณฺ สัมพุทธิะ |๒|๓|๔๙| ในการแจกนามศัพท์ เอกพจน์ในปรธมาวิภักติเรียกว่า สัมพุ
ทธิ

๑๕๒. ชื่อว่า ยสมมาต ปรตยยวิธิสตทาติ ปรตยเย'งคฺม |๑๔|๑๓| หลังจากคำใดก็ตามที่มีการลงปัจจัย
(ปรตยายะ) กำหนดให้มี ให้ทำคำที่เริ่มโดยนัยนั้นในรูปที่ปรากฏเมื่อการลงปัจจัยตามมาเรียกว่า อังคะ
(ฐานการผันคำ) ^{๑๐}

๑๕๓. ชื่อว่า เองฺทรวาต สัมพุทฺเธะ |๖|๑|๖๙| หลังฐานการผันคำ (ข้อ ๑๕๒) ทำยคำเป็น เอน หรือ
อิน ในรัสสะสระ พยัญชนะตัวหนึ่งจะถูกลบบอกถ้าเป็นสัมพุทธิ (ข้อ ๑๕๑) ดังนั้น ส ถูกลบบอก ในคำ
ว่า เห ราม (โอ ราม) ในทวิพจน์ และพหุพจน์ การแจกวิภักตินามเป็นเช่นเดียวกันกับปรธมาวิภักติ
ดังนั้น เห รามา (โอ รามทั้งสอง) เห รามะ (โอ รามทั้งหลาย) ในทิตยวิภักติ

๑๕๔. ชื่อว่า อมิ ปุรวะ |๖|๑|๑๐๗| เมื่อสระ อม (ปัจจัยในทิตยวิภักติ เอกพจน์) ตามด้วย อก รูป
ของตัวแรกจะเป็นซ้อนครั้งเดียวสำหรับทั้งสอง ดังนั้น ราม + อม = ราม ราม+เอา = รามา (รามทั้ง
สอง) (ข้อ ๑๔๑) ในทิตยวิภักติ พหุพจน์ ราม+ศส ตามกฎข้อนี้

๑๕๕. ชื่อว่า ลศกวัตทิตเต |๑|๓|๘| อักษร ล ศ และ ก (กล่าวคือ ก ข ค ฆ ง) เป็นตัวบอกในปัจจัยที่ไม่
อยู่ในกลุ่มตัทธิต (การจัดกลุ่มที่สร้างรูปย่อความตามข้อ ๑๐๖๗) ดังนั้น ตัวอย่างที่ควรพิจารณาจึงเป็น
ราม+อส จากนั้น ข้อ ๑๔๖ จึงเกิดขึ้น และกฎข้อข้อนี้เป็นไปตามการเชื่อมคำแทรก

๑๕๖. ชื่อว่า ตสฺมาจฺจโส นะ ปุสฺสิ |๖|๑|๑๐๓| จากนั้น ทิรฆสระที่เป็นศัพท์เดียวกันกับศัพท์ก่อน (ข้อ
๑๔๖) ให้ซ้อน น ที่ ส ของ ศส ในปลุลิงค์ ดังนั้นจึงมี(รูป รามาน รูปที่อาจให้ในกฎข้อต่อไป)

๑๕๗. ชื่อว่า อฏฺกฺฆางนฺมวฺยวาเย'ปี |๘|๔|๒| แม้เมื่อการแบ่งแยกซึ่งมีเหตุมาจากการแทรก ปรตยา
หาร อฏ, ก, ปุ,(เกิดจากลำคอ ๕ และ ริมฝีปาก ๕) อาณ (คำช่วย อา) และ นุม (อนุสวาระ) เพียง
ลำพัง หรือ รวมเข้ากับวิธีที่สามารถทำได้ใด ๆ การซ้อน อักษรมุณฑชะแทนกลุ่มทันตชะ น ที่ตามหลัง
ร หรือ ศ ในบทเดียวกัน (ข้อ ๒๙๒) จะเกิดขึ้น

โดยกฎข้อนี้ ตัว น สุดท้ายในคำว่า รามาน จะถูกแทนที่ด้วยอักษรมุณฑชะ แต่กฎถัดจาก
ที่ตามมาห้ามทำการแทนที่

^{๑๐} ยกตัวอย่าง ในปรธมาวิภักติ เอกพจน์ ถูกกำหนดว่า การลงปัจจัย สุ (ข้อ ๑๓๗) จะดำเนินตามรูปศัพท์
นามหายาบ เช่น ราม คำว่า ราม นี้ ถ้ายังไม่เปลี่ยนแปลงเมื่อปัจจัยตามมา เรียกว่า อังคะ

๑๕๘. ข้อว่า ปทานตสย |๘|๓๗| อักษรมณฑชชะคือ ฌ จะไม่ถูกแทนที่ในกลุ่มทันตชะคือ น ที่สุดของบท ดังนั้นได้รูปเป็น รามาน (พระรามทั้งหลาย)^{๑๑}

๑๕๙. ข้อว่า ให้ อิน อาต และ สย ถูกแทนที่ได้ในวรรค ฎา (วิภักติที่ ๓ เอกพจน์) ฌาสิ (วิภักติที่ ๕ เอกพจน์) และ ฌส (ที่ ๖ เอกพจน์) หลังคำที่สิ้นสุดในรัสสระ อ ดังนั้นเราจึงได้รูป ราม + อิน ซึ่ง ฌ ที่เป็นมณฑชชะ ถูกแทนที่ตามกฎข้อ ๑๕๗ กลายรูปเป็น ราเมณ (โดยราม) (ข้อ ๓๕)^{๑๒}

๑๖๐. ข้อว่า ข้อว่า สุปี จ |๑|๓|๑๐๒| และ เมื่อ การเพิ่มเข้ามา ซึ่งเริ่มด้วย ยณ ตามมา ที่รชสระจะถูกแทนที่ที่สุดของฐานที่เป็นการผันคำ (ข้อ ๑๕๒) ซึ่งจบด้วย สระเสียงสั้นคือ อ ดังนั้น จึงได้รูป รามายาม

๑๖๑. ข้อว่า อโต ภิส ไอส |๗|๑|๙| หลังจาก คำที่สุดท้ายสระเสียงสั้น คือ อ ปล่อยให้เป็น ไอส ในช่องของ ภิส จากข้อ ๕๘ เราได้เรียนว่า การแทนที่เกิดขึ้นไม่ใช่เพราะอักษรตัวแรกเท่านั้น (ข้อ ๘๘) แต่เป็นเพราะคำทั้งหมด (ภิส) ดังนั้นโดยกฎข้อ ๑๒๔ และ ๑๑๑ จึงได้รูป ราโมะ (โดยราม ท. ข้อว่า)

๑๖๒. ข้อว่า เกรยะ |๗|๑|๑๓| ให้ ย เป็นตัวแทนที่ของ ฌ หลัง ฐานที่ต่อเนื่องสิ้นสุดด้วยรัสสระ คือ อ ดังนั้น จึงได้รูปเป็น ราม ย การยกตัวอย่างซึ่งกฎถัดมาที่อ้างถึงถือเอาโดยการรับรู้กัน

๑๖๓. ข้อว่า สถานิวทาเทโส'นลวิธา |๑|๑|๕๖| การแทนที่ เป็นเหมือน สิ่งซึ่งที่ของตัวอักษรรับช่วงต่อ แต่ไม่ใช่ในกรณีของ กฎที่มีโอกาสจะการดำเนินการต่อสิ่งที่ถูกตกแต่งจัดให้โดยอักษรของบทต้นเดิม ตามกฎข้อนี้ ย แทนที่ ฌ (โดยกฎข้อ ๑๖๒) ชื่อว่า การเติมวิภักติ (ข้อย่อย ๑๓๗) แต่ไม่ถูกจัดขึ้นที่ประกอบของอักษรตัวเดียวกัน เช่น ฌ ดังนั้นในฐานที่มันเริ่มด้วยอักษร ย (ของปรัทยาหาร ยน) มันเปิดให้มีโอกาสดำเนินการตามกฎด้วยที่รัสสระคือ อ ของฐานที่ต่อเนื่องกันถูกทำให้ยาวออกไป ดังนั้นเราจึงได้รูป รามาย (แก่ราม) เป็น รามายาม (แก่รามทั้งสอง)^{๑๓} ถูกสร้างขึ้นเช่นเดียวกับวิภักติที่ ๓

ในวิภักติที่ ๔ พหุพจน์ เราจึงได้รูปแรก เป็น รามภยส ซึ่งต้องดำเนินการตามกฎถัดมา (และไม่ใช้ข้อ ๑๖๐)

๑๖๔. ข้อว่าข้อว่า พหุพจน ภกลเยต |๗|๓|๑๐๓| เมื่อการเพิ่มวิภักต์ พหุพจน์ ซึ่งเริ่มด้วย ฌล ตามมา เอ เป็นตัวแทนที่สำคัญสำหรับรัสสระที่สุดคือ อ ของฐานที่เนื่องกันมา ดังนั้นเราจึงได้รูป ราเมภยะ (แก่ราม

^{๑๑} ในวิภักติที่ ๓ เอกพจน์ เราจะเห็นอย่างแรกคือ ราม+ฎา แต่ว่า กฎข้อที่ตามมาให้เข้าร่วมกับการแทนที่ได้

^{๑๒} ในวิภักติที่ ๓ กรณีทวิพจน์ เราจึงพบคำว่า ราม + ภยาม ซึ่งเรียกว่าเป็นการดำเนินการตามกฎที่ตามมา

^{๑๓} ถูกสร้างขึ้นเช่นเดียวกับวิภักติที่ ๓

ในวิภักติที่ ๔ พหุพจน์ เราจึงได้รูปแรก เป็น รามภยส ซึ่งต้องดำเนินการตามกฎถัดมา (และไม่ใช้ข้อ ๑๖๐)

ท. ข้อว่า) เพราะเหตุไรจึงเรียกว่า การเพิ่มวิภक्ति เพราะว่ กฎไม่ได้ขยายถึงวิภक्तिอาชยาต ยกตัวอย่าง ปจ + ฐม เป็น ปจฐม (ท่านยอมปรุงอาหารรี)^{๑๔}

๑๖๕. ข้อว่า เมื่อการหยุด (ข้อ ๑๔๔) มีผลตามมา จร อาจถูกแทนด้วย ฉล ก็ได้ ดังนั้นเราอาจเขียน เป็น รามาต หรือ (โดยข้อ ๘๒) รามาท (จากราม) ก็ได้

ทวิพจน์กับพหูพจน์ในปัญจมีวิภक्तिก็เหมือนกับจตุรวิภक्ति คือ รามาภยาม (จากรามทั้งสอง) รามภยะ (จากราม ท. ข้อว่า)

ษัษฐีวิภक्ति จึงมีรูปแรกว่า ราม ณส ในการทำการแทนที่เข้าร่วมกันใน ข้อ ๑๕๙ เราจึง ได้รูป รามสย (แห่งราม) ในทวิพจน์ จึงได้รูปเป็น ราม โอส ซึ่งนำมาดำเนินการตามกฎถัดมา

๑๖๖. ข้อว่าข้อว่า โอสสิ จ |๗|๓|๑๐๔| และ เมื่อ โอส ตามมา จากนั้น เอ ถูกนำมาแทนที่ สำหรับ รัสสระที่สุต อ ในฐานะตามมา ดังนั้นเราจึงได้รูป ราม โอส รามโยะ (ของรามทั้งสอง) (ข้อ ๒๙)

๑๖๗. ข้อว่า หรสวนทยาโป นฎ |๗|๑|๕๔| นฎ จะเป็นตัวเพิ่มเข้ามาของคำใด ฟ ที่ตามหลักฐานที่ สืบเนื่องกันที่สิ้นสุดด้วยรัสสระ หรือ ใน นที่ (ข้อ ๒๑๕) หรือ ใน อาป (ข้อ ๑๓๔) จากข้อ ๑๐๓ การ เพิ่มเข้ามาเป็นอุปสรรค ดังนั้นเราจึงได้รูป ราม นาม ซึ่งกฎที่ตามมาได้อ้างอิง

๑๖๘. ข้อว่า นามิ |๖|๔|๓| เมื่อ นาม ตามมา ที่รสระจะถูกแทนที่ที่สุดของฐานที่ต่อเนื่องกันซึ่งจบลง ด้วยสระ ดังนั้นจึงได้รูปเป็น รามาณาม (แห่งราม ท. ข้อว่า) (ข้อ ๑๕๗)^{๑๕}

๑๖๙. ข้อว่า อาเทศปรตยโยะ |๘|๓|๕๙| การแทนที่อักษรมุณฑชะจะเกิดขึ้นทันตชะ ส เมื่อ ส คือ ส่วนหนึ่งของ ตัวแทนที่ หรือ ของคำพยางค์ซึ่งราม อิน หรือ กุ และไม่ใช่อักษรตัวสุดท้ายของบท คือ ว่า ของอักษรมุณฑชะ อิศทวิวิฤต ศ (ข้อ ๑๖) เป็นการรวม ส และดังนั้นจึงจัดเป็นการที่แทนที่ที่ เหมาะสม จึงได้รูปเป็น รามศ (ในราม ท. ข้อว่า) เช่นเดียวกันคือ กฤษณ และ คำอื่น ที่สุดท้ายเป็น รัสสระ อ

๑๗๐. ข้อว่า สรวาทีนิ สรวนามานิ |๑|๑|๒๗| สรว เป็นต้น เรียกว่า คำสรรพนาม (สรวนาม)

การแจกศัพท์ประกอบด้วยดังนี้ สรว (ทั้งปวง) วิศว (ทั้งปวง) อุก (ทั้งสอง) อุกย (ทั้ง สอง) ทตร ทตม (ปัจจัยที่ใช้ในการสร้างศัพท์เช่น กตร (ในไหน) และ กตม (ในไหน)) อนย (อื่น) อนยตร (หรือว่า) อิตร (อื่น) ตวต หรือ ตว (อื่น) เนม (ครึ่ง) สม (ทั้งปวง) สิม (ทั้งหมด) ๗ บทที่

^{๑๔} ในปัญจวิภक्ति ทวิพจน์ เราได้รูปแรกว่า ราม ณส และ อาต ถูกนำมาแทนที่ ณส โดยกฎข้อ ๑๕๙ จึงได้รูปเป็น รามาต (ข้อ ๕๕) คือ รูปเกิดจากกฎข้อถัดมาที่กล่าวถึงมีการอ้างอิงไว้

^{๑๕} สัทมวิภक्ति เอกพจน์ เราจึงได้รูป ราม ณ ซึ่ง โดยกฎข้อ ๑๕๖ และ ๓๕ กลายมาเป็น ราม (ใน ราม) ทวิพจน์ ก็เป็นเช่นเดียวกับษัษฐีวิภक्ति รามโยะ (ในราทั้งสอง)

สัทมวิภक्ति พหูพจน์ เราได้รูป ราม+สุ ซึ่งโดยกฎข้อ ๑๖๔ กลายเป็น ราม + สุ และ นี้จึงดำเนินการ ตามกฎที่ตามมา

ตามมาจัดเป็นอุปสรรค เมื่อใช้บังคับความสัมพันธ์กับเวลาและสถานที่ ไม่เกี่ยวกับนาม เช่น ปูรว (ก่อน, เบื้องหน้า) ปร (ภายหลัง) อวร (หลังจาก ตะวันตก) ทกษิณ (ทิศใต้, เบื้องขวา) อุตฺร (เหนือ, อื่น, สูงกว่า) อปร (อื่น) อธฺร (เบื้องสูงม ทิศตะวันตก) เช่นเดียวกับ สว เมื่อบ่งถึงว่า ตนเอง แต่ไม่ใช่เมื่อบ่ง ญาติพี่น้อง หรือ สมบัติ อนฺตร เมื่อบ่งถึงภายนอกหรือ ภายใต้อื่น ตยฺท หรือ ตทฺ (เขา, เธอ, มัน, นั้น) ยทฺ (ใคร อันไหน อะไร) เอตทฺ (นี้) อิทมฺ (นี้) อทสฺ (นี้, นั้น) เอก (หนึ่ง) ทวิ (สอง) ยุซมฺทฺ อสมฺทฺ (ข้าพเจ้า) ภวตฺ (ท่านผู้เจริญ, ข้าแต่ท่านเจ้าข้า) กิม (ใคร? อะไร?)

๑๗๑. ข้อว่า ชสฺส ศิ |๗|๑|๑๗| ภายหลังอุปสรรคที่สุดท้ายเป็นรัสสระ อ ให้ ศิ เป็นตัวแทนที่ของ ชสฺ (ปฐมวิภक्ति พหูพจน์) ในฐานะที่ตัวแทนที่มีอักษรมากกว่าหนึ่ง มันเกิดขึ้นของทั้งหมด (ข้อ ๕๘) ยกตัวอย่าง สรว + อี = สรวเ (ทั้งปวง ข้อ ๑๕๖ และ ๓๕)

๑๗๒. ข้อว่า สรวนามนฺสฺ สไม |๗|๑|๑๘| ข้างหลังอุปสรรค ที่สุดท้ายลงด้วยรัสสระ อ สไม คือ ตัวแทนที่ของ เณ (จตุรวิภक्ति เอกพจน์) ยกตัวอย่าง สรวไม (ทั้งหมด)

๑๗๓. ข้อว่า งสิโยชะ สฺมาตฺสมินา |๗|๑|๑๙| ข้างหลังอุปสรรค ที่สุดด้วยรัสสระ อ คือ สฺมาตฺ และ สฺมิน เป็นตัวแทนที่ ขอ ฌสิ (ปัญจวิภक्ति) และ ฌิ (สप्तวิภक्ति เอกพจน์) ยกตัวอย่าง สรวสฺมาตฺ (จากทั้งหมด) (ข้อ ๑๖๐)

๑๗๔. ข้อว่า อากิ สรวนามนฺสฺ สุฏฺ |๗|๑|๕๒| สุฏฺ คือคำที่เพิ่มเข้ามาของ อาม (ษัษฐวิภक्ति พหูพจน์) เมื่อ อาม มาหลังอุปสรรคที่สุดท้ายลงด้วยสระ อ หรือ อา ยกตัวอย่าง (ข้อ ๑๖๔ และ ๑๖๙) สรวเษาม (แห่งทั้งหมด) ในสप्तวิภक्ति เอกพจน์ (ข้อ ๑๗๓) สรวมิน (ในทั้งปวง) ในการแจกวินิภक्तिที่ เหลือเป็นเช่นเดียวกับ ราม ในทางเดียวกันถูกปฏิเสธ วิศฺว และอุปสรรคอื่น ๆ (ข้อ ๑๗๐) ที่จบลงด้วย รัสสระ อ คำว่า อุกฺ (ทั้งสอง) ถือเอาปัจจัยทวิพจน์คือ โอสฺ ยกตัวอย่าง อุกยฺ (ทั้งสอง) อุกาภยาม (โดย, เพื่อ หรือ จากทั้งสอง) อุกโยชะ (แห่งหรือในทั้งสอง) เป้าหมายของการแทรกเข้ามาในจำนวน ของอุปสรรค (ในขณะที่การแจกวินิภक्तिไม่ได้แตกต่างจาก ราม) เป็นการทำให้เพิ่มเข้ามา ออกชฺ (ข้อ ๑๓๒๑) ซึ่งไม่เกิดขึ้นได้ถ้าไม่ใช่คำที่เป็นสรรพนาม ศัพท์ว่า ทตฺร และ ทตฺม คือ ปัจจัย “ด้วยการอ้าง ถึงปัจจัย จึงอ้างถึงสิ่งที่สิ้นสุดตามนั้น” (ปตฺญชฺลิกกล่าวไว้) ดังนั้นคำที่สิ้นสุดด้วยปัจจัย ต้องนับเข้าใน สรรพนาม คำว่า เนม เป็นสรรพนามเมื่อใช้ในความหมายว่า “ครึ่ง” สม ซึ่งเป็นคำสรรพนามเมื่อมีความหมายเช่นเดียวกับ สรว (ทั้งปวง) แต่ไม่เป็นเช่นนั้นเมื่อใช้เป็นไวพจน์กับคำว่า ตฺลยฺ (เหมือน) เราศึกษาจากการแสดงของคำว่า สมานาม (แห่งความเท่าเทียม) ฐิข้อ ๓๐ (ซึ่งจะเป็น สมษาม ถ้าคำ ในความหมายนี้เป็นสรรพนาม)

๑๗๕. ชื่อว่า ปุรวปรวารทกษิโณตตราปราชธานี วยวสถายามส์ชญายาม^{๑๖} |๑|๑|๓๔| การทำให้เป็นรูปสรรพนามให้แก่คำเหล่านี้ในทุกกรณี ตามคำโคลก (ข้อ ๑๗๐) ซึ่งหมายถึงบัญชีของคำศัพท์ซึ่งได้ทำการแจกแจงในอรรถกถา เป็นทางเลือก เมื่อ ชส (ประณมวิภक्ति พหุพจน์) ตามมา เช่น ปุรว (ตามข้อ ๑๗๑) หรือ ปุรวา (ข้อ ๑๕๑) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ไม่เมื่อเป็นคำนาม” หลักฐานคือว่า อุตตระ (ไม่ใช่ อุตตระ) เมื่อคำถูกใช้เป็นนามสำหรับ “ครูทั้งหลาย” ว่า “มีการทำกำหนดเฉพาะ (นิยม) หรือการบ่งนัยความหมายของจุดที่กำหนด (อวธิ) ก็กับการอ้างถึงสิ่งที่บางอย่างที่ต้องอธิบายด้วยศัพท์นั่นเอง” เป็นสิ่งที่หมายถึงเมื่อกล่าวว่า “ความสัมพันธ์ในเรื่องเวลาและสถานะ(อวสธา) บอกเป็นนัย”^{๑๗} เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เมื่อความสัมพันธ์เกี่ยวกับเวลาและสถานะที่เป็นตัวแสดงนัย” หลักฐานคือ ทกษิณ (ไม่ใช่ ทกษิณ) คาถากะ ซึ่งมีความหมายว่า “นักร้องผู้ฉลาดกว่า ท.”

๑๗๖. ชื่อว่า สวมชญาติธนาชยายาม |๑|๑|๓๕| การสร้างรูปที่เป็นสรรพนามของคำว่า สว (ข้อ ๑๗๐) เมื่อมันชี้ถึงบางสิ่งอื่นอีกมากกว่า ญาตีพิน้องหรือ สมบัติ ได้รับเมื่อ ชส (ประณมวิภक्ति พหุพจน์) ตามมา ดังนั้นเราจึงได้คำว่า สเว (ข้อ ๑๗๑) หรือไม่ก็ สวา (ข้อ ๑๕๑) ในความหมายว่า “ของตน” หรือ “ตนเอง” แต่คำว่า สว อย่างเดียวที่ใช้ในความหมายว่า “ญาตีพิน้อง” หรือ “สิ่งของของสมบัติ”

๑๗๗. ชื่อว่า อนตร พหิโรโคปส่วยานโยะ |๑|๑|๓๖| การสร้างรูปสรรพนามของคำว่า อนตร (ข้อ ๑๗๐) เมื่อบ่งถึง “ข้างนอก” หรือ “ผ้าชั้นต่ำกว่า” ได้เป็นทางเลือก เมื่อ ชส (ประณมวิภक्ति) ตามมา ดังนั้นเราอาจเขียนว่า อนตระ หรือ อนตระ เมื่อพูดถึงบ้าน “ภายนอก” (ตัวอย่างคือกำแพงเมือง) และยังเหมือนกันเมื่อกล่าวถึง เสื้อผ้าเก่าภายใต้เสื้อผ้าชั้นบน

๑๗๘. ชื่อว่า ปุรวาทิภโย นวภเย วา |๗|๑|๑๖| หลังจากศัพท์ทั้ง ๙ เริ่มจาก ปุรว (กล่าวคือ ปุรว, ปร, อวร, ทกษิณ, อุตตระ, อปร, อธ, สว, และ อนตร) การแทนที่ของ สมาต และ สมิณ สำหรับ ณสิ และ ณิ (ข้อ ๑๗๓) ให้เลือกได้ ดังนั้นเราจึงเขียนเป็นรูปได้ว่า ปุรวสมาต หรือ ปุรวาต, ปุรวาสมิณ หรือ ปุรว และ ปร เป็นต้นก็เป็นเช่นเดียวกัน ศัพท์เหล่านี้ที่เหลือให้แจกตาม สรว ศัพท์

๑๗๙. ชื่อว่า ปุระณจรมตยาลปารชติปยเนมาศจ |๑|๑|๓๗| คำว่า ปุระณ (ที่หนึ่ง) จราม (ที่สุดท้าย) ตย (ซึ่งเป็นปัจจัยในกรณีที่เราเห็นโคลกที่อ้างถึง ข้อ ๑๗๔) อลป (หน่วยหนึ่ง) อธ (ครึ่ง) กติปย (บางอย่าง) และ เนม (ครึ่ง) จะเป็นสรรพนามก็ได้ (ข้อ ๑๗๐) เมื่อ ชส (ประณมวิภक्ति) ตามมา ดังนั้นอาจเขียนได้ว่า ปุระณเม หรือ ปุระณมา เนื่องจาก ปัจจัย ตย เราจึงได้ตัวอย่าง ทวิตเย หรือ ทวิตยาะ

^{๑๖} แปลว่า ชื่อของสรรพนาม (ข้อ ๑๗๐) มาจาก ปุรว (ก่อนหน้า) ปร (ภายหลัง) อวร (ภายหลัง) ทกษิณ (ทิศใต้) อุตตระ (เหนือกว่า, อื่น, ทางเหนือ) อปร (อื่น) และ อธ (ภายใน) เมื่อศัพท์เหล่านี้ทำการจำแนกตำแหน่งสัมพันธ์ ไม่ทำอย่างนั้นเมื่อเป็นคำนาม

^{๑๗} (ยกตัวอย่าง เราต้องการอธิบาย เมืองพาราณสีอยู่ทางทิศใต้ (ทกษิณ) การทำอย่างนี้ เราอาจจะระบุเฉพาะจุดลงไป คือกล่าวถึง หนึ่งในจำนวนยอดเขาหิมาลัย ด้วยการอ้างถึงสิ่งที่เมืองพาราณสีอาจอธิบายว่า “เป็นสถานที่อยู่ทางทิศใต้” อีกอย่างหนึ่งเราอาจกล่าวถึงประชาชนที่อยู่ทิศใต้ของภูเขาวินธัย ในฐานะอยู่ทางทิศใต้ ไม่ใช่อ้างอิงถึงคนที่อยู่อาศัยในเกาะลังการ แต่ด้วยการอ้างถึงเราเอง ผู้อยู่ที่ทิศเหนือของเทือกเขาวินธัย)

(ที่สอง) ที่เหลือแจกเหมือน รัม ศัพท์ว่า เนม ถูกแจกตในฐานะที่เป็นสรรพนาม ในข้อ ๑๗๐ เพราะฉะนั้น แม้ว่าด้วยกฎข้อนี้ ตัวการก พหุ. ข้อว่า อาน มีรูปเหมือน รัม ที่เหลือแจกตาม สรว ๑๘๐. ข้อว่า เมื่อคำต่อท้ายวิภक्ति ตามมาด้วย ณ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ (คือ จตุรวิภक्ति, ปัญจวิภक्ति, ษัษฐวิภक्ति และสप्तวิภक्ति เอกพจน์) คำสรรพนาม (ข้อ ๑๗๐) ใช้เป็นคำนามของคำที่จบลงใน ดิย ยกตัวอย่าง ทวีตียสไม หรือ ทวีตียาย (แก่ที่สอง) เป็นต้น ในตรีตีย (ที่สาม) ก็เป็นเช่นเดียวกัน การแจกวิภक्तिของคำว่า นิรุช (ไม่เที่ยง) ซึ่งมาจากคำศัพท์สตรีลิงค์ ว่า ชรา (ความชรา)

๑๘๑. ข้อว่า ข้อว่า ชรายา ชรสนยตรস্যาม |๗|๒|๑๐๑| มีคำเลือกแทนคำว่า ชรา คือ ชรส เมื่อ วิภक्ति (ข้อ ๑๗๐) เริ่มด้วยสระตามมา ที่กฎอ้างถึงบท หรือ อนุย (ข้อ ๑๕๓) ถ้ามันใช้กับคำเฉพาะ กฎข้อนี้ก็ จะใช้กับที่สิ้นสุดคำด้วย ดังนั้นกฎข้อนี้ ซึ่งใช้การคำว่า ชรา ก็ใช้กับ นิรุช แต่ที่นี้อาจมีความถาม เกิดขึ้น คือว่า ศัพท์แทนที่ไม่ควรเกิดขึ้นกับศัพท์ทั้งหมด จึงประกาศว่า “ตัวแทนเกิดขึ้นในกรณี ที่ อนุญาตไว้เท่านั้น (เมื่อการแทนที่รวมกัน) ดังนั้น นิรุช การแทนจึงเกิดจาก ชร เท่านั้น เพราะ ชร ที่ ท่านอนุญาตไว้ เมื่อมีการแทนที่ ชรส มาร่วมกัน การคัดค้านอาจเกิดขึ้น เพราะว่า ชรส เป็นสิ่งที่ รวมกันเพื่อทำให้ ชร เกิดขึ้น ด้วยคำท้ายที่ยา ไม่ใช่ของ ชร ซึ่งที่สุดท้ายเป็นเสียงสั้น การคัดค้านนี้สม กับเกณฑ์ที่ว่า “สิ่งที่เปลี่ยนแปลงบางส่วน ไม่กลายเป็นบางสิ่งที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง” คือว่า ชรสอาจ ถูกแทนที่ด้วยการเปลี่ยนแปลงบางส่วนเป็น ชร ดังนั้นเราจึงได้ นิรุชเสา (สิ่งไม่เที่ยงทั้งสอง) นิรุชสะ (สิ่งไม่เที่ยงทั้งหลาย) เป็นต้น สำหรับทางเลือกอื่น และเมื่อมีปัจจัยเริ่มด้วยพยัญชนะ คำถูกปฏิเสธ เหมือนคำว่า รัม

เราจึงมีถึงการแจกวิภक्तिของคำว่า วิศวปา (ผู้พิทักษ์ของทุกสิ่ง)

๑๘๒. ข้อว่า ทิรฆาชชลิ จ |๖|๑|๑๐๕| (และ เมื่อ ชส (ประณมวิภक्ति พหุพจน์) หรือ อิฉ (ปรตยาหาร) มาข้างหลังที่รฆสระ ทิรฆสระ ซึ่งเหมือนกับตัวก่อน ไม่ต้องแทนที่สำหรับคำทั้งสอง) ดังนั้นเราจึงได้รูป ของประณมวิภक्ति ทวิพจน์ ว่า วิศวเปา (ตามข้อ ๔๑) และพหุพจน์ วิศวปายะ (ตามข้อ ๕๕) คือว่า ใน อาลปนนะ เอกพจน์ เราจึงได้ วิศวปายะ เช่นเดียวกับคำในการก ในวิภक्तिที่สอง เอกพจน์ วิศวปาม (ข้อ ๑๕๕) ในทวิพจน์ ก็มีรูปเช่นเดียวกับประณมวิภक्तिคือ วิศวเปา

๑๘๓. ข้อว่า สฺชนบุสฺกสฺย |๑|๑|๔๓| ให้ทำ สฺฐ (ซึ่งเป็นปรตยาหาร ที่เกิดจาก สฺ ประณมวิภक्ति และ เอาฏ ปัญจวิภक्ति และสิ่งใช้เป็นคำนาม ทัวไปกับทั้ง ๕) แต่ไม่ใช่ของคำนุงสฺกสฺยลิงค์ถูกเรียกว่า สรวนามสถาน

๑๘๔. ข้อว่า สวาทิวสรวนามสถาน |๑|๔|๑๗| เมื่อคำเพิ่มเติมซึ่งเริ่มด้วย สฺ และที่สุดท้ายด้วย ก^{๑๘} ตามมา ไม่จัดเป็น สรวนามสถาน (ข้อ ๑๘๓) ให้สิ่งที่ดำเนินตามนี้คือ บท

๑๘๕. ข้อว่า ยจิ รม |๑|๔|๑๘| และเมื่อคำต่อท้าย เริ่มด้วย ย ตัวแรก หรือ สระ ตัวแรก ซึ่งเริ่มด้วย สฺ และ สิ้นสุดด้วย ก ตามมาซึ่งไม่จัดเป็นสรวนามสถาน (ข้อ ๑๘๓) ให้เรียกสิ่งที่ดำเนินตามนี้ว่า ภา

^{๑๘} (ซึ่งเกิดขึ้นในโคลงที่ ๗๐ ของบทที่ ๓ ของ การบรรยายที่ ๕)

๑๘๖. ข้อว่า อา กขาราทเภา สัณญา |๑|๔|๑| จากจุดนี้ (กล่าวคือ จากโคลกที่ ๑ ของบทที่ ๔ ของ คำบรรยายที่ ๑) ถึง โคลกว่า “กขาระ กรมธารเย” มีเพียงชื่อของสิ่งแต่ละอย่างเท่านั้นที่ได้ชื่อจึงเป็นสิ่งที่รับรู้ คือว่า สิ่งที่มาสุดท้าย กับสิ่งที่ไม่มีโอกาสอื่นของการนำไปสู่ผลใด ๆ (ดูข้อ ๔๑)

๑๘๗. ข้อว่า อาโต ธาโตะ |๖|๔|๑๔๐| ให้ทำการลดอักษรสุดท้ายของฐานที่ติดกัน มีชื่อกับการสร้างรูปของ ภา (ข้อ ๑๘๕) เมื่อมันสิ้นสุดใน ธาตุ (ข้อ ๔๙) ด้วยที่รหสระ อา ในฐานะเป็นอักษรตัวสุดท้ายสุด คำว่า วิศวา ภา จบลงใน ธาตุ คือ ภา (การพิทักษ์) ซึ่งมีที่รหสระ อา ที่ตัวอักษรสุดท้ายสุด และคำ ซึ่งถูกเรียกว่า ฐานที่ติดกัน (องค) ตามข้อ ๑๕๒ เมื่อมีการเพิ่มคำตามมาจึงถูกตั้งชื่อโดยการทำให้เป็นรูปของ ภา ตามข้อ ๑๘๕ เมื่อมีการเพิ่มคำวิภक्ति (ไม่ใช่หนึ่งในห้าข้อแรก) เริ่มต้นด้วยสระ การทำที่รหสระ อา จึงถูกยกเลิก ยกตัวอย่าง วิศวา + ศส = วิศวาปะ (ทวิภक्ति พหุพจน์) วิศวา ภา วิศวา ภา (ตฤติยวิภक्ति เอกพจน์) ก่อนการสิ้นสุดพยัญชนะ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่าง วิศวาภยาม (ตฤติยวิภक्ति ทวิพจน์) เช่นเดียวกันถูกปฏิเสธ ศงขธมา (เครื่องเป่าของเปลือกหอยสังข์) เป็นต้น เพราะเหตุใดเราจึงกล่าวว่า “เมื่อมันสิ้นสุดลงในธาตุ” เพราะว่า คำก่อน เช่น หาหา (คันธารพ) ไม่เข้าข่ายกับกรอบของกฎข้อนี้ ยกตัวอย่าง ทวีติยวิภक्ति พหุพจน์ หาหาน (ข้อ ๑๔๕ และ ๑๕๖) บัดนี้การแจกวิภक्तिของคำนามที่มีรัสสสระที่สุคัพท์คือ อิ คือ หริ (ชื่อของพระวิษณุ) ประณมวิภक्ति เอกพจน์ หริ ประณมวิภक्ति ทวิพจน์ หริ (ข้อ ๑๔๖)

๑๘๘. ข้อว่า ชลี จ |๗|๓|๑๐๙| และเมื่อ ชส ตามมา คุณ จะถูกแทนที่ของรัสสสระของฐานที่ติดกัน ดังนั้น ประณมวิภक्ति พหุพจน์ เป็น หริ + ชส = หริยะ

๑๘๙. ข้อว่า หรสวสย คุณะ |๗|๓|๑๐๘| การแทนที่ของส่วนสุดท้ายสั้น จัดเป็น คุณ เมื่อ สมพุทธิ (ข้อ ๑๕๒) ตามมา ตามข้อนี้และข้อ ๑๕๓ เราได้บทอาลปะนะ เอกพจน์ เห หเร ทวีติยวิภक्ति เอกพจน์ หริม (ข้อ ๑๕๔) ทวีติยวิภक्ति ทวิพจน์ หริ ทวีติยวิภक्ति พหุพจน์ หริน (ข้อ ๑๕๖)

๑๙๐. ข้อว่า เศโซ ฆยสชิ |๑|๔|๗| ด้วยข้อยกเว้นกับคัพท์ว่า สชิ คำที่ลงท้ายด้วยรัสสสระคือ อิ หรือ อุ ที่เหลือ เรียกว่า ฆิ คำว่า “ที่เหลือ” ถูกใช้ในที่นี้ “เพื่อเป้าหมายของการทำให้เห็นความแตกต่าง”

๑๙๑. ข้อว่า อาโง นาสตริยาม |๗|๓|๑๒๐| ให้ นา เป็นตัวแทนที่ของ อาณ ซึ่งมาหลัง ฆิ (ข้อ ๑๙๐) แต่ไม่ใช้ในสตรีลิงค์ คำว่า อาณ เป็นการทำรูปแบบโบราณของ ภา ตฤติยวิภक्ति เอกพจน์ การเพิ่มคำต่อท้าย ยกตัวอย่าง หริ ภา หริณา (ข้อ ๑๕๗) ตฤติยวิภक्ति ทวิพจน์ เป็น หริภยาม ตฤติยวิภक्ति พหุพจน์ เป็น หริภิยะ

๑๙๒. ข้อว่า เฆรังติ |๗|๓|๑๑๑| ให้ ทำ คุณ เป็นการแทนที่ของ ฆิ (ข้อ ๑๙๐) เมื่อมีการเพิ่มคำต่อท้าย ซึ่งมี ญ ตามมา ดังนั้น จตุรวิภक्ति เอกพจน์จึงเป็น หริ + ญ = หริยะ (ข้อ ๒๙)

๑๙๓. ข้อว่า งสิงโสศจ |๖|๑|๑๑๐| และเมื่อรัสสสระ อ ของ ณาสิ และ ณาสุ มาหลัง เณญ ให้รูปของคัพท์ก่อน เป็นตัวแทนที่ตัวเดียวสำหรับทั้งสองคำ ดังนั้น วิภक्तिที่ ๕ และ ๖ เอก. ข้อว่าจึงเป็น หริ ณา

สี และ เช่นเดียวกัน หริ ณาสุ หระ (ข้อ ๑๙๒) วิภักติที่ ๖ และ ๗ ทวิพจน์ เป็น หริยะ (ข้อ ๒๑ และ ๗๓) วิภักติที่ ๖ พหู. ข้อว่า เป็นส หรือนาม (ข้อ ๑๖๗, ๑๖๘ และ ๑๕๗)

๑๙๔. ข้อว่า อจจ เขะ |๗|๓|๑๑๙| ให้ เอาต เป็นตัวแทนที่ของ ณิ (วิภักติที่ ๗ เอก. ข้อว่า) เมื่อตามมา ด้วยรัสสระ คือ อิ หรือ อุ และให้ทำรัสสระ อ เป็นแทนที่ของ ฮิ (ข้อ ๑๙๐) ดังนั้น วิภักติที่ ๗ เอก. ข้อว่า มีรูปเป็น หเรา (ข้อ ๔๑) วิภักติที่ ๗ พหู. ข้อว่า เป็น หริษุ (ข้อ ๑๖๙) ข้อนี้ไม่ใช้ในกรณี ของคำว่า กวิ (นักกวี) เป็นต้น

๑๙๕. ข้อว่า อนง เสา |๗|๑|๙๓| อนง เป็นตัวแทนที่ ขดง คำว่า สชิ เมื่อ สฺ ตามมา ซึ่งจัดให้มีไม่ใช้ เครื่องหมายของอาลปนะ (ข้อ ๑๕๒) การแทนที่แม้ประกอบด้วยอักษรที่มากกว่าหนึ่ง (ข้อ ๕๘) ไม่ เข้ากันกับข้อ ๕๙ จาดการเกิดขึ้นของอักษรสุดท้ายมากกว่าหนึ่ง ดังนั้นเราจึงได้รูปเป็น สกขน + ส

๑๙๖. ข้อว่า อโล'นตยาต ปูรว อุปรธา |๑|๑|๖๕| อักษรที่มาก่อนอักษรสุดท้ายของคำเรียกว่า ถัดจาก ทัยสุด (อุปรธา)

๑๙๗. ข้อว่า สรวนามสถาน จาสมพุทธะ |๖|๔|๘| และรูปยาวเป็นแทนที่ของอักษรถัดจากทัยสุด (ข้อ ๑๙๖) ของสิ่งที่จบลงด้วย น เมื่อ สรวนามสถาน (ข้อ ๑๘๓) ซึ่งไม่เป็น สมพุทธิ (ข้อ ๑๕๒) ตามมา ดังนั้นเราจึงได้รูปเป็น สขาน + ส

๑๙๘. ข้อว่า การเติมท้ายคำซึ่งประกอบด้วยอักษรตัวเดียว เรียกว่า อปฤกต |๑|๒|๔๑|

๑๙๙. ข้อว่า หลงยาพโย ที่รฆาต สุตีสยปรฤกต์ หล |๖|๑|๖๗| สฺ (ปรธมาวิภักติ เอก. ข้อว่า) และ ตี และ สี (การสิ้นสุดของบุคคลของกิริยา) เมื่อถูกลดทอนลงเป็นพยัญชนะตัวเดียว (ข้อ ๑๙๘) และเมื่อ อยู่หลังคำที่สิ้นสุดในพยัญชนะหรือ หรือที่รฆสระซึ่งคาดเอาจากปัจจัยสตรีลิงค์ ณิ (ข้อ ๒๕๖) และ อาป (ข้อ ๑๓๔๑) ถูกยกเลิก ดังนั้นจึงเป็น สขาน + ส = สขาน

๒๐๐. ข้อว่า น โลปะ ปราติปทิกานตสย (มีการลบ น ที่สุด ในบทซึ่งได้สิทธิต่อการแต่งตั้งของ ปราติ ปทิก (ข้อ ๑๓๕) |๘|๒|๗| คำว่า สชิ คือ ราติปทิก ปราติปทิกคือ มันกลายมาเป็น ปท (ข้อ ๒๐) เมื่อมี การเพิ่มคำเข้าม และชื่อของ ปท นี้ซึ่งมันทำการรักษาไว้ (ตามข้อ ๒๑๐) หลัง การเพิ่มคำท้ายวิภักติได้ ถูกยกเลิกไป ดังนั้น สขาน คือ ปท หนึ่ง แต่คำว่า สขาน ยังถูกตั้งชื่อในรูปแบบของ ปราติปทิก เหมือน สชิ สถานะที่ของสิ่งที่ตัวมันอาศัยอยู่ ตามข้อ ๑๖๓ ดังนั้น ในกฎปัจจุบัน รูปของคำท้ายสุดก็กลายมา เป็น สขา (เพื่อนคนหนึ่ง)

๒๐๑. ข้อว่า สขยรสมพุทธะ |๗|๑|๙๒| ให้ทำศัพท์ที่เป็น สรวนามสถาน (ข้อ ๑๘๓) ซึ่งมาหลังคำว่า สชิ ซึ่งไม่มีความหมายถึง อาลปนะ เอกพจน์ เป็นเหมือน สิ่งซึ่งมี ณ

๒๐๒. ข้อว่าข้อว่า อโจ ณณิติ |๗|๒|๑๑๕| ให้ทำพฤทธิเป็นตัวแทนที่ของฐานที่ติดกัน ซึ่งมีที่สุดในสระ เมื่อสระนั้นมีตัว ง หรือ ณ ตามมา ดังนั้น คำว่า สชิ เมื่อเป็นประณวิภักติ ทวิ. มีการผนวกเข้าจึงเป็น สไซ (ข้อ ๒๐๑) และ สไซ + เอา = สขายา ดังนั้นประณวิภักติ พหุพจน์ จึงมีรูป สขายะ อาลปนะวิ ภักต์ เอกพจน์ (ตามข้อ ๑๘๙ และ ๑๕๓) คือ เห สเข ในทวิติยาวิภักติ เอก. ข้อว่าและ ทวิ. ข้อว่า

เป็น สขายม และ สขายา ข้อ ๒๐๑ และ ๒๐๒ นำมาใช้เหมือนกัน ทวีติยาวิภักติ พหุพจน์ สخين (ข้อ ๑๔๖ และ ๑๕๖) ตฤติยาวิภักติ เอกพจน์ สขยา จตุรติวิภักติ เอก. ข้อว่า เป็น สขเย ๒๐๓. ข้อว่า ขยตยาตฺ ปรสย |๖|๑|๑๒| รัสสระ อู เป็นตัวแทนที่ของ อ ที่ ฌสิ และ ฌส ซึ่งมาหลังคำว่า ชิ และ ตี หรือ ชิ และ ตี ซึ่งได้แทนที่ เป็น ยน (ข้อ ๒๑) ในที่สุดสระ ชิ และ ตี เป็นคำสิ้นสุดของคำว่า สชิ และ ปติ ซึ่งทั้งสองถูกนำมาใช้กับศัพท์นี้^{๑๙}

๒๐๔. ข้อว่า เอาตฺ |๗|๓|๑๑๘| เอาตฺ ใช้แทนที่ ฌิ หลังรัสสระ คือ อิ ดังนั้น สप्तมิวิภักติ เอก. ข้อว่า เป็น สขเยา ที่เหลือแจกเหมือน หริ (ข้อ ๑๘๗)

๒๐๕. ข้อว่า ปติส สมาส เอว |๑| ๔ | ๘ | คำว่า ปติ เรียกว่า ฌิ (ข้อ ๑๙๐) เฉพาะที่เมื่อมีการทำสมาส ดังนั้นในจตุรติวิภักติ เอกพจน์ ปตเย (แก่เจ้านาย) ข้อ ๑๙๒ ไม่ต้องใช้ ในปัญจมิวิภักติ และ ษัษฐิวิภักติ เอก. ข้อว่า เป็น ปตฺยฺส ข้อ ๒๐๓ นำมาใช้ ส่วนข้อ ๑๙๓ ไม่ต้องใช้กฎข้อนี้ ในสप्तมิวิภักติ เอก. ข้อว่า เป็น ปตฺเยา ข้อ ๒๐๔ นำมาใช้ ไม่ใช่ ข้อ ๑๙๔ ที่เหลือแจกเหมือน หริ แต่ในบทสมาส คือ ภูปตเย (แก่เทพเจ้าของผืนดิน) ปติ ทำหน้าที่เป็น ฌิ (ข้อ ๑๙๑) คำว่า กติ (เท่าไร) ถือเอาการสิ้นสุดที่เป็น พหุพจน์เท่านั้น

๒๐๖. ข้อว่า ให้ทำคำว่า พหุ และ คน กับคำที่ลงท้ายด้วย วตุ และ ทติ เรียกว่า สงฺขยา |๑|๑|๒๓|^{๒๐}

๒๐๗. ข้อว่า ทติ จ | ๑ | ๑ | ๒๕ | และ ให้ทำ สงฺขยา (ข้อ ๒๐๖) ซึ่งลงท้ายด้วย ทติ เรียกว่า ษฏฺ (ข้อ ๓๒๔) ดังนั้น คำว่า กติ จึงเรียกว่า ษฏฺ ด้วย

๒๐๘. ข้อว่า ข้อว่า ษฏฺ โย ลุกฺ | ๗ | ๑ | ๒๒ | ให้ทำการลบ (ลูก) ของ ชส แล ศส หลังคำที่เป็น ษฏฺ (ข้อ ๒๐๗)

๒๐๙. ข้อว่า ปรตฺยฺสย ลุกฺศฺลฺลฺปะ | ๑|๑|๖๑| ให้ลบปัจจัยเมื่อมีเหตุให้เกิดจาก ลุกมฺ ศฺลฺ หรือ ลฺปฺ ถูกสร้างด้วยคำเหล่านี้ตามลำดับ(การทำให้เห็นความแตกต่างจาก การแจกวิภักติทั่วไป ซึ่งเรียกว่า โลป (ข้อ ๖)

๒๑๐. ข้อว่า ปรตฺยฺสย โลเป ปรตฺยฺสย ลกฺษณมฺ |๑|๑|๖๒| เมื่อทำการลบปัจจัย (โลป) เกิดขึ้น ปัจจัยยังคงมีอิทธิพลอย่างกับศัพท์นั้น และการดำเนินการขึ้นอยู่กับว่า มันจะเกิดขึ้นเหมือนเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ ปัจจัย ชส จึงถือเอาคุณเป็นตัวแทนที่^{๒๑}

^{๑๙} รูปที่รัสสระ คือ ชิ และ ตี บ่งชี้ว่าเป็นคำที่สร้างขึ้นจากสิ่งอื่น (ดูข้อ ๒๒๓) คำ “ซึ่งได้แทนที่ ยน” ถูกนำมาใช้เพื่อแสดงว่า กฎข้อ ๑๙๒ ไม่ได้ใช้ตรงนี้ และ เป้าหมายเดียวกันถูกบรรลุถึงในโคลงโดยการเขียนว่า ขย และ ตย ไม่ใช่ ชิ และ ตี อ จึงเป็นเพียงสิ่งที่ตั้งใจให้การออกเสียงง่ายขึ้น

^{๒๐} คำว่า กติ เป็นคำหนึ่งในบรรดาคำที่ลงท้ายด้วย ทติ ๆ ในที่เพิ่มเติมเข้ามาเป็นตัวบ่งชี้

^{๒๑} คำว่า ลกฺษณ ในโคลง แสดงให้เห็นสิ่งรับรู้ได้ ปัจจัยนามจึงถูกรับรู้ (ข้อ ๑๕๒) โดยทำให้เกิดสิ่งที่มันตามมาเพื่อมีชื่อว่า องคฺ ดังนั้นตามกฎข้อนี้ คำว่า กติ ยังรักษาชื่อของ องคฺ ไว้ แม้ว่า ปัจจัย ชส และ ศส ถูกลบไปแล้ว ตามข้อ ๒๐๘ และด้วยอำนาจของการมีชื่อของ องคฺ ซึ่งมีนอาจถือเอา คุณ เป็นตัวแทนที่ ด้วยการดำเนินการตามข้อ ๑๘๘ แต่กฎข้อที่ดำเนินการตามไม่ต้องทำตามนี้

๒๑๑. ข้อว่า น ลุมกลางคสย |๑|๑|๖๓| เมื่อลบบัจจย โดยการออกเสียงของคำหนึ่ง ๓ คำ (ในข้อ ๒๐๙) ซึ่งมีตัวอักษร ล ผลที่เกิดซึ่งเป็นสิ่งมีอำนาจให้เกิดในด้านของ องค หรือ ฐานการผันคำก็จะไม่เกิดขึ้น ในข้อว่า กติ ประณมวิภักติ พหุ. บัจจย ชส ถูกกลบโดยการออกเสียงของ ลุก (ข้อ ๒๐๘) และดังนั้น การแทนที่ของคุณซึ่งจะถูกกลบ ชส ก็จะเป็นสิ่งมีอำนาจทำให้เกิดขึ้น ก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงได้ ประณมวิภักติ และ ทวีติยาวิภักติ พหุ. กติ (มากเท่าไร) ตฤติยาวิภักติ เป็น กติภะ จตุรธีวิภักติ และ ปัญจมีวิภักติ เป็น กติภะ ษัษฐิววิภักติ กตินาม (ข้อ ๑๖๗ และ ๑๖๘) สัปตมีวิภักติ เป็น กติษุ (ข้อ ๑๖๙) คำว่า ยุษมท (ท่าน) อสมท (ข้าพเจ้า) และคำทั้งหลายที่เรียกว่า ษท (ข้อ ๓๒๔ และ ๒๐๗) ยังรักษารูปเดิมไว้ในทั้งสามลิงค์ คำว่า ตริ (สาม) เป็นพหูพจน์เท่านั้น ยกตัวอย่าง ประณมวิภักติ พหุพจน์ เป็น ตริยะ (ข้อ ๑๘๘) และ ทวี. ข้อว่า เป็น ตริน (ข้อ ๑๔๖ และ ๑๕๖) ตฤติยาวิภักติ ตริภะ จตุ. ข้อว่า และ ปัญจ. ข้อว่า เป็น ตริภะ

๒๑๒. ข้อว่า ตเรศตริยะ |๗|๑|๕๓| (ตริย เป็นตัวแทนที่ของ ตริ) เมื่อ อาม ตามมา ยกตัวอย่าง ษษ. พหุ. เป็น ตรยานาม (ข้อ ๑๖๗ และ ๑๖๘) สัปตมี. เป็น ตริษุ (ข้อ ๑๖๙) และกฎข้อนี้นำมาใช้เมื่อ ตริ อยู่ที่สุดท่านในคำคุณศัพท์สมาส ยกตัวอย่าง ปริยตрянานาม (แห่งผู้มีเพื่อนรักสามคน)

๒๑๓. ข้อว่า ตยทาทีนามะ |๗|๒|๑๐๒| รัสสสระ อ เป็นตัวแทนที่ของ ตยท เป็นต้น เมื่อ มีบัจจยนาม ตามมา “ตยท เป็นต้น (ดูข้อ ๑๗๐) แสดงนัยเป็น “ตยท, ตท, ยท, เอตท,อิทม, อทส, เอก, และ ทวี” ในมหาภษาษย แนะนำว่า บัญชีจะไม่ขยายเกิดว่า ทวี นี้เป็นคำแนะนำของ ปตัญชลี (ผู้แต่งคัมภีร์ อรรถาธิบายโคลงของปตัญชลี) ถูกบ่งชี้โดยรูปของการแสดงออกว่า “เป็นความปรารถนา” หรือ “มันเป็นสิ่งถูกปรารถนา” (อิษฏี หรือ อิษยเต จงเปรียบเทียบกับข้อ ๑๔) ดังนั้น เราจึงได้ประณมวิภักติ และทวิตียาวิภักติ ทวีพจน์ เป็น ทเวา (สอง) (ข้อ ๑๔๗) ตฤติยา. จตุรธี. และปัญจ. เป็น ทวภยาม (ข้อ ๑๖๐) ษัษฐี. และสัปตมี. ทวโยชะ (ข้อ ๑๖๖) เราจึงมาถึงการแจกวิภักติของ ปปี (พระอาทิตย์) (ผู้ทนต์นอมโลก) มาจากคกว่า ปา (ทนต์นอม)

๒๑๔. ข้อว่า ทิรฆาษชลิ จ |๑|๔|๓| เมื่อ ชส หรือ อิจ (ปรตยาหาร ข้อ ๑๔๗) มาหลังทิรฆสระ ทิรฆสระ เป็นเนื้อเดียวกับตัวก่อน ไม่ต้องมีการแทนที่ (ข้อ ๑๔๖) ดังนั้น (โดย ข้อ ๒๑) ประณมวิภักติ ทวีพจน์ ปปเยา ประณมวิภักติ พหุพจน์ ปปะชะ อาลปนะวิภักติ เอกพจน์ เห ปปีชะ ทวี. เอก. เป็น ปปีม (ข้อ ๑๕๔) ทวีติยา. พหุ. เป็น ปปีน (ข้อ ๑๕๖) ตฤติยา. เอก. ปปียา ตฤติยา. จตุรธี. และ ปัญจมี. ข้อว่า ทวี. ปปีภะ ตฤติยา. พหุ. เป็น ปปีภะ จตุรธี. เอก. ปปีเย จตุรธี. และ ปัญจมี. พหุ. ปปีภะ ปัญจมี. และ ษัษฐี. เอกพจน์ ปปะชะ ษัษฐี. และ สัปตมี. ทวี. ปปีโยชะ ไม่มี นฎ (ข้อ ๑๖๗) สำหรับทิรฆสระ ดังนั้น ษัษฐี. พหุ. เป็น ปปียาม เมื่อเพิ่ม ณี เข้ามา ตามข้อ ๕๕ จากนั้น สัปตมี. เอกพจน์ เป็น ปปี สัปตมี. พหุ. เป็น ปปีษุ ในทางเดียวกัน ไม่ยอมรับ วาตปรมี (ละมั่ง) และ อื่น ๆ ที่เป็นเช่นเดียวกัน เราจึงได้การแจกวิภักติ พหุศเรยสี (ผู้ชายผู้มีคุณสมบัติเป็นเลิศหลายอย่าง)

๒๑๕. ชื่อว่า ยูสูตรยาขุเยา นที |๑|๔|๓| คำที่ลงท้ายด้วยทีรฆสระ คือ อี และ อุ สตรีลิงค์ เรียกว่า นที (หมายถึง แม่น้ำเป็นคำที่แบ่งได้) “และลิงค์แรกของศัพท์จะถูกถือเอา” กล่าวคือ มันจะถูกพุดถึงในฐานะของการรักษาลักษณะของตนไว้ ว่า นที แม้เมื่อคำที่เป็นสตรีลิงค์ที่แรกมาสร้างส่วนของการสนธิคุณศัพท์ที่ใช้กับ पुलลิงค์

๒๑๖. ชื่อว่า อมพารณทโยรหสวะ |๗|๓|๑๐|๗| (รัสสระจะเป็นตัวแทนที่ของคำซึ่งแสดงนัย “แม่” และคำทั้งหลายเรียกว่า นที) เมื่อปัจจัยของอาลปนะ เอกพจน์ตามมา ยกตัวอย่าง เห พหุศเรยสี (ข้อ ๑๕๓)

๒๑๗. ชื่อว่า อาณนทยะ |๗|๓|๑๑|๒| อาต เป็นการเพิ่มขยายมาของวิภักตินามกับ ง เมื่อมาหลังคำที่ลดลงด้วย นที (ข้อ ๒๑๕)

๒๑๘. ชื่อว่า อาฏศจ |๖|๑|๙๐| และ เมื่อ อจ มาหลัง อาต วฤทธิ เป็นตัวแทนที่ตัวเดียวสำหรับทั้งสองศัพท์ ดังนั้นในจตุรติ. ชื่อว่า เอกพจน์ พหุศเรยสี + อาต + เณ = พหุศเรยสโย ษษฐี. ชื่อว่า พหุ. ชื่อว่า เป็น พหุศเรยสีนาม (ข้อ ๑๖๗)

๒๑๙. ชื่อว่า เกราม นทยามนีภยะ |๗|๓|๑๑|๖| อาม เป็นตัวแทนที่ของ ณี หลังคำที่ลดลงใน นที (ข้อ ๒๑๕) และ ในการสิ้นสุดลง สตรีลิงค์ อาป และ คำว่า นี ดังนั้น สप्तมิ. ชื่อว่า เอกพจน์ เป็น พหุศเรยสยาม การแจกวิภักติที่เหลือเป็นเหมือน ปปี (ข้อ ๒๑๓) คำว่า อติลักษมี ในประณมวิภักติ เอกพจน์ เป็น อติลักษมี “ผู้เหนือกว่าลักษมี” คำว่า สุ ไม่ถูกลบโดยข้อ ๑๙๙ เพราะว่า คำว่า ลักษมี (ชื่อของเทพธิดาคนหนึ่ง) เป็นคำเต็ม และไม่ถูกสร้างโดยปัจจัยสตรีลิงค์ ณี ที่เหลือมีการแจกวิภักติเช่นเดียวกับ พหุศเรยสี (ข้อ ๒๑๔) เราจึงมาถึง ปรีธิ ประณม. ชื่อว่า เอกพจน์ ปรีธิ (ชายผู้มีความรู้เลิศกว่า)

๒๒๐. ชื่อว่า อจิ ศนุชธาตุกรูว่า ยโวริยงวเงา | ๖ | ๔ | ๑๑ | อียง และ อวน เป็นคำแทนที่ของสิ่งที่สุดด้วยปรตยาหาร ศนุ และ ของที่สุดในกิริยาธาตุ ใน อิ หรือ อุ (ไม่ว่าจะสั้นหรือยาว) และของฐานที่ผันไปตามบุรุษและพจน์ ภรุ เมื่อปัจจัยเริ่มต้นด้วย สระ ตามมา (กฎข้อนี้ควรรวมเอาวิภักติของ ปรีธิ ซึ่งถูกสร้างจากกิริยาธาตุ คือ ธโย (ทำสมาธิ) แต่กฎที่ตามมาจำกัดไว้)

๒๒๑. ชื่อว่า เอรเนกาโจ’สโยคปุรวสย |๖|๔|๘๒| ยน เป็นตัวแทนที่ของ อิ หรือ อี ซึ่งสิ้นสุดกิริยาธาตุ ในที่สุด ในวิภักตินามของสระที่มากกว่าหนึ่งซึ่งทำให้ อิ หรือ อี ไม่ต้องดำเนินตามการสนธิพยัญชนะซึ่งสร้างรูปจากธาตุ เมื่อปัจจัยเริ่มต้นด้วยด้วยสระตามมา

(ศัพท์ว่า ปรีธิ ซึ่งไม่เป็นพยางค์ อี ที่สุดสิ้นสุดลงในวิภักตินามของสระมากกว่าหนึ่ง และไม่ต้องดำเนินโดยพยัญชนะสนธิ ดังนั้น กฎจึงนำมาใช้) จึงได้รูป ประณม. และทวิติยา. ทวิพจน์ เป็น ปรีธเยา ทวิติยา. เอกพจน์ เป็น ปรีธยาม ประณม. และ ทวิติยา. พหุ. ปรีธยะ สप्तมิ. เอก. เป็น ปรีธิ (ข้อ ๕๕ ถูกตัดสิทธิ์) การแจกวิภักติที่เหลือแจกเหมือน ปปี (ข้อ ๒๑๓) โดยวิธีเดียวกัน ครามณิ (นายบ้านผู้หญิงของหมู่บ้าน) แต่ในสप्तมิ. ชื่อว่า เอกพจน์ ข้อนี้ทำให้เป็น ครามณยาม (โดยข้อ ๒๑๙ ไม่มา

จากธาตุ ณี (น้ำ) เพราะเหตุใด จึงเป็นสระมากกว่าหนึ่ง? หลักฐานคือ ณีะ (ผู้นำ) ซึ่งทำ โดยข้อ ๒๒๐ ประถม. และทวิติยา. ทวิ. นิเยา ประถม. พหุ. นิยะ และ ใน ทวิติยา. เอกพจน์ และ พหุ. นิยม และ นิยะ (ข้อ ๑๕๔ และ ๑๕๖ ถูกเข้าแทนที่โดยข้อ ๒๒๐ ซึ่งอาศัยอยู่ที่หลังใน อชฎาธยายี ดูข้อ ๑๓๒๗ รัสปตมี. เอก. นิยาม (ข้อ ๒๑๙) เพราะเหตุใด จึง ทำให้สระไม่ต้องดำเนินตามพยัญชนสนธิ หลักฐาน ประถม. ทวิ. สุศุริเยา “ผู้ชายผู้มั่งคั่งทั้งสอง” และ ยวกุริเยา (ผู้ซึ่งข้าวบาร์เลย์ทั้งสอง) ที่สระที่สุดคือ อี ดำเนินโดยพยัญชนสนธิ และสิ่งที่ไม่ดำเนินตามกฎข้อ ๒๒๐ นำมาใช้

๒๒๒. ข้อว่า คติศจ |๑|๔|๖๐| และให้ทำ ปร เป็นต้น (ข้อ ๔๗) ในการรวมคำกับกิริยา เรียกว่า คติ (อุปสรรค) ไม่ใช่ความตั้งใจที่ว่า ยณ ควรเป็นสิ่งแทนที่ของคำอุปสรรคใด ๆ อื่น กว่า คติ หรือ การก (หมายถึง โดย การก วิภक्तिที่เป็นความสัมพันธ์กับกิริยาทางไวยากรณ์) ดังนั้นในตัวอย่าง ศุกฤติเยา (ชายผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ทั้งสอง)

๒๒๓. ข้อว่า น ภูสุธิโยะ |๖|๔|๘๕| เมื่อวิภक्तिนามเริ่มด้วยสระมาข้างหลังสองคำคือ ภู และ สุธิ จะ ไม่มี ยณ (ข้อนี้ถูกตัดสิทธิ์ข้อ ๒๓๒ และ ๒๒๑ และ เปิดโอกาสให้ใช้ข้อ ๒๒๐ เพื่อดำเนินการ) ดังนั้น ประถม. ทวิ. เป็น สุธิเยา (ผู้ฉลาดทั้งสอง) ประถม. พหุ. เป็น สุธิยะ เป็นต้น

คำว่า สุชี หมายถึง “ผู้รักความสุขสบาย” มันเป็นสิ่งที่คัดค้านเหมือนคำว่า สุตี (คนผู้ปรารถนาบุตร) ดังนั้น ประถม. เอก. เป็น สุชี สุตีะ ประถม. ทวิ. สุขเยา สุตเยา ปัญจ. และ ษัษฐี. ข้อว่า เอก. เป็น สุขยุะ สุตยุะ (ข้อ ๒๐๓) วิภक्तिที่เหลือแจกอย่าง ปรธิ (ข้อ ๒๒๐ เป็นต้น) คำว่า สมภู (พระศิวะ) ถูกคัดค้านเหมือนคำว่า หริ (พระวิษณุ) และ ในลักษณะเช่นเดียวกัน กับ ภาณุ (พระอาทิตย์ เป็นต้น)

๒๒๔. ข้อว่า ตฤชวต กโรษฏะ |๗|๑|๙๕| ด้วยวิภक्तिนามแรกห่าอย่าง (ข้อ ๑๘๓) นอกจากวิภक्तिที่ซึ่งความหมายเป็นอาลปนะ เอกพจน์ คือ กโรษฏ เป็นเหมือนกับคำที่สุดใน ตฤจ กล่าวคือ กโรษฏถูก ใช้แทนคำว่า กโรษฏ (หมาป่า)

๒๒๕. ข้อว่า ฤโต จิสรวนามสถานโยะ |๗|๓|๑๐๐| เมื่อ ณี (สัปตมี. ข้อว่า เอก. ข้อว่า) และ วิภक्ति นามที่หนึ่งทั้งห้ามาหลังคำที่สุดในรัสสระคือ ฤ ให้ทำแปลงเป็นคุณสำหรับวิภक्तिนามที่สุดใน ฤ ข้อนี้ เป็นสิ่งได้รับ

๒๒๖. ข้อว่า ฤทศนสปุรุทโค'เนหสา จ |๗|๑|๙๔| เมื่อ สุ ไม่ได้ใช้ในอาลปนะ ตามมา ให้ อนาง เป็นคำ เพิ่มเข้ามากับคำที่สุดในรัสสระ ฤ และ อุชนส (ผู้สำเร็จราชการของดาววินัส) ปุรุทศส (พระอินทร์) และ อนหส (เวลา)

๒๒๗. ข้อว่า ฤโต จิสรวนามสถานโยะ |๗|๓|๑๐๐| เมื่อ วิภक्तिนามแรกทั้งห้าไม่รวมวิภक्तिที่บ่ง อาลปนะ มาหลังคำว่า อป (น้ำ) คำที่ลงท้ายด้วย ตถนุ หรือ ตฤจ สวสฤ (น้องสาวคนหนึ่ง) นปตฤ (หลาน) เนศตฤ (พระเจ้าพิริบุชายัญ) สวสฤ (ช่างไม้) กษตฤ (นักขับรถม้า) โหตฤ (นักบวชที่สวด ฤคเวทในพิธีบูชา) โปตฤ (นักบวชผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีบูชา) และ ปรศาสตฤ (นักปกครอง)

อักษรก่อนลำดับหลังสุด (ข้อ ๑๙๖) จะถูกทำให้ยาว ดังนั้น ประถม. เอก. เป็น กโรษฐาม ประถม. ข้อว่า ทวี. เป็น กโรษฐาเรา (ฤ กลายเป็น อรุ ตามข้อ ๒๒๕ และ ทำให้เป็นทวิชะ คือ อารุ โดยข้อ ๒๒๗) ประถม. พหุ. กโรษฐาระ ใน ทวีตียา. พหุ. รูป กโรษฐัน ได้มาจาก กโรษฐุ โดยกฎข้อ ๑๔๖ และ ๑๕๖

๒๒๘. ข้อว่า วิภาษา ตฤตียาทิวาจิ |๗|๑|๙๗| กโรษฐุ อาจเป็นข้อเลือกราวกับว่า มันสิ้นสุดใน ตฤจ เมื่อ ตฤตียา. หรือ วิภักตินามใด ๆ ที่เริ่มด้วยสระตามมา ดังนั้น ตฤตียา. เอก. กโรษฐตฤ จตุรฤ. เอก. เป็น กโรษฐเร

๒๒๙. ข้อว่าข้อว่า ฤต อุต |๖|๑|๑๑๑| เมื่อรัสสระ คือ อ ที่ งสิ และ งส (ปัญจมี. ข้อว่า และ ษษฐี. ข้อว่า เอก. ข้อว่า) มาหลังรัสสระ ฤ จากนั้น รัสสระ อุ ตามด้วย ฤ เป็นตัวแทนที่เดียวสำหรับคำทั้งสอง (ดังนั้น เราจึงได้รูป กโรษฐุ + ส)

๒๓๐. ข้อว่า ราชต สสย |๘|๒|๒๔| มีการลบ ส แต่ไม่ใช้อักษรตัวอื่นของพยัญชนะ เมื่อมันมากที่สุดของพยัญชนะที่รวมกัน หลัง ฤ วิสรวค คือตัวแทนที่ สำหรับ ฤ ตามข้อ ๑๑๑ และ เราจึงได้ กโรษฐุ คือ ษษฐี. และ สप्तมี. ทวี. เป็น กโรษฐุโร

๒๓๑. “โดยการคัดค้านของกฎที่แล้ว (ซึ่งขัดแย้งกับคำแนะนำของปาณินิ ดูข้อ ๑๓๒) การรวมคำ นฎ (ข้อ ๑๖๗) มีผลต่อความพึงพอใจต่อ นุม (ข้อ ๒๗๑) พระศุตราว่า “อจิ เป็นต้น” (ข้อ ๒๔๙) และความคล้ายคลึงกันคำที่ลดลงในคำว่า ตฤจ (ข้อ ๒๒๔) ดังนั้น กโรษฐุ นฎ อาม กโรษฐุนาม (ข้อ ๑๖๘) ใน สप्तมี. เอก. เป็น กโรษฐุริ ตัวเลือก

๒๓๒. ข้อว่า โอะ สุปิ |๖|๔|๘๓| เมื่อวิภักตินามเริ่มด้วยสระตามมา จากนั้น ยณ จะเป็นตัวแทนที่สำหรับวิภักตินามซึ่งมีสระมากกว่าหนึ่ง ถ้าคำสิ้นสุดด้วยกิริยาธาตุซึ่งสิ้นสุดใน อุ หรือ อู ไม่ดำเนินโดยพยัญชนะรวมกันซึ่งสร้างส่วนของกิริยา ดังนั้น จึงได้รูปประถมวิภักติ ทวี. ขลปเวา ประถมวิภักติ พหุ. ขลวปะ ในทางเดียวกัน สฤ (ไครตัดตี) เป็นต้น (แต่นี้ไม่ได้นำมาใช้กับ สวภู (ผู้เป็นเอง) เพราะข้อห้ามตามข้อ ๒๒๓) ประถมวิภักติ ทวี. สวภูเวา ประถมวิภักติ พหุ. สวภูวะ ถัดมา เราได้รูปการแจกวิภักตินามของ วรษาภู

๒๓๓. ข้อว่าข้อว่า วรษาภูวจ | ๖ | ๔ | ๘๔ | และตัวแทนที่ วรษาภู (กบที่เกิดฤดูฝน) จะเป็น ยณ เมื่อมีสระตามมา (ตามข้อ ๒๒๓) ดังนั้น เราจึงได้รูป วรษาภูเวา ประถมวิภักติ พหุ. เป็นต้น ต่อมาเรา มาดูการแจกวิภักตินามของ ทฤนญ (งู)

๒๓๔. “ยณ ควรเป็นสระบุในฐานเป็นตัวแทนที่ของ ภู เมื่อดำเนินการโดย ทฤน, กร และ ปุนร ดังนั้น เราจึงได้รูปประถมวิภักติ ทวี. เป็น ทรินญเวา คำว่า กรภู (เล็บนิ้วมือ) ก็เป็นเช่นเดียวกัน

๒๓๕. “ควรเน้น อักษณ ญ (มุทชะ) ถูกแทนที่ในพันตวรค น หลัก ฤ และ ฤ” ดังนั้น ษษฐีวิภักติ พหุ. ข้อว่า เป็น ฐตฤณาม คำว่า นปตฤ เป็นต้น (ข้อ ๒๒๗) ก็เป็นเช่นเดียวกัน หากมีความเห็นว่าการเหล่านี้ถูกสร้าง (โดยปัจจัยที่ระบุในข้อ ๒๒๗) ดังนั้นการอ้างอิงถึงคำว่า นปตฤ (ในข้อ ๒๒๗)

กำหนดว่า คำเหล่านี้อย่างเดียว (ของคำที่สิ้นสุดซึ่งมาภายใต้หัวหน้าของ อุณาภิ ข้อ ๙๐๑) เข้ากันได้กับกฎ ดังนั้น กฎทั้งหลาย ดังนั้นจึงไม่ต้องใช้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้คือ ประณมวิภक्ति เอกพจน์ ปีตา (ข้อ ๒๒๑) ประณม. ทวิ. ปีตเรา, ประณม. พหู. เป็น ปีตราชะ, ทวิติยา. เอก. เป็น ปีตรม ที่เหลือแจกเหมือนธาดตุ (ข้อ ๒๓๔) ศัพท์ว่า ซามาตตุ (บุตรบุญธรรม) ก็แจกเช่นเดียวกัน

๒๓๖. ข้อว่า นฤ จ |๖|๔|๖| และ นฤ มักแทนที่ที่รหสสระ เมื่อ นาม ตามมา ดังจันจึงเป็น นฤณาม หรือ นฤณาม

๒๓๗. ข้อว่า โคโต ญิต |๗|๑|๙๐| เมื่อวางหลังคำที่ลงท้ายด้วย โอ เช่น โค (โค) วิภक्तिแรกทั้ง ๕ เป็นเหมือนกันว่า มีอักษรมุทรวรรคคือ ญ ดังนั้น ประณม. เอก. เป็น โค ส เคาะ, ประณม. ทวิ. คาเว, ประณม. พหู. เป็น คาวะ

๒๓๘. ข้อว่า เอาโต'มศโสะ |๖|๑|๙๓| เมื่อสระของ อม หรือ ศส มาข้างหลัง โอ การแทนที่อย่างเดียวของศัพท์ทั้งสองเป็นที่รหสสระ คือ อา ดังนั้น ทวิติยา. เอก. เป็น โค + อม = คาม ทวิติยา. ทวิ. ข้อว่า คาเว, พหู. เป็น คาะ ส่วนตฤติยา. และจตุรถี. เอก. เป็น ควา และ คเว แจกตามกฎการเชื่อมสนธิสระทั่วไปในปัญจมี. และ ษัษฐี. เอก. เป็น โคะ เป็นต้น (โดยข้อ ๑๙๓)

๒๓๙. ข้อว่า ราโย หลี |๗|๒|๘๕| คำว่า ไร (ความร่ำรวย) เมื่อการผันรูปวิภक्तिนามเริ่มด้วยพยัญชนะหนึ่งตามมา ที่รหสสระคือ อา จะถูกแทนที่ ดังนั้น ประณม. เอก. ไร ห ระ, ประณม. ทวิ. เป็น รាយะ, ประณม. พหู. เป็น รાયะ ตฤติยา. ทวิ. เป็น รากยาม เป็นต้น कुเลา (พระจันทร์) ไม่เข้าเกณฑ์นี้ ดังนั้น ประณม. เอก. เป็น कुเลาะ, ประณม. ทวิ. कुลาวะ, ประณม. พหู. เป็น कुลาวะ ตฤติยา. ทวิ. कुเลากยาม เป็นต้น

การแจก पुलลิงค์ศัพท์ที่ลงท้ายด้วย สระ เพียงเท่านั้น

ต่อไปเป็นการแจกศัพท์สตรilingค์ที่ลงท้ายด้วยสระ

การแจก รมา ศัพท์

๒๔๐. ข้อว่า เอง อาปะ |๗|๑|๑๘| ให้ คี เป็นตัวแทนที่ ขอ เอง หลังวิภक्तिนามที่เชื่อมกันลงท้ายด้วย อาปุ คำว่า เอง นี้ เป็นชื่อของวิภक्तिนามอะไรก็ได้ที่เริ่มต้นด้วย เอ ดังนั้น ประณม. ข้อว่า ทวิ. ข้อว่า จึงเป็น รามะ (รามะ = คี) ประณม. พหู. เป็น รามะ

๒๔๑. ข้อว่า สมพุทธา จ |๗|๓|๑๐๖| และเมื่อ สฺ ตามมาในบทอาลปนะ เอก. ข้อว่า ให้ เอ เป็น ตัวแทนที่ อาปุ ตามข้อ ๑๕๓ มีการลดวิภक्तिนามที่ตาม เอ ในบทอาลปนะ เอก. จึงเป็นรูป เห รเม, อาลป. ทวิ. เห รเม (ข้อ ๒๔๐) พหู. เห รมาชะ, ทวิติยา. เอก. รम्म, ทวิ. รามะ และ พหู. รามะ

๒๔๒. ข้อว่า อาจิ จาปะ |๗|๓|๑๐๕| และถ้า อาง (ข้อ ๑๙๑) หรือ โอส ตามมา เอ จะเป็นตัวแทนที่ของ อาปุ ดังนั้น ตฤติยา. เอก. เป็น รมายา (รเม + อา), ตฤติยา. จตุรถี. และปัญจมี. ข้อว่า ทวิ. ข้อว่า เป็น รามากยาม, ตฤติยา. พหู. เป็น รามากิชะ

๒๔๓. ชื่อว่า ยาทาปะ |๗|๓|๑๑๓| ยาฏ คือ การเพิ่มเข้ามาของวิภักตินามใดก็ตามที่ตามหลัง อาป มี ง ดังนั้นการพหุพจน์ตามข้อ ๖๑ เราจึงได้ จตุรณี. เอก. รมาโย (รมา ยาฏ เอ) จตุรณี. และ ปัญจมี. พหุ. รามาภยะม ปัญจมี. และ ษัษฐี. เอก. เป็น รมายะ ษัษฐี. ทวิ. รมโยะ (ข้อ ๒๔๒) ษัษฐี. พหุ. รมานาม (ข้อ ๑๖๗ และ ๑๕๗) สัปตมี. เอก. รมายาม (ข้อ ๒๑๙) สัปตมี. พหุ. รมาสุ

คำว่า ทูรคา (พระแม่ทูรคา) อมพิกา (แม่) ก็แจกเช่นเดียวกัน

๒๔๔. ชื่อว่าชื่อว่า สรวนามนะ สยาทฒรสุจ |๗|๓|๑๑๔| ให้ สยาฏ เป็นส่วนเพิ่มเข้ามาของวิภักตินามใด ๆ ที่มี ง ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้อยู่ด้วย มาหลังคำสรรพนามที่ลงท้ายด้วย อาป และให้แทนที่รัสสระเกิดขึ้นแทน อาป ดังนั้น จตุรณี. เอก. สตรีลิงค์ สรว (ทั้งหมด) เป็น สรวสโย (สรวา + สยาฏ + เอ) ปัญจมี. และ ษัษฐี. เอก. เป็น สรวสยะ, ษัษฐี. พหุ. สรวาสาม (ข้อ ๑๗๔) สัปตมี. เอก. สรวস্যาม (ข้อ ๒๑๙) ที่เหลือแจกเหมือน รมา ศัพท์ที่แจกตามเช่น วิศว (ทั้งหมด) ซึ่งลงท้ายด้วย อาป

๒๔๕. ชื่อว่า วิภาษา ทิกสมาเส พหุวีเหา |๑|๑|๒๘| ในการทำสมาส ของศัพท์ใด พหุพจน์ เข้ากับ คำที่แสดงทิศทาง (ข้อ ๑๗๕) ลักษณะทางสรรพนามเป็นทางเลือก ดังนั้น จตุรณี. เอก. เราอาจได้รูปเป็น อุตตรูปุรวสโย (ข้อ ๒๔๔) หรือ อุตตรูปุรวาโย (ข้อ ๒๔๓) (สำหรับสิ่งที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) ตามกฎข้อ ๑๘๐ คำสรรพนามที่ให้แก่คำที่ลงท้ายด้วย ตีย ดังนั้น จตุรณี. เอก. เป็น ทวิตียาสโย หรือ ทวิตียาโย (สำหรับที่สอง) ตฤตียา (ที่สาม) ก็เป็นเช่นเดียวกัน ตามกฎข้อ ๒๑๖ รัสสระ ถูกแทนที่ในบทอาลปนะ เอก. ของคำซึ่งหมายถึง แม่ ยกตัวอย่าง เห อมพ, เห ออกก, เห อลล ตามกฎข้อ ๑๘๑ เราอาจได้ ประณม. เอก. ชรา (ความชราภาพ) ทวิ. ชรเสา หรือ ชเร เป็นต้น ในทางเลือกของการไม่ถูกพิจารณาให้เป็นสรรพนาม คำเป็นไปในทิศทางเดียวกับ รเม โคปา (แม่โคจำฝูง) เอนเอียงไปทางเช่นเดียวกับ วิศวาปา (ข้อ ๑๘๒) มติะ (ความฉลาด) ทวิตียา. พหุ. มติะ (ข้อ ๑๔๖) ตฤตียา. เอก. มตยา (ข้อ ๑๙๑)

๒๔๖. ชื่อว่าชื่อว่า จิตี หุรสวจ |๑|๔|๖| คำศัพท์ที่เป็นสตรีลิงค์ ลงท้ายด้วยที่รมสระ อี และ อุ มี ข้อยกเว้นของศัพท์ สตรี (ผู้หญิง) ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับ อियง และ อุง (ข้อ ๒๒๐) และ คำที่ลงท้ายด้วย รัสสระ คือ อี และ อุ ในสตรีลิงค์ จะทำเหมือน นที (ข้อ ๒๑๕) เมื่อมีวิภักตินามที่มี ง ตามมา ดังนั้น จตุรณี. เอก. จึงมีรูปเป็น มตโย (มติ + อาฏ + เอ) หรือ อาจเป็น มตเย, ปัญจมี. และ ษัษฐี. เอก. เป็น มตยะ หรือ มตะ (ข้อ ๑๙๓)

๒๔๗. ชื่อว่า อิทุภยาม |๗|๓|๑๑๗| อาม คือ คำแทนที่ จี หลังรัสสระ คือ อี หรือ อุ เมื่อคำเหล่านี้เรียกว่า นที (๒๔๖) ดังนั้น สัปตมี. เอก. เป็น มตยาม (ข้อ ๒๑๙ หรือ ทางเลือกค่านาม นที ไม่ใช่ เป็น มเตา (ข้อ ๒๔๖ และ ๑๙๔) ที่เหลือแจกตาม หริ (ข้อ ๑๘๗) ศัพท์ว่า พุทธิ (ปัญญา) ก็เป็นเช่นเดียวกัน

๒๔๘. ชื่อว่า ศัพท์ ติสฤ และ จตสฤ คือ ศัพท์แทนที่ ตริ (สาม) จตุร (สี่) ในสตรีลิงค์ เมื่อมีการแจกวิภักติตามมา

๒๔๙. ชื่อว่า อจิ ร ฤตะ |๗|๒|๑๐๐| เมื่อมีสระ ตามมา ร เป็นตัวแทนที่ ขอ ฤ แห่ง ติสฤ และ จตสฤ ดังนั้น ไม่มีการทำคุณ (ข้อ ๒๒๕) หรือการต่อออกไป (ข้อ ๑๔๖) หรือ การแทนที่เป็น อุ (ข้อ ๒๒๙) ดังนั้น ประถม. และ ทวีติยา. พหุ. เป็น ติสระ, ตฤติยา. พหุ. ติสฤ, จตฤ. และ ปัญจมี. พหุ. เป็น ติสฤยะ เมื่อ อาม (ษัษฐี. พหุ.) ตามมา นฎ จะได้รับจาก ข้อ ๑๖๗ และจากนั้น สระที่ดำเนินการอาจ ถูกทำให้ยาวออกไป ตามข้อ ๑๖๘ แต่กฎข้อถัดไปคัดค้านกฎข้อนี้

๒๕๐. ชื่อว่า น ติสฤจตสฤ |๖|๔|๔| ติสฤ และ จตสฤ ไม่ถูกทำให้ยาวเมื่อ นาม ตามมา ดังนั้นษัษฐี. ชื่อว่า พหุ. เป็น ติสฤณาม, สัปตมี. พหุ. ติสฤษุ

คำว่า ทวิ (สอง) ในสตรีลิงค์ ในประถม. และ ทวีติยา. ชื่อว่า ทวิ. ชื่อว่า เป็น ทเว (จ้อ ๒๑๓ และ ๒๔๐) ตฤติยา. จตฤ. และ ปัญจมี. ทวิ. เป็น ทวากยาม, ษัษฐี. และ สัปตมี. ทวิ. เป็น ทว โยชะ (ข้อ ๒๔๒) เคาริ (เศรษฐี (ชื่อเจ้าแม่ปรวตี) ไม่เป็นไปตามนั้น คือ ประถม. ชื่อว่า เอก. ชื่อว่า เคาริ (ข้อ ๑๑๙) ประถม. ทวิ. เคารยะ อาลปนชะ. เอก. เป็น เท เคาริ (ข้อ ๒๑๖) เป็นต้น ศัพท์ว่า ลกษมี (เทพธิดาแห่งความมั่งคั่ง) ไม่ถูกทำมาจากสิ่งอื่น คือ ไม่อยู่ภายใต้กฎข้อ ๑๙๙ และดังนั้นจึงทำให้ ประถม. เอก. มีรูปเป็น ลกษมีชะ ที่เหลือแจกเหมือน เคาริ ศัพท์ว่า ตริ (เรือ) ตนตริ (สายเครื่องติด ประเภทกีตาร์) เป็นต้น ก็เป็นเช่นเดียวกัน

๒๕๑. ชื่อว่า สตรียะ |๖|๔|๗๙| ให้ อियง เป็นตัวแทนที่ ของ สตรี เมื่อมีปัจจัยที่เริ่มต้นด้วยสระตามมา ดังนั้น ประถม. ทวิ. เป็น สตรีเยา, ประถม. พหุ. สตรียะ

๒๕๒. ชื่อว่า วามศโสะ |๖|๔|๗๙| มีทางเลือกอื่น ที่ อियง เป็นตัวแทนที่ สตรี เมื่อ อาม หรือ ศส ตามมา ดังนั้น ทวีติยา. เอก. เป็น สตรียม หรือ สตรีม (ข้อ ๑๕๔) ทวีติยา. พหุ. สตรียะ หรือ สตรีชะ (ข้อ ๑๔๖) ตฤติยา. เอก. สตรียา, จตฤ. เอก. สตรีโย (ข้อ ๒๑๗), ษัษฐี. เอก. สตรียะ ในษัษฐี. พหุ. นฎ เป็นตัวเลือก เพราะว่า ข้อ ๑๖๗ คือ สุตฺร มาข้างหลัง ข้อ ๒๕๑ ดังนั้น จึงเป็น สตรีณาม, สัปตมี. ชื่อว่า พหุ. สตรีษุ

คำว่า ศรี (ความเจริญมั่งคั่ง) ประถม. เอก. เป็น ศรีชะ (ไม่ได้ทำรูปโดยการสร้างคำสตรี ลิงค์ตามข้อ ๑๙๘) ประถม. ทวิ. ศรีเยา, ประถม. พหุ. เป็น ศรียะ

๒๕๓. ชื่อว่า เนยงวงสถานาวสตรี |๑|๔|๔| ศัพท์ที่ลงท้ายด้วย อี หรือ อุ ซึ่งยอมให้มีการแทนที่ อियง และ อุวง (ข้อ ๒๒๐) ไม่ได้เรียกว่า นที (ข้อ ๒๑๕) แต่ไม่เป็นเช่นนั้นกับคำว่า สตรี (ซึ่งเรียกว่า นที ไม่เข้ารับการแทนที่ของ อियง) ดังนั้น อาลปนชะ. ชื่อว่า เอก. เป็น เท ศรีชะ, จตฤ. เอก. ศรีโย (ข้อ ๒๔๗ และ ๒๑๗) หรือ ศรีเย, ษัษฐี. เอก. ศรียะ หรือ ศรียะ

๒๕๔. ชื่อว่า วามิ |๑|๔|๕| เมื่อ อาม ตามมา คำที่เป็นสตรีลิงค์ ที่ลงท้ายด้วย อี และ อุ ซึ่งยอมรับ อियง และ อุวง เรียกว่า นที ในทางเลือก แต่ไม่เป็นเช่นนั้นกับ สตรี ศัพท์ (ซึ่งเป็น นที) ดังนั้น ษัษฐี. พหุ. จึงเป็น ศรีณาม (ข้อ ๑๖๗) หรือ ศรียาม, สัปตมี. เอก. ศรียิ หรือ ศรียาม (ข้อ ๒๑๙)

คำว่า เณุ (แมโคนม) ถูกปฏิเสธเช่นเดียวกับ มติ ศัพท์ (ข้อ ๒๔๕)

๒๕๕. ข้อว่า สตรีย้า จ |๗|๑|๙๖| และในสตรีลิงค์ คำว่า กโรษฏ (หมาโน) มีรูปเหมือนกับ คำที่ลงท้าย ใน ตฤช

๒๕๖. ข้อว่า ฤนเนภโย ีปี |๔|๑|๕| หลังคำที่ลงท้ายด้วย ฤ และหลังคำที่ลงท้ายด้วย ฤ ในการสร้างรูปสตรีลิงค์ ปัจจย ีปี ดังนั้นจึงเป็นรูป กโรษฏรี ซึ่งถูกปฏิเสธเหมือน เคารี (ข้อ ๒๕๐)

คำว่า ภู (คิ้ว) ถูกปฏิเสธเช่นเดียวกับ ศรี (ข้อ ๒๕๒)

๒๕๗. ข้อว่า น ษฏุขสราทิภยะ |๔|๑|๑๐| ไม่ใช่หลัง ษฏุ เท่านั้น (ข้อ ๓๒๔) หรือหลัง สวสรี เป็นต้น เป็นการสร้างคำศัพท์สตรีลิงค์ ีปี หรือ ฎาป ปัจจย โดย “สวสฤ เป็นต้น” หมายถึงคำทั้ง ๗ ดังต่อไปนี้คือ สวสา (พี่สาว น้องสาว) ติสระ (สาม) จตสร (สี่) นนานทา (น้องของสามี) ทูหิตา (บุตรี) ยาดา (ภรรยาของน้องชายสามี) และ มาตา (แม่) ดังนั้น เราจึงได้รูป ประณม. เอก. สวสา (ข้อ ๒๒๗) ประณม. ทวิ. สวสาเรา คำว่า มาตริ ถูกปฏิเสธเหมือนคำว่า ปิตริ (ข้อ ๒๓๕) เฉพาะในทวิติยา. ข้อว่า พหุ. ข้อว่า มีรูปเป็น มาตฤ (ข้อ ๑๕๖) คำว่า ทโย (สวรรค์) ถูกปฏิเสธเมื่อ โค (ข้อ ๒๓๗) ไร (ความมั่งคั่ง) เช่นใน पुलลิงค์ (ข้อ ๒๓๙) และ เนา (เรือ) เหมือน कुเลา (ข้อ ๒๓๙)

สตรีลิงค์ที่ลงท้ายด้วยสระ เพียงเท่านั้น

ศัพท์นปฺสกลิงค์ที่ลงท้ายด้วยสระ

๒๕๘. ข้อว่า อโต'ม |๗|๑| ๒๘ | หลังวิภक्तिนามที่เป็นนปฺสกลิงค์ลงท้ายด้วยรัสสระ พ มี อม แทนสุ และ อม คือ ชญาน หุ ชญานม (ความรู้) ทวิติยา. เอก. เป็นเช่นเดียวกัน ใน อาลปนะ เอก. พยัญชนะ ม ถูกลบไป เป็น เห ชญาน

๒๕๙. ข้อว่า นปฺสกาจจ |๗|๑|๑๙| และ หลัง นปฺสกลิงค์ คี ใช้แทน เอา (ข้อ ๒๔๐) สิ่งที่ทำเนมีการตามปัจจยนี้ เรียกว่า ภา (ข้อ ๑๘๕) มีกฎดังต่อไปนี้

๒๖๐. ข้อว่า ยสยติ จ |๖|๔|๑๔๘| ที่ที่รหสระ คือ อี ตามมา และ เมื่อมีปัจจยตัดทิต ตามมา จะมีการลบ อี หรือ อี อะ หรือ อา ขอ ภา การลง อ ยังปรากฏอยู่ คัมภีร์ กาทยายนะ เนะไว้

๒๖๑. ข้อว่า “ควรเน้นว่า ภาจะถูกละไว้ในกรณีที่ว่า คี ใช้แทนที่ เอา” ดังนั้น ประณม. ทวิ. เป็น ชญาน + คี = ชญาน

๒๖๒. ข้อว่า ให้มี คี หลัง นปฺสกลิงค์ แทน ชส และ ศส |๗|๑|๒๐|

๒๖๓. ข้อว่า ให้ คี เรียกว่า สรวนามสถาน |๑|๑|๔๒|

๒๖๔. ข้อว่า นปฺสกลย ภาลจจะ |๗|๑|๗๒| ให้ นุม เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของศัพท์ที่เป็นนปฺสกลิงค์ลงท้ายใน ฌล หรือ อช เมื่อ สรวนามสถานตามมา

๒๖๕. ข้อว่า มิทโจ'นตยาต ประ |๑|๑|๔๗| ให้คำที่มี ม ซึ่งมาหลังสุดของสระ และ มาในส่วนสุดท้ายของคำนั้น ดังนั้น น (แห่ง นุม ข้อ ๒๖๔) ถูกเพิ่มเข้ามาในที่สุดท้าย อ แห่ง ชญาน และ ถือเป็นส่วนหนึ่งของคำ จากนั้น สระที่เพิ่มเติมใหม่ (โดย ข้อ ๒๖๔) จะถูกทำให้เป็นที่รหสระ จึงได้รูป ประณม.

พหุ. ชญานานิ และในวิภักติกกรรม ก็เป็นเช่นเดียวกัน ที่เหลือแจกเหมือนปุลลิ่งค์ ธน (ทรัพย์) วน (ป่า) ผล (ผลไม้) เป็นต้น แจกเช่นเดียวกัน

๒๖๖. ข้อว่า อทททตตราทิภยะ ปณจภยะ |๗|๑|๒๕| ให้ อทท เป็นตัวแทนที่ สุ และ อม หลัง ๕ มี ทตร เป็นต้น คือ (ทตร, ทตม, อนย, อนยตร และ อित्र -ดูข้อ ๑๗๐) เมื่อเป็นนปุงสกสิงค์

๒๖๗. ข้อว่า ฐะ |๖|๔|๑๔๓| เมื่อคำที่มี ท ซึ่งบ่งชี้ตามมา ให้ลบที่ ฐิ (สระท้ายสุดที่มีคำใด ๆ ติดตามมา ข้อ ๕๒) ของ ภ (ข้อ ๑๘๕. ดังนั้น ในกรณีของ กตร (สิ่งไหนทั้งสอง) มีรูปมาจาก ปัจจัย ทตร (ข้อ ๑๗๐) เมื่อ อทท ถูกแทนที่ สุ หรือ อม ตามข้อ ๒๖๖ จึงได้รูป ประณม. และ ทวิติยา. เอก. กตร + อทท = กตรต (ข้อ ๑๖๕) หรือ กตรท ประณม. และ ทวิติยา. ทวิ. กตเร, ประณม. และ ทวิติยา. ข้อว่า พหุ. กตรานิ อาล. ข้อว่า เอก. เห กตรต ที่เหลือให้แจกตามปุลลิ่งค์ แต่ ศัพท์ว่า อนยตม เป็น อนยตมม (เหมือน ชญานม ข้อ ๒๕๘) เพราะว่าการอ้างถึง อนยตร ในข้อ ๑๗๐ แสดงให้เห็นว่า อนยตร และ อนยตม ไม่ถือเป็นการสร้างจาก อนย โดยปัจจัย ทตร และ ทตม รวมอยู่ในกลุ่มที่ให้ไว้

๒๖๘. ข้อว่า “มีข้อหาของการแทนที่ ที่แนะนำโดยข้อ ๒๖๖ สำหรับปัจจัยที่มาหลัง เอกตร” ดังนั้น ประณม. และ ทวิติยา. เอก. จึงเป็น เอกตรม

๒๖๙. ข้อว่า ทุสโ นปฺสเก ปฺราติปติกสย |๑|๒|๔๗| รัสสระเป็นตัวแทนที่ ในนปุงสกสิงค์ ของรูปเดิมซึ่งอยู่ท้ายสระ ดังนั้น ศรีปม (ศรีปา + ส) (มีความเจริญมั่งคั่ง) เหมือน ชญาน (ข้อ ๒๕๘)

๒๗๐. ข้อว่า สวโมรณปฺสกาต |๗|๑|๒๓| แห่ง สุ และ อม หลังศัพท์ที่เป็นนปุงสกสิงค์ ให้มีการลบ เรียกว่า ลุก (ข้อ ๒๐๙ และ ๒๑๑) ดังนั้นจึงเป็น วาริ + ส = วาริ (น้ำ)

๒๗๑. ข้อว่า อิกฺกํ วิภกฺเตา |๗|๑ | ๒๓| ให้ นุม เป็นการเพิ่มของ นปุงสกสิงค์ที่ลงท้ายใน อิก เมื่อวิภักตินามเริ่มต้นด้วย อช ตามมา ดังนั้นจึงเป็น ประณม. ทวิ. วาริ เอา วาริณี, ประณม. พหุ. ข้อว่า วาริ+ ชส = วาริณี (ข้อ ๑๙๗) ตามกฎข้อ ๒๑๑ ไม่มีตัวเลือก เรามีการทำคุณ ที่มีเหตุโดย สมพุทธิ (ข้อ ๑๘๙) ดังนั้นจึงเป็น เห วาริ หรือ เห วาเร (ข้อนี้หาไม่ได้ ปัตถุชลิ จึงกล่าวไว้ใน มหาภษาษยะ)

เมื่อปัจจัยที่มี ญ เพิ่มเข้ามา การทำคุณได้รับจากข้อ ๑๙๒ แต่ นุม ส่งผลต่อการแยกออกไป ไม่ใช่แต่คุณะเท่านั้น แต่ วฤทธิ ด้วย (ข้อ ๒๐๒) และ การแทนที่ของ เอา (ข้อ ๑๙๔) และถือเป็นคำที่ลงท้ายด้วย ตริจ (ข้อ ๒๒๔) กฎข้อก่อนถูกตัด ณ ที่นี้จึงไม่มีผล (ขัดแย้งกับหลักทั่วไปที่ตั้งไว้ ข้อ ๑๓๒) ดังนั้น จตุรติ. เอก. วาริเณ, ปญฺจมี. และ ษัชฺฐี. เอก. วาริเณ, ษัชฺฐีและ สัปตมี. ทวิ. ข้อว่า วาริเณ ในษัชฺฐี. พหุ. ตาม วารุติค ข้อ ๒๓๑ มี นฺฎ และ จากนั้น สระที่ดำเนินการถูกทำให้ยาวออกไป โดยกฎข้อ ๑๖๘ ดังนั้นจึงเป็น วาริเณม ในสัปตมี. เอก. ข้อว่า วาริณี มีปัจจัยที่เริ่มต้นด้วย พยัญชนะทั้งหลาย คำ ถูกปฏิเสธเหมือน หริ (ข้อ ๑๘๗)

๒๗๒. ข้อว่า คำว่า อสฺถิ (กระดูก) ทิ (เนยส้ม) สกฺธิ (ต้นขา) และ อกฺชิ (จักขุ) จะมี คำว่า อนน เน้นเสียงอย่างแรง เมื่อ ฐา ตามมา หรือ ศัพท์ใด ๆ ที่ตามมาเริ่มต้นด้วยสระ

๒๗๓. ชื่อว่า อลฺโลโป'นะ |๖|๔|๑๓๔| มีการลบ อ ของ อน ที่ตามมาโดยปัจจัยตัวใดตัวหนึ่งของ ส เป็นต้นที่เริ่มต้นด้วย ย หรือ อช ปัจจัยเหล่านั้นเรียกว่า สรวนามสถาน ซึ่งถือเป็นช้อยกเว้น และ อน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ องค ดังนั้น ตฤติยา. เอก. ทิ อนง ฎา ทธนา, จตุรติ. เอก. ทธเน, ปัญจมี. และ ษัษฐี. เอก. ทธนะ, ษัษฐี และ สัปตมี. ทวิ. ทธโนะ

๒๗๔. ชื่อว่า วิภาษา จิศโยะ |๖|๔|๑๓๖| เมื่อ ณิ และ คี ตามมา การลบถือเป็นตัวเลือกของ อ ของ อน ที่เป็นส่วนหนึ่งของ องค และไม่ใช่ตามมาด้วย สรวนามสถาน

ยกตัวอย่าง สัปตมี. เอก. ชื่อว่า ทธนิ หรือ ทธนิ ที่เหลือแจกอย่าง วาริ (ข้อ ๒๗๐) อสฺถิ, สกฺธิ, และ อกฺษิ ก็เหมือนกัน

คำว่า สฺฐี (ผู้ฉลาด) ทำให้เป็น ป. เอก. สฺฐิ, ป. ทวิ. เป็น สฺฐินิ ป. พหุ. เป็น สฺฐินิ, อาลปน. เอก. เป็น สฺฐเ (ข้อ ๑๘๙) หรือ เห สฺฐิ (ข้อ ๒๑๑), ต. เอก. สฺฐินา เป็นต้น ดังนั้น ป. เอก. เป็น มธฺ (น้ำผึ้ง), ป. ทวิ. มธฺนิ, ป. พหุ. มธฺนิ, อาล. เอก. เห มโธ หรือ เห มธฺ และ สฺลฺ (สิ่งที่ตัดดี) ก็เช่นกัน แจกเป็น ป. ทวิ. สฺลฺนิ, ป. พหุ. สฺลฺนิ, ต. เอก. สฺลฺนา เป็นต้น ชาติฤ (การเลี้ยงดูเด็ก) ป. ทวิ. ชาติฤณิ, ป. พหุ. ชาติฤณิ, ษ. พหุ. ชาติฤณาม (ข้อ ๑๖๗, ๑๖๓ และ ๒๓๕) อาล. เอก. เห ชาติระ (ข้อ ๑๘๖ และ ๑๑๐) ชญาตฤ (ฉลาด) ก็เป็นเช่นเดียวกัน

๒๗๕. ชื่อว่า เอง อิกษรสุวาเทเศ |๑|๑|๔๘| เอช อิก เป็นตัวแทนที่ เมื่อรัสสระ อ ถูกแทนที่ ดังนั้น ป. ชื่อว่าเอก. ปฺรทฺยฺ (ปฺร + ทฺยฺ + สฺ) (อย่างเหวดดา) ป. ทวิ. ปฺรทฺยฺนิ, ป. พหุ. ปฺรทฺยฺนิ, ต. เอก. ปฺรทฺยฺยฺนา เป็นต้น คำว่า ปฺรริ (ปฺร ไร สฺ) (ผู้ครอบครองสมบัติมั่งคั่ง), ป. ทวิ. ปฺรริณิ, ป. พหุ. ปฺรริณิ, ต. ชื่อว่าเอก. ปฺรรินา เป็นต้น ตามข้อความที่เขียนว่า อะไรที่ถูกปรับเปลี่ยนอย่างเป็นส่วนไม่ได้กลายเป็น บางสิ่งที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง” แม้ ไอ ได้เปลี่ยนรูปเป็น อิ ตามข้อ ๒๓๙ ใ้กับ ต. ทวิ. เป็น ปฺรราภยาม , ษ. พหุ. ปฺรรินาม, คำว่า สฺนฺ (สฺ เนา สฺ) (ผู้ครอบครองเรื่องดี) ก็เป็นเช่นเดียวกัน ป. ทวิ. เป็น สฺนฺนิ, ป. พหุ. สฺนฺนิ, ต. เอก. สฺนฺนา เป็นต้น

นปฺงสกลิงค์ที่ลงท้ายด้วยสระเพียงเท่านี้

ปฺลลิงค์ที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ

๒๗๖. ชื่อว่า โห ฒะ |๘|๒|๓๑| ให้แปลง ห เป็น ทห เมื่อ ชล ตามมา หรือ ที่สุดของบท คือ ลิหฺ สฺ ลิกฺ หรือ ลิหฺ (ข้อ ๑๙๙, ๘๒ และ ๑๖๕) (ผู้เสียด) ป. ทวิ. ลิหะ, ป. พหุ. ลิหะ, ต. ทวิ. ลิหฺภยาม (ข้อ ๑๘๔) ส. พหุ. ลิกฺสุ หรือ ลิกฺตฺสุ (ข้อ ๑๐๒)

๒๗๗. ชื่อว่า ทาเทรธาโตรฆะ |๘|๒|๓๒| เมื่อ ชล ตามมา หรือ ที่สุดของบท ฆ เป็นตัวแทนที่ ขดง ห ของคำที่เกิดจากกิริยาธาตุ ใน อุปเทศ (ดูข้อ ๕)ซึ่งอ้างถึง หลักไวยากรณ์เรียกว่า ธาตุปาฐ) เริ่มต้นด้วย ห

๒๗๘. ชื่อว่า เอกาโจ พโศ ภาษ ภาษนตสย สฺธโวะ |๘|๒|๓๓| ภาษ เป็นตัวแทนที่ของ พศ ซึ่งเป็นส่วน ของกิริยาธาตุ หสฺ แต่ สระตัวเดียว และ ลงท้ายใน ชสฺ เมื่อ สฺ หรือ ฐว ตามมา หรือ ที่สุดของบท

ดังนั้น พุห + สุ = ฤก หรือ ฤค (ผู้ให้นม) (ข้อ ๒๒๗) ป. ทวิ. พุหา, ป. พหุ. พุหะ, ต. ทวิ. ฤคฤยาม (ข้อ ๑๔) ส. พหุ. ฤคษุ (ข้อ ๑๖๙)

๒๘๙. ข้อว่า วา ทรุ หมุหษณฺหษณฺหิหาม |๘|๒|๓๓| เมื่อ ชล ตามมา หรือ ที่สุดของบท ฆ จะใช้เป็นตัว แทนที่ทางเลือกของ ทรุห (เกลียด) มุห (ทำให้หลง) สนุห (ทำให้เจ็บป่วย) และ สนิห (มีเสน่ห์)

ดังนั้น ทรุห ส ฤก หรือ ฤค หรือ อาจเป็น ฤกฺ หรือ ฤคฺ (ผู้เกลียด) ป. ทวิ. ทรุหา, ป. พหุ. ทรุหะ, ต. ทวิ. ฤคฤยาม หรือ ทางเลือก ฤคฤยาม, ส. พหุ. ฤคษุ หรือ ฤคฺสุ หรือ ฤคฺตฺส ศัพท์ว่า มุห ก็แจกเช่นเดียวกัน

๒๘๐. ข้อว่า ข้อว่า ธาตฺวาหะ ษะ สะ |๖|๑|๖๔| ส เป็นตัวแทนที่ของ ษ ขึ้นต้นในกิริยาธาตุ ดังนั้น ธาตุที่อ้างในข้อ ๒๗๙ ซึ่งในหลักไวยากรณ์ปรากฏในรูปของ ษณฺห เมื่อที่สุดของคำจึงกลายเป็น ป. เอก. สนุห, สนุค หรือ สนุค ศัพท์ว่า สนิห ก็เป็นเช่นเดียวกัน

๒๘๑. ข้อว่า ให้ อิกิ แทนที่ในที่ ของ ยณฺ เรียกว่า สงฺปรสารณ |๑|๑|๔๕|

๒๘๒. ข้อว่า วาห อูจฺ |๕|๔|๑๓๒| อูจฺ เป็น สรวนามสถาน (ข้อ ๒๘๑) ของ วาห ซึ่งเป็น ภา (ข้อ ๑๘๕) ดังนั้นเราควรมี อุ + อาห

๒๘๓. ข้อว่า สंपฺรสารณาจจฺ |๖|๑|๑๐๘| และหลัง อ สังฺประสารณะ ถ้า อชฺ ตามมา รูปของศัพท์ ก่อนเป็นแทนที่ตัวเดียว ดังนั้นเราได้ อุ อาห อูห จากนั้น มีการทำพฤติ จึงได้รูป ทวิติยา. ข้อว่า พหุ. วิศฺว + อูห + ศสฺ = วิศฺวเวหะ (การรักษาทั้งปวง)

๒๘๔. ข้อว่า จตุรฺ และ อนชฺหุ เน้นเสียงอย่างแรง อาม เป็นตัวเพิ่มเข้ามา (เมื่อมีสรวนามสถาน ตามมา) |๗|๑|๙๘|

๒๘๕. ข้อว่า สวานชฺหุหะ |๗|๑|๘๒| เมื่อ สุ ตามมา นมุ เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของ อนชฺหุ คำที่ได้เลือกไว้ ก่อน จะได้รูปเป็น อนชฺวาห นมุ สุ อนชฺวาน (โค)

๒๘๖. ข้อว่า อมฺ สมพฺทฺธา | ๗ | ๑ | ๙๙ | เมื่อ สุ ใช้ในความหมายของ อาลปะการรวมของ อนชฺหุ และ จตุรฺ คือ อมฺ ดังนั้น เห อนชฺวาน ป. และ ทวิติยา. ทวิ. อนชฺวาหา, ทวิติยา. พหุ. อนชฺหะ

๒๘๗. ข้อว่า วสุสรฺสุวฺสวานชฺหุห่า ทะ | ๘ | ๒ | ๗๒ | ในที่สุดของบท ให้ ฑ เป็นตัวแทนที่ของ คำซึ่ง สร้างโดยปัจจัย วสุ ลงท้ายใน ส และ ของ สรฺงสุ (ตกลง) ฐฺงสุ (ร่วงหล่นลง) และ อนชฺหุ ดังนั้น ต. ทวิ. อนชฺหุฤยาม เป็นต้น (ข้อ ๑๘๔) เพราะเหตุใดจึง ลงท้ายใน ส หลักฐานคือ วิทฺวาน, ป. เอก. ปฺล. ของ วิทฺวส (ผู้เรียนแล้ว) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า ที่สุดของบท? หลักฐานคือ สรฺสทม และ ฐฺสทม (เสื่อมลง) (ที่ซึ่งที่สุด สฺ ของ ธาตุ ไม่ใช่ที่ของบท)

๒๘๘. ข้อว่า ข้อว่า สหะ สาหะ สะ |๘|๓|๕๖| ให้มีการแทนที่ของอักษรมฺฤตฺษะในวรรคของ สฺ ของ ธาตุ ษห ในรูปของ สาห ดังนั้น ป. เอก. ของ ตฺราสาหะ (พระอินทร์) เราจึงได้รูปเป็น ตฺราสาภา หรือ ตฺ ราสาภา (ข้อ ๒๗๖) เมื่อ ฑ ไม่ถูกเปลี่ยนเป็น ฒ กฎข้อปัจจุบัน ไม่ต้องใช้ ดังนั้น ป. ข้อว่าทวิ. ข้อว่า ตฺ ราสาหา, ป. พหุ. ตฺราสาหะ ใน ต. ทวิ. ตฺราษฤยาม เป็นต้น

๒๘๙. ข้อว่า ทิว โอด $|๗|๑|๘๔|$ ให้ เอาตุ เป็นตัวแทนที่ ของ รูปเดิม ทิว เมื่อ สุ ตามมา ดังนั้น สุทิว จึงกลายเป็น สุทเยา (สุทิ + เอา) และ ป. เอก. สุทเยาะ (วันที่นำรึนรมกำลังผ่านไป) ป. ทวิ. สุทิเวา ๒๙๐. ข้อว่า ทิว อุต $|๖|๑|๑๓๑|$ ที่สุดของบทให้เอา อุต เป็นตัวแทนที่ของ ทิว ดังนั้น ต. ทวิ. สุทยุภ ยาม เป็นต้น

เราพิจารณาการแจกวิภक्तिของ จตุร (สี่) ตามข้อ ๒๘๔ คำนี้เข้าร่วมกับ อาม ใน ป. พหุ. จตุวาระ ต่อนั้นการแจกวิภक्तिก็ดำเนินไปตามระบบ ทวิติยา. พหุ. จตุระ, ต. พหุ. จตุรภิ, จตุ. พหุ. จตุรภยะ

๒๙๑. ข้อว่า ษฏจตุรภยศจ $|๗|๑|๕๕|$ ให้ ษฏ เป็นตัวเพิ่มเข้ามา (ข้อ ๑๐๓) ของ อาม (ษษ. พหุ.) ซึ่ง มาหลัง ษฏ (ข้อ ๓๒๔) และ จตุร

๒๙๒. ให้ ญ เป็นตัวแทนที่ในวรรคของ น ซึ่งมาหลัง ร หรือ ษ ใน บทเดียวกัน $|๘|๔|๑|$

๒๙๓. ข้อว่า อโจ รหภยำ ทเว $|๘|๔|๔๖|$ มีทางเลือกในวรรคของปรัตยาหาร ยร ซึ่งมาหลัง ร หรือ ห หลังสระ อ ดังนั้น ษษ. พหุ. จตุรณณาม

๒๙๔. ข้อว่า โระ สุปี $|๘|๓|๑๖|$ แทนที่ ของ รุ เท่านั้น จะมีวิสรรคะ เมื่อ สุป (สัปตมี. พหุ.) ตามมา ดังนั้น การแทนที่ของวิสรรคะ ไม่เกิดขึ้นในกรณีของ จตุร ในสัปตมี. ข้อว่า พหุ. การเปลี่ยน สุ เป็น ษ ได้รับมาจาก ข้อ ๑๖๙ และ จากนั้น การซ้อน ษ เข้ามาในข้อ ๒๙๓ ซึ่งเราจะเห็นข้างหน้า

๒๙๕. ข้อว่า ศโร'จิ $|๘|๔|๔๙|$ ไม่ใช่สองในวรรคของเสียงพยัญชนะ ที่ออกตามไรฟีน เมื่อสระ อ ตามมา จึงเป็น จตุรุษ

๒๙๖. ข้อว่า โม โน ธาโตะ $|๘|๒|๖๔|$ ที่สุดของบท น เป็นตัวแทนที่ของ ท ของกิริยาธาตุ ดังนั้น ป. เอก. ปรศาม + สุ = ปรศาน (ความสงบ)

๒๙๗. ข้อว่า กิมะ กะ $|๗|๒|๑๐๓|$ เมื่อวิภक्तिตามมา ก เป็นตัวแทนที่ของ สรรพนามเกี่ยวกับ คำถาม กิม ดังนั้น ป. เอก. กะ (ใคร?) ป. ทวิ. เกา, ป. พหุ. เก (ข้อ ๑๗๑) เป็นต้น แจกเหมือน สรว (ข้อ ๑๗๒)

๒๙๘. ข้อว่าข้อว่า อิทโม มะ $|๗|๒|๑๐๘|$ เมื่อ สุ ตามมา ให้ทำ ม เป็นตัวแทนที่ของ สรรพนาม อิทม (นี้) ข้อนี้ เพื่อแทนที่ ม แทน ม ตติสทธิการแทนที่ของ อ ตาม ข้อ ๒๑๓

๒๙๙. ข้อว่า อิโท'ย ปุสิ $|๗|๒|๑๑๑|$ เมื่อ สุ ตามมา อิน ปุลลิ่งค์ อย เป็นตัวแทนที่ของ อิท ของ สรรพนาม อิทม (ข้อ ๒๙๘) ดังนั้น ป. เอก. ออยม ในวิภक्तिนามอื่น อ ถูกแทนที่สำหรับที่สุดตามข้อ ๒๑๓

๓๐๐. ข้อว่า อโตะ คุณเณ $|๖|๑|๙๗|$ ถ้า คุณ มาหลัง รัสสระ อ ไม่อยู่ท้ายของบท การแทนที่อย่าง เดียวสำหรับทั้งสองเป็นรูปของคำที่ตามมาภายหลัง ดังนั้น เมื่อ อ (ตามข้อ ๒๑๓) ถูกแทนที่สำหรับ ม ที่ อิทม จึงได้รูปเป็น อิท (อิท + อ)

๓๐๑. ข้อว่าข้อว่า ทศจ |๗|๒|๑๐๙| และ ให้ทำ ม เป็นตัวแทนที่ของ ท ของ อิทม เมื่อวิภักตินาม ตามมา ดังนั้น ป. ทวี. อิทม (ข้อ ๒๑๓) ป. ข้อว่าพหุ. อิเม (ข้อ ๑๗๑)

๓๐๒. ข้อว่า อนาปยกะ |๗|๒|๑๑๒| การแทนที่สำหรับ อิห ของ อิทม เป็นสิ่งไม่มี ก (ข้อ ๑๓๒๑) คือ อนุ เมื่อคำหนึ่งของวิภักตินาม เรียกว่า อาป ตามมา คำว่า อาป นี้ เป็น ปรตยาหาร ที่เกิดจาก อา ของ ตฤตยาวิภักติ เอก. และ ป ของ สัปตมี. พหุ. ซึ่งแสดงถึงคำเหล่านี้ และวิภักติกกลาง (เปรียบเทียบ ข้อ ๑๘๓) ดังนั้น จึงได้รูปตฤตยา. เอก. อนเนน

๓๐๓. ข้อว่า หลี โลปะ |๗|๒|๑๑๓| เมื่อ อาป (ข้อ ๓๐๒) ซึ่งเริ่มด้วยพยัญชนะตามมา จึงมีการลบที่ อิห ของ อิทม ซึ่งไม่มี ก (ข้อ ๑๓๒๑) ตามข้อ ๒๗ การลบควรทำที่สุดท้าย ไม่ใช่ อิห ทั้งหมด แต่ระ ถูกบอกว่ ข้อ ๒๗ ไม่ใช่กับสิ่งที่ไม่มีความหมาย ยกเว้นในกรณีของ การเปลี่ยนแปลงซึ่งเชื่อมโยงกับการทำซ้อนของกิริยา (ข้อ ๔๒๗) ดังนั้น สิ่งที่เหลือของศัพท์คือ อ เท่านั้น

๓๐๔. ข้อว่าข้อว่า อาทยนตวเทกสมิน |๑|๑|๑๒๑| ให้ดำเนินการในอักษรตัวเดียวในฐานะที่มีอยู่เดิม หรือที่สุดท้าย ยกตัวอย่าง ตามข้อ ๑๖๐ มีคำแนะนำว่า เมื่อลงท้ายด้วย อ ต้องทำให้เป็นที่รฆสระก่อน วิภักตินามเริ่มต้นด้วย ยง เช่น รูปเป็น อาภยาม (อ+ภยาม)

๓๐๕. ข้อว่า เนททโสโรโกะ |๗|๑|๑๑| ไอส (ข้อ ๑๖๑) ไม่ถูกแทนที่สำหรับ ภิส หลัง สรรพนาม อิห หรือ อทส โดยไม่มี ก (ข้อ ๑๓๒๑) ดังนั้น ต. พหุ. เอภิ (ข้อ ๑๖๔) จตุ. เอก. อสไม (ข้อ ๓๐๓ และ ๑๗๒), จตุ. พหุ. เอภยะ, ป. เอก. อสมาท (ข้อ ๑๗๓), ช. เอก. อสย (ข้อ ๑๕๙) ช. และ ส. ทวี. อนโยะ (ข้อ ๓๐๒ และ ๑๖๖), ช. พหุ. เอสาม (ข้อ ๑๗๔) ส. เอก. อสมิน (ข้อ ๑๗๓), ส. พหุ. เอช (ข้อ ๑๖๙)

๓๐๖. ข้อว่า ทวิตียาฐาสสเวนะ |๒|๔|๓๔| เมื่อ ปัจจัย ของทวิตียาวิภักติ หรือ ฐา หรือ ไอส ตามมา ให้ เอน แทนที่ ของ อิทม และ เอตท ในกรณีของการแก้ไขใหม่ ในสมาชิกที่ตามมาทีหลังของประโยค ที่สรรพนามได้ใช้แล้ว โดย การแก้ไขใหม่ หมายถึงการทำให้สิ่งที่ได้ทำไปแล้วสำหรับข้อกำหนดของบาง การดำเนินงานบางส่วนหรืออื่น ๆ ใหม่ ยกตัวอย่างประโยคว่า “ไวยากรณ์ที่ถูกศึกษาโดยเขา (อนเนน) บัดนี้ ได้ทำให้เขา (อนเนน) เพื่ออ่านพระเวท” หรือ ประโยคว่า “ครอบครัวของทั้งสองนี้ เป็นสิ่งปรากฏ และความมั่งคั่งของพวกเขาเป็นสิ่งยิ่งใหญ่” กรณีในรูปนี้คือ ท. เอก. เอนม, ท. เอนา, ท. พหุ. เอนาน, ต. เอก. เอนเนน, ช. และ ส. ทวี. เอนโยะ จึงได้รูปการแจกวิภักติของ ราชน ซึ่งปรากฏใน ป. ข้อว่าเอก. ว่า ราชา (กษัตริย์) (ข้อ ๑๙๗, ๑๙๙, และ ๒๐๐)

๓๐๗. ข้อว่า น จิสมพุทธิโยะ |๘|๒|๘| ไม่มีการลบ ที่ น เมื่อ ณี หรือ สมพุทธิ (ข้อ ๑๕๑) ตามมา จึง เป็น เห ราชน (โอ ข้าแต่พระราชา)

๓๐๘. ข้อว่า ตามคัมภีร์กาทายานะ กล่าวถึงข้อห้ามของ ข้อ ๓๐๗ เมื่อมี ณี และ ศัพท์ที่ตามหลังมา ซึ่งเป็นสมาส” ดังนั้น พรหมน + นิษฐ = พรหมนิษฐะ (การอาศัยอยู่ในพรหม) ใน ป. และ ท. เป็น ราชนะ (ข้อ ๑๘๕, ๒๗๓ และ ๗๖)

๓๐๙. ข้อว่า การลบ น (ข้อ ๒๐๐) จะเป็นเหมือนว่าไม่มีผลใด ๆ (ข้อ ๓๙) เท่าที่ ยังถือกฎซึ่งใช้ในการแจกวิภักตินาม หรือ สัมพันธ์ กับการเน้นเสียงหรือการบ่งชี้ศัพท์นาม (อย่างในข้อ ๓๒๔) หรือ การเพิ่มเข้ามา ตก เมื่อมีปัจจัยกฤต (ข้อ ๘๑๖ และ ๘๘๒๗) แต่การลบจะไม่ถือเช่นนั้นในที่อื่น ดังนั้น ความเป็นจริงของการลบเข้าใจในตัวอย่าง เช่น ราช + อสว = ราชาศว (ม้าของพระราช) ซึ่งกฎที่แสดงไม่ใช่หนึ่งของกฎที่ใช้แจกแจง อีกอย่างหนึ่ง จากการที่การลบไม่ถูกถือว่ามีผล จึงไม่การต่อสระออกไป (ข้อ ๑๖๐) หรือไม่มีการเปลี่ยน อ เป็น เอ (ข้อ ๑๖๔) หรือ การแทนที่ ไอส สำหรับ ภิส (ข้อ ๑๖๑) ดังนั้น ต. ทวิ. เป็น ราชภยาม จากนั้นเราต้องปฏิเสธ ยชวน (ผู้บูชาয়) ซึ่งทำ ป. เอก. เป็น ยชวา, ป. ทวิ. ยชวาเนา, ป. พหุ. ยชวานะ

๓๑๐. ข้อว่า น สโยคาทวมนตาด |๖|๔|๑๓๗| ไม่มีการลบ อ ที่ อน (ข้อ ๒๗๓) เมื่อมาหลังพยัญชนะ สนิทที่ลงท้ายด้วย ว หรือ ม ดังนั้น ท. พหุ. ยชวานะ, ต. เอก. ยชวา, ต. ทวิ. ยชวภยาม, ในทางเดียวกัน จาก พรหมน (พระพรหม) จึงได้ ท. พหุ. พรหมนะ, ต. เอก. พรหมณา

๓๑๑. ข้อว่า อินฺหฺนปฺชารยมนํ เสา |๖|๔|๑๒| อักษรที่อยู่ถัดจากพยางค์สุดท้ายทำให้เป็นที่ชะ (ข้อ ๑๙๗) ของปัจจัย อิน (ซึ่งบ่งถึงเจ้าของ) หน (ประท้วง (กิ)) ปุชน (พระอาทิตย์) และ อрымณ (พระอาทิตย์) เมื่อมี คี ตามมา (ข้อ ๒๖๒ และ ๒๖๓) ดังนั้น ข้อห้ามจึงปรากฏขึ้น

๓๑๒. ข้อว่า เสา จ |๖|๔|๑๓| และเมื่อ ส ตามมา แต่ไม่ใช้ในความหมายของอาลปนนะ ทิรมสระเป็นตัวแทนที่ของอักษรที่อยู่ถัดจากพยางค์สุดท้ายของ อิน เป็นต้น (ข้อ ๓๑๑) ดังนั้น ป. เอก. วฤตฺรหา, อาล. เอก. เหา วฤตฺรหน

๓๑๓. ข้อว่า เอกาชฺตฺรปเท ณะ |๘|๔|๑๒| ในบทสมาส ศัพท์ที่มีสระตัวเดียว ให้มี ณ (มฺทช) ในวรรคของ ทันตชะ คือ น ที่ตามคำใด ๆ ที่เป็นคำก่อนมีคุณสมบัติที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (ข้อ ๒๙๒) ทำให้ น อยู่ที่สุดของ ปราติปติก หรือ เป็นตัวเพิ่ม นุม (ข้อ ๒๖๔) หรือ เกิดขึ้นใน วิภक्ति (ข้อ ๑๕๐) ดังนั้น ท. ทวิ. วฤตฺรหนา (แม้ว่า น ไม่มีในบทเดียวกันกับ ร)

๓๑๔. ข้อว่า โห หนเตลฺลชฺรณินเนชฺ |๗|๓|๕๔| ถ้าปัจจัยตัวหนึ่งมี ง หรือ ณ ตามมา หรือ ถ้า น ตามมา ก (คือ อักษรตัวหนึ่งของพยัญชนะที่เกิดจากคอ (กัณฑชะ) คือ ก ข ค ฆ ง) คือ ตัวแทนที่ของ ห ของศัพท์ว่า หน (ประหาร (กิ. ข้อว่า)) ดังนั้น ใน ท. พหุ. จึงเป็น วฤตฺรณนะ ศัพท์ที่เป็นไปทางเดียวกันคือ ศารฺงคิน (มีชื่อเสียง) อрымณ (พระอาทิตย์) ปุชน (พระอาทิตย์)

๓๑๕. ข้อว่า มชฺวา พหฺลฺม |๖|๔|๑๒๘| คำว่า มชฺวน (พระอินทร์) ตริ เป็นตัวเลือกที่ใช้แทนที่ ศัพท์ว่า ฤ ใน ตฤ เป็นตัวบ่งความ

๓๑๖. ข้อว่า อฺคิทจํ สรวฺนามสฺถาเน'ธาโตะ |๗|๑|๗๐| ให้ นุม เป็นส่วนเพิ่มเข้ามาของ คำที่ไม่ใช้ กิริยาธาตุ มี อุก และของกิริยาธาตุ องฺ (ไป) มี น ที่ถูกลบไป เมื่อมีสรวนามสธานตามมา ดังนั้น ป. เอก. มชฺวาน (ข้อ ๑๘๘, ๒๖. ข้อว่า ๑๙๗) ป. ทวิ. มชฺวนเตา (ข้อ ๒๖๕) ป. พหุ. มชฺวนตะ, อาล. ข้อ

ว่าเอก. เห มขวน, ต. ทวิ. มขวทฤยาม ถ้า ตฤ ไม่ถูกใช้แทน (ข้อ ๓๑๕) ก็จะได้รูปเป็น ป. เอก. ข้อว่า มขวา และ ด้วยปัจจัยตัวที่หนึ่งทั้งห้า (สฎ) คำถูกปฏิเสธอย่างเช่นคำว่า ราชน

๓๑๗. ข้อว่า ศวยุวมโฆนามตฤเต |๖|๔|๑๓๓| คำเหล่านี้คือ ศวน (หมา) ยุวน (ชายหนุ่ม) และ มขวน (พระอินทร์) เมื่อเรียกว่า ภ (ข้อ ๑๘๕) และ เมื่อ มีปัจจัยตฤติไม่ตามมา จึงมี สิ่งประสาธนะ (ข้อ ๒๘๑) ดังนั้น ป. เอก. มโฆนะ (ข้อ ๒๘๓) ต. ทวิ. มขวฤยาม ศัพท์ว่า ศวน และ ยุวน แจกอย่าง เดียวกัน

๓๑๘. ข้อว่า น สंप्रसारणे संप्रसारणे |๖|๑|๓๗| ให้ไม่มีสิ่งประสาธนะ เมื่อมีสิ่งประสาธนะ ตามมา ดังนั้น ท. พ. ยูนะ ที่ ๖ แห่ง ยูวน ถูกแทนที่โดยสิ่งประสาธนะ ย ที่ตามมาไม่ถูกเปลี่ยนให้เป็น สระ ดังนั้น ต. เอก. ยูนา ต. ทวิ. ยุวฤยาม เป็นต้น คำว่า อรวน (ม้า) เมื่อเป็น ป. เอก. เป็น อรวา อาล. เอก. เห อรวน

๓๑๙. ข้อว่า อรวนสตรสาวนญะ |๖|๔|๑๒๗| ตฤ เป็นตัวแทนที่ของท้ายคำในวิภक्तिเชื่อมกัน ที่ลง ท้ายด้วย อรวน โดยไม่มี อุปสรรคเดิม คือ นง แต่ไม่ใช่เมื่อมี ส ตามมา ดังนั้น

๓๒๐. ข้อว่า คำว่า ปถิน (คนเดินทาง) มถิน (นักปั้น) และ ฤฤกษิน (พระอินทร์) ที่รหสระ อา เป็นตัว แทนที่ เมื่อ ส ตามมา |๗|๑|๘๕|

๓๒๑. ข้อว่า รัสสระ อิ ของ ปถิ เป็นต้น (ข้อ ๓๒๐) มีรัสสระ อ เมื่อ สรวนามสถาน ตามมา (ข้อ ๑๘๓)

๓๒๒. ข้อว่า โถ นถะ |๗|๑|๘๗| นถ เป็นต้นตัวแทนที่ของ ถ ของศัพท์ ปถิน และ มถิน เมื่อมีสรวนาม สถานะตามมา ดังนั้น ป. เอก. ปนถะ (ข้อ ๓๒๑) ป. ทวิ. ปนถาเนา, ป. พหุ. ปนถานะ

๓๒๓. ข้อว่า ภสย ฐุโรปะ |๗|๑|๘๘| มีการลบของ ฐิ (ข้อ ๕๒) ของ ปถิน เป็นต้น (ข้อ ๓๒๐) เมื่อมี คำคือ ภ (ข้อ ๑๘๕) ดังนั้น ท. พหุ. ปถะ, ต. เอก. ปถา, ต. ทวิ. ปถิฤยาม คำว่า มถิน และ ฤฤกษิน (ข้อ ๓๒๐) เป็นเช่นเดียวกัน

๓๒๔. ข้อว่า ษณานตา ษฏ |๑|๑|๒๔| ให้จำนวนเลข ที่ลงท้ายใน ษ หรือ น เรียกว่า ษฏ คำว่า ปถจ (ห้า) เป็นพหูพจน์เท่านั้น คือ ป. พหุ. ปถจ, ท. พหุ. ปถจ, ต. พหุ. ปถจภิ, จตุ. และ ป. พหุ. ปถจภิ ยะ ใน ษ. พหุ. การเพิ่มเข้ามาคือ นฏ (ข้อ ๒๘๑)

๓๒๕. ข้อว่า โนปธายะ |๖|๔|๗| เมื่อ นาม ตามมา ที่รหสระเป็นตัวแทนที่ของอักษรที่มีอักษรที่อยู่ ถัดจากพยางค์สุดท้ายของคำที่ลงท้ายด้วย น ดังนั้น ษ. พหุ. เป็น ปถจนาม, ส. พหุ. ปถจสุ

๓๒๖. ข้อว่า อษฏน อา วิภคเต |๗|๒|๘๔| เมื่อวิภคตินามเริ่มต้นด้วยพยัญชนะตามมา ให้ อา เป็นตัว แทนที่ของคำว่า อษฏน (แปด) เป็นทางเลือก

๓๒๗. ข้อว่า อษฏาภย เอาศ |๗|๑|๒๑| เอาศ ถูกแทนที่สำหรับ ชส และ ศส ซึ่งมาหลังคำว่า อษฏน เมื่อมี อา อยู่ท้ายสุด ดังที่ อษฏภยะ เป็นคำที่ออกเสียงให้ถูก การแสดงตัวของคำที่มีที่รหสระ อา ทำ

ให้เราทราบว่า การแทนที่ของทีรฆสระ อา (ข้อ ๓๒๖) เกิดขึ้นในกรณีของ ชส และ ศส (แม้ปัจจัยเหล่านี้ไม่เริ่มด้วยพยัญชนะ)

ดังนั้น ป. และ ท. พหุ. อชญา, จตุ. และ ป. พหุ. อชญาภยะ, ช. พหุ. อชญานาม, ส. พหุ. อชญาสุ, เกี่ยวกับการเลือกที่จะเปลี่ยนแปลง อา ไม่ได้ถูกทำ อชญา จึงมีการแจกเช่นเดียวกับ ปณจน (ข้อ ๓๑๙)

๓๒๘. ข้อว่า ฤตวิคทฤทศรคทิกษณคณจุยชิกฤณจ่า จ |๓|๒|๕๙| ข้างหลัง ฤตวิก (อนุศาสนาจารย์ ภายใน) ทฤท (การทะเล้ง) สรค (พวงมาลัย) ทิก (ทิศ) อุษณิก (โครงสร้างสภาพ) อยจ (บูชา) ยุชिर (รวมกัน) และ ฤณจ (เข้าใกล้) จะมีปัจจัย กวิน

ปัจจัยนี้มาหลัง อยจ เมื่อคำที่ลงท้ายด้วยวิภักตินามดำเนินในการประกอบศัพท์ มันมาหลัง ยุชिर และ ฤณจ เมื่อคำเหล่านี้ไม่รวมกัน การไม่ลงของ น ที่ ฤณจ ไม่เป็นไปตามปกติ

อักษร ก และ น คือตัวบ่งชี้ในปัจจัย กวิน

๓๒๙. ข้อว่าข้อว่า กฤทติง |๓|๑|๙๓| ในบทของศูตระในที่มีการอ้างถึง (ข้อ ๑๓๘) สำหรับภริยาธาตุ ให้ปัจจัยโดยกเว้น ติง (ข้อ ๔๐๗ เรียกว่า กฤต)

๓๓๐. ข้อว่า วิ เมื่อถูกลดเป็นอักษรตัวเดียว (ข้อ ๑๙๘ และ ๓๖) จึงทำการลบได้ |๖|๑|๓๗|

๓๓๑. ข้อว่า กวินปรตยสย กุะ |๘|๒|๖๒| ที่สุดท้ายของบท อักษรในกัณฑชวรค (เกิดจากลำคอ) เป็นการแทนที่สำหรับที่สุดของคำที่ปัจจัย กวิน มา โดยที่ในศูตระยังไม่มีในข้อ ๓๓๓ ช ที่ ฤตวิช ถูกเปลี่ยนให้เป็นกัณฑชวรค และ เราจึงได้ ป. เอก. ฤตวิก หรือ ฤตวิก, ป. ทวิ. ฤตวิชา, ต. ทวิ. ข้อว่า ฤตวิกุยาม

๓๓๒. ข้อว่า เมื่อมี สรวนามสถาน ตามมา ให้ นุม เป็นตัวรวมของ ยุช ไม่ในสมาส ใน ป. ข้อว่า เอก. ข้อว่า เมื่อเราได้ ยุช สฺ สฺ ถูกกลบโดยข้อ ๑๙๙ จากนั้น ช ถูกกลบโดย ข้อ ๖ และจากนั้น น (ทันตชะ) ถูกเปลี่ยนให้เป็นกัณฑชะ ง ตามข้อ ๓๓๑ ซึ่งให้ युง (ผู้รวมกัน) ป. ข้อว่า ทวิ. युงชา, ป. พหุ. युงชะ, ต. ทวิ. युคฺกยาม (ข้อ ๓๓๓)

๓๓๓. ข้อว่า เมื่อ ฌล ตามมา หรือ ที่สุดท้ายของบท แทนที่จะเป็น จ วรค (เพดาน) ให้เป็น ก วรค (ลำคอ) ดังนั้น ในการทำสมาสสร้างจาก สฺ (ดี) และ ยุช (รวมกัน) เราจึงได้รูป เป็น ป. เอก. สฺยุก (ผู้ประยุกต์ตนเองอย่างดี) ป. ทวิ. และ ต. ทวิ. สฺยुकฺกยาม

คำว่า ขน (คนง่อย) (จากรากศัพท์ ขชि ข้อ ๔๙๗)

๓๓๔. ข้อว่า วรคจภรชชฤชมฤชยราชภราชจคคำ ชะ |๘|๒|๓๖| เมื่อ ฌล ตามมา หรือ ที่สุดท้ายของบท ให้ ช เป็นตัวแทนที่ของ วรคช (ตัด) ภรชช (บิน) สฤช (สร้าง) มฤช (ขัดสี) ยช (บูชา) ราช (เปล่งแสง) ภราช (เปล่งประกาย) และ ของศัพท์ที่ลงท้ายด้วยอักษร จห หรือ ศ ต่อเนื่องตามข้อ ๘๒ และ ๑๖๕ จึงได้รูป ป. เอก. ราช หรือ รุช (ผู้ปกครอง) ป. ทวิ. ราชชา, ป. พหุ. ราชชะ, ต. ทวิ. ราชกฺกยาม ศัพท์ว่า วิศวราฐ (ผู้เปล่งปลั่งมาก) เทเวฐ (ผู้บูชาเทพเจ้า) และ วิศวสฤฐ (ผู้สร้างจักรวาล)

๓๓๕. ชื่อว่า “เมื่อปริ (ชื่อ ๔๘) เป็นตัวแรกในการสมาส ปัจจัย กวิป จะมาหลัง วรช สระจะทำให้เป็น
ทึรฆสระ และ ษ จะถูกแทนที่ที่สุดของบท” ดังนั้น ป. เอก. ปริวาราก (วนิพก) ป. ทวิ. ปริวราชา

๓๓๖. ชื่อว่า วิศวัสย วสุราโณะ |๖|๓|๑๒๘| ให้ทำทึรฆสระ แห่ง วิศว เมื่อ วสุ (ความมั่งคั่ง) หรือ ราก
(ชื่อ ๓๓๔) ตามมา ดังนั้น ป. เอก. วิศวาราก หรือ วิศวารช (ผู้ปกครองจักรวาล) ใน ป. ทวิ. ไม่ต้อง
ทำทึรฆสระ เพราะว่า คำไม่อยู่ในรูปของ ราก จึงเป็น วิศวราชา ใน ป. ทวิ. จึงเป็น วิศวารชภยาม

๓๓๗. ชื่อว่า สโกะ สโยคาทโยรนต์ จ |๘|๒|๒๙| ที่สุดท้ายของบท หรือ เมื่อ ฌล ตามมา มีการลบ
ของ ส หรือ พยัญชนะกัณฑชะ (เกิดจากค) ซึ่งเป็นศัพท์เดิมในพยัญชนะสนธิ

ดังนั้น ภรสช (โดยกฎพิเศษ) ถูกเปลี่ยนเป็น ภฤสช ซึ่งกฎปัจจุบัน กลายเป็น ภฤช คือว่า
มันกลายเป็น ภฤษ โดยชื่อ ๓๓๔ ภฤช ตามชื่อ ๘๒ และทางเลือกเป็น ภฤฎ โดยชื่อ ๑๖๕ ใน ป. ชื่อ
ว่า ทวิ. ชื่อว่า โดยที่คำไม่อยู่ท้ายของบท ส จึงไม่ตกไป แต่เปลี่ยนเป็นतालुชะตามชื่อ ๗๖ ดังนั้น ศ จึง
เป็น ช ซึ่งให้รูปเป็น ภฤชเขา ใน ต. ทวิ. เป็น ภฤชภยาม

ตามที่ถือเอาสรพนาม ตยท เป็นต้น มีการแทนที่ อ และการแทนที่ของรูปหลัง
๓๓๘. ชื่อว่า ตโทะ สะ สวานนตยโยะ |๗|๒|๑๐๖| เมื่อ ส ตามมา ให้ ส เป็นตัวแทนที่ในวรรคของ ต
หรือ ท ไม่ได้อยู่สุดท้าย ของ ตยท เป็นต้น ดังนั้น ตยท (นั่น) ให้ทำ ใน ป. เอก. สยะ (ชื่อ ๒๑๓) ป.
ทวิ. ตเยา, ป. พหุ. ตเย (ชื่อ ๗๑) ตท (นั่น) ป. เอก. เป็น สะ, ป. ทวิ. เตา, ป. พหุ. เต, ยท ไม่เปลี่ยน
ที่ ท เพราะว่าเป็นคำสุดท้าย ป. เอก. เป็น ยะ, ป. ทวิ. เยา, ป. พหุ. เย, เอตท (นี้) ทำรูปเป็น ป. เอก.
เอชะ (ชื่อ ๓๓๘ และ ๑๖๙), ป. ทวิ. เอเตา, ป. พหุ. เอเต

๓๓๙. ชื่อว่า เง ปรณมโยรม |๗|๑|๒๘| อม เป็นตัวแทนที่ของ เณ (จตุ. เอก.) และ ปัจจัยของวิภक्तिที่
หนึ่งและสอง มาหลังสรพนาม ยุชมท (ท่าน) และ อสมท (ข้าพเจ้า)

๓๔๐. ชื่อว่า ตวาหา เสา |๗|๒|๙๔| ตว และ อห ศัพท์ เป็นตัวแทนที่ของส่วนตราบเท่าที่ ม ของคำทั้ง
สอง (ยุชมท (ท่าน) และ อสมท (ข้าพเจ้า) เมื่อ ส ตามมา กล่าวคือ ตว ศัพท์ ถูกแทนที่สำหรับ ยุชม
และ อห สำหรับ อสม

๓๔๑. ชื่อว่าชื่อว่า เศเช โลปะ |๗|๒|๙๐| ในวิภक्तिที่เหลือ มีการลบของสระสุดท้ายและคำที่ตามมา
(ชื่อ ๕๒) ของทำทั้งสอง ดังนั้น อท ของ ยุชมท ถูกลบ และ ตว ซึ่งถูกแทนที่สำหรับส่วนอื่นตามชื่อ
๓๔๐ และ อม ซึ่งถูกแทนที่สำหรับ ส ตามชื่อ ๓๓๙ จึงได้รูป ป. เอก. ตวม (ท่าน) (ชื่อ ๓๐๐ป คำว่า
อหม (ข้าพเจ้า) ก็แจกเช่นเดียวกัน

๓๔๒. ชื่อว่าชื่อว่า ยุวเวา ทวิจเน |๗|๒|๙๒| เมื่อวิภक्तिตามมาในทวิพจน์ ยุว และ อวา คือ
ตัวแทนที่ของทั้งสองศัพท์ตราบเท่าที่ ม

๓๔๓. ชื่อว่า ปรณมายาศจ ทวิจเน ภาษายาม |๗|๒|๘๘| และ มีการแทนที่ทึรฆสระ คือ อา ในทวิ
พจน์แรกของ คำทั้งสองในภาษาเฉพาะ (แต่ไม่ใช้ในพระเวท) ดังนั้น ป. ทวิ. เป็น ยุวาม และ อวาม

๓๔๔. ข้อว่า ยูยาวเยา ชลี |๗|๒|๙๓| เมื่อ ชสุ ตามมา ยูย และ วย ถูกแทนที่ สำหรับคำทั้งสอง (ยูษมท และ อสมท) トラบเท่าที่ยังมี ม ดังนั้น ป. พหุ. เป็น ยูยม และ วยม

๓๔๕. ข้อว่า เมื่อวิภักตินามตามมาในเอกพจน์ ตว และ ม เป็นตัวแทนของศัพท์ทั้งสอง トラบเท่าที่ยังมี ม อยู่

๓๔๖. ข้อว่า ทวิติยาया จ |๗|๒|๘๗| และ ในทวิติยาวิภักติ การแทนที่ของศัพท์ทั้งสองจะเป็นที่รหสระ คือ อา เป็น ท. เอก. ตวม และ มาม

๓๔๗. ข้อว่า ศโสน |๗|๒|๘๗| อักษร ษ คือตัวแทนที่ของ ศส ที่มาหลังคำทั้งสอง

ข้อนี้ขัดกับข้อ ๓๓๙ ต่อนั้น ดังที่การเปลี่ยนถูกแนะนำโดยศัพท์ในปัญจมีวิภักติ (ข้อ ๘๗) และการแทนที่ที่เกิดขึ้น แก่อักษรตัวแรกของคำที่ตามศัพท์ในปัญจมีวิภักติ คำจะจบลงที่ ษ แต่ ษ ถูกกลับไปตามกฎข้อ ๒๖ และจากนั้น การแทนที่ของที่รหสระ อา ได้รับจากข้อ ๓๔๖ จึงได้รูป ท. พหุ. ยูษมาน และ อสมาน

๓๔๘. ข้อว่า โย'จิ |๗|๒|๘๘| ให้ทำอักษร ญ เป็นตัวแทนที่ของศัพท์ทั้งสอง เมื่อคำที่เติมเข้ามาเริ่มด้วยสระ อ ซึ่งไม่มีการแทนที่ ตามมา คือ ต. เอก. ตวยา และ มยา

๓๔๙. ข้อว่า ยูษมทสมโทรนาเทเศ |๗|๒|๘๖| ให้ทำที่รหสระ อา เป็นต้นตัวแทนที่ของศัพท์ทั้งสองคือ ยูษมท และ อสมท เมื่อการเติมคำตามมา ซึ่งเริ่มต้นด้วยพยัญชนะและไม่มีการแทนที่ ดังนั้น ต. ทวิ. ยูวากยาม (ข้อ ๓๔๒) และ อวากยาม, ต. พหุ. ยูษมาภี และ อสมภี

๓๕๐. ข้อว่า ตฤยมทเยา งยิ |๗|๒|๙๕| ตฤย และ มหย เป็นตัวแทนที่ของศัพท์ทั้งสอง เท่าที่ ม (ยังมี) เมื่อ เง ตามมา ที่สุดท้ายของสระมีคำที่ตามมาถูกลบตามข้อ ๓๔๑ และดังนั้นตามข้อ ๓๓๙ จึงเป็น จตุ. เอก. ตฤยม และ มหยม

๓๕๑. ข้อว่า ฤโย'ภยม |๗|๑|๓๐| อภยม เป็นตัวแทนที่ของ ฤยส ซึ่งมาข้างหลังคำทั้งสอง จตุ. พหุ. ยูษมภยม และ อสมภยม

๓๕๒. ข้อว่า เอกจวนสย จ |๗|๑|๓๒| และแห่งคำว่า งสิ การเพิ่มปัจจัยของเอกพจน์ ในปัญจมีวิภักติ ซึ่งมาหลังคำทั้งสอง ตัวแทนที่คือ อต ดังนั้น ป. เอก. ตวต และ มต (ข้อ ๓๔๕ และ ๓๐๐)

๓๕๓. ข้อว่าข้อว่า ปณจมยา อต |๗|๑|๓๑| ให้ทำ อต เป็นตัวแทนที่ของ ฤยส ของปัญจมีวิภักติ เมื่อมาตามหลังคำทั้งสอง ดังนั้น ป. พหุ. ยูษมท และ อสมท (ข้อ ๓๔๑)

๓๕๔. ข้อว่า ตวมเมา งสิ |๗|๒|๙๖| เมื่อ งส ตามมา ตว และ มม เป็นตัวแทนที่ของศัพท์ทั้งสอง

๓๕๕. ข้อว่า ยูษมทสมทภยา งโส'ศ |๗|๑|๒๗| หลัง ยูษมท และ อสมท อศ เป็นตัวแทนที่ของ งส ษ. เอก. เป็น ตว และ มม ฝข้อ ๓๕๔) ษ. ทวิ. ยูวโยะ และ อสโยะ (ข้อ ๓๔๒ และ ๓๔๘)

๓๕๖. ข้อว่า สาม อากม |๗|๑|๓๓| อากม เป็นตัวแทนที่ของ สาม ซึ่งมาหลังคำทั้งสอง ดังนั้น ษ. พหุ. ยูษมากม และ อสมากม, ส. เอก. ตวยิ และ มยิ (ข้อ ๓๔๘) ส. ทวิ. ยูวโยะ และ อวโยะ, ส. พหุ. ยูษมาสุ และ อสมาสู (ข้อ ๓๔๙)

๓๕๗. ข้อว่า ยุชฺมทสมโทะ ษษฐิจตุรฎฐิตวิติยาสุถาโยรวานาเวา |๘|๑|๒๐| วาม และ เนา คือ ตัวแทนที่ของ ยุชฺมท และ อสมท ซึ่งเข้าร่วมโดยตัวเพิ่มเข้าของษษฐิววิภักติ จตุรฎฐิววิภักติ และ ทวิติยาวิภักติ จัดให้ ทั้งนั้นจะอยู่หลังบท และไม่อยู่ที่ตัวเริ่มต้นของครึ่งหนึ่งของโคลก

๓๕๘. ข้อว่า พหุวจนสย วสนเสา |๘|๑|๒๑| วส และ นส คือตัวแทนที่ของคำทั้งสองซึ่งตกอยู่ภายใต้คำอธิบายข้างบนที่ให้ไว้ เมื่อใน ษษฐิววิภักติ เป็นต้นของพหุพจน์

๓๕๙. ข้อว่า เตมยาเวกวจนสย |๘|๑|๒๒| เต และ เม คือตัวแทนที่ของคำทั้งสองซึ่งตกอยู่ภายใต้การอธิบายความข้างบนที่ให้ไว้แล้ว ในษษฐิววิภักติและจตุรฎฐิววิภักติของเอกพจน์

๓๖๐. ข้อว่า ตวาเมา ทวิติยาเย |๗|๑|๒๓| ตวา และ มา คือตัวแทนที่ของคำทั้งสองในทวิติยาวิภักติ เอกพจน์ ยกตัวอย่าง ขอให้พระผู้เป็นเจ้าของปกป้องท่าน (ตวา) และ ข้าพเจ้า (มา) ในที่นี้ด้วยเทอญ ขอให้พระองค์ประทานความสุขยิ่งแต่ท่าน(เต) และข้าพเจ้า (มา) ด้วย องค์หรือคือท่าน (เต) และของข้าพเจ้า (เม) ขอให้องค์ผู้ปรากฏทุกสถานจงคุ้มครองท่านทั้งสอง (วาม) และ ข้าพเจ้าทั้งสอง (เนา) ขอให้พระเจ้าทรงประทานความสุขแต่ท่าน ทั้งสอง (วาม) และข้าพเจ้าทั้งสอง (เนา) หรือคือองค์เจ้าของท่านทั้งสอง (วาม) และของพวกเราทั้งสอง (เนา) ขอให้พระองค์ทรงคุ้มครองท่าน (วะ) และพวกเรา (นะ) ขอให้พระองค์ทรงประทานความเจริญรุ่งเรืองแต่ท่าน (วะ) และข้าพเจ้าทั้งหลาย (นะ) พระองค์ทรงเป็นผู้เป่าหมายของการบูชา ของท่านทั้งหลาย (วะ) และของพวกเรา (นะ)”

๓๖๑. ข้อว่า “ในประโยคสามัญทั่วไป การแทนที่ของ ยุชฺมท และ อสมท เหล่านี้อาจถูกใช้เสมอ แต่ในการอ้างถึงซึ่งเป็นผลตามมาต้องมีการนำมาใช้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้” ยกตัวอย่าง เราอาจกล่าววว่า “พรหมา คือ ผู้บูชาของท่าน (เต หรือ ตว) แต่ในผลลัพธ์ “สำหรับท่าน (เต) การแสดงความเคารพเป็นสิ่งสมควรได้รับ” รูปศัพท์ “เต” เท่านั้นเป็นสิ่งที่ยอมรับได้

บัดนี้เรามาถึงการแจกววิภักติของศัพท์ว่า สุปาต หรือ สุปาท (มีเท่างาม) ป. ทวิ. สุปาเทา

๓๖๒. ข้อว่า ปาทะ ปต |๖|๔|๑๓๐| ปต เป็นตัวแทนที่ของคำว่า ปาท เมื่อส่วนของวิภักติที่เชื่อมต่อกันลงท้ายในคำว่า ปาท และมีชื่อเรียกว่า ภ (ข้อ ๑๘๕) ดังนั้น ท. พหุ. สุปาเทา, ต. เอก. สุปาทา แต่ ต. ทวิ. สุปาทฤยาม ศัพท์ว่า อคนิมต (ผู้จุดไฟ) เป็น ป. เอก. อคนิมต, ป. ทวิ. อคนิมเถา, ท. เอก. อคนิมถ

๓๖๓. ข้อว่า อนิทิตา หล อุปธายะ กิงติ |๖|๔|๒๔| เมื่อคำซึ่งมี ก หรือ ง ที่บ่งความ ตามมา มีการลบที่ น ซึ่งเป็นอักษรก่อนลำดับหลังสุดของวิภักติที่ผันคำซึ่งลงท้ายด้วยพยัญชนะ และไม่มีสระเสียงสั้นคือ อ ยกตัวอย่าง ศัพท์ ปรางจ (ตะวันออก) ถูกสร้างขึ้นจาก องจ ฐาตุ (ไป) โดยมีการเพิ่มปัจจัยคือ กวิน (ข้อ ๓๒๘) ซึ่งมี ก ที่เป็นตัวบ่งความ ดังนั้น ในการสร้างรูป ป. เอก. หลังจากทำการลบปัจจัย ตามกฎข้อนี้เราจึงได้รูป ปราง จากนั้นตามกฎข้อ ๓๑๖ นุม จึงเข้ามาทางซึ่งทำให้เป็นรูป ป. รานจ (ตามข้อ ๒๖๕) จากนั้นจึงการลบพยัญชนะที่สุด (ข้อ ๒๖ และ สุดท้าย นซึ่งได้มีการเปลี่ยนเป็นพยัญชนะที่เกิดจากลำคอ (กัณฐชะ) ตามข้อ ๓๓๑ จึงได้รูป ปราง, ป. ทวิ. ปรางเจา, ป. พหุ. ปรางจะ

๓๖๔. ข้อว่า อจะ |๖|๔|๑๓๘| มีการลบที่อักษร อ ของ อจ ซึ่ง น ได้ถูกลบแล้ว เมื่อมีการเรียกชื่อว่า ภ (ข้อ ๑๘๕)

๓๖๕. ข้อว่า เจา |๖|๓|๑๓๘| เมื่อ องจุ ซึ่ง อ ได้ถูกลบไป และ น จึงลดรูปเป็น จิ กล่าวคือ จ ตามมา ที่รหสสระถูกแทนที่ อน (หรือ รัสสระ) ซึ่งได้ดำเนินการมา ดังนั้น ท. พหุ. สระของอุปสรรคคือ พร (ข้อ ๔๗) ซึ่งถูกทำให้ยาว เราจึงได้รูป ปรัจจะ, ต. ทวิ. ปราคภยาม (ข้อ ๑๘๔ และ ๓๓๑)

คำว่า ปรตยงญจ (ตะวันตก) (มีอุปสรรคคือ ปรติ) มีลักษณะเช่นเดียวกันจึงมีรูป ป. ข้อว่าเอก. ปรตยณ, ป. ทิว. ปรตยณเจา, ท. พหุ. ปรตีจะ (ข้อ ๓๖๕), ต. ทวิ. ปรตยคภยาม

๓๖๖. ข้อว่า อุท อีต |๖|๔|๑๓๙| ที่รหสสระ คือ อี เป็นตัวแทนที่ของอักษร อ ของธาตุ อญจุ ซึ่งได้มาจาก น และเรียกว่า ภ (ข้อ ๑๘๕) เมื่อมาหลังคำ อุต (ข้อ ๔๘) ท. พหุ. อทีจะ, ต. ทวิ. อุทคภยาม

๓๖๗. ข้อว่า สมะ สมิ |๖|๓|๙๓| แห่งอุปสรรค สม (ข้อ ๔๘) มี สมิ เมื่อ อญจุ ตามมาแต่ไม่ลงท้าย ด้วยปรตยายะ ดังนั้น ป. เอก. สมยณ (เคลื่อนไหวเท่าเทียม, ถูกต้อง) ป. ทวิ. สมยณเจา, ท. พหุ. สมิจะ, ต. ทวิ. สมยคภยาม

๓๖๘. ข้อว่า สหสย สหิระ |๖| ๓ | ๙๕| ภายใต้สภาพการณ์เหมือนกัน (ข้อ ๓๖๗) จะมี สหริ แทนคำว่า สห ดังนั้น ป. เอก. สหรง

๓๖๙. ข้อว่า ทิรสสทริยโลโป |๖| ๓ | ๙๔| ทิริ เป็นตัวแทนที่ของ ทิรส เมื่อ อญจุ ซึ่งตัว อ ของมันไม่ถูกลบ (ข้อ ๓๖๔) และซึ่งไม่สิ้นสุดในปัจจัยที่ปรากฏเห็นได้ตามมา ดังนั้น ป. เอก. ทิรยง (การเคลื่อนไหวอย่างไม่มีข้อสันต์) ป. ทวิ. ทิรยณเจา, ท. พหุ. ทิรศจะ, (อ ของ อญจุ ถูกลบออกตามข้อ ๓๖๔) ต. ทวิ. ทิรยคภยาม

๓๗๐. ข้อว่า นาณเจะ ปุชายาม |๖|๔|๓๐| ไม่มีการลบของ น ซึ่งอยู่ก่อนลำดับหลังสุด ของธาตุ อญจุ เมื่อแสดงนัยว่า “บุชา” ดังนั้น คำว่า ปรามจ (ผู้บุชา) จึงเป็น ปราง (ข้อ ๑๙๙, ๒๖ และ ๓๓๑) ป. ทวิ. ปรามเจา, โดยที่ น ไม่ถูกลบ การลบ อ จึงไม่เกิดขึ้น และเราจึงได้รูปเป็น ท. พหุ. ปรามจจะ, ต. ทวิ. ปรามภยาม (ข้อ ๒๖ และ ๓๓๑) ส. พหุ. ปรามภุ (ข้อ ๒๖, ๓๓๑, ๑๐๔ และ ๑๖๙) ปรตยง เป็นต้นก็เป็นอย่างนั้นถูกปฏิเสธเมื่อลักษณะสำคัญเกี่ยวข้องกับการบุชา

ศัพท์ว่า กรงจ (นกปากห่าง) (มีการแจกดังนี้คือ) ป. เอก. กรง, ป. ทิว. กรณเจา, ป. พหุ. กรงภยาม ศัพท์ว่า ปโยมุค (เมฆ) (มีการแจกดังนี้คือ) ป. เอก. ปโยมุเจา, ต. ทวิ. ปโยมุคภยาม (ข้อ ๓๓๓) ในการสร้างโดยการเพิ่ม อุ คือคำว่า มหต (ยิ่งใหญ่) เป็น นุม ตามข้อ ๓๑๖

๓๗๑. ข้อว่า สานตมทวตะ สโยคสย |๖|๔|๑๐| เมื่อมีสรวนามสถานตามมา การเพิ่มขยาย (การแจก) ที่ใช้กับอาลปะนะ เอกพจน์ถูกยกเว้น สระที่เป็นที่ชะใช้เป็นตัวแทนที่ของสิ่งที่ดำเนินการตามอักษร น ของพยัญชนะสนธิที่ลงท้ายด้วย ส หรือ ของศัพท์ว่า มหต (ดังนั้น) ป. เอก. มหาน, ป. ทวิ. มหานเตา, ป. พหุ. มหานตะ, อาล. เอก. เท มหน, ต. ทวิ. มหทภยาม

๓๗๒. ข้อว่าอตุสนตสย จาธาโตะ |๖|๔|๑๘| ที่ริมสระเป็นตัวแทนที่ของอักษรก่อนลำดับหลังสุดของ คำที่ส่งท้ายใน อตุ ซึ่งไม่ใช้กริยาธาตุและ อส เมื่อมีประณมวิภक्ति เอกพจน์ ซึ่งไม่ใช่อำนาจของ อาลปนะ ตามมา ดังนั้น ในกรณีของคำว่า ว่า อิมตฺ (ฉลาด) ซึ่งสร้างรูปจาก อี (ฉลาด) และปัจจัย มตุป (เราจึงได้รูป) ป. เอก. อีมานุ (ข้อ ๓๑๖, ๑๙๙ และ ๒๖) ป. ทวี. อีมนเตา, ป. พหุ. อีมนตะ, อาล. เอก. เห อีมน เมื่อ ศสฺ (ท. พหุ.) และการแจกวิภक्तिตามมา (จึงมีรูปคือ) มหตฺ (ข้อ ๓๗๑)

สรรพนามที่แสดงความยกย่องคือ ภาตฺ (ข้าแต่ผู้เจริญ) สร้างมาจาก ภา (เจริญ, เปล่งแสง เรืองรอง) และ ปัจจัย ทวตฺ จากกฎข้อ ๒๖๗ เราจึงได้เรียนว่า ปัจจัยซึ่งมี ทฺ เป็นตัวบ่งความ ทำให้ ต้อง ลบ ฎิ คือว่า ที่สระท้ายสุดและ คำที่ตามมันมา ซึ่งเรียกว่า ภา (ข้อ ๑๘๕) และ การลบ ฎิ เกิดขึ้น เพื่อว่า การถือครองของ ทฺ โดย ทวตฺ ยังส่งผลอยู่ (ดังนั้นจึงได้รูป) ป. เอก. ภาวาน, ท. ทวี. ภาวนเตา, แห่งคำว่า ภาตฺ เมื่อลงท้ายด้วยปัจจัยช่องที่ ๓ คือ ศตฺริ และ บ่งชี้ว่า “ภาวะ” ป. เอก. ภาวน ๓๗๓. ข้อว่า อุภ อภยสฺตม |๖|๑|๕| ที่ซึ่งมีการทำซ้อนในการสอนที่ ๖ ทั้งสองซึ่งไม่ได้แนะนำ ทั้ง สองอย่างนำมารวมกัน เรียกว่า อภยสฺต (ทำซ้ำ)

๓๗๔. ข้อว่า นาภยสฺตาจฺฉตฺ ๗|๑|๗๘|แห่งคำว่า ศาสตฺถุ หลังศัพท์ที่ซ้อน จะไม่มีการรวมกับ นมุ (ข้อ ๓๑๖) ดังนั้น ททตฺ กริยาช่อง ๓ ปัจจุบันของ “ทา” (ให้) ในฐานะเป็นการซ้อน จึงเป็น ป. เอก. ททตฺ, ป. ทวี. ททเตา

๓๗๕. ข้อว่า ชกฺษิตฺยาทยะ ชฎ |๖|๑|๖| ให้คำว่า ชกฺษิตฺ เป็นต้น ทั้ง ๖ วิภक्ति ซึ่งมีตนเองเป็นวิภक्तिที่ ๗ เรียกว่า “ตัวซ้อน” ภาวะของการซ้อนที่ได้ชื่อเช่นนั้นนำมาใช้กับศัพท์เหล่านั้น ภายใต้ข้อ ๓๗๔ และจึงได้รูป ป. เอก. ชศตฺ (การกิน), ป. ทวี. ชกฺศเตา, ป. พหุ. ชกฺษตะ, คำว่า ชาครตฺ (การตื่น), ทรรทฺรตฺ (ยากจน) จกาสฺตฺ (ส่องสว่าง) ก็มีการแจกเช่นเดียวกัน ศัพท์ว่า คฺป (การยกเลิก) (จึงเป็น) ป. เอก. คฺเปา, ป. ทวี. คฺปะ, ต. ทวี. คฺพฺภยาม

๓๗๖. ข้อว่า ตฺยทาทิษฺ ทุโส’นาโลจเน กภ จ |๓|๒|๖๐| และ กง จะเป็นตัวเพิ่ม หลัง ทุศฺ ซึ่งไม่ได้ แสดงนัยถึง การรับรู้ เมื่อ ตฺยทฺ เป็นต้น (ข้อ ๑๗๐) ดำเนินการรวมกัน โดยคำว่า “และ” ใน สูตร เรา ถูกทำให้จดจำว่า ปัจจัย กฺวิน อาจนำมาใช้ และ อักษรนี้ที่จะถูกนำมาใช้ในเหตุการณ์ปัจจุบัน

๓๗๗. ข้อว่า อา สรวนามนะ |๖|๓|๙๑| เมื่อมีคำว่า ทุคฺ หรือ ทุศฺ หรือปัจจัย วตฺ ตามมา ให้ทำเป็น ที่ริมสระคือ อา เป็นตัวแทนที่ของสรรพนาม ดังนั้น ตท ทุศฺ (ข้อ ๒๗และ ๕๕) กลายมาเป็น ตาทุศฺ (เช่นนั้น) และ ป. เอก. ตาทุศฺ (ข้อ ๑๙๙, ๓๓๔, ๘๑, ๓๓๑ และ ๑๖๕) ตัวอย่าง คำว่า วิศฺ (ผู้เข้ามา) อักษรท้ายถูกเปลี่ยนเป็น ชฺ ตามข้อ ๓๓๔ และจากจึงใช้ ข้อ ๘๒ และ ๑๖๕ (จึงเป็น) ป. ข้อว่าเอก. ข้อว่า วิศฺ หรือ วิณฺ, ป. ข้อว่าทวี. ข้อว่า วิเศา, ป. ข้อว่าพหุ. ข้อว่าวิศะ, ต. ข้อว่า ทวี. ข้อว่า วิศฺภยาม

๓๗๘. ข้อว่า นเศรวา |๘|๒|๖๓| อักษรที่เกิดจากคอ (กัมธฺช) เป็นตัวแทนที่เลือกของท้ายคำของ นศฺ ที่สุดของบท ดังนั้น ป. เอก. นกฺ หรือ อย่างเลือก นณฺ (ข้อ ๓๓๔, ๘๒, ๑๖๕) (ผู้ทำลาย) ป. ทวี. นเศา, ป. พหุ. นศะ, ต. ทวี. นคฺภยาม (ข้อ ๓๗๘) หรือ นทฺภยาม (ข้อ ๓๓๔ เป็นต้น)

๓๗๙. ชื่อว่า สปรุโศ'นุทเก กวิน |๓|๒|๕๘| ปัจจัย กวิน จะมาหลังธาตุ สปรุศ, เมื่อคำสนธิที่ดำเนินการถูกทำให้เชื่อมกับคำอื่นมากกว่า อุทก ดังนั้น ศัพท์ว่า ฆฤตสปรุศ (ผู้สัมพัสนเนยบริสุทธิ) จึงเป็น ป. เอก. ฤตสปรุศ, ป. ทวิ. ฆฤตสปรุศ, ป. พหุ. ฆฤตสปรุศ ศัพท์ว่า ทฤษ (ผู้หยั่งทะนง) แจกเป็น ป. เอก. ทฤศ (ชื่อ ๑๙๙,๘๒ และ ๓๓๑) ป. ทวิ. ทฤศ, ต. ทวิ. ทฤศกยาม ศัพท์ว่า รตนมุข (โจรอันมณี) แจกเป็น ป. เอก. รตนมุข, ป. ทิว. รตนมุข, ต. ทวิ. รตนมุขกยาม จำนวนเลข ษฏ (หก) แจกเป็น ป. พหุ. ษฏ (ชื่อ ๓๒๔,๒๐๘, ๘๒ และ ๑๖๕) ต. พหุ. ษฏ, จตุ. และ ป. พหุ. ษฏกยาม, ษ. พหุ. ษฏนาม (ชื่อ ๘๒,๗๘,๘๔) ส. พหุ. ษฏ (ชื่อ ๘๒ และ ๙๐) ในกรณีของ ปิปฏิษ (ผู้ปรารณาการอ่าน) ข้อเท็จจริงว่า คำที่ยังไม่แจก ลงท้ายด้วย ษ ไม่ถูกถือครองตามข้อ ๑๒๓ ซึ่งทำให้ รุ เป็นตัวแทนที่ คือ ทำให้เป็นรูป ปิปฏิรุ

๓๘๐. ชื่อว่า โวรรูปธายา ที่รฆ อิกะ |๘|๒|๗๖| ที่รฆสระเป็นตัวแทนที่ของ อิก ซึ่งเป็นอักษรก่อนลำดับหลังสุดของคำที่ลงท้ายด้วย รุ หรือ ฤ ที่สุดของบท (จึงเป็น) ป. เอก. ปิปฏิษ (ชื่อ ๑๙๙,๑๒๓ และ ๑๑๐), ป. ทวิ. ปิปฏิษ, ต. ทวิ. ปิปฏิษกยาม

๓๘๑. ชื่อว่า นุมวิสรชเนยศรววาเย'ปี |๘|๓|๕๘| และแม้เมื่อมีการแยกซึ่งเกิดจาก นุม และ วิสรคะ และ พยัญชนะอุสุม (เสียงเสียด) โดยมากตัวแทนที่เกิดจากปุมเหงือก (เกิดจากสมอง) เกิดจาก ส ซึ่งเกิดจากพัน ซึ่งมาหลัง อิน หรือ กุ ดังนั้น เมื่อ ส (ส. พหุ.) เป็นสิ่งที่ถูกยึดถือ จากนั้นคำว่า ปิปฏิษ จึงเป็น ปิปฏิษ ดังนั้น ส จึงเปลี่ยนแปลงเป็น ษ ตามข้อ ๑๖๙ และสุดท้าย ตามข้อเลือก ๗๘ (จึงได้รูปเป็น) ปิปฏิษษ หรือ ปิปฏิษษ ศัพท์ว่า จิกรษ (ผู้ปรารณาจะทำ) แจกเป็น ป. เอก. จิกะ ในที่นี้ ปัจจัย ถูกบอออกก่อนตามข้อ ๑๙๙ จากนั้นจึงลบบอกท้ายคือ ษ ตามข้อ ๒๓๐, กฎข้อนี้ตามหลักการดำเนินในกฎข้อ ๑๖๙ ซึ่งได้เปลี่ยนเป็น ส และ รุ จึงเป็น วิสรคะตามข้อ ๑๑๐ ป. ชื่อว่าทวิ. ชื่อว่าเป็น จิกรษ, ต. ทวิ. จิกรษ, ส. พหุ. จิกรษ ในสัทปม พหุพจน์ ส ถูกลบบได้โดยข้อ ๒๓๐ แต่ รุ ไม่ได้เปลี่ยนเป็นวิสรคะ ตามข้อ ๑๑๐ ข้อนี้ได้รับการตัดสิทธิ์ไปตามข้อ ๒๙๔

ศัพท์ว่า วิทวส (นักปราชญ์) (เกิดจากปัจจัย วสุ) แจกเป็น ป. เอก. วิทวาน, ป. ทวิ. วิทวาเสา และ อาล. เอก. เท วิทวน

๓๘๒. ชื่อว่า วโสสะ สंप्रसारณม |๖|๔|๑๓๑| ให้ สंप्रसारณ (ชื่อ ๒๘๑) เป็นตัวแทนที่ของ ฆ (ชื่อ ๑๘๕) ที่อยู่ท้าย วสุ ดังนั้น ในทวิตยวิภक्ति พหุพจน์ ฆ คือ ฆ ของ วิทวส กลายเป็น อุ (ชื่อ ๒๘๓) สุดท้ายจึงได้รูป วิทวษ ตามข้อ ๒๘๗ ส ท้ายบทถูกเปลี่ยนเป็น ท และจึงเป็น ต. ชื่อว่าทวิ. ชื่อว่า วิทวษกยาม

๓๘๓. ชื่อว่า ปุโส'สูง |๗|๑|๘๙| ศัพท์ว่า ปุंस (ผู้ชาย) อสูง คือ ตัวแทนที่ เมื่อ สวรรณามสถาน (ชื่อ ๑๘๓) ตามมา ดังนั้น จึงได้ ปุंस (ชื่อ ๕, ๓๖ และ ๕๙) จากสิ่งที่มา ป. เอก. ปุमान (ชื่อ ๓๑๖ และ ๓๗๑) อาล. เอก. เท ปุมน, ป. ทวิ. ปุมาเสา, ท. พหุ. ปุंस, ต. ทวิ. ปุंसกยาม (ชื่อ ๒๖) ส. พหุ. ปุंस

คำว่า อุคนสฺ (อุปราชของเทพวินัส) ตามข้อ ๒๒๖ แทนที่ อนง เมื่อ สฺ ตามมา ไม่ใช่ในความหมายของ อาลปะนะ เราจึงได้รูป ป. เอก. อุคนา, ป. ทวิ. อุคนเสา ๓๘๔. ข้อว่า “ของคำนี้ (อุคนสฺ) เมื่อ สฺ ในความหมายของ อาลปะ ตามมา มันควรเน้นว่า อนง คือตัวแทนที่ทางเลือก และมีการลบที่ น”

ดังนั้น จึงได้รูป อาล. ทวิ. เห อุคนเสา, ต. ทวิ. อุคนโนภยาม (ข้อ ๑๒๓ และ ๑๒๕), ส. พหุ. อุคนสฺส ศัพท์ว่า อเนหสฺ (เวลา) ทำเป็นรูป ป. เอก. อนเหา (ข้อ ๒๒๖ เป็นต้น) ป. ทวิ. อนเหาเสา, อาล. เอก. เห อนเหะ ศัพท์ว่า เวธสฺ (พระพรหม) ทำรูปเป็น ป. เอก. เวธะ (ข้อ ๓๗๒ และ ๑๑๐), ป. ทวิ. เวธเสา, อาล. เห เวธะ, ต. ทวิ. เวโรภยาม

๓๘๕. ข้อว่า เอา เป็นตัวแทนที่ของ อทสฺ เมื่อ สฺ ตามมา และ มีการลบ สฺ ตามกฎข้อ ๓๓๘ ทฺ ถูกเปลี่ยนเป็น สฺ ดังนั้น ป. เอก. อเสา (นั่น) ใน ป. ทวิ. ตัมข้อ ๒๑๓ อ ที่มาก่อนรวมเข้ากับคำดังนี้ คือ อท จากนั้น เมื่อ ปัจจัยถูกรวมเข้ากัน วฤทธิ ถูกแทนที่โดยข้อ ๔๑ แต่ว่ากฎข้อถัดมาก็แก้ไว้

๓๘๖. ข้อว่า อทโส’เสรทาทุ โท มะ |๘|๒|๘๐| รัสสสระคือ อุ และ ทิรชสระ คือ อุ เป็นตัวแทนที่ของสิ่งที่มาหลัง ทฺ ของ อทสฺ ไม่ลงท้ายด้วย สฺ และในวรรค ทฺ มี ม รัสสสระคือ อุ ถูกแทนที่สำหรับ รัสสสระ ทิรชสระคือ อุ สำหรับทิรชสระ ตามหลักการ (ข้อ ๒๓) แห่งตัวแทนที่ซึ่งจัดให้เอง ที่เราใช้ งานมีลักษณะคล้ายกับคำที่เกิดขึ้น ดังนั้น แทนที่จะเป็น อทม, อมุ เราจึงได้รูปเป็น ป. พหุ. ทิรชสระ อี ถูกใช้เป็นคำแนะนำให้เป็นตัวแทนที่สำหรับคำเพิ่มเข้ามาตามข้อ ๑๗๑ และการแทนที่แบบคุณ (ซึ่งได้รูปมาจาก อท + อี = อเท) ซึ่งถูกแนะนำมา เราจึงมองไปข้างหน้า

๓๘๗. ข้อว่า เอต อิทพหุจเน |๘|๒|๘๑| ในพหุพจน์ ทิรชสระ อี เป็นตัวแทนที่ของ เอ (ข้อ ๓๘๖) ซึ่งตาม ทฺ ของ อทสฺ มาและ แทนที่จะเป็น ทฺ จะมี ม ดังนั้น ป. พหุ. อมี ใน ท. เอก. ตามข้อ ๓๙ กฎต่าง ๆ ซึ่งถือการนำไปใช้ของการแจกวินิจฉัยเกิดขึ้นครั้งแรก และ จากนั้น เรามีการแทนที่ของ อุ และ ม (ตามข้อ ๓๘๙) ดังนั้น ท. เอก. อมม (ตามข้อ ๓๘๖) กลายมาเป็น ออมม, ท. ทวิ. ออม, ท. พหุ. อมุน (แทนที่จะเป็น อทน) ใน ต. เอก. มุ ซึ่งถูกทำ และผลคือเป็นชื่อของ ฆิ (ข้อ ๑๙๐) ซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้กับศัพท์ ตัวแทนที่คือ นา จัดให้ตัวเองจากข้อ ๑๙๑ ดังนั้นเราควรมี อมุ นา แต่ ณ ที่นี้ คำถามอาจเกิดขึ้น ซึ่งมองว่า มุ ได้รับมาจากกฎ (ข้อ ๓๘๖) ใน ตริปาที (ข้อ ๓๙) ไม่ว่า ข้อ ๑๙๑ ไม่ถือ มุ ว่าไม่ปรากฏ

กฎดังต่อไปนี้อ้างถึงจุดนี้

๓๘๘. ข้อว่า น มุ เน |๘|๒|๓| เมื่อการสร้างของ นา เกิดขึ้น หรือ ได้เกิดขึ้น การมีอยู่ของ มุ ไม่ถูกถือเป็นเหมือนไม่มีผลอะไร ดังนั้น จึงเป็น ต. เอก. อมุนา, ต. พหุ. อมุนยาม, ต. พหุ. อมีภะ, จตุ. เอก. อมุขไม (ข้อ ๑๗๒ และ ๑๖๙), จตุ. พหุ. อมีภยาม, ป. เอก. อมุขมาต, ช. เอก. อมุขย, ช. ทวิ. อมุโยชะ, ช. พหุ. อมีษาม (ข้อ ๑๗๔) ส. เอก. อมุขมิน, ส. พหุ. อมีษุ

การแจกศัพท์ปูลลิ่งค์ที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะเพียงเท่านั้นแล

การแจกศัพท์สตรีลิงค์ที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ

๓๘๙. ชื่อว่า นโห ธะ |๘|๒|๓๔| อักษร ฐ คือตัวแทนที่ของท้ายศัพท์ของกริยา นห เมื่อ ชล ตามมา หรือที่สุดของบท

๓๙๐. ชื่อว่า นหิวดุติวฤชิวจริจิสหิตินิษุ กเวา |๖|๓|๑๑๖| เมื่อกริยาธาตุ นห (ปิด) วฤต (เป็น) วฤช (ฝนตก) ววธ (บุก คั้นหา) รุจ (เปล่งประกาย) ชห (ทน) และ ตน (ขยายออกไป) ซึ่งลงท้ายด้วย กวิน ตามมา ที่รหสสระ คือตัวแทนที่ของบท ซึ่งนำหน้าในการสนธิ คำว่า อุปานะ (รองเท้า) เป็น ป. เอก. อุปานต, ป. ทวิ. อุปานหา, ส. พหุ. อุปานตสุ ในกรณีของคำว่า อุษณิก (มาตราของพระเวท) โดยนำเอา ฆ ในผลลัพธ์ ของการลงท้ายใน กวิน (ข้อ ๓๒๘) เราจึงได้ ป. เอก. อุษณิก, ป. ทวิ. อุษณิหา, ต. ทวิ. อุษณิกยาม คำว่า ทิว (ท้องฟ้า) เป็น ป. เอก. ทเยาะ (ข้อ ๒๘๙), ป. ทวิ. ทิเวา, ป. พหุ. ชื่อว่า ทิวะ, ต. พหุ. ทญุยาม

คำว่า คีระ (คำพูด) เป็น ป. เอก. คีระ (ข้อ ๑๙๙, ๓๘๐ และ ๑๑๐) ป. ทวิ. คีเรา, ป. พหุ. คีระ คำว่า ปุระ (เมือง) เป็น ป. เอก. ปุระ คำว่า จตุร (สี่) แทนที่ จตสฤ (ข้อ ๒๔๘) ในสตรีลิงค์ และตามข้อ ๒๔๙ อักษร ร ฎกแทนที่ ฤ เมื่อมีสระตามมา ดังนั้น เราจึงได้รูป ป. พหุ. จตสฤระ, ช. พหุ. จตสฤณาม สระไม่ต้องทำที่รหสสระ (ดูข้อ ๒๕๐) คำว่า กิม (ใคร) สตรีลิงค์ เหมือน สรวา (ข้อ ๒๔๔) ป. เอก. กา (ข้อ ๒๙๗ เป็นต้น) ป. ทวิ. เก, ป. พหุ. กาะ

๓๙๑. ชื่อว่า ยะ เสา |๗|๒|๑๑๐| แห่ง ท ที่ อิทม (นี้) มี ย เมื่อ ส ตามมา ดังนั้น ป. ชื่อว่าเอก. ชื่อว่า อियม (ข้อ ๒๙๘) ในกรณีข้อ ๒๑๓ นำไปสู่การแทนที่ของรัสสระคือ อ ในตอนท้าย และ สระที่นำหน้าเข้ารวมกันในข้อ ๓๐๐ คำที่เป็นสตรีลิงค์ ที่รหสสระคือ อา (ฎาป) ถูกเพิ่มเข้ามาตามข้อ ๑๑๓๔๑ ท ถูกเปลี่ยนเป็น ม ตามข้อ ๓๐๑ และ ในวิภक्ति จึงเป็น อิม่า ป. ทวิ. อิเม (ข้อ ๒๔๐) ป. พหุ. อิม่า, ท. เอก. อิมาม ใน ต. ทิว. และ กรณีที่ตามมา อิห ถูกเปลี่ยนเป็น อน ตามข้อ ๓๐๒ และ ใน ต. เอก. เอ ถูกแทนที่สำหรับตัวสุดท้ายตามข้อ ๓๔๒ จึงให้รูปเป็น อนยา ตามข้อ ๓๐๓ มีการลบ อิห เมื่อการแจกวิภक्तिเริ่มด้วยพยัญชนะ เพื่อที่เราจะได้รูป ต. ทวิ. อาญยาม ต. พหุ. อาญะ ใน จตุ. เอก. ตามข้อ ๒๔๔ อสไย, ป. และ ช. เอก. อสยะ, ช. ทวิ. อนโยะ (ข้อ ๒๔๒), ช. พหุ. อาสาม (ข้อ ๑๗๔ และ ๓๐๓), ส. เอก. อস্যาม (ข้อ ๓๓๕ และ ๒๑๙), ส. พหุ. อาสุ

ศัพท์ว่า ศุรช (พวงมาลัย) เป็น ป. เอก. สรุ (ข้อ ๓๒๘, ๑๙๙, ๓๓๔, ๘๒ และ ๓๓๑) ป. พหุ. สรุชะ, ต. พหุ. สรุคญาม สรรพนาม ตยท (นั่น) แทนที่ อ สำหรับท้ายสุด (ข้อ ๒๑๓ และ ๓๐๐) และ ซึ่งเป็นการสร้างศัพท์สตรีลิงค์ ฎาป เป็น ป. เอก. สยา (ข้อ ๓๓๘) ป. ทวิ. ตเย, ป. พหุ. ตยะ คำว่า ตท (นี้) และ เอตท (นี้) แจกเช่นเดียวกัน ศัพท์ว่า วาจ (วาจา) แจกเป็น ป. เอก. วาก (ข้อ ๓๓๓), ป. ทวิ. วาจา, ต. ทวิ. วาคญาม, ส. พหุ. วากษุ (ข้อ ๑๖๙) คำว่า อป (น้ำ) ทำการสร้างศัพท์ของพหุพจน์ ตามข้อ ๒๒๗ คำนี้ทำให้รัสสระยาวขึ้น ใน ป. พหุ. อาปะ

๓๙๒. ชื่อว่า อโป ภี |๗|๔|๔๘| อักษร ต เป็นตัวแทนที่ของคำว่า อป (น้ำ) เมื่อ ปรัตยย ซึ่งเริ่มต้นด้วย ภ ตามมา ดังนั้น ต. พหุ. อทภี (ข้อ ๘๒) จตุ. พหุ. อทภยะ ส. พหุ. อปาม, ส. พหุ. อปสุ

คำว่า ทิศ (เทศะ) ทำรูปเป็น ป. เอก. ทิศ หรือ ทิก (ข้อ ๓๒๘ และ ๓๓๑), ป. พหุ. ทิศะ, ต. ทวี. ทิศภยาม เนื่องจากมีการแนะนำว่า ทฤศ จะใช้ปัจจัย กวิน เมื่อรวมเข้ากับสรรพนาม ตยท เป็นต้น คำว่า ทฤศ ในที่อื่นยังใช้แทนที่อักษรที่เกิดจากคอในที่ของท้ายสุด ดังนั้น ป. ชื่อว่าเอก. ชื่อว่า ทฤก หรือ ทฤค (การเห็น) ป. ทวี. ทฤเศา, ต. ทวี. ทฤคภยาม คำว่า ตวิษ (แสงสว่าง) ทำรูปเป็น ป. เอก. ตวิฏ (ข้อ ๘๒) ป. ทวี. ตวิเซา, ต. ทวี. ตวิทภยาม ศัพท์ว่า สชุษ (เพื่อน) ตามข้อ ๑๒๓ ใช้แทนที่ ร สำหรับที่ท้ายสุดของบท ซึ่งคำเป็นที่มี ส ของ ป. ชื่อว่าเอก. ถูกคัดค้าน จากนั้นสระจึงถูกทำให้ยาวขึ้นตามข้อ ๓๘๐ และ ร กลายเป็น วิสระ ตามข้อ ๑๑๐ ให้รูปเป็น สชะ, ป. ทวี. สชุเซา, ต. ทวี. สชुरुภยาม ศัพท์ว่า อาศิช (พิธีอวยพร) ทำรูปเป็น ป. เอก. อาศีะ, ป. ทวี. อาศีเซา, ต. ทวี. อาศีรภยาม

คำสรรพนาม อทส ทำรูปเป็น ป. ชื่อว่า เอก. อเสา (ข้อ ๓๘๕) ในกรณีอื่น การแทนที่ อ และ ม (ข้อ ๓๘๖) ซึ่งได้เกิดขึ้น จึงได้รูปเป็น ป. ทวี. อมุ, ป. พหุ. อมุะ, ต. เอก. อมูยา, ต. ทวี. อมูภยาม, ต. พหุ. อมุภี, จตุ. เอก. อมุชโย (ข้อ ๒๔๔ และ ๑๖๙), จตุ. พหุ. อมุภยะ, ป. และ ช. เอก. อมุชยะ (ข้อ ๒๔๔ และ ๑๖๙), ช. และ ส. ทวี. อมุโยะ, ช. พหุ. อมุชาม (ข้อ ๑๗๔), ส. เอก. อมุชยาม (ข้อ ๑๖๙), ส. พหุ. อมุช

การแจกศัพท์สตรีลิงค์ที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะเพียงเท่านั้น

การแจกศัพท์นปุงสกลิงค์ที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ

๓๙๓. ชื่อว่า “ในกรณีของนปุงสกลิงค์ เราทำการลบ (ลูก) ของ ส และ อม ข้อ ๒๗๐) ในกรณีของ อนชุ (ข้อ ๒๘๗) มีการแทนที่ของ ท ดังนั้นเราจึงได้ ป. เอก. สนวนชุต หรือ สนวนชุต (มีวัควายติ) ป. ชื่อว่าทวิ. สนวนชูที (ข้อ ๒๕๙) ใน ป. พหุ. ตามข้อ ๒๘๔ มีการรวมกันของ อาม และดังนั้น จึงได้ สนวนชวาทิ ทวิติยาริกติ พหุพจน์ ก็เป็นเช่นเดียวกัน ที่เหลือแจกอย่างปูลลิงค์ (ข้อ ๒๘๕ เป็นต้น)

คำว่า วาร (น้ำ) ทำรูปเป็น ป. ชื่อว่า เอก. ชื่อว่า วา (ข้อ ๑๑๐), ป. ชื่อว่าทวิ. ชื่อว่า วารี (ข้อ ๒๕๙), ป. พหุ. วารี (ข้อ ๒๖๒), ต. เอก. วารา, ต. ทวี. วารภยาม ศัพท์ว่า จตุร (สี่) ทำรูปเป็น จตวารี ศัพท์สรรพนาม กิม (ใคร, อันไหน, อะไร) ทำรูปเป็น ป. เอก. กิม (ข้อ ๒๗๐), ป. ทวี. เก (ข้อ ๒๙๗ และ ๒๕๙) ป. พหุ. กานิ คำสรรพนาม อิทม (นี้) ทำให้เป็นรูป ป. เอก. อิทม (ข้อ ๒๗๐), ป. ทวี. อิเม (ข้อ ๓๐๑ และ ๒๕๙), ป. พหุ. อิมานิ

๓๙๔. ชื่อว่า “ควรมีการเน้นว่า ในการคำบุรพทที่ตามมา เอนต เป็นตัวแทนที่ อิทม หรือ เอตท ในนปุงสกลิงค์” ดังนั้น ป. เอก. เอนต (ข้อ ๒๗๐) ป. ทวี. เอน (ข้อ ๒๑๓ และ ๒๕๙), ป. พหุ. เอนานิ, ต. เอก. เอนน, ช. ทวี. เอนโยะ ศัพท์ว่า พรหมน (ผู้ประเสริฐ) ทำรูปเป็น ป. เอก. พรหม (ข้อ ๒๗๐

และ ๒๐๐) ตามกฎข้อ ๒๗๔ ศัพท์ว่า อหน (วัน) ทำรูปเป็น ป. ทวิ. อหนี หรือ อหานี คือ ป. พหุ. อหานี (ข้อ ๒๖๓ และ ๑๙๗)

๓๙๕. ข้อว่า อหน |๘|๒|๖๘| ศัพท์ว่า อหน แทนที่ รุ ที่สุดของบท ดั่งนั้น ต. ทวิ. อโหมยาม (ข้อ ๑๒๖)

ศัพท์ว่า ทณฺฑิน (การมีโทษ) ทำรูปเป็น ป. เอก. ทณฺฑิ (ข้อ ๒๗๐ และ ๒๐๐) ป. ทวิ. ทณฺฑินิ (ข้อ ๒๕๙) ป. พหุ. ทณฺฑินิ (ข้อ ๒๖๒ และ ๑๙๗) ต. เอก. ทณฺฑินา, ต. ทวิ. ทณฺฑิภยาม (ข้อ ๑๘๔ และ ๒๐๐) ศัพท์ว่า สุปถิน (มีถนนตี) ทำรูปเป็น ป. เอก. สุปถิ โดยการลบ อิ ที่นำทางโดยข้อ ๓๒๘ และ จากนั้น ข้อ ๒๕๙ จึงได้รูป สุปถิ ใน ป. พหุ. (ข้อ ๒๖๓, ๓๒๑, และ ๓๒๒) สุปถินา ศัพท์ว่า อรุช (แข็งแรง) ทำรูปเป็น ป. เอก. อรุช (ข้อ ๓๓๓), ป. ทวิ. อรุชี, ป. พหุ. อรุชชิ, การสัณฐานของพยัญชนะซึ่งอยู่ในอำนาจของ น ร และ ช คำสรรพนาม ตท (นั่น) ทำรูปเป็น ป. เอก. ตต (ข้อ ๒๗๐ และ ๑๖๕), ป. ทวิ. เต, ป. พหุ. ตานี ดั่งนั้น ยท (ใคร,อันไหน) ทำรูปเป็น ป. เอก. ยต, ป. ทวิ. เย. ป. พหุ. ยานิ และ เอตท (นี้) ทำรูปเป็น ป. เอก. เอตต, ป. ทวิ. เอเต, ป. พหุ. เอตานิ คำที่สร้างรูปจาก โค (โค) และ อญจ (บูชา) ซึ่งหมายถึง “ผู้บูชาโค” ทำรูปเป็น ป. เอก. ควาก (ข้อ ๓๖๓, ๕๙ และ ๓๓๓) ป. ทวิ. โคชิ (ข้อ ๕๖), ป. พหุ. ควางชิ (ข้อ ๒๖๔) มีการทำรูปเหมือนเดิมในทวิติยวิภक्ति ใน ต. เอก. โคชา, ต. ทวิ. ควาคภยาม คำว่า ศกฤต (อุจจาระ) ทำรูปเป็น ป. เอก. ศกฤต, ป. ทวิ. ศกฤตี, ป. พหุ. สกฤนตี (ข้อ ๒๖๔) คำว่า ททต (การให้) ทำรูปเป็น ป. เอก. ททต

๓๙๖. ข้อว่า วา นบุสฺกสย |๗|๑|๗๙| นุม (ข้อ ๓๗๔) จะใช้เป็นตัวรวมกันของปัจจัย ศตฤ ซึ่งมาหลังการซ้อน นบุสฺกสฺกิงค์ เมื่อ สรวนามสถานตามมา (ข้อ ๒๖๓) ดั่งนั้น ป. พหุ. ททนตี หรือ ททตี คำว่า ตุทต (ความเจ็บปวด) ถูกปฏิเสธถัดไป

๓๙๗. ข้อว่า อจฉินฺทโยรฺนุมน |๗|๑|๘๐| นุม จะเป็นการเพิ่มเข้ามาของคำที่ลงท้ายกับ สน (อ) ของปัจจัย ศตฤ ซึ่งมาหลังศัพท์ที่ลงท้ายใน อ หรือ อา เมื่อ ศี (ข้อ ๒๕๙) หรือ นที (ข้อ ๒๑๕) ตามมายกตัวอย่าง กริยาธาตุ ตท (ข้อ ๖๙๓) ซึ่งเอาปัจจัย ศตฤ กลายเป็น ตุท และ จากนั้น ปัจจัยที่เป็นกิริยาช่อง ๓ จึงกลายเป็น ตุทต (ข้อ ๓๐๐) ซึ่งตามกฎข้อนี้ เป็นรูป ป. ทวิ. ตุทนตี หรือ ตุทตี ตามข้อ ๒๖๔, ป. พหุ. ตุทนตี และดั่งนั้น ภาต (ส่องสว่าง) (ธาตุ ภา)ล ป. ทวิ. ภานตี หรือ ภาตี, ป. พหุ. ข้อว่า ภานตี โดย นที ในโคลงนี้ ปัจจัยสตรึงค์ ณีป (อี) เป็นสิ่งตั้งใจ ธาตุ ปจ ผสมกับปัจจัย ศาป (ข้อ ๔๑๙) และ ปจต (หุง) ซึ่งเป็นกิริยาช่อง ๓ อยู่ในกฎข้อถัดไป

๓๙๘. ข้อว่า ศปศยโนรฺนิตยมน |๗|๑|๘๑| นุม จะเป็นสิ่งเพิ่มเข้ามาเสมอของสิ่งที่สิ้นสุดด้วยส่วนของปัจจัย ศตฤ ซึ่งมาหลัง อ ซึ่งได้รับมาจาก ศป (ข้อ ๔๑๙) หรือ ศยน (ข้อ ๖๗๐) เมื่อ ศี หรือ นที ตามมา ดั่งนั้น ปจต (ข้อ ๓๙๗) เป็น ปจนตี ใน ป. พหุ. ปจนตี, ทิวยต (กีฬา) เป็น ป. พหุ. ทิวยนตี, ป. พหุ. ทิวยนตี ศัพท์ว่า ธนุส (ธนู) เป็น ป. เอก. ธนุะ (ข้อ ๒๗๐, ๑๒๓ และ ๑๑๐) ป. ทวิ. ธนุชิ (ข้อ ๑๖๙) ในประณมวิภक्ति พหุพจน์ โดยที่คำสุดท้ายคือ ส จึงทำให้ต้องทำเป็นทริสมสระ และ ส ถูกเปลี่ยนเป็น ษ ถึงแม้ว่าการแทรกแซงของ นุม (ข้อ ๓๘๑) จึงให้รูปเป็น ธนุงชิ ใน ต. เอก. ธนุชา, ต.

ทวิ. ฌนุรภยาม (ข้อ ๑๒๓) จกษุส (ตา) หวิส (เนยบริสุทธิ์) เป็นต้น คำว่า ปยส (น้ำ) ป. เอก. ปยะ (ข้อ ๒๗๐ เป็นต้น) ป. ทวิ. ปยสี, ป. พหุ. ปยาสี (ข้อ ๓๗๑) ต. เอก. ปยสา, ตง ทวิ. ปโยภยาม (ข้อ ๑๒๓ และ ๑๒๖) ศัพท์ว่า สุปุงส (สิ่งที่ผู้ขายเป็นคนดี) , ป. เอก. สุปุม (ข้อ ๒๗๐ และ ๒๖) ป. ทวิ. สุปุงสี, ป. พหุ. สุปุมาสี (ข้อ ๓๘๓, ๓๑๖ และ ๓๗๑) คำสรรพนามคือ อทส (นั่น) นปุงสกลิงค์ ในชั้นแรกมีทางเลือกในการแจกวินกัติเกิดขึ้น และจากนั้นการแทนที่ อุ และ ม (ข้อ ๓๘๖) ซึ่งได้ทำมา จึงเป็น ป. ทวิ. อมุ, ป. พหุ. อมุณี ที่เหลือแจกเหมือนปุลลิ่งค์

การแจกศัพท์นปุงสกลิงค์ที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะเพียงเท่านั้น

อวยยปกรณัม

๓๙๙. ข้อว่า สุวราทินิปาตมวยยม |๑|๑|๓๗| (สุวร เป็นต้น และ นิบาติ (Particle) เรียกว่า อวยยะ ศัพท์ (แจกไม่ได้)

ศัพท์เหล่านี้คือ สุวร (สุวรรณ) อนตร (ภายใน) ปฺราตฺร (ในตอนเช้า) ปฺนฺร (อีก) สนฺตฺร (การยกเลิก) อฺจฺใจส (สูง) นฺใจส (ต่ำ) ศฺไนส (เข้า ๆ) ฤชก (อย่างถูกต้อง) ฤเต (ยกเว้น) ยุกปต (ครึ่งเดียว) อารต (ไกล, ใกล้) ปฤถก (จาก) หยส (เมื่อวาน) สฺวส (พรุ่งนี้) ทิวา (กลางวัน) ราตฺเร (กลางคืน) สายม (ตอนเย็น) จิรม (ยาวนาน) มนาก (เล็กน้อย) อิชต (เล็กน้อย) โชชม (อย่างเงียบ) ตูษณิม (อย่างเงียบสงบ) วหิส (ข้างนอก) อวส (ข้างนอก) สมยา (ใกล้) นิกษา (ใกล้) สฺวยม (ของตัวเอง) วฤถา (อย่างไร้ประโยชน์) นกฺตม (กลางคืน) นณ (ไม่) เหเตา (เพราะเหตุนี้) อิฑธา (อย่างจริง) อฑธา (อย่างชัดเจน) สามิ (ครึ่ง) วต (เหมือน) (เช่น พฺราหฺมนวต (เหมือนพฺราหฺมณ) สนา (อย่างนิรันดร์) อฺปฺธา (การแบ่งแยก) ติรส (อย่างคดโกง) สนต หรือ สนาต (ตลอดกาล) อนตรา หรือ อนตรณ (ปราศจาก, ยกเว้น) ชโยก (อย่างรวดเร็ว) กม (น้ำ) ศม (สิ้นสุด) สหสา (อย่างรีบเร่ง) วินา (ปราศจาก) นานา (ต่าง ๆ) สฺวสฺติ (ยินดี) สฺวธา (การเช่นไหว้วิญญูณ) อลม (พอ) วษฏฺ คุเรหฺสฏฺ และ เวาษฏฺ (การเช่นไหว้ด้วยเนย) อนยต (มิฉะนั้น) อสฺติ (มีอยู่) อฺปฺางศฺ (ด้วยตนเอง) กษฺมา (ความอดทน, ขอโทษ) วิหยาสา (เบื้องบน, ในอากาศ) โทษา (ในเวลาเย็น) มฤษา และ มิถยา (ผิด) มฺธา (ว่างเปล่า) ปฺรา (อย่างก่อน) มิโถ หรือ มิถส (ร่วมกัน) ปฺรายส (บ่อย ๆ) มฺหฺส (เข้า ๆ) ปฺราวหฺกม หรือ ปฺรวาหฺิกา (ในเวลาเดียวกัน) อารยหลม (อย่างโหดร้าย) อภิกษณฺม (เข้า ๆ) ศากม หรือ ศารณฺม (ด้วย) นมฺส (การแสดงความเคารพ) หิรฺก (ปราศจาก) อิก (คำอุทานที่ไม่พอใจ) อถ (ดังนั้น) อม (อย่างรวดเร็ว) อาม (แท้จริง, ใช่) ปฺรตาม (ด้วยความเหนื่อยห่อ) ปฺรศาน (เหมือน) ปฺรตาม (อย่างกว้าง) มา หรือ มาง (อย่า)

กลุ่มคำที่กล่าวมาแล้วคือหนึ่งความจริงของการเป็นเจ้าของของศัพท์กับสิ่งที่รู้จักรูปศัพท์ และไม่ถูกอ้างถึงจากธรรมชาติของศัพท์เหล่านี้

คำต่อไปนี้เป็นศัพท์นิบาต คือ จ (และ) วา (หรือ) ห (คำสับถ) อห (คำแสดงเรียกร้อง) เอว (เท่านั้น, อย่างแท้จริง) เอวม (อย่างนี้, ดังนั้น) นฺน (แน่แท้) ศศวต (อย่างต่อเนื่อง) ยุกปต

(ทันทีทันใด) ภูยสุ (ซ้ำ ๆ) ภูปต (อย่างเลอเลิศ) ภูปต (อย่างซ้ำของ) ภูวิต (อย่างมาก) เนต หรือ เจต (ถ้า) จณ (ถ้าหาก) ยตฺร (ในไหน) ตตฺร (ในนั้น) กจฺจิตฺ (อะไรก็ตาม) นห (ไม่) หนต (อา) มากิม หรือ มากิม หรือ นกิ (อย่า) อากิม (แท้จริง) มาง (อย่า) นณ (ไม่) ยาวต (มากเท่าที่) ตาวต (เท่านั้น) ตฺไว, นฺไว หรือ ทฺไว (บางที่) ไร, ศฺเรชฺช, เวชฺช, สุวหา (การเช่นไหว้ต่อพระเจ้า) สุวธา (การเช่นไหว้ต่อวิญญาน) วชฺช (การเช่นไหว้ต่อเทพเจ้า) โอม, ตุม (คุณ) ตถาหิ (ดังนั้น) ชลฺ (อย่างแน่แท้) กิล (ที่เดียว) อถ (บัดนี้) สุขฺช (เลิศ) สม (ใช้ร่วมกับประโยคปัจจุบันซึ่งให้เป็นส่วนในอดีต) อาทห (คำอุทานด้วยความไม่พอใจ)

ศัพท์ที่เป็นกติยศัพท์โดยปราศจากความเป็นจริง เป็นสิ่งที่มีการปรากฏของ อุปสรรค (ข้อ ๔๗) ของคำมีการสร้างคำศัพท์ของเหตุการณ์หรือบุคคล และของสระทั้งหลาย ยกตัวอย่าง อวตตม (ให้ฟรี) อว ไม่เป็นอุปสรรคจริง เพราะว่าถ้าเป็นจริง คำศัพท์ก็จะเป็น อวตตม ตัวอย่าง อหฺงฺย (อหังการ) อหฺง ไม่ใช่คำเดียวกับ อหฺม (ข้าพเจ้า) เป็นศัพท์ในวิภक्तिนาม ไม่ใช่สมาชิกรากใน ศัพท์สมาส ยกตัวอย่าง อสฺติกฺษิรา วัว หรือ สัตว์ที่มีความคล้ายกัน (ในสิ่งที่มีน้ำนม) อสฺติ ถือว่าเป็นคำที่แตกต่างจาก อสฺติ (ยอมเป็น) ซึ่งที่สวดด้วยปัจจัยของ อุตฺมบุรุษ เอกพจน์ มิฉะนั้นก็ไม่สามารถปรากฏตัวด้วยในฐานะสมาชิกรากในการประสมคำ สระคือ อ อา อิ อี อุ ู เอ ไอ โอ เอา เป็นตัวสอดแทรกเข้ามา ศัพท์เหล่านี้จะแสดงอารมณ์ต่าง ๆ ต่างจากสระทั่วไป ศัพท์ที่แยกไม่ได้อื่น ๆ คือ ปศฺ (ดี) ศุกฺม (อย่างรวดเร็ว) ยถากถาจ (อย่างไรก็ตาม) ปาฏ, ปยาฏ, องค, ไท, เท, โกะ, อเย, ฆ, วิชฺ (ทุกส่วน), เอกปเท (ในขณะเดียวกัน), ยุตฺ (การตีเตียน), อาตะ (ดังนั้น)

ศัพท์กลุ่มนี้เป็นหนึ่งของปัจเจกชนต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่รับรู้โดยรูปศัพท์ของตนเอง (ข้อ ๕๓)

ศัพท์ทั้งหลายแจกแจงไม่ได้ซึ่งมีการทำศัพท์ดังต่อไปนี้คือ ปัจจัยตัดทิตฺ (ข้อ ๑๐๖๗) ที่เริ่มต้นด้วย ตสฺสิ ซึ่งนับตราบเท่าที่ ปาศฺป หรือ การทำศัพท์ ศสฺ เป็นต้น ซึ่งนับเข้าในโคลก “สมาคนฺตาะ” หรือ การสร้างคำ ไวทิก อม หรือ อาม หรือ การสร้างคำที่มีอำนาจจาก กฤตฺวสุจ (หรือ การสร้างศัพท์ ตสฺ และ วตฺ (เหมือน) และ นา หรือ นาง ยกตัวอย่าง อตะ (ดังนั้น) เป็นต้น ๔๐๐. ข้อว่า กฤมเนชนตะ |๑|๑|๓๙| คำที่ลงท้ายด้วย กฤตฺ ปัจจัย (ข้อ ๑๓๕) ซึ่งลงท้ายด้วยอักษร ม หรือ เอจ จัดเป็นศัพท์ที่แจกแจงไม่ได้ ดังนั้น สมารม สมารม (มีการจำซ้ำ ๆ) ชิวเส (มีชีวิต) ปิพฺธโย (ดื่ม) (๓. ๔. ๙)

๔๐๑. ข้อว่า กตฺยาโตสนฺกฺสนฺนะ |๑|๑|๓๙| คำที่ลงท้ายด้วย กตฺวา (ข้อ ๙๓๕) หรือ โตสนฺ หรือ กสนฺ (๓. ๔. ๑๓) เป็นศัพท์แจกแจงไม่ได้ ดังนั้น กฤตฺวา (ได้ทำแล้ว) อุเทโต (ได้เกิดขึ้น) วิสฺถปะ (ได้ขยายไป)

๔๐๒. ข้อว่า อวยฺยิภาวศฺจ |๑|๑|๔๑| และ ชนิดของการประสมคำเรียกว่า อวยฺยิภาว (ข้อ ๙๖๖) เป็นคำแจกแจงไม่ได้ ดังนั้น อธิหฺริ (องค์หรือวิษณุผู้ยิ่งใหญ่)

๔๐๓. ข้อว่าข้อว่า อวยยาทาปสุปะ |๒๔|๘๒| มีการลบ (ลฺกฺ ข้อ ๒๐๙) ของ อาป (ศัพท์สตรีลิงค์) และ ของ สุป (วิภักตินาม) หลังคำที่แจกไม่ได้ ยกตัวอย่าง ตตร ศาลายม (ในท้องโงงนั้น) ณ ที่นี้ ตตร (ที่ นั้น) ซึ่งแจกไม่ได้ ไม่ใช่ทั้งสตรีลิงค์หรือ วิภักตินาม แม้ว่า มันเป็ฯสิ่งที่เสมอกับ ตสยม (ในนั้น) ดังนั้น อะไรไม่เปลี่ยนซึ่งยังคงเหมือนกันใน ๓ ลิงค์ และในทุกกรณี ในทุกสมาชิก คือคำที่เรียกว่า อวยยะ (แจกไม่ได้)

นักไวยากรณ์ ภาคุริ มีความประสงค์ทำการลบ อ ที่มีก่อนของ อว และ อปี (ข้อ ๔๘) และ ว่า อาป จะเป็นการทำศัพท์ของคำศัพท์ที่เป็นสตรีลิงค์ ซึ่งจบลงที่พยัญชนะ คือ วาจา (คำพูด) นิสา (กลางคืน) ทิศา (เทศะ) ดังนั้น เราจึงได้รูปเป็น อวคาหะ หรือ วคาหะ (การอาบน้ำ) อปีธานม หรือ ปีธานม (การยกเล็ก)

อวยยศัพท์เพียงเท่านั้นแล

ติงนตปกรณัม (การแจกกริยา)

๔๐๔. ข้อว่า ลฺกฺ | ลฺกฺ | ลฺกฺ | ฤกฺ | เลกฺ | โลกฺ | ลง | ลิง | ลุง | ลฤง | เอชฺ | ปยจโม | ลการศณฺโท มาตรโคจระ | การสร้างศัพท์โดยทั่วไปของมาลา และ กาล ของกริยาถูกแสดงในหลักไวยากรณ์โดย อักษร ล ปัจจัยของแต่ละกาลชี้แจงโดยอักษร ล ซึ่งมาด้วยอักษรที่บ่งกาลแน่นอนดังนี้คือ ปัจจุบัน ลกฺ, ปัจจุบันที่สอง ลฺกฺ อนาคตกาลที่หนึ่ง ลฺกฺ อนาคตกาลที่สอง ลฤกฺ บ่งความจำเป็น ลุง เงื่อนไข ลฤง ที่ ห้าของคำเหล่านี้ (คือ เลกฺ) เกิดขึ้นเฉพาะในพระเวทเท่านั้น

๔๐๕. ข้อว่า ละ กรฺมณิ จ ภาเว จากรฺมเกภฺยะ |๓๔|๖๙| ให้ทำอักษร ล ถูกแทนที่หลังสกรรมกริยา ในการระบุวัตถุประสงค์และผู้กระทำ (การก) และหลังอกรรมกริยาคือเงื่อนไข (คือ การกระทำซึ่ง กริยานำเข้ามา) และตัวผู้กระทำด้วย

๔๐๖. ข้อว่า วรฺตมานเ ลกฺ |๓๒|๑๒๓| ให้ ลกฺ (ข้อ ๔๐๔) ถูกวางหลังกริยาธาตุซึ่งใช้ในการระบุถึงการกระทำที่เป็นปัจจุบัน อ และ ฤ (ใน ลกฺ) คือการบ่งชี้คำ ตามข้อ ๑๕๕ ล อาจเป็นตัวบ่งชี้ แต่ไม่ถูกถือ ว่าเป็นตัวบ่งชี้ ณ ที่นี้ เพราะว่า ไม่มีอะไร (ตามหลักไวยากรณ์) ถูกเปล่งออกมาโดยปราศจาก เป้าหมาย

กริยา ฤ (เป็น, อยู่, คือ) คือเป็นการผันคำกริยา เมื่อมีความต้องการจะพูดของตัวการก วิ ภักติจึงเป็นเช่นนั้น คือ ฤ+ล

๔๐๗. ข้อว่า ให้คำทั้ง ๑๘ ตัวเหล่านี้เป็นตัวแทน ล (ข้อ ๔๐๔) คือ

ปรฺโมปท			อาตฺมเน-ปท			
เอก.	ทวิ.	พหู.	เอก.	ทวิ.	พหู.	
(ป. ปुरुष)	ติป	ตส	ณิ	ต	อาตม	ณ (เขา, พวกเขา เป็นต้น)
(ม. ปुरुष)	ลฺิป	ณส	ณ	ณาส	อาถาม	ธฺวม (ท่าน ท่านทั้งหลาย)
(อ. ปुरुष)	มิป	วส	มส	อฺธิ	วหิ	มหิง (ข้าพเจ้า เรา เป็นต้น)

๔๐๘. ข้อว่า ละ ปรสไม่ปทม |๑๔|๙๙| ให้แทนที่ ล (ข้อ ๔๐๗) เรียกว่า ปรสไม่ปท คือ คำเพื่อสิ่งอื่น
๔๐๙. ข้อว่า ตงานาวาตมเนปทม |๑๔|๑๐๐| ให้ทำการประกอบภายใต้ชื่อเทคนิค ตง และ ทั้งสองซึ่งลงท้ายใน อาน คือ ปัจจัยกิริยาช่องที่ ๓ คือ ศานจ (ข้อ ๘๘๓) และ กานจ (ข้อ ๘๘๐) เรียกว่า อาตมเนปท คือ บทเพื่อตนเอง ข้อนี้เข้าแทนที่ชื่อก่อน (ได้มาจากข้อ ๔๐๘)
๔๑๐. ข้อว่า อนุทาทตจิต อาตมเนปทม |๑๓|๑๒| ให้ปัจจัย อาตมเนปท วางข้างหลังกิริยาธาตุซึ่งแตกต่างกันโดยอักษรที่มีการออกเสียงอย่างแรง หรือ ง ซึ่งบ่งความ
๔๑๑. ข้อว่า สวริตญิตะ กรตฺรภิปราเย กิริยาฝเล |๑๓|๗๒| หลังกิริยาธาตุ ซึ่งทำให้แตกต่างโดยสระซึ่งบ่งความซึ่งเน้นเสียงหนัก หรือ ง ซึ่งบ่งความ เมื่อ ผลของการกระทำให้ตัวการกเพิ่มพูนขึ้น ให้เป็นปัจจัยของ อาตมเนปท
๔๑๒. ข้อว่า เศษาท กรตฺริ ปรสไม่ปทม |๑๓|๗๘| หลังกิริยาธาตุที่เหลือ คือ หลังกิริยาธาตุมีอยู่โดยปราศจากกรณีใดเพื่อการเพิ่มของสร้างคำในอาตมเนปท ให้ปัจจัยปรสไม่ปทนำมาใช้ในการบ่งชัดตัวการก
๔๑๓. ข้อว่า ติงสตรีนี ตรีนี ปรถมมธยโมตตมาะ |๑๔|๑๐๑| ให้ช่องทั้งสามในทั้งสองบทหมวดของปัจจัยที่รวมกัน(ประกอบศัพท์ภายใต้ชื่อทั่วไปของ ติง กล่าวคือ ปรตยาหาร ซึ่งเกิดจากการสร้างรูปของคำแรกและคำสุดท้าย คือ ติป และ มหิง ข้อ ๔๐๗) เรียกว่า ปรถมบุรุษ มธยมบุรุษ และ อุตมบุรุษ
๔๑๔. ข้อว่า ตานเยกวจนทวิวจนพหุวจนानเยกสะ |๑๔|๑๐๒| ให้หมวดสามเหล่านี้ของการแจกวิภักติกิริยารวมกัน ซึ่งได้รับชื่อเป็น ปรถมบุรุษ เป็นต้น เรียกว่า “การแสดงออกของหนึ่ง” (เอกพจน์) “การแสดงออกสำหรับสอง” (ทวิพจน์) และ “การแสดงออกสำหรับจำนวนมาก” (พหุพจน์)
๔๑๕. ข้อว่า ยุชมทยุปปเท สมานาธิกรณ स्थानिन्यปิ มธยมะ |๑๔|๑๐๕| เมื่อสรรพนาม ยุชมท (ท่าน) ถูกเข้าใจแล้วและเมื่อคำที่แสดงออกเช่นเดียวกัน เป็นคำที่ใกล้ชิดในความเห็นด้วยกับกิริยาและระบุงการกหรือกรรมที่แสดงความหมายโดยการสร้างกิริยาศัพท์ จากนั้นให้การสร้างกิริยาศัพท์เป็นกลาง (มธยม) (ข้อ ๔๑๓)
๔๑๖. ข้อว่า อสมทยุตตมะ |๑๔|๑๐๗| เมื่อสรรพนาม อสมท (ข้าพเจ้า) มีสภาพเช่นเดียวกันให้เป็นอุตมบุรุษ (ข้อ ๔๑๓)
๔๑๗. ข้อว่า เศษ ปรถมะ |๑๔|๑๐๘| ในวิภักติกิริยาอื่น ให้การสร้างกิริยาธาตุเป็นปรถมบุรุษ (ข้อ ๔๑๓) การสร้างคำว่า ภู + ล (ข้อ ๔๐๖) ซึ่งกลายมาเป็น ภู + ตี
๔๑๘. ข้อว่า ข้อว่า ติง คิตฺ สारुवातुग्म |๓|๔|๑๑๓| ให้การแจกวิภักติกิริยาเรียกว่า ติง (ข้อ ๔๑๓) และมีตัว ศฺ ซึ่งออกเสียงในการแบ่งแยกของไวยากรณ์ที่เป็นของกิริยาธาตุ เรียกว่า สारुवातुก
๔๑๙. ข้อว่า กรตฺริ ศป |๓|๑|๖๘| เมื่อसारुवातुकปัจจัยตามมา (ข้อ ๔๑๘) และบ่งถึงตัวการก ให้ ศป วางหลังกิริยาธาตุ (ศฺ และ ปฺ ตามข้อ ๑๕๕ และ ๕ ซึ่งบ่งชี้ ยังเหลือ อ ซึ่งในรูป ภู + อ + ตี)

๔๒๐. ข้อว่า สารวธาตุการธาตุกโยะ | ๗ | ๓ | ๘๔ | เมื่อ สารวธาตุกปัจจย (ข้อ ๔๑๘) หรือ อารุธธาตุก ปัจจย (ข้อ ๔๓๖) ตามมา ให้ทำคุณ (ข้อ ๓๓) เป็นตัวแทนที่ของการผันคำกริยา ซึ่งลงท้ายด้วยอีก

ดังนั้น ฎ กลายเป็น โภ อว ซึ่งถูกแทนที่โดยข้อ ๒๙ จึงได้รูป ภาติ (เขาย่อมเป็น) คำว่า ภาตะ (เขาทั้งสองย่อมเป็น) ก็เป็นเช่นเดียวกัน

๔๒๑. ข้อว่า ภกโก'นตะ | ๗ | ๑ | ๓ | อนต เป็ดัวแทนที่ของอักษร ฌ ซึ่งเป็นส่วนของปัจจย (อย่างในกรณี ฌ -๔๐๗) ตามข้อ ๓๐๐ อ ของ อนต จัดให้ฐานทั้งสองของตัวมันเอง และ อ ซึ่งมีก่อนของ ภา ดังนั้นเราจึงได้รูป ภาวนติ (พวกเขาย่อมเป็น) ภาสิ (ท่านย่อมเป็น) ภาละ (ท่านทั้งสองย่อมเป็น) ภาถ (ท่านทั้งหลายย่อมเป็น)

๔๒๒. ข้อว่า อโต ที่รุโฆ ยญ | ๗|๓| ๑๐๑ | ที่ฆสระจะเป็นตัวแทนที่ของการผันคำกริยาซึ่งลงท้ายด้วยรัสสระ อ เมื่อปัจจยสารวธาตุก (ข้อ ๔๑๘) ซึ่งเริ่มด้วย ยง ตามมา ดังนั้น (ภา + มิ) = ภาวามิ (ข้าพเจ้าย่อมเป็น) ภาวอะ (เราทั้งสองย่อมเป็น) ภาวามะ (เราทั้งหลายย่อมเป็น)

เอก.	ทวิ.	พหู.
ส ภาติ	เตา ภาตะ	เต ภาวนติ
ตวิ ภาสิ	ยว้า ภาตะ	ยุย ภาถ
อห ภาวามิ	อาว ภาวอะ	วย ภาวามะ

๔๒๓. ข้อว่า บโรกษะ ลิกฺข | ๓|๒|๑๑๕ | ให้ ลิกฺข (ข้อ ๔๐๔) มาจากกริยาธาตุซึ่งใช้ในความหมายที่เกิดขึ้นก่อนวันปัจจุบัน และ รับรู้ไม่ได้

ให้มี ติป เป็นต้น (ข้อ ๔๐๗) ของ ล

๔๒๔. ข้อว่า ในวรรคปรัสไมบทปัจจยเป็น ติป เป็นต้น ซึ่งถูกแทนที่สำหรับ ลิกฺข, ฌล เป็นต้น คือ

เอก.	ทวิ.	พหู.
ฌล	อตส	อุส
ลล	อลุส	อ
ฌล	ว	ม

การดำเนินการเพื่อเชื่อมปัจจยเหล่านี้เข้ากัน (ฌ และ ล ซึ่งถูกลบตามข้อ ๑๔๘ และ ๕)

จึงเป็นว่า ฎ + อ

๔๒๕. ข้อว่า ให้ ฎุ วมกันของธาตุ ฎ เมื่อ ลุง หรือ ลิต ซึ่งเริ่มต้นด้วยสระตามมา

ดังนั้น ฎ + อ เป็น ฎว + อ

๔๒๖. ข้อว่า ลิกฺข ชาโตรนภยาสสย | ๖|๑|๘ | เมื่อ ลิกฺข ตามมา มี ๒ วรรคของส่วนแรกซึ่งมีสระเดียวของกริยาธาตุที่ไม่ซ้ำ แต่หลังสระเริ่มแรก การทำซ้ำอยู่ในส่วนที่สองซึ่งตามมา

ดังนั้น ฎว + อ ซึ่งกลายเป็น ฎวฎว + อ

๔๒๗. ข้อว่า ปุรุโว'ภยาสะ |๖|๑|๔| ให้ตัวแรกของทั้งสองซึ่งได้กล่าวไว้แล้ว ณ ที่นี้ เรียกว่า ตัวทำซ้ำ (อธยาสะ)

๔๒๘. ข้อว่า หลาทิยะ เศษะ |๗|๔|๖๐| พยัญชนะตัวแรกของตัวทำซ้ำยังคงอยู่ ส่วนพยัญชนะตัวอื่นถูกลบ

๔๒๙. ข้อว่า หรสวะ |๗|๔|๕๙| ในวรรคของสระของตัวทำซ้ำจึงมีรสสระ ดั่งนั้นจึงได้รูป เป็น ภูฏว + อ

๔๓๐. ข้อว่า ภาวเตระ |๗|๔|๗๓| เมื่อ ลิกฺหิ ตามมาให้มี อ แทน อุ ของพยางค์ที่ทำซ้ำของกริยา ภู
ดั่งนั้นเราจึงได้ ภูฏว + อ

๔๓๑. ข้อว่า อภยาสะ จร จ |๘|๔|๕๕| ในพยางค์ที่ทำซ้ำ ให้มี จร และ ชส แทน ชล กล่าวคือ ให้ ชศ ในวรรค ฌศ และ จร ในวรรค ขย ซึ่งเป็นการทำให้แตกต่างกัน ดั่งนั้น ภูฏว อ กลายเป็น พภูว (เขาย่อมเป็น) ในทางเดียวกัน พภูวตุะ (ข้อ ๔๒๔) (เขาทั้งสองย่อมเป็น) พภูวูะ (พวกเขา่อมเป็น)

๔๓๒. ข้อว่า ลิกฺหิ จ |๓|๔|๑๑๕| และให้ปัจจัยซึ่งรวมกันแทนที่ ลิกฺหิ เรียกว่า อารุธาตุก (ข้อ ๔๓๖)

๔๓๓. ข้อว่า อารุธาตุกสเยทวลาเทะ |๗|๒|๓๕| อิกฺหิ เป็นการรวมกันของ ปัจจัย อารุธาตุก ซึ่งเริ่มต้นด้วย วล ตามข้อ ๑๐๓ อี เป็นอุปสรรคของการแจกวิภक्तिคือ พภูวิท (ท่านย่อมเป็น) พภูวูะ (ท่านทั้งสองย่อมเป็น) พภูวิท (ท่านย่อมเป็น) พภูว (ข้าพเจ้าย่อมเป็น) และ พภูวิว (ข้อ ๔๓๓) (เราทั้งสองกลายเป็น) พภูวิม (เราทั้งหลายย่อมเป็น)

๔๓๔. ข้อว่า อนทยเตเน ลุฏฺฐ |๓|๓|๑๕| ให้ ลุฏฺฐ (ข้อ ๔๐๔) มาหลังกริยาธาตุ ในความหมายที่จะเกิดขึ้น แต่ไม่ใช่สิ่งที่ปัจจุบัน

๔๓๕. ข้อว่า สยตาสี ฤลฺโฆะ |๓| |๑| ๓๓| เมื่อ ลฤ และ ลุฏฺฐ ตามมา จากนั้น คำทั้งสอง สย และ ตาสี คือปัจจัยของกริยาธาตุ ข้อนี้เข้ามาแทนที่ปัจจัย ศป เป็นต้น (๔๑๙) ปัจจัยคือ ลฤง และ ลฤฏฺฐ ต่างรวมอยู่ในคำว่า “ลฤ”

๔๓๖. ข้อว่า อารุธาตุกึ เศษะ |๓|๔|๑๑๔| ให้คำที่เหลือ คือ ปัจจัยคือนอกจาก ดิง และ ปัจจัยซึ่งมี ศ ซึ่งเป็นตัวบ่งความ (ข้อ ๔๑๘) เตมท่ายของกริยาธาตุ เรียกว่า อารุธาตุก การรวมกันของ อิกฺหิ ณ ที่นี้ (แสดงตัวเองจากข้อ ๔๓๓ และ คำจึงสำเร็จรูปเป็น ภาวิตส)

๔๓๗. ข้อว่า ลุฏฺฐะ ปรถมสย ทาเรารสะ |๒|๔|๘๕| ทา, เร และ รส ถูกแทนที่ในวรรคของปัจจัยของ ประถมบุรุษ (ข้อ ๔๑๓) ของ ลุฏฺฐ

อย่างที่มีการปรากฏตัวของ ท ในฐานะที่เป็นอักษรบอกความต้องไม่เป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย มีการลบสระท้ายสุดซึ่งมีค่าตามมา (ข้อ ๕๒) แม้คำไม่เป็นหนึ่งของคำเหล่านั้น เรียกว่า ภา (ข้อ ๑๘๕ และ ๑๘๗) ดั่งนั้น ภาวิตาส จึ่งเป็น ภาวิต และ ภาวิตา (เขาจะเป็น)

๔๓๘. ข้อว่า มีการลบของ ตาส (ข้อ ๔๓๕) และ ของกริยา เมื่อปัจจัยซึ่งเริ่มต้นด้วย ส ตามมา

๔๓๙. ข้อว่า ริ จ |๗| ๔| ๕๑| และเช่นกัน เมื่อปัจจัยซึ่งเริ่มด้วย ร ตามมา ดังนั้นจึงได้รูป ภาวตาเรา (เขาทั้งสองจะเป็น) ภาวตาระ (เขาทั้งหลายจะเป็น) ภาวตาสี (ท่านจะเป็น) ภาวตาสถะ (ท่านทั้งสองจะเป็น) ภาวตาสถ (คุณจะเป็น) ภาวตาสมิ (ข้าพเจ้าจะเป็น) ภาวตาสวะ (เราทั้งสองจะเป็น) ภาวตาสมะ (เราทั้งหลายจะเป็น)

๔๔๐. ข้อว่าข้อว่า ภาฏ เศษะ จ |๓|๓|๑๓| และในวิภักติกิริยาที่เหลือ คือ ไม่ว่าจะจะมีหรือไม่มีกิริยาอื่น เพื่อการกระทำ (ข้อ ๙๐๓) ให้ ภาฏ มาหลังกิริยาธาตุซึ่งได้ใช้ในความหมายของอนาคต

การเพิ่ม สย ซึ่งได้รับมาจาก ข้อ ๔๓๕ และ อิกฺ จาก ข้อ ๔๓๓ และ ส ซึ่งถูกเปลี่ยนเป็น ษ ตามข้อ ๑๖๙ จึงได้รูป ภาวิษยติ (เขาจะเป็น) ภาวิษยตะ (พวกเขาทั้งสองจะเป็น) ภาวิษยนติ (เขาทั้งหลายจะเป็น) ภาวิษยสิ (ท่านจะเป็น) ภาวิษยถะ (ท่านทั้งสองจะเป็น) ภาวิษยถ (ท่านจะเป็น) ภาวิษยามิ (ข้าพเจ้าจะเป็น) ภาวิษยววะ (เราทั้งหลายสองจะเป็น) ภาวิษยามวะ (เราทั้งหลายจะเป็น)

๔๔๑. ข้อว่าข้อว่า โลกฺ จ |๓|๓|๑๖๒| และให้ โลกฺ (ข้อ ๔๐๔) มาหลังกิริยาธาตุในความหมายของคำสั่ง เป็นต้น

๔๔๒. ข้อว่า อาศิชิ ลิงฺโลกฺ |๓|๓|๑๗๓| ในความหมายของการอ้อนวอน ลิง และ โลกฺ ถูกนำมาใช้

๔๔๓. ข้อว่า เอรุระ |๓|๔|๘๖| ให้มี อฺ เทน อฺ ของปัจจัยแทนที่สำหรับ โลกฺ (ข้อ ๔๔๑) จึงเป็น ภาวตุ (เขาจะเป็น)

๔๔๔. ข้อว่า ตุหฺโยสฺตาดตงาศิษยนยตรสยวม |๗|๑|๓๕| ในการอ้อนวอน ตาดตง เป็นตัวแทนที่ทางเลือกของ ตฺ (ข้อ ๔๔๓) และ ทิ (ข้อ ๔๔๗) ปัจจัยเมื่อมี ํ ที่บังความ (ข้อ ๕๙) เกิดขึ้นจากปัจจัยเริ่มแรกทั้งหมด เพราะว่ามันถูกปกครองกฎข้อ ๕๘ ซึ่งเป็นผลของ ข้อ ๕๙ เพื่อของ อษฺฎฺฐายี จะมีผลในที่นี้ ดังนั้นเป็น ภาวตาด (เขาอาจเป็น)

๔๔๕. ข้อว่า โลกฺ ลจวตฺ |๓|๔|๘๕| ในการดำเนินการของ โลกฺ (ข้อ ๔๔๑) เป็นสิ่งที่เหมือนกับ ลจ (ข้อ ๔๕๖) และให้มีการแทนที่ของ ตาม เป็นต้น (ข้อ ๔๔๖) และ การลบ ส (ข้อ ๔๕๕)

๔๔๖. ข้อว่าข้อว่า ตสฺถสฺถมิปฺปา ตานตฺนตามะ |๓|๔|๑๐๑| ให้ ตาม เป็นต้น คือ ตาม, ตม, ต, และ อม เป็นตัวแทนที่ ๔ คือ ตส, ถส, ถ และ มิปฺของ ล ซึ่งมี ํ ซึ่งบังความ (คือ ลจ ลิงฺ ลจ และ ลจ) ดังนั้น ภาวตาม (ขอให้ทั้งสองจงเป็น) ภาวตฺ (ให้ทั้งหลายจงเป็น)

๔๔๗. ข้อว่า เสรฺหฺยปิจจ |๓|๔|๘๗| แห่ง สิ ซึ่งแทนที่ โลกฺ จึงมี ทิ และ คำนี้ไม่มี ปฺ ที่บังความ (ของ สิ)

๔๔๘. ข้อว่า อโตะ หะ |๖|๔|๑๐๕| ให้มีการลล (ลจ ข้อ ๒๐๙) ของ ทิหลังคำที่ลงท้ายด้วยรัสสระ อ ดังนั้น ภา หรือ (ข้อ ๔๔๔) ภาวต (ท่านจงเป็น หรือ ขอท่านจงเป็น) ภาวตม (ท่านทั้งสองจงเป็น) ภาวต (ท่านจงเป็น)

๔๔๙. ข้อว่า เมรฺนิชะ |๓|๔|๘๙| นิ คือ ตัวแทนที่ของ มิ ในวรรค โลกฺ

๔๕๐. ข้อว่า อาพุตตมสย ปิจจ |๓๔|๙๒| อด เป็นการเพิ่มของปัจจัยของอุตตมบุรุษซึ่งถูกแทนที่ใน
วรรค โลก และ การสร้างคำศัพท์ เป็นเหมือนกับว่ายังมี ป อยู่

หิ และ นิ ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงเป็น อุ (ข้อ ๔๔๓) เพราะว่าเป็นกรณีการออกเสียง อ
ในตัวแทนที่ทั้งสองจะไม่มี ความหมาย ดังนั้นจึงได้ ภวานิ (ขอให้ข้าพเจ้าเป็น) (ข้อ ๑๐๓)

๔๕๑. ข้อว่า เต ปราคธาโตะ |๑๔|๘๐| คำช่วยเหล่านี้เรียกว่า คติ (ข้อ ๒๒๒) และ อุปสรรค คือสิ่งที่
จะถูกใช้ก่อนกริยาธาตุ(เรียกว่าอุปสรรค)

๔๕๒. ข้อว่า อานิ โลก |๘|๑๖|ให้มี ญ พยัญชนะที่เกิดจากปุ่มเหงือกในวรรคของทันตชะคือ น ของ
อานิ การแทนที่ของ โลก เมื่อตามอักษรซึ่งมีอำนาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (ข้อ ๑๕๗) ซึ่งเป็น
อุปสรรค ดังนั้นจากผลลัพธ์ของ ร ใน พร จึงได้รูปเป็น ปรภวานิ (ขอให้ข้าพเจ้าดำรงอยู่)

๔๕๓. ข้อว่า “ควรเน้นว่า ทุร ถูกห้ามเพื่อสนับสนุนลักษณะของอุปสรรค トラบเท่าที่ถือเอาเป็นการ
เปลี่ยนแปลง (ของ ส เป็น น) เป็น ช และ ญ โดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงจึงเป็น ทุหฺลิตติ (โชค
ร้าย) ทุภวานิ (ขอให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ไม่สุข)

๔๕๔. ข้อว่า “ควรเน้นว่า คำว่า อนุตฺร สนับสนุนลักษณะของ อุปสรรค (ข้อ ๔๕๒) トラบเท่าที่ยังถือ
เป็นกฎของ อง และ กิ และ การเปลี่ยน น ให้เป็น ญ ดังนั้น อนุตฺรภวานิ (ขอให้ข้าพเจ้าเป็นภายใน)

๔๕๕. ข้อว่า นิตยํ จิตะ |๓๔|๙๙| จะมีการลงปัจจัยบุรุษหัวหน้าเสมอ ซึ่งถูกแทนที่ในวรรคของ ล ซึ่งมี ง
ที่บ่งความ จัดให้ลงท้ายด้วย ส ตามข้อ ๒๗ การลบคือ ส เท่านั้น คืออักษรท้ายสุด กฎข้อนี้นำมาใช้ใน
กรณีของ โลก ดังนั้นจึงได้รูป ภวา (ขอให้ข้าทั้งสองจงเป็น) และ ภวาม (ขอให้เราเป็น)

๔๕๖. ข้อว่า อนุตฺตเน ลง |๓|๒|๑๑๑| ให้ ลง (ข้อ ๔๐๔) มาหลังกริยาธาตุ ใช้ในความหมายของอดีต
กาล ก่อนการเริ่มต้นของ ปัจจุบันกาล

๔๕๗. ข้อว่า ลุงฺลฺงฺกษวฺทตตะ |๖|๔|๗๑| อด ซึ่งออกเสียงอย่างแรง เป็นการรวมกันของผัน
คำกริยา เมื่อ ลุง (ข้อ ๔๖๘) ลง และ ฤฺกฺง ตามมา

ตามกฎข้อ ๑๐๓ การเพิ่มเข้ามาเป็นหนึ่งในอุปสรรค

๔๕๘. ข้อว่าข้อว่า อิตฺตจ |๓๔|๑๐๐| และมีการลบของปรสไมบปัจจัย ซึ่งลงท้ายด้วย อิ (คือ ติ, อน
ติ, ลี, และ มิ) ซึ่งเป็นตัวแทนที่ของ ล ซึ่งทำให้แตกต่างกันโดย ง ที่บ่งความ ดังนั้น อภวต (เขาเป็น
แล้ว) อภวตาม (พวกเขาทั้งสองเป็นแล้ว) อภวาน (พวกเขาเป็นแล้ว) อภวะ (ท่านเป็นแล้ว) อภวตม
(ท่านทั้งสองเป็นแล้ว) อภวต (ท่านเป็นแล้ว) อภวม (ข้าพเจ้าเป็นแล้ว) อภวา (เราทั้งสองเป็นแล้ว)
อภวาม (เราทั้งหลายเป็นแล้ว)

๔๕๙. ข้อว่า ให้ ลิง มาหลังกริยาธาตุในความหมายนี้ คือ คำสั่ง, การแนะนำ, การเชื่อเชิญ, การแสดง
ความปรารถนา, การสอบถาม, และ การขอร้อง

๔๖๐. ข้อว่า ยาสุฏฺฐุ ปรัสไมปะเทชุตทาโต จิจจ |๓|๔|๑๐๓|เมื่อศัพท์แทนที่ของปรัสไมปะเทชของ ลิง ตามมา จากนั้น ยาสุฏฺฐุ (ข้อ ๑๐๓) ซึ่งออกเสียงแรงเป็นการเพิ่มเข้ามา และการสร้างคำถูกถือในฐานะ มี ง ซึ่งบ่งความ

๔๖๑. ข้อว่าข้อว่า ลิงะ สโลโป'นนตยมสย |๗|๒|๗๙| มีการลบของ ส ซึ่งไม่อยู่ท้ายของ ตัวแทนที่ซึ่ง เป็น สารวธาตุก ของ ลิง (ข้อ ๔๑๘) ข้อนี้มีด้วยประการนี้

๔๖๒. ข้อว่า อีย ถูกแทนที่ในวรรคของ ยาสุ (ข้อ ๔๖๐) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ ปัจจัย สารวธาตุก ซึ่งมา หลังคำที่ลงท้ายด้วยรัสสระ อ

ดังนั้น จึงได้รูป ภา + อีย + ต (ข้อ ๔๕๘) และ แทนที่เป็น คุณะ คือ ภาเวย + ต

๔๖๓. ข้อว่า อโต เยยะ |๗|๒|๘๐| มีการลบ ว และ ย เมื่อ วาล (คือ พยัญชนะใดพยัญชนะหนึ่งยกเว้น ห หรือ ย) ตามมา ดังนั้น จึงได้รูป ภาเวต (เขาพึงเป็น) ภาเวตาม (เขาทั้งสองพึงเป็น)

๔๖๔. ข้อว่า เณรชุตฺ |๓|๔|๑๐๘| แห่ง ฌิ ในวรรค ลิง จะมี ชุต (ข้อ ๑๔๙) ดังนั้น ภาเวย (ข้อ ๔๖๒) (เขาทั้งหลายพึงเป็น) ภาวะ (ท่านพึงเป็น) ภาเวตม (ท่านทั้งสองพึงเป็น) ภาเวต (ท่านพึงเป็น) ภาเวยม (ข้าพเจ้าพึงเป็น) ภาเวว (เราทั้งสองถึงเป็น) ภาเวม (เราทั้งหลายพึงเป็น)

๔๖๕. ข้อว่า ลิงาศิชิ |๓|๔|๑๑๖| เมื่อความหมายคือเป็นคำขอพร อ่อนวอนให้การทำคำของหมวดนี้ เร็วกว่า ติง (ข้อ ๔๑๓) แทนที่ในวรรค ลิง เรียกว่า อารุธธาตุก

๔๖๖. ข้อว่าข้อว่า กิทธาศิชิ |๓|๔|๑๐๔| เมื่อความหมายในการอ่อนวอน ยาสุฏฺฐุ การเพิ่มเติมของ ลิง (ข้อ ๔๖๐) เป็นเหมือนกับว่ามันถูกทำให้แตกต่างโดย กุ ซึ่งบ่งความ ส ที่ ยส (ยาสุฏฺฐุ) ถูกลบก่อน ตปิ ตามกฎข้อ ๓๓๗

๔๖๗. ข้อว่า กิงติ จ |๑|๑|๕| ไม่มีการทำคุณะ และ วฤทธิ เมื่อบ่งความหมายโดยคำว่า อิกิ ถ้ามันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มี ค หรือ ก หรือ ง ซึ่งบ่งความ (ตามกฎข้อ ๔๖๖) การเพิ่ม ยาสุฏฺฐุ ถูกถือว่าเป็น สิ่งที่มี กุ บ่งความ ดังนั้นจึงเป็น ภูยาด (ขอให้เขาจงเป็น) ภูยาสตาม (ขอให้ท่านทั้งสองเป็น) ภูยาสะ (ขอให้พวกเขาทั้งหลายเป็น) ภูยาะ (ขอให้คุณเป็น) ภูยาสตม (ขอให้คุณทั้งสองเป็น) ภูยาสต (ขอให้คุณเป็น) ภูยาสม (ขอให้ข้าพเจ้าเป็น) ภูยาสว (ขอให้เราทั้งสองเป็น) ภูยาสมา (ขอให้เราทั้งหลายเป็น)

๔๖๘. ข้อว่าข้อว่า ลุง |๓|๒|๑๑๐| ให้ ลุง มาหลังกริยาธาตุ ในความหมายถึงสิ่งที่ในอดีต

๔๖๙. ข้อว่า มางิ ลุง |๓|๓|๑๗๕| เมื่อ มาง ถูกนำมาใช้จากนั้นให้เป็น ลุง หมวดนี้เหมือนกับกาลอื่น ๆ

๔๗๐. ข้อว่า สโมตตเร ลง จ |๓|๓|๑๗๖| เมื่อ อิต (คือ มาง ข้อ ๔๖๙) ตามมาโดย สม อาจจะมี “และ” ซึ่งหมายความว่า ลุง เป็นสิ่งเข้ากันได้อย่างเท่าเทียม

๔๗๑. ข้อว่า จลิจิ ลุงิ |๓|๑|๔๓| เมื่อ ลุง ตามมา ให้ ฌลิจิ เพิ่มเข้ากับกริยาธาตุ หมวดนี้เหมือนกัน ตปิ (ข้อ ๔๑๙) และสิ่งอื่นที่คล้ายกัน

๔๗๒. ข้อว่า จลอะ ลิจิ |๓|๑|๔๔| ให้มี ลิจิ แห่ง ฌลิจิ อี และ จ ที่ ลิจิ คือเครื่องหมายบอกให้รู้

๔๗๓. ชื่อว่า คาคติศกษาขุปาฎกฤษะ สิจจะ ปรสไมปะเทษุ |๒|๔|๗๗| เมื่อวิภักติของปรสไมปะเทษุ มาหลังกริยา ธาตุ คา, สกธา (ยีน, ตำรง) ทั้ง ๖ คำเรียกว่า ขุ (ข้อ ๖๖๒) ปา และ ภู มีการลบ (ลูก ข้อ ๒๐๙) ของ สิจ (ข้อ ๔๗๒) ธาตุ คา และ ปา ถูกถือในความหายของกริยา อิง (ไป) และ ปา (เต็ม) (ไม่ใช่ยกย่อง และ ปกป้อง)

๔๗๔. ชื่อว่า ภูสุโวสติจ |๗|๓|๘๘| เมื่อ ปัจจัยกาลสารวธาตุก มาหลังคำทั้งสองคือ ภู (เป็น) และ ษุ (นำไป) ไม่มองทำคุณให้เป็นตัวแทนที่ (ตามข้อ ๔๒๐) จึงเป็น อภูต (เขาเป็นแล้ว) อภูตาม (ข้อ ๔๔๖) (เข้าทั้งสองเป็นแล้ว) อภูวน (เขาทั้งหลายเป็นแล้ว) อภูจะ (ท่านเป็นแล้ว) อภูตม (ท่านทั้งสองเป็นแล้ว) อภูต (ท่านทั้งหลายเป็นแล้ว) อภูวน (ข้าพเจ้าเป็นแล้ว) อภูว (เราทั้งสองเป็นแล้ว) อภูม (เราทั้งหลายเป็นแล้ว)

๔๗๕. ชื่อว่า น มาทโยเค |๖|๔|๗๔| เมื่อกริยาอยู่ในคำเชื่อมกับ มาง ซึ่งเป็นคำช่วยยับยั้ง การเพิ่ม ปัจจัย อภู และ อาภู ไม่ต้องทำ

ดังนั้น มา ภวาน ภูต (ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงอย่าเป็น) มา สุม ภูต (ท่านจงอย่าเป็น)

๔๗๖. ชื่อว่า ลิงนิमितเต ฤง กริยาติปตเตา |๓|๓|๑๓๙| ที่ที่มีเหตุผลอย่างเช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง เหตุกับผล ของปัจจัย ลิง ให้ทำ ฤง เป็นตัวเพิ่มเข้ามา เมื่อยังไม่มีของการทำไม่ถูกรับรู้ กาลนี้มีรูป ดังต่อไปนี้ คือ อภวิษยต (ข้อ ๔๕๗, ๔๒๐, ๔๓๕, ๔๓๓, ๑๖๙ และ ๔๕๘) “เขาพึงเป็น) อภวิษยตาม (เขาทั้งสองพึงเป็น) อภวิษยาน (เขาทั้งหลายพึงเป็น) อภวิษยะ (ท่านถึงเป็น) อภวิษยตม (ท่านทั้งสอง พึงเป็น) อภวิษยต (ท่านทั้งหลายพึงเป็น) อภวิษยม (ข้าพเจ้าพึงเป็น) อภวิษยว (เราทั้งสองถึงเป็น) อภวิษยาม (เราทั้งหลายถึงเป็น)

คำพูดว่า “ถ้ามีฝนตกดีแล้ว จากนั้นก็จะมีอาหารมากมาย” หรือ “ถ้ามีฝนตกดีแล้ว จากนั้นจึงมีอาหารมากมาย” ทำให้รู้อำนาจของเงื่อนไข ให้ประโยคเช่นนี้หรือคล้ายกันเข้าใจกัน

กริยา อต (การดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง) ถูกรวมกัน คือ อตติ (ข้อ ๔๑๙) “เขาไป”

๔๗๗. ชื่อว่า อาทชาทีนาม |๖|๔| ๗๒| ให้ทำที่ขสระในวรรคของรัสสระ อ ที่มีอยู่ก่อนในการทำซ้ำ (ข้อ ๔๒๗) ดังนั้นในปัจจุบันกาลที่สอง มี อาต (เขาไปแล้ว) อาตตุะ (พวกเขาทั้งสองไปแล้ว) อาตุะ (เขาทั้งหลายไปแล้ว) อาตติ (ท่านไปแล้ว) อาตตุะ (ท่านทั้งสองไปแล้ว) อาต (ท่านไปแล้ว) อาตา (ข้าพเจ้าไปแล้ว) อาตว (เราทั้งสองไปแล้ว) อาตม (เราทั้งหลายไปแล้ว)

ในอนาคตกาลที่หนึ่ง จึงได้ อติตา (ข้อ ๔๓๗) (เขาจะไป) อนาคตกาลที่สอง เป็น อติษยติ (ข้อ ๔๔๐) (เขาจะไป) และประโยคคำสั่งคือ อตตุ (ข้อ ๔๔๓) (เขาจะไป)

๔๗๘. ชื่อว่า อาทชาทีนาม |๖|๔| ๗๒| ให้ อาต เป็นคำเพิ่มเข้ามาของวิภักติที่ผันคำกริยาเริ่มต้นด้วย สระ อ เมื่อ ลุง, ลง หรือ ฤง ตามมา ดังนั้น เราได้อติตกาลที่หนึ่ง อาตต (เขาไปแล้ว) ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจ เกิดขึ้นได้ คือ อเตต (ข้อ ๔๖๓) (เขาอาจไป) คำอ้อนวอน คือ อตยัต (ข้อ ๔๖๗) (เขาจะไป) อตยส ตาม (ท่านทั้งสองจงไป)

เมื่อ ลุง (ข้อ ๔๖๘) ถูกเพิ่มเข้ามา และ สิจ (ข้อ ๔๗๒) ตามมา และ การเพิ่มเข้ามา อิต (ข้อ ๔๓๓) ได้ถูกรวมเข้ามา

๔๗๙. ข้อว่า อสดีสิโจ'ปฤกเต |๗|๓|๙๖| ให้ อีฎ เป็นคำเพิ่มเข้ามาของ ปัจจัย ซึ่งประกอบด้วย พยัญชนะตัวเดียว (ข้อ ๑๙๙) ซึ่งมาหลัง สิจ ที่เป็นปัจจุบัน หรือ หลังกริยา อสุ (เป็น)

๔๘๐. ข้อว่า อีฎ อีฎิ |๘|๒|๒๘| เมื่อ อีฎ (ข้อ ๔๗๙) ตามมา ให้ทำการลบ ส ที่มาหลัง อีฎ (ข้อ ๔๓๓)

ประโยคว่า “ควรเน้นว่า การลบ สิจ ควรรู้ว่าได้เกิดขึ้นแล้ว ในกรณีที่มีการแทนที่อย่าง ตัวเดียวมา” ดังนั้นเราจึงได้รูป อาติ + อีฎ = อาติต (เขาไปแล้ว) อาติชฎาม (ข้อ ๔๔๖, ๑๖๙ และ ๗๘) (พวกเขาทั้งสองไปแล้ว)

๔๘๑. ข้อว่า สิชญาสตีทิกยศจ |๓|๔|๑๐๙| ให้ ชส แทนที่ ชิ ซึ่งเป็นของประโยคซึ่งออกแบบโดย ล (ข้อ ๔๐๔) ซึ่งมี ฌ เป็นตัวบ่งความ เมื่อมาหลัง สิจ (ข้อ ๔๗๒) หรือ กริยาที่ทำซ้ำ หรือ ธาตุ วิท (รู้) ดังนั้น อาติชชะ (พวกเขาทั้งหลายไปแล้ว) อาติชะ (ข้อ ๔๗๙ และ ๔๘๐) (ท่านไปแล้ว) อาติชฎม (ท่านทั้งสองไปแล้ว) อาติชฎ (ท่านทั้งหลายไปแล้ว) อาติชม (ข้าพเจ้าไปแล้ว) อาติชว (เราทั้งสองไปแล้ว) อาติชม (เราทั้งหลายไปแล้ว)

๔๘๒. ข้อว่า หรสวิ ลฆุ |๒|๔|๑๐| ให้เรียกรัสสระว่า “เบา” (ลฆุ)

๔๘๓. ข้อว่า สียเค ครุ |๑|๔|๑๑| เมื่อมีพยัญชนะเชื่อมคำตามมา ให้เรียกรัสสระว่า “หนัก” (ครุ)

๔๘๔. ข้อว่า ทิรมิ จ |๑|๔|๑๒| และให้เรียกที่สระว่า “หนัก” (ครุ)

๔๘๕. ข้อว่า ปุคนตลชูปตสย จ |๗|๓|๘๖| และให้ทำคุณในวรรคของ อิก ของการผันคำกริยาที่ลงท้าย ด้วยการเพิ่ม ปุก เข้ามา (ข้อ ๗๔๙) หรือที่มีสระเบา ในฐานะที่เป็นตัวอักษรก่อนลำดับหลังสุด เมื่อ สारวธาตุก หรือ आररธาตุกปัจจัยตามมา

ตาม ข้อ ๒๘๐ ส ถูกแทนที่สำหรับ ษ ที่มีก่อนในธาตุ จึงได้รูปเป็น เสธติ (เขาย่อมไป) ใน รูปที่สอง การแทนที่ ส ซึ่งถูกเปลี่ยนเป็น ษ (ตามข้อ ๑๖๙) จึงได้รูปเป็น สีเชธ (เขาไปแล้ว)

๔๘๖. ข้อว่า อสียคาลสิฎ กิต |๑|๒|๕| ให้ทำการแทนที่ สิฎ (ข้อ ๔๒๓) ไม่มาหลังพยัญชนะเชื่อม และไม่ทำให้แตกต่างโดย ป ซึ่งบ่งความ ถือว่ามี ก ที่บ่งความ ดังนั้น สีชิตชะ (พวกเขาทั้งสองไปแล้ว) สีชิตชะ (พวกเขาทั้งหลายไปแล้ว) สีเชธิต (ข้อ ๔๓๓) (ท่านไปแล้ว) สีชิตชะ (ท่านทั้งสองไปแล้ว) สีชิต (ท่านไปแล้ว) สีเชธ (ข้าพเจ้าไปแล้ว) สีชิตวิ (เราทั้งสองไปแล้ว) สีชิติม (เราทั้งหลายไปแล้ว) อนาคตกาลที่หนึ่ง เสธิตา (เราทั้งสองไปแล้ว) อนาคตกาลที่สอง เสธิตยติ (ข้อ ๔๔๐) (ข้าพเจ้าจะไป) ประโยค บังคับ เสธตุ (เขาจะไป) อดีตกาลที่หนึ่ง อเสธตุ (เขาไปแล้ว) ประโยครำพึง เสธตุ (เขาควรไป) ประโยคอ่อนวอน สีธยาด (เขาจะไป) อดีตกาลที่สาม อเสธิต (เขาไปแล้ว) ประโยคเงื่อนไข อเสธิตยตุ (เขาควรไป)

จิต (จิตติ) (คิด) และ ศุจ (ศุจ) (โสภณ) ซึ่งเป็นการผันคำกริยาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

คำว่า คท (คท) (พูดตรง ๆ) จะถูกนำมาเป็นการผันคำกริยาถัดไปซึ่งทำรูปเป็น คทติ (เขาย่อมพูด)

๔๘๗. ข้อว่า อักษร ณ ซึ่งเกิดจากจากปุ่มเหงือก (มฺทชะ) ของอุปสรรค นิ ซึ่งตามเหตุของการเปลี่ยนแปลงเช่นนั้น ซึ่งอยู่ในอุปสรรค (ข้อ ๔๗) เมื่อกริยา คท เป็นต้นติดตามมา คือ คท (พูด) นท (มีความสุข) ปต (ตกหล่น) ปท (ไป) เป็นต้นเหล่านี้เรียกว่า ชู (ข้อ ๖๖๒) มา (วัด) โษ (ทำลาย) หน (ฆ่า) ยา (ไป) วา (พัด) ทฺรา (หนี) ปฺสา (กิน) วป (ถัก) วท (สรวม) ศม (สงบ) จิ (รวม) และ ทิท (แต่งตั้ง) ดังนั้นเราจึงได้รูป ปรณคทติ (เขาย่อมพูดเสียงดัง)

๔๘๘. ข้อว่า กุโศจะ |๗| ๔| ๖๒| ให้อักษรในतालुश्चवर्ग (เพดาน) แทนที่ของอักษรกัณฐश्चवर्ग (ลำคอ) หรือของ ห ในการทำซ้ำ

๔๘๙. ข้อว่า อต อุปายายะ |๗|๒|๑๑๖| ให้ทำวฤทธิในวรรคของรัสสระ อ ซึ่งเป็นอักษรก่อนลำดับหลังสุด เมื่อปัจจัยที่ทำให้ต่างโดย ง หรือ ณ ตามมา ดังนั้นในอดีตกาลที่สอง จึงเป็น ชคาท (ข้อ ๔๘๘ และ ๔๒๔) (เขาพูดแล้ว) ชคทตะ (เขาทั้งสองพูดแล้ว) ชคทุ (พวกเขาทั้งหลายพูดแล้ว) ชคทิล (ท่านพูดแล้ว) ชคทละ (ท่านทั้งสองพูดแล้ว) ชคท (ท่านทั้งหลายพูดแล้ว)

๔๙๐. ข้อว่า ณลุตโตโม वा |७| १| १९१| ให้ ณล ซึ่งเป็นการเลิกอุตตมบุรุษ (ข้อ ๔๑๖) ถูกถือว่ามี ณ เป็นทางเลือก จึงได้รูปเป็น ชคาท หรือ ชคท (ข้าพเจ้าพูดแล้ว) ชคทิว (เราทั้งสองพูดแล้ว) ชคทิม (เราทั้งหลายพูดแล้ว) ในอนาคตกาลที่หนึ่ง คทิตา (ข้อ ๔๓๗) (เขาจะพูด) อนาคตกาลที่สอง คทิชยติ (ข้อ ๔๔๐) (เขาจะพูด) ประโยคคำสั่ง คทตุ (เขาจงพูด) อดีตกาลสมบูรณ์ อคทต (เขาได้พูดแล้ว) บอกร ความรำพึง คทेत (เขาพึงพูด) ประโยคขอร้อง คทยาด (ขอให้เขาพูด)

๔๙๑. ข้อว่า อโต हलात्त्रल्लोच |७|२|७| ให้ทำวฤทธิ เป็นตัวเลือกในการแทนที่ของสระ อ “เบา” ซึ่งนำหน้าโดยพยัญชนะตัวหนึ่ง เมื่อ มี ลิจ ตามมา และปัจจัยปรัสไมบทโดยการเพิ่ม อิฏ (ข้อ ๔๓๓) ดังนั้นอดีตกาลที่สาม จึงเป็น อคาทิต หรือ อคทิต (ข้อ ๔๘๐) (เขาพูดแล้ว) ประโยคบอกรำพึง อคทิชยต (ข้อ ๔๗๖) (เขาจะพูด) กริยา ณท (ณท) (ฟังไม่เป็นภาษา) คือคำที่จะถูกรวมเป็นคู่

๔๙๒. ข้อว่า โณ नः |६| १| ६५| ให้อักษร न ที่เป็นทันตชะ อยู่ในวรรคของ ณ ที่เกิดจากปุ่มเหงือก (มฺทชะ) ซึ่งตัวแรกในธาตุ

ข้อยกเว้นของ นรท (ส่งเสียง) นฏ (การเต็นรำ) นาถ (ขอ) นาธ (บริจาคน) นนท (เจริญเติบโต) นกท (ทำลาย) นฤ (นำ) และ นฤต (เต็นรำ) กริยาทุกตัวที่เริ่มด้วย न มี ณ ในการออกเสียงเบื้องต้น

๔๙๓. ข้อว่า อุปสุคாதสมาसेपि णोपत्तस्य |८|๔|๑๔| ให้ ณ ที่เกิดจากปุ่มเหงือก (มฺทชะ) แทนที่ของ न กับธาตุที่มี ณ ในการออกเสียงเริ่มต้น เมื่อ มาหลังสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเช่นนั้นซึ่งเป็นอุปสรรค แม้จะมีการสนธิกันแต่ไม่ใช้สมาส ดังนั้นจึงเป็น ปรณทติ (เขาตะโกน) ปรณินทติ (ข้อ ๔๘๗) (เขาตะโกน)

๔๙๔. ข้อว่า อด เอกหลมธเย'นาเทศาเทรลิกฺ |๖|๔|๑๒๐| เมื่อการแทนที่ของ ลิกฺ ซึ่งถือว่ามี ก บ่ง ความอยู่ (ข้อ ๔๘๖) ตามมา จากนั้นจะมีการแทนที่ของ เอ ในวรรคของรัสสระ อ ซึ่งอยู่ระหว่าง พยัญชนะธรรมดาซึ่งสร้างส่วนของการผันคำกริยาซึ่งไม่เริ่มต้นด้วยการแทนที่ อ ซึ่งเกิดจาก ลิกฺ และ จะมีการลบของการทำซ้ำ

๔๙๕. ข้อว่า ถลิ จ เสฎฺ |๖ |๔ |๑๒๑| และเมื่อ ถล (ข้อ ๔๒๔) ตามมาด้วย อิกฺ (ข้อ ๔๓๓) ให้คำที่ถูก กล่าวถึงข้างบนเกิดขึ้น ดังนั้นจึงเป็น เนทิจ (ท่านย่อมเปล่งเสียงแล้ว) เนทญะ (ท่านทั้งสองส่งเสียงแล้ว) เนท (ท่านทั้งหลายเปล่งเสียงแล้ว) นนาท หรือ นนท (ข้าพเจ้าเปล่งเสียงแล้ว) เนทิว (เราทั้งสองเปล่ง เสียงแล้ว) เนทิม (เราทั้งหลายเปล่งเสียงแล้ว) นทิตา (เขาจะส่งเสียง) นทิจฺยติ (เขาจะส่งเสียง) นทตุ (เขาจงส่งเสียง) อนนท (เขาส่งเสียงแล้ว) นเนต (เขาอาจส่งเสียง) นนทยต (เขาจงส่งเสียง) อนาที่ต หรือ อนที่ต (ข้อ ๔๙๑) (เขาส่งเสียงแล้ว) อนนทิจฺยต (เขาควรส่งเสียง)

กริยา นนท (เจริญเติบโต) จะเป็นสิ่งที่ถูกนำมารวมกันเป็นคู่ ในการออกเสียงเดิม ชาตินี้ ปรากฏในรูป ภูนทิ

๔๙๖. ข้อว่า อาทิจฺยติ |๑|๓|๕| ให้ ญิ และ ภู และ ฑ ที่อยู่ต้นในชาติที่ออกเสียงเดิมของมันเป็นตัวบ่งความ

๔๙๗. ข้อว่า อิทิต นุม ธาโตะ |๗|๑|๕๘| ให้ นุม เป็นการเพิ่มเข้ามาของ ชาติซึ่งมีรัสสระคือ อี ซึ่งบ่ง ความ(ตั้งนฺภูนาทิม) ในการเพิ่มเข้ามามี ม เป็นตัวบ่งบอกมันจึงถูกเติมท้ายที่สระสุดท้าย ดังนั้นจึงได้ รูป นนทติ (เขาย่อมเจริญเติบโต) นนท (เขาเจริญเติบโตแล้ว) นนทตุ (ขอให้เขาเจริญเติบโต) นนทิจฺยติ (เขาจักเจริญเติบโต) นนเนต (เขาจงเจริญเติบโต) อนนทต (เขาเจริญขึ้นแล้ว) นนเนต (เขาอาจเจริญขึ้น) นนทยต (ขอเขาจงเจริญเติบโตขึ้น) อนนทิต (เขาเติบโตแล้ว) อนนทิจฺยต (เขาควรเจริญเติบโต)

กริยา อรฺจ (อรฺจ) (บุชา) ถูกประกอบเข้าเป็น อรฺจติ (เขาย่อมบุชา)

๔๙๘. ข้อว่า ตสมานนฺททวิหละ |๗ |๔| ๗๑| ให้ นฺฏ เป็นตัวเพิ่มเข้าของคำที่ชาติมี พยัญชนะคู่ หลังคำ ที่ทำให้ยาว ดังนั้นเราจึงได้ อานรฺจ (ข้อ ๑๐๓) (เขาบุชาแล้ว) อานรฺจตุ (เขาทั้งสองบุชาแล้ว) อรฺจิตา (เขาจะบุชา) อรฺจิจฺยติ (เขาจักบุชา) อารฺจตุ (ขอให้เขาจงบุชา) อารฺชต (เขาบุชาแล้ว) อรฺเจต (เขาจง บุชา) อรฺจยต (เขาพึงบุชา) อารฺจติ (เขาบุชาแล้ว) อารฺจิจฺยต (เขาควรบุชา) กริยา วรฺช (วรฺช) (ไป) ทำให้ วรฺชติ (เขาย่อมไป) วรฺราช (ข้อ ๔๒๘) (เขาไปแล้ว) วรฺชิตา (เขาจะไป) วรฺชิจฺยติ (เขาจะไป) วรฺช ต (ให้เขาจงไป) อวรฺชต (เขาไปแล้ว) วรฺเชต (เขาอาจไป) วรฺชยต (ขอให้เขาไปเถิด)

๔๙๙. ข้อว่า วทวฺรชหลนตสยาจะ |๗|๒|๓| ให้ทำวฤทธิเป็นตัวแทนที่ของสระเหล่านี้คือ วท (พูด) วรฺช (ไป) และคำที่การผันกริยาลงท้ายกับพยัญชนะ เมื่อ สิจ (ข้อ ๔๗๒) ตามมา และปรัสไมบทปัจจย ดังนั้น อวฺราชิต (เขาไปแล้ว) อวฺรชิจฺยต (เขาพึงไป) กริยา กฺฏ (กฺฏ) (รดน้ำ หรือ ปรากฏ) กฺฏติ (ฝน

ย่อมตก) ชกาฏ (มัน (ฝน) ตกแล้ว) กฏิตา (มัน (ฝน) จะตก) กฏิชยติ (ฝนจักตก) กฏตุ (ขอให้มัน (ฝน) ตก) ออกฏตุ (ฝนตกแล้ว) กฏุต (มันเพิ่งตก) กฏยต (ขอให้ฝนตก)

๕๐๐. ข้อว่า หมยนต์กษณศวสชาคฤณิศวเยทิตาม |๗|๒|๕| การทำวฤทธิจะไม่ทำแทนที่ของศัพท์ที่ลงท้ายด้วย หุ หรือ ม หรือ ย ไม่ใช่ธาตุ กษณ (ฆ่า) ศวส (หายใจ) ชาคริ (ตื่น) หรือไม่ของธาตุเหล่านี้ลงท้ายด้วยปัจจัย นิ (ข้อ ๗๔๗) หรือไม่ ศวิ (สร้าง) หรือไม่ก็ธาตุที่ไม่ทำให้แตกต่างกันโดย เอ ที่เป็นเครื่องบอก เมื่อ ลิจ ซึ่งนำหน้าด้วยการเพิ่มเข้า อิกฺ (ข้อ ๔๓๓) ตามมา ดังนั้น กฏฺ จึงเป็น ออกฏิต (ฝนตกแล้ว) ออกฏิชยต (ฝนควรตก)

๕๐๑. ข้อว่า คูปฐูปวิจฉปณิปนินภย อายะ |๓|๑|๒๘| ปัจจัย อาย มาหลัง คูป (ป้องกัน) ฐูป (ร้อน) วิจฉ (เข้าถึง) ปน (สรรเสริญ) และ ปน (ยกย่อง) กล่าวคือ ความหมายของคำเหล่านี้ยังคงไม่ส่งผลโดยตัวมันเอง

๕๐๒. ข้อว่า สนาทยนตา ธาตวะ |๓|๑|๓๒| ให้คำเหล่านี้เรียกว่า ธาตุ (คือกริยาธาตุ) ที่สุดของปัจจัยที่เริ่มต้นด้วย สน (๓. ๑. ๕) และลงท้ายด้วย ฌิง ซึ่งเกิดขึ้นในโคลกที่ ๓. ๑. ๓๐ เนื่องจากคำเหล่านี้ลงท้ายเช่นนั้นถือเป็นธาตุ ซึ่งถือเอาการแจกกาล ลภู เป็นต้น ปัจจัย อาย (ข้อ ๕๐๑) หนึ่งใน ๑๒ คำ จึงได้ โคปายติ (เขาย่อมป้องกัน)

๕๐๓. ข้อว่า อายาทย อารธธาตฺเก วา |๓|๑|๓๑| เมื่อต้องการแสดงตัวตนด้วย อารธธาตฺกปัจจัย ให้ อาย และ ปัจจัยที่ตามมันมา คือ ฌิง (ข้อ ๕๖๐) อิงฺ ๓. ๑. ๒๙ และ ฌิง (ข้อ ๕๖๐) เป็นคำเพิ่มเติมทางเลือก

๕๐๔. ข้อว่า “อาม ควบคู่กับเป็น คำเติมของกริยา กาส (ส่องแสง) และของคำที่กริยามีสระมากกว่าหนึ่ง เมื่อ ลิกฺ ตามมา ม ของปัจจัยนี้ที่ไม่บ่งความ ถูกสืบค้นหาโดยคำแนะนำว่า อาม จะถูกประยุกต์เป็น อส (นั่ง) และ กาส (ส่องสว่าง)

๕๐๕. ข้อว่า อโต โลปะ |๖|๔|๔๘| เมื่อ อารธธาตฺกปัจจัยตามมา ให้ลบรัสสระ อ ที่คำที่ลงท้ายด้วย สระเสียงสั้น อ เมื่อเวลาที่อารธธาตฺกปัจจัยถูกนำเข้ามารวมกัน

๕๐๖. ข้อว่า อามะ |๒|๔|๘๑| ให้ปล่อยวางเปล่า (ลูก) ในช่องที่กริยาอาขยตมาหลัง อาม (ข้อ ๕๐๔)

๕๐๗. ข้อว่า กฤณฺ จานุปรยฺชยเต ลิกฺ |๓|๑|๔๐| และหลังธาตุที่ลงท้ายด้วย อาม กริยาที่ใช้ในปรตยาหาร กฤณฺ (ซึ่งกำหนดให้ใช้กับ กฤ (ทำ) ภู (เป็น) ในฐานะว่าเป็น) ตามมาด้วย ลิกฺ ถูกเพิ่มเข้ามา กริยาช่วยเหลือนี้ต้องมีการทำซ้ำ (ข้อ ๔๒๖) และผลที่ปรากฏอื่น ๆ ของการทำปัจจัยบ่งชี้โดย ลิกฺ ปัจจัย

๕๐๘. ข้อว่า อูรตฺ |๗|๔|๖๖| รัสสระ อ เป็นตัวแทนที่ของ ฤ (หรือ ฤ) ในการทำซ้ำ ดังนั้น ธาตุ กฤ ซึ่งถูกแทนที่โดยการทำวฤทธิ ตามข้อ ๒๐๒ กลายเป็น จการ และ ข้อนี้ซึ่งเติมท้ายเข้ากับ คูป จึงเป็นรูป โคปายจการ (เขาย่อมป้องกัน) ในการสร้างทวิพจน์บุรุษ (กฤ + อตฺส) การเปลี่ยน ฤ เป็น ยณฺ ซึ่งแสดงตัวเอง เพราะว่า โคลกที่นำทางคือตัวที่อยู่หลัง ซึ่งแนะนำให้ทำซ้ำ จะมีข้างหน้า

๕๐๙. ชื่อว่า ทวีรวจเน'จิ |๑|๑|๕๙| เมื่อมีสระ อ ตามมา คือ เหตุของการทำซ้ำ การแทนที่จะไม่เกิดขึ้นกับสระข้างหน้า ในขณะที่การทำซ้ำยังถูกทำ แต่การทำซ้ำซึ่งได้ทำแล้ว การแทนที่อาจเกิดขึ้นได้ และดังนั้นจึงได้รูป โคปายางจรตุะ (พวกเขาทั้งสองปกป้องแล้ว)

๕๑๐. ชื่อว่า เอกาจ อุปเทศ'นุทาทตตต |๗|๒|๑๐| อิฏฐ (ข้อ ๔๓๓) จะไม่เป็นตัวเพิ่มเข้ามาขดง อารธ ชาติกปัจจย ซึ่งมาหลังคำที่ธาตุในออกเสียงต้นเดิม มีสระเดียวและเน้นเสียงหนัก

ด้วยข้อยกเว้นของธาตุซึ่งลงท้ายใน อุ และ ฤ และด้วยข้อยกเว้นของธาตุ ยู (ผสม) รุ (ส่งเสียง) กษณฺ (ทำให้คม) คี (นอน) ษณฺ (กลั่น) ณฺ (ยกย่อง) กษฺ (จาม) ศฺวิ (เพิ่มขึ้น) จีณฺ (บิน) และ ศฺริ (รักษา) และ วฤ (รักษา) และ วฤ (วฤง) (เลือก) อะไรที่ธาตุซึ่งมีสระตัวเดียว ปรากฏในระหว่างคำที่ลงท้ายด้วยสระ เรียกว่า คำเน้นเสียงหนัก คำที่ลงท้ายด้วย ก มีตัวเดียวคือ ศก (ศกฤ) (สามารถ) ที่ลงท้ายด้วย จ มี หกตัวคือ ปจ (ปรุงอาหาร) มฺจ (เป็นอิสระ) ริจ (กำจัด) วจ (พูด) วิจ (แตกต่าง) และ สิจ (รดน้ำมนต์), ที่ลงท้ายด้วย ฉ มีหนึ่งคือ ปฺรจฉ (ถาม) ที่ลงท้ายด้วย ช มี ๑๕ คือ ตยช (พัน) นิช (ทำความสะอาด) ภช (ให้บริโภคน) ภงช (หยุด) ภูช (สนุกสนาน) ภรช (ทอด) มชช (ผุดขึ้น) ยช (บุชายัญ) ยุช (ประกอบ) รุช (เสียดแทง) รงช (เพิ่มสีสัน) วิชฺร (แตกต่าง) สวช (โอบอุ้ม) สฤช (หลบหนี),

ธาตุที่ลงท้ายด้วย ท มี ๑๖ คือ อท (กิน) กษฺท (ตีกระหน้า) ชิท (ทำให้เจ็บปวด) ฉิท (ตัด) ตฺท (ทรมาน) นฺท (ส่ง) ปท (ไป) ภิท (แตก) วิท (เป็น) วิท (พิจารณา) วิท (ถาม) ศท (เหยียดแข้ง) สท (แหงนเงา) สวิท (เห็งออก) สกนท (ไป) และ ทท (อพยพ) ธาตุที่ลงท้ายด้วย ฐ มี ๑๑ คือ กฐฺ (โกรธ) กษฺฐ (หิว) พฐ (รู้) พนฐ (ผูก) ยุฐ (ต่อยตี) รุฐ (ขัดขวาง) ราฐ (สำเร็จ) วุฐ (บุก,แทง) ศุฐ (บริสุทธิ์) ศาฐ (ทำให้สำเร็จ) สิช (ทำให้สำเร็จ) ธาตุที่ลงท้ายด้วย ป มี ๑๓ คือ อาป (รับ) กษิป (ขว้างทิ้ง) ฉุป (สัมผัส) ตป (ติดไฟ) ติป (ตก) ตฤป (ทำให้พอใจ) ทฤป (ภูมิใจ) ลิป (ละเลง) ลุป (รบกวน) วป (หว่านเมล็ด) ศป (สาบาน) สุป (นอน) และ สฤป (คลาน) ธาตุที่ลงท้ายด้วย ภ มี ๓ คือ ยภ (ร่วมประเวณี) รภ (เริ่มต้น) ลภ (ถาม) ธาตุที่ลงท้ายด้วย ม มี ๔ คือ คม (ไป) นม (คำนับ) ยม (หยุด) และ รม (สรรวมใส่) ที่ลงท้ายด้วย ศ มี ๑๐ คือ กฺรศ (ร้องให้เสียงดัง) ทนศ (กัด) ทิศ (แสดง) ทฤศ (เห็น) มฤศ (รับ) ริศ (บาดเจ็บ) รุศ (บาดเจ็บ) ลิศ (สั่งสอน, ว่ากล่าว) วิศ (เข้ามา) และ สปฤศ (สัมผัส) ที่ลงท้ายด้วย ษ มี ๑๑ คือ กฤษ (ดึงดูดความสนใจ) ตวิษ (ส่องแสง) ตฺษ (สันโดษ) ทวิษ (เกลียด) ทฺษ (ทำผิด) ปฺษ (รีนเริง) ปิษ (बद,ลับ) วิษ (แผ่กระจาย) ศิษ (ทำร้าย) ศฺษ (แห่ง) และ ศฺลิษ (นำมาใช้) ที่ลงท้ายด้วย ส มี ๒ คือ ฆส (กิน) และ วส (อยู่อาศัย) ที่ลงท้ายด้วย ห มี ๘ คือ ทห (ไหม้) ทิท (ทำให้เสื่อมเสีย) ทฺห (รีดไถ) นห (ผูก) मिह (ฉี่) रुह (ขึ้น) लिह (เลีย) และ वह (สรรวมใส่)

ดังนั้นธาตุที่มีเสียงหนัก ในธาตุที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ มีทั้งหมด ๑๐๓ ธาตุ

กฤ ธาตุ ซึ่งมีเสียงหนัก อยู่ในกฎข้อนี้และไม่รวมเข้ากับ อิฏฐ ดังนั้นเราจึงมี โคปายางจรธ (ท่านทั้งหลายคุ้มครองแล้ว) โคปาย่างจรธ (ท่านทั้งสองคุ้มครองแล้ว) โคปาย่างจร (ท่านคุ้มครองแล้ว) โคปาย่างการ (ข้าพเจ้าคุ้มครองแล้ว) โคปาย่างฤ (เราทั้งสองคุ้มครองแล้ว) โคปา

ดังนั้นจึงได้รูปเป็น จิกษยิต หรือ จิกษเขต (ท่านทำให้ลดลงแล้ว) จิกษยิณฺณะ (ท่านทั้งสองทำให้ลดลงแล้ว) จิกษยิ (ท่านทั้งหลายลดลงแล้ว) จิกษาย หรือ จิกษย (ข้าพเจ้าทำให้ลดลงแล้ว) จิกษยิว (เราทั้งสองลดลงแล้ว) จิกษยิม (เราทั้งหลายทำให้ลดลงแล้ว) กุเขตตา (เขาจะทำให้ลดลง) กุเขษยติ (เขาจะควรลดลง) กุษยตุ (เขาจงทำให้ลดลง) อกุษยต (เขาทำให้ลดลงแล้ว) กุษยต (เขาอาจทำให้ลดลง)

๕๑๘. ข้อว่า อกถตสวารธาตูกโยรทีฆะ |๗|๔|๒๕| เมื่อการผันคำกริยาวิภक्तिที่ลงท้ายด้วยสระ ทีฆสระจะเป็นตัวแทนที่เมื่อปัจจัยซึ่งเริ่มด้วยอักษร ษ ตามมา แต่ไม่เป็นเช่นนั้นถ้าปัจจัยคือหนึ่งของปัจจัยที่เรียกว่า กฤต (ข้อ ๓๒๙) หรือ สวารธาตูก จึงเป็น กุษยิต (ขอให้เขาทำให้ลดลง)

๕๑๙. ข้อว่า สิจิ วฤทธิระ ปรสฺไมปะเทษุ |๗|๒๑| ให้วฤทธิเป็นตัวแทนที่ของวิภक्तिกริยาที่ลงท้ายด้วย อิก เมื่อ สิจิ ตามมา และ ปรสฺไมปะเทษุถูกนำมาใช้ ดังนั้นจึงเป็น อกุษยิต (เขาทำให้ลดลงแล้ว) อกุเขษยต (เขาควรทำให้ลดลง)

๕๒๐. ข้อว่า วา ภราศภลาศภรมุภรมุภมฺตรสฺตฺรฎฺฐิลษะ |๓|๑|๗๐| หลังกริยาเหล่านี้ในประโยคกัตตุวาก คือ ภราศ (ส่องสว่าง) ภลาศ (โชติช่วง) ภรม (หมุนเวียน) ภรม (เดิน) ภลม (เสรำ) ตฺรศ (กลัว) ตฺรฎฺฐ (ตัด) และ ลษ (อยาก) มีปัจจัย ศยน ทางเลือก (ข้อ ๖๖๙) ในทางเลือกอื่น จึงมี ศป (ข้อ ๔๑๙)

๕๒๑. ข้อว่า ภุมมะ ปรสฺไมปะเทษุ |๗|๓|๗๖| ให้ทีฆสระเป็นตัวแทนที่ของสระของกริยา ภุม เมื่อมีปัจจัย ศ ตามมา และเป็นปรสฺไมปะเทษุ (จึงมีรูปเป็น) ภุรามยติ หรือ ภุรามติ (เขาย่อมเดิน) จภุราม (เขาเดินแล้ว) ภุรมิตา (เขาจะเดิน) ภุรมิษยติ (เขาจักเดิน) ภุรามยตุ หรือ ภุรามตุ (เขาจะเดิน) อภุรามยต หรือ อภุรามต (เขาเดินแล้ว) ภุรามยต หรือ ภุรามยต (เขาอาจเดิน) ภุรามยต (ขอให้เขาเดินเถิด) อภุรมิต (เขาได้เดินแล้ว) อภุรมิษยต (เขาจักได้เดิน) กริยาถัดไปที่จะแจกคือ ปา (ดื่ม)

๕๒๒. ข้อว่า กริยา ป เป็นต้น คือ ปา (ดื่ม) ฆฺรา (ได้กลืน) ธฺมา (เป่า) ษฺฐา (ยื่น) มฺนา (สอบถาม) ทาณ (ให้) ทฤศ (เห็น) ฤ (ไป) สฤ (วิ่ง) ศท (เหยียดแข้ง) และ ษท (แก่ชรา) ให้ตัวแทนที่เป็น ปิพ เป็นต้น (คือ ปิพ, ชิคร, รม, ทิษฺฐ, มน, ยจฺฉ, ปศย, ฤจฺฉ, เหา, ศีย, และ ศีท เมื่อปัจจัยเริ่มต้นด้วย ศ ซึ่งบ่งความตามมา (ข้อ ๔๑๙)

๕๒๓. ข้อว่า อาต เหา ณฑะ |๗|๑|๓๔| หลังกริยา ที่ลงท้ายด้วยทีฆสระคือ อา จะมี เหา แทนของ ณฑ (ข้อ ๔๒๔) จึงได้ ปเปา (เขาดื่มแล้ว)

๕๒๔. ข้อว่าข้อว่า อาโต โลป อิกฺ จ |๖| ๔| ๖๔ | มีกริยาที่ฆสระคือ อา เมื่อ อารธตูกปัจจัยตามมาซึ่งเริ่มต้นด้วยสระ และมี ก หรือ ญ และเมื่อมีการเพิ่มคำ อิกฺ ตามมา ดังนั้น ปปตุะ (ข้อ ๔๘๖) (เขาทั้งสองดื่มแล้ว) ปปุะ (พวกเขาทั้งหลายดื่มแล้ว) ปปิต หรือ ปปาถ (ท่านทั้งหลายได้ดื่มแล้ว) ปปุละ (ท่านทั้งสองดื่มแล้ว) ปป (ท่านดื่มแล้ว) ปเปา (ข้าพเจ้าดื่มแล้ว) ปปิว (เราทั้งสองดื่มแล้ว) ปปิม (เราทั้งหลายดื่มแล้ว) ปาตา (เขาจะดื่ม) ปาสยติ (เขาจะดื่ม) ปิพตฺ (ข้อ ๕๒๒) (ให้เขาดื่ม) อปิพต (เขาได้ดื่มแล้ว) ปิเปต (เขาอาจดื่ม)

๕๒๕. ข้อว่า เอรฺลิจิ |๖|๔|๖๑| ให้มีการเปลี่ยน เอ ที่สระของกริยา ชู (ข้อ ๖๖๒) และของกริยา มา (วัต) สธา (ตั้ง) เป็นต้น (ข้อ ๖๒๕) เมื่ออารธธาตูกบัจจยแทนที่ ลิน (ข้อ ๔๖๕) ซึ่งมี ก ที่บ่งความตามมา ดังนั้น เปยาด (ขอให้เขาคีม) เมื่อมีการลบที่ ลิจิ (ตามข้อ ๔๗๓) จึงเป็น อปาต (เขาได้คีมแล้ว) อปาตาม (เขาทั้งสองได้คีมแล้ว)

๕๒๖. ข้อว่า อาตตะ |๓|๔|๑๐๐| เมื่อมีการลบที่ ลิจิ เกิดขึ้น หลังคำที่ลงท้ายด้วยทิมสระคือ อา ให้แทนที่ ชุส ที่ ฌิ (ข้อ ๔๘๑)

๕๒๗. ข้อว่า อุษยปทานตาด |๖|๑|๙๖| เมื่อ อส มาหลังคำที่ อ หรือ อา ไม่ได้อยู่ท้ายบท ธรบของสระที่เป็นผลลัพธ์จะเป็นตัวแทนที่เพียงตัวเดียวของบททั้งสอง ดังนั้นจึงเป็น อปา อุส (ข้อ ๕๒๖) อปุะ (พวกเขาคีมแล้ว) อปาสยต (เขาคัวร์คีม) กริยาถัดไปที่จะถูกประกอบคือ คุโล (ไม่กระตือรือร้น) ซึ่งทำรูปเป็น คลายติ (เขาย่อมเหนื่อยล้า)

๕๒๘. ข้อว่า อาเทจ อุปเทเศ'คิตติ |๖|๑|๔๕| จะมีการแทนที่ทิมสระ คือ อา สำหรับกริยาธาตุสุดท้ายในการออกเสียงเดิม ลงท้ายด้วย เอจ แต่ไม่มีถ้าบัจจยซึ่งมี ศ เป็นตัวบ่งชี้ตามมา ดังนั้น ศบุ ไม่ได้เติมเข้ามาเมื่อ ลิกฺ (ข้อ ๔๓๒) ตามมา สระ ไอ ที่ คุโล เป็น อา และจากนั้นจึงเป็น ชคฺเลา (เขาเหนื่อยล้าแล้ว) คลาตา (เขาจะเหนื่อยล้า) คลาสยติ (เขาจักเหนื่อยล้า) คลายตุ (ขอให้เขาจงเหนื่อยล้า) อคลายตุ (เขาได้เหนื่อยล้าแล้ว) คลาเยตุ (เขาอาจเหนื่อยล้า)

๕๒๙. ข้อว่า วานยสย สโยคาเทะ |๖|๔|๖๘| ให้มีการเปลี่ยนแปลง เอ ของทิมสระคือ อา ของกริยาอื่น ๆ ซึ่งเริ่มด้วยพยัญชนะที่เชื่อมโยงกัน เรียกว่า ชู ธาตุ และธาตฺ มา, สธา เป็นต้น (ข้อ ๖๒๕) เมื่อตัวแทนที่อารธธาตูกของ ลิน ซึ่งมี ก บ่งความตามมา ดังนั้นเราจึงได้รูป คุเลยาด หรือ คุลายาต (ข้อ ๕๒๘) (เขาอาจเหนื่อยล้า)

๕๓๐. ข้อว่า ยมรมนมาตา สก จ |๗| ๒ | ๗๓ | กริยาธาตุเหล่านี้คือ ยม (เว้น) รม (เล่นสนุก) นม (นอบน้อม) และ ธาตุที่ลงท้ายด้วยทิมสระ ให้มีการรวมกับ สก และให้ อิกฺ เป็นการเพิ่ม ลิจิ ซึ่งมาหลังธาตฺ เหล่านี้ เมื่อบัจจยปรัสไมบหนามาใช้ ดังนั้น อคลาสิต (ข้อ ๔๗๙) (เขาได้เหน็ดเหนื่อยแล้ว) อคฺบาสยต (เขาจักได้เหน็ดเหนื่อย)

๕๓๑. ข้อว่า ฤตศจ สโยคาเทรฺคุณะ |๗|๔|๑๐| ให้ทำคุณะ เป็นตัวแทนที่ของการผันคำของวิภक्तिที่ลงท้ายด้วยรัสสระคือ ฤ และเริ่มด้วยพยัญชนะที่รวมกัน เมื่อ ลิกฺ ตามมา

๕๓๒. ข้อว่า ฤทฺธโนะ สย |๒|๗|๗๐| ให้ อิกฺ เป็นการผันของ สย (ข้อ ๔๓๕) หลังคำที่ลงท้ายด้วยสระเสียงสั้นคือ ฤ และ หลังกริยา หน (ฆ่า) ดังนั้น หวริษยติ (เขาจะทำให้ไค้งงอ) หวรตุ (ขอให้เขาไค้งงอ) อหวรตุ (เขาไค้งงอแล้ว) หวเรตุ (เขาอาจไค้งงอ)

๕๓๓. ข้อว่า คุโณ'รติสโยคาทโยะ |๗|๔|๒๙| ให้ทำคุณะ เป็นตัวแทนที่ของกริยา ฤ (ไป) และ ของคำที่เริ่มด้วยพยัญชนะเชื่อมกัน และลงท้ายด้วยรัสสระคือ ฤ เมื่อ ยก (ข้อ ๘๐๑) หรือ ตัวแทนที่ที่เป็น

อารธธาตูกคือ ลิน (ข้อ ๔๖๕) ซึ่งเริ่มต้นด้วย ย ตามมา จึงมีรูป หวรายาต (ขอให้เขาโค้ง) อหวารษิต (เขาได้โค้งแล้ว) อหวารษยต (เขาอาจโค้งงอ) กริยาถัดไปที่จะประกอบคือ ศรุ (ได้ยิน)

๕๓๔. ข้อว่า ศรุวะ ศฤ จ |๓|๑|๗๔| แห่ง ศรุ ให้ ศรี เป็นตัวแทนที่ และให้มีปัจจัย ศนุ (ข้อ ๖๘๗) ดังนั้นเราจึงได้รูป สฤโนติ (ข้อ ๒๓๕) (เขาย่อมฟัง)

๕๓๕. ข้อว่า สารวธาตูกมปีต |๑|๒|๔| ปัจจัย สารวตูก ซึ่งไม่มี ป จะเป็นเหมือนคำที่มี ณ เป็นตัวบ่ง ความ จึงเป็น ศรีนตุะ (เขาทั้งสองได้ยิน)

๕๓๖. ข้อว่า หุศนุโวะ สารวธาตูก |๖|๔|๘๗| เมื่อ ปัจจัยสารวธาตูกซึ่งเริ่มด้วยสระ อ ตามมา ให้ทำ เป็นอิทธิสระ (ครึ่ง)นสวร ร อุ ของ กริยา หุ (บูชา) และของคำที่ลงท้ายด้วย ศนุ (ข้อ ๖๘๗) เมื่อ พยัญชนะสำหรับเชื่อมไม่ได้นำหน้า และมีสระมากกว่าหนึ่งคำ (เราจึงได้) ศฤณวนติ (พวกเขาได้ยิน) ศฤโนชิ (ท่านได้ยินแล้ว) ศฤณณะ (ท่านทั้งสองได้ยิน) ศฤณนุ (ท่านได้ยิน) ศฤโนมิ (ข้าพเจ้าได้ยิน)

๕๓๗. ข้อว่า โลปศจสยานยตรสย้า คโวะ |๖|๔|๑๐๗| ให้ทำการลบ คำนี้ คือ อุ ของปัจจัยที่ไม่ได้ นำหน้าด้วยพยัญชนะสนธิ (เชื่อมกัน) คือว่า เมื่อ ม หรือ ว ตามมา (ดังนั้นเราจึงได้รูป) ศฤณวะ และ ศฤณวะ (เราทั้งสองย่อมฟัง) ศฤณมะ หรือ ศฤณมะ (เราทั้งหลายย่อมฟัง) ศุศรว (เขาได้ยินแล้ว) ศุศรุตะ (เขาทั้งสองได้ยินแล้ว) ศุศรุวะ (เขาทั้งหลายได้ยินแล้ว) ศุศโรถ (ท่านฟังแล้ว) ศุศรุณ (ท่านทั้งสองได้ยินแล้ว) ศุศรุ (ท่านทั้งหลายฟังแล้ว) ศุศราว (ข้าพเจ้าได้ยินแล้ว) ศุศรุ (เราทั้งสองฟังแล้ว) ศุศรัม (เราทั้งหลายฟังแล้ว) ศุโรตา (เขาจะฟัง) ศุโรษยติ (เขาจักฟัง) ศฤโนตุ (เขาจงฟัง) ศฤณุตตาม (เขาทั้งสองจงฟัง) ศฤณวนตุ (เขาทั้งหลายจงฟัง)

๕๓๘. ข้อว่า อุตศจ ปรัตยยาทสโยคปุรวาต |๖|๔|๑๐๖| ให้ทำการลบ (ลูก) ที่ หิ (ข้อ ๔๔๗) ซึ่งมาหลัง รัสสระ คือ อุ ของปัจจัยที่ไม่ได้นำหน้าโดยพยัญชนะเชื่อมคำ (จึงได้รูป) ศฤณุ (ท่านย่อมฟัง) ศฤณุตาค (ข้อ ๔๔๔) (ท่านทั้งสองย่อมฟัง) ศฤณุตม (ท่านทั้งสองย่อมฟัง) ศฤณุต (ท่านทั้งหลายย่อมฟัง) การ เชื่อมคำ (ได้รับมาจากข้อ ๔๕๐) ทำให้มีการแทนที่โดยการทำคุณะ (ตามข้อ ๔๒๐) และ อว (ซึ่งได้ แทนที่ตามข้อ ๒๙ จึงได้รูป) ศฤณวานิ (ขอให้ข้าพเจ้าฟัง) ศฤณวาว (ขอให้ข้าทั้งสองฟัง) ศฤณวามะ (ขอให้ข้าทั้งหลายฟัง) อศฤโนต (เขาฟังแล้ว) อศฤณุตตาม (เขาทั้งสองฟังแล้ว) อศฤณวน (เขาทั้งหลาย ฟังแล้ว) อศฤณะ (ท่านฟังแล้ว) อศฤณุตม (ท่านทั้งสองได้ฟังแล้ว) อศฤณุต (ท่านทั้งหลายได้ฟังแล้ว) อศฤณวม (ข้าพเจ้าฟังแล้ว) อศฤณว หรือ อศฤณว (ข้าพเจ้าทั้งสองได้ฟังแล้ว) อศฤณม หรือ อศฤณม (เราทั้งหลายได้ฟังแล้ว) อศฤณยาค (เขาอาจฟัง) ศฤณยาคตาม (เขาทั้งสองอาจฟัง) ศฤณยะ (เขา ทั้งหลายอาจฟัง) ศฤณยาะ (ท่านจงฟัง) ศฤณยาคตาม (ท่านทั้งสองจงฟัง) ศฤณยาค (ท่านทั้งหลายจงฟัง) ศฤณยาม (ข้าพเจ้าอาจฟัง) ศฤณยาว (เราทั้งสองอาจฟัง) ศฤณยาม (เราทั้งหลายอาจฟัง) ศรุยาค (ขอให้เขาจงฟัง) อศเราษิต (เขาได้ฟังแล้ว) อศเราษยต (เขาฟังฟัง)

กริยาต่อไปที่จะทำการแจกวิภक्तिกริยา คือ คม (ไป)

ปทกริยาปรกรรม

๕๓๙. ข้อว่าข้อว่า อิชุคมิยมา ฉะ |๗ |๓ |๗๗ | ให้ ฉ เป็นตัวแทนที่ของคำทำยของธาตุเหล่านี้คือ อิช (ปรารธนา) คม (ไป) และ ยม (ละเว้น) เมื่อการผลานคำซึ่งมี ศ ตัวบ่งความตามมา ดังนั้น (เราจึงได้รูปเป็น) คจฉตะ (เขาย่อมไป) แต่การแทนที่ไม่เกิดขึ้นใน ชคาม (เขาไปแล้ว)

๕๔๐. ข้อว่า คมหนชนชนคสำ โลปะ กิงตยนิ |๖ | ๔ | ๙๘ | ให้ทำการลบคำที่อยู่ก่อนลำดับหลังสุดของธาตุเหล่านี้คือ คม (ไป) หน (ฆ่า) ชน (ผลิต) ชน (ขุด) และ ฆส (กิน) เมื่อการเชื่อมคำยกเว้น อญ (ข้อ ๕๔๒) ตามมา ซึ่งเริ่มด้วยสระและแตกต่างกันโดย ก หรือ น (ดังนั้นเราจึงได้รูปเป็น) ชคมตฺชะ (เขาทั้งสองไปแล้ว) ชคมุชะ (พวกเขาทั้งหลายไปแล้ว) ชคมิต หรือ ชคนถ (ท่านไปแล้ว) ชคมถุชะ (ท่านทั้งสองไปแล้ว) ชคม (คุณไปแล้ว) ชคาม หรือ ชคม (ข้าพเจ้าไปแล้ว) ชคมิว (เราทั้งสองไปแล้ว) ชคมิม (เราทั้งหลายไปแล้ว) คนตา (เขาจะไป)

๕๔๑. ข้อว่า คเมริฎ ปรสไมปะเทษุ |๗ | ๒ | ๕๙ | ให้ อฎ เป็นการเพิ่มของอารธธาตุกัจจยซึ่งเริ่มต้นด้วย ส ที่มาหลังกริยา คม (ไป) เมื่อมีการสร้างคำในปรสไมปะทฎกนำมาใช้ (ดังนั้นเราจึงได้รูป) คมิษยติ (เขาจะไป) คจฉต (ขอให้เขาไป) อคจฉต (เขาไปแล้ว) คจฉต (เขาอาจไป) คมยาค (ขอให้เขาไป)

๕๔๒. ข้อว่า ปุษาทิตุฎาทุฎาทุฎาทิตะ ปรสไมปะเทษุ |๓ |๑|๕๕| ให้ อง เป็นตัวแทนที่ของ จลิ (ข้อ ๔๗๑) ซึ่งมาหลังธาตุ ปุษา (บรรเทิง) เป็นต้น ซึ่งมีการเพิ่มคำแลบแบ่งกลุ่ม (วิกกรม) สยม คือ ที่เป็นของการเชื่อมคำที่สี่ (ข้อ ๖๖๙) และหลังธาตุ ทุตฺ (ส่องสว่าง) เป็นต้น และหลังธาตุที่มี ลฎ เมื่อการสร้างคำของปรสไมปะทฎกนำมาใช้ (ดังนั้นจึงมีรูป) อคมต (เขามาแล้ว) อคมิษยต (ข้อ ๕๔๑) (เขาควรรมา)

การเชื่อมคำกริยาเหล่านี้ของการสร้างคำในปรสไมปะท เพียงเท่านั้น

กริยาต่อไปที่จะทำการแจกคือ เอธ (เพิ่มขึ้น) ตามการทำศัพท์ของอาตมเนบท

๕๔๓. ข้อว่าข้อว่า ฎิต อาตมเนปะทานำ ฎเระ |๓ | ๔ |๗๙| ให้เปลี่ยน เอ ของ ฎิ (ข้อ ๕๒) ของการแทนที่อาตมเนบทของคำที่ ล มี ฎิ ซึ่งบ่งความ ดังนั้นจึงได้รูป เอธ + ต (ข้อ ๔๐๗ และ ๔๑๙) กลายเป็น เอธเต (เขาย่อมเพิ่มขึ้น)

๕๔๔. ข้อว่า อาโต จิตะ |๗ |๒ |๘๑| ให้มี อีย ในวรรคของ อา ของคำที่การผลสมคำมี ง และตามหลังรัสสระคือ อ (ดังนั้นจึงได้รูป) เอธเต (ข้อ ๔๖๓) (เขาทั้งสองเพิ่มขึ้น) เอธนเต (ข้อ ๔๐๒) (พวกเขาทั้งหลายย่อมเพิ่มขึ้น)

๕๔๕. ข้อว่า ฤสสะ เส |๓ |๔ |๘๐| ให้ ส เป็นตัวแทนที่ของ ฤส คือตัวแทนที่ของ ล ซึ่งมี ฎิ ซึ่งบ่งความ (ดังนั้นจึงมีรูปดังนี้) เอธเส (ท่านเพิ่มขึ้นแล้ว) เอธเส (ท่านทั้งสองยอมเพิ่มขึ้น) เอธเว (ท่านทั้งหลายยอมเพิ่มขึ้น) เมื่อมีการทำคุณตามาหลังรัสสระคือ อ การทำคุณอย่างเดียวเป็นตัวแทนที่ (ดังนั้นจึงเป็น เอธ + เธ = เอธ (ข้าพเจ้าเพิ่มขึ้น) เอธวเห (ข้อ ๔๒๒) (เราทั้งสองยอมเพิ่มขึ้น) เอธามเห (เราทั้งหลายยอมเพิ่มขึ้น)

๕๔๖. ชื่อว่า อีชาเทศจ คุรมโต'นฤจนะ |๓ |๑ |๓๖| เมื่อ ลิกฺข ตามมา ใหมี อาม (ข้อ ๕๐๔) หลังคำที่มี ธาตุซึ่งเป็นธาตุอื่นมากกว่า ฤจณ (ไป) เริ่มด้วย

ด้วย อิจ และ มีเสียงหนัก (ข้อ ๔๘๓ และ ๔๘๔)

๕๔๗. ชื่อว่า อามปรตยยวต กฤโณ'นุปรโยคสย |๑ | ๓ | ๖๓ | คำว่า “อาม-ปรตยย” ในโคลกนี้ ซึ่งหมายความว่า “ซึ่งข้างหลังที่มีปัจจัย อาม ที่บ่งความมา เป็นการสมาสเข้ากัน ของคำที่เรียกว่า พหุวฤ หิ ซึ่งบ่งความที่ไม่ได้แสดงลักษณะซึ่งนำมาใช้ในชื่อนี้ เหมือนกริยาที่ใช้ปัจจัย อาม ดังนั้นให้ การสร้าง คำอาตมเนบพเป็นคำที่กริยา กฤ เมื่อเติมท้ายแก่คำนั้น

๕๔๘. ชื่อว่า ลิจสตฤกโยเรศเรจ |๓ | ๔ | ๘๑ | เอก และ อิเรจ คือตัวแทนที่ของ ต และ ช ซึ่งเป็นตัวแทนที่ของ ลิกฺข (ดังนั้นเราจึงได้) เอธัจกร (เขาเพิ่มขึ้นแล้ว) เอธัจกรเท (เขาทั้งสองเพิ่มขึ้นแล้ว) เอธัจกริเร (เขาทั้งหลายเพิ่มขึ้นแล้ว) เอธัจกฤเช (ท่านเพิ่มขึ้นแล้ว) เอธัจกรธาเถ (ท่านทั้งสองเพิ่มขึ้นแล้ว)

๕๔๙. ชื่อว่า อิณะ ษีธวัลฺลฺลิกฺก้า โธ'งคต |๘|๓|๗๘| ให้ ฐ ซึ่งเกิดจากเพดานในวรรคที่เกิดจากพัน (พันตชะ) ฐ ของการสิ้นสุด ษีธวณ และของตัวแทนที่ของ ลฺจ และ ลิกฺข ซึ่งมาหลังการผันคำที่ลงท้าย ด้วยคำหนึ่งของอักษรของปรตยอาหาร อิณ ดังนั้นจึงเป็น เอธัจจกฤวเห (เราทั้งสองเพิ่มขึ้นแล้ว) ประโยคนี้อาจถูกทำรูปคือ เอธัจพภูว หรือ เอธามาส จากนั้นจึงเป็น เอธิตา (เขาจะเพิ่มขึ้น) เอธิตาเรา (เขาทั้งสองจะเพิ่มขึ้น) เอธิตาระ (พวกเขาทั้งหลายจะเพิ่มขึ้น) เอธิตาเส (ท่านจะเพิ่มขึ้น) เอธิตาสเถ (ท่านทั้งสองจะเพิ่มขึ้น)

๕๕๐. ชื่อว่า ธิ จ |๘| ๒ | ๒๕ | และเมื่อการผันคำซึ่งเริ่มด้วย ฐ ตามมา ให้ทำการลบ ฐ (ดังนั้นจึงเป็นรูป) เอธิตาธเว (ท่านจะเพิ่มขึ้น)

๕๕๑. ชื่อว่าชื่อว่า ห เอติ |๗| ๔ | ๕๒ | ให้ ห เป็นตัวแทนที่ของ ฐ ที่ ๓ และที่กริยา อส (เป็น) เมื่อ เอ ตามมา (ดังนั้นจึงมีเป็นรูป) เอธิตาเห (ข้าพเจ้าจะเพิ่มขึ้น) เอธิตาสวเห (เราทั้งสองจะเพิ่มขึ้น) เอธิตาสมเห (เราทั้งหลายจะเพิ่มขึ้น) เอธิษยเต (เขาจะเพิ่มขึ้น) เอธิษยเต (เขาทั้งสองจะเพิ่มขึ้น) เอธิษยนเต (เขาทั้งหลายจะเพิ่มขึ้น) เอธิษยเส (ท่านจะเพิ่มขึ้น) เอธิษยเถ (ท่านทั้งสองจะเพิ่มขึ้น) เอธิษยธเว (คุณทั้งหลายจะเพิ่มขึ้น) เอธิษย (ข้าพเจ้าจะเพิ่มขึ้น) เอธิษยวเห (เราทั้งสองจะเพิ่มขึ้น) เอธิษยามเห (เราทั้งหลายจะเพิ่มขึ้น)

๕๕๒. ชื่อว่า อามเตจ |๓ | ๔ | ๙๐ | ใหมี อาม ที่ช่องของ เอ (ข้อ ๕๔๓) ของ โลกฺ (ดังนั้นจึงมีรูปเป็น) เอธตาม (ขอใ้เขาจงเพิ่มขึ้น) เอธตาม (ข้อ ๕๔๔) (ขอใ้ท่านทั้งสองเพิ่มขึ้น) เอธนตาม (ขอใ้เขาทั้งหลายเพิ่มขึ้น)

๕๕๓. ชื่อว่า สวากยำ วาเมา |๓ |๔ |๙๑| ในช่องของ เอ ของตัวแทนที่ของ โลกฺ ซึ่งมาหลัง ฐ หรือ ฐ จะมี ฐ และ อม ตามลำดับ ดังนั้น เอธสว (ท่านเพิ่มขึ้น) เอธธาม (ท่านทั้งสองยอมเพิ่มขึ้น) เอธธวม (ท่านทั้งหลายเพิ่มขึ้นหรือ)

๕๕๔. ข้อว่า เอต ไอ |๓ |๔ |๙๓| ให้ ไอ เป็นตัวแทนที่ของ เอ ซึ่งสร้างส่วนของอุมบุรุษ ซึ่งแทนที่ของ โลก (ดั่งนั้นจึงเป็น) เอโร (ขอให้ข้าพเจ้าเพิ่มขึ้น) เอราวโ (ขอให้เราทั้งสองเพิ่มขึ้น) เอธามโ (ขอให้เราทั้งหลายเพิ่มขึ้น) และ จากนั้น อาต (ข้อ ๔๗๘) ต้องมีอุปสรรคคือ อ เข้ามา (อา + เอต) = ไอต (เขาได้เพิ่มขึ้นแล้ว) ไอเรตาม (เขาทั้งสองได้เพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธนต (เขาทั้งหลายเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธณะ (ท่านเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธณาม (ท่านทั้งสองเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธรวน (ท่านทั้งหลายเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอเอ (ข้าพเจ้าเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธาวหิ (เราทั้งสองเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธามหิ (เราทั้งหลายเพิ่มขึ้นแล้ว)

๕๕๕. ข้อว่า ลิงะ สียุกฺ |๓ |๔ |๑๐๒| ให้ ศียุต เป็นการเพิ่มเข้ามาของ ลิง | มีการลบ ส (โดยข้อ ๔๖๑) กล่าวคือ ย ลง (โดยข้อ ๔๖๓) (ดั่งนั้นจึงได้รูปเป็น) อเรต (เขาอาจเพิ่มขึ้น) เอเธยาม (เขาทั้งสองอาจเพิ่มขึ้น)

๕๕๖. ข้อว่า ฤกสย รน |๓ |๔ |๑๐๕| ให้ รน เป็นตัวแทนที่ของ ช ในช่องของ ลิง (ดั่งนั้นจึงเป็น) เอเธรน (เขาทั้งหลายอาจเพิ่มขึ้น) เอเธณะ (ท่านอาจเพิ่มขึ้น) เอเธยาม (ท่านทั้งสองอาจเพิ่มขึ้น) เอเธรวม (ท่านทั้งหลายเพิ่มขึ้น)

๕๕๗. ข้อว่า อิกฺว'ต |๓ |๔ |๑๐๖| ให้ทำรัสสระ อ อยู่ในช่องของ อิกฺว การแทนที่ของ ลิง (ดั่งนั้นจึงได้รูปเป็น) เอเธย (ข้าพเจ้าอาจเพิ่มขึ้น) เอเธวหิ (เราทั้งสองอาจเพิ่มขึ้น) เอเธหิ (เราทั้งหลายอาจเพิ่มขึ้น)

๕๕๘. ข้อว่า สุกฺติโธะ |๓ | ๔ | ๑๐๗ | ให้ สุกฺ เป็นคำเพิ่มเข้ามาของ ต และ ถ เมื่อมีส่วนของการแทนที่ของ ลิง การเพิ่ม สียุต (ได้รับจากข้อ ๕๕๕) ย (ที่ สียุต) ถูกลบ (ตามข้อ ๔๖๓) โดยที่การแทนที่ของ ลิง ในความหมายอ่อนวอน เป็น อารธธาตฺก (ข้อ ๔๖๕) การลบ ส (ซึ่งแนะนำโดย ข้อ ๔๖๑) ไม่เกิดขึ้น (ดั่งนั้นจึงได้รูปเป็น เอธ อี สี สุต)จึงเป็น เอธิษุกฺ (ขอให้เขาเพิ่มขึ้น) เอธิษยาสตม (ขอให้เขาทั้งสองเพิ่มขึ้น) จากนั้นโดยที่ สุกฺ ไม่มายกเว้นก่อน ต หรือ ถ เอธิษรน (ข้อ ๕๕๖) (ขอให้เขาทั้งหลายเพิ่มขึ้น) เอธิษฐะ (ขอให้ท่านทั้งหลายเพิ่มขึ้น) เอธิษสถม (ขอให้ท่านทั้งสองเพิ่มขึ้น) เอธิษฐวม (ขอให้ท่านทั้งหลายเพิ่มขึ้น) เอธิษย (ขอให้ข้าพเจ้าเพิ่มขึ้น) เอธิษวหิ (ขอให้เราทั้งสองเพิ่มขึ้น) เอธิษหิ (ขอให้เราทั้งหลายเพิ่มขึ้น) ไอธิษุกฺ (เขาเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธิษยาม (เขาทั้งสองเพิ่มขึ้นแล้ว)

๕๕๙. ข้อว่า อาตมเนปเทษวตตะ |๗ |๑ |๕| ให้มี อด ในห้องของ ฌ ซึ่งไม่มาหลังสระ อ เมื่อที่สุดคือ อาตมเนบ (ดั่งนั้นจึงได้รูป) ไอธิต (เขาทั้งหลายเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธิษญา (ท่านได้เพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธิชยาม (ท่านทั้งสองเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธิฐวม (ท่านทั้งหลายเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธิชิ (ข้าพเจ้าเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธิชวหิ (ข้าพเจ้าทั้งสองเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธิชยามหิ (เราทั้งหลายเพิ่มขึ้นแล้ว) ไอธิชยต (เขาควรเพิ่มขึ้น) ไอธิชยตม (เขาทั้งสองควรเพิ่มขึ้น) ไอธิชยนต (เขาทั้งหลายควรเพิ่มขึ้น) ไอธิชยณะ (ท่านควรเพิ่มขึ้น) ไอธิชยณาม (ท่านทั้งสองเพิ่มขึ้น) ไอธิชยฐวม (ท่านทั้งหลายควรเพิ่มขึ้น) ไอธิชเย (ข้าพเจ้าพึงเพิ่มขึ้น) ไอธิชยวหิ (ข้าพเจ้าทั้งสองพึงเพิ่มขึ้น) ไอธิชยามหิ (เราทั้งหลายพึงเพิ่มขึ้น)

๕๖๐. ข้อว่า กเมรณิง |๓ |๑ |๓๐| ให้คำเพิ่มเข้ามาคือ ฦิง มาหลังธาตุ กม (ปรารธนา) โดยปราศจากการปรับเปลี่ยนความหมาย โดยที่ตัวเพิ่มเข้ามามี ง ซึ่งบ่งความ และการสิ้นสุดของอาत्मเนบท ถูกนำมาใช้ (ดังนั้นเราก็จะได้) กามยเต (ข้อ ๔๘๙ และ ๔๒๐) (เขาย่อมปรารธนา)

๕๖๑. ข้อว่า อยามนดาลายเยตนะวิษณฺษุ |๖ | ๔ | ๕๕ | ให้ อย เป็นตัวแทนที่ของ ฦิง เมื่อธาตุเหล่านี้ตามมาคือ อาม, อนต, อาล, อายย, อิตฺนุ, อนฺทิสฺสนฺ ดังนั้นจึงเป็น กามยจฺกเร (เขาปรารธนาแล้ว) ในกรณีที่อยู่ในอดีตกาลที่สอง การเพิ่มเข้ามาคือ อารธธาตฺก (อ ๔๓๒) ฦิง (ข้อ ๕๖๐) ตามข้อ ๕๐๓ เป็นทางเลือก (ดังนั้นเราก็ได้) จกเม (เขาปรารธนาแล้ว) จกมาเต (เขาทั้งสองปรารธนาแล้ว) จกมิเร (เขาทั้งหลายปรารธนาแล้ว) จกมิเช (ท่านปรารธนาแล้ว) จกมาเถ (ท่านทั้งสองปรารธนาแล้ว) จกมิธเว (ท่านปรารธนาแล้ว) จกเม (ข้าพเจ้าปรารธนาแล้ว) จกมิวเห (ข้าพเจ้าทั้งสองปรารธนาแล้ว) จกมิมหะ (เราทั้งหลายปรารธนาแล้ว) กามยิตา (เขาจะปรารธนา) กามยิตาเส (เขาทั้งสองจักปรารธนา) กมิตา (เขาจะปรารธนา) กามยิชฺยเต หรือ กมิชฺยเต (เขาจะปรารธนา) กามยตาม (ขอให้ข้าพเจ้าปรารธนา) อกามยต (เขาปรารธนาแล้ว) กามยเต (เขาอาจปรารธนา) กามยิชฺชฺญ หรือ กมิชฺชฺญ (ขอให้เขาปรารธนา)

๕๖๒. ข้อว่า ฦิงฺศฺริทฺรฺสุรฺสุภฺยะ กรฺตฺริ จง |๓ |๑ |๔๘| หลังคำที่ลงท้ายด้วย ฦิง และ หลังกริยา ศฺริ เป็นต้น คือ ศฺริ (รับใช้) ทฺรฺ (วิ่ง) และ สฺรฺ (ตกหล่น) ให้ จง เป็นตัวแทนที่ ฦิง (ข้อ ๔๗๑) เมื่อ ลฺง ซึ่งบ่งความเป็นการก ตามมา จึงมีรูปคือ อามิ + อด

๕๖๓. ข้อว่า ฦเณรฺนิฏฺฐิ |๖ |๔ |๕๑| ให้มีการลบ ฦิง เมื่อ อารธธาตฺกเพิ่มเติมซึ่งเริ่มต้นด้วยการเพิ่ม อิกฺตามมา ดังนั้น ในอดีตกาลที่สาม เราจึงพบที่สถานะนี้ กาม + อด

๕๖๔. ข้อว่า ฦเณจฺยฺปฺธายา หฺรฺสฺวะ |๗ |๔ |๑ | ให้รัสสระในช่องของอักษรก่อนลำดับหลังสุดของวิภักติอาขยต เมื่อ ฦิง ตามมาโย จง ถูกเพิ่มเข้ามา (ดังนั้นเราก็ได้) กม + อด

๕๖๕. ข้อว่า จงิ |๖ |๑ |๑๑| เมื่อ จง ตามมา มีช่องสองของส่วนที่หนึ่งที่มีสระเดียว ของธาตุที่ไม่ทำซ้ำ คือ ของส่วนที่สองของธาตุที่เริ่มด้วยสระ ดังนั้นเราก็ได้ จกม + อด

๕๖๖. ข้อว่าข้อว่า สฺนฺวฺลฺลฺชฺญฺนิ จงฺปฺเร’นฺคฺโลเป |๗ |๔ |๙๓| ให้ผลกระทบเป็นเหมือนกับว่า สฺน (ข้อ ๗๕๒) ได้ตามมา ในการทำซ้ำ ถ้าหากตามมาโดยสระเบา (ลฺชฺ) ของการแจกวิภักติอาขยต ที่ ฦิง ซึ่งตามมาโดย จง ถูกเพิ่มเติมเข้ามา ซึ่งจัดไม่ให้มีการลบอักษรใด ๆ ในปรตยาหาร ออก ซึ่งเป็นเหตุโดยการเพิ่ม ฦิง เข้ามา

๕๖๗. ข้อว่า สฺนฺยตฺตะ |๗ | ๔ | ๗๙ | ให้ทำรัสสระ อี เป็นตัวแทนที่ของ รัสสระ อ ของคำซ้ำ เมื่อ สฺน ตามมา (ดังนั้นจึงได้รูป) จิกม + อด

๕๖๘. ข้อว่า ทฺิรฺโฆ ลฺโฆะ |๗ |๔ |๙๔ | ให้มีที่ขสระในวรรคของสระเบา (ลฺชฺ) ของคำซ้ำ ในกรณีที่ภาวะของสิ่งทั้งหลายเป็นเหมือนกับการเพิ่มเข้ามาคือ สฺน (ข้อ ๕๖๖) (ดังนั้นเราก็ได้รูป) อจิกมต (เขาปรารธนาแล้ว) ในทางเลือกของการไม่มีการเพิ่มปัจจัย ฦิง กฺฏซึ่งตามมาได้นำมาใช้

๕๖๙. ข้อว่า “จง ควรถูกกล่าวให้เป็นตัวแทนที่ของ ฌิ ซึ่งมาจากกริยา กม” (ข้อนี้เราจึงได้) อจกมต (เขาปรารถนาแล้ว) อกามยิษยต หรือ อกมิษยต (ข้อ ๕๐๓) (เขาควรปรารถนา)

กริยาถัดไปที่จะนำมาประกอบคือ อย (ไป) เป็นรูป อยเต (เขาย่อมไป)

๕๗๐. ข้อว่า อุปสรรคสยเตา |๘| ๒ |๑๙| มีการแทนที่ของ ล สำหรับ ร ของอุปสรรค อน เมื่อกริยา อย ตามมา ดังนั้น พร อยเต ปลายเต (เขาย่อมหนีไป) ปรา + อยเต = ปลายเต (เขาย่อมหนีไป)

๕๗๑. ข้อว่า ทยายาสศจ |๓| ๑ | ๓๗ | หลังธาตุเหล่านี้คือ ทย (ให้) อย (ไป) และ อาส (นั่ง) คือ ให้มี อาม เมื่อ ลิกฺก ตามมา ดังนั้น อยายจกเร (เขาไปแล้ว) อยิตา (เขาจะไป) อยิษยเต (เขาจักไป) อยตาม (ให้เขาไป) आयต (เข้าไปแล้ว) อเยต (เขาอาจไป) อยิษิษฏ (ขอให้เขาไป)

๕๗๒. ข้อว่า วิภาษฏฐะ |๘| ๓ | ๗๙ | อักษร ฒ ที่เกิดจากปุมเหงือก เป็นตัวแทนที่ของ ฐ ที่เกิดจากฟัน (ทันตชะ) ของ ชิธวม หรือ การแทนที่ของอักษรของปรตยาหาร อิง ดังนั้น อยิษิธวม หรือ อยิษิธวม (ขอให้ท่านไป) आयिष्ठ (เขาไปแล้ว) आयिธวม หรือ आयिธวม (ท่านไปแล้ว) आयिษยต (เขาควรไป)

กริยาถัดไปที่จะประกอบคือ ทยุต (เปล่งแสง) ซึ่งทำเป็นรูป ทโยตเต (เขาย่อมเปล่งประกาย)

๕๗๓. ข้อว่า ทยุติสวาปิโยะ สंप्रसारणम् |๗| ๔ | ๖๗ | ให้มีสระ อ ในช่องของอิทธิธรรม (ครึ่ง) ของ การทำคำซ้ำของกริยาสองตัวคือ ทยุต (ส่องแสง) และ สวาปิ (ทำให้หลับ) จึงเป็น ทิทยุตเต (เขาส่องแสงแล้ว)

๕๗๔. ข้อว่า ทยुत्तुโย लि | ๑ | ๓ | ๙๑ | หลังกริยา ทยุต เป็นต้น คำสิ้นสุดของปรัสไมบทอาจเป็นตัว แทนที่ทางเลือก เมื่อ ลุง ถูกเพิ่มเติมเข้ามา จากนั้น ตามข้อ ๕๔๒ อง มีอยู่ในกรณีที่ถูกแทนที่สำหรับ จลิ (ข้อ ๔๗๑) (ดังนั้นเราจึงได้รูป) ทยุตต หรือ ในทางเลือก คือ อทโยติษฏ (เขาเปล่งประกายแล้ว) อทโยติษยต (เขาควรเปล่งประกาย)

เช่นเดียวกันกับ ศวิต (ทำให้ขาว) มิท (ประจบสอพลอ) ษวิท (สอพลอ) และ เลิก) หรือ บาง คนกล่าว “ทำให้ประหลาดใจ” ในขณะที่คนอื่นพูดว่า มันไม่ใช่กริยาแต่เป็น กษวิท (สอพลอ) (หลุด พัน) ซึ่งมาภายใต้กฎ รุจ (ส่องแสงสว่าง) ฆฏ (แลกเปลี่ยน) ศุภ (งดงาม) กษุภ (เคลื่อนไหว) ฌภ และ ตุภ (เจ็บปวด) สรงส, ภรงส และ ฐวงส (ล้มลง) ฐวงส (ไป) สรมภ (เชื่อมั่น) และ วฤต (เป็น) ข้อ สุตทำยนี้คือ วฤตเต (เขาย่อมเป็น) วฤตเต (เขาเป็นแล้ว) วฤติตา (เขาจะเป็น)

๕๗๕. ข้อว่า วฤตภยยะ สยสนोः | ๑ | ๓ | ๙๒ | หลังกริยา ๕ ตัวคือ วฤต (เป็น) เป็นต้น มีการเพิ่ม คำปรัสไมบทเป็นตัวเลือก เมื่อ สย หรือ สน เพิ่มเข้ามา

๕๗๖. ข้อว่า น วฤถยศจตุรภยยะ |๗| ๒ | ๕๙ | การเพิ่ม อิฏ เข้ามาจะไม่เป็นการเพิ่มของอารธธาตุก ปัจจัยซึ่งเริ่มต้นด้วยอักษร ส และมาหลังกริยาหนึ่งในสี่มี วฤต เป็นต้น คือ วฤ (เป็น) วฤธ (เจริญขึ้น) ศฤธ (หยุดลม) หรือ สยนทุ (ไหลซึม) ในการหายไปของปัจจัยฝ่ายอาตมเนบท ดังนั้นการเพิ่ม อิฏ เข้า มาไม่ปรากฏใน วฤตษยติ แต่หายไปใน วฤติษยเต (เขาจะเป็น) วฤติษิษฏ (ขอให้เขาเป็น) อวฤติษฏ (เขาเป็นแล้ว) อวฤตษยต หรือ อวฤติษยต (เขาควรเป็น)

๕๗๗. ข้อว่า น ศสททวาทิคุณนาม |๖ |๔ |๑๒๖| จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง เอ ในกรณีของกริยา ศส (ให้พร) หรือ ทท (ให้) หรือ สิ่งที่เกิดซึ่งเริ่มต้นด้วย ว หรือ ของ อ ซึ่งถูกจัดให้โดยคำว่า คุณะ หรือไม่ก็ จะมีการลบของคำซ้ำ ดังนั้นเราจึงได้รูป ททเท (เขาให้แล้ว) ทททาเต (เขาทั้งสองให้แล้ว) ทททิเร (เขาให้แล้ว) ททิตา (เขาจะให้) ททิษยเต (เขาจะให้) ททตาม (เขาจงให้) อททภู (เขาได้ให้แล้ว) ทเทต (เขาอาจให้) ททิษิษฏ (ขอเขาจงให้) อททิษิษฏ (เขาได้ให้แล้ว) อททิษยต (เขาควรให้)

กริยาถัดไปที่จะประกอบคือ ทรปร (นำอ้ออายุ) เป็น ทรปรเต (เขาเป็นคนนำอายุ)

๕๗๘. ข้อว่า ตฤผลภขทรปรศจ |๖| ๔ |๑๒๒| มีการเปลี่ยน เอ ที่ อ ของธาตุเหล่านี้คือ ตฤ (ข้าม) ภล (มีผล) ภข (รับใช้) และ ทรปร (นำอายุ) และยังมีการลบคำที่ซ้ำกัน เมื่อตัวแทนสำหรับ ลีฏ ซึ่งมี ก เป็นตัวบ่งความ หรือ ถล ซึ่งมีการเพิ่ม อีฏ ตามมา ดังนั้น ตเรเป (เขาอายุแล้ว) ทรปริตา หรือ ทรปริตา (เขาจะอายุ) ทรปริษยเต หรือ ทรปริสยเต (เขาจะอายุ) ทรปรตาม (ขอให้เขาจงอายุ) อทรปรต (เขาได้อายุแล้ว) ทรปรเต (เขาอาจอายุ) ทรปริษิษฏ หรือ ทรปรสิษิษฏ (ขอให้เขาอายุ) อทรปริษิษฏ หรือ อทรปรต (เขาได้อายุแล้ว) อทรปริษยต หรือ อทรปรยต (เขาพึงอายุ)

การแจกกริยาของอาตมเนบทเพียงเท่านั้น

๕๗๙. กริยาถัดไปจะพิจารณาการสิ้นสุดศัพท์ทั้งฝ่ายปรสไมบทและอาตมเนบท คำเหล่านี้คือ ศรร (ศริณ) (รับใช้) เกิดรูป ศรยติ หรือ ศรยเต (เขาย่อมรับใช้) ศิศราย หรือ ศิศริเย (เขาได้รับใช้แล้ว) ศรยิตา (เขาจะรับใช้) ศรยิษยติ หรือ ศรยิษยเต (เขาจะรับใช้) ศรยตุ หรือ ศรยตาม (ขอให้เขารับใช้) อศรยต หรือ อศรยต (เขาได้รับใช้แล้ว) ศรยเต หรือ ศรยเต (เขาอาจรับใช้) การแทนที่ จง แทน ลิจ สำหรับ จ ลิ ตามข้อ ๕๖๒ อศิศรียต หรือ ตามอาตมเนบท เป็น อศิศรียต (เขาได้รับใช้แล้ว) อศรยิษยต หรือ อศรยิษยต (เขาควรรับใช้)

กริยา ภฤ (เลี้ยงดู) ทำเป็น ภรติ หรือ ภรเต (เขาย่อมเลี้ยงดู) พภาร (เขาเลี้ยงดูแล้ว) พภารตฺเซ (เขาทั้งสองเลี้ยงดูแล้ว) พภาระ (พวกเขาเลี้ยงดูแล้ว) พภารถ (ท่านเลี้ยงดูแล้ว) พภารว (เราทั้งสองเลี้ยงดูแล้ว) พภารม (เราทั้งหลายเลี้ยงดูแล้ว) พภारे (เขาเลี้ยงดูแล้ว) พภารเซ (ท่านเลี้ยงดูแล้ว) ภรตาสี หรือ ภรตาสเ (ท่านจะเลี้ยงดู) ภริษยติ หรือ ภริษยเต (เขาจะเลี้ยงดู) ภรตุ หรือ ภรตาม (ขอให้เขาเลี้ยงดู) อภรต หรือ อภรต (เขาได้เลี้ยงดูแล้ว) ภเรต หรือ ภเรต (เขาพึงเลี้ยงดู)

๕๘๐. ข้อว่า रिङ् क्यक्लिङ्गु |७| ४ |२८| ให้ रिङ् เป็นตัวแทนที่ของสระ ฤ เมื่อ ศ ตามมา หรือ यक् หรือ อरश्चत्कแทนที่ लिङ् ซึ่งเริ่มด้วยอักษร य การแทนที่ रिङ् ซึ่งแสดงตนเองในสถานนี้ ในโคลก ซึ่งนำหน้า ตัวปัจจุบันทันที ส่วนที่รหสระไม่ถูกแทนที่ด้วยข้อ ๕๑๘ มิฉะนั้น การนำทางของการแทนที่ रिङ् ควรเป็นคำไม่มีความหมาย (ดังนั้นเราจึงได้รูป) ภริยาค (ขอให้เขาเลี้ยงดู)

๕๘๑. ข้อว่า उक्ज |१| २ |१२| และ लिङ् และ लिङ् ซึ่งมาหลังคำที่ลงท้ายใน ฤ หรือ ฤ ถูกถือว่ามี ก ซึ่งบ่งความ เมื่อการเพิ่มอาตมเนบท (ตง) ตามมา ดังนั้น ปราศจากการแทนที่ของคุณะ (เราจึงได้รูป) ภฤษิษิษฏ (ขอให้เขาเลี้ยงดู) ภฤษิษาตาม (ขอให้เขาทั้งสองเลี้ยงดู) อภารษิต (เขาเลี้ยงดูแล้ว)

๕๘๒. ชื่อว่า หุสวาทงคาคตุ |๘| ๒ |๒๗| หลักวิภักติอาขยาดเสียงสั้น มีการลบ ลิจ ถ้า ฌล ตามมา
ตั้งนั้น ออกฤต (เขาได้เลี้ยงดูแล้ว) อกริษยต หรือ อกริษยต (เขาควรเลี้ยงดู)

กริยา หฤ (หฺริง) (ถือเอา) ทำรูปเป็น หฤติ หรือ หฤเต (เขาย่อมถือเอา) ขหาร หรือ ขหฺเร (เขา
ถือเอาแล้ว) ขหฺรฤ (ท่านถือเอาแล้ว) ขหฺรว (เราทั้งสองถือเอาแล้ว) ขหฺริม (เราทั้งหลายถือเอาแล้ว)
ขหฺริเช (ท่านถือเอาแล้ว) หฤตา (เขาจะถือเอา) หริษยติ หรือ หริษยเต (เขาจักถือเอา) หฤตุ หรือ หร
ตาม (ขอให้เขาถือเอา) อหฺรต หรือ อหฺรต (เขาถือเอาแล้ว) หฺเรต หรือ หฺเรต (เขาอาจถือเอา) หฺริยาค
หรือ หฤษิชฺฌ (ขอเขาจงถือเอา) หฤษียาสตาม (ขอให้เขาทั้งสองจงถือเอา) อหฺรชิต หรือ อหฺฤต (เขา
ถือเอาแล้ว) อหฺริษยต หรือ อหฺริษยต (เขาควรถือเอา)

เช่นเดียวกัน ฤถ (ฤถง) (ทรงไว้) เป็น ธรติ หรือ ธรเต (เขาย่อมถือเอา) ฌี (ฌิง) (นำ) เป็น
นยติ หรือ นยเต (เขาย่อมนำ) ปจ (หุง) เป็น ปจติ หรือ ปจเต (เขาย่อมหุง) ปปาจ (เขาหุงแล้ว) เปจิจ
หรือปปจฤ (ท่านหุงแล้ว) เปเจ (เขาหุงแล้ว) ปจตา (เขาจะหุง) ภช (ภช) (รับใช้) เป็น ภชติ หรือ ภชเต
(เขาย่อมรับใช้) ภกษยติ หรือ ภกษยเต (เขาจะรับใช้) อภากษิต หรือ อภกฤต (เขารับใช้แล้ว) อภกษา
ตาม (เขาทั้งสองรับใช้แล้ว) ยช (ยช) (บูชาเทพเจ้า อยู่ร่วมกัย ประกอบ) ยชติ หรือ ยชเต (เขาย่อม
บูชา)

๕๘๓. ชื่อว่า ลิกฺษยภยาสสโยภยษาม |๖| ๑ |๑๗| เมื่อ ลิกฺษ ตามมา มีสระในช่องของสระกึ่ง ของการ
ทำซ้ำของหมวดทั้งสองของกริยา คือ วจ เป็นต้น (ข้อ ๕๘๔) และ คุระ เป็นต้น (ข้อ ๖๗๕) ตั้งนั้นจึง
เป็น อียาษ (เขาบูชาแล้ว)

๕๘๔. ชื่อว่า วิจิสุวปยชาทีนา กิติ |๖| ๑ |๑๕| มีสระในวรรคของกึ่งสระของ วจ (พูด) สวป (นอน) และ
ยช เป็นต้น เมื่อการเชื่อมคำกับ กุ ตามมา ตั้งนั้นจึงได้ อิ + อช + อตุะ ซึ่งกลายเป็น อิช + อตุะ และ
ตามการทำคำซ้ำ จึงเป็น อิช + อิช + อตุะ (ตามกฎข้อ ๔๒๘ และ ๕๕) สุตท้ายจึงกลายเป็น อิษตุะ
(เขาทั้งสองบูชาแล้ว) และ อิษุะ (เขาทั้งหลายบูชาแล้ว) อยชิต หรือ อียชฺฐ (ท่านบูชาแล้ว) อิเช (เขา
บูชาแล้ว) ยชฺฐา (เขาจะบูชา)

๕๘๕. ชื่อว่า ษโฒะ กะ ลี |๘| ๒ |๔๑| เมื่อ ส ตามมา มี กุ ในช่องของ ษ หรือ ฌ ตั้งนั้นจึงเป็น ยกษ
ยติ หรือ ยกษยเต (เขาจะบูชา) อิษยาค หรือ ยากษิชฺฌ (ขอให้เขาบูชา) อยากษิต หรือ อยชฺฐ (เขา
บูชาแล้ว)

กริยา วะ (วห) (สรวม) ทำรูปเป็น วหติ หรือ วหเต (เขาย่อมสรวม) อุวห (เขาสรวมแล้ว)
อุหตุะ (เขาทั้งสองสรวมแล้ว) อุหุะ (เขาทั้งหลายสรวมแล้ว) อุหฺริถ (ท่านทั้งหลายสรวมแล้ว)

๕๘๖. ชื่อว่า ภกษสฺตโถโร'ระ |๘| ๒ |๔๐| ให้มี ฐ ในช่องของ ต หรือ ฤ ซึ่งมาหลัง ฌษ แต่ไม่เป็น
เช่นนั้นถ้า ต หรือ ฤ เป็นส่วนของกริยา ธา (ถือเอา) ตั้งนั้นเมื่อเรามี วะ ฤ โดยปราศจากการรวมกับ
อิฏ (ข้อ ๕๑๗) หุ ซึ่งถูกเปลี่ยนเป็น ฐ (ตามข้อ ๒๗๖) ฤ ของ ฤล กลายเป็น ฐ โดยกฎปัจจุบัน และ ฌ
(ตามข้อ ๗๘)

๕๘๗. มีการลบ ฒ เมื่อ ฒ ตามมา

๕๘๘. ข้อว่า สหิว โหโรทวารณสย |๖ |๓ |๑๑๒| เมื่อลบ ฒ เกิดขึ้น ให้ลง โอ เป็นตัวแทนที่ในช่องของ
 อ ของ ษหฺ (คงอยู่) และ วหฺ (สรรวม) เราจึงได้ อุโฒ (ท่านสรรวมแล้ว) อุเห (เขาสรรวมแล้ว) โวธา (เขา
 จะสรรวม) วกษยติ (เขาจะสรรวม) อวษีตฺ (ข้อ ๔๙๙) (เขาสรรวมแล้ว) อโวฒาม (เขาทั้งสองสรรวมแล้ว)
 อวกษุะ (เขาทั้งหลายสรรวมแล้ว) อวษีะ (ท่านสรรวมแล้ว) อโวฒาม (ท่านทั้งสองสรรวมแล้ว) อโวฒ
 (ท่านสรรวมแล้ว) อวากษม (ข้าพเจ้าสรรวมแล้ว) อวากษว (เราทั้งสองสรรวมแล้ว) อวากษม (เราทั้งหลาย
 ได้สรรวมแล้ว) หรือ กับ อาตมเนบทปจจย คือ อโวฒ (เขาสรรวมแล้ว) อวากษตาม (เขาทั้งสองสรรวม
 แล้ว) อวกษต (เขาทั้งหลายสรรวมแล้ว) อโวฒะ (ท่านสรรวมแล้ว) อวากษตาม (ท่านทั้งสองสรรวมแล้ว)
 อโวฒวม (ท่านสรรวมแล้ว) อวกษิ (ข้าพเจ้าสรรวมแล้ว) อวกษวหิ (เราทั้งสองสรรวมแล้ว) อวกษมหิ (เรา
 ทั้งหลายสรรวมแล้ว)

การแจกกริยาวิภक्तिช่องที่หนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย “ภู” ธาตุเป็นต้นเพียงเท่านั้น

การแจกกริยาวิภक्तिช่องที่สอง เริ่มด้วยธาตุ อทฺ (กิน)

การแจก อทฺ

๕๘๙. ข้อว่า อทิปรภฤตภยะ ศปะ |๒ |๔ |๗๒| ให้มีการลบ (ลุก) ของ ศป (ข้อ ๔๑๙) หลัง อทฺ (กิน)
 เป็นต้น เรามี อตติ (ข้อ ๙๐) “เขาย่อมกิน) อตตะ (เขาทั้งสองย่อมกิน) อทนติ (เขาย่อมกิน) อตสิ
 (ท่านกิน) อตตะ (ท่านทั้งสองย่อมกิน) อตถ (ท่านทั้งหลายย่อมกิน) อทมิ (ข้าพเจ้าย่อมกิน) อทวะ
 (เราทั้งสองย่อมกิน)

๕๙๐. ข้อว่า ลิกฺษณฺยตรสยํ |๒ |๔ |๔๐| ให้ ฆส (ฆสลฤ) เป็นตัวแทนที่ทางเลือกของธาตุ อทฺ เมื่อ
 ลิกฺษ ตามมา ดังนั้นจึงเป็น ชฆาส (เขากินแล้ว)

๕๙๑. ข้อว่า ศาสฺวิสฺสิขฺสีนํ จ |๘ |๓ |๖๗| และให้มี ษ ในช่องของ ส แก่กริยาธาตุต่อไปนี้คือ ศาส
 (สอน) วส (อยู่) ฆส (กิน) ซึ่งมาข้างหลัง อิง หรือ พยัญชนะที่เกิดจากลำคอ (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น)
 ชกษตุะ (เขาทั้งสองกินแล้ว) ชกษุะ (เขาทั้งหลายกินแล้ว) ชฆสติด (ท่านกินแล้ว) ชกษตุะ (ท่านทั้งสอง
 กินแล้ว) ชกษ (ท่านทั้งหลายกินแล้ว) ชฆาส (ข้าพเจ้ากินแล้ว) ชกษิว (เราทั้งสองกินแล้ว) ชกษิม (เรา
 ทั้งหลายกินแล้ว) อาท (เขากินแล้ว) (ซึ่งเป็นทางเลือกตามข้อ ๕๙๐ ทำเป็นรูป) อาทตุะ (เขาทั้งสองกิน
 แล้ว) อาทุะ (เขาทั้งหลายกินแล้ว)

๕๙๒. ข้อว่า อิทตฺตยฺรตุวฺยตฺนํ |๗ |๒ |๖๖| ให้ อิกฺ เป็นกรรวมคำกับ ฤ ที่มาหลังธาตุเหล่านี้คือ
 อทฺ (กิน) ฤ (ไป) และ วเยง (บัง) ดังนั้นจึงเป็น อาทิด (ท่านกินแล้ว) อตตฺตา (เขาจะกิน) อตสยติ (เขาจะ
 กิน) อตตฺ (เขาจงกิน) อตตฺตาต (ขอให้เขากิน) อตตฺตาม (ให้เขาทั้งสองกิน) อทนตฺ (ให้เขาทั้งหลายกิน)

๕๙๓. ข้อว่า หุภฺกฺกฺภโย เหรธิ |๖ |๔ |๑๐๑| ให้มี ธิ แทนนา หิ (ข้อ ๔๔๗) หลังกริยา หุ (ให้) และคำ
 ที่ลงท้าย ฌล ดังนั้นจึงเป็น อทฺหิ (ท่านจงกิน) อตตฺตาต (ข้อ ๔๔๔) (ขอให้ท่านจงกิน) อตตฺม (ให้ท่าน

ทั้งสองงกน) อดต (ท่านงกน) อทานิ (ขอให้ข้าพเจ้ากน) อทาว (ให้เราทั้งสองกน) อทาม (ให้เราทั้งหลายกน)

๕๙๔. ข้อว่า อทะ สรวะชาม |๗ |๓ |๑๐๐| ตามทศนะของผู้แต่งคัมภีร์ทุกคน อฏ จะมีการตามของปัจจัยที่ไม่ไปตามอักษร ซึ่งมาหลังกริยา อท (กน) ดังนั้นจึงเป็น อาทต (เขากนแล้ว) อาตตาม (เขาทั้งสองกนแล้ว) อาทน (เขาทั้งหลายกนแล้ว) อาทะ (ท่านกนแล้ว) อาตตม (ท่านทั้งสองกนแล้ว) อาตต (ท่านทั้งหลายกนแล้ว) อาทม (ข้าพเจ้ากนแล้ว) อาทว (เราทั้งสองกนแล้ว) อาทม (เราทั้งหลายกนแล้ว) อทยาต (เขาอาจกน) อทยาตาม (เขาทั้งสองอาจกน) อทยุะ (เขาทั้งหลายอาจกน) อทยาต (ข้อ ๓๓๗) (ขอให้เขากน) อทยสตาม (ขอให้เขาทั้งสองกน) อทยุสะ (ขอให้ท่านทั้งหลายกน)

๕๙๕. ข้อว่า ลุงสโนรมสฤถ |๒ |๔ |๓๗| เมื่อ ลุง หรือ สน (ข้อ ๗๕๒) ตามมา ให้ ฆสฤถ เป็นตัวแทนที่ของกริยา อท มี อง แห่ง จลิต (ข้อ ๔๗๑) (ดังนั้นจึงได้รูป) อฆสฤ (เขากนแล้ว) อาตสยต (เขาควรกน)

กริยา หน (หน) (ฆ่า หรือ ไป) ทำรูปเป็น หนติ (เขาย่อมฆ่า)

๕๙๖. ข้อว่า อนุทาทโตปเทศวนตติโนตยาทีนมานุนาสิกโลโป ภกลี กิงติ |๖ |๔ |๓๗| เมื่อมีการเพิ่มคำซึ่งเริ่มด้วย ฌล และแตกต่างกันโดย กุ หรือ ฌ ที่บังคับความ ตามมา จึงมีการลบที่อนุนาสิก (เสียงขึ้นจมูก) ซึ่งตามมาซึ่งที่สุดในอนุนาสิก คือ คำเหล่านี้ซึ่งในการออกเสียงเดิมของคำออกเสียงหนัก และ วน (ถามหรือ ขอร้อง) และ ตน (ขยายออก) เป็นต้น ธาตุที่เน้นเสียงหนักตามการออกเสียงเดิม เป็นคำเหล่านี้คือ ยม (เว้น) รม (เล่น) ฌม (น้อมไป) คม (ไป) หน (ฆ่า) และ มน (เคารพ) โดย “ตน เป็นต้น” หมายถึงคำต่อไปนี้ คือ ตน (ขยายออกไป) กษน (ฆ่า) กษิน (ฆ่า) ฤณ (ไป) ตฤณ (กินหญ้า) ฆฤณ (ส่องสว่าง) วน (ถาม) และ มน (เข้าใจ)

โดยกฎข้อนี้ เราจึงได้ หน + ตส = หตะ (เขาทั้งสองย่อมฆ่า) ฆนหนติ (ข้อ ๕๔๐ และ ๓๑๔) (เขาทั้งหลายย่อมฆ่า) หงสิ (ท่านฆ่าแล้ว) หตะ (ท่านทั้งสองย่อมฆ่า) หถ (ท่านทั้งหลายย่อมฆ่า) หนมิ (ข้าพเจ้าฆ่า) หนวะ (เราทั้งสองย่อมฆ่า) หนมะ (เราทั้งหลายย่อมฆ่า) ฆฆาน (เขาฆ่าแล้ว) ฆฆนตุะ (เขาทั้งสองฆ่าแล้ว) ฆฆนุะ (เขาทั้งหลายฆ่าแล้ว)

๕๙๗. ข้อว่า อภยาสาจจ |๗ |๓ |๕๕| หลังพยางค์ที่ซ้ำจะมีการแทนที่ของอักษรวรรค กุ ในช่องของ หของกริยา หน (จึงเป็น) ฆฆนินิ หรือ ฆฆนุถ (ท่านฆ่าแล้ว) ฆฆนุตะ (ท่านทั้งสองฆ่าแล้ว) ฆฆน (ท่านทั้งหลายฆ่าแล้ว) ฆฆาน หรือ ฆฆน (ข้าพเจ้าฆ่าแล้ว) ฆฆนินิว (เราทั้งสองฆ่าแล้ว) ฆฆนินิม (เราทั้งหลายฆ่าแล้ว) หนตา (เขาจะฆ่า) หนินุยติ (เขาจักฆ่า) หนตุ (เขาจงฆ่า) หตาต (ขอให้เขาฆ่า) หตาม (ขอให้เขาทั้งสองฆ่า) ฆฆนตุ (ให้เขาทั้งหลายจงฆ่า)

๕๙๘. ให้ ฆ เป็นตัวแทนที่ของกริยา หน เมื่อ หิ ตามมา (จากกฎข้อ ๔๔) หิ จะถูกลบออกไม่ใช้ในกฎข้อที่ตามมาในนี้

๕๙๙. ข้อว่า อสิทธิทศตราภาค |๖ |๔ |๒๒| กฎทั้งหลายซึ่งนับเข้าจากข้อนี้อยู่ท้ายบท เรียกว่า อภิษ (เพราะว่าบทดังกล่าวสิ้นสุดด้วยกฎต่างซึ่งขึ้นอยู่กับโคลก) ภสย เมื่อ ภสย ถูกนำมาดำเนินกานซึ่งมีที่เดียวกัน ซึ่งเราควรถือว่าเป็น ไม่มีส่งผลใด ๆ

ดังนั้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของ ช ไม่ถูกถือว่ามีกรทำให้สำเร็จรูปแล้ว การลบ หิ ก็ไม่เกิดขึ้น ดังนั้น เราจึงมี ชหิ (ท่านย่อมฆ่า) หตาด (ท่านอาจฆ่า) หตม (ท่านทั้งสองย่อมฆ่า) หต (ท่านฆ่า) หนานิ (ขอให้ฆ่าฆ่า) หนาว (ให้เราทั้งสองฆ่า) หนาม (ให้เราทั้งหลายฆ่า) อหน (เขาฆ่าแล้ว) อหตาม (เขาทั้งสองฆ่าแล้ว) อชนน (เขาทั้งหลายฆ่าแล้ว) อหน (ท่านฆ่าแล้ว) อหตม (ท่านทั้งสองฆ่าแล้ว) อहत (ท่านทั้งหลายฆ่าแล้ว) อหนม (ข้าพเจ้าฆ่าแล้ว) อหนว (เราทั้งสองฆ่าแล้ว) อหนม (เราทั้งหลายฆ่าแล้ว) หนยาต (เขาอาจฆ่า)

๖๐๐. ข้อว่า อารธธาตุเก |๒ |๔ |๓๕| ในที่การเพิ่มคำในคำถามเป็น อารธธาตุก (ข้อ ๔๓๖ ซึ่งโคลกนี้ ได้มีการวางในฐานะตัวควบคุม)

๖๐๑. ให้ พธ เป็นตัวแทนที่ของกริยา หน เมื่อมี ลิง ตามมา (ข้อ ๖๐๐)

๖๐๒. ข้อว่า ลุจि จ |๒ |๔ |๔๓| และเมื่อ ลุง ตามมา (ดังนั้นจึงได้รูป) พธยาต (ข้อ ๓๓๗) (ขอให้เขาฆ่า) พธยสตาม (ขอให้เขาทั้งสองฆ่า) อพธิต (เขาฆ่าแล้ว) อหนิษยต (เขาพึงฆ่า)

๖๐๓. ที่มีการลบเกิดขึ้น โดย ลุก ให้ทำวฤทธิ เป็นตัวแทนที่ในช่องรัสสระ อ เมื่อ สารวธาตุกปัจจัย ซึ่งเริ่มต้นด้วยพยัญชนะและทำให้เห็นความแตกต่างโดย ป ซึ่งบ่งความ ตามมา คือ ไม่ถ้ากริยามีการทำซ้ำคำ (ดังนั้นเราจึงได้) यु + तिप = येति (เขาย่อมประกอบ) युते (เขาทั้งสองย่อมประกอบ) युวนติ (เขาทั้งหลายย่อมประกอบ) येचि (ท่านย่อมประกอบ) युळे (ท่านทั้งสองย่อมประกอบ) येमि (ข้าพเจ้าย่อมประกอบ) युवे (เราทั้งสองย่อมประกอบ) युमे (เราทั้งหลายย่อมประกอบ) युवा (เขาประกอบแล้ว) ยวित (เขาจะประกอบ) ยวิษยติ (เขาจักประกอบ) येतु (ขอให้เขาประกอบ) युताต (ขอให้เขาประกอบ) येयाต (เขาประกอบแล้ว) อยุตาม (เขาทั้งสองได้ประกอบแล้ว) อยुवन (เขาทั้งหลายประกอบแล้ว) युयाต (เขาอาจประกอบ) ไม่มีการทำวฤทธิในที่นี้ ตามการอธิบายในมหาภาษะว่า “อะไรที่มี ป บ่งความไม่มี ङ และอะไรที่มี ङ จะไม่มี ป” (จึงเป็น) युयाตาม (เขาทั้งสองอาจประกอบ) युयु (เขาทั้งหลายอาจประกอบ) युयाต (ขอให้เขาประกอบ) युयाสตาม (ขอให้เขาทั้งสองประกอบ) युयासु (ขอให้เขาทั้งหลายประกอบ) อยาวิต (เขาประกอบแล้ว) อยวิษยต (เขาพึงประกอบ)

๖๐๔. ข้อว่า लञ् च साकणायनस्यैव |३ |๔ | ๑๑๑| ในที่ศนะของ साकणायनञ् ชุส คือ ตัวแทนที่ของ ฌิ ในข้อ लञ् หลังคำที่ลงท้ายด้วยที่รหสระคือ आ (ดังนั้นจึงเป็น) อยุ หรือ อยาม (เขาทั้งหลายไปแล้ว) ययाต (ข้อ ๔๖๑) (เขาอาจไป) ययाตาม (เขาทั้งสองอาจไป) ययु (เขาทั้งหลายอาจไป) ययाต (ขอให้เขาจงไป) ययासตาม (ขอให้เขาทั้งสองจงไป) ययासु (ขอให้เขาทั้งหลายไป) อยาสิต (เขาไปแล้ว) อยาสยต (เขาจะไป) การผันคำของธาตุเหล่านี้ก็เช่นเดียวกันคือ वा (ไปหรือได้กลิ่น) णा (ส่อง

แสง) ษนา (อาบน้ำ) ศรา (หุง) ทรา (ทุรกันดาล) ปสา (กิน) รา (ให้) ลา (ถือเอา) ทา (ตัด) และ ขยา (สัมพันธ์) คำว่า ขยานี้ถูกทำการประกอบกับปัจจัยศารวธาตุกเท่านั้น

กริยาถัดมาที่จะประกอบคือ วิห (รู้)

๖๐๕. ข้อว่า วิโท ลโฏ วา |๓| ๔ |๘๓| ปัจจัย นล เป็นต้น (ข้อ ๔๒๔) ถูกใช้เป็นตัวเลือกแทนตัวแทนที่ในปรัสไมบทของ ลฏ ซึ่งมาหลัง วิห (รู้) ดังนั้น เวท (เขาย่อมรู้) วิทตะ (เขาทั้งสองยอมรู้) วิทะ (เขาทั้งหลายยอมรู้) เวตถ (ท่านยอมรู้) วิทถะ (ท่านทั้งสองยอมรู้) วิท (ท่านทั้งหลายยอมรู้) เวท (ข้าพเจ้ายอมรู้) วิทว (เราทั้งสองยอมรู้) วิทม (เราทั้งหลายยอมรู้) ในทางเลือกเราได้รูปเป็น เวติ (เขาย่อมรู้) วิตตะ (เขาทั้งสองยอมรู้) วิทนติ (เขาทั้งหลายยอมรู้)

๖๐๖. ข้อว่า อุชวิทชาคฤภโย'นยตรสยาม |๓| ๑ |๓๘| การเพิ่ม อาม ถูกนำมาใช้เป็นทางเลือกหลังคำเหล่านี้คือ อุช (ใหม่) วิห (รู้) และ ชาคฤ (ตื่น) เมื่อมี ลิกฺฏ ตามมา

โดยที่มีการตกลงกันที่อ้างถึงกริยา วิห ว่าลงท้ายด้วยรัสสระ อ (วิห) การทำคุณไม่ถูกแทนที่ (ดังนั้นเราจึงได้) วิทาจการา หรือ วิเวท (เขาย่อมรู้) เวทิตา (เขาจะรู้) เวทิชยติ (เขาจักรู้)

๖๐๗. ข้อว่า วิทา'กรวณตวิตย'นยตรสยาม |๓| ๑ |๔๑| เมื่อ โลฏ มาหลังกริยา วิห จากนั้นการเพิ่ม อาม เป็นทางเลือกที่รวมเข้าไม่บ่อยนัก ไม่มีการแทนที่ของ คุณะ มีการลบ (ลูก) ของ โลฏ และ กริยาคือ กฤ (ทำ) ซึ่งมีสิ้นสุดของบทบอกความจำเป็น ถูกทำให้เชื่อมต่อกัน คนหรือจำนวนเลขทั่วไปคนหนึ่ง ไม่ใช่สิ่งเดียวที่ตั้งใจที่จะบอกล่วงหน้า

ดังนั้นเราอาจได้รูป วิทา'งโรตฺ (ขอให้เขารู้)

๖๐๘. ให้ อุ มาหลังกริยา ตน เป็นต้น (ข้อ ๗๑๙) และหลังกริยา กฤ (ทำ) ข้อนี้ตัดสิทธิ์การประยุกต์ใช้ ศป (ข้อ ๔๑๙)

๖๐๙. ข้อว่า อต อุตุ สารวธาตุเก |๖| ๔ |๑๑๐| ให้รัสสระ อ เป็นตัวแทนที่ของ รัสสระ อ ของกริยา กฤ ซึ่งลงท้ายด้วยปัจจัย อุ (ข้อ ๖๐๘) เมื่อสิ้นสุดลงด้วยสารวธาตุปัจจัย ซึ่งมี ก หรือ ง ตามมา (ดังนั้นจึงเป็น) วิทา'งรวาณิ (ข้อ ๔๒๐) (ขอให้ข้าพเจ้าจงรู้) อเวต (ข้อ ๔๕๘, ๔๘๕ และ ๑๙๙) (เขารู้แล้ว) อวิตตาม (เขาทั้งสองรู้แล้ว) อวิทะ (พวกเขาทั้งหลายรู้แล้ว)

๖๑๐. ข้อว่า ทศจ |๘| ๒ |๗๕| และเมื่อ ลิป ตามมา รุ คือตัวแทนที่ของ ท ของกริยา เมื่อ ท อยู่ท้ายบท (ดังนั้นจึงได้รูป) อเวหะ (ข้อ ๑๑๑) หรือ อเวต (ท่านรู้แล้ว) วิทยาต (เขาอาจรู้) หรือ เขาทิงรู้ วิทยาสตาม (ขอให้เขาทั้งสองยอมรู้) อเวทิต (เขารู้แล้ว) อเวทิชยต (เขาพึงรู้)

กริยา อส (เป็น) ทำรูปเป็น อสติ (เขาย่อมเป็น)

๖๑๑. ข้อว่า ศุนโสรัลโลปะ |๖| ๔ |๑๑๑| ให้มีการลบ อ ของปัจจัย ศนม (ข้อ ๗๑๔) และกริยา อส (เป็น) เมื่อ สารวธาตุปัจจัย ซึ่งมี ก หรือ ง ตามมา ดังนั้น สตะ (ข้อ ๕๓๕) (เขาทั้งสองยอมเป็น) สนติ (เขาทั้งหลายยอมเป็น) อสิ (ข้อ ๔๓๘) (ท่านยอมเป็น) สถะ (ท่านทั้งสองยอมเป็น) สถ (ท่านทั้งหลายยอมเป็น) อสมิ (ข้าพเจ้าย่อมเป็น) สวะ (เราทั้งสองยอมเป็น) สวะ (เราทั้งหลายยอมเป็น)

๖๑๒. ข้อว่า อุปสรรคปราหุรภยามสตรียจประ |๘ |๓ |๘๗| ให้ ษ เป็นตัวแทนที่ของ ส ที่กริยา อส (เป็น) ที่ตามหลังอักษรปรตยาหารใน อน อุปสรรค(ข้อ ๔๗) หรือ หลังคำว่า ปราหุส (อย่างชัดเจน) ซึ่งเป็นอพยยศัพท์ เมื่อ ย หรือสระ อ ตามมา (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) นิษยาตุ (เขาอาจออกไป) ปรนิษนติ (เขาทั้งหลายออกไป) ปราหุษนติ (เขาทั้งหลายยอมปราหุออกมา)

เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เมื่ออักษร ย หรือ สระตามมา” หลักฐานคือ อภิสตะ (เขาทั้งสองยอมเหนือกว่า)

๖๑๓. ข้อว่า อสเตรภูษะ |๒ |๔ |๕๒| ให้ ภู เป็นตัวแทนที่ของกริยา อส (เป็น) เมื่อ มีปัจจัยอารธาตุกตามมา (ดังนั้น จึงเป็น) พภูว (เขาเป็นแล้ว) ภวิตา (เขาจะเป็น) ภวิษยติ (เขาจะเป็น) อสตุ (ให้เขาเป็น) หุตาค (ข้อ ๔๔๔ และ ๖๑๑) (ขอให้เขาเป็น) สตาม (ขอให้เขาทั้งสองเป็น) สนตุ (ให้เขาทั้งหลายจงเป็น)

๖๑๔. ข้อว่า ขวโสเรทฐาวภยาสโลปศจ |๖ |๔ |๑๑๙| ให้มีการเปลี่ยนแปลง เอ ของกริยาที่เรียกว่า ฆุ และ อส เมื่อ หิ ตามมา และให้มีการลบพยงค์ที่ซ้ำกัน จากนั้น จะได้รูปเป็น เอธิ (ท่านจงเป็น) ส ตาค (ขอให้ท่านเป็น) สตม (ขอท่านทั้งสองจงเป็น) สต (ขอท่านทั้งหลายจงเป็น) อساني (ขอให้ข้าพเจ้าจงเป็น) อสาว (ขอให้เราทั้งสองจงเป็น) อสาม (ขอให้เราทั้งหลายจงเป็น) อาสีต (เขาเป็นแล้ว) อาส ตาม (เขาทั้งหลายสองเป็นแล้ว) อาสน (เขาทั้งหลายเป็นแล้ว) สยาค (เขาจงเป็น) สยาคตาม (เขาทั้งสองจงเป็น) สยุชะ (เขาทั้งหลายจงเป็น) ภูยาค (ข้อ ๖๑๓) (ขอให้เขาเป็น) อภุต (เขาเป็นแล้ว) อภ วิษยต (เขาควรเป็น)

กริยา อิ (ไป) ทำรูปเป็น เอติ (ข้อ ๔๐๒) (เขายอมไป) อิตะ (เขาทั้งสองยอมไป)

๖๑๕. ข้อว่า อิโน ยณ |๖ |๔ |๘๑| ให้ ยณ เป็นตัวแทนที่ของธาตุ อิง เมื่อการรวมกันซึ่งเริ่มด้วยสระตามมา ยนติ (เขาทั้งหลายยอมไป)

๖๑๖. ข้อว่า อภยาสสยาสวรรณ |๖ |๔ |๗๘| อียาง และ อุวง คือตัวแทนที่ของ อิ และ อุ ของคำที่ซ้ำเมื่อสระที่ต่างชนิดกันตามมา ดังนั้น อียาย (ข้อ ๔๒๖, ๒๐๒ และ ๒๙) (เขาไปแล้ว)

๖๑๗. ข้อว่า ทิรฆ อิมะ กิติ |๗ |๔ |๖๙| ให้ทิรฆสระเป็นตัวแทนของคำซ้ำของกริยา อิม เมื่อคำแทนที่สำหรับ ลิกฺ ฆ มี ก ตามมา (ดังนั้นจึงเป็น) อียตุชะ (เขาทั้งสองไปแล้ว) อียุชะ (เขาทั้งหลายไปแล้ว) อียยิต หรือ อียถ (ท่านไปแล้ว) เอตา (เขาจะไป) เอษยติ (เขาจะไป) เอตุ (ขอให้เขาไป) ไอต (เขาไปแล้ว) ไอตาม (เขาทั้งสองไปแล้ว) आयन (เขาทั้งหลายไปแล้ว) อียาค (เขาอาจไป) อียาค (ขอให้เขาไป)

๖๑๘. ข้อว่า เอเตรลิจิ |๗ |๔ |๒๔| ให้มีรัสสระในช่องของ อน (อี) ของกริยา อิม ซึ่งมาหลังอุปสรรคเมื่อตัวแทนที่อารธาตุกคือ ลิง ซึ่งมี ก (ข้อ ๔๖๖) ตามมา (ดังนั้นจึงมีรูป) นิรุ + อียาค = นิรียาค (ขอให้เขาไปต่อไป)

ตัวอย่าง อภียาค (ขอให้ไปต่อไป) รัสสระไม่ถูกแทนที่ สำหรับภฏ (๖. ข้อว่า๑. ข้อว่า๘๕) ว่า “อักษรตัวเดียวซึ่งถูกแทนที่จะถูกถือว่าอยู่ท้ายของคำที่อยู่ข้างหน้าและอักษรตัวแรกของคำที่ตามมา”

ไม่นำมาใช้ เมื่อการดำเนินการที่แนะนำขึ้นอยู่กับคำทั้งสองที่อยู่หน้าและคำที่ตามมา ดังนั้นคือ อี ใน อภียาตุ ไม่สามารถถูกถือว่าเป็นส่วนของอุปสรรค และกริยา กฎข้อ ๖๑๘ ไม่นำมาใช้

เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ของ อณ” หลักฐานคือ สม เอยาตุ สเมยาตุ (ของให้เขามา) ที่กฎไม่นำมาใช้ โดยที่กริยาเริ่มด้วย เอจ

๖๑๙. ข้อว่า อิโน คา ลุจि |๒ |๔ |๔๕| ให้ คา แทนที่ของธาตุ อิน เมื่อ ลุจ ตามมา ตามข้อ ๔๗๓ มีการลบ (ลูก) ของ ลิจ (ข้อ ๔๗๒) (จึงเป็น) อคาตุ (เขาไปแล้ว) โัชยต (เขาฟังไป)

กริยาถัดไปที่ผันคำกริยา คือ คี (คิง) (นอน)

๖๒๐. ข้อว่า งะ สารวธาตุเก คุณะ |๗ |๔ |๒๑| ให้ทำคุณะ เป็นตัวแทนที่ของ คี (นอน) เมื่อ มีสารวธาตุกบังจยตามมา เศเต (เขาย่อมนอน) ศยาเต (ข้อ ๒๙) (เขาทั้งสองนอน)

๖๒๑. ข้อว่า คีโง รุจ |๗ |๑ |๖| ให้ รุจ (ร) เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของ อ ของตัวแทนที่ ณ (ข้อ ๔๒๐) หลังกริยา คี (นอน) (ดังนั้นจึงเป็น) เศรเต (เขาทั้งหลายย่อมนอน) เศเช (ท่านย่อมนอน) ศยาเถ (ท่านทั้งสองย่อมนอน) เศธเว (ท่านย่อมนอน) ศเย (ข้าพเจ้าย่อมนอน) เศวเห (เราทั้งสองย่อมนอน) เสมเห (เราทั้งหลายย่อมนอน) ศิศเย (เขานอนแล้ว) ศิศยาเต (เขาทั้งสองนอนแล้ว) ศิศิโร (เขาทั้งหลายนอนแล้ว) ศยิตา (เขาจะนอน) ศยิชยเต (เขาจะนอน) เศตาม (ขอให้เขานอน) ศยิตาม (ขอให้เขาทั้งสองนอน) เศรตาม (ขอให้เขานอน) อเศต (เขานอนแล้ว) อศยิตาม (เขาทั้งสองนอนแล้ว) อเศรต (เขาทั้งหลายนอนแล้ว) ศยิต (เขาอาจนอน) ศยิตาม (เขาทั้งสองอาจนอน) ศยิรณ (เขาทั้งหลายนอน) ศยิชีษฏ (ของเขานอน) อศยิชฎ (เขานอนแล้ว) อศยิชยต (เขาฟังนอน)

กริยาตัวถัดมาที่จะนำมาผันกริยา คือ อี (อิง) (ศึกษา) กริยานี้กับ อี (อิก) (จำ) ไม่เคยมีแยกจากบุรพบท อธิ จึงเป็น อธิเต (เขาย่อมศึกษา) อธิยเต (เขาทั้งสองย่อมศึกษา) อธิยเต (เขาทั้งหลายย่อมศึกษา)

๖๒๒. ข้อว่า คาง ลิกฺวิ |๒ |๔ |๔๙| ให้ คา เป็นตัวแทนที่ของกริยา อี (อิง) (ศึกษา) เมื่อ ลิกฺวิ ตามมา (ดังนั้นจึงเป็น) อธิชเค (เขาศึกษาแล้ว) อธยเตตา (เขาจะศึกษา) อธยชยเต (เขาจะศึกษา) อธิตาม (ให้เขาศึกษา) อธิยิตาม (ให้เขาทั้งสองศึกษา) อธิยิตาม (ขอให้เขาทั้งหลายศึกษา) อธิชว (ท่านย่อมศึกษา) อธิยิตาม (ท่านทั้งสองย่อมศึกษา) อธิชวม (ท่านทั้งหลายย่อมศึกษา) อธิชโย (ขอให้เราศึกษา) อธิชยาวไห (ขอให้เราทั้งสองศึกษา) อธิชยามไห (ขอให้เราทั้งหลายศึกษา) อธิชโยต (เขาศึกษาแล้ว) อธิชโยยิตาม (เขาทั้งสองศึกษาแล้ว) อธิชโยยต (เขาศึกษาแล้ว) อธิชโยถะ (ท่านศึกษาแล้ว) อธิชโยยิตาม (ท่านทั้งสองศึกษาแล้ว) อธิชยวม (ท่านทั้งหลายศึกษาแล้ว) อธิชโยยร (ข้าพเจ้าศึกษาแล้ว) อธิชโยยวิ (เราทั้งสองศึกษาแล้ว) อธิชโยยมิ (เราทั้งหลายศึกษาแล้ว) อธิชยิต (เขาอาจศึกษา) อธิชยิตาม (เขาทั้งสองอาจศึกษา) อธิชยิรณ (เขาทั้งหลายอาจศึกษา) อธิชยิชฎ (ขอให้เขาศึกษา)

๖๒๓. การแทนที่ของ คา (ข้อ ๖๒๒) ในช่องของ อี (อิง) (ศึกษา) ถูกทำเป็นทางเลือก เมื่อ ลุจ และ ลจฺจ ตามมา

๖๒๔. ข้อว่า คางกุฎาภิภโย'ณณินจิต |๑| ๒| ๑| คำที่เพิ่มเข้ามา ไม่มี ญ หรือ ณ จะถูกพิจารณาให้มี ง (ข้อ ๔๖๗) เมื่อมาหลัง คา (ข้อ ๖๒๒) และ กริยา กุฎ (ถูกขโมย) เป็นต้น

๖๒๕. ข้อว่า ชุมาสถาคาปาขหาติสำ หลิ |๖| ๔| ๖๖| เมื่ออารธธาตูกบัจจยซึ่งเริ่มต้นด้วยพยัญชนะ และทำให้แตกต่างโดย กุ หรือ ง ตามมา จากนั้นให้ทำที่รชสระ อี เป็นตัวแทนที่ของที่รชสระคือ อา ของกริยาที่เรียกว่า ชุ และ มา (วัด) ษฐา (ยื่น) คา (ศึกษา) ปา (ตี) หา (ละ) และ โษ (ทำลาย) (ดังนั้นจึงมีรูป) อธยคิษฏ (ข้อ ๖๒๓) หรือ อธิษฏ (ข้อ ๒๑๘) (เขาศึกษาแล้ว) อธยคิษยต (ข้อ ๖๒๓) หรือ อธิษยต (เขาคอร์ไป)

กริยา ทะ (ทุท) (รีदन) ทำรูปเป็น โทคธิ (เขารีดนม) ทุคธะ (เขาทั้งสองรีदन) ทุหนติ (เขาทั้งหลายรีदन) โธกชิ (ท่านรีदन) หรือ มีคำสิ้นสุดของอาत्मเนบ ทุคธะ (เขาย่อมรีदन) ทุหาเต (เขาทั้งสองรีदन) ทุหเต (เขาทั้งหลายรีदन) ตุกษะ (ท่านย่อมรีदन) ทุหาเถ (ท่านทั้งสองย่อมรีदन) ธถคธเว (คุณทั้งหลายย่อมรีदन) ทุเห (ข้าพเจ้ารีदन) ทุหเว (เราทั้งสองย่อมรีदन) ทุหมเห (เราทั้งหลายรีदन) ทุโท หรือ ทุทุเห (เขารีดนมแล้ว) โทคธา (เขาจะรีदन) ธษยติ หรือ โธกษยเต (เขัจกรีदन) โทคธ (ขอให้เขารีดนม) ทุคธาต (ขอให้เขารีดนม) ทุคธาม (ขอให้เขาทั้งสองรีदन) ทุหนตุ (ขอให้เขาทั้งหลายรีदन) ทุคธิ (ท่านรีदन) ทุคธม (ขอให้ท่านทั้งสองรีदन) ทุคธ (ท่านทั้งหลายย่อมรีदन) โทหานิ (ขอให้ข้าพเจ้ารีदन) ทุคธาม (ขอให้เขารีดนม) ตุกษว (ท่านรีदन) ทุหาถาม (ขอให้คุณทั้งสองรีदन) ตุคธวม (ท่านย่อมรีदन) โทไห (ขอให้ข้าพเจ้ารีदन) โทหาเว (ขอให้ท่านทั้งสองย่อมรีदन) โทหามเว (ขอให้เราทั้งหลายรีदन) อโธก (เขารีดนมแล้ว) อทุคธาม (เขาทั้งสองรีदनแล้ว) อทุหน (เขาทั้งหลายรีदनแล้ว) อโทหม (ข้าพเจ้ารีदनแล้ว) อทุคธ (เขารีดนมแล้ว) อทุหาตาม (เขาทั้งสองรีदनแล้ว) อทุहत (เขาทั้งหลายรีदनแล้ว) อตุคธวม (ท่านรีदनแล้ว) ทุหยาต (เขาอาจรีदन) ทุหิต (เขาคอร์รีदन)

๖๒๖. ข้อว่า ลิงสิจาวาตมเนปเทษะ |๑| ๒| ๑๑| การแทนที่ ลิง (ข้อ ๔๕๙) และ สิจ (ข้อ ๔๗๒) ซึ่งมาหลังพยัญชนะที่รวมกับ อิก เมื่อปัจจยอาत्मเนบถูกนำมาใช้ ถูกถือว่าเป็น ก ซึ่งบ่งความ (ข้อ ๔๖๗) ดังนั้นคุณจะไม่ถูกแทนที่ (เราจึงได้รูป) ตุกษิษฏ (ขอให้เขารีดนม)

๖๒๗. ข้อว่า สล อิกุปธาหนีฏะ กสสะ |๓| ๑| ๔๕| หลังกริยานั้นซึ่งลงท้ายด้วย สล ซึ่งมี อิก สำหรับอักษรที่อยู่ก่อนหลังสุด และไม่ต้องทำการรวม อิกฺ ให้ กส เป็นตัวแทนที่ของ จลิ (ดังนั้นจึงได้รูป) อตุกษต (เขารีดนมแล้ว)

๖๒๘. ข้อว่า ลุควา พุพิทิลิหคฺหามาตมเนปเท ทนตये |๗| ๓| ๗๓| เมื่อ ปัจจยอาत्मเนบ ซึ่งเริ่มต้นด้วยพยัญชนะทันตชะ ตามมา ให้มีการลบ (ลุก) ของ กส (ข้อ ๖๒๗) ของกริยาเหล่านี้คือ พุ (รีदन) ทิห (เลีย) และ คห (คลุม) ดังนั้นเราจึงได้รูป อทุคธ หรือ อตุกษต (เขารีดนมแล้ว)

๖๒๙. ข้อว่า กสสยาจิ |๗| ๓| ๗๒| มีการลบ (โลบ) ของ กส (ข้อ ๖๒๗ และ ๒๗) เมื่อ ปัจจยอาत्मเนบ ซึ่งเริ่มต้นด้วย อจ ตามมา (ดังนั้นจึงมีรูป) อตุกษาตาม (เขาทั้งสองรีदनแล้ว) อตุกษนต (เขา

ทั้งหลายรیدنมแล้ว) อหุคธาะ หรือ อหุคธาะ (ท่านรیدنมแล้ว) อหุคธากาม (ท่านทั้งสองรیدنมแล้ว) อหุคธวม หรือ อหุคธวม (ท่านทั้งหลายรیدنมแล้ว) อหุคธิ (ข้าพเจ้ารیدنมแล้ว) อหุคธาวติ (เราทั้งสองรیدنมแล้ว) อหุคธามติ (เราทั้งสองรیدنมแล้ว) อหุคธามติ (เราทั้งหลายรیدنมแล้ว) อโหคษยต (เขาพึงรیدنม)

ในทางเดียวกัน กริยา ทิห (ทิห) (สั่งสม) กริยา ลิห (เลีย) ทำรูปเป็น เลหิ (เขาย่อมเลีย) ลิหะ (เขาทั้งสองย่อมเลีย) ลิหนติ (เขาทั้งหลายย่อมเลีย) เลกษิ (ท่านเลียแล้ว) หรือ ลิเฒ (ข้อ ๕๔๓) (เขาย่อมเลีย) ลิหาเต (เขาทั้งสองย่อมเลีย) ลิหเต (เขาทั้งหลายย่อมเลีย) ลิกษะ (ท่านเลียแล้ว) ลิหาเถ (ท่านทั้งสองย่อมเลีย) ลีฉเว (ท่านทั้งหลายย่อมเลีย) ลีเลห หรือ ลีลิเห (เขาเลียแล้ว) เลตมาสิ หรือ เลตมาเส (ท่านจะเลีย) เลกษยติ หรือ เลกษยเต (เขาจะเลีย) เลตฺ (เขาจงเลีย) ลีตมาต (ขอให้เขาเลีย) ลีตมาม (ให้เขาเลีย) ลิหนตุ (ให้เขาทั้งหลายเลีย) ลีตฺ (ข้อ ๔๔๗) (ขอให้ท่านจงเลีย) เลหานิ (ให้ข้าพเจ้าเลีย) หรือ ลีตมาม (ให้เขาเลีย) อเลต หรือ อเลช (เขาเลียแล้ว) อลิกษต หรือ อลิกษต หรือ อลีต (เขาเลียแล้ว) อเลกษยต หรือ อเวกษยต (เขาพึงเลีย)

กริยาตัวต่อมาที่จะประกอบคือ พรุ (พรุง) (พูดอย่างเหมาะสม)

๖๓๐. ข้อว่า พรุวะ ปรณจนามาหิต อาโห พรุวะ |๓ |๔ |๘๔| การแจกวินักติอาชยต ๕ ข้อแรก มี ติป เป็นต้น ที่แทนที่สำหรับ ลฎ ซึ่งมาหลังกริยา พรุ (พูด) อาจจะมี ณล เป็นต้น เป็นทางเลือก คือว่า อาห ซึ่งเป็นตัวแทนที่ในเวลาเดียวกันในวรรค พรุ (ดังนั้นจึงเป็น) อาห (เขาย่อมกล่าว) อาหตุ (เขาทั้งสองย่อมพูด) อาหุ (เขาทั้งหลายย่อมพูด)

๖๓๑. ข้อว่า อาหสยถะ |๘ |๒ |๓๕| แห่ง อาห (ข้อ ๖๓๐) มี ฤ เมื่อ ณล ตามมา จากนั้นก็มีการเปลี่ยนของ ฤ เป็น จรุ ตามข้อ ๕๐ และเราจึงได้ อาตถ (ท่านกล่าวแล้ว) อาหตุ (ท่านทั้งสองย่อมกล่าว)

๖๓๒. ข้อว่า พรุว อีฏ |๗ |๓ |๔๓| อีฏ คือการรวมคำของปัจจัยซึ่งเริ่มต้นด้วยพยัญชนะและถูกทำให้แตกต่างโดย ป มาหลังกริยา พรุ (พูด) (ดังนั้นจึงเป็น) พรวิติ (เขาย่อมพูด) พรุต (เขาทั้งสองย่อมพูด) พรวุนติ (เขาทั้งหลายย่อมพูด) พรุเต (เขาย่อมพูด) พรวาเต (เขาทั้งสองย่อมพูด) พรวเต (เขาทั้งหลายย่อมพูด)

๖๓๓. ข้อว่า พรวโ วจि |๒ |๔ |๕๓| ธาตุ วจ คือคำแทนที่ของ พรุ (พูด) เมื่อมีอารธธาตุปัจจัยตามมา (ดังนั้นจึงเป็น) อูวจ (เขาพูดแล้ว) อูจตุ (เขาทั้งสองพูดแล้ว) อูจ (เขาทั้งหลายพูดแล้ว) อูวจิ หรือ อวฤ (ท่านพูดแล้ว) อูเจ (เขาพูดแล้ว) วฤตา (เขาจะพูด) วฤศยติ หรือ วฤศยเต (เขาจะพูด) พรวิตุ (เขาจงพูด) พรวิตาต (ขอให้เขาพูดเถิด) พรวิตาม (เขาทั้งสองจงพูด) พรวินตุ (เขาทั้งหลายจงพูด) พรวิ (ท่านจงพูด) พรวาณิ (ขอให้ข้าพเจ้าจงพูด) พรวิตาม (ขอให้เขาพูดเถิด) พรวโ (ขอให้ข้าพเจ้าพูดเถิด) อพรวิต (เขาพูดแล้ว) อพรวุต (เขาได้พูดแล้ว) พรวียาต หรือ พรวิต (เขาอาจพูด) อูจยาต หรือ วฤศษุ (ขอให้เขาพูด)

๖๓๔. แห่ง จฤ จะมี อง หลังกริยา อสุ (ขว้าง) วจ (พูด) และ ขยา (พูด)

๖๓๕. ข้อว่า วจ อุม |๗ |๔ |๒๐| เมื่อ อก (ข้อ๖๓๔) ตามมา ให้ อุม เป็นคำเพิ่มเข้ามาของกริยา วจ (พูด) (ดังนั้นจึงเป็น) อโวจต (เขาพูดแล้ว) อวกศยต หรือ อวกศยต (เขาฟังพูด)

๖๓๖. “และกริยาในรูปที่แสดงนัยโดยข้อว่า จพกริต” กล่าวคือ ที่สุดของสิ่งที่ปัจจัย ุง ได้วางทับโดยการการว่าง (ลูก) จะถูกถือว่าเป็นของหมวดที่สองของกริยา “อท เป็นต้น” (ข้อ ๕๘๙)

กริยา อูรณ (อูรณง) (คลุม) คือคำถัดไปที่จะแจก

๖๓๗. ข้อว่า อูรโรเตรวิภาษา |๗ |๓ |๙๐| เมื่อมีปัจจัยอารธาตูกตามมาซึ่งเริ่มด้วยพยัญชนะและถูกทำให้แตกต่างโดย ป ซึ่งบ่งความ จากนั้นให้มีการทำวฤทธิเป็นตัวเลือกซึ่งเป็นตัวแทนที่ของกริยา อูรณ (คลุม) (ดังนั้นจึงเป็น) อูรณาติ อูรณติ (เขาย่อมคลุม) อูรณตะ (เขาทั้งสองย่อมคลุม) อูรณวนติ (เขาทั้งหลายย่อมคลุม) อูรณเต (เขาย่อมคลุม) อูรณวาเต (เขาทั้งสองย่อมคลุม) อูรณวเต (เขาทั้งหลายย่อมคลุม)

๖๓๘. “ควรระบุว่ กริยา อูรณ ไม่ได้มี อาม” (ข้อ ๕๔๖)

๖๓๙. ข้อว่า น นทราระ สโยคาทยะ |๖ |๑ |๓| อักษรคือ น, ท และ ร ซึ่งตามสระและคำมีอยู่ก่อนในพยัญชนะสนธิ ไม่ถูกทำให้เป็นสอง แต่มีการทำซ้ำคำที่พยางค์ ญ เท่านั้น (เราจึงได้รูปเป็น) อูรณฺนาว (เขาคคลุมแล้ว) อูรณฺนุตะ (เขาทั้งสองคลุมแล้ว) อูรณฺนุวะ (เขาทั้งหลายคลุมแล้ว)

๖๔๐. ข้อว่า วิภาโซรโณะ |๑ |๒ |๓| ปัจจัยซึ่งเริ่มด้วยการเพิ่มคำ อิฏ อาจถือเป็นทางเลือกว่ามี ง ซึ่งบ่งความ (ข้อ ๔๖๗) เมื่อมาหลังกริยา อูรณ (คลุม) (ดังนั้นจึงเป็น) อูรณฺนุวิท หรือ อูรณฺนุวิท (ท่านคลุมแล้ว) อูรณฺนุวิตา หรือ อูรณฺนุวิตา (เขาจะคลุม) อูรณฺนุวิชยติ หรือ อูรณฺนุวิชยติ (เขาจักคลุม) อูรณฺนุตุ หรือ อูรณฺนุตุ (เขาจงคลุม) อูรณฺนุวานิ (ขอให้ข้าพเจ้าคลุม) อูรณฺนุไว (ขอให้ข้าพเจ้าคลุมเถิด)

๖๔๑. ข้อว่า คุโณ'ปฤกเต |๗ |๓ |๙๑| เมื่อมีอารธาตูกปัจจัยตามมาซึ่งประกอบด้วยอักษรเพียงตัวเดียวที่เริ่มต้นด้วยพยัญชนะและถูกทำให้แตกต่างด้วย ป ซึ่งบ่งความ จากนั้นให้ถือเอาคุณะเป็นตัวแทนที่ของกริยา อูรณ (คลุม) (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) เอารฺโณต (เขาคคลุมแล้ว) เอารฺโณะ (ท่านคลุมแล้ว) อูรณฺยต (เขาอาจคลุม) อูรณฺยาะ (คุณอาจคลุม) อูรณฺวิท (เขาอาจคลุม) อูรณฺยต หรือ อูรณฺวิษฏ หรือ อูรณฺวิษฏ (ขอให้เขาคคลุม)

๖๔๒. ข้อว่า อูรโณเตรวิภาษา |๗ |๒ |๖| เมื่อ สิจ (ข้อ๔๗๒) ตามมานำหน้าด้วย อิฏ (ข้อ ๔๓๓) การสิ้นสุดของปรัสไมบทถูกนำมาใช้ จากนั้น ให้ทำวฤทธิคือตัวแทนที่ของกริยา อูรณ (คลุม) ทางเลือกอื่นการทำคุณะเป็นตัวแทนที่ (ดังนั้นจึงได้รูป) เอารฺณาวิต (ข้อ๔๘๐) หรือ เอารฺณวิท หรือ เอารฺณวิษฏ (ข้อ ๔๒๐) (เขาคคลุมแล้ว) เอารฺณวิษยต หรือ เอารฺณวิษยต (เขาฟังคลุม)

การแจกวิภักติอาชยตที่สองของกริยา อท เป็นต้น เพียงเท่านี้

กริยาตัวแรกในวิภักติที่สามคือ หุ (บูชาหรือกิน)

๖๔๓. ให้ ศลฺ เป็นตัวแทนที่ในช่องของ ศป (ข้อ ๔๑๙) หลังกริยา หุ เป็นต้น

๖๔๔. ชื่อว่า ศเลา |๖ |๑ |๑๐| เมื่อมี ศลฺ มี ๒ อย่างในวิภักติอาชยาตของกริยาธาตุ (คือธาตุทำให้เป็นสอง) (ตั้งนั้นจึงมีรูปเป็น) ชุโหติ (ข้อ ๔๘๘ และ ๔๒๐) (เขาย่อมบวชชายัญ) ชุหุตะ (ข้อ ๕๓๕) (เขาทั้งสองยอมบวชชายัญ)

๖๔๕. ชื่อว่า อทภยสตาต |๗ |๑ |๔ | มี ๑๓ ในวิภักติของ ฌ หลังกริยาที่ทำซ้ำ ตามข้อ ๕๓๖ ซึ่งตัดสิทธิ์ข้อ ๒๒๐ สรรกั้งถูกแทนที่สำหรับท้ายของธาตุ และเราจึงได้ ชุหฺวติ (เราทั้งหลายยอมบวช)

๖๔๖. ชื่อว่า ภีหฺริภฤหฺรฺวา ศลฺวจจ |๓ |๑ |๓๙| อาม อาจเป็นตัวเลือกที่จะถูกเพิ่มเข้ามา เมื่อ ลิกฺมา หลังกริยาเหล่านี้คือ ภี (กลัว) หฺริ (ละอาย) ภฤ (เลี้ยงดู) และ หุ (บวช) และ เมื่อ อาม ถูกเพิ่มเข้ามาจะส่งผลต่อเมื่อมี ศลฺ (ตั้งนั้นจึงมีรูป) ชุหฺวจาการ หรือ ชุหฺวาหะ (เขาย่อมบวชชายัญแล้ว) โหตา (เขาจะบวชชายัญ) |โหษยติ (เขาจะบวชชายัญ) ชุโหตุ (ขอให้เขาย่อมบวช) ชุหฺตาด (ขอให้เขาย่อมบวชชายัญ) ชุหฺตาม (ขอให้เขาทั้งสองบวชชายัญ) ชุหฺวตุ (ขอให้เขาทั้งหลายบวชชายัญ) ชุหฺติ (ท่านจงบวชชายัญ) ชุหฺวานิ (ขอให้ข้าพเจ้าบวชชายัญ) อชุโหต (เขาย่อมบวชชายัญแล้ว) อชุหฺตาม (เขาทั้งสองบวชชายัญแล้ว)

๖๔๗. ชื่อว่า ชุสิ จ |๗ |๓ |๘๓| และเมื่อ ชุส (ข้อ ๔๘๑) ซึ่งเริ่มด้วยสระ ตามมา จากนั้นการทำคุณจะเป็นตัวแทนที่ของฐานของการแจกวิภักติที่ลงท้ายด้วยสระ อิก (ตั้งนั้นเราจึงได้) อชุหฺหะ (เขาทั้งหลายบวชชายัญแล้ว) ชุหฺยาด (เขาอาจบวชชายัญ) หฺยาด (ขอให้เขาย่อมบวชชายัญ) อหะษิต (เขาย่อมบวชชายัญแล้ว) อโหษยต (เขาควรบวชชายัญ)

กริยา ภี (งิภี) (กลัว) ทำรูปเป็น พิภเถติ (ข้อ ๖๔๔) (เขาย่อมกลัว)

๖๔๘. ชื่อว่า ภีโย'นฺยตรสฺยาม |๖ |๔ |๑๑๕| เมื่อ สารวธาตูกบัจจยตามมาซึ่งเริ่มต้นด้วยพยัญชนะและมี ก หรือ ง (ข้อ ๕๓๕) อี อาจใช้เป็นตัวเลือกในการแทนที่กริยา ภี (กลัว) (ตั้งนั้นจึงเป็นรูป) พิภิตะ หรือ พิภิตะ (เขาทั้งสองยอมกลัว) พิภยติ (เขาทั้งหลายยอมกลัว) พิภยจาการ หรือ พิภาย (เขากลัวแล้ว) ภเถตา (เขาจะกลัว) ภษยติ (เขาจักกลัว) พิภตุ (ขอให้เขากลัว) พิภิตาด หรือ พิภิตาด (ขอให้ข้าพเจ้ากลัว) อพิภตุ (เขากลัวแล้ว) พิภยาด หรือ พิภยาด (เขาอาจกลัว) ภียาด (ขอให้เขากลัว) อภีษิต (เขากลัวแล้ว) อภษยต (เขาพึงกลัว)

กริยา หฺริ (ละอาย) ทำให้เป็นรูป ชิหฺเรติ (ข้อ ๖๔๔) (เขาย่อมละอาย) ชิหฺริตะ (เขาทั้งสองยอมละอาย) ชิหฺริยติ (เขาทั้งหลายยอมละอาย) ชิหฺรยจาการ (ข้อ ๖๔๖) หรือ ชิหฺราย (เขาละอายแล้ว) หฺเรตา (เขาจะละอาย) หฺเรษยติ (เขาจักละอาย) ชิหฺเรตุ (ขอให้เขาละอาย) อชิหฺเรต (เขาได้ละอายแล้ว) ชิหฺริยาด (เขาอาจละอาย) หฺริยาด (ขอให้เขาละอาย) อหฺไรษิต (เขาได้ละอายแล้ว) อหฺเรษยต (เขาพึงละอาย)

๖๔๙. ชื่อว่า อรติปิปรตุโยศจ |๗ |๔ |๗๗| เมื่อ มี ศลฺ (ข้อ ๖๔๓) ให้ อี เป็นตัวแทนที่ของสระของคำซ้ำของกริยา ฤ (ไป) และ ปรี (เติมเต็ม) (ตั้งนั้นจึงเป็น) ปิปรติ (เขาย่อมเติมเต็ม)

๖๕๐. ชื่อว่า อุโหษจฺยุปฺรวสย |๗ |๑ |๑๐๒| ให้มี อุ ในช่องของวิภักติอาชยาตซึ่งลงท้ายด้วย ฤ นำหน้าโดยพยัญชนะที่เกิดจากริมฝีปากซึ่งเป็นส่วนของฐานการแจกวิภักติ

๖๕๑. ข้อว่า หลี จ |๘ |๒ |๗๗| และเมื่อพยัญชนะตามมา ที่รหสสระเป็นตัวแทนที่ของสระ อิก ซึ่งเป็นอักษรที่มีก่อนลำดับหลังสุดของกริยาซึ่งลงท้ายด้วย รุ หรือ ว (ดังนั้นจึงเป็น) ปิปรุตะ (เขาทั้งสองยอมเต็มเต็ม) ปิปรุติ (เขาทั้งหลายยอมเต็มเต็ม) ปปร (เขาเต็มเต็มแล้ว)

๖๕๒. ข้อว่า ศกฤทฤปรำ หรสโว วา |๗ |๔ |๑๒| เมื่อตัวแทนที่ของ ลิกฺ ซึ่งมิ กุ ซึ่งบ่งความตามมา รหสสระคือตัวแทนที่ที่เป็นตัวเลือกของ ศฤ (ทำร้าย) ทฤ (ร้องไห้) และ ปฤ (เต็มเต็ม) ปปรุตะ (เขาทั้งสองเต็มเต็มแล้ว)

๖๕๓. ข้อว่า ฤจฺจตยฤตาม |๗ |๔ |๑๑| เมื่อ ลิกฺ ตามมา การทำคุณะคือตัวแทนที่ของกริยา ฤจฺจ (ไป) ซึ่งเป็นของวิภक्तिที่หก (ตุท เป็นต้น ข้อ ๖๕๓) และกริยา ฤ (ไป) และของคำที่ลงท้ายด้วยที่รหสสระ ฤ (ดังนั้นจึงเป็น) ปปรุตะ (เขาทั้งสองเต็มเต็มแล้ว) ปปุระ (เขาทั้งหลายเต็มเต็มแล้ว)

๖๕๔. ข้อว่า วฤโต ยา |๗ |๒ |๓๘|อาจมีที่รหสสระโดยทางเลือกในช่องของการรวมกับ อิกฺ (ข้อ ๔๓๓) ซึ่งมาหลังกริยา วฤจ (รับใช้) และ วฤถ (เลือก) และคำที่ลงท้ายด้วยที่รหสสระ ฤ แต่ไม่เป็นอย่างนั้น เมื่อ ลิกฺ ตามมา (ดังนั้นจึงมีรูปเป็น) ปรีตา หรือ ปรีตา (เขาจะเต็มเต็ม) ปรีษยติ หรือ ปรีษยติ (เขาจะเต็มเต็ม) ปิปรุตุ (ขอให้เขาเต็มเต็ม) อปิปะ (เขาเต็มเต็มแล้ว) อปิปรุตาม (เขาทั้งสองเต็มเต็มแล้ว) อปิปุระ (เขาทั้งหลายเต็มเต็มแล้ว) ปิปุระยตุ (เขาอาจเต็มเต็ม) ปุระยตุ (ขอให้เขาเต็มเต็ม) อปารีต (เขาเต็มเต็มแล้ว)

๖๕๕. ข้อว่า ลิจิ จ ปรสโมปะเทษุ |๗ |๒ |๔๐| เมื่อ ลิจิ (ข้อ ๔๗๒) ตามมา และการลงท้ายที่เป็นปรสโมปะเทษุ ยังไม่มีที่รหสสระในช่องของการรวมกัน อิกฺ (ข้อ ๖๕๔) (ดังนั้นจึงเป็น) อปาริชฎาม (เขาทั้งสองเต็มเต็มแล้ว) อปรีษยตุ หรือ อปรีษยตุ (เขาพึงเต็มเต็ม)

๖๕๖. ข้อว่า ชหาเตศจ |๕ |๔ |๑๑๖| และรหสสระคือ อี จะเป็นตัวแทนที่ของกริยา หา (เลิก) เมื่อสารวธาตุกัจจัยตามมา ซึ่งเริ่มด้วยพยัญชนะและมี กุ หรือ ง (ดังนั้นจึงเป็น) ชหิตะ (ข้อ ๕๓๕) (เขาทั้งสองยอมเลิก)

๖๕๗. ข้อว่า อี หลยาโฆะ |๖ |๔ |๑๑๓| ให้ อี เป็นตัวแทนที่ของ อา ที่ ศนา (ข้อ ๗๓๐) ของกริยาที่ทำซ้ำ ไม่เป็นหนึ่งในกริยาเรียกว่า ชู เมื่อปัจจัยสารวธาตุกัจจัยซึ่งมี กุ หรือ ง และเริ่มด้วยพยัญชนะตามมา (ดังนั้นจึงเป็น) ชหิตะ (เขาทั้งสองยอมเลิก)

๖๕๘. ข้อว่า ศนาภยสโตยราตะ |๖ |๔ |๑๑๒|ให้ทำการลบของ อา แห่ง ศนา (ข้อ๗๓๐) และของกริยาที่ทำซ้ำ เมื่อปัจจัยที่มี กุ หรือ ง ตามมา (ดังนั้นจึงเป็น) ชหิติ (ข้อ ๖๕๕) (เขายอมเลิก) ชหา (ข้อ ๕๒๓) (เขาเลิกแล้ว) หาตา (เขาจะเลิก) หาสยติ (เขาจะเลิก) ชหาตุ (ขอให้เขาเลิก) ชหิตาตุ หรือ ชหิตาตุ (ขอให้เขาเลิก)

๖๕๙. ข้อว่า อา จ เหา |๖ |๔ |๑๑๗| และเมื่อ หิ (ข้อ ๔๔๗) ตามมา ตัวแทนที่ของ อา แห่งกริยา หา (เลิก) คือ อา หรือ อี หรือ อี (ดังนั้นจึงเป็น) ชหาหิ หรือ ชหิหิ หรือ ชหิหิ (ท่าจงเลิก) อชหาตุ (เขาเลิกแล้ว) อชหุระ (เขาทั้งหลายเลิกแล้ว)

๖๖๐. ชื่อว่า โลโป ยี |๖ |๔| ๑๑๘| มีการลบ อา ที่กริยา หา (เล็ก) เมื่อมีปัจจัยसारวธาตุซึ่งเริ่มด้วย ย ตามมา (ดังนั้น) ขหายาตุ (เขาอาจเล็ก) แต่เมื่อตัวเพิ่มมาเป็นอาธธาตุกะ จากนั้น เอ ถูกแทนที่ตามข้อ ๕๒๕ จึงได้รูป เหยาตุ (ขอให้เขาเล็ก) อหาสீต (เขาเล็กแล้ว) อหาสยต (เขาฟังเล็ก)

กริยา มา (มาง) (วัด หรือ วัดด้วยเสียง) คือกริยาถัดไปจะนำมาประกอบ

๖๖๑. ชื่อว่า ภฤณามิต |๗ |๔ |๗๖| เมื่อมี ศฺล (ข้อ ๖๔๓) ให้ทำ อิ เป็นตัวแทนที่ของกริยาของพยางค์ ที่ทำซ้ำของกริยาเหล่านี้คือ ภฤ (เลี้ยงดู) มา (วัด) และ หา (โอหาง) (ไป) (ดังนั้น) มิมีเต (เขาย่อมวัด) มิ มาเต (เขาทั้งสองย่อมวัด) มิมีเต (เขาทั้งหลายย่อมวัด) มเม (เขาวัดแล้ว) มาตา (เขาจะวัด) มาสยเต (เขาจักวัด) มิมีตาม (ขอให้เขาวัด) อมิมีต (เขาวัดแล้ว) มิมีต (เขาอาจวัด) มาสีษฏ (ขอให้เขาวัด) อมาสต (เขาวัดแล้ว) อมาสยต (เขาควรวัด)

กริยา หา (โอหาง) (ไป) ทำรูปเป็น ชิหีเต (ข้อ ๖๕๗) (เขาย่อมไป) ชิหาเต (เขาทั้งสองย่อมไป) ชิหเต (เขาทั้งหลายย่อมไป) ชห (เขาไปแล้ว) หาดา (เขาจะไป) หาษยเต (เขาจะไป) ชิหิตาม (ขอให้เขาไป) อชิหิต (เขาไปแล้ว) ชิหิต (เขาอาจไป) หาษีษฏ (ขอให้เขาไป) อหาสต (เขาไปแล้ว) อหาสยต (เขาฟังไป)

กริยา ภฤ (พฤฤ) หมายถึง ทรงไว้ หรือ ดูแล (จึงเป็นรูป) พิภฤติ (เขาย่อมดูแล) พิภฤตะ (เขาทั้งสองย่อมดูแล) พิภฤติ (เขาทั้งหลายย่อมดูแล) พิภฤเต (เขาย่อมดูแล) พิภรธาเต (เขาทั้งสองย่อมดูแล) พิภรเต (เขาทั้งหลายดูแล) พิภร่าจการ หรือ พภาร (เขาดูแลแล้ว) พภรธ (ท่านดูแลแล้ว) พภฤว (เราทั้งสองดูแลแล้ว) พิภร่าจกเร หรือ พภเร (เขาดูแลแล้ว) ภรธา (เขาจะดูแล) ภริษยติ หรือ ภริษยเต (เขาจะดูแล) พิภรตุ (ขอให้เขาดูแล) พิภรานิ (ขอให้เขาดูแล) พิภฤตาม (ขอให้เขาดูแล) อพิภระ (เขาดูแลแล้ว) อพิภฤตาม (เขาทั้งสองดูแลแล้ว) อพิภระ (เขาทั้งหลายดูแลแล้ว) พิภฤยาตุ หรือ พิภริต (เขาอาจดูแล) ภริยาตุ หรือ ภฤษีษฏ (ขอให้เขาจงดูแล) อภารษีต หรือ อภฤต (เขาดูแลแล้ว) อภริษยต หรือ อภริษยต (เขาฟังดูแล)

กริยา ทา (ทฤท) เป็นไปในความให้ (จึงมีรูปเป็น) ททาติ (เขาย่อมให้) ทตตะ (เขาทั้งสองย่อมให้) ททติ (เขาทั้งหลายย่อมให้) ทตเต (เขาย่อมให้) ททาเต (เขาทั้งสองย่อมให้) ททเต (เขาทั้งหลายย่อมให้) ททา หรือ ทเท (เขาให้แล้ว) ททาตา (เขาจะให้) ทาสยติ หรือ ทาสยเต (เขาจะให้) ททาตุ (เขาจงให้)

๖๖๒. ชื่อว่า ทาธา ขวทาป |๑ |๑ |๒๐| ให้ธาตุในรูปของ ทา (ให้) โท (ตัด) และ เท (ป้องกัน) และ ของรูป ธา (ถือ) (คือ ธา และ เธ (ตี๋ม) เป็นคำพิเศษของ ทา (ทาป) (ตัด) และ โท (ไทป) (ชำระ) เรียกว่า ชฺ ตามข้อ ๖๑๔ การแทนที่ของ เอ ถูกนำมาใช้ เมื่อ หิ ตามหลัง ชฺ ดังนั้นจึงเป็น เทหิ (ท่านจงให้) ทตตม (ข้อ ๖๕๘) (ท่านทั้งสองจงให้) อททาตุ หรือ อทตต (เขาให้แล้ว) ทหยาตุ หรือ ทหิต (เขาอาจให้) เทยาตุ (ข้อ ๕๒๕) หรือ ทาศีษฏ (ข้อ ๕๕๘) (ขอให้เขาให้) อทาตุ (ข้อ ๔๗๓) (เขาได้ให้แล้ว) อทาตาม (เขาทั้งสองได้ให้แล้ว) อหุ (ข้อ ๕๒๔) (เขาทั้งหลายให้แล้ว)

๖๖๓. ชื่อว่า สภาหฺวโรจจ |๑ |๒ |๑๗ | และ รัสสสระ อี จะเป็นตัวแทนที่สุดท้ายของ ชฺฐา (ยีน) และ ของกริยาที่เรียกว่า ชฺ (ข้อ ๖๖๒) และ ลิจ จะเป็นเหมือนกับมี ก ซึ่งบ่งความ เมื่อลงท้ายด้วยอา ตมเนบตฺถุกนำมาใช้ ดังนั้น ธาตุที่ลงท้ายด้วยรัสสสระ เราจึงได้ อทิต (ข้อ ๕๘๒) (เขาให้แล้ว) อทาสยต (เขาควรให้) อทาสยต (เขาควรให้)

กริยา ธา (ชฺฐาณ) (ทรงไว้หรือบำรุง) เป็นรูป ทธาติ (เขาย่อมทรงไว้)

๖๖๔. ชื่อว่า ทสฺตโถศจ |๘ |๒ |๓๘ | ให้มี ภาษ ในช่อง พศ ของกริยาที่ทำซ้ำคือ ธา (ทรงไว้) ซึ่งลงท้าย ด้วย ฌษ เมื่อ ต หรือ ถ และ ส หรือ ธฺ ตามมา (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) ธตตะ (เขาทั้งสองทรงไว้) ทธติ (เขาทั้งหลายทรงไว้) ทธาสี (ท่านทรงไว้) ธตตะ (ท่านทั้งสองทรงไว้แล้ว) ธตเต (เขาย่อมถือ) ทธাতে (เขาทั้งสองยอมทรงไว้) ทธเต (เขาทั้งหลายยอมทรงไว้) ธตเส (ท่านทรงไว้แล้ว) ธทฺเว (ท่านทั้งหลาย ทรงไว้) ตามข้อ ๖๑๔ เมื่ หิ ตามมา เอ เป็นตัวแทนที่สุดท้ายสำหรับสระของธาตุ ซึ่งเป็น ชฺ (ข้อ ๖๖๒) และ การทำซ้ำจะถูกลบ (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) เอห (ท่านจงทรงไว้) อทต (เขาถือไว้แล้ว) อตต (เขาได้ถือไว้ แล้ว) ทยต หรือ ทธิต (เขาอาจทรงไว้) เอยต หรือ ธาสีชฺญ (ขอให้เขาทรงไว้) อธต หรือ อธิต (เขา ถือเอาแล้ว) อธาสยต หรือ อธาสยต (เขาพึงทรงไว้)

๖๖๕. “ในด้านพยางค์ อิรุ ใช้เป็นตัวขยายความ”

๖๖๖. ชื่อว่า นิชา ทรยาณำ คุณะ ศฺเลา |๗ |๔ |๗๕ | ให้ทำคุณะเป็นตัวแทนที่สุดท้ายของกริยา สามตัวคือ นิช (ชำระ) วิช (แตกต่างกัน) และ วิช (ขยาย) เมื่อมี ศฺ (ข้อ ๖๔๓) (ดังนั้นจึงมีรูปเป็น) เน เนกฺติ (เขาย่อมชำระ) เนนิกตะ (เขาทั้งสองยอมชำระ) เนนิจติ (เขาทั้งหลายยอมชำระ) เนนิกเต (เขา ย่อมชำระ) นิเนช หรือ นิเนเช (เขาชำระแล้ว) เนกฺตา (เขาจะชำระ) เนกฺษยติ หรือ เนกฺษยเต (เขาจะ ชำระ) เนเนกฺตุ (ขอให้เขาชำระ) เนนิกฺติ (ท่านจงชำระ)

๖๖๗. ชื่อว่า นาภยสฺตสฺยาจิ ปิติ สารวธาตุเก |๗ |๓ |๘๗ | คุณะ ไม่ใช่ตัวแทนที่สุดท้ายของกริยาที่ทำซ้ำซึ่งมี อักษรที่อยู่ก่อนลำดับสุดท้ายที่เสียงเบา เมื่อ สารวธาตุกปัจจัยซึ่งเริ่มด้วยสระ และ มี ป ซึ่งบ่งความ ตามมา (ข้อนี้ถูกตัดสิทธิ์โดยข้อ ๔๘๕ จึงเป็นรูป) เนนิชานิ (ให้เขาชำระ) เนนิกฺตาม (ขอให้เขาชำระ) อเนเนก (เขาชำระแล้ว) อเนนิกฺตาม (เขาทั้งสองชำระแล้ว) อเนนิช (เขาทั้งหลายชำระแล้ว) อเนนิชม (ข้าพเจ้าชำระแล้ว) อเนนิกฺต (เขาชำระแล้ว) เนนียต (เขาอาจชำระ) นิชยต (ขอให้เขาชำระ) เนนิ ชิต (เขาอาจชำระ) นิกฺษีชฺญ (ขอให้เขาชำระ)

๖๖๘. ชื่อว่า อิริโต วา |๓ |๑ |๕๗ | อง คือตัวแทนที่ทางเลือกของ จฺลิ (ข้อ ๔๗๑) หลังกริยาธาตุที่มี อิรุ (ข้อ ๖๖๕) เมื่อที่สุดท้ายที่เป็นปริสไมบตฺถุกนำมาใช้ (ดังนั้นจึงเป็น) อนิชต หรือ อนิกฺษิต หรือ อนิกฺต (เขาชำระแล้ว) อนิกฺษยต หรือ อนิกฺษยต (เขาควรชำระ)

การแจกวิภักติอาขยาดที่สาม คือ หุ เป็นต้น

กริยาของวิภักติอาขยาดที่สี่ คือ ทิว เป็นต้น จะนำมาแจกต่อไป

กริยา ทิว เป็นต้น หมายถึง เล่น, เป็นความพยายามที่จะเหนือกว่า คำขायสิ่งผิดกฎหมาย ส่องสว่าง ยกย่อง รื่นเริง เสียสติ นอน รัก และ ไป

๖๖๙. ข้อว่า ทิวาทิภยะ ศยณฺ |๓ |๑ |๖๙| หลังกริยา ทิว (เล่น) เป็นต้น ให้มี ศยณฺ ข้อนี้ถูกตัดสิทธิ์ ศป (ข้อ ๔๑๙) (ตามกฎข้อ ๖๕๑) สระจะทำเป็นทิวระเมื่อมีพยัญชนะตามหลัง ว และจึงได้รูป ทิวยติ (เขาย่อมเล่น) ทิวเทว (เขาเล่นแล้ว) ทิวิตา (เขาจะเล่น) ทิวิชยติ (เขาจะเล่น) ทิวิตุ (เขาจะเล่น) อทิวิตุ (เขาได้เล่นแล้ว) ทิวเยต (เขาอาจเล่น) ทิวียต (ขอให้เขาเล่น) อทิวิต (เขาเล่นแล้ว) อทิวิชยต (เขาควรเล่น) การแจกคำกริยา ษว (เย็บ) ก็เป็นเช่นเดียวกันอย่างนั้น

กริยา นฤต (นฤตี) ใช้ในความหมาย “โยนร่างกายของคน” คือ “พ้อนรำ” (มีรูปดังนี้) นฤตยติ (เขาย่อมพ้อนรำ) นนรต (เขาพ้อนแล้ว) นนริตา (เขาจะพ้อน)

๖๗๐. ข้อว่า เส’สิจิ กฤตจฤตจฤทตฤทฤตฤตฤต |๗ |๒ |๕๗| อิฏฺ (ข้อ ๔๓๓) คือเป็นคำเพิ่มเข้ามาของ อารธธาตูกบัจจย เมื่อเริ่มต้นด้วยอักษร ส อื่นจาก ส ของ สิจิ ซึ่งมาหลังกริยาเหล่านี้คือ- กฤต (ตัด) จฤต (ทำร้าย) จฤท (จุดไฟ) ตฤท (ฆ่า) และ นฤต (พ้อนรำ) (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) นนรติชยติ หรือ นนรตสยติ (เขาจะพ้อนรำ) นฤตยตุ (เขาจะพ้อน) อนฤตยต (เขาได้พ้อนแล้ว) นฤตเยต (ขอให้เขาพ้อน) นฤตยต (เขาจะพ้อน) อนนรตีต (เขาพ้อนแล้ว) อนนรติชยต หรือ อนนรตสยต (เขาพ้องพ้อน)

กริยา ตรส (ตรส) (กลัว) ตามข้อ ๕๒๐ มีบัจจยคือ ศยณฺ เป็นทางเลือก (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) ตรสยติ หรือ ตรสติ (เขาย่อมกลัว) ตตราส (เขากลัวแล้ว)

๖๗๑. ข้อว่า วา ชฤฎกรมฺจสาม |๖ |๔ |๑๒๔| มีการแทนที่ เอ โดยทางเลือก และลบพยางค์ที่ทำซ้ำ ของกริยาเหล่านี้คือ ชฤ (เติบโตขึ้น) ฤม (หมุนวน) และ ตรส (กลัว) เมื่อ ลิกฺ ซึ่งมี ก บ่งความและ เมื่อ ถลฺ ซึ่งมีการรวมกับ อิฏฺ ตามมา (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) ตเรสตุ หรือ ตตราสตุ (เขาทั้งสองกลัวแล้ว) ตเรสสิ หรือ ตตราสสิ (ท่านกลัวแล้ว) ตราสิตา (เขาจะกลัว)

กริยา โศ (ตัด, เฉือน) จะแจกต่อไป

๖๗๒. ข้อว่า โอะตะ ศยนิ |๗ |๓ |๗๑| ให้ทำการลบ โอ เมื่อ ศยณฺ (ข้อ ๖๖๙) ตามมา (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) ศยติ (เขาย่อมตัด) ศยตะ (เขาทั้งสองย่อมตัด) ศยนติ (เขาทั้งหลายย่อมตัด) ศเศา (เขาตัดตัดแล้ว) ศศตะ (เขาทั้งสองตัดแล้ว) ศศะ (เขาทั้งหลายตัดแล้ว) ศาตา (เขาจะตัด) ศาสยติ (เขาจะตัด)

๖๗๓. ข้อว่า วิภาษา ฆฺราธฺรฺจจฺฉาสะ |๒ |๔ |๗๘| ให้มีการลบ สิจิ โดยทางเลือก (ข้อ ๔๗๒) หลังกริยาเหล่านี้คือ ฆฺรา (ได้กลิ่น) ธ (ดื่ม) โศ (ปอก) โฉ (ตัด) และ โช (ทำลาย) เมื่อการทำรูปศัพท์ถูกนำมาใช้ในปรัสไมบ (จึงเป็น) อศาต (เขาปอกแล้ว) อศาตาม (เขาทั้งสองปอกแล้ว) อศะ (เขาทั้งหลายปอกแล้ว)

๖๗๔. ข้อว่า ยมรมนมาตฺา สก จ |๗ |๒ |๗๓| และ สกฺ จะเพิ่มเข้ามาของกริยาเหล่านี้คือ ยม (เว้น) รม (สนุกสนาน) ฌม (ก้มลง) และ กริยาที่ลงท้ายด้วยทิวสระคือ อา และในขณะเดียวกัน อิฏฺ

จะมีการรวมเข้ากับ สิจ ซึ่งมาหลังเมื่อมีการประกอบคำกับที่สุดของปรัสไมบพ การรวมคำคือ อิกฺ และ สก เข้าด้วยกัน จึงได้รูปเป็น อคาสีต (เขาปอกแล้ว) อคาสิชฺฐาม (เขาทั้งสองปอกแล้ว)

กริยา โฉ (ตัด) ทำรูปเป็น ฉยติ (เขาย่อมตัด)

กริยา โช (ทำลาย) มีรูปเป็น ฉยติ (เขาย่อมทำลาย) สเสา (เขาทำลายแล้ว) กริยา โท (ตัด) เป็น ทยติ (เขาย่อมตัด) ทเทา (เขาตัดแล้ว) เทยาค (ขอให้เขาตัด) อทาค (เขาได้ตัดแล้ว)

๖๗๕. ข้อว่า ครหิขยาวยิวยิววิจติวฤจติปฤจติภฤจติชฺฐานำ จิตฺ จ |๖ |๑ |๑๖| ให้มี สงปรสารณะ (ข้อ ๒๘๐) ในช่อง (ของสระกึ่ง) ของกริยาเหล่านี้คือ ครหฺ (ถือเอา) ชยา (แก่ชรา) วย (แทนที่ของ เว) (ถัก,สาน) วยธฺ (ประท้วง) วศฺ (ระงับ) วยจฺ (หลอกหลวง) วรศฺจฺ (ตัด) ปฺรจฺจฺ (ถาม) และ ฤรศฺช (ทอด) เมื่อปัจจัยใด ฟ ที่มี กฺ หรือ ญ บ่งความตามมา (ดังนั้นจึงได้รูป) วิธยติ (เขาย่อมประท้วง) วิยยาร (เขาประท้วงแล้ว)) วิธิตฺตะ (เขาทั้งสองประท้วงแล้ว) (วิธิตฺตะ (เขาทั้งหลายประท้วงแล้ว) วิยยธิตฺ หรือ วิยยทฺธ (ท่านประท้วงแล้ว) วยยธา (เขาจะประท้วง) วยยตฺสยติ (เขาจะประท้วง) วิธยเต (เขาอาจประท้วง) วิธยาค (ขอให้เขาประท้วง) อวยยตฺสยิตฺ (เขาได้ประท้วงแล้ว)

กริยาคือ ปุชฺ (เลี้ยง) มีรูปเป็น ปุชยติ (เขาย่อมเลี้ยง) ปุโปช (เขาเลี้ยงแล้ว) ปุโปชิต (ท่านเลี้ยงแล้ว) โปชญา (ข้อ ๓๘) (เขาจะเลี้ยงดู) โปชยติ (เขาจะเลี้ยง) ตามข้อ ๕๔๒ กริยานี้มี อง แทนที่จะเป็น จฺลิต (ข้อ ๔๗๑) (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) อปุชตฺ (เขาเลี้ยงแล้ว) กริยา คือ ศุชฺ (แห่ง) มีรูปเป็น ศุชยติ (เขาทำให้แห่ง) ศุโสช (เขาทำให้แห่งแล้ว) อศุชตฺ (เขาได้ทำให้แห่งแล้ว) กริยาคือ ฉตฺ (ตาย) พินาศ) (ทำรูปเป็น) นาศยติ (เขาย่อมตาย) นนาศ (เขาพินาศแล้ว) เนศตฺตะ (เขาทั้งสองพินาศแล้ว)

๖๗๖. ข้อว่า รธาทิกยศฺจ |๗ |๒ |๔๕| และ หลังกริยา พธฺ (เจ็บ) เป็นต้น ให้ อิกฺ เป็นตัวเพิ่มเข้าของ อารธตฺตฺกปัจจัยซึ่งเริ่มด้วย วลฺ (ดังนั้นจึงเป็น) เนศิต (ข้อ ๔๙๕) (ท่านพินาศแล้ว)

๖๗๗. ข้อว่า มสฺชินฺโศรฺกฺลิตฺ |๗ |๒ |๖๐|เมื่อ ฉลฺ มาหลังกริยา มสฺช (จุ่ม) ฉตฺ (พินาศ) ให้มีการเพิ่ม นุมฺ เข้ามา ดังนั้นจึงได้รูปเป็น นนฺชฺชฺฐ (ท่านพินาศแล้ว) เนศิว (เราทั้งสองพินาศแล้ว) เนศิม (เราทั้งหลายพินาศแล้ว) นาศิตา หรือ นนฺชฺญา (เขาจะพินาศ) นศยติ หรือ นนฺชฺยติ (เขาจักพินาศ) นศยตฺ (เขาจงพินาศ) อนศยตฺ (เขาพินาศแล้ว) นศยเต (เขาอาจพินาศ) นศยาค (ขอให้เขาพินาศ) อนศตฺ (เขาได้พินาศแล้ว)

๖๗๘. ข้อว่า ทิงฺ ยฺชฺจ จิตฺ |๖ |๔ |๖๓| ให้ ยฺชฺ เป็นคำเพิ่มเข้ามาเมื่ออารธตฺกปัจจัยซึ่งมี กฺ หรือ ญ และเริ่มต้นด้วยสระ มาหลังกริยา ทิง (ทิ้ง) “แก่ชรา”

๖๗๙. “การเพิ่ม วฺกฺ (ข้อ ๔๒๕) แบะ ยฺชฺ ถือว่ามีการส่งผลเมื่อตัวแทนที่คือ อวฺงฺ ปรากฺกฺตฺวํนเอง (ดังนั้นจึงเป็น) ทิตฺย (เขาแก่ชราแล้ว)

๖๘๐. ข้อว่า ภินาติมิโนติทิงำ ลยฺป จ |๖ |๑ |๕๐| และเมื่อปัจจัยคือ ลยฺป (ข้อ ๙๔๑) ตามมา มีการแทนที่ อา ในกลุ่มกริยาต่อไปนี้คือ ทิง (ทำร้ายหรือฆ่า) มิ (ทุมิณ) (ทำให้กระจาย) และ ทิง (ทิ้ง) (แก่ชรา) โดยคำว่า “จ” หมายความว่ารวมว่า การเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกันจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีเหตุของการ

แทนที่ของ เอจ แต่ไม่เข้าร่วมกับ ศุ ซึ่งบ่งความ (ดั่งนั้นจึงได้) ทาตา (เขาจะแก่ชรา) ทาสยติ (เขาจะแก่ชระ) อทาสต (เขาแก่ชราแล้ว)

กริยา คือ ทิ (ทิ้ง) (เคลื่อนไปบนฟ้า) กล่าวคือ บิน (มีรูปเป็น) ทียเต (เขาย่อมบิน) ทิจเย (เขาบินแล้ว) ทยิตา (เขาจะบิน) กริยา คือ ปิ (ปิ้ง) (ต้ม) ทำรูปเป็น ปียเต (เขาย่อมต้ม) เปตา (เขาจะต้ม) อเปชฎ (เขาต้มแล้ว) กริยา คือ มา (มาง) (วัด) ทำรูปเป็น มายเต (เขาย่อมวัด) มเม (เขาวัดแล้ว) กริยา ถัดไปคือ ชน (ชนิ) “เกิดหรือสร้าง”

๖๘๑. ข้อว่า ชญาชโนรชา |๗ |๓ |๗๙| แห่งกริยา ชญา (รู้) และ ชน (ทำให้เกิด) ชา คือตัวแทนที่เมื่อคำที่ตามมา มี ศุ ดั่งนั้นจึงเป็น ชายเต (เขาย่อมทำให้เกิด) ชชเย (เขาทำให้เกิดแล้ว) ชนิตา (เขาจะทำให้เกิดขึ้น) ชนิชยเต (เขาจักทำให้เกิด)

๖๘๒. ข้อว่า ทิปชนพฐปุริตายิปยายิกโย'นยตรสยาม |๓ |๑ |๖๑| หลังกริยาเหล่านี้คือ ทิป (ส่องแสง) ชน (ทำให้เกิด) พฐ (สอน) ปฐ (ทำให้เต็ม) ตาย (ขยาย) และ ปยาย (ทำให้บวม) จิน คือ ตัวแทนที่ทางเลือกของ จลิ (ข้อ ๔๗๑) เมื่อสิ้นสุดด้วย ต ของ เอกพจน์ ตามมา

๖๘๓. ข้อว่า จิโน ลุก |๖ |๔ |๑๐๔| มีการลบของคำที่มาหลัง จิน (ข้อ ๖๘๒)

๖๘๔. ข้อว่า ชนิวธโยศจ |๗ |๓ |๓๕| ในวรรคของกริยาสองตัวคือ ชน (ทำให้เกิด) และ พฐ (ฆ่า) ไม่มีการทำวฤทธิ เมื่อ จิน ตามมา หรือ กฤต ปัจจัยซึ่งมี ญ หรือ ฌ (ดั่งนั้นจึงเป็น) อชนิ หรือ อชนิชฎ (เขาได้ทำให้เกิดแล้ว) กริยา ทิป (ส่องแสง) เป็น ทิปยเต (เขาย่อมส่องแสง) ทิทิเป (เขาส่องแสงแล้ว) อทิปิ หรือ อทิปิษฎ (เขาได้ส่องแสงแล้ว)

กริยา ปท (ปท) (ไป) ทำรูปเป็น ปทยเต (เขาย่อมไป) เปเท (ข้อ ๔๙๔) เขาไปแล้ว ปตตา (เขาจะไป) ปตติษฎ (ขอให้เขาไป)

๖๘๕. ข้อว่า จิน เต ปทะ |๓ |๑ |๖๐| ให้ จิน เป็นตัวแทนที่สำหรับ จลิ หลังกริยา ปท (ไป) เมื่อการสิ้นสุดทางบุคคล คือ ต (ของเอกพจน์) ตามมา ดั่งนั้น อปาติ (ข้อ ๖๘๓) (เขาไปแล้ว) อปตสตาม (เขาทั้งสองไปแล้ว) อปตสต (เขาทั้งหลายไปแล้ว)

กริยา วิท (วิท) (เป็น) ทำรูปเป็น วิทยเต (เขาย่อมเป็น) เวตตา (เขาจะเป็น) อวิตต (เขาเป็นแล้ว) กริยา พฐ (พฐ) (เข้าใจ) ทำรูปเป็น พฐยเต (เขาย่อมเข้าใจ) โพทธา (เขาจะเข้าใจ) โภตสยเต (เขาจักเข้าใจ) ภูตติษฎ (ขอให้เขาเข้าใจ) อโพธิ หรือ อพุทฐ (เขาเข้าใจแล้ว) อพุตสตาม (เขาทั้งสองเข้าใจแล้ว) กริยา ยุธ (ยุธ) (ต่อสู้) มีรูปเป็น ยุธยเต (เขาย่อมต่อสู้) ยุเย (เขาต่อสู้แล้ว) โยทธา (เขาจะต่อสู้) อยุทฐ (เขาได้ต่อสู้แล้ว) กริยา สฤช (เลิก) (ทำรูปเป็น) สฤชยเต (เขาย่อมเลิก) สสฤเช (เขาเลิกแล้ว) สสฤชชีเช (ท่านเลิกแล้ว)

๖๘๖. ข้อว่า สฤชชีโครุกฤมกิติ |๖ |๑ |๕๗| ให้ อม เป็นการเพิ่มเข้ามาของกริยาสองตัวคือ สฤช (เลิก) และ ทฤศ (เห็น) เมื่อปัจจัยซึ่งเริ่มด้วย ฌล และ ไม่มี ก ซึ่งบ่งความตามมา (ดั่งนั้นจึงเป็นรูป)

สรษฏฐ (เขาจะเล็ก) สรฤษยติ (เขาจะเล็ก) สฤกษีษฏฐ (ขอให้เขาเล็ก) อศฤษฏฐ (เขาเล็กแล้ว) อสฤกษา ตาม (เขาทั้งสองเล็กแล้ว)

กริยา มฤษ (ยื่นหยัด, อดทน) (มีรูปเป็น) มฤษยติ หรือ มฤษยเต (เขาย่อมอดทน) มมฤษ (เขาย่อมอดทน) มมฤษิถ หรือ มมฤษิเช (ท่านอดทนแล้ว) มฤษิตาลี หรือ มฤษิตาเส (ท่านจะอดทน) มฤษิชยติ หรือ มฤษิชยเต (เขาจะอดทน)

การแจกกริยาอาขยาดที่สี่คือ ทิว เป็นต้น เพียงเท่านั้น

กริยาอาขยาดที่ห้าประกอบด้วย สุ เป็นต้น

กริยา สุ (ชุล) หมายถึง “สกัดน้ำโสมจันทร์”

๖๘๗. ข้อว่า สวาทิภยะ ศฺนุ ๓ |๑ |๗๓| ให้มี ศฺนุ หลังกริยา สุ เป็นต้น

กฎข้อนี้ไม่เข้ากับ ศป (ข้อ ๔๑๙) (จึงมีรูปดังนี้) สฺโนติ (เขาย่อมบีบออก) สฺนุตะ (เขาทั้งสองบีบออก) สฺนุนวติ (เขาทั้งหลายย่อมบีบออก) สฺนุวะ หรือ สฺนุวะ (เราทั้งสองบีบออก) สฺนุเต (เขาบีบออก) สฺนุวาเต (เขาทั้งสองบีบออก) สฺนุวเต (เขาทั้งหลายย่อมบีบออก) สฺนุวเห หรือ สฺนุวเห (เราทั้งสองย่อมบีบออก) สฺชว หรือ สฺชเว (เขาบีบออกแล้ว) โสตา (เขาจะบีบออก) สฺนุ (ท่านจงบีบออก) สฺนวานิ (ขอให้ข้าพเจ้าบีบออก) สฺนุไว (ขอให้ข้าพเจ้าบีบออก) สฺนุยาด (เขาอาจบีบออก) สฺยุาด (ขอให้เขาบีบออกเถิด)

๖๘๘. ข้อว่า สตุสฺฐณฺยะ ปรสฺไมปะเทษุ ๗ |๒ |๗๒| ให้ อิกฺฐ เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของ ลิจ หลังกริยาเหล่านี้คือ สตุ (ยกย่อง) สฺ (ปั่นน้ำโสมจันทร์) และ ฐ (ห้วนไห) เมื่อมีปัจจัยปรสฺไมปะเทษุนำมาใช้ (ดังนั้นจึงเป็น) อสาวิต หรือ อโสษฏฐ (เขาบีบออกแล้ว)

กริยา จิ (จิญ) (รวมกัน) ทำรูปเป็น จิโนติ หรือ จินฺเต (เขาย่อมรวมตัวกัน)

๖๘๙. ข้อว่า วิภาษา เจะ ๗ |๓ |๕๗| มีการแทนที่ของอักษรที่เกิดจากลำคอ ในช่อง จิ (รวมกัน) หลังพยางค์ที่ทำซ้ำ เมื่อ สน (ข้อ ๗๕๒) หรือ ลิกฺฐ ตามมา (ดังนั้นจึงเป็น) จิกาย หรือ จิจาย, จิกเย หรือ จิจเย (เขารวมกันแล้ว) อจฺชิตฺ หรือ อจฺชฏฐ (เขารวมกันแล้ว) กริยา สตุฤ (สตุฤณ) (คลุม) (จึงเป็นรูป) สตุฤณติ หรือ สตุฤณฺเต (เขาย่อมคลุม)

๖๙๐. ข้อว่า ศรฺปุรวะ ขยะ ๗ |๔ |๖๑| ของพยางค์ที่ทำซ้ำ อักษรที่บ่งถึงโดยปรัตยาหาร ขย ซึ่งนำหน้าโดย ศร ยังดำรงอยู่ พยัญชนะตัวอื่นจะถูกกลบออก (ดังนั้นจึงเป็น) ตสฺตาร (เขาคลุมแล้ว) ตสฺตรตะ (เขาทั้งสองคลุมแล้ว) ตสฺตเร (เขาคลุมแล้ว) ตามข้อ ๕๓๓ ซึ่งมีการแทนที่ของคุณะ จึงได้รูปเป็น สฺตรยาด (ขอให้เขาคลุม)

๖๙๑. ข้อว่า ฤตฺตจฺ สโยคาเทะ ๗ |๒ |๔๓| ให้ อิกฺฐ เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของ ลิง และ ลิจ ซึ่งมาหลังคำที่ธาตุลงท้ายใน ฤ และ เริ่มด้วยพยัญชนะสนธิ (ดังนั้นจึงเป็นรูป) สฺตริษีษฏฐ หรือ สฺตฤษีษฏฐ (ขอให้เขางคลุม) อสฺตริษฏฐ หรือ อสฺตฤต (เขาคลุมแล้ว) กริยา ฐ (ฐณ) มีในความหมายว่า “ห้วนไห” (จึงเป็นรูป)

ฐโนติ หรือ ฐนุเต (เขาย่อมห้วนไหว) ทุธาว (เขาห้วนไหวแล้ว) และ โดยทางเลือกคือทำการรวมกับ อิกฺว ตามข้อ ๕๑๑ ทุธวิท หรือ ทุธโรถ (ท่านห้วนไหวแล้ว)

๖๙๒. ข้อว่า ศฺรยุกะ กิติ |๗ |๒ |๑๑| ไม่ให้ อิกฺว เป็นตัวเพิ่มเข้ามา เมื่อมีปัจจัยที่เป็น คฺ หรือ ก มาหลัง กริยา ศฺริ (รับใช้) หรือ กริยาที่มีสระตัวเดียวลงท้ายด้วยปรตยาหาร คือ อุกฺ อย่างไม่รู้ก็ตามกฎข้อนี้ซึ่งปรากฏตัวเอง กริยาภายใต้การพิจารณาจะรวมกันเสมอ ดังนั้น ทุธฺวิว (เราทั้งสองห้วนไหวแล้ว) ทุธฺเว (เขาห้วนไหวแล้ว) อธฺวิท หรือ อธฺวิษฺฏ หรือ อธฺษฺฏ (เขาได้ห้วนไหวแล้ว) อธฺวิษฺยต หรือ อธฺษฺยต (เขาฟังห้วนไหว) อธฺวิษฺยตาม หรือ อธฺษฺยตาม (เขาทั้งสองฟังห้วนไหว) อธฺวิษฺยต หรือ อธฺษฺยต (เขาฟังห้วนไหว)

การแจกกริยาอาขยาตวิภक्तिที่ห้า ของกริยา สุ เป็นต้น เพียงเท่านั้น

ให้มี ศ หลัง ตฺท เป็นต้น

ตฺท ธาตุเป็นไปในความทรमान,รบกวณ

๖๙๓. ข้อว่า ตฺทาทิกฺยะ ศะ |๓ |๑ |๗๗| ให้มี ศ หลัง ตฺท เป็นต้น ข้อนี้ไม่เข้ากับ ศป (ข้อ ๔๑๙) (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) ตฺทติ หรือ ตฺทเต (เขาย่อมทรमान) ตฺโตท (เขาทรमानแล้ว) ตฺโตทิต (ท่านทรमानแล้ว) ตฺตฺเต (เขาทรमानแล้ว) ตฺตฺตา (เขาจะทรमान) อเตตฺตฺตี หรือ อตฺตฺต (เขาทรमानแล้ว)

กริยา ญฺท (นุท) (ส่ง) มีรูปเป็น นุทติ หรือ นุทเต (เขาย่อมส่งไป) นุโนท (เขาส่งไปแล้ว) โนตฺตา (เขาจะส่งไป) กริยา ภาสฺช หมายถึง ทอด

ในการสร้างประโยคปัจจุบันกาล คือ สระถูกแทนที่สำหรับกึ่งสระ ตามข้อ ๖๗๕ จากนั้น โดยการแทนที่ของพยัญชนะที่เกิดจากเพดาน (तालुच्चे) สำหรับพยัญชนะทันตच्चे (ข้อ ๗๖) ส เปลี่ยนเป็น ศ และ โดยการเปลี่ยน ศ ที่ ชศ กลายเป็น ช จึงเป็น ภฤชชติ หรือ ภฤชชเต (เขาย่อมทอด)

๖๙๔. ข้อว่า ภาสฺโซ โรปรโย รมนยตรสฺยาม |๖ |๔ |๔๗| ในวรรคของ ร และ อักษรก่อนที่สุดของธาตฺ ภาสฺช ให้มีการเพิ่ม รม เป็นทางเลือก เมื่ออาร์ธธาตุปัจจัยตามมา โดยมี มี การรวมกันมาหลังสระตัวสุดท้าย การลบ ร และอักษรตัวก่อนสุดท้ายจึงเกิดขึ้น ผลคือมีคำแนะนำที่ใช้ในวิภक्तिอาขยาตที่หก ซึ่งระบุ “ในท้องของ” ดังนั้นจึงได้รูปเป็น พภฺรช (เขาทอดแล้ว) พภฺรชฺตฺ (เขาทั้งสองทอดแล้ว) พภฺรชิต หรือ พภฺรชิต (ท่านทอดแล้ว) หรือ ตัวเลือกอาจเป็น พภฺรชช (เขาทอดแล้ว) พภฺรชชฺตฺ (เขาทั้งสองทอดแล้ว) พภฺรชชิต (ท่านทอดแล้ว) เมื่อ ฌล ตามมา ส จะถูกลบออกไปตามข้อ ๓๓๗ และ ที่สุดให้เปลี่ยนเป็น ษ ตามข้อ ๓๓๔ -ดังนั้นจึงเป็น พภฺรชฺชฺ (ท่านทั้งหลายทอดแล้ว) พภฺรเช หรือ พภฺรชเช (เขาทอดแล้ว) ภฺรชฺชฺ หรือ ภฺรชฺชฺ (ท่านจะทอด) ภฺรชฺชฺติ หรือ ภฺรชฺชฺติ (เขาจะทอด) เมื่อการเพิ่มคำมี กฺ หรือ ง ตามมา การแทนที่ของสระสำหรับกึ่งสระ ตามข้อ ๖๗๕ เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการตัดสิทธิ์การรวม รม โดยอำนาจที่เหนือกว่าซึ่งแนะนำโดยกฎที่มีอยู่ก่อน ของคำทั้งสอง ดังนั้นจึงได้รูปเป็น ภฤชยาต (ขอให้เขาทอด) ภฤชยาตฺตาม (ขอให้เขาทั้งสองทอด) ภฤชยาตฺสะ (ขอให้ท่านทั้งหลายทอด)

ภรุษิษต หรือ ภรุษิษฏ (ขอให้เขาทอดเถิด) อภารุษิต หรือ อภารุษิต, อภารุษฏ หรือ อภารุษฏ (เขาทอดแล้ว) กริยา กฤษ (กฤษ) (ซัก, ตูด หรือทำให้เป็นร่อง, ไถ) (จึงได้รูปคือ) กฤษติ หรือ กฤษเต (เขาย่อมไถ) จกรษ หรือ จกฤษ (เขาไถแล้ว)

๖๙๕. ข้อว่า อนุทาทตสย นรทุปรสยานยตรสยाम |๖ |๑ |๕๙| เมื่อมีการเพิ่มคำตามมา ซึ่งเริ่มด้วย ฌล และ ไม่มี กุ จากนั้น อม เป็นการรวมกันทางเลือกของกริยาที่มีเสียงเน้นหนักในการออกเสียงเดิม และ มีสระ ฤ เป็นพยางค์ที่อยู่ถัดจากพยางค์ท้ายสุด (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) ฤษฎา หรือ ไม่มี อม ฤษฎา (เขาจะไถ) กฤษิษฏ (ขอให้เขาไถ)

๖๙๖. สิจ ควบถูกเน้นให้เป็นตัวแทนที่ทางเลือกของ จลি หลังกริยา สุปฤศ (สัมผัส) มฤศ (รับรู้) กฤษ (ไถ) ตฤป (ทำให้พอใจ) และ ทฤป (ภูมิใจ) (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) อรารุษิต , อภารุษิต หรือ อกฤษิต หรือ อกฤษิฏ (เขาไถแล้ว) อกฤษิตตาม (เขาทั้งสองไถแล้ว) อกฤษิต (เขาทั้งหลายไถแล้ว) กริยา मिल (मिल) (ผสม) ทำรูปเป็น मिलति หรือ मिलते (เขาย่อมผสม) मिमेल (เขาผสมแล้ว) मेलिता (เขาจะผสม) ओमलित (เขาผสมแล้ว)

๖๙๗. ข้อว่า ॐ मुजातिनाम |७ |๑ |๕๙| เมื่อ ॐ ตามมา ให้ ॐ เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของกริยา मुज เป็นต้น คือ मुज (เป็นอิสระ) लिप (เลีย) विह (ค้นหา) लुप (ตัด) सिज (ไปรย) कृत् (ตัด) चिह (ทำให้ทราบ) และ पिच (จัดการ) (ดังนั้นจึงเป็น) मुजति หรือ मुजते (เขาย่อมพัน) मोकता (เขาจะพัน) मुजयात् หรือ मुजिष्य (ขอให้เขาหลุดพัน) ओमुजत् หรือ ओमुक्त (เขาพันแล้ว) ओमुकตาม (เขาทั้งสองพันแล้ว)

กริยา लुप (ลูปฤ) (ตัด) ทำรูปเป็น लुपति หรือ लुपते (เขาย่อมตัด) लोपता (เขาจะตัด) ओलुपत् หรือ ओलुपत् (เขาตัด) กริยา विह (วิหฤ) (ค้นหา) เป็น विहति หรือ विहते (เขาย่อมค้นหา) विवेष หรือ विविष (เขาพบแล้ว) ในความเห็นของ व्याकरणेति กริยานี้ทำการเพิ่ม ॐ เข้ามา คือ สิ่งที่ได้รูปเป็น वेतिता (เขาจะค้นหา) ตามความเห็นของ महाभाष्य มันไม่ใช้การเพิ่ม ॐ (หลักฐานคือ) प्रिवेत्ता (เขาจะกลายเป็นผู้ดูแลบ้านก่อนพี่ชายคนโตของเขา) กริยา सिज (सिज) (ไปรย) (ทำรูปเป็น) सिलजति หรือ सिलजेते (เขาย่อมไปรย)

๖๙๘. ข้อว่า लिपिसिजवृत्त |३ |๑ |๕๓| ให้ ॐ เป็นตัวแทนที่ของ จลि หลังกริยาเหล่านี้คือ लिप (เลีย) सिज (ไปรย) หรือ हुवे (เรียก) (ดังนั้นจึงเป็น) ओसिजत् (เขาไปรยแล้ว)

๖๙๙. ข้อว่า आत्मनेपथेवनयत्रसयाम |३ |๑ |๕๔| ให้ ॐ เป็นตัวแทนที่ทางเลือกของ จลिหลัง लिप (เลีย) सिज (ไปรย) และ हुवे (เรียก) เมื่อการสร้างคำในอาत्मनेपथेवनนำมาใช้ (ดังนั้นจึงเป็น) ओसिजत् หรือ ओसिजत् (เขาไปรยแล้ว) กริยา लिप (लिप) (เลีย) มีรูปเป็น लिपति หรือ लिपते (เขาย่อมเลีย) लेपता (เขาจะเลีย) ओलिपत् หรือ ओलिपत् หรือ ओलिपत् (เขาเลียแล้ว)

การแจกกริยาวิภक्तिของทั้งสองบทเพียงเท่านี้

๗๐๐. ข้อว่า กริยา कृत् เป็นไปในความหมายว่า ตัด (ประกอบเป็น) कृत्तति (เขาย่อมตัด) जकृत् (เขาตัดแล้ว) कृत्तिता (เขาตัดแล้ว) कृत्तिषति หรือ कृत्तस्यति (เขาจักตัด) अकृत्ति (เขาได้ตัดแล้ว)

กริยา ขิท (ทรมาน) (ประกอบรูปเป็น) ขินทติ (เขาย่อมทรมาน) จิเขต (เขาทรมานแล้ว) เขตตา (เขาจะทรมาน) กริยา ปิศ (ปีศ) (ถูกลดลงเป็นส่วนประกอบ) (เป็น) ปินศติ (เขาย่อมทำให้ผู้ฟัง) เปศิตา (เขาจะทำให้ผู้ฟัง) กริยา วรศจ (โอรศจ) (ตัด) (ประกอบเป็น) วฤศจติ (เขาย่อมตัด) ววรศจ (เขาตัดแล้ว) วรศจิจ หรือ วรชช (ท่านตัดแล้ว) วรศจिता หรือ วรชญา (เขาจะตัด) วรศจิชยติ หรือ วรชษยติ (เขาจักตัด) วรศจยัต (ขอให้เขาตัด) อวรศจิจติ (เขาได้ตัดแล้ว) กริยา วยจ (วยจ) (หลอกหลวง) (ประกอบรูปเป็น) วิจติ (เขาย่อมหลอกหลวง) วิวยาจ (เขาหลอกหลวงแล้ว) วิวิจตุะ (เขาทั้งสองหลอกหลวงแล้ว) วยจิตา (เขาจะหลอกหลวง) วยจิชยติ (เขาจักหลอกหลวง) วิจยัต (ขอให้เขาจงหลอกหลวง) อวยาจิต หรือ อวยจิจติ (เขาหลอกหลวงแล้ว) วารติก (โดยที่การแทนที่ของวฤทธิจะป้องกันไว้) คือ ว่า กริยา วยจ ถูกถือว่าเป็นหนึ่งในกลุ่ม กุฏ เป็นต้น เมื่อมีการเพิ่มมากกว่า กฤต ปัจจย ตามมา ไม่ได้นำมาใช้ คือว่า ข้อห้ามว่า “ไม่ใช่กฤตปัจจย” หมายถึง กฤตปัจจยเท่านั้น กริยา อุณฺณ (อุจฉิ) หมายถึง “รวบรวม” รวบรวมในที่นี้หมายถึงการถือเอาที่ละเม็ด รวบรวมข้อมูลทุกอย่างทั้งหมดเป็นต้น ยาทว จึงบอกเรา ถูกแสดงโดยกริยา ศิล กริยา ฤจฺณ (ไป, ล้มเหลว, เป็นศพ) ทำรูปเป็น ฤจฺณติ (เขาย่อมไป) ตามข้อ ๖๕๓ การทำคุณะเป็นตัวแทนที่เมื่อ ธิฏ ตามมา และ การรวม นุฏ ได้รับมาจาก ข้อ ๔๙๘ เพราะว่าการระบุคำด้วยพยัญชนะสองตัวช่วยระบุคำที่มีพยัญชนะมากกว่าหนึ่ง (ดังนั้นจึงเป็น) อานรฺจฺณ (เขาไปแล้ว) อานรฺจฺณตุะ (เขาทั้งสองไปแล้ว) ฤจฺณิตา (เขาจะไป) กริยา อุชฺณ (อุชณ) (เล็ก) (แจกเป็น) อุชณติ (เขาย่อมเล็ก) และ กริยา ลุณ (งุนง) (แจกเป็น) ลุณติ (เขาย่อมงุนง)

๗๐๑. ข้อว่า ติษสทฺลฺลฺรฺชฺริษะ |๗ |๒| ๔๘| ให้มีการเพิ่มโดยทางเลือกเมื่ออารธธาตูกปัจจยซึ่งเริ่มด้วย ต มาหลังกริยา อิษ (ปรารธนา) ชห (อดทน) ลุณ (งุนง) รุช (ทรมาน หรือ ช่า) และ ริษ (ทำให้ทรมานหรือช่า) (ดังนั้นจึงเป็น) โลภิตา หรือ โลพธา (เขาจะงุนง) โลภิชยติ (เขาจะงุนง)

กริยา ตฤป (ตฤป) และ ตฤมผ หมายถึง (ทำให้พอใจ) ตัวแรกแจกเป็น ตฤปติ (เขาย่อมพอใจ) ตตารูป (เขาพอใจแล้ว) ตฤปิตา (เขาจะพอใจ) อตฤปิต (เขาพอใจแล้ว) คำหลังทำรูปเป็น ตฤมผติ (เขาย่อมพอใจ)

๗๐๒. “การเพิ่ม นุฏ (ข้อ ๔๙๗) ควรเน้นที่ว่า กริยา ตฤมผ (ทำให้พอใจ) และ อื่น ๆ เมื่อ ศ ตามมา คำว่า อาทิ ที่นี้หมายถึงว่า ที่มีคำอธิบายอย่างเดียวกัน” ดังนั้น คำว่า “ตฤมผ และอื่น ๆ” คือกริยาอื่นที่รวมเอาอักษร น ดังนั้นจึงเป็น ตตฤมผ “เขาพอใจแล้ว” และ เมื่อ ศ ไม่ตามมา ตฤมผยัต (ขอให้เขาพอใจ)

กริยา มฤท (ทฤท) และ ปฤท (ยินดี) (มีรูปเป็น) มฤทติ และ ปฤทติ (เขาย่อมยินดี)

กริยา สุน (สุน) (ไป) มีรูปเป็น สุนติ (เขาย่อมไป) กริยา อิษ (อิษ) (ปรารธนา) มีรูปเป็น อิฉติ (เขาย่อมปรารธนา) เอชิตา (ข้อ ๗๐๑) หรือ ชญา (เขาจะปรารธนา) เอชิชยติ (เขาจะปรารธนา) อิษยัต (ขอให้เขาปรารธนา) ไอชีต (เขาปรารธนาแล้ว) กริยา กุณฺณ (กุณ) (กลายเป็นคนคนคดโกง) ตามข้อ ๖๒๔ ปัจจยทั้งหลายที่ตามหลังกริยานี้ ซึ่งไม่มี ญ หรือ ณ ซึ่งถูกถือว่าเป็น มี ง (ข้อ ๔๖๗)

จึงได้รูป จุกฎิถ (ท่านกลายเป็นคนคดโกงแล้ว) จุกโฏ หรือ จุกฏ (ข้าพเจ้าเป็นคนโกงแล้ว) กุกิตา (เขาจะเป็นคนคดโกง) กริยา ปุต (ปุต) (โอบอุ้ม) มีรูปเป็น ปุกติ (เขาย่อมโอบอุ้ม) ปุกิตา (เขาจะโอบอุ้ม) กริยา สมุฏ (สมุฏ) (พัด, ออกดอก) มีรูปเป็น สมุฏติ (มันย่อมออกดอก) สมุฏิตา (มันจะออกดอก) กริยา สมุร (สมุร) และ สมุล (สั้น) มีรูปเป็น สมุรติ และ สมุลติ (เขาย่อมสั้น) ๗๐๓. ข้อว่า สมุรติสมุลติโยรนิรวิภยะ |๘ |๓ |๗๖| มีการแทนที่ทางเลือกของ ษ สำหรับ ส ของกริยา สมุร และ สมุล (สั้น) หลังอุปสรรค นิร, นิ และ วิ (ข้อ ๔๘) ดังนั้นจึงได้รูปเป็น นิษมุรติ หรือ นิหมุรติ (เขาย่อมสั้นอย่างต่อเนื่อง)

กริยา นู หมายถึง “สรรเสริญ” กริยานี้มีรูปเป็น นูวติ (เขาย่อมสรรเสริญ) นูนาว (เขาสรรเสริญแล้ว) นูวิตา (เขาจะสรรเสริญ)

กริยา มสช (มฺสช) (ทำความสะอาดโดยการล้าง) มีรูป มชชติ (เขาย่อมจุ่ม) มมชช (เขาจุ่มแล้ว) ตามข้อ ๖๗๗ กริยานี้เมื่อมี ฌล ตามมา มีการรวมกับ นมุ

๗๐๔. “การรวมกับ นมุ ควรเน้นเพื่อทำ อักษรตัวแรกของกริยา มสช” ตามข้อ ๓๓๗ มีการลบ ส สมาชิกตัวแรกของพยัญชนะสนธิ ดังนั้นเราจึงได้รูปเป็น มมงกถ (ข้อ ๓๓๓) หรือ มมชชิต (ท่านจุ่มแล้ว) มงกตา (เขาจะจุ่ม) มงกษยติ (เขาจะจุ่ม) อมางกษิต (เขาจุ่มแล้ว) อมางกตาม (ข้อ ๕๑๓) (เขาทั้งสองจุ่มแล้ว) อมางกษะ (เขาทั้งหลายจุ่มแล้ว)

กริยา รุช (รุช) (ทำลาย) มีรูปเป็น รุชติ (เขาย่อมทำลาย) โรกตา (เขาจะทำลาย) โรกษยติ (เขาจะทำลาย) อเรากษิต (เขาทำลายแล้ว) กริยา ฤษ (ฤษ) (งอ) มีการประกอบคำเหมือน รุช กริยา วิศ (วิศ) (เข้าไป) มีรูปเป็น วิศติ (เขาย่อมเข้าไป) กริยา มฤศ (มฤศ) หมายถึง “สัมผัส” การสัมผัส หมายถึง การรับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัส” ตามข้อ ๖๙๕ ซึ่งเน้นว่า ธาตุที่ออกเสียงหนัก หรือ มีกริยา ฤ ในฐานที่เป็นอักษรก่อนตัวสุดท้ายของคำ มีการรวมตัวทางเลือกกับ อม เราจึงได้ อมรากษิต หรือ อมารักษิต หรือ อมฤกษติ (เขาสัมผัสแล้ว) กริยา สท (สท) (ไปสู่ความเสื่อม, ท้อแท้) ทำรูปเป็น สิตติ (เขาย่อมสิ้นหวัง) เป็นต้น กริยา สท (สท) หมายถึง “เสื่อมโทรม”

๗๐๕. ข้อว่า ศเทหะ ศิตะ |๑ |๓ |๖๐| หลังกริยานี้ คือ สท (เสื่อมโทรม) เมื่อมีปัจจัยหนึ่งที่มี ศ ซึ่งบ่ง ความ จึงมีปัจจัยทั้งหลายคือ ตง และ อาน (ดังนั้นจึงเป็น) ศียเต (ข้อ ๕๒๒) (มันย่อมเสื่อมโทรม) ศียตาม (ขอให้มันเสื่อมโทรม) ศียเต (มันอาจเสื่อมโทรม) อศียต (มันเสื่อมโทรมแล้ว) ศศาท (มันเสื่อมแล้ว) ศศตา (มันจะเสื่อมโทรม) ศศสยติ (มันจักเสื่อมโทรม) อศตต (มันได้เสื่อมแล้ว) อศตสยต (มันควรเสื่อมโทรม)

กริยา กฤ หมายถึง “ทำให้กระจาย”

๗๐๖. ข้อว่า ฤต อิธาโตะ |๗ |๑ |๑๐๐| ให้รัสสระ อิ เป็นตัวแทนที่ของ กริยาธาตุลงท้ายด้วยที่รหสระ ฤ (ดังนั้นจึงเป็น) กิริติ (เขาย่อมทำให้กระจาย) จการ (เขาทำให้กระจายแล้ว) จกรตุะ (เขาทั้งสอง

ทำให้กระจายแล้ว) จกระ (เขาทั้งหลายทำให้กระจายแล้ว) กริตา หรือ กรีตา (ข้อ ๖๕๔) (เขาจะทำให้กระจาย) กิรยาต (ข้อ ๖๕๑) (ขอให้เขาทำให้กระจาย)

๗๐๗. ข้อว่า กิรเตา ลวเน |๖ |๑ |๑๔๐| ให้ สฎฺ เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของกริยา กฤ ซึ่งหมายถึง “ตัด” ซึ่งมาหลังอุปสรรค อุป (จึงเป็น อุปสกริติ (เขาย่อมตัด)

๗๐๘. แม้ว่าเมื่อมีการเพิ่ม อฎฺ หรือ มีพยางค์ที่ทำซ้ำแทรกเข้ามา (กฎข้อ ๗๐๗ นำมาใช้) “มันควรเน้นว่า การเพิ่ม สฎฺ เข้ามา ถูกวางไว้ก่อน ก (ของกริยา กฤ) (ดังนั้นจึงเป็น อุปาสกริตฺ และ อุปจสการ (ข้อ ๔๘๘) (เขาตัดแล้ว)

๗๑๐. ข้อว่า หิงสาย์ำ ปฺรเตศจ |๖ |๑ |๑๔๑| ให้ สฎฺ เป็นการเพิ่มเข้ามาของกริยา กฤ ซึ่งมาหลังอุปสรรค อุป และหลัง ปฺรติ ในความหมายของทำร้าย (ดังนั้น) อุปสกริติ หรือ ปฺรติสกริติ (เขาย่อมทำร้าย)

๗๑๑. ข้อว่า อจิ วิภาษา |๘ |๒ |๒๑| ให้มี ล เป็นตัวเลือกในช่อง ร ของกริยา คฤ (กลืนกิน) เมื่อมีปัจจัยซึ่งเริ่มต้นด้วยสระตามมมา (จงได้รูปเป็น) คิลติ หรือ คิริติ (เขาย่อมกลืนกิน) ชกาล หรือ ชคาร (เขากลืนกินแล้ว) ชคฺลิต หรือ ชคฺริถ (ท่านย่อมกลืนกิน) คฺลิตา, คฺลิตา, คฺริตา หรือ คฺรีตา (เขาจะกลืนกิน) กริยา ปฺรจฺฉ (ถาม) ซึ่งแทนที่สระสำหรับกึ่งสระตามกฎข้อ ๖๗๕ แจกเป็น ปฺริจฺฉติ (เขาย่อมถาม) ปฺปฺรจฺฉ (เขาถามแล้ว) ปฺปฺรจฺฉตุ (เขาทั้งสองถามแล้ว) ปฺปฺรจฺฉุ (เขาทั้งหลายถามแล้ว) ปฺรชฺฐา (ข้อ ๓๓๔) (เขาจะถาม) ปฺรชฺษยติ (เขาจะถาม) อฺปฺรชฺษิตฺ (เขาได้ถามแล้ว) กริยา มฤ หมายถึง “เสียชีวิต, ตาย”

๗๑๒. ข้อว่า มฺริยเตรฺลฺงฺลิโงศจ |๑ |๓ |๖๑| ปัจจัยของอาตนเนบพมาหลังธาตุ มฤ (ตาย) เมื่อมี ลฺง, ลิง, และปัจจัยที่มี ศ แต่ในที่อื่นไม่เป็นเช่นนั้น ตามข้อ ๕๘๐ การแทนที่ของ ริง (ริ) ถูกจัดการ และ ตามข้อ ๒๒๐ ข้อนั้นของ อียง (อีย) ดังนั้นเราจึงได้รูป มฺริยเต (เขาย่อมตาย) มมาร (เขาตายแล้ว) มารฺตา (เขาจะตาย) มฺริชฺยติ (เขาจะตาย) มฤชฺษิษฺฏ (ขอให้เขาตายเถิด) อมฤต (เขาได้ตายแล้ว) กริยา ปฤ (ปฤง) ในความหมายของว่า “สาละวน” นำหน้าโดยอุปสรรค วิ และ อาง ดังนั้นจึงได้รูปเป็น วฺยาปฺริยเต (เขาย่อมสาละวน) วฺยาปฺปฺเร (เขาสาละวนแล้ว) วฺยาปฺปฺราเต (เขาทั้งสองสาละวนแล้ว) วฺยาปฺริชฺยเต (เขาจะสาละวน) วฺยาปฺฤต (เขาสาละวนแล้ว) วฺยาปฺฤชฺตาม (เขาทั้งสองสาละวนแล้ว)

๗๑๓. ข้อว่า วิช อิกฺฏ |๑ |๒ |๒ | ปัจจัยที่นำหน้าโดยการเพิ่ม อิกฺฏ และตามหลังด้วยกริยา วิช (กลัว) เป็นเหมือนกับมี ง ป่งความ (ข้อ ๔๖๗) ดังนั้นจึงเป็น อุทฺวิชิตา (เขาจะกลัว)

การแจกกริยาวิภक्तिที่หกคือ ตฺทุ เป็นต้น เพียงเท่านั้น

การแจกกริยาวิภक्तिอาชยาคที่เจ็ดของกริยาธาตุมี รฺทุ เป็นต้น

รฺธฺ ธาตุเป็นไปในความหมายว่า “ขัดขวาง”

๗๑๔. ชื่อว่า รุธาภิษะ ศนม |๓ |๑ |๗๘| หลังกริยาธาตุ รุธ (ขัดขวาง) เป็นต้นจะมี ศนม ชื่อนี้จัดสิทธิ์ ศป (กฎข้อ ๔๑๙) ดังนั้นจึงได้รูปเป็น รุณทฐิ (เขาย่อมขัดขวาง) และ อ ซึ่งถูกลบ ตามกฎข้อ ๖๑๑ รุณทฐะ (เขาทั้งสองยอมขัดขวาง) รุณธนติ (เขาทั้งหลายยอมขัดขวาง) รุณตสิ (ท่านยอมยอมขัดขวาง) รุณทฐะ (ท่านทั้งสองยอมขัดขวาง) รุณทฐ (ท่านทั้งหลายยอมขัดขวาง) รุณธมิ (ข้าพเจ้าย่อมขัดขวาง) รุณธวะ (เราทั้งสองยอมขัดขวาง) รุณธมะ (เราทั้งหลายยอมขัดขวาง) ด้วยการลงท้ายในอัตตมเนบพ จึงได้รูป รุณทฐเ (เขาย่อมขัดขวาง) รุณธาเต (เขาทั้งสองยอมขัดขวาง) รุณธเต (เขาทั้งหลายยอมขัดขวาง) รุณตเส (ท่านยอมขัดขวาง) รุณธาเส (ท่านทั้งสองยอมขัดขวาง) รุณทฐเว (ท่านทั้งหลายยอมขัดขวาง) รุณธเ (ข้าพเจ้าย่อมขัดขวาง) รุณธเว (ข้าทั้งสองยอมขัดขวาง) รุณธมเ (เราทั้งหลายยอมขัดขวาง) รุโรธ หรือ รุรุธ (เขาขัดขวางแล้ว) โรธธา (เขาจะขัดขวาง) โรตสยติ หรือ โรตสยเต (เขาจักขัดขวาง) รุณทฐุ (เขาจงขัดขวาง) รุณทฐาตุ (ขอให้เขาขัดขวาง) รุณทฐาม (เขาทั้งสองจงขัดขวาง) รุณธนตุ (เขาทั้งหลายจงขัดขวาง) รุณทฐิ (ท่านจงขัดขวาง) รุณธานิ (ขอให้ข้าพเจ้าขัดขวาง) รุณธาว (ขอให้เราทั้งสองขัดขวาง) รุณธาม (ขอให้เราทั้งหลายขัดขวาง) รุณทฐาม (ขอให้เขาขัดขวาง) รุณธาม (ขอให้เขาทั้งสองขัดขวาง) รุณธตาม (ขอให้เขาทั้งหลายขัดขวาง) รุณธตาม (ขอให้เขาทั้งหลายขัดขวาง) รุณตสว (ท่านจงขัดขวาง) รุณธไ (ขอให้ข้าพเจ้าขัดขวาง) รุณธาวไ (ขอให้เราทั้งสองขัดขวาง) รุณธามไ (ขอให้เราทั้งหลายขัดขวาง) อรุณต หรือ อรุณท (เขาขัดขวางแล้ว) อรุณทาม (เขาทั้งสองขัดขวางแล้ว) อรุณธ (เขาทั้งหลายได้ขัดขวางแล้ว) อรุณท (เขาขัดขวางแล้ว) อรุณธาม (เขาทั้งสองขัดขวางแล้ว) อรุณธต (เขาทั้งหลายขัดขวางแล้ว) รุณธยาตุ หรือ รุณธิต (เขาอาจขัดขวาง) รุณธยาตุ หรือ รุณธิสัญญ (เขาควรขัดขวาง) อรุณต หรือ อเรตสิต (เขาขัดขวางแล้ว) อโรตสยต หรือ อโรตสยต (เขาพึงขัดขวาง)

ธาตุเหล่านี้คือ ภิท (แตก, ทำลาย) ฉิท (ตัด) และ ยุช (ประกอบ) มีการแจกเช่นเดียวกัน

กริยาชื่อ วิจ (รุ่งเรือง) เป็นรูป रिณกृति रिण्कृते रिरेจ रेकृता रेकृष्यति อริณก อริจต อโรกศีต อริกต

วิจ (แยก, ทำให้แตกต่าง) แจกรูปเป็น วินกृति | विण्कृते चात् कृष्यति (พรา้สอน, ตี) แจกรูปเป็น กृษณตติ กृษณเต กโรชตา ออกุชต ออกุชตาสีต ออกุชต चात् अकृष्यति แปลว่า ส่องแสงหรือเล่น แจกรูปเป็น ฉณตติ ฉณเต ปัจจัย อิต เป็นตัวเลือกเมื่อ ส ตามมา เราจึงได้รูปแจกเป็น จจฉณตเส หรือ จจฉทิเช ฉรทิตา ฉรทิษยติ ฉรตสยติ อจฉณต อจฉรทิต อจฉรทิษญ चात् अकृष्यति (เปียดเปียน หรือ ไม่เกี่ยวข้อง) แจกรูปเป็น ตฉณตติ หรือ ตฉณเต चात् कृष्यति (แวดล้อม) มีรูปแจกเป็น กฉณตติ चात् कृष्यति และ ทิสि (ฆ่า หรือ ทำให้ได้รับบาดเจ็บ)

๗๑๕. ชื่อว่า ตฉณห อิม |๗ |๓ |๗๒| แห่ง ตฉท (ได้รับบาดเจ็บ) เมื่อ ศนม (ข้อ ๗๑๔) ได้ถูกนำมาใช้ให้ทำ อิม เป็นตัวเพิ่มเข้ามา เมื่อปัจจัยเริ่มด้วยพยัญชนะและแยกแยะโดย ป ตามมา ดังนั้นจึงเป็นรูป

ตฤณเฒ่า (เขาย่อมบาดเจ็บ) ตฤณณะ (เขาทั้งสองย่อมบาดเจ็บ) ตฤห (เขาบาดเจ็บแล้ว) ตฤหิตา (เขาจะบาดเจ็บ) อตฤณเฒ่า (เขาทั้งได้รับบาดเจ็บแล้ว)

กริยา หิส (หิส) (บาดเจ็บ) ซึ่งมี นม ตามข้อ ๔๙๗ และ ปฏิเสธ น ตามข้อ ๗๑๗ ทำให้เป็นรูป คือ หินสติ (เขาย่อมบาดเจ็บ) ชิหิส (เขาบาดเจ็บแล้ว) หิสิตา (เขาได้บาดเจ็บแล้ว) กริยา อุนท (อุนท) (ทำให้เปียก) ทำรูปเป็น อุนตติ (เขาย่อมเปียก) อุนตะ (เขาทั้งสองย่อมเปียก) อุนทนต์ (เขาทั้งหลายย่อมเปียก) อนทัจการ (เขาเปียกแล้ว) เอานต (เขาเปียกแล้ว) เอานตาม (เขาทั้งสองเปียกแล้ว) เอานทนต์ (เขาทั้งหลายเปียกแล้ว) เอานะ (ท่านเปียกแล้ว) เอานทม (ข้าพเจ้าเปียกแล้ว) กริยา อณช (อณช) (ทำให้ชัดเจน งดงาม แต่งตั้ง ไป) ทำรูปเป็น อนกติ (เขาย่อมทำให้ชัดเจน) องกตะ (เขาทั้งสองย่อมทำให้ชัดเจน) อณชนต์ (เขาทั้งหลายย่อมทำให้ชัดเจน) อานณช (เขาทำให้ชัดเจนแล้ว) อานณชถ หรือ อานนฤถ (ท่านทำให้ชัดเจนแล้ว) อณชิตา หรือ องกตะ (เขาจะทำให้ชัดเจน) องชิต (ท่านจงทำให้ชัดเจน) อนชานิ (ขอให้ข้าพเจ้าทำให้ชัดเจน) อานก (เขาทำให้ชัดเจนแล้ว)

๗๑๖. ข้อว่า กณชะ สิจิ |๗ |๒ |๗๑| อิกฺกั เพิ่มเข้ากับ สิจิ หลังกริยา อณช (ทำให้ชัดเจนแล้ว)

กริยา ตณจ (ตณจ) (หุดตัว) ทำเป็นรูป ตณกติ (เขาข่อมหุดตัว) ตณจตะ หรือ ตณจิตา (เขาจะหุดตัว)

กริยา วิช (โอวิชี) (เกรงกลัว ห้วนไหว) ทำรูปเป็น วินกติ (เขาย่อมห้วนไหว) วิงกตะ (เขาทั้งสองย่อมห้วนไหว) ตามข้อ ๗๑๓ การเพิ่ม อิกฺกั ซึ่งถือว่ามี ง (ข้อ ๔๖๗) จึงได้รูปเป็น วิวิชิต (ท่านทั้งหลายห้วนไหวแล้ว) วิชิตา (เขาจะห้วนไหว) อวินก (เขาห้วนไหวแล้ว) อวิชิต (เขาได้ห้วนไหวแล้ว)

กริยา ศิษ (ศิษ) (ทำให้แตกต่าง หรือ ทำให้เป็นส่วนตัว) ทำรูปเป็น ศิษฺฐ (มันย่อมทำให้มันแตกต่าง) ศิษฺฐะ (เขาทั้งสองย่อมทำให้แตกต่าง) ศิษนต์ (เขาทั้งหลายย่อมทำให้แตกต่าง) ศินกติ (ท่านย่อมทำให้แตกต่าง) ศิเศษ (มันทำให้แตกต่างแล้ว) ศิเศษิต (ท่านทำให้แตกต่างแล้ว) เศษฺฐา (มันจะทำให้แตกต่าง) เศษฺศยติ (มันจะทำให้แตกต่าง) ตามข้อ ๕๙๓ ติ จะถูกนำมาใช้แทนที่ช หิ ได้รูปเป็น ศินตติ (ท่านจงทำให้แตกต่าง) ศินชานิ (ขอให้ข้าพเจ้าทำให้แตกต่าง) อศินฐ (มันทำให้แตกต่างแล้ว) ศิษฺยต (มันอาจทำให้แตกต่าง) ศิษฺยต (จงทำให้แตกต่าง) อศิษต (มันได้ทำให้แตกต่างกันแล้ว)

กริยาว่า ปิษ (ปิษ) (บด) ก็แจกเช่นเดียวกัน

กริยา ภณช (ภณช) หมายถึง ทำให้แตก ทำลาย

๗๑๗. ข้อว่า ศนนานนโลปะ |๖ |๔ |๒๓| ให้มีการลบอักษร น ที่มาหลัง ศนม (ข้อ ๗๑๔) ดังนั้นจึงได้รูป ภณกติ (เขาย่อมทำลาย) ภณชิต หรือ ภณชถ (ท่านย่อมทำลาย) ภณจตะ (เขาจะทำลาย) ภณชิต (ท่านจงทำลาย) อภณชิต (เขาได้ทำลายแล้ว)

๗๑๘. ข้อว่า ภุโช'นนวน |๑ |๓ |๖๖| ปัจจัยวิภक्तिในอาตมเนบพ (ข้อ ๔๐๙) ถูกนำเข้ามาหลังกริยา ภุช ไม่ใช่ในความหมายว่า ปกป้อง ดังนั้น เราอาจกล่าวได้ว่า โอทนง ภุชกเต (เขาย่อมบริโภคข้าวสุก) เพราะ

เหตุใด จึงกล่าวว่า “ไม่ใช่ในความหมายว่า ปกป้อง” หลักฐานคือวลีว่า “มहीं ภูณกฺติ” (เขาย่อมปกป้องผืนดิน)

กริยา วินฺธ (ญฺ-อินฺธิ) (ส่องแสงสว่าง) ทำรูปเป็น อินฺทฺธ (เขาย่อมส่องแสงสว่าง) อินฺธาเต (เขทั้งสองย่อมส่องแสงสว่าง) อินฺธเต (เขาทั้งหลายย่อมส่องแสงสว่าง) อินฺธเส (ท่านย่อมส่องแสงสว่าง) อินฺทฺธเว (ท่านย่อมส่องแสงสว่าง) อินฺธจฺกเร (เขาส่องแสงสว่างแล้ว) อินฺธตา (เขาจะส่องแสงสว่าง) อนฺทฺธาม (เขาจงส่องแสงสว่าง) อนฺธตาม (เขาทั้งสองจงส่องแสงสว่าง) อินฺธ (ขอให้ข้าพเจ้าส่องแสงสว่าง) โอนฺทฺธ (เขาส่องสว่างแล้ว) โอนฺธตาม (เขาทั้งสองส่องสว่างแล้ว) โอนฺทฺธชะ (ท่านทั้งหลายส่องสว่างแล้ว)

กริยา วิท (วิท) (พิจารณา) ทำรูปเป็น วินฺเต (เขาย่อมพิจารณา) เวตฺตา (เขาจะพิจารณา)

การแจกวิภักติอาขยาศที่เจ็ด มี รุชฺ ฐาตุเป็นต้น เพียงเท่านั้น

การแจกวิภักติอาขยาศที่แปด ประกอบด้วย ตน เป็นต้น

กริยา ตน (ตนฺ) หมายถึง “ขยาย”

๗๑๙. ข้อว่า ตนาทิกฺกณฺณภย อฺชะ |๓ |๑ |๗๙| หลังกริยา ตน เป็นต้น และกริยา กฤ (ทำ) ให้มี อฺ

ข้อนี้ปฏิเสศ ศปฺ (ข้อ ๔๑๙) ดังนั้นจึงได้รูปเป็น ตโนติ หรือ ตนฺเต (เขาย่อมขยาย) ตตาน หรือ เตเน (เขาขยายแล้ว) ตนิตาสี หรือ ตนิตาเส (ท่านจะขยาย) ตนินฺชยติ หรือ ตนินฺชยเต (เขาจะขยาย) ตนฺยต หรือ ตนฺวิท (ขอให้เขาขยาย) อตโนติ (เขาขยายแล้ว) ตนฺยต หรือ ตนฺวิท (เขาอาจขยาย) ตนฺยต หรือ ตนินฺชยฺญ (ขอให้เขาขยาย) อตนิต หรือ อตานิต (ข้อ ๔๙๑) (เขาขยายแล้ว)

๗๒๐. ข้อว่า ตนาทิกฺยสฺตถาโสชะ |๒ |๔ |๗๙| ให้ทำการลบทางเลือก (ลูก) ของ ลิจฺ (ข้อ ๔๗๒) หลัง ตน เป็นต้น เมื่อปัจจัย ต หรือ ฐาตุ ตามมา ดังนั้นจึงได้รูป อตต (ข้อ ๕๙๖) หรือ อตนินฺชยฺญ (เขาขยายแล้ว) อตถาชะ หรือ อตนินฺชยฺชะ (ท่านขยายแล้ว) อตนินฺชยต หรือ อตนินฺชยเต (เขาควรขยายตัว)

กริยา ชนฺ (ชนฺ) (ให้) ทำรูปเป็น สโนติ หรือ สนฺเต (เขาย่อมให้)

๗๒๑. ข้อว่า เย วิภาษา |๖ |๔ |๔๓| ให้มีการแทนที่ที่รหสฺระ อา ในช่องกริยา ชนฺ (เกิด) สนฺ (ให้) และ ชนฺ (พูด) เมื่อมีปัจจัยซึ่งเริ่มต้นด้วย ยฺ และระบุดด้วย กฺ หรือ งฺ เป็นทางเลือกตามมา ดังนั้นจึงเป็น สา ยต หรือ สนฺยต (เขาพึงให้)

๗๒๒. ข้อว่า ชนสนชนฺนำ สนฺกฺกโลชะ |๖ |๔ |๔๒| ที่รหสฺระคือ อา เป็นตัวแทนที่ของกริยาเหล่านี้คือ ชนฺ (เกิด) สนฺ (ให้) และ ชนฺ (พูด) เมื่อมีปัจจัย สนฺ หรือปัจจัยที่เริ่มด้วย ฌลฺ และมีการระบุดคือ กฺ หรือ งฺ ตามมา ดังนั้นจึงได้รูปเป็น อสาด หรือ อสนินฺชยฺญ (เขาให้แล้ว) อสาดชะ (ท่านได้ให้แล้ว)

๗๒๓. ในช่องของรหสฺระ อ ของกริยา กฤ (ทำ) ให้มีการทำรหสฺระ อฺ เมื่อ มีสารวธาตุกตามมา ดังนั้นจึงเป็นรูป กुरुตชะ (เขทั้งสองย่อมทำ)

๗๒๔. ข้อว่า น ภกฺรภกฺรภม |๘ |๒ |๗๙| ไม่มีการแทนที่ด้วยที่รชสระในวรคของพยางค์ที่อยู่ถัดจากพยางค์ท้ายสุดของ ภ (ข้อ ๑๘๕) และกริยา กฤ (ทำ) หรือ ฌรุ (ตัด) ดังนั้นจึงได้รูปเป็น “เขาทั้งหลายย่อมทำ”

๗๒๕. ข้อว่า นิติยฺ ภโรเตชะ |๖ |๔ |๑๐๘| ให้มีการลบ อุ ของปัจจัยหลังกริยา กฤ (ทำ) เมื่ออักษร ม หรือ ว ตามมาเสมอ (ดังนั้นจึงมีรูปเป็น) กุระชะ (เราทั้งสองย่อมทำ) กุระชะ (เราทั้งหลายย่อมกระทำ) กุโรตุ (เขาย่อมทำ) จการ หรือ จกรเ (เขาทำแล้ว) กรุตา (เขาจะทำ) กริษยติ หรือ กริษยเต (เขาจะทำ) กโรตุ หรือ กุโรตาม (เขาจงทำ) อกรโรตุ หรือ อกรุตุ (เขาทำแล้ว)

๗๒๖. ข้อว่า เย จ |๖ |๔ |๑๐๙| และให้มีการลบ อุ หลังกริยา กฤ (ทำ) เมื่อมีปัจจัยซึ่งเริ่มต้นด้วย ย ตามมา ดังนั้น จึงเป็น กุรยัต หรือ กุรวีต (เขาอาจทำ) กริยัต หรือ กฤษิษฏ (เขาจงทำ) อการษิต หรือ อกฤต (เขาทำแล้ว) อกริษยตุ หรือ อกริษยตุ (เขาควรทำ)

๗๒๗. ข้อว่า เมื่อกริยา กฤ (ทำ) มาหลัง สม หรือ ปฤ (ข้อ ๔๘) ในความหมายว่า ประดับ

๗๒๘. ข้อว่า สมวาเย จ |๖ |๑ |๑๓๘| และ ในความหมายของกระทำร่วมกัน มีการเพิ่ม สฎ्ฐ ดังนั้นจึงเป็น สสฺสฺกริตี กล่าวคือ (เขาย่อมประดับประดา) สสฺสฺกรวนติ (เขาทั้งหลายย่อมกระทำร่วมกัน) สฎ्ฐ นี้เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของ กฤ ซึ่งนำหน้า สม แม้เมื่อไม่ได้บ่งความหมายว่า “ประดับประดา” ดังที่เราเรียนโดยข้อกำหนดโคลกที่ ๑๑๑๙ คือ สสฺสฺกฤตฺ ภกฺศา” ที่การแสดงออกหมายถึง “การตระเตรียมอาหาร”

๗๒๙. ข้อว่า อุปาตุ ปฺรติยตฺนไวกฤตฺวากฺยาธยาหาเรษุ จ |๖ |๑ |๑๓๙| หลัง อุป ในความหมายต่าง ๆ ของการได้รับคุณสมบัติใหม่ ของการเปลี่ยนแปลงแก้ไขและของการจัดให้มีการละข้อความไว้ กริยา กฤ มีการเพิ่ม สฎ्ฐ เข้ามา โดยคำว่า “และ” หมายถึงว่า กริยามีความหมายสองอย่างทีกล่าวไว้ในก่อน คำว่า “จัดให้มีคุณสมบัติใหม่” หมายถึงทำให้เกิดคุณภาพใหม่ ข้อว่า “การเปลี่ยนแปลง” หรือ การปรับเปลี่ยน หมายถึงการเปลี่ยนแปลง ข้อว่า “จัดให้มีการละไว้ในกรปาฐก” หมายถึงว่า “เกิดเพิ่มส่วนเหล่านี้ให้เต็มซึ่งมีความหมายที่ต้องการ” ยกตัวของการนำข้อความทั้งห้านี้มาใช้ตามลำดับซึ่งบ่งความถึง “หญิงสาวที่แต่งตัวแล้ว” “พราหมณ์ผู้อยู่ในที่ประชุม” “ไม่ให้คุณภาพใหม่ของน้ำ” “เขาย่อมรับประทานบางสิ่งที่เปลี่ยนแปลง” “เขาย่อมพูดโดยปราศจากการละไว้”

กริยา วนฺ (วนฺ) (ถามหรือขอ) ทำรูปเป็น วนฺเต (เขาย่อมขอ) ววเน (เขาขอแล้ว)

กริยา มนฺ (มนฺ) (รู้ รับรู้) ทำรูปเป็น มนฺเต (เขาย่อมรับรู้) เมเน (เขารับรู้แล้ว) มนิตา (เขาจะรับรู้) มนិษยเต (เขารับรู้แล้ว) มนฺตาม (ให้เขารับรู้) อมนฺตุ (เขารับรู้แล้ว) มนฺวีต (เขาอาจรับรู้) มนฺษิษฏ (ขอให้เขารับรู้) มนฺษิษฏ (ขอให้เขารับรู้) อมนฺษิษฏ (เขารับรู้แล้ว) อมนฺษิษยตุ (เขาควรรับรู้)

การแจกวิภกฺติอาชยตฺที่แปด มีกริยาธาตุ ตนฺ เป็นต้น เพียงเท่านั้น

กริยาวิภกฺติอาชยตฺที่เก้า ประกอบด้วย กฤ เป็นต้น

กริยา กฤ (ชุกฤณ) หมายถึง “ขาย แลกเปลี่ยนสินค้า”

๗๓๐. ชื่อว่า กรยาภิภะ ศนา |๓ |๑ |๘๑| หลักกรยา กฤ (ขาย) เป็นต้น ให้มี ศนา ชื่อนี้ปฏิเสศ ศป (ชื่อ๔๑๙) (ดังนั้นจึงเป็นรูป) กฤณาติ (ขายยอมซื้อ) ตามข้อ ๖๕๗ อา ให้เปลี่ยนเป็น อี กฤณิตะ (เขาทั้งสองยอมซื้อ) ตามข้อ ๖๕๘ อา จะถูกละไว้ กฤณิด (เขาทั้งหลายยอมซื้อ) กฤณาสี (ท่านยอมซื้อ) กฤณิดะ (เราทั้งสองยอมซื้อ) กฤณิด (ท่านทั้งหลายยอมซื้อ) กฤณามิ (ข้าพเจ้ายอมซื้อ) กฤณิวะ (เราทั้งสองยอมซื้อ) กฤณิมะ (เราทั้งหลายยอมซื้อ) กฤณิเต (ขายยอมซื้อ) กฤณาเต (เขาทั้งสองยอมซื้อ) กฤณเต (เขาทั้งหลายยอมซื้อ) กฤณิเช (ท่านยอมซื้อ) กฤณาเถ (ท่านทั้งสองยอมซื้อ) กฤณิธเว (ท่านทั้งหลายยอมซื้อ) กฤณเ (ข้าพเจ้ายอมซื้อ) กฤณิวเห (เราทั้งสองยอมซื้อ) กฤณิมเห (เราทั้งหลายยอมซื้อ) จิกราย (เขาซื้อแล้ว) จิกรยตุะ (เขาทั้งสองซื้อแล้ว) จิกริยูะ (เขาทั้งหลายซื้อแล้ว) จิกรเถ หรือ จิกรยิด (ท่านทั้งหลายซื้อแล้ว) จิกริเย (เขาซื้อแล้ว) กฤธา (เขาจะซื้อ) กฤษยติ หรือ กฤษยเต (เขาจักซื้อ) กฤณาตุ (เขาจงซื้อ) กฤณิตาตุ (ขอให้เขาจงซื้อ) กฤณิตาม (เขาควรซื้อ) อกรูณาตุ หรือ อกรูณิต (เขาซื้อแล้ว) กฤณียาตุ หรือ กฤณิต (เขาอาจซื้อ) กฤริยาตุ หรือ กฤริษยภู (ขอให้เขาควรซื้อ) อโกษิต หรือ อกรูษยภู (เขาซื้อแล้ว) อกรูษยตุ หรือ อกรูษยตุ (เขาควรซื้อ)

กริยา ปริ (ปริณ) (ทำให้พึงพอใจ รัก) ทำรูปเป็น ปริณติ หรือ ปริณิต (ขายยอมทำให้พอใจ) และ ศริ (ศริณ) (ปรุงอาหาร) ทำรูปเป็น ศรินาติ หรือ ศรินิต (ขายยอมปรุงอาหาร)

กริยา มี (มีณ) หมายถึง “ได้รับบาดเจ็บ”

๗๓๑. ชื่อว่า หินุมีนา |๘ |๔ |๑๕| ให้มี ณ ในทันตชะคือ น ในกริยา หิ (ไป) หรือ มี (เจ็บ) ซึ่งมาหลังเหตุที่กำหนดของการเปลี่ยนแปลง หรือลงท้ายด้วยอุปสรรค (ดังนั้นจึงเป็น) ปรมิณาติ หรือ ปรมิณิต (ขายยอมเจ็บมาก) (มีการแทนที่ อา มเมา (เขาเจ็บปวดแล้ว) มิสมยตุะ (เขาทั้งสองบาดเจ็บแล้ว) มมิด หรือ มมถ (ท่านบาดเจ็บแล้ว) มิสมเย (ข้าพเจ้าเจ็บปวดแล้ว) มาตา (เขาจะเจ็บปวด) มาสยติ (เขาจักเจ็บปวด) มียาตุ หรือ มาสีษภู (เขาจงเจ็บปวด) อมาสีตุ (เขาเจ็บปวดแล้ว) อมาสีษภูม (เขาทั้งสองเจ็บปวดแล้ว) อมาสตุ (เขาได้เจ็บปวดแล้ว) กริยา ชิ (ชิณ) (ผูก) ทำรูปเป็น สินาติ หรือ สินิต (เขายอมผูก) ลิชาย หรือ ลิชเย (เขาผูกแล้ว) เสตา (เขาจะผูก) กริยา สกุ (สกุณ) หมายถึง “กระโดดไป”

๗๓๒. ชื่อว่า สตนภุสตนภุสคนภุสกุณภุสกุณภุสกุณภุส ศนุศจ |๓ |๑ |๘๒| และมี ศนุ หลัง สตนภ, สตนภ, สคนภ หรือ สกุณภ (ขัดขวาง ทำให้ลดลง แข็งทื่อ) และ สกุ (กระโดดไป) ชื่อว่า “และ” หมายความว่า ศัพท์เหล่านี้จะมี ศนา เป็นทางเลือก (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) สกุโนติ, สกุณเต, สกุณาติ หรือ สกุณิต (ขายยอมกระโดดไป) จุสกาเว หรือ จุสกุเว (เขากระโดดไปแล้ว) สโกตา (เขาจะกระโดดไป) อสเกापิต หรือ อสโกษภู (เขาได้กระโดดไปแล้ว)

กริยาทั้ง ๔ ตัวมี สตนภุ เป็นต้นที่กล่าวไว้ในโลกไมใช่ในตารางธาตุของปานินิ ทั้งหมดมีความหมายถึง ขัดขวาง และถือเป็นคำลงท้ายที่ปรสิมบาท

๗๓๓. ข้อว่า ให้ ศานจ เป็นตัวแทนที่ในช่องของ ศนา ซึ่งมาหลังพยัญชนะ เมื่อมีปัจจัย หิ (ข้อ ๔๔๗) ตามมา ดังนั้นจึงเป็น สตภาน (ข้อ ๔๔๘ และ ๓๖๓) (ท่านจงขัดขวาง)

๗๓๔. ข้อว่า และ อง คือตัวแทนที่ของ จลิ (ข้อ ๔๗๑) หลังกริยา ชฤ “แก่ชรา” สตนภ (ขัดขวาง) ม รุจ (ไป) มลจ (ไป) ครุจ (ลัก) คลุจ (ลัก) คลุณจ (ไป) และ ศวิ (ไป)

๗๓๕. ข้อว่า สตนภะ |๘ |๓ |๖๗| ให้มี ษ ในช่องของ ส โนโคลก (ข้อ ๗๓๒) กริยา สตนภ (ดังนั้นจึงเป็น) วยษภฤต (ข้อ ๓๖๓) “เขาขัดขวางแล้ว” อสตภฤต (ข้อ ๙๕ และ ๙๖) “เขาบาดเจ็บแล้ว”

กริยา ยุ (ยุณ) (ประกอบ) ทำรูปเป็น ยุนาติ หรือ युनेเต (เขาย่อมประกอบ) โยตา (เขาจะประกอบ) กริยา กุญ (กุนุณ) (ประกอบ) ทำรูป กุญนาติ หรือ กุญเงเต (มันส่งเสียง) กุญวิตา (มันจะส่งเสียง) กริยา ทฤ (ทฤณ) (บาดเจ็บ) ทำรูปเป็น ทฤณาติ หรือ ทฤณเเต (เขาย่อมบาดเจ็บ) และ ทรุ (ทรูณ) (บาดเจ็บ) ทำรูปเป็น ทรูณาติ หรือ ทรูณเเต (เขาย่อมบาดเจ็บ) กริยา ปู (ปูณ) หมายถึง “ทำให้สะอาด”

๗๓๖. ข้อว่า ปวาทีนำ หรสระ |๗ |๓ |๘๐| เมื่อปัจจัยมี ศ ชี้ความตามมา ให้ทำรัสสระเป็นตัวแทนที่ของกริยา ๒๔ ตัว มี ปู เป็นต้น คือ ปูณ (ทำให้สะอาด) ลูณ (ตัด) สตุณ (แผ่ขยาย) กฤณ (ทำให้กระจาย) วฤณ (เลือก) ธูณ (ปลุกปั่น) ศฤ “เจ็บ” ปฤ “เลี้ยงดู” วฤ (เลือก) ภฤ (เลี้ยงดู) มฤ “ได้รับบาดเจ็บ” ชฤ “ชรา” ฉฤ “ชรา” ฆฤ “ชรา” ญฤ “น้ำ” ฐฤ “คดโกง” กฤ “บาดเจ็บ” ฤ “ไป” ฌฤ “ได้ยิน” ฆยา “แก่ชรา” ฤ “บาดเจ็บ” ฤ “ติด” ฆฤ “เลือก” และ ปฤ “ไป” ดังนั้นจึงเป็น ปูนาติ หรือ ปูเนเต (เขาย่อมทำให้สะอาด) ปวิตรา (เขาจะทำให้สะอาด)

กริยา ลู (ลูณ) (ตัด) ทำรูปเป็น ลูนาติ และ ลูเนเต (เขาย่อมตัด)

กริยา สตุณ (สตุณ) (คลุม) ทำรูปเป็น สตุณาติ (เขาย่อมคลุม) ตามข้อ ๖๙๐ จึงได้รูปเป็น ตสตุณ (เขาคคลุมแล้ว) ตสตุณ (เขาทั้งสองคลุมแล้ว) ตสตุเร (เขาคคลุมแล้ว) สตุริตา หรือ สตุริตา (ข้อ ๖๕๔) (เขาจะคลุม) สตุณียต หรือ สตุณเเต (เขาอาจคลุม) สตุริยต (ขอให้เขาคคลุม)

๗๓๗. ข้อว่า ลิงสิโจราตมเนปเทษุ |๗ |๒ |๘๒| เมื่อปัจจัยในอาตมเนปเทษุนำมาใช้ ให้ อิกฺฐ เป็นตัวเพื่อเข้ามาของ ลิง และ ลิง ที่มาหลังกริยา วฤ (วฤณ) (รับใช้) และ วฤ (เลือก) และ หลังคำที่ลงท้ายด้วย ฤ

๗๓๘. ทิรฆสระไม่ใช่ตัวแทนที่ของการเพิ่ม อิกฺฐ หลังกริยา วฤณ หรือ วฤง หรือคำที่ลงท้ายด้วย ฤ เมื่อ ลิง ตามมา ดังนั้นจึงเป็น สตุริษษุ หรือ ตามข้อ ๕๘๑ ปัจจัยที่ถูกถือว่ามี ก สตุริษษุ (ขอให้เขาคคลุม) และ ข้อ ๖๕๕ ไม่มีการขยายออกของการเพิ่ม อิกฺฐ เมื่อ ลิง และ ปัจจัยฝ่ายปรัสไมบท ตามมา อสตาริต (เขาคคลุมแล้ว) อสตาริชษุ (เขาทั้งสองคลุมแล้ว) อสตาริชษุ (เขาทั้งหลายคลุมแล้ว) อสตาริชษุ หรือ อสตาริชษุ (เขาคคลุมแล้ว)

กริยา กฤ (กฤณ) (ได้รับบาดเจ็บ) ทำรูปเป็น กฤณาติ หรือ กฤณเเต (เขาย่อมได้รับบาดเจ็บ) จกราร หรือ จกเร (เขาได้รับบาดเจ็บแล้ว)

กริยา วฤ (วฤณ) (เลือก) ทำรูปเป็น วฤณาติ หรือ วฤณเเต (เขาย่อมเลือก) ววาร หรือ ววเร (เขาย่อมเลือก) วิรตา หรือ วิรตา (เขาจะเลือก) และ ตามข้อ ๖๕๐ วูรยาต หรือ วริษิษฏ หรือ วูรริษิษฏ (ข้อ ๕๘๑) (ขอให้เขาเลือก) อวาริต (เขาเลือกแล้ว) อวาริษิษฏาม (เขาทั้งสองได้เลือกแล้ว) อวาริษิษฏ หรือ อวาริษิษฏ (ข้อ ๖๕๔) หรือ อวูรริษิษฏ (เขาได้เลือกแล้ว)

กริยา ฐ (ฐณ) (สั้น) ทำรูปเป็น ฐณาติ หรือ ฐณเเต (เขาย่อมสั้น) โธตา หรือ โธวิตา (เขาจะสั้น) อธาวิต หรือ อธวิษิษฏ หรือ อธวษิษฏ (เขาได้สั้นแล้ว)

กริยา คุระ (คุรห) “ถือเอา” ทำรูปเป็น คุฤณาติ (ข้อ ๖๗๕) หรือ คุฤณเเต (เขาย่อมถือเอา) ชคุราห หรือ ชคุฤเห (เขาถือเอาแล้ว)

๗๓๙. ข้อว่า คุรโห’ลิฏฺฐิ ทิรชฺชะ |๗|๒|๓๗| ทิรชฺชะคือตัวแทนที่ของการเพิ่ม อิฏฺฐิ ที่วางหลังกริยา คุฤห (ถือเอา) ซึ่งมีเพียงสระเดียว แต่ไม่ใช่เวลาที่มี ลิฏฺฐิ ตามมา ดังนั้น คุรหิตา (เขาจะถือเอา) คุฤณาตุ (เขาจะถือเอา)

๗๔๐. ข้อว่า หละ ศนะ ศานชภเกา |๓|๑|๘๓| ให้ ศานจ เป็นตัวแทนที่ของ ศนา (ข้อ ๗๓๐) ซึ่งมาหลังพยัญชนะ เมื่อมี หิ ตามมา (ดังนั้นจึงเป็นรูป) คุฤหาณ (ท่านจงถือเอา) คุฤหยาต หรือ คุรหิษิษฏ (ข้อ ๗๓๙) (ขอให้เขาถือเอา) และ เมื่อมีธาตุที่ลงท้ายด้วย หุ จะไม่มีการแทนที่ของวฤทธิ อครหิต (เขาถือเอาแล้ว) อครหิษิษฏาม (ข้อ ๗๓๙) (เขาทั้งสองถือเอาแล้ว) อครหิษิษฏ (เขาถือเอาแล้ว) อครหิษาตาม (เขาทั้งสองถือเอาแล้ว) กริยา กุษ (กุษ) (สกัด) ทำรูปเป็น กุษณาติ (เขาย่อมสกัด) โภชิตา (เขาจะสกัด) กริยา อศ (อศ) (กิน) ทำรูปเป็น อศณาติ (เขาย่อมกิน) อาศ (เขากินแล้ว) อศิตา (เขาจะกิน) อศิษยติ (เขาจะกิน) อศนาตุ (เขาจะกิน) อศาน (ข้อ ๗๔๐) “ขอให้เขากิน” กริยา มุษ (มุษ) (ลักขโมย) ทำรูปเป็น โมษิต (เขาจะลักขโมย) มุษาน (ท่านจงลัก) กริยา ชญา (รู้) ทำรูปเป็น ชชญา (ข้อ ๕๒๓) “เขารู้แล้ว” กริยา วฤ (วฤณ) (รับใช้) ทำรูปเป็น วฤณเเต (เขาย่อมรับใช้) วฤชเ (ท่านรับใช้แล้ว) วฤชเว “ท่านรับใช้แล้ว” วิรตา หรือ วิรตา (เขาจะรับใช้) อวาริษิษฏ หรือ อวาริษิษฏ หรือ อวฤต (เขารับใช้แล้ว)

การแจกวินัดิตอาขยาตที่แก้ มีกริยา กฤ เป็นต้น

กริยาธาตุวินัดิตอาขยาตที่สืบประกอบด้วย จรุ เป็นต้น

กริยาธาตุ จรุ (ลักขโมย)

๗๔๑. ปัจจัย ฌิจ ฎุกวาง ซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงของความหมาย หลังคำว่า สตย (ชื่อตรง) ปาศา (ตี ตรวน) รูป (สี) วิณ (พิณ) ตูล (ผ้าฝ้าย) ศโลก (เฉลิมฉลอง) เสนา (กองทัพ) โลมณ (ขนร่างกาย) ตวจ (ผิวหนัง) วรมน (จดหมาย) วรณ (เปล่งปลั่ง) และ จูรณ (แป้ง) และหลังกริยา จรุ (ลักขโมย) เป็นต้น ตามข้อ ๘๘๕ กริยาเหล่านี้ให้ทำคุณะสำหรับสระธรรมดาทั่วไป ตามข้อ ๕๐๒ คำที่ลงท้ายด้วย ฌิจ และปัจจัยที่อยู่พยางค์ท้ายซึ่งมีการมาเป็น โจริ และ ข้อนี้จึงกลายเป็น โจรย เราจึงได้ โจรยติ (เขาย่อมลักขโมย)

๗๔๒. ข้อว่า ฦิจสจ |๑ |๓ |๗๔| และให้ปัจจัยอาตมเนบพนามาใช้หลังคำที่ลงท้ายด้วย ฦิจ (ข้อ ๗๔๑) เมื่อผลของการกระทำไปถึงการก (ดังนั้นจึงเป็นรูป) โจรยเต (เขาย่อมลัก) โจรยามาส (เขาลักแล้ว) โจรยิตา (เขาจะลัก)จรยาค | โจรยาค หรือ โจรยิษีษฏ (ขอให้เขาลัก) เมื่อ ลุณ ตามมา จากนั้น จง ถูก แทนที่ จุติ ตามข้อ ๕๖๒ รัสสสระถูกแทนที่สำหรับคำที่มีพยางค์อยู่ท้ายคำ ตามข้อ ๕๖๔ จะมีการทำซ้ำคำ ตามข้อ ๕๖๕ เพราะว่ามี จง ตามมา และพยัญชนะตัวแรกตัวเดียวของการทำซ้ำถูกละไว้ และ สระของศัพท์ที่ทำซ้ำ ซึ่งทำให้ที่รหะตามข้อ ๕๖๘ เราจึงได้ อจจต หรือ อจจจต (เขาลักแล้ว)

กริยา กถา (พูด) ปฎิเสธ อ ที่สุดท้ายตามข้อ ๕๐๕

๗๔๓. ข้อว่า อจะ ปรสมินิ ปุรววิธา |๑ |๑ |๕๗| การแทนที่ในวรรคของสระ ซึ่งเกิดจากบางอย่างที่ตามมา จะถูกถือว่า ที่ของศัพท์ใดที่ถือเอา เมื่อกฎอื่นจะส่งผลกระทบต่อคำที่อยู่ภายในสระเดิม ดังนั้นจึงมีที่ว่างซึ่งมีที่ของ อ ที่สุดของ กถ ซึ่งถือว่ามี อ เป็นที่ที่ถือเอา การแทนที่โดยการทำการุทธิสำหรับพยางค์ที่อยู่ถัดจากพยางค์ท้ายตามข้อ ๔๘๙ ไม่เกิดขึ้น จึงได้รูปเป็น กถยติ (เขาย่อมพูด) โดยที่มีการลบสระจึงไม่มีการแทนที่ด้วยที่รหะสระ ตามข้อ ๕๖๘ และในกรณีนี้เมื่อปัจจัย สน ตามมา ตามที่กล่าวไว้ในข้อ ๕๖๖ ดังนั้นเราจึงได้ อจกถต (เขาพูดแล้ว)

กริยา कुณ (คน) (นับ) แจกเป็น คนยติ (เขาย่อมนับ)

๗๔๔. ข้อว่า อี จ คณะ |๗ |๔ |๙๗| และให้ที่รหะสระคือ อี เป็นตัวแทนที่ของการทำซ้ำของ คณะ (นับ) โดยที่ “และ” หมายความว่า ตัวแทนที่อาจเป็นรัสสสระ อ เมื่อ ฦิจ ซึ่งตามมาโดย จง ตามมา (ดังนั้นจึงเป็น) อจิคณต หรือ อชคณต (เขานับแล้ว)

การแจกวิภักติอาชยาคที่สิบ มีกริยา จรุ เป็นต้นเพียงเท่านั้น

กริยา “ที่ลงท้ายด้วย ฦิจ” จะมีคำอธิบายข้างหน้า

๗๔๕. ข้อว่า สวตนตระ กรตา |๑ |๔ |๕๔| ในกรณีของการกระทำใด ๆ สิ่งใดก็ตามที่ผู้พูดเลือกที่จะพูดถึงจะเป็นการก หรือ ประธานของประโยค ของกริยาทั้งหลาย

๗๔๖. ข้อว่า ตตปรัยโขโก เหตุศจ |๑ |๔ |๕๕| ให้สิ่งที่เป็นผู้เคลื่อนไหวของสิ่งนั้นเช่น ของการก (ข้อ ๗๔๕) ถูกเรียกว่า เหตุ และ การก

๗๔๗. ข้อว่า เหตุมติ จ |๓ |๑ |๒๖| และเมื่อการดำเนินการของตัวเหตุ เช่น การทำการซื้อทิศทาง ถูกแสดงออกมา ให้มีปัจจัย ฦิจ (ข้อ ๗๔๑) มาหลังธาตุ ดังนั้น เพื่อแสดงว่า “เขาเป็นสาเหตุให้กลายเป็น” เราจึงได้ ภาวยติ

๗๔๘. ข้อว่า โอะ ปุณชยปเร |๗ |๔ |๘๐| ให้ทำที่รหะสระคือ อี ในวรรคของ อุ ของตัวทำซ้ำซึ่งทำรูปส่วนของ,การแจกวิภักติ ซึ่งตามมาโดย สน เมื่ออักษร ของพยัญชนะโอรุวรรคตามมา หรือ ยณ หรือ อักษร ช คำเหล่านี้ซึ่งตามมาโดยสระ อ ดังนั้น จึงเป็น อพิภวต (เขาได้ทำให้กลายเป็นแล้ว)

๗๔๙. เมื่อ ฌิ ตามมา ให้ ปุกุ เป็นคำเพิ่มเติมเข้ามาของกริยา ฤ (ไป) หรือ (ละอาย) วลี (เลือก) ฐี (ร้องคำราม) กุญฺยิ (ส่งเสียง) กุขมาย (สั่น) และ กริยาที่ลงท้ายด้วย อา ดังนั้นจึงเป็น สถาปยติ (เขาทำให้ยืน)

๗๕๐. ข้อว่า ติชฺฐุเตริตฺ |๗ |๔| ๕| เมื่อ ฌิ ซึ่งตามมาด้วย จง ตามมา ให้ทำเป็นรัสสระ อิ เป็นตัวแทนของพยางค์ที่อยู่ถัดพยางค์สุดท้ายของกริยา ชฺฐา (ดังนั้นจึงได้รูป) อติชฺฐิปฺตฺ (เขาได้ทำให้ตั้งมั่นแล้ว) กริยา ฆตฺ หมายถึง “ใส่รวมกัน”

๗๕๑. ข้อว่า มิตำ หุสฺวะ |๖ |๔ |๙๒| ให้มีการทำรัสสระในวรรคของกริยา ฌฺนุ เป็นต้น และ ชฺยฺป เป็นต้น ซึ่งมี ม เป็นตัวบ่งความ (ดังนั้นจึงเป็น) ฌฺนุยติ (เขาย่อมใส่รวมกัน)

กริยา ชฺยฺป (รู้หรือแจ้ง) ทำรูปเหมือน ชฺยฺปยติ (เขาย่อมแจ้ง) อชิชฺยฺปตฺ (เขาแจ้งแล้ว)

การสร้างรูปกริยาที่มีที่สุดท้ายด้วย ฌิ เพียงเท่านั้น

กริยาที่ลงท้ายด้วย สน จะมีการกล่าวข้างหน้า

๗๕๒. ข้อว่า ธาโตะ กรรมณะ สมานกรตฺถกาภิจฺฉายำ วา |๓ |๑ |๗| ปัจจัย สน ถูกนำมาประกอบเป็นทางเลือก ในความหมายว่า ประรณนาม หลังธาตุที่แสดงการกระทำที่เป็นความปรารถนาและมีการกของการกระทำเช่นเดียวกันในฐานะผู้ปรารถนาของสิ่งนั้น

ยกตัวอย่างคือ ปาฐฺ (อ่าน)

๗๕๓. ข้อว่า สนยโงะ |๖ |๑ |๙| แห่งส่วนแรกซึ่งมีสระเดียว ของคำที่ลงท้ายด้วย สน (ข้อ ๗๕๒) และคำที่ลงท้ายด้วย ยงฺ (ข้อ ๗๕๘) มีอยู่สองอย่างแต่ในกรณีของคำที่เริ่มด้วยสระ การทำซ้ำอยู่ส่วนที่สอง รัสสระคือ อิ ซึ่งถูกแทนที่สำหรับ อ ในคำที่ทำซ้ำ (เราจึงได้) ปิปฺฐิยติ (เขาย่อมปรารถนาอ่าน)

เพราะเหตุไรจึงกล่าวว่า “การกระทำที่มีความปรารถนา” หลักฐานคือ คมเนเนจฺฉติ “โดย การไปเขาย่อมปรารถนา” ที่ซึ่ง “การไป” ไม่ใช่การกระทำที่ปรารถนา และปัจจัย สน ไม่ถูกนำมาใช้

เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “มีการกเช่นเดียวกัน” หลักฐานคือ “ศิษฺยะ ปฺรฺนตฺวิตีจฺฉติ คุรุสะ” “ครูย่อมปรารถนาว่า นักเรียนควรอ่าน”

โดยการใช้การแสดงออก “ทางเลือก” (ข้อ ๗๕๒) ใช้ว่า ความเหมือนอาจถูกแสดงโดยวลีด้วย

เมื่อ สน ตามมา ฆสฺกฺ (ข้อ ๕๙๕) ถูกแทนที่สำหรับกริยา อทฺ (กิน)

๗๕๔. ข้อว่า สะ สฺยารฺธธาตฺเก |๗ |๔ |๔๙| ให้มี ตฺ ในวรรคของ สฺ เมื่อมีปัจจัยอาธธาตฺกฺ ซึ่งเริ่มด้วย สฺ ตามมา ดังนั้นจึงเป็น ชิฆตฺสติ (ข้อ ๗๕๓) (เขาย่อมปรารถนาจะกิน)

๗๕๕. ข้อว่า อชฺกนคฺมำ สนิ |๖ |๔ |๑๖| เมื่อ สน ซึ่งเริ่มต้นด้วย ฌลฺ ตามมา ที่รัสสระจะเป็นตัวแทนที่ของกริยาที่ลงท้ายด้วยสระ และของกริยา หนฺ (ต่อต้าน) และ คมฺ (ไป) ตัวแทนที่ของรากกริยา (คือ อิ อิณฺ อิกฺ อิง)

๗๕๖. ข้อว่า อิกฺ ฤกฺล |๑ |๒ |๙| หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย อิกฺ สน ซึ่งเริ่มด้วย ฌลฺ จะถูกถือว่ามี กฺ บ่ง ความ จากนั้นจึงอาจได้รูปเป็น จิกิรฺยติ (เขาย่อมปรารถนาจะทำ)

๗๕๗. ข้อว่า สนิ ครหคฺโหศจ |๗ |๒ |๑๒| ไม่ให้ อิกฺก เป็นคำเพิ่มของ สน หลังกริยา ครห (ถือเอา) คฺห (คลุม) และคำที่ลงท้ายด้วย อุก (ดังนั้นจึงเป็น) พุภุชติ (เขาย่อมปรารถนาจะเป็น)

กริยาที่ลงท้ายด้วย สน ดังกล่าวมาจะนี้

กริยา “ที่ลงท้ายด้วยปัจจยฺ ยง” จะพิจารณาข้างหน้า

๗๕๘. ข้อว่า ธาโตเรกาโจ หลาทะ กิริยาสมภิหาระ ยง |๓ |๑ |๒๒| เมื่อมีการทำซ้ำ ๆ หรือการเพิ่ม น้ำหนักแรงขึ้นของคำ จะถูกบังคับให้ ยง มาหลังธาตุที่มีสระตัวเดียวและเริ่มด้วยพยัญชนะ

๗๕๙. ข้อว่า คฺโณ ยงฺกุโจะ |๗ |๔ |๘๒| ให้การทำคุณะเป็นตัวแทนที่ของคำซ้ำ เมื่อ ยง ตามมา หรือ แม้เมื่อช่องว่างถูกแทนที่สำหรับ ยง จากที่ลงท้ายด้วยคำที่มี งฺ กริยาที่มีปัจจยฺจัดอยู่ในอาत्मเนภ (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น) โภภุชเต (เขาย่อมเป็น อย่างซ้ำ ๆ หรือ อย่างเข้มข้น) โภภุชฺจาจเร (เขาเป็นแล้ว อย่างซ้ำ ๆ) อโภภุชฺช (เขาเป็นแล้วอย่างซ้ำ ๆ)

๗๖๐. ข้อว่า นิติยํ เกภาลเย คเตา |๓ |๑ |๒๓| หลังกริยาที่มีความหมายว่าเคลื่อนไหว มีปัจจยฺ ยง มีความหมายว่า การคดโกง ไม่ใช่ของการกระทำซ้ำ ๆ

๗๖๑. ข้อว่า ทิรุโฆ’กิตะ |๗ |๔ |๘๓| เมื่อ ยง หรือ ปล่อยให้วาง แทนที่ ตามมา ให้มีที่รหฺสระในวรรค ของพยางค์ซ้ำซึ่งไม่มี กฺ บังคับ (ดังนั้นจึงเป็นรูป) วาวฺรชฺยเต “เขาย่อมเคลื่อนไหวอย่างไม่ซื่อตรง”

๗๖๒. ข้อว่า ยสย หละ |๖ |๔ |๔๙| มีการลบ ย ซึ่งมาหลังพยัญชนะ เมื่อมีปัจจยฺอารธตฺตามมา ดังนั้น อักษรตัวแรกถูกลบตามกฎข้อ ๘๘ และจากนั้นสระถูกลบโดยกฎข้อ ๕๐๕ จึงได้รูป วาวฺรชฺจาจเร (เขาไปแล้วอย่างไม่ตรง) วาวฺรชิตา (เขาจะไปอย่างไม่ตรง)

๗๖๓. ข้อว่า ริกฺฤทฺทฺชฺย จ |๗ |๔ |๙๐| และเมื่อ ยง หรือ ช่องว่างถูกแทนที่สำหรับคำ ตามมา ให้ ริกฺ เป็นตัวเพิ่มเติมของพยางค์ซ้ำของธาตุที่มี ฤ สำหรับพยางค์ที่อยู่ถัดจากพยางค์สุดท้าย (ดังนั้นจึงเป็น) วริวฺฤตฺยเต (เขาย่อมดำรงอยู่อย่าง ๆ) วริวฺฤตฺจาจเร (เขาดำรงอยู่แล้ว ๆ) วริวฺฤตฺติตา(เขาจะดำรงอยู่ ๆ)

๗๖๔. ข้อว่า กษฺภฺณาทิษุ จ |๘ |๔ |๓๙| และในกรณีของ กษฺภฺ (ห้วนไหว) เป็นต้น ไม่มีการแทนที่ของ ณฺ (ดังนั้นจึงเป็น) ชริคฺฤทฺยเต (เขาย่อมถือเอา ๆ)

การประกอบคำของธาตุกริยาที่ลงท้ายด้วย ยง เพียงเท่านั้น

กริยาที่ลงท้ายด้วยปัจจยฺ ยง มีอธิบายข้างหน้า

๗๖๕. ข้อว่า ยง’จิ จ |๒ |๔ |๗๔| และเมื่อปัจจยฺ อจ ตามมา จะมีการลบ ยง ข้อว่า “และ” หมายความว่า ข้อข้ออาจเกิดขึ้นบางครั้งแม้ว่าจะไม่มีปัจจยฺ คือว่า นี้ไม่ใช่ผลของสิ่งใดที่แนะนำว่าเป็น สาเหตุของคำนั้น การลบนี้อาจเกิดขึ้นครั้งแรก ในฐานะขึ้นอยู่กับตัวอื่น จากนั้น ด้วยอำนาจของปัจจยฺ เพราะว่า กริยาถูกลบท้ายด้วย ยง มีการทำซ้ำ และการดำเนินการที่น่าพึงพอใจถูกแสดงด้วย พยางค์ซ้ำ เนื่องจากคำถูกลบถือว่าเป็นธาตุ ปัจจยฺอาชยาต เป็นต้น เป็นสิ่งเหมาะสมของมัน ปัจจยฺปรัสไม บทถูกนำมาใช้ตามกฎข้อ ๔๑๒ ตามที่เราอ่านว่า กริยาทั้งหลายที่มี ยง ที่ถูกลบออก ให้ถือเป็นของ กลุ่มที่สอง “อทฺ เป็นต้น” เราจึงอ้างว่า มีการลบ ศป (ข้อ ๕๘๙)

๗๖๖. ข้อว่า ยโง วา |๗ |๓ |๙๔| ให้ อัญ เป็นตัวเลือกในการเพิ่มเข้ามาของ สารวธาตุกัจจยซึ่งทำให้ต่างกันโดย ป ซึ่งตั้งต้นด้วยพยัญชนะ และมาหลังกริยา ที่มี ยง ลบไปแล้ว ข้อห้าม (ของคณะ)ตามข้อ ๔๗๔ ในภาษาทั่วไปไม่มีการขยายไปสู่กรณีที่มี ยง ซึ่งถูกลบไปแล้ว ข้อนี้อ้างมาจากข้อเท็จจริงว่า รูปคำ โภภูต ในพระเวท คือหนึ่งในคำที่นำมาแจก ในบรรดาคำที่ไม่ปกติ ดังนั้นเราจึงได้รูปเป็น โภภวิตติ หรือ โภภโถติ (เขาย่อมเป็น ๆ) โภภภูตะ (เขาทั้งสองยอมเป็น ๆ) ซึ่งแทนที่ อด สำหรับ ฌ ตามข้อ ๖๔๕ ในฐานะมันถูกทำซ้ำ โภภภูตติ(เขาทั้งหลายยอมเป็น ๆ) โภภภวัจการ หรือ โภภภวามาส (เขาเป็นแล้ว ๆ) โภภภวิตา (เขาจะเป็น ๆ) โภภภวิษยติ (เขจักเป็น ๆ) โภภภวิตุ หรือ โภภภโถตุ (ขอให้เขาจงเป็น ๆ) โภภภูตาด (ขอให้เขาเป็นเถิด ๆ) โภภภูตาม (ขอให้เขาทั้งสองจงเป็นเถิด ๆ) โภภภูตตุ (ขอให้เขาทั้งหลายจงเป็น ๆ) โภภภูติ (ท่านจงเป็น ๆ) โภภภวานิ (ข้าพเจ้าจงเป็น ๆ) อโภภวิต หรือ อโภภโถติ (เขาทั้งหลายเป็นแล้ว ๆ) อโภภภูตาม (เขาทั้งสองเป็นแล้ว ๆ) อโภภภูตะ (เขาทั้งหลายเป็นแล้ว ๆ) โภภภยูต (เขาอาจเป็น ๆ) โภภภยูตาม (ขอให้เขาทั้งสองเป็น ๆ) โภภภยูตะ (เขาทั้งหลายเป็นแล้ว ๆ) โภภภยูต (ขอให้เขาจงเป็น ๆ) โภภภยูตาม (ขอให้เขาทั้งหลายจงเป็น ๆ) โภภภยูสตะ (ขอให้เขาทั้งหลายพึงเป็น ๆ) ตามกฎข้อ ๔๗๓ มีการลบ สิจ ทางเลือกของการเพิ่ม อัญ จากข้อ ๗๖๖ ให้มีการเพิ่ม วุก ดจาข้อ ๔๒๕ ข้อนี้ขัดขวางการทำคณะ เพราะว่า มันแสดงตัวมันเองเสมอ (ดังนั้นจึงได้รูปเป็น)อโภภภูวิตติ หรือ อโภภโถติ(เขาเป็นแล้ว ๆ) อโภภภูตาม (เขาทั้งสองเป็นแล้ว ๆ) อโภภภูตะ (เขาทั้งหลายเป็นแล้ว ๆ) อโภภภวิษยติ(เขาควรเป็น ๆ)

ข้อว่า ลงท้ายด้วยการละไว้ซึ่งแทนที่ของ ยง เพียงเท่านั้น

กริยานามจะกล่าวข้างหน้า

๗๖๗. ข้อว่า สุป อาตมนะ กยจ |๓ |๑ |๘| ให้ กยจ เป็นตัวเพิ่มมา ในความหมายว่าปรารธนา หลังคำที่มีเป็นปัจจยวิภักตินาม ซึ่งแสดงความปรารธนาซึ่งเกี่ยวข้องกับตัวตนของผู้ปรารธนาเอง

๗๖๘. ข้อว่า สุป ธาตุปราติปทิกโยะ |๒ |๔ |๗๑| ให้มีการลบ (ลฺก) ของ วิภักตินาม เมื่อเป็นส่วนของส่วนสองเหล่านี้คือ ของ ธาตุ และของ รูปศัพท์เดิม (ข้อ ๑๓๕)

๗๖๙. ข้อว่า กยจิจ จ |๗ |๔ |๓๓| และเมื่อ กยจ ตามมา ให้ อี เป็นตัวแทนที่ของ อ หรือ อา (ดังนั้นจึงเป็น) ปุตริยติ “เขาย่อมปรารธนาบุตรของตนเอง”

๗๗๐. ข้อว่า นะ กเย |๑ |๔ |๑๕| เมื่อ กย กล่าวคือ กยจ หรือ กยง (ข้อ ๗๗๖) ตามมา เฉพาะที่ลงท้ายด้วย น จึงจะถือว่าเป็นบท และไม่ใช้คำ ดังนั้น น ที่ ราชน จึงถูกลบออก (ตามกฎข้อ ๒๐๐) (จึงได้รูปเป็น) ราชียติ (เขาย่อมปรารธนาจะเป็นพระราช) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เฉพาะคำที่ลงท้ายด้วย น” หลักฐานคือ วาจยติ (เขาย่อมปรารธนาจะพูด) ตามกฎข้อ ๖๕๑ สระจะถูกทำให้เป็นทิวระใน ศิรยติ (เขาย่อมปรารธนาจะพูด) และ ปุรยติ (เขาย่อมปรารธนาให้เต็ม) แต่ว่าเนื่องจากทำให้เป็นทิวระสระแล้วตามกฎข้อ ๖๕๑ ซึ่งนำมาใช้ในกริยาธาตุ มันจึงไม่เกิดขึ้นในตัวอย่างคือ ทิวยติ (เขาย่อมปรารธนาสวรรค์)

๗๗๑. ข้อว่า กฤษย วิภาษา |๖ |๔ |๕๐| เมื่อมีปัจจัยอารธนาตุกตามมา มีข้อเลือกโดยการลบ กฤษย กล่าวคือ กฤษย และ กฤษย ซึ่งมาหลังพยัญชนะ ตามกฎข้อ ๘๘ การลบในที่นี้คือของ ย และการละ อ ไว้ ตามข้อ ๕๐๕ เพราะว่าการถือไว้ในเรื่องเดียวกันกับที่เกิดขึ้น (ตามข้อ ๑๖๕) ไม่มีการทำคุณะ ตามข้อ ๔๘๕ จึงเป็น สมิติตา หรือ สมิตยิตา (เขาจะปรารถนาเชื้อไฟ)

๗๗๒. ข้อว่า กามยจ จ |๓ |๑ |๙| และภายใต้สภาพการณ์เดียวกัน กามยจ อาจถูกเพิ่มเข้ามา (ดังนั้นจึงเป็น) ปุตรกามยิตี (เขาย่อมปรารถนาบุตรเพื่อตนเอง) ปุตรกามยิตา (เขาจะปรารถนาบุตร)

๗๗๓. ข้อว่า ให้ กฤษย ในความหมายว่า รักษา มาหลังคำที่มีวิภักตินามซึ่งบ่งถึงเป้าหมายของการเปรียบเทียบ (ดังนั้นจึงเป็น) ปุตรยิตี ฉาตรม (เขาย่อมปฏิบัติต่อศิษย์ในฐานะบุตร) วิษณฺยติ ทวิขม (เขาย่อมปฏิบัติต่อพราหมณ์เหมือนดังพระวิษณฺ)

๗๗๔. “ปัจจัย กวิป ควรถูกระบุโดยที่มาหลังสรรพนามและคำนามที่ยังไม่แจก” ที่ซึ่งคำเป็นคำนามที่ยังไม่ได้แจกและไม่ใช่บท จึงได้รูปเป็น กฤษณฺติ (เขาย่อมทำเหมือนพระกฤษณะ) สวติ (เขาย่อมทำเหมือนเช่นตนเอง) สสเวา (เขาย่อมทำเหมือนตนเอง)

๗๗๕. ข้อว่า อนุนาสิกฤษย กวิภักโละ กิจติ |๖ |๔ | ๑๕| ที่รหสฺระจะเป็นตัวแทนที่พยางค์ที่อยู่ถัดจากพยางค์สุดท้ายของคำที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะเสียงนาสิก เมื่อ กวิป ตามมา หรือ ปัจจัยที่เริ่มด้วย ฌล และ ทำให้แตกต่างโดย ก หรือ ง ที่บ่งความ (ดังนั้นจึงเป็น) อิทามติ (เขาย่อมทำเหมือนกับคนนี้) ราชานติ (เขาย่อมทำราวกับว่าพระราช) ปถินติ (มันย่อมใช้เหมือนกับถนน)

๗๗๖. ข้อว่า กษฏาย กรมณ |๓ |๑ |๑๔| กฤษย ปัจจัยใช้ในความหมาย การพยายาม มาหลังศัพท์ว่า กษฏ (เจ็บปวด) กับวิภักตินามที่สี่ (ดังนั้นจึงเป็น) กษฏายเต (เขาย่อมพยายามเพื่อทำให้ทุกข์) คือ “เขาย่อมพยายามในการทำบาป”

๗๗๗. ข้อว่า ศพทไวรกลหากรกณวเมฆเยะ กรณ |๓ |๑ |๑๗| ปัจจัย กฤษย ในความหมายว่า ทำ มาหลังคำเหล่านี้ในฐานะเป้าหมายของการกระทำ คือ ศพท (มีเสียง) ไวร (พระเอก) กลท (การต่อสู้ ทะเลาะ แข่งขัน) อกร (เมฆ) กณว (บาป) เมฆ (เมฆ) (ดังนั้นจึงเป็น) ศพทายเต (เขาย่อมทำเสียงดัง)

๗๗๘. “ในความหมายที่ว่า เขาทำสิ่งนั้น หรือ เขาย่อมพูดสิ่งนั้น” ฌิจ ปัจจัยอาจถูกนำมาใช้

๗๗๙. “ฌิจ ปัจจัยอาจมาหลังคำนามที่มีความหมายเป็นกริยาในความหลากหลายไม่จำกัดทางวิธีการ และจะเป็นเหมือนปัจจัย อิชฺฐ (ข้อ ๑๓๐๖) เช่นเดียวกับอาการเมื่อ อิชฺฐ เพิ่มเข้ามา จึงมีรูปเป็น पुल्लिङ् การแทนที่ รุ (สำหรับ ฤ) การลบสระท้ายสุดด้วยคำที่ตามมา การลบ วิน และ มตุป การลบคำที่ขึ้นต้นด้วย ยง การแทนที่ ปร, สธ, หผ เป็นต้น และ ภา ซึ่งให้มีอย่างนั้นเมื่อ ฌิจ ตามมา ดังนั้นด้วยการลบ อฤ เราจึงได้รูปเป็น ฌญยติ “เขาย่อมทำตุ่ม” หรือ “เขาย่อมเรียกมันว่าตุ่ม”

นามธาตุเพียงเท่านั้นแล

การจัดหมวดของคำเรียกว่า กณฺฑุ เป็นต้น จะอธิบายต่อไปนี้

๗๘๐. ชื่อว่า กณฐวาทีภโย ยก | ๓ | ๑ | ๒๗ | ให้มี ยก หลังธาตุเหล่านี้คือ กณฐุ เป็นต้น โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงความหมาย ดังนั้นจากคำนาม กณฐุ (อาการคัน) มาหลังกริยา กณฐุ (กณฐุณ) ซึ่งหมายถึง “ทำให้คัน หรือ เกา” จากนั้นจึงได้รูปเป็น กณฐุยติ หรือ กณฐุยเต เป็นต้น

กณฐเป็นต้นมีเพียงเท่านี้

ต่อไปจะพิจารณาสภาพการณ์ในการประกอบกับปัจจัยในอาत्मเนบท

๗๘๑. ชื่อว่า กรตริ กรมวยติหาเร | ๑ | ๓ | ๑๔ | ปัจจัยในอาत्मเนบทถูกใช้เพื่อบ่งถึงประธาน (การก) เมื่อการสับเปลี่ยนของการกระทำถูกแสดงออกมา (ดังนั้นจึงเป็นรูป) วยติลุนีเต แปลว่า “เขาย่อมแสดงการตัดซึ่งเป็นที่น่าพึงพอใจของผู้อื่น”

๗๘๒. ชื่อว่า น คติหิสารภเยชะ | ๑ | ๓ | ๑๕ | ปัจจัยฝ่ายอาत्मเนบทไม่ต้องนำมาใช้หลังกริยาที่มีความหมายว่า “ไป” และ “บาดเจ็บ” ดังนั้นจึงเป็น วยติคจจนติ (เขาทั้งหลายยอมไปปะทะกันและกัน) วยติขนนติ (เขาทั้งหลายยอมต่อสู้กันและกัน)

๗๘๓. ชื่อว่า เนรวิชชะ | ๑ | ๓ | ๑๗ | ปัจจัยฝ่ายอาत्मเนบทนำมาใช้หลังกริยา วิช (เข้าไป) ซึ่งตามหลังนิ (จึงเป็น) นิวิศเต (เขาย่อมเข้าไปภายใน)

๗๘๔. ชื่อว่า ปริวยเวภชะ กรियชะ | ๑ | ๓ | ๑๘ | และหลังกริยา กฤ (ซื้อ หรือ ขาย) ซึ่งมาหลัง ปริ, วิ หรือ อว (จึงเป็น) ปริกริณิเต (เขาย่อมซื้อ) วิกริณิเต (เขาย่อมขาย) อวกริณิเต (เขาย่อมซื้อ)

๗๘๕. ชื่อว่า วิปราภยัม ชะ | ๑ | ๓ | ๑๙ | และหลังกริยา ชิ (ชนะ) ซึ่งตามหลัง วิ หรือ ปรา (ดังนั้นจึงเป็นรูป) วิชยเต (เขาย่อมชนะ) ปราชยเต (เขาย่อมชำนาญ)

๗๘๖. ชื่อว่า สมวปริวิภชะ สฤ | ๑ | ๓ | ๒๒ | และหลังกริยา ชฤ (ตั้ง ยืน) ซึ่งมาหลัง สม, อว, ปฺร หรือ วิ เช่น สติชฤเต (เขาย่อมยืนอยู่ด้วย) อวติชฤเต (เขายืนคอยอย่างอดทน) ปฺรติชฤเต (เขาดำเนินไปต่อ) วิติชฤเต (เขายืนอยู่ต่างหาก)

๗๘๗. ชื่อว่า อปฺहनเว ชญชะ | ๑ | ๓ | ๒๔ | หลังกริยา ชญ (รู้) ที่มีความหมายไปในเชิงปฏิเสธด้วย เช่น ศตมปชานีเต (เขาย่อมปฏิเสธเงิน ๑๐๐)

๗๘๘. ชื่อว่า อกรรมกาจจ | ๑ | ๓ | ๒๕ | และหลังกริยา ชญา ที่ใช้เป็นอกรรมกริยา เช่น สรฺปิโซ ชานีเต (เขาย่อมสาละวนโดยอุบายของเนยสะอาด)

๗๘๙. ชื่อว่า สมสตฤตียายุกฺตาต | ๑ | ๓ | ๒๖ | และหลังกริยา จร (ไป) ที่มาหลัง สม และ เชื่อมต่อกับคำนามในวิภक्तिที่สาม เช่น รเถน สจฺรเต (เขาย่อมสัญญาด้วยรถ)

๗๙๐. ชื่อว่า ทาณศจฺจ สา เจจจฺจฺรฤยรเถ | ๑ | ๓ | ๒๗ | ให้ทำดั่งที่กล่าวมาก่อนหลังกริยา ทา (ทาน) (ให้) ที่มาหลัง สม และเชื่อมกับคำนามตฤตียวิภक्ति ทำให้ตฤตียวิภक्तिใช้ในความหมายของจฺจฺรฤตียวิภक्ति เช่น ทาสฺยา สยจฺจเต กามิ (คนรักยอมให้แก่ทาสที่เป็นสตรี)

๗๙๑. ชื่อว่า ปุรววต สนะ |๑ |๓ |๖๒| ให้ปัจจยอัตตมเนบพมาหลังกริยาที่ลงท้ายด้วยปัจจย สน (ข้อ ๗๕๒) เช่นเดียวกันกับที่มาหลังกริยาตัวนั้นซึ่งอยู่ก่อนปัจจย สน เช่น เอทธิชเต (เขาย่อมปรารถนาให้เพิ่มขึ้น)

๗๙๒. ชื่อว่า อลนตาจจ | ๑ | ๒ | ๑๐ | และหลังคำที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะซึ่งนำหน้าด้วย อิกุ ปัจจย สน ซึ่งเริ่มต้นด้วย ฌล จะถูกถือว่ามี ก ซึ่งบ่งความ เช่น นิวิวิกศเต (เขาจะปรารถนาที่จะเข้าไป)

๗๙๓. ให้ปัจจยอัตตมเนบพมาหลังกริยา กฤ (ทำ) เมื่อใช้ในความหมายว่า “การแสดง” “การเสียดสี” “การรับใช้” “การเบียดเบียน” “การเปลี่ยนแปลง” “การท่องจำ” และ “การกระทำที่มีผลต่อเป้าหมายที่ตั้งไว้”

โดย “การกลายมาเป็น” ในที่นี้หมายถึง “การบอกกล่าว” โดย “การเสียดสี” หมายถึง “การด่าว่า” เช่น ศเยโน วรตีกามตฺกฺรฺเต “เหยียดว่าว่านกรกระทำ” หรือปฺกฺรฺเต “เขาย่อมทำการบูชาพระหริ” พรทาราน ปฺรฺกฺรฺเต “เขาย่อมทำการเบียดเบียนภรรยาของผู้อื่น” เอโธ ทกสโยปสฺกฺรฺเต “ไม่ยอมให้คุณภาพใหม่แก่น้ำ” (หรือเขาย่อมตระเตรียมไม้และน้ำเพื่อการบูชาয়ัญ) กถา ปฺรฺกฺรฺเต “เขาย่อมท่องจำจากถา” ศตฺ ปฺรฺกฺรฺเต “เขาย่อมให้ ๑๐๐”

เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ในความหมายเหล่านี้” หลักฐานคือ กฏฺ กโรติ “เขาย่อมทำเสีย”

ตามกฎข้อ ๗๑๘ กริยา กฺษ ถือเอาปัจจยในอัตตมเนบพ เมื่อไม่ได้หมายถึง “ปกป้อง” ดังนั้นจึงเป็น โอนฺ กฺษเต “เขาย่อมบริโภคน้ำข้าวสวย” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ในความปกป้อง” หลักฐานคือ มหิ ภูณกฺติ “เขาย่อมป้องกันโลก”

การประกอบกริยาริภักติอาชยาดฝายอัตตมเนบพเพียงเท่านั้น

การแจกวิภักติฝายปรีสไมบตดังต่อไปนี้

๗๙๔. ชื่อว่า อนุปรภยํ กฤณฺชะ | ๑ | ๓ | ๗๙ | ให้ลงปัจจยปรีสไมบตหลังกริยา กฤ (ทำ) ที่ตามหลังด้วย อนุ และ ปรา แม้เมื่อผลของการกระทำไปสู่ตัวกัตตา (ผู้กระทำ) และเมื่อมีความหมายว่า “บอกให้ทราบ” เป็นต้น เช่น อนุกโรติ (เขาย่อมกระทำตาม) ปรากรโรติ (เขาย่อมทำดี)

๗๙๕. ชื่อว่า อภิปรตยติภยชะ กฺติปะชะ | ๑ | ๓ | ๘๐ | และหลังกริยา กฺชิปะ ที่ตามหลัง อภิ, ปฺรติ และ อติ กริยา กฺชิปะ (ขว้าง) สรรที่บ่งความของธาตุนี้ถูกเน้นเสียงอย่างเครื่องหมายกำกับอยู่บน เช่น อภิกฺชิปะติ (เขาย่อมโยนขึ้นข้างบน)

๗๙๖. ชื่อว่า ปฺราทวหชะ | ๑ | ๓ | ๘๑ | และหลังกริยา วห (สรวม) ที่มาหลัง ปฺร เช่น ปฺรวหติ (มันย่อมไหลไป)

๗๙๗. และหลังกริยา มฤชะ (สรวม) ที่ตามหลัง ปรี เช่น ปรีมฤชติ (เขาย่อมอดทน) หรือ (เขาย่อมยกโทษ)

๗๙๘. และหลังกริยา รม ที่มาหลัง วิ, อาง และ ปรี กริยา รม หมายถึง รื่นเริง เช่น วิรมติ (เขาย่อมพักผ่อน)

๗๙๙. และหลัง อุป เช่น ยชญุตตมฺปรมติ “เขาทำให้ยชญูทตตงเวณ” คำนี้เป็นตัวอย่างของกริยาที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของปัจฉย ณี (ข้อ ๗๔๗)

การจัดแบ่งบททั้งหลายเพียงเท่านี้

รูปภาววากและกรรมวากมีดังต่อไปนี้

๘๐๐. ให้ปัจฉยอาตมเนบทแทนที่ของปัจฉย ฤ (ข้อ ๔๐๕) เมื่อบ่งถึงการกระทำของกริยาหรือกรรมของกริยา

๘๐๑. ข้อว่า สารธาตูกะ ยก | ๓ | ๑ | ๖๗ | ให้ ยก ปัจฉย มาหลังธาตุ เมื่อสารธาตูกตามมาซึ่งบ่งถึงการกระทำหรือเป้าหมายการกระทำ “การกระทำ” เป็นอำนาจของกริยา และนี่ยังบ่งให้เห็นโดยปัจฉย ฤ เมื่อหมายถึงการกระทำ ในกรณีนี้ มีปัจฉยของประณมบุรุษ เพราะว่ากริยาไม่ใช่การเห็นด้วยกับสรรพนาม คือ “ข้าพเจ้า” หรือ “ท่าน” トラบเท่าที่การกระทำซึ่งบ่งโดยวิภกตินามไม่ใช่ธรรมชาติของวัตถุ เนื่องจากในที่นี้ไม่ได้ระบุภาวะทั้งสอง เป็นต้น ไม่ใช่ทั้งปัจฉยทวิพจน์หรือพหุพจน์นำมาใช้แต่เฉพาะเอกพจน์เท่านั้น

ดังนั้น ตวยา มนา อนุโยศจ ญูเต (มันย่อมกลายเป็นท่าน โดยข้าพเจ้าและโดยผู้อื่นทั้งหลาย และ พญูเว (มันกลายเป็นแล้ว)

๘๐๒. ข้อว่า สยสิจสิยฺญูตาสิษุ ภาวกรรมโณรูปเทเศ'ชมภนฺครหฺทศฺคฺ วา จินฺวทฺฏ จ | ๖ | ๔ | ๖๒ | เมื่อ สย, สิจ, สียุต, หรือ ตาสิ ตามมา ถ้าการกระทำหรือกรรมถูกเข้าใจโดยปัจฉย จากนั้น ในการแจกวินกติกกริยาซึ่งการออกเสียงคำเดิมอื่น ๆ ลงท้ายด้วยสระและกริยา หน เป็นต้น คือ หน (ฆ่า) คุฤ (ถือเอา) และ ฤศ (เห็น) จะเหมือนมีผลเหมือนว่ามีปัจฉย จิน ตามมา และ อิจฺ จะเป็นตัวเพิ่มของปัจฉยเหล่านี้คือ สย เป็นต้น อิจฺ ที่กล่าวถึงในที่นี้จะถูกนำมาใช้เป็นทางเลือกเหมือนกับว่ามีปัจฉย จิน ตามมา การแทนที่โดยการท้าวฤติตามมาจากกริยาถูกทำเหมือนกับว่ามีปัจฉย จิน ได้ติดมาด้วย (เราจึงได้รูป) ภาวิตา หรือ ภวิตา “มันจะเป็นโดยบางคน” ญูตาม “ขอให้มันเป็น” อนุยต (มันเป็นแล้ว) ภาวิษิษฺญ หรือ ภาวิษิษฺญ (ขอให้มันเป็น)

๘๐๓. ข้อว่า จิน ภาวกรรมโณระ | ๓ | ๑ | ๖๖ | ให้ จิน เป็นตัวแทนที่ จล เมื่อ ต ตามมา ซึ่งบ่งถึงการกระทำหรือกรรม ดังนั้นจึงเป็น อภาวิ (มันได้กลายเป็นแล้วโดยบางคน) อภาวิษยต หรือ อภาวิษยต (มันควรเป็น)

แม้กริยากกลาง ๆ โดยอำนาจของบุรพบทในการเชื่อมกันอาจเป็นกัตตวากได้ ยกตัวอย่าง อนุญูเต อานนทศุใจตฺเรณ ตวยา มยาจ “อานันทจะเป็นประสบการณ์ที่เกิดจากใจตระ โดยท่าน และโดยข้าพเจ้า” และเช่นกัน อนุญูเต (ทั้งสองถูกรับรู้) อนุญูนเต “เขาทั้งหลายถูกรับรู้” ตวมนุญูเส (ท่านถูกรับรู้) อหมมนญูเย (ข้าพเจ้าถูกรับรู้) อนุวภาวิ (มันถูกรับรู้แล้ว) อนุวภาวิษยต หรือ อนุวภาวิษยตตาม (ทั้งสองถูกรับรู้แล้ว) ปัจฉยคือ ณี ซึ่งถูกลบโดยกฎข้อ ๕๖๓ จึงมีรูปเป็น ภาวยเต (มันถูกทำให้เป็น) ภาวยางจฺเร หรือ ภาวยางพญูเว หรือ ภาวยามาเส (มันถูกทำให้เป็นแล้ว) เมื่อเหตุการณ์ถูกถือ

เหมือนว่ามีปัจจัย จิณ ตามมา จากให้การเพิ่ม อัญ นำมาใช้ จึงได้รูปเป็น ภาวิตา (มันจะถูกทำให้เป็น” การลบ ฌิ ยังคงเกิดขึ้นตราบเท่าที่ข้อ ๘๐๒ ยังคงส่งผลอยู่ ภาวิตา “มันจะถูกทำให้เป็น” ภาวยิษฏ (ขอให้มันถูกทำให้เป็น) อภาวิ “มันถูกทำให้เป็นแล้ว” อภาวิชาตาม หรือ อภายิษาตาม “ทั้งสองถูกทำให้เป็นแล้ว” พุกุชยเต “มันถูกปรารถนาให้เป็น” พุกุชางจกเร “มันถูกปรารถนาให้เป็นแล้ว” พุกุชียเต “มันจะถูกปรารถนาให้เป็น” โปกุชยเต “มันย่อมเป็น ๆ” โปกุชียเต “มันจะถูกทำให้เป็น ๆ”

สระของธาตุ (ษฏฺ ยกย่อง) ทำให้ยาวตามข้อ ๕๑๘ จึงได้รูปเป็น สตุยเต วิษณะ (พระวิษณะ ย่อมถูกสรรเสริญ) สตาวิตา หรือ สโตตา “เขาจะถูกยกย่อง” สตาวิชาตาม หรือ อศโตษตาตาม (ทั้งสอง ได้ถูกยกย่องแล้ว)

กริยา ฤ (ไป) ซึ่งแทนที่ด้วยการทำคุณะ ตามข้อ ๕๓๓ เป็นรูป อรยเต “มันถูกไป” กริยา สมฤ “จำ” ทำเป็นรูป สมรยเต (มันถูกจำ) สสมเร (มันถูกจำแล้ว) กริยาทั้งสองอาจถูกดำเนินการ เหมือนกับมีปัจจัย จิณ ตามมา และอาจเพิ่ม อัญ เพราะว่าการแสดงตน “ในการออกเสียงเดิม” ถูก รวมเข้ามาด้วย ดังนั้นจึงได้รูปเป็น อาริตา หรือ อรตา “มันจะถูกไป” สมาริตา หรือ สมรตา “มันจะถูกจำ” ตามข้อ ๓๖๓ อักษรนาสิกของกริยา สรงส (ตก) ซึ่งถูกลบ เราจึงได้รูปเป็น สรยเต (มันถูก ทำให้ตก) แต่ของกริยาเช่น นท (นท) (เป็นสุข) มี อิ ซึ่งบ่งความ พยัญชนะนาสิกไม่ถูกลบออก จึงเป็น นนทยเต (มันถูกทำให้เป็นสุข) ฯลฯ ในกรณีของกริยา ยช (บูชา) การแทนที่สระที่เป็นกึ่งสระซึ่งเกิดขึ้น ตามกฎข้อ ๕๘๔ จึงเป็น อิชยเต (มันย่อมถูกบูชา) ฯลฯ

๘๐๔. ข้อว่า ตโนเตรยกิ | ๖ | ๔ | ๔๔ | เมื่อ ยก ปัจจัยมาหลังกริยา ตน (ขยาย) จากนั้น อา คือ ตัวแทนที่สำหรับที่สุด ตายเต หรือ ตนยเต (มันย่อมถูกขยาย)

๘๐๕. ข้อว่า ตโป’นุตาเป จ | ๓ | ๑ | ๖๕ | ไม่ให้ จิณ แทนที่ จลิ หลังกริยา ตป (ทุกข์) เมื่อเป็นไปใน ความหมายสะท้อนกลับ และเมื่อความหมายคือการประสบการณ์สำนึกผิด จึงเป็น อนวตปต ปาเปน “ความสำนึกผิดถูกประสบโดยผู้ทำบาป”

ในกรณีของกริยาที่กล่าวในข้อ ๖๒๕ จะมีการแทนที่ของ อิ จึงได้รูปเป็น ทียเต “มันย่อมถูก ให้” ธียเต “เขาย่อมถูกถือเอา” ทเท “มันถูกให้แล้ว”

๘๐๖. ให้ ยุก เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของคำที่ลงท้ายด้วย อา เมื่อ จิณ ตามมา หรือ เม็ก กฤ มิ ฤ หรือ ฌ ดังนั้นจึงเป็นรูป ทายิตา หรือ ทาตา (มันจะถูกให้) ทายิษฏ หรือ ทายิษฏ “ขอให้มันถูกให้” อทายิ “มันถูกให้แล้ว” อทายิษาตาม (ทั้งสองได้ถูกให้แล้ว)

๘๐๗. และของกริยา ภยช (แตก, ทำลาย) การลบ ฌ เป็นทางเลือก เมื่อ จิณ ตามมา ดังนั้นจึงเป็น อภาชิ หรือ อภยชิ (มันแตกแล้ว)

กริยา ลภ (ได้รับ) ทำรูปเป็น ลภยเต (มันย่อมถูกได้รับ)

๘๐๘. กริยา ลภ “ได้” เพิ่ม นม เข้ามาเป็นทางเลือกเมื่อ จิณ และ ฌมฺล ตามมา ดังนั้นจึงเป็น อลภภี หรือ อลาภี (มันได้รับแล้ว)

กริยาสะท้อนจะมีข้างหน้าซึ่งกรรมใช้เป็นประธานหรือตัวกรก

๘๐๙. เมื่อตัวกรรมถูกปรารภจะกล่าวถึงในฐานะตัวกรก เมื่อปัจจัย ล แม้ในกรณีของกริยาที่มีกรรม (สกรรมกริยา) อยู่ในฐานะเป็นตัวประธานหรือการกระทำ (ไม่ใช่เพื่อตัวกรรมเอง)

๘๑๐. ข้อว่า กรวต กรมณา ตฺลยกริยะ | ๓ | ๑ | ๘๗ | ตัวกัตตา เมื่อการกระทำซึ่งส่งผลต่อตัวกรก คล้ายกับการกระทำที่ส่งผลต่อกรรม ถูกถือว่าเป็นเหมือนกับว่ามันเป็นสิ่งที่บังถึงกรรม

คำแนะนำบอกเป็นนัยการแทนที่ของการดำเนิน ดังนั้นจะมีการประกอบ ยก (ข้อ ๘๐๑) การประกอบกรกสุดท้ายคำที่ลงท้ายด้วยอาตมเนบพ (ข้อ ๘๐๐) การแทนที่ จิณ ของ ชฺล (ข้อ ๘๐๓) วิธีแสดงของคำถูกแนะนำในข้อ ๘๐๒ ดังนั้นจึงได้รูปเป็น ปจฺชเต ผลม “ผลไม่ยอมสุกด้วยตัวมันเอง” ภิทยเต กาษฺฐม “ไม่ยอมแตกจากตัวมันเอง” อปาจิ “มันทำให้มันเองสุก” อเกทิ “มันได้แตกแล้วด้วยมันเอง” ตามตัวอย่างที่วิภคิตอาชยาตบ่งถึงการกระทำ จึงเป็นรูป ภิทยเต กาษฺฐน “มันยอมถูกทำให้แตกโดยไม้ คือว่า ไม้ยอมแตก”

กริยาที่เป็นกริยาสะท้อนเพียงเท่านั้น

ความหมายของประโยคทั้งหลายบางคำซึ่งไม่เฉพาะก่อนมืออธิบายต่อไป

๘๑๑. ข้อว่า อภิชญาจเน ภฺจ | ๓ | ๒ | ๑๑๒ | เมื่อคำศัพท์ที่บอก “ความทรงจำ” เชื่อมกับมัน กริยาถือมีปัจจัย ภฺจ (ข้อ ๔๔๐) กับความสำคัญที่ผ่านมาแล้ว ข้อนี้สำรอง ลง (ข้อ ๔๕๖) กริยา วสุ (อยู่อาศัย) ถูกนำมาใช้ในตัวอย่างต่อไปนี้เป็น “สมรสิ กฤษณ โคกุลเล วตฺสยามะ “ท่านยอมจำ, ข้าแต่ท่านกฤษณะ เราทั้งหลายอยู่อาศัยแล้ว ที่โคกทะเล” การตีความเป็นอย่างเดียวกันเมื่อเราทั้งหลายแจกเป็น พุชฺยเส “ขอท่านรู้หรือไม่” เจตฺยเส “ขอท่านระลึกหรือไม่” เป็นต้น

๘๑๒. ข้อว่า น ยทิ | ๓ | ๒ | ๑๑๓ | คำที่กล่าวแล้วในก่อน (ข้อ ๘๑๑) จะไม่นำมาใช้ในการเชื่อมกับคำช่วยคือ ยถ ดังนั้นจึงเป็น “อิชานาสิ ยท อภฺยชฺมทิ” “ท่านยอมรู้ว่าเราได้ท่านอย่างไรในป่า”

๘๑๓. ข้อว่า ลฺภฺ สเม | ๓ | ๒ | ๑๑๘ | เมื่อมีคำช่วย คือ สม ตามมาให้ ลฺภ (ข้อ ๔๐๖) เอามาใช้ ข้อนี้ปฏิเสธ ลฺภ (ข้อ ๔๒๓) จึงเป็น ยชติ สม ยฺธิชฺฐระ “ยฺธิชฺฐิระ ย่อมบูชาแล้ว”

๘๑๔. ข้อว่า วรฺตมานสามิเป เวรฺตมานวทฺวา | ๓ | ๓ | ๑๓๑ | ปัจจัยที่ถูกประกอบคำเมื่อมีความหมายเป็นปัจจุบันอาจเป็นอาการเหมือนกันนำมาใช้ เมื่อความหมายเป็นอดีตหรืออนาคตไม่ห่างจากปัจจุบัน คำถามว่า ท่านมาแล้วเมื่อใด คำตอบอาจเป็น อยม อาคฺจณามิ “ข้าพเจ้าเพิ่มมาเดี๋ยวนี้” หรือ อาคมม “ข้าพเจ้าได้มาตอนนี้” หรือถามว่า “ท่านจะไปเมื่อใด” คำตอบอาจเป็น เอชคฺจณามิ หรือ คมิชฺยามิ “ข้าพเจ้ายอมไป” หรือ “ข้าพเจ้าจะไปตอนนี้”

๘๑๕. ข้อว่า เหตุเหตุมฺไตรฺลิจ | ๓ | ๓ | ๑๔๖ | เมื่อมีเหตุและผลถูกกล่าวถึง ถึง อาจใช้เป็นตัวเพิ่มเข้ามา ดังนั้นจึงเป็น “ถ้าเขามีความเคารพพระกฤษณะ เขาจะบรรลุถึงความผาสุก” ข้อนี้ไม่ใช่กับประโยค

ต่อไปนี่ “ เย่ายอมต่อสู้นั้นคนอื่นเป็นอิสระ” เพราะนั่นหมายความว่า ข้านี้ไซจะใช้กับสิ่งที่เป็นอนาคตเท่านั้น (ดังที่กล่าวแล้วในข้อ ๔๕๙) ว่า ถึง ถูกใช้ในความหมายว่า “ คำสั่ง คำแนะนำ เป็นต้น “ คำสั่ง หมายถึง คำขอร้อง” คือการเร้าให้ประณมบุรุษทำบางอย่างของคนหนึ่ง เช่น การกล่าวยกตัวอย่าง “ขอให้เขาบูชา” “ คำแนะนำ” หมายความว่าความพึงพอใจในการทำหน้าที่ คือ การเคลื่อนของบุตรของลูกสาว” เป็นต้น เกี่ยวกับประเด็นนี้ การรับประทานอาหารที่ถูกเตรียมไว้ในพิธีรับรองบัตร โดยกล่าวว่า “อิห ฤณชิต” “ขอท่านจงบริโภคนในที่นี่” “การเชื้อเชิญ” หมายถึงการการยอมปฏิบัติตามความโน้มเอียงของคนที่เชื้อเชิญ เช่นเมื่อมีการกล่าวว่า “อิห อาสิต” “ขอให้ท่านผู้เจริญจงนั่งลงที่นี่” คำว่า “การแสดงความปรารถนา” ในที่นี้ใช้การดำเนินการตามลำดับ คือ “ปุตรม อธยาบเยท ภวาน” “ขอท่านผู้เจริญจงสอนบุตร” คำว่า “การสอบถาม” ในที่นี้หมายถึงการกำหนดความเหมาะสมหรือสิ่งไม่เหมาะสมของสิ่งต่าง ๆ เช่น “กิ โภ เวทม อธิย อุต ตรกม” “ข้าเจ้าขอร้องท่าน ข้าพเจ้าจะอ่านพระเวทอย่างไร?” หรือ “ขอให้ข้าพเจ้าศึกษาตรรกวิทยาได้ไหม?” คำว่า “การร้องขอ” หมายถึงการวิงวอนขอ เช่น “โภ โภชน ลเภย “โอ ขอให้ข้าพเจ้าพึงได้อาหาร (โปรดให้อาหารแก่ข้าพเจ้า)” โลกฏ ก็ใช้ในลักษณะเดียวกัน

เรื่องความหมายของประโยค (ลการะ) เพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงคำที่ลงท้ายด้วยวิภกิตอาชยาด (ติงนตะ)

กถันตปกรณัม

๘๑๖. ข้อว่า ธาโตะ | ๓ | ๑ | ๙๑ | เท่าที่คำลงท้ายในบทที่ ๓ ปัจจัยทั้งหลายที่นำมาใช้เป็นสิ่งมาข้างหลังกริยาธาตุบางตัว ตามกฎข้อ ๓๒๙ ชื่อของปัจจัยเหล่านี้เรียกว่า กถุต

๘๑๗. ข้อว่า วาสรูโป’สตรियาม | ๓ | ๑ | ๙๔ | ในการแบ่งหลักไวยากรณ์ ที่ “มาหลังกริยาธาตุ” รู้ในทุกกรณี ให้ปัจจัยซึ่งถูกตัดสิทธิ์คำทั่วไปไม่ใช่เป็นรูปเช่นเดียวกัน บางตัวอาจไม่เข้ากฎ แต่ไม่ใช่ในกรณีที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของกฎข้อ ๙๑๘

๘๑๘. ข้อว่า กถุตยาะ | ๓ | ๑ | ๙๕ | ให้ปัจจัยกระทำการของเท่าที่โคลงในข้อ ๘๓๕ เรียกว่า “กถุตย”

๘๑๙. ข้อว่า กรตริ กถุต | ๓ | ๔ | ๖๗ | กถุต ปัจจัยมีความหมายถึงตัวการก กฎข้อนี้ได้แสดงตัวของมันเองดังนี้

๘๒๐. ข้อว่า ตโยเรว กถุตยกตขลธธาะ | ๓ | ๔ | ๗๐ | ปัจจัยทั้งหลายที่เรียกว่า กถุตย และปัจจัยกถุต (ข้อ ๘๖๖) และปัจจัยที่มีความหมายของ ขล อาจมีความหมายเป็นสองอย่าง กล่าวคือ กระทำ และ กรรม

๘๒๑. ข้อว่า ตวยตตวยานียระ | ๓ | ๑ | ๙๖ | ให้ปัจจัยเหล่านี้คือ ตวยต ตวย และ อนียร มาหลังกริยาธาตุบางตัว จึงเป็น เอธิตวยม หรือ เอธนียง ตวยา “ท่านต้องเพิ่มขึ้น” ในที่นี้ความหมายบ่งถึง

การกระทำด้วยตัวเอง โดยธรรมชาติของการแจกวักกัถิ จึงมีปัจจัยเอกพจน์ และ นปุงสกลิงค์ถูกนำมาใช้ “เจตวยะ” หรือ “จยนิโย ธรรมสทวยา” “ท่านต้องสั่งสมบุญ”

๘๒๒. “เกลิมรุ ปัจจัยควรถูกนำมาแจกโดยการเพิ่มเติม” ดังนั้นจึงเป็น “ปะเจลิมา มาซาอะ” คือว่า “เมล็ดถั่วถูกปรง” ภิเทลิมาะ สรลาอะ “ต้นสนเป็นสิ่งถูกผ่า” ปัจจัยนี้บ่งความถึงตัวกรรม

๘๒๓. ข้อว่า กฤตยลยฺภู พหุลม | ๓ | ๓ | ๑๑๓ | ปัจจัยเรียกว่า กฤตย และ ลยฺภู เป็นปัจจัยที่นำมาใช้แยกจากกัน บางครั้งปัจจัยถูกนำมาใช้ บางครั้งก็ไม่ต้อง บางครั้งปัจจัยเหล่านี้ที่นำมาใช้หรือไม่นำมาใช้ และบางครั้งมีผลอย่างอื่นบางอย่าง

“การเห็นว่า การนำกฎแน่นอนมาประยุกต์ใช้มีความแตกต่างกัน มีความหลากหลายเฉพาะ ๔ อย่างยกตัวอย่าง สนานิยง จูรณม “แบ่งแ่การอาบ” ทายิโย วิประะ “พราหมณ์ที่มีการให้ถูกทำให้แล้ว” (อย่างแรกแบ่งเป็นเครื่องมือ และอย่างที่สอง พราหมณ์คือผู้รับ ดังนั้นทั้งสองกรณีปัจจัยถูกนำมาใช้โดยปราศจากการแสดงกฎใด ๆ คือ มีการใช้กฎสำหรับการประยุกต์ใช้ ซึ่งมีการอ้างถึง “กระทำ” และ “กรรม” (ข้อ ๘๒๐)

๘๒๔. ปัจจัย ยต มาหลัง สระ ดังนั้นจึงเป็น เจย (สิ่งที่ถูกนำมารวมกัน) | ๓ | ๑ | ๙๗ |

๘๒๕. ข้อว่า อิทยติ | ๖ | ๔ | ๖๕ | ให้ที่รขสระคือ อี เป็นตัวแทนที่สระ อา เมื่อปัจจัย ยต ตามมา ดังนั้นจึงเป็น เทย “สิ่งที่ถูกให้” คเลย “ทำให้หมดสิ้น”

๘๒๖. ข้อว่า โปรหุปะชาต | ๓ | ๑ | ๙๘ | ให้ ยต ปัจจัยมาหลังธาตุซึ่งลงท้ายด้วยคำที่เกิดจากเพดานปากซึ่งดำเนินตาม อ ข้อนี้ตัดสิทธิ์ปัจจัย เนต จึงได้รูปเป็น ศบย “ทำให้สาบาน” ลภย “ได้รับมา”

๘๒๗. กยบ ปัจจัยอาจมาหลังธาตุเหล่านี้คือ อี (ไป) ชฎ (ยกย่อง) ศาส (ปกครอง) วฤ “เลือก” ทฤ (เคารพ) และ ชุช (พอใจ)

๘๒๘. ข้อว่า หรสวสย ปิติ กฤติ ตุก | ๖ | ๑ | ๗๑ | ให้ ปัจจัย ตุก เพิ่มเข้ามาของรัสสระ เมื่อมี กฤต ปัจจัยที่มี ป บ่งความตามมา ดังนั้นจึงเป็น อิตย “ถูกผลักให้ไป” สตุตย “ถูกยกย่อง”

๘๒๙. ข้อว่า ศาส อิทฺหฺโลอะ | ๖ | ๔ | ๓๔ | ให้รัสสระคือ อี เป็นตัวแทนที่ของพยางค์ถัดจากพยางค์สุดท้ายของธาตุ ศาส (สอน) เมื่อปัจจัย อย (ข้อ ๖๓๔) ตามมา หรือ ปัจจัยใด ๆ ที่เริ่มด้วยพยัญชนะ และมี ก หรือ ง บ่งความ (เราก็จะได้) ศิษยะ (ถูกสั่งสอน) วฤตย “ถูกเลือก” อาทฤตย “ถูกยกย่อง” ชุชย “ถูกรับใช้”

๘๓๐. ข้อว่า มฤเชรวินาษา | ๓ | ๑ | ๑๑๓ | ให้ กยบ ปัจจัยมาหลังธาตุ มฤช (ทำความสะอาด) ดังนั้นจึงได้รูปเป็น มฤชย (ถูกทำให้สะอาด)

๘๓๑. ให้ ญต มาหลังคำที่ลงท้ายใน ฤ หรือ ฤ ในพยัญชนะ ดังนั้นจึงเป็น การย (ถูกทำ) หารย (ถูกถือเอา) ธารย (ถูกทรงไว้)

๘๓๒. ข้อว่า จโชะ กุ ฉินฺณยโตะ | ๗ | ๓ | ๕๒ | ให้มีการแทนที่คำที่เกิดจากลำคอ ในวรรคของ จ และ ช เมื่อปัจจัยที่มี ฆ ตามมาและเมื่อมีปัจจัย ญต ตามมา

๘๓๓. ชื่อว่า มฤเชษฐฤทธิ | ๗ | ๒ | ๑๑๔ | ให้ทำวฤทธิเป็นตัวแทนที่ของ อิก (ชื่อ ๑) แห่ง มฤช (ทำให้สะอาด) เมื่อ สาราธาตุก หรือ อาราธาตุกปัจจัยตามมา (ชื่อ ๔๒๐) ดังนั้นจึงเป็น มารุคย (ชื่อ ๘๓๒) “ถูกทำให้สะอาด”

๘๓๔. กริยา ฤช ทำรูปเป็น โภชย เมื่อมีความหมายว่า “ทำให้บริโภคน” แต่ โภคย ก็เช่นกัน

การทำปัจจัยกฤตยะเพียงเท่านี้

การกปกรณ์

๘๓๕. ชื่อว่า ญวุลตฤจา | ๓ | ๑ | ๑๓๓ | ปัจจัย ๒ อย่างคือ ญวุล และ ตฤจ ญวุลวางหลังกริยาธาตุตามกฎข้อ ๘๑๙ ซึ่งหมายถึง ตัวการก

๘๓๖. ชื่อว่า ญโวรนาเกา | ๗ | ๑ | ๑ | ในวรรค ญ และ ฎ มี อน และ อก (ดังนั้นจึงเป็น) การกะ และ กรตฤ (ผู้ทำ)

๘๓๗. ชื่อว่า นนทิกฺรหิปะจาทีฏโย ลยุณินยจะ | ๓ | ๑ | ๑๓๔ | หลังกริยา นท (นท) “เป็นสุข” เป็นต้น มีการำเพิ่มปัจจัย ลยุ หลังกริยา คฤห (ถือเอา) เป็นต้น มี ณีนิ และหลังกริยา ปจ (หุง) เป็นต้น จึงมี อจ ดังนั้นจึงเป็น นนท + ลยุ = นนทน (ผู้มีความสุข) ชนารทน “ข้าแต่วิษณุเจ้า ผู้รักษามนุษย์” ลวณ (เค็ม) ดังนั้นจึงเป็น ครห ณีนิ คราหิณ (ผู้ถือเอา) สถายิน (ผู้อาศัยอยู่) และ มนตฤน (ผู้แนะนำ) การแบ่งกลุ่มของกริยามี ปจ เป็นต้นเป็นหนึ่งไม่ใช่ถูกกำหนดโดยกฎ

๘๓๘. ชื่อว่า อิกุปรชญาปริกิระ กะ | ๓ | ๑ | ๑๓๕ | มีปัจจัย ก หลังกริยาที่มี อิก ที่พยางค์ถัดจากพยางค์ท้ายสุด และหลัง ชญา (รู้) ปรี (ชื่นชอบ) และ กฤ (ขว้าง) ดังนั้นจึงเป็น พุช (ชื่อ ๑๕๕) (ผู้รู้) กฤศ (ผู้พอม) ชญ (ผู้รู้) ปรีย (สิ่งที่ทำให้ชื่นชม) กิร (ชื่อ ๗๐๖) (ผู้ขว้าง)

๘๓๙. ชื่อว่า อาตศุโจปสรุเค | ๓ | ๑ | ๑๓๖ | และ หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย อา เมทอมีอุปสรรคตามมา ดังนั้นจึงเป็น ปรชญา “ผู้รู้มาก” สุกล “เปื้อนหนายมาก”

๘๔๐. ชื่อว่า เคเท กะ | ๓ | ๑ | ๑๔๔ | ให้มีปัจจัย ก มาหลังกริยา คฤห (ถือเอา) เมื่อตัวการกซึ่งแสดงออกมาเช่นนั้นระบุถึง บ้าน ดังนั้นจึงเป็น คฤห (บ้าน)

๘๔๑. ชื่อว่า กรมณฺยณ | ๓ | ๒ | ๑ | ปัจจัย อง มาหลังกริยาธาตุ เมื่อตัวกรรมเป็นตัวประกอบกับศัพท์ ดังนั้นจึงเป็น กุมภ-การ (คนผู้ทำหม้อ) คือ ช่างหม้อ

๘๔๒. ชื่อว่า อาโต'นุปรุสเร กะ | ๓ | ๒ | ๓ | ก ปัจจัยมาหลังกริยาที่ลงท้ายด้วย อา เมื่อไม่มีอุปสรรค (ชื่อ ๔๗) ข้อนี้ตัดสิทธิ์ อง (ชื่อ ๘๔๑) และจึงได้ โคท (ผู้ให้โค) ธนท (ผู้ให้ความมั่งคั่ง) และ กมพลท (ผู้ให้ผ้ากัมพล) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เมื่อไม่มีอุปสรรค” หลักฐานคือ โคสงปรทาย (ชื่อ ๘๐๖) “ผู้ให้โคอย่างเป็นพิธีการ”

๘๔๓. ก ปัจจัยมาหลัง มูลวิภูช เป็นต้น เช่น มูลวิภูช (รถ (ซึ่งตัดราก เช่น หล้า เป็นต้น) นี้คือกลุ่มของคำถูกเข้าใจโดยรูปแบบ จึงเป็น มหิธระ หรือ กุธระ (ภูเขา) “ซึ่งยึดถือเอาโลก”

๘๔๔. ข้อว่า จเรชฎะ | ๓ | ๒ | ๑๖ | แห่งกริยา จร (ไป) ปัจจัยคือ ฎ เมื่อคำในการประกอบด้วยคือ วิภักตินามที่เจ็ด ดังนั้นจึงเป็น กุรุจร (ผู้มุ่งไปแคว้นกุรุ)

๘๔๕. ข้อว่า ภิกษาเสนาทาเยชु | ๑ | ๒ | ๑๗ | และเมื่อคำในการประกอบศัพท์กับมันคือ ภิกษา (ขอ) เสนา (กองทัพ) และ อาทาย (ถือเอาแล้ว) จึงเป็น ภิกษาจร (ขอทาน คือผู้ไปเพื่อขอ) เสนาจร (คนผู้เดินทางไปกับกองทัพ) คำ อาทาย ลงท้ายด้วย ลยป (ข้อ ๘๔๑) จึงได้รูปเป็น อาทายจร (ผู้ไปหลังได้ถือเอาแล้ว)

๘๔๖. ข้อว่า กฤโณ เหตุตัจฉิยานุโลภเยชु | ๓ | ๒ | ๒๐ | ฎ ปัจจัยมาหลังกริยา กฤ (ทำ) เมื่อมีความหมายคือ เป็นเหตุ นิสัย และ กับหน่วยมาตราวัต

๘๔๗. อตะ กฤมิกัสกมุภปาตฺรกุศากรณิชนววยยสย | ๘ | ๓ | ๔๖ | ในการทำสมาส ให้ ส เป็นตัว แทนที่ของ วิสฺรคฺมาหลัง อ และไม่เป็นส่วนของอัพยศัพท์ เมื่อ กฤ (ทำ) ตามมา หรือ กมิ (ปรารถนา) หรือ กงส (ถ่วงแก้ว) หรือ กุมภ (หม้อ) หรือ ปาตฺร (เรือ) หรือ กุศ (โตะ) หรือ กรณิ (หู) ดังนั้นจึงเป็น “วศสฺกริ วิทยา” (ความรู้ที่นายกอง) ศฺราทฺธกร (ผู้ทำพิธีฝังศพ) วจนกร (ผู้ทำตาม คำพูด)

๘๔๘. ข้อว่า เอเชช ชศ | ๓ | ๒ | ๒๘ | ชศ ปัจจัยมาหลังกริยา เอช (ห้วนไหว) เมื่อลงท้ายด้วย ฌ (ข้อ ๗๔๗)

๘๔๙. ข้อว่า อรุทวิษทชนตสย มุม | ๖ | ๓ | ๖๗ | เมื่อคำที่ลงท้ายด้วยปัจจัยที่มี ช ตามมา ให้ มุม เป็นการรวมกับของคำ อรุส (ส่วนที่เกี่ยวกับชีวิต) ทวิษต (ศัตรู) และคำที่ลงท้ายด้วยสระ ซึ่งไม่ใช้กับ อัพยศัพท์ เพราะว่า ชศ (ข้อ ๘๔๘) มี ศ (ข้อ ๘๑๔) ปัจจัย ศป (ข้อ ๔๑๙) เป็นต้น เป็นสิ่งสามารถ ปรับใช้ได้ ชนเมชย (ผู้ทำให้มนุษย์เกรงขาม)

๘๕๐. ข้อว่า ปริยวเศ วหะ ชจ | ๓ | ๒ | ๓๘ | ชช ปัจจัยมาหลังกริยา วห (พูด) เมื่อ ปริย หรือ วศ คือ คำในการประกอบศัพท์ ดังนั้นจึงเป็น ปริยงวห (ข้อ ๘๔๙) “ผู้พูดอย่างอ่อนโยน” วศงวห (ผู้ยืนยันการ จำนวน)

๘๕๑. ข้อว่า อาตมมานะ ชศ จ | ๓ | ๒ | ๘๓ | และให้ ชศ มาหลังกริยา มน (คิด) เมื่อคำในการ ประกอบกับวิภักตินาม และเมื่อมีการนำมาใช้เพื่อบ่งถึงความคิด ซึ่งมีตัวกรรมเป็นตัวตน โดยข้อว่า “และ” หมายถึงว่า ฌินิ อาจถูกใช้ประกอบในความหมายเดิม เช่น ปณฺทิตงฺมนย หรือ ปณฺทิตมานิ (ผู้มีมานะว่าตนเองเป็นผู้เรียนรู้มาก)

๘๕๒. ข้อว่า อนเยภโย’ปิ ทฤศยนเต | ๓ | ๒ | ๗๕ | ปัจจัยเหล่านี้คือ มนินิ กฺวนิป วนิป และ วิจ เป็น สิ่งที่ทรงอยู่หลังกริยาอื่นด้วย

๘๕๓. ข้อว่า เนทวศิ กฤติ | ๗ | ๒ | ๘ | การเพิ่มปัจจัย อิฏ (ข้อ ๔๓๓) ไม่ใช่เป็น กฤตปัจจัย เมื่อเริ่ม ด้วย วศ กริย ศฤ หมายถึง บาดเจ็บ สุศรมน (ผู้ทำลายดี) ปราทฺริตฺวาน (ข้อ ๘๒๘) “ผู้ไปแต่เช้า”

๘๕๔. ชื่อว่า วิทวนโรรณาสิกสยาต | ๖ | ๔ | ๔๑ | เมื่อ วิฏ् ปัจจย (III ๒ ๖๗) และ วน (ข้อ ๘๕๒) ตามมา ให้ อา เป็นตัวแทนที่ในวรรคที่เกิดจากนาสิก จึงเป็น กรिया ชน (ทำให้เกิด) วิชวาน (ผู้นำไปข้างหน้า) และจากกรिया โอน (โอนริ) (ทิ้งไป อววน (ผู้นำออกไป) วิจ ปัจจย มีกรिया รุช และ ริช (บาดเจ็บ) เป็น โรช และ เรช (ผู้บาดเจ็บ) ในทางเดียวกัน จาด คน (นับ) สุกณ (ผู้นับตี)

๘๕๕. ชื่อว่า กวิป จ | ๓ | ๒ | ๗๖ | และ ข้อนี้ด้วยคือ กวิป ถูกเห็น ดังนั้น จึงได้ อุชาสรัต (ข้อ ๓๖๓ และ ๒๘๗) “กำลังตกจากหม้อ” ปรณชวต (ตกจากใบไม้ทั้งหลาย) วาหกรฎ (ตกจากรถ)

๘๕๖. ชื่อว่า สุปยชาเตา ฉนิสตาจฉิลเย | ๓ | ๒ | ๗๘ | เมื่อนิสยถูกแสดงออก ฉนิ ปัจจยมาหลังกรिया ซึ่งจัดคำที่มีวิภักตินามในการประกอบคำ ไม่ได้หมายถึงจำพวก ดังนั้นจึงเป็น อุษณโฆชิน (ผู้กินอาหารร้อน)

๘๕๗. ชื่อว่า มนะ | ๓ | ๒ | ๘๒ | ให้ ฉนิ ปัจจย มาหลังกรिया มน (คิด) เมื่อมีคำที่มาที่วิภักตินามในการประกอบกับมัน จึงได้ ทรศนียมานิน (ผู้มีมานะว่าตนเองหล่อ)

๘๕๘. ชื่อว่า ชิตยนวยยสย | ๖ | ๓ | ๖๖ | เมื่อปัจจยที่มี ช ตามมาซึ่งจัดเข้ากับอวยยศัพท์ จึงเป็น กาลิมण्या (ผู้จินตนาการว่าตนเป็นกาลิเทวี)

๘๕๙. ชื่อว่า กรณ ยชชะ | ๓ | ๒ | ๘๕ | ฉนิ ปัจจยในความหมาย การก มาหลังกรिया ยช (บูชา) มีความหมายในอดีตกาล เมื่อคำในการประกอบศัพท์ในตฤติยวิภักติ ดังนั้นจึงเป็น โสมยาชิน (ผู้บูชาด้วยน้ำโสมจันทร์) อคนิชโฆมยาชิน (ผู้บูชาด้วยเครื่องบูชาทั้งห้าวัน)

๘๖๐. ชื่อว่า ทฤเศะ กวนิป | ๓ | ๒ | ๙๔ | กวนิป ปัจจย ในความหมายของกรรม มาหลังกรिया ทฤศ (เห็น) ด้วยความสำคัญในอดีต ดังนั้นจึงเป็น ปารทฤศวน (ผู้ได้เห็นฝั่ง)

๘๖๑. ชื่อว่า ราชนิ ยุธิฤฎยะ | ๓ | ๒ | ๙๕ | กวนิป มาหลังกรिया ยุธ (ต่อสู้อยู่) และ กฤ (ทำ) เมื่อคำในการประกอบศัพท์คือ ราชน (พระราช) ดังนั้นจึงเป็น ราชยุธวน (ข้อ ๒๐๐) (ผู้ทำให้พระราชต่อสู้อยู่) ราชฤฎวน (ข้อ ๘๒๘) (ผู้ทำให้เป็นพระราช)

๘๖๒. ชื่อว่า สเห จ | ๓ | ๒ | ๙๖ | และเมื่อ สห (กับ) เป็นคำที่ประกอบศัพท์ ดังนั้นจึงเป็น สหยุธวน (ผู้ทำการต่อสู้กับ) สหฤฎวน “ผู้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งกับผู้อื่น”

๘๖๓. เมื่อคำในการประกอบศัพท์กับด้วยสัทมิวิภักติ ให้ปัจจย ๗ มาหลัง ชน (ทำให้เกิด)

๘๖๔. ชื่อว่า ตตปุรุเช กฤติ พหุลม | ๖ | ๓ | ๑๔ | เมื่อคำที่มี กฤตปัจจยอยู่ท้ายในการทำเชื่อมปัจจยของชนิดต่าง ๆ เรียกว่า ตตปุรุช จากนั้นให้ลบ ฉนิ ไม่ต้องเกิดขึ้น มีการประกอบคำหลากหลาย ดังนั้นจึงเป็น สรสิช (ข้อ ๘๖๓) รหือ สโรช (ข้อ ๑๒๖) “สิ่งที่ถูกทำให้เกิดขึ้นในสระ”

๘๖๕. ชื่อว่า อุปสค จ สัชญายาม | ๓ | ๒ | ๙๙ | และ เมื่ออุปสรรคอยู่ในการประกอบคำ และมีความหมายเป็นสามาญาณาม จึงเป็น ปรชา ซึ่งหมายถึง ลูก หรือ ประชาชน

๘๖๖. ชื่อว่า กตกตวตุ นิษฐา | ๑ | ๑ | ๒๖ | ปัจจยทั้งสองคือ กต และ กตวตุ เรียกว่า นิษฐา

๘๖๗. ข้อว่า นิษฎา | ๓ | ๒ | ๑๐๒ | ให้ นิษฎา มาหลังกริยาธาตุใช้ในอดีตกาล ของทั้งสอง กต ถูกนำมาใช้ ตามข้อ ๘๒๐ เฉพาะในความหมายของการกระทำและตัวกรรม ในขณะที่ กตวตุ ตามข้อ ๘๑๙ มีความหมายเป็น การก จึงเป็น สนาตนุ มยา “อันข้าพเจ้าอาบแล้ว”

๘๖๘. ข้อว่า รทากย้า นิษฎาโต นะ ปุรวสย จ ทะ | ๘ | ๒ | ๔๒ | ให้ ญ เป็นตัวแทนที่ของ ต ที่ นิษฎา ซึ่งมาหลัง รุ และ ท และ ของ ท ที่ธาตุซึ่งมาก่อน นิษฎา ดังนั้นจึงเป็น ศฤ (บาดเจ็บ) จึงเป็น ศีรณ (บาดเจ็บแล้ว) และ ภินน (แตกแล้ว) และ ฉินน (ตัดแล้ว)

๘๖๙. ข้อว่า สโยคาเทราโต ธาโตรยณวตะ | ๘ | ๒ | ๔๓ | ให้ ญ เป็น ตัวแทนที่ของ ต ของ นิษฎา (ข้อ ๘๖๖) ซึ่งมาหลังธาตุ อา และเริ่มด้วยพยัญชนะสนธิ ซึ่งมี ын ดังนั้นจึงเป็น ทราณ (นอนแล้ว) และ ค ลาน (เสียใจ)

๘๗๐. ข้อว่า ลวาทิกยยะ | ๘ | ๒ | ๔๔ | หลัง ๒๑ ธาตุ มี ลู เป็นต้น (ข้อ ๗๓๖) ให้มีดั่งเช่นที่กล่าวข้างบน จึงเป็น ลูนะ (ตัด) ในกรณีของธาตุ ชยา (แก่ชรา) ตามข้อ ๖๗๕ มีการแทนที่ของสระกึ่งสระ

๘๗๑. ข้อว่า หละ | ๖ | ๔ | ๒ | ให้ที่รสมสระเป็นตัวแทนที่สำหรับคำที่ลงท้ายด้วยการแทนที่สระ (ข้อ ๒๘๑) ซึ่งมาหลังพยัญชนะซึ่งเป็นส่วนของฐาน จึงเป็น ซินะ (ข้อ ๘๗๐) (ชราแล้ว)

๘๗๒. ข้อว่า โอทิตศจ | ๘ | ๒ | ๔๕ | และหลังธาตุที่มี โอ จึงเป็น ภูโซ (ถูกคดโกง) ภูคนะ (คดโกง) และจาก ภาศวิ (เพิ่มขึ้น) อจจุน (เพิ่มขึ้นแล้ว)

๘๗๓. ข้อว่า ศุชะ กะ | ๘ | ๒ | ๕๑ | ให้ ก อยู่หลังกริยา ศุชะ (ทำให้แห้ง) ดังนั้นจึงเป็น ศุชก (แห้ง)

๘๗๔. ข้อว่า บโจ วะ | ๘ | ๒ | ๕๒ | ให้ ฎ อยู่หลังกริยา ปจ (หุง) จึงเป็น ปกฏ (หุง)

กริยา กุโซ หมายถึง ลดลง, จบ

๘๗๕. ข้อว่า กศายो มะ | ๘ | ๒ | ๕๓ | ให้ ม อยู่หลังกริยา กุโซ (สูญหายไป) ดังนั้นเป็น กษาม (ข้อ ๕๒๘) (ผอมแห้ง)

๘๗๖. ข้อว่า นิษฎาย้า เสฎิ | ๖ | ๔ | ๕๒ | เมื่อ นิษฎา มีการประกอบ อัญ ตามมา มีการลบ ญ (ข้อ ๗๔๗) ดังนั้นจึงเป็น ภาวิต (ทำให้เป็น) ภาวิตวาน (ผู้ทำให้เป็น)

๘๗๗. ข้อว่า ทฤตมะ สฤลพลโยะ | ๗ | ๒ | ๒๐ | กริยา ทฤท (บาดเจ็บ) ถือเอารูปแบบที่ต่างไปจากปกติคือ ทฤท ในความหมายของหนาและแข็งแรง

๘๗๘. ข้อว่า ทธาเตรหิชะ | ๗ | ๔ | ๔๒ | ของกริยา ธา “ถือ” ตัวแทนที่คือ หิ เมื่อปัจจัยที่เริ่มด้วยอักษร ต และมี ก ตามมา ดังนั้นจึงเป็น หิต (ถือเอา)

๘๗๙. ข้อว่า โท ทท โฆชะ | ๗ | ๔ | ๔๖ | ให้ ทถ เป็นตัวแทนที่ของ ทา เรียกว่า ฆู (ข้อ ๖๖๒) เมื่อปัจจัยเริ่มด้วยอักษร ต และมี ก ตามมา จรุ ซึ่งถูกแทนที่ จึงเป็น ทตต (ให้)

๘๘๐. ปัจจัย กานจ คือตัวแทนที่ทางเลือกของ ลัญ (ข้อ ๔๒๓)

๘๘๑. ข้อว่า กวสุศจ | ๓ | ๒ | ๑๐๗ | ปัจจัย กานจ และ กวสุ คือตัวแทนที่ทางเลือกของ ลัญ ตามข้อ ๔๐๙ ปัจจัย กานจ เป็น อาตมเนบท จึงเป็น จกรณ (ข้อ ๔๒๖) “ทำแล้ว”

๘๘๒. ชื่อว่า มโยศจ | ๘ | ๒ | ๖๕ | และมีการแทนที่ของ น ในวรรคของธาตุที่ลงท้ายด้วย ม เมื่อ ม และ ว ตามมา ดังนั้นจึงเป็น ชคนวส (ทำการไป)

๘๘๓. ชื่อว่า ลฎะ ศตถนจาวปรธมาสุมานาธิกรณ | ๓ | ๒ | ๑๒๔ | ปัจจัยสองตัวคือ ศตถ และ ศานจ คือตัวแทนที่ของ ลฎ (ข้อ ๔๐๖) เมื่อสอดคล้องกับคำที่ลงท้ายไม่ใช่ประณมวิภักตินาม ปัจจัย ศป เป็น ต้น (ข้อ ๔๑๘ และ ๔๑๙) คือคำที่นำไปใช้ได้ ดังนั้นจึงเป็น ปจนตง ใจตรง ปศย “ใจตรง ผู้ดำรงอยู่ กำลังหุงอยู่”

๘๘๔. ชื่อว่า อาเน มุก | ๗ | ๒ | ๘๒ | ให้ มุก เป็นตัวเพิ่มเข้ามาฐานซึ่งลงท้ายด้วย อ เมื่อ อาเน ตามมา ดังนั้นจึงเป็น ปจมานง ใจตรง ปศย “ใจตรงผู้ทรงอยู่กำลังหุง”

๘๘๕. ชื่อว่า วิเทษ ศตฺรฺวสุชะ | ๗ | ๑ | ๓๖ | วสุ ปัจจัย คือการแทนที่ทางเลือกของ ศตถ (ข้อ ๘๘๓) ซึ่งมาหลังธาตุ วิท (รู้) ดังนั้นจึงเป็น วิทต หรือ วิทวส (ผู้รู้)

๘๘๖. ชื่อว่า เตา สต | ๓ | ๒ | ๑๒๗ | ปัจจัยสองตัวคือ ศตถ และ ศานจ (ข้อ ๘๘๓) เรียกว่า สต

๘๘๗. ชื่อว่า ลฎะ สทฺวา | ๓ | ๓ | ๑๔ | ปัจจัยที่เรียกว่า สต คือตัวแทนที่ทางเลือกของ ลฎฎ (ข้อ ๔๔๐) ดังนั้นจึงเป็น กริษยนตง หรือ กริษยมาณง ปศย “จงดูเขาเกี่ยวกับการกระทำ”

๘๘๘. ชื่อว่า อา กเวสตจฉิลตทธรมตตสาธุกาธิษุ | ๓ | ๒ | ๑๓๔ | ปัจจัยที่จะนำมากล่าวอย่างชัดเจน ซึ่งพิจารณาจากจุดนี้ตราบเท่าที่ กวิป (ข้อ ๘๙๓) รวมทั้งทุกอย่าง เป็นสิ่งถูกเข้าใจในความหมายของการก “ซึ่งมีนิสัยเช่นนั้น” “ซึ่งมีธรรมชาติเช่นนั้น ๆ” และ “ซึ่งมีทักษะในการกระทำนั้น ๆ”

๘๘๙. ชื่อว่า ตถน | ๓ | ๒ | ๑๓๕ | ตถน ปัจจัย จึงเป็น กรตา กฏาน (ผู้ทำเสีย)

๘๙๐. ชื่อว่า ปัจจัย ศากน มาหลัง ชลป (พูดเอ้อระเหย) ภิกษุ (แสวงหา) กุฎฎ (ตัด) ลุณฺฐ (ลัก) และ วฏฺง (รับใช้)

๘๙๑. ชื่อว่า ษะ ปรตยสย | ๑ | ๓ | ๖ | ให้อักษร ษ ซึ่งเป็นอักษรต้นของปัจจัยเป็นตัวบ่งความ ดังนั้นจึงเป็น ชลปาก (ข้อ ๘๙๐) (คนพูดไม่ชัด) วราก “น่าสงสาร”

๘๙๒. ชื่อว่า สนาศฺสภิกษุ อชะ | ๓ | ๒ | ๑๖๘ | อ ปัจจัยมาหลังปัจจัย สน (ข้อ ๗๕๒) และ อาศสิ (ปรารธนา) และ ภิกษุ (ขอ) จึงเป็น จิกิรัช (ข้อ ๗๕๓) “ปรารธนาจะทำ” อาศงสุ (นำปรารธนา) ภิกษุ (ผู้ขอ)

๘๙๓. กวิป ปัจจัย มาหลังกริยา ภราช (ส่องสว่าง) ภาส (ส่องแสง) จูรว (บาดเจ็บ) ทฺยฺตุ (ส่องสว่าง) อูรฺช (แข็งแรง) ปรี (เต็ม) ชุ (เคลื่อนอย่างรวดเร็ว) และ ษฏฺ (ยกย่อง) เมื่อดำเนินโดยคำว่า คราวน (หิน) ดังนั้นจึงเป็น วิภราช (แจ่มจรัส) ภาส (ไฟ)

๘๙๔. ชื่อว่า ราลโลปะ | ๖ | ๔ | ๒๑ | หลังอักษร ร ให้มีการลบอักษร ฉ และ ว เมื่อ กวิ ตามมา หรือ ปัจจัยที่เริ่มด้วย ฉล และมี กหรือ ง เป็นตัวบ่งความ ดังนั้น จูร (ผู้บาดเจ็บ) และ วิทฺยฺตุ (แสงสว่าง) อูรฺก (แข็งแรง) และ ปูร (สิ่งที่ทำให้เต็ม) ก็เช่นเดียวกัน

ในกรณีของ ชู (รวดเร็ว) กับทิวสระ เป็นตัวแทนที่ ชู (เคลื่อนไหวย่างรวดเร็ว) ผลลัพธ์ของ “ความประทับใจ” ของการแสดง “สิ่งถูกเห็น” คราวสตุต (ผู้บูชาก้อนหิน) (ต มาจากข้อ ๘๒๘) ๘๙๕. “เมื่อ กวิป ตามมา ทิวสระเป็นตัวแทนที่ของ วจ (กล่าว) ปรจณ (ถาม) आयต-स्तु (สรรเสริญให้ มีอายุยืน) กฏ-ปรุ (เคลื่อนโดยเสื่อ) ชู “เคลื่อนไหวย่างรวดเร็ว” และ ศฤ “รับใช้” และ ไม่มีการ แทนที่ของสระกิงสระ ดังนั้น วาก (เสียง)

๘๙๖. ข้อว่า จฉวโวะ ศุทพนาสิกเก จ | ๖ | ๔ | ๑๙ | และของ ฉ กับ ตุก และ แห่ง ว ตามลำดับ ศ กับ อุจ เป็นตัวแทนที่ เมื่อ กวิ ตามมาหรือพยัญชนะนาสิก หรือ ที่เริ่มด้วย ฉล และ มี ก หรือ ง ดังนั้น จาก ปริจฉติ (เยาย่อมถาม) ปราท (ข้อ ๑๖๕ และ ๓๓๔) “ผู้ถาม” आयตस्तु (ผู้ยกย่องให้มีอายุยืน ยาว) กฏปรุ (หนอน) ศัพท์ว่า ชู ได้ถูกกล่าวถึงแล้ว ศฤ (พระนางลักษมีเทพี) (ผู้รับใช้พระหริ)

๘๙๗. ข้อว่า ทามนีสยยุชตตุทหีสิจมิหปตทศนหะ กรณ | ๓ | ๒ | ๑๘๒ | ให้ปัจจัยคือ ชตฺรณ ซึ่งใช้ ในความหมายเครื่องมือ มาหลังกริยา ทาป (ตัด) ฉิ (นำไป) ศาส (ทำให้เจ็บ) ยุ (ประกอบเข้า) ยุช (ประกอบ) ชฎ (ยกย่อง) ตุท (สร้างความเจ็บปวด) ชิ (ผูก) ชิจ (ไปรยปราย) มิห (ฉี่) ปต (ตก) ทศ (กัด) และ ฉน (รัด) ดังนั้นจึงเป็น ทาตร (สิ่งนั้นด้วยสิ่งที่คนตัด คือ เคียวเกี่ยวข้าว)

๘๙๘. ข้อว่า ตุตรตลิสสุรกรเสษุ จ | ๗ | ๒ | ๙ | และ การเพิ่ม อิกฺ เข้ามา (ข้อ ๔๓๓) ไม่ใช่ปัจจัยทั้ง สิบเหล่านี้คือ ติ ตุน ชมฺรณ ตน กถน กสิ สุจ สรณ กน และ ส ดังนั้นจึงเป็น ศสฺตร (อาวุธ) โยตร (เชือก ที่ผูกมัดแอก) โยกฺตร (การผูกของแอก) สโตตร (คำสรรเสริญ) โตตฺตร (สิ่งยั่วยุ) เสตร (เครื่อง พันธนาการ) เสกฺตร (ท่อไปรยน้ำ) เมธฺร (อวัยวะเพศชาย) ปตฺตร (พาหนะ)

๘๙๙. ข้อว่า อรตฺลิสฺสุชฺนสหจฺร อิตฺระ | ๓ | ๒ | ๑๘๔ | ให้ อิตฺร ปัจจัยมาหลังกริยา ฤ (ไป) ฐ (ตัด) ฐ (สั้น) ชู (นำไป) ชน (ขุด) ชห (อดทน) และ จร (ไป) จึงได้รูปเป็น อริตร (หางเสื่อ) ลวิตร (เคียวเกี่ยว ข้าว) ฐวิตร (พัด) สวิตร (เหตุของการผลิต) ชนิตฺร (พลั่ว) สหิตฺร (อดทน) จริตร (กฎเกณฑ์ทางศาสนา หรือ เรื่องเล่า)

๙๐๐. ข้อว่า (อิตฺร ปัจจัยมา) หลัง ปู (ทำให้สะอาด) เมื่อใช้ในความหมายของสามานยนามทั่วไป เช่น ปริตร (ทัพพีที่ใช้ในการบูชา)

ต่อไปนี้จะอธิบายปัจจัย อุณ เป็นต้น

๙๐๑. ให้ลง อุณ ปัจจัยหลังกริยา กฤ (ทำ) วา (พัด) ปา (ตี) ชิ (ชนะ) มิ (เกา) ชวท (รสชาติที่น่าพอใจ) สาธ (สำเร็จ) และ อศ (ขยาย) จึงเป็น การุ (ช่างฝีมือ) วายุ (ลม) ปายุ (อวัยวะขับถ่าย) ชายุ (ยา) มายุ (ความโกรธ หรือ น้ำดี) สวาท (ขนมหวาน) สาธุ (ผู้ทำให้ความปรารถนาของผู้อื่นให้สำเร็จ หรือ ผู้มี คุณธรรม) อาศุ (รับแรง)

๙๐๒. ข้อว่า อณาทย พหุลม | ๓ | ๓ | ๑ | ให้ปัจจัยเหล่านี้คือ อุณ เป็นต้นซึ่งมีอำนาจบังคับปัจจุบันกาล และมีความหมายเป็นสามานยนามทั่วไปถูกรวมอย่างหลากหลาย ปัจจัยบางตัวแม้ไม่มีการสั่งห้าม เกี่ยวข้องกับตัวมันก็ต้องถือว่าอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย เนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับปัจจัยมี อุณ เป็นต้นคือว่า “ในสา

มานยนามเราพบรูปแบบของกริยาธาตุ และปัจจัยที่มาหลังธาตุเหล่านั้น ดังนั้นจึงควรรู้ว่าอะไรคืออักษรที่ชี้ความ จากผลนั้น”

๙๐๓. ชื่อว่า ตุมฺนฺณวุเลา กริยาอย่า กริยารถายาม | ๓ | ๓ | ๑๐ | ปัจจัยสองตัวคือ ตุมฺนฺ และ วุลฺ จะถูกวางไว้หลังกริยาธาตุซึ่งมีอำนาจให้เป็นอนาคตกาล เมื่อคำในการทำการสร้างเป็นกริยาตัวอื่น (ซึ่งระบุการกระทำที่แสดงออกมา) เพื่อจุดประสงค์ของการกระทำ คำที่ลงท้ายด้วย ตุมฺนฺ ก็จะถูกบลงด้วยม เป็นคำที่แจกไม่ได้ ตามกฎข้อ ๔๐๐ ดังนั้นจึงเป็น กฤษณฺ ทฤษฏฺ ยาติ หรือ กฤษณฺ ทฤษโก ยาติ “เขาย่อมไปเพื่อชมพระกฤษณะ”

๙๐๔. ชื่อว่า กาลสมยเวลาสุ ตุมฺนฺ | ๓ | ๓ | ๑๖๗ | ตุมฺนฺ ปัจจัยอาจถูกนำมาใช้ในเวลาที่คำในการสร้างประกอบด้วย กาล, สมย, หรือ เวลา (เวลา) ดังนั้นจึงเป็น กาล โภกตุมฺ หรือ สมย โภกตุมฺ หรือ เวลา โภกตุมฺ (เวลารับประทานอาหาร หรือ เวลาของการรับประทานอาหาร)

๙๐๕. ชื่อว่า ภาเว | ๓ | ๓ | ๑๘ | ฌย ปัจจัย มาหลังธาตุ เมื่อความหมายของธาตุบ่งว่ามีการบรรลุถึงภาวะแห่งความสำเร็จ เช่น ปาก (แก่แล้ว)

๙๐๖. ชื่อว่า อกรฺตริ จ การเก สํชฺญายาม | ๓ | ๓ | ๑๙ | และ ฌย ปัจจัย เมื่อหมายความว่าสามมานยนาม คือคำที่สัมพันธ์กันแต่ไม่ใช่ตัวการก

๙๐๗. ชื่อว่า ฌยฺ จ ภาวกรณโยชะ | ๖ | ๔ | ๒๗ | และเมื่อ ฌย ตามมา ในความหมายของเครื่องให้มีการลบ นฺ ที่ รหฺช ธาตุ (ทำให้มีสี) เช่น ราก (ความปรารถนา (เครื่องมือโดยสิ่งทั่วๆ ทั่วๆ ถูกทำให้มีสี) ทำให้มีสี) ทำให้มีสี) ในสองความหมาย? หลักฐานคือ รงค (โรงละคร) คือสถานที่ในสิ่งทำให้เกิดความพึงพอใจ (ในสี) (ถูกกล่าวถึง)

๙๐๘. ชื่อว่า นิวาสจิติศรีโรปสมาธาเนชฺวาเทศจ กะ | ๓ | ๓ | ๔๑ | ฌย ปัจจัยมาหลังธาตุ จิ (รวมกัน) และ กุ เป็นตัวแทนที่ของ คำต้นเดิม (จิ) ในความหมายคือ การอยู่อาศัย กองไม้สำหรับเผา ร่างกาย และการรวบรวม คำว่า “การรวบรวม” หมายถึงการทำให้เป็นกอง ดังนั้นจึงเป็น นิกาย (การอยู่อาศัยร่วมกัน) กาย (กองสำหรับทำพิธีเผา หรือ ร่างกาย) โคมนิกาย (กองอุจจาระของโค)

๙๐๙. ชื่อว่า เอรจ | ๓ | ๓ | ๕๖ | หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย อิ หรือ อี ให้ลงปัจจัย อจ จึงเป็น จย (การรวมกลุ่มกัน) ชย (ชัยชนะ)

๙๑๐. ชื่อว่า ฤโทรป | ๓|๓|๕๗ | หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย ฤ หรือ อุ หรือ อู ให้ลงปัจจัย อป ดังนั้นจึงเป็น กร (การเกา) จาก คฤ (กลืน) คร (ยาพิษ) (จาก ยุ (รวมกัน) ยว (ข้าวบาร์เลย์)(จาก ชฎ (ยกย่อง) สตว (สรรเสริญ (จาก ลู (ตัด) ลว (เก็บเกี่ยว) (จาก ปู (ทำให้สะอาด) ปว (สีข้าว)

๙๑๑. ชื่อว่า “เมื่อความหมายที่เป็นของ ฌย (ข้อ ๙๐๕ เป็นต้น) ก ปัจจัยถูกแนะนำให้มาใช้” จึงเป็น ปรสฺถ (ข้อ ๕๒๔) (การวัดที่แน่นอน) วิชฺน (ความยุ่งยากหรืออุปสรรค)

๙๑๒. ชื่อว่า กตฺย ปัจจัยมาหลังกริยาที่มี ๆ ป่งความ

๙๑๓. ข้อว่า กุตุเรมม นิตยม | ๔ | ๔ | ๒๐ | แห่ง กุตุฏ ปัจจัย มีการเพิ่ม มป เข้ามาเสมอเมื่อมีความหมายว่า สมบูรณ์ เช่น ปกตริม (สิ่งที่ถูกเก็บเกี่ยว) อุปตริม (ข้อ ๕๘๔) “หวานเมล็ดพืช”
๙๑๔. ข้อว่า ทวิโต’ฤจ | ๓ | ๓ | ๘๙ | หลังกริยาที่มี ฎ (อุ -เพิ่มไม่ได้) ให้มี ฤจ มาด้วย ดังนั้นจึงเป็น ฎเวปรี (สั้นไหว) เวปฤ (การสั้นไหว)
๙๑๕. ข้อว่า ขชยาจยตวิจจปรจจรโก โษ นง | ๓ | ๓ | ๙๐ | นง ปัจจัยมาหลังกริยา ยช (บูชา) ยาช (ถาม) ชต (ตื่นนอน) วิจจ (ส่องแสงสว่าง) ปรจจ (ถาม) และ รกษ (รักษา ปกป้อง) จึงเป็น ยชญ (การบูชา) ยาจญา (การร้องขอ) ยตน (ความพยายาม) วิศน (แหววว) ปรศน (คำถาม) รกษณ (ปกป้อง)
๙๑๖. ข้อว่า นน ปัจจัย มาหลังกริยา ชวป (นอน) เป็น สวปน (ความฝัน)
๙๑๗. ข้อว่าอุปสรรค โฆะ กิชะ | ๓ | ๓ | ๙๒ | ให้ กิ ปัจจัยมาหลัง ชุ (ข้อ ๖๖๒) เมื่อมีอุปสรรค (นำหน้า) เช่น ปรีช (เส้นรอบของวงล้อ) และ อุปธิ (หลอกหลวง)
๙๑๘. ข้อว่า สตรียา กุติณ | ๓ | ๓ | ๙๔ | เพื่อแสดงการกระทำโดยคำในสตรีลิงค์ กุติณ ปัจจัยถูกเพิ่มเข้ามา ข้อนี้เข้ามาแทนที่ ฆณ (ข้อ ๙๐๕) ดังนั้นจึงเป็น กุติ (การกระทำ) สตุติ (การสรรเสริญ)
๙๑๙. ข้อว่า “หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย ฤ และหลังกริยา ฐ (ตัด) เป็นต้น กุติณ ปัจจัยควรถูกแจ้งว่าเป็นเหมือน ปัจจัย นิชฐา (ข้อ ๘๖๖) ดังนั้นจึงมีการแทนที่ของ น สำหรับ ต ในตัวอย่างคือ กิรณณิ (การเกา) ลูนิ (การเก็บเกี่ยว) ฐนิ (การกระสับกระส่าย) ปูนิ (การทำลาย)
๙๒๐. ข้อว่า “กวิป ปัจจัยมาหลัง สंपต เป็นต้น จึงเป็น สंपต (ความมั่งคั่ง) วิปต (ภัยพิบัติ) อาปต (ความหายนะ) กวิณ ปัจจัยถูกปรารถนาในกรณีนี้ โดยพยัญชนะ ดังนั้นจึงเป็น สंपตติ วิปตติ อาปตติ
๙๒๑. ข้อว่า และคำเหล่านี้คือ อูติ (การรักษา การพักผ่อน) ยูติ (การรวมกัน) ชูติ (ความเร็ว) สาติ (การทำลาย) เหติ (อาวุธ) และ กิรติ (ชื่อเสียง) เป็นรูปแบบที่ต่างไปจากปกติ
๙๒๒. ข้อว่าชวรตวรสรวิยวิมวามุชยาตจ | ๖ | ๔ | ๒๐ | เมื่อปัจจัยเริ่มด้วยพยัญชนะนาสิก หรือ กวิ หรือ คำที่เริ่มด้วย ฌล และ มี ก หรือ ง บ่งความ จากนั้น อูถ ถูกแทนที่ในวรรคของ อักษรที่เป็นพยางค์ก่อนพยางค์สุดท้าย และของ ว ของคำเหล่านี้คือ ชวร (มีไข้) ตวร (รีบเร่ง) สรวิ (ไป) อว (ปกป้อง) และ มว (ทำให้มืด) ดังนั้นจึงเป็น อูติ (อนุรักษ) และ ด้วยปัจจัย กวิป ชุร (คนผู้มีไข้) ตูร (คนผู้รวดเร็ว) สรุ (ทัพพีที่ใช้สำหรับพิธีบูชา) อู (ผู้ปกป้อง) มู (คนผู้รัด)
๙๒๓. ข้อว่า อิจฉา | ๓ | ๓ | ๑๐๑ | รูป อิจฉา (ปรารถนา) จาก ริช (ต้องการ) เป็นสิ่งที่ไม่ปกติ
๙๒๔. ข้อว่า อ ปรตยยาต | ๓ | ๓ | ๑๐ | หลังกริยาซึ่งลงท้ายในปัจจัย ให้มีปัจจัย อ คำเป็นสตรีลิงค์ ดังนั้นจึงเป็น จิกริชา (ความปรารถนาทำ) ปุตรกามยา (ข้อ ๗๒๒) “ปรารถนาบุตร”
๙๒๕. ข้อว่า คุโรตจ หละ | ๓ | ๓ | ๑๐๓ | และให้ปัจจัย อ มาหลังกริยาที่มีสระเสียงหนัก (ข้อ ๔๘๔) และ ลงท้ายด้วยพยัญชนะ เมื่อคำเป็นสตรีลิงค์ ดังนั้นจึงเป็น อีหา (ความพยายาม)

๙๒๖. ข้อว่าณยาสุครนโถ ยุจ | ๓ | ๓ | ๑๐๗ | หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย ฌิ (ข้อ ๗๔๗) และหลัง อาส (นั่ง) และ ครนถ (สูญเสียม) มีปัจจัย ยุจ เพื่อแยกออกจาก อ (ข้อ ๙๒๔ และ ๙๒๕) ดังนั้นจึงเป็นการณา (เป็นเหตุให้ทำ) ทารณา (เป็นเหตุให้ถือเอา)

๙๒๗. ข้อว่า ปัจจัย กต ถูกเพิ่มเข้ามา เมื่อการกระทำถูกแสดงออก คือ คำที่เป็นนปุงสกลิงค์

๙๒๘. ข้อว่า และปัจจัย ลยุฎ ดังนั้นจึงเป็น หลิตม หรือ หสนม (ข้อ ๘๓๖) (หัวเราะ)

๙๒๙. ข้อว่า ฆ ปัจจัยถูกเพิ่มเข้ามา เมื่อคำเป็นสามานยนาม โดยทั่วไปเป็นปุลลลิงค์

๙๓๐. ข้อว่า ฉาทรฆะ'หยุปสรคสย | ๖ | ๔ | ๙๖ | เมื่อ ฆ ปัจจัยตามมา รัสสระถูกแทนที่ในวรรคของ ฉท (คลุม) เมื่อมีการขาดแคลนของอุปสรรคสองหรือมากกว่า ดังนั้นจึงเป็น ทนตจฉท (ริมฝีปาก) คำว่า อากร (ของข้าพเจ้า) “ของข้าพเจ้า” มีชื่ออย่างนั้นเพราะว่าคนทั้งหลายยอมทำงานในนั้น”

๙๓๑. ข้อว่า อเว ตฤสตุโรรมณ | ๓ | ๓ | ๑๒๐ | เมื่อมีอุปสรรค อว ปัจจัย ฆณ มาหลังกริยา ตฤ “ข้าม” และ สตุฤ “ขยาย” ดังนั้น อวตาร (การลงมาของเทพ) อวสตาร “กระโจมทรงกลม”

๙๓๒. ข้อว่า หลศจ | ๓ | ๓ | ๑๒๑ | และหลังกริยาที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ มี ฆณ เพื่อการแยกออกจาก ฆ (ข้อ ๙๒๙) ดังนั้นจึงเป็น ราม (พระราม) คือ ผู้ซึ่งรักดีต่อความชื่นชม อปามารค (นั้นโดยโรครภัยหรือเช่นเดียวกันถูกย้ายออกไป”

๙๓๓. ข้อว่า อิชทหุสะสุษุ กฤจจรากฤจจรรณेषุ ขล | ๓ | ๓ | ๑๒๖ | ขล ปัจจัยถูกเพิ่มเข้ามากับกริยาเมื่อ อิชท และ หุ และ สุ ถูกรวมกับปัจจัยนี้ในความหมายของความไม่พอใจและพอใจ ตามกฎข้อ ๘๒๐ ปัจจัยตัวนี้ปรากฏเฉพาะเมื่อความหมายของการกระทำและกรรม ดังนั้น ในความหมายไม่น่าพอใจ หุษุกระ กโฏ ภวตา “เสียเป็นที่ยากสำหรับท่านผู้เจริญที่จะทำ” และในความหมายน่าพอใจคือ อิชตกร “ที่ซึ่งถูกทำโดยเล็กน้อยที่เวลา” สุกร (สิ่งที่ถูกทำได้ง่าย)

๙๓๔. ข้อว่า อาโต ยุจ | ๓ | ๓ | ๑๒๘ | หลังกริยาที่ลงท้ายด้วย อา มีปัจจัย ยุจ ซึ่งแยกของ ขล (ข้อ ๙๓๓) ดังนั้นจึงเป็น อิชตปานะ (ข้อ ๘๓๖) โสโม ภวตา “น้ำโสมจันทร์เป็นสิ่งถูกดื่มโดยท่าน โดยเล็กน้อย” หุษุปาน (ยากที่จะดื่ม) สุปาน (ง่ายที่จะดื่ม)

๙๓๕. ข้อว่า อลฺชลโวะ ปฺรติเชธโยะ ปฺรจํ กฺตฺวา | ๓ | ๒ | ๑๘ | ตามการปฏิบัติในสมัยโบราณ กตฺวา ปัจจัยมาหลังกริยา เมื่อมีการรวมกันกับ อลง และ ขล ในความหมายว่า ห้าม ดังนั้นจาก ทา (ให้) ซึ่งตามกฎข้อ ๘๗๙ แทนที่ ทถ เรามี อลงทตฺวา “ไม่ให้” และ จาก ปา “ดื่ม” ซึ่งโดยข้อ ๖๒๕ แทนที่ อี จึงได้ “ปิตฺวา ขล” (ห้ามดื่ม) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เมื่อมี อลง และ ขล?” หลักฐานคือ มาการชิต (อย่าให้เขาทำ) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ในความหมายว่าห้าม” หลักฐานคือ อลงการ (การประดับประดา)

๙๓๖. ข้อว่า สมานนกรตฤโกยะ ปุรวกาเล | ๓ | ๒ | ๒๑ | เมื่อการกระทำซึ่งบ่งถึงโดยกริยาทั้งสองมีการกเหมือนกัน กตฺวา ปัจจัยมาหลังกริยาที่เกี่ยวข้องกับเวลาที่มีก่อนสิ่งอื่น จึงเป็นรูป สฺนาตฺวา วฺรชติ

(หลังจากอาบน้ำแล้วเขาย่อมไป) กฎข้อนี้ถูกจำกัดในกรณีของกริยาสองตัว จึงเป็น ฤกตวา ปิตวา วรชติ “หลังจากได้ทานและดื่มแล้วเขาจึงไป”

๙๓๗. ข้อว่า น กตวา เสฏฺ | ๑ | ๒ | ๑๘ | ให้ กตวา เมื่อมีการเพิ่ม อิกฺ เป็นเหมือนกับว่าไม่มี ก ซึ่งบ่งความ ดังนั้นจึงเป็น ศยิตวา (นอนแล้ว) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เมื่อมีการเพิ่ม อิกฺ” หลักฐานคือว่า กตวา “ทำแล้ว”

๙๓๘. ข้อว่า รโล วยุปธาทฐลาเทหะ คัจจ | ๑ | ๒ | ๒๖ | กตวา และ สน ปัจจย ได้เพิ่ม อิกฺ เข้ามา ถูกถือว่าการครอบครอง ก ซึ่งบ่งความ เมื่อมาหลังกริยานั้นซึ่งมี อี อี อู หรือ อู โดยที่เป็นพยางค์ที่อยู่ถัดจากพยางค์สุดท้ายของคำ ซึ่งเริ่มด้วยพยัญชนะและลงท้ายด้วย รล ดังนั้นจึงเป็น ทยุติวา หรือ ทโยติตวา (สว่างไสวแล้ว) ลิจิตวา หรือ เลจิตวา (เขียนแล้ว) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ที่มี อู หรือ ออก ในฐานะที่เป็นพยางค์ที่ก่อนสุดท้าย?” หลักฐานคือ วรติตวา (ยังคงอยู่) เพราะเหตุใดหลังคำที่อยู่ท้ายกับ รล? หลักฐานคือ เสวิตวา (รับใช้แล้ว) เพราะเหตุใดหลังคำที่เริ่มด้วยพยัญชนะ? หลักฐานคือ เอชิตวา (ไปแล้ว) เพราะเหตุใด “ซึ่งมีการเพิ่ม อิกฺ?” หลักฐานคือ ฤกตวา “รับประทานแล้ว”

๙๓๙. ข้อว่า อุทิต วา | ๗ | ๒ | ๕๖ | แห่ง กตวา ซึ่งมาหลังธาตุที่มี อู ซึ่งบ่งความเป็นกริยาเพิ่มเข้ามาทางเลือก ดังนั้นจึงเป็น สมิตวา หรือ สานตวา (ข้อ ๗๗๕) “สงบแล้ว” เทวิตวา (ข้อ ๙๓๗) หรือ ทยุติวา (เล่นแล้ว) กริยา ธา (ทรงไว้) ตัวแทนที่ หิ จึงเป็น หิตวา (ทรงไว้แล้ว)

๙๔๐. ข้อว่า ชหาเตศจ กิตวา | ๗ | ๔ | ๔๓ | และของกริยา หา (ละ) ตัวแทนที่คือ หิ ดังนั้นจึงเป็น หิตวา “ละแล้ว” แต่ หลัง หา (ไป) จึงได้ หาดวา (ไปแล้ว)

๙๔๑. ข้อว่า สมาสเนนปุรวะ กตโว ลยป | ๗ | ๑ | ๓๗ | เมื่อคำเป็นสมาส ตัวที่หนึ่งซึ่งเป็นอภัยศัพท์แต่ไม่ใช่ นล จากนั้น ลยป ถูกแทนที่ในวรรคของ กตวา ดังนั้นจึงเป็น ตก เป็นต้น ปรกฤตย (มีการทำแก้ไขแล้ว) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “แต่ไม่ใช่ นล?” หลักฐานคือ ออกฤตวา (ไม่ทำแล้ว) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “สมาชิกรแรกของสิ่งที่เป็นอภัยศัพท์” หลักฐานคือ ปรมฤตวา (ทำให้มันคงแล้ว)

๙๔๒. ข้อว่า อาภิกษณเย ฌมฺล จ | ๓ | ๔ | ๒๒ | เมื่อการทำซ้ำถูกการแสดงออก ปัจจยสองคือ กตวา และ ฌมฺล ในกรณีของการเป็นตัวแปรต้นเหตุของการกระทำ

๙๔๓. ข้อว่า นิตยวีปสโยะ | ๘ | ๑ | ๔ | เมื่อความต่อเนื่องและการรับช่วงต่อถูกแสดงออกมา ให้คำซ้ำสองครั้ง อาจมีการทำซ้ำในกรณีของคำที่ลงท้ายด้วยวิภक्तिอาชยาต และของคำที่ลงท้ายด้วย กฤต ซึ่งเรียกว่า อภัยศัพท์ ดังนั้นจึงเป็น สมาร์ สมาร์ นมตี คีวม “จำพระคิวะแล้ว ๆ เขาจึงนอบน้อม” สมฤตวา สมฤตวา “ระลึกแล้ว ๆ” ปายํ ปายม “ดื่มแล้ว ๆ” โภขํ โภชม “ทานแล้ว ๆ” ศราวํ ศราวํ “ได้ยินแล้ว ๆ”

๙๔๔. ข้อว่า อนยโถวณิมิตถุสฺ สิทธาปฺรโยคศเจต | ๓ | ๔ | ๒๗ | เมื่อคำว่า อนยธา “มิฉะนั้น” เอวม “ดังนั้น” กถม “อย่างไร” และ อิตถม “ดังนั้น” ถูกรวมเข้ากับกริยา จากนั้นให้ ฌมฺล มาหลัง กฤต (ทำ) ถ้า มันเป็นเช่นนั้น การละเลยของมันควรเป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ กล่าวคือ เมื่อในผลของการไม่

สำคัญของ กฤตย ไม่เป็นสิ่งที่มีความใช้ในการใช้ ดังนั้นจึงเป็น อนุยถากการม เอวการม หรือ กถการม หรือ อิตถการม กฤษฤเต “เขาย่อมบริโภคมิฉะนั้นเขาย่อมกินเช่นนั้น คือ เขาทานอย่างไร? เขาย่อมทาน” เหตุใดจึงกล่าวว่า “ถ้าการละควรเป็นสิ่งปฏิเสธไม่ได้” หลักฐานคือ ศิโร’นยถา กฤตวา กฤษฤเต “เขาย่อมรับประทานหลังจากได้หมุนศรีษะด้านข้างแล้ว”

วิธีแสดงคำที่ลงท้ายด้วย กฤตย ปัจจัยเพียงเท่านั้น

การแจกวิภक्तिนาม การก

๙๔๕. ข้อว่า ราติปทิการฤตยคปริมาณวจนมาตเร ปรถมา | ๒ | ๓ | ๔๖ | โดยคำว่า “ความหมายของ ศัพท์ยังไม่แจก” หมายถึงว่า ความหมายที่เป็นปัจจุบันกำลังดำเนินไปอยู่ คำว่า “เท่านั้น” ถูกถือในการเชื่อมกับคำอื่น ๆ ทั่วไป ให้มีการแจกวิภक्तिที่หนึ่ง ที่มีความเป็นรูปแบบเดิม หรือที่มีความหมายเป็นสิ่งที่ป็นรูปคำเดิม หรือ ที่มีความหมายถึงสิ่งทีเพิ่มมาเท่านั้นหรือการวัดเท่านั้น หรือ ตัวเลขเท่านั้น ดังนั้นที่ที่มีความหมายเป็นสิ่งที่ป็นรูปที่ยังไม่แจก กล่าวคือ อจุใจะ (ข้างบน สูง) นิใจะ (ข้างล่าง) กฤษณะ (พระกฤษณะ) ศรีระ (ลักษมีเทพี) ชญานม (ความรู้) ที่มีความของสิ่งทีเพิ่มเข้ามาเท่านั้น คือ ตภูชะ หรือ ตภูฏี หรือ ตภูฏม (ริมฝั่งแม่น้ำ) ที่มีความหมายถึงการวัดเท่านั้นคือ ทุโรโณ วฤหิชะ “ข้าว (ตุโรโณ=เครื่องวัด) “ตัวเลข” ในที่นี้หมายถึง จำนวน ดังนั้นเราจึงได้ เอกะ (หนึ่ง) ทเวา “สอง” พหวะ (มาก)

๙๔๖. ข้อว่า สมโพธเน จ | ๒ | ๓ | ๔๗ | และเมื่อความหมายคือสิ่งที่ป็นที่อยู ประณมิวิภक्तिถูกนำมาใช้ จึงป็น เห ราม (ข้อ ๑๕๓) (โอ ราม)

๙๔๗. ข้อว่า กรตุรืปสิตตม กกรม | ๑ | ๔ | ๔๘ | คำนั้นซึ่งสัมพันธ์กับการกระทำ ที่มีความตั้งใจ ควรป็นสิ่งทีมีผลกระทบมากที่สุดโดยป็นการกระทำของตัวการก ให้เรียกว่ำ กรกรม

๙๔๘. ข้อว่า กรรมณิ ทวิติยา |๒|๓|๒| เมื่อตัวกรกรมไม่ได้รับ ให้ทวิติยาวิภक्तिรวมเข้ากับคำทั้งหลาย ดังนั้น หริง ภาชติ (เขาย่อมบูชาซึ่งพระหริ) ที่ ไม่ใช่กรกรมของการบูชาแต่ตัวการกถูกกำหนดไว้โดยวิภक्तिอาชยาตปัจจัยคื ติป (ข้อ ๔๑๙) แต่เมื่อตัวกรกรมป็นต้นถูกแนะไว้โดยการทำศัพท์ของกริยา ดังนั้นจึงป็นรูป หริชะ เสวิตะ (พระหริถูกรับใช้) และ ลฤษมยา เสวิตะ (รับใช้โดยพระลักษมี)

๙๔๙. ข้อว่า อกถิตี จ | ๑ | ๔ | ๕๑ | และให้คำนั้นที่สัมพันธ์กับการกระทำ ซึ่งไม่ “ถูกพูดถึง” โดยมาภายใต้อความสัมพันธ์พิเศษกับการตัดออก หรือ ทีเหมือนกัน เรียกว่ำ กรกรม

๙๕๐. ข้อว่า ให้คำนั้นป็น “ไม่พูดถึง” ซึ่งเชื่อมกับตัวกรกรมของกริยา ทูหุ (เร็ดน้ำนม) ยาจ (ขอร้อง) ปจ (ปรุงอาหาร) ทณช (ลงโทษ) รฐ (ขวางทาง) ปรจจ (ถาม) ชิ (รวบรวม) พฐ (พูด) ศาส (สอน) ชิ (ชนะ) มนถ (ป็นเนย) และ มุษ (ลัก) ป็นต้น ถิ (นำ) หฤ (ถือเอา) กฤษ (ลาก ฟันควัน) และ วห (ถือไป)

ดังนั้นจึงเป็น “เขาย่อมรืตนมว้” “เขาย่อมร้องขอปฐพีพาลี” “เขาย่อมหุงข้าวดิบให้เป็นข้าวสุก” “เขาลงทัพครคัส ๑๐๐” “เขาย่อมหยุดโคด้วยปฏัก” “เขาย่อมถามทางกับเด็ก” “เขาย่อมรวบรวมผลไม้(จาก)ต้นไม้” “เขาย่อมอธิบายคุณธรรม(แก่)เด็ก” หรือ “สอนศีลธรรมแก่เขา” “เขาย่อมชนะ ๑๐๐ เทวทัตตะ” “เขาย่อมปั่นเครื่องตี๋ม(จาก) ทะเลน้านม” “เขาย่อมลัก ๑๐๐ (จาก) เทวทัตตะ” “เขาย่อมนำแพะ (สู่) หมู่บ้าน” หรือ “ถือเอาพวกเขา” หรือ “ลากพวกเขา”

คำนี้คือหนึ่งเหตุผลสำหรับถือเอาสิ่งที่เป็นความหมายของกริยา ดังนั้นจึงอาจเป็น พลึง ภิภษเต วสุราม (เขาย่อมขอปฐพี (จาก) พาลี” “เขาย่อมพูดกับ (ภาษา)เต” ชื่อ (อภิธตฺเต) ย่อมบอก (วกติ) ธรรม (แก่) เด็กชาย” เป็นต้น

๙๕๑. ข้อว่า สาธกตมฺ ิกรณมฺ | ๑ | ๔ | ๔๒ | ให้คำนั้นที่เป็นคำกริยาช่วยเฉพาะในการทำให้สำเร็จสมบูรณ์เรียกว่า “เครื่องมือ” (กรณะ) คำว่า “การก” ตามที่นิยามไว้ในข้อ ๙๔๕ ถูกใช้กับสิ่งที่ถูกกล่าวถึงในฐานะตัวอิสระ

๙๕๒. ข้อว่า กรตถุกรณโยสตุตฺติยา | ๒ | ๓ | ๑๘ | เมื่อการกและกรณะ (เครื่องมือ) ไม่ถูกแนะนำโดยการทำศัพท์ของกริยา ให้ตถุติยวิภักตินามถูกเขามาทำงาน ดังนั้นจึงเป็น “พาลี ถูกสังหารโดยพระรามด้วยธนู”

๙๕๓. ข้อว่า กรมณา ยมภิปฺไรติ ส สंपฺรทานมฺ | ๑ | ๔ | ๓๒ | เขาผู้ซึ่งคนปรารถนาที่จะเชื่อมกับกรรมของการให้ เรียกว่า ผู้รับ (สัมประทาน)

๙๕๔. ข้อว่าจตุรฺถึ สंपฺรทาเน | ๒ | ๓ | ๑๓ | ให้จตุรฺถึวิภักติถูกนำมาใช้ ดังนั้นจึงเป็น “เขาย่อมให้โคแก่พราหมณ์”

๙๕๕. ข้อว่า นมสฺ สวสฺติสฺวหาสฺวธา ลัษฺชโยคฺจาจ | ๒ | ๓ | ๑๖ | และให้จตุรฺถึวิภักตินำมาใช้ในการเชื่อมกับ (รูปของการกล่าวด้วยความเคารพนับถือหรือคำขอร้องทางศาสนา) นมส, สวสตุ, สวaha, สวธา, และ อลม กับ อชฺภู

ดังนั้นจึงเป็น “ขอนมัสการต่อพระหริ” “ความมั่งคั่งแก่ประชาชน” “การถวายต่อไฟ” “การถวายต่อวิญญาณ” คำว่า อลม ในที่นี้ถูกถือเอาในความหมายของ “เพียงพอสำหรับ” หรือ “เท่าเทียมกับ” ดังนั้นจึงเป็น “หริยอมเพียงพอสำหรับ” หรือ เป็นเจ้านายของ (ปรภุ) หรือ เป็นคู่ที่เหมือนกันสำหรับ (สมรถ) หรือ เป็นผู้สามารถที่เอาชนะ (ศกต) ผู้มีพลังมหาศาล”

๙๕๖. ข้อว่า ฐรุมปายะปาทานม | ๑ | ๔ | ๒๔ | เมื่อมีการแยกจากจุดที่ไม่เปลี่ยน ให้เรียกว่า “การตัดออก” โดย “การแยก” หมายถึง “การแบ่งออกจากกัน” เมื่อข้อนี้ถูกแสดงออกมา ให้จุดที่ไม่เปลี่ยนซึ่งเป็นสิ่งจำกัด ระบุโดยคำที่อาศัยกริยา เรียกว่า การตัดออก

๙๕๗. ข้อว่า อปาทานเน ปญจมี | ๒ | ๓ | ๒๘ | เมื่อการตัดออก (ข้อ ๙๕๖) ให้ใช้ปัญจมีวิภักติ เช่น “เขาย่อมมาจากหมู่บ้าน” “เขาย่อมตกจากม้าที่กำลังวิ่ง” เป็นต้น

๙๕๘. ข้อว่าชชฐี เศษ | ๒ | ๓ | ๕๐ | ให้นำชชฐีวิภักติมาใช้ในกรณีที่เหลือ กล่าวคือ ในที่มีความหมาย เช่นความสัมพันธ์ระหว่างสมบัติกับเจ้าของสมบัติซึ่งต่างจากคำที่สัมพันธ์กับกริยาและจากคำที่ยังไม่ได้แจก เช่น “บุรุษของพระราช” ยิ่งกว่านั้น เมื่อมีความตั้งใจที่จะกล่าวถึงความสัมพันธ์โดยทั่วไปของตัวกรรมและเช่นเดียวกัน ชชฐีวิภักติถูกนำมาใช้ เช่น “การกระทำของผู้มีคุณธรรม” “เขาย่อมรู้เนยใส” “เขาย่อมจำแม่ของเขาได้” “เขาย่อมตระเตรียมไม้และน้ำสำหรับการตัดออก” “เขาย่อมบูชาบาททั้งสองของพระศิวะ”

๙๕๙. ข้อว่า อาธโร’ธิกรณม | ๑ | ๔ | ๔๕ | ให้คำที่สัมพันธ์กับการกระทำในฐานะบ่อเกิดของการกระทำ ซึ่งการกระทำเกิดขึ้นในที่นี้หรือแหล่งโดยการกหรือกรรม เรียกว่า ตำแหน่ง

๙๖๐. ข้อว่า สप्तมยธิกรณ จ | ๒ | ๓ | ๓๖ | และเมื่อมีความหมายถึง สถานที่ ให้ใช้สप्तมยวิภักติโดย “และ” หมายถึงว่า มันถูกใช้หลังคำซึ่งมีความหมายว่า “ไกล” หรือ “ใกล้” มีสถาน ๓ ชนิดคือ ใกล้ชิดกัน, เป้าหมายโดยปริยาย, กว้างขวาง ดังนั้นจึงได้ “เขาย่อมนั่งบนเสื่อ” หรือ “เขาย่อมปรุงข้าวในหม้อ” “ต้นหาของเขายูโนโมกษะ” “วิญญานอยู่ในสรรพสิ่ง” “ไกล หรือ ใกล้ แห่งป่า”

ความหมายของวิภักตินามเพียงเท่านี้

สมาสปรณัม

คำสมาสมิ ๕ อย่าง

๙๖๑. คำว่า การเชื่อมต่อกัน ในที่นี้หมายถึงการทำให้เป็นกลุ่มรวมกัน คำว่า สมาส ซึ่งเป็นไม่เพียงพอสำหรับชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นเพียงการประกอบกันเข้า ชนิดที่หนึ่งเรียกว่า อวยยิภาวสมาส ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้ส่วนให้เต็ม ในความหมายของส่วนหลัก เป็นชนิดที่สอง ส่วนที่กล่าวถึงความหมายของส่วนสุดท้ายของธาตุเป็นหลักคือชนิดที่สาม ส่วนย่อยที่แยกของตัดปุรุช เรียกว่า กรมธารยะ ส่วนย่อยของกรมธารยะเรียกว่า ทวิคฺ ส่วนที่เป็นประธานของคำที่แตกต่างกันเรียกว่า พหุวิหิ ซึ่งเป็นชนิดที่สี่ สมาสที่มีความหมายของบททั้งสองแห่งหนึ่งและอื่นของคำเป็นหลัก คือชนิดที่ห้า คือ ทวันทวะ

๙๖๒. ข้อว่า สมรุธะ ปทวิธะ | ๒ | ๑ | ๑ | กฎที่สัมพันธ์กับบทสมบุรณ์ถูกเข้าใจเพื่อนำมาใช้สำหรับคำที่มีความหมายถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน

๙๖๓. ข้อว่า ปฺรากุ กธาราดุ สมาสะ | ๒ | ๑ | ๓ | คำว่า “สมาส” ทำให้เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความหมายจากจุดนี้ตราบเท่าที่ยังมีภษิต “กธาระ กรมธารเย”

๙๖๔. ข้อว่า สห สุปา | ๒ | ๑ | ๔ | คำที่ลงท้ายด้วยวิภักตินามอาจนำมารวมกันกับคำที่ลงท้ายด้วยวิภักตินาม เนื่องจากว่า สิ่งที่เป็นสมาส ถือเป็นคำที่ยังไม่แจก ให้มีการลวิภักตินาม (ข้อ ๗๖๘) การสิ่งถึงความหมายที่เพิ่มเข้ามาคือ “การทำงาน” (ของการแสดงออก) มีการทำงาน ๕ อย่างคือ คำที่มีปัจจัย กฤต หรือ ตฺทิต เขารวมกัน(สมาส) ส่วนที่เหลือเป็นส่วน ๆ (ข้อ ๑๔๕) และกริยาที่ลงท้ายด้วยสน เป็นต้น (ข้อ ๕๐๒) พากย์ซึ่งทำการอธิบายเนื้อความของการทำงาน เรียกว่า การวิเคราะห์ (วิเคราะห์) หรือ การแก้ไข และการแก้ไขนี้มี ๒ ชนิดคือ ที่เข้าใจกันทั่วไป และ เฉพาะ ยกตัวอย่าง การ

อธิบายว่า “ปุรวุ ภูตะ” คือการวิเคราะห์ที่เข้าใจกันทั่วไป (เลากิกะ) และ “ปุรุ + อม + ภูต + สุ” คือการวิเคราะห์แบบเฉพาะลงไปของคำว่า “ภูตปุรวุ” (ได้มีแล้วในก่อน) ในตัวอย่างนี้ ความผิดปกติของคำว่า ปุรวุ เป็นไปตามตัวอย่าง(ของปาณินี่) ในโคลกว่า “ภูตปุรวุ จรรณ” (๔. ๓. ๕๓)

๕๖๕. การประกอบคำกับ อิว (เหมือน) และไม่มีการลบลวิภัตตินาม ดังนั้นจึงเป็น วาครถาวิว “เมื่อคำและความหมายของคำ”

สมาสที่หนึ่งซึ่งเป็น “การสมาสเท่านั้น” เพียงเท่านั้น

อวยยิภาวสมาส (สมาสที่ไม่ลดทอนลง)

๕๖๖. ข้อว่า คำว่า อวยยิภาว คือ “การกลายเป็นคำที่ลดทอนไม่ได้” คือการแสดงออกสม่าเสมอ (ปกติ)

๕๖๗. คำที่ลดทอนไม่ได้ซึ่งใช้กับความหมายของวิภัตตินามหรือ ไกล่ หรือ ความมั่งคั่ง หรือ ความเสื่อม การหายไปของสิ่ง หรือ การแยกจากกัน หรือ ไม่ใช่ปัจจุบัน หรือ การทำให้เกิดเสียงเดียวกัน หรือ หลัง หรือ ตาม หรือ คำสั่งให้จัดการ หรือ การเกิดขึ้นพร้อมกัน หรือ ความเหมือนกัน หรือ เจ้าของ หรือ ความเป็นสากล หรือ การสิ้นสุด คือคำเชื่อมกับคำที่ลงท้ายด้วยวิภัตตินาม

ในส่วนที่เป็นเนื้อของวิภัตติเป็นต้น สิ่งที่เป็นการรวมกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้มีการแสดงออกแบบโต้ตอบทำการทำให้แยกจากกัน หรือ การวิเคราะห์ที่ต้องถูกทำในคำทั้งหลายอื่น โดยความหมายของวิภัตตินาม สมมติว่า กรณีตั้งอยู่ดังนี้คือ หริ + ณี + อธิ (ซึ่งเป็นอภัยยะ อธิ (เหนือ) ถูกนำมาใช้ด้วยความหมายในสัทมวีวิภัตตินาม ณี)

๕๖๘. ข้อว่า ปรถมานิรุทธิษฏี สมาส อุปสรรชนม | ๑ | ๒ | ๔๓ | ในกฎที่การประกอบศัพท์สมาส ให้คำที่ถูกแสดงด้วยประณมวิภัตติ เรียกว่า อุปสรรชน หรือ (ที่สอง) (ดังนั้น อธิ ในตัวอย่างข้อ ๕๖๗ เป็นคำที่แจกไม่ได้คือ อุปสรรชน เพราะว่าคำว่า แจกไม่ได้อยู่ในประณมวิภัตติ)

๕๖๙. ข้อว่า อุปสรรชน ปุรวม | ๒ | ๒ | ๓๐ | อุปสรรชน ถูกวางไว้ที่แรกในสมาสดังนั้น อธิ จึงถูกวางไว้ครั้งแรก จากนั้นให้มีการลบลวิภัตติ ดังนั้น การเห็นว่า สิ่งที่ถูกปรับเปลี่ยนบางส่วน ไม่ได้กลายเป็นบางสิ่งที่ต่างการอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากว่า ข้อนี้ยังถูกเรียกว่า “รูปแบบดิบ” การแจกวิภัตตินาม สุ เป็นต้น แสดงพวกเขาทั้งหลาย และพวกเขาทั้งหลายท้ายสุดก็ถูกลบอีก (ข้อ ๔๐๓) ในผลลัพธ์ของการเป็นอภัยยะของสมาส ตามกฎข้อ ๔๐๒ ดังนั้นจึงได้รูปเป็น อธิหริ (บนหริ)

๕๗๐. ข้อว่า อวยยิภาวศจ | ๒ | ๔ | ๑๘ | และให้ อภัยยิภาวสมาสเป็นนปุงสกลิงค์ ดังนั้น จาก โคปา “คนผู้เลี้ยงโค” จึงได้รูป อธิโคปม (ข้อ ๒๖๙ และ ๙๗๑) “บนหัวหน้าโค”

๕๗๑. ข้อว่า นายยิภาวาทโต’ม ตวปญจมยาะ | ๒ | ๔ | ๘๓ | ไม่มีการลบลของปัจจัยวิภัตตินาม หลังอภัยยิภาวสมาส ซึ่งลงท้ายด้วย อ ในวรรคของมัน แต่ไม่ถ้าเป็นปัญจมีวิภัตติ จึงมีการแทนที่ (อาเทศ) อม

๙๗๒. ชื่อว่า ตฤตียาสปตมโยรพหุลม | ๒ | ๔ | ๘๔ | การเปลี่ยน อม ของตฤตียาวิภักติ และ สัปตมีวิภักติ ซึ่งมาหลังอัปยียภาวสมาสที่ลงท้ายด้วย อ เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ดังนั้น จึงเป็น อุปกฤษฎณม หรือ อุปกฤษฎณน “ใกล้พระกฤษณะ” สุมทรม (ดีด้วยมัทราส) ทุรยวณม (เจ็บป่วยด้วย ยวนส) นิรมกษิกม “อิสระจากแมลงวัน” อติหิมม “ในการจกาของฤดูหนาว” อตินิทรม (อย่างตื่นตัว) คือว่า ภาวะการนอนไม่ใช่ตอนนี้เกี่ยวข้องกับ อติหริ “การร้องอุทานว่า หริ” อนุวิษณู “หลังวิษณู” ความหมายทั้งหลายซึ่งตั้งใจโดยศัพท์ ยถา คือ “ความสอดคล้อง” “การมีเจ้าของหลายคน” “การต่อเนื่อง” “การไม่ผ่านเลยบางอย่าง” และ “ความเหมือนกัน” ดังนั้นจึงเป็น อนุรูปม “ในอาการซึ่งสอดคล้องกัน” “ปรตยรณม” “ตามวัตถุประสงค์หรือความสำคัญอย่างมากหลาย” ยถาศกฺติ “ตามความสามารถของคน”

๙๗๓. ชื่อว่า อวยยียาเว จาจากเล | ๖ | ๓ | ๘๑ | ในอัปยียภาวสมาส ให้ ส เป็นตัวแทนที่ของ สห แต่ไม่เป็นเช่นนั้นเมื่อคำในการประกอบศัพท์หมายถึงส่วนของเวลา ดังนั้น สหริ (เหมือนหริ) จากนั้น อนุชเยชฺฐม (ข้อ ๙๖๗) “ในคำสั่งของผู้สูงวัย” สจกรม “ควบคู่กันไปกับจักร” สสชि “เหมือนเพื่อน” สกษตรม “เหมือนหน้าที่ของนักรบ” สตถณม “แม่แต่แก้ว” “เขาย่อมกิน ไม่ให้เหลือแม่แต่เศษเล็กๆ” สาคฺนิ “ตราบเท่าที่ส่วนย่อยของไฟ”

๙๗๔. ชื่อว่า นทีภิศจ | ๒ | ๑ | ๒๐ | และด้วยชื่อของแม่น้ำ สังขยา (การนับ) อาจถูกรวมเข้ากัน มันถูกหวังว่า ข้อนี้ควรอ้างถึงจุดเชื่อมต่อ ดังนั้นจึงเป็น ปณจคงคม (ที่การบรรจบกันของแม่น้ำคงคาทั้งห้า) ทูวียมนม “ที่การบรรจบกันของแม่น้ำยมุนาทั้งสอง”

๙๗๕. ชื่อว่า ตพฺธิตตะ | ๔ | ๑ | ๗๖ | การแสดงว่า “การย่อความเรียกว่า ตัทธิต” คือ การแสดงออกซึ่งเป็นกฎจากจุดนี้ถึงที่สุดของการอธิบายที่ห้าของปาณินิ

๙๗๖. ชื่อว่า อวยโยภาเว ศรตฺปรภฤติภยะ | ๕ | ๔ | ๑๐๗ | เมื่อสมาสคืออัปยียภาวสมาสให้ ฏจ (ข้อ ๑๔๘) มาหลังจากศัพท์ ศารทฺ เป็นต้น อยู่ท้ายของการสมาส ดังนั้นจึงเป็น อุปศรทม (ข้อ ๘๗๑) “ใกล้ฤดูหนาว” ปรตฺวิปาศม “ตามแม่น้ำวิปาศ”

๙๗๗. ชื่อว่า “และ ชรสฺ ซึ่งแทนที่ในช่องของ ชรา (ข้อ ๑๘๑)” ดังนั้นจึงเป็น อุปชรสม (ข้อ ๙๗๖) “เมื่อความชรามาใกล้”

๙๗๘. ชื่อว่า อนศจ | ๕ | ๔ | ๑๐๘ | และหลังอัปยียภาวซึ่งลงท้ายด้วย อน ให้มี ฏจ (ข้อ ๙๗๖)

๙๗๙. ชื่อว่า นสฺตพฺธิเต | ๖ | ๔ | ๑๔๔ | เมื่อ ตัทธิตปัจจัย (ข้อ ๙๗๕) ตามมา มีการลบของสระสุดท้ายด้วยสิ่งที่ตามมาของคำที่ลงท้ายด้วย น และเรียกว่า ภ (ข้อ ๑๘๕) ดังนั้นจึงเป็น อุปราชม (ภายใต้ตัวอุปราช) อธยาตมม “เหนือ หรือ ในวิญญาน”

๙๘๐. ชื่อว่า นปฺสุกาทนยตรสยाम | ๕ | ๔ | ๑๐๙ | ปัจจัยตัทธิต คือ ฏจ (ข้อ ๙๗๖) ถูกวางหลังอัปยียภาวสมาส ซึ่งลงท้ายด้วยคำอุปสกลิงค์ซึ่งลงท้ายด้วย อน ดังนั้นจึงเป็น อปจรมม หรือ อุปจรม “ใกล้ผิวหนัง”

๙๘๑. ข้อว่า ภกยะ | ๕ | ๔ | ๑๑๑ | ตัทธิตปัจจยคือ ภูจ (ข้อ ๙๗๖) ภูจวางหลัง อพยยิภาวสมาสซึ่งลงท้ายด้วย ฌย ดังนั้นจึงเป็น อุปสมิธม หรือ อุปสมิต (ข้อ ๑๖๕) “ใกล้ไม้ติดไฟ”

อพยยิภาวสมาสเพียงเท่านี้

ตัดปุรุชสมาส

๙๘๒. ข้อว่า ตตปุรุช | ๒ | ๑ | ๒๒ | คำว่า ตตปุรุช คือการแสดงตามกฎ (ตราบเท่าที่กฎข้อ ๑๐๓๔ ยังใช้อยู่)

๙๘๓. ข้อว่า ทวิกุศจ | ๒ | ๑ | ๒๓ | และชนิดของสมาสเรียกว่า ทวิกุ ยังเรียกว่าตัดปุรุชได้อีก

๙๘๔. ข้อว่า ทวิตียาศริตาทิตตคตตายสสุตปราชปตาปนไนะ | ๒ | ๑ | ๒๔ | คำที่ลงท้ายด้วยทวิตียาวิภักติถูกทำเชื่อมกับ ศรีต “ผู้มีการขอความช่วยเหลือ” อดีต “ผู้เสียชีวิตไปแล้ว” ปติต “ผู้ล้มลง” คต “ผู้ไปแล้ว” อตยสุต “ผู้ผ่านไปแล้ว” ปราชปต “ผู้ถึงแล้ว” และ อาปนน “ผู้ได้ถึงแล้ว” เมื่อคำเหล่านี้เป็นคำควบคุมและลงท้ายด้วยวิภักตินาม เช่น กฤษณศรีต “ผู้ได้ร้องขอความช่วยเหลือต่อพระกฤษณะ” เป็นต้น

๙๘๕. ข้อว่า ตฤติยา ตตฤตารุณ कुณวจนเน | ๒ | ๑ | ๓๐ | คำที่ลงท้ายด้วยตฤติยาวิภักติอย่างที่มีในก่อนด้วยคำที่ระบุว่าคุณภาพของสิ่งที่เป็นเครื่องมือซึ่งมีสาเหตุมาจากสิ่งที่แสดงโดยคำที่ลงท้ายด้วยตฤติยาวิภักติ และด้วยคำว่า อรุถ “มั่งคั่ง” ดังนั้นจึงเป็น ศงกุลาชนช “ชิ้นส่วนที่ถูกตัดด้วยคีมสำหรับตัด”

๙๘๖. ข้อว่า กรตุฤกรณ กฤตา พหุลม | ๒ | ๑ | ๓๒ | ตฤติยาวิภักติ เมื่อมันระบุถึงตัวการหรือกรรม (เครื่องมือ) อย่างในก่อนอย่างหลากหลาย (ข้อ ๘๒๓) ด้วยคำที่ลงท้ายด้วย กฤตปัจจย ดังนั้นหริตราตุ “ปกป้องโดยหริ” นชภินน (ถูกแบ่งโดยเล็บ) ในการถือเอา กฤต ถูกนำมาใช้คำที่เหมือนกันเมื่อบุรพบทหรือคำมีความสัมพันธ์กับการกระทำโดยตรงดำเนินไปอยู่ ดังนั้นจึงเป็น นชนิรภินน (แบ่งแยกโดยเล็บที่เดียว)

๙๘๗. ข้อว่า จตุฤถิ ตทรถารุณพลิตสุรชกษิตะ | ๒ | ๑ | ๓๖ | คำที่ลงท้ายด้วยจตุฤถิวิภักติอย่างที่มีในก่อน กับคำที่บ่งว่าสิ่งที่มีอยู่เพื่อเป้าหมายของคำที่ลงท้ายด้วยจตุฤถิวิภักติ และคำว่า อรุถ (ในจำนวนของ) พาลิ (เครื่องบูชา) หิต (ซึ่งเป็นประโยชน์แก่กฤถ) สุข (ความพึงพอใจ) และ รกษิต (รักษาไว้) ดังนั้นจึงเป็น ยูปทารุ “ไม้เพื่อเสาหลัก” โดยการแสดงว่า “เพื่อเป้าหมายของมันเอง” ความสัมพันธ์เฉพาะของวัตถุและการเปลี่ยนแปลงอย่างเดี่ยวนั้นถูกถือเอา (เป็นความตั้งใจ) ดังนั้นในกรณีของการแสดงว่า “ขามเพื่อการล้าง” การประกอบคำไม่เกิดขึ้น (เพราะว่าการล้างไม่ใช่รูปแบบที่เปลี่ยนแปลงของขาม เหมือนกับเสาเป็นรูปที่มีการเปลี่ยนแปลงของไม้ที่ทำจาก

๙๘๘. “ด้วย อรุถ” ควรถูกเน้นว่า การประกอบศัพท์เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และว่า สมาสถือเอาลิงค์สำหรับคำที่เป็นคุณสมบัติของมัน” ดังนั้นจึงมีรูปเป็น ทวิชายายม สุปะ “ซูปเพื่อพราหมณ์” ทวิชารุถา ยวาคูะ (ยาคุเพื่อพราหมณ์) ทวิชารุถั ปยะ “นมเพื่อพราหมณ์” ภูตพลี “การบูชาเพื่อสัตว์

เกิดทั้งหลาย” โคหิต “สิ่งที่ดีสำหรับโคทั้งหลาย” โคสุข “สิ่งที่น่าพอใจสำหรับโคทั้งหลาย” โครกษิตม “สิ่งที่ปกป้องโคทั้งหลาย”

๙๘๙. ข้อว่า ปญจมี ภยเนน | ๒ | ๑ | ๓๗ | คำที่ลงท้ายด้วยปัญจมีวิภักติอันนำมารวมกับคำว่า ภย (กลัว) เช่น โจรภย (ความกลัวแต่โจร)

๙๙๐. คำที่มีความหมายว่า สโตก (เล็กน้อย) อนติก (ใกล้) ทูร (ไกล) และ คำว่า กุญจจฺร (การสำนึกบาป) กับคำที่ลงท้ายด้วย กุต (ข้อ ๘๖๗)

๙๙๑. ข้อว่า ปญจมยาะ สโตกาทิภยะ | ๖ | ๓ | ๒ | ไม่มีการลบของปัญจมีวิภักติ (ข้อ ๗๖๘) หลังคำทั้งหลายด้วยความหมายของ สโตก เป็นต้น (ข้อ ๙๙๐) เมื่อคำในการประกอบด้วยคำเหล่านั้นตามมา เช่น หโตกานมุกต (พ้นจากความห่างไกลเล็กน้อย) อนติกาคทคต (มาจากที่ไกล) กุญจจฺรทาาคต (มาด้วยความยุ่งยาก)

๙๙๒. ข้อว่า ชชฺฐี | ๒ | ๒ | ๘ | คำที่ลงท้ายด้วยชชฺฐีวิภักติ เช่นเดียวกันในก่อน ด้วยคำที่ลงท้ายด้วยวิภักตินาม เช่น ราชปุรุช (ข้อ ๒๐๐) “คนของพระราชา”

๙๙๓. ข้อว่า ปุรวาปราธโรตตรเมกเทสีในกาธิกรณ | ๒ | ๒ | ๑ | คำว่า ปุรว (ข้างหน้า) อปร (ใกล้) อธ (ต่ำกว่า) และ อุตตร (ข้างบน) ถูกทำสมาสด้วยคำที่มีส่วนซึ่งจัดให้ว่า สิ่งซึ่งมีส่วนถูกทำให้แตกต่างกันตามจำนวนตัวเลขโดยความเป็นหนึ่ง ข้อนี้ถูกตัดสิทธิ์โดยข้อ ๙๙๒ เช่น ปุรวกาย (ข้างหน้าของร่างกาย) อปรกาย (ข้างหลังของร่างกาย) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ซึ่งจัดสิ่งที่เป็นส่วนของความเป็นหนึ่ง” หลักฐานคือ ปุรวศุฉตราณาม “สิ่งสำคัญที่สุดของนักเรียนทั้งหลาย”

๙๙๔. ข้อว่า อรุธ นปุสฺกม | ๒ | ๒ | ๒ | คำว่า อรุธ ซึ่งเมื่อบ่งส่งที่เท่ากันอย่างแท้จริง เป็นนปฺสฺกกลิงค์เสมอ ดังที่กล่าวในก่อน เช่น อรุธิปปฺลี (ครึ่งหนึ่งของพริกไทย)

๙๙๕. ข้อว่า สปตฺมี เสาณฺไพชะ | ๒ | ๑ | ๔๐ | คำที่ลงท้ายด้วยสปตฺมีวิภักติ ดังที่กล่าวในก่อน กับคำว่า เสาณฺท (มีทักษะ เป็นต้น) เช่น อกฺษเสาณฺท (มีทักษะด้านลูกเต๋า) มีอย่างนี้เป็นต้น

ในการของการใช้ มันถูกพิจารณาที่อนุญาตได้ในการสร้างสมาสโดยไม่ต้องมีคำที่ลงท้ายด้วยตฤติยวิภักติ และวิภักติอื่น ๆ ในที่อื่นก็เช่นเดียวกัน โดยการตัดแยกจากกันของทวิติยวิภักติ และตฤติยวิภักติ เป็นต้น และการประกอบกันเข้า

๙๙๖. ข้อว่า ทิกฺสฺขเย สฺสฺญายาม | ๒ | ๑ | ๕๐ | คำซึ่งแสดงนัยยะของทิส หรือ จำนวนเลข เมื่อมีความหมายถึงสามานยนาม คือว่า ศูตรที่ประสงค์สร้างระเบียบการประกอบศัพท์ของคำเช่นนั้นแห่งวิภักติที่มีความหมายถึงสามานยนาม เช่น ปุรวेषุคามศฺมี (เมืองแห่ง) อิชฺฐคามศฺมี- ในทิสตะวันออก” สปตฺรชยะ “นักพรต ๗ คน” ดังนั้นไม่ใช่ในที่นี้ คือ ในคำว่า อุตตรา วุภุชชะ “ต้นไม้ทางทิศเหนือ” ปญจ พราหมณชะ “พราหมณ์ทั้งหลายห้าคน”

๙๙๗. ข้อว่า ตทฺธิตารุโถตฺตรปทสมาหาเร จ | ๒ | ๑ | ๕๑ | ในกรณีที่มีความหมายคือว่าของตฺทิติตปัจจย (ข้อ ๙๗๕) และเมื่อสมาชิกที่เพิ่มเข้ามาหลังจากสมาส และมีรูปสำเร็จถูกแสดงออกมา จากนั้น

คำซึ่งชี้ของทิศหรือตัวเลข ที่กล่าวในก่อน ดังนั้นเมื่อสมาสถูกสร้างคำทั้งหลาย ปุรวสยง ศาลายาง ภาวะ “สิ่งนั้นซึ่งอยู่ในศาลาทิศตะวันออก” สมาสซึ่งมาถึงรูปของ ปุรวา ศาลา “ภาวะของปูลึงค์ เป็นของสรรพนามเมื่อมีการปฏิบัติหน้าที่ห้าอย่าง”

๙๙๘. ชื่อว่า ทิกปุรวบาททสชญา ยำ ญะ | ๔ | ๒ | ๑๐๗ | ให้ ญ ซึ่งหมายถึง”ภาวะ” เป็นต้น มาหลัง คำที่นำหน้าโดยคำอื่นซึ่งบ่งถึงทิศ ซึ่งทำเป็นสมาสไม่ให้เป็นสามานยนาม

๙๙๙. ชื่อว่า ททิตชญา มาเทชะ | ๗ | ๒ | ๑๑๗ | ให้ทำวฤทธิเป็นตัวแทนที่ในวรรคของสระตัวแรกของสระทั้งหลายเมื่อ ปัจจัยตัดทิตตามมาที่มี ญ (ข้อ ๙๙๘) หรือ ญ ยิ่งกว่านั้น สระสุดท้ายซึ่งจะถูกกลบ (ตามข้อ ๒๖๐) จึงได้รู้เป็น เปารวศาล “ใครอยู่ในห้องทางทิศตะวันออก”

ในกรณีของ พหุวิธานิสมาส (ข้อ ๑๐๓๔) ซึ่งประกอบด้วย ๓ คำ ซึ่งบ่งถึงว่า “โค ๕ ตัวคือ ทรัพย์ของใคร?”

๑๐๐๐. “เมื่อตัวเลขซึ่งเพิ่มเข้ามาภายหลังวันทวสมาสหรือตัดปุรุชสมาส (ข้อ ๙๘๒) การทำสมาสเป็น สิ่งที่กล่าวถึงว่าเป็นสิ่งไม่เปลี่ยนแปลง (เป็นนิত্য)

๑๐๐๑. ชื่อว่า โคตทิตลฤก | ๕ | ๔ | ๙๒ | ให้ ฏจ อยู่ท้ายสมาสหลัง ตตปุรุช ที่ลงท้ายด้วยคำว่า โค (โค) แต่ไม่ให้มีเมื่อมีการลบตัดทิตปัจจัย เช่น ปณจควรณ (ทรัพย์ซึ่งประกอบด้วยโค ๕ ตัวของใคร)

๑๐๐๒. ตตปุรุชสมาสในกรณีที่มีตัวเลขเหมือนกันเรียกว่า กรรมธายะ

๑๐๐๓. ชื่อว่า สขยาปุรว ทวิคุชะ | ๒ | ๑ | ๕๒ | สมาชิกตัวแรกของคำที่เป็นตัวเลขกับคำที่เป็นหนึ่งใน สามซึ่งระบุในข้อ ๙๙๗ ให้เรียกว่า ทวิคุสมาส

๑๐๐๔. ชื่อว่า ทวิคุเรกวจนม | ๒ | ๔ | ๑ | ผลรวมซึ่งมีอรรถโดยทวิคุเป็นเหมือนคำเดียว คือ เป็น เอกพจน์

๑๐๐๕. ชื่อว่า ส นปุสกม | ๒ | ๔ | ๑๗ | เมื่อความหมายในผลการรวม อิกฺ ทวิคุสมาส หรือ วันทว สมาสจะเป็นนปุงสกลิงค์ เช่น ปณจควม (ผลการรวมของโคห้าตัว)

๑๐๐๖. ชื่อว่า วิเศษณ วิเศษเยณ พหุลม | ๒ | ๑ | ๕๗ | คำวิเศษณะ เป็นพหู ด้วยสิ่งที่ขยาย ดังที่ กล่าวไว้ในก่อน เช่น นีโลตปล (ดอกบัวหลวงน้ำเงิน) ในกฎโดยการถือเอาการแสดงออก ว่า “วิเศษ” ซึ่งหมายถึงว่า ในบางกรณี มันเป็นสิ่งจำเป็นต่อการทำสมาส เช่นในกรณีของ กฤษณสรูป “งูดำ” และบางครั้งก็ถูกห้ามไว้ เช่น ราโม ชามทคนยะ (ราม ชามทคนย) (ในฐานะที่เป็นบุตรของชมทคนิ)

๑๐๐๗. ชื่อว่า อุปมานานิ สามานยวจนะ | ๒ | ๑ | ๕๕ | เป้าหมายของการเทียบเคียงเป็นการสมาส ด้วยคำซึ่งบ่งถึงสิ่งที่เหมือนกัน เช่น ฆนศยาม (ตำราว่ากะว่าเมฆ)

๑๐๐๘. การลบสมาชิกตัวที่สองในสมาส ศากปารถิว เป็นต้นควรถูกกล่าวเน้น ดังนั้นคำว่า ปรีย (นารัก) ถูกกลบในตัวอย่าง คือ ศากปารถิว “พระราชแห่งศตวรรษ” คือว่า พระราชาผู้เป็นที่รักโดย ศตวรรษของเขา เทวพราหมณ (พราหมณ์(เป็นที่รักของเทวดาทั้งหลาย)

๑๐๐๙. ข้อว่า นณฺ | ๒ | ๒ | ๖ | นณฺ เป็นตัวที่แยกไม่ได้ ได้กล่าวแล้วในก่อนกับคำที่ลงท้ายด้วยวิภक्ति ปัจจัย

๑๐๑๐. ข้อว่า นโลโป นณฺ | ๖ | ๓ | ๗๓ | มีการลบ นฺ ของ นณฺ (ข้อ ๑๐๐๙) เมื่อมีคำตามมาในการ ประกอบคำ เช่น อพฺราหฺมณฺ (ผู้ไม่ใช่พราหมณ์)

๑๐๑๑. ข้อว่า ตสฺมานฺนุหฺจ | ๖ | ๓ | ๗๔ | ให้ นณฺ เพิ่มเข้ามาของคำซึ่งนำหน้าด้วยสระซึ่งมหลัง นณฺ ในการประกอบคำ ซึ่ง นฺ ได้ถูกลบไปแล้ว เช่น อนศฺว (สัตว์) ซึ่งไม่ใช่ม้า) แต่ในการแสดงคำคือ ไนกธา (ไม่ใช่ในกาลหนึ่ง) มีการประกอบกับคำว่า น ตามกฎข้อ ๙๖๔)

๑๐๑๒. ข้อว่า กุคฺติปรฺราหฺย | ๒ | ๒ | ๑๘ | คำว่า กุ (ข้อ ๓๙๙) ซึ่งเรียกว่า คติ และ ปร เป็นต้น มีการสมาสกับคำที่มีอรรถเสมอกันเสมอ เช่น กุบุรุษ (คนผู้เกียจคร้าน)

๑๐๑๓. ข้อว่า อูรฺยาทิจฺจทาจฺจ | ๑ | ๔ | ๖๑ | และให้คำว่า อูรี (การตกลง) และที่เหมือนกัน กับคำ ที่ลงท้ายด้วย จฺวิ (ข้อ ๑๓๓๒) และคำที่ลงท้ายด้วย ทาจฺ เมื่อประกอบกับกริยา เรียกว่า คติ (ข้อ ๒๒๒) เช่น อูรีกฤตฺยา (ทำสัญญาแล้ว) ศุกลีกฤตฺย (ทำให้เป็นสีขาวแล้ว) ปฏฺฐากฤตฺย (ทำให้เสียง กระหวกกันแล้ว) สฺบุรุษ (คนดี)

๑๐๑๔. “คำว่า ปร เป็นต้น (ข้อ ๔๘) เมื่อใช้ในความหมายว่า ไปแล้วเป็นต้น รวมกันคำที่ลงท้ายด้วยปร วมวิภक्ति เช่น ปรจฺจราย (อาจารย์ที่สืบทอดมาทางเผ่าพันธุ์)

๑๐๑๕. “คำว่า อติ เป็นต้น (ข้อ ๔๘) เมื่อใช้ในความหมายถึงสิ่งที่ได้ผ่านไปแล้ว เป็นต้น รวมกับคำที่ลง ท้ายด้วยทิตฺยวิภक्ति ดังนั้นจึงอาจมีในการวิเคราะห์ของการสมาสว่า อติกรานฺโต มาลาม “มาลาที่มี ค่าเกินกว่า”

๑๐๑๖. ข้อว่า เอกฺวิภกฺติ จาปฺรูวฺนิปาเต | ๑ | ๒ | ๔๔ | และสิ่งที่ในการวิเคราะห์ในความหมายของ การสมาส มีหนึ่งวิภक्तिที่แน่นอน เรียกว่า อุปฺสรชน แต่ไม่เป็นเช่นนั้นเมื่อมีนิบาตข้างหน้าคำนั้น

๑๐๑๗. ข้อว่า โคสฺตรฺโยรฺอุปฺสรชนสฺย | ๑ | ๒ | ๔๘ | ให้รัสสระเป็นตัวแทนที่ของคำดิบ ซึ่งลงท้ายด้วย คำว่า โค (วัว) และของสิ่งที่ลงท้ายด้วยคำที่มีการสร้างคำด้วยปัจจัยที่เป็นสตรีลิงค์ (ข้อ ๑๓๔๑) เมื่อ ถือว่าเป็น อุปฺสรชน (ข้อ ๑๐๑๖) เช่น อติมาลา (สร้อยคอเหนือกว่า)

๑๐๑๘. ข้อว่า “คำว่า อว เป็นต้น (ข้อ ๔๘) เมื่อสิ่งมีความหมายร้องตะโน เป็นต้น รวมกันกับคำที่ ตามมาด้วยตฤตฺยวิภक्ति เช่น อวโกกิล “สิ่งถูกประกาศโดยนกกอกิละ”

๑๐๑๙. “คำว่า ปรि เป็นต้น (ข้อ ๔๘) เมื่อสิ่งที่บ่งถึงคือ ความเบื่อหน่าย เหนื่อยอ่อน ถูกรวมกับคำที่ ลงท้ายด้วยจตุรฺวิภक्ति เช่น ปรยฺชยฺน “เบื่อหน่ายต่อการเรียน”

๑๐๒๐. ข้อว่า “คำว่า นิรฺ เป็นต้น เมื่อสิ่งที่บ่งความถึง เหนือกว่า เป็นต้น ถูกรวมกับคำที่ลงท้าย ด้วยปฺยจฺมีวิภक्ति เช่น นิษฺเกาศามฺพิ “ผู้เหนือกว่าเกาศัมพิ”

๑๐๒๑. ข้อว่า ตตโรปปท สปตมีสถม | ๓ | ๑ | ๙๒ | ในที่นี้ให้คำ เช่น “หม้อ” หรือที่เหมือนกันซึ่งบ่ง ความว่า สิ่งที่ถูกนำมาใช้กับคำซึ่งปรากฏในสัปตมีวิภक्ति เช่น กรมณี (ข้อ ๘๔๑) เรียกว่า อุปปท ตาม หลักของการเป็นสิ่งสำคัญของคำนั้น

๑๐๒๒. ข้อว่า อุปปทมตัง | ๒ | ๒ | ๑๙ | อุปปท ถูกทำสมาสเสมอกับคำที่มันสร้างขึ้นมา และ คำสมาสไม่ได้ลงท้ายในวิภक्तिอาชยาต เช่น กุมภการ (๘๔๑) “คนผู้ทำหม้อ” เพราะเหตุไรจึงเป็นว่า “ไม่ในวิภक्तिอาชยาต” หลักฐานคือ มา ภวาน ภูต “ท่านผู้เจริญขอท่านอย่าเป็น” ซึ่ง มาง ซึ่งได้แสดง ในสัปตมีวิภक्ति ถือเป็น อุปปท

การทำสมาสของ คติ (ข้อ ๒๒๒) หรือ การก (ข้อ ๙๕๔) หรือ อุปปท (ข้อ ๑๐๒๑) ด้วยคำที่ ลงท้ายด้วย กฤตปัจจัยถูกประกาศให้เป็นสิ่งที่มีผลก่อนวิภक्तिอาชยาตปรากฏโดยตัวมันเอง ดังนั้นเรา จึงได้ วายมรี “เสือดัวเมีย” “อศวกฤติ” “สตรีที่ถูกซื้อโดยการแลกเปลี่ยนด้วยม้า” กจณปี “เต่าตัว เมีย” เป็นต้น

๑๐๒๓. ข้อว่า ตตปุรุชสยงคฺและ สํขยววยยาเทห | ๕ | ๔ | ๘๖ | ให้ อจ ปัจจัยอยู่ท้ายของตตปุรุช สมาสซึ่งเริ่มด้วยจำนวนตัวเลขหรืออพยยะ และลงท้ายด้วย องคฺลี “นิ้ว” เช่น ทวยงคฺล (ข้อ ๒๖๐) “การวัดได้สองนิ้ว” นิรํคฺล (เหนือในการวัดความกว้างของนิ้วมือ)

๑๐๒๔. ข้อว่า อหะสรุไวกเทศสํขยตปุณฺยจจ รัตเรห | ๕ | ๔ | ๘๗ | และให้ปัจจัย อจ มาหลังคำ ว่า รัตริ (กลางคืน) เมื่อมันมาหลัง อหน (กลางวัน) สรร (ทั้งปวง) สิ่งที่ยังถึงการแบ่งส่วน และ สงยาต (มีเลข) และ ปุณฺย (บุญ) โดยคำว่า “และ” หมายถึงว่า นี่เป็นสิ่งที่ถือเอาในเวลาทำสมาส “เริ่มด้วย ตัวเลขหรืออพยยะ”

คำว่า อหน (กลางวัน) ถูกถือเอากับความเห็น จัดเป็นอรรถของอหวันทสมาสในภาษิตนี้

๑๐๒๕. ข้อว่า รัตราทรสาหะ ปุสิ | ๒ | ๔ | ๒๙ | ทวันทสมาส (ข้อ ๑๐๕๔) และ ตตปุรุชสมาสซึ่ง ลงท้ายด้วย รัตร และ อหน และ อห ปรากฏในปุลงคฺเท่านั้น เช่น อโหราตฺระ (ข้อ ๓๙๕ แทนที่จะ เป็น ข้อ ๑๒๙ ซึ่งมีผลโดยการแนะนำโดย กาดฺยายน) “กลางวันและกลางคืน” หรวราตฺระ “ตลอด คืน” สงขยตฺราตฺระ (กลางคืนซึ่งถูกนับ)

๑๐๒๖. “คำว่า รัตร (กลางคืน) (ข้อ ๑๐๒๕) ซึ่งนำหน้าสังขยาเป็นนปุงสกลิงค์” เช่น ทฺวิราตฺรม (ช่องว่างสองคืน) ตฺริราตฺรม “ช่องระหว่าง ๓ คืน”

๑๐๒๗. ข้อว่า ราชาหะสขิภยษฏจ | ๕ | ๔ | ๙๑ | ตตฺธิตปัจจัยคือ ฏจ มากลาง ตตปุรุชสมาส (ข้อ ๙๒๘) ที่ลงท้ายด้วยคำว่า ราชน (พระราช) อหน (กลางวัน) หรือ สกฺขิ (เพื่อน) เช่น ปรมฺราหะ (พระราชผู้ยิ่งใหญ่)

๑๐๒๘. ข้อว่า อานนหะเต สมนาทิกรณชาติยโยหะ | ๖ | ๓ | ๔๖ | ให้ที่รหฺสระคือ อา เป็นแทนที่ของ มหต (ใหญ่) เมื่อคำในวิภक्तिเดียวกันตามมา และ เมื่อ ชาติยฺร ตามมา เช่น มหाराหะ (พระราชผู้ ยิ่งใหญ่) คำว่า ชาติยฺร หมายถึง “ชนิด” คือ มหาชาติยะ (เหมือนยิ่งใหญ)

๑๐๒๙. ข้อว่า ทวยษฏฺณะ สํขยยามพหุวิหยศีตโยะ | ๖ | ๓ | ๔๗ | ให้ที่รชสระ อา เป็นตัวแทนที่
ของ ทวี “สอง” และ อษฏฺน (แปด) เมื่อตัวเลขตามมา แต่ไม่เป็นเช่นนั้นเมื่อมีพหุวิหยศีตโยะ หรือ
อศีตติ (แปดสิบ) ตามมา เช่น ทวาทศ (สิบสอง) ฤคตอชฎาวี (ข้อ ๒๐๐) “ยี่สิบแปด”

๑๐๓๐. ข้อว่า ปรวลลลิ่งค์ ทวนทวตตปุรุชโยะ | ๒ | ๔ | ๒๖ | ลิ่งค์ของทวันทวสมาส (ข้อ ๑๐๕๔)
หรือ ตตปุรุชสมาส (ข้อ ๙๘๒) เป็นเหมือนกับว่าคำสุดท้ายในสมาสนั้น เช่น กุกกุณฺมยฺรยาวิเม (สตรี
ลิ่งค์) “ไก่ตัวผู้ และ นกยูงตัวเมียทั้งสอง” มยฺรียุกุกกุณฺวาวิเม (पुल्लिंगค์) “นกยูงตัวเมียและไก่ตัวผู้ทั้ง
สอง” อรรูปปปลี “ครึ่งหนึ่งของพริกไทย”

๑๐๓๑. “นี่ไม่ถือเอาในทวิคฺสมาส (ข้อ ๑๐๐๓) หรือทั้งในสมาส สมาชิกตัวแรกคือ ปรापत् (ได้รับ) อา
ปนฺน (ได้รับเอา) อลฺม (พอ) และ คติ (ข้อ ๑๐๑๒) เช่น ปญจกपालะ บุโรชาศะ “เค้กอาบด้วยเนยใน
งานกับการจัดแบ่ง” ปรापत्ชีวิกะ หรือ อาปนฺนชีวิกะ (ผู้ที่เป็นคู่ครองที่เหมาะสมของหญิง) เฉพาะ
โดยกฎปัจจุบัน ซึ่งสามารถถูกรู้ว่าเป็นกรณีซึ่งตัดสินการประกอบคำ นิษเภาศามพิะ

๑๐๓๒. ข้อว่า อรรชฺรจาะ ปุสฺติ จ | ๒ | ๔ | ๓๑ | คำว่า อรรชฺรจ เป็นต้น อาจเป็น पुल्लिंगค์ และ
นปฺงสกลิ่งค์ เช่น อรรชฺรจ หรือ อรรชฺรจम् “ครึ่งของคาถา” คำว่า ธฺวช (ธง) ตีรฺถ (สถานที่พักของผู้แสวง
บุญ) ศรีร “ร่างกาย” มณฺทป “มณฑป” ยูช “ซูปฝึกถั่ว” เทท “ร่างกาย” องฺกฺศ “สิ่งยั่วยุสำหรับ
ช้าง” กลศ (เหยือก) ปาตฺร “โถ” ศฺตฺร “พระสูตร” เป็นต้น

๑๐๓๓. ข้อว่า นปฺงสกลิ่งค์ถูกนำมาใช้เมื่อใช้เป็นสิ่งทั่วไป เช่น มฤทฺ พจติ “เขาย่อมหุงข้าวอ่อน (สิ่งต่าง
ๆ โดยทั่วไปที่เขาทำการหุง) ปราคะ กมณียม (ตอนเขาเป็นสิ่งนำมาซึ่งความพอใจ)

ตตปุรุชสมาสเพียงเท่านั้น

พหุวิหยศีตโยะดังต่อไปนี้

๑๐๓๔. ข้อว่า เศษ พหุวิหิ | ๒ | ๒ | ๒๓ | ให้ที่เหลือเรียกว่า พหุวิหยศีตโยะ ข้อนี้เป็นการแสดง
อย่างสม่าเสมอ

๑๐๓๕. ข้อว่า อเนกมณฺยปทฺรเ | ๒ | ๒ | ๒๔ | คำที่มากกว่าหนึ่ง ในคำที่เป็นประธาน (ประณามวิ
ภักติ) ซึ่งถูกใช้เพื่อบ่งชี้สิ่งเหมือนกันในอรรถอื่น ถูกทำเป็นสมาสโดยทางเลือก นี่คือนพหุวิหยศีตโยะ

๑๐๓๖. ข้อว่า สปฺตมิวี่เศษเณ พหุวิหิ | ๒ | ๒ | ๓๕ | คำในสप्तมิวี่ภักติ และ คำคุณศัพท์จะตั้งอยู่
แรกในพหุวิหยศีตโยะ เช่น กณฺฐกาล “ผู้มีสีดำที่ล่าคอ (พระศิวะ)” จากข้อนี้แน่นอน พหุวิหยศีตโยะอาจ
ประกอบด้วยคำในวิภักติที่ต่างกัน

๑๐๓๗. ข้อว่า หลทนตาด สปฺตมยาะ สํขยยาม | ๖ | ๓ | ๔ | ไม่ต้องลบสप्तมิวี่ภักติหลังคำที่ลงท้าย
ด้วยพยัญชนะหรือรสรสสระคือ อ เมื่อมีความหมายถึงสามัญนาม เช่น ตวจิสาร (ไม้ไผ่) ปฺร า ปฺ โต ท
โกศฺรามะ “หมู่บ้านที่มีน้ำไหลมา” อูธฺรเถ นทฺวาน “โคโดยที่รถถูกเทียมแล้ว” อฺพฺหฤตปฺศฺ รุทฺระ (ข้อ
๑๓๑) “รุทฺระ ผู้ซึ่งได้รับมอบปราสาท” อฺพฺหฤตฺเตาทนา “หม้อจากสิ่งที่ข้าวสุกได้ถูกถือเอาแล้ว” ปี
ตามพโร หริะ “ข้าแต่พระหริ ผู้มีผ้าสีเหลือง” วิรฺปุรุชโก ศฺรามะ “หมู่บ้านที่ผู้ชายมีความอาจหาญ”

๑๐๓๘. “การทำสมาสของสิ่งที่เกิดขึ้นจากกิริยาธาตุซึ่งมาหลัง ปฺร เป็นต้น (ข้อ ๔๘) ควรถูกเน้น และการลบของคำที่ตามมา” เช่น ปฺรปฺรณฺเฑ “(ต้นไม้) ของสิ่งที่ใบตกลงแล้ว”

๑๐๓๙. “การทำสมาสของคำทั้งหลายซึ่งบ่งชี้ว่า “คำที่มีมืออยู่” ที่มาหลัง นญ ซึ่งปฏิเสธ (ข้อ ๑๐๑๐) ๑๐๔๐. เมื่อไม่มี อุง หลังคำที่ถูกใช้ในการพูดถึงสิ่งที่เป็น पुल्लिङ्ग คือว่า ที่ไม่มีปัจจัยสตรีลิงค์คือ อุง (ข้อ ๑๓๗๖) รูปของคำที่เป็นสตรีลิงค์กลายเป็นเหมือน पुल्लिङ्ग เมื่อคำที่เป็นสตรีลิงค์ในวิภक्ति เหมือนกันตามมา กตไม่เป็นเช่นนั้นถ้าคำ(ที่ตามมานี้) เป็นเลขแสดงลำดับ หรือคำว่า ปฺรีย (เป็นที่รัก) เป็นต้น

เคา กลายเป็นเสียงสั้น (ตามข้อ ๑๐๑๗) จิตรคุะ “(ผู้ชาย) ผู้ซึ่งมีโคลาย” โดยอาการ เช่นเดียวกัน รูปวทการยะ “ผู้มีภรรยารูปงาม” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เมื่อไม่มี อุง” หลักฐานคือ วาโมรูปการยะ “คนผู้มีภรรยาที่มีขาอ่อนงาม” (ที่ปัจจัยสตรีลิงค์ อุง (ข้อ ๑๓๘๐) ตามสิ่งที่อยู่ท้ายของ คำว่า อรุ “ขาอ่อน” ถูกทำให้ยาวออกไป)

๑๐๔๑. ข้อว่า อปฺ ปุณฺนิปฺรมาณโยะ | ๕ | ๔ | ๑๑๖ | เมื่อคำที่เป็นสตรีลิงค์ลงท้ายด้วยปัจจัยที่ทำให้ ความหมายของลำดับเลข ให้ปัจจัย อปฺ อยู่หลัง พหุวิหิตสมาส (ข้อ ๑๐๓๔) ซึ่งลงท้ายโดยวิธีนั้นหรือ ด้วยคำว่า ปฺรมาณฺนิ (หลักฐาน) เช่น กลยาณิปลยจมา ราตฺรยะ “กลางคืน ที่ห้าของสิ่งที่เป็นมงคล” สตรีปฺรมาณฺเฑ “ซึ่งมีผู้หญิงสำหรับผู้เป็นพยานหรือผู้มีอำนาจ” เหตุใดจึงกล่าวว่า “ไม่เป็นเช่นนั้นถ้าคำนี้ คือ ปฺรีย เป็นต้น” หลักฐานคือ กลยาณิปฺรียะ “ผู้ซึ่งมีคนรักเป็นผู้หญิงที่นายกย่อง” เป็นต้น

๑๐๔๒. ข้อว่า พหุวิหิต สกถยฺกษโณะ สวางคาคฺต ชจ | ๕ | ๔ | ๑๑๓ | ให้ ชจ ปัจจัยมาหลังคำว่า สกถิ “ต้นขา” และ อกฺชิ “นัยน์ตา” ท้ายสุดใน พหุวิหิตสมาสและบ่งชี้ถึงส่วนของร่างกาย เช่น ที่รมสกถะ “ผู้ซึ่งมีต้นขาขาว” ชลชากฺชิ (ข้อ ๑๓๔๘) “มีตาเหมือนดอกบัว” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เกี่ยวมีคานยาว” สตุลลากฺษา เวณฺยุชฺชฺฐิ “เสาค้ำไม้ไม่มีตากว้าง” ในตัวอย่างสุดท้ายนี้จะถูกเน้นใน ข้อ ๑๐๖๔ ปัจจัยคือ อจ

๑๐๔๓. ข้อว่า ทวิตฺริภยํ ช มุรฺรชฺชะ | ๕ | ๔ | ๑๑๕ | ให้ ช ปัจจัยถูกวางไว้หลังคำว่า มุรฺรชฺช “หัวหน้า” ซึ่งมาหลัง ทวิ “สอง” หรือ ตฺริ “สาม” เช่น ทวิมุรฺรชฺชะ “ผู้มีสองหัว” ตฺริมุรฺรชฺชะ (ผู้มีสามหัว)

๑๐๔๔. ข้อว่า อนตฺรพฺหิรภยํ จ โลมฺนชะ | ๕ | ๔ | ๑๑๗ | และให้ อปฺ ปัจจัยถูกวางหลังคำว่า โลมฺน (ขน) ซึ่งมาหลังคำว่า อนตฺร (ภายใน) หรือ วาหิสฺ (ปราศจาก) เช่น อนตฺรโลมฺชะ (มีขนภายใน) วหิรฺ โลมฺชะ “สิ่งที่มีขนภายนอก”

๑๐๔๕. ข้อว่า ปาทสยฺ โลโป’หสฺตยาทิกฺยะ | ๕ | ๔ | ๑๓๘ | มีการลบของคำว่า ปาท (เท้า) ซึ่งใช้กับ เป้าหมายของการเปรียบเทียบ แต่ไม่เป็นเช่นนั้นเมื่อตามหลังคำว่า หสฺติน “ข้าง” เป็นต้น เช่น วุ ยาหฺรปาท “รอยเท้าเช่นเดียวกันรอยเท้าเสือ” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ไม่เป็นเช่นนั้นหลังคำว่า หสฺ ติน เป็นต้น” หสฺติปาทะ (รอยเท้าเหมือนรอยเท้าข้าง) กุศฺลปาทะ (รอยเท้าเหมือนรอยเท้าใหญ่)

๑๐๔๖. ข้อว่า สัขยาสุปุรวสย | ๕ | ๔ | ๑๔๐ | ให้มีการลบของศัพท์ที่นำหน้าด้วยจำนวนเลข และโดย สุ เช่น ทวิปาท “มีรอยเท้าสอง” สุปาปาต “รอยเท้าดี”
๑๐๔๗. ข้อว่า อุทวิภยา กากุทสย | ๕ | ๔ | ๑๔๘ | ให้มีการลบที่ กากุท (เพดานปาก) หลัง อุตฺ และ วิ เช่น อุตากุท (ผู้มีเพดานปากสูง) วิกากุท (ผู้มีเพดานปากผิดปกติ)
๑๐๔๘. ข้อว่า ปุณฺณทวิภาษา | ๕ | ๔ | ๑๔๙ | หลังคำว่า ปุณฺณ (ลบที่สุดของ กากุท เกิดขึ้น) เป็น ทางเลือก เช่น ปุณฺณกากุท หรือ ปุณฺณกากุทะ (เพดานปากเต็ม)
๑๐๔๙. ข้อว่า สุทฤทฺทฤทฺทเท มิตรามิตรโยะ | ๕ | ๔ | ๑๕๐ | รูปของ หฤทฺท และ ทฤทฺท ซึ่งมี ความหมายถึงเพื่อนและศัตรู เช่น สุทฤท (ผู้มีใจดี) ทฤทฺท (ผู้มีใจเลว)
๑๐๕๐. หลังคำว่า อฺรฺสฺ (อก) เป็นต้น ให้มีปัจจัย กป
๑๐๕๑. ข้อว่า กสกาทิสฺ จ | ๘ | ๓ | ๔๘ | และในคำว่า กสก “ใคร ๆ เป็นต้น” ๕ คือตัวแทนที่ของ วิ สรคะ ที่มาหลัง อิณฺ แต่ในกรณีอื่นจะมี ส เช่น วฺยฺโรสรสกะ (ผู้มีหน้าอกกว้าง) ปริยสรฺปิษกะ (ผู้มีเนยใส น่าพึงพอใจ)
๑๐๕๒. ข้อว่า นิษฺฐา | ๒ | ๒ | ๓๖ | คำที่ลงท้ายด้วย นิษฺฐา (ข้อ ๘๖๖) จะอยู่ลำดับแรกในพหุวิธี สมาส เช่น ยุกฺตโยค (ผู้ประกอบด้วยการภักดี)
๑๐๕๓. ข้อว่าเศษาทวิภาษา | ๕ | ๔ | ๑๕๔ | ปัจจัย กป ฎกวางไว้หลังคำที่เหลือเป็นทางเลือก กล่าวคือ หลัง พหุวิธีสมาสในด้านที่ไม่มีปัจจัยอื่นเชื่อมกันไว้ข้างท้ายของศัพท์สมาส เช่น มหา ยศสฺสกา (ผู้มีชื่อเสียงยิ่งใหญ่)

พหุวิธีสมาสเพียงเท่านี้

ทวิทวิสมาสมีดังนี้

๑๐๕๔. ข้อว่า จารเถ ทวนทวะ | ๒ | ๒ | ๒๙ | เมื่อกลุ่มคำจำนวนมากที่ลงท้ายด้วยวิภักตินาม มีอยู่ในการสัมพันธ์ที่แสดงออกได้ด้วย “และ” กลุ่มคำนั้นถูกทำให้เชื่อมกันเป็นคำเดียว (สมาส) เรียกว่า ทวิทวิสมาส (ทั้งสอง หรือ คู่) ความหมายซึ่งอ่านถูกบ่งถึงด้วย “และ” คือ “กลุ่มของการกล่าวอ้าง” “การเทียบเคียงของการกล่าวอ้าง” “การเชื่อมต่อกันและกัน” และ “การรวมเป็นอันเดียวกัน” ยกตัวอย่าง อีศฺวรจฺ คฺรุจฺ ภชฺสว “ท่านผู้เป็นทั้งพระเจ้าและครู” ในที่นี้อาศัยกันของกลุ่มคำที่ไม่สัมพันธ์กันและกันมากกว่าหนึ่ง คือสิ่งที่เรียกว่า “กลุ่มของการกล่าวอ้าง” ตัวอย่าง ภิกฺษามฺภุ คางจานย (ย่อมนไปเพื่อของและนำโคมา) ความสัมพันธ์ซึ่งพบในคำเดียวหรือภาวะอื่นซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำเชิงเทียบเคียง คือสิ่งที่เรียกว่า “การเทียบเคียงของการกล่าวอ้าง” ในทั้งสองกรณี การประกอบศัพท์ไม่เกิดขึ้น เพราะว่าคำทั้งหลายไม่สัมพันธ์กันโดยตรงกับคำอื่น ๆ ในตัวอย่าง ธวชฺทิเรา ฉินฺธิ (การตัดแยก (เหมือน) ต้นไมยราบ และปลายข้าว) ความสัมพันธ์ทั้งสองผสมกันคือสิ่งที่เรียกว่า “ความเชื่อมกันและกัน” เช่นในตัวอย่าง “สงฺขณฺญาปริภาษฺม (สามานยนามและหลักการของการตีความ) “การรวมเป็นอันเดียวกัน”

๑๐๕๕. ชื่อว่า ราชทนต์ธาติษุ ปรม | ๒ | ๒ | ๓๑ | ในคำว่า ราชทนต์ เป็นต้นให้วางคำนั้นที่สุดท้าย ซึ่งเป็นคำที่เหมาะสมที่ถูกลงไว้ข้างหน้า เช่น ราชทนต์ (พื้นที่เป็นหัวหน้า)

๑๐๕๖. “เกี่ยวกับคำว่า ธรรม เป็นต้น ไม่มีกฎที่ตายตัว” เช่น อรรถธรรมา หรือ ธรรมธรรมา (ความมั่งคั่ง และคุณธรรม) หรือ “คุณธรรมและความมั่งคั่ง” เป็นต้น

๑๐๕๗. ชื่อว่า ทวนทว ฆิ | ๒ | ๒ | ๓๒ | ในวันทวสมาส ให้คำที่เรียกว่า ฆิ อยู่ข้างหน้า เช่น หริหระ “พระหริและหระ”

๑๐๕๘. ชื่อว่า อชาทนต์ม | ๒ | ๒ | ๓๓ | คำที่เริ่มด้วยสระ และลงท้ายด้วยรัสสระ อ เช่น อิศกฤษเภา “พระอิศวรและพระกฤษณะ”

๑๐๕๙. ชื่อว่า อลปจตรม | ๒ | ๒ | ๓๔ | ที่ซึ่งมีสระ ๒-๓ ตัว เช่น ศิวเศกเว “ทั้งพระศิวะและเศกเว”

๑๐๖๐. ชื่อว่า ปิตามาตรา | ๑ | ๒ | ๗๐ | คำว่า ปิตฤ “บิดา” เมื่อกล่าวถึงกับด้วย มาตฤ (มารดา) ถูกลงไว้อย่างเดี่ยวอย่างเป็นทางเลือก เช่น ปิตเร หรือ มาตาปิตเร “พ่อแม่ของคน”

๑๐๖๑. ชื่อว่า ทวนทวศจ ปราณิตูรยเสนาจนาม | ๒ | ๔ | ๒ | และวันทวสมาสขอคำที่ไปถึงสมาชิกของสิ่งมีชีวิต และผู้เล่นทั้งหลาย และส่วนที่เป็นองค์ประกอบของกองทัพ จะเป็นเอกพจน์ เช่น ปาณิปาหม (มือและเท้า) มารุทกิกปาณวิกม (ผู้เล่นมฤตังคะและปณวะ (เครื่องดนตรีแบบตี) รติกาศวาโรหม (คนขับธรรมาและทหารธรรมา)

๑๐๖๒. ชื่อว่า ทวนทววจจุทษทานตาด สมาหาเร | ๕ | ๔ | ๑๐๖ | และหลังวันทวสมาสซึ่งลงท้ายด้วยคำที่เกิดจากเพดานปาก หรือ ท หรือ ษ หรือ ให้มีปัจจัย ฎจ เมื่อสมาสเป็นนปุงสกลิงค์ เช่น วากตวจม “อวัยวะของการพูดและของสัมผัส” ตวกสรชม “ผิวหนังและสร้อยคอ” ศมีทฤษหม “อคาเซียสุมะ และ หิน” วากตวิชม “การมีคารมและความงดงาม” ฉตโรปานหม “ร่มและรองเท้า” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เมื่อสมาสจัดเป็นกลุ่มนปุงสกลิงค์” หลักฐานคือ ปราวฤฏศรเท “ฝนและอากาศหนาว”

วันทวสมาสเพียงเท่านี้

๑๐๖๓. ชื่อว่า ฤคปุรพฐะปถามาณเช | ๕ | ๔ | ๗๔ | ปัจจัยคือ อ เป็นส่วนที่อยู่สุดท้ายของสมาสซึ่งลงท้ายด้วย रि (คาถา) पृ (เมือง) ओ (น้ำ) रु (ธรรมา) प्लि (ถนน) แต่ไม่เป็นเช่นนั้นสำหรับคำที่ลงท้ายด้วย रु เมื่อสัมพันธ์กับ ओ (ลำดับของต้นไม้) เช่น อรรจ (ครึ่งของคาถา) วิษณปุ (เมื่อของพระวิษณุ) วิมลปง สระ (สระที่มีน้ำปราศจากมลทิน) ราชธรรมา (ข้อ ๑๓๔๑) “พระราชผู้เอากิจธรรมา” แต่เมื่อสัมพันธ์กับ ओ คือ ओष्ठ (คันศรที่ผูกติดกับลำต้นไม้) ทฤष्ठ (คันธนูที่ทำด้วยลำต้นไม้) ซึ่งผูกกับสิ่งแข็งแรง” จากนั้น สชิปะ “ทางของเพื่อน” รมยปโธ เทชะ “ประเทศที่มีถนนนำรีนรมย์”

๑๐๖๔. ชื่อว่า ओष्ठโณ'ทรศนาต | ๕ | ๔ | ๗๖ | ให้ ओष्ठ ปัจจัยมาหลังคำว่า ओष्ठ เมื่อไม่มีคำเหมือนกันของอวัยวะมีจักษ์ เป็นต้น เช่น ควากษ “นัยน์ตาของโค”

๑๐๖๕. ชื่อว่า อุปสรรคาทธนะ | ๕ | ๔ | ๘๕ | หลัง อธฺวณ (ถนณ) ซึ่งมาหลังอุปสรรค (ข้อ ๔๘) เช่น ปุ
ราชโว วรรณะ “รถที่วิ่งอยู่บนถนน”

๑๐๖๖. ชื่อว่าน ปุชนาต | ๕ | ๔ | ๖๙ | (ตฺทิตฺตปจฺจย) ซึ่งมาที่สุดของสมาส จะไม่มาหลังคำที่มาหลัง
สิ่งที่ตั้งในสรรเสริญ เช่น สุราชน (พระราชชาติ) อติราชน (พระราชามู๋ยิ่งใหญ่)

ปจฺจยที่มาหลังสุดของสมาสเพียงเท่านี้

ตฺทิตฺตปกรณัม

๑๐๖๗. ชื่อว่า สมรณานา ปฺรณมาทวา | ๔ | ๑ | ๘๒ | (ตฺทิตฺตปจฺจย) โดยทางเลือกมาหลังคำที่มาที่แรก
ของคำในการประกอบศัพท์ ข้อนี้ประยุกต์ใช้กับทุกภาชิต(ดังเช่นในข้อ ๑๒๘๔)

๑๐๖๘. ชื่อว่า อศฺวปตฺยาทิกฺยสจฺจ | ๔ | ๑ | ๘๔ | และให้ อณฺ ปจฺจยในความหมายของปจฺจยต่าง ๆ
ทั้งหลายที่เกิดมาก่อน (ตามข้อ ๑๒๐๓) มาหลังคำเหล่านี้คือ อศฺวปตฺติ “เทพเจ้าแห่งม้า” เป็นต้น

๑๐๖๙. ชื่อว่า ตฺทิตฺเตชฺวามาทะ | ๗ | ๒ | ๑๑๗ | เมื่อ ตฺทิตฺตปจฺจยตามมา มี ญ หรือ ณ ที่บ่งความ
ให้มีการทำฤทธิในวรรคของสระที่หนึ่งในสระทั้งหลาย ดังนั้นเพื่อชี้ชัดถึงผลที่ตามมา เป็นต้น ของ
อศฺวปตฺติ ก็จะได้รูป อาศฺวปตฺติ ดังนั้น คาณปตฺติ (ลูกหลานเป็นต้นของพระคณปตฺติ)

๑๐๗๐. ชื่อว่า ทิตฺยาทิตฺยาทิตฺยปตฺยตฺตรปทาณฺณยะ | ๔ | ๑ | ๘๕ | ให้ ญย ปจฺจย ซึ่งมีความ
หมายถึงปจฺจยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก่อนมาหลังชื่อเฉพาะคือ ทิตฺติ อทิตฺติ และ อาทิตฺติ (พระอาทิตฺย) และคำ
ที่มี ปตฺติ อยู่ท้าย เช่น ไทตฺย (การเสด็จลงมาของพระทิตฺติ) อาทิตฺย (การเสด็จลงมาของพระอทิตฺติ) หรือ
“การเสด็จลงมาของพระอาทิตฺย” ปฺราชาปตฺย “การเสด็จลงมาของประชาชนปตฺติ)

๑๐๗๑. “หลังคำว่า เทว (เทพเจ้า) ให้มีปจฺจยคือ ยณฺ และ อณฺ” เช่น วาหฺย (ภายนอก) และ อิกฺก
ปจฺจยอาจถูกนำมาใช้ได้

๑๐๗๒. “ให้มีการลบ ฎิ (ข้อ ๕๒) ของ วหิสฺ (ข้างนอก) และให้ลง ยณฺ ปจฺจย” เช่น วาหฺย (ภายนอก)
และปจฺจยคือ อิกฺก อาจถูกนำมาใช้ได้

๑๐๗๓. ชื่อว่า กิตฺติ จ | ๗ | ๒ | ๑๑๘ | และเมื่อ อิตฺติ มี ก ซึ่งเป็นตัวบ่งความ ให้มีการทำฤทธิในสระ
วรรคแรกของสระทั้งหลาย เช่น วาหฺก (ข้างนอก)

๑๐๗๔. “เมื่อปจฺจยเริ่มด้วยสระ แสดงตัวเองหลังคำว่า โค (วัว) ให้ ยตฺ ปจฺจย (เป็นตัวแทนที่) เช่น
“อะไรคือการสืบทอดมาจากโค” ถูกแสดงโดย คฺวย (ข้อ ๓๑)

๑๐๗๕. ชื่อว่า อุตฺสาทิกฺโย’ณ | ๔ | ๑ | ๘๖ | ให้ อณฺ ปจฺจยมาหลัง อุตฺส เป็นต้น เช่น เอาตฺส (การสื
บทอดมาของอุตฺส)

๑๐๗๖. ชื่อว่า สฺตฺริปฺุสาภฺยํ นณฺสนณฺยา ภฺวานาต | ๔ | ๑ | ๘๗ | ในความหมายที่บ่งในภาชิตซึ่งนับ
จากคำหนึ่งตราบเท่าที่ข้อ ๑๒๔๙ ยังใช้อยู่) คำทั้ง นณฺ และ สฺนณฺ ปจฺจยทั้งสองมาหลังคำทั้งสองคือ
สฺตฺฤ (ผู้หญิง) และ ปุณฺส (ผู้ชาย) เช่น ตตฺโรณ (ผู้หญิง) เปงฺสน (ผู้ชาย)

๑๐๗๗. ข้อว่า ตสยาปตยม | ๔ | ๑ | ๙๒ | ให้ปัจจัยที่ได้กล่าวแล้วหรือที่ถูกกล่าวถึงมาอย่างเป็นทางเลือก ในความหมาย ต้นตระกูล ของมัน หลังคำที่ลงท้ายด้วยษัษฐิวิภक्ति และทำการเชื่อมโยงอย่างสมบูรณ์ อยู่ในความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ของมัน

๑๐๗๘. ข้อว่า โอรุณะ | ๖ | ๔ | ๑๔๖ | ให้ทำคุณะในวรรคของ ภา (ข้อ ๑๘๕) ซึ่งลงท้ายด้วย อุ หรือ อุ เมื่อมีปัจจัยตัดทิตตามมา เช่น เอาปคว (ข้อ ๑๐๖๙) “การสืบทอดมาของอุปคุ” อาศฺวปต “การสืบทอดของอัศฺวปติ” ไทตย “การสืบทอดของทิตี” เอาตส “การสืบทอดของอุตสะ” สฺตโรณ (เกิดจากผู้หญิง) เปงฺสม (ผลิตโดยผู้ชาย)

๑๐๗๙. ข้อว่า อปตฺย เปตฺรปภฺตติ โคตรม | ๔ | ๑ | ๑๖๒ | ให้คำที่กล่าวถึงคุณสมบัติซึ่งเริ่มต้นด้วย หลาน เรียกว่า โคตร

๑๐๘๐. ข้อว่า เอโก โคตฺเร | ๔ | ๑ | ๙๓ | เมื่อโคตรซึ่งเริ่มด้วยหลานถูกกล่าวถึงให้มีเพียงปัจจัยตัวเดียว เช่น เอาปคว (การสืบทอดเช่นหลานหรือการสืบทอดที่ยังด้วยกว่าของอุปคุ)

๑๐๘๑. ข้อว่า ครคฺคาทิกโย ยณ | ๔ | ๑ | ๑๐๕ | ให้ ยณ ปัจจัยเป็นตัวเพิ่มเข้ามาหลัง ครค เป็นต้นเมื่อมีความหมายถึงการสืบทอดทางเชื้อสายไม่ไกลมากกว่าหลาน (ข้อ ๑๐๗๙) เช่น คารุคฺย (หลาย รหือ ผู้สืบทอดเชื้อสายต่ำกว่าของคารคะ) วตฺสย (การสืบทอดเชื้อสายของวตสะ)

๑๐๘๒. ข้อว่า ยณฺญฺเญจ | ๒ | ๔ | ๖๔ | และมีการลบ ยณ และ อณ ซึ่งเป็นส่วนของคำที่ลงท้ายด้วย ยณ หรือ อณ มีความหมายถึงการสืบทอดไม่ไกลกว่ารุ่นหลาน (ข้อ ๑๐๗๙) เมื่อคำและไม่ใช่ส่วนของคำเรียกชื่อสมาสซึ่งอาศัยคำอื่น ๆ เป็นพหูพจน์ คือว่า แต่ไม่เป็นเช่นนั้นในสตรีลิงค์ เช่น ครคฺคา “ผู้สืบทอดผู้ชายของคารคะ” วตฺสย “ผู้สืบทอดเชื้อสายของวตสะผู้ชาย”

๑๐๘๓. ข้อว่า ชีวติ ตฺ วคฺเย ยฺวา | ๔ | ๑ | ๑๖๓ | แต่เมื่อผู้หนึ่งในสายของการสืบทอดเชื้อสายที่เริ่มด้วยพ้อยมีชีวิตอยู่ ให้ให้ผู้สืบทอดเชื้อสายของหลานหรือผู้สืบทอดเชื้อสายที่ต่ำกว่าที่เริ่มด้วยรุ่นที่สี่เรียกว่า ยฺวณ

๑๐๘๔. ข้อว่า โคตฺราทฺยฺนยสฺตฺริยํ | ๔ | ๑ | ๙๔ | เมื่อการสืบทอดเชื้อสายของการอธิบายซึ่งบ่งชี้โดย ยฺวณ (ข้อ ๑๐๘๓) ถูกพูดถึง ให้ปัจจัยประกอบหลังคำที่ลงท้ายด้วยปัจจัยที่แสดงให้เห็นผู้สืบทอดเชื้อสายในลำดับล่างอย่างน้อยในฐานะหลาน แต่ ในสตรีลิงค์ คำไม่ถูกเรียกว่า ยฺวณ

๑๐๘๕. ข้อว่า ยณฺญฺเญจ | ๔ | ๑ | ๑๐๑ | และให้ ผก มาหลังคำที่ลงท้ายด้วย ยณ และ อณ ซึ่งชี้ถึงผู้สืบทอดเชื้อสาย (เผ่าพันธุ์) อย่างน้อยที่สุดถึงลำดับต่ำคือหลาน

๑๐๘๖. ข้อว่า อายเนยฺนียะ ผมฺจจฺฉนฺนํ ปฺรตฺยยาทินํ | ๗ | ๑ | ๒ | ให้มี อายน ในวรรคของ ผเอย ในช่องของ ฐ อิง ในช่องของ อีย ในช่องของ ฉ และ อีย ในช่องของ ฆ ซึ่งเป็นคำเริ่มต้นของปัจจัยทั้งหลาย เช่น คารุคฺยายณ (ข้อ ๑๐๘๕) “ผู้สืบทอดเชื้อสาย(เผ่าพันธุ์) ไกลของคารคะ” ทากฺษายณ (เผ่าพันธุ์ไกลของทกษะ) (ทั้งนี้ทั้งคารคะและทกษะยังมีชีวิตอยู่หรือบางคนอยู่ในลำดับระหว่างเขาและเป็นผู้สืบทอดเชื้อสายที่มีชื่อเช่นนั้นยังมีชีวิตอยู่)

๑๐๘๗. ข้อว่า อด อธิ | ๔ | ๑ | ๙๕ | ให้ อธิ ซึ่งหมายถึงเผ่าพันธุ์ มาหลังคำที่ลงท้ายด้วยรัสสระคือ อ เช่น ทากษิ “เผ่าพันธุ์แห่งทักษะ)

๑๐๘๘. ข้อว่า พาทวาทิกยศจ | ๔ | ๑ | ๙๖ | และหลัง พาทุ เป็นต้น เช่น พาทหิ (เผ่าพันธุ์แห่งพาทุ) เอาฑุโลมิ (เผ่าพันธุ์แห่งอฑุโลมัน)

ข้อนี้จัดอยู่ในกลุ่มของคำซึ่งรู้โดยรูปแบบเท่านั้น

๑๐๘๙. ข้อว่า อนุชยานนตฺเรย วิทาทิกโย’ณ | ๔ | ๑ | ๑๐๔ | ให้ลง อด ปัจจัยหลัง วิท เป็นต้น ในความหมายถึงผู้สืบเชื้อสายต่อเนื่อง (หรือบุตร) หลังคำที่ไม่ใช่ชื่อของนักพรตผู้ศักดิ์สิทธิ์ แต่มีฉะนั้นในความหมายถึงเผ่าพันธุ์ที่ไม่ไกลว่าหลาน เช่น ไทท “เผ่าพันธุ์แห่งวิท” ซึ่งในทวิพจน์กลายเป็น ไทเทท และในพหูพจน์เป็น วิทาธะ (ข้อ ๑๐๘๒) จากนั้น เพาตร ไม่นำมาใช้กับคำนี้เพราะว่าต้นกำเนิดไม่ใช่สิ่งที่เรียกว่า โคตร เทาตร (ข้อ ๑๐๖๙) “บุตรของลูกสาว” ก็เป็นเช่นเดียวกัน เป็นต้น

๑๐๙๐. ข้อว่า ศิวาทิกโย’ณ | ๔ | ๑ | ๑๑๒ | ให้ อด ปัจจัย มาหลัง ศิว เป็นต้น ในความหมายว่า ลูกหลาน เช่น ไศว (เผ่าพันธุ์ (ลูกหลาน) ของพระศิวะ” คางคา “ลูกหลานของเทพคางคา”

๑๐๙๑. ข้อว่า ฤชยนธกฤษณิกฤษยศจ | ๔ | ๑ | ๑๑๔ | และ (อด ปัจจัยอาจมา) หลังชื่อของนักพรตผู้ศักดิ์สิทธิ์ และของบุคคลที่เป็นของเผ่าพันธุ์ อันธกะ วฤชณิ และ กฤษ ปัจจัยดังกล่าวมาหลังชื่อของนักพรตในตัวอย่าง วาสิชฺฐ (เผ่าพันธุ์ของวาสิชฺฐะ) และ ไทศวามิตร (เผ่าพันธุ์ของวิศวามิตร) หลังอันธกะ เช่น ศวาลก (เผ่าพันธุ์ของศวาลกะ) หลังวฤชณิส ใน วาสูเทว “บุตรของवासูเทพ” และหลัง กฤษ ใน นากุล “เผ่าพันธุ์ของนกุล” และ สาหเทว “เผ่าพันธุ์ของสหเทพ”

๑๐๙๒. ข้อว่า มาตฺรุตฺ สขยาสภทฺรปุรฺวายา | ๔ | ๑ | ๑๑๕ | ให้ อู เป็นตัวแทนที่ของ คำว่า มาตฤ (มารดา) ซึ่งนำหน้าโดยตัวเลขหรือโดย สม หรือ ภทฺร และให้ลง อด ปัจจัย เช่น ทุไวมาตฺร (ข้อ ๓๗) “ผู้มีมารดาและมารดาบุญธรรม” (หมายถึงพระคณศ) ซาณมาตฺร (ผู้มีมารดา ๖ คน) (หมายถึงการตีเกยะ ผู้ได้รับการเลี้ยงดูโดยกฤติกา ๖ คน) สางมาตฺร (ผู้มีมารดาตี) ภาทฺรมาตฺร (ผู้มีมารดาเจริญ)

๑๐๙๓. ข้อว่า สตรีภโย ฌก | ๔ | ๑ | ๑๒๐ | หลังคำที่ลงท้ายด้วยปัจจัยสตรีลิงค์ (ข้อ ๑๓๔๑) ให้มี ฤก ปัจจัย (ข้อ ๑๐๘๖) เช่น ไวนเตย (บุตรของวินตา) (หมายถึงครุฑ)

๑๐๙๔. และให้ กนิน เป็นตัวแทนที่ของ กนยา โดยคำว่า “และ” การเพิ่ม อด เข้ามาเป็นตัวบ่งความ เช่น กานิน “บุตรของหญิงโสด” เช่น วุยาส หรือ กรณ

๑๐๙๕. หลัง ราชน และ ศวศฺร ให้ลงปัจจัย ยต

๑๐๙๖. “หลัง ราชน เมื่อมันหมายถึงวรรณะกษัตริย์”

๑๐๙๗. ข้อว่า เย จาภาวกรมโณธะ | ๖ | ๔ | ๑๖๘ | และเมื่อตฺทิตฺปัจจัยซึ่งเรียงด้วย ย ตามมา ให้ อด ยังอยู่ในรูปที่ยังคงเดิม แต่ไม่เป็นเช่นนั้นเมื่อมีความหมายถึงการกระทำหรือภาวะ เช่น ราชนย “กษัตริย์ หรือ ผู้ชายที่อยู่ในวรรณะกษัตริย์” เพราะเหตุใดจึงกล่าวได้ว่า “เมื่อหมายถึงวรรณกษัตริย์เท่านั้น”

๑๐๙๘. ชื่อว่า อน | ๖ | ๔ | ๑๖๗ | ให้ลง อน ยังอยู่ในรูปเดิม เมื่อ มีปัจจัย อน ตามมา เช่น ราชน (บุตรของพระราช) จากนั้น จึงได้ ศวศุรย “บุตรของพ่อบุญธรรม”

๑๐๙๙. ชื่อว่า กษัตริย | ๔ | ๑ | ๑๓๘ | หลัง กษัตริ ให้ลง ฆ ปัจจัย เช่น กษัตริย “คนผู้มีวรรณะ กษัตริย์” นี่คือนามของต้นกำเนิดเท่านั้นเมื่อวรรณะถูกกล่าวถึง มิฉะนั้นคำต้นเดิมคือ กษัตริย “เผ่าพันธุ์ ของกษัตริย์”

๑๑๐๐. หลัง เรวตี เป็นต้น ให้มี ฐก

๑๑๐๑. ชื่อว่า ฐสเยกะ | ๗ | ๓ | ๕๐ | ให้ อีก เป็นตัวแทนที่ของ ฐ ซึ่งมาหลังฐานการผันคำ เช่น ไรว ตก (เผ่าพันธุ์ของ เรวตี)

๑๑๐๒. ชื่อว่า ชนบทศพทาท กษัตริยาท | ๔ | ๑ | ๑๖๘ | ให้มี อณ ซึ่งบ่งถึงลูกหลาน หลังคำซึ่ง แสดงคำ กษัตริย ในขณะที่มันบ่งถึงประเทศ เช่น ปาญจาล (เผ่าพันธุ์ของกษัตริย์ผู้มีชื่อเป็น ประเทศปัญจาละ)

๑๑๐๓. ในฐานะที่หมายถึงลูกหลาน เมื่อหมายถึงกษัตริย์ มาหลังชื่อของชนบทที่มีชื่อเดียวกันว่า กษัต ริย” เช่น ปาญจาละ (ราชาแห่งกษัตริย์ของแคว้นปัญจาละ)

๑๑๐๔. “ให้ อณ มาหลัง ปุรุ” เช่น เปารว “เผ่าพันธุ์ของปุรุ”

๑๑๐๕. “ให้ ทยณ มาหลัง ปาณตุ” เช่น ปาณตุย (เผ่าพันธุ์ของปาณตุ)

๑๑๐๖. ชื่อว่า กุรุณาทิกโย ญยะ | ๔ | ๑ | ๑๗๒ | ให้มี ญย หลัง กุรุ และชื่อทั้งหลายซึ่งเริ่มต้นด้วย น เช่น เการวย “เผ่าพันธุ์ของกุรุ” ไนษธย “เผ่าพันธุ์ของ ไนษธะ”

๑๑๐๗. ชื่อว่า เต ตทราชา | ๔ | ๑ | ๑๗๔ | ให้คำเหล่านี้คือ ปัจจัย อณ เป็นต้น เรียกว่า ตทราชา

๑๑๐๘. ชื่อว่า ตทราชสย พหุช เตโนวาสตริยาม | ๒ | ๔ | ๖๒ | จะมีการลบ ตทราช ปัจจัย เมื่อ หมายถึง มาก ในเพราะคำมันเอง พหุพจน์จึงถูกถือเอาแต่ไม่เป็นเช่นนั้นในสตรีลิงค์ เช่น ปาญจาล เป็น ปาญจาละ “พระราชาทรงหลายของปัญจาละ” หรือ เผ่าพันธุ์ของพวกเขาทั้งหลาย” ดังนี้ เป็นต้น

๑๑๐๙. ชื่อว่า กมโปชาลลุก | ๔ | ๑ | ๑๗๕ | หลังคำว่า กมโปช มีการลบที่ตัดทอนปัจจัย เช่น กมโปช (ราชาแห่งกัมโปช) กัมโปชา “พระราชาทรงสองแห่งกัมโปชะ”

๑๑๑๐. “มันควรกล่าวว่า “หลัง กัมโปช เป็นต้น” เช่น โจล (พระราชาทรงโจล) ศก “พระราชาทรงสไกเธีย” เกรว (พระราชาทรงเกรล) ยวน “พระราชาทรงกรีก”

เรื่องเกี่ยวกับต้นตระกูลเพียงเท่านี้

๑๑๑๑. ชื่อว่า เตน รกต รากาต | ๔ | ๒ | ๑ | ให้ อณ ปัจจัยมาหลังคำที่บ่งความถึงสี เพื่อชี้ เฉพาะสิ่งที่ทำให้เป็นสี เช่น กาษาย “ย้อมด้วยสีแดงทึบ” เช่น ผ้าห่ม

๑๑๑๒. ให้ อณ มา (หลังชื่อของดวงดาว) เพื่อบ่งชี้ถึงเวลาซึ่งเชื่อมกับกลุ่มดวงดาว

๑๑๑๓. “มันควรถูกกล่าวว่า “มีการลบ ษ เมื่อ อณ มาหลังชื่อของกลุ่มดวงดาวของ ติชย หรือ ปุชย” เช่น เปาษ (เป็นชื่อดาวชื่อว่า ปุชย” (คือเดือนธันวาคม ซึ่งเป็นเดือนที่พระจันทร์เต็มดวงในกลุ่มดาว)

๑๑๑๔. ชื่อว่า ลุพิวิเศษ | ๔ | ๒ | ๔ | มีการลบปัจจัยที่เชื่อมโดยคำภาษิตนำหน้า หากไม่มีการเน้น พิเศษถูกเข้าใจของบางส่วนของเวลาซึ่งประกอบด้วย ๒๔ ชั่วโมง เช่น อหุย ปุษยะ (วันนี้เป็นของกลุ่ม ดาวปุษยะ)

๑๑๑๕. ชื่อว่า ทฤษฏี สาม | ๔ | ๒ | ๗ | ให้ อด มาหลังคำที่ลงท้ายด้วยตฤติยาริภักติในความหมาย ถูกเห็น คือสิ่งที่ถูกเห็นโดยคนผู้มีชื่ออยู่ในตฤติยาริภักติ ซึ่งเป็น สามเวท เช่น วาสิษฐ์ สาม “สามะผู้ถูก พบโดยวาสิษฐ์”

๑๑๑๖. ชื่อว่า วามเทวาทหุยทหุยา | ๔ | ๒ | ๙ | ให้ ทหุต และ ทหุ มาหลังชื่อ วามเทว เช่น วาม เทว (ข้อ ๒๖๐) “(ส่วนของ) สามะผู้ถูกพบโดยวามเทวะ”

๑๑๑๗. ชื่อว่า ปริวุธโต รณะ | ๔ | ๒ | ๑๐ | อด ปัจจัยมาหลังคำในตฤติยาริภักติในความหมายว่า แวดล้อม คือ สิ่งที่แวดล้อมเป็นรณมา เช่น วสตร “แวดล้อมด้วยผ้า” ตัวอย่างเช่น รณมา

๑๑๑๘. ชื่อว่า ตตโรทรฤตมมตรภยะ | ๔ | ๒ | ๑๔ | อด ปัจจัยมาหลังคำที่บ่งถึงเครื่องถ้วย เพื่อระบุ ถึงสถานที่อยู่ เช่น ศาราว “ซึ่งวางไว้บนจานตั้ง” อย่างเช่น ข้าวสุก

๑๑๑๙. ชื่อว่า สัสฤกต์ ภุษา | ๔ | ๒ | ๑๖ | ให้ อด มาหลังคำที่ลงท้ายด้วยสप्तมิวิภักติเพื่อบ่งถึง สิ่งที่เตรียมในที่นี้ ถ้าสิ่งนั้นซึ่งถูกเตรียมให้เป็นอาหารเป็นเม็ดเล็ก ๆ เช่น ภุษาต “เตรียมในกระทะลอย” (เช่นข้าวบาร์เลย์)

๑๑๒๐. ชื่อว่า สา’สย เทวตา | ๔ | ๒ | ๒๔ | ปัจจัยที่มาหลังชื่อของเทวตา เมื่อบางสิ่งถูกกล่าวถึง ของเขา เช่น โอนุท “เป็นของอินทเทพ” เช่น เนยใส ปาศุปต “เป็นของพระศิวะ” วารหสฺปต “เป็นของพฤษสปี”

๑๑๒๑. ชื่อว่า ศุกราทุฆน | ๔ | ๒ | ๒๖ | หลังชื่อว่า ศุกร ให้มีปัจจัย ฆน เช่น ศุกรีย (ข้อ ๑๑๒๐ และ ๑๐๘๖) “ซึ่งเป็นของพระศุกร์”

๑๑๒๒. ชื่อว่า โสมาฏญญณ | ๔ | ๒ | ๓๐ | หลังชื่อของ โสม มีปัจจัย ญญณ เช่น เสามย (ข้อ ๑๐๖๙) “ซึ่งเป็นของพระจันทร์”

๑๑๒๓. ชื่อว่า วายวุตฺตฺปิตรุสโย ยต | ๔ | ๒ | ๓๑ | หลัง วายุ ฤตฺ ปิตฤ และ อุชฺส มีปัจจัย ยต เช่น วายว “เป็นของเทพเจ้าแห่งลม” ฤตว “เป็นของฤตुकาล”

๑๑๒๔. ชื่อว่า ริง ฤตะ | ๗ | ๔ | ๒๗ | ตัวแทนที่ของรัสสะสะคือ ฤ จะเป็น ฤณ เมื่อปัจจัยซึ่งเริ่ม ด้วย ย และ ไม่เป็น กฤต (ข้อ ๓๒๙) หรือ สารวธาตฺก (ข้อ ๔๑๘) ตามมา หรือ ถ้า จฺวิ (ข้อ ๑๓๓๒) ตามมา เช่น ปิตฺรย (ข้อ ๑๑๒๓) “เป็นของต้นตระกูล อุชฺสย “เป็นของอุษา”

๑๑๒๕. ชื่อว่า ปิตฤยมาตุลมาตามหิปิตามหะ | ๔ | ๒ | ๓๖ | คำว่า ปิตฤย “พี่ชายของพ่อ” มาตุล “น้องชายของแม่” มาตามห “พ่อของแม่” และ ปิตามห “พ่อของพ่อ” ถูกสร้างรูปอย่างอย่างไม่ปกติ

๑๑๒๖. ชื่อว่า ตสฺย สมุหะ | ๔ | ๒ | ๓๗ | ปัจจัยถูกเพิ่มเข้ากับคำ เมื่อความหมายคือการรวบรวม (หมู่) เช่น กาก (หมู่แห่งกา)

๑๑๒๗. ข้อว่า ภิกษุชาติภโย’ณ | ๔ | ๒ | ๓๘ | ๐ณ ปัจจัย มาหลัง ภิกษุ “ขอ” เป็นต้น เช่น โภกษ (ข้อ ๑๑๒๖) “สิ่งที่ถูกรวบรวมในรูปของการขอ” คารภิน “หมู่ของหญิงมีครรภ์” ในตัวอย่างนี้คำ (คร ภิน “หญิงมีครรภ์”) ซึ่งไม่การลดรูปของ पुल्लिङ्ग โดยกฎเสริม ว่า “รูป पुल्लिङ्ग ของ ภา (ข้อ ๑๘๕) ถูก แทนที่เมื่อตัดทิตปัจจัยตามมาโดยปราศจาก ฒ ซึ่งบ่งความ”

๑๑๒๘. ข้อว่า อินณยนปตเย | ๖ | ๔ | ๑๖๔ | เมื่อ ๐ณ ปัจจัยตามมา ไม่ใช่ในความหมายของ ลูกหลาน การทำศัพท์ อิน จะยังคงอยู่อยู่ในรูปเดิม ดังนั้นจึงไม่มีการลบสระที่สุดและคำที่ตามมาตาม ข้อ ๙๗๙ จากนั้น จึงได้รูปจาก ยุวตี (หญิงสาว) เยาวต “หมู่แห่งหญิงสาว”

๑๑๒๙. ข้อว่า คุรามชนพนรุภยสตุล | ๔ | ๒ | ๔๓ | ตล ปัจจัยมาหลัง คุราม ชน และ พนรุ คำที่ลงท้ายด้วย ตล เป็นสตรีลิงค์ ดังนั้นจึงเป็น คุรามตา (หมู่แห่งบ้านทั้งหลาย) ชนตา (หมู่ของบุคคล) พนรุ ตา “หมู่ของญาติ”

๑๑๓๐. “มันควรกล่าวเน้นว่า (การลงปัจจัยคือ ตล นี้) เกิดขึ้นหลัง คช และ สหาย” เช่น คชตา “หมู่ (ประชุม) ของช้าง” สหายตา “หมู่ของเพื่อน”

๑๑๓๑. “ข ปัจจัยมาหลัง อหน (วัน) ในความหมายของการบูชาญ” เช่น อหีน (ข้อ ๑๐๘๖) “การบูชาญเฉพาะ”

๑๑๓๒. หลังสิ่งทั้งหลายโดยปราศจากวิญญาน และ หสฺติ (ช้าง) และ เรนุ (แม่โคนม) มีปัจจัย ฤ

๑๑๓๓. ข้อว่า อีสฺสุกฺกานตาทู กะ | ๗ | ๓ | ๕๑ | ให้ ฤ เป็นตัวแทนที่ของ ฐ หลังคำที่ลงท้ายด้วย อีสฺ หรือ อุสฺ หรือ อุกฺ หรือ ตฺ เช่น สากตุก (ข้อ ๑๑๓๒) “ปริมาณของแป้งทำอาหาร” หาสฺติก “หมู่แห่งช้างทั้งหลาย” ไธนุก “ประชุมของแม่โคนม”

๑๑๓๔. ในความหมายของผู้ได้ศึกษาเรื่องนั้น หรือ ผู้เข้าใจสิ่งนั้น

๑๑๓๕. ข้อว่า น ยวากฺยํ ปทานตาทฺยํ ปุรวา ตฺ ตาทฺยาไมจ | ๗ | ๓ | ๓ | ไม่มีการทำวฤทธิ ในช่องของคำที่อยู่หลังอักษร ย และ ว ซึ่งอยู่หลังสุดของบททั้งหลาย แต่มี ก่อนสอง ตามลำดับ ตัวเชื่อมสองอย่างคือ ไอ และ เอา เช่น ไวยากรณ “คนผู้ได้ศึกษา หรือ ผู้รู้ไวยากรณ์” ในขณะที่ ย ของ วฺยากรณ (ไวยากรณ์) อยู่ที่หลังสุดของบท เพราะเหตุนี้ อุปสรรคคือ วิ คือหนึ่งของอัพยศัพท์ (ข้อ ๓๙๙)

๑๑๓๖. ข้อว่า คุรมาทภโย วุน | ๔ | ๒ | ๖๑ | หลัง คุรม เป็นต้น ให้มีปัจจัย วุน (ในความหมายว่า “ผู้รู้สิ่งต่าง”) เช่น คุรมก (ข้อ ๘๓๖) “คนผู้รู้คำสั่ง” ปทก “คนผู้รู้คาถา (พระเวท)” ศิกษก “คนผู้รู้สิ่งหนึ่งของเวทาค ๖” มีมางสก “คนผู้รู้ปรัชญามีมางสา”

๑๑๓๗. ข้อว่า ตทสมินนสฺตีติ เทเศ ตนนามินน | ๔ | ๒ | ๖๗ | (ปัจจัยถูกวางหลังคำซึ่งแสดงของสิ่งใดก็ตาม) ในความหมายของ สิ่งนั้นอยู่ในสิ่งนี้ คือ สถานที่ที่ถือเอาชื่อของสิ่งนั้นเอง เช่น เอาทุมพร “ประเทศในสิ่งมีต้นมะเดื่อที่รวมเป็นกลุ่ม”

๑๑๓๘. ข้อว่า เตน นีรวฤตฺตม | ๔ | ๒ | ๖๘ | ในความหมายของคำที่เป็นสมบุรณ์โดยเขา เช่น เกาศามพี “เมื่อที่เต็มด้วยกุสมพะ”

๑๑๓๙. ชื่อว่า ตสย นิवासะ | ๔ | ๒ | ๖๙ | เมื่อความหมายคือสถานที่อยู่ของเขา เช่น ไศว “ที่อยู่ของพระคิวัระ”

๑๑๔๐. ชื่อว่า อหุรภวศจ | ๔ | ๒ | ๗๐ | และเมื่อความหมายคือสิ่งไม่ไกลออกจากรั้ว เช่น ไวทิส “อะไรไม่ไกลจากเมืองวิทิส”

๑๑๔๑. ชื่อว่า ชนปเท ลุป | ๑ | ๒ | ๕๑ | เมื่อชนบทเป็นสิ่งถูกแสดงออกมา มีการลบ(ลุป) ของปัจจัย “ลักษณะสำคัญอย่างสัตว์สี่เท้า”

๑๑๔๒. ชื่อว่า ลุปี ยุกตวหยกติวจเน | ๑ | ๒ | ๕๑ | เมื่อมีการลบโดย ลุป (ข้อ ๑๑๔๑) เพศและตัวเลขยังคงเป็นศัพท์เดิม เช่น ปญจาละ “ชนบทซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของปัญจาละ” กุระวะ “ประเทศเป็นที่อยู่ของอังคะ” วงคะ “ประเทศเป็นที่อยู่ของวังคะ” กลิงคะ “ประเทศเป็นที่อยู่ของชาวกลิงคะ”

๑๑๔๓. ชื่อว่า วรณาภิภยศจ | ๔ | ๒ | ๘๒ | และหลังคำว่า วรณา เป็นต้น จุดเริ่มต้นของกฎนี้คือเพื่อเป้าหมายของคำที่ไม่ใช่ประเทศ เช่น วรณะ “เมืองไม่ไกลจากประเทศของวรณา”

๑๑๔๔. ทมตูป ปัจจัยมาหลังคำว่า กุมท (ดอกบัว) นท (ไม้้อ) และ เวตส (หวาย)

๑๑๔๕. ชื่อว่า ภกยะ | ๗ | ๒ | ๑๐ | ให้มี ฎ ในช่องของ ม ของปัจจัย มตฺ (ข้อ ๑๑๔๔) หลังคำที่ลงท้ายใน ฉย เช่น กุมทตฺ “เคลื่อนกล่นด้วยดอกบัว” นทตฺ “เคลื่อนกล่นด้วยไม้้อ”

๑๑๔๖. ชื่อว่า มาหุปธายาศจ มโตวา’ยวาทิกยะ | ๗ | ๒ | ๙ | ให้มี ฎ ในช่องของ ม ของ มตฺ ปัจจัยที่มาหลังคำที่สุดของสิ่งที่ ม หรือ อ หรือ อา หรืออักษรที่อยู่ถัดจากพยางค์สุดท้ายของ ม หรือ อ หรือ อา แต่ไม่เป็นเช่นนั้นถ้าหากมาหลังคำว่า ยว (ข้าวบาร์เลย์) เป็นต้น เช่น เวตสวตฺ (เคลื่อนกล่นด้วยหวายทั้งหลาย)

๑๑๔๗. หลังคำว่า นท (ไม้้อ) และ ศาท (หญ้าอ่อน) มีการลงปัจจัย ทวลจ เช่น นทวล (เคลื่อนกล่นด้วยไม้้อ)

๑๑๔๘. หลังคำว่า ศิขา (ยอด จุดบนสุด) มีปัจจัย วลจ เช่น ศิขาวล “ยอด (ของนกยูง)

ปัจจัยที่มีนัยสำคัญประกอบด้วยสี่ส่วนเพียงเท่านี้

๑๑๔๙. ชื่อว่า เศเช | ๔ | ๒ | ๙๒ | ให้ความหมายที่เป็นอื่นมากกว่าคำที่บ่งถึง “ผู้สืบสายโลหิต” เป็นคำที่กล่าวถึงเป็นตัวแรกและ “ที่เป็นนัยสำคัญซึ่งเป็นสี่ส่วน” อยู่ท้ายเรียกว่า “ผู้ยังคงเหลือ” และในคำที่หมายถึงผู้ยังเหลือของความหมาย ให้มีปัจจัย อณ เป็นต้น เช่น จากษุช “มองเห็นได้” คือ สี่ ซึ่งถูกเข้าใจได้โดยการเห็น ศรวณ “สามารถได้ยิน” เช่นเสียง เอาบนิชท (ข้อความในคัมภีร์) กล่าวคือ วิญญาณ ทารุชท (ลับหิน) คือ แป้งของข้าวโพดทอด จาตุร (ชี้ด้วยบุรุษสี่คน) คือ เกวียน จาตุรทศ (ผู้ถูกเห็นในวันที่ ๑๔ ของเดือน) กล่าวคือ ฝี่ ภูต อิทธิพลที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของการแสดงว่า “ในผู้ยังดำรงอยู่” ขยายจากภษิตนี้ไปสู่ข้างหน้า(เช่นที่ระบุไว้ในข้อ ๑๑๔๕)

๑๑๕๐. ชื่อว่า ราชภูราวารปาราทมเขา | ๔ | ๒ | ๙๓ | หลังคำว่า ราชภูร (ประเทศ) และ อวารปาร (ฝั่งทั้งสอง) มีปัจจัยคือ ข และ ข ตามลำดับ เช่น ราชภูฤย “กำเนิด เป็นต้น ในประเทศ”

๑๑๕๑. “มีควรเน้นว่า ปัจจัยอาจมาหลังคำว่า อวารปร และเมื่อถูกถือเอาแยกเป็นขึ้นส่วนทั้งหลาย และเมื่อถูกทำให้ผกผัน” เช่น อวาริณ “เป็นของฝั่งน้ำของแม่น้ำ” ปาริณ “เป็นของฝั่งอื่น” ปาราวาริณ “เป็นของฝั่งอื่นและฝั่งนี้”

ตอนนี้จะมีคำที่สร้างจากคำอื่นดังที่กล่าวไว้แล้วซึ่งลงท้ายด้วยปัจจัยทั้งหลายซึ่งมี ข เป็นตัวแรกและตัวสุดท้ายคือ ภูย และ ภูยูล (ข้อ ๑๑๗๑) ซึ่งนับสำคัญทางศัพท์เดิมและความหลากหลายด้านความหมายของคำเช่น “สิ่งถูกสร้างโดยตัวมัน” เป็นต้น จะถูกกล่าวอีก และการแจกวิภक्तिในการเชื่อมกับข้อความเป็นสิ่งเหมาะสม

๑๑๕๒. ชื่อว่า คุรามาทยขณูา | ๔ | ๒ | ๙๔ | หลังคำว่า คุราม (หมู่บ้าน) ให้มีปัจจัย ย หรือ ขล เช่น คุราม หรือ คุรามิณ (คนชนบท)

๑๑๕๓. ชื่อว่า นทยาภิโย ตมก | ๔ | ๒ | ๙๗ | หลังคำว่า นที “แม่น้ำ” เป็นต้น ให้มีปัจจัย ธก เช่น มาเทย (ข้อ ๑๐๘๖) “พีชหรือสัตว์น้ำ” มาเทย (ทางทิศตะวันออก) วารานเสย “เป็นของพารานสี”

๑๑๕๔. ชื่อว่า ทกชิณาปศจาทปุรสตยก | ๔ | ๒ | ๙๗ | หลังคำว่า ทกชิณา, ปศจาท, และ ปุรส ให้มีปัจจัย ตยก เช่น ทากชิณาตย “ถูกผลิตในทางทิศใต้” ปาศจาทย “ถูกผลิตในทางทิศตะวันตก” เปารสตย “ถูกผลิตในทางทิศตะวันออก”

๑๑๕๕. ชื่อว่า ยุปราคปาคุทกปรตีโจ ยต | ๔ | ๒ | ๑๐๑ | หลัง ทยุ “ท้องฟ้า” ปราช, อปจ, อุทจ, และ ปรตีจ ให้มีปัจจัย ยต เช่น ทิวย “เกี่ยวกับสวรรค์หรือสิ่งทิพย์” ปราชย “ทางตะวันออก” อปจย “ทางใต้” อุทีจย (ข้อ ๓๖๖) “ทางทิศเหนือ” ปรตีจย “ทางตะวันตก”

๑๑๕๖. ชื่อว่า อวยยาด ตยป | ๔ | ๒ | ๑๐๔ | ให้มีปัจจัย ตยป หลังอภัยศัพท์ อย่างไรก็ตามเฉพาะหลัง อมา “ด้วยกัน” อิห “ที่นี่” กว “ที่ไหน” และ (คำที่ลงท้ายด้วย) ตสิ และ ตร เช่น อมาตย “อำมาตย์” อิहतย “สร้างขึ้นแล้วในที่นี้” กวตย “ถูกสร้างในที่ไหน” “ตตสตย “สิ่งสร้างจากที่นั่น” ตตรตย “เกิดขึ้นในที่นั้น”

๑๑๕๗. “ให้ ตยป มาหลังอภัยศัพท์ นิ ในความหมายว่า อย่างต่อเนื่อง เช่น นิตย “เนื่องนิตย์”

๑๑๕๘. ชื่อว่า วฤทธิรยสยาจามาติสททวฤทธิม | ๑ | ๑ | ๗๓ | ให้คำทั้งหมดในสระทั้งหลายของสิ่งที่ขึ้นต้นด้วย วฤทธิ เรียกว่า วฤทธิ

๑๑๕๙. ชื่อว่า ตยาทาทีนิ จ | ๑ | ๑ | ๗๔ | และให้ ตยท เป็นต้น (ข้อ ๑๗๐) เรียกว่า วฤทธิ (ข้อ ๑๑๕๘)

๑๑๖๐. ชื่อว่า วฤทธิธาจนะ | ๔ | ๒ | ๑๑๔ | หลังคำที่เรียกว่า วฤทธิ (ข้อ ๑๑๕๘ และ ๑๑๕๙) ให้มีปัจจัย ฉ เช่น ศาสถิ (เป็นของห้องโถง) ตทีย (เป็นของสิ่งนั้น)

๑๑๖๑. “วฤทุธ คือชื่อสามัญทั่วไป (Proper name) เช่น เทวทตติย (ข้อ ๑๑๖๐) หรือ ไทวทตต (เป็นของเทวทตตะ)

๑๑๖๒. ข้อว่า คหาทิกยศจ | ๔ | ๒ | ๑๓๘ | และหลังคำว่า คห เป็นต้น เช่น คหีย (เป็นของถ้ำ)

๑๑๖๓. ข้อว่า ยุชมทสมโทรนยตรสย้า ขณ จ | ๔ | ๓ | ๑ | และหลัง ยุชมท และ อสมท (ข้อ ๑๓๐) ให้ลงปัจจัย ขณ โดยคำว่า “และ” หมายความว่า ปัจจัยอาจเป็น ฉ (ข้อ ๑๑๖๐) และโดยทางเลือก ปัจจัยจะเป็น อน เช่น ยุชมทีย “สิ่งที่เป็นของท่านสอง หรือ ทั้งหมดของท่าน” อสมทีย “สิ่งที่เป็นของเราทั้งหลาย”

๑๑๖๔. ข้อว่า ตสมินนณิ จ ยุชมากาสมาเกา | ๔ | ๓ | ๒ | เมื่อปัจจัยนี้คือ ขณ (ข้อ ๑๑๖๓) ถูกเพิ่มเข้ามา และเมื่อ อณ ถูกเพิ่มเข้ามา จากนั้น ยุชมาก และ อสมมาก คือตัวแทนที่ของ ยุชมท และ อสมท เช่น เยาษมากิน “เป็นของท่าน” อาสมากิน “เป็นของเราทั้งหลาย” เยาษมาก และ อาสมาก

๑๑๖๕. ข้อว่า ตวคมกกาเวกวจเน | ๔ | ๓ | ๓ | ในช่องของ ยุชมท และ อสมท ซึ่งแสดงอรรถเดียว จึงมี ตวก และ มก เมื่อ ขณ ปัจจัยตามมา เช่น ตวกิน หรือ ตวก “เป็นของท่าน” มามกิน หรือ มามก “เป็นของข้าพเจ้า” แต่เมื่อปัจจัย ฉ (กฎข้อนี้ก็จะถูกนำมาใช้)

๑๑๖๖. ข้อว่า ปตยโยตตรปทโยศจ | ๗ | ๒ | ๙๘ | และเมื่อปัจจัยตามมา หรือ คำในการประกอบคำ ตว และ ม วางไว้ในช่องทั้งสอง (คือ ยุชมท และ อสมท) เมื่อบ่งถึงอรรถเดียว เช่น ตวทีย (เป็นของท่าน) มาทีย (เป็นของข้าพเจ้า) ตวตบุตร (บุตรของท่าน) มตบุตร (บุตรของข้าพเจ้า)

๑๑๖๗. ข้อว่า มธยานมะ | ๔ | ๓ | ๘ | หลังคำว่า มธย (กลาง) มีปัจจัย ม เช่น มธยม “กลางที่สุด”

๑๑๖๘. หลังคำที่แสดงเวลา ให้มีปัจจัย ฐณ เช่น กาลิก (ข้อ ๑๑๐๑) “ชั่วระยะเวลา” มาสิก “ประจำเดือน” สางวตสริก “ประจำปี”

๑๑๖๙. “มีการลบของสระท้ายและคำที่ตามมาเป็นอักษยะ ในกรณี คำเหล่านี้ได้ชื่อว่า ภา (ข้อ ๑๘๕) เช่น สายงปราติก “ยามเย็นและตอนเช้า” เปานหปุนิก “เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก”

๑๑๗๐. ข้อว่า ปราวฤษ ญณฺยะ | ๔ | ๓ | ๑๗ | หลังคำว่า ปราวฤษ “ฤดูฝน” ให้มีปัจจัย เอณฺย เช่น ปราวฤษเณย “สิ่งที่เป็นของฤดูฝน”

๑๑๗๑. ข้อว่า สายจิริปฺราหฺณปฺรเค’วยเยภยษญฺญุญฺญเลาตุฏฺจ | ๔ | ๓ | ๒๓ | หลังคำทั้ง ๔ มี สาย เป็นต้น คือ หลัง สายม (ในเวลาเย็น) จิรม (เป็นเวลายาวนาน) ปฺราหฺเน (ในตอนสาย) ปฺรเค (ตอนรุ่งอรุณ) และหลังอักษยศัพท์ ซึ่งแสดงเวลา ให้มีปัจจัย ญฺย และ ญฺยล และ การเพิ่ม ตฺฏ ปัจจัย เช่น สายงตน “สิ่งที่มีในตอนเย็น” จิรงตน (ยาวนาน) หรือ “ยี่ดยาวนาน” ในกรณีของ ปฺราหฺเน และ ปฺรเค การสร้างศัพท์ด้วย เอ เป็นคำที่ต่างจากปกติ จึงเป็น ปฺราหฺเนตน “สิ่งที่มีในตอนสาย” และ ปฺรเคตน “สิ่งที่มีตอนเช้าตรู่” โทษาคตน “เป็นของราตรี”

๑๑๗๒. ข้อว่า ตตร ชาตะ | ๔ | ๓ | ๒๕ | ให้ลงปัจจัย อน เป็นต้น และ ฆ เป็นต้นในความหมายสร้างขึ้นภายในนั้น หลังคำที่อยู่ในสัทมวีรภักติเป็นความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ เช่น สฺราฆน “เกิดขึ้นในส

รุษนะ” เอาตส “เกิดในอุตสะ” ราชฤถย “เกิดในประเทศ” อวารปารีน (ข้อ ๑๑๕๐) “เกิดที่ฝั่งนี้หรือฝั่งตรงกันข้าม” เป็นต้น

๑๑๗๓. ข้อว่า ปราวฤชษรูป | ๔ | ๓ | ๒๖ | หลัง ปราวฤช “ฤตุฝน” ให้ลงปัจจัย รูป (เมื่อใช้ในความหมายว่า สร้างใน) ข้อนี้ตัดสิทธิ์ เณย (ข้อ ๑๑๗๐) เช่น ปราวฤชิก (ข้อ ๑๑๐๑) (สร้างขึ้นในฤตุฝน)

๑๑๗๔. ข้อว่า ปราวฤชษ | ๔ | ๓ | ๓๙ | (ปัจจัย อณ เป็นต้นอาจมา) เมื่อมีความหมายว่า มากมาย แต่เฉพาะหลังคำที่บ่งถึง “ที่ไหน” เช่น สเรฆน “อะไรเป็นสิ่งมาก คือ อะไรคือสิ่งอุดมสมบูรณ์ในสรุฆนะ”

๑๑๗๕. ข้อว่า สรุฎเต | ๔ | ๓ | ๔๑ | (ปัจจัย อณ เป็นต้น อาจมา) เมื่อมีความหมายทำให้เหมาะ (กลมกลืน) เช่น สเรฆน “อะไรเป็นสิ่งเหมาะสมกับประเทศของสรุฆนะ”

๑๑๗๖. ข้อว่า โภศาฑฒช | ๔ | ๓ | ๔๒ | หลังคำว่า โภศ “รังไหมของตัวไหม” ให้ลงปัจจัย ธณ เช่น เกาเศย “ทำให้เป็นไหม” คือ เสื่อผ้า

๑๑๗๗. ข้อว่า ตตร ภาวะ | ๔ | ๓ | ๕๓ | (ปัจจัยคือ อณ เป็นต้น อาจมา) เมื่อหมายถึงผู้พักอยู่ที่นั่น เช่น สเรฆน (ผู้อยู่ในสรุฆนะ) เอาตส (ผู้อยู่ในเมืองอุตสะ) ราชฤถย (ผู้อยู่ในราชอาณาจักร)

๑๑๗๘. ข้อว่า ทิศาทิภโย ยต | ๔ | ๓ | ๕๔ | หลังคำว่า ทิศ เป็นต้น ให้ลงปัจจัย ยต เช่น ทิศย “นอนอยู่ในพื้นที่เฉพาะหรือที่อยู่” วรรคย “สิ่งที่มีอยู่ของวรรค”

๑๑๗๙. ข้อว่า ศรีราววยววจ | ๔ | ๓ | ๕๕ | และหลังคำที่บ่งถึงส่วนของร่างกาย (ให้ลงปัจจัย ยต) เช่น ทนตย “ฟัน” กณฐย “ลำคอ”

หลังคำว่า อชยาตมน (ผู้ควบคุมวิญญูณ) เป็นต้น ควรเป็น ฐณ ปัจจัย เช่น อชยาตมิก “ความสัมพันธ์กับคนของผู้ควบคุมวิญญูณ”

๑๑๘๐. ข้อว่า อนุศติกาทีนํ จ | ๗ | ๓ | ๒๐ | และ หลังคำว่า อนุศติก (ประมาณ ๑๐๐) เป็นต้น เมื่อปัจจัยที่มี ญ หรือ ณ หรือ ก ตามมา ให้ทำวฤทธิเป็นตัวแทนที่ของสระในศัพท์ทั้งสองของคำผสม (ศัพท์) เช่น อาธิไทวิก (ซึ่งขึ้นอยู่กับเทพผู้เป็นประธาน) โอหเลากิก (สัมพันธ์กับโลกนี้) นี้เป็นการจัดกลุ่มของคำทั้งหลาย(ซึ่งคุณสมบัติของคำอยู่ในในรูปของคำ)

๑๑๘๑. ข้อว่า ชิวามูลางคฺเสษณะ | ๔ | ๓ | ๖๒ | หลังคำว่า ชิวามูล และ องคฺลิต ให้ลงปัจจัย ฉ เช่น ชิวามูลีย (อยู่ที่โคนลิ้น) องคฺลิตย (อยู่ที่นิ้วมือ)

๑๑๘๒. ข้อว่า วรรคานตาจจ | ๔ | ๓ | ๖๓ | และหลังคำที่ลงท้ายด้วย วรรค (ให้ลงปัจจัย ฉ) เช่น กวรคฺย (เป็นของ ก วรรค)

๑๑๘๓. ข้อว่า ตต อาคตะ | ๔ | ๓ | ๗๔ | (ให้ลงปัจจัย อณ เป็นต้น) เมื่อหมายถึงสิ่งที่มาถึงแล้ว เช่น สเรฆน “สิ่งที่มาจากสรุฆนะ”

๑๑๘๔. ชื่อว่า ฐคายสถาเนภยะ | ๔ | ๓ | ๗๕ | หลังคำที่บ่งถึงแหล่งรายได้คือ ภาษี ให้ลงปัจจัย ฐิก เช่น เศลาทศาลิก (ข้อ ๑๑๐๑) “สิ่งที่ได้รับจากदानศุลกากร”

๑๑๘๕. ชื่อว่า วิทยาโยนิสัพนธะโย วุณ | ๔ | ๓ | ๗๗ | หลังคำที่สัมพันธ์กับการศึกษาเล่าเรียนและต้นกำเนิด ให้ลงปัจจัย วุณ เช่น เออาปราชยายก (ข้อ ๓๘๖) “ได้รับจากธัมมาจารย์” ไปตามหก (ได้รับจากปุ-ตา)

๑๑๘๖. ชื่อว่า เหตุมนุชเยภโย’นยตรสย้า รูปยะ | ๔ | ๓ | ๘๑ | หลังคำทั้งหลายที่บ่งถึงเหตุ และมนุษย์ จะมีการลงปัจจัย รูปยะ เป็นทางเลือก เช่น สมรูปยะ “สิ่งที่ดำเนินจากเหตุที่เหมือนกัน” ทางเลือกอื่น ๆ มีการลง ฉ ปัจจัยหลังคำนี้ เช่น สมีย (ข้อ ๑๐๘๖) ดังนั้น จึงเป็น เทวทตตรูปย หรือ ไทวทตต (สิ่งที่กำเนิดโดยเทวทัตตะ)

๑๑๘๗. ชื่อว่า มยฎ จ | ๔ | ๓ | ๘๒ | และ (ภายใต้สถานการณ์ในข้อ ๑๑๘๖) จะมีการลง มยต ปัจจัย เช่น สมมย “ประกอบด้วยสิ่งเดียวกัน” เทวทตตมย “ในรูปของเทวทัตตะ”

๑๑๘๘. ชื่อว่า ปรภวติ | ๔ | ๓ | ๘๓ | อณ ปัจจัย เป็นต้น อาจมาเมื่อหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นของคำ เช่น ไทวทติ “สิ่งที่เกิดขึ้นที่ทิวเขาหมะ” กล่าวคือ แม่น้ำคงคา

๑๑๘๙. ชื่อว่า ตทคจจติ ปถิตุตโยชะ | ๔ | ๓ | ๘๕ | (อณ ปัจจัย เป็นต้น อาจมา) เมื่อหมายถึงสิ่งที่ไปในนั้น ที่จัดเป็นถนน หรือ ผู้ส่งสาร เช่น สุเรอาชน (สิ่งที่ไปสู่สรุมนะ) คือ ถนนที่ไปสู่เมืองสรุมนะ หรือ ผู้ส่งสารไปสู่สรุมนะ

๑๑๙๐. ชื่อว่า อภินิษุภรามติ ทวารม | ๔ | ๓ | ๘๖ | (อณ ปัจจัย เป็นต้น อาจมา) เมื่อหมายถึงประตูที่ประสพอยู่ เช่น สุเรอาชน “สิ่งที่มองไปยังสรุมนะ” ในฐานะที่เป็นประตูของกานยกุพะชะทำ

๑๑๙๑. ชื่อว่า อธิกฤตย กฤเต ครนเถ | ๔ | ๓ | ๘๗ | เมื่อหมายถึงหนังสือที่ทำการยอมจำนนหรือการรับใช้ (ต่อประธานของประโยค) เช่น ศาริริกีย (ทางจิตวิทยา) ซึ่งหมายถึงหนังสือที่ทำโดยการอ้างถึงวิญญาณที่รวมเข้ากัน

๑๑๙๒. ชื่อว่า โส’สย นิवासะ | ๔ | ๓ | ๘๙ | (อณ ปัจจัย เป็นต้นอาจมา) เมื่อหมายถึงสิ่งที่ป็นสถานที่อยู่อาศัย เช่น สุเรอาชน (ชาวเมืองแห่งสรุมนะ)

๑๑๙๓. ชื่อว่า เตน บโรกตม | ๔ | ๓ | ๑๐๑ | (อณ ปัจจัย เป็นต้นอาจมา) เมื่อหมายถึงสิ่งที่ถูกประกาศหรือ แดง เช่น ปาณินีย “(ระบบไวยากรณ์) ที่ถูกประกาศโดยปาณินิ”

๑๑๙๔. ชื่อว่า ตสเยทม | ๔ | ๓ | ๑๒๐ | (อณ ปัจจัย เป็นต้นอาจมา) เมื่อหมายถึงสิ่งที่ป็นของเขา เช่น เออาปคว “สิ่งที่ป็นของอุปคุ”

ปัจจัยที่มีความหมายต่าง ๆ ซึ่งอ้างถึงข้อ ๑๑๘๙ เพียงเท่านั้น

๑๑๙๕. (อณ ปัจจัย เป็นต้น อาจมา) เมื่อมีการทำวิกร (การปรับปรุง หรือสร้างรูป) ของศัพท์นั้น

๑๑๙๖. “มีการลบสรรห้ายสุดด้วยคำที่ตามมาของคำว่า อศมฺน (หิน) เมื่อหมายถึงสิ่งที่มันสำเร็จด้วยสิ่งนั้น” เช่น อาศฺม (สำเร็จแล้วด้วยหิน) ภาศฺม (ทำแล้วด้วยเถาถ่าน) มารุตติก “ทำแล้วด้วยแผ่นดิน”

๑๑๙๗. ข้อว่า อวยเว จ ปรานโยชธิวฤกษะภยะ | ๔ | ๓ | ๑๓๕ | และ (อน ปัจจัยเป็นต้น อาจมา) หลังคำที่บ่งถึงสัตว์ และพืชที่ทานได้ และต้นไม้ เมื่อความหมายเป็นส่วน โดยคำว่า “และ” หมายถึงว่า ความหมายอาจเป็นผลิตผล เช่น มายูร (เป็นส่วนของนกยูง) หรือ “ทำจากนกยูง” เมารูว “แห่งซานเสเวียร่า เซลานีก้า คือ ก้านพืชหรือขี้เถ้า ไปปปล “แห่งต้นไทร”

๑๑๙๘. ข้อว่า มยทฺวตโยรภาชยามภกษาจฉาหนโยะ | ๔ | ๓ | ๑๔๓ | ในโลกียภาษา ให้ มยต ปัจจัยมาหลังคำที่อยู่ก่อนในคำที่มีความหมายสองคือ ผลิตผล และ ส่วน เมื่อไม่ใช่ทั้งอาหารหรือเสื้อผ้าที่ถูกพูดถึง เช่น อศมฺมย หรือ อาศฺม (ทำจากหิน) เพื่อเหตุใดจึงกล่าวว่า “เมื่อไม่ใช่อาหารหรือเสื้อผ้าที่กล่าวถึง” หลักฐานคือ เมาทค “สำเร็จแล้วด้วยถั่วแดง” เช่น ชูป และ การปาส (ทำจากฝ้าย) เช่น เสื้อผ้า

๑๑๙๙. ข้อว่า นิตยํ วฤทฺศราทิกยะ | ๔ | ๓ | ๑๔๔ | (มยต ปัจจัยซึ่งเป็นตัวเลือกในกรณีของคำที่กล่าวในข้อ ๑๑๙๘ เกิดขึ้น) หลังคำที่มีการทำวฤทธิพยางค์ที่หนึ่งและหลังคำว่า ศาร (ไม้้อ) เป็นต้นเสมอเช่น อามรมย “ซึ่งประกอบด้วยต้นมะม่วง”

๑๒๐๐. ข้อว่า โคศจ ปุรีเช | ๔ | ๓ | ๑๔๕ | และ (มี มยต ปัจจัย) หลังคำว่า โค (วัว) ในความหมายว่า มุลวัว เช่น โคมย (มูลวัว)

๑๒๐๑. ข้อว่า โคปยโสรัยต | ๔ | ๓ | ๑๖๐ | หลังคำว่า โค (วัว) และ ปยส (นม) ให้มีปัจจัย ยต เช่น ควย (ข้อ ๓๑) “เป็นส่วนหนึ่งของวัว” ปยสย “ทำด้วยนม”

ปัจจัยที่มีความหมายที่กล่าวในข้อ ๑๒๐๘ เพียงเท่านี้

๑๒๐๒. ข้อว่า ปราคฺวหเตชฺฐก | ๔ | ๔ | ๑ | (ในแต่ละภาษิต) จากข้อนี้ หนึ่งข้างหน้าข้อ ๑๒๑๘ ปัจจัยคือ ฐก อยู่ในกฎเกณฑ์

๑๒๐๓. ข้อว่า เตน ทิวติ ขนติ ชยติ ชิตม | ๔ | ๔ | ๒ | (ให้ลง ฐก ปัจจัย) เมื่อหมายถึงผู้เล่น, ขุด, ชน, หรือ ถูกเอาชนะ เป็นต้น เช่น อากุชิก (ข้อ ๑๑๐๑) “คนเล่นพนัน”

๑๒๐๔. ข้อว่า สัสกฤตํ | ๔ | ๔ | ๓ | (เมื่อใช้ในความหมายว่าประกอบด้วย) เช่น ทาธิก (ประกอบด้วยนมส้ม) มาริจิก (ทำด้วยพริกไทย)

๑๒๐๕. ข้อว่า ตรติ | ๔ | ๔ | ๕ | เมื่อมีความหมายถึงผู้ข้าม เช่น เอาชูปิก “ผู้ข้ามโดยแพ”

๑๒๐๖. ข้อว่า จรติ | ๔ | ๔ | ๘ | เมื่อใช้ในความหมายว่า ผู้ไป เช่น หาสติก (ผู้ท่องเที่ยวไปโดยช้าง) ทาธิก (ผู้เป็นมิตรกับนมส้ม)

๑๒๐๗. ข้อว่า สัสฤษเฏ | ๔ | ๔ | ๒๒ | เมื่อหมายถึงทำให้เลอะเทอะ เช่น ทาธิก (เลอะเทอะด้วยนมส้ม)

๑๒๐๘. ข้อว่า อุณฺทกฺวติ | ๔ | ๔ | ๓๒ | เมื่อกล่าวถึงคนผู้เก็บเกี่ยว เช่น พาทริก “ผู้เก็บพุทราทั้งหลาย”

๑๒๐๙. ข้อว่า รกฺษติ | ๔ | ๔ | ๓๓ | เมื่อเรากล่าวถึงเขาผู้ช่วยเหลือ เช่น สามาชิก “ผู้ช่วยเหลือที่ประชุม” ในฐานะเป็นผู้เข้าชม

๑๒๑๐. ข้อว่า ศพฺททฺรทฺรุํ กโรติ | ๔ | ๔ | ๓๔ | (เช่นเดียวกันมีปัจจัย ๓ ที่แนะไว้ในข้อ ๑๒๐๒) หลังคำว่า ศพฺท (เสียง) และ ทฺรทฺรุ (การร้องเสียงต่ำ) เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ทำเสียงหรือการร้องเสียงต่ำ เช่น ศพฺทิก “สิ่งที่ทำเสียง” ทฺรทฺรุริก “สิ่งที่ทำการร้องเสียงต่ำ”

๑๒๑๑. ข้อว่า ฌรมฺ จรติ | ๔ | ๔ | ๔๑ | (เช่นเดียวกันมีปัจจัย ๓ หลังคำว่า ฌรม (ธรรมหรือหน้าที่)) เมื่อกล่าวถึงผู้ปฏิบัติธรรม เช่น ฌรมิก (ผู้ประกอบด้วยธรรม)

๑๒๑๒. “ควรกล่าวเน้นว่า ปัจจัยมาหลังคำว่า อฌรม ด้วย” เช่น อฌรมิก (ผู้ประกอบด้วยธรรม)

๑๒๑๓. ข้อว่า ศิลปม | ๔ | ๔ | ๕๕ | (เช่นเดียวกับข้อ ๑๒๐๒) เมื่อกล่าวถึงคนผู้มีศิลปะถูกทำให้สัมพันธ์ไปยังสิ่งนั้น เช่น มารทฺงคิก (ผู้ตีกลอง) คือ ผู้ทำให้กลองเกิดเสียงขึ้น

๑๒๑๔. ข้อว่า ปฺรทฺรณม | ๔ | ๔ | ๕๗ | (เช่นเดียวกับข้อ ๑๒๐๒) เมื่อกล่าวถึงคนผู้มีอาวุธ เช่น อาสิก (นักดาบ) ฌานุชฺก (นักแม่นธนู)

๑๒๑๕. ข้อว่า ศीलม | ๔ | ๔ | ๖๑ | เมื่อกล่าวถึงคนที่มีปกติ (นิสัย) สัมพันธ์กับสิ่งนั้น เช่น อาปุปิก “คนผู้มีปกติ (นิสัย) ทานขนมเค้ก”

๑๒๑๖. ข้อว่า นิกฺเฆ วสติ | ๔ | ๔ | ๗๓ | เมื่อกล่าวถึงคนผู้อาศัยใกล้ เช่น ไนกฺฎิก “พำนักอยู่ใกล้” ยกตัวอย่างเช่น ขอทาน (ผู้ขอ)

กฎใน รุก ปัจจัยเพียงเท่านี้

๑๒๑๗. ข้อว่า ปฺรคฺคิตาทฺยต | ๔ | ๔ | ๗๕ | (ในแต่ละภาชิต) จากข้อนี้ข้างหน้าถึงข้อ ๑๒๒๖ ยต ปัจจัยครอบคลุมกฎ

๑๒๑๘. ข้อว่า ตทฺวทฺติ รกฺยคฺปฺรทฺสงคฺม | ๔ | ๔ | ๗๖ | (ให้มี ยต ปัจจัย) เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้น คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเป็น รถ แอก หรือ การหยุด เช่น รกฺย “ม้าลากรถ” ยุกฺย “ในแอก” ปฺรทฺสงคฺย “ถูกฝึกในเวลาหยุดพัก”

๑๒๑๙. ข้อว่า ฐฺรี ยทฺฒเกา | ๔ | ๔ | ๗๗ | หลังคำว่า ฐฺร (มีฐานะ) ให้มี ยต ปัจจัย หรือ รุก เช่น ฐฺรย หรือ ฌาเรย (ข้อ ๑๐๘๖) (หน้าอกของฐานะ)

๑๒๒๐. (ให้ ยต มา) หลังคำว่า เนา (เรือ) วยสฺ (อายุ) ฌรม (ธรรม) วิช (ยาพิษ) มฺูล (ราก) มฺูล (สิ่งที่ซื้อ) มา) สีตา (รอยไถ) และ ตฺลฺา (สมดุลง) เมื่อความหมายของศัพท์แจกเหล่านี้คือ “เป็นสิ่งที่ถูกข้าม” “เหมือน” “สามารถเข้าถึงได้” “นำไปสู่ความตาย” “เป็นสิ่งที่ถูกงอลง” “เท่ากับ” “ตรวจได้” และ “วัดได้เท่ากับ” เช่น นาวฺย “สิ่งที่สามารถข้ามพ้นด้วยเรือ คือ น้ำ” วยสฺย “คนที่มีอายุเช่นเดียวกัน”

ธรรม “สามารถบรรลุได้ด้วยคุณธรรม” วิษย “ถูกนำไปสู่ความตายด้วยยาพิษ” มุลย “ทำให้งอลงจากราก” มุลย “ราคาที่เท่ากับสิ่งที่ซื้อ” สัตย “วัดได้เท่าร่อนดิน” ตลย “ถูกแบ่งให้สมดุลงค์เพื่อให้เท่ากัน” ๑๒๒๑. ชื่อว่า ตตร สาธะ | ๔ | ๔ | ๘๘ | (ให้ลง ยต ปัจจย) เมื่อหมายถึงผู้เลิศในการเอาใจใส่ยังเรื่องนั้น เช่น สามนย “เชี่ยวชาญในสามเวท” กรมณย “เหมาะสมกับการกระทำใด ๆ” สรณย “ดีสำหรับที่พึงพิง”

๑๒๒๒. ชื่อว่า สภายา ยะ | ๔ | ๔ | ๑๐๕ | หลังคำว่า สภา “ที่ประชุม” ให้ลง ยต ปัจจย เช่น สภย (ผู้ร่วมประชุม)

การประยุกต์ใช้ ยต ปัจจย เพียงเท่านี้

๑๒๒๓. ชื่อว่า รากกริตาจนะ | ๕ | ๑ | ๑ | (ในแต่ละภาซิต) จากข้อหนึ่งนี้ ไปสู่ข้อ ๑๒๓๑ ฉ ปัจจยให้ทำตามกฎ

๑๒๒๔. ชื่อว่า อุกวาทิกโย ยต | ๕ | ๑ | ๒ | หลังคำที่ลงท้ายด้วย อุ หรือ อู และหลังคำว่า โค เป็นต้น ให้ลง ยต ปัจจยนี้ตัดสิทธิ ฉ (ข้อ ๑๒๒๓) เช่น ศงกวย (ข้อ ๑๐๗๘) “เหมาะสำหรับ” ได้แก่ ไม้ ควย “เหมาะสมกับโคทั้งหลาย”

๑๒๒๕. “และ นภ ซึ่งแทนที่ นาภ “สะตือของล้อ” เช่น นภย “เหมาะสำหรับดุมของล้อ” คือ ล้อเกวียน หรือ จาระบีสำหรับหยอดน้ำมัน

๑๒๒๖. ชื่อว่า ตสไม หิตม | ๕ | ๑ | ๕ | (ให้ลง ฉ ปัจจย) เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับสิ่งนั้น เช่น วตสีย “ผู้ที่เหมาะสมสำหรับ.” ได้แก่แม่โคนม

๑๒๒๗. ชื่อว่า ศรีราววาทยต | ๕ | ๑ | ๖ | หลังคำที่บ่งชี้ถึงส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ให้ลง ยต ปัจจย เช่น ทนตย “เหมาะสำหรับฟัน” กณชย “เหมาะสมกับลำคอ” นสย “เหมาะสมกับจมูก”

๑๒๒๘. ชื่อว่า หลังคำว่า อาตมน, วิศวชน, และ หลัง โภค ศัพท์ซึ่งเป็นศัพท์สุดท้ายในคำศัพท์ ให้ลง ปัจจย ข

๑๒๒๙. ชื่อว่า อาตมาธวาเนา เข | ๖ | ๔ | ๑๖๙ | คำทั้งสองคือ อาตมน (วิญญาณ) และ อธวน (ถนน) ยังคงอยู่ในรูปเดิม เมื่อมีปัจจย ข ตามมา เช่น วิศวชนิน “เหมาะสำหรับผู้ชายทุกคน” มาตฤ โภคิน “เหมาะสมที่ถูกใช้สอยโดยมารดา”

การประกอบศัพท์ของ ฉ ปัจจยจบสมบูรณ์แล้ว

๑๒๓๐. ชื่อว่า ปราควเตษฐณ | ๕ | ๑ | ๑๘ | (ในแต่ละภาซิต) จากข้อต่อไปนี่ถึง ข้อ ๑๒๓๗ ฐณ ปัจจยนำมาใช้ตามกฎ

๑๒๓๑. ชื่อว่า เตน กริตม | ๕ | ๑ | ๓๗ | (ให้ลง ฐณ ปัจจย) เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ถูกซื้อขายโดยสิ่งนั้น เช่น สapatติก “ขายด้วย ๗๐” ปราสติก “ขายให้แก่ปราสธะ) (คือ สำหรับวัดเมล็ดพืชหรือที่เป็นเช่นเดียวกัน)

๑๒๓๒. ข้อว่า ตสยศวาระ | ๕ | ๑ | ๔๒ | เมื่อกล่าวถึงพระเป็นเจ้า อณ และ อณ มาหลังคำว่า สรว ภูมิ (ภูมิทั้งหมด) และ ปฤถิวี (แผ่นดิน) ตามข้อ ๑๑๘๐ (วฤทธิใช้เป็นตัวแทนที่ของสระในศัพท์ทั้งสอง ตัวของการรวมศัพท์) จึงเป็น ปารวเณม “เทพเจ้าแห่งโลกทั้งหมด” ปารฤวิ “เทพเจ้าแห่งแผ่นดิน”

๑๒๓๓. ข้อว่า ปงกตวิงศจจตวารีศตปญจาศตชษฏิสปตตยคีตินวตีสตม | ๕ | ๑ | ๕๙ | เอกคำต่อไปนี้ ซึ่งมีความหมายไม่สัมพันธ์กับหลักนิรุกติศาสตร์เป็นคำที่ต่างจากเกณฑ์ปกติคือ ปงกต (เส้น) วิงศติ “ยี่สิบ” ตริงศต “สามสิบ” จตวารีงศต “สี่สิบ” ปญจาศต “ห้าสิบ” ชษฏิว “หกสิบ” สปตติ “เจ็ดสิบ” อศฏิว “แปดสิบ” นวติ “เก้าสิบ” และ ศต “หนึ่งร้อย”

๑๒๓๔. ข้อว่า ตทรหติ | ๕ | ๑ | ๖๓ | (อาจลง ฐณ ปัจจัยก็ได้) เมื่อกล่าวถึงคนผู้รับเอาสิ่งนั้น เช่น ศ ไวตจจตฤก “ผู้ได้รับร่มสีขาว”

๑๒๓๕. ข้อว่า ทนหาทิกโย ยะ | ๕ | ๑ | ๖๖ | หลังคำว่า ทนหา “ค่าปรับ” เป็นต้นให้ลงปัจจัย ย เช่น ทนหา “สมควรถูกปรับโทษ” อรหยา “สมควรได้รับการบูชา” วธยา “สมควรได้รับการประหาร”

๑๒๓๖. ข้อว่า เตน นีรวฤตตม | ๕ | ๑ | ๗๙ | (อาจมี ฐณ ปัจจัย) เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ทำให้สำเร็จแล้ว โดยวิธีการของสิ่งนั้น เช่น ศไวตจจตฤก “ใครสมควรได้รับเศวตฉัตร”

การแสดง ปัจจัย ฐณ เพียงเท่านั้น

๑๒๓๗. ข้อว่า เตน ตลย กิริยา เจทวติะ | ๕ | ๑ | ๑๑๕ | ให้เพิ่ม วติ ปัจจัยเข้ามาเมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ถูก ขอบของมัน ซึ่งเกี่ยวกับการกระทำ เช่น พราหมณวท (ข้อ ๓๙๙) อธิเต “เขาย่อมศึกษาเมื่อพรหมัน” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เกี่ยวกับการกระทำ” เพราะว ข้อนี้ไม่จัดเมื่อความเหมือนกันมีการอ้างถึง คุณลักษณะ” เช่น ปุตเรน ตลยะ สฤละ “กว้างเช่นเดียวกับบุตร”

๑๒๓๘. ข้อว่า ตตร ตสเยว | ๕ | ๑ | ๑๑๖ | (วติ ปัจจัยอาจนำมาใช้เช่นเดียวกับข้อ ๑๒๓๗ เมื่อกล่าวถึงบางสิ่งที่เป็นภาวะ) เช่นสิ่งที่เป็นภายในนั้นหรือจากสิ่งนั้น เช่น มฤราวต “เหมือนสิ่งนั้นใน เมืองมฤรา” กล่าวกคือากล่าวถึงป้อมปราการของสรุขนว ใจตรวต “เมื่อสิ่งนั้นของใจตระ” คือ กล่าวกถึงโคทั้งหลายของใจตระ

๑๒๓๙. ข้อว่า ตสย ภาวสत्वตเลา | ๕ | ๑ | ๑๑๙ | ให้ลงปัจจัย ตว และ ตล มา (หลังคำที่บ่งถึงสิ่งใด สิ่งหนึ่ง) เมื่อกล่าวถึงธรรมชาติของมัน คำว่า “ธรรมชาติหรือภาวะ” หมายถึงสิ่งที่ความแตกต่าง ความรู้ซึ่งสร้างโดยเบื้องต้น เช่น โคตว “ธรรมชาติของโค” คำที่ลงท้ายด้วย ตว เป็นนปุงสกลิงค์

๑๒๔๐. ข้อว่า อา จ ตวาท | ๕ | ๑ | ๑๒๐ | และจากข้อนี้กระทั่งถึงภาชิต (๔/๑/๑๓๖) ตว ปัจจัย และ ตล ปัจจัย ทำตามกฎ กฎข้อนี้ไม่ตั้งใจจะที่จะปกป้องการอนุญาต (สำหรับสองปัจจัย) เครื่องกีด ขวาง คำว่า “และ” หมายถึงการปกป้องคำอนุญาตให้ปัจจัยทั้งสองคือ นณ และ สนณ (ข้อ ๑๐๗๙) ดังนั้น “ธรรมชาติของสตรีลิงค์” อาจแสดงได้โดยคำว่า สตุไรณ หรือ สตุฤตว หรือ สตุฤตา และ “ธรรมชาติของปุลลิงค์” เป่าสน หรือ ปุสตว หรือ ปุสตา

๑๒๔๑. ข้อว่า ปฤททิกภย อิมนิชจ | ๕ | ๑ | ๑๒๒ | หลังคำว่า ปฤถุ “กว้าง” เป็นต้น มีปัจจัยทางเลือก คือ อิมนิจ ปัจจัย คำกล่าววว่า “ทางเลือก” ถูกนำมาใช้กับความตั้งใจปกป้องคำอนุญาตสำหรับ หอญ ปัจจัย เป็นต้น

๑๒๔๒. ข้อว่า ร ฤโต หลาเทรโฆะ | ๖ | ๔ | ๑๖๑ | ให้ ร เป็นตัวแทนที่ของ ฤ ดำเนินโดยพยัญชนะ และที่รฆสสระโดยตำแหน่ง (ข้อ ๔๘๓)

๑๒๔๓. ข้อว่า ฐะ | ๖ | ๔ | ๑๕๕ | ให้ทำการลบสระที่สุดกับคำที่ตามมา เมื่อ อชฺฐน ปัจจัย (ข้อ ๑๓๐๖) อิมน (ข้อ ๑๒๔๑) และ อียสนุ ตามมา การเปลี่ยนเป็น ร ในชื่อของ ปฤถุ “กว้าง” มฤทุ “อ่อน” ฤค “มาก” ฤค “พอม” ฤค “แข็งแรง” และ ปริวุค (เหนือกว่า) เช่น ปริถิมน (ข้อ ๑๒๔๑ และ ๑๒๔๓) หรือ ปารุถ “ความยิ่งใหญ่” มรฺทิมน หรือ มารุท “ความอ่อน”

๑๒๔๔. ข้อว่า วรณทุคฺคาทิกภยะ ชยณ | ๕ | ๑ | ๑๒๓ | และ ชยณ ปัจจัยอำมาหลังคำทั้งหลายที่บ่งถึงสิ่งทั้งหลาย และหลังคำว่า ฤค “แข็ง” เป็นต้น โดยคำว่า “และ” หมายถึงว่า อิมนิจ ปัจจัย (ข้อ ๑๒๔๑) อาจถูกนำมาใช้ เช่น เสากถย หรือ ศุกฺกิมน “ความขาว” ทารุชย หรือ ฤคฺคิมน (ข้อ ๑๒๒) “การยืนย่น”

๑๒๔๕. ข้อว่า คุณวจนพราหฺมณาทิกภยะ กรฺมณิ จ | ๕ | ๑ | ๑๒๔ | เมื่อการกระทำถึงกล่าวถึงหลังคำที่แสดงคุณสมบัติ และหลังคำว่า พฺรหฺมณ เป็นต้น คำว่า “และ” หมายความว่า ปัจจัยนี้อาจนำมาใช้เมื่อกกล่าวถึงภาวะ (ธรรมชาติ) เช่น ชาทย หรือ เมาทย (ภาวะหรือธรรมชาติของความโง่เขลา) พฺรหฺมณย “ภาวะหรือความเป็นของพระพราหมณ์” คำในกลุ่มนี้เป็นของคำที่ถูกรู้ด้วยรูปแบบ

๑๒๔๖. หลังคำว่า สชิ “เพื่อน” มีการลงปัจจัย ย เช่น สชย “ความเป็นเพื่อน”

๑๒๔๗. ข้อว่า กปิชญาตโยรคฺก | ๕ | ๑ | ๑๒๗ | หลังคำว่า กปิ “ลิง” และ ชญาติ “ญาติพี่น้อง” อาจลงปัจจัย คฺก เช่น กายเปย “ความเป็นหรือการแสดงออกของลิง” ชญาเตย “ความรู้สึกชอบพอ”

๑๒๔๘. ข้อว่า ปตยนตปุโรหิตาทิกภโย ยก | ๕ | ๑ | ๑๒๘ | หลังคำที่ลงท้ายด้วย ปติ และหลังคำว่า ปุโรหิต “นักบวช” เป็นต้น อาจลง ยก ปัจจัย เช่น ไสนาปตย “หน้าที่ของนายพล” เปาโรหิตย “สำนักงานของนักบวช”

การทำอิการของ นณ และ สนณ ปัจจัย

๑๒๔๙. ข้อว่า ธานยานำ ภวเน กุเชตฺเร ขณ | ๕ | ๒ | ๑ | เมื่อกกล่าวถึงเขตแดนของเมล็ดพันธุ์ หรือที่นาให้มีปัจจัย ขณ เช่น เมาทคิน (ข้อ ๑๐๘๖) “เหมาะสมสำหรับถั่วราชมาส” ซึ่งหมายถึงเขตสำหรับเก็บเมล็ดนั้น หรือ พื้นที่นาเพื่อปลูกเมล็ดพืชนั้น

๑๒๕๐. ข้อว่า วุริทิสาลโยรคฺก | ๕ | ๒ | ๒ | (ในความหมายที่บ่งในข้อ ๑๒๔๘) ปัจจัย คฺก อาจมาหลังคำว่า วุฤทฺติ หรือ ศาลิ “ข้าว” ดังนั้นจึงเป็น วุโรหย หรือ ศาเลย “เหมาะสมสำหรับข้าว” คือ เขตแดน

๑๒๕๑. ข้อว่า ไหย่ควินี่ สัณญายาม | ๕ | ๒ | ๒๓ | คำว่า ไหย่งควินี่ คือ สามานยนามซึ่งหมายถึง “เนยใหม่” คือเป็นสิ่งที่ต่างจากปกติ

๑๒๕๒. ข้อว่า ตทสย สัชาตฺ ตารกาทิกย อิตจ | ๕ | ๒ | ๓๖ | อิตจ ปัจจย อัจมาหลังคำว่า ตารก “ดาว” เป็นต้น เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่รับรู้ของมัน เช่น ตารกิต “เต็มไปด้วยดวงดาว” (กล่าวถึงท้องฟ้าซึ่งดาวถูกรู้ได้) ปณฺทิต “ผู้เรียนรู้”

กลุ่มคำเหล่านี้ (ตารก เป็นต้น) คือหนึ่งที่อยู่จากการสร้างรูป

๑๒๕๓. ข้อว่า ปรมานเณ ทวยสชทฆนณฺมาตฺรจจะ | ๕ | ๒ | ๓๗ | เมื่อกล่าวถึงบางอย่างที่เป็นการประมาณ ให้มี ทวยสจ, ทฆนจ และ มาตฺรจ (มาหลังหลังสิ่งที่บ่งถึงความเท่ากัน) เช่น อูรูทวยส หรือ อูรูทฆน หรือ อูรูมาตฺร “สูงเท่าต้นขา”

๑๒๕๔. ข้อว่า จตตเทเตภยะ ปริมาณ วตฺตป | ๕ | ๒ | ๓๘ | เมื่อกล่าวถึงปริมาณ ให้ลงปัจจย วตฺตป มาหลังสรรพนาม ยท, ตท, และ เอตท เช่น ยาวต (ข้อ ๓๗๗) “มากเท่าที่” ตาวต “มากเท่านั้น” เอตาวต “มากเท่านั้น”

๑๒๕๕. ข้อว่า สัชยยา อวยเว ตยป | ๕ | ๒ | ๔๒ | ตยป ปัจจย อัจมาหลัง ตัวเลข เมื่อกล่าวถึงส่วนทั้งหลาย (อวยวะ) เช่น ปณฺจตย “มีส่วนห้า”

๑๒๕๖. ข้อว่า ทฺวิตรีภยํ ตยสยยชจา | ๕ | ๒ | ๔๓ | อยจ เป็นตัวแทนที่ของ ตย (ข้อ ๑๒๕๕) หลัง ทวิ “สอง” และ ตฤ “สาม” เช่น ทวย หรือ ทฺวิตย (คู่) ตฺรย หรือ ตฺริตย “กลุ่มของสาม”

๑๒๕๗. ข้อว่า หลังคำว่า อุกย (ทั้งสอง) อยจ ปัจจย ที่เน้นเสียงหนัก จะถูกนำมาใช้เสมอ เช่น อุกย “ทั้งสอง”

๑๒๕๘. ข้อว่า ตสย ปูรเณ ทฏ | ๕ | ๒ | ๔๘ | ให้ ทฏ ปัจจยเป็นตัวเพิ่มเข้ามาเมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ได้เสร็จสิ้นแล้ว เช่น เอกาทศ “ที่สิบเอ็ด” (กล่าวคือหนึ่งซึ่งเพิ่มเข้ากับสิบ จึงเป็นสิบเอ็ด)

๑๒๕๙. ข้อว่า นานตาทสัชยาเทรณฺฏ | ๕ | ๒ | ๔๙ | ให้ มณฺ เป็นตัวเพิ่มเข้ามาหลังจำนวนเลขที่ลงท้ายด้วยอักษร น และ ไม่นำหน้าโดยจำนวนเลขอื่น เช่น ปณฺจม “ที่ห้า” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ลงท้ายด้วยอักษร น” หลักฐานคือ วิศ “ที่ยี่สิบ”

๑๒๖๐. ข้อว่า ติ วิศเตรฺทิตติ | ๖ | ๔ | ๑๔๒ | ให้มีการลบพยางค์ ติ ของคำว่า วิงศติ “ยี่สิบ” เป็น ภา (ข้อ ๑๘๕) เมื่อมีการเพิ่ม ๆ ตามมา เช่น วิศ “ที่ยี่สิบ” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ไม่นำหน้าโดยสังขยาอื่น?” หลักฐานคือ เอกาทศ (ที่สิบเอ็ด)

๑๒๖๑. ข้อว่า ชฏกตติกตติปยจตุรํ ฤก | ๕ | ๒ | ๕๑ | เมื่อ ทจ (ข้อ ๑๒๕๘) ตามมา ให้ ฤก เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของคำว่า ชช (หก) กติ “เท่าไร” กติปย “จำนวนมาก” และ จตุร “สี่” เช่น ชชช “ที่หก” กตติ “ในเท่าไร” คำว่า กติปย ลงปัจจย ทฏ ในผลของกฎข้อนี้ เช่น กติปยถ “หนึ่งในลำดับหลังมาก” จตุรถ “ที่สี่”

๑๒๖๒. ข้อว่า ทเวสตียะ | ๕ | ๒ | ๕๔ | หลังคำว่า ทวิ “สอง” ให้ลงปัจจัย ตีย ข้อนี้ตัดสิทธิ์ ทฎ (ข้อ ๑๒๕๘) เช่น ทวิตีย “ที่สอง” คือ เต็มสอง

๑๒๖๓. และหลังคำว่า ตฤ “สาม” และให้มีสระเป็นตัวแทนสำหรับกึ่งสระ เช่น ตฤตียะ “ที่สาม”

๑๒๖๔. ข้อว่า ศโรตริยศณโทจีเต | ๕ | ๒ | ๘๔ | คำว่า ศโรตริยณ ถูกนำมาใช้อย่างเป็นปกติที่บังถึง คนผู้ได้ศึกษาฉันท คือ คัมภีร์ เช่น ศโรตริย “พราหมณ์ผู้รับเรียนพระเวท” โดยคำว่า “ทางเลือก” ถูกนำมาใช้เราอาจได้รูป ฉานทส ในความหมายเดียวกัน

๑๒๖๕. ข้อว่า ปุรวาทินิ | ๕ | ๒ | ๘๖ | อนิ ปัจจัย อาจมาหลังคำว่า ปุรว “ก่อน” เมื่อกล่าวถึงคนผู้ซึ่ง รู้ก่อน เช่น ปุรวิน “ผู้รู้บางสิ่งก่อน”

๑๒๖๖. ข้อว่า สปุรวาจ | ๕ | ๒ | ๘๗ | และ (อนิ ปัจจัย) อาจมาหลังคำว่า ปุรว ด้วยบางศัพท์(คำที่ สัมพันธ์ที่มีอุปสรรค) เช่น กฤติปุรวิน “ผู้ทำก่อน”

๑๒๖๗. ข้อว่า อิชฎาภิภยศจ | ๕ | ๒ | ๘๘ | และ (ปัจจัย อนิ ข้อ ๑๒๖๕) อาจมาหลังคำว่า อิชฎ “ปรารณาแล้ว” เป็นต้น เช่น อิชฎิน “ผู้ปรารณาแล้ว” อธิติ “ผู้ศึกษาแล้ว”

๑๒๖๘. ข้อว่าตสยาสตยสมินิติ มตฺป | ๕ | ๒ | ๘๙ | มตฺป ปัจจัย อาจมาหลังคำที่บังถึงใด ๆ เมื่อกล่าวถึงคนผู้เป็น หรือ ในของคนที่เป็น เช่น โคมต “ผู้มีโค” หรือ “ในสิ่งที่มีโคทั้งหลาย”

๑๒๖๙. ข้อว่า ตเสา มตฺวเร | ๑ | ๔ | ๑๙ | คำที่ลงท้ายด้วย ต และคำที่ลงท้ายด้วย ส เรียกว่า ภ เมื่อปัจจัยมีอำนาจของ มตฺป (ข้อ ๑๒๖๘) ตามมา กริยาถูกแทนที่สำหรับกึ่งสระ และจึงได้รูปเป็น วิ พุชมต “ที่มีน้กพรตทั้งหลาย”

๑๒๗๐. “การลบของ มตฺป ถูกปรารณาหลังคำที่บังถึงคุณสมบัติ เช่น ศุกล “ในสิ่งที่มีคุณภาพขาว” คือ ผ้าขาว กฤชณ “ในสิ่งที่มีคุณภาพดำ”

๑๒๗๑. ข้อว่า ปฺราณิสถาทาโต ลชนยตรสยาม | ๕ | ๒ | ๙๖ | ลจ ปัจจัย อาจมาหลังคำที่ลงท้ายด้วย อา และบังถึงบางสิ่งที่มีในสิ่งที่มีชีวิต เช่น จูฑาล หรือ จูฑาวต (ข้อ ๑๒๔๕) “จุดสูงสุด” เพราะเหตุใด จึงกล่าวว่า “สิ่งซึ่งมีอยู่ในสิ่งมีชีวิต” หลักฐานคือ ศิขาวต (ยอดสุด) เมื่อหมายถึง “ตะเกียง” ในฐานะ ลจ ปัจจัยอาจนำมาใช้เฉพาะหลังคำที่หมายถึง “สมาชิกหรือ กิ่ง ของสิ่งที่มีชีวิต มันไม่สามารถถูกนำมาใช้ในกรณีต่อไปนี้คือ เมธาวต “มีความรู้”

๑๒๗๒. ข้อว่า โลมาทิปามาทิจฉาภิภยะ ศเนลจะ | ๕ | ๒ | ๑๐๐ | หลังคำว่า โลมน “ขนของร่างกาย” เป็นต้น ปามน “ผื่นคันหน่ง” เป็นต้น และ ิจฉา “น้ำข้าว” เป็นต้น อาจมีปัจจัย ศ, น, และ อิลจ เช่น ปัจจัย ศ ถูกวางหลัง โลมน เป็นต้น อาจมีรูป โลมศ (ข้อ ๒๐๐) หรือ โลมต “มีขน” และปัจจัย น ถูกวางหลัง ปามน เป็นต้น จึงเป็น ปามน “ตกสะเก็ด”

๑๒๗๓. (และปัจจัย น ข้อ ๑๒๗๒ อาจมา) หลังคำว่า องค “ร่างกาย” เมื่อกล่าวถึงคนผู้งดงาม เช่น องคณา (ข้อ ๑๓๔๑) “ผู้หญิง”

๑๒๗๔. “รัสสระ อ อาจเป็นตัวแทนที่ของคำว่า ลกษมี “เจริญรุ่งเรือง” และ (มี น ปัจจย) เช่น ลกษมณ (เจริญรุ่งเรือง)

๑๒๗๕. ข้อว่า ทนต อุณต อรุจ | ๕ | ๓ | ๑๐๖ | อรุจ ปัจจยอาจมาหลังคำว่า ทนต “พิน” เมื่อ หมายถึงพินเด่นชัด เช่น ทนตฺร “ผู้มีพินเด่นชัด”

๑๒๗๖. ข้อว่า เกศาทโว’นยตรสยาม | ๕ | ๒ | ๑๐๙ | หลังคำว่า เกศ “ชน” ปัจจย ว อาจมา ทางเลือก เช่น เกศว หรือ เกศวต “ซึ่งมีผม”

๑๒๗๗. (ปัจจย คือ ว ข้อ ๑๒๗๖) ถูกเห็นหลังคำอื่น ๆ ด้วย เช่น มณิว “เป็นเจ้าของมณี” (เป็นหนึ่งในของพญานาคแห่งปาดาล)

๑๒๗๘. (ว ปัจจยอาจมา) หลังคำว่า อรณส (น้ำ) และ จากนั้นมีการลบ ส ท้ายคำ” เช่น อรณว “ทะเล”

๑๒๗๙. ข้อว่า อต อินฐเนา | ๕ | ๒ | ๑๑๕ | หลังคำที่ลงท้ายด้วย อ ลงปัจจย อินิ และ ธน (ด้วยอำนาจของ มตฺป ข้อ ๑๒๖๘) เช่น ทนตฺน หรือ ทนตฺก (ข้อ ๑๑๐๑) “มีไม้เท้า”

๑๒๘๐. ข้อว่า วรีหยาทิภยศจ | ๕ | ๒ | ๑๑๖ | และ (ปัจจยที่ระบุในข้อ ๑๒๗๙ อาจมา) หลังคำว่า วรีหิ (ข้าว) เป็นต้น เช่น วรีหฺน หรือ วรีหฺก “ซึ่งมี หรือ ถือข้าว”

๑๒๘๑. ข้อว่า อสมายาเมธาสรโซ วินิะ | ๕ | ๒ | ๑๒๑ | หลังคำที่ลงท้ายด้วย อส และ หลัง มายา “ภาพลวงตา” และ เมธา “ฉลาด” และ สรช “พวงมาลัย” อาจมีปัจจย วินิ เช่น ยศสฺวิน หรือ ยศสฺวต (ข้อ ๑๒๖๘) “มีชื่อเสียง” มายาวินิ “มีมายา” เมธาวินิ “ผู้ฉลาด” สรชฺวิน “ผู้สรรวมพวงมาลัย”

๑๒๘๒. หลังคำว่า วาจ “คำพูด” ให้มีปัจจย คฺมินิ เช่น วาคฺมิน (ข้อ ๓๓๓) “ผู้มีวาทศิลป์”

๑๒๘๓. ข้อว่า อรศ อาทิกโย’ | ๕ | ๒ | ๑๒๗ | หลังคำว่า อรศส “กลุ่ม” เป็นต้น ให้มีปัจจย อจ เช่น อรศส “ทนทุกข์ด้วยการอยู่กลุ่ม” นี้คือกลุ่มของคำซึ่งเป็นสิ่งรู้ได้ด้วยรูปของมัน

ปัจจยที่มีอำนาจเช่นเดียวกันอย่าง มตฺป เพียงเท่านั้น

๑๒๘๔. ข้อว่า ปฺรากทโส วิภกฺติะ | ๕ | ๓ | ๑ | ให้ปัจจยที่ถูกกล่าวถึงจากภษิตนี้ข้างหน้า (ข้อ ๔. ๓. ๒๗.) เรียกว่า วิภกฺติ

ปัจจยที่กล่าวถึงตั้งแต่ขึ้นไปถึงความหมายของตนเองให้แก่คำทั้งหลาย

๑๒๘๕. ข้อว่า กิสรวนามพหุโย’ทวยาทิภยะ | ๕ | ๓ | ๒ | (ปัจจยที่กล่าวภายใต้ข้อ ๑๒๘๔ มา) หลัง คำว่า กิม “อะไร?” และหลังคำสรรพนาม และ พหุ (มาก) แต่ไม่เป็นอย่างนั้นหลังคำเหล่าซึ่งเริ่มต้นที่แรกคือ ทวิ “สอง” (กิม ซึ่งเป็นคำเหล่านี้) กลุ่มของข้อกำหนดกระทำให้มีอิทธิพลในกฎแต่ละข้อตาม ข้อ ๔/๓/ ๒๗/

๑๒๘๖. ข้อว่า ปญจมยาสตฺลิล | ๕ | ๓ | ๗ | หลังคำว่า กิม เป็นต้น ในวิภกฺติที่ทำให้ลงปัจจย ตฺลิล

๑๒๘๗. ข้อว่า กุ ติโหระ | ๗ | ๒ | ๑๐๔ | ตัวแทนที่ กิม “อะไร” คือ กุ เมื่อ วิภักติเริ่มต้นด้วย ต (เรียกว่า ติ ในภษิต เกี่ยวกับการออกเสียง) หรือ ห ตามมา เช่น กุตะ (ข้อ ๑๒๘๖) “จากอะไร?” หรือ “จากที่ไหน”

๑๒๘๘. ข้อว่า อิทม อิศ | ๕ | ๓ | ๓ | ตัวแทนที่ของ อิทม “นี้” คือ อิศ เมื่อมีหนึ่งในปัจจัยที่กล่าวใน ก่อน (ข้อ ๑๒๘๔) ตามมา เช่น อิหะ (ข้อ ๑๒๘๖) “จากนี้” หรือ “ดังนั้น”

๑๒๘๙. ข้อว่า เอตโท’น | ๕ | ๓ | ๕ | ตัวแทนที่ของ เอตท (นี้) เมื่อหนึ่งในปัจจัยที่กล่าวภายใต้ข้อ ๑๒๘๔ ตามมา คือ อน โดยมีประกอบมากกว่าอักษรตัวหนึ่ง ตัวแทนที่นี้เกิดขึ้นของศัพท์ทั้งหมด เช่น อมุตตะ (ข้อ ๓๘๖) “จากนั้น” ยตะ “แต่ใด” ตตะ “แต่นั้น” พหุตะ “จากทั้งหลาย” แต่ โดยที่ หลัง ท วิ เป็นต้น (ข้อ ๑๒๘๕) ปัจจัยไม่ได้รับอนุญาต จึงแสดงว่า “จากสอง, โดย ทวาภยาม เท่านั้น”

๑๒๙๐. ข้อว่า ปรยภิกายำ จ | ๕ | ๓ | ๙ | และปัจจัย ตลิล อาจมาหลังคำสองคือ ปริ (รอบ) และ อภิ “ยิ่ง” เช่น ปริตะ หมายถึง “รอบ ๆ” และ อภิตะ ซึ่งหมายถึง “บนทั้งสองข้าง”

๑๒๙๑. ข้อว่า อิทมโห หะ | ๕ | ๓ | ๑๐ | หลัง (คำว่า กิม เป็นต้น ข้อ ๑๒๘๕) สप्तมิวิภักติ หมีปัจจัย ทรล เช่น กุทร (ข้อ ๑๒๘๗) “ในอะไร” หรือ “ที่ไหน” ยทร (ข้อ ๒๑๓ และ ๓๐๐) “ที่ไหน” พหุทร “ในสถานที่ทั้งหลาย”

๑๒๙๒. ข้อว่า อิทมโห หะ | ๕ | ๓ | ๑๑ | หลัง อิทม “นี้” ให้มีปัจจัย ห ข้อนี้ตัดสิทธิ์ ทรล (ข้อ ๑๒๙๐) เช่น อิห “ที่นี่”

๑๒๙๓. ข้อว่า กิโม’ต | ๕ | ๓ | ๑๒ | หลังคำว่า กิม “อะไร” ให้มีปัจจัย อุต

๑๒๙๔. ข้อว่า กุวติ | ๗ | ๒ | ๑๐๕ | ตัวแทนที่ กิม “อะไร” เมื่อปัจจัย อต (ข้อ ๑๒๙๒) ตามมา คือ กว เช่น กว ในความหมายเดียวกันกับ กุทร (ข้อ ๑๒๙๑) “ที่ไหน”

๑๒๙๕. ข้อว่า อิตราภโย’ปี ทฤษุนเต | ๕ | ๓ | ๑๔ | ปัจจัยเหล่านี้คือ ตลิล เป็นต้น ถูกเห็นว่ามาหลัง กิม เป็นต้น ซึ่งลงท้ายด้วยวิภักติอื่น นอกจากปัญจมิวิภักติ และ สप्तมิวิภักติ โดยการใช้ที่แสดง “ถูก เห็น” แสดงนัยว่า ข้อนี้อาจเกิดขึ้นเมื่อวางชิดกันกับคำว่า ภาต “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ” ดังนั้น เมื่อใช้ในความหมายเดียวกันกับ ภาวาน “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ” เราจึงเห็น ตโต ภาวาน และ ตตร ภาวาน และ ในทวีติยวิภักติ ตเต ภาวนตม และ ตตร ภาวนตม คำว่า ที่รฆายสุ “อายุยืน” ก็เช่นเดียวกัน เทวานาม ปริย “ผู้เป็นที่รักของพระเจ้า” หรือ อายุษมต “ผู้มีอายุยืน”

๑๒๙๖. ข้อว่า สรวไวگانยภิตตหะ กाले ता | ๕ | ๓ | ๑๕ | ให้ ता มาหลัง สรว “ทั้งหมด” เอก “หนึ่ง” อนย “อื่น” กิม “อะไร” ยท “อันไหน” และ ตท “นั้น” ในสप्तมิวิภักติ เมื่อกล่าวถึงเวลา

๑๒๙๗. ข้อว่า สรวสย โส’นยตรสยำ ทิ | ๕ | ๓ | ๑๖ | ตัวแทนที่ทางเลือกของ สรว “ทั้งหมด” คือ ส เมื่อมีปัจจัยที่เริ่มด้วยอักษร ท ตามมา เช่น สทา หรือ สรวทา “ทุกเมื่อ” หรือ “เสมอ” อนยทา “ในกาลอื่น” กทา “เมื่อใด” ยทา “เมื่อใด” ตทา “เมื่อนั้น” เพราะเหตุใด “เราจึงกล่าวถึงเวลาใด” หลักฐานคือ สรวตฺร “ในทุกสถานที่”

๑๒๙๘. ข้อว่า หลัง อิทม “นี้” ในสัทมวีภักติ ให้มีปัจจัย รหิล

๑๒๙๙. ข้อว่า เอเตเตา รโธะ | ๕ | ๓ | ๔ | ของคำว่า อิทม “นี้” ตัวแทนที่คือคำสองคือ เอต และ อิต เมื่อปัจจัยเริ่มต้นด้วยอักษร ร หรือ เรือมด้วย ถ ตามลำดับ ตามมา เช่น เอตริ “ในเวลานี้” เพราะเหตุใด “เมื่อกล่าวถึงเวลา” หลักฐานคือ อิห “ในที่นี้” หรือ “ที่นี่”

๑๓๐๐. ข้อว่า อนทยตเน รหิลนยตรสยาม | ๕ | ๓ | ๒๑ | เมื่อกล่าวถึงเวลาไม่ใช้วันปัจจุบัน รหิล ปัจจัยอาจถูกนำมาใช้เป็นทางเลือก เช่น กรหิ หรือ กทา “เมื่อใด” ยรหิ หรือ ยทา “เมื่อใด” ตรหิ หรือ ตทา “เมื่อนั้น”

๑๓๐๑. ข้อว่า เอตทะ | ๕ | ๓ | ๕ | แห่งคำว่า เอตท “นี้” ตัวแทนที่คือ เอต และ อิต เมื่อปัจจัยแห่งคำที่กล่าวในข้อ ๑๒๘๔ ซึ่งเริ่มต้นด้วยอักษร ร หรือ ถ ตามลำดับตามมา เช่น เอตริ “ในเวลานี้”

๑๓๐๒. ข้อว่า ปกรกรวจน ธาล | ๕ | ๓ | ๒๓ | ธาล ปัจจัย อาจมาหลังคำว่า กิม เป็นต้น เมื่อกล่าวถึงชนิด หรือ อากาของภาวะ เช่น ตธา “เช่นนั้น” “ในอาการนั้น”

๑๓๐๓. หลังคำว่า อิทม “นี้” ให้มีปัจจัย ฌม ข้อนี้ตัดสิทธิ์ ธาล (ข้อ ๑๓๐๒)

๑๓๐๔. “อิต ควรถูกเน้นให้มาหลัง เอตท “นี้” ด้วย” เช่น อิตฌม “ดังนั้น” “ในอาการนี้”

๑๓๐๕. ข้อว่า กิมศจ | ๕ | ๓ | ๒๕ | และหลังคำว่า กิม “อะไร” อาจมา เช่น กฌม “อย่างไร” “ในอาการไร”

ปัจจัยที่กล่าวภายใต้ข้อ ๑๒๘๔ เพียงเท่านั้น

๑๓๐๖. ข้อว่า อติคายน ตมพิชฐเนา | ๕ | ๓ | ๕๕ | ปัจจัยทั้งสองคือ ฌมป และ อชฐน มาหลังคำ ซึ่งรักษาเนื้อความไว้ เมื่อความหมายแตกต่างกันโดยจำนวนที่มากเกินไป เช่น อาคยตม “คนร่ำรวยที่สุด” “เขาผู้ซึ่งเป็นผู้มั่งคั่ง หรือ เป็นตัวอย่างอันยอดเยี่ยม” ลชุตม หรือ ลชิษฐ “สว่างที่สุด”

๑๓๐๗. ข้อว่า ดิงศจ | ๕ | ๓ | ๕๖ | และหลังคำที่ลงท้ายด้วยวิภักติอาชยาต เมื่อจำนวนมากเกินไป แสดงความหมาย ให้ลงปัจจัย ตมป (ข้อ ๑๓๐๖)

๑๓๐๘. ให้ปัจจัยสองตัวคือ ตรป และ ตมป เรียกว่า ฆ

๑๓๐๙. ข้อว่า กิเมตติงวยยฆาทาควทรวยปรกรเซ | ๕ | ๔ | ๑๑ | หลัง กิม “อะไร” และคำที่ลงท้ายด้วย เอ หรือกัวิภักติอาชยาต และหลังอัพยศัพท์ ให้มีปัจจัย อาม หลังปัจจัยของการเปรียบเทียบหรือขั้นสูงสุด แต่ไม่เป็นเช่นนั้นถ้าส่วนที่เพิ่มเข้ามาเป็นของทรัพย์สิน เช่น กิณฑาม “เท่าไร มากเกินไป (ฝนตก)” ปจติตมาม “เขาย่อมหุงอย่างประหลาดใจ” อจโจสตมาม “อย่างสูงส่งและอย่างกึกก้อง” แต่เมื่อคำที่เพิ่มเข้ามาเป็นของทรัพย์สิน อจโจสตมส ตระ “ต้นไม้ที่สูงที่สุด”

๑๓๑๐. ข้อว่า ทวิวจนวิภักติโยปเปท ตรพิยสุเนา | ๕ | ๓ | ๕๗ | ปัจจัยทั้งสองคือ ตรป และ อียสุน มาหลังคำที่ลงท้ายด้วยวิภักติอาชยาต เมื่อการสร้างคำด้วย คำที่เป็นทวิพจน์ และมีส่วนที่เพิ่มขึ้นมาในคำหนึ่งของทั้งสอง และเมื่อคำที่จะสร้างเป็นคำตรงกันข้าม ข้อนี้ตัดสิทธิ์ปัจจัยสองตัวก่อน เช่น ลชุต

หรือ สขียส “เบากว่า” และเมื่อกล่าวถึงคนทางเหนือ เป็นผู้ “ฉลาดกว่า” ปรากฏเอภยะ “มากกว่าคน ตะวันออก”

๑๓๑๑. ข้อว่า ปุรศสยสย ศฺระ | ๕ | ๓ | ๖๐ | แห่งคำว่า ปุรศสย “เลิศ” ให้ ศฺร เป็นตัวแทนที่ เมื่อ อิษฺฐน (ข้อ ๑๓๐๖) และ อียฺสุน ตามมา

๑๓๑๒. ข้อว่า ปุรกฤตโยกาจ | ๖ | ๔ | ๑๖๓ | ให้คำที่มีสระเดี่ยวยังอยู่ในรูปเดิมเมื่อปัจจัย อิษฺฐน เป็นต้น (ข้อ ๑๓๑๑) ตามมา เช่น ศฺเรษฺฐ “เลิศที่สุด” ศฺเรยส “เลอเลิศกว่า”

๑๓๑๓. ข้อว่า ชย จ | ๕ | ๓ | ๖๑ | และ ชย อาจเป็นตัวแทนของคำว่า ปุรศสย เมื่อปัจจัย อิษฺฐน และ อียฺสุน ตามมา เช่น ชยฺเชษฺฐ “เลิศที่สุด”

๑๓๑๔. ข้อว่า ชยาทาทยิสะ | ๖ | ๔ | ๑๖๐ | ให้ อา เป็นตัวแทนที่ของ อียฺสุน ซึ่งมาหลัง ชย (ข้อ ๑๓๑๓) ตามกฎข้อ ๘๘ การแทนที่เกิดขึ้นกับอักษรตัวแรกเท่านั้น เช่น ชยายส “เจริญกว่า”

๑๓๑๕. ข้อว่า พฺโหฺรลาโป ภู จ พฺโหะ | ๖ | ๔ | ๑๕๘ | ให้มีการลบ อิม และ อียฺสุน ซึ่งมาหลังคำว่า พหุ “มาก” และ ให้ ภู เป็นตัวแทนที่ของ พหุ เช่น ภูมน “มากมาย”

๑๓๑๖. ข้อว่า อิษฺฐสย ยิกฺก จ | ๖ | ๔ | ๑๕๙ | ให้ลบ อิษฺฐน ซึ่งมาหลังคำว่า พหุ “มาก” และ ให้มีการเพิ่มปัจจัย ยิกฺก เช่น ภูยิษฺฐ “มากที่สุด”

๑๓๑๗. ข้อว่า วินมโตรฺลุภ | ๕ | ๓ | ๖๕ | ให้ลบ วิน และ มตุ เมื่อ อิษฺฐน และ อียฺสุน ตามมา เช่น สฺรชฺชฺฐ “ประดับอย่างมากมายที่สุดด้วยพวงมาลัย” สฺรชฺชิส “ประดับอย่างมากกว่าด้วยพวงมาลัย” ตวจิชฺฐ “มีผิวเต็มเปี่ยม หรือ เปลือกไม้”

๑๓๑๘. ข้อว่า อีษฺทสมาปเตา กลปพฺเทศยเทศียระ | ๕ | ๓ | ๖๗ | ปัจจัย ๓ ตัวคือ กลป, เทศย และ เทศียร อาจนำมาใช้เมื่อมีคำที่ไม่สมบูรณ์เล็กน้อย เช่น วิทวถลป “ผู้มีความรู้่น้อยกว่าผู้รู้เรียน” คือ “นักปราชญ์น้อย” และในความหมายเดียวกัน วิทวทเทศย และวิทวทเทศีย (กริยาก็เป็นเช่นเดียวกัน คือ) ปจตฺติกลปม “เขาย่อมหุงไม่สุก” หรือ “เขายังหุงข้าวยังไม่เสร็จ”

๑๓๑๙. ข้อว่า วิภาษา สุโป พฺหุจ ปุรฺสตาตฺ ตุ | ๕ | ๓ | ๖๘ | พหุจ อาจมาหลังคำที่ลงท้ายด้วยกริยา อาชยาต แต่ (แทนที่จะอยู่หลังแต่ให้อยู่) หน้า เช่น พหุปฺภุ “ฉลาดมากที่สุด” คือ “ฉลาดลงนิดหน่อย” เพราะเหตุใดจึงกล่าววว่า “หลังคำที่ลงท้ายด้วยกริยาอาชยาต” เพราะว่า ในกริยามีรูปได้เป็น ปจตฺติกลปม (ดูข้อ ๑๓๑๘)

๑๓๒๐. ข้อว่า ปุรฺคิวัต กะ | ๕ | ๓ | ๗๐ | (ในแต่ละภาชิต) จากข้อที่ข้างหน้าตราบเท่าที่ยัง (อยู่ในอำนาจของข้อ ๑๓๒๖) ยังคงมีอิทธิพลอำนาจของ ก ปัจจัยอยู่

๑๓๒๑. ข้อว่า ให้ ออกจ ปัจจัย มาก่อนสระสุดท้ายซึ่งมีคำที่ตามมาที่เป็นอพยยะและสรรพนาม ข้อนี้ ตัดสิทธิ ก (ข้อ ๑๓๒๐)

๑๓๒๒. ข้อว่า อชฺญาเต | ๕ | ๓ | ๗๓ | เมื่อสิ่งถูกกล่าวถึงสิ่งที่ไม่รู้ เช่น อศวก “ม้า (ของผู้เป็นนี้) อจฺจโกะ “สูงหรือไม่?” นิจโกะ “ต่ำหรือไม่?” สรวโกะ “(ข้อนี้เห็นด้วย) โดยทั้งหมดหรือไม่?”

๑๓๒๓. ข้อว่า กุติลิตะ | ๕ | ๓ | ๗๔ | เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ยังสิ่งน่าเหยียดหยาม เช่น อศวก “ม้าไม่ดี”

๑๓๒๔. ข้อว่า กียตตโท นิรธารณ ทวโยเรกสย ทตฺรจ | ๕ | ๓ | ๙๒ | ให้ปัจจัย ทตฺรจ มาหลังคำว่า กิม “อะไร” ยท “สิ่งไหน” และ ตท “นั่น” เมื่อกล่าวถึงความเป็นสิ่งกำหนดถึงสิ่งหนึ่งจากสอง เช่น กตฺร “ในไหน (จากสองสิ่ง)” ซึ่งคนผู้นับถือพระวิษณุ? ยตฺร “ในใด (แห่งของสอง ในหนึ่งใด) ตตฺร “ใน นั้น”

๑๓๒๕. ข้อว่า วา พหุณา ชาติปริปรศเน ทตฺมจ | ๕ | ๓ | ๙๓ | (โดยทางเลือก)อาจมี ทตฺมจ ปัจจัย (เมื่อวัตถุกำหนดของสิ่งหนึ่ง) จากหลายสิ่ง คำถามเป็นสิ่งที่ต้นกำเนิด ข้อกำหนดสื่อไปถึงคำว่า “คำถามซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับชนิด” ถูกแย้งในคำว่า “ของฉัน” เช่น กตฺม “ในจำนวนใด” ตตฺม “แห่ง ชุติไหนซึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง” ตตฺม “ในนั้น” การใช้คำว่า “ทางเลือก” เพื่อประโยชน์แก่การบ่งถึง ออกจ (ข้อ ๑๓๒๑) สิ่งไหนอาจถูกใช้ในลักษณะเดียวกัน เช่น ยก “กลุ่มคนใด” สก “กลุ่มคนนั้น”

ปัจจัยที่กล่าวถึงภายใต้ข้อ ๑๓๒๐ เพียงเท่านี้

๑๓๒๖. ข้อว่า อิวะ ปฺรติกฤเตา | ๕ | ๓ | ๙๖ | ให้มีปัจจัย กน เมื่อกล่าวถึงบางสิ่งที่เป็นเหมือนการ เลียนแบบ เช่น อศวก “รูปเหมือนม้า”

๑๓๒๗. “ปัจจัย กน อาจมาหลังรูปศัพท์ที่ยังไม่ประกอบทั้งหมด (ข้อ ๑๓๔) ซึ่งศัพท์เหล่านี้มีความ เกี่ยวพันกับความหมายของมันเอง” เช่น อศวก “ม้า”

๑๓๒๘. ข้อว่า ตตฺ ปฺรกฤตวจน มยญ | ๕ | ๔ | ๒๑ | มยตฺ ปัจจัยอาจนำมาใช้เมื่อจำเป็นจะแสดงออก ในลักษณะจำนวนมาก คำว่า “จำนวนมาก” หมายถึง “สิ่งที่เกิดขึ้นในสิ่งอุดมสมบูรณ์” และการ แสดงออก หมายถึง “การประกาศ” ปัจจัย ลยญฺ สื่อถึงอำนาจทั้งสองคือ ภาวะ (ธรรมชาติ) และ ที่ตั้ง (อิทธิกรณ) ในกรณีแรก คือ อนนฺมย “อุดมสมบูรณ์ด้วยเมล็ดพืช” อปุปมย “อุดมสมบูรณ์ด้วยแป้ง” แต่ ในกรณีที่สอง คือ อนนฺมโย ยชฺชยะ “การบูชาขัยญที่มีอาหารอุดมสมบูรณ์” อปุปมยมฺ ปฺรว “ประเพณีที่มีแป้งอุดมสมบูรณ์”

๑๓๒๙. ข้อว่า ปฺรชญาทิภยศจ | ๕ | ๔ | ๓๘ | และหลังคำว่า ปฺรชญา “นักปราชญ์” เป็นต้น ให้ มีปัจจัย อนฺ เช่น ปฺรชญู “นักปราชญ์” ไทวด (ไวพจน์ของ เทวด) “เทวดา”

๑๓๓๐. ข้อว่า พหุลปฺรธาจจสฺส การกาทนยตฺรสฺยาม | ๕ | ๔ | ๔๒ | หลังคำที่หมายถึง มาก หรือ น้อย ในกรณีขึ้นอยู่กับการให้ มี ศสฺ ปัจจัย เช่น พหุศะ “อย่างมากมาย” โดยที่คน “ให้มากมาย” และ ดังนั้น อลฺปศะ “อย่างจำกัด”

๑๓๓๑. “การแทรกเพิ่มเข้ามาควรทำจาก ตสิ ปัจจัยซึ่งมาหลังคำว่า อาทิ “เป็นต้น หรือ อย่างแรก” เป็นต้น เช่น อาทิตะ “ในที่สุด” มธฺยตะ “ในท่ามกลาง” อนฺตตะ “ในที่สุด” ปฤชฺฐตะ “ข้างหลัง” ปารศฺวตะ “ด้านข้าง” นี้คือกลุ่มคำซึ่งเป็นของสิ่งที่ถูกรู้จากรูปศัพท์ ดังนั้นจึงได้ สฺวตตะ (ในด้านของ สฺวระ) และ วรฺณตตะ “ในแง่ของอักษร”

๑๓๓๒. ข้อว่า กฤถาสติโยเค สปทยกรตริ จวิะ | ๕ | ๔ | ๕๐ | ควรเน้นว่า “การบรรลุลึง” คือการบรรลุลึงของการกลายเป็นสิ่งที่ไม่เป็นมาก่อน เมื่อบางสิ่งจากสิ่งที่เกิดจากสิ่งอื่น มาถึงสภาพของสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น จวิ ปัจจัยซึ่งไม่มีการปรับเปลี่ยนความหมาย อาจมาเป็นทางเลือก คือ เมื่อคำบ่งถึงสิ่งที่แปรเปลี่ยนจากที่เป็นอยู่ ตั๋วจากที่บรรลุลึงสภาพใหม่ ถูกนำมาเชื่อมกับกริยา กฤ “กระทำ” ภู “เป็น” อส “มี เป็น”

๑๓๓๓. ข้อว่า อสย จเวา | ๗ | ๔ | ๓๒ | ให้มี อี ในวรรคของ อ หรือ อา เมื่อมี จวิ ปัจจัยตามมา สมมติเช่น คนผู้หนึ่งไม่ใช่คนผิวดำ กลายเป็นผิวดำ คือ บางคนทำให้เขาเป็นเช่นนั้น คือ กฤษณีกโรติ “เขาย่อมเป็นคนผิวดำ” เช่นกัน พรหมีภวติ “เขาย่อมกลายเป็นพรหม” คงคีสยาด “ขอให้มันกลายเป็นคงคา”

๑๓๓๔. ข้อว่า “มันควรเน้นย้ำว่า ไม่มีการทำให้เป็นสระยาวคือ อี ในกรณีของอัพยยะศัพท์เมื่อมีปัจจัย จวิ ตามมา” เช่น โทษาภูตม อหะ “วันกลายเป็นเวลาเย็น” ทิวาภูตา ราตรีะ “กลางคืนกลายเป็นกลางวัน”

๑๓๓๕. ข้อว่า วิภาษา สาดิ กาดสรุเน | ๕ | ๔ | ๕๒ | ในกรณีที่ปัจจัย จวิ (ข้อ ๑๓๓๒) อาจถูกนำมาใช้ ปัจจัย สาดิ อาจเป็นตัวเลือกถูกใช้ประโยชน์เมื่อสิ่งสากลของการเปลี่ยนถูกเสนอแนะไว้

๑๓๓๖. ข้อว่า สาดปทาทุโยะ | ๘ | ๓ | ๑๑๑ | ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ สำหรับ ษ ของ ส (ทันตชะ) ของปัจจัย สาดิ (ข้อ๑๓๓๕) และทั้ง ส ที่มีอยู่ก่อนในบท ดังนั้นจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็น ษ ในตัวอย่าง ทิ สิญจติ “เขาย่อมทำการประพรมนมขึ้น”

๑๓๓๗. ข้อว่า จเวา จ | ๗ | ๔ | ๒๖ | และเมื่อ จวิ ปัจจัย (ข้อ ๑๓๓๒) ตามมา ให้มีทิวะสระ เช่น (จาก อคนิ “ไฟ”) อคนีภวติ “มันย่อมกลายเป็นไฟ”

๑๓๓๘. ข้อว่า อวุกตานุกรณาหวยชวราราธาณีเตา ทาจ | ๕ | ๔ | ๕๗ | “สิ่งที่สองสระมีอย่างน้อย” คือ จำนวนที่น้อยที่สุด (ของสระ) แต่ไม่น้อยกว่าสิ่งที่หมายถึงหลายพยางค์ หลังสิ่งที่เป็นครึ่งของคำที่มีหลายพยางค์ ซึ่งเป็นชื่อที่เลียนแบบของเสียงที่ไม่เป็นภาษา ให้มี ทาจ ปัจจัย คือ แม้ไม่เป็นเช่นนั้นเมื่อคำว่า อิติ ตามมา ซึ่งจัดให้คำรวมกันกับกริยา กฤ, ภู, หรือ อส (ข้อ ๑๓๓๒)

๑๓๓๙. “เมื่อ ทจ ปัจจัย (ข้อ ๑๓๓๘) ถูกแนะนำให้ใช้ จากนั้นจึงมีสอง หรือ มีการซ้ำคำ อย่างกว้างขวาง” (ข้อ ๘๒๓)

๑๓๔๐. “ควรเน้นว่า เมื่อปัจจัย ทจ (ข้อ ๑๓๓๘) มาหลังคำที่ทำซ้ำ (ข้อ ๑๑๘) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อ ทจ ตามมา (ข้อ ๑๓๓๗) เมื่อรูปของผลที่ตามมาจะอยู่ในช่องของก่อน และอักษรที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้” ดังนั้นอักษร ป ถูกแทนที่ในช่องของ ต และ ของ ป ซึ่งให้ ปฏูปฏากโรติ “เขาย่อมทำเสียงดังเหมือน ปฏัต ปฏัต” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “หลังชื่อของเสียงเลียนแบบที่ไม่ปกติ” หลักฐานคือ ทฤษฏ กโรติ “มันทำหิน” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “หลังครึ่งของสิ่งที่สระทั้งสองเป็นอย่างน้อยที่สุด” หลักฐานคือ ศรุต กโรติ “เขาเปล่งเสียงศรัต” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “อย่างน้อยที่สุด” เช่น

ขรรุขรรุภากรโตรี “เขาย่อมทำเสียงเหมือนขรรุฏ” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ไม่เป็นเช่นนั้นถ้าคำว่า อิติ “ดังนี้” ตามมา?” หลักฐานคือ ปฏิติ กรโตรี “เขาย่อมทำเสียงที่เรียกว่า ปฏัต” (๔. ข้อว่า๑. ข้อว่า๔๘)

ศัพท์ปัจจัยเพียงเท่านั้น

สตรีปริตยปรณัม

๑๓๔๑. ข้อว่า อชาทตชฎาป | ๔ | ๑ | ๔ | เมื่อภาวะของสตรีลิงค์มีการระบิงสิ่งทีอาจเป็นตัวขยายของศัพท์ว่า อช (แพะ) เป็นต้น และคำที่ลงท้ายด้วยสระสั้นคือ อ ให้มี ฎาป ปัจจัย เช่น อชา (แพะตัวเมีย) เอชกา (แกะตัวเมีย) อชวา (ม้าตัวเมีย) จฎกา (นกแก้วตัวเมีย) มุชิกา (หนูตัวเมีย) พาลา (เด็กหญิง) วตสา (ลูกวัวตัวเมีย) โหชา หรือ มนทา หรือ วิลตา (หญิงสาว) เมธา (ปราชญ์หญิง)

๑๓๔๒. ข้อว่า อุกิตศจ | ๔ | ๑ | ๖ | และหลังคำโดยทีเป็นคำเดิม มี อุก บ่งความให้ลงปัจจัยสตรีลิงค์คือ จิป เช่น ภาตี (หญิงผู้เจริญ) ปจนตี “แม่ครัว”

๑๓๔๓. ข้อว่า ฎิฑฒณชทวยสชทฆนณมาตจตยปฐกฐกฐณกญกวรปะ | ๔ | ๑ | ๑๕ | ในสตรีลิงค์ให้ลงปัจจัย จิป หลังคำที่ลงท้ายด้วย อ ถ้าไม่เป็นคำที่ไม่อยู่โดยลำพัง (คำรอง) ในคำสมาส และถ้าปัจจัยมีค่าลงท้ายมี ฎ หรือ ถ้าเป็น จ ปัจจัย หรือ หรือ อน หรือ อย หรือ ทวยสจ หรือ ตยป หรือ ฐก หรือ ฐณ หรือ กณ หรือ กวรป เช่น กุจจรี (ผู้ไปสู่คว้นกุ) และ นทฎ และ เทวต นที “แม่น้ำ” และ เทวี “เทพี” และ อีกร้อยคือ เสาปรณयी “หญิงผู้สืบสายมาจากสุประณะ” โอนทรี “หญิงทีมาจากอินทระ” เอาตลี “หญิงผู้สืบสายมาจากอุตสา” อูรทวยสี, อูรทฆนี, และ อูรมาตรี “ผู้ถึงต้นขา” ปณจตयी “สิ่งทีเป็นส่วนห้า” อุกชิกี “หญิงผู้ทอดลูกเต่า” ปราสติกี “ผู้มีเครื่องวัดของปรีสธะ” ลาวณิกี “งดงาม” ยาทุคคี “เหมือนเช่นนั้น” อิตวรี “ฉับพลัน”

๑๓๔๔. “ในการเพิ่มเข้ามาของสิ่งทีกล่าวมาก่อน ควรมีการแจกแจงของปัจจัย นณ และ สนณ (ข้อ ๑๐๗๖) และ อีกก (ข้อ ๑๐๗๒) และ ขยุน และ ของคำว่า ตรณ และ ตลุน (วัยรุ่น) เช่น สุตโรณิ (ผู้หญิง) เปาสนี (ผู้ชาย) ศากตีกี (ผู้ถือหอก) อาฒยนกรณิ (มั่งคั่ง) ตรณิ หรือ ตลุนิ (หญิงสาว)

๑๓๔๕. ข้อว่า ยณศจ | ๔ | ๑ | ๑๖ | และหลังคำทีลงท้ายด้วย ยณ ปัจจัย (ข้อ ๑๐๗๒) ปัจจัยสตรีลิงค์คือ จิป กล่าวคือมีการทำการลบ อ (ตามข้อ ๒๖๐)

๑๓๔๖. ข้อว่า หลสทพิตตสย | ๖ | ๔ | ๑๕๐ | มีการลบ ย ของ ศัพท์ปัจจัยทีมาหลังพยัญชนะ เมื่อมีสระ อี ตามมา เช่น คารคี (จาก คารคย) “หญิงผู้สืบเชื้อสายจากคกคา”

๑๓๔๗. ข้อว่า ปราจ่า ชผ ตพิตตะ | ๔ | ๑ | ๑๗ | ในความเห็นของโบราณจารย์ อาจมี ชผ ปัจจัยหลังคำทีลงท้ายด้วย ยณ ปัจจัย และถูกถือว่เป็นศัพท์ปัจจัย (ดังนั้น ผ จึงเป็น อายน)

๑๓๔๘. ข้อว่า ชิทุเคราทิกยศจ | ๔ | ๑ | ๑๔ | และหลังคำทีลงท้ายด้วยปัจจัยซึ่งมี ช และหลังคำว่า เคาร (เศรษฐี) เป็นต้น ให้มีปัจจัยสตรีลิงค์คือ จิช เช่น คารคยายณิ (หญิงผู้สืบเชื้อสายจากคารค) นรตกี (นักแสดง) เคารี “เศรษฐินี” อนทวาที (แม่โค) นี้เป็นกลุ่มคำซึ่งสร้างขึ้นโดยการใช้ (ดูข้อ ๕๓)

๑๓๔๙. ข้อว่า วยสิ ปุรณเม | ๔ | ๑ | ๒๐ | หลังคำที่ลงท้ายด้วยรัสสระ อ และที่แสดงในเวลาแรก ให้ลงปัจจัยสตรึงค์คือ จิป เช่น กุมารี “เด็กหญิง”

๑๓๕๐. ข้อว่า ทวิโคะ | ๔ | ๑ | ๒๑ | หลังคำว่า ทวิคฺสูมาส ซึ่งลงท้ายด้วย อ ให้ลงสตรึงค์ปัจจัยคือ จิป เช่น ตริโลเกี “กลุ่มของไตรโลก” แต่เราพบว่า ตริมลา “ลูกสมอสาม” เพราะว่าข้อนี้คือหนึ่งของคำทั้งหลายที่กล่าวถึงคือ อช เป็นต้น” (ข้อ ๑๓๔๑)

๑๓๕๑. ข้อว่า วรณาทนุทตตาท โลปธาท โต นะ | ๔ | ๑ | ๓๙ | หลังคำที่แสดงถึงสี ซึ่งลงท้ายด้วยสระที่มีเสียงหนักก้อง และมีอักษร ต ในอักษรที่อยู่ก่อนลำดับหลังสุด คำไม่ใช่คำรองในคำสมาส ปัจจัยสตรึงค์คือ จิป เป็นตัวเลือก และอักษร น ถูกแทนที่ในช่องของ ต เช่น เอตา หรือ เอนี (จากโรหิต “แดง”) โรหิตา หรือ โรหิณี

๑๓๕๒. ข้อว่า โวโต คุณวจนาท | ๔ | ๑ | ๔๔ | หลังคำที่ลงท้ายด้วย อุ ซึ่งเป็นการแสดงถึงคุณสมบัติ ปัจจัยสตรึงค์คือ ณีษ เช่น มฤทวิ (จาก มฤทุ “อ่อน”) หรือ มฤทุชะ (ไม่มีปัจจัยสตรึงค์)

๑๓๕๓. ข้อว่าพหวิทภยศจ | ๔ | ๑ | ๔๕ | และหลังคำว่า พหุ (มาก) เป็นต้น ปัจจัยสตรึงค์คือ ณีษ เช่น พหวิ หรือ พหุ

๑๓๕๔. “หลังสระ อิ ของ กฤต ปัจจัย ไม่ใช่ กฺติน (ข้อ ๙๑๘) เช่น ราตรี หรือ ราตริ (กลางคืน)

๑๓๕๕. “บางท่านกล่าวว่า ปัจจัยสตรึงค์คือ ณีษ อาจมาหลังคำใดก็ได้ซึ่งลงท้ายด้วย อิ (ข้อ ๑๓๕๔) ถ้าไม่มีอำนาจของ กฺติน ปัจจัยคงอยู่” เช่น ศกฺวิ หรือ ศกฺวิ “เกวียน”

๑๓๕๖. ข้อว่า บุโยคาทหายยาม | ๔ | ๑ | ๔๘ | เมื่อชื่อของผู้ชายถูกนำมาใช้ระบุความเป็นสตรึงค์ ในคุณลักษณะของการร่วมกันของสตรีกับบุรุษ ให้มีปัจจัยสตรึงค์คือ จิษ มาข้างหลัง เช่น โคปี (ภรรยาของโคปะ หรือ หัวหน้าฝูง)

๑๓๕๗. “แต่ไม่หลังคำว่า ปาลก “ผู้รักษา” เช่น โคปาลกา “ภรรยาของนายโคบาล” อศฺวปาลิกา “ภรรยาของผู้ดูแลม้า”

๑๓๕๘. ข้อว่า ปฺรตยยสธาท กาท ปุรวสยท อทาปยสุปะ | ๗ | ๓ | ๔๔ | ให้มีสระ อิ ในช่องของสระ อ ซึ่งมาก่อนอักษร ก ซึ่งอยู่ในปัจจัย เมื่อมีสตรีปัจจัย อาป ตามมา ซึ่งจัดว่าสตรึงค์ปัจจัย อาป ไม่ได้มาหลังปัจจัยวิภक्ति เช่น สรวิกา (จาก การก “ผู้ทำ”) การิกา เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “แห่งสระ อ?” หลักฐานคือ เนกา “เรือ” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ไม่มาหลังวิภक्तिนาม?” หลักฐานคือ พหุปวิราชา นคฺรี “เมืองที่มีนักบวชมาก”

๑๓๕๙. “หลังคำว่า สูรย “พระอาทิตย์” ปัจจัยสตรึงค์คือ จาป เมื่อเทพี (ภรรยาของเขา) ถูกหมายถึง เช่น สูรยา “เทพีผู้เป็นภรรยาของพระอาทิตย์” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เมื่อเทพีถูกหมายถึง” (ดูข้อ ๑๓๖๐)

๑๓๖๐. “มีการลบของ ย แห่ง สุรย “พระอาทิตย์” และ อคสตุย “พระอคัสตยะ” เมื่อปัจจย ฉ (ข้อ ๑๑๖๐) ตามมา และเมื่อปัจจยสตริลิงค์ ณี ตามมา” เช่น สุรี หมายถึง “กุนตี คือ เจ้าสาวผู้เป็นมนุษย์ของพระอาทิตย์” (ดูข้อ ๑๓๕๙)

๑๓๖๑. ให้ อานุก เป็นตัวเพิ่มเข้ามาของสามัญนาม คือ อินทร, วรณ, ภา, ศรว, และ มฤท และ แห่ง คำว่า หิม (หิมะ) อรณย (ป่า) ยว (ข้าวบาร์เลย์) ยวน (ชนชาวกรีก) มาตุล (ลุงฝ่ายมารดา) และ อาจารย์ (อาจารย์ทางจิตวิญญาณ) และ ในเวลาเดียวกัน ให้ลงปัจจยสตริลิงค์ คือ ังษ เช่น อินทราณี “ภรรยาของพระอินทร์” และ วรณานี, ภาวนี, ศรวาณี และ มฤทานี ก็เช่นเดียวกัน

๑๓๖๒. “แห่งคำว่า หิม (หิมะ) และ อรณย (ป่า) ในความหมายว่า ความยิ่งใหญ่ เช่น หิมานี “หิมะมาก” อรณยานี “ป่าใหญ่”

๑๓๖๓. “หลังคำว่า ยว (ข้าวบาร์เลย์) (ปัจจยสตริลิงค์) ในความหมายว่า เป็นโทษ เช่น ยวานี (ข้าวบาร์เลย์ไม่ดี)

๑๓๖๔. “หลังคำว่า ยวน (ชาวกรีก) ในความหมายว่า ลายมือเขียน เช่น ยวนานี “อักษรที่ถูกเขียนโดยชาวกรีก”

๑๓๖๕. “แห่งคำว่า มาตุล (ลุงฝ่ายมารดา) และ อุปาธยาย (พระอุปัชฌาย์) การเพิ่ม อานุก ปัจจยเป็นทางเลือก” เช่น มาตุลานี หรือ มาตุลี “ภรรยาของลุงฝ่ายมารดา” อุปาธยายานี หรือ อุปาธยายี “ภรรยาของอุปัชฌาย์”

๑๓๖๖. “และไม่มีการเปลี่ยนเป็น ณ หลังคำว่า อาจารย์ (อาจารย์) เช่น อาจารย์ยานี “ภรรยาของอาจารย์”

๑๓๖๗. “หลังคำว่า อรย “คนแห่งชนชั้นไวศยะ” และ กษตริย “นักรบ” เป็นทางเลือก เมื่อคำมีความหมายของตนเอง เช่น อรยานี หรือ อรยา “หญิงผู้อยู่ในชั้นไวศยะ” กษตริยานี หรือ กษตริยา “ผู้หญิงที่อยู่ในชั้นนักรบ”

๑๓๖๘. ข้อว่า กรีตาต กรณปุรวาต | ๔ | ๑ | ๕๐ | หลังคำว่า กรีต “ขายแล้ว” นำหน้าโดยชื่อของความหมายด้วย ปัจจยสตริลิงค์คือ ังษ เช่น วสตรกรีติ “ผู้หญิงที่ถูกขายโดยการแลกเปลี่ยนเพื่อผ้า” บางครั้งไม่เป็นเช่นนั้น เช่น ธนกรีตา “หญิงที่ถูกซื้อด้วยความมั่งคั่ง”

๑๓๖๙. ข้อว่า สวางคจโจปสรชนาทส์โยโคปธาต | ๔ | ๑ | ๕๔ | และปัจจยสตริลิงค์คือ ณีษ มาหลังคำที่ลงท้ายด้วยชื่อของส่วนร่างกาย เมื่อคำเป็นคำรองในสมาส ยิ่งกว่านั้น ไม่มีสัณธานสำหรับอักษรที่อยู่ก่อนพยางค์สุดท้าย เน อติเกติ กรือ อติเกศา “ผมดียิ่ง” จนทรมุขี หรือ จนทรมุขา “หน้าตั้งพระจันทร์” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ไม่มีการสัณธานสำหรับอักษรที่อยู่ก่อนพยางค์สุดท้าย” หลักฐานคือ สุกุลมา “หญิงมีข้อเท้าสวย” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “คำรองในคำสมาส”? หลักฐานคือ สุศิขา “หงอนสวย”

๑๓๗๐. ข้อว่า น โกรธาทิพหวะจะ | ๔ | ๑ | ๕๖ | ปัจจัยสตรีลิงค์ไม่ใช่ ีษ (ข้อ ๑๓๖๙) หลังคำที่บ่งถึง ส่วนของร่างกายเมื่อมีขึ้น โกรธา “สี่ข้าง” เป็นต้น และทั้งเมื่อคำเป็นหลายพยางค์ เช่น กลยาณโกรธา “หญิงผู้มีสี่ข้างสวย” นี่คือกลุ่มคำที่ถูกสร้างด้วยการใช้ (ดูข้อ ๕๓) แห่งกรณีที่มีคำหลายพยางค์ ตัวอย่างใน สุขณา “หญิงผู้มีตะโพกสวย”

๑๓๗๑. ปัจจัยสตรีลิงค์ไม่ใช่ ีษ (ข้อ ๑๓๖๙) หลัง นข “จมูก” และ มุข “ปาก” เมื่อ (คำอยู่สุดท้าย ของคำเป็น) สามานยนาม (ข้อ ๑๓๗๒)

๑๓๗๒. ข้อว่า ปุรวปทาต สัชฌายามคะ | ๘ | ๔ | ๓ | ให้มี ณ ในช่องของ น ที่มาหลังสาเหตุของการ เปลี่ยนแปลงเช่นนั้น (ข้อ ๑๕๗) ซึ่งอยู่ในสมาชิกตัวหน้าของคำสมาส เมื่อคำเป็นสามานยนาม แต่ไม่ เป็นเช่นนั้นถ้าอักษร ค แทรกเข้ามา เช่น ศุรบณฑา เคารมุขา (ใบหน้าสวย) เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “เมื่อมีสามานยนาม”? หลักฐานคือ ตามรมชิ กนยา “หญิงที่โสดมีหน้าเป็นสีทองแดง”

๑๓๗๓. ข้อว่า ชาเตรสตรีวิษยาทโยปธาด | ๔ | ๑ | ๖๓ | ให้ปัจจัยสตรีลิงค์คือ ีษ อยู่หลังคำที่แสดง ชนิด และไม่ใช่สตรีลิงค์ ยิ่งกว่านั้น ไม่มีอักษร ย สำหรับอักษรที่มีพยางค์ก่อนพยางค์สุดท้าย เช่น ตฎี (รองเท้า) วฤชลี “หญิงตระกูลคนรับใช้” กฐี “หญิงของชั้นพราหมณ์ผู้อ่าน กฐ ในฤคเวท” พหุฤจี “หญิงของชั้นพราหมณ์ผู้เรียนฤคเวท” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “แสดงชนิด”? หลักฐานคือ มณฑา “เกลี้ยงเกลา” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ไม่ใช่สตรีลิงค์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้” หลักฐานคือ พลากา “ปิ่นจัน” เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่า “ไม่มีอักษร ย สำหรับอักษรที่มีพยางค์ถัดจากพยางค์สุดท้าย” หลักฐาน กษตริยา “หญิงที่เป็นกษัตริย์”

๑๓๗๔. “ในการแยกกันของคำที่มีอักษร ย ที่เป็นพยางค์ถัดจากพยางค์ท้าย ไม่มีการเกี่ยวข้องกับการ แยกกันของ (คำที่มี ย คือ) ควย “หญิงของ Bos Gavaeus” หยี “ลาตัวเมีย” มุกยี “หญิงมุกยี” เช่น มนุษี “ผู้หญิง” และ มีการลบ ย ของ มตสย เมื่อปัจจัยสตรีลิงค์ ี ตามมา ดังนั้นจึงเป็น มตลี “ปลา ตัวเมีย”

๑๓๗๕. “หลังคำที่ลงท้ายด้วย อิ ซึ่งบ่งถึงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ ปัจจัยสตรีลิงค์คือ ีษ เช่น ทากษี “หญิง ชาวทากษี” หรือ ผู้สืบเชื้อสายของทักษะ (ข้อ ๑๐๘๗)

๑๓๗๖. ข้อว่า อุงตะ | ๔ | ๑ | ๖๖ | หลังคำที่ลงท้ายด้วย อุ ไม่มีอักษร ย ที่อยู่พยางค์ถัดจากพยางค์ ท้าย และแสดงถึงมนุษยชาติ ปัจจัยของสตรีลิงค์คือ อุง เช่น กुरु “หญิงชาวกรู” เพราะเหตุใดจึง กล่าวว่า “ไม่มีอักษร ย เป็นอักษรที่อยู่ถัดจากพยางค์ท้าย” หลักฐานคือ อธวรย “หญิงของวรรณะ พราหมณ์ซึ่งเชี่ยวชาญในยชุรเวท”

๑๓๗๗. “และหลังคำว่า ปงคฺ “ง่อยเปีย” เช่น ปงคฺ “หญิงง่อย”

๑๓๗๘. “และ (ในการเพิ่มปัจจัยของสตรีลิงค์คือ อุง) มีการลบ อุ ของ อ ในคำว่า ศวศฺ “พ่อบุญ ธรรม” เช่น ศวศฺ “แม่บุญธรรม”

๑๓๗๙. ข้อว่า อรุตรปทาเทาปมเย | ๔ | ๑ | ๖๙ | ให้ อุง เป็นปัจจัยสตรีลิงค์หลังคำสมาสที่ลงท้ายในคำเต็ม ของสิ่งที่สมาชิกตัวหลังคือ อรุ “ต้นขา” เมื่อสมาชิกตัวหน้าของคำสมาสแสดงถึงการเปรียบเทียบสิ่งของ เช่น กรโกรุ “หญิงที่ต้นขาเหมือนกระดูกข้อมือ หรือ มีมือกลมเรียวยาว”

๑๓๘๐. ข้อว่า สหิตศผลภณวามาเทศจ | ๔ | ๑ | ๗๐ | และ หลังคำว่า สยหิต (ประกอบ) ศพ (กีบ) ลักษณะ (เครื่องหมาย) และ วาม (งาม) เป็นต้น สูตรนี้มีเพื่อเป้าหมายของกรณีที่ไม่มีการเปรียบเทียบ เช่น สนหิโตรุ “ผู้มีต้นขาติดกัน” ศโพรุ “ผู้มีต้นขาเหมือนกีบ” ลักษณะรุ “ผู้มีต้นขาที่มีเครื่องหมาย” วาโมรุ “มีต้นขาสวย”

๑๓๘๑. ข้อว่า ศารุงครวาทุโย จิน | ๔ | ๑ | ๗๓ | ให้ จิน เป็นปัจจัยสตรีลิงค์หลังคำว่า ศารุงครว “ศารุงครวระ” เป็นต้น และหลังคำที่ลงท้ายด้วยอักษร อ ของ ปัจจัย อง (ข้อ ๑๐๗๕) เมื่อคำกล่าวถึงชนิด เช่น ศารุงครวี “หญิงชาวศารุงครวระ” ไวที “หญิงผู้สืบสายมาจากวิหะ” พราหมณี “นางพราหมณี”

๑๓๘๒. “และวฤทธิเป็นตัวแทนที่ของคำว่า นฤ และ นร “คน” ตามมา เช่น นารี “หญิงสาว”

๑๓๘๓. ข้อว่า ยูนสติชะ |๔| ๑| ๗๗| หลังคำว่า ยูน “เยาวยวน” เมื่อบ่งถึงผู้หญิง ให้มีปัจจัย ติ เช่น ยวติ “นางสาว”

ปัจจัยในสตรีลิงค์เพียงเท่านี้

คัมภีร์สิทธิธานตเกมุทีฉบับย่อ เป็นเครื่องมือช่วยสำหรับนักศึกษาเล่าเรียน

และผู้ใคร่ศึกษาในศาสตร์ แต่งโดย วรทราชะ

คัมภีร์ลขุสิทธิธานตเกมุทีซึ่งแต่งโดยศรีวรทราชะ จบแล้วด้วยประการฉะนี้

ลขุเกมุทีจบแล้ว

สรุปท้ายบท

จากการแปลความคัมภีร์ดังกล่าวทำให้ทราบว่า คัมภีร์ลชุกเกามูที่แต่งโดย วรทราชา ซึ่งอธิบายวิธีการและกฎของไวยากรณ์ของภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในสมัยอินเดียโบราณ แบ่งเนื้อหาหลักออกเป็น ๑๑ ส่วนคือ ๑) สัมญา ว่าด้วยพยัญชนะ ๒) สติ ว่าด้วยการตัดบทและเชื่อมบท ๓) สัพพต ว่าด้วยการลงวิภักตินามและการประกอบคำนาม ๔) อวยย ว่าด้วยศัพท์ที่ไม่ผันไปตามรูปวิภักติ ๕) ติงนต ว่าด้วยการลงวิภักติท้ายธาตุ การสร้างคำกริยา ๖) ปุรฎริยา ว่าด้วยกริยาศัพท์ ๗) กฤทนต์ ว่าด้วยการลงกฤตปริตยะ การสร้างคำนามและกริยานาม ๘) สมาส ว่าด้วยการเชื่อมบทนาม ๙) ตทิต ว่าด้วยการลงสร้างคำตัดทิตโดยการลงปริตยะต่าง ๆ ๑๐) สตรีปรตตย ว่าด้วยการประกอบศัพท์ที่เป็นสตรีลิงค์ ๑๑) การก ว่าด้วยอรรถของวิภักตินาม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับโครงสร้างของหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีแต่มีความยุ่งยากซับซ้อนโดยเฉพาะในเรื่องของการซ้อนหรือการทำสนธิของคำในรูปสมาส หรือในประโยคทั่วไป ซึ่งปรากฏในรูปสูตร ซึ่งประกอบด้วย ๑) สูตรแสดงชื่อ หลักการ วิธีการเป็นบทตั้ง ๒) วฤตติ เป็นคำอธิบายของสูตร ๓) อุทาหรณ์การยกตัวอย่างนำมาอ้างอิง ในการประกอบคำแบ่งเป็นสูตรคือ สัญญาสูตร ปริภาษาสูตร วิธิตสูตร นิยมสูตร อติเทศสูตร และอธิการสูตร โดยมีการสร้างคำนาม ประกอบกริยาและรูปศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นแบบแผนเดียวกันกับคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีที่ศึกษากันในสมัยอดีตโดยให้การท่องจำสูตรเป็นหลักให้ได้ขึ้นใจเสียก่อน แล้วจึงทำความเข้าใจภายหลัง

บทที่ ๔

วิเคราะห์คัมภีร์ลขุแกมฺที่ด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างและเนื้อหา คุณค่า ความสอดคล้องสัมพันธ์กับไวยากรณ์ภาษาบาลี

คัมภีร์ลขุแกมฺที่ที่ได้ปริวรรตและแปลความในบทก่อนยังไม่ได้นำเนื้อหาวิเคราะห์เป็น แต่เพียงให้ความรู้เนื้อหาโดยกว้าง ๆ ซึ่งผู้สนใจศึกษาสามารถอ่านและเข้าใจได้เพราะผู้วิจัยได้เพิ่ม คำอธิบายให้ชัดเจนขึ้นในแต่ละข้อที่ยังไม่เข้าใจชัด ส่วนในบทนี้ได้ทำการได้กำหนดประเด็นในการศึกษาเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ประกอบการวิจัยเพื่อให้ได้องค์ความรู้เพิ่มเติม ดังนี้

- ๔.๑ ประวัติคัมภีร์ลขุแกมฺที่
- ๔.๒ วิเคราะห์เชิงโครงสร้างและเนื้อหาคัมภีร์ลขุแกมฺที่
- ๔.๓ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์ลขุแกมฺที่
- ๔.๔ วิเคราะห์องค์ความรู้คัมภีร์ลขุแกมฺที่

๔.๑ ประวัติคัมภีร์ลขุแกมฺที่

คัมภีร์ลขุแกมฺที่เป็นการนำหลักไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตที่ปรากฏในคัมภีร์ลขุแกมฺที่ที่มาจากทิมาโยให้ท่องจำและทำความเข้าใจหลักภาษาได้ง่ายขึ้น จึงเป็นที่นิยมกันมากในนักศึกษาด้านการศึกษาด้านไวยากรณ์ภาษาสันสกฤต ซึ่งเดิมมีเฉพาะหลักไวยากรณ์ของปาณินิซึ่งมีความยาวและต้องใช้เวลาในการศึกษานาน ชับซ้อนกว่าจะเข้าใจและส่งผลให้การศึกษาภาษาสันสกฤตเป็นที่นิยมและขยายออกไปสู่คนทุกชนชั้น นับเป็นคุณูปการอย่างมากในการศึกษาคำสอนสำคัญที่บันทึกไว้เป็นภาษาสันสกฤต

หลักการเรียนการสอนด้านไวยากรณ์ถือเป็นหนึ่งในหลักความรู้ที่สำคัญในสมัยโบราณของพราหมณ์ เพราะคนที่จะเรียนรู้ อ่านพระเวทได้เข้าใจต้องมีความรู้ด้านไวยากรณ์เป็นลำดับแรก ก่อนจึงจะสามารถเข้าใจเนื้อหาของคัมภีร์พระเวทซึ่งบันทึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤต แม้แต่นักศึกษาที่เป็นชาวพุทธผู้สนใจในการศึกษาคำสอนของพุทธฝ่ายมหายานจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและมีความรู้ด้านภาษาสันสกฤตด้วยเพราะพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายมหายานในอินเดียใช้ภาษาสันสกฤตเป็นสื่อกลางในการเรียนการสอน การศึกษาค้นคว้าและบันทึกเป็นตำราสำหรับเรียนเป็นส่วนมาก

มีภาษิตแสดงความสำคัญของการเรียนรู้หลักไวยากรณ์สันสกฤต ว่า ผู้ไม่มีความรู้ในหลักไวยากรณ์ถูกเปรียบดังคนเป็นใบไม้ที่ไม่สามารถชี้แจงความประสงค์ของตนเองได้ ด้วยว่าทุกศาสตร์

เปรียบดังปากซึ่งเป็นอวัยวะที่สำคัญยิ่ง^๑ การรู้และเข้าใจหลักเกณฑ์สำคัญจนสามารถใช้ไวยากรณ์ได้ย่อมเป็นผู้ที่มีคุณค่าและสามารถค้นคว้า ศึกษาพระเวท ปฏิบัติตามอย่างถูกต้อง นอกจากนั้นยังส่งผลโดยอ้อมให้มีความรู้พื้นฐานเพื่อศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธรเจ้าและพระเถระองค์สำคัญของพระพุทธศาสนาหายาน

๔.๑.๑ ประวัติผู้แต่งคัมภีร์

ผู้แต่งคัมภีร์ลขุสิทธานตเกามุทีชื่อ วรทราชา (Varadarāja) ซึ่งมีชีวิตรวอยู่ราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ และถือเป็นศิษย์คนสำคัญของ ภักุโฆชิ ทิกษิต (Bhaṭṭoji Dīkṣita) ผู้แต่งคัมภีร์ลขุสิทธานตเกามุที มีประวัติไม่ปรากฏชัดทราบแต่เพียงว่า มีบิดาชื่อว่า ทูรคาคตนยะ ท่านยังได้แต่งคัมภีร์สารเกามุที และ คัมภีร์ศิรวารปทมัญชรี โดยการแต่งคัมภีร์นี้ วรทราชา มีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้การเรียนไวยากรณ์สันสกฤตซึ่งมีอยู่หลายสำนวน ทั้งมีความยุ่งยากในการจดจำกฎเกณฑ์ซึ่งมีจำนวนมาก และปรากฏหลายแห่งมาจัดรวมกันให้เป็นระบบโดยปรากฏในงานในบทนำว่า

“ข้าพเจ้า ได้ทำการกราบไหว้บูชาเจ้าแม่สรวิศผู้ทรงเป็นเทพีผู้บริสุทธิ์และทรงพระคุณสมบัติ อันดีเลิศ ได้ทำการย่อความคัมภีร์ ลขุสิทธานตเกามุทีเพื่อประสงค์ให้ผู้คนทั่วไปได้เข้าถึงความรู้ไวยากรณ์ เพื่อประสงค์ให้ผู้คนทั่วไปได้เข้าถึงความรู้ในไวยากรณ์สันสกฤตของปาณินี”

ภาษาสันสกฤตในเวลานั้นน่าจะเป็นสิ่งที่กำลังได้รับความนิยมและถือเป็นภาษาทางการ (Official language) ไม่ใช่เฉพาะแต่นักศึกษาที่ศึกษาสันสกฤตอย่างเดียวเท่านั้นที่มีความจำเป็นต้องการเรียนรู้หลักไวยากรณ์สันสกฤตแม้แต่ประชาชนทั่วไปก็มีความต้องการจะมีความรู้และเรียนรู้หลักไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตเพื่อศึกษาคัมภีร์สำคัญของพระเวทเพราะมีความเชื่อว่า ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาพระเวท^๒ และคัมภีร์อื่น ๆ แม้แต่การสนทนาในชีวิตประจำวันก็ใช้ภาษาสันสกฤต

๔.๑.๒ ประวัติการแต่งคัมภีร์

ภาษาสันสกฤตมีวิวัฒนาการมาจากภาษาชนเผ่าอารยัน หรืออินโดยูโรเปียน (Indo-European) บรรพบุรุษของพวกอินโด-อารยัน ตั้งรกรากอยู่เหนือเอเชียตะวันออกเฉียง โดยไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง กลุ่มอารยันต้องเร่ร่อนทำมาหากินเหมือนกันชนเผ่าอื่น ๆ ในจุดนี้เองที่ทำให้เกิดการแยกย้ายถิ่นฐาน การเกิดประเพณี และภาษาที่แตกต่างกันออกไป ชนเผ่าอารยันได้แยกตัวกันออกไปเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ กลุ่มที่ ๑ แยกไปทางตะวันตกเข้าสู่ทวีปยุโรป กลุ่มที่ ๒ ลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ อนุমানได้ว่าจะเป็นชนชาติอิหร่านในเปอร์เซีย และกลุ่มที่ ๓ แยกลงมาทางใต้ตามลุ่มแม่น้ำสินธุ ชาวอารยันกลุ่มนี้เมื่อรุกเข้าในแถบลุ่มแม่น้ำสินธุแล้ว ก็ได้ไปพบกับชนพื้นเมืองที่เรียกว่า ดรಾವิดียน

^๑ อังใน พระมหากโกล แก้วดิ่ง, วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบค่านามในคัมภีร์ปทรุปลิทธิและลขุสิทธานตเกามุที, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๙.

^๒ พัฒน์ เพ็งลา, บาลีสันสกฤตในภาษาไทย, หน้า ๑๑.

(Dravidian) และเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมและภาษา โดยชนเผ่าอารยันได้นำภาษาพระเวทยุคโบราณเข้าสู่อินเดียพร้อม ๆ กับความเชื่อทางศาสนา ซึ่งในยุคต่อมาได้เกิดตำราไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตคือ อชันญาธยายี (ไวยากรณ์ ๘ บท) ของปาณินิ เชื่อกันว่ารจนาขึ้นในช่วงพุทธกาล ปาณินิเห็นว่าภาษาสันสกฤตแบบพระเวทนั้นมีภาษาถิ่นปนเข้ามาจนพอสอดคล้องแล้ว หากไม่เขียนไวยากรณ์ที่เป็นระเบียบแบบแผนไว้ ภาษาสันสกฤตแบบพระเวทที่เคยใช้มาตั้งแต่ยุคพระเวทจะคละกับภาษาท้องถิ่นต่าง ๆ ทำให้การประกอบพิธีกรรมไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น จึงแต่งอชันญาธยายีขึ้น ความจริงตำราแบบแผนไวยากรณ์ก่อนหน้าปาณินิได้มีอยู่ก่อนแล้ว แต่เมื่อเกิดอชันญาธยายีตำราเหล่านั้นก็ได้หมดความนิยมลงและสูญไปในที่สุด ผลของไวยากรณ์ปาณินิก็คือภาษาเกิดการจำกัดกรอบมากเกินไปทำให้ภาษาไม่พัฒนา ในที่สุดภาษาสันสกฤตแบบปาณินิ หรือภาษาสันสกฤตแบบฉบับ จึงกลายเป็นภาษาเขียนในวรรณกรรมซึ่งผู้ที่สามารถจะอ่าน เขียนและแปลได้จะต้องใช้เวลาพอสมควรในการศึกษาให้เข้าใจและมีทักษะความรู้ด้านภาษาสันสกฤตจนใช้ได้

หลักไวยากรณ์สันสกฤตของปาณินิ เรียกว่า “อชันญาธยายี” หรือ บทเรียน ๘ บทของปาณินิ ในแต่ละบทจะประกอบด้วย ๔ ส่วน และแต่ละส่วนก็ยังมีย่อมนเป็นสูตรต่าง ๆ ในการท่องจำสูตรต่าง ๆ ให้ขึ้นใจนั้นเป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับผู้เริ่มต้นที่จะทำการผสมและเชื่อมโยงหลักการทั้ง ๘ บทเรียนเข้าด้วยกัน ที่ยากมากในหลักไวยากรณ์ที่ปาณินิใช้คือ ข้อยกเว้นจำนวนมากซึ่งมีใช้บ่อยทำให้เกิดความสับสน เช่น บทเรียนที่ ๒ แรกว่าด้วยคำนิยาม และบทที่ ๓ ว่าด้วยปัจจัยมีการทำคำกริยาและคำนาม ส่วนบทที่ ๔ และ ๕ ว่าด้วยการสร้างคำนาม อีก ๓ บทที่เหลือคือ ๖ ๗ และ ๘ ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง ธาตุ ปัจจัยในวิภक्तिต่าง ๆ และการสร้างกฎข้อยกเว้นต่าง ๆ ทำให้นักศึกษาความยุ่งยากกับผู้อ่าน จึงได้มีนักไวยากรณ์รุ่นหลังต้องการทำให้หลักการของไวยากรณ์สันสกฤตมีความเข้าใจง่ายและถูกต้องตามกฎทางภาษา โดยการนำคำเดียวมาท่องเป็นโคลงเพื่อง่ายต่อการจดจำ โดยทำความเข้าใจและการอธิบายตามหลักไวยากรณ์ของปาณินิ

หลักการดังกล่าวปรากฏชัดในคัมภีร์สิทธธานตเกมุที ซึ่งแต่งโดย ภักุโฏชิ ทิกษิตะ (ค.ศ. ๑๖-๑๗) ได้นำเอาสูตรต่าง ๆ ในอชันญาธยายีมาตั้งเป็นแม่บทโดยท่านได้รวบรวมเอาสูตรทั้งหมด ซึ่งแบ่งออกเป็น ๑๔ เรื่องคือ

- ๑) สันญาปรกรณ์
- ๒) ปริภาษาปรกรณ์
- ๓) สันธิ
- ๔) สุพันตะ
- ๕) อัพยยะ
- ๖) สตรีปรัตยะ
- ๗) การก

- ๘) สมาส
- ๙) ตัทธิต
- ๑๐) ตังนิตะ
- ๑๑) ประกิริยา
- ๑๒) กฤทนต์
- ๑๓) ไวยาติกะ
- ๑๔) สวรรปรกรรม^๓

และต่อด้วยภาคผนวก ๔ หัวข้อคือ ปาณินยศึกษา คณปาฐ ฐาตุปาฐ และ ลิงคานุศาสน์ คัมภีร์ลิตธานตเกมุทีจึงเป็นคัมภีร์สำคัญเล่มหนึ่งต่อจากไวยากรณ์ปาณินหรืออักษฎาธยายีและได้มีการเผยแพร่จนได้รับความนิยมมากเพราะทำให้ง่ายต่อการเรียนการสอนภาษาสันสกฤตโดยเฉพาะด้านความรู้ไวยากรณ์ มีความซับซ้อนน้อยกว่าเรียบเรียงได้อย่างดีแต่มีขนาดใหญ่

คัมภีร์ลิตธานตเกมุทีมีภาษายะหรือฎีกาธิบายอยู่หลายฉบับ คือ คัมภีร์เปราตมโนรมา แต่งโดยภักุโฆชิ คัมภีร์ฎีกาชื่อ พฤหัจฉัพรัตนะ และ ลขุศัพรัตนะ แต่งโดย หริ ทิกษิต ฎีกาตัตตว โโพธิณี แต่งโดย ชญาเนนทร สรัสวตี (ค.ศ.๑๕๕๐-๑๕๖๐) คัมภีร์ สุขโพธิณี แต่งโดย นีลกันธูธ วาขเปย็ รราว ค.ศ.๑๖๐๐-๑๖๕๐ รามานันทะ (ค.ศ.๑๖๘๐-๑๗๒๐) ได้แต่งคัมภีร์ ตัตตวทีปิกา เพื่ออธิบาย ลิตธานตเกมุที^๔ นาเคศ ฎีกุฎะ (ค.ศ.๑๗๓๐-๑๘๑๐) ได้แต่งคัมภีร์ คือ ๑) ปรทีโปทโยตะ ๒) ลขุศัพ เทนทุเศขระ ๓) พฤหัจฉัพเทนทุเศขระ ๔) ปริภาเซนทุเศขระ ๕) มั่นชูซา ๖) ลขุมนั่นชูซา ๗) ปรมลขุ มั่นชูซา ๘) สโผฎวาทะ และ ๙) มหาภายยปรัตยาขยานสังครหะ^๕ ต่อมา วิศวนาถ ศาสตรึ ได้แต่ง คัมภีร์ชื่อ ปรากรี เพื่อเป็นอรรถาธิบายหลักไวยากรณ์สันสกฤตให้ละเอียดยิ่งขึ้น

ในบรรดาคัมภีร์อรรถาธิบายไวยากรณ์สันสกฤตได้มีการแต่งคัมภีร์ ลขุลิตธานตเกมุที ซึ่งมีความหมายว่า คัมภีร์เป็นดุจแสงจันทร์ส่องความมดีของนักไวยากรณ์สำหรับผู้เริ่มศึกษา มีสูตร ทั้งหมด ๑,๒๗๗ มีคัมภีร์อธิบายขยายความที่แต่งขึ้นภายหลัง ๒ เล่มคือ ๑) อุเพนทรวิวฤตติ แต่งโดย วิศวนาถ ศาสตรึ และ ๒) ลขุฎิปปณี แต่งโดย นารายณะ ทัตต์^๖

ต่อมาบรรดาพระราชา มีความประสงค์จะพัฒนาวิธีการนำเสนอรูปแบบสำเร็จของคำหรือบท ต่าง ๆ โดยการนำสูตรจากลิตธานตเกมุทีของภักุโฆชิ ทิกษิตะ โดยเริ่มจากสระการันต์ ปุงลิงค์ เป็น

^๓ อ้างใน พระมหาโกมล แก้วตั้ง, วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบค่านามในคัมภีร์ปทรูปลิตธิและ ลขุลิตธานตเกมุที, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๔.

^๔ Kapiladewa Dvivedi, Laghusiddhantakaumudi, หน้า ๔๒.

^๕ อ้างใน พระมหาโกมล แก้วตั้ง, วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบค่านามในคัมภีร์ปทรูปลิตธิและ ลขุลิตธานตเกมุที, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๖.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

ต้น โดยคำว่า ลขุ หมายถึง อย่างย่อ หรือ อย่างสรุป ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มการศึกษาสันสกฤตคือ มัธยม หมายถึงระดับกลาง เช่นคัมภีร์มัธยมสัทธานตเกมุที และ สารสัทธานตเกมุที

คัมภีร์นี้ได้เป็นที่รู้จักคัมภีร์ลขุเกมุทีโดยงานเผยแพร่ของนักปราชญ์ชาวตะวันตกชื่อ James R. Ballantyne ในปี ค.ศ. ๑๘๔๙ ซึ่งทำให้การเรียนรู้หลักเกณฑ์ทางไวยากรณ์ของสันสกฤตเป็นที่นิยมและรู้จักกันอย่างแพร่หลายกับนักปราชญ์ชาวตะวันตก

จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ลขุเกมุทีของวราทราชะคือ ต้องการให้หนังสือนี้เป็นคู่มือในการศึกษาไวยากรณ์สันสกฤตเบื้องต้น และต้องการให้เกิดความเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อนเช่นไวยากรณ์ของปาณินิ โดยมีการจัดเนื้อหาเป็นหมวดหมู่ มีการเชื่อมโยงอย่างต่อเนื่องโดยมีการอธิบายโดยวิธีการทำรูปคำมากกว่ากฎหรือการสร้างข้อยกเว้นอย่างที่ปรากฏมากในคัมภีร์อักษุณยาธิของปาณินิ

หลักการแต่งคัมภีร์ ท่านวราทราชะได้ศึกษาวิเคราะห์ภาษาศาสตร์ โดยการนำเสนอหลักไวยากรณ์ของอาจารย์ตนเองและนักไวยากรณ์ที่มีอยู่ก่อนฉบับต่าง ๆ จนมองเห็นความแตกต่าง ความยากง่าย และอุปสรรคของการทำความเข้าใจหลักไวยากรณ์สันสกฤต โดยคำนึงถึงการกำหนดเวลาในการศึกษาควรใช้เวลาไม่มากนักเพื่อจะได้ศึกษาคัมภีร์สำคัญของสันสกฤตซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไป และมีความจำเป็นเมื่อต้องการศึกษาหาความรู้ของอินเดียโบราณซึ่งโดยมากได้บันทึกเป็นภาษาสันสกฤตทั้งคัมภีร์สำคัญของพราหมณ์คือคัมภีร์พระเวท และคัมภีร์อื่น ๆ ของลัทธิสำนักต่าง ๆ ก็ใช้ภาษาสันสกฤตบันทึกคำสอนและสื่อสารกัน เมื่อมีความต้องการมากขึ้น การเข้าใจหลักไวยากรณ์อย่างรวดเร็วจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ท่านวราทราชะจึงได้คิดประมวลและจัดทำแบบการประกอบคำแบบสำเร็จรูปเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำและนำไปเป็นแบบในการผันคำอื่น ๆ

การจัดเรียงลำดับการเรียนการสอนภาษาสันสกฤตของคัมภีร์ลขุเกมุทีคล้ายการเรียนไวยากรณ์ภาษาต่าง ๆ ของโลกในปัจจุบันโดยเริ่มจากการเรียนรู้พยัญชนะ สระ การสนธิกัน จากนั้นเริ่มที่การผันคำ การสร้างคำ เป็นต้นซึ่งทำให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น โดยมีเนื้อหาหลักแบ่งเป็น ๑๑ ส่วนคือ

- ๑) สัณญา ว่าด้วยพยัญชนะ สระ การตั้งชื่อเฉพาะตามหลักไวยากรณ์ มี ๑๔ ศูตร
- ๒) สติ ว่าด้วยการตัดบทและเชื่อมบท (๑๐๑ ศูตร)
- ๓) สัพพต ว่าด้วยการลงวิภักตินามและการประกอบคำนาม (๒๕๑ ศูตร)
- ๔) อวยย ว่าด้วยศัพท์ที่ไม่ผันไปตามรูปวิภักติ เช่น อุปสัค นิบาต เป็นต้น (๕ ศูตร)
- ๕) ดิงนต ว่าด้วยการลงวิภักติท้ายธาตุ การสร้างคำกิริยา (๓๒๖)
- ๖) ปกรรียา ว่าด้วยกิริยาศัพท์ (๖๙ ศูตร)
- ๗) กถพนต ว่าด้วยการลงกฤตปรีตยะ การสร้างคำนามและกิริยา (๑๒๒ ศูตร)
- ๘) สมาส ว่าด้วยการเชื่อมบทนาม (๙๓ ศูตร)
- ๙) ตพธิต ว่าด้วยการลงสร้างคำตัดทิตโดยการลงปรีตยะต่าง ๆ (๒๕๑ ศูตร)

๑๐) สตรีปรตตย ว่าด้วยการประกอบศัพท์ที่เป็นสตรีลิงค์ (๒๙ ศูตร)

๑๑) การก ว่าด้วยอรรถของวิภักตินาม (๑๖ ศูตร)

การจัดเป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ ทำให้ผู้ศึกษาหลักไวยากรณ์สันสกฤตมองเห็นภาพโดยกว้าง ๆ อย่างชัดเจน สามารถจดจำศูตรและทำความเข้าใจความหมายอย่างง่าย ๆ ทำให้การศึกษาวैयाกรณ์สันสกฤตเป็นที่นิยมและแพร่หลายอย่างรวดเร็ว จนทำให้ชาวต่างชาติที่เข้ามาศึกษาสันสกฤตในประเทศอินเดียต่างนิยมเรียนตามหลักคัมภีร์ดังกล่าวก่อนที่จะศึกษาหลักไวยากรณ์สันสกฤตของปาณินิซึ่งมีอรรถลึกลับซึ่งละเอียดมากขึ้น

๔.๒ วิเคราะห์โครงสร้างไวยากรณ์

คัมภีร์ลขุเกมุทีได้นำหลักไวยากรณ์ของปาณินิซึ่งได้เขียนแบบพรรณนาโวหาร ซึ่งทำให้การเรียนรู้ไวยากรณ์ต้องใช้เวลานานในการเรียนจนสามารถเข้าใจหลักไวยากรณ์ และเพราะกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มีจำนวนมากทำให้เกิดความเบื่อหน่ายแก่ผู้เรียน ผู้แต่งคัมภีร์ลขุเกมุทีจึงได้ย่อความและจัดโครงสร้างไวยากรณ์ให้เข้าใจง่าย โดยมีโครงสร้างดังนี้

๔.๒.๑ พยัญชนะสระและการสนธิ

ในคัมภีร์ลขุเกมุทีได้จัดหมวดของการเรียนไวยากรณ์สันสกฤตไว้อย่างเป็นทางการเป็นหมวดหมู่โดยเริ่มด้วยการนำให้รู้จักจำนวนพยัญชนะและสระซึ่งถือว่า อักษระเกิดจากภาษิตของพระมหেশ্বরหรือพระศิวะ ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อสร้างให้เป็นชื่อเรียกว่า ปรตยาหาระ^๗ อักษรเหล่านี้แบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือ พยัญชนะและสระ ซึ่งบางตัวใช้เป็นตัวย่อเรียกชื่อแทนดังนี้

“อะ อิ อุณ, ฤ ฤก, เอ โอง, ไอ เอาจ, ห ย ว รฎ, ลณ, ญ ม ง ณ นม, ณ ภช, ฌ ฌ ษช, จ พ ค ท ทศ, ข ผ ฉ ฐ ถ จ ฎ ตว, ก ปย, ศ ษ สร, อล,”

ตามศูตรแรกแสดงว่า ภาษาสันสกฤตมีรูปอักษร ๔๙ ตัว แบ่งเป็นพยัญชนะ ๓๕ ตัว สระ ๑๔ ตัว การศึกษาภาษาสันสกฤตในประเทศไทย นิยมใช้อักษร ๓ ชนิด คือ อักษรไทย อักษรเทวนาครี และอักษรโรมัน ในที่นี้จะแสดงสระและพยัญชนะด้วยอักษรไทย โดยแบ่งเป็น ๒ อย่างคือ

๑) สระ ๑๔ ตัวได้แก่ อะ อา อิ อี อุ อู เอ โอ ฤ ฤ ฤ ฤ ไอ เอา แบ่งได้เป็น ๓ ชั้นคือ ชั้นปกติ ชั้นคุณ ชั้นพฤทธิ

๒) พยัญชนะ ๓๕ ตัวแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือ

ก. พยัญชนะวรรค แบ่งเป็น ๕ วรรค รวม ๒๕ ตัว คือ

วรรค กะ เสียงเกิดที่คอ ได้แก่ ก ข ค ฌ ง

วรรค จะ เสียงเกิดที่เพดาน ได้แก่ จ ฉ ช ฌ ญ

^๗ James R. Ballantyne, *Laghukaumudi of Varadaraja*, (New Delhi: Motilal Banarsidass, 2001), หน้า ๑.

วรรค ฎะ เสียงเกิดที่ปุ่มเหงือก ได้แก่ ฎ ฐ ฑ ฒ ณ

วรรค ตะ เสียงเกิดที่ฟัน ได้แก่ ต ถ ท ธ น

วรรค ปะ เสียงเกิดที่ริมฝีปาก ได้แก่ ป ผ พ ภ ม

ข. พยัญชนะอวรรค ๙ ตัว รวมนิคคหิต เป็น ๑๐ แบ่งเป็น

๑) เสียงกึ่งสระ ได้แก่ ย เสียงเกิดที่เพดาน ร เสียงเกิดที่ปุ่มเหงือก ล เสียงเกิดที่ฟัน ว
เสียงเกิดที่ริมฝีปาก

๒) เสียงเสียดแทรก ได้แก่ ศ เสียงเกิดที่เพดาน ซ เสียงเกิดที่ปุ่มเหงือก ส เสียงเกิดที่
ฟัน

๓) เสียงหนักมีลม ได้แก่ ห พ และ อัง(อ)

การใช้คำย่อหรือสัญลักษณ์แทนความหมายต่าง ๆ ดังนี้

คำ	ความหมาย
อิต	อักษรที่ตามมากับปรัตยะหรืออาคมเป็นต้นเพื่อบอกหลักเกณฑ์ทางไวยากรณ์
อิจ	สระ อิ อุ ฤ ฦ เอ โอ ไอ เอา
อล	อ อิ อุ ฤ ฦ เอ โอ ไอ เอา ห ย ว ร ล พ ม ง ณ น ฌ ภ ช ฒ ฐ ฑ ฒ ฌ ษ พ ค ท ท ข ฉ ฐ ฎ จ ฎ ต ก ป ศ ษ ส ห
ณล	ณ ภ ฌ ฐ ฑ ฒ ฌ ษ พ ค ท ท ข ฉ ฐ ฎ จ ฎ ต ก ป ศ ษ ส ห
องค	อักษรที่เป็นส่วนหนึ่งของคำศัพท์ที่ทำให้ปรัตยะเปลี่ยนไป
เอง	เอ โอ
อฏ	อ อิ อ ฤ ฦ เอ โอ ไอ เอา ห
ปท	ศัพท์ประกอบวิภักติที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะคือ ภยาม ภิส ภยาม ภยส ภยาม ภยส สุป อยู่ท้าย
ภสถาน	วิภักติ ๙ คือ ศส ฐา เง งสิ งส โอส อาม จิ โอส
ภ	ศัพท์ที่ประกอบกับ ศส ฐา เง งสิ งส โอส อาม จิ โอส
ฆิ	สระ อิ และ อุ ของศัพท์อื่นที่ไม่ใช่ สอิ
ษฏ	ศัพท์ที่มี ชาติ ปรัตยะอยู่ท้ายและสังขยาศัพท์ที่มี ษ และ ญ อยู่ท้าย
คติ	อุปสรรคมี ปร เป็นต้นอยู่หน้าคำกริยา
สมปสรรณ	สระ อิ อุ ฤ ฦ ที่เป็นตัวแทนของ ย ว ร ล
อจ	อ อิ อุ ฤ ฦ เอ โอ ไอ เอา
อสัท	ห้ามเปลี่ยนรูปตามสูตร
ยณ	ย ว ร ล
เอจ	เอ โอ ไอ เอา

อิก	อิ อุ ฤ ฎ
พศ	พ ค ท ท
ภษ	ภ ข ฅ ฐ
ศร	ศ ษ ส
อุก	อุ ฤ ฎ

การสนธิคำ

สนธิ คือ การเชื่อมเสียงให้กลมกลืนกันตามหลักไวยากรณ์สันสกฤต เป็นการเชื่อมอักษรให้ต่อเนื่องกันเพื่อตัดอักษรให้น้อยลง ทำให้คำพูดสละสลวย นำไปใช้ประโยชน์ในการแต่งคำประพันธ์แบบสร้างของคำสนธิที่ใช้ในภาษาสันสกฤต นอกจากนั้นยังสามารถทำสนธิการประกอบกิริยาด้วย มีอยู่ ๓ ประเภท คือ ๑) สระสนธิ ๒) พยัญชนะสนธิ และ ๓) วิสโรคสนธิ

๑. สระสนธิ

สระสนธิแบ่งออกเป็น ๓ คือ ๑) สระแท้กับสระแท้จะได้เสียงยาว ๒) สระหน้าลงท้ายด้วย อ และ อา ๓) สระหน้าลงท้ายด้วยสระอื่น

๑) สระแท้กับสระแท้ การรวมสระทั้งสองเสียงเป็นเสียงที่ฆะอย่างเดี่ยว มตินี้มาจากคัมภีร์ปาณินิและมูคโพระเป็นต้นที่เป็นสายปาณินิ ส่วนคัมภีร์กาตันตระที่แต่งในราวพุทธศตวรรษที่ ๗ กล่าวว่า ให้ที่ฆะสระหน้าแล้วลบสระหลังด้วยสูตร ๒๔ ว่า สมานะ สวรรणे ที่รุโฆภาติ ปรสจ โลปม แปลความว่า สระสมานะเป็นที่ฆะ ในเพราะสระสว่านณะ และสระหลังย่อมถึงการลบ

ตัวอย่างเช่น น + อสติ = นาสติ (ย่อมไม่มี) บาลีเป็น น + อตฺถิ = นตฺถิ (ส่วนใหญ่) สุต
ซ้อนในสันสกฤต บาลีมีรูปเป็น ๓ เช่น หสฺต = หตฺถ (มือ) เป็นต้น

สาปิ + อิกฺษเต = सापिक्षते (แม้หญิงนั้นย่อมดู) บาลีเป็น सापि + อิกฺษเต = सापिक्ષเต
ยกตัวอย่างมีสูตรในลชฎาว่า “สถาน’นตรตมะ

ปรสจเค สติ สทศตม อาเทศะ สยาด | สุ ฐ ย อุปาस्य อิติ ชาเต”

แปลว่า “เมื่อคำทั่วไปเป็นคำที่ใช้ในการสับเปลี่ยน ความเหมือนกันที่สุด ของนัยยะ ความหมาย ศัพท์ในสถานที่ของสิ่งที่มาเป็นการสับเปลี่ยนอย่างแท้จริง บรรดาคำทั้งสี่ที่ระบุโดย ын ย ซึ่งเกิดจากเพดานปาก มีความเหมือนกับ อี ดังนั้น จึงมีรูปเป็น สุธฺยฺปาศย (สุธิ + อุปาศย) ซึ่งเปิดโอกาสให้กฎข้ออื่นที่จะนำมาดำเนินการต่อ”

สมสมพฺนธี วิริยธาสฺขยํ ลียาตุ | หเรย | วิษณเว | นายกะ ปาวกะ |

แปลว่า “เพราะฉะนั้น เจจ บ่งถึงการออกเสียงควบ ๔ คำคือ เอ โอ ไอ เอา และ การแทนที่ ๔ คำ ซึ่งแจกแจงตามโดยดำเนินการกฎเกณฑ์ถูกจัดให้ระหว่างคำเหล่านี้ ดังนั้น คำว่า อย เป็นตัวแทนของ เอ อว ของ โอ, आय ของ ไอ และ आव ของ เอา ยกตัวอย่าง หเร + ऐ = हरे (แก่พระ

หริ), วิษณุ + เอ = วิษณุเว (แก่ พระวิษณุ), ไน + ออก = นายก (ผู้นำ), เปา + ออก = ปาวก (ผู้บริสุทธิ์)
เช่น ไฟ”

“ยการาทา ปรัตยเย ปเร โอทาทโตรว อาว เอเตา สตะ | ควยม | นาวยม |”

“คำที่สั้นสุดใน ว (กล่าวคือ การแทนที่ ๒ คำ คือ อว และ อาว) สำหรับความสอดคล้อง
กันของ โอ กับ เอา เวลาที่ อน ปัจจัย (ข้อ ๑๓๙) ซึ่งเริ่มต้นด้วยอักษร ย ตามมา

เช่น โค + ยม = ควยม (เป็นของโค), เนา + ยม = นาวยม “เป็นของเรือ) คำว่า วาร
ติก”

๒) สระหน้าลงท้ายด้วย อ อา สระหลังเป็นตัวอื่น ให้เปลี่ยนเป็นชั้นคุณ ในเพราะรูปสระที่อยู่
ท้ายอวัณณะ

สระหน้า	สระหลัง	คุณสระ
อ, อา	อิ, อี	เอ
อ, อา	อุ, อู	โอ
อ, อา	ฤ, ฤ	อร
อ, อา	ฌ, ฌ	อล

ตัวอย่างเช่น ตว + อินฺทระ = ตเวนฺทระ (ความเป็นใหญ่ของท่าน) [บาลีเป็น ตวินโท]

สา + อุกฺตวา = โสกฺตวา (หญิงนั้นกล่าวแล้ว) [บาลีเป็น สา วตฺวา]

ตามสูตรในลขุเกมุที่ว่า “อาทฺคุณะ

อวรฺณาทฺจิ ปเร ปุรฺวปฺรโยเรโก คุณาเทสสะ สยาต | อฺปนฺทระ | คจฺโคทกมฺ |”

แปลว่า “เมื่อ อจ มาภายหลัง อ (หรือ อา) ให้ คุณ เป็นตัวแทนเดียวสำหรับทั้งสอง

ยกตัวอย่าง อฺปนฺท + อินฺทฺร = อฺปนฺทฺร (ชื่อของพระกฤษณะ- เกิดเป็นพระอินทร์) คจฺคา +
อฺทกมฺ = คจฺโคทกมฺ (น้ำของพระคงคา) ตัวอย่างนี้ คุณ เอ ถูกแทนที่สำหรับ อ และ อิ และ คุณ โอ
สำหรับ อา และ อุ เพราะที่ใช้ในการออกเสียงของ เอ (คอและเพดาน) ถูกนำมาใช้ในการออกเสียง
อ และ อิ (ข้อ ๑๖ และ ๒๓) และอวัยวะที่ใช้ในการออกเสียง โอ (คอและริมฝีปาก) ถูกนำมาใช้ในการ
ออกเสียง อา และ อุ”

๓) สระหน้าคือ อ อา สระหลังเป็นคุณ วฤทธิ ให้เป็นตามตัวหลัง เช่น

แปลงสระหน้ากับสระหลังเป็นวฤทธิสระในเพราะคุณสระที่อยู่ท้ายอวัณณะ

สระหน้า	สระหลัง	วฤทธิสระ
อ, อา	เอ	โอ
อ, อา	โอ	เอา

ตัวอย่างเช่น

ตว + เหว = ตไวว (ของท่านนั้นเที่ยว) [บาลีเป็น ตเวว]

สา + โอะษิระ = เสาษิระ (ดาวประกายพฤษ์นั้น) [บาลีเป็น สา โอะสอิ ไม่นิยมสนธิ]

ตามสูตรว่า “ฤ อิติ จิระตะ สัชฌะตยุกต์ ตตสถาเน โย’ณ สรประ สนเนว ปรวรุตเต | กฤษณอิฤทธิระ | ตวลการะ |”

“อน ซึ่งแทนที่ ใน ฤ ซึ่งเป็นตัวแทนของลักษณะ ๓๐ มักตามด้วยปรัตยาหาร ร ยกตัวอย่าง กฤษณ + ฤทธิ = กฤษณฤทธิ (การเกิดขึ้นของพระกฤษณะ), ตว + ฤการ = ตวลการ (อักษร ฤ) - ปรัตยาหาร อน บ่งถึง อ อิ และ อุ ในคำทั้งสองดำเนินตามคำในตัวอย่างคือ คุณ ตามกฎข้อ ๓๕ กฤ + อติ = กิริติ (การแผ่กระจาย) และ คำว่า ทุไวทมาตริ + อ = ทุไวมตฺร “มีแม่และแม่เลี้ยงทั้งสอง”

๔) สระหน้าไม่ใช่ อ อา สระหลังขึ้นต้นด้วยสระจะได้ขึ้นพยัญชนะกึ่งสระ เช่น

“มยะ ปรสโยโยโว วา’จิ | กิมวุกตม | กิม อุกตม |”

“แทนที่ปัจจัย อุณ (กล่าวคือ อัพพปัจจัย อุ) หลังจาก ปรัตยาหาร มย ถ้า อุ ตามมา มี ว ทางเลือก ยกตัวอย่าง กิม+ อุ+ อุกตม = กิมวุกตม (ได้กล่าวแล้วหรือ) หรือ กิม อุกตม”

สระหน้าเป็นสระชั้นคุณ จะได้พยัญชนะกึ่งสระชั้นที่ ๒ เช่น วิษโณ + อิห เป็น วิษณวิห

สระหน้าเป็นสระชั้นวฤทธิ จะได้พยัญชนะกึ่งสระชั้นที่ ๓ เช่น เทเว+อาคจตตะ เป็น เทวาวาคจตตะ

ในกรณีที่มีการสนธิ ระหว่างคำ หรือสนธิภายนอก เมื่อ เอ หรือ โอ นำหน้า ตามด้วยสระ อ สระหน้าจะไม่เปลี่ยนและจะกลืนเสียง ให้ลงอวครหะ(’) ไว้แทนเสียงที่ถูกกลบไป เช่น เต + ปี = เต’ปี

๕) ลบสระ อ, อา ในเพราะสระ ไอ และ เอา เช่น ส + ไอตเรยะ = สไตเรยะ (บทไอตเรยะนั้น) [ไอตเรยะเป็นชื่อบทสวดบทหนึ่งในคัมภีร์พระเวท] ตว + เอาษระ = ตเวาษระ (ยานั้น) [บาลีเป็น ตโวสโร]

๖) แปลงมูลสระอื่นจากอวิณณะเป็นพยัญชนะกึ่งสระ ในเพราะอสรูปสระ

สระหน้า	สระหลัง	พยัญชนะกึ่งสระ
อิ, อี	สระอื่นจากอิวิณณะ	ย
อุ, อู	สระอื่นจากอุวิณณะ	ว
ฤ, ฤ	สระอื่นจากฤวิณณะ	ร
ฌ, ฌ	สระอื่นจากฌวิณณะ	ล

ตัวอย่างเช่น

ทธิ + อตฺร = ทธยตฺร (นมเปรี๊ยะมีอยู่ในที่นี่) [บาลีเป็น ทธยตฺร]

นทฺธิ + อรณฺม = นทฺยรณฺ (เพื่อประโยชน์แก่แม่น้ำ) [บาลีเป็น นทฺยตฺถ]

มธ + อิว = มธวิว (เหมือนน้ำผึ้ง) [บาลีเป็น มธฺว]

กรตฤ + อุต = กรตรุต (อันผู้ทำเย็บแล้ว) [บาลีเป็น กตฺตฺวิต]

๗) แปลงสระหน้าคือ เอ, โอ เป็น อย และ อว ตามลำดับ ในเพราะอสรูปสระ ยกเว้น อ แล้วลบ ย และ ว เช่น

สเข + อีห = สข อีห (เพื่อนในที่นี้) [บาลีเป็น สเข อีห]

ปรโภ + เอหิ = ปรภ + เอหิ (ข้าแต่ นาย ท่านโปรดมาเถิด) [บาลีเป็น ปภฺ เอหิ]

[เมื่อสนธิตามวิธีข้างต้นแล้วไม่ต้องสนธิด้วยวิธีอื่นอีก]

๘) แปลงสระหน้าคือ ไอ และ เอา เป็น อาย และ อาว ตามลำดับ และลบ ย ของ อาย ในเพราะสระหลัง เช่น

ศฺริโย + อรฺถะ = ศฺรียอรฺถะ (ประโยชน์แก่สิริ) [บาลีเป็น สฺรียตฺถ]

เตา + อิติ = ตาวิติ (ว่าเป็นบุคคลเหล่านั้น) [บาลีเป็น เต อิติ]

๒. พยัญชนะสนธิ

พยัญชนะสนธิ คือ การเชื่อมพยัญชนะข้างหน้าในเพราะสระหรือพยัญชนะ มีพื้นฐานเบื้องต้นที่ควรทราบ ๔ ประการ คือ

๑) ถ้าพยัญชนะหลังเป็นอโฆสยะ พยัญชนะหน้าก็ต้องเป็นอโฆสยะ

๒) ถ้าพยัญชนะหลังเป็นโฆสยะ พยัญชนะหน้าก็ต้องเป็นโฆสยะ

๓) ถ้าพยัญชนะหลังเป็นปฐมอักษรและทุตยอักษร พยัญชนะหน้าก็ต้องเป็นปฐมอักษร

๔) ถ้าพยัญชนะหลังเป็นตตยอักษรและจตตลอักษร พยัญชนะหน้าก็ต้องเป็นตตยอักษร

ในลขุแกมที่ว่า “สโตะ ศจฺญา ศจฺจะ | ๘|๔|๔๐|

สการตวรฺคโยะ ศการจวรฺคภยฺโย โยเค ศการจวรฺเคา สฺตะ | รามศฺเศเต | รามศฺจโนติ | สจฺจิต | ศางฺรฺคฺนิชย |”

“ในหมวด ส และ ตฺ (กล่าวคือ ทนตชพยัญชนะ คือ ต ถ ท ฐ ฒ ข้อ ๑๗) เมื่อมาสัมพันธ์กับ ศ และ จฺ (กล่าวคือ ตาลุชพยัญชนะ จ ฉ ช ฌ ญ) มี ศ และ ตาลุชพยัญชนะ ยกตัวอย่าง รามส + เศเต = รามศฺเศเต (นายรามนอน) รามส จโนติ รามศฺจโนติ (นายราม ย่อมรวบรวม) สทฺ จิตฺ สจฺจิตฺ (จิตบริสุทธิ์) (ข้อ ๙๐) ศารณฺคินฺ ชย ศารณฺคินฺชย (โอพระวิษณุเจ้าผู้ทรงอำนาจ)

“ษฺญา ษฺญะ | ๘|๔|๔๑|

สโตะ ษฺญา โยเค ษฺญะ | รามษฺษฺฐะ | รามษฺฐิกเต | เปชฺโ | ตฺฐิกฺกา | จกรฺณฺคฺมาเส”

“ในหมวด ส และ ตฺ (กล่าวคือ ทนตชพยัญชนะ คือ ต ถ ท ฐ ฒ ข้อ ๑๗) เมื่อมาสัมพันธ์กับ ษ และ ตฺ (กล่าวคือ มุทชพยัญชนะ คือ ฎ ฐ ฑ ฒ ฌ) มี ษ และ ฎ (นั่นคือมีการซ้อนพยัญชนะที่เกิดจากมุทชยะ) ยกตัวอย่าง รามส + ษฺฐะ = รามษฺษฺฐะ (นายรามที่ ๖) รามส + ฐิกเต = รามษฺฐิกเต (นายรามยี่น) เปชฺ + ตา = เปชฺญา”

“ไตรลิตี |๘|๖๐|

ปรสวรรณะ | ตลลยะ | วิทวารลลิตี | นสยานุนาสีโก ละ |”

“ในพยัญชนะวรรค ตุ เมื่ออักษร ล ตามมา เอกพจน์ก็บอักษรถิ่นแทนที่ได้ ยกตัวอย่าง ตต + ลย = ตลลย (การทำลายของมัน) ล ใช้แทนที่ น ซึ่งเป็นนาสิก ข้อนี้บางครั้งระบุโดยการเขียนทับเครื่องหมาย จันทรวิหนุ ตั้งใน คำว่า วิทวาน + ลิกขติ = วิทวาลลิกขติ (นักปราชญ์เขียน)”

“ยระ บทานตสยานุนาสีเก ปร’นุนาสีโก วา สยาค | เอตนมูราริ |”

“ในพยัญชนะของ ยร อยู่ท้ายบท เมื่อมีพยัญชนะนาสิกตามมา อาจจะมีพยัญชนะเสียงนาสิก ยกตัวอย่าง เอตท + มูราริ = เอตนมูราริ”

นอกจากนี้ยังมีหลักการทำสนธิพยัญชนะอีกมากโดยมารวมอยู่ใน ๑๙ ข้อ คือ

๑) แปลงอักษรตัวที่ ๑-๔ ของอักษรวรรคแรกของวรรคอื่นๆ เป็นอักษรแรกหรือที่สอง เช่น ตท + ปศย = ตตปศย (จงดูสิ่งนั้น) [บาลีเป็น ตํ ปสส]

๒) แปลงอักษรตัวที่ ๑-๔ ของวรรคเป็นอักษรที่สามของวรรคอื่นๆ เป็นอักษรตัวที่สามและที่สี่ เช่น ทิก + คชะ = ทิคคชะ (ข้างประจำทิศ) [บาลีเป็น ทิศาคโซ] อป + ช = อพชะ (ดอกบัว) [บาลีเป็น อมพช]

๓) แปลงอักษรตัวที่ ๑-๔ ของวรรคเป็นอักษรตัวที่สามหรือตัวที่ห้าของวรรคนั้น ๆ เป็นอักษรที่ห้า เช่น ชญ + มาสะ = ชณมาสะ หรือ ชทมาสะ (หกเดือน) [บาลีเป็น ฉมาโส]

๔) แปลงอักษร ต วรรคข้างหน้าเป็น จ วรรคและ ฐ วรรค ในเพราะ จ วรรคและ ฐ วรรค เช่น อริน + ชยติ = อริชยติ (ย่อมนชนะศัตรู) [บาลีเป็น อรอย ชยติ] ตต + ฐีกา = ตตฐีกา (คัมภีร์ฎีกานั้น) [บาลีเป็น ตตฐีกา]

๕) แปลง ร เป็นวิสรคะในเพราะพยัญชนะโอฆสะหรือเมื่อไม่มีอักษร (วิรามะ) เช่น มาตฺร + ปศย = มาตชะ ปศย (จงดูมารดา) [บาลีเป็น มาตฺรํ ปสส]

[วิรามะ แปลว่า “ที่ว่างของหลังศัพท์” คือ การขาดช่วงแห่งศัพท์ กล่าวคือ การไม่มีศัพท์ในเบื้องหลังนั่นเอง]

๖) แปลง จ และ ช เป็น ก ในเพราะอโฆสพยัญชนะ และแปลงเป็น ค เป็นพยัญชนะโฆสะ เช่น มจ + ต = มกต (พ้นแล้ว) [บาลีเป็น มุตต] ฤษ + ต = ฤษกต (บริโภคนแล้ว) [บาลีเป็น ฤษุตต]

ธาตุของสันสกฤตมีพยัญชนะอยู่ท้าย ไม่เหมือนกับธาตุในบาลีที่ต้องลบสระท้ายธาตุ ดังนั้น เมื่อลง ต ปัจจัยท้าย มจ ธาตุจึงมีรูปว่า มจต แล้วแปลง จ เป็น ก ตามระเบียบข้างต้นนี้

๗) แปลง ก, ฐ, ต และ ป เป็น ค, ฑ, ท และ พ ตามลำดับ ในเพราะสระหลัง เช่น

สมยก + อุกตม = สมยคุกตม (กล่าวแล้วด้วยดี) [บาลีเป็น สมมา วุตต]

ปวิรฺวราฐ + อยม = ปวิรฺวราทยม (บุคคลนี้เป็นบิรฺวราชดาบส) [บาลีเป็น ปวิรฺวโร อโย]

คำว่า อุกตม มาจาก วจ ธาตุ แปลง ว เป็น อ และแปลง จ เป็น ก ตามกฎข้างต้น บาลี

ใช้เป็น อุตต์ หรือ วุตต์ รูปว่า อุตต์ เป็นรูปบาลีที่คล้ายสันสกฤต ส่วนรูปว่า วุตต์ เป็นบาลีแท้

๘) แปลง ต, ถ, ท และ ฐ เป็น ล ในเพราะะ ล เบื้องหลัง เช่น ภควต + ลีลา = ภควลลีลา (การเยื้องกรายของพระศิวะ) [บาลีเป็น ภควลลีลา]

๙) ซ้อน ง, ณ และ น ในเพราะะหลัง เช่น ปรตยง + อาตมา = ปรตยงาตมา (อาตมันอันประจักษ์) [บาลีเป็น ปจจโก อตตา] สุปณ + อีสะ = สุปณณีสสะ (ผู้เป็นใหญ่แห่งครุฑ = พญาครุฑ) [บาลีเป็น สุปณณีสสะ]

๑๐) ซ้อน จ อักษรท้ายสระและอพยยบทคือ อา และ มา เช่น อา + ฉาทยติ = อาจฉาทยติ (ย่อมปกปิด) [บาลีเป็น อาจฉาทยติ] มา + ฉิตต = มาจฉิตต (อย่าตัด) [บาลีเป็น มา ฉิต]

๑๑) แปลง ศ ที่ประกอบกับสระ, พยัญชนะกึ่งสระ หรือพยัญชนะนาสิกฐาน (ง ญ ณ น ม) เป็น ฉ ท้ายอักษรตัวที่ ๑-๔ ของวรรค เช่น อวตต + ศฐะ เป็น อวทจ + ศฐะ = อวทจฉฐะ (คนโงงได้กล่าวแล้ว) [บาลีเป็น อวท สโฐ]

๑๒) แปลง ต เป็น จ หรือ ช ในเพราะะ จ, ฉ, ศ, ช และ ณ เช่น ตต + ศุโณติ = ตจฉฉุโณติ (ย่อมฟังคำนั้น) [บาลีเป็น ต ฉุโณติ]

๑๓) แปลง ต เป็น ฐ หรือ ฐ ในเพราะะ ฐ, ฐ, ฑ, และ ฒ เช่น เอตต + ฐกุกระ = เอตฐฐกุกระ (รูปปติมานั้น) [บาลีเป็น เอโส ฐกุโร] ตต + ทยเต = ตตทยเต (นกลนั้นย่อมนบินไป) [บาลีเป็น โส ทยเต]

๑๔) แปลง น เป็นนิคคหิตกับวิสรรคในเพราะะ จ, ฉ, ฐ, ฐ, ต และ ถ เช่น หสน + จการ เป็น หสสะ + จการ = หสสะจการ (กระทำการหัวเราะแล้ว) [บาลีเป็น หส อกาสิ] (จการ มาจาก กรธาตุ + อ ปโรทวิภคิต ซ้อนพยัญชนะหน้าธาตุเป็นอักษรรูปโรทวิภคิตในบาลีว่า พทว (เป็นแล้ว), ปจ (หุงแล้ว) เป็นต้น) ปาसान + ฉตตุง เป็น ปาสาสะ + ฉตตุง = ปาสาสะฉตตุง (เพื่อตัดบ่วง) [บาลีเป็น ปาสะ ฉตตุง]

๑๕) แปลง น เป็น ณ ท้าย ช, ณ และ ศ เช่น ตาน + ศารทูลาน เป็น ตาณ + ศารทูลาน = ตาณฉารทูลาน (ซึ่งเสือดาวนั้น) [บาลีเป็น ต สทูล]

๑๖) แปลง น เป็นนิคคหิต หรือนิคคหิตกับ ล ในเพราะะ ล เบื้องหลัง เช่น มหาน + ลากะ = มหาลลากะ หรือ มหาลลากะ (ลากใหญ่) [บาลีเป็น มหาลาโภ]

[รูปว่า มหาลลากะ เมื่อแปลง น เป็นนิคคหิตแล้วให้แปลงนิคคหิตเป็น ล ส่วนรูปว่า มหาลลากะ แปลง น เป็นนิคคหิตกับ ล อนึ่ง ล อาเทศในที่นี้ต้องออกเสียงให้มีนาสิกฐานเกิดร่วมกับตัวอักษรเทวนาครีจะมีรูปพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวอยู่บน ล เพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่ามิเสียงขึ้นจมูก แต่ ล อาเทศอย่างอื่น เช่น ปตตกลล ที่ไม่ใช่แปลงมาจากนิคคหิต ให้ออกเสียงตามปกติ]

๑๗) แปลง ม เป็นนิคคหิต ในเพราะะพยัญชนะ อ วรรคเบื้องหลัง เช่น กรุณม + โรทิตี = กรุณ โรทิตี (จักร้องไห้อย่างน่าสงสาร) [บาลีเป็น กรุณ โรทิตี] มจรัม + หสติ = มจรัม หสติ (ย่อม

หัวเราะอ่อนหวาน) [บาลีเป็น มธฺรฺ หสฺติ]

๑๘) แปลง ม เป็นนิคคหิต หรือพยัญชนะที่สุตวรค ในเพราะพยัญชนะวรรคเบื้องหลัง เช่น กิม + กโรชิ = กิ กโรชิ หรือ กิงกโรชิ (ท่านกระทำอะไร) [บาลีเป็น กิ กโรสิ]

๑๙) ไม่แปลง ม เป็นนิคคหิตหรือพยัญชนะที่สุตวรค ในเพราะสระหลัง เช่น กิม + อตร = กิมตร (อะไรในที่นี้) [บาลีเป็น กิ อตร]

๓. วิสฺรคสนธิ

การเชื่อมวิสฺรคกับสระหรือพยัญชนะ มีระเบียบในการเชื่อม ๗ ข้อ คือ

๑) แปลงวิสฺรคใน อะ เป็น โอ ในเพราะสระ อ หรือพยัญชนะโฆสยะ เช่น อานีตะ + ทีปะ = อานีโต ทีปะ (ประทีปอันเขานำมาแล้ว) [บาลีเป็น อานีโต ทีโป] นระ + อยม = นโร'ยม (บุคคลนี้) [บาลีเป็น นโร'ย] เมื่อแปลงวิสฺรชนียเป็น โอ แล้วให้ลบ อ ของ อยม ตามกฎข้อ ๔ ในสรสนธิ

๒) แปลงวิสฺรคใน อิ, อี, อุ, อู, เอ, โอะ, โอะ และ เออะ เป็น ฤ ในเพราะสระหรือพยัญชนะโฆสยะ เช่น กวิระ + อยม = กวิโร อยม (บุคคลนี้เป็นกวี) [บาลีเป็น กวี อัย]

๓) ลบวิสฺรคใน อา ในเพราะสระหรือพยัญชนะโฆสยะ เช่น อศวา + อมี = อศวา อมี (ม้าทั้งหลายวิ่งไปแล้ว) [บาลีเป็น อสสา คจฉิสฺสุ] อาคตา + ฤษยะ = อาคตา ฤษยะ (ฤษีทั้งหลายมาแล้ว) [บาลีเป็น อาคตา อิสโย] เมื่อสนธิตามวิธีนี้แล้วไม่ต้องสนธิตามวิธีอื่นอีก

๔) ลบวิสฺรคใน อะ ในเพราะวิภัตติอื่นจากสระ อ เช่น กุตะ + อาคตะ = กุต อาคตะ (มาจากไหน) [บาลีเป็น กุโต อาคโต] กะ + เอษะ = ก เอษะ (บุคคลนี้เป็นใคร) [บาลีเป็น โก เอโส]

๕) ลบ ฤ ที่แปลงมาจากวิสฺรคและที่ฆะรัสสระหน้า ฤ ที่ถูกลบ ในเพราะ ฤ พยัญชนะเบื้องหลัง เช่น วิธฺร + ราชเต = วิธฺร ราชเต (บัณฑิตย่อมรุ่งโรจน์) [บาลีเป็น วิธฺโร ราชเต] ปุนฺร + โรคิ = ปุนา โรคิ (ผู้ป่วยอีก) [บาลีเป็น ปุน โรคิ]

๖) แปลงวิสฺรคเป็น ศ, ษ และ ส ในเพราะ ศ, ษ และ ส ตามลำดับได้บ้าง เช่น สฺปตะ + ศิศุ = สฺปตศุ ศิศุ (เด็กนอนแล้ว) [บาลีเป็น สฺตโต กุมาโร] ปฺรธมะ + สฺรคะ = ปฺรธมสฺ สฺรคะ (ปริจเฉทแรก) [บาลีเป็น ป๒๘๑โม สคฺโค] อุทาหรณ์ข้างต้นนี้อาจคงเป็นรูปเดิมว่า สฺปตะ ศิศุ และ ปฺรธมะ สฺรคะ เช่นกัน

๗) แปลงวิสฺรคเป็น ศ, ษ, ส แน่นอน ในเพราะพยัญชนะหลังคือ จ, ฉ, ญ, ฐ, ฑ, ฒ เช่น ปฺรณฺชะ + จนฺทฺระ = ปฺรณฺศจนฺทฺระ (พระจันทร์เพ็ญ) [บาลีเป็น ปฺรณฺโณ จนฺโท] ฐนุชะ + ฐฺกฺการะ = ฐนุษฺฐกฺการะ (ฐังการของสายธนู) ฐกฺการ คือ เสียงสายธนูดังฟัง [บาลีเป็น ฐนุฐฺกฺกาโร] วิสฺรคที่อยู่หน้า ก, ข, ป, ฝ ไม่เปลี่ยนแปลง

การทำวิสฺรคหรือวิสฺรชนียนี้ปรากฏมีคำอธิบายว่า

“วิสฺรชนียสฺย สชะ

วิษฺณฺสฺตฺราตา |”

“แทนที่วิสรรคะ มี ส เมื่อพยัญชนะเสียงหนัก(หนัก) ตามมา ยกตัวอย่าง วิษณุชะ + ตรา
ตา= วิษณุสตราตา (องค์พระวิษณุผู้ทรงปกป้อง)”

“วา ศรี

ศรี วิสรุคสย วิสรุโค วา | หริะ เศเต | หริศเศเต |”

“เมื่อ ศร (พยัญชนะเสียงเสียดแทรก) ตามมา วิสรรคะ อาจใช้เป็นตัวเลือกแทน วิสรค
หรือ นอกจากนั้น ไม่อาจคงอยู่อย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่าง หริะ + เศเต หรือ หริศเศเต (องค์
หริเจ้ากำลังนอน)”

“หลิ สริวชาม |๘|๓|๒๒|

โภโกโฆอปุรวสย ยสย โลปะ สยาทล | โภ เทวะ | ภาโค นมสเต | อโฆ ยาหิ |”

“ให้ลบอักษร ย ของคำเหล่านี้ กล่าวคือ คำในกลุ่มที่มี โภ ภาโค อโฆ หรือ อา ข้างหน้า
(ข้อ ๑๒๓) เมื่อมีพยัญชนะตามมา ยกตัวอย่าง โภ เทวะ (โอ เทพเจ้าทั้งหลาย) ภาโค นมสเต (โอ
ความนอบน้อมแต่ท่าน) อโฆ ยาหิ (โอ ท่านจงมา)”

๔.๒.๒ การประกอบคำกริยา

กริยาในภาษาสันสกฤตคือสิ่งที่บ่งบอกอาการ หรือการกระทำต่าง ๆ ของประธานใน
ประโยค การสร้างคำกริยาเริ่มจากข้อที่ ๔๐๔ ท่านวราหะได้ใช้ ล แทนที่คำเหล่านี้คือ

“ลภู | ลิก | ลุฏ | ลภู | เลฏ | โลฏ | ลง | ลิง | ลุง | ลฤง | เอช | ปณจโม | ลการศณโท
มาตร์โคจระ |”

แปลความว่า “การสร้างศัพท์โดยทั่วไปของมาล และกาลของกริยาถูกแสดงในหลัก
ไวยากรณ์โดยอักษร ล ปัจจัยของแต่ละกาลชี้แจงโดยอักษร ล ซึ่งมาด้วยอักษรที่บ่งกาลแน่นอนดังนี้
ปัจจุบัน ลภู, ปัจจุบันที่สอง ลิก อนาคตกาลที่หนึ่ง ลุฏ อนาคตกาลที่สอง ลฤง บ่งความจำเป็น ลุง
เงื่อนไข ลฤง ที่ห้าของคำเหล่านี้ (คือ เลฏ) เกิดขึ้นเฉพาะในพระเวทเท่านั้น”

โดยที่ ล แทนที่ทั้ง ๑๘ ตัวโดยเริ่มธาตุ ภู คือ

“ติปตสภิกิ ลิปตสภ มิพวสมส ตาตาถณณ ถาสนาถาถวมิตวมิมหิง |

เอเต'ษฎาทศ ลาเทศาะ สยชะ |

“ปรไม่ปท

อาตมเน-ปท

เอก. ทวี. พหุ.

เอก. ทวี. พหุ.

(ป.ปुरुช) ติป ตส ฌิ ต อาตม ฌ (เขา, พวกเขา เป็นต้น)

(ม.ปुरुช) ลิป ถส ถ ถาสน อาถาม ฐวม (ท่าน ท่านทั้งหลาย)

(อ.ปुरुช) มิป วส มส อิกฺ วหิ มหิง (ข้าพเจ้า เรา)”

ในการประกอบกริยาในภาษาสันสกฤตมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ส่วนคือ ธาตุ ปัจจัย
และวิภक्ति เช่นเดียวกับภาษาบาลี คือ

๑) **ธาตุ** คือรากศัพท์ที่มีความหมาย ต้องนำไปประกอบตามขั้นตอนเสียก่อนจึงจะนำไปใช้ในประโยคได้ ธาตุในภาษาสันสกฤตมี ทั้งหมด ๑๐ หมวด จัดออกเป็น ๓ กลุ่ม มีการประกอบวิภक्तिต่างกันคือ

- ปรีสไมบที ประกอบวิภक्तिเฉพาะฝ่ายปรีสไมบทยอย่างเดียว
- อาตมเนบที ประกอบวิภक्तिเฉพาะฝ่ายอาตมเนบทยอย่างเดียว
- อุกยปที ประกอบได้ทั้งฝ่ายปรีสไมบทยและอาตมเนบทย

ธาตุทั้ง ๑๐ หมวดในภาษาสันสกฤต แบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือ สารวธาตุกการ และ อารชธาตุกการ ซึ่งทั้งสองกลุ่มมีวิภक्तिที่นำมาประกอบต่างกัน กล่าวคือ

- สารวธาตุกการ มีการสร้างกริยาด้วยองค์ประกอบ ๓ ส่วนคือ ธาตุ + ปัจจัยประจำหมวด + วิภक्ति แบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือ กลุ่มที่ ๑ ใช้ประกอบกับธาตุหมวดที่ ๑, ๖, ๘, ๑๐ กลุ่มที่ ๒ ใช้ประกอบกับธาตุ หมวด ๒, ๓, ๕, ๗, ๘, ๙

- อารชธาตุกการ มีการสร้างกริยาด้วยองค์ประกอบ ๒ ส่วนคือ ธาตุ + วิภक्ति (ไม่มีปัจจัยประจำหมวด)

๒) ปัจจัยประจำหมวดธาตุ คือส่วนที่ประกอบหลังธาตุ ขึ้นอยู่กับวาจกและธาตุแต่ละหมวดคือ ธาตุกลุ่มสารวธาตุกการ คือ หมวด ๑ (ภวาที) มี อ ปัจจัย หมวด ๖ (ตุทาที) มี อ ปัจจัย หมวด ๘ (ทิวาที) ลง ย ปัจจัย หมวด ๑๐ (จุราที) ลง อย ปัจจัย

๓) วิภक्तिอาชยาด คือคำที่นำมาแจกหรือประกอบข้างหลังธาตุและปัจจัยเพื่อสร้างกริยาให้มีรูปที่แตกต่างกัน วิภक्तिอาชยาดจะเป็นตัวบ่งบอกว่ากริยาศัพท์นั้น ๆ เป็น กาล บท วจนะ บุรุษ อะไร วิภक्तिที่ใช้ประกอบกับธาตุกลุ่มสารวธาตุกการ กลุ่มที่ ๑ มีทั้งหมด ๔ หมวด คือ ลฏ ลง โลกฺ วิธิลิง มีรูปวิภक्तिดังนี้

วรมานาวิภक्ति (ลฏ)

	ปรีสไมบทย			อาตมเนบทย		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	ติ	ตส	อนติ	เต	อาเต	อนเต
ตุมห	ลึป	ถส	ถ	เส	อาเถ	เธว
อมห	มิป	วส	มส	อิ	วเห	มเห

ปัญญาวิภक्ति (โลก)

	ปรีสไมบทย			อาตมเนบทย		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	ตุป	ตาม	อนตุ	ตาม	อาตาม	อนตาม
ตุมห	หิ	ตม	ต	สว	อาถาม	ธวม

อมท	อานิป	อาวป	อามป	ไอป	อ่าวไห	อามไห
		สัปตมีวิภักติ (วิธีลิง)				
	ปรัสไมบท			อาตมเนบท		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	ยาด	ยาดาม	ยุส	อีต	อียาดาม	อีรัน
ตุมห	ยาส	ยาดาม	ยาด	อีถาส	อียาถาม	อีธวม
อมท	ยาส	ยาว	ยามส	อีย	อิวหิ	อีมหิ
		อนัทยตนิวิภักติ (ล้ง)				
	ปรัสไมบท			อาตมเนบท		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	ตป	ตาม	อน	ต	อิตาม	อนต
ตุมห	สป	ตม	ต	ถาส	อิตาม	ธวม
อมท	อมป	ว	ม	อิ	วหิ	มหิ
		ปโรกษาวิภักติ (ลัญ)				
	ปรัสไมบท			อาตมเนบท		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	ณป	อตุส	อุส	เอ	อาเต	อีเร
ตุมห	ถป	อถุส	อ	เส	อาเถ	ธเว
อมท	ณป	ว	ม	เอ	วเห	มเห
		อัทยตนิวิภักติ (ลุง)				
	ปรัสไมบท			อาตมเนบท		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	ต	ตาม	อน	ตณ	อิตาม	อนต
ตุมห	ส	ตม	ต	ถาส	อิตาม	ธวม
อมท	อม	ว	ม	อิ	วหิ	มหิ
		ภวิษยันตวิภักติ (ลญ)				
	ปรัสไมบท			อาตมเนบท		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	สยติ	สยตส	สยนติ	สยเต	สยเต	สยนเต
ตุมห	สยสิ	สยถส	สยถ	สยเส	สยเถ	สยธเว
อมท	สยามี	สยาวส	สยามส	สยเอ	สยาวเห	สยามเห

ศัสดนีวิภักติ (ลฎ)

	ปรัสไมบท			อาตมเนบท		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	ตา	ตาเรา	ตารส	ตา	ตาเรา	ตารส
ตุมห	ตาลี	ตาสถส	ตาสถ	ตาเส	ตาสาเถ	ตาธเว
อมห	ตาสมิ	ตาสวส	ตาสมส	ตาเห	ตาสวเห	ตาสุมเห

กริยาตีปัตติวิภักติ (ลฤง)

	ปรัสไมบท			อาตมเนบท		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	สยต	สยตม	สยน	สยต	สยตตาม	สยนต
ตุมห	สยส	สยตม	สยต	สยถาม	สยถาม	สยธวม
อมห	สยม	สยว	สยวม	สเย	สยวหิ	สยวมหิ

อาศิวภักติ (เลฎ)

	ปรัสไมบท			อาตมเนบท		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	ยาด	ยาดาม	ยาสุส	สีษฏ	สียาสตาม	สีริน
ตุมห	ยาส	ยาสตาม	ยาสต	สีษฐาส	สียาสถาม	สีธวม
อมห	ยาสม	ยาสว	ยาสวม	สีย	สีวหิ	สีมหิ

อนึ่ง ธาตุในสันสกฤตบางตัวลงหน้าปรัสไมบทอย่างเดียว เรียกว่า ปรัสไมปที (มีปรัสไมบท) บางตัวลงหน้าอาตมเนบทเดียว เรียกว่า อาตมเนบที (มีอาตมเนบท) บางตัวก็ลงหน้าวิภักติทั้งสองอย่างนี้ เรียกว่า อุกโยปที (มีทั้งสองวิภักติ) จะเห็นได้ว่า ภาษาสันสกฤตมีระเบียบมากกว่าบาลี เป็นภาษาของคนชั้นสูงในสมัยก่อน พระพุทธเจ้าจึงไม่แสดงธรรมด้วยภาษาสันสกฤต เพราะจะทำให้ศาสนาพุทธกลายเป็นศาสนาของคนมีวรรณะ แต่ภาษานี้ก็ช่วยแก้กุลภาษาบาลีเป็นอย่างมาก เพราะระเบียบต่างๆ ในไวยากรณ์บาลีนำมาจากสันสกฤตเป็นส่วนใหญ่

บทอาขยาตที่ลงวิภักติ ๑๐ หมวดดังกล่าว จำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มนับเข้าในคณะ หมายถึง กลุ่มบทที่ลงวิภักติปัจจัย ได้แก่ สารวธาตุวิภักติ ๔ หมวด คือ วัตตมานา ปัญจมี สัตตมี และหิยัตตนิ

๒. กลุ่มไม่นับเข้าในคณะ หมายถึง กลุ่มบทที่ไม่ลงวิภักติปัจจัย ได้แก่ อสารวธาตุวิภักติ ๖ หมวด คือ ปโรกขา อัชชตนิ ภวิสสันติ สวาตนิ กาลาตีปัตติ และ อาสี

๓. กลุ่มมีอรรถเพิ่มเติมจากเดิม หมายถึง กลุ่มบทที่ลงปัจจัยพิเศษ เช่น ธาตุนิเทศปัจจัยมี ข, ฉ และ ส ปัจจัยเป็นต้นท้ายธาตุหรือนามศัพท์ เพื่อเพิ่มอรรถของธาตุให้พิเศษมากกว่าปกติ

ส่วนบาลีแบ่งคณะธาตุเป็น ๘ หมวดมีภูวาทิคณะเป็นต้น สันสกฤตแบ่งภูวาทิคณะออกเป็น ๔ หมวด คือ ภูวาทิคณะ, อทาทิคณะ, ชุโหตยาติคณะ และตุทาทิคณะ จึงมีคณะธาตุ ๑๐ หมวด คือ

๑. ภูวาทิคณะ ลง อน ปัจจย
๒. อทาทิคณะ ไม่ลงปัจจย
๓. ชุโหตยาติคณะ ไม่ลงปัจจย
๔. ทิวาทิคณะ ลง ย ปัจจย
๕. สวาติคณะ ลง นุ ปัจจย
๖. ตุทาทิคณะ ไม่ลงปัจจย
๗. รุธาติคณะ ลง อน ปัจจย
๘. ตนาติคณะ ลง อุ ปัจจย
๙. กิยาติคณะ ลง นา ปัจจย
๑๐. จุราติติคณะ ลง อย ปัจจย

คณะธาตุทั้ง ๑๐ หมวดเหล่านี้กล่าวตามมติของคัมภีร์ปาณินิและคัมภีร์ไววยากรณ์สายปาณินิ ส่วนคัมภีร์กาทันตระแสดงคณะธาตุ ๙ หมวด โดยรวมชุโหตยาติคณะเข้าในอทาทิคณะ

ตัวอย่างการประกอบบทกริยาที่ลงวртमानาวิภक्तिในสันสกฤต ลง อ วิกรณปัจจยเหมือนบาลี โดยลงวิภक्तिก่อนแล้วลงวิกรณปัจจยท้ายธาตุ วртमानาวิภक्तिมี ๑๘ ศัพท์โดยจำแนกตามบท ๒ โยคะ ๓ และพจน์ ๓

ตัวอย่างการแจก จรุ ธาตุ (ไป) ลภ (ได้) และ กฤ (กระทำ)

วртमानาวิภक्ति (ลัญ)

	ปรัสไมบท		อาत्मเนบท (ลภ ธาตุ (ได้))		
	เอกพจน์	ทวิพจน์ พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	จรติ	จรตะ จรन्ติ	ลภเต	ลภเต	ลภन्เต
ตุมห	จรสี	จรธะ จรถ	ลภเส	ลภเถ	ลภธเว
อมห	จรามิ	จราวะ จรามะ	ลภ	ลภาวहे	लगामहे

ปัญจมีวิภक्ति (โลฏ)

	(กฤ = กระทำ) ปรัสไมบท			อาत्मเนบท		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	กโรตุ	กुरुตาม	กुरुวन्ตุ	กुरुตาม	กुरुวาทาม	กुरुวन्ตাম
ตุมห	กुरु	กुरुตม	กुरुต	กुरुชว	กुरुวาทาม	กुरुชวม
อมห	กรวานิ	กรวาว	กรวาม	กรไว	กรวาวไ	กรวามไ

สัทมวีรภัทติ (วิธีลิง)

	ปรัสไมบพ			อาตมเนบพ		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	กฤษยาต	กฤษยาตาม	กฤษยุส	กฤษวีต	กฤษวีตาม	กฤษวีรณ
ตุมห	กฤษยาส	กฤษยาตาม	กฤษยาต	กฤษวีถาส	กฤษวียาม	กฤษวีธวม
อมห	กฤษยาส	กฤษยาว	กฤษยามส	กฤษวีย	กฤษวีวิท	กฤษวีมทิ

อนัทยตนีวีรภัทติ (ล้ง)

	ปรัสไมบพ			อาตมเนบพ		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	อกรโต	อกรูตาม	อกรูวน	อกรูต	อกรูวาตาม	อกรูวณต
ตุมห	อกรูโรส	อกรูรูตม	อกรูรูต	อกรูรูถาส	อกรูรูวาม	อกรูรูธวม
อมห	อกรูรวม	อกรูรว	อกรูรัม	อกรูรูวิ	อกรูรูวิท	อกรูรัมทิ

ปโรกษาวีรภัทติ (ลัญ)

	ปรัสไมบพ			อัทมเนบพ		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	จการ	จการตุส	จการุส	จการ	จการาเต	จการิเร
ตุมห	จการถ	จการูตม	จการ	จการูเช	จการาเถ	จการูธวม
อมห	จการ, จกร	จการว	จการุม	จการ	จการวเท	จการูมเท

อัทยตนีวีรภัทติ (ลุง)

	ปรัสไมบพ			อาตมเนบพ		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	อกรูวต	อกรูรูตาม	อกรูรูวน	อกรูรูต	อกรูรูวาม	อกรูรูวณต
ตุมห	อกรูรูวส	อกรูรูตม	อกรูรูต	อกรูรูถาส	อกรูรูวาม	อกรูรูธวม
อมห	อกรูรูวม	อกรูรูว	อกรูรูรัม	อกรูรูวิ	อกรูรูวิท	อกรูรูรัมทิ

ภาวษยันตวีรภัทติ (ลถญ)

	ปรัสไมบพ			อาตมเนบพ		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	กริชยติ	กริชยตส	กริชยณต	กริชยเต	กริชยเอเต	กริชยณต
ตุมห	กริชยสยสิ	กริชยถส	กริชยถ	กริชยเส	กริชยเอเถ	กริชยธวม
อมห	กริชยามิ	กริชยวส	กริชยามส	กริชยเอ	สยวเว	สยวมเท

ศัสดนีวิภักติ (ลฎ)

	ปรัสไมบพ			อาตมเนบพ		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	กรตา	กรตาเรา	กรตารส	กรตา	กรตาเรา	กรตารส
ตุมห	กรตาสี	กรตาสถส	กรตาสถ	กรตาเส	กรตาสาเถ	กรตาธเว
อมห	กรตาสมิ	กรตาสวส	กรตาสมส	กรตาเห	กรตาสวเห	กรตาสมเห

กริยาตีปตติวิภักติ (ลถง)

	ปรัสไมบพ			อัทมเนบพ		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	อกริษยต	อกริษยตม	อกริษยน	อกริษยต	อกริษยตตาม	อกริษยนต
ตุมห	อกริษยส	อกริษยตม	อกริษยต	อกริษยถาม	อกริษยถาม	อกริษยถวม
อมห	อกริษยม	อกริษยว	อกริษยม	อกริษเย	อกริษยวหิ	อกริษยมหิ

อาศิวภักติ (เลฎ)

	ปรัสไมบพ			อัทมเนบพ		
	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
นาม	กริยาต	กริยาตาม	กริยาสุส	กริชีษฏ	กริชีษฏตาม	กริชีษณ
ตุมห	กริยาส	กริยาตาม	กริยาต	กริชีษฐาส	กริชีษฐาสตาม	กริชีษวม
อมห	กริยาสม	กริยาสว	กริยาสม	กริชีษ	กริชีษหิ	กริชีษหิ

สันสกฤตถือว่าธาตุทั้งหมดเป็นพยัญชนะนัตตะ จึงไม่ลบสระท้ายธาตุ เมื่อตั้งธาตุเป็นรูปเดิมว่า ปจ ลง ตี วิภักติ แล้วลง อ วิภักติปัจจัย วิภักติอาชยาดเหล่านี้มีอนุพันธ์เหมือนวิภักตินาม โดย ป ใน สิป เป็นอนุพันธ์ ส่วน ส ใน ตส, ถส, วส และ มส ให้แปลงเป็นวิสรชนีย์ จึงมีรูปเป็น ปจตะ, ปจถะ, ปจาวะ และ ปจามะ (ในรูปว่า ปจาวะ, ปจามะ ทีฆะ อ เป็น อา ในเพราะ วส และ มส วิภักติ) กฎการอาเทศในธาตุ

เมื่อธาตุประกอบกับวิภักติปัจจัย อาจมีการอาเทศตามสระของธาตุ ดังต่อไปนี้

๑. สระของเอกอักษรธาตุ เช่น ชิ นี สุ ฎ ให้แปลงเป็นคุณสระ เช่น

ชิ (ชนะ) > เช + อนุ + ตี = ชยติ

นี (นำไป) > เน + อนุ + ตี = นยติ

สุ (ฟัง) > โส + อนุ + ตี = สวติ

ฎ (มี, เป็น) > โภ + อนุ + ตี = ภวติ

หฤ (นำไป) > หร + อนุ + ตี = หรติ

หมายเหตุ หลังจากแปลงเป็นคุณสระคือ เอ โอ อร แล้ว ให้แปลง เอ เป็น อย และ โอ เป็น อว ในเพราะสระหลัง

๒. สระ อี, อุ, ฤ, ฦ ที่อยู่ระหว่างพยัญชนะสองตัวในอเนกักขรธาตุ มักแปลงเป็นคุณสระ เช่น

รุห (เกิด) > โรห + อน + ตี = โรหติ

วฤษ (ตก) > วรุษ + อน + ตี = วรุษติ

กฎข้อนี้ยกเว้น คุห (ซ่อน) > คุห + อ = คุห โดยให้ที่ขะ อู ของ คุห เป็น อู

๓. สระ อ ที่อยู่ระหว่างพยัญชนะสองตัวในอเนกักขรธาตุ ไม่เปลี่ยนแปลงจากรูปเดิม เช่น

ปจ (หุง, ต้ม) + อน + ตี = ปจติ

กรม (ย่างเท้า) + อน + ตี = กรมติ

๔. สระของธาตุที่มีพยัญชนะซ้อนกันสองตัว ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น

รฤษ (รักษา) + อน + ตี = รฤษติ

๕. ธาตุบางตัวมีการเอาเพศทั้งศัพท์หรือเฉพาะพยัญชนะท้ายธาตุ เช่น

สท (ชานไป, นั่ง) + อน + ตี = สทติ

ปา (ตี) + อน + ตี = ปาติ

คม (ไป) + อน + ตี = คมติ

ยม (ให้) + อน + ตี = ยมติ

๔.๒.๓ การประกอบคำนามศัพท์

ส่วนคำนามนั้น วรทราชา ได้ขึ้นต้นด้วยการให้ความหมายก่อน คำนามหมายถึง “ศัพท์ที่น้อมไปสู่ความหมาย” หรือ “ศัพท์ที่น้อมความหมายมาสู่ตน” ในการสร้างคำนามศัพท์ได้แบ่งรูปเป็นการประกอบ สุป ปรัตยะ เช่น รามะ รามาเป็นต้น ซึ่งได้เสนอทั้งแบบเก่าและใหม่ บอกสระการันต์ และปรัตยะคือ ปัจจัยมี ๕ คือ สุ เอ ชส อม เอภา เรียกว่า ปัญจสถาน ปรัตยะ ๗ ตัวคือ ภายาม ภิส ภายาม ภิส ภายาม ภยส และ สุป เรียกว่า ปทสถาน และกลุ่มปรัตยะ ๙ ตัวคือ ศส ภาเง สสิ งส โอส อาม จิ โอส เรียกว่า ภสสถาน โดยนำปรัตยะเหล่านี้ไปประกอบรูปศัพท์คำนามและมีอำนาจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามวิภักตินามต่าง ๆ

ในการอธิบายหลักไวยากรณ์ คัมภีร์ลชฺฎเกมที่ได้แบ่งออกเป็นข้อ ๆ โดยการนำเสนอหลักการคือ ๑) นำเสนอตัวศูตร (กฎ) ก่อน ๒) ตามด้วย วฤตติ (คำอธิบายศูตร) และ ๓) อุทาหรณ์ (ตัวอย่าง) เช่น

“ราโย หลิ |๗|๒|๘๕| (จัดเป็นศูตร)

อสุยาการาเทโศ หลิ วิภกฺเตา (วฤตติหรือคำอธิบาย)

| ราชะ | ราเยา | ราชะ | ราภยาภิตยาที | कुलेषा | कुलावे | ग्लवाः | ग्लेणामित्याति |
(อุทาหรณ์ หรือ ตัวอย่าง)”

คำนามในภาษาสันสกฤตแบ่งออกเป็น ๓ ลิงค์ (เพศ) เช่นเดียวกับ การแบ่งเพศของภาษา
บาลี คือ पुल्लिङ्ग (เพศชาย) स्त्रीलिङ्ग (เพศหญิง) และ नपुंसग्लिङ्ग (ไม่ใช่เพศชาย)

การอธิบายคำนามตามสูตรที่รวบรวมมาได้จัดเรียงตามเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์ลक्षणा
ที่นั่นแบ่งสูตรต่าง ดังนี้

๑. การเรียงโดยอาศัยเนื้อหา

ก. อชันต पुल्लिङ्ग คือคำนาม पुल्लिङ्ग ที่มีสระการันต์และ อ การันต์ (สูตร ๑๑๖ ถึง ๒๑๕
รวม ๑๐๐ สูตร)

ข. อชันต स्त्रीलिङ्ग คือคำนาม स्त्रीलिङ्ग ที่มีสระการันต์และ อ การันต์ถึง เอ การันต์ (สูตร
ที่ ๒๑๖ ถึง ๒๓๓ รวม ๑๘ สูตร)

ค. อชันต नपुंसग्लिङ्ग คือคำนาม नपुंसग्लिङ्ग ทั้งสระการันต์และ อ การันต์ถึง เอ
การันต์ (สูตรที่ ๒๓๔ ถึง ๒๕๐ รวม ๑๗ สูตร)

ง. หลันต पुल्लिङ्ग คือคำนาม पुल्लिङ्ग ที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ ตั้งแต่ ห การันต์ถึง ส การันต์
(สูตรที่ ๒๕๑ ถึง ๓๕๘ รวม ๑๐๘ สูตร)

จ. หลันต स्त्रीलिङ्ग คือคำนาม स्त्रीलिङ्ग ที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ ตั้งแต่ ห การันต์ถึง ส
การันต์ (สูตรที่ ๓๕๙ ถึง ๓๖๒ รวม ๔ สูตร)

ฉ. หลันต नपुंसग्लिङ्ग คือคำนาม नपुंसग्लिङ्ग ที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ ตั้งแต่ ห การันต์ถึง ส
การันต์ (สูตรที่ ๓๖๓ ถึง ๓๖๖ รวม ๔ สูตร)

ช. อวยยะ คือศัพท์นิบาต อุปสรรค มี สุวร เป็นต้น (สูตรที่ ๓๖๗ ถึง ๓๗๑ รวม ๕ สูตร)

๒. การใช้สัญลักษณ์หรือคำย่อแทนความหมายของสูตร

ในการอธิบายคำนามศัพท์และการประกอบใช้สูตรสำหรับอธิบายลักษณะไวยากรณ์ ๖
อย่างคือ

๑) สัญญาสูตร คือ สูตรที่ใช้ตั้งชื่อเช่น วจนะ วิภक्ति สัมโพธนะ องค อิต เป็นต้น เพื่อใช้
เรียกชื่อเช่น สุป วิภक्तศจ เป็นต้น

๒) ปริภาษาสูตร คือ สูตรที่อธิบายหลักการพื้นฐานหรือกฎทางไวยากรณ์ เช่น ปรตย-
โลเป ปรตย-ลักษณม เป็นต้น

๓) วิตุสูตร คือ สูตรที่แสดงวิธีการที่เป็นเรื่องเฉพาะ ซึ่งทำให้เป็นรูปสำเร็จ เช่น อมิ ปุ
วะ, โอตภิส ไอสุ เป็นต้น

๔) นิยมสูตร คือสูตรที่กล่าวกำหนดหมายเอาอย่างใดอย่างหนึ่งเช่น
ราตสสย, เอจ อิศรสุวาเทเศ, โรระ สุปิ, เป็นต้น

๕) อติเทศสูตร คือ สูตรที่ชี้แจงหรือแสดงอ้าง

๖) อธิการสูตร คือ สูตรหรือบทที่ตามไปเป็นผู้อนุญาต ปฏิเสธ และ กำหนดวิธีการขบขาย เป็นต้น ในสูตรอื่น เช่น ญายปปราติปทิกาท เป็นต้น

๒. การแบ่งเนื้อหาของค่านาม

“อรถวธาตฺรปรตฺยยะ ปฺราติปทิกม

ธาตุํ ปรตฺยยํ ปรตฺยยานตํ จ วรชยิตฺวารถวจฺจพฺทสฺวรูปํ ปฺราติปทิกสํชฺญา สฺยาต |”

“ให้ทำรูปศัพท์ที่สำคัญใด ๆ ไม่ให้เป็นกิริยาธาตุ ปัจจัย หรือ สิ่งที่อยู่สุดด้วยปัจจัย เรียกว่า ปราติปทิกา หรือ รูปศัพท์หายาบ”

โดยมีการแบ่งค่านามมาแจกเป็นรูปวิภक्ति

“สฺวเอชสเมมาภฺนชฺชฺญามยามมิสฺส เภภฺยามภฺยสฺส งฺสภฺยามภฺยสฺส งฺโสสามํ งฺโสสุป |๔|๑|๒|

สุ เออา ชสุ อิติ ปรถมา | อมฺ เออาภฺ ชสุ อิติ ทฺวิติยา | ฐา ภฺยาม ภฺยสฺ ตถฺติยา | เภ ภฺยาม ภฺยสฺ อิติ จตฺรติ | งฺสภฺยาม ภฺยสฺ อิติ ปรถมิมิ | งฺสภฺ โอส อาม อิติ ชฺชฺญิมิ | จิ โอส สุป อิติ สปตฺมิมิ |”

“ในปัจจัยนามเป็นสิ่งที่ชัดเจน กล่าวคือ ปัจจัยนามซึ่งเป็นคำเฉพาะของค่านามซึ่งถือเป็นลักษณะเฉพาะของค่านามมี ๗ อย่างคือ กัตตุการก, วิภक्तिที่สอง กรมการก วิภक्तिที่สามคือ กรณการก วิภक्तिที่สี่สัมปทานการก วิภक्तिที่ห้า อปาทานการก วิภक्तिที่หก สัมพันธการก วิภक्तिที่เจ็ดคือ อธิกรณการก”

๑) **ลิงค์** คือคำลงท้ายแบ่งออกเป็น ๓ ลิงค์ ๖ การรันต์ คือ อชันตปุลลิงค์ หลันตปุลลิงค์ อชันตสตรียลิงค์ หลันตสตรียลิงค์ อชันตปนุงสกลิงค์ และ หลันตปนุงสกลิงค์ ส่วนในภาษาบาลีมีลิงค์เพียง ๓ ชนิดคือ ปุงลิงค์ อิติลิงค์ และนปุงสกลิงค์

๒) **พจน์** คือคำที่บ่งจำนวนของค่านาม มี ๓ อย่างซึ่งต่างจากภาษาบาลีที่มีเพียง ๒ พจน์เท่านั้น พจน์ ๓ อย่างคือ เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหูพจน์ ในภาษาบาลีตัดทวิพจน์ไป

“สุปะ |๑|๔|๑๐๓|

สุปฺสตรฺยนิ ตฺรฺยนิ วจฺนानเยกศฺ เอกวจฺนทฺวิวจฺนพฺหุวจฺนสํชฺญานิ สฺยฺชะ |”

“แห่ง สุป |๑|๔|๑๐๓|

“ซึ่งเป็นปรตยาหารซึ่งเกิดจาก สุ ปัจจัยในปรถมาวิภक्तिนาม และ ป ที่สุดท้ายของคำ) ให้วจนะทั้งสามในแต่ละกลุ่มของสามพจน์ เรียกว่า เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหูพจน์”

๓) **วิภक्ति** คือ ตัวทำหน้าที่จำแนกความหมายของลิงค์ ซึ่งเป็นเครื่องหมายให้รู้ลิงค์และพจน์ ดังคำว่า “วิภक्तिด้วย |๑|๔|๑๐๔|

และ สุป (การแจกวิภक्ति) และ ติน (การเพิ่มกิริยา) เรียกว่า วิภक्ति”

วิภक्तिปรตฺยยะมีอยู่ ๒๑ คือ

วิภักติ						
แบบดั้งเดิม(ที่ใช้ในลขุเกามุที)				วิภักติแบบใหม่		
	เอกวจนม	ทวิวจนม	พหุวจนม	เอกวจนม	ทวิวจนม	พหุวจนม
ปรธมา	สุ	เอา	ชส	อส	เอา	อส
ทวิติยา	อม	เอาภู	ศส	อม	เอา	อส
ตฤติยา	ฎา	ภยาม	ภิส	อา	ภยาม	ภิส
จตุรถี	ง	ภยาม	ภยส	เอ	ภยาม	ภยส
ปจมี	งลี	ภยาม	ภยส	อะ	ภยาม	ภยส
ษษฐี	งส	โอส	อาม	อะ	โอะ	อาม
สप्तมี	จ	โอส	สุป	อิ	โอะ	สุ

๔) การันต์ คือคือ อักษรท้ายศัพท์ แบ่งเป็นสระการันต์และพยัญชนะการันต์ ซึ่งเป็นตัว
จำแนกในการแจกวิภักตินาม แบ่งเป็น

ก. สระการันต์ แบ่งเป็น

บุลลึงค์มีการันต์ ๑๐ ตัวคือ อ อา อิ อี อุ อู ฤ โโอ ไอ เอา

สตรีลึงค์มีการันต์ ๙ ตัวคือ อา อิ อี อุ อู ฤ โโอ ไอ เอา

นบุ่งสกลึงค์มีการันต์ ๑๐ ตัวคือ อ อา อิ อี อุ อู ฤ โโอ ไอ เอา

ข. พยัญชนะการันต์ แบ่งเป็น

บุลลึงค์มีการันต์ ๑๔ ตัวคือ ห ว ร ม น ช ท ฎ จ ต ป ศ ษ ส

สตรีลึงค์มีการันต์ ๑๐ ตัวคือ ห ว ร ม ท จ ป ศ ษ ส

นบุ่งสกลึงค์มีการันต์ ๙ ตัวคือ ห ร ม น ช ท จ ษ ส

การันต์ทั้งสองอย่างใช้นำไปเป็นแบบในการแจกวิภักตินามเพื่อใช้ในการเชื่อมเนื้อความ
ให้สัมพันธ์กันในรูปประโยคข้อความ ซึ่งจำนวนการันต์ของสันสกฤตมีจำนวนมากกว่าบาลีมาก ภาษา
บาลีมีเพียงสระการันต์และศัพท์จำพวกมโนคณะเท่านั้น จึงไม่ยุ่งยากซับซ้อนเช่นภาษาสันสกฤต

๕) ปรตยยะ คือ อักษรที่ใช้เติมหลังเพื่อสร้างคำนาม มี ๑ กลุ่มคือ สตรีปรตยยะ ๖ ตัว
คือ

ฎาป (อา) ใช้ลงท้าย อช ศัพท์เป็นต้นและนามศัพท์ อ การันต์ เช่น อชา (แม่แพะ) เป็น
ต้น

งึป (อี) ใช้ลงท้ายศัพท์ที่มี อุ ปรัตยาหารอยู่หลัง ศัพท์ที่ลงปรัตยยะที่มี ฎ เป็น อิต ธาตุ ปราดิปกิทะ ศัพท์ที่ลงปรัตยยะ ทก อณ อณ ทวยสจ ทพจนจ มาตรจ ตยป ฐป ฐณ กณ กุวรป ศัพท์ที่ลงท้ายด้วย ยณ ษ อิต แล เคาราทิคณะ อ การันต์ อุการันต์ ศัพท์ว่า พหุ

งึษ (อี) ลงท้ายศัพท์ที่เป็นชื่อภรรยา อินทร วรณ ภว ศรว รุทร มฤต ทิม อรณย ยว ยวน มาตุล และ อาจารย์ ศัพท์ลง อ การันต์มี กริต อยู่หลังและมี กรณ ข้างหน้า ศัพท์ อ การันต์ที่แสดงอวัยวะที่ไม่ใช่ประธานและไม่มีการทำสังโยคในอุปธา เช่น อติเกศิ ศัพท์ที่เป็นชาติวาจกะ ศัพท์ อ การันต์ที่แสดงเผ่าพันธุ์มนุษย์ เช่น ทากษิ

อุง (อุ) ลงท้ายศัพท์ อุ การันต์ ปุงค ศัพท์ที่มี อรุ อยู่หลังที่แสดงอุปมา เช่น กรโภระ (หญิงที่มีต้นขาเหมือนงวงช้าง) ศัพท์ที่มี สหิต ศม ลักษณะ และ วาม ศัพท์อยู่หน้า เช่น สหิตโรระ (หญิงที่มีต้นขาแบบชิดกัน)

งึน (อี) ลงท้าย ศารจครว

ติ ลงท้าย ยวน ศัพท์ เช่น ยวติชะ

๕) อวยยะ คือ คำที่ไม่ต้องแจกวิภक्ति ได้แก่ อุปสรรคและนิบาต

“สรวาทินิปาตมวยยม |๑|๑|๓๗|

สรว | อนตร | ปุนร | สนุตร | อจโจส | มีโจส | สโนส | ฤชก | ฤเต | ยุคปต | อาราต | ปฤถก | หยส | สวส | ทิวา | ราตเรา | สายม | จิรม | มนาก | อิชต | โจชม | ตูษณิม | พหิส | อวส | สมยา | นิกษา | สวม | วฤธา | นกตม | นณ | เหเตา | อิทธา | อทธา | สามิ | วต | พราหฺมณวต | กศตริยวต | สนา | อุปธา | ตिरส | สนต | สนาต | อนตรธา | อนตรเรน | ชโยก | กม | ศม | สหสา | วินา | นานา | สวสสิ | สวธา | อลม | วษฏ | ศเรษฏ | เวษฏ | อนยต | อสติ | อุปาศุ | กศม | วิหายสา | โทษา | มฤษา | มิถยา | มุธา | ปุรา | มิเถ | มิถส | ปรยส | มุหุส | ปรวาทุกม | ปรวาทิกา | อารยหลม | อภิกศณม | สากม | สารธม | นมส | หิริก | ธิก | อด | อม | อาม | ปรตาม | ปรศาน | ปรตान | มา | มาง | อากฤติคโณ'ยม | จ | วา | ห | อห | เอว | เอวม | นูนม | ศศวต | ยุคปต | ภูยส | กูปต | สูปต | กุวิต | เนต | เจต | จณ | ยตร | ตตร | กจจิต | นห | หนต | มากิม | มากิม | นกิชะ | อากิม | มาง | นณ | ยาวต | ตาวต | ตไว | นไว | ทไว | ไร | ศเรษฏ | เวษฏ | สวาทา | สวธา | วษฏ | โอม | ตุม | ตถาหิ | ขล | กิล | อด | สุขุ | สม | อาทท | อุปสรรควิภक्तिสวรูปติรูปกาศจ | อวทตตม | อหฺยชะ | อสติกศิรา | อ | อา | อิ | อี | อุ | อู | เอ | ไอ | โอ | เอา | ปศุ | ศุคม | ยถากถาจ | ปาฏ | ปยาฏ | องค | ไห | เห | โภชะ | อเย | ฆ | วิษุ | เอกปเท | ปุต | อาตะ | จาทिरปยาฤติคณชะ | ตสิลาหชะ | ปราก | ปาศปะ | ศสฺปรภฤตยชะ | ปราก | समासानเตภยชะ | อม | อาม | กฤตโว'รธชะ | ตสิวตี | นานา | ญเฐ | เอตหนตมวยยม | อด อิตยาหิ |”

“สรว เป็นต้น และ นิบาติ (Particle) เรียกว่า อวยยะศัพท์ (แจกไม่ได้)

ศัพท์เหล่านี้คือ สวรร (สวรรค์) อนตร (ภายใน) ปราตฺร (ในตอนเช้า) ปุณฺร (อีก) สนฺตฺร (การยกเล็ก) อุจฺจส (สูง) นิจฺจส (ต่ำ) ศโนส (เข้า ๆ) ฤชก (อย่างถูกต้อง) ฤเต (ยกเว้น) ยุคฺปต (ครึ่งเดียว) อารต (ไกล, ใกล้) ปฤถก (จาก) หยส (เมื่อวาน) สวส (พรุ่งนี้) ทิวา (กลางวัน) ราตฺเร (กลางคืน) สายม (ตอนเย็น) จิรม (ยาวนาน) มนาก (เล็กน้อย) อีษต (เล็กน้อย) โชชม (อย่างเงียบ) ตูษณิม (อย่างเงียบสงบ) วหิส (ข้างนอก) อวส (ข้างนอก) สมยา (ใกล้) นิกษา (ใกล้) สวยาม (ของตัวเอง) วฤถา (อย่างไร้ประโยชน์) นกฺตม (กลางคืน) นณ (ไม่) เทเตา (เพราะเหตุนั้น) อิหฺธา (อย่างจริง) อหฺธา (อย่างชัดเจน) สามิ (ครึ่ง) วต (เหมือน) (เช่น พฺราหมฺนวต (เหมือนพราหมณ์) สนา (อย่างนิรันดร์) อุปฺธา (การแบ่งแยก) ติสส (อย่างคดโกง) สนต หรือ สนาต (ตลอดกาล) อนฺตรา หรือ อนฺตฺเรณ (ปราศจาก, ยกเว้น) ชโยก (อย่างรวดเร็ว) กม (น้ำ) ศม (สิ้นสุด) สหฺสา (อย่างรีบเร่ง) วินา (ปราศจาก) นานา (ต่าง ๆ) สวสฺติ (ยินดี) สวธา (การเช่นไหว้วิญญาน) อลม (พอ) วชฺญ ศฺเรหฺสฺมฺ และ เวชฺญ (การเช่นไหว้ด้วยเนย) อนฺยต (มีฉะนั้น) อสฺติ (มีอยู่) อุปฺางฺศ (ด้วยตนเอง) กษฺมา (ความอดทน, ขอโทษ) วิหฺยสา (เบื้องบน, ในอากาศ) โทษา (ในเวลาเย็น) มฤษา และ มิถยา (ผิด) มฺธา (ว่างเปล่า) ปฺรา (อย่างก่อน) มิโถ หรือ มิถส (ร่วมกัน) ปฺรายส (บ่อย ๆ) มฺหฺส (ซ้ำ ๆ) ปฺรวาหฺกม หรือ ปฺรวาหฺกา (ในเวลาเดียวกัน) อารยฺหลม (อย่างโหดร้าย) อภิกฺษณฺม (ซ้ำ ๆ) ศากม หรือ ศารฺธม (ด้วย) นมฺส (การแสดงความเคารพ) หิรฺก (ปราศจาก) อิก (คำอุทานที่ไม่พอใจ) อถ (ดังนั้น) อม (อย่างรวดเร็ว) อาม (แท้จริง, ใช่) ปฺรตาม (ด้วยความเหน้อยหล้า) ปฺรศาน (เหมือน) ปฺรตาม (อย่างกว้าง) มา หรือ มาง (อย่า)

กลุ่มคำที่กล่าวมาแล้วคือหนึ่งความจริงของการเป็นเจ้าของของศัพท์กับสิ่งที่รู้จักรูปศัพท์ และไม่ถูกอ้างถึงจากธรรมชาติของศัพท์เหล่านี้

คำต่อไปนี้เป็นศัพท์นิบาต คือ จ (และ) วา (หรือ) ห (คำสบบ) อห (คำแสดงเรียกร้อง) เหว (เท่านั้น, อย่างแท้จริง) เหวม (อย่างนี้, ดังนั้น) นฺนม (แน่แท้) ศฺศวต (อย่างต่อเนื่อง) ยุคฺปต (ทันทีทันใด) ฤยส (ซ้ำ ๆ) กุปต (อย่างเลอเลิศ) สฺปต (อย่างซ้ำของ) กฺวิต (อย่างมาก) เนต หรือ เจต (ถ้า) จณ (ถ้าหาก) ยตฺร (ในไหน) ตตฺร (ในนั้น) กจฺจิต (อะไรก็ตาม) นห (ไม่) หนต (อา) มากิม หรือ มากิม หรือ นิกะ (อย่า) อากิม (แท้จริง) มาง (อย่า) นณ (ไม่) ยาวต (มากเท่าที่) ตาวต (เท่านั้น) ตฺไว, นฺไว หรือ ทฺไว (บางที่) ไร, ศฺเรชฺญ, เวชฺญ, สวาหา (การเช่นไหว้ต่อพระเจ้า) สวธา (การเช่นไหว้ต่อวิญญาน) วชฺญ (การเช่นไหว้ต่อเทพเจ้า) โอม, ตฺม (คุณ) ตธาหิ (ดังนั้น) ชล (อย่างแน่แท้) กิล (ทีเดียว) อถ (บัดนี้) สฺษฺช (เลิศ) สม (ใช้ร่วมกับประโยคปัจจุบันซึ่งให้เป็นส่วนในอดีต) อาทห (คำอุทานด้วยความไม่พอใจ)

บัญชีของศัพท์ที่เป็นกตปิยศัพท์โดยปราศจากความเป็นจริง เป็นสิ่งที่มีการปรากฏของอุปสรรค (ข้อ ๔๗) ของคำมีการสร้างคำศัพท์ของเหตุการณ์หรือบุคคล และของสระทั้งหลาย ยกตัวอย่าง อวตตม (ให้ฟรี) อว ไม่เป็นอุปสรรคจริง เพราะว่าถ้าเป็นจริง คำศัพท์ก็จะเป็น อวตตม

ตัวอย่าง อหฺงยุะ (อหฺงการ) อหฺง ไม่ใช่คำเดียวกับ อหฺม (ข้าพเจ้า) เป็นศัพท์ในวิภักตินาม ไม่ใช่สมาชิกรแรกในศัพท์สมาส ยกตัวอย่าง อสฺติกษีรา วัว หรือ สัตว์ที่มีความคล้ายกัน (ในสิ่งที่มีน้ำนม) อสฺติ ถือว่าเป็นคำที่แตกต่างจาก อสฺติ (ยอมเป็น) ซึ่งที่สุดด้วยปัจจัยของ อุตฺมบุรุษ เอกพจน์ มิฉะนั้นก็ไม่สามารถปรากฏตัวด้วยในฐานะสมาชิกรแรกในการประสมคำ สระคือ อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ โเอ เอา เป็นตัวสอดแทรกเข้ามา ศัพท์เหล่านี้จะแสดงอารมณ์ต่าง ๆ ต่างจากสระทั่วไป ศัพท์ที่แยกไม่ได้อื่น ๆ คือ ปศุ (ดี) ศุภม (อย่างรวดเร็ว) ยถากถาจ (อย่างไรก็ตาม) ปาฐ, ปฺยาฐ, องค, ไห, เห, โกะ, อเย, ฆ, วิษุ (ทุกส่วน), เอกปเท (ในขณะเดียวกัน), ยุต (การตีเตียน), อาตะ (ดังนั้น)

ศัพท์กลุ่มนี้เป็นหนึ่งของปัจจัยคนต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่รับรู้โดยรูปศัพท์ของตนเอง (ข้อ ๕๓)

ศัพท์ทั้งหลายแจกแจงไม่ได้ซึ่งมีการทำศัพท์ดังต่อไปนี้คือ ปัจจัยตัดทิต (ข้อ ๑๐๖๗) ที่เริ่มต้นด้วย ตฺลิล ซึ่งนับตราบเท่าที่ ปาศฺป หรือ การทำศัพท์ ศส เป็นต้น ซึ่งนับเข้าในโคลก “สมาศนตาะ) หรือ การสร้างคำ ไวกิก อม หรือ อาม หรือ การสร้างคำที่มีอำนาจจาก กฤตฺวสุจ (หรือ การสร้างศัพท์ ตฺลิล และ วต (เหมือน) และ นา หรือ นาง ยกตัวอย่าง อตะ (ดังนั้น) เป็นต้น

๔. วิธีประกอบคำนาม

คำนามที่มีการประกอบคำขึ้นมามี ๓ อย่างคือ นามบทกฤต นามบทตัดทิต และ นามบทสมาส ศัพท์เหล่านี้ต้องมีการประกอบคำและต้องนำไปแจกตามวิภักตินาม โดยมีการสร้างรูปคำนามตามสระการันต์หรือพยัญชนะการันต์ เช่น ราม ศัพท์เป็นตัวอย่างของการแจกศัพท์ อ การันต์ใน पुल्लिङ्ग เป็นต้น เหมือนกันกับการแจกวิภक्तिในภาษาบาลี โดยมีวิธีการประกอบรูปคำ อ การันต์ पुल्लिङ्ग คือ ราม ศัพท์ มีตัวอย่างลำดับการประกอบคำดังนี้

ราม	เป็นปราติปทิกะ (ลิงค์)	อรุณททาศูรปรตยยะ
ราม สฺ	ปรตยยะลงหลังปราติปทิกะ	งยาปปราติปทิกาท
ราม สฺ	ตั้ง สฺ ชื่อว่า ปรตยยะ	ปรตยยะ
ราม สฺ	ลง สฺ หลังปราติปทิกะ	ปรศจ
ราม สฺ	สฺ ชื่อว่า ปรตมาปรตยยะ	สเวชสเมฆาณษฎาภยํภิส
ราม สฺ	สฺ เป็น เอกวจนะ	สุปะ
ราม + สฺ	ลง สฺ ในฐานะอย่างเดียว	ทวเยกโยทรทวิวงในกวงเน
ราม + สฺ	สฺ ชื่อว่า วิภक्ति	วิภक्तिศจ
ราม + สฺ	ตั้ง อฺ ที่ สฺ ชื่อว่า อิต	อุปะเทศษณฺนาสิก อิต
ราม + สฺ	ลบ อฺ ที่ชื่อว่า อิต	ตสย โลปะ
รามส	ตั้งเป็นบท	สุปะติงนตํ ปทม

รามรุ	เปลี่ยน ร เป็น ฤ	สมชุโซ ระบุ
รามรุ	ตั้งสระ อุ ของ รุ ชื่อว่า อิต	อุปเทศขนุนาสิก อิต
รามรุ	ลบ อุ ที่ชื่อว่า อิต	ตสย โลปะ
รามรุ	ตั้ง รุ ชื่อว่า อวसान	วีราโมวसानม
รามะ	เปลี่ยน รุ เป็น วิสระคะ (ะ)	ขรวसानโยรวิสระชนียะ

ตัวอย่างตามการสร้างรูปสำเร็จของ ราม ศัพท์ ในปรณาวิริกตี เอกวจนะ คือ รามะ มีกระบวนการสร้างคำที่อาศัยศูตรก่อนที่จะกลายเป็นรูปสำเร็จ คือ รามะ ตามลำดับ แม้ในการแจกวิภักตินามทุกคำก็มีกระบวนการประกอบคำคล้ายกัน คือ ทุกวิภักตีมีกระบวนการสร้างคำโดยอาศัยศูตรเป็นกฎเกณฑ์ตามตัวอย่างข้างต้น

ศัพท์ที่มีการประกอบเป็นคำนามคือ กฤทนต์ สะมาส ตัทธิต สตรีปรัตตยะ และ การก ก็มีการทำการแจกวิภักตีเมื่อมีการทำรูปสำเร็จแล้ว

จะเห็นได้ว่าโครงสร้างหลักไวยากรณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์ลขุเกมุที่มีทั้งลักษณะที่เหมือนกันและลักษณะที่ต่างจากภาษาบาลีซึ่งพอสังเกต ดังนี้

๑) ภาษาสันสกฤตมีสระ ๑๔ ตัว คือ อะ อา อิ อี อุ อู เอ โอ ไอ เอา ฤ ฦ ฦ ฦ ในขณะที่ภาษาบาลีมีเพียง ๘ ตัวคือ อะ อา อิ อี อุ อู เอ และ โอ เท่านั้น

๒) ภาษาสันสกฤตมีพยัญชนะ ๓๕ ตัว (เพิ่ม ศ ษ จากภาษาบาลี)

๓) ภาษาสันสกฤตมีตัวสะกดตัวตาม แต่ไม่มีกฎเหมือนภาษาบาลี เช่นบาลีใช้ สัจ (ตัวที่ ๑ สะกด ตัวที่ ๑ ตาม) สันสกฤตใช้ สัตย (พยัญชนะวรรคสะกด เศษวรรคตาม)

๔) คำในภาษาสันสกฤตนิยมคำควบกล้ำ เช่น พสตร จนุทร

๕) คำบางคำในภาษาบาลีใช้ ฬ ภาษาสันสกฤตใช้ ฑ

๖) ภาษาสันสกฤตมีตัว รุ (ร เระมะ) ซึ่งไทยนำมาใช้เป็น รร ฉะนั้นคำที่มี รร ส่วนหนึ่งในภาษาไทย จึงมาจากภาษาสันสกฤต

๗) ภาษาบาลีใช้ อ อิ อุ แทน ฤ ซึ่งไม่มีใช้ในภาษาบาลี

๘) ใช้เสียงสั้น-ยาว สันสกฤตใช้เสียงยาว บาลีใช้เสียงสั้น เช่น ธานย-ธณญ, อารย เป็น อริย เป็นต้น

๙) บาลีใช้สระเดี่ยว สันสกฤตใช้สระผสม คือ อิ - โอ เช่น วิสาข เป็น ไวศาจ อิ - เอ เป็น กิลส เป็น เกลส อุ - เอา เป็น อุทจจ เป็น เอาทจตย

๑๐) ใช้สระคนละเสียงที่ต่างก็มีใช้เช่นกันในภาษาบาลี เช่น สันสกฤต อุ ในบาลี เป็น อ เช่น คุรุ เป็น ครุ

๑๑) ใช้สระผสมต่างกัน บาลีใช้ โอ สันสกฤตใช้ เอา เช่น โอรส เป็น เอารส

๑๒) บาลีใช้ ส แทน ศ ช และ ส ในภาษาสันสกฤต อักษร พ ในภาษาบาลีใช้แทน ท ล ฎ ฌ ญ และ ฤ เช่น กีฬา เป็น กรีธา เป็นต้น

ง. การใช้คำนั้นสันสกฤตกับบาลีมีความแตกต่างกันที่เห็นชัดเจนคือ

๑) บาลีใช้คำเดียวมีหลายความหมาย ส่วนสันสกฤตใช้คำแต่ละคำในความหมายเดียว หากมีความต้องการให้มีความหมายมากกว่าเดิมก็จะเพิ่มคำ หรือวิธีการเพิ่มอักษร (ปรัตยาหาระ) เช่น คำว่า สดต ในภาษาบาลีหมายถึง สัตว์ เจ็ด สาบ ส่วนคำว่า สดตว หมายถึงสัตว์เท่านั้น ส่วนเจ็ดใช้คำว่า สปต และ สาว ใช้คำว่า ศาปต เป็นต้น

๒) บาลีใช้คำหลายคำหมายถึงความหมายเดียว เช่น คำว่า ฆร อคาร อคาร หมายถึง เรือน ส่วนสันสกฤตใช้คำว่า อคาร

๓) การใช้อุปสรรค ในภาษาบาลีใช้เป็นการอธิบาย (อธิปาย) ส่วนสันสกฤตใช้เป็น อภิปราย

จะเห็นได้ว่าเมื่อนักศึกษาที่มีความรู้ด้านภาษาบาลีอย่างดีแล้วย่อมสามารถมีความเข้าใจหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีได้อย่างไม่ยากมากนักเนื่องจากภาษาทั้งสองมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันเหมือนพี่น้อง ที่ต่างกันคือภาษาสันสกฤตมีความละเอียดมากกว่าเนื่องจากมีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน

๔.๓ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์ลขูเกามูที

การศึกษารูปแบบของการพัฒนาการเรียนหลักไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตถือเป็นวรรณกรรมหลักของการเข้าใจหลักภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤตถือเป็นภาษาพี่น้องกัน เพื่อทำความเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท

ภาษาบาลีและสันสกฤตจัดอยู่ในตระกูลอินเดียน-ยุโรป (Indo-European Language) ภาษาทั้งสองได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการจารึกคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะภาษาบาลี ซึ่งถือว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษามคธเพื่อสื่อสารกันอยู่และทรงบัญญัติศัพท์เพิ่มเติม โดยใช้หลักปรมัตถธรรมเป็นฐานในการสร้างคำเพื่อพัฒนาจิตให้เข้าถึงการรู้แจ้งสัจธรรม ภาษาบาลีจึงถือว่าเป็นสื่อที่สามารถนำไปสู่การรู้แจ้งสภาพความเป็นจริงแบบปรมัตถ์ นอกจากจะทำให้เกิดความรู้เชิงเหตุผลแล้วยังสามารถนำไปสู่การรู้ความเป็นจริงแบบปรมัตถ์จนสามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่างได้

ส่วนภาษาสันสกฤตมักเข้าใจว่าเป็นภาษาของศาสนาฮินดูเท่านั้น จากหลักฐานพบว่าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากได้ถูกบันทึกและใช้เป็นภาษากลางในการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยของพระพุทธศาสนาเช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา ตักกศิลา โอปันตบุรี เป็นต้น ตั้งแต่สมัยโบราณของอินเดียเป็นเวลามากกว่าพันปี ภาษาสันสกฤตเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจำนวนมากซึ่งได้มีการใช้บันทึกเขียนสูตรสำคัญจำนวนมากตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๔ เช่นคัมภีร์ ชฎานปรัสถาน ของกาดยยานีบุตรเถระ มหาภาพย์พุทธจรีต ของพระ

อัครโฆษเธระ เป็นต้น ดังนั้นภาษาบาลีและสันสกฤตจึงเป็นเหมือนภาษาพี่น้องโดยเฉพาะภาษาที่ใช้เขียนคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาซึ่งสอดคล้องและเป็นไปตามเพื่อบรรลุจุดประสงค์ของพระพุทธศาสนาคือการหลุดพ้นจากความทุกข์โดยการฝึกจิตให้รู้แจ้งความเป็นจริงคือความเป็นไตรลักษณ์ของสรรพสิ่งซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะสามารถทำลายความหลง ความโลภและความโกรธซึ่งเป็นรากของจิตฝ่ายอกุศล

ความแตกต่างของภาษาสันสกฤตแบบพราหมณ์กับสันสกฤตของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานอยู่ที่ภาษาสันสกฤตในยุคพระเวทเน้นไปที่หลักการใช้ภาษาในการแสดงความภักดีต่อพลังอำนาจของจักรวาลในรูปของเทวนิยม (Theistic Religion) ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ด้านสมาธิของผู้นักบวชในสมัยโบราณ ภาษาจึงเน้นไปที่การแสดงออกหรือสื่อสารระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าซึ่งอยู่ในส่วนของสมมติบัญญัติ ส่วนภาษาสันสกฤตในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานได้พัฒนาไปสูงกว่าโดยเน้นความเข้าใจเรื่องปรมัตถธรรมเพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งความเป็นจริงมากกว่าการเข้าถึงสิ่งจริงสูงสุด การรู้แจ้งความจริงของพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องการรู้แจ้งของจิตเอง ส่วนการเข้าถึงปรมาตม้นของพราหมณ์เป็นเรื่องของภววิทยา

คัมภีร์ลขุเกามุทีแม้เป็นการย่อรูปหลักไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตแต่ก็เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าความรู้ของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก การศึกษาภาษาสันสกฤตถือเป็นภาษาหลักในการศึกษาและการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการจนได้รับความนิยมนิยมสูงสุดในอินเดีย การจะศึกษาค้นคว้าหาความรู้จึงจำเป็นต้องศึกษาหลักไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตให้ชัดเจนจนแตกฉานเสียก่อนจึงจะสามารถเข้าถึงเนื้อหาสำคัญของคัมภีร์ต่าง ๆ ทั้งฝ่ายของพราหมณ์และหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน คัมภีร์ลขุเกามุทีก่อให้เกิดคุณค่าที่ชัดเจน ดังนี้

๔.๓.๑ คุณค่าด้านวรรณกรรม

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาบางส่วนแม้จะเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการศึกษาของชาวพุทธทั่วไปแต่การได้ศึกษา คัมภีร์สำคัญ ๆ ของต่างกลุ่ม ต่างสำนักย่อมทำให้เกิดความชัดเจนด้านสภาพแวดล้อมซึ่งนำไปสู่การวิเคราะห์หาข้อเท็จจริงทั้งทางประวัติศาสตร์ ปรัชญา ภาษา สังคมวิทยา ความรู้สาขาต่าง ๆ อย่างเชื่อมโยงทำให้เกิดความรู้เชิงวิชาการอย่างกว้างขวาง ภาษาบาลีสันสกฤตเข้ามาปะปนในไทยเป็นเวลานาน เห็นได้จากการที่มีคำยืม ภาษาบาลีสันสกฤตในเอกสารสำคัญต่าง ๆ เช่น จารึก เอกสารโบราณ วรรณกรรม วรรณคดี พจนานุกรม หนังสือ ตำรา การมีความรู้หลักไวยากรณ์สันสกฤตสามารถอ่าน เข้าใจความหมายย่อมนส่งผลให้เข้าใจเนื้อหาสำคัญขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในเอกสาร บันทึก หรือหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ถือเป็นคุณค่าโดยตรงของคัมภีร์ประเภทไวยากรณ์ซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของคัมภีร์เกามุทีเห็นได้ชัดเจนคือ

(๑) ทำให้เข้าใจโครงสร้าง ความหมายและกฎเกณฑ์ด้านภาษาสันสกฤตอย่างรวดเร็ว

เนื่องจากการเรียนภาษาสันสกฤตจากคัมภีร์เดิมที่มีสูตรยากแก่การจดจำ และมีกฎเกณฑ์ซับซ้อนทำให้การเรียนไวยากรณ์สันสกฤตซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าสู่เนื้อหาหลักคำสอนของศาสตร์ต่าง ๆ โครงสร้าง ความหมายและกฎเกณฑ์เป็นประตูแรกที่จะสามารถเข้าสู่องค์ความรู้และหลักคำสอนสำคัญ ซึ่งบันทึกด้วยภาษาสันสกฤต โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนของพระพุทธศาสนา ฝ่ายมหายานส่วนมากได้ใช้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาบันทึก เขียนพระสูตรจำนวนมาก เมื่อศึกษาหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีย่อมเป็นอุปการะต่อกันเนื่องจากการมีภาษาบาลีได้รับเอารูปแบบการสร้างคำ โครงสร้าง วิธีการสร้างบทนาม กริยา อักษร หรือแม้แต่ศัพท์ประเภทอภัยยะคือ อุปสรรคและนิบาตเหมือนกันกับที่ปรากฏในภาษาสันสกฤต การเข้าใจโครงสร้างของสันสกฤตย่อมทำให้เกิดความเข้าใจภาษาบาลีได้อย่างชัดเจนอย่างรวดเร็วเช่นกัน

(๒) ความหมายเชิงวิเคราะห์รูปค่านาม กริยาและการประกอบคำ

ความหมายที่เกิดขึ้นจากค่านั้นได้มากจากการสร้างคำของไวยากรณ์ ผู้มีความรู้แตกฉานในไวยากรณ์ย่อมมีความรู้แตกฉานด้านหลักธรรมคำสอนที่เป็นต้นกำเนิดและนำไปสู่เป้าหมายของภาษาในกลุ่มนั้น ๆ ผู้แต่งคัมภีร์ไวยากรณ์ย่อมได้รับการยกย่องเทิดทูนว่าเป็นนักปราชญ์อย่างแท้จริง การสร้างคำและวิเคราะห์รูปคำถือเป็นหลักในการเข้าใจแก่นคำสอน ส่วนความเข้าใจเนื้อหาเชิงโครงสร้างแบบเหตุผลทำให้เกิดความรู้เชิงจริยสัมพันธ์ ความรู้แตกฉานเนื้อหาความหมายของบทหรือคำย่อมทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาวะจริงและนำไปสู่ความเป็นจริงแท้

รูปค่านามมีการประกอบตามสูตร โดยตั้งอยู่บนฐานของเนื้อความทั่วไปที่เหมาะสมกับอาการปรากฏนั้น ๆ ซึ่งเชื่อมโยงกับสิ่งจริง เช่น ข้อว่า อรทวทาทูรปรตยยะ ปราติปทิกม |๑|๒|๔๕| ให้ประกอบรูปศัพท์ใด ๆ ให้เป็นกริยาธาตุ ปัจจย หรือ สิ่งที่อยู่สุดด้วยปัจจย เรียกว่า ปราติปทิกา ซึ่งมีรูปศัพท์หายาก คำว่า ปราติปทิกา ในที่นี้คือการสมมติขึ้นของการสร้างคำให้มีความหมายตรงต่อการเป็นจริงของรูปคำและความหมายที่ถูกต้องก่อนการนำไปแจกด้วยรูปวิภक्तिต่าง ๆ ตามกฎการแจกวิภक्तिซึ่งต้องอาศัยฐานคือ ปัจจยวิภक्तिในการประกอบคำ ซึ่งจะเป็นตัวบอกหน้าที่และวากยสัมพันธ์ของรูปประโยคคือ

ปรถมา คือ	ส	เอา	อส
ทวิตยวิภक्ति คือ	อม	เอา	อส
ตฤติยวิภक्ति คือ	อา	ภยาม	ภิส
จตุรถี คือ	เอ	ภยาม	ภยส
ปัญจมี คือ	อส	ภยาม	ภยส
ษฎฐี คือ	อส	โอส	อาม
สप्तมี คือ	อิ	โอส	สุ

ในการประกอบกิจการก็เช่นเดียวกัน มีการสร้างกลุ่มวิภักติโดยอาศัยกฎ เพื่อให้สอดคล้องกับภาคประธานของประโยค และกาลที่เหมาะสมกับการขยายขอบเขตของความคิดให้สอดคล้องกับหลักเหตุผล ซึ่งเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจ ไม่ติดขัดของจิต คือ

“ลฎ | ลิจฎ | ลจฎ | ฎฎ | เลฎ | โลฎ | ลง | ลง | ลง | ลง | เอษุ | ปณจโม | ลการศณโฑ
 มาตรโคจรระ | การสร้างศัพท์โดยทั่วไปของมาลา และ กาล ของกริยาถูกแสดงในหลักไวยากรณ์โดย
 อักษร ล ปัจจัยของแต่ละกาลชี้แจงโดยอักษร ล ซึ่งมาด้วยอักษรที่ปกกาลแน่นอนดังนี้คือ ปัจจุบัน ลฎ,
 ปัจจุบันที่สอง ลิจฎ อนาคตกาลที่หนึ่ง ลจฎ อนาคตกาลที่สอง ลจฎ บ่งความจำเป็น ลง เงื่อนไข ลงๆ ที่
 ห้าของคำเหล่านี้ (คือ เลฎ) เกิดขึ้นเฉพาะในพระเวทเท่านั้น”

การอ้างอิงถึงแหล่งความรู้คือพระเวทถือเป็นเป้าหมายหลักของการสร้างไวยากรณ์
 สันสกฤต และยังบ่งถึงสิ่งที่ทำให้เกิดศรัทธาในการชวนชวายเป็นเพื่อศึกษาแหล่งความรู้สำคัญ

(๓) ทำให้เข้าใจและซาบซึ้งในวรรณกรรมสันสกฤตทั้งทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา
 ของศาสนาพราหมณ์

วรรณคดีสันสกฤตเป็นวรรณคดีที่สำคัญของโลกซึ่งแฝงด้วยหลักคำสอนที่ลึกซึ้งด้านจิต
 วิญญาน มีหลักการปฏิบัติและคำสอนด้านจริยธรรมที่มีความลุ่มลึกซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่เก่าแก่ที่สุด
 ของโลกแห่งหนึ่ง ซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่งดงาม สงบสุข เมื่อมีความรู้ความเข้าใจแตกฉานหลัก
 ไวยากรณ์และใช้หลักไวยากรณ์อย่างถูกต้อง จนมีความเชี่ยวชาญ ย่อมสามารถแสวงหาความรู้ ศาสตร์
 ต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤตถือเป็นภาษาที่สำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากจึงถือเป็น แหล่ง
 ความรู้ที่มีการสั่งสมมาตั้งแต่โบราณกระทั่งปัจจุบัน การเข้าใจหลักไวยากรณ์อย่างสรุปที่คัมภีร์ลขุแกม
 ที่ได้นำเสนอทำให้เข้าใจได้ง่าย และเรียนรู้สันสกฤตได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากภาษาสันสกฤตเป็นที่รวม
 ทุกศาสตร์ของอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้รับอิทธิพลคำสอนของเจ้า
 ลัทธิกลุ่มต่าง ๆ ร่วมสมัย ภาษาสันสกฤตรวมทั้งภาษาบาลีด้วยถือเป็นภาษาปรัชญาของปราชญ์
 ตะวันออก จึงจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ด้านภาษาสันสกฤต-บาลีซึ่งจะช่วยให้เข้าใจและเกิดความ
 ซาบซึ้งกับหลักคำสอนได้อย่างถูกต้อง

นอกจากนั้นในการสร้างคำเพื่อสื่อสารกัน โดยเฉพาะการเขียนคัมภีร์สำคัญจำเป็นต้องมี
 ความรู้ความสามารถด้านไวยากรณ์ และประสบการณ์ด้านศาสนาปรัชญา เช่น ในคัมภีร์ลขุแกมที่ได้
 กล่าวถึงกำเนิดของภาษาที่มาจากพระเป็นเจ้า ซึ่งจะทำให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อการปฏิบัติ
 ตามเพื่อให้เข้าถึงความจริง เกิดความซาบซึ้งในความหมายของคำที่สามารถนำไปสู่ความเป็นจริงตาม
 ธรรมชาติหรือลักษณะนั้น ๆ ได้ เช่น

ภาษาสันสกฤตมีอิทธิพลต่อหรือแทรกซึมในภาษาจำนวนมาก รวมทั้งภาษาไทย ซึ่ง
 นำไปสู่การเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรม ศิลปะและมนทัศน์ต่าง ๆ มีการสร้างคำโดยอาศัยโครงสร้างแบบ
 ภาษาสันสกฤตในการสร้างภาษามีวิภักติปัจจัย เช่น ภาษาบาลีในสมัยพระพุทธโฆษาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์

สำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทคือพระไตรปิฎกและอรรถกถาสำคัญจำนวนมาก ภาษาสันสกฤตผสม เป็นภาษาสันสกฤตที่นักวิชาการบางกลุ่มได้จัดไว้เป็นพิเศษ เนื่องจากมีความแตกต่างจากภาษาพระเวทและภาษาสันสกฤตแบบแผน หรือต้นตีสันสกฤต ภาษาสันสกฤตแบบผสมนี้คือภาษาที่ใช้บันทึกวรรณคดีสันสกฤตทางพระพุทธศาสนาเช่น พุทธจริต^๔ ทั้งในนิกาย สรรวาสติวาท และมหายาน ภาษาสันสกฤตชนิดนี้คาดว่าเกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๓-๔ เป็นต้นมา นักปราชญ์บางท่านถือว่าเกิดขึ้นร่วมสมัยกับต้นตีสันสกฤต คือในปลายสมัยพระเวทและต้นของยุคต้นตีสันสกฤต โดยปรากฏอยู่โดยส่วนมากในวรรณกรรมของพระพุทธศาสนามหายาน อาทิ พระสูตร เช่น ลลิตวิสูตร ลงกาวตารสูตร พรชญาปารมิตา สทธรรมปุณฑริกสูตร และศาสตร์อันเป็นคำอธิบายหลักพุทธปรัชญาและตรรกวิทยา เช่น มถยมิกการิกา อภิธรรมโกศ มหาปรัชญาปารมิตาศาस्ตร มถยานตานุคมาศาสตร เป็นต้น จึงถือได้ว่ามีความจำเป็นอย่างมากที่นักปราชญ์ทางพุทธเองก็ต้องสามารถใช้ภาษาสันสกฤตอย่างถูกต้อง แม้ช่วงหลังที่พระพุทธศาสนาได้สูญหายไปจากอินเดียแต่ศัพท์ธรรมที่อยู่ในรูปของภาษาสันสกฤตก็ยังมีอิทธิพลต่อการคิดเชิงปรัชญาแก่นักวิชาการรุ่นหลังจำนวนมากกระทั่งปัจจุบัน

๔.๓.๒ คุณค่าด้านการเรียงบทสำเร็จให้เข้าใจง่าย

การย่อสูตรทางไวยากรณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์เกามุทีเป็นต้นแบบให้เกิดพัฒนาการด้านการสร้างวิธีการทำความเข้าใจภาษาแบบโครงสร้างได้ง่าย ซึ่งเป็นแบบอย่างให้เกิดการเรียงการสอนภาษาบาลีโดยมีการใช้สูตรแบบการเรียนภาษาบาลีใหญ่ในกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการสืบสานมาเป็นระบบการเรียนภาษาบาลีโดยอังกูร เช่นการเรียนบาลีใหญ่ตามหลักสูตรบาลีพุทธศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐมได้จัดให้มีขึ้น การเรียนรู้ทางไวยากรณ์รวมอยู่ในหลักคัมภีร์สัททวิเสส เพื่อศึกษาไวยากรณ์เพื่อเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและแตกฉาน

ยกตัวอย่างในการอังกูรและการอธิบายความชัดเจนและพร้อมการอ้างอิงคัมภีร์เทียบเคียง “เอตตตโตหะ สุ โลโป’โกรณณสมมาเม หลิ |๖|๑|๑๓๒|

อกการโยเรตตโตทรยะ สุตตสเย โลโป หลิ นตุ นณสมมาเส | เอช วิษณะ | ส คมมูชะ | อโกชะ กิม | เอชโก รุทระ | อนณสมมาเส กิม | อสศคิวะ | หลิ กิม | เอโซ’จ |”
แปลว่า “มีการลบ สุ ของคุณศัพท์ เอตท และ ตท คำเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องเพิ่ม ก เมื่อมีพยัญชนะตัวใดตัวหนึ่ง จะไม่เป็นไปตามกฎ ๕ มีคำสมาสกับคำที่เสริมคือ นน (อ)

ยกตัวอย่าง เอชส + วิษณะ = เอชท วิษณะ (พระวิษณุพระองค์นั้น) สส ศ + มมูชะ = ส คมมูชะ (พระศิวะพระองค์นั้น) ทำไม่จึงไม่ซ้อน ก หลักฐานคือ เอชโก รุทระ (พระศิวะพระองค์นั้น) เพราะเหตุใดจึงไม่ซ้อนเมื่อมีคำสมาสกับคำที่เสริมคือ นน (อ) หลักฐานคือ อสส + คิวะ = อสศคิวะ

^๔ Gawronski, Andrezej, *Studies about the Sanskrit Buddhist literature*, (W Krakowie: Nakł. Akademji Umiejętności; skł gł. w księg; G. Gebethnera, 1919), หน้า ๑.

(ไม่ใช่พระศิวะองค์นั้น) เพราะเหตุใด เมื่อมีพยัญชนะตามมา? หลักฐานคือ เอษส + อตฺร = เอโษ'ตฺร (เขา ที่นี้)

ในการอ้าแบบศูตรทำให้เข้าใจหลักการและเจตนาของผู้ให้กำเนิดภาษา ซึ่งได้พัฒนาภาษาให้เป็นไปตามเป้าหมายของตน

๔.๓.๓ คุณค่าด้านการสร้างหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีและสันสกฤต

หลักไวยากรณ์เป็นกฎเกณฑ์สำคัญที่สุดในการเรียนรู้ภาษาใด ภาษาหนึ่งเพื่อให้เข้าใจข้อความและพัฒนาไปสู่ทักษะ ความงดงามหรือวรรณศิลป์ขั้นสูง ไวยากรณ์บาลีได้รับอิทธิพลจากหลักไวยากรณ์เชิงวากยสัมพันธ์ของสันสกฤตโดยตรง คุณค่าด้านนี้เห็นได้ชัดคือในการศึกษาหลักไวยากรณ์ของคัมภีร์ปทรูปสัทธิซึ่งใช้รูปแบบการศึกษาไวยากรณ์เช่นเดียวกันกับลขุแกมูทีโดยเฉพาะในช่วงยุคหลังพระพุทธโฆสจารย์ เช่น คัมภีร์กัจจายนะ ซึ่งได้รับอิทธิพลของคัมภีร์กาตันตระ คัมภีร์โมคคัลลานะอาศัยคัมภีร์ไวยากรณ์จันทรระ เช่น ตัวอย่างการประกอบคำศัพท์ในนามกัณฑ์ในคัมภีร์ทั้งของฝ่ายบาลีคือปทรูปสัทธิและลขุแกมูที คือ

คัมภีร์ปทรูปสัทธิ

ปฺริส	ตั้งเป็นคำที่ใช้ในพุทธพจน์	ชินวจนยุดตํ หิ (ข้อ ๖๐)
ปฺริส	ตั้งเป็นลิงค์ตามหลักพุทธศาสนา	ลิ่งคณจ นิปจจเต (ข้อ ๖๑)
ปฺริส	เป็นปุงลิงค์	ปรสมณญา ปโยเค (ข้อ ๑๑)
ปฺริส + สิ	ลงวิภักติหลังลิงค์	ตโต จ วิภตฺติโย (ข้อ ๖๒)
ปฺริส + สิ	สิ ชื่อว่า ปฐมาวิภักติ	สิ โย อํ โย นาหิ (ข้อ ๖๓)
ปฺริส + สิ	โดยไม่แย้งกับพุทธพจน์	ตทนุปรโรเรน (ข้อ ๖๔)
ปฺริส + สิ	สิ ปฐมาวิภักติให้ลงเมื่อบอกลิงค์	ลิ่งคตเถ ปฐมา (ข้อ ๖๕)
ปฺริส อ + สิ	แยกพยัญชนะจากสระ	ปุพฺพเพมโธฐิตมสฺสรํ (ข้อ ๑๒)
ปฺริส อ + โอ	เปลี่ยน สิ เป็น โอ	โส (ข้อ ๖๖)
ปฺริส + โอ	ลบ อ ที่ ส	สรโลโป (ข้อ ๖๗)
ปฺริโส	นำพยัญชนะประกอบสระหลัง	นเย ปรี ยุตเต (ข้อ ๑๔)

คัมภีร์ลขุแกมูที

ราม	เป็นปราติปทิกะ (ลิงค์)	อรถวทาทฺตฺรปรตฺยเย (ข้อ ๑๑๖)
ราม + สฺ	ปรตฺยเย ชื่อว่า ปฐมา	สฺเวชสเมมาภฺนชฺญา (ข้อ ๑๑๘)
ราม + สฺ	ปรตฺยเยลงหลังลิงค์	งยาปฺปราติปฺทิกาท (ข้อ ๑๑๙)
ราม + สฺ	ตั้ง สฺ ชื่อว่า ปรตฺยเย	ปรตฺยเย (ข้อ ๑๒๐)
ราม + สฺ	ลง สฺ หลังลิงค์	ปรศฺจ (ข้อ ๑๒๑)
ราม + สฺ	สฺ ชื่อว่า เป็นเอกวจนะ	สฺปะ (ข้อ ๑๒๒)

ราม + สุ	สุ ในฐานะอย่างเดี่ยว	ทวแยกโยรทวิจไน (ข้อ ๑๒๓)
ราม + สุ	สุ ชื่อว่า วิภักติ	วิภักติศจ (ข้อ ๑๓๐)
ราม + สุ	ตั้ง อุ ที่ สุ ชื่อว่า อิต	อุปเทศชนุนาสิก อิต (ข้อ ๒๘)
ราม + สุ	ลบ อุ ที่ชื่อว่า อิต	ตสย โลปะ (ข้อ ๓)
รามสุ	ตั้งเป็นบท	สุปติงนต ปทม (ข้อ ๑๔)
รามรุ	เอา รุ แทนที่ สุ	สมชุไซ ระบุ (ข้อ ๑๐๕)
รามรุ	ตั้งสระ อุ ของ รุ ชื่อว่า อิต	อุปเทศชนุนาสิก อิต (ข้อ ๒๘)
รามรุ	ลบ อุ ที่ชื่อว่า อิต	ตสย โลปะ (ข้อ ๓)
รามรุ	ตั้ง รุ ชื่อว่า อวसान	วิราโมวसानม (ข้อ ๑๒๔)
รามะ	เปลี่ยน รุ เป็น วิสรคะ (ะ)	ขรวसानโยรวิสรขนียะ (ข้อ ๙๓)

จะเห็นได้ว่าลักษณะการสร้างคำจากศูตรมีลักษณะคล้ายเคียงกันโดยใช้แสดงชนิดของศูตร ๖ อย่างเหมือนกันคือ สัญญา/สัญญาศูตร ปริภาสา/ปริภาสาศูตร วิธิ/วิธิศูตร นิยม/นิยมศูตร อติเทศ/อติเทศศูตร อธิการ/อธิการศูตร ในปัจจุบัน ตำราไวยากรณ์ล้วนอาศัยหลักการดังกล่าวในการอธิบายหลักการประกอบคำจากคัมภีร์ทั้งสองในฐานะเป็นหลักการศึกษาโดยอาศัยศูตรซึ่งถือเป็นเกณฑ์หลักในสมัยการเรียนโดยวิธีมุขปาฐะ

นอกจากนั้นในการสร้างคำนาม คือ กิตต์ ตัทธิต และสมาสในภาษาบาลีก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับที่ปรากฏในคัมภีร์ลชฎเกามุที เมื่อประกอบเสร็จแล้วต้องนำไปประกอบวิภักติเช่นเดียวกันเพื่อใช้เป็นบทในการเชื่อมโยงประโยคให้มีเนื้อความสมบูรณ์ ส่วนกลุ่มอพยยศัพท์คืออุปสรรค และนิบาต ถือเป็นเดียวกันคือเป็นบททั่วไปไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปศัพท์

โครงสร้างภาษาบาลีจะมีลักษณะง่ายกว่าหลักไวยากรณ์ของสันสกฤตเป็นเพราะต้องการให้การเรียนรู้ภาษาไม่ยากเกินไปสำหรับคนทั่วไปซึ่งเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้คนทั่วไปเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้อง หลักภาษาบาลีจึงมุ่งจุดประสงค์คือการเข้าใจสภาวะที่แท้จริงของสิ่งปรากฏทั้งหลาย เป็นหลักแม้ในปัจจุบันภาษาฮินดีซึ่งเป็นภาษาราชการของประเทศอินเดียก็มีการพัฒนาจากภาษาสันสกฤตให้ง่ายขึ้น และคนทั่วไปสามารถใช้สื่อสารได้โดยการตัดขั้นตอนหรือหลักเกณฑ์ทางไวยากรณ์ใช้น้อยลงเพื่อต้องการให้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจมากกว่าการเชื่อเชิงศาสนาดังที่ปรากฏในคัมภีร์สมัยโบราณ

อีกอย่างหนึ่งจุดสำคัญที่ทำให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนคือ การสร้างคำในภาษาบาลีอาศัยหลักคำที่ตรงต่อคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือพุทธพจน์ (ชินยุตต์) เป็นหลักในการสร้างความเข้าใจของคำ หรือศัพท์ ซึ่งมีความแตกต่างจากหลักไวยากรณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์ลชฎเกามุที ที่อ้างถึงความหมายของคำตามธาตุ จึงทำให้มีข้อจำกัดในการตีความใช้แคลงจนทำให้มีความหมายเดียวที่แน่นอน ตรงกันข้ามกับหลักภาษาศาสตร์ของภาษาบาลีเปิดโอกาสให้มีความหมายหลากหลายได้ตาม

สภาพที่เป็นปรมาัตถ์ของสิ่งต่าง ๆ ฐานของบาลีพระอรธกถาจารย์บ่งถึงความเป็นปรมาัตถ์ธรรมซึ่งถือเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่จะสามารถทำให้ผู้เรียนรู้ทั้งหลักไวยากรณ์และหลักธรรมทั่วไปเข้าถึงความจริงปรมาัตถ์จนสามารถรู้แจ้งความจริง จนนำไปสู่ความเป็นผู้แตกฉานในนิรุกติบัญญัติสัมภิตา ซึ่งจะนำไปสู่ อุตตบัญญัติสัมภิตา ธรรมบัญญัติสัมภิตาและปฏิภาณบัญญัติสัมภิตาอีกด้วย ส่วนหลักไวยากรณ์ของลชุกเกามุที่มุ่งเน้นไปที่ความเชื่อภักดีต่อพระเจ้าสูงสุดคืออมเหศวร^๙ คือพระศิวะซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดคำธาตุ และปรตยาหาร เพื่อสร้างคำให้เป็นสื่อกลางระหว่างจิต กับจิต ในขั้นแรกและพัฒนาการรู้ความจริงภายนอกไปสู่การเข้าสู่ความจริงภายในจิตตนเองซึ่งเกี่ยวข้องกับพระอมเหศวร

๔.๔ องค์ความรู้ในคัมภีร์ลชุกเกามุที่

๔.๔.๑ หลักการแต่งคัมภีร์ลชุกเกามุที่

หลักการสร้างไวยากรณ์ของสันสกฤตมีการนำหลักการของกลุ่มภาษาที่มีวิภัติปัจจัยซึ่งมีรากฐานมากจากกลุ่มภาษาหลายกลุ่มคือ กลุ่มยุโรป กรีก ละติน เยอรมัน และ สลาโววี^{๑๐} เป็นต้น หลักการดังกล่าวเป็นต้นเดิมให้มีการพัฒนาหลักภาษาเชิงวากยสัมพันธ์ซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการของภาษาภายหลังคือ ปรากฤต และภาษาอรรคมาคธี จนพัฒนาเป็นภาษาบาลีสันสกฤตในสมัยของพระพุทธโฆสาจารย์ ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญของการสร้างหลักภาษาที่สามารถรักษาหลักคำสอนที่มีรากฐานนำจิตไปสู่ความจริงปรมาัตถ์ธรรม ซึ่งเป็นสิ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักคำสอนเพื่อให้มีการนำคำสอนมาอธิบายขยายความ วิเคราะห์เพื่อให้เข้าถึงความชัดเจนของสัจธรรม จนสามารถนำไปสู่การเกิดขึ้นของคัมภีร์ชั้นอรธกถา ฎีกา และอนุฎีกาต่าง ๆ ทำให้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนารักษาเป้าหมายของความรู้ได้อย่างชัดเจน

หลักพัฒนาการของภาษาเชิงวากยสัมพันธ์ของหลักไวยากรณ์สันสกฤต อาศัยหลักการภาษาศาสตร์ที่เกิดจากการรวมกันระหว่างสันฐานวิทยาและสัทวิทยา การสร้างคำ การใช้เสียงของพยัญชนะและสระ การสนธิคำโดยอาศัยกฎ (Rules) ซึ่งทำให้เกิดระบบการสร้างคำในฐานะที่จิตเป็นตัวแปลความที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับการยอมรับกฎเกณฑ์ของภาษาเชิงโครงสร้าง คำสันสกฤตมีอิทธิพลต่อคำอื่น ๆ ในการเปลี่ยนแปลงคำ ซึ่งสัมพันธ์กับคำที่มีอยู่ก่อน ซึ่งเป็นจุดเด่นของหลักไวยากรณ์แบบของฮินดูโดยอาศัยสันฐานวิทยากับสัทวิทยาหรือเสียงของอักษร

ในบรรดาคัมภีร์ด้านไวยากรณ์ที่มีอยู่ก่อนลชุกเกามุที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการทำให้การศึกษาด้านไวยากรณ์เป็นเรื่องง่ายสำหรับคนทั่วไป แต่การเกิดขึ้นของลชุกเกามุที่ได้รับความนิยมจนกลายเป็นหนังสือที่ใช้เป็นแบบเรียนทั่วไปอย่างมาก และมีส่วนทำให้ภาษาสันสกฤตสมัยปัจจุบันได้

^๙ Friedrich von Adelung, *An Historical Sketch of Sanskrit Literature: With Copious Bibliographical Notice of Sanscrit Works and Translation*, (Oxford: D.A.Talboy, 1832), หน้า ๑๒.

^{๑๐} หน้า ๑๖.

แพร่กระจายไปถิ่นต่าง ๆ ในอินเดีย และส่งผลต่อการสร้างคำแก่ภาษาท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ได้รับเอาหลักวากยสัมพันธ์ของสันสกฤต

ลักษณะของลक्षणุมที่ได้เน้นเรื่องวากยสัมพันธ์ หมายถึง การศึกษาว่าด้วยกฎของความสัมพันธ์ของแบบแผนองค์ประกอบของประโยคในภาษา ในภาษาสันสกฤตจะเห็นได้ว่าวากยสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของหลักไวยากรณ์ที่กำหนดขึ้นเป็นหนึ่งในรูปแบบแผนหรือไวยากรณ์ของภาษาสันสกฤต ซึ่งประกอบด้วย ๔ แบบแผนหลัก ได้แก่ ๑) อักษรวิธี ว่าด้วยอักษร ๒) วจีวิภาค ว่าด้วยคำ ๓) วากยสัมพันธ์ ว่าด้วยความสัมพันธ์ของคำในประโยค และ ๔) ฉันทลักษณ์ คือ กฎเกณฑ์ของการเขียนภาษาในรูปแบบต่าง ๆ

นอกจากนั้นวากยสัมพันธ์ ยังเป็นชื่อตำราไวยากรณ์ว่าด้วยประโยค และความเกี่ยวข้องของส่วนต่างๆ ในประโยค การศึกษากฎหรือความสัมพันธ์ของภาษาอย่างเป็นแบบแผน ที่ควบคุมการเรียงคำเป็นวลี และวลีเป็นประโยค เช่น

ในภาษาต่าง ๆ มีการเรียงลำดับคำในประโยคดังนี้

ประธาน-กริยา-กรรม เรียงคำเป็น ฉันท-กิน-ข้าว เช่น ภาษาไทย ภาษาลาว ภาษาอังกฤษ ภาษามลายู ภาษาอินโดนีเซีย

ประธาน-กรรม-กริยา เรียงคำเป็น ฉันท-ข้าว-กิน เช่น ภาษาญี่ปุ่น ภาษาฮินดี ภาษาพม่า ภาษาตุรกี ภาษาบาลี

กริยา-ประธาน-กรรม เรียงคำเป็น กิน-ฉันท-ข้าว เช่น ภาษาเวลส์

กริยา-กรรม-ประธาน เรียงคำเป็น กิน-ข้าว-ฉันท เช่น ภาษาปาเซห์ ภาษามาลากาซี

กรรม-กริยา-ประธาน เรียงคำเป็น ข้าว-กิน-ฉันท เช่น ภาษาอิตาลี

กรรม-ประธาน-กริยา เรียงคำเป็น ข้าว-ฉันท-กิน เช่น ภาษาฟาซุ^{๑๑}

ภาษาส่วนใหญ่ในโลกเรียงประโยคแบบประธาน-กริยา-กรรม และ ประธาน-กรรม-กริยา ส่วนแบบกรรม-ประธาน-กริยา พบน้อยมาก

กลุ่มภาษาสันสกฤตและบาลีจัดอยู่ในกลุ่มที่สอง คือ ประธาน-กรรม-กริยา ซึ่งสร้างองค์ความรู้แบบประธานกับกรรมและมีการแสดงออกต่อกันด้วยกริยาในเชิงสัมพันธ์มากกว่าการแสดงความเป็นเจ้าของของกรรม ซึ่งมักจะวางไว้หลังสุด การบ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้การตัวผู้คิดและสิ่งที่เป็นอารมณ์ของความคิดเชื่อมโยงกันกับกรรมโดยตรงก่อนที่จะสร้างกริยาที่มาต่อท้ายประโยค ทำให้โครงสร้างดังกล่าวเกิดความประนีประนอมเชิงสัมพันธ์ คือ ต้องการเหตุผลเพื่อการประสานกันระหว่างตัวจิตกับอารมณ์ของจิตให้อยู่ในภาวะของการเป็นหนึ่งระหว่างจิตและวัตถุตามหลักการของ

^{๑๑} จรัลวิไล จรุงโรจน์. ภาษาศาสตร์เบื้องต้น.(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2548), หน้า

แนวคิดเชิงทวิภาคของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นปรัชญาชั้นสูงซึ่งจะสามารถนำไปสู่การเข้าถึงความจริงแท้ได้

หลักการแต่งคัมภีร์ไวยากรณ์แบบใช้สูตรถือเป็นต้นแบบของคัมภีร์ไวยากรณ์รุ่นหลัง เช่น กัจจายนะ โมคคัลลานะ เป็นต้น ต้นแบบการย่อหรือสรุปไวยากรณ์แต่ยังคงความรู้หลักไวยากรณ์ที่ถูกต้องสามารถนำมาเป็นต้นแบบในการเขียนหนังสือเรียนไวยากรณ์ภาษาบาลีแบบสูตรสำเร็จรูป โดยนำข้อหลักในการศึกษามาแบ่งเป็นโครงสร้างคือ

๑) สัญญาปกรณ์

๒) สันธิปกรณ์

๓) สุพันตปกรณ์

๔) อวยยปกรณ์

๕) ดิงันตปกรณ์

๖) ปกริยาปกรณ์

๗) กฤทนต์ปกรณ์

๘) การกปกรณ์

๙) สมาสปกรณ์

๑๐) ตัทธิตปกรณ์

๑๑) สตรีปรตปกรณ์

ซึ่งโครงสร้างดังกล่าวจะช่วยทำให้ผู้เรียนคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีแบบสูตรเข้าใจได้ง่าย และท่องจำได้อย่างรวดเร็ว

๔.๔.๒ ความรู้ด้านภาษาศาสตร์ภาษาสันสกฤตและบาลี

หลักภาษาศาสตร์ของอินเดียเป็นหลักภาษาที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มภาษาอินโด-ยูโรเปียน^{๑๒} ไวยากรณ์สันสกฤตที่สำคัญมี ๓ กลุ่มคือ ไวยากรณ์ปาณินิ ซึ่งเป็นผู้เขียนคัมภีร์อักษฎายยิ (ซึ่งประกอบด้วย ๘ บท) แต่งเมื่อ ๖๐๐-๕๐๐ ก่อนคริสตกาล คัมภีร์กาตยายนนะ ซึ่งเป็นผู้เขียนนรรถกถา โดยย่อของคัมภีร์อักษฎายยิ ของปาณินิ และ คัมภีร์วารัตติกะของกาตยายนนะ และคัมภีร์มหาภาษยะ ซึ่งถูกแต่งประมาณ ๑๕๐ ปีก่อนคริสตกาล ไวยากรณ์ของปาณินิต้องการสร้างระบบไวยากรณ์เพื่อนำไปสู่การศึกษาคัมภีร์พระเวทซึ่งมีฐานความคิดเพื่อสร้างเทวอำนาจ เพื่อเชื่อมโยงให้มนุษย์ในสังคมยอมรับและนำไปปฏิบัติตามซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ หรือพันธสัญญายุคแรกของสังคมโบราณ โดยมีเป้าหมายเพื่อใช้ภาษาเป็นเครื่องควบคุมด้านความคิด จริยธรรม และการสร้างเป้าหมายของสังคม ทำให้หลักไวยากรณ์เป็นกฎแรกที่เกิดขึ้นและมีอำนาจในการสร้างมโนทัศน์เรื่องชีวิตและโลกของคนในสังคมร่วมกัน

^{๑๒}Friedrich Max Müller (1859), A History of Ancient Sanskrit Literature, (Paris: Williams and Norgate, 1859), หน้า ๑.

การสร้างคำตามหลักคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต มีกำเนิดมาจากแนวคิดเรื่องการเข้าถึงความจริงคือ คิวะ (จิต) โดยเริ่มต้นด้วยการอธิบายศัพท์หรือคำพูด ในลักษณะของสหศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย หลักไวยากรณ์และนิรุกติศาสตร์ โดยศัพท์จะต้องมีการสร้างคำอย่างเป็นระบบ หลักการสร้างคำประกอบด้วย ๖ ชนิดคือ คำนิยาม (สัญชา) ปริภาษา หรือ การตีความ วิธี หรือ คำพูดของกฎทั่วไป นิยม หรือ กฎบังคับ อธิการ หรือ กฎหลักซึ่งส่งผลต่อกฎอื่น ๆ และ อติเทศ หรือ การอธิบายเพิ่มเติมโดยการอุปมาอุปมัย^{๑๓} ซึ่งเป็นการสร้างหลักไวยากรณ์ที่สมบูรณ์ที่สุดจนได้รับการยกย่องว่าเป็นระบบไวยากรณ์ที่สมบูรณ์ ไม่มีกฎไวยากรณ์ใดทำได้ดีและเป็นระบบเหมือนเครื่องจักรที่งดงาม^{๑๔}

การสร้างคำจากหลักนิรุกติศาสตร์ของไวยากรณ์สันสกฤตแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) อัษฎาธยายี มีกฎไวยากรณ์ ประมาณ ๔,๐๐๐ กฎ ๒) คิวสุตร การทำเสียงโดยการจัดแบ่งเครื่องหมายเพื่อสร้างกลุ่ม และปรตยาหารที่ถูกออกแบบมาเพื่อสร้างชุดของการประกอบคำ ๓) ธาตุปาฐ มีประมาณ ๒,๐๐๐ พร้อมด้วยวิธีการจัดกลุ่มย่อย ซึ่งอาศัยหลักสัทธานวิทยาและนิรุกติศาสตร์ และ ๔) คนปาฐ ประกอบด้วย ๒๖๑ รายการ โดยการประกอบคำต้องอาศัยกฎซึ่งมีทั้งที่ตายตัวและปลายเปิด นอกจากนั้นคัมภีร์ไวยากรณ์เป็นอุปกรณ์ที่เริ่มจากการให้ความหมายและสร้างประโยคที่ตีความเพิ่มขึ้นทีละส่วน โดยจัดเป็นลำดับดังนี้

- ๑) ข้อมูลและความหมาย โดยการกำหนดการกคือบทบาทและกาลที่เป็นนามธรรม
- ๒) การเป็นตัวแทนหรือ Morphosyntactic ซึ่งเกิดจากการสร้างกฎ การสะกดคำทางสัทธานวิทยา
- ๓) การแทนทางสัทธานวิทยา คือระดับของการแปรรูปและสัทวิทยา
- ๔) ระดับของการแสดงหรือเปล่งเสียงหรือสัญลักษณ์ในรูปของภาษา

เช่น รูปประโยคว่า วานาถ ครามม อทโยเปตยาทนา อาศวปเตนาปาจิ (เมื่ออาศวปเตมาจากป่าสู่หมู่บ้านในวันนี้เขาหุงข้าว)

ย้อนกลับมาจากการวิเคราะห์ทางสัทธานวิทยาคือ วาน-ญาลี คราม-อม อทยา อุป-อา-อิง-กตยา โอทนา-สุ อาศว-ปาติ-อง-ญา อา-ฑู ปจส-จิง-ต

ในระดับที่สูงกว่าระดับถัดไป คือระดับ การเกี่ยวข้องระหว่างลักษณะทางสัทธานวิทยากับวากยสัมพันธ์ มีการกำหนดบทบาทใจความ (การก) และธาตุจะกำหนดกาล ที่เป็นนามธรรมในกรณีนี้

ลุน: ประโยคข้างต้นแบ่งการวิเคราะห์คือ

ประโยคที่ 1:

(๑) วาน (ป่า) : แหล่งที่มา (อุปาทาน)

(๒) คราม (หมู่บ้าน) : เป้าหมาย (กรรม)

^{๑๓} Panini, *Ashtadhyayi of Panini*, trans. By Srisa Chandra Vasu, B.A., (Illhabad: Indian Press, 1891), หน้า ๑.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, บทนำ

- (๓) อทฺยา ‘วันนี้’: ตำแหน่งชั่วคราว (อิกรณ, กาล)
- (๔) อาศฺวปตา ‘ผู้สืบทอดของ ของอศฺวปติ : ผู้ทำ (การตฤ).
- (๕) อุป-อา-อิง+ กตฺว ‘วิธี, เข้าถึง,’ , สัมบุรณ

ประโยคที่ ๒:

- (๑) โอทนา ‘ข้าว’: เป้าหมาย (กรมน)
- (๒) อาศฺวปตา ‘ผู้สืบทอดของอศฺวปติ’: ผู้ทำ (กรตฤ)
- (๓) ชุ ปจ อษ + ลฺย ‘หุง’ มาลา (คุณศัพท์)

การแจกวิภัตติเกิดมาจากการสร้างการวิเคราะห์ โดยใช้สันฐานวิทยาและวากยสัมพันธ์บนพื้นฐานของภววิทยาของเหตุการณ์และผู้ต้องการแสดงคุณลักษณะบางอย่างของมัน (วิภทฺสา) ขั้นตอนเริ่มต้นนี้ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้:

- ก. การรวมเข้ากันที่เป็นอิสระมีบทบาทเป็นตัวแทน (กรตฤ)
- ข. เมื่อมีการแยกกัน การรวมกันเข้าที่ได้รับการแก้ไขมีบทบาทในฐานะเป็นแหล่งที่มา (อปาทาน)

ค. การรวมกันเข้าซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการกระทำจะมีบทบาทตามเป้าหมาย / ความอดกลั้น (กรมน)

ง. ธาตุที่แสดงเหตุการณ์ที่ผ่านมาล่าสุด (เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ในวันปัจจุบัน) ได้รับการกำหนดกาล (หฺมวต ลฺย)

การจัดแบ่งเป็นระดับ ที่อธิบายไว้ที่นี่มาจากการสร้างกฎเข้มงวดในรูประบบ สะท้อนให้เห็นถึงทฤษฎีของไวยากรณ์เป็นวิธีที่ง่ายและมีประสิทธิภาพที่สุดในการอธิบายภาษา ในฐานะภาษาศาสตร์เชิงทฤษฎี หลักการดังกล่าวส่งผลต่อการเรียนการสอนภาษาบาลีแบบศูตร โครงสร้างไวยากรณ์ดังกล่าวยังพัฒนาและได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างภาษาของชนพื้นเมืองเดิมซึ่งเป็นกลุ่มภาษาคำโดดจนทำให้เกิดภาษาปรากฤต และภาษาบาลีซึ่งมีการผสมคำและจัดรูปประโยคคล้ายกับภาษาสันสกฤต^{๑๕} โครงสร้างทางภาษาดังกล่าวส่งผลต่อการสร้างองค์ความรู้ที่แฝงหลักศีลธรรม ปฏิบัติธรรมและปรมาตธรรมในตัวของรูปคำเอง โดยอาศัยหลักการวิเคราะห์ให้เข้าสู่การรู้แจ้งตนเองและสรรพสิ่งได้ ดังนั้นภาษาบาลี-สันสกฤตจึงทำหน้าที่ในฐานะภาษาที่นำไปสู่การรู้แจ้งธรรมได้นั้นเอง ปราศจากการเข้าใจหลักเกณฑ์ การวิเคราะห์ภาษาอย่างถูกต้องนำไปสู่การตีความและความเข้าใจที่ผิดได้ คัมภีร์ลชฺฎกาที่อิงถือหลักการดังกล่าวเพื่อทำให้คนทั่วไปได้เรียนรู้และเข้าใจหลักไวยากรณ์ได้อย่างรวดเร็วเพื่อจุดประสงค์ในการการปฏิบัติธรรมตนเองให้บรรลุโมกษะ

^{๑๕} lfred C. Woolner, *Introduction to Prakrit*, (Delhi: Motilal Banarsidass, 1986) p. 6

๔.๔.๓ ความรู้ด้านปรัชญาศาสนา

ในหลักการสร้างไวยากรณ์โดยเฉพาะการสร้างคำได้อาศัยหลักการทางปรัชญาโดยเฉพาะด้านภววิทยามาเป็นหลักในการเชื่อมโยงเพื่อนำความรู้ของจิตไปสู่สิ่งสูงสุด แม้ว่าคัมภีร์ไวยากรณ์ไม่ได้กล่าวถึงหลักปรัชญาศาสนาโดยตรงแต่ภาษาที่มนุษย์รับรู้และสื่อสารกันมีความสัมพันธ์กับวิญญูจักร์ของโลกและจักรวาล ทำให้เกิดมโนทัศน์เกี่ยวกับด้านจิตวิญญาณโดยตรง การเกิดขึ้นและการทำลายแตกสลายของสรรพสิ่งเป็นไปตามหลักกรรมหรือพระเป็นเจ้าสูงสุดซึ่งเป็นความจริงสูงสุด และการบัญญัติคำหรือศัพท์ก็ต้องอาศัยกฎธรรมชาติเหล่านั้นมาเป็นฐานในการสร้างเนื้อความของคำ ที่เกิดจาก ธาตุ ปัจจัย วากยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจ อารมณ์และการแสดงออกทางกายต่าง ๆ เพื่อให้ดำเนินไปสู่การรู้แจ้งความจริงแท้ในฐานะเป็นทางหรือวิธีซึ่งเป็นเรื่องของสมมติบัญญัติ^{๑๖}

ยกตัวอย่างเช่น “กลุ่มของอักษรเหล่านี้คือ อ อิ อุณ ฤ พฤ เอ โอง โไอ เอาจ ห ย ว ฎ ลณ ญ ม ง ณ นม ฌ ภณ ฆ ท ษช จ พ ค ท ทศ ข ภ ฉ ฒ ถ จ ฎ ตว ก ปย ศ ษ สรฺ หล เป็นภาชิตของพระมหেশ্বরหรือพระคเวิะ ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อสร้างให้เป็นชื่อเรียกหรือปรตยาหาระ เช่น อน และ เป็นต้น โดยที่การแบ่งกลุ่มทั้งหมดของตัวอักษรสามารถที่จะถูกออกแบบได้อีกอย่างหลากหลาย”

หลักการคิดดังกล่าวเป็นการสร้างพยัญชนะที่เชื่อมโยงเข้ากับหลักอภิปรัชญาในฐานะที่ภาษานั้นถูกกล่าวหรือบัญญัติออกมาโดยพระมหেশ্বরซึ่งเป็นสิ่งจริงสูงสุดในฐานของเทวปรกรรม นอกจากนี้ใช้เป็นหลักในการสร้างจิตให้ผูกพันและมีความเชื่อมั่นเลื่อมใสในการเรียน การสวดมนต์ ตรีภตรองและความสำคัญของภาษาสันสกฤตในฐานะภาษาที่สามารถนำไปสู่ความจริงสูงสุดนั้นได้ และเปิดทางให้เกิดความหลากหลายที่เมื่อรู้ความหมายแท้จริงแล้วย่อมเอาชนะความหวาดกลัวได้

การใช้ชื่อเรียกเช่น นาม ปรตยาหาร เป็นต้นล้วนเสนอหลักปรัชญาอยู่เบื้องหลังของการสร้างคำออกมา จึงสามารถนำจิตไปสู่สภาพที่เป็นจริงได้อย่างถูกต้องและมีความชัดเจนในจิต ซึ่งสัมพันธ์ระหว่างคำกับความหมาย เช่นคำว่า อรธ ใช้ระบุถึงเนื้อความ หรือประโยชน์ ซึ่งสร้างความหมายตั้งแต่ รูปวัตถุภายนอก ที่ปรากฏในโลกแห่งปรากฏการณ์และนำไปสู่การสร้างหน่วยความคิดซึ่งไม่เชื่อมโยงกับโลกภายนอก แต่เป็นเรื่องของจิตอย่างเดียว

ความแตกต่างกันในการตีความหมายของคำของสำนักปรัชญาอินเดียต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นยายะ ไวเศชิกะ มีมามสา นักไวยากรณ์ นักกวี และพุทธปรัชญาได้ให้ความหมายต่างกันไปตามภูมิจิตของแต่ละกลุ่ม นยายะ ไวเศชะ มีมามสาตีความหมายที่ยึดถือตามหลักพระเวทเก่า พุทธปรัชญาเห็นว่าภาษาเป็นเรื่องของโลกบัญญัติซึ่งมักทำให้เข้าใจผิดกับความเป็นจริงแท้ เนื่องจากภาษาทำให้เกิดการคิดยึดติดภาพนั้นให้หนึ่งและเป็นไปตามที่ตีความหรือความอยากของตน นัก

^{๑๖} Staal, Frits (1982) “Ritual, grammar, and the origins of science in India.” *Journal of Indian Philosophy*. Vol. 1, no. 0, pp. 3-36.

ไวยากรณ์สันสกฤตสนใจไปที่ภววิทยาของสิ่งปรากฏกับสภาพของจิต และนักภววิทยายามตีความหมายในเชิงมิติต่าง ๆ ของความหมาย ซึ่งผูกพันกับอารมณ์ จินตนาการ แรงกระตุ้น ความใฝ่หา เป็นต้น

ในเรื่องความหมายของคำนั้นแบ่งเป็น ๓ หรือ ๔ ชนิด อย่างแรกเรียกว่าความหมายขั้นต้น (Primary meaning) ซึ่งเป็นความหมายที่ปรากฏโดยตรงและเป็นที่น่าสนใจอย่างง่ายแก่คนทั่วไป หากความหมายขั้นนี้ไม่เป็นที่พอใจหรือไม่สามารถควบคุมความหมายทุกมุม ก็จะมีคามพยายามเคลื่อนไปหาความหมายระดับที่สอง หรือความหมายเชิงขยาย (Extended meaning) ซึ่งขยายเนื้อความของขั้นหนึ่งออกไป และขั้นที่สามคือความหมายเชิงแนะนำ (Suggested meaning) ซึ่งอาจไม่เหมือนหรือตรงกันข้ามกับสิ่งที่บังความหมายขั้นแรก กุศโลบายดังกล่าวทำให้เกิดการพัฒนาจิตในแง่มุมต่าง ๆ ในการสร้างความรู้และมโนทัศน์ที่ปรากฏโดยมีจุดประสงค์เพื่อการรู้แจ้งตนเอง

๔.๔ สรุปท้ายบท

คัมภีร์ลชฺษเกามุทีแต่งโดย วรทราช ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นศิษย์ของภฏโฏชิ ทิกษิตผู้แต่งคัมภีร์สิทธานตเกามุที โดยท่านได้รวบรวมสูตรของปาณินิ คือ อัจฐายายี และคัมภีร์หลักไวยากรณ์อื่น ๆ ที่มีอยู่ก่อนท่านมาศึกษาวิเคราะห์แล้วย่อความให้กระชับเข้าใจง่าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจหลักไวยากรณ์สันสกฤตได้ง่ายขึ้น ซึ่งการเรียนไวยากรณ์สันสกฤตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการศึกษาคัมภีร์สำคัญทั้งทางศาสนา ปรัชญา การแพทย์ สังคม ประวัติศาสตร์ซึ่งถูกบันทึกเป็นภาษาสันสกฤตและเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารของคนในสังคม วรทราชได้อธิบายวิธีการและกฎของไวยากรณ์ คัมภีร์ลชฺษเกามุทีประกอบด้วย ๑,๒๗๗ ข้อ โดยได้แบ่งเนื้อหาไวยากรณ์สันสกฤตออกเป็น ๑๑ หมวดคือ ๑) สยญญาปรกรณ ว่าด้วยพยัญชนะและสระ ๒) สนิธิปรกรณ ว่าด้วยการตัดบทและเชื่อมบท ๓) สฺพนตปรกรณ ว่าด้วยการลงวิภักตินามและการประกอบคำนาม ๔) อวยย ว่าด้วยศัพท์ที่ไม่ผันไปตามรูปวิภักติ ๕) ดิงนตปรกรณ ว่าด้วยการลงวิภักติท้ายธาตุ การสร้างคำกริยา ๖) ปกริยา ว่าด้วยกริยาศัพท์ ๗) กฤทนต์ปรกรณ ว่าด้วยการลงกฤตปรัत्यะ การสร้างคำนามและกริยานาม ๘) การกปรกรณ ว่าด้วยอรรถของวิภักตินาม ๙) สมาสปรกรณ ว่าด้วยการเชื่อมบทนาม ๑๐) ตฤติตปรกรณ ว่าด้วยการลสร้างคำตฤติตโดยการลงปรัत्यะต่าง ๆ ๑๑) สตรีปรัत्य ว่าด้วยการประกอบศัพท์ที่เป็นสตรีลิงค์

ในการประกอบคำแบ่งเป็นสูตรคือ สัญญาสูตร ปริภาษาสูตร วิธิตสูตร นิยมสูตร อติเทศสูตร และอิการสูตร โดยมีการสร้างคำนาม ประกอบกริยาและรูปศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นแบบแผนเดียวกันกับคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ ส่วนที่ต่างกันคือภาษาบาลีได้มีการพัฒนาไปสู่ภาษาที่เข้าใจง่าย ศัพท์แต่ละคำมีการเปิดโอกาสให้ตีความหมายได้มากกว่าภาษาสันสกฤต และความหมายหนึ่งสามารถใช้คำเรียกได้หลายคำ และที่สำคัญที่สุดคือรากฐานของการประกอบศัพท์นั้นภาษาบาลีเชื่อมโยงกับการที่ความหมายคำหรือรากคำต้องสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า

โดยมุ่งที่สภาวะปรมาตม์เป็นหลักซึ่งเน้นความเป็นจริงแท้เพื่อให้รู้แจ้ง ส่วนรากศัพท์ของสันสกฤตนำมาจากธาตุและเชื่อมโยงกับความเชื่อในพระเจ้าสูงสุดซึ่งเป็นเชิงเทวนิยมเน้นการเข้าถึงภาวะสูงสุด

ความแตกต่างกันระหว่างไวยากรณ์สันสกฤตกับภาษาบาลีที่ชัดเจนคือ สันสกฤตมีสระ ๑๔ ตัว แบ่งได้เป็น ๓ ชั้นคือ ชั้นปกติ ชั้นคุณ ชั้นพฤทธิ พยัญชนะ ๓๔ ตัวแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคืออวรรค และ อวรรค ส่วนค่านามมีลิงค์ ๓ เหมือนกัน วจนะมี ๓ คือ เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหุพจน์ ในขณะที่ บาลีไม่มีทวิพจน์ วิภक्तिมีเช่นเดียวกันทั้งวิภक्तिนามและวิภक्तिอาชยัต ในวิภक्तिนามสันสกฤตมี ๓ กลุ่มย่อยคือ ๑) ปัญจสถาน (สุ เออา ชสุ อม เออา) ๒) ภสถาน (ศสุ ภา เง งสิ งสุ โอส อาม จิ โอส) ๓) กลุ่ม ปทสถาน (ภยาม ภิส ภยาม ภยสุ ภยาม ภยสุ สุป) แต่ในภาษาบาลีไม่มีการแบ่ง มีวิภक्ति ๑๔ ตัว (สิ โย สิ โย อ โย นา หิ ส น สฺมา หิ ส น สฺมิ สฺ) การันต์มี ๒ ลักษณะคือ สระการันต์และ พยัญชนะการันต์ สำหรับกริยา (ธาตุ) จำแนกกริยาไว้ถึง ๑๐ คณะ แต่ละคณะมีการเปลี่ยนรูป (เสียง) แตกต่างกันไป กริยาเหล่านี้จะแจกรูปตามประธาน ๓ แบบ (ปฐมบุรุษ, มัธยมบุรุษ และอุตมบุรุษ) นอกจากนี้กริยายังต้องแจกรูปตามกาล ๖ ชนิด และตามมาลา ๔ ชนิด ในการประกอบค่านามต้องมีการอ้างอิงชื่อเพื่อโยงกับกฎเกณฑ์อื่นซึ่งทำให้เห็นชัดถึงอิทธิพลความสัมพันธ์กันของภาษาสันสกฤต และบาลี

คัมภีร์ลขุแกมฺหิแม้เป็นเพียงคัมภีร์ประเภทไวยากรณ์แต่มีคุณค่า คือ ๑) ด้านวรรณกรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับหลักจริยะทางภาษาเชิงโครงสร้างซึ่งเชื่อมโยงกับหลักปรัชญาของศาสนาพราหมณ์ ส่วนการเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานต้องอาศัยความรู้ด้านไวยากรณ์สันสกฤต กล่าวคือ คัมภีร์ลขุแกมฺหิช่วยทำให้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทางอ้อม ๒) ด้านการเป็น ต้นแบบของคัมภีร์สำเร็จรูปไวยากรณ์รุ่นหลัง ๓) คุณค่าต่อการศึกษาไวยากรณ์ภาษาบาลีเพราะภาษา ทั้งสองมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันแต่มีหลักเป้าหมายเชิงปรัชญาศาสนาที่ต่างกัน และสร้างความรู้ ด้านภาษาศาสตร์ การสร้างคำในไวยากรณ์ และสร้างมโนทัศน์ด้านศาสนาและปรัชญาแก่ผู้เรียน ไวยากรณ์ซึ่งถือเป็นการสอนธรรมะโดยอ้อมนั่นเอง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง คัมภีร์ลขุแกมูที: ปวิรรต แผลความและการศึกษาวิเคราะห์ เป็นงานวิจัยเอกสารเชิงคุณภาพ (Qualitative Documentary Research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อปวิรรตคัมภีร์ลขุแกมูทีจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย เพื่อแผลความคัมภีร์ลขุแกมูทีฉบับภาษาสันสกฤตอักษรไทยเป็นภาษาไทย และเพื่อวิเคราะห์คัมภีร์ลขุแกมูทีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา คุณค่าความสอดคล้องสัมพันธ์กันทางกฎเกณฑ์ไวยากรณ์กับไวยากรณ์ภาษาบาลี ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยไว้ ดังนี้คือ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ องค์ความรู้ในการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ปวิรรตคัมภีร์ลขุแกมูทีจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย พบว่า

คัมภีร์ลขุแกมูทีเป็นคัมภีร์ที่เขียนขึ้นมาโดยใช้เป็นหลักสูตรแบบย่อความของหลักไวยากรณ์สันสกฤต เพื่อให้ผู้ศึกษาภาษาสันสกฤตเบื้องต้นมีความเข้าใจง่ายขึ้น โดยได้นำสูตรของปานิ นีคือ อัชฎธยายี มาเป็นหลักประกอบกับคัมภีร์ด้านไวยากรณ์อื่น ๆ มาประกอบในการอธิบายกฎเกณฑ์ทางภาษาสันสกฤตเพื่อให้ผู้เริ่มเรียนเข้าใจง่าย ไม่เกิดความท้อแท้ในการศึกษาสันสกฤตในระดับที่สูงขึ้นไป หลักการดังกล่าวยังส่งผลให้นักศึกษาต่างชาติเป็นจำนวนมากเริ่มต้นศึกษาหลักภาษาสันสกฤตด้วยการศึกษาคัมภีร์ลขุแกมูทีก่อน จนทำให้เกิดฉันทะเรียนรู้หลักภาษาในระดับที่สูงขึ้น จึงทำให้คัมภีร์ลขุแกมูทีเป็นที่นิยมทั่วไป

๕.๑.๒ แผลความคัมภีร์ลขุแกมูทีฉบับภาษาสันสกฤตอักษรไทยเป็นภาษาไทยพบว่า

คัมภีร์ลขุแกมูทีแต่งโดย วรทราชา ซึ่งอธิบายวิธีการและกฎของไวยากรณ์ ประกอบด้วยเนื้อหาหลัก ๑๑ ส่วนคือ ๑) สำญา ว่าด้วยพยัญชนะ ๒) สธิ ว่าด้วยการตัดบทและเชื่อมบท ๓) สุพนต ว่าด้วยการลงวิภักตินามและการประกอบคำนาม ๔) อวยย ว่าด้วยศัพท์ที่ไม่ผันไปตามรูปวิภักติ ๕) ติงนต ว่าด้วยการลงวิภักติท้ายธาตุ การสร้างคำกิริยา ๖) ปกรุรียา ว่าด้วยกิริยาศัพท์ ๗) กฤทหนต ว่าด้วยการลงกฤตปรีตยะ การสร้างคำนามและกิริยานาม ๘) สมาส ว่าด้วยการเชื่อมบทนาม ๙) ตพิตติต ว่าด้วยการลงสร้างคำตัดพิตติตโดยการลงปรีตยะต่าง ๆ ๑๐) สตรีปรีตติต ว่าด้วยการประกอบ

ศัพท์ที่เป็นสตรีลิงค์ ๑๑) การก ว่าด้วยอรรถของวิภักตินาม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับโครงสร้างของหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีแต่มีความยุ่งยากซับซ้อนโดยเฉพาะในเรื่องของการซ้อนหรือการทำสนธิของคำในรูปสมาส หรือในประโยคทั่วไป ซึ่งปรากฏในรูปสูตร ซึ่งประกอบด้วย ๑) สูตร แสดงชื่อ หลักการ วิธีการเป็นบทตั้ง ๒) วฤตติ เป็นคำอธิบายของสูตร ๓) อุทาหรณ์การยกตัวอย่างนำมาอ้างอิง ในการประกอบคำแบ่งเป็นสูตรคือ สัญญาสูตร ปริภาษสูตร วิธิตสูตร นิยมสูตร อติเทศสูตร และอธิการสูตร โดยมีการสร้างคำนาม ประกอบกิริยาและรูปศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นแบบแผนเดียวกันกับคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ

๕.๑.๓ วิเคราะห์คัมภีร์ลขุเกมุทีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา คุณค่า ความสอดคล้องสัมพันธ์กันทางกฎเกณฑ์ไวยากรณ์กับไวยากรณ์ภาษาบาลีพบว่า

คัมภีร์ลขุเกมุทีแต่งโดย วรทราชา ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ท่านเป็นปราชญ์ชาอินเดีย และเป็นศิษย์คนสำคัญของภิกษุโฆชิ ทิกษิตผู้แต่งคัมภีร์สิทธิธานตเกมุที โดยท่านได้รวบรวมสูตรของปาณินิ คือ อัษฎายัย และคัมภีร์หลักไวยากรณ์อื่น ๆ ที่มีอยู่ก่อนท่านมาศึกษาวิเคราะห์แล้วย่อความให้กระชับเข้าใจง่าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจหลักไวยากรณ์สันสกฤตได้ง่ายขึ้น ซึ่งการเรียนไวยากรณ์สันสกฤตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการศึกษาคัมภีร์สำคัญทั้งทางศาสนา ปรัชญา การแพทย์ สังคม ประวัติศาสตร์ซึ่งถูกบันทึกเป็นภาษาสันสกฤตและเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารของคนในสังคม วรทราชาได้อธิบายวิธีการและกฎของไวยากรณ์ ประกอบด้วยเนื้อหาหลัก ๑๑ ส่วนคือ ๑) สำญา ว่าด้วยพยัญชนะ ๒) สธิ ว่าด้วยการตัดบทและเชื่อมบท ๓) สุนพต ว่าด้วยการลงวิภักตินามและการประกอบคำนาม ๔) อวยย ว่าด้วยศัพท์ที่ไม่ผันไปตามรูปวิภักติ ๕) ดิงนต ว่าด้วยการลงวิภักติท้ายธาตุ การสร้างคำกิริยา ๖) ปกรกิริยา ว่าด้วยกิริยาศัพท์ ๗) กฤทนต์ ว่าด้วยการลงกฤตปรัตยยะ การสร้างคำนามและกิริยานาม ๘) สมาส ว่าด้วยการเชื่อมบทนาม ๙) ตทฤต ว่าด้วยการลงสร้างคำตฤตโดย การลงปรัตยยะต่าง ๆ ๑๐) สตรีปรัตตย ว่าด้วยการประกอบศัพท์ที่เป็นสตรีลิงค์ ๑๑) การก ว่าด้วยอรรถของวิภักตินาม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับโครงสร้างของหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีแต่มีความยุ่งยากซับซ้อนโดยเฉพาะในเรื่องของการซ้อนหรือการทำสนธิของคำในรูปสมาส หรือในประโยคทั่วไป ซึ่งปรากฏในรูปสูตร ซึ่งประกอบด้วย ๑) สูตร แสดงชื่อ หลักการ วิธีการเป็นบทตั้ง ๒) วฤตติ เป็นคำอธิบายของสูตร ๓) อุทาหรณ์การยกตัวอย่างนำมาอ้างอิง

ด้านนามศัพท์ มีการกล่าวบทนำเป็นข้อ เช่น สุป ปรัตยยะ เรียกว่า สุปันตะ เช่น รามะ รามา รามะ เป็นต้น ศัพท์คือ สุป มีทั้งรูปเดิมและรูปใหม่ ศัพท์สระการ์นต์ มีการแสดงอักษรย่อคำนามหมายถึง ศัพท์ที่โน้มไปสู่ความหมาย หรือมีความหมายเข้าหาตน โดยแบ่งเป็น ปุงลิงค์ สตรีลิงค์ และนปุงสกลิงค์ เป็นต้น มีการจัดเรียงลำดับสูตรใหม่จากเดิม ส่วนประกอบของนามศัพท์มี ลิงค์ พจน์ วิภักติ การ์นต์ ปัจจัย ส่วนวิธีสร้างคำนามโดยมีการทำ ๓ อย่างคือ บทกฤต ซึ่งสำเร็จรูปมาจากการนำธาตุซึ่งเป็นรากของศัพท์ แล้วลงกฤตปรัตยยะ (ปัจจัย) แสดงด้วยรูปบทวิเคราะห์สาธนะ

บทตีความ นำมาจากนามศัพท์ลงตีตีปรัดยยะ และบทสมาส นำมาจากศัพท์นามตั้งแต่ ๒ บทขึ้นไป เหมือนกับภาษาบาลี เมื่อประกอบเสร็จแล้วก็ไปแจกวิภक्तिเพื่อใช้เป็นบทนาม

ในการประกอบคำแบ่งเป็นสูตรคือ สัญญาสูตร ปริภาษาสูตร วิธิตสูตร นิยมสูตร อติเทศสูตร และอติการสูตร โดยมีการสร้างคำนาม ประกอบกิริยาและรูปศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นแบบแผนเดียวกันกับคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ ส่วนที่ต่างกันคือภาษาบาลีได้มีการพัฒนาไปสู่ภาษาที่เข้าใจง่าย ศัพท์แต่ละคำมีการเปิดโอกาสให้ตีความหมายได้มากกว่าภาษาสันสกฤต และความหมายหนึ่งสามารถใช้คำเรียกได้หลายคำ และที่สำคัญที่สุดคือรากฐานของการประกอบศัพท์นั้นภาษาบาลีเชื่อมโยงกับการที่ความหมายคำหรือรากคำต้องสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยมุ่งที่สภาวะปรมาตม์เป็นหลักซึ่งเน้นความเป็นจริงแท้เพื่อให้รู้แจ้ง ส่วนรากศัพท์ของสันสกฤตนำมาจากธาตุและเชื่อมโยงกับความเชื่อในพระเจ้าสูงสุดซึ่งเป็นเชิงเทวนิยมเน้นการเข้าถึงภาวะสูงสุด

ไวยากรณ์สันสกฤตที่ต่างจากภาษาบาลีที่ชัดเจนคือ สันสกฤตมีสระ ๑๔ ตัว แบ่งเป็น ๓ ชั้นคือ ชั้นปกติ คุณะ พฤทธิ พยัญชนะ ๓๔ ตัวแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคืออวรรค และ อวรรค ส่วนคำนามมีลิงค์ ๓ เหมือนกันกับบาลี วจนะมี ๓ คือ เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหูพจน์ ในขณะที่บาลีไม่มีทวิพจน์ วิภक्तिมีเช่นเดียวกันทั้งวิภक्तिนามและวิภक्तिอาชยาด ในวิภक्तिนามสันสกฤตมี ๓ กลุ่มย่อยคือ ๑) ปัญจสถาน (สุ เอา ชส อม เอาฏ) ๒) ภสสถาน (ศสุ ฐา เง ลิง ส โอส อาม จิ โอส) ๓) กลุ่ม ปทสถาน (ภยาม ภิส ภยาม ภยส ภยาม ภยส สฺบุ) แต่ในภาษาบาลีไม่มีการแบ่งกลุ่ม มีวิภक्ति ๑๔ ตัว (สิ โย สิ โย อ โย นา หิ ส นั สฺมา หิ ส นั สฺมี สฺ) การันต์มี ๒ ลักษณะคือ สระการันต์และพยัญชนะการันต์ส่วนในภาษาบาลีมีเพียงสระการันต์เท่านั้น สำหรับกิริยา (ธาตุ) จำแนกกิริยาไว้ถึง ๑๐ คณะ แต่ละคณะมีการเปลี่ยนรูป แตกต่างกันไป กิริยาเหล่านี้จะแจกไปตามประธาน ๓ แบบ คือปฐมบุรุษ, มัชฌมบุรุษ และอุตมบุรุษ นอกจากนี้กิริยายังต้องแจกไปตามกาล ๖ ชนิด และตามมาลา ๔ ชนิด ในการประกอบคำนามต้องมีการอ้างสูตรเพื่อโยงกับกฎเกณฑ์อื่นซึ่งทำให้เห็นชัดถึงอิทธิพลความสัมพันธ์กันของภาษาสันสกฤตและบาลีโดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์ปทรูปสัทธา กัจจายนะ และโมคคัลลานะ

คัมภีร์ลขุเกามุทีแม้เป็นเพียงคัมภีร์ประเภทไวยากรณ์แต่มีคุณค่า ๑) ด้านวรรณกรรมซึ่งเชื่อมโยงกับหลักจริยะทางภาษาเชิงโครงสร้างซึ่งเชื่อมโยงกับหลักปรัชญาของศาสนาพราหมณ์ ๒) ด้านการเป็นต้นแบบของคัมภีร์สำเร็จรูปไวยากรณ์รุ่นหลัง ๓) คุณค่าต่อการศึกษาไวยากรณ์ภาษาบาลี เพราะภาษาทั้งสองมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันแต่มีหลักเป้าหมายที่ต่างกันเชิงปรัชญาศาสนา การเรียนหลักไวยากรณ์ตามแบบสูตรซึ่งเป็นประเพณีนิยมที่มีมาแต่โบราณซึ่งสืบต่อโดยการเรียนแบบท่องสูตรต่าง ๆ เพียงสั้น ๆ ซึ่งเป็นประเพณีการเรียนแบบมุขปาฐะ ที่ปรากฏในรูปการจดจำคำสอนของพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยหลังการเสด็จปรินิพพานของพระพุทธเจ้า การเรียนไวยากรณ์ถือเป็นกุญแจสำคัญของการเปิดประตูเข้าสู่ขุมทรัพย์คือความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนแบบมุข

ปาฐะเป็นการฝึกฝนจิตให้เป็นสมาธิอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดความรู้ซาบซึ้งและแตกฉานในปฏิภาณ
ทั้ง ๔

๕.๒ องค์ความรู้ในการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ได้สรุปไว้แล้วนั้น ผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

๑) หลักการแต่งคัมภีร์ลขุเกามุที ซึ่งเป็นแบบสำเร็จรูปไววยากรณ์สันสกฤตของวราหะ มีความคล้ายคลึงกับหลักการแต่งไววยากรณ์แบบศูตรของภาษาบาลี โดยมีประสงค์ทำให้เป็นคู่มือเล็กๆ ๑ เพื่อใช้เป็นแบบเรียนเบื้องต้นด้านไววยากรณ์ภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้อาษาสันสกฤตได้รับความนิยม เข้าใจง่ายแก่คนทั่วไป แต่ยังคงเนื้อหาหลักไววยากรณ์แบบศูตร ซึ่งเป็นสิ่งทำให้เกิดการพยายามการเรียนรู้หลักไววยากรณ์ทางภาษาบาลีโดยใช้ศูตรเป็นสิ่งจำเป็นและควรนำไปเป็นต้นแบบ (Model) ของการเรียนหลักภาษาบาลีแบบศูตร และทำคู่มือเรียนบาลีเป็นภาษาบาลโดยตรง เพื่อฟื้นฟูหลักการเรียนการสอนภาษาบาลีในปัจจุบันให้มีความเจริญรุ่งเรือง และมีรูปแบบเฉพาะเพื่อรักษาวินัยการเรียนบาลีแบบศูตรดั้งเดิม

๒) หลักการประกอบคำหรือบท

ในการสร้างคำหรือบทของสันสกฤตกับภาษาบาลีมีความเหมือนกันมาก ที่เห็นได้ชัดคือ ภาษาสันสกฤตเน้นที่หลักเกณฑ์หรือกฎอย่างเคร่งครัดจึงทำให้มีความยุ่งยากซับซ้อน ส่วนการประกอบคำของภาษาบาลีเน้นที่ความเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อนซึ่งเป็นประโยชน์ต่อคนทั่วไปที่สามารถเรียนรู้และเข้าใจได้อย่างง่าย โดยลขุเกามุทีมีรูปแบบอยู่ ๔ อย่างคือ อักษรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์ และ ฉันทลักษณ์ ตัวของคัมภีร์เน้นหลักอักษรวิธีและวจีวิภาคเป็นส่วนใหญ่ ในการสร้างความรู้เชิงวากยสัมพันธ์เป็นแบบแผนของกลุ่มภาษาวินัยปัจจุบัน ในการสร้างคำหรือประกอบคำขั้นมานั้นใช้บทตั้งแตกต่างกันระหว่างการประกอบคำบาลีและสันสกฤต ซึ่งเป็นจุดยืนยืนยันความแตกต่างกันของหลักคำสอนของสองศาสนา สันสกฤตของพราหมณ์ดั้งเดิมนั้นมีการสร้างคำจากธาตุที่มีความหมายทั่วไปทางสมมติธรรมที่เชื่อมโยงกับพระมหेश্বর ในขณะที่บาลีและสันสกฤตของพุทธศาสนาบัญญัติคำเพื่อให้เห็นสภาพปรมัตถธรรมโดยวัตถุประสงคให้รู้แจ้งความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ เป็นสำคัญ และสภาพจิตในที่มีต่ออารมณ์หรือเรื่องราวนั้น

สันสกฤตและบาลีของพระพุทธศาสนาใช้หลักปรมัตถธรรมเป็นแก่นแท้ในการสร้างศัพท์ ในฐานะสมมติศัพท์ ส่วนสันสกฤตของพราหมณ์เดิมแท้ใช้การสร้างศัพท์จากธาตุที่บังความทั่วไปในฐานะที่มีกำเนิดมาจากคำหรือวากยเชิงเวทนิยาม การเข้าถึงสิ่งสูงสุดซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่นอกจากตนเพื่อน้อมจิตให้เข้าสู่พระเจ้าสิ่งสูงสุดนั้น การบัญญัติคำจึงเป็นการทำให้เกิดความศรัทธามากกว่าการเข้าใจตนเอง ในขณะที่คำที่ประกอบเป็นสันสกฤตและบาลีของพระพุทธศาสนาใช้ฐานของการรู้แจ้งสภาพ

ปรมาัตถธรรมเพื่อทำลายกิเลสจากจิต และเข้าใจภาวะที่เป็นจริงของสิ่งปรากฏทั้งหลายที่เชื่อมโยงกับจิตจนจิตรู้ภาวะต่าง ๆ คือ กุศลภาวะ มหัคคตภาวะและปรมาตถภาวะ

๓) โครงสร้างไวยากรณ์สันสกฤตในคัมภีร์ลขุเกมุที

คัมภีร์ลขุเกมุทีประกอบด้วยเนื้อหาหลัก ๑๑ ส่วนคือ ๑) สัษญา ว่าด้วยพยัญชนะ สระ ๒) สติ ว่าด้วยการตัดบทและเชื่อมบท ๓) สัพพต ว่าด้วยการลงวิภักตินามและการประกอบคำนาม ๔) อวยย ว่าด้วยศัพท์ที่ไม่ผันไปตามรูปวิภักติ ๕) ดิงนต ว่าด้วยการลงวิภักติท้ายธาตุ การสร้างคำกิริยา ๖) ปกริยา ว่าด้วยกิริยาศัพท์ ๗) กถนต ว่าด้วยการลงกฤตปริตยะ การสร้างคำนามและกิริยานาม ๘) สมาส ว่าด้วยการเชื่อมบทนาม ๙) ตทุติต ว่าด้วยการลงสร้างคำตฤติโดยการลงปริตยะต่าง ๆ ๑๐) สตุรีปรตตย ว่าด้วยการประกอบศัพท์ที่เป็นสตุรีลิงค์ ๑๑) การก ว่าด้วยอรรถของวิภักตินาม ซึ่งมีความเหมือนกับหลักภาษาบาลี ทำให้โครงสร้างของเนื้อหาคัมภีร์ลขุเกมุทีที่มีความง่ายขึ้นต่อการเข้าใจ เมื่อมีความรู้จนชำนาญในหลักภาษาของไวยากรณ์สันสกฤตจากการศึกษาคัมภีร์เกมุทีแล้วก็จะสามารถพัฒนาทักษะ การอ่าน คิด และการเขียนงานต่าง ๆ อย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ด้านวรรณคดี ปรัชญา ศีลธรรม ชีวิตและสังคม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เนื่องจากคัมภีร์ลขุเกมุทีเป็นคัมภีร์ที่มีความกระตรัดมากเมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตเล่มอื่น ๆ ที่ใช้เรียนมาตั้งแต่อดีต จึงถือเป็นต้นแบบของการสร้างแบบเรียนสำเร็จรูปที่ยังไม่ทิ้งประเพณีการเรียนแบบแผนคือการเรียนผ่านสูตร ซึ่งประเพณีการเรียนภาษาบาลีในอดีตก็กระทำเช่นเดียวกันแต่ในปัจจุบันกำลังสูญหายไปเนื่องจากสังคมมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุ มีเป้าหมายชีวิตที่ไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทำให้ค่านิยม และวิถีชีวิตเป้าหมายชีวิตที่ขาดหลักศีลธรรมที่ดั่งงาม ควรให้มีการส่งเสริมให้รักษาหรือพัฒนาหลักการเรียนภาษาบาลีและสันสกฤตแบบจดจำสูตร โดยเริ่มตั้งแต่เยาวชนที่มีความสนใจ ข้อเสนอเชิงนโยบายคือ

๑) นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อประกอบการเรียนการสอนทั้งด้านภาษา วรรณคดี ของภาษาตะวันออก โดยเฉพาะภาษาสันสกฤตและการศึกษาภาษาบาลี

๒) สำนักเรียนอาจจัดทำคู่มือภาษาบาลีฉบับเข้าใจง่าย เรียนเร็วคล้ายคัมภีร์ลขุเกมุที เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปใช้เป็นคู่มือในการศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างเข้าใจง่าย

๓) สถาบันการศึกษาสามารถนำไปศึกษาจัดเข้าสู่รายวิชาในการเรียนภาษาตะวันออก เพื่อให้เกิดคุณค่าทางภาษา และเกิดความเข้าใจเห็นประโยชน์ด้านไวยากรณ์ของภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มภาษาตะวันออก

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า หลักการแต่งคำมกัรลขุเกามุทีโดยวิธีการอ้างอิงสูตรเป็นระบบการ เรียนรู้้อย่างละเอียดและลึกซึ้งทำให้เกิดคุณค่าต่อการศึกษภาษาสันสกฤตและบาลี ผู้วิจัยมีประสงค์ เพียงต้องการปริวรรต แปลความและวิเคราะห์เนื้อหาของคำมกัรอย่างกว้าง ๆ ไม่ได้ลงในรายละเอียด ในชั้นการวิเคราะห์การประกอบกริยา วิเคราะห์อักษร หลักการทำสนธิ เป็นต้น ซึ่งจำเป็นต้องมีการ ศึกษาวิจัยเพิ่มเติมอีกมาก และที่ควรทำการวิจัยต่อคือ ความแตกต่างและอิทธิพลหลักคำสอนของ พระพุทธศาสนาและพราหมณ์ที่มีต่อหลักภาษาที่ใช้ในศาสนาของตน เนื่องจากพบว่า การสร้างคำหรือ บทของพราหมณ์มีเหตุมาจากหลักเทวนิยม ส่วนการสร้างคำหรือบทของพุทธศาสนานั้นมาจากความ สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งมีลักษณะเป็นเทวนิยมคือถือฐานของความจริงปรมัตถ์ เป็นหลัก

งานวิจัยต่อไป ควรศึกษาเปรียบเทียบหลักไวยากรณ์ระหว่างภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต

๑) เปรียบเทียบหลักไวยากรณ์และเหตุผลของการใช้คำ

๒) หลักการสนธิคำเชิงเปรียบเทียบระหว่างภาษาบาลีและสันสกฤต

๓) อิทธิพลของหลักการสนธิคำกับการแต่งฉันทและอลังการทางภาษาบาลีและ สันสกฤต

๔) เปรียบเทียบความหมายของคำและกระบวนการสร้างคำของภาษาบาลีและ สันสกฤตในระ

๕) โครงสร้างภาษาแบบวากยสัมพันธ์ของภาษาบาลี-สันสกฤตซึ่งมีอิทธิพลต่อมโน ทัศน์และการแสดงออก

๖) ธรรมเนียมในคำศัพท์บาลี-สันสกฤต

บรรณานุกรม

๑. เอกสารข้อมูล:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

คัมภีร์ลขฺยเกามุที (ต้นฉบับ), Delhi: Education press, ๑๘๗๒.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือภาษาไทย

ปตัณฺยชลี, วยากรณมหาภษาษย, ปุณา: โรงพิมพ์ภันฑาการ์ อินสทิทุต, ๑๙๘๔.

ประภาส สุระเสน, อมตรสธารา อรรถกถาขนาดตวงศ์, กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๔.

พระปัญญาสามิเระ, ศาสตรวงค์หรือประวัติศาสตรา, แปลโดย แสง มนวิฑูร, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๖.

พระมหานามะ, มหาวงศ์ พงศาวดารลัณฑกาทวิป เล่ม ๓ ฉบับหลวงในหอสมุดวชิรญาณ, พระปริยัติธรรมดา, ผู้แปล, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทย, ๒๕๖๓.

พัฒน์ เฟื่องลา, บาลีสันสกฤตในภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓.

วิสุทฺธ บุษยกุล, อักษรวิสุทฺธ, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๒.

สุทฺธ บุษยกุล. อักษรวิสุทฺธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๒.

แสง มนวิฑูร (แปลและเรียบเรียง), พระคัมภีร์ทีปวงศ์, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูธรรมโมภาษผดุงกิจ, กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, ๒๕๒๖.

(๒) หนังสือภาษาต่างประเทศ:

A.A.Macdonell, A History of Sanskrit Literature, Delhi: Munshiram, ๑๙๗๒.

Ghosh Batakrishna, Introduction to Linguistic Sanskrit, Calcutta: Arunima Printing Works, ๑๙๓๗.

James R. Ballantyne, LL.D. The Laghukaumudi: A Sanskrit Grammar by Varadaraja, Bannares: E.J.Lazarus & Co.๑๘๔๙.

Kapiladeva Dvicedi. Laghusiddhantadaumudi, Varanasi: n.p. ๑๙๘๓.

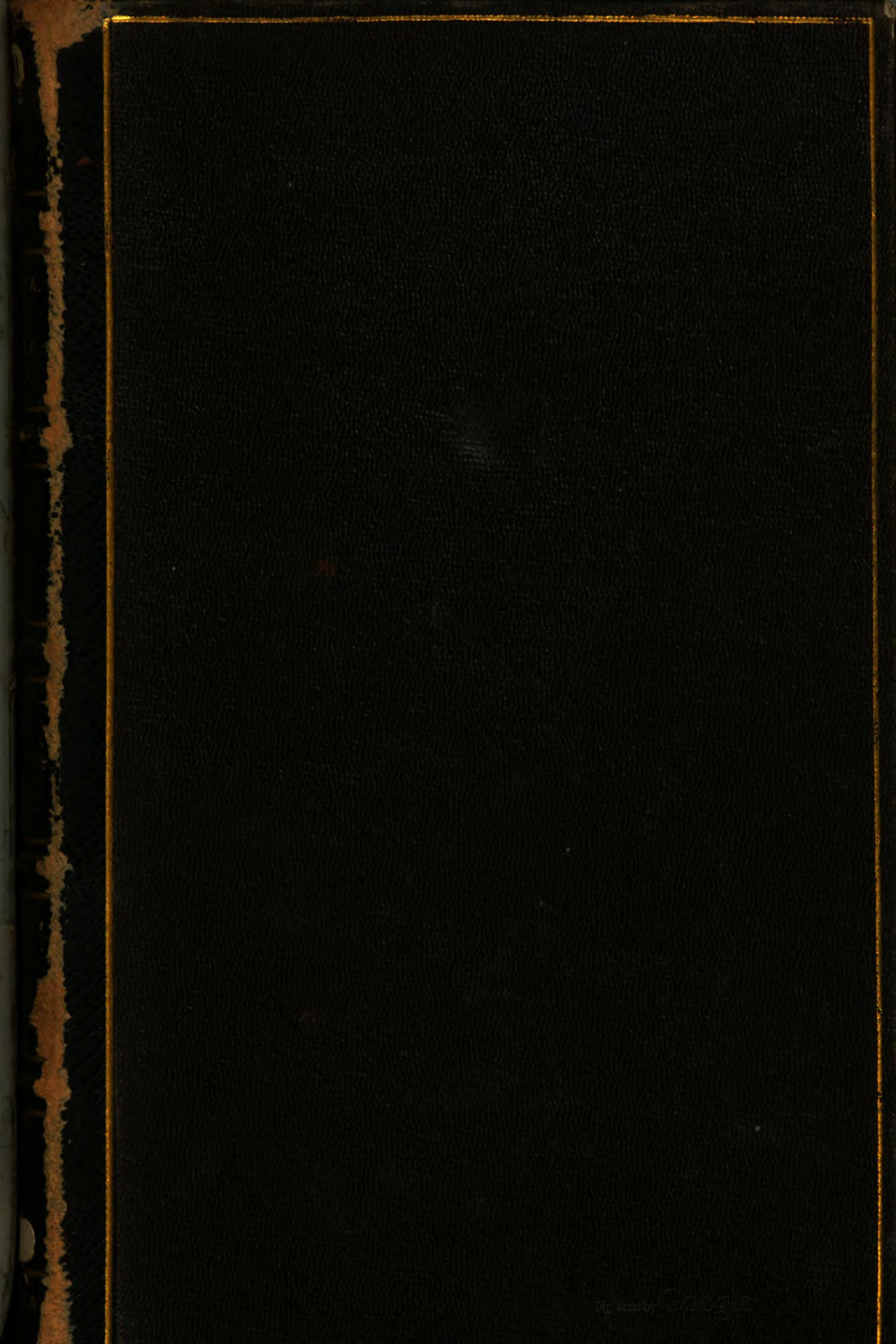
M. Winternitz, History of Indian Literature Vol.๓. Delhi: Motilal Banarasidass, ๑๙๘๕.

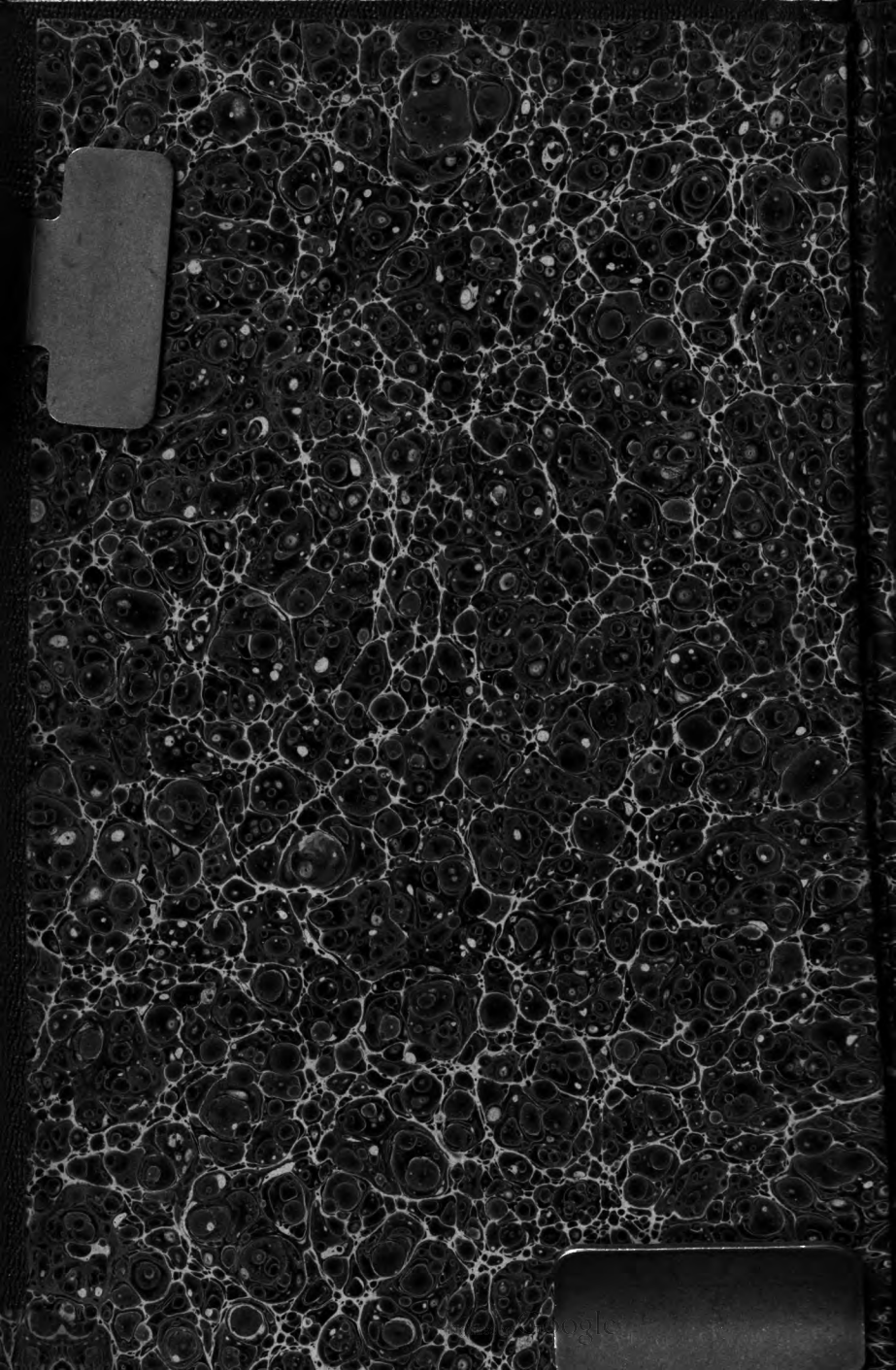
(๓) รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์:

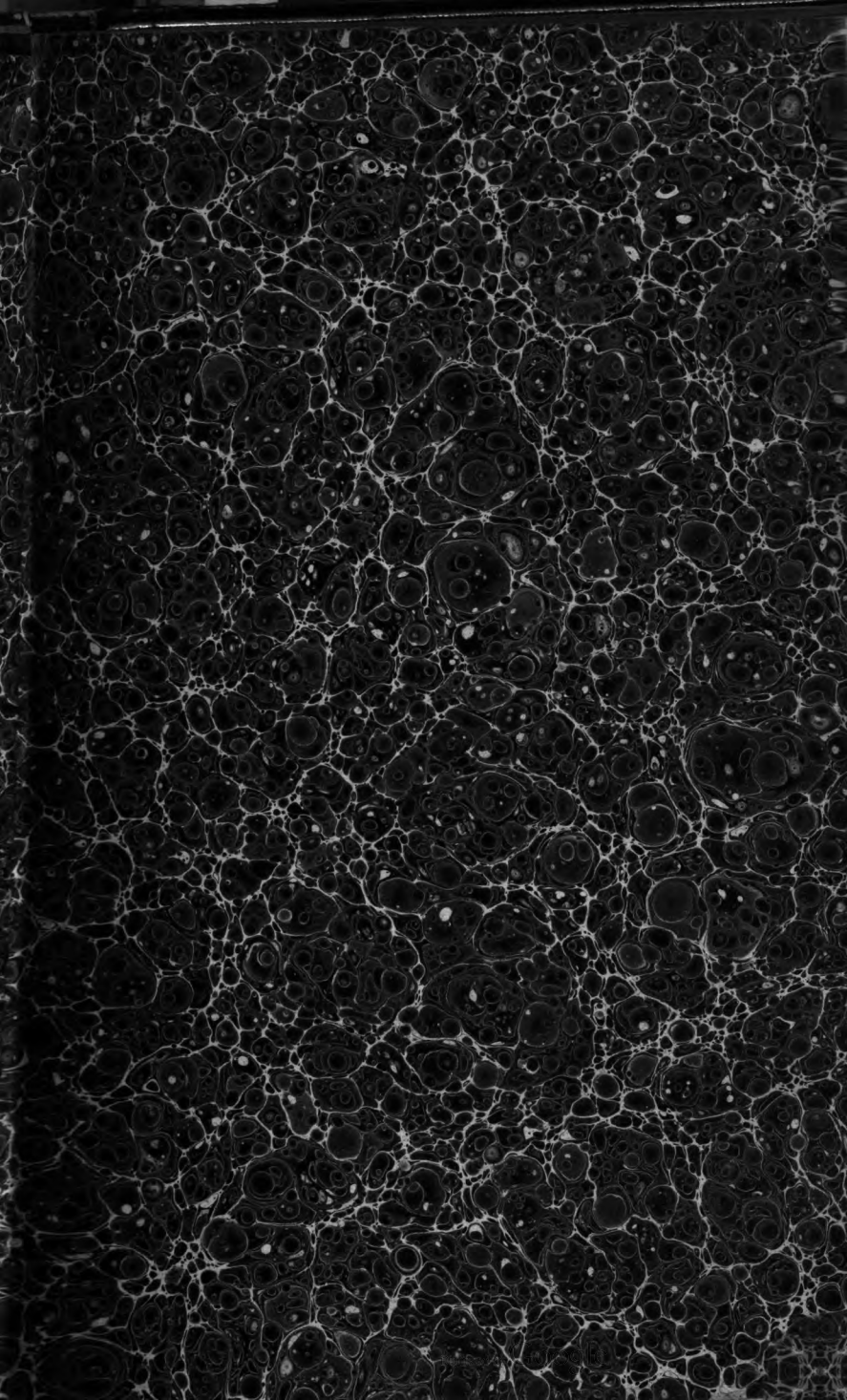
พระมหาโกมล แก้วดิ่ง, การศึกษาเปรียบเทียบค่านามในคัมภีร์ปทรูปสทิธิและลขฺยเกามุที, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาษาสันสกฤตในคัมภีร์ลขฺยเกามุที”

- ๑-๔” , **อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต (ภาษาบาลีและสันสกฤต)**, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร (สาราภิวงศ์), “คัมภีร์สมันตภัททิกา อรรถกถาอนาคตวงศ์ : การแปลและศึกษาวิเคราะห์” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาบุรณะ ชาตเมธ (โพธิ์นอก), “คัมภีร์วิสุทธิมคคคณฐี: การชำระและการศึกษาวิเคราะห์” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาภีรัฐกรณ์ อัสุมาลี (พินนาวา), **มัลลยวัตถุทีปนี** : การตรวจชำระและศึกษาวิเคราะห์. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (บาลี)**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- सानิตย์ สีนาค, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาษาสันสกฤตในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรปวิวรรตที่ ๑ – ๕, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕.

~~Handwritten text~~

~~Handwritten text~~

14090 c 9

775

THE

LAGHU KAUMUDI:

A

Sanscrit Grammar,

BY

VADARAJA.

Vadaraaja

PUBLISHED FOR THE USE OF THE

SANSKRIT COLLEGE,

UNDER THE AUTHORITY OF THE COMMITTEE OF

Public Instruction.

PRINTED AT THE EDUCATION PRESS.

1827.

Francis Mendel
12 June 1827.

अथ लघुकौमुद्याः सूचीपत्रम् ।

	पृ		पृ
प्रत्याहाराः	३	तुदादयः	११७
स्वराणं भेदः	४	रुधादयः	१२३
स्थानप्रयत्नानि	५	तनादयः	१२६
संज्ञाप्रकरणम्	६	क्रयादयः	१२८
स्वरसन्धिः	७	चुरादयः	१२२
प्रकृति भावः	१२	एन्ताः	१३३
हल्सन्धिः	१४	सनन्ताः	१३४
विसर्गसन्धिः	२०	यङन्ताः	१३५
अजन्तपुंल्लिङ्गः	२२	यङ्लुगन्ताः	१३७
अजन्तस्त्रीलिङ्गः	२७	नामधातवः	१३८
अजन्तनपुंसकः	४१	कण्ठ्वादयः	१४०
हलन्तपुंल्लिङ्गः	४४	आत्मनेपदं	१४१
हलन्तस्त्रीलिङ्गः	६०	परस्मैपदं	१४३
हलन्तनपुंसकः	६२	भावकर्मप्रक्रिया	१४४
अव्ययानि	६४	कर्मकर्त्तरिप्र	१४६
भादयः	६६	लकारार्थः	१४७
अदादयः	८६	छदन्ताः	१४८
जुहोत्यादयः	१०६	कारकं	१६६
दिवादयः	१११	समासः	१६८
स्नादयः	११५	अव्ययीभावसः	१७०

	पृ		पृ
तत्पुरुषसः	१७३	यतोविधिः	२०२
वज्रब्रीहिसः	१८०	ह्रविधिः	२०३
द्वन्द्वसः	१८३	ठञोविधिः	२०
समासान्तः	१८५	वतिनञ्श्च ज्ञान	
तद्धिताः	१८५	धिकारः	२०५
अपत्याधिकारः	१८६	मत्वर्थीयः	२०६
चातुरर्थिकाः	१९०	प्राग्दिशीयाः	२१०
त्रैषिकाः	१९५	दृष्टनादयः	२१२
प्राग्द्व्यतीयाः	२००	स्त्रीप्रत्ययाः	२१८
ठगधिकारः	२०१	इतिस्त्रचीपत्रम्।	

लघुकौमुदी व्याकरणं ।

श्रीगणेशाय नमः । नत्वा सरस्वतीं देवीं
शुद्धाङ्गुण्याङ्करोम्यहं । पाणिनीयप्रवेशाय ल
घु सिद्धान्तकौमुदीम् ॥

लघुकौमुदी व्याकरणं ।

संज्ञा ।

अ इ उ ण् । ऋ लृ क् । ए ओ ङ् । ऐ
औ च् । ह य व र ट् । ल ण् । ज म ङ ण न
म् । झ भ ञ् । घ ढ ध ष् । ज व ग ङ द
श् । ख फ क् ठ थ च ट त व् । क प य् ।
श ष स र् । हल् ।

इति माहेश्वराणि सूत्राणि अणादिसंज्ञार्थानि । ए
षामन्या इतः । हकारादिष्वकार उच्चारणार्थः ।
लण्मध्ये त्विसंज्ञकः ।

हलन्त्यम् । १ । ३ । ३ । उपदेशेऽन्यं हलित्यात् ।
उपदेश आद्योच्चारणम् । सूत्रेष्वहृष्टम्भदं सूत्रान्तरा
दनुवर्त्तनीयं सर्वत्र ।

अदर्शनं लोपः । १ । १ । ६० । प्रप्रक्तस्यादर्शनं
लोपसंज्ञं स्यात् ।

तस्यलोपः । १ । ३ । ६ । तस्येति लोपस्य्यात् णाद
यो णाद्यर्थाः ।

आदिरन्त्येनसहेता । १ । १ । ७१ ॥ अन्त्येनेता
सहितआदिर्मध्यगानां स्वस्य च संज्ञा स्यात् । यथाऽ
षिति अ इ उ वर्णानां संज्ञा । एत्रमच् हल् अलित्या
दयः ।

उश्कालोऽज्झ्रस्व दीर्घ सुतः । १ । २ । २७ ।
उश्च ऊश्च ऊश्च वः वाङ्माल इत्र कालीयस्य सोऽच्
क्रमात् इस्व दीर्घ सुतसंज्ञः स्यात् । स प्रत्येकमुदात्ता
दिभेदेन त्रिधा ।

उच्चैश्चदात्तः । १ । २ । २६ ।

नीचैरनुदात्तः । १ । २ । २० ॥

समाहारस्वरितः । १ । २ । ३१ । स नत्रविधा
ऽपिप्रत्येकमनुनासिकाननुनासिक त्वाभ्यांदिधा ।

मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः । १ । १ । ८ ॥
मुख सहितनासिकयोश्चार्थमाणोवर्णोऽनुनासिकसंज्ञः
स्यात् । तदित्यम् । अ इ उ च् एषाम्वर्णानाम्प्रत्ये
कमष्टादश भेदाः । ख वर्णस्य द्वादश । तस्य दीर्घाभा
वात् । एचामपि द्वादशतेषां इस्वाभावात् ।

तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णं । १ । १ । ६ ॥ तालादि
स्थानमाभ्यन्तरप्रयत्नश्चेत्येतद्द्वयं यस्य येन तुल्यत्वं

नियःसवर्णसंज्ञं स्यात् । च ल वर्णयोर्भियस्सावर्ण्यं वा
च्यम् ।

अकुहविसर्जनीयानां कण्ठः ।

इचुयशानान्तालु ।

ऋटुरषाणाम्बुद्धा ।

ल्लतुलसानान्दन्ताः ।

उपूपध्नीयानामोष्ठौ ।

जमङ्णनानां नासिका च ।

एदैतोः कण्ठतालु ।

ओदैतोः कण्ठोष्ठम् ।

वकारस्य दन्तोष्ठम् ।

जिह्वामूलीयस्य जिह्वा मूलम् ।

नासिकाऽनुस्वारस्य ।

यत्रो द्विधा आभ्यन्तरो वाह्यश्च । आद्यः पञ्चधा ।

स्यृष्टेषत्स्यृष्टेषद्विवृतविवृतसम्भृतभेदात् । तत्र स्यृष्ट

अथत्वं स्यृष्टानां । ईषत्स्यृष्टमन्तस्थानां । ईषद्विवृतमु

भ्रणाम् । विवृतं खराणाम् । इत्खस्यावर्णस्य प्रयोगे

सम्भृतं । प्रक्रियादशायान्तु विवृतमेतन्न । वाह्यस्वेकाद

त्रधा । विवारस्सम्भारश्चाक्षिनादोघोषोऽघोषोऽस्य

प्राणोमहाप्राण उदात्तोऽनुदात्तः स्वरितश्चेति । खरो

विवाराश्चाघोषाश्च । हसः सम्भारा नादा घोषा

श्च । वर्गाणांअथम तृतीय पञ्चमायणस्यात्यप्राणाः ।

वर्गाणां द्वितीयचतुर्थी शलश्च महाप्राणाः । कादयो
 मात्रसानाः स्यर्शाः । यणोऽन्तस्थाः । शलउच्चाणः ।
 अचः खराः । कः ख इति क खाभ्याम्यागर्द्धविसर्गस
 दृशो जिह्वामूलीयः पः फ इति प फाभ्याम्यागर्द्धविष
 र्गसदृश उपभ्रानीयः । अं अः इत्यचः परात्रनुखा
 रविसर्गा ।

अणुदित्त्ववर्णस्य चाप्रत्ययः । ११ । ६६ ॥
 अविधीयमानो ऽणुदिच्च सवर्णसंज्ञस्स्यात् । अचैत्राण
 परेण णकारेण । कु चु टु तु पु एते उदितः । तदेव
 मदत्यष्टादशानां संज्ञा । तथेकारोकारौ । ष्टका
 रस्त्रिंशतः । एत्रं लकारोऽपि । एचोद्वादशानां । अनु
 नासिकाननुनासिकभेदेन यवलादिधा । तेनाऽनुना
 सिकाननुनासिकासौ द्वयोर्द्वयोस्संज्ञा ॥

परस्सन्निकर्षस्संहिता । १ । १ । १०६ ।
 वर्णानामतिश्रयितस्सन्निधिस्संहितासंज्ञस्स्यात् ।

हलोनन्तरास्संयोगः । १ । १ । ७ । अजिभर
 व्यत्रहिता हलस्संयोगसंज्ञास्युः ।

सुप्तिङन्तम्यदम् । १ । ४ । १४ । सुवन्तन्तिङन्त
 च्च पदसंज्ञं स्यात् ।

इति संज्ञाप्रकरणम् ।

अचसन्धिः।

इकोयणचि । ६ । १ । ७७ । इकस्त्वानि यण् स्या
दचि संहितायां विषये । सुधी उपास्य इति स्थिते ।

तस्मिन्नितिनिर्दिष्टे पूर्वस्य । १ । १ । ६६ । सप्तमी
निर्देशेन विधीयमानङ्कार्यस्वर्णान्तरेणाव्यत्रहितस्य
पूर्वस्य बोध्यम् ।

स्थानेऽन्तरतमः । १ । १ । ५० । प्रसङ्गे सति षड्
शतम आदेशस्स्यात् । सुध् य उपास्य इति जाति ।

अनचिच । ८ । ४ । ४७ । अचः परस्य चरोद्देशा
सो नत्वचि ।

अलाञ्छशुश्रुशि । ८ । ४ । ५३ । खष्टम् । इति ध
कारस्य दकारः ।

संयोगान्तस्यलोपः । ८ । २ । २३ । संयोगान्तं य
त्पदन्तदन्तस्य लोपस्स्यात् ।

अलोऽन्त्यस्य । १ । १ । ५२ । षष्ठीनिर्दिष्टोऽन्त्यस्या
देशस्स्यात् । इति प्राप्ते ।

यणःप्रतिषेधोवाच्यः ॥ सुद्युपास्यः । मङ्ग
दिः । धात्रंशः । लाहतिः ।

एचोऽयवायावः । ६ । १ । ७८ । एचः क्रमादय
 आव् आय् आव् एते स्युरचि ।

यथासंख्यमनुदेशस्समानाम् । १ । ३ । १० ॥
 समसमन्वी विधिर्यथासंख्यं स्यात् । हरये । विष्णवे ।
 नायकः । पात्रकः ।

वान्तोयिप्रत्यये । ६ । १ । ७९ । यकारादौ प्रत्य
 ये परे औदौतोरव् आव् एतौ स्तः । गव्यम् । नाव्यम् ।

अध्वपरिमाणेच । गव्युतिः ।

अदेङ्गुणः । १ । १ । २ । अत् एङ् च गुणसं
 श्नः स्यात् ।

तपरस्तत्कालस्य । १ । १ । ७० । तः परो यस्मा
 त्स च तात्परश्चोच्चार्यमाणः समकालस्यैव संज्ञा स्यात् ।

आङ्गुणः । ६ । १ । ८७ । अवर्णादचि परे पूर्व प
 रयोरेको गुणादेशस्स्यात् । उपेन्द्रः । गङ्गादकम् ।

उपदेशेऽजनुनासिकइत् । १ । ३ । २ । उपदे
 श्जनुनासिकोऽजित्संज्ञस्स्यात् । प्रतिज्ञाऽनुनासिक्याः
 पाणिनीयाः । लण्स्त्रस्यावर्णेन सहोच्चार्यमाणो रे
 फो रसयोस्संज्ञा ।

उरणपरः। १।१।५१। च इति चिंघतः संज्ञेत्यु
क्तस्तस्थाने योऽण् स रपरस्सनेत्र प्रवर्तते। कृष्णर्द्धिः
तत्रलकारः।

लोपःशाकल्यस्य। ८।३।१६। अवर्णपूर्वयोः
पदान्तयोर्यवयोर्वा लोपो ऽभि परे।

पूर्वत्रासिद्धम्। ८।२।१। सपादसप्ताध्यायी
अति चिपाद्य सिद्धा चिपाद्यामपिपूर्वमति परं शास्त्र
मसिद्धम्। हरइह। हरयिह। विष्णइह। विष्णविह

वृद्धिरादैच्। १। १। १। आदैच वृद्धिसंज्ञः
स्यात्।

वृद्धिरेचि। ६।१। ८८। आदेचि परे वृद्धिरे
कादेशः स्यात्। गुणापवादः। कृष्णैकत्वम्। गङ्गाघः।
देवैश्वर्यम्। कृष्णौत्कण्डयम्।

एत्येधत्यूठ्सु। ६।१। ८९। अवर्णादेजाद्योरे
त्येधत्योरुठिच परे वृद्धिरेकादेशः स्यात्। उपैति
उपैधते। प्रष्टौहः। एजाद्योःकिम्। उपेतः। मा भ
वाम् प्रेदिधत्।

अक्षादूहिण्यामुपसंस्थानम्॥ अचौहिणी
सेना।

प्रादू षोढोढ्येषैष्येषु ॥ प्रौहः । प्रौढः । प्रौढिः
प्रैषः । प्रैष्यः ।

ऋते च तृतीयासमासे । सुखेन ऋतः । सुखा
त्तः । तृतीयेति किं । परमत्तः ।

प्रवत्सतरकम्बलवसनार्णदशानामृषे ॥
प्रार्णं । वत्सतरार्णम् । इत्यादि ।

उपसर्गाः क्रियायोगे । १ । ४ । ५६ । प्रादयः
क्रियायोगे उपसर्गसंज्ञाः स्युः ।

प्र परा अप सम् अनु अत्र निस् निर्
दुस् दुर् वि आङ् नि अधि अपि अति सु
उत् अभि प्रति परि उप । एते प्रादयः ।

भूवादयो धातवः । १ । ३ । १ । क्रियावाचिने
भादयो धातुसंज्ञाः स्युः ।

उपसर्गादिति धातौ । ६ । १ । ६१ । अवर्णान्ता
दुपसर्गादकारादौ धातौ परे वृद्धिरेकादेशः स्यात् ।
प्रार्हति ।

एङि पररूपम् । ६ । १ । ६४ । आदुपसर्गादेश्च
दौ धातौ पररूपमेकादेशः स्यात् । प्रेजति । उपोषति ।

अचोऽन्त्यादि टि । १ । १ । ६४ । अचामध्ये यो
ऽन्त्यः स आदिर्यस्य तद्विसंज्ञं स्यात् ।

शकन्धादिषु पररूपत्वाच्चम् । तच्च टेः ।
शकन्धुः । कर्कन्धुः । मनीषा । साङ्गलीषा । आकृति
गणोऽयम् । मार्त्तण्डः ।

ओमाडोश्च । ६ । १ । ८५ । ओमि आडि च
त्पररूपमेकादेशः स्यात् । शित्रायोन्नमः । शित्रेहि ।

अकस्सवर्णेदीर्घः । ६ । १ । १०१ । अकस्सव
र्णेऽचिपरे पूर्वपरयोर्दीर्घ एकादेशः स्यात् । दैत्या
रिः । श्रीशः । विष्णूदयः । हेतूकारः ।

एङःपदान्तादति । ६ । १ । १०८ । पदान्तादेङो
ति परे पूर्वरूपमेकादेशः स्यात् । हरेऽत्र । विष्णोऽत्र ।

सर्वत्र विभाषागोः । ६ । १ । १२२ । लोके वेदे
चैङन्तस्य गोरति वा प्रकृतिभावः । गोअयम् । गायम् ।
एङन्तस्य किम् । चित्रम्वयम् । पदान्ते किम् गोः ।

अनेकाल्शित्सर्वस्य । १ । १ । ५५ । इति प्राप्ते

डिञ्च । १ । १ । ५३ । डिदनेकाल्प्यन्त्यस्यैव स्यात् ।

अवङ्स्फोटायनस्य । ६ । १ । १२३ । पदान्ते

एङन्तस्य गोरवङ् वाचि । गोयम् । गत्रायम् । पदा
जो किम् । गवि ।

इङ्गेच । ६ । १ । १२४ । गोरवङ् स्यादिङ्गे । गत्रे
ङ् ।

दूराङ्गतेच । ८ । २ । ८४ । दूरात्सन्निधाने वाक्य
स्य टेः सुतावा ।

शुत प्रगृह्याअचि नित्यम् । ६ । १ । १२५ । एते
ऽचिप्रकृत्याः स्युः । आगच्छ कृष्ण ३ अत्र गौश्वरति ।

ईदूदेद्दिवचनम् प्रगृह्यम् । १ । १ । ११ । ईदू
देदन्तं दिवचनम् प्रगृह्यं स्यात् । हरी एतौ । विष्णु इमां ।
गङ्गे अम् ।

अदसोमात् । १ । १ । १२ । अस्मात्परात्रीदूतौ
प्रगृह्यौ स्तः । अमी ईशाः । रामकृष्णात्रम् आसाते ।
मात्किम् । अमुकेऽत्र ।

चादयोऽसत्वे । १ । ४ । ५७ । अद्रथार्थाच्चादयो
निपाताः स्युः ।

प्रादयः । १ । ४ । ५८ । एतेऽपि तथा ।

निपात एकाजनाङ् । १ । १ । १४ ॥

एकोज्निपातआङ्वर्धः प्रगृह्यः। इदन्द्रः। उ उमे
शः वाक्यस्वरस्योरङित्। आ एवञ्चुमन्यसे। आ एव
ङ्किल तत्। अन्यत्र ङित्। ईषदुष्णम् ओष्णम्।

ओत्। १। १। १५। ओदन्तो निपातः प्रगृ
ह्यः। अहो ईशाः।

सम्बुद्धौशाकल्पस्येतावनार्षे। १। १। १६।
सम्बुद्धिनिमित्तक ओकारो वा प्रगृह्योऽवैदिके इतो
परे। विष्णोइति। विष्णइति। विष्णविति।

मय उजो वो वा। ८। ३। ३३। मयः परस्य
उजो वो वा अचि। किम्बुक्तम्। किमुक्तम्।

इकोऽसवर्णे शाकल्पस्य इस्वश्च। ६। १। २७।
पदान्ता इको इस्वो वास्युरसवर्णेऽचि। इस्व विधि
सामर्थ्यान्न स्वरसंधिः। चक्रि अच चक्र्यच। पदान्ता
इतिकिम्।

अचो रहाभ्यान्दे। ८। ४। ४६। अचः परा
भ्यां रेफहकाराभ्यामपरस्यचरो देवास्तः। गौर्यैः।

नसमासे। वाप्यश्चः।

चटत्यकः। ६। १। १२८। चटति परे पदान्ता
अकः प्राग्वत् वा। ब्रह्मचृषिः। ब्रह्मर्षिः। पदान्ताः
किम्। आर्द्धत्।

इति स्वरसन्धिः।

हल्सन्धिः।

स्तोशुनाशुः ॥ ८। ४। ४०। सकारतवर्गयोः
शकारचवर्गाभ्यां योगे शकारचवर्गौ स्तः। राम
श्रोते। रामश्चिनोति। सचित्। शार्ङ्गिञ्चय।

शात्। ८। ४। ४४। शात्परस्योक्तन्न। विश्नः।
प्रश्नः।

शुनाशुः। ८। ४। ४१। स्तोः शुना योगे शुः ॥ रा
मष्पष्ठः। रामष्टीकते। पेष्टा। तट्टीका। चक्रिष्टौकसे।

नपदान्ताष्टोरनाम्। ८। ४। ४२। पदान्ता
द्ववर्गात्परस्याऽनामः स्तोशुर्न स्यात्। षट्सन्तः। षट्ते।
पदान्तात्किम्। ईष्टे। टोः किम्। सर्पिष्टमम्।

अनामन्वतिनगरीणामितिवाच्यम्।
षष्णाम्। षष्णवति। षष्णगर्थः।

तोःषि। ८। ४। ४३। नष्टुत्वम्। सन्वष्टः।

झलाञ्जशोन्ते। ८। २। ३६। पदान्तेझला
ञ्जशः स्युः। वागीशः।

यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा। ८। ४। ४५।
शरः पदान्तस्थानुनासिके परेऽनुनासिको वा स्यात्।
एतन्मुरारिः। एतद्मुरारिः।

प्रत्यये भाषायान्नित्यम् । तन्मात्रम् । चिन्मयम्
 तोर्लि । ८ । ४ । ६० । परसवर्णः । तल्लयः । विद्वांसि
 खति । नस्थानुनासिकोलः ।

उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य । ८ । ४ । ६१ । उदः प
 रयोः स्थास्तम्भोः पूर्वसवर्णः ।

तस्मादित्युत्तरस्य । १ । १ । ६७ । पञ्चमीनिर्दे
 शेन क्रियमाणङ्कार्यम्बर्णान्तरेणा व्यत्रहितस्य परस्य च्चे
 यम् ।

आदेः परस्य । १ । १ । ५४ । परस्य यदिहितं त
 त्तस्यादेर्वोधम् । इति सस्यथः ।

झरो झरिसवर्णे ८ । ४ । ६५ । हलः परस्य
 झरो वालोपसवर्णे झरि ।

खरिच । ८ । ४ । ५५ । खरिञ्जलाच्चरःस्युः इत्यु
 दोदस्यतः । उत्थानम् । उत्तम्भनम् ।

झयो होऽन्यतरस्याम् । ८ । ४ । ६२ । झयः पर
 स्य हस्य वा पूर्वसवर्ण । नादस्य घोषस्य संवारस्य म
 हाप्राणस्य तादृशोवर्गं चतुर्थः । वाग्घरिः । वाग्घरिः ।

शश्वोऽटि । ८ । ४ । ६३ । झयः परस्यशस्यहोवाऽ
टि । तद्भित्त इत्यत्र दस्य चुत्वे न जकारे कृते
खरि चेति जकारस्य चकारः । तच्छित्तः । तच्छित्तः

कृत्वममीति वाच्यम् । । तच्छोकेन ।

मोऽनुस्वारः । ८ । ३ । २३ । मान्तस्य पदस्यानुस्वा
रो हलि । हरिवन्दे ।

नञ्चापदान्तस्य झलि । ८ । ३ । २४ । नस्यमस्य
चापदान्तस्य झत्यनुस्वारः । यत्रांसि । आक्रंसते ।

अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः । ८ । ४ । ५८ ।
शान्तः ।

वापदान्तस्य । ८ । ४ । ५९ । लङ्ङरोषि । लङ्क
रोषि ।

मो राजिसमः कौ । ८ । ३ । २५ । क्तिवन्ते राज
तौ परे समो मस्य म एवस्यात् । सघ्राट् ।

हे मपरेवा । ८ । ३ । २६ । मपरे हकारे परे मस्य
मो वा । किम्हलयति । किं हलयति ।

यवलपरेयवला वा । किय्ह्यः । किंह्यः । कि
व्हलयति । किंहलयति किल्ह्यादयति । किं ह्या
दयति ।

नपरेनः । ८।३।२७। नपरे हकारे मस्य नो ।
वा । किन्ऋते । किंऋते ।

डःसिधुट् । ८।३।२८। डत्परस्य सस्यधुङ्वा ।

आद्यनौ ट्कितौ । १।१।४६। टित्कितौ यस्यो
नौ तस्य क्रमादाद्यनौ सः । षट्सन्तः । षट्सन्तः ।

ङ्णोः कुक् टुक् शरि । ८।३।२८। वास्तः ।
प्राङ्षष्ठः प्राङ्गष्ठः । सुगण्षष्ठः । सुगण्ट्षष्ठः ।

नश्च । ८।३।३०। नान्तात्परस्य सस्यधुङ्वा । स
नसः । सस्यः ।

शितुक् । ८।३।३१। पदान्तस्य नस्य श्रेपरे तु
म्वा । सञ्जम्भुः सञ्जम्भुः । सञ्जम्भुः । सञ्जम्भुः ।

डमो ह्रस्वादचिडमुट् नित्यम् । ८।३।३२।
ह्रस्वात्परो यो डम् तदन्तं यत्पदन्तस्मात्परस्याचो
डमुट् । प्रत्यङ्गात्मा । सुगण्डीशः सन्नच्यतः ।

समःसुटि । ८।३।५। समोरः सुटि ।

अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा । ८।३।३।
अत्र ह्रप्रकरणेरोः पूर्वस्थानुनासिको वा ।

अनुनासिकात्परोऽनुस्वारः । ८ । ३ । ४ । अनु
नासिकम्बिहायरोः पूर्वस्मात्परोऽनुस्वारागमः ॥

खरत्रसानयोर्विसर्जनीयः । ८ । ३ । १५ ।
खरिअत्रसाने च पदान्तस्य रस्य विसर्गः ।

सम्पुङ्गानां सोवक्तव्यः । संस्कर्त्ता संस्कर्त्ता ॥

पुमःखय्यम्परे । ८ । ३ । ६ । अम्परे खयि
पुमोहः । पुंस्कोकिलः पुंस्कोकिलः ।

नश्चव्य प्रश्नान् । ८ । ३ । ७ । अम्परे हविना
न्तस्य पदस्यरः ।

विसर्जनीयस्यसः । ८ । ३ । १४ । खरि । चक्रिं
स्त्रायख । चक्रिंस्त्रायख । अप्रश्नान्किम् । प्रश्नान्तनो
ति । पदान्तस्येति किम् । हन्ति ।

नृन् पे । ८ । ३ । १० । नृनित्यस्यर्वा पे ।

कुप्रीः*क*पौच । ८ । ३ । ३७ । कवर्गे पवर्गे च
विसर्गस्यक*पौस्तः । चाद्विसर्गः । नृ*पाहि । नृ*पा
हि । नृ*पाहि । नृ*पाहि नृन्याहि ।

तस्य परमाश्रेडितम् । ८ । १ । ११ । द्विरुक्तस्यपर
माश्रे डितंस्यात् ॥

कानाम्नेडिते । ८ । ३ । १२ । काञ्कारस्य हरा
 वेडिते । कांस्कान् । कांस्कान् ।

केच । ६ । १ । ७३ । इखस्य हेतुक् । मित्रच्छाया ।

पदान्ताद्वा । ६ । १ । ७६ । दीर्घात्पदान्ताच्छेत्तु
 क्वा । लक्ष्मीच्छाया ।

इति हल्सन्धिः ।

विसर्गसन्धिः ।

विसर्जनीयस्य सः । ८। ३। ३४। हरि। विष्णु
स्नाता।

वाशरि । ८। ३। ३६। शरिविसर्गस्य विसर्गोवा।
हरिःश्रुते। हरिश्श्रुते।

ससजुषोरुः । ८। २। ३६। पदान्तस्य सस्य सजु
षश्च रुःस्नात्॥

अतोरोरश्रुता दश्रुते । ६। १। ११३। अश्रुता
दतः परस्य रोहःस्नादश्रुतेऽति। शित्रोऽर्थः।

हशिच । ६। १। ११४। तथा। शित्रोवन्द्यः।

भोभगो अघो अपूर्वस्य योऽशि । ८। ३। १७।
एतत्पूर्वस्य रोर्यादेन्नोऽशि। देत्राद्दह। देत्रायिह।
भोस् भगोस् अघोस् इति सान्तानिपाताः। तेषां रो
र्यले हते।

हलिसर्वेषाम् । ८। ३। २२। भो भगी अघो अ
पूर्वस्य यस्यसोपःस्नाद्दुलि। भोदेत्राः। भगो नमस्ते।
अघोयाहि।

रोऽसुपि । ८ । ३ । ६६ । अक्रोरेफादेशो नतु सु
पि । अहरहः । अहर्गणः ।

रोरि । ८ । ३ । १४ । रेफस्य रेफे परं लोपः ।

द्रलोपे पूर्वस्यदीर्घोऽणः । ६ । ३ । ११० । ठरै
फयोर्लोप निमित्तयोः पूर्वस्याणोदीर्घः । पुनारमते ।
हरीरम्भः शम्भू राजते । अणः किं । तृठः वृठः । मनश्
रथ इत्यञ्च हले हते हश्चिचेत्युत्वे रोरी तिलोपे च
प्राप्ते ।

विप्रतिषेधे परं कार्यम् । १ । ४ । २ । तुल्यवत्
विरोधे परं कार्यं स्यात् । इतिलोपे प्राप्ते पूर्वत्रासिद्ध
म् इति रोरीत्यस्यासिद्धत्वादुलमेत् । मनोरथः ।

एतत्तदोस्सुलोपोऽकोरनञ्समासे हलि ।
। ६ । १ । १३२ । अककारयोरेतत्तदोर्द्यस्सुस्य लो
पाहलि नतुनञ् समासे । एषविष्णुः । सशम्भुः । अकोः
किम् । एषकोरुद्रः । अनञ् समासे किम् । असशिश्रुः ।
हलिकिम् । एषोऽत्र ।

सोऽचि लोपे चेत्यादपूरणम् । ६ । १ । १३४ ।
स इत्यस्य सोर्लोपः स्यादचि पादश्चेलोपे सत्यत्र पूर्ये
न् । सेमाम विद्धिप्रभृतिम् । शेषदाशरधीरामः ।

इति विसर्ग सन्धिः ।

अजन्तपुंलिङ्गः ।

अर्थव्रद्धधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् । १ ।
२ । ४५ । धातुप्रत्ययप्रत्ययान्तश्च वर्ज्यचित्वा अर्थ
वृच्छब्दरूपप्रातिपदिकसंज्ञं स्यात् ॥

कृत्तद्धितसमासाश्च । १ । २ । ४६ । कृत्तद्धिता
नौ समासश्च तथास्युः ।

सौजसमौट् कृष्टाभ्याम्भिस्ङेभ्याम्भ्यस्
ङसिभ्याम्भ्यस्ङसेसाम्ङ्योस्सुप् । ४ । १ । २ ।
सुश्रौजस् इति प्रथमा । अम्श्रौट्शस् इति द्वितीया ।
टाभ्याम्भिस् इति तृतीया । ङेभ्याम्भ्यस् इति चतुर्थी ।
ङसिभ्याम्भ्यस् इति पञ्चमी । ङस् श्रौस् आम् । इति
षष्ठी । ङि श्रौस् सुप् । इति सप्तमी ।

ङ्याप्रातिपदिकात् । ४ । १ । १ ।

प्रत्ययः । ३ । १ । १ ।

परश्च । ३ । १ । २ । इत्यधिकृत्य । ङ्यन्तादावन्ता
प्रातिपदिकाच्च परेखादयः प्रत्ययाः स्युः ।

सुपः । १ । ४ । १०३ । सुपस्त्रीणि त्रीणि वचना
न्येकश्च एकवचनं द्विवचनवद्भवचनं संज्ञानि स्युः ॥

द्व्योक्तयोर्द्विवचनैकवचने।१।४।२२। द्विले
कत्वयोरतेस्तः।

वङ्गषु वङ्गवचनम्।१।४।२१। वङ्गत्वविवचा
याम्बङ्गवचनं स्यात्।

विरामोऽत्रसानम्।१।४।२१०। वर्णानाम भा
वोऽत्रसानसंज्ञः स्यात्। ह्रस्वविसर्गो। रामः।

सरूपाणामेकशेष एक विभक्तौ।१।२।६४।
एक विभक्तौयानि सरूपाण्येत्र दृष्टानि तेषामेक एत्र
श्रियते।

प्रथमयोः पूर्व्व सवर्णः।६।१।१०२। अकः
प्रथमाद्वितीययोरचि पूर्व्वसवर्ण दीर्घ एकादेशः स्यात्।
इतिप्राप्ते।

नादिचि।६।१।१०४। आदिचि न पूर्व्व सवर्ण
दीर्घः। वृद्धिरेचि। रामौ।

वङ्गषु वङ्गवचनं।१।४।२१।

चुटू।१।३।७। प्रत्ययाद्यौ चुटू इतौ स्तः।

विभक्तिश्च।१।४।१०४। सुप्तिङ्गै विभक्ति ष
ज्ञौ स्तः।

नविभक्तौतुस्माः । १ । ३ । ४ । विभक्तिस्थास्तवर्ग
समानेतः । इति सखनेत्वम् । रामाः ।

एकवचनं सम्बुद्धिः । २ । ३ । ४५ । सम्बोधने प्र
थमाया एकवचनं सम्बुद्धिसंज्ञं स्यात् ।

यस्मात्प्रत्ययविधिस्तदादिप्रत्ययेऽङ्गम् । १ ।
४ । १३ । यः प्रत्ययो यस्मात्क्रियते तदादिशब्दस्वरूप
न्तस्मिन्नङ्गं स्यात् ।

एङ्ङ्खात्सम्बुद्धेः । ६ । १ । ५७ । एङ्ङ्नाङ्ङ्
खान्ताच्चाङ्ङ्ङ्ङुप्यते सम्बुद्धे स्येत् । हे राम । हे रामौ ।
हे रामाः ।

अमिपूर्वः । ६ । १ । १०७ । अकोऽम्यचि पूर्वक
पमेकादेशः । रामम् । रामौ ।

लशक्तद्विते । १ । ३ । ८ । तद्धितवर्जप्रत्यया
द्या लश कवर्गा इतः स्युः ।

तस्माच्छसोनःपुंसि । ६ । १ । १०३ । पूर्व्य स
वर्णदीर्घात्परोयः शसस्तस्य नः स्यात्पुंसि ।

अट्कुष्ठाङ्नुम्ब्यत्रायेऽपि । ८ । १ । ४ । २ ।
अट् कवर्गः पवर्ग आङ् नुम् एतैर्व्यस्यैर्यथासम्भ्रमि
लितैश्च व्यवधानेऽपि रषाभ्यां परस्य नस्यणः समान
पदे इति प्राप्ते ।

पदान्तस्य । ८ । ४ । ३७ । नस्य षो न । रामान् ।

टाडसिडसामिनात्स्याः । ७ । १ । १२ । अदक्ता
डादीनामिनादयः स्युः । णत्वम् । रामेण ।

सुपिच । ७ । ३ । १०२ । यञादौ सुपि अतोऽङ्गस्य
दीर्घः । रामाभ्याम् ।

अतोभिसरेस् । ७ । १ । ६ । अनेकाल्प्रित्स्व
स्य । रामैः ।

डेर्यः । ७ । १ । १३ । अतोऽङ्गात्परस्य डेर्यादेशः ।

स्थानिन्नदादेशेनल्विधौ । १ । १ । ५६ ।
आदेशः स्थानिन्नस्थान्तु स्थान्यलाअयविधौ । इतिस्था
निन्नत्वात् सुपिचेति दीर्घः । रामाय । रामाभ्याम् ।

वडवचने झल्येत् । ७ । ६ । १०२ । झलादौ वड
वचने सुप्यतोऽङ्गस्यैकारः । रामेभ्यः । सुपि किम् ।
पचध्वम् ।

वात्रसाने । ८ । ४ । ५६ । अत्रसाने झलाच्चरोवा ।
रामात् । रामाद् । रामाभ्याम् । रामेभ्यः । रामस्य ।

ओसिच । ७ । ३ । १०४ । अतोऽङ्गस्यैकारः । राम
योः ।

द्वस्वनद्यापोनुट् । ७ । १ । ५४ । द्वस्वान्ता
अद्यन्तादात्रन्ताच्चाङ्गात्परस्यामोनुडागमः ।

नामि । ६ । ४ । ३ । अजन्ताङ्गस्य दीर्घः । रामा
णाम् । रामयोः । एत्वे कृते ।

आदेशप्रत्यययोः । ८ । ३ । ५६ । इणकुम्भा
न्परस्यापदान्तस्यादेशस्य प्रत्ययात्रघ्नस्य च यः सस्त
स्य मूर्द्धन्यादेशः । ईषद्विष्टस्य सस्य तादृश एत्र षः ।
रामेषु । एत्रं कृष्णादयोऽप्यदन्ताः ।

सर्वादीनिसर्वनामानि । १ । १ । २७ । सर्व्ववि
श्व उभ उभय उतर उतम अन्य अन्यतर इतर तत्
त्व मेम संम सिम । पूर्वपरान्तरदक्षिणोत्तरापराध
राणि व्यत्रस्थाग्रामसंज्ञायाम् । स्वमज्ञातिधनास्था
ग्राम् अन्तरम्बहिर्व्योगोपसंभ्यानयोः । त्वद् तद् यद्
एतद् इदम् अदस् एक द्वि युष्मद् अस्मद् भवतु
किम् ।

जसश्शी । ७ । १ । १७ । अजन्तात्सर्व्वनाम्नो
जसः शी स्थात् । अनेकान्त्वात्सर्व्वानेषुः । सर्व्वे ।

सर्व्वनाम्नः सै । ७ । १ । १४ । अतस्सर्व्वनाम्नो
हेः सै । सर्व्वसै ।

उसिञ्जोःस्मात्सिनौ । ७ । १ । १५ । अतस्सर्व्व
नाम्न एतयोरेतौ स्तः । सर्व्वस्मात् ।

आमिसर्व्वनाम्नःसुट् । ७ । १ । ५२ । अवर्णा
 न्तात्परस्य सर्व्वनाम्नो विहितस्यामः सुडागमः । एत्वे
 षत्वे । सर्व्वेषाम् । सर्व्वस्मिन् । श्रेष्ठं रामव्रत् । एवम् विश्वा
 दयोऽप्यदन्ताः । उभशब्दो द्विवचनान्तः । उभौ २ ।
 उभाभ्याम् ३ । उभयोः २ । तस्येह पाठोऽकजर्थः ।
 उतरउतमौ प्रत्ययौ । प्रत्ययग्रहणे तदन्तग्रहणमि
 ति तदन्ता ग्राह्याः । नेमइत्यङ्गैः । समः सर्व्वपर्याय
 सुख्यपर्यायस्तु न समानामितिज्ञापकात् ।

पूर्व्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्य
 वस्थायामसंज्ञायाम् । १ । १ । ३४ । एतेषां व्य
 स्थायामसंज्ञायां सर्व्वनामसंज्ञा गणसूत्रात्सर्व्वत्रया
 प्राप्ता सा जसि वा । पूर्व्वे । पूर्वाः । असंज्ञायांकिम्
 उत्तराः कुरवः । स्वाभिधेप्रापेत्तावधिनिनियमो व्य
 स्था । व्यस्थायाङ्गिम् । दक्षिणा गायकाः कुशला इत्य
 र्थः ।

स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् । १ । १ । ३५ । ज्ञाति
 धनान्यवाचिनः स्व शब्दस्य प्राप्ता संज्ञा जसि वा । स्वे ।
 स्वाः । आत्मीया आत्मान इति वा ज्ञातिधनवाचिनस्तु
 स्वाः ज्ञातयोऽर्था वा ।

अन्तरम्बद्धिर्योगोपसंव्यानयोः । १ । १ । ३६ ।
 वाङ्मो परिधानीये चार्थेऽन्तरशब्दस्य प्राप्ता संज्ञा ज

सि वा । अन्तरे । अन्तरा वा । गृहा वाञ्छा इत्यर्थः ।
अन्तरे । अन्तरा वा श्राट्काः परिधानीया इत्यर्थः ।

पूर्वादिभ्योनन्नभ्योवा । ७ । १ । १६ । एभ्योऽङ्
सिञ्चोः स्नात्सिनौ वा स्तः । पूर्वस्नात् । पूर्वात् । पूर्व
सिन् । पूर्वे । एत्वं परादीनाम् । शेषं सर्वत्रत् ।

प्रथमचरमतयाऽल्पाद्धकतिपयनेमाश्च । १ ।
११ । ३३ । एते जसि उक्तसंज्ञा वा स्युः । प्रथमे । प्रथ
माः । तयः प्रत्ययः । दितये । दितयाः । शेषं रामत्रत् ।
नेमे । नेमाः । शेषं सर्वत्रत् ।

तीयस्यङित्सुवा । द्वितीयस्यै । द्वितीयाथेत्यादि ।
एत्वं तृतीयः । निर्जरः ।

जराया जरसन्यतरस्याम् । ७ । २ । १०९ ।
अजादौ विभक्तौ । पदाङ्गाधिकारे तस्य तदन्तस्य च ।
निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति । एकदेशविहृतमन्य
त्रदिति जरशब्दस्य जरस् । निर्जरस्यै । निर्जरस इ
त्यादि । पञ्चे हलादौ च रामत्रत् । विश्वपाः ।

दीर्घाज्जसिच । ६ । १ । १०५ । विश्वपौ । विश्व
पाः । हे विश्वपाः । विश्वपाम् विश्वपौ ।

सुडनपुंसकस्य । १ । १ । ४३ । स्नादिपञ्चवचना
नि सर्वनामस्थानसंज्ञानि स्युरक्तीत्रस्य ।

खादिष्वसर्वनामस्थाने । १।४।१७। कप्प्रत्य
धात्रधिषु खादिष्वसर्वनामस्थानेषु पूर्वम्पदं स्यात् ।

यधिभम् । १।४।१८। खादिष्वजदिषु च
कप्प्रत्यधात्रधिषु खादिष्वसर्वनामस्थानेषु पूर्वम्पदं
सं स्यात् ।

आकडाराइकासंज्ञा । १।४।१९। इतज्ज
कडाराः कर्मधारय इत्यतः प्रागेकस्यैकेन संज्ञा ज्ञे
या । वा पराऽनत्रकाज्ञा च ।

आतोधातोः । ६।४।१४०। आकारान्तौ धो
धातुस्तदन्तस्य भस्याङ्गस्य लोपः । अलोऽन्यस्य । वि
श्वपः । विश्वपा । विश्वपाभ्यामित्यादि । एतं ब्रह्मभा
दयः । धातोः किम् । हाहान् ॥ हरिः । हरी ।

जसिच्च । ७।३।१०६। इस्वान्तस्याङ्गस्य गुणः ।
हरयः ।

ह्रस्वस्यगुणः । ७।३।१०८। सम्बुद्धौ । हे हरे ।
हरिम् । हरी । हरीन् ।

शेषोऽसखि । १।४।७। शेष इति स्पष्टार्थम् ।
ह्रस्वौ यात्रिदुतौ तदन्तं सखिवर्जं घिसंज्ञम् ।

आडोनास्त्रियाम् । ७।३।१२०। घेः परस्याडो
ना स्यादस्त्रियाम् । आडिति टासंज्ञा । हरिणा । ह
रिभ्याम् । हरिसिः ।

३०

लघुकौमुदी व्याकरणं ।

घेर्ङिति । ७।३।१११। घिसंज्ञस्य ङिति सुपि
गुणः । हरये ।

ङसिङसोश्च । ६।१।११०। एङोङसिङसोर
तिपूर्वरूपमेकादेशः । हरेः । हर्योः । हरीणाम् ।

अञ्चघेः । ७।३।११६। इदुङ्गामुत्तरस्य ङेरीत्
घेरत् । हरौ । हरिषु । एत्रं कयादयः ॥

अनङ्सौ । ७।१।६३। सञ्चुरंगस्यानङ्गादे
ऋऽसम्बुद्धौ सौ ।

अलोऽन्त्यात्पूर्वउपधा । १।१।६५। अन्त्या
दलः पूर्वोवर्णः स उपधासंज्ञः ।

सर्वनामस्थाने चा सम्बुद्धौ । ६।४।८। नान्त
लोपधाया दीर्घाऽसंबुद्धौ सर्वनामस्थाने ।

अपृक्तएकाल् प्रत्ययः । १।२।४१।

इल्ङ्गाव्भ्यां दीर्घात्सुतिस्यपृक्तइल् । ६।
।१।६८। इलन्तात्परं दीर्घा सौ स्थापौ तदन्ताच्च
परं सुतिसीत्येतदपृक्तं इङ्गुयते ।

नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य । ८।२।७। प्रा
तिपदिकसंज्ञकं यत्पदं तदन्तस्य नस्य लोपः । सखा ।

सख्युरसंबुद्धौ। ७।१।६२। सख्युरंगात्परं स
म्बुद्धिवर्जसर्व्वनामस्थानं णिदत्स्यात्।

अचोञ्जिणति। ७।२।११५। अजन्ताङ्गस्य वृ
द्धिर्जिति णिति च परे। सखायौ। सखायः। हे सखे। स
खायम्। सखायौ। सखीन्। सख्या। सख्ये।

ख्यत्यात्परस्य। ६।१।११२। खितिप्रबन्धाभ्यां
खीतीप्रबन्धाभ्यां कृतयणादेशाभ्याम्परस्य ऊमिङ्गो
रत उः। सख्युः।

औत्। ७।३।११८। इतः परस्य डेरौत्। स
ख्यौ। श्रेषं हरित्तत्।

पतिस्सुमासएव। १।४।८। घिसंज्ञः। पत्ये
पत्युः २। पत्यौ। श्रेषं हरित्तत्। समासे तु भूपतये।
कतिप्रबन्धो वङ्गवचनान्तः।

वङ्गगणवतुडतिसंख्या। १।१।२३।

उतिच। १।१।२५। उत्यन्ता संख्या षट्संज्ञा
स्यात्।

षष्ठीलुक्। १।२।२७। जश्मसोः।

प्रत्ययस्य लुक्सुलुपः। १।१।६१। लुक्सुलुप
प्रबन्धैः कृतमत्यथादर्शनं क्रमात्तत्तत्संज्ञं स्यात्।

प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम् । १।१।६२। प्रत्य
यलुप्ते तदाश्रितं कार्यं स्यात् । इति जसिचेति गुणे
प्राप्ते ।

वलुमताङ्गस्य । १।१।६३। लुमता शब्देन लुप्ते
तन्निमित्तमङ्गकार्यं न स्यात् । कति २ । कतिभिः ।
कतिभ्यः २ । कतीनाम् । कतिषु । सुश्रद्धदृषट्संश्रका
स्त्रिषु सरूपाः । त्रिशब्देनित्यं वङ्गवचनान्तः । त्रयः ।
त्रीन् । त्रिभिः । त्रिभ्यः २ ।

त्रेस्त्रयः । ७।१।५३। त्रामि । त्रयाणाम् । त्रिषु ।
गौणत्वेऽपि । प्रियत्रयाणाम् ।

त्यदादीनामः । ७।२।१०२। एषामकारो
विभक्तौ । द्विपर्यन्तानामेत्वेष्टिः । द्वौ । द्वौ दाभ्याम् ३ ।
द्वयोः २ । षाति लोकमिति पपीः सूर्यः ।

दीर्घाञ्जसिच । ६।१।१०५। दीर्घाञ्जसि इति
च परे न पूर्वसवर्णदीर्घः । प्रपौ । पयः । हे पपीः ।
पपीम् । पपीन् । पप्या । पपीभ्याम् । पपीभिः । पप्ये ।
पपीभ्यः । पप्यः । पप्योः २ । दीर्घत्वान्न नुट् । पप्याम् ।
डौ तु सवर्णदीर्घः । पपी पपीषु । एत्रन्वातप्रत्यादयः ।
वङ्गयः श्रेयसो यस्य स वङ्गश्रेयसी ।

यूक्त्याख्यौ नदी १।४।३। ईदूदनौ नित्यस्त्री
स्त्रिभौ वदीसंभौ स्तः । प्रथमलिङ्गपक्षश्च । पू
र्व्यस्त्याख्यस्योपसर्जनत्वेऽपि नदीत्वं वक्तव्यमित्यर्थः ॥

अम्वार्थनद्योर्ह्रस्वः । ७ । ३ । १०७ । समुद्धौ ।
हे वङ्गश्रेयसि ॥

आण्णद्याः । ७ । ३ । ११२ । नद्यन्तात्परेषां ङि
तामाडागमः ॥

आटश्च । ६ । १ । ६० । आटोऽचि परे वृद्धिरेका
देशः । वङ्गश्रेयस्यै । वङ्गश्रेयस्याः । वङ्गश्रेयसीनाम् ।

ङेराम्नद्याम्नीभ्यः । ७ । ३ । ११६ । नद्यन्तादा
वन्ताम्नीशब्दात्परस्य ङेराम् । वङ्गश्रेयस्याम् । श्रेष
पपीत्रत् । अस्मन्तत्त्वान्न सुलोपः । अतिलक्ष्मीः । श्रेष
म्वङ्गश्रेयसीत्रत् । प्रधीः ।

अचिश्रुधातुभ्रुवां खोरियङुवडौ । ६ । ४ ।
। ७७ । श्रुप्रत्ययान्तस्येवर्णोवर्णान्तस्य धातोर्भ्रूइत्यस्य
चाङ्गस्येयङुवडौ लोऽजादौ प्रत्यये परे । इति प्राप्ते ।

एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य । ६ । ४ । ८२ ।
धात्वत्रयत्रसंयोगपूर्वो न भवति य इवर्णस्तदन्तोयोधा
तुस्तदन्तस्थानेकाचोऽङ्गस्य यणजादौ प्रत्यये । प्रथौ ।
प्रथम् । प्रथौ । प्रथ्यः । प्रथ्यि । श्रेषं पपीत्रत् । एवं ग्राम
क्षीः । डौ तु । ग्रामस्थाम् । अनेकाचः किम् । नीः । नियौ ।
नियः । अमि श्रसि च परत्वादियङ् । नियम् । ङेराम् ।
नियाम् असंयोगपूर्वस्य किम् । सुश्रियौ । यत्रक्रियौ ।

गतिश्च । १।४।६०। प्रादयः क्रियायोगे गतिसं
ज्ञाः स्युः । गतिकारकेतरपूर्वपदस्य यण् नेष्यते । शुद्ध
धिषौ ।

नभूसुधियोः । ६।४।८५। एतयोरचि सुपि
यण् न । सुधिषौ । सुधिय इत्यादि । सुखमिच्छती
ति । सुखीः । सुतीः । सुख्यौ । सुत्यौ । सुस्युः । सुत्युः ।
शेषं प्रधीत्रत् । शंभुर्हरित्रत् । एत्रभान्वादयः ।

तृज्वत्क्रोष्टुः । ७।१।६५। असम्बुद्धौ सर्वनाम
स्थाने । क्रोष्टुप्रश्नस्य क्रोष्टु प्रयोक्तव्य इत्यर्थः ॥

ऋतोऽङिसर्वनामस्थामयोः । ७।३।११०।
ऋतोऽङ्गस्य गुणोऽङौ सर्वनामस्थाने च । इति प्राप्ते ।

ऋदुशनस्युरुदंशोऽनेहसाञ्च । ७।१।६४।
ऋदन्तानामुशनसादीनाञ्चानङ् स्यादसम्बुद्धौ सौ ।

अमृन्तृचस्वसृनमृनेष्ट्वष्टृक्षत्तृक्षोतृपोतृ
प्रशास्तृणाम् । ६।४।११। अवादीनामुपधाया
दीर्घोऽसम्बुद्धौ सर्वनामस्थाने । क्रोष्टा । क्रोष्टारौ ।
क्रोष्टारः । क्रोष्टून् ।

विभाषातृतीयादिष्वचि । ७।१।६१। अजा
दिषु तृतीयादिषु क्रोष्टुर्वा तृज्वत् । क्रोष्ट्रा । क्रोष्ट्रे ।

कृतउत् । ६ । १ । १११ । कृतोऽसिङ्मोरति उ
देकादेशारपरः ।

रात्स्य । ८ । २ । २४ । रेफात्संयोगान्तस्यैत्र
लोपो नान्यस्य । रस्य विसर्गः । क्रोष्टुः । क्रोष्टिः ।

नुमचिरतृज्वङ्गात्रेभ्योनुट् पूर्वविप्रतिषे
धेन । क्रोष्टूनाम् । क्रोष्टरि । पत्ते हलादौ च ङ्ङ्
त्रत् । ङ्ङ् । ङ्ङ्कौ । ङ्ङ्ङम् । इत्यादि । अतिचमू
ब्दे तु नदीकार्थं विशेषः । हे अतिचमु । अतिचम्वै ।
अतिचम्वाः । अतिचमूनाम् । खलपूः ।

ओःसुपि । ६ । ४ । ८३ । धात्वत्रयत्रसंयोगपूर्वो न
भ्रति य उवर्णस्वदन्तो योधातुस्तदन्तस्थानेकाचो
ऽङ्गस्य यण् स्यादचि सुपि । खलघ्नौ । खलघ्नः । एवं सु
स्वादयः । खभूः । खभुवौ । खभुवः । वर्षाभूः ।

वर्षाभवस्य । ६ । ४ । ८४ । अस्य यण् स्यादचि
सुपि । वर्षाभावत्रित्यादि । दृन्भूः ।

दृन्करपुनःपूर्वस्य भुवोयण् वक्तव्यः ।
दृन्भौ । एत्रङ्करभूः । धाता । हे धातः । धातारौ । धा
तारः ।

कृवर्णान्नस्य एत्वंवाच्यम् । धातृणाम् । एत्रन्न

नृादयः । ननृादियहृषणं व्युत्पत्तिपक्षे नियमार्थम् ।
तेनेह न । पिता । पितरौ । पितरः । पितरं । शेषन्धा
तुन्नत् । एतन्नान्नाचादयः । ना । नरौ ।

नृच । ६ । ४ । ६ । अस्य नामि वा दीर्घः । नृणाम् ।
नृणाम् ।

गोतोणित् । ७ । १ । ८० । ओकारादिहितं च
र्ध्वनामस्थानं षिद्धत् । गौः । गात्रौ । गात्रः ।

औतोऽम्शसोः । ६ । १ । ८३ । औतोऽम्श
सोरचि आकार एकादेशः । गाम् । गात्रौ । गाः ।
गत्रा । गत्रे । गोः २ । इत्यादि ।

रायोहलि । ७ । २ । ८५ । अस्याकारादेशोह
लि विभक्तौ । राः । रात्रौ । रात्रः । राभ्यामित्यादि ।
स्त्रीः । स्त्रात्रौ । स्त्रात्रः । स्त्रौभ्यामित्यादि ।

इत्यजन्ताः पुंलिङ्गाः ।

अजन्तस्त्रीलिङ्गाः ।

रमा ।

औडआपः । ७।१।१८। आत्रन्तादङ्गात्पर
सौडःशी स्यात् । औडित्याकारविभक्तेः संज्ञा । रमे ।
रमाः ।

सम्बुद्धौच । ७।३।१०६। आप एकारः स्यात्सम्बु
द्धौ । एङ्ङ्रस्वादिति सम्बुद्धिलोपः । हे रमे । हे रमे
हे रमाः । रमाम् । रमे । रमाः ।

आडिचापः । ७।३।१०५। आडि औषि चाप
एकारः । रमया । रमाभ्याम् ३ । रमाभिः ।

याडापः । ७।३।११३। आपोडितोयाट् ।
वृद्धिः । रमायै । रमाभ्यः २ । रमायाः २ । रम
योः । रमाणाम् । रमायाम् । रमासु । एवं दुर्गा
म्बिकादयः ।

सर्वनाम्नः स्याड्ङ्रस्वश्च । ७।३।११४। आत्र
न्तात्सर्वनाम्नोडितः स्याडापश्च ङ्रस्वः । सर्वस्यै । सर्व
स्याः । सर्वसाम् । सर्वस्याम् । शेषं रमात्रत् । एत्रम्बि
श्चादय आत्रन्ताः ।

विभाषादिक्समासेवङ्ग्रीचौ । १।१।२८।
सर्वनामत्स वा । उत्तरपूर्वस्यै । उत्तरपूर्वायै । ती
यस्येति वा संज्ञा । द्वितीयस्यै । द्वितीयायै । एत्रन्तृ

घ

तीया । अन्वार्थेति इस्वः । हे अम् । हे अक् । हे अल्ल ।
जरा । जरसौ । जरे । इत्यादि । पचे रमात्रत् । गो
या विश्वघात्रत् । मतीः । मत्या ।

ङिति ह्रस्वश्च । १ । ४ । ६ । इयडुवड्स्थानै-
स्त्रीशब्दभिन्नौ नित्यस्त्रीलिंगात्रीदूतौ इस्वी च इवर्णौ
वर्णौ स्त्रियां क नदीसंज्ञौ स्त्रीङिति । मत्ये । मतये ।
मत्याः २ । मतेः २ ।

इदुञ्जाम् । ७ । ३ । ११७ । इदुञ्जां नदीसंज्ञका
भ्याम्परस्य डेराम् । मत्याम् । मतौ । श्रिषं हरित्रत् ।
एत्रमुञ्जादयः ।

त्रिचतुरोःस्त्रियान्तिष्ठचतस्रः । ७ । २ । ६६ ।
स्त्रीलिङ्गयोरेतौ स्त्रीविभक्तौ ।

अचिरचतः । ७ । २ । १०० । तिष्ठचतस्र एत
योर्चकारस्य रेफादेशस्यादचि । गुणदीर्घात्वा
नामभाक्त्वात् । तिष्ठः २ । तिष्ठभिः । तिष्ठभ्यः २ । आमि
नुट् ।

नतिष्ठचतस्रः । ६ । ४ । ४ । एतयोर्नामि दीर्घो न ।
तिष्ठणाम् । तिष्ठषु । द्वे २ । द्वाभ्याम् ३ । द्वयोः २ ।
गौरी । गौर्यौ । गौर्यः । हे गौरि । गौर्यान्नित्यादि ।
एत्रं नद्यादयः । लक्ष्मीः । श्रिषं गौरीत्रत् । एत्रकारित
त्वादयः । स्त्री । हे स्त्रि ।

स्त्रियाः। ६। ४। ७६। अस्त्रेयङ्जादौ प्रत्यये
परे। स्त्रियौ। स्त्रियः।

वाम्शसोः। ६। ४। ८०। स्त्रियादयङ्। स्त्रि
यम्। स्त्रीम्। स्त्रियः। स्त्रीः। स्त्रिया। स्त्रियै। स्त्रियाः।
परत्वानुट्। स्त्रीणाम्। स्त्रीषु। श्रीः। श्रियौ। श्रियः।

नेयङ्गुवङ्स्थानात्रस्त्री। १। ४। ४। इयङ्गुवङ्गोः
स्थितिर्यगोस्तात्रीदूतौ नदीसंज्ञौ न स्तो नतु स्त्री। हे
श्रीः। श्रियै। श्रिये। श्रियाः। श्रियः।

वामि। १। ४। ५। इयङ्गुवङ्स्थानौ स्त्र्यास्त्रौ यू
आमि वा नदीसंज्ञौ स्तो नतु स्त्री। श्रीणाम्। श्रियाम्।
श्रियि। श्रियाम्। धेनुर्मतिव्रत्।

स्त्रियाञ्च। ७। १। ६६। स्त्रीवाची क्रौष्टुस्तृजन्त
वद्रूपं लभते।

ऋन्नेभ्योङीप्। ४। १। ५। ऋदन्नेभ्यो नान्तेभ्य
श्च स्त्रियां ङीप्। क्रौङ्गी। गौरीव्रत्। भूः श्रीव्रत्। ख
यभूः पुम्वत्।

नषट्स्वस्त्रादिभ्यः। ४। १। १०। ङीप्टापौ न।
स्वसा तिस्रश्चतस्रश्च ननांदा दुहिता तथा। याता
मातेति षष्ठैते स्वस्त्रादय उदाहृताः। स्वसा स्वसा

४०

अथकौमुदी व्याकरणं ।

रौ । माता पितृवत् । अथि मातृः । दीर्गावत् । राः पुं
वत् । नौस्त्रीवत् ।

इत्यजन्ताः स्त्रीलिङ्गाः ।

अजन्तनपुंसकलिङ्गाः ।

अतोऽम् । ७ । १ । २४ । अतोऽङ्गात् क्लीवात्स्व
भोरम् । ज्ञानम् । एङ्ङ्खादिति हस्तिपः । हे ज्ञान ।

नपुंसकाच्च । ७ । १ । १६ । क्लीवादौङः शी ।
भसंज्ञायाम् ।

यस्येति च । ६ । ४ । १४८ । ईकारे तद्धिते च भस्ये
वर्णावर्णयोर्लोपः । इत्यलोपे प्राप्ते ।

औङः श्याम्प्रतिषेधोवाच्यः । ज्ञाने ।

जश्शसोः शिः । ७ । १ । २० । क्लीवात् ।

शिसर्वनामस्थानम् । १ । १ । ४२ ।

नपुंसकस्य झलचः । ७ । १ । ७२ । झलन्तस्या
जंतस्य च क्लीवस्य नुम् स्यात् सर्वनामस्थाने ।

मिदचोऽन्यात्परः । १ । १ । ४७ । अचामध्ये यो
ऽन्यस्तस्मात्परस्तस्यैत्रांतात्रयत्रोमित्स्यात् । उपधादी
र्घः । ज्ञानानि । पुनस्तद्वत् । शेषं पुम्बत् । एवम्भनवन
फलादयः ।

अङ्गुतरादिभ्यः पञ्चभ्यः । ७ । १ । २५ । एभ्यः
क्लीवेभ्यः खमोरदडादेशः स्यात् ।

टैः । ६ । ४ । १४३ । डिति भस्य टैर्लोपः । कतरत् ।
कतरद् । कतरे । कतराणि । हे कतरत् । श्रेषं पुम्बत् ।
एवङ्कतमत् । इतरत् । अन्यत् । अन्यतरत् । अन्यतम
स्य त्वन्यतमम् इत्येत्र ।

एकतरात्प्रतिषेधः । एकतरं ।

ह्रस्वोऽनपुंसके प्रातिपदिकस्य । १ । २ । ४७ ।
अजन्तस्येत्येत्र । श्रीपम् । ज्ञानवत् ।

स्वमोर्नपुंसकात् । ७ । १ । २३ । लुक् स्यात् ।
वारि ।

इकोऽचिविभक्तौ । ७ । १ । ७३ । इगन्तस्य
क्रीत्रस्य नुमचि विभक्तौ । वारिणी । वारीणि । नलुमते
त्यस्यानित्यत्वात्पक्षे समुद्धिनिमित्तोगुणः । हे वारि ।
हे वारे । घेर्ङितीति गुणे प्राप्ते । वृद्धौत्वतृज्वङ्गात्रगुणे
भ्यो नुम् पूर्वविप्रतिषेधेन । वारिणे । वारिणः २ । वारि
णोः २ । नुमचिरेति नुद् । वारीणाम् । वारिणि । हला
दौ हरिवत् ।

अस्थिदधिसक्थ्यऽहणामनङुदात्तः । ७ ।
१ । ७५ । टादावचि ।

अलोपोनः । ६ । ४ । १३४ । अङ्गात्रयत्रोऽसर्व

नामस्थानयजादिखादिपरो योऽन् तस्याकारस्य लोपोः । दध्ना । दध्ने । दध्नः २ । दध्नेः २ ।

विभाषा लिङ्गोः । ६ । ४ । १३६ । अङ्गात्रयत्रोऽसर्वनामस्थानपरो योऽन् तस्याकारस्य लोपोवा स्यात् लिङ्गोः परयोः । दध्नि । दधनि । शेषम्भारिव्रत् । एत्र मस्थि शक्यत्ति । सुधि । सुधिनी । सुधीनि । हे सुधे । हे सुधि । सुधिनेत्यादि । मधु । मधुनी । मधूनि । हे मधो । हे मधु । सुलु । सुलुनी । सुलूनि । सुलुनेत्यादि । धातृ । धातृणी । धातृणि । धातृणाम् । हे धातः । एत्रं ज्ञाचादयः ।

एचइग्म्रस्वादेशे । १ । १ । ४८ । प्रद्यु । प्रद्युनी । प्रद्युनि । प्रद्युनेत्यादि । प्ररि । प्ररिणी । प्ररीणि । प्ररीणाम् । एकदेशविहितमनन्यव्रत् । प्रराभ्याम् । प्ररीणाम् । सुनु । सुनुनी । सुनूनि । सुनुनेत्यादि ।

इत्यजन्तनपुंसकलिङ्गाः ।

ह्रस्वन्तपुंलिङ्गाः ।

ह्रीः । ८ । २ । ३१ । झलि पदान्ते च । लिट् ।
 लिङ् । लिहौ । लिहः । लिङ्गाम् । लिट्सु । लिट्सु ।

दादेर्धातोर्घः । ८ । २ । ३२ । झलि प्रदान्ते चो
 पदेनै दादेर्धातोर्हस्य चः ।

एकाचोवशोभष्प्रप्रन्तस्यसुध्वोः । ८ । २ ।
 ३७ । धात्वत्रयत्रस्यैकाचोऽप्रप्रन्तस्य वशोभष्प्रस्ये प
 दान्ते च । धुक् । धुग् । दुहौ दुहः । धुभ्याम् धुचु ।

धाद्रुहमुहसुहलिहाम् । ८ । २ । ३३ । एषां
 हस्य वा घौ झलि पदान्ते च । धुक् । धुग् । धुट् । धुङ् ।
 दुहौ । दुहः । धुभ्याम् धुङ्गां । धुचु । धुट्सु । धुट्सु ।
 एवमुह ।

धात्वादेःषः सः । ६ । १ । ६४ । चुट् । चुङ् । चुक् ।
 चुग् । एत्रं चिह ।

इग्यणः संप्रसारणम् । १ । १ । ४५ ।

वाहजठ् । ६ । ४ । १३२ । भस्य वाहः संप्रसार
 णमूट् ।

संप्रसारणाच्च । ६।१।१०८। संप्रसारणादचि
पूर्वरूपमेकादेशः । वृद्धिः । विश्वैहः । इत्यादि ।

चतुरनडुहोरामुदात्तः । ७।१।६८।

सावनडुहः । ७।१।८२। नुम् । अनङ्गान् ।

अम् संबुद्धौ । ७।१।६६। हे अनङ्गान् । अन
ङ्गाहौ २ । अनडुहः ।

वसुसंसुध्वंस्वनडुहांदः । ८।२।७२। सान्त
स्य वस्वन्तस्य संसादेश्च दस्स्यात्पदान्ते । अनडुङ्गा
मित्यादि । सान्तेतिकिम् । विद्वान् । पदान्तेति किं । ख
सम् । ध्वसम् ।

सहेस्साडःसः । ८।३।५६। साड् रूपस्य सहे
स्सस्य मूर्द्धन्यादेशः । तुराषाट् । तुराषाड् । तुराषा
हौ । तुराषाहः । तुराषाङ्गामित्यादि ।

दित्रञ्चौत् । ७।१।८४। दित्रिति प्रातिपदिकस्यौ
त्स्यात्सौ । सुद्यौः । सुदित्त्रौ ।

दित्रउत् । ६।१।१३१। पदान्ते । सुद्युभ्याम् ।
इत्यादि । चत्वारः । चतुरः । चतुर्भिः । चतुर्भ्यः ।

षट्चतुर्भ्यश्च । ७।१।५५। एभ्य आमोनुडा
गमः ।

रषाभ्यान्नोणःसमानपदे । ८ । ४ । १ ।

अचोरहाभ्यान्दे । ८ । ४ । ४६ । अचः पराभ्यां
रिफहकाराभ्यां परस्य चरोद्दे वा स्तः । चतुर्षाम् ।

रोःसुपि । ८ । ३ । १६ । रोरेत्र विभ्रगः सुपि ।
षत्वम् । षस्य द्वित्वे प्राप्ते ।

शरोचि । ८ । ४ । ४६ । अचि परे शरो न द्वे स्तः ।
चतुर्षु ।

मोमोधातोः । ८ । २ । ६४ । पदान्ते । प्रथाम् ।

किमः कः । ७ । २ । १०३ । विभक्तौ । कः । की । के ।
इत्यादि । सर्वत्रत् ।

इदमोमः । ७ । २ । १०८ । सौ । त्यदाद्यत्वापवा
दः ।

इदोऽय्पुंसि । ७ । २ । १११ । इदम् इदोऽय् सौ
पुंसि । अग्रम् । त्यदाद्यत्वे ।

अतोगुणे । ६ । १ । ६७ । अपदान्तादतोगुणे
पररूपमेकादेशः ।

दस्य । ७ । २ । १०६ । इदमोदस्य मः स्यादिभक्तौ ।
इमौ । इमे । त्यदादेश्चान्धनन्नास्तीत्युत्सर्गः ।

अनाप्यकः । ७ । २ । ११२ । अककारस्य इदम
इदोऽनापि विभक्तौ । आव्रितिः प्रत्याहारः । अनेन ।

हलिलोपः । ७ । २ । ११३ । अककारस्येदमिदो
लोप अपि हलादौ । नानर्थकेऽलोऽन्यविधिरनभ्या
यविकारे ।

आद्यन्तव्रदेकस्मिन् । १ । १ । २१ । एकस्मिन्
क्रियमाणं कार्यमादाव्रित्तान्त इव स्यात् । सुपिचेति
दीर्घः । आभ्याम् ।

नेदमदसोरकोः । ७ । १ । ११ । अककारस्यो
रिदमदसोर्भिष ऐस् न । एभिः । अस्मै । एभ्यः । अ
स्मात् । अस् । अनयोः २ । एषाम् । अस्मिन् । एषु ।

द्वितीयाटौस्त्वेनः । २ । ४ । ३४ । इदमेतदोर
त्वादेशे । किञ्चित्कार्यं विधातुमुपात्तस्व-कार्यान्तरं वि
धातुमुनरूपादानमन्वादेशः । यथा अनेन व्याकरणम-
धीतमेनञ्छन्दोऽध्यापयेति । अनयोः पवित्रं कुलम् ।
एनयोः प्रभूतं स्वमिति । एनम् एनौ । एनान् । एनेन ।
एनयोः २ । राजा ।

नडिसम्बुद्धौः । ८ । २ । ८ । नस्य लोपो न डौ
सम्बुद्धौ च । हे राजन् ।

डावृत्तरपदे प्रतिषेधः । ब्रह्मनिष्ठः । राजा
नौ । राजानः । राज्ञः । -

उगिदृचां सर्वनामस्थानेऽधातोः । ७।१।

। ७०। अधातोर्गितोनलोपिनोऽञ्चतेश्च नुम् स्यात्सर्वनामस्थाने । मघवान् । मघवन्तौ । मघवन्तः । हे मघवन् । मघवभ्याम् । तृत्वाभावे । मघवा । सुटि राजवत् ।

अयुवमघोनामतद्धिते । ६।४।१३३। अन्नन्तानाम्भानामेषामतद्धिते संप्रसारणम् । मघोनः । मघवभ्याम् । एवं अन्यवन् ।

नसंप्रसारणे संप्रसारणम् । ६।१।३७। यून् । यूना । युवभ्याम् । इत्यादि । अर्वा हे अर्वन् ।

अर्वणस्वसाङ्गनञः । ६।४।१२७। नञ्कारहितस्यार्वन्तस्याऽङ्गस्य तृ इत्यन्तादेशेन तु सौ । अर्वन्तौ । अर्वन्तः । अर्वङ्गामित्यादि ।

पथिमथ्यूभुक्षामात् । ७।१।८५। सौ ।

इतोऽत्सर्वनामस्थाने । ७।१।८६। पथ्यादेः ।

थोन्यः । ७।१।८७। पथिमथोस्त्वस्य न्यादेशः सर्वनामस्थाने । पन्थाः । पन्थानौ । पन्थानः ।

भस्यटोस्त्रौपः । ७।१।८८। भस्य पथ्यादेष्टिलोपः । पथः । पथा । पथिभ्याम् । एवमथिन् च्छभुत्तिन् ।

षणान्ता षट् । १।१।२४। षान्ता नान्ता च संख्या षट्संज्ञा स्यात् । पञ्चनशब्दे नित्यम्बुद्धवचनान्तः । पञ्च । पञ्च । पञ्चभिः । पञ्चभ्यः २।नट् ।

नोपधायाः । ६।४।७। नान्तस्योपधाया दी
र्घानामि । पञ्चानाम् । पञ्चसु ।

अष्टन आ विभक्तौ । ७।२।८४। इत्यादौ
वा स्यात् ।

अष्टाभ्यश्चौश् । ७।१।२१। कृताकारादष्टनो
जश्शसोरौश् । अष्टभ्य इति वक्तव्ये कृतात्निर्देशो
जश्शसोर्विधये आलं ज्ञापयति । अष्टौ । अष्टौ । अष्टा
भ्यः २। अष्टानाम् । अष्टासु । आत्वाभावे अष्ट पञ्च
वत् ।

ऋत्विग्दधृक्स्वर्गादिगुष्णिगश्चुयुजिक्रुच्चा
श्च । ३।२।५६। एभ्यः क्तिन् अच्चेत्स्युपपदे ।
युजिक्रुच्चाः केवलयोः । क्रुच्चेर्नलोपाभावश्च निपा
त्यते कनावितौ ।

कृदतिङ् । ३।१।६३। अत्र धात्वधिकारे तिङ्
भिन्नः प्रत्ययः कृतसंज्ञः स्यात् ।

वेरपृक्तस्य । ६।१।६७। लोपः ।

क्तिन्प्रत्ययस्य कुः । ८।२। ६२। क्तिन्प्रत्ययोय
स्मात्तस्य कवर्गोऽन्तादेशः पदान्ते । इत्यस्यासिद्धत्वा
च्चोः कुरिति कुत्वम् । ऋत्विग् । ऋत्विक् । ऋत्विजौ । ऋ
त्विभ्याम् ।

यजेरसमासे । ७।१। ७१। युजेस्सर्वनामस्थाने

मुम् स्यादसमासे । सुलोपः । संयोगान्तलोपः । कुत्वेन
नस्य ङः । युङ् । युञ्जौ । युञ्जः । युम्याम् ।

चोःकुः । ८ । २ । ३० । चवर्गस्य कवर्गः स्याज्झलि
पदान्ते च । सुयुक् । सुयुजौ । सुयुम्याम् । खन् । खञ्जौ ।
खन्म्याम् ।

ब्रश्चभ्रस्जश्चजम्जयजराजभ्राजक्श्रां षः
। ८ । २ । ३६ । झलि पदान्ते च । जश्चलचर्ले । राट् ।
राड् । राजौ । राजः । राज्याम् । एवं विभाट् । दे
वेट् । विश्वसट् ।

परौ ब्रजेः षः पदान्ते । परावुपपदे ब्रजेः
क्लिप् स्यात् दीर्घश्च पदान्ते षत्वमपि । परिब्राट् । परि
ब्राजौ ।

विश्वस्य वसुराटोः । ६ । ३ । १२८ । दीर्घः ।
विश्वाराट् । विश्वाराड् । विश्वराजौ । विश्वाराज्याम् ।

स्कोस्संयोगाद्योरन्ते च । ८ । २ । २९ । पदान्ते
झलि च यस्संयोगस्तदाद्योः स्कोर्लोपः । भृट् । सस्य
स्युत्वेन षः । झलाञ्जश्झशि इति सस्य जः । भृञ्जौ ।
भृञ्ज्याम् । त्यदाद्यत्वम्पररूपत्वम् ।

तदोःसः सावनन्त्ययोः । ७ । २ । १०६ । त्यदा

दीनान्तदयोरनंत्ययोस्सः स्यात्सौ। स्यः। त्यौ। त्ये।
सः। तौ। ते। यः। यौ। ये। एषः। एता। एते।

उे प्रथमयोरम् । ७।१।२८। युष्मदस्रज्ञां
परस्य उे इत्येतस्य प्रथमादितीययोश्चामादेशः।

त्वाहौ सौ । ७।२।६४। अनयोर्मर्षपर्यन्तस्य त्वा
हौ आदेशौ स्तः।

शेषेलोपः । ७।२।६०। एतयोष्टिलोपः। त्वम्।
अहम्।

युवावौ द्विवचने । ७।२।६२। द्वयोरुक्ताव
नयोर्मर्षपर्यन्तस्य युवावौ स्तौ विभक्तौ।

प्रथमायाश्चद्विवचने भाषायाम् । ७।२।
८८। औञ्जीतयोरालं लोके। युवाम्। आवाम्।

यूयवयौजसि । ७।२।६३। अनयोर्मर्षपर्य
न्तस्य। यूयम्। वयम्।

त्वमात्रेकवचने । ७।२।६७। एकस्योक्ताव
नयोर्मर्षपर्यन्तस्य त्वमौ स्तौ विभक्तौ।

द्वितीयायाञ्च । ७।२।८७। अनयोरात्स्यात्।
त्वाम्। माम्।

प्रसेन । ७।१।२६। आभ्यां प्रसे नः स्यादमेऽ

पवाद् । आदेः परस्य । संयोगान्तलोपः । युष्मान् । अ
स्मान् ।

योऽचि । ७।१।८६ । अनयोर्धकारादेशः स्या
दनादेशेऽजादौ परतः । लया । मया ।

युष्मदस्मदोरनादेशे । ७।२।८६ । अनयो
रास्मादनादेशे हलादौ । युवाभ्याम् । आवाभ्याम् ।
युष्माभिः । अस्माभिः ।

तुभ्यमच्चौडयि । ७।२।८५ । अनयोर्धपर्यन्त
स्य । टिलोपः । तुभ्यम् । मच्चम् ।

भ्यसोऽभ्यम् । ७।२।३० । आभ्याम्यरस्य । युष्म
भ्यम् । अस्मभ्यम् ।

एकवचनस्य च । ७।१।३२ । आभ्यं ऊषेरत् ।
लत् । मत् ।

पञ्चम्या अत् । ७।१।३१ । आभ्याम्यच्चभाभ
योऽस्यात् । युष्मत् । अस्मत् ।

तत्रममौ डसि । ७।२।८६ । अनयोर्धपर्यन्तस्य ।
युष्मदस्मद्भाङ्सीऽश् । ७।१।२७ । तव । मम ।
युवयोः । आवयोः ।

साम आकम् । ७ । १ । ३३ । आभ्यां साम आ
कम् । युष्माकम् । अस्माकम् । त्वयि । मयि । युवयोः ।
आवयोः । युष्मासु । अस्मासु ।

युष्मदस्मदोष्पष्ठीचतुर्थीद्वितीयास्थयोर्वा
न्नावौ । ८ । १ । २० । पदात्परयोरपादादौ स्थित
योः षष्ठ्यादिविशिष्टयोर्वानावौ इत्यादेशैः स्तः ।

वङ्गवचनस्य वस्त्वसौ । ८ । १ । २१ । उक्तविध
योरनयोष्पष्ठादिवङ्गवचनान्तयोर्वस्त्वसौ स्तः ।

तेमयावेकवचनस्य । ८ । १ । उक्तविध योर
नयोष्पष्ठीचतुर्थ्येकवचनान्तयोस्तेमे एतौ स्तः ।

त्वामौ द्वितीयायाः । ८ । १ । २३ । द्वितीयैकव
चनान्तयोस्त्वामा इत्यादेशैः स्तः । श्रीशस्त्वाऽवतु मा
पोह दत्ता ते मेऽपि शर्म सः । स्वामो ते मेऽपि स हरिः
पातु वामपि नौ विभुः । सुखस्वान्नौ ददात्तोशःपतिर्वा
मपि नौ हरिः । सोऽथाद्देनश्शिवस्वो नो दद्यात्सेव्यो
ऽत्र वः स नः ।

एकवाक्ये युष्मदस्मदादेशवक्तव्याः । अन्वा
देशे तु नित्यं स्युः । धाता ते भक्तोऽस्ति धाता तव भक्तोऽ
स्ति तस्मै ते नम इत्येव । सुपात् । सुपाद् । सुपादौ ।

पादः पत् । ६ । ४ । १३० । पाच्छब्दान्तं यदङ्ग

अन्तदवयवस्य पाच्छब्दस्य पदादेशः । सुपदः । सुप
दा । सुपाङ्गाम् । अग्निमत् । अग्निमथौ । अग्निमथम् ।

अनिदितां हलउपधायाः किङ्ति । ६ ।
। ४ । २४ । हलन्तानामनिदितामङ्गानामुपधाया नस्य
लोपः किति ङिति । नुम् । संयोगान्तस्य लोपः । नस्य
कुत्वेन ङः । प्राङ् । प्राञ्चौ । प्राञ्चः ।

अचः । ६ । ४ । १३८ । लुप्तनकारस्याञ्चतेर्भ
स्याकारस्य लोपः ।

चौ । ६ । ३ । १३८ । लुप्ताकारनकाराञ्चतौ परे
पूर्वस्याणोदीर्घः । प्राचः । प्राभ्याम् । प्रत्यङ् । प्रत्य
ञ्चौ । प्रतीचः । प्रत्यभ्याम् । उदङ् । उदञ्चौ ।

उद ईत् । ६ । ४ । १३९ । उच्छब्दात्परस्य लु
प्तनकाराञ्चतेर्भस्याकारस्य ईत् । उदीचः । उद
भ्याम् ।

समस्मि । ६ । ३ । ९३ । अप्रत्ययान्तेऽञ्चतौ ।
सम्यङ् । सम्यञ्चौ । समीचः । सम्यभ्याम् ।

सहस्य सध्रिः । ६ । ३ । ९५ । तथा । सध्रङ् ।

तिरसस्तिर्य्यलोपे । ६ । ३ । ९४ । अलुप्ताकारे
ऽञ्चतौ अप्रत्ययान्ते तिरसस्तिर्य्यादेशः । तिर्य्यङ् ।
तिर्य्यञ्चौ । तिर्य्यः । तिर्य्यभ्याम् ।

नाच्चेः पूजायाम् । ६।४।३०। पूजार्थस्त्राञ्चते
 रूपधाया नस्य लोपो न । प्राङ् । प्राञ्चै । नलोपाभावा
 दलोपो न । प्राञ्चः । प्राङ्भ्याम् । प्राङ्ङु । एवम्पूजार्थे
 प्रत्यङ्गादयः । क्रुङ् । क्रुञ्चै । क्रुङ्भ्याम् । पयोमुक् ।
 पयोमुग् । पयोमुचै । पयोमुभ्याम् । उगित्वाप्तुम् ।

सान्तमहत्संयोगस्य । ६।४।३०। सान्तसं
 योगस्य महत्स्य योनकारस्य लोपोधाया दीर्घा धातु
 भिन्नासन्तस्य चासम्बुद्धौ सर्वनामस्थाने । महान् । म
 हान्तौ । महान्तः । हे महन् । महन्नाम् ।

अत्वसन्तस्य चाऽधातोः । ६।४।३१। अत्वन्त
 लोपोधायादीर्घाधातुभिन्नासन्तस्य चासम्बुद्धौ । धी
 मान् । धीमन्तौ । धीमन्तः । हे धीमन् । शसादौ मह
 दत् । भातेर्द्धवतुः । डित्सामर्थ्यादभस्यापि डेर्लोपः ।
 भवान् । भवन्तौ । शत्रन्तस्य भवन् ।

उभे अभ्यस्तम् । ६।१।५। षाष्टदित्प्रकरणे षे
 द्वे विहिते उभे समुदिते अभ्यस्तसंज्ञे स्तः ।

नाऽभ्यस्ताच्छतुः । ७।१।७८। अभ्यस्ताच्छ
 तुर्नम् न । ददत् । ददतौ ।

जक्षित्यादयः षट् । ६।१।६। षड्धातवोऽन्ये
 जक्षितिश्च सप्तम एते अभ्यस्तसंज्ञाः स्युः । जक्षत् ।
 जक्षतौ । जक्षतः । एवं जायत् । दरिद्रत् । शासत् ।
 चकासत् । गुप् । गुपौ । गुपः । गुब्भ्याम् ।

त्यदादिषु दृशोनालोचने कञ्च । ३ । २ । ६० ।
त्यदादिषूपपदेषु अज्ञानार्थदृशेः कञ् चात् किन् ।

आसर्वनाम्नः । ६ । ३ । ८१ । दृग्दृश् वतुषु ।
तादृक् । तादृशौ । तादृशः । तादृश्याम् । वञ्चेति षः ।
अश्वत्चर्ले । विड् । विट् । विशौ । विशः । विश्याम् ।

नशेर्वा । ८ । २ । ६३ । नशेः कवर्गोऽन्तादेशो
वा पदान्ते । नक् । नट् । नशौ । नशः । नश्याम् । न
श्याम् ।

सृशोऽनुदके किन् । ३ । २ । ५८ । अनुदके सु
ष्युपपदे सृशेः किन् । घृतसृक् । घृतसृशौ । घृतसृशः ।
दधृक् । दधृषौ । दधृश्याम् । रत्नमुट् । रत्नमुषौ ।
रत्नमुश्याम् । षट् । षञ्चिः । षञ्च्यः । षण्णाम् । षट्सु ।
रत्नम्यति षत्वस्यासिद्धत्वात्सञ्जुषोरिति रत्नम् ।

र्वारूपधायादीर्घइकः । ८ । २ । ७६ । रेफ
वान्तयेरूपधाया इकोदीर्घः पदान्ते । पिपठीः ।
पिपठीषौ । पिपठीर्भ्याम् ।

नुम्विसर्जनीय शर्व्यवायेऽपि । ८ । ३ । ५८ ।
एतैः प्रत्येकं व्यवधानेऽपि इण्कुभ्याम्परस्य सस्य मूर्द्ध
न्यादेशः । घुत्वेन पूर्वस्य षः । पिपठीष्णु । पिपठीःषु ।
चिकीः । चिकीर्षौ । चिकीर्भ्याम् । चिकीर्षु । विद्वान् ।
विद्वान्सौ । हे विद्वन् ।

वसोस्त्प्रसारणम् । ६ । ४ । १३१ । वस्वन्तस्य
भस्य सप्रसारणं स्यात् । विदुषः । वसुस्त्विति दः । वि
दज्ञाम् ।

पुंसोऽसुङ् । ७ । १ । ८६ । सर्वनामस्थाने । पु
मान् । हे पुमन् । पुमांसौ । पुंसः । पुम्याम् । पुंसु । च
दुग्नेत्यङ् । उग्रना । उग्रनसौ ।

अस्य सम्बुद्धौ वानङ् नलोपश्च वावाच्यः ।
हे उग्रन । हे उग्रनन् । हे उग्रनः । हे उग्रनसौ । उग्रनो
भ्याम् । उग्रनस्सु । अनेहाः । अनेहसौ । हे अनेहः ।
वेधाः । वेधसौ । हे वेधः । वेधोभ्याम् ।

अदसश्चौसुलोपश्च । ७ । २ । १०७ । अदस
श्चौत्यासौ सुलोपश्च । तदोरिति सः । असौ । त्यदाद्य
त्वम् । पररूपत्वम् । वृद्धिः ।

अदसोऽसेर्दादुदोमः । ८ । २ । ८० । अदसोऽ
सान्तस्य दात्परस्य उदूतौ दस्य मश्च । आन्तरतम्या
द्भ्रुवस्य उः दीर्घस्य जः । अमू । जसश्शी । गुणः ।

एतद्द्वन्द्ववचने । ८ । २ । ८१ । अदसोदात्प
रस्यैतद्द्वन्द्वस्यमोवक्थोर्योक्तौ । अमी । पूर्वत्रासिद्धमिति
विभक्तिकार्यं प्राक् पश्चादुत्वमत्वे । अमुम् । अमू ।
अमून् । मत्वे कृते घिसंज्ञायां नाभावः ।

नमुने । ८ । २ । ३ । नाभावे कर्त्तव्ये ह्यते च मुभा
वानासिद्धः । अमुना । अमूभ्यां । अमीभिः । अमुमै ।
अमीभ्यः । अमुन्नात् । अमुय्य । अमुयोः । अमीषाम् ।
अमुमिन् । अमीषु ।

इति हलन्ताः पुंसिङ्गाः ।

हलन्ताः स्त्रीलिङ्गाः ।

नद्योधः । ८ । २ । ३४ । झलिपदान्ते च ।

नद्विवृतिवृषिव्यधिरुचिसद्वितनिष्कुक्त्वा ।
 ६ । ३ । ११६ । क्विन्तेषु पूर्वपदस्य दीर्घः । उपानत् ।
 उपानहै । उपानत्सु । क्विनन्तत्वात् कुत्वेन घः । उ
 षिक् । उषिहै । उषिभ्याम् । द्यौः । दिवौ । दिवः ।
 द्युभ्याम् । गीः । गिरौ । गिरः । एवं पूः । चतस्रः । चतस्र
 णाम् । का । के । काः । सर्वा वत् ।

यस्मौ । ८ । २ । ३४ । इदमादस्य यः । इयम् ।
 त्यदाद्यत्वम् । पररूपत्वम् । टाप् । इयेति मः । इमे ।
 इमाः । इमाम् । अनया । हलि लोपः । आभ्याम् ।
 आभिः । अस्यै । अस्याः । अनयोः । आसाम् । अस्याम् ।
 आसु । सक् । सजः । सभ्याम् । त्यदाद्यत्वम् । टाप् ।
 स्या । त्ये । त्याः । एवं तद् । एतद् । वाक् । वाचौ ।
 वाभ्याम् । वाचु । अप्शब्दे नित्यम्बुवचनान्तः ।
 अमृन्निति दीर्घः । आपः ।

अपोभिः । ७ । ४ । ४८ । अपस्तकारोभादौ प्र
 त्यये । अद्भिः । अद्भिः । अपाम् । अप्सु । दिग् । दिक् ।
 दिशः । दिभ्याम् । त्यदादिव्यति द्वशेः क्विन् विधाना
 दन्यत्रापि कुत्वम् । दृक् । दृग् । दृशौ । दृभ्याम् । त्विट् ।
 त्विषौ । त्विष्णाम् । ससजुषोरिति रुत्वम् । सजूः । सजु
 षौ । सजूभ्याम् । आशीः । आशिषौ । आशीर्भ्याम् ।

असौ । उत्तमत्वे । अमू । अमूः । अमुया । अमूभ्याम् ।
अमूभिः । अमुथै । अमुभ्यः । अमुथ्याः । अमुथोः । अ
मूर्धा । अमुभिन् । अमूषु ।

इति हलन्ताः स्त्रीलिङ्गाः ।

द्वलन्तनपुसकलिङ्गाः ।

खमोर्लुक् । दत्वम् । खनडुत् । खनडुही । चतुर
नडुहेरित्याम् । खनड्वाहि । पुनस्तद्वत् । ब्रेषन्मुवत् ।
वाः । वारी । वारि । वारा । वार्भ्याम् । चत्वारि ।
किम् । के । कानि । इदम् । इमे । इमानि ।

अन्वादेशे नपुंसकेणद्वक्तव्यः । एनत् ।
एने । एनानि । एनेन । एनयोः । ब्रह्म । विभाषा ङि
शोः । अङ्गी । अङ्गी । अङ्गानि ।

अहन् । ८ । २ । ६८ । अहनित्यस्य रुः पदान्ते ।
अहोभ्याम् । दण्डि । दण्डिनी । दण्डीनि । दण्डिना ।
दण्डिभ्याम् । सुपथि । टिलोपः । सुपथी । सुपथ्यानि ।
ऊर्क् । ऊर्जी । ऊर्जिर्ण् । नरजानां संयोगः । तत् । ते ।
तानि । यत् । ये । यानि । एतत् । एते । एतानि । ग
वाक् । गोची । गत्रांश्चि । पुनस्तद्वत् । गोचा । गत्राम्भ्याम् ।
ग्रहत् । ग्रहती । ग्रहन्ति । ददत् ।

वा नपुंसकस्य । ७ । १ । ७६ । अभ्यस्तात्परस्य
त्रा नुम् सर्वनामस्थाने । ददन्ति । ददति । तुदत् ।

आच्छीनद्योर्नुम् । ७ । १ । ८० । अवर्णान्तात्परस्य
दोयः शत्रुरत्रयवस्तदन्तस्य नुम् शीनद्योः । पचन्ती ।

पचन्ति । दीव्यत् । दीव्यन्ती । दीव्यन्ति । धनुः । धनुषी ।
 सान्तेति दीर्घः । नुम्विसर्जनीयेति षः । धनूंषि ।
 धनुषा । धनुर्भ्याम् । एतं चचुर्हविरादयः । पथः । प
 यसी । पथांसि । पयसा । पयोभ्याम् । सुपुम् । सुपुंसी ।
 सुपुमांसि । अदः । विभक्तिकार्यम् । उत्तमले । अमू ।
 अमूनि । शेषं पुंवत् ।

इतिइत्यन्तनपुंसकलिङ्गाः ।

अव्ययानि ।

स्वरादिनिपातमव्ययम् । १।१।३७। खर्
 अन्तर् प्रातर् पुनर् सनुतर् उच्चैस् नीचैस् व्रनैस्
 च्छधक् च्छते युगपत् आरात् पृथक् च्छस् खस् दिवा
 रात्रौ सायम् चिरम् मनाक् ईषत् जीषम् तूष्णीम्
 वहिस् अत्रस् समया निकषा खयम् वृथा नक्तम्
 नञ् हेतौ इद्धा अद्धा सामिवत् प्राङ्मणवत् चञ्चिच
 व्रत् सना उपधा सनत् सनात् अन्तरा अन्तरेण
 व्योक् कम् सहसा विना नाना खस्ति खधा अलम्
 वषट् औषट् वैषट् अन्यत् अस्ति उपांशु चमा विहा
 यसा दोषा मिथ्या मुधा पुरा मिथो मिथस् प्रायस्
 वज्रस् प्रवाङ्कम् प्रवाहिका आर्य्यहलम् अभीष्टम्
 साकम् सार्द्धम् नमस् हिरक् धिक् अथ अम् आम् प्र
 ताम् प्रशान्मा माङ् आकृतिगणोयम् । च वा ह् अह
 एव एवम् नूनम् सखत् युगपत् भूयस् कूयत् स्रयत्
 कुचित् नेत् चेत् चण् यत्र कश्चित् नह हन्त माकिम् मा
 कीम् नकिः आकीं माङ् नञ् यावत् तावत् लै ल्वै दै
 रै औषट् वैषट् खाहा खधा वषट् तुम् तथा हि खलु
 किल अथ सुष्टु आदह् । उपसर्गविभक्तिस्वरप्रतिरू
 पकाश्च । अत्रदत्तम् । अहंयुः । अस्तिक्षीरा अ आ इ ई
 उ ऊ ए ऐ ओ औ पशु शुकम् यथा कथा च पाट् प्याट्
 अङ्ग है हे भोः अये छ विषु एकपदे पुत् आतः । चा
 दिरप्याकृतिगणः । तसिलादयः प्राक् पाश्रपः । शस्प्र
 भृतयः प्राक् समासान्तेभ्यः अम् आम् । क्लोर्थाः ।

तसिद्धती । गानाञ्जी । एतदन्तमप्यव्ययम् । अतद्
त्वादि ।

कृन्मेजन्तः । १ । १ । ३९ । कृद्योमान्त एजन्तश्च
तदन्तमव्ययम् । स्मारम् । स्मारम् । जीवसे । पितृथ्यै ।

१ क्वातोसुन्कसुनः । १ । १ । ४० । एतदन्तमव्य
यम् । कृत्वा । उदेतो । विसृपः ।

अव्ययीभावश्च । १ । १ । ४१ । अधिहरि ।

अव्ययादासुपः । २ । ४ । ८२ । अव्ययादापः
सुपश्च लुक् । तत्र शालाग्राम् । अथ । सदृशम् । त्रिषुलि
ङ्गेषु सर्वासुच विभक्तिषु । वचनेषु च सर्वेषु यन्नयेति
तदव्ययम् । वष्टिभागुरिरस्योपमत्रायोरूपसर्गयोः ।
आपञ्चैत्र हलन्तानां यथा वाचा निशा दिशा । अत्र
गाहः । वगाहः । अपिधानम् । पिधानम् ॥

इत्यव्ययानि । .

भादयः ।

लट् । लिट् । लुट् । लृट् । लोट् । लौट् । लङ् ।
लिट् । लुङ् । लृङ् । एषु पञ्चमोसकारः छन्दो
मात्रगोचरः ।

लः कर्मणि च भात्रे चाकर्मकेभ्यः । ३ । ४ । ६६ ।
लकारास्तकर्मकेभ्यः कर्मणि कर्त्तरि च स्युरकर्मकेभ्यो
भात्रे कर्त्तरि च ।

वर्त्तमाने लट् । ३ । २ । १२३ । वर्त्तमानक्रिया
वृत्तेर्धातोर्लट् स्यात् । अटावितौ । उच्चारणसामर्थ्यात्
स्य नेलम् । भू सप्ताग्नम् । कर्त्तृविवक्षायां भू ल इति
स्थिते ।

तिप्तस्त्रि सिप्यस्थ मिप्वस्मस् ताता
अह यासाथान्धमिद्धिमिद्धिङ् । ३ । ४ । ७८ ।
एतेऽष्टादश लादेशाः स्युः ।

लः परस्मैपदम् । १ । ४ । ६६ । लादेशाः परस्मैप
दसंज्ञाः स्युः ।

तडानावात्मनेपदम् । १ । ४ । १०० । तङ्प्र
त्याहारश्शानष् कानचौ चैतत्संज्ञाः स्युः पूर्वसंज्ञाऽप
वादः ।

अनुदात्तङितआत्मनेपदम् । १।३। १२।
अनुदात्तेतोङितश्च धातोरात्मनेपदं स्यात्कर्त्तृगामि
नि क्रियाफले ।

शेषात्कर्त्तरि परस्मैपदम् । १।३। ७८।
आत्मनेपदनिमित्तहीनाद्भातोः कर्त्तरि परस्मैपदं
स्यात् ।

स्वरितञितः कर्त्त्रभिप्राये क्रियाफले । १।
३। ७२।

तिङ्स्त्रीणिञीणि प्रथममध्यमोत्तमाः । १।
१४। १०१। तिङ् उभयोः पदयो स्त्रयस्त्रिकाः क्रमादे
तत्संज्ञाः स्युः ।

तान्येकवचनद्विवचनवहुवचनान्येकशः
१। १४। १०२। लब्धप्रथमादिसंज्ञानि तिङ्स्त्रीणि
ञीणि प्रत्येकमेकवचनादिसंज्ञानि स्युः ।

युष्मद्युपपदे समानाधिकरणे स्थानिन्यपि
मध्यमः । १। ४। १०५। तिङ्वाच्यकारकवाचिणि
युष्मद्यप्रयुज्यमाने प्रयुज्यमाने च मध्यमः ।

अस्मद्युत्तमः । १। ४। १०७। तथाभतेऽस्मद्यु
त्तमः ।

शेषेप्रथमः । १ । ४ । १०८ । भू ति इति जाते ।

तिङ् शित्सार्वधातुकम् । ३ । ४ । ११३ । तिरुः
शितश्च धात्वधिकारोक्ता एतत्संज्ञाः स्युः ।

कर्त्तरिशप् । ३ । १ । ६८ । कर्त्तर्ये सार्वधातु
क्रे परे धातोः शप् ।

सार्वधातुकार्द्धधातुकयोः । ७ । ३ । ८३ । अन
योः परयो रिगन्ताङ्गस्य गुणः । अत्रादेशः । भवति ।
भवतः ।

झोऽन्तः । ७ । १ । ३ । प्रत्ययाङ्गयत्रस्य झस्यान्तादे
शः । अतोऽगुणे । भवन्ति । भवसि । भवथः । भवथ ।

अतोदीर्घायञि । ७ । ३ । १०१ । अतोऽङ्गस्य
दीर्घायञादौ सार्वधातुके । भवामि । भवावः । भवा
मः । स भवति । तौ भवतः । ते भवन्ति । त्वं भवसि । युवां
भवथः । यूयं भवथ । अहं भवामि । आवां भवावः ।
वयं भवामः ।

परोक्षे लिट् । ३ । २ । ११५ । भूतानद्यतनपरो
क्षार्थवृत्तेर्धातोर्लिट् स्यात् । लस्य तिव्वादयः ।

परस्मैपदानां णलतुसुस्थलथुसणत्वमाः ।
३ । ४ । ८२ । लिट्सिवादीनां णसादयः स्युः । भू अ
इति स्थिते ।

भुवोवुग् लुङ्लिटोः । ६ । ४ । ८८ । अचि ।

लिटि धातोरनभ्यासस्य । ६ । १ । ८ । लिटि परे अनभ्यासधात्वयत्रस्यैकाचो प्रथमस्य द्वे स्त आदिभूतादचः परस्य तु द्वितीयस्य । भूव्भूव् अ इति स्थिति ।

पूर्वोऽभ्यासः । ६ । १ । ४ । अत्रये द्वे तयोः ।

इलादिप्रशेषः । ७ । ४ । ६० । अभ्यासस्यादिर्हल्
त्रियते अन्ये हलो लुप्यन्ते ।

ह्रस्वः । ७ । ४ । ५६ । अभ्यासस्याचः ।

भ्रतृतेरः । ७ । ४ । ७३ । भ्रतृतेरभ्यासस्योकारस्य
अः स्याल्लिटि ।

अभ्यासे चर्च्च । ८ । ४ । ५६ । अभ्यासे झलां च
रः स्युर्जञ्च झलां जञ्चः खयां चर इति विवेकः । वभू
व । वभूवतुः । वभूवुः ।

लिट्च । ३ । ४ । ११४ । लिङादेश्चल्लिङाद्धातु
कसञ्चः ।

आर्द्धधातुकस्येड्वादेः । ७ । २ । ३५ । वभूविष ।
वभूवथुः । वभूव । वभूव । वभूविव । वभूविम ।

अनद्यतने लुट् । ३ । ३ । १५ । भ्रिष्यत्यनद्य
तनेऽर्थं धातोर्लुट् ।

स्यतासील्लुटोः । ३।१।३३ । धातोरैतौ लो
ल्लुटोः परतः । ब्रवाद्यपवादः । ल इति ल्लुटो
र्घणम् ।

आर्द्धधातुकं शेषः । ३।४।११४ । तिङ्भिन्नोऽ
न्योधातेरिति विहित प्रत्यय एतत्संज्ञाः स्युः । इट् ।

लुटः प्रथमस्य डारौरसः । २।४।८५ । ङित्
सामर्थ्याद्भस्यापि टेलोपः । भ्रिता ।

तासख्योर्लोपः । ७।४।५० । सादौ प्रत्यये ।

रिच । ७।४।५१ । सादौ प्रत्यये तथा । भ्रिता
रौ । भ्रितारः । भ्रितासि । भ्रितास्यः । भ्रितास्य ।
भ्रितासि । भ्रितास्यः । भ्रितास्यः ।

ल्लुट् शेषे च । ३।३।१३ । भ्रित्यदर्थाद्भातो
ल्लुट् क्रियार्थायां क्रियायां सत्यामसत्यांवा । स्यः । इट् ।
भ्रित्यति । भ्रित्यतः । भ्रित्यन्ति । भ्रित्यसि ।
भ्रित्यथः । भ्रित्यथ । भ्रित्यामि । भ्रित्यावः ।
भ्रित्यामः ।

लोट् च । ३।३।१६२ । विधाद्यर्थेषु धातोर्लोट् ।

आशिषि लिङ्लोटौ । ३।३।१७३ ।

एरुः । ३।४।८६ । लोट्दकारस्य उः । भ्रत्सु

तुद्धोस्तातडाशिव्यन्यतरस्याम् । ७।१।३५ ।
 अशिवितुद्धोस्तातड्वा । परत्वात्सर्वादेशः । भवतात् ।

लोटोलड्वात् । ३।४।८५ । लोटसामादय
 सलोपः ।

तस्थस्थमिपान्तान्तन्तामः । ३।४।१०५ ।
 क्तितसुतुर्षान्तामादयः । भवताम् । भवन्तु ।

सेर्द्धापिच्च । ३।४।८७ । लोटः सेर्द्धिः साऽपिच्च ।
 अतोद्देः । ६।४।१०५ । लुक् । भव । भवतात् ।
 भवतम् । भवत ।

मेर्निः । ३।४।८६ । लोटः ।

आडुत्तमस्य पिच्च । ३।४।८२ । लोडुत्तम
 स्याट्पिच्च । हिन्योरत्वन्न इलोच्चारणसामर्थ्यात् ।
 भवानि ।

ते प्राग्धातोः । १।४।८० । ते गत्युपसर्गसंज्ञ
 का धातोः प्रागेव प्रयोक्तव्याः ।

आनिलोट् । ८।४।१६ । उपसर्गस्वामित्ता
 त्परस्य लोडादेशस्थानीति नस्य षस्यत् । प्रभवाणि ।

दुरः षत्वणत्वयोरुपसर्गत्वप्रतिषेधोवक्त
 व्यः । दुस्वितिः । दुर्भवानि ।

अन्तप्रशब्दस्याङ्किविधिणालेषूपसर्गत्वं
वाच्यम् । अन्तर्भवाणि ।

नित्यंङितः । ३।४।६६ । सकारान्तस्य ङिटु
त्तमस्य नित्यं लोपः । अलोऽन्यस्येति सलोपः । भवाव ।
भवाम् ।

अनद्यतने लङ् । ३।२।१११ । अनद्यतनभू
तार्थवृत्तेर्धातोर्लङ् ।

लुङ्लङ्लृङ्क्षुदात्तः । ६।४।७१ । एव
ङ्गस्याट् ।

इतश्च । ३।४।१०० । ङितोसस्य परस्यैपदमि
कारान्तं यत्तस्य लोपः । अभवत् । अभवताम् । अभ
वन् । अभवः । अभवतम् । अभवत । अभवं । अभवा
व । अभवाम् ।

विधिनिमन्त्रणा मन्त्रणाधीष्टसंम्रश्नप्रार्थ
नेषुलिङ् । ३।३।१६१ । एवर्थेषु धातोर्लिङ् ।

यासुट् परस्यैपदेषूदात्तोङिञ्च । ३।४।१०३ ।
लिङ्ः परस्यैपदानां यासुडागमेङिञ्च ।

लिङस्मलोपोनन्त्यस्य । ७।२।७६ । सार्थ
धातुकलिङोऽनन्त्यस्य सस्य लोपः । इति प्राप्ते ।

अतोयेयः। ७।२।८०। अतः परस्य सार्वधा
तुकावयवस्य घाम् इत्यस्य 'इय्। गुणः।

लोपोव्योर्व्वलि। ६।१।६६। भवेत्। भवेताम्।

झेर्जुस्। ३।४।१०८। लिङ्ः। भवेद्युः। भवेः।
भवेतम्। भवेत। भवेयम्। भवेव। भवेम।

लिङाशिषि। ३।४।११६। आशिषि लिङ्क्षिङ्
ईधातुकसंज्ञः स्यात्।

किदाशिषि। ३।४।१०४। आशिषि लिङोया
सुट् कित्। स्कोसंयोगाद्यौरिति सलोपः।

किङ्तिच। १।१।५। गित्किङ्निमित्ते इ
स्वचषे गुणवृद्धी न स्तः। भूयात्। भूयास्ताम्। भूया
सुः। भूयाः। भूयास्तम्। यूयास्त। भूयासम्। भूयास्व।
भूयास।

लुङ्। ३।२।११०। भूतार्थे धातोर्षुङ् स्यात्।

माङि लुङ्। ३।३।१७५। सर्वलकारापवादः।

स्मोत्तरे लुङ् च। ३।३।१७६। स्मोत्तरे लुङ्
स्यात् चाङ्ङ्।

ञ्जिलुङि। ३।१।४३। श्वाद्यपवादः।

ञ्जेस्सिच्। ३।१।४४। इचावितौ।

गातिस्थाद्युपाभूभ्यस्त्रिचःपरस्मैपदेषु । २ ।
४।७७। लुक् । गापाविहेषादेभ्यपिवृती गृह्येते ।

भूसुवोस्तिङि । ७ । ३ । ८८ । भूस एतयोस्त्वाव्यं
धातुकेतिङि गुणोऽन । अभूत् । अभूताम् । अभूवन् ।
अभूः । अभूतम् । अभूत । अभूवम् । अभूव । अभूम ।

नमाञ्छोगे । ६ । ४ । ७४ । अटाटौ न स्तः । माभ
वान्भूत् । मास्रभवत् । मास्रभूत् ।

लिङ्निमित्तेल्लङ्क्रियातिपत्तौ । २ । ३ ।
१२६ । हेतुहेतुमद्भावादिलिङ्निमित्तत्तच्च भवित्य
त्यर्थे ल्लङ्क्रियाया अनिष्यत्तौगम्यायाम् । अभवित्यत् ।
अभवित्यताम् । अभवित्यन् । अभवित्यः । अभवित्य
तम् अभवित्यत । अभवित्यम् । अभवित्याव । अभवि
ष्याम । सुट्टिष्टिसेदभवित्यत् । तदा सुभिचमभवित्यत् ।
इत्यादिश्लेषम् । अतसातत्यगमने । २ । अतति ।

अतआदेः । ७ । ४ । ७० । अभ्यासस्थादेरतो
दीर्घः स्यात् । आत । आतत् । आतुः । आतिथ । आ
तयुः । आत । आतिव । आतिम । अतिता । अतिथ
ति । अतत् ।

आडजादीनाम् । ६ । ४ । ७२ । अजादेरङ्
स्याट् लुङ् लङ् लङ्ङु । आतत् । अतेत् । अत्यात् ।
अत्यासाम् । लुङि षिचि इडागमे कृते ।

अस्तिसिचोऽपृक्ते । ७ । ३ । ८६ । विद्यमानात्
सिचोऽस्तेषु परस्वापृक्तस्य ह्रस्व ईडागमः ।

इट ईटि । ८ । २ । ९८ । इटः परस्य सस्य लोपः
आतिष्टाम् । स्यादीटि । सिज्लोपएकादेशे सिद्धोवा
च्यः । आतीत् ।

सिजभ्यस्ताविदिभ्यश्च । ३ । ४ । १०८ । सिचोऽभ्य
स्तादिदेश परस्य कित्सन्निधिनो षेर्जुम् । आतिषुः ।
आतीः । आतिष्टम् । आतिष्ठ । आतिषम् । आतिष् ।
आतिष्म । आतिष्यत् । विधुगत्याम् । ३ ।

ह्रस्वलघु । १ । ४ । १० ।

संयोगे गुरु । १ । ४ । ११ । संयोगे परे ह्रस्व
गुरुः ।

दीर्घञ्च । ७ । ४ । ७१ । गुरुः स्यात् ।

पुगन्तलघूपधस्य च । ७ । ३ । ८६ । पुगन्तस्य
लघूपधस्य चाङ्गस्येकीगुणः सार्वधातुकार्द्धधातुक
योः । धात्वादेरिति सः । सेधति । षत्वम् । विषेध ।

असंयोगाल्लिट्कित् । १ । २ । ५ । असंयोगा
त्परोऽपिलिट्कित् स्यात् । सिषिधतुः । सिषिधुः । सिषे
धिथ । सिषिधथुः । सिषिध । सिषेध । सिषिधिव । सि
षिधिम । सेधिता । सेधियति । सेधतु । असेधत् । से

धेत् । सिध्यात् । असेधीत् । असेधियत् । एवं चितीषं
ज्ञाने । शुचशोके । ५ । गदव्यक्तायाम्बाधि । ६ । गदति ।

नेर्गदनदपतपदद्युमास्यति हन्तियाति वा
तिद्रातिष्ठातिवपतिवहति शाम्यति चिनोति
देग्धिषुच । ८ । ४ । १७ । उपसर्गस्यान्निम्ना
त्परस्य नेर्णः गदादिषु परेषु । प्रणिगदति ।

कुहोशुः । ७ । ४ । ६२ । अभ्यासकवर्गहकारयो
स्ववर्गादेशः ।

अत उपधायाः । ७ । २ । ११६ । वृद्धिः स्यात्
अिति णिति च प्रत्यये । जगाद् । जगदतुः । जगदुः ।
जगदिथ । जगदधुः । जगद ।

एलुत्तमोवा । ७ । १ । ६१ । णित् स्यात् । जगा
द् । जगद । जगदिव । जगदिम । गदिता । गदिथ
ति । गदतु । अगदत । गदेत् । गद्यात् ।

अतोच्चलादेश्लघोः । ७ । २ । ७ । हलादेश्ल
घोर्द्विवेडादौ परस्मैपदे सिचि । अगादीत् । अग
दीत् । अगदिथ्यत् । षद अव्यक्ते षब्दे । ७ ।

षोनः । ६ । १ । ६५ । धात्वादेश्लस्य नः । षोपदे
शास्त्रनर्द्राटिनाद्याभ्रनर्द्रकनूनृतः ।

उपसर्गादसमासेपिणोपदेशस्य । ८ । ४ ।

। १४ । उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य षोपदेशस्य धा
तेर्णस्य षः । प्रणदति । प्रणिनदति । नदति । ननाद ।

अतएकहल्मध्ये नादेशादेर्लिटि । ६ । ४ ।

। १२० । लिप्तिमित्तादेशादिकं न भवति यदङ्गत्
द्वयत्रयासंयुक्तहल्मध्यस्थस्यात एवमभ्यासलोपश्च
किति लिटि ।

यत्ति च सेटि । ६ । ४ । १२१ । प्रागुक्तं स्यात् । ने
दिय । नेदथुः । नेद । ननाद । ननद । नेदिव । नेदि
म । नदिता । नदियति । नदतु । अनदत् । नदेत् ।
नद्यात् । अनादीत् । अनदीत् । अनदियत् । टुनदि
षमृद्धौ । ८ ।

आदिर्जिटुडवः । १ । ३ । ५ । उपदेशे धातो
राद्या एते इतः स्युः ।

इदितोनुम्धातोः । ७ । १ । ५८ । नन्दति ।
ननन्द । नन्दिता । नन्दियति । नन्दतु । अनन्दत् ।
नन्देत् । नन्द्यात् । अनन्दीत् । अनन्दियत् । अर्षपू
जायाम् । ६ । अर्षति ।

तस्मान्नुड्द्विहलः । ७ । ४ । ७१ । द्विहलोधा
तोर्दीर्घी भूतात्परस्य नुट् स्यात् । आनर्ष । आनर्षतुः ।
अर्षिता । अर्षियति । अर्षतु । अर्षत् । अर्षेत् ।

अर्थात् । आर्चीत् । आर्चिष्यत् । अजगत् । १० । अजति ।
 ब्रज्ज । अजिता । अजिष्यति । अजतु । अजत् ।
 अजेत् । अज्यात् ।

वद्व्रजहलन्तस्याचः । ७ । २ । ३ । एषामचो
 वृद्धिश्चिपरस्यैपदेषु । अज्जितीत् । अज्जिष्यत् ।
 कटे वर्षा वर्षयोः । ११ । कटति । चकाट । कटिता ।
 कटिष्यति । कटतु । अकटत् । कटेत् । कख्यात् ।

अग्रन्तक्षणास्यजागृणिष्येदिताम् । ७ । २ ।
 १५ । इसग्रान्तस्यक्षणादेश्चन्तस्य अग्रतेरेदितस्य वृ
 द्धिर्नेडादौ चिचि । अकटीत् । अकटिष्यत् । गुपूरच
 खे । १२ ।

गुपूधूपविच्छिपणिपनिभ्यञ्जाञ्जः । ३ । १ ।
 १८ । स्वार्थे ।

सनाद्यन्ताधातवः । ३ । १ । ३२ । सनाद्यः
 कर्मर्षिङ्नाः प्रत्यञ्जाअन्तेष्वामो धातुसंज्ञकाः । धा
 तुत्वाङ्गादवः । गोपायति ।

आयादय आर्द्धधातुकेवा । ३ । १ । ३१ । आ
 र्द्धधातुकविवक्षाप्रामायादयो वा स्युः ।

कास्यनेकाच आम्बक्तव्यः । खिति । आब्
 कासोराम् विधानाम्बक्तव्यम् ।

अतोलोपः । ६ । ४ । ४८ । आर्द्धधातुकोपदेशे
यददन्तन्त्यातो लोप आर्द्धधातुको ।

आमः । २ । ४ । ८१ । आमः परस्मै लुक् ।

कृञ्चानुप्रयुज्यते लिटि । ३ । १ । ४० । आम
नास्मित्पराः कृभ्रस्योऽनु प्रयुज्यन्ते । तेषाम्बित्वादि ।

उरत् । ७ । ४ । ६६ । अभ्यासश्चवर्णस्यात् । वृद्धिः ।
गोपायाञ्चकार । द्वित्यात्परत्वाद्युष्णिप्राप्ते ।

द्विर्वचनेऽचि । १ । १ । ५८ । द्वित्वनिमित्तेऽचि
अच आदेशो न द्वित्वकर्त्तव्ये । गोपायाञ्चक्रतः ।

एकाचउपदेशेऽनुदात्तात् । ७ । २ । १० ।
उपदेशे योधातुरेकाजनुदात्तश्च तत आर्द्धधातुकस्ये
एन । ऊद्दन्तैर्यैतिरूपेण शीसुनुच्चु श्रिडोडश्रिभिः ।
वृङ्-वृञ्भ्याञ्चविनैकाचोऽजन्तेषु निहताः स्मृताः । का
न्तेषु । प्रकृकः । चान्तेषु । पच् मुच् रिच् वच् विच्
सिचः षट् । कान्तेषु । प्रकृकः । जान्तेषु । त्यञ् निज्
रञ् भञ् भञ् भुञ् भ्रञ् मस्ञ यञ् युञ् रुञ् रञ्
विजिर् खञ् सञ् सञ् सजः पञ्चदश । दान्तेषु । अद् हुद्
खिद् किद् तुद् नुद् पद्य भिद् विनद् विन्द् शद् सद् स्वि
द्यस्कन्द हदी षोडश । धान्तेषु । क्रुध् सुध् वुध् बध् कु
ध् रुध् राध् व्यध् शुध् साध् सिध्य एकादश । नान्तेषु ।
मन्यहनौदौ । पान्तेषु । अप् चुप् चिप् तप् तिप् तृथ्यड

य लिप् लुप् वप् ञप् खप् ख्योदञ् । भान्तेषु ।
 यभ् रभ् लभ् स्वयः । भान्तेषु । गम् नम् यम् रम
 स्यत्वारः । भान्तेषु । क्रुब् दंब् दिब् दृब् मृब् रिब् रुब्
 लिब् विब् स्पृग्गोदञ् । षान्तेषु । कृष् लिष् तुष् दिष्
 दुष् पुष्यपिष् विष् शिष् ञुष् शिष् एकादञ् । भान्तेषु ।
 घम् वसतीदौ । हान्तेषु । दह् दिह् दुह् नह् मिह् रह्
 लिह् वहोष्टौ । अनुदात्ता हलन्तेषु धातवस्त्वधिकं
 ञतम् । गोपायाञ्चकार्यं । गोपायाञ्चक्रथुः । गोपा
 याञ्चक्र । गोपायाञ्चकार । गोपायाञ्चकव । गोपा
 याञ्चकम । गोपायाम्भूव । गोपायामास । जुगोप ।
 जुगुपत् । जुगुपुः ।

स्वरतिष्ठतिष्ठयतिधूञ्दितोवा । ७ । २ । ४४ ।
 स्वरत्यादेरुदितस्य परस्य वलादेरार्द्धधातुकस्येच्चा
 स्यात् । जुगोपिथ । जुगोप्य । गोपायिता । गोपिता ।
 गोप्ता । गोपायिष्यति । गोपिष्यति । गोप्यति । गोपा
 यतु । अगोपायत् । गोपायेत् ।

नेटि । ७ । २ । ३ । इडादौ विधि हलन्तस्य वृ
 द्धिर्न । अगोपायीत् । अगोपीत् । अगोपीत् ।

झलोझलि । ८ । २ । ३६ । झलः परस्य लोपो
 झलि । अगोप्ताम् । अगोप्सुः । अगोप्सीः । अगोप्सम् ।
 अगोप्ता । अगोप्सम् । अगोप्सुः । अगोप्सा । अगोपा
 यिष्यत् । अगोपिष्यत् । अगोप्यत् । चिचये । १३ ।

चयति । चिचाय । चिचियतुः । चिचियुः । एकाश्च इति निषेधे प्राप्ते ।

कृत्स्नभृवृस्तुद्रुश्रुस्तुवेलिटि । ७।२।१३। कादिभ्य एवलिट् इण्स्वादन्यस्मादनिटोपि स्यात् ।

अचस्तास्वत्यल्यनिटोनित्यम् । ७।२।६१। उपदेशेऽजन्तो यो धातुस्तासैनित्यानिट् ततस्त्वच्च इण् न ।

उपदेशेऽत्वतः । ७।२।६२। उपदेशेऽकारवतस्तासैनित्यानिट् ततःपरस्व यस् इण् न स्यात् ।

ऋतोभारद्वाजस्य । ७।१।६३। तासैनित्यानिट् ऋदन्तादेवयलोनेङ् भारद्वाजस्य मते । तेन अन्यस्य स्यादेव । अयमत्र संग्रहः । अजन्तोऽकारवाञ्छायस्तास्य निट् यलि वेडयम् । ऋदन्तर्दृक् नित्यानिट् क्राद्यन्योलिटि सेङ्गवेत् । चिचयिथ । चिचेथ । चिचययुः । चिचय । चिचाय । चिचियिव । चिचियिम । चेता । चेत्यति । चयतु । अचयत् । चयेत् ।

अकृत्स्नार्धधातुकयोर्दीर्घः । ७।४।२५। अजन्ताङ्गस्य दीर्घो यादौ प्रत्यये नतु कृत्स्नार्धधातुकयोः । ङीयात् ।

सिचि वृद्धिः परस्मैपदेषु । ७।२।१। इगन्ताङ्गस्य वृद्धिः स्यात् परस्मैपदे सिचि । अचैषीत् । अचे

स्यत् । तपसन्तापे । १४ । तपति । तताप । तपेतुः । तेषु ।
 तेषिथ । ततप्य । तप्ता । तस्यति । तपतु । अतपत् ।
 तपेत् । तथात् । अताप्तीत् । अताप्ताम् । अतस्यत् ।
 क्रमु पादविच्छेपे । १५ ।

वाधाशब्दाशभ्रमुक्रमुक्रमुत्रसिचुटिलषः ।
 २ । १ । ७० । एभ्यःशब्दाकर्षणं सार्वधातुके परे ।
 पचे शप् ।

क्रमः परस्मैपदेषु । ७ । २ । ७६ । क्रमोदीर्घः
 परस्मै पदे त्रिति । क्राम्यति । क्रामति । चक्राम । क्रमि
 ता । क्रमिष्यति । क्राम्यतु । क्रामतु । अक्राम्यत् । अक्रा
 मत् । क्राम्येत् । क्रामेत् । क्रम्यात् । अक्रमीत् । अक्रमि
 यत् । पापाने । १६ ।

पात्राधास्यान्नादाण्डश्यर्त्तिशदसदाम्पि
 वजिघ्नधमतिष्ठमनयक्पश्य चर्द्धौशीयसी
 दाः । ७ । ३ । ७८ । पादीनाम्पिवादयस्स्युरिक्त्वं
 अकमादौ प्रत्यये । पिवादेशो ऽदन्तसेन न गुणः ।
 पिवति ।

आत औणलः । ७ । १ । ३४ । पपौ ।

आतोलोपदटि च । ६ । ४ । ६४ । अजाद्योराद्धं

धातुकयोः क्ङिदिटोः परधोरान्तो लोपः । पपत्सुः ।
पपुः । पपिथ । पपाथ । पपथुः । पप । पपौ । पपिव । प
पिम । पाता । पास्यति । पिवत्सु । अपिवत् । पिवेत् ।

एङ्ङिङि । ६ । ४ । ६७ । घुसंज्ञकानां मास्वादी
गाञ्च एत्वं स्यादाद्घातुके किति लिङ्ङि । पेयात् । गा
तिस्वेतिषिचोऽलुक् । अपात् । अपाताम् ।

आतः । २ । ४ । ११० । सिञ्जलुकि आदन्नादेवञ्च
र्जुष् ।

उस्यपदान्तात् । ६ । १ । ८६ । अपदान्तादका
रादुषिपररूपमेकादेशः । अपुः । अपास्यत् । म्बैह
र्षचथे । १७ । म्बायति ।

आदेचउपदेशेऽशिति । ६ । १ । ४५ । उपदे
ञ्च एजन्तस्य धातो रात्वञ्चतु श्रिति । जम्बौ । म्बाता ।
म्बास्यति । म्बायत्सु । अम्बायत् । म्बायेत् ।

वान्यस्यसंयोगादेः । ६ । ४ । ६८ । घुमास्वा
देरन्यस्य संयोगादेर्ङ्ङातोरात् एत्वं वाद्घातुके किति
लिङ्ङि । म्बेयात् । म्बायात् ।

यमरमनमातांसक्च । ७ । २ । ७२ । एषां
सक्खादेभ्यः सिच इट्स्यात्परस्मैपदेषु । अम्बासीत् ।
अम्बास्यत् । ङ्ङ्कौटिस्त्रे । १८ । ङ्ङरति ।

चटतश्चसंयोगादेर्गुणः । ७।४।१०। चटदन्त
 स्य संयोगादेरङ्गस्य गुणो लिटि । उषधाया वृद्धिः ।
 अङ्कार । अङ्करतुः अङ्करः । अङ्कर्य । अङ्करयुः ।
 अङ्कर । अङ्कार । अङ्कर । अङ्करिव । अङ्करिम ।
 अङ्कर्ता ।

चट्टनोस्स्ये । ७।२।७०। चट्टोहनेस्यस्येत् ।
 अङ्करिष्यति । अङ्करतु । अङ्करत् । अङ्करेत् ।

गुणोर्त्तिसंयोगाद्योः । ७।२।२६। अर्त्तैः सं
 योगादेर्चटदन्तस्य च गुणः किति यादावाद्ध्रुधातुके
 लिङि च । अङ्कर्यात् । अङ्कार्धीत् । अङ्करिष्यत् ।
 अङ्करवर्णे । २६ ।

अवःशृचा ३।१।७४। अवञ् शृ इत्यादेशः स्यात्
 अङ्करप्रत्ययस्य । अङ्करोति ।

सार्वधातुकमपित् । १।२।४। अपित्सार्व
 धातुकं ङिङ्ङत् । अङ्करोतुः ।

ऊङ्गवोःसार्वधातुके । ६।४।८७। ऊङ्गवो
 रनेकाचोसंयोगपूर्वस्योवर्णस्य यणस्यादचि सार्वधा
 तुके । अङ्करोन्ति । अङ्करोवि । अङ्करोयुः । अङ्करोयु । अङ्करोमि ।

लोपश्चास्यान्यतरस्याम्बोः । ६।४।१०७। असं
 योगपूर्वस्य प्रत्ययोकारस्य लोपो वाम्बोः परयोः । अङ्
 कः । अङ्करोवः । अङ्करोमः । अङ्करोमः । अङ्करोवः । अङ्करोवतुः ।

शुश्रुवुः। शुश्रूय। शुश्रुवयुः। शुश्रुव। शुश्रूव। शुश्रुव।
 शुश्रुम। श्रूता। श्रूयति। श्रूणीत्। श्रूणुताम्।
 श्रूणन्तु।

उतश्चप्रत्ययादसंयोगपूर्वात् । ६। ४। १०६।
 असंयोगपूर्वात्प्रत्ययोतोहेर्लुक्। श्रूणु। श्रूणुतात्। श्रूणु
 तम्। श्रूणुत। गुणावादेशौ। श्रूणवानि। श्रूणवाव। श्रूण
 वाम। अश्रूणीत्। अश्रूणुताम्। अश्रूणन्। अश्रूणीः।
 अश्रूणुतम्। अश्रूणुत। अश्रूण्वम्। अश्रूण्व। अश्रूणु
 व। अश्रूण्म। अश्रूणुम। श्रूणुयात्। श्रूणुयाताम्।
 श्रूणुयुः। श्रूणुयाः। श्रूणुयातम्। श्रूणुयात। श्रूणुयाम्।
 श्रूणुयाव। श्रूणुयाम। श्रूयात्। अश्रूषीत्। अश्रूय्यत्।
 गमूगतौ। २०।

इषुगमियमाञ्छः । ७। ३। ७७। एषाञ्छः
 श्रिति। गच्छति। जगाम।

गमहनजनखनघसंलोपः क्ङित्यनङि।
 ६। ४। ६८। एषामुपधायालोपोऽजादौक्ङिति
 नलङि। जग्मतुः। जग्मुः। जगमिथ। जगन्थ। जग्म
 थुः। जग्म। जगाम। जगम। जग्मिव। जग्मिम।
 गन्ता।

गमेरिट्परस्मैपदेषु। ७। २। ५८। गमेस्ता
 दीराङ्घातुकसेट् परस्मैपदेषु। गमिष्यति। गच्छतु।
 अगच्छत्। गच्छेत्। गम्यात्।

पुषादिद्युताद्युदितः परस्मैपदेषु । ३।१।५५ ।
 अन्विकरण पुषादेर्द्युतादेर्द्व्युदितश्च परस्य श्वेतरूपर
 सोपदेशु । अगमत् । अगमिष्यत् ।

इति परस्मैपदप्रक्रिया ।

एधवृद्धौ । १ ।

टित आत्मनेपदानाष्टरे । ३ । ४ । ७८ ।
टितो लस्य आत्मनेपदानाष्टरे लम् । एधते ।

आतोडितः । ७ । १ । ८१ । अतः परस्यङितामा
कारस्य इय स्यात् । एधते । एधन्ते ।

थासस्ते । ३ । ४ । ८० । टितो लस्य थासस्ते स्यात् ।
एधसे । एधथे । एधध्वे । अतो गुणे । एधे । एधावहे ।
एधामहे ।

इजादेश्च गुरुमतोऽनृच्छः । ३ । १ । ३६ । इजा
दिर्योधात् गुरुमानृच्छत्यन्यस्यत आम् स्यात्सिद्धिः ।

आम्रत्ययवत्कृजोऽनुप्रयोगस्य । १ । ३ । ६३ ।
आम्रत्ययोयस्मादित्यतद्गुणसन्निधानो वज्रप्रीहिः ।
आम्रकृत्यातुल्यमनुप्रयुज्यमानात् कृजोऽप्यात्मनेप
दम् ।

लिटस्तस्ययोरेशिरेच । ३ । ४ । ८१ । लिडादे
प्रयोस्तस्ययोरेश् इरेचौ स्तः । एधाञ्चक्रे । एधाञ्चक्रा
ते । एधाञ्चक्रिरे । एधाञ्चकषे । एधाञ्चक्राथे ।

इणः षीध्वंलुङ्लिटान्धोऽङ्गात् । ८ । ३ । ७८ ।
इणन्तादङ्गात्परेषां षीध्वंलुङ्लिटान्धस्य ङः । एधा
ञ्चक्रे । एधाञ्चकवहे । एधाञ्चकमहे । एधाम्भूव ।

एधामास । एधिता । एधितारौ । एधितारः । एधि
तासे । एधितासाथे ।

धिच । ८ । २ । २५ । धादौप्रत्यये सख लोपः ।
एधिताध्वे ।

इएति । ७ । ४ । ५२ । तासख्येऽस्य हः स्यात् ए
ति परे । एधिताहे । एधितास्वहे । एधितास्वहे । एधि
यते । एधियेते । एधियन्ते । एधियसे । एधियेथे ।
एधियध्वे । एधिये । एधिय्यावहे । एधिय्यामहे ।

आमेतः । ३ । ४ । ६० । लोटएतआम् । एध
ताम् । एधिताम् । एधन्ताम् ।

सवाभ्याज्वामौ । ३ । ४ । ६१ । सवाभ्याम्परस्व
लोडेतः क्रमादामौ सः । एधस्व । एधेयाम् । एधध्वम् ।

एतए । ३ । ४ । ६२ । लोडुत्तमस्य । एधे । एधा
वहे । एधामहे । आटस्य । ऐधत । ऐधेताम् । ऐधन्त ।
ऐधथाः । ऐधेयाम् । ऐधध्वम् । ऐधे । ऐधावहि । ऐ
धामहि ।

लिङ्स्सीयुट् । ३ । ४ । १०२ । सलोपः । एधेत ।
एधेयाताम् ।

इस्यरत् । ३ । ४ । १०५ । लिङ्गः । एधेरत् । एधे
थाः । एधेयाथाम् । एधेध्वम् ।

इटोऽत् । ३ । ३ । १०६ । लिङ्गादेशस्य । एधेय ।
एधेवहि । एधेमहि ।

सुट् तयोः । ३ । ४ । १०७ । लिङ्गस्तयोस्सुट् ।
यलोपः । आर्द्धधातुकत्वात् सलोपोन । एधिषीष्ठ । ए
धिषीयास्याम् । एधिषीरन् । एधिषीष्ठाः । एधिषीया
स्याम् । एधिषीध्वम् । एधिषीय । एधिषीवहि । एधि
षीमहि । ऐधिष्ट । ऐधिषाताम् ।

आत्मनेपदेष्वनतः । ७ । १ । ५ । अनकारा
त्परस्यात्मनेपदेषु झस्यात् स्यात् । ऐधिषत । ऐधिष्ठाः ।
ऐधिषायाम् । ऐधिङ्गम् । ऐधिषि । ऐधिष्वहि । ऐधि
महि । ऐधिष्यत । ऐधिष्येताम् । ऐधिष्यन्त । ऐधिष्य
थाः । ऐधिष्येयाम् । ऐधिष्यध्वम् । ऐधिष्ये । ऐधिष्या
वहि । ऐधिष्यामहि । कमुकान्ता । २ ।

कमेर्षिङ् । ३ । १ । ३० । स्वार्थे । ङित्वात्तङ् ।
कामयते ।

अयामन्ताल्वाय्येत्त्विष्णुषु । ६ । १ । ४८ ।
एषुणेरय् । कामयाञ्चक्रे । आयादयदति णिङ् वा ।
चकमे । चकमाते । चकमिरे । चकमिषे । चकमाथे ।
चकमिद्वे । चकमे । चकमिवहे । चकमिमहे । कामयिता ।
कामयितासे । कमिता । कामयिष्यते । कसिष्यते । काम
यताम् । अकामयत । कामयेत । कामयिषीष्ट । कमि
षीष्ट ।

णिश्रिद्रुश्रुभ्यःकर्त्तरिचङ् । ३ । १ । ४८ । ख
नात्स्थ्यादिभ्यश्चङ् कर्त्तर्येणुङि । कामिश्रतइति
स्थिते ।

णेरनिटि । ६ । ४ । ५१ । अनिडादावाङ्घातु
के णेलोपः ।

णौचञ्चुपधायाह्रस्वः । ७ । ४ । १ । चङ्परे
णौयदङ्गन्तस्योपधाया ह्रस्वः ।

चङि । ६ । १ । ११ । अनभ्यासधात्ववयवस्यैका
चःप्रथमस्य द्वेस्तोऽजादेर्द्वितीयस्य ।

सन्वञ्चघुनिचङ्परेऽनग्लोपे । ७ । ४ । ६३ ।
चङ्परेणौयदङ्गन्तस्ययोभ्यासो लघुपरस्तस्य सनीव
कार्थ्यं स्यात्तावग्लोपेऽसति ।

सन्यतः । ७ । ४ । ७६ । अभ्यासस्यातइत्सनि ।

दीर्घालघोः । ७ । ४ । ६४ । लघोरभ्यासस्य दी
र्घः सन्वङ्गावविषये । अक्षीकमत । णिङ्भावपच्चे ।

कमेऽञ्चैश्चङ्गाद्यः । अचकमत । अकामधि
स्यत । अकमिस्यत । अयगतौ । ३ । अयते ।

उपसर्गस्यायतौ । ८ । २ । १६ । अयतावुपसर्गस्य
रेफस्य सत्वम् । स्यायते । पञ्जायते ।

दयायासश्च । ३ । १ । ३७ । एभ्यआम् लिटि ।
अयाञ्चके । अयिता । अयिष्यते । अयताम् । आयत ।
अयेत । अयिषीष्ट ।

विभाषेटः । ८ । ३ । ७८ । इणः परोयद्दत्ततः
परेषां षीध्वंलुङ्लिटं घस्य वा ङः । अयिषीध्वम् ।
अयिषीद्वम् । आयिष्ट । आयिध्वम् । आयिद्वम् । आयि
ष्यत । द्युतदीप्तौ । ४ । द्योतते ।

द्युञ्जोलुङि । १ । ३ । ८१ । द्युतादिभ्यः परस्मै
पदं वा लुङि । पुषादीत्यङ् । अद्युतत् । अद्योतिष्ट ।
अद्योतिष्यत । एवं श्रितावर्णे । ५ । जिमिदास्नेहने । ६ ।
जिष्विदास्नेहनमोचनयोः । ७ । मोहनयोरित्येके । जि
ष्विदाचेत्येके । रुचदीप्तावभिप्रीतौच । ८ । घुटपरि-
वर्त्तने । ९ । शुभदीप्तौ । १० । चुमसंचलने । ११ । एभ
तुभहिंसायाम् । १२ । १३ । संसुभंसुध्वंसु अवसं
सने । १६ । ध्वंसुगतौ । संभु विश्वासे । वृत्
वर्त्तने । १८ । वर्त्तते । वृत्ते । वर्त्तिता ।

वृह्यःस्यसनोः । १ । ३ । ८२ । वृतादिभ्यः पञ्च
भावा परस्मैपदं स्येसनि च ।

नवृह्यश्चतुर्भ्यः । ७ । २ । ५८ । वृत् वृधु नृधु सं
दूभ्यस्सादेराद्धृधातुकस्यैरानतङ्गानयोरभावे । वर्त्स्य
ति । वर्त्स्यते । वर्त्सताम् । अवर्त्सत । वर्त्सत । वर्त्सि

षीष्ठ । अवर्त्तिष्ठ । अवर्त्स्यत् । अवर्त्सिष्यत । दद
दाने । २० । ददते ।

नशसद्दवादिगुणानाम् । ६ । ४ । १२६ । ञ
षेर्ददेर्वकारादीनाङ्गणशब्देनविहितोयोऽकारस्तस्यए
त्ताभ्यासलोपौ न । दददे । दददाते । दददिरे ।
ददिता । ददिष्यते । ददताम् । अददत । ददेत ।
ददिषीष्ठ । अददिष्ट । अददिष्यत । ञपूषलञ्जा
याम् । २१ । ञपते ।

तुफलभजत्रपश्च । ६ । ४ । १२२ । एषामतएत्
मभ्यासलोपश्च किति लिटिसेटिथलि च । त्रेपे । त्रपिता ।
त्रप्ता । त्रपिष्यते । त्रप्यते । त्रपताम् । अत्रपत । त्र
पेत । त्रपिषीष्ठ । त्रप्सीष्ठ । अत्रपिष्ट । अत्रप्त । अत्रपि
ष्यत । अत्रप्यत ।

इत्यात्मनेपदप्रक्रिया ।

धरते । षीञ्प्रापणे । ५ । नयति । नयते । डुपचष्
पाके । ६ । पचति । पचते । पपाच । पेचिथ । पपक्य ।
पेचे । पक्ता । भजसेवायाम् । ७ । भजति । भजते ।
बभाज । भजे । भक्ता । भक्ष्यति । भक्ष्यते । अभाचीत् ।
अभक्त । अभक्षाताम् । यज देवपूजासंगतिकरणदा
नेषु । ८ । यजति । यजते ।

लिद्यभ्यासस्योभयेषाम् । ६ । १ । १७ । वष्ठा
दीनांयद्वादीनाञ्चाभ्यासस्य संप्रसारणं लिटि ।
इयाज ।

वचिस्वपियजादीनांकिति । ६ । १ । १५ । व
चिस्वप्योर्यजादीनाञ्च सम्प्रसारणं किति । ईजतुः ।
ईजुः । इयजिथ । इयड । ईजे । यष्टा । षढोःकस्मि ।
यक्ष्यति । यक्ष्यते । इक्ष्यात् । यक्षीष्ट । अयाचीत् । अय
ष्ट । वहप्रापणे । ९ । वहति । वहते । उवाह । ऊह
तुः । ऊहः । उवहिथ ।

अषस्तयोर्द्वौघः । ८ । २ । ४० । अषःपरयोस्त
योर्द्वौः स्यान्नतु दधातेः । ढोढेक्षोपः ।

सहिवहोरोदवर्णस्य । ६ । ३ । ११२ । ढ
क्षोपे । उवोढ । ऊहे । वोढा । वक्ष्यति । अवाचीत् ।
अवोढाम् । अवाचुः । अवाचीः । अवोढम् । अवोढ ।
अवाचम् । अवाच्य । अवाच्य । अवोढ । अवक्षाताम् ।

भादयः।

८५

अवचत । अवोढाः । अवचाथाम् । अवोद्वम् । अव
चि । अवच्छहि । अवच्छहि ।

इति भादयः।

अदादयः ।

अदभक्षणं । १ ।

अदिप्रभृतिभ्यःशपः । २ । ४ । ७२ । लुक् स्यात् ।
अत्ति । अत्तः । अदन्ति । अत्सि । अत्यः । अत्य ।
अत्ति । अदः । अत्तः ।

लिद्यन्यतरस्याम् । २ । ४ । ४० । अदोघसु स्यात् ।
जघास । उपधालोपः । घस्यचर्लम् ।

शासिवसिघसीनाञ्च । ८ । ३ । ६० । इण्कु
भ्यामेषां सस्य षः । जञ्चतुः । जञ्चुः । जघसिथ । जञ्चथुः ।
जञ्च । जघास । जञ्चिव । जञ्चिम । आद । आदतुः ।
आदुः ।

इडत्यर्त्तिव्ययतीनां । ७ । २ । ६६ । अद् च
ब्येञ् एभ्यस्त्वलोनित्यमिट् स्यात् । आदिय । अत्ता ।
अत्स्यति । अत्तु । अत्तात् । अत्ताम् । अदन्तु ।

ऊङ्गलभ्योद्देशिः । ६ । ४ । १०१ । अद्धि । अत्तात् ।
अत्तम् । अत्त । अदानि । अदाव । अदाम ।

अदस्मर्वेषाम् । ७ । ३ । १०० । अदोऽपृक्तसा
र्वधातुकस्य अट् स्यात् । आदन् । आत्ताम् । आदन् ।
आदः । आत्तम् । आत्त । आदम् । आद । आत्त ।

अधात्। अधाताम्। अधुः। अधात्। अधास्ताम्।
अधासुः।

लुङ्सनोर्घसू। २। ४। ३७। अदः। अङ्। अ
घसत्। आत्यत्। हनहिंसागत्योः। २। हन्ति।

अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनाम
नुनासिकलोपोऽलिकृडिति। ६। ४। ३७।
अनुनासिकान्तानामेषांलोपः कितिडिति। यमि
रमि ममि गमि हनिमन्यतयोऽनुदात्तोपदेशाः।
तनु चणु चिणु छणु तृणु वृणु वनु मनु तनोत्या
दयः। हतः। प्रन्ति। हंसि। हथः। हथ। हन्ति।
हन्वः। हन्मः। जघान। जघ्नतुः। जघ्नः।

अभ्यासाच्च। ७। ३। ५५। हन्तेर्हस्य कुत्वम्।
जघनिय। जघन्व। जघ्नथुः। जघन। जघान। जघन।
जघ्निव। जघ्निम। हन्ता। हनिष्यति। हन्तु। हतात्।
हताम्। प्रन्तु।

हन्तेर्जः। ६। ४। ३६। हो।

असिद्धवद्त्राभात्। ६। ४। २२। इत ऊर्द्धमा
पादसमाप्तेराभीयं समानाश्रये तस्मिन्कर्त्तव्ये तद्
सिद्धम्। इति जस्यासिद्धत्वान्न हेर्लुक्। जहि। हतात्।
हतम्। हत। हनानि। हनाव। हनाम। अहन्।

घ

अहताम् । अहन् । अहतम् । अहत । अह
नम् । अहन्व । अहन्वा । हन्यात् ।

आर्द्धधातुके । २ । ४ । ६५ । इत्यधिकृत्य ।

हनोबधलिङि । २ । ४ । ४२ ।

लुङिच । २ । ४ । ४३ । बध्यात् । बध्यास्ताम् ।
अबधीत् । अहनियत् । युमिअणामिअणयोः । ३ ।

उतोवृद्धिर्लुकिहलि । ७ । ३ । ८८ । लुम्बिषये
उतोवृद्धिः पिति हलादौ सार्द्धधातुके नत्वभ्यस्तस्य ।
यैति । युतः । युवन्ति । येषि । युथः । युथ । यैमि ।
युवः । युमः । युयाव । यविता । यविय्यति । यैतु । यु
तात् । अयौत् । अयुताम् । अयुवन् । यूयात् । इह
वृद्धिर्न । भाथेपिचङिन्नङिच पिन्नेति व्याख्यानात् ।
युयाताम् । युयुः । यूयात् । यूयास्ताम् । युयासुः । अ
यावीत् । अयविय्यत् । याप्रापणे । ४ । याति । यातः ।
यान्ति । ययौ । याता । यास्यति । यातु । अयाताम् ।

लृङः शाकटायनस्यैव । २ । ४ । १११ । आद
क्तासङ्गोऽर्जुष्व । अयुः । अयात् । यायात् । याया
ताम् । यायुः । यायात् । यायास्ताम् । यायासुः ।
अयासीत् । अयास्यत् । एवं वागतिगन्धनयोः । ५ ।
भादीप्तौ । ६ । णाप्तौचि । ७ । आपाके । ८ । द्राकुस्ता
बाप्तौ । ९ । णामचणे । १० । रादाने । ११ । आश्र

दाने । १२ । दास्रवने । १३ । द्याप्रकथने । १४ । अयं
 चार्वाधातुके एवप्रयोक्तव्यः । विदज्ञाने । १५ ।

विदोलटोवा । ३ । ४ । ८३ । वेत्तेर्लोटः परस्म
 पदानां णसादयोवा । वेद । विदतुः । वेत्य । विदथुः ।
 विद । वेद । विद । विद्म । पठे । वेत्ति । वित्तः । वि
 दन्ति ।

उषविदजागृभ्योन्यतरस्याम् । ३ । १ । ३८ ।
 एभ्योसिन्ध्याम् । विदेरदन्तत्प्रतिज्ञानादामि न
 गुणः । विदाच्चकार । विवेद । वेदिता । वेदिष्यति ।

विदाङ्कुर्वन्वित्यन्यतरस्याम् । ३ । १ । ३९ ।
 वेत्तेर्लौञ्चाम् गुणाभावोलोटो लुक् लोटन्तकरोत्य
 नप्रयोगश्च निपात्यते । पुरुषवचनेन विवचते । विदा
 ङ्करोतु ।

तनादिक्ञभ्य उः । ३ । १ । ७८ । प्रपोपवादः ।

अत उत्सार्वधातुके । ६ । ४ । ११० । उपत्यया
 न्त्सञ्जोत उत्सार्वधातुके कृञिति । विदाङ्कृतात् ।
 विदाङ्कृताम् । विदाङ्कुर्वन्तु । विदाङ्कुरु । विदा
 ङ्करवाणि । अवेत् । अत्रिन्ताम् । अविदुः ।

दृश् । ८ । २ । ७५ । धातोर्हस्य प्रदानस्य सिपि
 र्वा । अवेः । अवेत् । विद्यात् । विद्यास्ताम् । अवेदीत् ।
 अवेदिव्यत् । असभुवि । १५ । अस्ति ।

असोरल्लोपः । ६ । ४ । १११ । अस्यास्ते द्यतो
 लोपस्तार्वाधातुके क्ङिति । स्तः । सन्ति । । सञ्चिः ।
 स्य । अस्ति । स्वः । सः ।

उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्य्यच्परः । ८ । ३ । ८७ ।
 उपसर्गेणः प्रादुसञ्जास्तेः सस्य षः चकारेऽधिचपरे ।
 निद्यात् । प्रनिषन्ति । प्रादुःषन्ति । चच्परः किम् ।
 अभिस्तः ।

अस्तीर्भूः । २ । ४ । ५२ । आर्द्धधातुके । बभूव ।
 भविता । भविष्यति । अस्तु । स्तात् । स्ताम् । सन्तु ।

ध्वसोरेद्वावभ्यासलोपश्च । ६ । ४ । ११८ । चोर
 स्तेत्रैलं स्यात्तौ अभ्यासलोपश्च । एधि । स्तात् । स्ताम् ।
 स्त । असानि । असाव । असाम । आसीत् । आस्ताम् ।
 आसन् । स्यात् । स्याताम् । स्युः । भूयात् । अभूत् । अभ
 विष्यत् । इण्गौ । १६ । एति । इतः ।

इणोयण् । ६ । ४ । ८१ । अजाशौ प्रत्यये परे ।
 यन्ति ।

अभ्यासस्याऽसवर्णे । ६ । ४ । ७८ । इउवर्ष
धोरियङ्बडौ लोऽसवर्णेऽचि । इयाय ।

दीर्घ इष्ः किति । ७ । ४ । ६६ । इषोऽभ्यासस्य
दीर्घः किति लिटि । ईयतुः । ईयुः । इययिथ । इयेथ ।
एता । एयति । एतु । ऐत् । ऐताम् । आयन् । इयात् ।

एतेर्लिङि । ७ । ४ । २४ । उपसर्गात्परस्य
इणोऽणो इस्व आर्द्धधातुके किति लिङि । निरियात् ।
उभयत आभयच्चे नान्तादिवत् । अभीक्षत् । अभ्यः
किम् । समेयात् ।

इणोगालुङि २ । ४ । ४५ । गतिस्त्रेतिषिचो लुक् ।
अगात् । ऐयत् । ग्रीङ्स्त्रे । १७ ।

ग्रीङःसर्वधातुकेगुणः । ७ । ४ । २१ । ज्ञेते ।
अयाते ।

ग्रीङोऽरुट् । ७ । १ । ६ । ग्रीङोऽमादौ श्छातोऽरुट् ।
अरते । अरे । अयाथे । अध्ये । अये । अवेहे । अमहे ।
अिश्ये । अिश्याते । अिश्यरे । अयिता । अयिष्यते । अ
ताम् । अयाताम् । अरताम् । अज्ञेत् । अअयाताम् ।
अअरत् । अयीत । अयीयाताम् । अयीरन् । अयिषी
ष्ट । अअयिष्ट । अअयिष्यत् । इङ्अध्ययने । १८ । इङि
कावक्षुपसर्गतो न व्यभिचरतः । अधीते । अधीयाते ।
अधीयते ।

गाङ्लिटि । २ । ४ । ४६ । इङ् । अधिजगे ।

अधेता । अधेयते । अधीतां । अधीयाताम् । अधी
यन्ताम् । अधीष्व । अधीषायाम् । अधीध्वम् । अध्यै ।
अध्ययावहै । अध्ययामहै । अध्यैत । अध्यैयाताम् ।
अध्यैत । अध्यैयाः । अध्यैयायाम् । अध्यैध्वम् । अध्यैषि ।
अध्यैवहि । अध्यैमहि । अधीयीत । अधीयीयाताम् ।
अधीयीरन् । अध्येषीष्ट ।

विभाषा लुङ्लटोः । १ । ४ । ५० । इङोगाङ् ।

गाङ् कुटादिभ्योऽङिण्डित् । १ । २ । १ । गा
ङादेशात्कुटादिभ्यसाङ्णितः प्रत्यया ङितः स्युः ।

घुमास्थागापाजहातिसां हलि । ६ । ४ । ६६ ।
एषामात ईत्याङ्कृत्सादौकृत्त्याङ्कृधातुके । अध्यगीष्ट ।
अध्यैष्ट । अध्यगीष्यत । अध्यैष्यत । दुहप्रपूरणे । १८ ।
दोग्धि । दुग्धः । दुहन्ति । धोषि । दुग्धे । दुहाते । दु
हते । धुषे । दुहाथे । दुग्धे । दुहे । दुहहे । दुह्यहे ।
दुदुहे । दुदोह । दोग्धा । धोष्यति । धोष्यते । दोग्धु ।
दुग्धात् । दुहन्तु । दुग्धि । दुग्धात् । दुग्धम् । दुग्ध ।
दोहानि । दुग्धाम् । दुहाताम् । दुहताम् । धुष्य ।
दुहायाम् । धुग्ध्वम् । दोहै । दोहावहै । दोहामहै ।
अधोक् । अदुग्धाम् । अदुहन् । अदोहम् । अदुग्ध ।
अदुहाताम् । अदुहत् । अधुग्ध्वम् । दुह्यात् । दुहीत ।

लिङ्गसिच्चावात्मनेपदेषु । १ । २ । ११ । इक्

समीपाद्भवः परौ सिद्धिचौ कितौ स सक्ति ।
धुचीष्ट ।

शल इगुपघादनिटः क्तः । ३ । १ । ४५ । इयु
पधो यः ब्रलन्तसस्मादनिटश्चैः क्वादेशः । अधुचत् ।

सुम्बा दुहदिहलिहगुहामात्मनेपदेदन्त्ये ।
। ७ । ३ । ७३ । एषांक्वस्य सुम्बा दन्त्ये तद्धि ।
अदुग्ध । अधुचत् ।

क्तस्याचि । ७ । ३ । ७२ । अजादौ तद्धि क्तस्य
द्वेषः । अधुचाताम् । अधुचत् । अदुग्धाः । अधुचथाः ।
अधुचाथाम् । अधुग्धम् । अधुचध्वम् । अधुचि ।
अधुचावहि । अधुचामहि । अधोच्यत । एवं दिह
उपचये । २० । लिह आस्मादने । २१ । लेठि । लीठः ।
लिहन्ति । लेचि । लीठे । लिहाते । लिहते । लिचे ।
लिहाथे । लीठे । लिलेह । लिलिहे । लीठामि ।
लीठामे । लेच्यति । लेच्यते । लेढु । लीठान् । लीठाम् ।
लिहन्तु । लीठि । लेहानि । लीठाम् । अलेट् । अलेड् ।
अलिचत् । अलिचत । अलीठ । अलेच्यत् । अलेच्यत ।
मूञ्ज्यक्तायाम्वाचि । २२ ।

ब्रुवः पञ्चानामादित आहोब्रुवः । ३ । ४ ।
। ८४ । ब्रुवल्लटस्त्रिवादीनाम्यञ्चानां णलादयः पञ्च
वा स्युर्ब्रवश्चाहादेशः । आह । आहतुः । आऊः ।

आहस्यः । ८।२।३५ । झलि । चर्चन् । आत्य ।
आहथुः ।

ब्रुवईट् । ७।३।८३ । ब्रुवोह्लादोः पित ईट् ।
ब्रवीति । ब्रूतः । ब्रुवन्ति । ब्रूते । ब्रुवाते । ब्रुवते ।

ब्रुवोवचिः । २।४।५३ । आर्द्धधातुके । उवा
च । ऊचतुः । ऊचुः । उवचिथ । उवकथ । ऊचे ।
वक्ता । वक्ष्यति । वक्ष्यते । ब्रवीतु । ब्रूतात् । ब्रूताम् ।
ब्रुवन्तु । ब्रूहि । ब्रूवाणि । ब्रूताम् । ब्रूवै । अब्रवीत् ।
अब्रूत । ब्रूयात् । ब्रुवीत् । उच्चात् । वचीष्ट ।

अस्यति वक्तिख्यातिभ्योऽङ् । १।१।५२ । डेः ।
वचउम् । ७।४।२० । अङि परे । अबीचत् ।
अवक्ष्यत् । अवक्ष्यत ।

चर्करीतश्च । चर्करीतमिति यङ्खुगन्तं तद्दा
दौ बोध्यम् । ऊर्णुञ्आकादने । २३

ऊर्णोतेर्विभाषा । ७।३।८० । वृद्धिह्लादौ
पिति सार्वधातुके । ऊर्णोति । ऊर्णोति । ऊर्णुतः ।
ऊर्णुवन्ति । ऊर्णुते । ऊर्णुवते । ऊर्णुवते ।

ऊर्णोतेराम्नेतिवाच्यम् ।

नन्द्रासंयोगादयः । ६।१।३ । अच परा

संयोगादयो न द रा दिर्न भवन्ति। नुशब्दस्यदित्वम्।
 ऊर्णुनाव। ऊर्णुनुवतुः। ऊर्णुनुवुः।

विभाषोर्णोः। १। २। ३। इडादि प्रत्ययोक्ति
 स्यात्। ऊर्णुनुविथ। ऊर्णुनविथ। ऊर्णुविता। ऊर्णुवि
 ता। ऊर्णुविथति। ऊर्णुविथति ऊर्णोतु। ऊर्णातु।
 ऊर्णवानि। ऊर्णवैः।

गुणोऽपृक्ते। ७। ३। ८१। ऊर्णोतेर्गुणोऽपृक्त्
 इसादौ पिति सार्वधातुके। और्णोत्। और्णोः। ऊर्णु
 यात्। ऊर्णुयाः। ऊर्णुवीत्। ऊर्णुवीत्। ऊर्णुयात्।
 ऊर्णुविषीष्ट। ऊर्णुविषीष्ट।

ऊर्णोतेर्विभाषा। ७। २। ६। इडादौ परस्मै
 पदे षिचि वृद्धिः। पचेगुणः। और्णोवीत्। और्णोवीत्।
 और्णुवीत्। और्णोविष्टाम्। और्णोविष्टाम्। और्णोवि
 ष्टाम्। और्णोविष्ट। और्णोविथत।

इत्यदादयः।

जुहोत्यादयः ।

ऊदानादनयोः । १ ।

जुहोत्यादिभ्यः झुः । २ । ४ । ७५ । प्रपः ।

झौ । ६ । १ । १० । धातोर्देशः । जुहोति । जुहुतः ।

अदभ्यस्तात् । ७ । १ । ४ । झञ् । ऊञ्जोरि
तियष् । जुहति ।भीहीभृङ्वां झुवञ्च । ३ । १ । ३८ । एभ्योञि
ष्याम्वास्यादामि ञ्वाविव कार्य्यञ् । जुहवाञ्चकार ।
जुहाव । होता । होयति । जुहोतु । जुहुतात् । जुहु
ताम् । जुहुतु । जुहुधि । जुहवनि । अजुहोत् । अजु
हुताम् ।जुसिच । ७ । ३ । ८३ । इगन्ताङ्गञ्च गुणोऽजादौ
जुषि । अजुहवुः । जुहुयात् । हुयात् । अहोषीत् । अ
होष्यत् । जिभीभये । २ । विभेति ।भियोन्यतरस्याम् । ३ । ४ । ११५ । इः स्याद्गुलादौ
क्ङिति षार्ष्वधातुके । विभीतः । विभितः । विभ्यति ।
विभयाञ्चकार । विभाय । भेता । भेयति । विभेतु ।
विभितात् । विभीतात् । अविभेत् । विभियात् । विभी
यात् । भीयात् । अभैषीत् । अभेय्यत् । द्वीसञ्जायां ।
। ३ । जिह्वेति । जिह्वीतः । जिह्वियति । जिह्वयञ्च
कार । जिह्वाय । ह्वेता । ह्वेयति । जिह्वेतु । अजिह्वेत् ।

जिह्वीयात् । द्वीयात् । अद्वीषीत् । अद्वीष्यत् । पूपासन
पूरणयोः । ४ ।

अर्त्तिपिपर्त्याश्च । ७ । ४ । ७७ । अभ्यासस्य
इः स्यात् सौ । पिपर्त्ति ।

उदोष्णपूर्वस्य । ७ । १ । १०२ । अङ्गावयवौ
श्च पूर्वोय चत् तदन्तस्याङ्गस्य उः ।

इलिच । ८ । २ । ७७ । रेफवान्नस्य धातोह्य
धाया इकोदीर्घो इलि । पिपूत्तः । पिपुरति । पपार ।

शृहृप्रां ह्रस्वोवा । ७ । ४ । १२ । किति लिटि ।
पप्रतुः ।

चृकृत्यूताम् । ७ । ४ । ११ । तौदादिक चक्रे च
धातोर्हृदन्तानाञ्च गुणो लिटि । पपरतुः । पपरुः ।

वतोवा । ७ । २ । ३८ । वृङ् वृञ्भ्यामृदन्ताच्चेटो
दीर्घो वास्यान्नतु लिटि । परिता । परीता । परिष्य
ति । परीष्यति । पिपर्त्तु । अपिपः । अपिपूत्ताम् ।
अपिपरुः । पिपूर्यात् । पूर्यात् । अपारीत् ।

सिचि च परस्मैपदेषु । ७ । २ । ४० । अच इटो
न दीर्घः । अपारिष्टाम् । अपरिष्यत् । अपरीष्यत् ।
आहाक् त्यागे । ५ । अहाति ।

जहातेश्च । १ । २ । ४ । इहायाइहादौ कृत्ति
ति षाब्धधातुके । अहितः ।

अभृत । अभरिष्यत् । अभरिष्यत । उदाज्दाने । ८ ।
ददाति । दत्तः । ददति । दत्ते । ददाति । ददते ।
ददौ । ददे । दाता । दास्यति । दास्यते । ददातु ।

दाधाष्वादाप् । १ । १ । २० । दाहृषी धारुषीश्च
धातवो युसंज्ञाः सुदीर्घैर्षी विना । ध्वसोरित्येत्वम् ।
देहि । दत्तेम् । अददात् । अदत्त । दद्यात् । ददीत ।
देयात् । दासीष्ट । अदात् । अदाताम् । अदुः ।

स्थाध्वोरिच्च । १ । २ । १७ । अनयोरिदन्ता
देशः सिच किदात्मनेपदे । अदित । अदास्यत् ।
अदास्यत । उधाञ् धारुषोऽपेषयोः । १० । द
धाति ।

दधस्तथोश्च । ८ । २ । ३८ । द्विरुक्तस्य सप्तमस्य
धात्रोवशोभष् तथोऽध्वोश्चपरतः । धत्तः । दधति ।
दधासि । धत्यः । धत्ते । दधाते । दधते । धत्से । धध्वे ।
ध्वसोरेद्वावभ्यासलोपश्च । धेहि । अदधात् । अधत्त ।
दध्यात् । दधीत । धेयात् । धासीष्ट । अधात् । अधि
त । अधास्यत् । अधास्यत । षिजिर्शौचपोषण
योः । ११ ।

इरइत्संज्ञावाच्या ।

निजां त्रयाणाङ्गुणः स्त्री । ७ । ४ । ७५ । निज्
विज् विषामभ्यासस्य गुणः स्त्री । नेनेक्ति । नेनिक्तः ।

११० लघुकौमुदी व्याकरणं।

नेनिजति। नेनिक्ते। निनेज। निनिजे। नेक्ता। नेच्छति।
नेच्छते। नेनेक्त्। नेनिग्धि।

नाभ्यस्तस्याचि पिति सार्व्वधातुके । ७ । ३ ।
। ८७ । लघूपध गुणान् । नेनिजानि । नेनिक्ताम् । अने
नेक् । अनेनिक्ताम् । अनेनिजुः । अनेनिजम् । अने
निक्त् । नेनिञ्चात् । निञ्चात् । नेनिजीत् । निञ्चीष्ट

इरितोवा । ३ । १ । ५७ । इरितो धातोश्च
रङ् वा परस्मैपदेषु । अनिजत् । अनैञ्चीत् । अनिक्त् ।
अनेच्छत् । अनेच्छत ।

इतिबुभोत्यादयः ।

दिवादयः ।

दिवुक्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिसुतिमोदमदस्र
प्रकान्तिगतिषु । १ ।

दिवादिभ्यः श्यन् । ३ । १ । ६६ । प्रयोपवादः ।
हलिचेति दीर्घः । दीयति । दिदेव । देविता । देवि
यति । दीयतु । अदीयत् । दीयेत् । दीयात् । अदे
वीत् । अदेवियत् । एवं विवृतन्मुसन्ताने । २ । नृती
गाचविर्षेपे । ३ । नृत्यति । नमर्त्त । नर्त्तिता ।

सेऽसि चिक्कतचृतच्छृदतृदनृतः । ७ । २ । ५७ ।
एभ्यस्मिञ्भिस्य सादेराङ्ङधातुकखेष्वा । नर्त्ति
यति । नर्त्स्यति । नृत्यतु । अनृत्यत् । नृत्येत् । नृत्यात् ।
अनर्त्तीत् । अनर्त्तियत् । अनर्त्स्यत् । चषीउद्देगे । ४ ।
वाधामेति श्यन्ता । चस्यति । चसति । तचास ।

वाञ्चुभ्रमुन्नसाम् । ६ । ४ । १२४ । एषाङ्ङिति
लिटि सेटिथलिच एलाभ्यासलोपौ वा । चसतुः । तच
सतुः । चसिथ । तचसिथ । चसिता । प्री तनूकरणे । ५ ।

ओतश्श्यनि । ७ । ३ । ७१ । लोपः स्यात् श्यनि ।
श्यति । श्यतः । श्यन्ति । प्रश्री । प्रश्रतुः । प्रश्रुः ।
प्राता । प्रास्यति ।

विभाषाघ्राघेट्शाकासः । २ । ४ । ७८ । एभ्य
स्त्रिचो लुम्बा परस्मैपदेषु । अशात् । अशाताम् । अशुः ।

यमरमनमातां सकृच । ७ । २ । ७३ । एषां
सकृ एभ्यस्त्रिच इट् परस्मैपदेषु । इट्सकौ । अशासीत् ।
अशासिष्टाम् । क्वाक्वेदने । ६ । अति । षोऽन्तकर्मणि ।
अनि । अशौ । इोऽन्तखण्डने । इः । अति । इदौ ।
इशात् । अइशात् । अशतव्यति । ५ ।

अदिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृक्
तिभृज्जतीनां क्ङिति च । ६ । १ । १६ । एषां संप्र
सारणं स्यात्क्ङिति ङिति च । विध्यति । विव्याध । विवि
धत् । त्रिविधुः । त्रिव्यधिय । त्रिव्यङ् । व्यङ् । व्यङ्गि ।
त्रिभ्येत् । विभात् । अभासीत् । पुषपुष्टौ । १० । सुष्पति ।
पुष्प । पुषोषिष् । पुष्प । पुष्पति । पुष्पादीत्कृत् ।
अपुषत् । पुष्पकोषणे । ११ । सुष्पति । पुष्पे । अपुष्पत् ।
अपुष्पत् । पुष्पकोषणे । १२ । अपुष्पति । अपुष्पत् । नेषत् ।

इषादिभ्यश्च । ७ । २ । ४५ । वलाद्या ईषत्कृत्य
हेद् । नेषिष् ।

अस्मिन्प्रश्नोर्ग्रन्थि । ७ । १ । ६० । नुम् । ननंठ ।
नेषिव । नेषिम । नषिता । नंष्टा । नक्षिच्यति । नंश्चति ।
नश्चत् । अनश्चत् । नश्येत् । नश्यात् । अनश्चत् ।
षूङ्प्राणिप्रसवे । १३ । सूचते । सुषुवे । कादिनियमा

दिद । सुषुविषे । सुषुविषे । सुषुविषे । धाता ।
 धविता । दूष्परिताये । १४ । दूयते । दीष्णये । १५ ।
 दीयते ।

दीङोयुडचि कृडिति । ६ । ४ । ६३ । दीङ् पर
 आजादेः कृडित्याङ्घातुकच्य युट् ।

वुग्युटावुवञ्चणोःसिद्धौ वक्तव्यौ । दिदीधे

मीनातिमिनोति दीङांल्यपिच । ६ । १ । ५० ।
 एषामात्वं अपि चादभित्येज्जनिमित्ते । दाता । दा
 यति । अदास । डीङ् विहायसागतौ । १६ । डीयते ।
 डिष्ये । डधिता । पीङ्पाने । १७ । पीयते । पेता ।
 अपेष्ट । माङ्माने । १८ । मायते । ममे । जनीप्रादु
 भावे । १९ ।

झाजनेर्जा । ७ । ३ । ७९ । झिति । जायते ।
 जञ्जे । जनिता । जनियते ।

दीपजनबुधपूरितापिप्यायिभ्योऽन्यतर
 स्याम् । ३ । १ । ६१ । एभ्यश्चिष्ठा एकवचने
 तत्रञ्जे परे ।

चिषोलुक् । ६ । ४ । १०४ । चिषः परस्य लुक् ।

अनिवध्याश्च । ७ । ३ । ३५ । अनयानं दृङ्
 ङिर्भित्कृतिच । अजनि । अजनिष्ट । दीपोदीप्तौ । २० ।

दीयते । दिदीपि । अदीपि । अदीपिष्ट । पदगता । २१ ।
 वद्यते । पिदै । यत्ता । वत्तीष्ट ।

चिण्तेपदः । २ । १ । ६० । पदञ्जेचिण्ते परे ।
 अपादि । अपत्साताम् । अपत्सत । विदसत्तायाम् ।
 । २२ । विद्यते । वेत्ता । अविक्त । बुधअवगमने । २३ ।
 वुध्यते । वोद्दा । भोक्त्यने । मुक्तीष्ट । अनेधि । अकुड्ड ।
 अभुत्साताम् । युधसम्यहारे । २४ । युध्यते । युयुधे ।
 योद्दा । अयुड्ड । सजविषने । २५ । सृज्यति । ससृजे ।
 ससृजिषि ।

सृजिह्रशोर्झल्यमकिति । ६ । १ । ५७ । अत्र
 अरम् सखादावकिति । सृष्टा । सृज्यति । सृजीष्ट ।
 असृष्ट । असृष्टाताम् । मृषतितिषायाम् । २६ ।
 मृष्यति । मृष्यते । ममर्ष । ममर्षिष् । ममृषिषे ।
 मर्षिताषि । मर्षितासे । मर्षिष्यति । मर्षिष्यते । णहव
 न्धने । २७ । नञ्जते । नञ्जति । ननाह । ननड्ड । नेदिध ।
 नेहे । नड्डा । नन्यति । अनन्यति । अननड्ड ।

इतिदिवादेवः ।

स्वादयः।

सृञ् अभिषवै । १ ।

स्वादिभ्यः श्रः । ३१ । १ । ७३ । शपोपवादः ।
सुनोति । सुनुतः । ऊश्रुवोरितियण् । सुन्वन्ति । सुन्वः ।
सुनुवः । सुनुते । सुन्वाते । सुन्वते । सुन्वहे । सुनुवहे ।
सुषाव । सुषुवे । शेता । सुनु । सुनुवानि । सुनुवे ।
सुनुयात् । सूयात् ।

स्तुसुधूञ्भ्यः परस्मैपदेषु । ७ । २ । ७२ ।
एभ्यस्त्रिच इट् । असावीत् । असोष्ट । चिञ्चथने । ३ ।
चिनोति । चिनुते ।

विभाषाचेः । ७ । ३ । ५८ । अभ्यासाचेः कुलन्वा स
नि लिटिच । चिकाय । चिचाय । चिको । चिच्ये । अचै
षीत् । अचेष्ट । स्तृञ् आकादने । ३ । स्तृणोति । स्तृणुते ।

श्रपूर्वाः स्वयः । ७ । ४ । ६१ । अभ्यासस्वश्रपूर्वाः
स्वयः श्रिष्यतेऽन्ये हलोऽनुप्यन्ते । तसार । तसारत् ।
तसारे । गुणोर्त्तीतिगुणः । सार्यात् ।

ऋतश्चसंयोगादेः । ७ । २ । ४३ । ऋदन्तात्सं
योगादेर्ऋञ् शिचोरिच्चा । स्तरिषीष्ट । स्तृषीष्ट ।
अस्तरिष्ट । अस्तृत । धुञ्कम्पने । ४ । धुनोति । धुनुते ।
दुधाव । स्तरतीतिवेट् । दुधविथ । दुधाथ ।

श्रुकः किति । ७ । २ । ११ । श्रिञ् एकाच् उग
न्नाच्च गित् कितोरिण् । इतिप्राप्ते । ऋदिनियमा

वित्यमिद् । दुधुविद् । दुधुवे । अधावीत् । अधविष्ट ।
 अधोष्ट । अधविष्यत् । अधोष्यत् । अधविष्यताम् ।
 अधोष्यताम् । अधविष्यत । अधोष्यत ।

इतिशादयः ।

तुदादयः।

तुदव्यथने।१।

तुदादिभ्यःशः।३।१।७७। प्रपोपवादः।
 तुदति। तुदते। तुतोद। तुतोदिय। तुतुदे। तोत्ता।
 अतोत्तीत्। अतुत्त। णुदप्रेरणे।२। नुदति। नुदते।
 नुतोद। नोत्ता। अस्जमाके।३। अहिष्णोति। अहिष्णा
 रणम्। अस्ज तुले न षः। अस्ज जस्ते न षः। भृञ्जति।
 भृञ्जते।

अस्जेरिपधयोरमन्वतरस्याम्।६।४।४७।
 अस्जेरेफस्योपधायाश्च स्थाने रमागमोवाङ्घ्रा
 तुके। मिलादन्थादश्चपरः। स्थानषष्ठीनिर्देशाद्गोप
 धयोर्निवृत्तिः। वभर्ज्ज। वभर्ज्जतुः। वभर्ज्जिथ।
 वभर्ज्ज। वभर्ज्ज। वभर्ज्जतुः। वभर्ज्जिथ। स्कोरिति
 ससोपः। अयेति षः। वभर्ज्ज। वभर्ज्ज। वभर्जे। भर्ज्जा।
 भर्जा। भर्ज्जति। भर्ज्जति। कृडिति रमागमन्वाधि
 त्वात्सन्धारणमूर्ध्वविप्रतिषेधकः। भृञ्जाम्। भृञ्जा
 षाम्। भृञ्जासुः। भर्ज्जिष्ट। भर्ज्जिष्ट। अर्ज्जिष्टीत्।
 अर्ज्जिष्टीत्। अर्ज्जिष्ट। अर्ज्जिष्ट। कृषविसेकवे।४।
 कृषति। कृषते। चक्रर्ष। चक्रषे।

अनुदात्तस्यचर्दुप्रश्नस्याम्यतरस्याम्।६।१
 ।५८। उपदेशेनुदात्तोयश्चदुपधस्तस्यान्वा ष्वादा
 वकिति। कृष्टा। कृष्टा। कृषीष्ट।

सृशमृशकृषतृपट्टपेऽश्लेः सिज्वावाच्यः ।
 अक्राचोत् । अकार्चीत् । अकृचत् । अकृष्ट । अकृशा
 ताम् । अकृचत । मिलसङ्गमे । ५ । मिलति । मिलते ।
 मिमेष । मेलिता । अमेलीत् । मुचूमोचने । ६ ।

शे मुचादीनाम् । ७ । १ । ५८ । मुचलिप्विद्
 लुप्सिचकृत्खिद्पिशाबुम् । मुचति । मुचते । मोक्ता ।
 मुचात् । मुचीष्ट । अमुचत् । अमुक्त । अमुशाताम् ।
 लुप्तुहेदने । ७ । लुप्तति । लुप्तते । लोप्ता । अलुपत् ।
 अलुप्त । विदूलाभे । ८ । विन्दति । विन्दते । विवेद ।
 विविदे । व्याघ्रभूतिमते षेद् । वेदिता । भाष्यमतेऽनिट् ।
 परिवेत्ता । विचचरणे । ९ । विचति । विचते ।

लिपिसिचिङ्गश्च । ११ । ५३ । एभ्यश्चैरङ् ।
 अविचत् ।

आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् । ११ । ५४ ।
 लिपिसिचिङ्गः षरस्य चैरङ् वा । अविचत । अविक्त ।
 लिपउपदेहे । १० । उपदेहोऽष्टद्धिः । लिप्यति । लि
 प्यते । लोप्ता । अलिपत् । अलिपत । अलिप्त ।

इतिउभयपदिनः ।

कृतीकृदन । ११ । कृतति । चकर्त्त । कर्त्तिता । कर्त्तियति । कर्त्स्यति । अकर्त्तीत् । खिद परिघाते । १२ । खिन्दति । चिखेद । खेत्ता । पिश अवयवे । १३ । पिशति । पेशिता । ओब्रसूकृदने । १४ । वृश्चति । वब्रश्च । वब्रश्चिथ । वब्रष्ठ । ब्रश्चिता । ब्रष्टा । ब्रश्चियति । ब्रक्ष्यति । वृश्चात् । अब्रश्चीत् । व्यचथाजीकरणे । १५ । विचति । विव्याच । विविचतुः । व्यचिता । व्यचिष्यति । विच्यात् । अब्याचीत् । अव्यचीत् । व्यचेः कुटादिलमनसीतितु नेह प्रवर्त्तते । अनसीति पर्युदासेन कृन्मात्र विषयत्वात् । उक्कि उञ्च् । १६ । उञ्चः कणश्चादानं । कणिशाद्यर्जनं शिलमिति यादवः । ष्चक् गतीन्द्रियप्रलयमूर्त्तिभावेषु । १७ । ष्चक्कति । ष्चकृत्यतामिति गुणः । द्विहल्यहणस्याऽनेकहलुपलक्षणत्वात् नुट् । आनर्च्छ । आनर्च्छतुः । ष्चिक्किता । उज्ज् उज्जर्गे । उज्जति । लुभ विमोहने । लुभति ।

तीपसहलुभरूपरिषः । ७ । २ । ४८ । इच्छत्यादेः परस्य तादेरार्द्धधातुकस्येद्वा स्यात् । लोभिता । लोभ्या । लोभियति । तृप तृप्फ तृप्त्रौ २१ । तृपति । ततर्प । तर्पिता । अतर्पीत् । तृप्फति ।

शे तृम्फादीनां नुम्वाच्यः । आदिशब्दप्रकारैः । तेन येऽत्र नकारानुषक्तास्ते तृम्फादयः । ततृम्फ । तृम्फात् । मृडपृड सुखने । २३ । मृडति । पृडति । सुन गतौ । २४ । सुनति । इषु इच्छायाम् । २५ । इच्छति । एषिता । एष्टा । एषियति । इष्यात् । ऐषीत् । कुट

कौटिल्ये १६ । गाङ्कुटादीति डित्वम् । चुकुटिथ ।
 चुकौट । चुकुट । कुटिता । पुट संश्लेषणे । २७ । पुटति ।
 पुटिता । स्फुटविकसने । २८ । स्फुटति । स्फुटिता ।
 स्फुर स्फुल संचलने । ३० । स्फुरति । स्फुलति ।

स्फुरति स्फुलत्योर्निर्निर्विभक्तः । ८ । ३ । ७६ ।
 पल्लव्या । निस्फुरति । निष्फुरेति । णूस्त्वनि । ३१ ।
 परिष्पृतमुषोद्व्यः । नुवति । नुनावा नुविता । टुमस्त्वो
 मुद्धौ । ३२ । मज्जति । मज्जन् । मज्जिर्णो रिति
 नुम् ।

मस्त्वोरन्त्यात्पूर्वोऽनुम्वाच्यः । संयोगादि
 खोपः । ममंक्व । ममञ्चिथ । मङ्क्ता । मङ्क्ष्यति ।
 अमाङ्गीत् । अमाङ्गाम् । अमाङ्गुः । हजोमङ्गौ । ३३ ।
 हजति । रोक्ता । रोक्ष्यति । अरौक्षीत् । भुजो कौटि
 खो । ३४ । हजिक्त् । विशप्रवेशने । ३५ । विशति । मृश्रश्चा
 मर्शने । ३६ । आमर्शनस्यर्शः ।

अमुदात्तस्य चर्दुपधस्यान्यतरस्याम् अमाक्षीत् ।
 अमाक्षीत् । अमृक्षत् । षट्ठुवि शरणगत्यवसादनेषु ।
 ३७ । षीदतीत्यादि । शद्भातने । ३८ ।

शदेषिशतः । १ । २ । ६० । शिङ्गाविनोऽस्मात्तडा
 नौसः । शीयति । शीयताम् । शीयित । अशीयत । शशा
 द । शत्ता । शत्सति । अशदत् । अशत्स्यत् । छवि
 छेपे । ३९ ।

चतइद्वातोः । ७ । १ । १०० । किरति । चकार ।

चकरतुः । चकरः । करिता । करीता । कीर्यात् ।

किरतौ लवने । ६ । १ । १४० । उपात्किरतेः सुट्
 ङेदने । उपस्किरति ।

अडभ्यासव्यवायेऽपि । ६ । १ । १३५ ।
 सुट्कात्पूर्वं इति वक्तव्यम् । उपास्किरत् । उपच
 स्कार ।

हिंसायां प्रतेश्च । ६ । १ । १४० । उपात्प्रतेश्च
 किरतेः सुट् हिंसायाम् । उपस्किरति । प्रतिस्किरति ।
 गृ निगरणे । ४० ।

अचि विभाषा । ८ । २ । २१ । गिरतेरेफस्य ङोऽ
 जादौ प्रत्यये । गिरति । गिलति । जगार । जगाल ।
 जगरिथं । जगलिथ । गरिता । गरीता । गलिता ।
 गलीता । प्रच्छञ्जीषायाम् । ४१ । ग्रहिज्या इति सभ्र
 शरणम् । पृच्छति । पप्रच्छ । पप्रच्छतुः । पप्रच्छुः ।
 प्रष्टा । प्रच्छति । अप्राचीत् । मृड् प्राणत्यागे । ४२ ।

म्रियते लुङ्लिङोश्च । १ । ३ । ६१ । लुङ्लिङोः
 म्रितश्च प्रकृतिभूताम् मृडस्तडानौ नान्यत्र । रिङ् । इय
 ङ् । म्रियते । ममार । मर्त्ता । मरिष्यति । मृषीष्ठ । अ
 मृत । पृङ् व्यायामे । ४३ । प्रायेणायं व्याङ्पूर्वः । व्याप्रि
 यते । व्यापप्रे । व्यापप्राते । व्यापरिष्यते । व्यापृत ।

व्यापृषाताम् । जुषी प्रीतिसेवनयोः । ४४ । जुषते । जुषुषे ।
 ओ विजि भयपलनयोः । ४५ । प्रायेण उत्पूर्वः । उदि
 जते ।

विज इट् । १ । २ । २ । विजेः पर इडादिप्रत्ययो
 ङित् । उद्विचिता ।

इतितुदादयः ।

रुधादयः ।

रुधिरावरणे । १ ।

रुधादिभ्यःञम् । ३ । १ । ७८ । प्रयोऽपवादः ।
 रुणद्धि । अरुणो रक्षोपः । रुन्धः । रुन्धन्ति । रुणत्सि ।
 रुन्द्धुः । रुन्द्धु । रुणधिमि । रुन्ध्वः । रुन्ध्वः । रुन्धे ।
 रुन्धाते । रुन्धन्ते । रुन्धसे । रुन्धाथे । रुन्ध्वे । रुन्धे ।
 रुन्ध्वहे । रुन्ध्वहे । रुरोध । रुरुधे । रोद्धा । रोत्स्यति ।
 रोत्स्यते । रुणद्धु । रुन्धात् । रुन्द्धुं । रुन्धन्तु । रुन्धि ।
 रुणधानि । रुणधाव । रुणधाम । रुन्धाम् । रुन्धा
 ताम् । रुन्धन्ताम् । रुनत्स्य । रुणधै । रुणधावहे । रुण
 धामहे । अरुणत् । अरुणद् । अरुन्धाम् । अरुन्धन् ।
 रुन्ध्यात् । रुन्धीत । रुन्ध्यात् । रुन्धीष्ट । अरुधत् ।
 अरौन्धीत् । अरौत्स्यत् । अरुन्द्धु । अरुन्धाताम् ।
 अरुन्धत । अरौत्स्यत । भिदिर्विदारणे । २ । छिदि
 र्द्वैधीकरणे । ३ । युजिर्योगे । ४ । रिचिर्विरे
 ष्णे । ५ । रिणक्ति । रिङ्क्ते । रिरिच । रेक्ता । रेच्छ
 ति । अरिणक्त् । अरिचत् । अरैचीत् । अरिक्त् । विचिर्
 पृथग्भावे । ६ । विनक्ति । विङ्क्ते । चुदिर्सम्बोधणे । ७ ।
 चुणन्ति । चुन्ते । चोच्चा । अचुदत् । अचौत्सीत् ।
 अचुत्त । उच्छृदिर्दोषनिदेवनयोः । ८ । कृणन्ति ।
 कृन्ते । कर्ह । सेमिचीतिवेट् । कर्हसे । कर्हदिषे ।
 कर्हिता । कर्हियति । कर्ह्यति । अकृदत् । अकृदीत् ।
 अकर्हिष्ट । उत्तृदिर्हिंसानादरयोः । ९ । तृणन्ति ।

तृन्ते । कृतीवेष्टने । १० । कृणत्ति । तृहृदिषिहिंसा
याम् । १२ ।

तृणहृद्म् । ७ । ३ । ६२ । तृहः अमि कृते इम्
हलादौ पिति । तृण्णटि । तृण्हः । तत्तर्ह । तर्हिता ।
अतृण्णट् । आन्नलोपः । हिनस्ति । जिहिंस । हिंषिता ।
उन्दीक्तेदने । १३ । उनत्ति । उन्तः । उन्दन्ति ।
उन्दाञ्चकार । औनत् । औन्ताम् । औन्दन् ।
औनः । औनदम् । अञ्जुव्यक्ति स्वर्णकान्तिगतिषु । १४ ।
अनक्ति । अङ्कः । अञ्जन्ति । आनञ्ज । आनञ्जिथ ।
आनङ्क्य । अञ्जिता । अङ्का । अङ्धि । अनजानि ।
आनक् ।

अञ्जेः सिचि । ७ । २ । ७१ । अञ्जेस्त्रिचोनित्य
मिट् । आञ्जीत् । तञ्जूसंकोचने । १५ । तनक्ति । तङ्क्ता ।
तञ्चिता । ओविजी भयचलनयोः । १६ । विनक्ति ।
विङ्कः । विजदडिति डित्वम् । विविजिथ । विजिती ।
अविनक् । अविजीत् । शिषुविशेषणे । १७ । शिनष्टि ।
शिंष्टः । शिंषन्ति । शिनच्चि । शिशेष । शिशेषिथ । शिष्टा ।
शिच्यति । हेर्धिः । शिण्डि । शिनषाणि । अशिनट् ।
शिंष्यात् । शिष्यात् । अशिषत् । एवं पिषुसञ्चूर्णने । १८ ।
भञ्जो आमर्दने । १९ ।

आन्नलोपः । ६ । ४ । २३ । अमः परस्य नस्य लो
पस्स्यात् । मनक्ति । वमञ्जिथ । वमङ्क्य । मङ्गा ।

भङ्ग्मि । अभाङ्गित् । भुजपालनाभवहारयोः । २० ।
भुनक्ति । भोक्ता । भोक्ष्यति । अभुनक् ।

भुजोऽनवने । १ । ३ । ६६ । तङ्कानौस्तः । औद
नभुङ्क्ते । अनवनेकिम् । महीभुनक्ति । जिदन्वीदीतौ ।
२१ । इन्धे । इन्धाते । इन्धन्ते । इन्धे । इन्धे ।
इन्धाञ्चक्रे । इन्धिता । इन्धाम् । इन्धाताम् । इन्धै ।
ऐन्ध । ऐन्धाताम् । ऐन्धः । विदविचारणे । २२
विन्क्षे । वेत्ता ।

इतिरुधादयः ।

तनादयः ।

तनुनिस्तारे । १ ।

तनादिछात्रभ्यउः । २ । १ । ७५ । त्रयोऽपवादः ।
 तनोति । तनुते । तन्मान । तेने । तन्नितासि । तन्निता
 से । तन्निष्यति । तन्निष्यति । तनुताम् । अन्वयेत् । वन्नु
 यात् । वन्वीत् । तन्नात् । वन्निषीष्ट । अन्वनीत् ।
 अतानीत् ।

तनादिभ्यस्तथासोः । २ । ४ । ७६ । तनादि
 स्त्रियोवा लुक् तथासोः । अतत । अतनिष्ट । अतथाः ।
 अतनिष्ठाः । अतनिष्यत् । अतनिष्यत । षण्डाने । २ ।
 सनोति । सनुते ।

येविभाषा । ६ । ४ । ४२ । जनसनखनामात्मना
 यादौ क्ङिति । सायात् । सन्यात् ।

जनसनखनां सन् झलोः । ६ । ४ । ४२ । एषा
 माकारस्सनि झलादौ क्ङिति । असात । असनिष्ट ।
 असाथाः । असनिष्ठाः । चणुहिंसायाम् । ६ । चणोति ।

चणुते । ह्यन्तेति न वृद्धिः । अचणीत् । अचत । अच
 णिष्ट । अचथाः । अचनिष्ठाः । चिणुच । ४ । उपत्यये
 लघूपधस्य गुणोवा । चिणोति । चेणोति । चेणिता ।
 अचेणीत् । अचित । अचेणिष्ट । तृणुअदने । ५ । तृणो
 ति । तर्णोति । तृणुते । तर्णुते । डुङ्ङञ्करणे । ६ ।

अत उत्सार्वधातुके । ६ । ४ । ११० । कुरुतः

न भ कुर्ुराम् । ५ । २ । ७८ । भक्त कुर्ुरोरुप
धावा न दीर्घः । कुर्ुर्वन्ति ।

नित्यङ्करोतेः । ६ । ४ । १०८ । करोतेः प्रत्ययो
कारस्य नित्यं लोपोन्मोः । कुर्ुर्वः । कुर्ुर्वः । कुरुते ।
चकार । चक्रे । कर्त्ता । करिष्यति । करिष्यते । करो
तु । कुरुताम् । अकरोत् । अकुरुत ।

येच । ६ । ४ । १०८ । कृञ् उलोपो यादौ प्रत्यये ।
कुर्यात् । कुर्ुर्वन्ति । क्रियात् । कृषीष्ट । अकार्षीत् ।
अकृत । अकरिष्यत् । अकरिष्यत ।

सम्परिभ्याङ्करोतौ भूषणे । ६ । १ । १३७ ।

समवाये च । ६ । १ । १३८ । सुट् । संस्करोति ।
अङ्करोतीत्यर्थः । संस्कुर्वन्ति । संघीभवन्तीत्यर्थः ।
सम्पूर्वस्य क्वचिद्भूषणेऽपि सुट् । संस्कृतभ्रष्टा इति
ज्ञापकात् ।

उपात्प्रतियत्नवैकृतवाक्याध्याहारेषु च ।
। ६ । १ । १३९ । कृञ्ः सुट् । चात्रागुक्तयोरर्थयोः ।
प्रतियत्नोगुणाधानम् । विकृतमेववैकृतं विकारः ।
वाक्याध्याहार आकाञ्चैकदेशपूरणम् । उपस्कृता
कन्या । उपस्कृता ब्राह्मणाः । एधोदकक्षीपस्कृते ।
उपस्कृतभुङ्क्ते । उपस्कृतं व्रूते । वनुयाचते । ७ । वनुत ।

ववने । मनुअववोधने । ष । मनुते । मेने । मनिता ।
 मनिय्यते । मनुताम् । अमनुत । मन्वीत । मनिषीष्ट ।
 अमनिष्ट । अमनिय्यत ।

इतितनादयः ।

क्र्यादयः ।

उक्तीञ्द्रव्यविनिमये । १ ।

क्र्यादिभ्यःश्ना । ३ । १ । ८१ । शपोऽपवादः ।
 क्रीणाति । ईहस्यघोः । क्रीणीतः । आभ्यस्तयोरातः ।
 क्रीणंति । क्रीणासि । क्रीणीथः । क्रीणीथ । क्रीणामि ।
 क्रीणीवः । क्रीणीमः । क्रीणीते । क्रीणाते । क्रीणीषे ।
 क्रीणाथे । क्रीणीष्वे । क्रीणे । क्रीणीवहे । क्रीणीमहे ।
 चिक्राय । चिक्रियतुः । चिक्रियुः । चिक्रेथ । चिक्रियिथ ।
 चिक्रिये । क्रेता । क्रेयति । क्रेयते । क्रीणात् । क्रीणीतात् ।
 क्रीणीताम् । अक्रीणात् । अक्रीणीत । क्रीणीयात् ।
 क्रीणीत । क्रीयात् । क्रेषीष्ट । अक्रेषीत् । अक्रेष्ट ।
 अक्रेष्यत् । अक्रेष्यत । प्रीञ्त्तर्पणेकान्तौच । २ । प्रीणा
 ति । प्रीणीते । प्रीञ्पाके । ३ । प्रीणाति । प्रीणीते ।
 मीञ्हिंसायाम् । ४ ।

हिनुमीना । ८ । ४ । १५ । उपसर्गस्थान्निमित्ता
 त्परस्यैतयोर्नस्य णः स्यात् । प्रमीणाति । प्रमीणीते ।
 मीनातीत्यात्वम् । ममै । मिम्यतुः । ममिथ । ममाथ ।
 मिम्ये । माता । मास्यति । मीयात् । मासीष्ट । अमा
 सीत् । अमासिष्टाम् । अमास्त । पिञ्त्वन्धने । ५ ।
 सिनाति । सिनीते । सिषाय । सिष्ये । सेता । स्कुञ्चा
 षवने । ६ ।

स्तम्बुस्तुम्बुस्कुम्बुस्कुम्बुञ्भ्यःशुञ्च । २ । १ ।
 । ८२ । चात् आ । स्कुनोति । स्कुनुते । स्कुनाति ।

नलिङि । ७ । २ । ३८ । वृत इटोलिङि न दीर्घः ।
 स्तरिषीष्ट । उच्च । अनेन किलम् । स्तीर्षीष्ट । मिचिच
 परस्मैपदेषु । अस्तारीत् । अस्तारिष्टाम् । अस्तारिषुः ।
 अस्तारिष्ट । अस्तीर्ष्ट । कृञ्हिंसासाधाम् । १४ ।
 कृणाति । कृणीते । चकार । चक्रे । वृञ्वरणैः । १५ ।
 वृणाति । वृणीते । ववार । ववरे । वरिता । वरीता ।
 उदोष्चेत्युलम् । वूर्यात् । वूरिषीष्ट । वूर्धीष्ट । अवा
 रीत् । अवारिष्टाम् । अवरिष्ट । अवरीष्ट । अवूर्ष्ट ।
 धूञ्कम्पने । १६ । धुनाति । धुनीते । धोता । धविता ।
 अधावीत् । अधविष्ट । अधोष्ट । ग्रहउपादाने । १७ ।
 गृह्णाति । गृह्णीते । जयाह । जगृहे ।

ग्रहोऽलिटि दीर्घः । ७ । २ । ३७ । हकाचो
 ग्रहेर्विहितस्येटोदीर्घो नतु लिटि । ग्रहीता । गृह्णातु ।

हलः अः शानजभ्रौ । ३ । १ । ८३ । हलःपर
 स्य अशानजादेशोहौ । गृहाण । गृह्णात् । गृहीषीष्ट ।
 ह्यन्तेति न वृद्धिः । अग्रहीत् । अग्रहीष्टाम् । अग्रही
 ष्ट । अग्रहीषाताम् । कुषनिष्कर्षे । १८ । कुष्णाति ।
 कोषिता । अन्नभोजने । १९ । अन्नाति । आन्न ।
 अन्निता । अन्नियति । अन्नातु । अन्नान । मुष
 क्षीवे । २० । मोषिता । मुषाण । ज्ञाऽवबोधने । २१ ।
 जज्ञौ । वृङ् सन्नक्षौ । २२ । वृणीते । ववृषे । ववृष्टे ।
 वरिता । वरीता । अवरिष्ट । अवरीष्ट । अवृत ।

इतिक्यादयः ।

खतन्त्रः कर्त्ता । १।४।५४। क्रियायां खातन्त्रे
खविवक्षितोऽर्थः । कर्त्ता स्यात् ।

तत्प्रयोजको हेतुश्च । १।४।५५। कर्त्तुः प्रयो
जको हेतुसंज्ञः कर्त्तृसंज्ञश्च ।

हेतुमति च । ३।१।२६। प्रयोजकव्यापारे
प्रेषणादौ च वाच्ये धातोर्णिच् । भवन्तस्त्रेरयति भाव
यति ।

ओःपुयण्ज्यपरे । ७।४।८०। मनि परे यदं
गन्तदवयवाभ्यासोत ईत्यात् पवर्गचण्जकारेभ्व
र्षपरेषु परतः । अवीभवत् । षागतिनिवृत्तौ ।

अर्त्ति द्वीक्षीरीक्यूथीक्ष्माय्यातांपुङ्णौ । ७।
।३।३६। स्यापयति ।

तिष्ठतेरित् । ७।४।५। उपधायाश्चङ्परि षौ ।
अतिष्ठपत् । घटचेष्टायाम् ।

मितां ह्रस्वः । ६।४।६२। घटादीनां ञपादीना
ञ ह्रस्वः । घटयति । ञपज्ञाने ञापने च । ञपयति ।
अजी ञपत् ।

इति खन्नाप्रक्रिया ।

सनन्ताः।

धातोः कर्मणस्समानकर्तृकादिह्याम्वा
।३।१।७। इधिकर्मणोधातोर्विधैककर्तृकास्यन्
नेह्यायाम्। पठव्यक्तायाम्वाचि।

सग्यङोः ।६।१।८। सन्नमास्य यङ्नास्य च प्र
थमस्येकाचोद्देशोऽजादिस्तु द्वितीयस्य । सग्यतः । पठि
तुमिहति पिपठिषति । कर्मणः किम् । गमनेनेहति ।
समानकर्तृकात्किम् । शिष्याः पठन्तितीहति गुरुः । वा
यहणादाक्यमपि । लुङ्सनोर्धसु ।

सःस्यार्द्धधातुके ७।४।४८। यस्य तःस्यस्य
दावार्द्धधातुके । अत्तुमिहति जिघत्सति । एकाच
इति नेट् ।

अज्जनगमां सनि ।६।४।१६। अजन्तानां
इकोरजादेश्चगमेच्च दीर्घो स्यलादौ सनि ।

इकोश्चल ।१।२।८। इगन्ताज्जलादिः सन्
कित् । अतद्इडातोः । कर्तुमिहति चिकीर्षति ।

सनि ग्रहगुहोश्च ।७।२।१२। यद्देश्चइगन्ता
च सन इण्ण स्यात् । बुभूषति ।

इतिसनन्ताः।

यङन्ताः ।

धातोरेकाचोह्लादेः क्रियासमभिहारे
यङ् । ३ । १ । ३२ । पौनःपुन्ये भृगार्थे च दीत्ये धा
तोरेकाचोह्लादेर्भङ् ।

गुणोयङ्लुकोः । ७ । ४ । ८२ । अभ्यासस्य गुणो
यङि यङ्लुकि च परतः । ङिदन्तत्वादात्मनेपदम् ।
पुनःपुनरतिप्रयेन वा भवति । बोभूयते । बोभूयाच्च
क्ते । अबोभूयिष्ट ।

नित्यङ्गौटिल्ये गतौ । ३ । १ । १३ । गत्यर्था
क्कौटिल्य एव यङ् नतु क्रियासमभिहारे ।

दीर्घोऽकितः । ७ । ४ । ८३ । अकितोऽभ्यासस्य
दीर्घोयङ्लुकोः । कुटिलसंभ्रजति । वाभ्रज्यते ।

यस्यहलः । ६ । ४ । ४६ । हलः परस्य यस्य सोप
आङ्ङधातुके । आदेःपरस्य । अतोसोपः । वाभ्रजा
च्चक्ते । वाभ्रजिता ।

रोगृदुपधस्य च । ७ । ४ । ६० । षदुपधस्य धातो

२३६

लघुकौमुदी व्याकरणं ।

रभासस्य रीगागमो यङ्लुकोः । वरीवृत्त्यते । वरीवृ
ताच्चक्रे । वरीवृत्तिता ।

सुम्नादिषु च । ८ । ४ । ३६ । णलं न । नरीनृ
त्यते । नरीवृत्त्यते ।

इतियङ्गन्तप्रक्रिया ।

यङ्लुगन्ताः ।

यङोऽचिच । २ । ४ । ७४ । यङोऽचि प्रत्यये लुक्
 स्याच्चकारात्तन्मिनापि क्वचित् । अनैमित्तिकोऽयम् ।
 अन्तरङ्गत्वादादौ भवति ततः प्रत्ययसप्तचषेन यङ्
 न्तत्वादित्त्वम् । अभ्यासकार्यम् । धातुत्वाद्गडादयः । शेषा
 त्कर्त्तरीति परस्मैपदम् । चर्करीतश्चेत्यदादौ पा
 ठाच्छपोलुक् ।

यङोवा । ७ । ३ । ८४ । यङ्लुगन्तात्परस्य ह्रस्वा
 देः पितृस्त्वार्वधातुकस्येदवा स्यात् । भूसुवोरिति निषे
 धोयङ्लुकि भाषायां न । बोभूतुतेतिक्ते इन्द्रसि
 निपातनात् । बोभवीति । बोभेति । बोभूतः । अद्भ
 स्नात् । बोभुवति । बोभुदाच्चकार । बोभुवामास ।
 बोभविता । बोभविष्यति । बोभवीतु । बोभोतु । बोभू
 तात् । बोभूताम् । बोभुवंतु । बोभूहि । बोभवानि ।
 अबोभवीत् । अबोभोत् । अबोभूनाम् । अबोभवुः ।
 बोभूयात् । बोभूयाताम् । बोभूयुः । बोभूयात् । बोभू
 यास्ताम् । बोभूयासुः । गतिस्थितिषिचोऽलुक् । यङो
 वेतीट् पच्चे गुणत्वाधित्वा नित्यत्वाद्गुक् । अबोभूवीत् ।
 अबोभोत् । अबोभूताम् । अबोभूवुः । अबोभविष्यत् ।

इतियङ्लुगन्ताः ।

नामघातवः ।

सुपआत्मनः क्यच् । ३ । १ । ८ । इषिकर्षण
इषितुः अन्विनसुवन्तादिहायामर्थे क्यच् वा ।

सुपोघातुप्रातिपदिकयोः । २ । ४ । ७१ । एत
घोरवयवस्य सुपोलुक् ।

क्यच्चिच । ७ । ४ । ३३ । अवर्षस्य ईः । आत्मनः
पुत्रमिच्छति पुत्रीषति ।

नःक्ये । १ । ४ । १५ । क्यचि क्यङि च नान्तमेव पदं
नान्यत् । नलोपः । राजीयति । नान्तमेवेति किम् ।
वाच्यति । हलिच । गोर्ष्यति । पूर्यति । धातेरित्येव ।
नेह । दिवमिच्छति दिव्यति ।

क्यस्य विभाषा । ६ । ४ । ५० । हस्तः परशोः क्यच्
क्यङिर्लोपोवाङ्घातुके । आदेः परस्य । अन्तेलोपः ।
तस्य स्नामिक्याङ्घ्रूपधमुषो न । समिधिता । समि
धिता ।

काम्यञ्च । ३ । १ । ८ । उक्तविषये काम्यच् । पुत्र
मात्मन इच्छति । पुत्रकाम्यति । पुत्रकाम्यिता ।

उपमानादाचारे । ३ । १ । १० । उपमानात्क
र्षणसुवन्तादाचारेऽर्थे क्यच् । पुत्रमिवाचरति पुत्री
षति हाचम् । विष्णुयति दिजम् ।

सर्वप्रातिपदिकेभ्यःक्विप्वावक्तव्यः । अतो
गुष्णे । कृष्णइवाचरति कृष्णति । खइवाचरतिखति ।
षस्त्रौ ।

अनुनासिकस्य क्विप्सलोःक्ङिति । ६।४।
।१५। अनुनासिकात्तस्योपधाया दीर्घः स्यात् कौ स
सादौ च क्ङिति । इदमिवाचरति इदामति । रावे
व राजानति । पन्याइव पथीनति ।

कष्टाय क्रमणे । ३।१।१४। चतुर्थ्यन्तात्कष्ट
शब्दादुत्साहे क्यङ् । कष्टाय क्रमते । कष्टायते । पाप
ङर्त्तुमुत्सहत इत्यर्थः ।

शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमेघेभ्यः करणे । ३।
।१।१७। एभ्यः कर्मभ्यः करोत्यर्थे क्यङ् । शब्दङ्
रीति शब्दायते ।

तत्करोति तदाचष्टे । इतिषिच् ।

प्रातिपदिकाद्वात्वर्येवङ्गलमिष्टवच्च । प्राति
पदिकाद्वात्वर्ये षिच् स्यात् । इष्टे यथा प्रातिपदिक
स्य पुंवङ्गावरभावटिसोपविन्मतुप्सोपयणादिसोप
प्रस्यस्काघादेश्चभसंज्ञास्तद्वशावपि स्युः । इत्यम्बोपः ।
घटङ्करोत्याचष्टे वा । घटयति ।

इतिनामधातवः ।

कंङ्घादयः ।

कंङ्घादिभ्योयक् । ३ । १ । २७ । एभ्योघातुभ्यो
नित्यं यक् स्यात्त्वार्थे । कण्डूङ्गात्रविघर्षणे । १ । क
ण्डूयति । कण्डूयते । इत्यादि ।

इतिकंङ्घादयः ।

आत्मनेपदं ।

कर्त्तरि कर्मव्यतिहारे । १ । ३ । १४ । क्रियावि
निमये द्योत्ये कर्त्तर्यात्मनेपदम् । व्यतिलुनीते । अन्य
स्य योग्यं खवनं करोतीत्यर्थः ।

न गतिर्द्विसार्थेभ्यः । १ । ३ । १५ । व्यतिगच्छ
ति । व्यतिगच्छति ।

नेर्विशः । १ । ३ । १७ । निविशते ।

परिव्यवेभ्यः क्रियः । १ । ३ । १८ । परिक्रीषीते
विक्रीषीते । अवक्रीषीते ।

विपराभ्याञ्चैः । १ । ३ । १९ । विजयते । पराज
यते ।

समवप्रविभ्यः स्थः । १ । ३ । २२ । सन्तिष्ठते ।
अवतिष्ठते । प्रतिष्ठते । वितिष्ठते ।

अपङ्गवे श्चः । १ । ३ । ४४ । अतमपजानीते ।
अपक्षपतीत्यर्थः ।

अकर्मकाञ्च । १ । ३ । ४५ । सर्पिषो जानीते ।
सर्पिषोपाद्येन प्रवर्त्ततइत्यर्थः ।

समस्तृतीयायुक्तात् । १ । ३ । ५४ । रथेन यच्च
रते ।

दाणश्च सा चेच्चतुर्थ्यर्थे । १ । ३ । ५५ । समोदा
 च स्तुतीयान्तेन युक्तादुक्तं स्यात् तृतीयाचेच्चतुर्थ्यर्थे ।
 दास्या संच्छते कामी ।

पूर्ववत्सनः । १ । ३ । ६२ । वनः पूर्वोद्योधात्सोम
 द्रव्यं वननादप्यात्मनेपदं स्यात् । एदिधिवते ।

इलन्ताच्च । १ । २ । १० । इक्षमीपाङ्कजः परो
 म्नादिः वन्कित् । निविविचते ।

गन्धनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यप्रतियत्न
 प्रकथनोपयोगेषु ह्यजः । १ । ३ । १२ । गन्धनं
 सूचनं । उत्कुरुते । सूचयतीत्यर्थः । अवक्षेपणं भर्त्सनं ।
 श्लेषीवर्त्तिकामुत्कुरुते । भर्त्सयतीत्यर्थः । हरिमुप
 कुर्वते । सेवतइत्यर्थः । परदारान्प्रकुर्वते । तेषुवक्षसा
 प्रवर्त्तते । एधोदकस्योपस्कुरुते । गुणमाधत्ते । क
 थाःप्रकुर्वते । कथयतीत्यर्थः । अतम्रकुर्वते । धर्मार्यं
 विनियुङ्क्ते । एषुकिम् । कटङ्करोति । भुजाऽनवने ।
 श्रोदनशुङ्क्ते । अतवनेकिम् । मर्द्दीभुनक्ति ।

इत्यात्मने पदप्रक्रिया ।

परस्मैपदं ।

अनुपराभ्यांछञः । १ । ३ । ७६ । कर्तृगेषु
काले मध्यभादौ च परस्मैपदं आत् । अनुकरोति ।
पराकरोति ।

अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपः । १ । ३ । ८० । क्षिपप्रेर
के । क्षरितेत् । अभिक्षिपति ।

प्राद्वद्दः । १ । ३ । ८१ । प्रवहति ।

परिर्भृषः । १ । ३ । ८२ । परिमृषति ।

व्याङ्परिभ्योरमः । १ । ३ । ८३ । रमुक्तीना
नाम् । विरमति ।

उपाञ्च । १ । ३ । ८४ । यञ्चदन्तुपरमति । च
परमवतीत्यर्थः । अन्तर्भावित्पर्येषाम् ।

इतिपदव्यवस्था ।

भावकर्मः ।

भावकर्मणोः । १ । ३ । १३ । लस्यात्मनेपदम् ।

सार्वधातुके यक् । ३ । १ । ६७ । भावकर्मवाचि
नि धातोर्थक् सार्वधातुके । भावः क्रिया सा च
भावार्थक लकारेणानूयते । युञ्जदस्त्रज्ञां सामानाधि
करस्थाभावात् प्रथमःपुरुषः । तिङ्वाच्यक्रियाया
अद्रव्यरूपत्वेन द्वित्वाद्यप्रतीतेर्न द्विर्वचनादि किन्त्वेक
वचनमेवोत्सर्गतः । तथा मया अन्यैश्चभूयते । बभूवे ।

स्यसिच्सीयुट्तासिषु भावकर्मणोरूपदे
शेऽञ्जनग्रहदृशाम्वाचिष्वदिट् च । ६ । ४ ।
। ६२ । उपदेशे चोऽच् तदन्तानां हनादीनाञ्च चिषी
वाङ् कार्यम्वास्यात्सादिषु भावकर्मणोर्गम्यमानयोः
स्यादीना मिडागमश्च । चिष्वङ्गावपचेऽयमिट् । चिष्व
ङ्गावाद्दृङ्ङिः । भाविता । भविता । भाविष्यते । भविष्यते ।
भूषताम् । अभूषत । भाविषीष्ट । भविषीष्ट ।

चिण्भावकर्मणोः । ३ । १ । ६६ । ज्ञेचिण्स्या
ङ्गावकर्मवाचिनि ते परे । अभावि । अभाविष्यत् । अ
कर्मकोप्युपसर्गवशात्सकर्मकः । अनभूयते । आनन्दश्चै
षेण तथा मयाच । अनुभूयेते । अनुभूयन्ते । त्वमनुभू
षसे । अहमनुभूये । अन्वभावि । अन्वभाविषाताम् । अन्व
भविषाताम् । षिलोपः । भाव्यते । भावयाञ्चक्रे ।
भावयाम्भूवे । भावयामासे । चिष्वदिट् । भाविता ।
आभीयतेनासिङ्गत्वा षिलोपः । भावयिता । भावयि
षीष्ट । अभावि । अभाविषाताम् । अभावयिषाताम् ।

षाताम् । बुभूषाञ्चक्रे । बुभूषिता । बुभूषिष्यते । विभू-
 य्यते । विभूयिष्यते । अकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः । स्तूयते
 विष्णुः । स्ताविता । स्तोता । स्ताविष्यते । स्तोष्यते ।
 अस्तावि । अस्ताविषाताम् । अस्तोषाताम् । अगतौ ।
 गुणोत्तीतिगुणः । अर्थ्यते स्मृत्सारणे । स्मर्यते ।
 सस्मरे । उपदेशग्रहणाच्चिष्णदिट् । आरिता । अर्त्ता ।
 स्मारिता । स्मार्त्ता । अनिदितामिति नलोपः । सस्यते ।
 इदितस्तु । नन्द्यते । सम्प्रसारणम् । इज्यते ।

तनोतेर्यक्त्वि । ६ । ४ । ४४ । आदन्तादेशोवा ।
 तायते । तन्यते ।

तपोऽनुतापेच । ३ । १ । ६५ । तपश्चैश्चिण् न स्या
 त्कर्मकर्त्तर्यनुतापेच । अन्वतप्त पापेन । घुमास्येती
 त्वम् । दीयते । धीयते । इदे ।

आतोयुक्चिण्कृतोः । ७ । ३ । ३३ । आदन्ता
 नांयुगागमश्चिण्चिणिति कृतिच । दायिता । दाता ।
 दायिषीष्ट । दाषीष्ट । अदायि । अदायिषाताम् ।
 भव्यते ।

भंजेष्वचिणि । ६ । ४ । ३३ । नलोपो वा ।
 अभाजि । अभञ्जि । लभ्यते ।

विभाषाचिष्णमुलोः । ७ । १ । ६६ । लभेर्भुम् ।
 अलभि । अलाभि ।

इति भावकर्मप्रक्रिया ।

कर्मकर्त्तरि ।

यदाकर्मेव कर्तृत्वेन विवक्षितं तदा सकर्मकाणां
मप्यकर्षकत्वात्कर्त्तरिभावे च लकारः ।

कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रियः । ३ । १ । ८७ ।
कर्मस्यया क्रियया तुल्यक्रियः कर्त्ता कर्मवत्स्यात् । का
र्यातिदेशोऽयम् । तेन यगात्मनिपदचिण् चिण्दिट्
रस्युः । पच्यते फलम् । भिद्यते काष्ठम् । अघाचि । अमे
दि । भावे । भिद्यतेकाष्ठेन ।

इति कर्मकर्त्तरिप्रक्रिया ।

सकारार्थः ।

अभिज्ञावचने लृट् । ३ । २ । ११२ । स्मृतिबो
धिन्पुपपदे भूतानद्यतने धातोर्लृट् । लृटोपवादः ।
वसनिवासे । स्मरसि कृष्णगोकुले वत्स्यामः । एवं वृ
ध्यसे चेतसे । इत्यादिप्रयोगेऽपि ।

नयदि । ३ । २ । ११३ । वसोमे उक्तं न । अभि
जानासि यदने अभुञ्जसि ।

लृट्स्ते । ३ । २ । ११८ । लिटोऽपवादः । यज
तिस्य युधिष्ठिरः ।

वर्त्तमानसामीप्ये वर्त्तमानवद्वा । ३ । ३ ।
१३१ । वर्त्तमाने ये प्रत्यया उक्तास्ते वर्त्तमानसा
मीप्ये भूते भविष्यति च वा स्युः । कदागतोऽसि । अय
मागहामि । आगमस्वा । कदागमिष्यसि । एषग
हामि । गमिष्यामि वा ।

हेतुहेतुमतेर्लिङ् । ३ । ३ । १५६ । वा स्यात् ।
कृष्णं न मे चेतुखं यायात् । कृष्णं न स्यति चेतुखं यास्यति ।
भविष्यत्येवेष्यते । नेह । हन्तीति पलायते । विधिनि
मन्त्रणेति लिङ् । विधिः प्रेरणम् । भृत्यादेर्निहृष्टस्य
प्रवर्त्तनं । यजेत । निमन्त्रणम् । नियोगकरणम् । श्राव
य्यके आद्भोजनादौ दौहित्रादेः प्रवर्त्तनम् । इह

भुञ्जीत । आमन्त्रणङ्गामचाराऽनुज्ञा । इहासीत् ।
 अधीष्टः सत्कारपूर्वकीव्यापारः । पुत्रमध्यापयेत् भ
 वान् । सम्प्रश्नः सम्प्रधारणम् । किञ्चोवेदमधीयी
 य उततर्कम् । प्रार्थनम् । याञ्जा । भो भोजनं लभेय ।
 एवम् स्रोट् ।

इति लकारार्थप्रक्रिया ।

इति तिङन्त प्रक्रियासमाप्ता ।

कृदन्ताः ।

धातोः । ३ । १ । ६१ । आतृतीयसमाप्ताध्यायान्तं
ये प्रत्ययास्ते धातोः परे स्युः । कृदन्तिङितिङ्त्संज्ञा ।

वासरूपोऽस्त्रियाम् । ३ । १ । ६४ । अस्त्रिन्वाल्
धिकारेऽस्वरूपोपवादप्रत्यय उत्सर्गस्य वाधकोवा
स्तत् स्त्र्यधिकारोऽस्त्रिवा ।

कृत्याः । ३ । १ । ६५ । सुख्तृषावित्यतः प्राक्
कृत्यसंज्ञाः स्युः ।

कर्त्तरि कृत् । ३ । ४ । ६७ । इति प्राप्ते ।

तयोरेव कृत्यक्तखलर्याः । ३ । ४ । ७० । एते
भावकर्मणोरेव स्युः ।

तव्यत्तव्यानीयरः । ३ । १ । ६६ । धातोरेते स्युः ।
एधितव्यम् । एधनीषं लया । भावे औत्सर्गिकमेकवच
नं क्लीबत्वम् । चेतव्यस्ययनीयोवा धर्मस्त्वया ।

केलिमर्उपसंख्यानम् । पक्षिस्तत्राः ।
पक्ष्या इत्यर्थः । भिदेष्टिमाः सरज्ञाः । भेत्तव्याः ।
कर्मणि प्रत्ययः ।

कृत्यलुटुवङुलम् । ३ । ३ । ११३ । कचिप्र
 वृत्तिः कचिदप्रवृत्तिः कचिदिभाषा कचिदन्यदेव ।
 विधे विधानम्बङुघा समीक्ष्य चातुर्विधम्बाङुलकम्बद
 न्ति । १ । स्त्रात्यनेनेति स्त्रानीयं चूर्णम् । दीयतेऽस्त्रैदा
 नीयोविप्रः ।

अचोयत् । ३ । १ । ६७ । च्यम् ।

ईद्यति । ६ । ४ । ६५ । यति परे आत ईत्स्यात् ।
 देयम् । ज्वेयम् ।

पोरदुपधात् । ३ । १ । ६८ । पवर्गान्ताद्दु
 पधाद्यत् । अतोपवादः । श्यम् । लभ्यम् ।

एतिस्तुशास्वृदुषःक्यप् । ३ । १ । १०६ । एभ्यः
 क्यप् ।

ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् । ६ । १ । ७१ । इत्यः ।
 स्तुत्यः । शासुअनुमिष्टौ ।

शासद्दङुहलोः । ६ । ४ । १४ । शासउपधाया
 इत्स्यादङि हलादौ कृडिति । शिष्यः । वृत्यः । आह
 त्यः । जुष्यः ।

मृजेर्विभाषा । ३ । १ । ११३ । मृजेःक्यव्वा ।
 मृज्यः ।

चट्टलोर्णत् । ३ । १ । १२४ । चवर्णान्ताङ्ग
 नाच षत् । कार्यम् । हार्यम् । धार्यम् ।

चजोःकुघिण्यतोः । ७ । ३ । ५२ । चजोःकुलं
 स्यात् घिति षति च ।

मृजेवृद्धिः । ७ । २ । ११४ । मृजेरिकोंटद्धिः
 सार्वधातुकार्द्ध धातुकयोः । मार्ग्यः ।

भोज्यम् भक्ष्ये । ७ । ३ । ६६ । भोग्यमन्यत् ।

इति छन्दःप्रक्रिया ।

खलुतृचौ । ३ । १ । १३३ । धातोरैतौसः । कर्त्त
रि क्कदिति कर्त्तये ।

युक्तेरनाकौ । ७ । १ । १ । युवु एतयो रवाकौ
सः । कारकः । कर्त्ता ।

नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यत्रः । ३ । १ ।
। १३४ । नन्दादेर्ल्युर्ग्रहादेर्णिनिः पचादेरच् । नन्द
यतीति नन्दनः । जनार्दनः । लवणः । ग्राही । स्थायी ।
मन्त्री । पचादिराकृतिगणोऽयम् ।

इगुपधज्ञाप्रीकिरःकः । ३ । १ । १३५ । एभ्यः कः ।
बुधः । कृत्तः । ज्ञः । प्रियः । किरः ।

आतञ्चोपसर्गे । ३ । १ । १३६ । प्रञ्चः ।
सुम्बः ।

गेहे कः । ३ । १ । १४४ । गेहे कर्त्तरि गहेः कस्यात् ।
- गृहम् ।

कर्माण्यण् । ३ । २ । १ । कर्मण्युपपदे धातोरण् ।
कुम्भकरोति कुम्भकारः ।

आतोऽनुपसर्गेकः । ३ । २ । ३ । अणोऽपवादः ।

गोदः । धनदः । कम्बलदः । अनुपसर्गे किं । गोसम्प
दायः ।

मूलविभुजादिभ्यः कः । मूलानि विभुजति मू
लविभुजेरथः । आकृतिगणोऽयम् । महीध्रः । कुध्रः ।
चरेष्टः । ३ । २ । १६ । अधिकरणे उपपदे । कु
रुचरः ।

भिन्नासेनादायेषु च । ३ । २ । १७ । भिन्नाचरः ।
सेनाचरः । आदायेति ल्यवन्तम् । आदायचरः ।

कृजोहेतुताङ्गील्यानुलोम्येषु । ३ । २ । २० ।
एषुद्योत्येषु करोतेष्टः ।

अतःकृकमिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णीष्वन
व्ययस्य । ८ । ३ । ४६ । आदुत्तरस्या नव्ययस्य विसर्ग
स्य समासे नित्यं सादेशः करोत्यादिषु परेषु । यत्र
स्फुरी विद्या । आङ्ककरः । वचनकरः ।

एजेः खश् । ३ । २ । २८ । ल्यन्तादेशेः खश् ।

अरुर्दिषदजन्तस्य मुम् । ६ । ३ । ६७ । अरु
षोदिषतोऽजन्तस्य च मुमागमः खिदन्तेपरे नत्वय
यस्य । शिल्वाच्छ्वादिः । जनमेजयतीति जनमेजयः ।

प्रियवशे वदः खच् । ३ । २ । ३८ । प्रियंवदः ।
वश्वदः ।

आत्ममानेखश्च । ३ । २ । ८३ । खकर्मकं मज्ज
ने वर्त्तमानान्मन्यतेः सुपि खश्च स्यात् । पण्डितमात्मान्
नमन्यते पण्डितंमन्यः । पण्डितंमानी ।

अन्येभ्योपिदृश्यन्ते । ३ । २ । ७५ । मनिष् क
निष्चिष् एते प्रत्ययाः धातोः स्युः ।

नेद्विशिक्तति । ७ । २ । ८ । वशादेःकृत इष् न
बृहिसायाम् । सुब्रर्मा । प्रातरिला ।

विद्वनोरनुनासिकस्यात् । ६ । ४ । ४१ । अनु
नासिकस्यात्स्यात् । विजायतइति विजावा । औष्प्र
मयने । अवावा । विष् । इषरिषहिसायाम् । रोट् ।
रेट् । सुगण् ।

क्विप्च । ३ । २ । ७६ । अयमपिदृश्यते । उषा
अत् । पर्षध्वत् । वाहभट् ।

सुप्यजातौ णिनिस्ताच्छील्ये । ३ । २ । ७८ ।
अजात्यर्षे सुपि धातोर्णिनिस्ताच्छील्ये धीत्वी । उष
भाजी ।

मनः । ३ । २ । ८२ । सुपि मन्यतेर्णिनिः स्यात् ।
दर्शनीयमानी ।

खित्यनव्ययस्य । ६ । ३ । ६६ । कालिम्न्या ।

करणेयजः । ३ । २ । ८५ । करणे उपपदे भू
तार्थयज्ञेर्षिनिः कर्त्तरि । सोमेनेष्टवान् सोमयाजी ।
अग्निष्टामयाजी ।

दृशेः कनिप् । ३ । २ । ८४ । कर्मणि भूते । पारं
दृष्टवान् । पारदृश्या ।

राजनि युधिक्वजः । ३ । २ । ८५ । कनिप् ।
युधिरन्तर्भावित्थर्थः । राजानं योधितवान् राजयु
ध्वा । राजक्वला ।

सहेच । ३ । २ । ८६ । सहयोधितवान् सहयुध्वा ।
सहक्वला ।

सप्तम्याञ्जनेर्ऽः । ३ । २ । ८७ ।

तत्पुरुषे क्वतिवज्जलम् । ६ । ३ । २१ । डेरलुक् ।
सरसिजं । वरोजम् ।

उपसर्गेच संज्ञायाम् । ३ । २ । ८८ । प्रजा
व्यात्सन्तौ जने ।

क्तक्तवत्निष्ठा । १ । १ । २६ । एतौ निष्ठासंज्ञौ स्तः ।

निष्ठा । ३ । २ । १०२ । भूतार्थदृत्तेर्धातोर्निष्ठा ।
तत्रतयोरेवेति भावकर्मणोः क्तः । कर्त्तरि क्वदिति
कर्त्तरि क्तवत् । स्वात्मन्या । सुतस्वया विष्णुः ।
विश्वं क्तवान् विष्णुः ।

रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः । ८ । २ ।
 । ४२ । रदाभ्याम्परस्य निष्ठातस्य नः निष्ठापेक्षया
 पूर्वस्य धातोर्दस्य च । गृहिंसायाम् । शीर्षः । भिन्नः ।
 द्विन्नः ।

संयोगादेरातोधातोर्न्यण्वतः । ८ । २ । ४३ ।
 निष्ठातस्य नः स्यात् । द्राणः । स्नानः ।

त्वादिभ्यः । ८ । २ । ४४ । एकविंशतेर्लूजादिभ्यः
 प्राप्स्यत् । लूनः । ज्याधातुः । ग्रहिज्येति सम्प्रसारणम् ।

इलः । ६ । ४ । २ । अङ्गावयवाङ्गुलः परंयत्सम्प्र
 साकरणस्तदन्तस्य दीर्घः । जीनः ।

ओदितस्य । ८ । २ । ४५ । भुजो । भुयः । दुओश्चि ।
 उच्छूनः ।

शुषःकः । ८ । २ । ११ । निष्ठातस्य । शुष्कः ।

पचोवः । ८ । २ । ५२ । पक्कः । चैर्हर्षस्ये ।

क्षायोमः । ८ । २ । ५३ । क्षामः ।

निष्ठायांसेटि । ६ । ४ । ५२ । षेर्लोपः । भा
 वितः । भावितवान् । दृहहिंसायाम् ।

दृढःस्थूलवलयोः । ७ । २ । २० । स्थूले वलवति
 च निपात्यते ।

दधातेर्दिः । ७ । ४ । ४२ । तादौ किति । हितम् ।

दोद्दुघोः । ७ । ४ । ४६ । घुर्षञ्जकस्य दा इव्यस्य
इय तादौ किति । चर्लम् । दत्तः ।

लिटः कानज्वा । ३ । २ । १०६ ।

कासुञ्ज । ३ । २ । १०७ । लिटः कागसुकस्य वा सः ।
तङानावात्मनेपदम् । चक्राणः ।

म्बोश्च । ८ । २ । ६५ । मान्तस्य धातोर्नलं म्बोः
परतः । जगन्वान् ।

लटः शतृशानच्चावप्रथमासमानाधिक
रणे । ३ । २ । १२४ । अप्रथमान्तेन समानाधिकरणे
लट एतौ वा सः । भ्रवादिः । षचन्तश्चैत्रम्यश्च ।

आने मुक् । ७ । २ । ८२ । अदन्ताङ्गस्य । पञ्च
मानश्चत्रम्यश्च । लडित्यनुवर्त्तमाने पुनर्लट्यदृष्ट्या
त्प्रथमा सामानाधिकरण्येऽपि क्वचित् । सन्दिजः ।

विदेशुशतुर्बसुः । ७ । १ । ३६ । वेत्तेः परस्यशतु
र्बसुरादेशेवा । विदन् । विद्वान् ।

तौ सत् । ३ । २ । १२७ । तौ शतृशानचौ सत्
श्चौ सः ।

लृटः सदा । ३ । ३ । १४ । करिथ्यक्त इरिथ्यमाप
न्यश्च ।

१५८ लघुकौमुदी व्याकरणं ।

आक्केस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु । ३ ।
। २ । १३४ । क्विपमभिव्याय वक्ष्यमाणास्तच्छीलादिषु
कर्त्तृषु बोध्याः ।

तृन् । ३ । २ । १३५ । कर्त्ता कटान् ।

जल्पभिक्षकुट्टुलुण्टवृडः षाकन् । ३ । २ ।
। १५५ ।

षः प्रत्ययस्य । १ । ३ । ६ । प्रत्ययस्यादिः ष इत्सं
ज्ञः स्यात् । अच्चाकः । वराकः ।

सनाशंसभिच्च उः । ३ । २ । १६८ । चिकीर्षुः ।
आशंसुः । भिष्णुः ।

भाजभासधुर्व्विद्युतोर्ज्जिपृजुग्रावस्तुवःक्वि
पु । ३ । २ । १७७ । विभाद् । भाः ।

राल्लोपः । ६ । ४ । २१ । रेफाच्छोर्लोपः कौश्रसा
दौ कडिति । धूः । विद्युत् । ऊर्क् । पूः । दृशियदृष
स्यापकर्षाञ्जवतेर्हीर्घः । जूः । यावस्तुत् ।

क्विच्चिप्रध्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणान्दीर्घोऽ
सम्प्रसारणाञ्च । वक्तीति वाक् । पृहतीति प्राट् ।
आयतं सौति आयतस्त्रः । कटम्वते कटप्रूः । जुरताः ।
अयति हरिं श्रीः ।

दाक्षीणसयुजस्तुदसिसिचमिद्वपतद

शानहः करणे । ३।२।१८२ । दावादेइन्
स्वात्करणेऽर्थे । दात्यनेन दात्रम् ।

तितुत्रतथसिसुसरकसेषु च । ७।२।६।
एषान्दशानामिण्ण । शस्त्रम् । योत्रम् । योक्त्रम् ।
स्तोत्रम् । तोत्रं । बेत्रम् । बेक्त्रम् । मेत्रं । पत्रम् । दंष्ट्रा ।
नङ्गी ।

अर्त्तिलूधूस्त्रस्वनसहचर इत्रः । ३।२।१८४।
अरित्रम् । लवित्रम् । धवित्रम् । यवित्रम् । खत्रित्रम् ।
बह्वित्रम् । चरित्रम् ।

पुवः संज्ञायाम् । ३।२।१८५। पवित्रम् ।

अथोणादयः ।

कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण् । करोती
तिकारुः । वायुः । पायुर्गुदम् । जायुरौषधम् । मायुः
पित्तम् । साधोति परकार्यमिति साधुः । आशु
शीघ्रम् ।

उणादयोवङ्गलम् । ३ । ३ । १ । एते वर्त्तमाने
संज्ञायाश्चवङ्गलं स्युः । केचिदविहिता अप्यूह्याः । संज्ञा
सु धातुरूपाणि प्रत्ययाश्च ततः परे । कार्यादिद्यादनु
वन्भमेतच्छास्त्रमुणादिषु ।

तुमुन् एव लौकिक्रियायां क्रियार्थायाम् । ३ । ३ ।
। १० । क्रियार्थायां क्रियायामुपपदे भविष्यत्यर्थे धातो
रेतौ स्तः । मान्मत्वादव्ययलम् । कृष्णद्भृं याति ।
कृष्णद्भर्त्तको याति ।

कालसमयवेलासु तुमुन् । ३ । ३ । १६७ ।
कालः समयवेला वा भोक्तुम् ।

भावे । ३ । ३ । १८ । सिद्धावस्थापक्षे धात्वर्थे नश्य
धातोर्घञ् । पाकः ।

अकर्त्तरि च कारके संज्ञायाम् । ३ । ३ । १९ ।
कर्त्तृभिन्ने कारके घञ् ।

घञि च भावकरणयोः । ६ । ४ । २० । रञ्जेर्न
लोपसंज्ञात् । रामः । अनयोः किम् । रज्ज्वत्यस्मि
न्निति रङ्गः ।

निवासचितिशरीरोपसमाधानेष्व्वादेश्च
कः । ३ । ३ । ४१ । एषु चिनोतेर्घञ् आदेश्च कः । उप

समाधानं राशीकरणम्। निकायः। कायः। गोमय
निकायः।

हरश्च। ३। ३। ५६। इवर्णातात्। चयः। जयः।

ऋदोरप्। ३। ३। ५७। ऋवर्णान्तादुवर्णान्ता
दप्। करः। गरः। यवः। ऋवः। स्तवः। पवः।

घञर्थे कविधानम्। प्रस्थः। चिन्नः।

द्वितःक्लिः। ३। ३। ८८।

क्लोर्मन् नित्यम्। क्लिप्रत्ययान्तात् मन्निर्दत्तेऽ
र्थे। पाकेननिर्दत्तम् पक्लिमम्। डुवप्। उक्लिमम्।

द्वितोऽथुच्। ३। ३। ८९। टुर्वेपृ कम्पने। वेपथुः।

यजयाचयतविक्रप्रक्करक्षोण्ड्। ३। ३। ९०।
यक्षः। याञ्जा। यक्षः। विश्रः। प्रश्नः। रक्षः।

खपोनन्। ३। ३। ९१। खप्रः।

उपसर्गे घोः क्तिः। ३। ३। ९२। प्रधिः। उपधिः।

स्त्रियां क्तिम्। ३। ३। ९४। स्त्रीषिङ्गे भावे क्तिन्।
चञोऽपवादः। क्तिः। सुतिः।

कृत्वादिभ्यः क्तिन्निष्ठावदाद्यः । तेन नत्वम् ।
कीर्षिः । लूनिः । धूनिः । पूनिः ।

सम्पदादिभ्यः क्विप् । सम्पत् । विपत् । आपत् ।
क्तिन्नपीयते । सम्पत्तिः । विपत्तिः । आपत्तिः ।

जतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्त्तयश्च । ३ । ३ ।
। ६७ । एतेनिपात्यन्ते ।

ज्वरत्वरस्त्रिव्यऽविमवामुपधायाश्च । ६ । ४ ।
। २० । एषामुपधावकारयो रूढगुणाधिके कौ झला
दौ कङिति । जतः । क्विप् । जूः । लूः । दूः । जः । मूः ।

इडा । ३ । ३ । १०१ । इषेर्निपातोचम् ।

अः प्रत्ययात् । ३ । ३ । १०२ । प्रत्ययान्तेभ्योस्त्रि
जामकारः प्रत्ययसंस्थात् । चिकीर्षा । पुत्रकाम्या ।

गुरोश्च हलः । ३ । ३ । १०३ । गुरुमतो हलन्ता
त्स्त्रिया म प्रत्ययः । ईहा ।

एयास्रन्थोयुच् । ३ । ३ । १०७ । अकारस्याप
वादः । कारणा । हारणा ।

नपुंसके भावे क्तः । ३ । ३ । ११४ ।

ल्युट्च । ३ । ३ । ११५ । ह्यितम् । ह्यनम् ।

पुंसि संज्ञायाङ्गः प्रायेण । ३ । ३ । ११८ ।

कादेर्घे द्युपसर्गस्य । ६ । ४ । ८७ । द्विप्रभृत्युप
सर्गहीनस्य कादेर्घस्योघे । दन्तद्वयः । आकुर्वन्थस्मि
न्निति आकरः ।

अवेतृस्त्वोर्घञ् । ३ । ३ । १३१ । अवतारः ।
अवस्तारो जवनिका ।

इलस्य । ३ । ३ । १२५ । इलन्ताद्घञ् । घाप
वादः । रमन्ते योगिनोयस्मिन्निति रामः । अपमृज्य
तेऽनेन व्याध्यादिरित्यपामार्गः ।

ईषदुस्तुषुक्काक्कार्येषु खल् । ३ । ३ ।
१२६ । एषु दुःखसुखार्थेषूपपदेषु खल् । तयोरेवे
ति भावे कर्मणि च । छच्छे । दुष्करः । कटोभवता ।
अछच्छे । ईषत्करः । सुकरः ।

आतोयुच् । ३ । ३ । १२८ । खलोपवादः । ईष
त्यानः सोमोभवता । दुःपानः । सुपानः ।

असङ्खल्वोः प्रतिषेधयोः प्राचीं क्त्वा । ३ । ४ ।
१२८ । प्रतिषेधार्थयोरसङ्खल्वोरूपपदयोः क्त्वा । दोद
द्वेः । असन्दत्वा । घुमास्येतीत्वम् । पीलाखलु अस
ङ्खल्वोः किम् । माकार्षीत् । प्रतिषेधयोः किम् । अस
ङ्कारः ।

समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ३।४।२१।
 समानकर्तृकयोर्धात्वर्थयोः पूर्वकाले विद्यमानाद्वा
 तोः क्वा । खात्वा प्रजति । हित्वमतन्त्रम् । भुक्त्वा ।
 पीत्वा प्रजति ।

न क्वा सेट् । १।२।१८। सेट्क्वाकिञ्च स्यात् ।
 श्रयित्वा । सेट्किम् । छत्वा ।

रलोव्युपधाद्बलादेः संश्र । १।२।२६। इवर्णे
 वर्णेपधाद्बलादेरलन्तात्पर्येण क्वासनी सेटौ वा कि
 तौ स्तः । द्युत्तित्वा । द्योत्तित्वा । लिखित्वा । लेखित्वा ।
 व्युपधात्किम् । वर्त्तित्वा । रत्नः किम् । सेवित्वा । हृष्टा
 देः किम् । एषित्वा । सेट्किम् । भुक्त्वा ।

उदितोवा । ७।२।५६। उदितः परस्मै त्क्वा
 इच्छा । श्रमित्वा । श्रान्त्वा । देवित्वा । द्युत्वा । दधाती
 र्हिः । हित्वा ।

अहातेषु । ७।४।४३। हित्वा । हाङ्मुहात्वा ।

समासे ऽनञ्पूर्वैर्लोक्यप् । ७।१।३७। अव्य
 यपूर्वपदे ऽनञ्समासे लोकावादेशः । तुक् । प्रकृत्य ।
 अञ्जकिम् । अञ्जत्वा ।

आभीक्ष्ण्येषु मुल्च । ३।४।२२। आभीक्ष्ण्ये
 धात्ये पूर्वविषये णमुल्क्त्वाच्च ।

नित्यवीक्षयोः । ८ । १ । ४ । आभीक्ष्ये वीक्षायाश्च
 स्रोत्ये षदस्य दिवं स्यात् । आभीक्ष्यं तिङन्तेष्वयथ
 संश्लेषेण ह्रस्वेषु । स्वारम् स्वारम् । नमति त्रिवम्सृ
 त्वा सृत्वा । पायम् पायम् । भोजम् भोजम् । आवम् ।
 आवम् ।

अन्यथैव ह्रस्वमित्यंशुसिद्धाप्रयोगश्चेत् ।
 १३ । ४ । २७ । एषु ह्रस्वेषु स्यात्सिद्धोप्रयोगोयस्य
 एवभूतश्चेत् ह्रस्वेषु स्यात्प्रयोगोमानर्ह इत्यर्थः । अन्य
 थाकारम् । एवङ्कारम् । कथङ्कारम् । इत्यङ्कार
 भुङ्गे । सिद्धेति किम् । शिरोऽन्यथा ह्रस्वा भुङ्गे ।

इति ह्रस्वप्रक्रिया ।

प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमात्रे
प्रथमा । २ । ३ । ४६ । नियतोपस्थितिकः प्रातिपदि-
कार्थः । मात्रशब्दस्य प्रत्येकं योगः । प्रातिपदिकार्थ
मात्रे लिङ्गमात्राद्याधिक्ये संख्यामात्रे च प्रथमा स्यात्
प्रातिपदिकार्थमात्रे । उचैः । नीचैः । कृष्णः । श्रीः । ज्ञा-
नम् । लिङ्गमात्रे । तटः । तटी । तटम् । परिमाणमा-
त्रे । द्वाषोऽत्रीहिः । वचनं संख्या । एकः । द्वौ । बहुवः ।

सम्बोधने च । २ । ३ । ४६ । प्रथमा । हेराम् ।

कर्तुरीप्सिततमङ्गर्म् । १ । ४ । ४६ । कर्तुः
क्रिययानुमिष्ट तमङ्कारकङ्गर्म् संज्ञं स्यात् ।

कर्मणि द्वितीया । २ । ३ । २ । अनुक्ते कर्मणि
द्वितीया । हरिभजति । अभिहिते तु कर्मादौ प्रथमा ।
हरिः सेवते । लक्ष्म्या सेवितः ।

अकथितञ्च । १ । ४ । ५१ । अपादानादिविशेषे
रविवक्षितङ्कारकङ्गर्म् संज्ञं स्यात् ।

दुष्ट्याचपचदण्डरुधिप्रक्वचिब्रूशाशुजिम-
न्यमुषाम् । कर्मयुक्स्यादकथितन्तथास्या-
न्नीदृश्वहाम् । १ । गान्धोग्धि पयः । वलिं याचते
वसुधाम् ।

तण्डुलानोदनम्यचति । गगर्गान्शतन्दण्डयति । ब्रज
मवरूणद्धि गाम् । माणवकम्यन्त्रानमृहति । वृचम
वचिनोति फलानि । माणवकन्धर्मन्म्रूते । शास्त्रिवा ।
शतं जयति देवदत्तम् । सुधां क्षीरनिधिमद्याति । देव
दत्तं शतमुष्णाति । याममजान्नयति । हरति । कर्ष
तिवा । अर्थनिवन्धनेयं संज्ञा । वलिभिचते वसुधाम् ।
माणवकन्धर्मभाषते । अभिधत्ते । वक्तीत्यादि । सत
न्वेति कर्तृसंज्ञा ।

साधकतमङ्करणम् । १ । ४ । ४२ । क्रियाचिद्वै
प्रकृत्योपकारकङ्करणसंज्ञं स्यात् ।

कर्तृकरणयोस्तृतीया । २ । ३ । १८ । अनभिहिते
कर्त्तरि करणे च तृतीया स्यात् । रामेण वाप्येनह
तोवासी ।

कर्मणा यमभिप्रैति स सम्प्रदानम् । १ । ४ ।
। ३२ । दानस्य कर्मणा यमभिप्रैति स सम्प्रदानसंज्ञः ।

चतुर्थी सम्प्रदाने । २ । ३ । १३ । विप्राय गान्ध
दाति ।

नमस्स्वस्तिस्वाहास्वधालम्बषड्योगाच्च ।
। २ । ३ । १६ । एभिर्व्योगे चतुर्थी । हरये नमः । प्रजा
भस्वस्ति । अग्रये स्वाहा । पितृभ्यः स्वधा । अलमिति

पर्याप्तार्थ ग्रहणम् । तेन दत्तेभ्यो हरिरख्यभुः सम
र्थः ब्रह्मदत्त्यादि ।

ध्रुवमपायेऽपादानम् । १ । ४ । २४ ।

अपादाने पञ्चमी । २ । ३ । २८ । यामादायति ।
भावतोऽश्नात्पततीत्यादि ।

षष्ठी शेषे । २ । ३ । ५० । कारकप्रतिपदिका
र्थव्यतिरिक्तः स्वस्वामिभावादि शेषस्तत्र षष्ठी । राज्ञः
पुरुषः । कर्मादीनामपि सम्बन्धमात्रविवक्षायां षष्ठ्ये
व । सताङ्गतम् । अर्थिषोऽजानीते । मातुस्स्मरति ।
एधोदकस्योपस्करते । भजे ब्रह्मो अरण्येः ।

आधारेऽधिकरणम् । १ । ४ । ४५ । कर्तृकर्मा
द्वारा तन्निष्ठक्रियाया आधारेऽकारकमधिकरणं
स्यात् ।

सप्तम्यधिकरणेषु च । २ । ३ । ३६ । चकाराद्दूरा
निकार्येभ्यः । औपसेविके वैषयिकोऽभियापकश्चे
त्याधारस्त्रिधा । कटेऽस्ती । खाल्याम्यचति । माचे
दृच्छास्ति । सर्व्वसिन्नात्मास्ति । वनस्य दूरे अस्ति
के वा ।

इतिविद्यत्त्वर्थाः ।

समासः पञ्चधा ।

तत्र समसनं समासः । स च विशेषसंज्ञाविनिर्मुक्तः
केवलसमासः प्रथमः । प्रायेण पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्य
यीभावो द्वितीयः । प्रायेणोत्तरपदार्थप्रधानस्तत्पुरु
ष स्तृतीयः । तत्पुरुषभेदः कर्मधारयः । कर्मधारय
भेदो द्विगुः । प्रायेणान्यपदार्थप्रधानोवङ्ग्रीहिस्यतु
र्थः । प्रायेणोभयपदार्थप्रधानोद्वन्दः पञ्चमः ।

समर्थः पदविधिः । २ । १ । १ । पदसम्बन्धी यो
विधिसमर्थाश्रितोवोध्यः ।

प्राक्कारात्समासः । २ । १ । ३ । कडाराः कर्म
धारय इत्यतः प्राक् समास इत्यधिक्रियते ।

सहसुपा । २ । १ । ४ । सुसुपा सह वा समस्यते ।
समासत्वात्प्रातिपदिकत्वेन सुपोलुक् । परार्थाभिधा
नं वृत्तिः । क्तद्धितसमासैकशेषसनाद्यन्तधातुरूपाः
पञ्च वृत्तयः । वृत्त्यर्थावबोधकं वाक्यं विग्रहः । स च
लौकिकोऽलौकिकश्चेतिद्विधा । तत्र पूर्वभूतइति लौकि
कः । पूर्व अम् भूत सु इति अलौकिकः । भूतपूर्वः ।
भूतपूर्वचरडिति निर्देशात्पूर्वनिपातः ।

इवेन सह समासो विभक्त्यलोपश्च । वाग
र्थो इव वागर्थोविव ।

इति केवलसमासः प्रथमः ।

५

अव्ययीभावः ।

अव्ययीभावः । ३ । १ । ५ । अधिकारोऽयं ।
प्राक्तत्पुरुषात् ।

अव्ययं विभक्तिसमीपसमृद्धिवृद्ध्यर्थभावा
त्ययासम्प्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्य
योगपद्यसादृश्यसम्पत्तिसाकल्यान्तवचनैषु

२ । १ । ६ । विभक्त्यर्थादिषु वर्त्तमानमव्ययं सुवन्तेषु
सह नित्यं समस्यते । प्रायेणावियहो नित्यसमासः ।
प्रायेणाश्वपदवियहो वा । विभक्तौ । हरिश्चि अधि इति
स्थिते ।

प्रथमानिर्दिष्टं समास उपसर्जनम् । १ । २ ।
। ४३ । समासत्रास्त्रे प्रथमानिर्दिष्टमुपसर्जनं स्यात् ।

उपसर्जनं पूर्वं । २ । २ । ३० । समासे उपसर्जनं
प्राक् प्रयोज्यम् । इत्यधेः प्राक्प्रयोगः । सुपोलुक् ।
एकदेशविकृतस्थानन्यत्वात् प्रातिपदिकसंज्ञायां स्वा
द्युत्पत्तिः । अव्ययीभावश्चेत्यव्ययत्वात्सुपोलुक् । अधि
हरि ।

अव्ययीभावश्च । २ । ४ । १८ । अयं नपुंसकं
स्यात् । गाः पातीति गोपाः । तस्मिन्नित्यधिगोपम् ।

नाव्ययीभावादतोमत्वपञ्चम्याः । १२ । ४ । ८३ ।
अदन्तादव्ययीभावात्सुपोन लुक् तस्य पञ्चमीं विना
अमादेशः ।

तृतीयासप्तम्योर्वङ्गलम् । १२ । ४ । ८४ । अद
न्तादव्ययीभावात्तृतीयासप्तम्योर्वङ्गलमभावः । उप
कृष्णम् । उपकृष्णेन । मद्राणां समृद्धिः सुमद्रम् । यव
नानां वृद्धिर्दुर्धवनम् । मच्चिकाणामभावोनिर्मचिकम् ।
हिमस्यात्ययोऽतिहिमम् । निद्रा संप्रति न युज्यत
इत्यतिनिद्रम् । हरिश्चन्द्रस्य प्रकाश इतिहरि । विष्णोः
पञ्चादनुविष्णु । योग्यतावीक्षापदार्थानतिवृत्तिमाह
श्यानि यथार्थाः । रूपस्य योग्यमनुरूपम् । अर्थमर्थं
प्रति प्रत्यर्थम् । शक्तिमनतिक्रम्य यथाशक्ति ।

अव्ययीभावेचाकाले । ६ । ३ । ८१ । सहस्र
सः स्यादव्ययीभावे नतु काले । हरेः सादृश्यं सहरिः ।
ज्येष्ठस्यानुपूर्व्येणेत्यनुज्येष्ठम् । चक्रेण युगपत्सचक्रम् ।
सहस्रः सख्या ससखि । चत्राणां संपत्तिः सचत्रम् । तृण
मथपरित्यज्य सतृणम् । अग्निगन्धपर्यन्तमधीते साग्निः ।

नदीभिश्च । २ । १ । २० । नदीभिः सह समस्यते ।
समाहारे चायमिव्यते । पञ्चगङ्गं । द्वियमुनम् ।

तद्धिताः । ४ । १ । ७६ । आपञ्चमसमाप्तेरधि
कारोऽयम् ।

तत्पुरुषः ।

तत्पुरुषः । २ । १ । २२ । अधिकारोयम् । प्राम्बुज
बीहेः ।

द्विगुञ्च । २ । १ । २३ । तत्पुरुषसंज्ञकः ।

द्वितीयाश्रितातीतपतितगतात्यस्तप्राप्ताप
न्नैः । २ । १ । २४ । द्वितीयान्तं श्रितादिप्रकृतिकैः
सुवन्तैः सह वा समस्यते । छणश्रितः छणश्रितः ।
इत्यादि ।

तृतीया तत्कृतार्थेन गुणवचनेन । २ । १ ।
। ३० । तृतीयान्तं तृतीयान्तार्थकृतगुणवचनेनार्थेन च
सह वा प्राम्बत् । शङ्कुलया खण्डः शङ्कुलाखण्डः ।
धान्येनार्थेनान्यार्थः । तत्कृतेति किम् । अक्षणाकाणः ।

कर्त्तृकरणे कृतावज्जलम् । २ । १ । ३२ । कर्त्त
रि करणे च तृतीया कृदन्तेन वज्जलं प्राम्बत् । हरि
चातः । नखभिन्नः । कृद्गुहणे गतिकारकपूर्वस्याऽपि
यहणम् । नखनिर्भिन्नः ।

चतुर्थीतदर्थार्थवलिहितसुखरक्षितैः । २ ।
। १ । ३६ । चतुर्थ्यन्तार्थाय यत्तदाचिना अर्थादिभिश्च
चतुर्थ्यन्तं प्राम्बत् । यूपाय दाह । तदर्थेन प्रकृतिविक्र
विभाव एवेष्टः । तेनेह न । रन्धनाय खासी ।

अर्थेन नित्यसमासेविशेष्यलिङ्गता चेति
वक्तव्यम् । द्विजार्थस्वरूपः । द्विजार्था यवागूः । द्वि
जार्थपयः । भूतवलिः । गोहितम् । गोसुखम् । गोर
चितम् ।

पञ्चमीभयेन । २ । २ । ३७ । चौरान्नर्षम् । चौर
भयम् ।

स्तोत्रान्तिकदूरार्थद्वयशक्तिनेन । २ । १ ।
। ३८ ।

पञ्चम्याः स्तोत्रादिभ्यः । ६ । ३ । २ । अनुगुत्त
रपदे । स्तोत्रानुक्तः । अन्तिकादागतः । अभ्यासादा
गतः । दूरादागतः । दृशादागतः ।

षष्ठी । २ । २ । ८ । सुवर्त्तेनप्राभवत् । राजपुरुषः ।
पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे
। २ । २ । १ । अवयविना सह पूर्वादयः समस्यन्ते ए
कत्वं संख्याविशिष्टस्येदवयवी । षष्ठीसमासपवादः ।
पूर्वकायस्य पूर्वकायः । अपरकायः । एकाधिकरणे
किम् । पूर्वः छात्राणाम् ।

अर्द्धेनपुंसर्के । २ । २ । २ । समांशवाच्यर्द्धशब्दे
नित्यं क्लीबे स प्राभवत् । अर्द्धे पिपयल्याअर्द्धपिपयली ।
सप्तमी शौण्डैः । २ । १ । ४० । सप्तम्यन्तं शौण्डादिभिः

प्राग्वत्। अक्षेषु श्रौषडः। इत्यादि। द्वितीयातृतीयेत्या
द्विधोगविभागादन्यत्रापि तृतीयादिविभक्त्यानां प्रयो
गवशात् समासोच्चेयः।

दिक्संख्येसंज्ञायाम्। २। १। ५०। संज्ञाया
मेवेति निबन्धार्थं सूत्रं। पूर्वेषुकामशमी। सप्तश्लेषयः।
तेनेह न। उत्तरा वृक्षाः। पञ्च ब्राह्मणाः।

तद्वितार्थोत्तरपदसमाहारे च। २। १। ५१।
तद्वितार्थे विषये उत्तरपदे च परतः समाहारे च
वाच्ये दिक्संख्ये प्राग्वत्। पूर्वस्यां शालायां भवः
पूर्वाशाला इति समासे जाते। सर्वनामो वृत्तिमात्रे
पुमङ्गावः।

दिक्पूर्वपदादसंज्ञायां अः। ४। २। १०७।
अस्माद्भवार्थे अः स्यादसंज्ञायां।

तद्वितेभ्यचामादेः। ७। २। ११७। जिति णिति
च तद्वितेभ्यचामादेरचो वृद्धिः स्यात्। यस्येति च। पौर्व
शालः। पञ्च गावो धनं वस्त्रेति चिपदे वङ्ग्रीहै।

इन्द्र तत्पुरुषयोरुत्तरपदेनित्यसमासवच
नम् गौरतद्वितलुकि। ५। ४। ८२। गोन्तात्
त्पुरुषाद् स्यात् समासान्तो नतु तद्वितलुकि। पञ्च
गवधनः।

तत्पुरुषः समानाधिकरणः कर्मधारयः ।

।१।२।४२।

संख्यापूर्वादिगुः ।२।१।५२। तद्धितार्थेत्य
चोक्तस्त्रिविधः संख्यापूर्वादिगुसंज्ञः स्यात् ।

द्विगुरेकवचनम् ।२।४।१। द्विगुर्यः समा
हार एकवत्स्यात् ।

सनपुंसकम् ।२।४।१७। समाहारे द्विगुर्द
द्वयनपुंसकं स्यात् । पञ्चानां गवां समाहारः पञ्च
गवम् ।

विशेषणं विशेष्येण वङ्गलम् ।२।१।५७।
भेदकं भेद्येन समानाधिकरणेन वङ्गलं प्राग्बत् । नी
लमुत्पलं नीलोत्पलम् । वङ्गलग्रहणात् क्वचिन्नि
त्पम् । दृष्टान्तसर्पः । क्वचिन्न । रामोजामदन्यः ।

उपमानानि सामान्यवचनैः ।२।१।५५।
घनश्यामः ।

शाकपार्थिवादीनामुत्तरपदलोपोवक्त
व्यः । शाकप्रियः पार्थिवः । शाकपार्थिवः । देव
ब्राह्मणः ।

नञ् ।।२।२।६। नञ्सुपाप्राग्बत्

नलोपोनञः ।६।३।७४। नञो नस्य लोप उ
त्तरपदे । अब्राह्मणः ।

तस्मान्नुडाचि । ६।३।७४। सुप्तनकाराक्षज उक्त
रपदस्याजादेर्नुट् अनश्चः । नैकधेत्यादौ तु नञ्
श्चेन सह सुप्सुपेति समासः ।

कुगतिप्रादयः । २।२।१८। एते समर्थेन नित्य
समस्यन्ते । कुत्सितः पुरुषः कुपुरुषः ।

ऊर्यादिष्विडाचस्य । १।४। ६१। ऊर्यादयः
अन्ताडाजन्ताश्च क्रियायोगे गतिसंज्ञाः स्युः । ऊरी
कृत्य । इङ्कीकृत्य । पटपटाकृत्य । सुपुरुषः ।

प्रादयोगताद्यर्थे प्रथमया । प्रगतत्राचार्यः ।
प्राचार्यः ।

अत्यादयःक्रांताद्यर्थे द्वितीयया । अतिक्रान्ते
मास्त्रामितिविग्रहे ।

एकविभक्तिचापूर्वनिपाते । १। २। ४४ ।
विग्रहे यन्नियतविभक्तिकं तदुपसर्जनं नतु तस्य पूर्वं
निपातः ।

गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य । १।२।४८। उपसर्जनं
यो गो शब्दः स्त्रीप्रत्ययान्तश्चतदन्तस्य प्रातिपदिक
स्य ह्रस्वः । अतिमासः ।

अवादयः क्रुष्टाद्यर्थे तृतीयया । अवक्रुष्टः
कोकिलया अवकोकिलः ।

पर्यादयो ग्लानाद्यर्थे चतुर्थ्या । परिग्लानो
ऽध्ययनाय पर्यध्ययनः ।

निरादयः क्रांताद्यर्थे पञ्चम्या । निष्क्रान्तः
क्रौशाम्याः निष्क्रौशाम्बिः ।

तत्रोपपदं सप्तमीस्थं । ३।१।६२ । सप्तम्यन्ते
पदे कर्मणीत्यादौ वाच्यत्वेन स्थितं कुम्भादि तद्वाचकं
पदमुपपदं स्यात् ।

उपपदमतिङ् । २।२।१६ । उपपदं समर्थेन
नित्यं समस्यतेऽतिङन्तश्चसमासः । कुम्भं करोतीति
कुम्भकारः । अतिङ् किं । माभवान्भूत् । माङि लु
ङीति सप्तमीनिर्देशात् माङुपपदं । गतिकारकोपप
दानां ह्यङ्गिः सह समासवचनंप्राक् सुवुत्पत्तेः । व्याघ्री ।
अश्वक्रीती । कक्षपीत्यादि ।

तत्पुरुषस्याङ्गुलेस्संख्याव्ययादेः । ५।४।८६ ।
संख्याव्ययादेरङ्गुल्यन्तस्य समासान्तोऽच् स्यात् । द्वे
श्वगुली प्रमाणमस्य द्व्यङ्गुलम् । निर्गतमङ्गुलीभ्यो निर
ङ्गुलम् ।

अहःसर्वैकदेशसंख्यातपुण्याच्च रात्रेः ।
। ५।४।८७ । एभ्योरात्रेरच् स्यात् चात्संख्याव्य
यादेः । अहर्यहणं इन्द्रार्थं ।

रात्रान्हाहाः पुंसि । २।४।२६ । एतदन्तौ इ
द्वतत्पुरुषौ पुंसिव । अहस्य रात्रिसाहोरात्रः । सर्व
रात्रः । संख्यातरात्रः ।

संख्यापूर्वरात्रं क्लीवम् । द्विरात्रम् । त्रिरा
त्रम् ।

राजाहः सखिभ्यष्टच् । ५ । ४ । ६१ । एतद्
कात्तत्पुरुषाष्टच् । परमराजः ।

आन्महतस्मानाधिकरणजातीययोः । ६ ।
१३ । ४६ । महाराजः । प्रकारवचने जातीयर् । म
हाप्रकारो महाजातीयः ।

द्व्यष्टनः संख्यायामवङ्गप्रीक्षशीत्योः । ६ । ३ ।
४८ । आत्स्यात् । द्वादश । अष्टाविंशतिः ।

परवक्षिङ्गद्वन्द्वतत्पुरुषयोः । २ । ३ । २६ । कु
कुटमयूर्याविम । मयूरीकुक्कुटाविमौ । अर्द्धपिप्यली ।
द्विगुप्राप्तापन्नानलंपूर्वगतिसमासेषु न । पञ्च
कपालः । पुरोडाशः । प्राप्ताजीविकां प्राप्तजीविकः ।
आपन्नजीविकः । अलंकुमार्यै अलंकुमारिः । अतएव
शापकात्समासः । निष्कौशाभिः ।

अर्द्धर्चाः पुंसि च । २ । ४ । ३१ । अर्द्धर्चादयः
पुंसि क्लीवे च स्युः । अर्द्धर्चम् । अर्द्धर्चः । एवं ध्वजतीर्थ
शरीरमंडपयूषदेहाङ्गुलकलत्रपात्रसूत्रादयः ।

सामान्येन पुंसकम् । मृदु पचति । प्रातःकमनी
यम् ।

इति तत्पुरुषः ।

वज्रव्रीहिः ।

शेषोवज्रव्रीहिः । २ । २ । २३ । अधिकारोऽयम् ।
प्राग्दन्दात् ।

अनेकमन्यपदार्थे । २ । २ । २४ । अनेकं प्रथ-
मान्तमन्यस्य पदस्यार्थे वर्त्तमानं वा समस्यते स वज्र-
व्रीहिः ।

सप्तमीविशेषणेवज्रव्रीहौ । १ । २ । ३५ । सप्त-
म्यन्तं विशेषणं च वज्रव्रीहौ पूर्वस्यात् । कण्ठेकालः ।
अतएवज्ञापकाद्वाधिकरणपदोवज्रव्रीहिः ।

हलदन्तात्सप्तम्याः संज्ञायाम् । ६ । ३ । ६ । हल-
न्ताद्दन्तात्सप्तम्या अलुक् । प्राप्तमुदकं यं प्राप्नो-
दको ग्रामः । ऊठरथोऽनञ्चान् । उपहतपशून् ।
उड्डृतौ दना स्थास्ती । पीताम्बरोऽहरिः । वीरपुरुष-
कोऽग्रामः ।

प्रादिभ्योधातुजस्य वाच्योवाचोत्तरपद-
लोपश्च । प्रपतितः पर्णः प्रपर्णः ।

नञोऽस्यर्थानां वाच्योवाचोत्तरपदलोपः ।
अविद्यमानः पुत्रोऽपुत्रः ।

स्त्रियाः पुम्बद्भाषितपुंस्कादनूङ्समाना
धिकरणे स्त्रियामपूरणीप्रियादिषु । ६ । ३ । ३४ ।

उक्तपुंस्कादगूङ् ऊडेभावो यत्र तथाभूतस्य स्त्रीवाचकशब्दस्य बुवाचकस्यैव रूपं समानाधिकरणे नतु पूरणां प्रियादौष । गोस्त्रियोरिति द्रुस्यः । चित्रगुः । रूपवन्नार्थः । अनूङ्किम् । वामोरुभार्थः ।

अपूपुरणीप्रमाण्योः । ५ । ४ । ११६ । पूरणार्थप्रत्ययान्तं यत्स्त्रीलिङ्गं तदन्तात्प्रमाण्यान्ताच्च वज्रप्रीहेरपस्यात् । कल्याणी पञ्चमीयासीं रात्रीणां ताः कल्याणीपञ्चमारात्रयः । स्त्री प्रमाणीयस्य स्त्रीप्रमाणः । अप्रियादिषु किम् । कल्याणीप्रियः । इत्यादि ।

वज्रप्रीहौ सकथ्यदणोः स्त्राङ्गात्पच् । ५ । ४ । ११७ । स्त्राङ्गवाचिसकथ्यर्च्यतादज्रप्रीहेः पच् । दीर्घसकथः । जलजाची । स्त्राङ्गात्किम् । दीर्घसकथिसकटम् । स्थूलाचा वेणुचष्टिः । अदणोऽदर्शनादिति कथ्यमाणोऽच् ।

द्वित्रिभ्यांषमूर्द्धः । ५ । ४ । ११५ । द्विमूर्द्धः । चिमूर्द्धः ।

अन्तर्वह्निर्भ्याञ्चलोन्नः । ५ । ४ । ११७ । अस्यात् । अन्तर्लोमः । वह्निर्लोमः ।

पादस्यलोपोहस्यादिभ्यः । ५ । ४ । १२८ । हस्यादिवर्जितादुपमानात्परस्य पादस्य लोपः ।

१८२. लघुकौमुदी व्याकरणं।

व्याघ्रस्यैव पादावस्य व्याघ्रपात्। अहस्यादिभ्यः किम्।
हसिपादः। कुसलपादः।

संस्थानुपूर्वस्य। ५। ४। १४०। शोपः स्यात्।
दिपात्। सुपात्।

उद्विभ्यांकाकुटस्य। ५। ४। १४८। शोपः स्यात्।
उत्काकुत्। विकाकुत्।

पूर्णादिभाषा। ५। ४। १४९। पूर्वकाकुत्। पूर्ण
काकुदः।

सुहृद्दुहृदौ मित्रामित्रयोः। ५। ४। १५०।
सुहृमित्रम्। दुहृदमित्रः।

उरःप्रभृतिभ्यःकप्। ५। ४। १५१।

कस्कादिषुच। ८। ३। ४८। एक्विणउत्तरस्य
विषर्गस्य षान्यस्य तु ष इति षः। व्यूढोरस्कः प्रियस्य
विष्कः।

निष्ठा। २। २। ३६। निष्ठान्तं वज्रग्रीहे पूर्व
स्यात्। युक्तवोगः।

शेषादिभाषा। ५। ४। १५४। अनु
क्तमासान्ताद्वज्रग्रीहेः कप् वा। महायत्रस्कः। महा
यत्राः।

इति वज्रग्रीहेः।

चार्येद्वन्द्वः । १ । २ । २६ । अनेकं सुवन्नं चार्ये वर्त्त
 मानं वा समस्यते स द्वंद्वः । समुच्चयान्वाचयितरेत
 रयोग समाहाराच्चार्याः । तत्रेश्वरं गुरुं च भजस्व
 ति परस्परनिरपेक्षस्थानेकस्यैकस्मिन्नन्वयः समुच्चयः ।
 भिक्षामटं गाञ्चानयेति । अन्यतरस्थानुषङ्गिकत्वेना
 न्वयोन्वाचयः । अनयो रसामर्थ्यात्समासेन । धवख
 दिरौहिन्वीति । मिलितानामन्वय इतरेत रयोगः ।
 संज्ञापरिभाषं । समूहः समाहारः ।

राजदत्तादिषु परं । २ । २ । ३१ । एषु पूर्वप्रयो
 गार्हपरं स्यात् । दत्तानां राजा राजदत्तः ।

धर्मादिष्वनियमः । अर्थधर्मौ । धर्मार्थावित्यादि ।

द्वन्द्वे घि । १ । २ । ३२ । पूर्वं स्यात् । हरिहरौ ।

अजाद्यदन्तम् । २ । २ । ३३ । ईश्वरस्यै ।

अल्यात्तरं । २ । २ । ३४ । शिवकेशवौ ।

पितामात्रा । १ । २ । ७० । माचासहोक्तौ पिता
 वाश्रियते । पितरौ । मातापितरौ ।

इन्द्रश्चप्राणित्थैर्यसेनाङ्गानां । २ । ४ । २ ।
 एषांइन्द्रएकवत् । पाषिपादं । मार्दङ्गिकपाषविकं ।
 रथिकाखारोहं ।

इन्द्राच्चुदपहान्तात्समाहारे । ५ । ४ । १०६ ।
 चवर्गान्ताइषहान्ताच्च इन्द्रादृच् स्यात्समाहारे । वा
 क्लेषम् । लक्ञञ् । अमीदृषदं । वाक्लिषम् । कपो
 यानहम् । समाहारेकिं प्रावृट् अरदौ ।

इति इन्द्रः ।

ऋक्पुरब्धुःपथामानक्षे । ५ । ४ । ७४ । अगा
 धन्तस्य समासस्य अप्रत्ययोन्तावयवः । अक्षे या धूस्र
 दन्तस्य न । अर्द्धक्षः । विष्णुपुरम् । विमलापं सरः । रा
 मधुरा । अक्षेतु । अक्षधूः । दृढधूरक्षः । सखिपथः ।
 रस्यपथोद्देशः ।

अक्षणीदर्शनात् । ५ । ४ । ७६ । अक्षुः पर्या
 यादक्षणीऽच् स्यात् । गवामक्षीव गवाक्षः ।

उपसर्गादध्वनः । ५ । ४ । ८५ । प्रगतोध्वानं
 प्राध्वोरथः ।

नपजनात् । ५ । ४ । ६६ । पूजनार्थात् परेभ्यः
 समासान्ता न स्युः । सुराजा । अतिराजा ।

इति समासान्ताः ।

तद्धिताः ।

समर्थानांप्रथमाद्वा । ४ । १ । ८२ । इदमधि
 क्रियते । प्राग्दिभ इतियावत् ।

अश्वपत्यादिभ्यश्च । ४ । १ । ८४ । एभ्योऽण्
 स्यात् प्राग्दोष्यतीथेस्वर्येषु । अश्वपतेरपत्यादि । आश्व
 पतम् । गाणपतम् ।

दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदास्यः । ४।१
 । ८५ । प्राग्दीव्यतोयैव्यर्थेषु । दित्तरपत्यं दैत्यः । अदि
 नेरादित्यस्यवाअदित्यः । प्राजापत्यः ।
 देवाद्यञ्जौ । दैव्यम् । दैवम् ।

वह्निषष्टिलोपोयञ्च । वाञ्चः । इकक ।

कितिच । ७ । १ । ११८ । अचामादेरचोष्टद्धिः
 स्यात् । वाहीकः ।

गोरजादिप्रसङ्गे यत् । गोरपत्यादि । गव्यम् ।

उत्सादिभ्योऽञ् । ४।१ । ८६ । श्रौत्सः । इत्य
 षत्यादि विकारान्तार्थाः प्रत्ययाः ।

स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्श्रौत्सौ भवनात् । ४।१ ।
 । ८७ । धान्यानां भवम् इत्यतः प्रागर्थेष्वाम्भ्यामितौ
 ष्तः । स्त्रैषः । पौषः ।

तस्यापत्यम् । ४।१ । ८२ । षष्मन्तात्कृतसन्धेः
 समर्थादपत्यैर्षे उक्ता वक्ष्यमाणाश्च प्रत्ययो वा स्युः ।

श्रीर्गुणः । ६ । ४ । १४६ । उवर्णान्तस्य भस्य गुण
 स्तद्धिते । उपगोरपत्यमापगवः । आश्वयतः । दैत्यः ।
 श्रौत्सः । स्त्रैणः । पौषः ।

अपत्यं पात्रप्रभृतिगोत्रम् । ४ । १ । १६२ ।
 अपत्यत्वेन विवक्षितं पात्रादि गोत्रसंज्ञं स्यात् ।

ह्रको गोत्रे । ४ । १ । ८३ । प्रत्ययः स्यात् । उपगो
गोत्रापत्यमौपगवः ।

गर्गादिभ्यो यञ् । ४ । १ । १०५ । गोत्रापत्ये ।
गर्गस्य गोत्रापत्यं गार्ग्यः । वात्स्यः ।

यञ्जोश्च । २ । ४ । ६४ । गोत्रे यञ्जन्तमन्त
ञ्चतदवधवयोरेतयोर्लुक् तत्कार्त्तं वञ्जले न तु स्त्रिया
म् । गर्गाः । वात्साः ।

जीवति तु वंश्ये युवा । ४ । १ । १६३ । वंश्ये पित्रा
दौ जीवति पौत्रादेर्यदपत्यं चतुर्थादि तद्युषसंज्ञमे
व स्यात् ।

गोत्राद्यून्यस्त्रियाम् । ४ । १ । ८४ । यून्यपत्ये
गोत्रप्रत्ययान्नादेव प्रत्ययः स्यात् स्त्रियां तु न युव
संज्ञा ।

यञ्जोश्च । ४ । १ । १०९ । गोत्रे यौयञ्जिजौत
दन्तात्फक् ।

आयनेयीनीयियः फढ खक्क्यां प्रत्ययादी
नाम् । ७ । १ । २ । प्रत्ययादेः फस्य आयन्
खस्य ईन्क्खस्य ईय् घस्य इय्सुः । गर्गस्य युवापत्यं गा
र्ग्यापणः । दाचायणः

तद्धिताः ।

१८८

कन्यायाः कनीनच । ४ । १ । ११६ । चादृष्ट ।
कानीनोत्थासः । कर्णस्य ।

राजश्वसुराद्यत् । ४ । १ । १२७ ।

राज्ञोजातावेव ।

येचाभावकर्मणोः । ६ । ४ । १६१ । चादौ तद्धि
तेऽन् प्रकृत्यास्मान्तु भावकर्मणोः । राजन्यः । जात
वेवेतिकिम् ।

अन् । ६ । ४ । १६७ । अन्प्रकृत्यादि परे ।
राजनः । आसुर्यः ।

सत्राद्दयः । ४ । १ । १३८ । सत्रिवः । जातावित्येवा
सत्रिरन्यत्र ।

रेवत्यादिभ्यष्टक् । ४ । १ । १४६ ।

ठस्येकः । ७ । ३ । ५० । अङ्गात्परस्य ठस्य का
देशः । रैवतिकः ।

जनपदशब्दात् सत्रियादञ् । ४ । १ । १४६ ।
जनपदसत्रियवाचका शब्दादत्रपत्ये । पाश्चात्तः ।

क्षत्रियसमानशब्दाञ्जनपदान्तस्य राज
न्यपत्यवत् । पञ्चालानां राजा पाञ्चालः ।

पुरोरण् । पौरवः ।

पाण्डोर्धण् । पांच्यः ।

कुरुनादिभ्योऽप्यः । ४ । १ । १७२ । कौरव्यः ।
मषथ्यः ।

तेतद्राजाः । ४ । १ । १७४ । अजादयस्त्राज
संज्ञासुः ।

तद्राजस्य वङ्गघृतेनैवास्त्रियाम् । २ । ४ । ६२ ।
वङ्गवर्षेषु तद्राजस्यलुक्तत्कृतेवङ्गत्वे नतु स्त्रियाम् ।
पञ्चालाः । इत्यादि ।

कम्बोजास्तुक् । ४ । १ । १७५ । अस्मान्द्राजस्य
स्तुक् । कम्बोजः । कम्बोजैः ।

कम्बोजादिभ्य इति वक्तव्यम् । चोलः । प्र
ह्लः । केरलः । यवनः । इत्यपत्याधिकारः ।

तेन रक्तं रागात् । ४ । १ । १ । अण्स्थात् ।
कषायेणरक्तं वस्त्रं काषायम्

नक्षत्रेण युक्तः कालः । ४ । २ । ३ । अण स्यात् ।

तिव्यपुष्ययोर्नक्षत्राणि यलोप इति वा
च्यम् । पुष्येण युक्तं पौषमहः ।

लुवविशेषे । ४ । २ । ४ । पूर्वेण विहितस्य लुप्
षष्टिदण्डात्मकस्य कालस्यावान्तरविशेषश्चेन्नगम्यते ।
अघपुष्यः ।

दृष्टंसाम । ४ । २ । ७ । तेनेत्येव । वस्त्रिष्टेन दृष्टं
वाग्निष्टं साम ।

वामदेवाङ्घ्रिषी । ४ । २ । ८ । वामदेवेन दृष्टं
साम वामदेव्यं ।

परिवृतोरथः । ४ । २ । १० । अस्मिन्नर्थेण प्रत्ययो
भवति । वस्त्रेण परिवृतो वास्त्रोरथः ।

तत्रोद्धृतममन्त्रेभ्यः । ४ । २ । १४ । अरावे उद्धृ-
तः अरावः । ओदनः ।

संस्कृतं भक्षाः । ४ । २ । १६ । सप्तम्यंतादन्त्या
संस्कृतेऽर्थेऽयसंस्कृतं भक्षाश्चे ते स्युः । आद्रेषु संस्कृता
आह्रा भक्षाः ।

साऽस्य देवता । ४ । २ । २४ । इन्द्रो देवता अस्मि-
ति ऐन्द्रं हविः । पात्रुपतं । वार्हस्पत्यम् ।

शुक्राद्घन् । ४ । २ । २६ । मुक्तिवम् ।

सोमाट्द्व्यण् । ४ । २ । ३० । सौम्यम् ।

वाय्वृतुपिचुषसोयत् । ४ । २ । ३१ । वाचव्यम् ।

चतव्यम् ।

रीड् ऋतः । ७ । ४ । २७ । अरुच्यकारे ।
असार्धधातुके यकारे चोचपरं चतोरीडादेशः ।
बस्येतिष । पिव्यम् । उषस्यम् ।

पितृव्यमातुलमातामहपितामहाः । ४ । २ ।
। ३६ । एते तिपात्यन्ते । पितुर्भाता पितृव्यः । मातु
र्भाता मातुलः । पितुः पिता पितामहः ।

तस्यसमूहः । ४ । २ । ३७ । काकानां समूहः
काकम् ।

भिच्चादिभ्योण् । ४ । २ । ३८ । भैचम् । गर्भि
णीनां समूहो गर्भिणं । इह भय्याडे तद्धित इति पुंस्व
ज्ञावे कृते ।

इनण्यनपत्ये । ६ । ४ । १६४ । अनपत्यार्थेण
इण्यङ्गत्वात् । तेन नखद्धित इति टिलोपोत्त । ध्रुव
तीनां समूहो यौवतम् ।

ग्रामजनबंधुभ्यस्तल् । ४ । २ । ४३ । तलन्तंस्त्रिधा ।
ग्रामता । जनता । वन्धुता ।

मजसहायाभ्यांचेतिवक्तव्यम् । गजता ।
सहायता ।

अण्डः खः क्रतौ । अहीनः ।

अचित्तदस्तिधेनोष्ठक् । ४ । २४० ।

इत्तुत्तुक्तान्तात्कः । ७ । २ । ५१ । इष् उष् उक्
तान्तात्परस्य ठस्य कः । शान्नुकम् । शस्तिकम् ।
धैबुकम् ।

तदधीते तदिद । ४ । २ । ५२ ।

न ध्वाभ्यां पदान्ताभ्यां पूर्वौ तु ताभ्यामैच्
। ७ । २ । ३ । पदान्ताभ्यां यकारवकारेभ्योपरस्य न
दृङ्ङिः किन्तु ताभ्यां पूर्वौ क्रमादितौ आगमौ स्तः ।
स्वाकारस्यमधीते वेद् वा वैधीकरस्यः ।

क्रमादिभ्योवुन् । ४ । २ । ६१ । क्रमकः । पदकः ।
त्रिचकः । मीमांसकः ।

तदस्मिन्नस्तीति देशे तन्नाम्नि । ४ । २ । ६० ।
सदुम्बराः सन्यस्मिन् देशे औदुम्बरो देशः ।

तेन निर्वृत्तम् । ४ । २ । ६८ । कुशोन्नेन निर्वृ
त्तम् । नारी कौशाम्बी ।

य

तस्य निवासः । ४ । २ । ६६ । शिबीनां निवासो
देवः शैवः ।

अदूरभवश्च । ४ । २ । ७० । विदिशाया अदूरभवं
वैदिग्मम् ।

जनपदेलुप् । १ । २ । ५१ । जनपदेवाच्चे चात्
रथिकस्य लुप् ।

लुपियुक्तवद्भक्ति वचने । १ । २ । ५१ । लुपि मति
प्रकृतिवस्त्रिङ्गवचने स्तः । पञ्चालानां निवासो जन
पदः पञ्चालाः । कुरवः । अङ्गाः । वङ्गाः । कलिङ्गाः ।

वरणादिभ्यश्च । ४ । २ । ८२ । अजन पदार्थ आ
रम्भः । वरणानामदूरभवं नगरं वरणाः ।

कुमुदनडवेतसेभ्योऽमत्तुप् । ४ । २ । ८७ ।
झयः । ८ । २ । १० । झयन्तान्मतोर्मस्य वः । कुमु
दान् । नड्वान् ।

मादुपधायाश्चमतोऽर्वीयवादिभ्यः । ८ । २ ।
१६ । मवर्णावर्णान्तामवर्णोवर्णोपधाच्च यवादिवर्जि
तात्परस्य प्रतोर्मस्य वः । वेतखान् ।

नडशादात् ड्वलच् । ४ । २ । ८८ । नड्वलः ।

शिखाया वलच् । ४ । २ । ८९ । शिखावलम् ।
इति चारतुर्थिकाः ।

शेषे । ४ । २ । ८२ । अपत्यादिचतुर्ध्वन्नाद
 न्योर्थः शेष साचाषादयः स्तुः । चक्षुषागृह्यति चाक्षुषं
 रूपं । आवणः ब्रह्मः । औपनिषदः पुरुषः । दृषदि
 पिष्टा दार्षदाः सक्तवः । चतुर्भिरुद्घात चातुरं । ब्र
 कटम् । चतुर्दश्यां दृश्यते चातुर्दशं रक्षः । तस्य वि
 कार इत्यतः प्राक् शेषाधिकारः ।

राष्ट्रावारपारात् घखौ । ४ । २ । ८३ । राडे
 जातादि राडियः । अवारपारीणः ।

अवारपाराद्विगृहीतादपि विपरीताश्चेति
 वक्तव्यम् । अवारीणः । पारीणः । पारावारीणः ।
 इह प्रकृति विशेषात् द्यादयश्च्युद्युलन्ताः उच्यन्तेतेषां
 जातादयो ऽर्थे विशेषाः समर्थविभक्तयश्च वक्ष्यन्ते ।

ग्रामाद्यखजौ । ४ । २ । ८४ । ग्राम्यः । ग्रामीणः ।
 नद्यादिभ्योढक् । ४ । २ । ८५ । नादेयम् । माहे
 यम् । वाराणसेयं ।

दक्षिणापश्चात्पुरसस्यक् । ४ । २ । ८८ । दाक्षि
 णात्यः । पौरस्यः ।

दुप्रागपागुदक्प्रतीचोयत् । ४ । २ । १०१ ।
 दिव्यम् । उदीच्यम् । प्रतीच्यम् ।

अक्षयात्त्वप् । ४ । २ । १०४ । अमेहकतसिचिभ
 एव । अमात्रः । अरत्यः । कत्यः । ततस्वः । तचत्यः ।

त्यन्ने ध्रुवे । नित्यः ।

वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्वृद्धं । १ । १ । ७३ । यस्य समु
 दायस्याचां मध्ये आदिर्द्विसद्वृद्धं संज्ञं स्यात् ।

व्यदादीनि च । १ । १ । ७४ । वृद्धिसंज्ञानि स्युः ।

वृद्धाच्छः । ४ । २ । ११४ । ग्राहीयः । तदीयः ।
 वा नामधेयस्य । वृद्धिसंज्ञा । देवदत्तीयः । देव
 दत्तः ।

गृहादिभ्यश्च । ४ । २ । १२८ । गृहीयः ।

युष्मदस्मदोरन्यतरस्यास्वञ्च । ४ । ३ । १ ।
 आच्छः । यत्तेऽण् । युक्थोर्युष्माकं वायं युष्मदन्त्यः ।
 अस्मदीयः ।

तस्मिन्नणिचयुष्माकास्माकौ । ४ । ३ । २ ।
 युष्मदस्मदोरेतावादेभ्यः स्तः स्त्रिणि अणिव । यौष्माकी
 नः । आस्माकीनः । यौष्माकः । आस्माकः ।

तत्रक्रममकावेकवचने । ४ । ३ । ३ । एकार्थ
 वाचिनोर्युष्मदस्मदोस्ववक्रममकौ स्तः स्त्रिणि अणिव ।

तद्धिताः ।

१८७

तावकीनः । तावकः । मामकीनः । मामकः । हेतु ।

प्रत्ययोत्तरपदयोश्च । ७ । २ । ६८ । मपर्यन्त
धोरनयोरेकार्थवाचिनोस्त्वमौस्तः प्रत्यये उत्तर
पदेच परतः । लदीयः । मदीयः । लत्पुत्रः । मत्पुत्रः ।

मध्यान्मः । ४ । ३ । ६८ । मध्यमः ।

कालाट्टञ् । ४ । ३ । ११ । कालिकम् । मासिकम् ।
सांवत्सरिकम् ।

अव्ययानां भमाचे टिलोपः । श्रायंप्रातिकः ।

पौनः पुनिकः ।

प्रावृषण्यः । ४३ । १७ । प्रावृषण्यः ।

सायंचिरंप्राज्ञेप्रगेव्ययेभ्यश्च्यु

लौतुट्च । ४ । ३ । २३ । सायमित्यादिभ्यस्तुर्भ्यः
अव्ययेभ्यश्च कालवाचिभ्यश्च्युलौ स्तस्योस्तुट्च ।
सायन्ममम् । चिरन्तनम् । प्राज्ञेप्रगेऽनयोरेदं तत्
निपात्यते । प्राज्ञेतनम् । प्रगेतनम् । दोषातनम् ।

तत्रजातः । ४ । ३ । २५ । सप्तमी समर्थाख्यात
इत्यर्थे ऽणादयो द्यादयश्च स्युः । शुभ्रे जातः । शौभ्रः ।

उत्सेजातः । औत्सः । रात्रेजातः । रात्रियः । अवार
पारे जातः । अवारपारीषः । इत्यादि ।

प्रावृषष्ठप् । ४ । ३ । २६ । एष्ठापवादः । प्रावृ
षिकः ।

प्रायभवः । ४ । ३ । ३६ । तत्रेत्येव । सुप्ते प्रायेष
वाङ्मये च भवति । सौप्तः ।

सम्भूते । ४ । ३ । ४१ । सुप्ते सम्भवति । सौप्तः ।

कोशाद्बञ् । ४ । ३ । ४२ । कोत्रेयं वक्षम् ।

तत्रभवः । ४ । ३ । ५३ । सौप्तः । औत्सः ।
रात्रियः ।

दिगादिभ्योयत् । ४ । ३ । ५४ । दिश्यम् । वर्ग्यम् ।

शरीराव यवाञ्च । ४ । ३ । ५५ । दन्धम् । कण्ठ्य
म् । अथात्मादेष्टजिख्यते । अथात्मे भवमाध्यात्मि
कम् ।

अनुशतिकादीनाञ्च । ७ । ३ । २० । एषामुज

यपददृङ्ङि त्रिंति षिति किति च । आधिदैविकम् ।
आधिभौतिकम् । ऐहलौकिकम् । आहति गणोचम् ।

जिह्वामूलाङ्गुलेष्ः । ४ । ३ । ६२ । जिह्वामूलीय
म् । अङ्गुलीयम् ।

वर्गान्ताञ्च । ४ । ३ । ६३ । कवर्गीयम् ।

तत आगतः । ४।३। ७४। सुप्तादागतः । शौ
घः ।

ठगायस्थानेभ्यः । ४।३। ७५। मुक्ताशलाया
आगतः । श्रौतशालिकः ।

विद्यायोनि सम्बन्धेभ्यो वुञ् । ४।३। ७७। श्रौ
पाध्यायकः । पैतामहकः ।

हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यां रूप्यः । ४।३। ८१।
समादा गतं समरूप्यम् । पद्मेगहादित्याहः । समी
पम् । देवदत्तरूप्यम् । देवदत्तं ।

मयट्च । ४।३। ८२। सम मयम् । देवदत्तम
यम् ।

प्रभवति । ४।३। ८। हिमवतः प्रभवति हैमवती
गङ्गा ।

तद्गच्छति पथि दूतयोः । ४।३। ८५। सुप्तं सं
दृच्छति शौघः । पन्थादूतोवा ।

अभिनिष्क्रामति द्वारम् । ४।३। ८५। सुप्तम
भिगच्छति शौघः । कान्यकुब्जद्वारम् ।

अधिष्ठत्यहतेग्रन्धे । ४।३। ८७। प्रारीरक
मधिष्ठत्य हतेग्रन्धः प्रारीरकीयः ।

सोऽस्यनिवासः । ४ । ३ । ८८ । सुप्तेनिवासोऽस्य
सोऽस्यः ।

तेन प्रोक्तम् । ४ । ३ । १०९ । पाणिनिना प्रोक्तं
पाणिनीयम् ।

तस्येदं । ४ । ३ । १२ । उपगोरिदं औपगवम् ।
इति त्रैविकाः ।

तस्य विकारः । ४ । ३ । १३४ ।

अस्यनोविकारे टिलोपः । अस्यनो विकारः ।
आस्यः । भास्यनः । मार्त्तिकः ।

अवयवे च प्राण्योषधिवृत्तेभ्यः । ४ । ३ । १३५ ।
आदिकारे । मयूरस्यावयवो विकारो वा मायूरः । मौ-
र्वम् । काण्डं । भस्मवा । पैयस्यं ।

मयद्वैतयोर्भाषायामभक्षाच्छादनयोः ।
। ४ । ३ । १४३ । प्रकृतिमाचात्मयद्वा स्यात् विकारा
वयवयोः । अस्यमयम् । आस्यनम् । अभक्षेत्यादि
किम् । मौद्गः । सूपः । कार्पासमाच्छादनम् ।

नित्यं वृद्धशरादिभ्यः । ४ । ३ । १४४ । आस्यमयं ।

गोस्यपुरीषे । ४ । ३ । १६० । गोमयम् ।

गोपयसेर्यत् । ४ । ३ । नयम् । पयस्यम् । इति
प्राग्दीव्यतीचाः ।

प्राग्दृतेष्ठक् । ४ । ४ । १ । तद्दृतीव्यतः प्राक्
दृगधि क्रियते ।

तेन दीव्यति खनति जयति जितम् । ४ । ४ ।
। २ । अचैर्दीव्यति खनति जयति जितंवा आच्चिकः ।

संस्कृतम् । ४ । ४ । ३ । दधा संस्कृतं दाधिकम् ।
कारिञ्चिकम् ।

तरति । ४ । ४ । ५ । उजुयेन तरति । औजुपिकः ।

चरति । ४ । ४ । ८ । हस्तिना चरति शाच्चिकः ।
दधा चरति दाधिकः ।

संसृष्टे । ४ । ४ । २२ । दधा संसृष्टं दाधिकम् ।

उञ्छति । ४ । ४ । ३२ । वदराथुञ्छति वाद
रिकः ।

रञ्छति । ४ । ४ । ३३ । वमार्ज रञ्छति वामाञ्चिकः ।

शब्ददर्दुरं करोति । ३ । ४ । ३४ । शब्दं करोति
शाब्दिकः । दर्दुरं करोति दार्दुरिकः ।

धर्मं चरति । ४ । ४ । ४९ । धार्मिकः ।

अधर्माच्चेति वक्तव्यम् । आधर्मिकः ।

शिल्पं । ४ । ४ । ५५ । ऋदङ्गवादनं त्रित्यमस्य
मार्दङ्गिकः ।

प्रहरणम् । ४ । ४ । ५७ । अशिः प्रहरणमस्य
आशिकः । धानुष्कः ।

शीलं । ४ । ४ । ६१ । अपूप भक्षणं शीलमस्य
आपूपिकः ।

निकटे वसति । ४ । ४ । ७२ । नैकटिकोभि
षुकः । इति । ठगधिकारः ।

प्राग्घिताद्यत् । ४ । ४ । ७५ । तस्यैहितमित्य
तः प्राग् यदधिक्रियते ।

तद्वदति रथयुगप्रासङ्गम् । ४ । ४ । ७६ ।
रथं वहति रथः । युग्यः । प्रासङ्गः ।

धुरोयड्कौ । ४ । ४ । ७७ । धुर्यः । धारयः ।

नौवयोधर्मविषमूल सीतातुलाभ्यस्तार्यतु
ल्यप्राप्यवध्यानाम्यसमसमितसमितेषु । ४ । ४ ।
। ८१ । नावा तार्यम् । नाथम् । जलम् । वयसां तुष्ये

वयस्यः । धर्मेषु प्रायं धर्म्यम् । विशेषवध्यः । विद्यः ।
मूलेन आनाम्यं मूल्यम् । मूलेन समोमूल्यः । सीतया
समितं सीत्यं चेत्रम् । तुलया समितं तुल्यं ।

तत्रसाधुः । ४ । ४ । ८८ । सामसुसाधुः ।
सामन्यः । कर्मण्यः । शरण्यः ।

सभायायः । ४ । ४ । १०५ । सभ्यः । इति यतो
विधिः ।

प्राक्रीताच्छः । ५ । १ । १ । तेन क्रीतमित्यतः
प्राक् क्रीधि क्रियते ।

उगवादिभ्योयत् । ५ । १ । २ । उवर्णान्ताद्
वादिभ्यश्च यत् । ह्रस्वापवादः । शङ्ख्यं हारु । गव्यं ।

नाभिनभञ्च । नभ्योच्चः । नभ्यमञ्जनम् ।
तस्मै हितम् । ५ । १ । ५ । वत्सेभ्योहितोवत्सीयो
गोधुक् ।

शरीरावयवाद्यत् । ५ । १ । ६ । इक्यम् ।
कण्यम् । नस्यम् ।

आत्मन्विश्वजनभोगोत्तरपदात्खः । ५ ।
१२ । ६ ।

आत्माध्वानौ खे । ६ । ४ । १६६ । एता खे प्रह

२०४: सप्तकौमुदी व्याकरणं ।

व्यासः । आत्मने हितं आत्मनीनम् । विश्वजनीनम् ।
मातृभोगीशः । क्वत्तिः पूर्वोवधिः ।

प्राप्ततेष्ठञ् । ५ । १ । १८ ।

तेन तुल्यमित्यनः प्राक्ठञ्चधिक्रियते ।

तेन क्रीतम् । ५ । १ । २७ । सप्तत्या क्रीतं सप्त
तिक्कं । प्रस्थिकम् ।

तस्येश्वरः । ५ । १ । ४२ । सर्वभूमिपृथिवीभ्याम्
यजोसः ।

अनुशतिकादीनाञ्च । ७ । १ । १० । सर्वभूमि
रीश्वरः सार्वभौमः । पार्थिवः ।

पञ्चविंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाशत्पष्टिः

सप्तत्यशीतिनवतिशतम् । ५ । १ । ५८ । एते
वृद्धिभ्या निपात्यन्ते ।

तदर्हति । ५ । १ । ६३ । श्वेतवृचमर्हति श्वेतवृ
चिकः ।

दण्डादिभ्यो यः । ५ । १ । ६६ । एभ्यो यः ।
दण्डमर्हति । दण्डः । अर्घ्यः । वधः ।

तेननिर्वृत्तम् । ५ । १ । ७८ । अन्धानिर्वृत्तं ।
आन्दिकम् । इतिठञ्जोवधिः ।

तेन तुल्यं क्रियाचेदिति । ५ । १ । ११५ । ब्राह्म
णेन तुल्यं ब्राह्मणवत् अधीते । क्रियाचेत्किम् । गुणतु
ल्यमाभूत् । पुत्रेण तुल्यः स्थूलः ।

तत्र तस्यैव । ५ । १ । ११६ । मधुरायामिव मधु
रावत् । सुप्ते प्राकारः । चैत्रस्यैव चैत्रवर्गैश्च स्यात् ।

तस्य भावस्त्वतलौ । ५ । १ । ११६ । प्रकृतिजन्य
वोधे प्रकारो भावः । गोर्भावः गोलम् । लातं क्लीवं ।

आचत्वात् । ५ । १ । १२० । ब्राह्मणस्त्वदत्यतः
प्राक् त्व तलावधिक्रियते । अप वादौः सहस्रमावेशार्थं
मिदं चकारो नञ् आञ्भ्यामपि समावेशार्थः । स्त्रि
याभावः स्त्रीणम् । स्त्रीणम् । स्त्रीणा । पौंसम् । पुंसम् ।
पंसा ।

पृथ्वादिभ्यश्च मनिज्वा । ५ । १ । १२२ । वाच्यमन
मणादिसमावेशार्थः ।

रञ्जतो हलादेर्लघोः । ६ । ४ । ५१ ।

इष्टे मेयस्तु । ६ । ४ । १५५ । लोप इष्टे मेयस्तु ।
पृथुमृदुभृशकृशदृढपरिदृढानामेवरत्नम् । पृथोर्भावः
प्रथिमा । पार्थवम् । अदिमा । मारदवम् ।

वर्णदृढादिभ्यः व्यञ्च । ६ । १ । १२२ । चादि

२०६ लघुकौमुदी व्याकरणं।

मनिच्। शौक्ल्यम्। शुक्तिमा दार्ढ्यम्। द्रढिमा।

गुणवचनब्राह्मणादिभ्यःकर्मणिच्। ५।१।
।१२४। चाद्भावे। जडस्य भावः कर्म वा जाड्यम्।
मौढ्यम्। ब्राह्मण्यम्। आकृतिगणोद्यम्।

सख्युर्यः। ५।१।२६। सख्यम्।

कपिञ्चाल्योर्ढक्। ५।१।२७। कापेयम्
ज्ञातेयम्।

पत्यंतपुरोहितादिभ्योयक्। ५।१।२८।
सैनापत्यम्। पौरोहित्यम्। इति नञ्अञोरधि
कारः।

धान्यानां भवनेच्चे खञ्। ५।२।१। मुद्गा
नां भवनं च्चं मौद्गीनम्।

व्रीहिशाल्योर्ढक्। ५।२।२। व्रीहेयम्।
शालेयम्।

द्वैयङ्गवीनंसंज्ञायाम्। ५।२।२३। नवनीते
निपातोद्यम्।

तदस्य संजातंतारकादिभ्यइतच्। ५।२।
।३६। तारकाः संजाता अस्य तारकितम् नभः।
यच्छित्तः। आकृतिगणोद्यम्।

प्रमाणेद्वयसज्दघ्नत्रमात्रचः । ५ । २ ।
 । २७ । ऊरुप्रमाणमस्य ऊरुद्वयसम् । ऊरुदघ्नम् ।
 ऊरुमात्रम् ।

यत्तदेतेभ्यः परिमाणेवतुप् । ५ । २ । ३६ ।
 यत्परिमाणमस्य । यावान् । तावान् । एतावान् ।

सङ्ख्यायाञ्चवयवेतयप् । ५ । २ । ४२ । पञ्च
 अवयवा यस्य पञ्चतयम् ।

द्वित्रिभ्यां तयस्थायज्वा । ५ । २ । ४३ । द्वयम् ।
 द्वितयम् । त्रयम् । त्रितयम् ।

उभादुदात्तो नित्यं । ५ । २ । ४४ । उभयम् ।
 तस्य पूरणे डट् । ५ । २ । ४८ । एकादशानां
 पूरणः । एकादशः ।

नान्तादसङ्ख्यादेर्मट् । ५ । २ । ४९ । मडागमः ।
 पञ्चानां पूरणः पञ्चमः । नान्ताक्तिम् ।

ति विंशतेर्डिति । ६ । ४ । १४२ । विंशतेर्भस्य
 ति शब्दस्य लोपो डिति परे । विंशः । असंख्यादेः क्तिम् ।
 एकादशः ।

भट्कतिकतिपयचतुरांशुक् । ५ । २ । ५१ ।
 उति । षष्ठापूरणः षष्ठः । कतिचः । कतिपय षष्ठस्य
 अतएवडट् । कतिपययः । चतुर्थः ।

द्वेस्तीयः । ५ । २ । ५४ । डटोपवादः । द्वयोःपूरणः
 द्वितीयः ।

त्रेःसंप्रसारणंच । द्वितीयः ।

श्रीत्रियश्चन्दोधीते । ५ । २ । ८४ । श्रीधियः ।
 वेत्यनुष्टुप्तेः । इन्द्रसः ।

पूर्वादिभिः । ५ । २ । ८६ । पूर्वज्ञातमनेन पूर्वी ।

सपूर्वाच्च । ५ । २ । ८७ । क्तपूर्वी ।

इष्टादिभ्यश्च । ५ । २ । ८८ । इष्टमनेन इष्टी ।
 अधीतो ।

तदस्यास्तस्मिन्निति मतुप् । ५ । २ । ९४ । गावा
 स्तस्मिन्निति वा गोमान् ।

तसौ मत्वर्थे । १ । ४ । १९ । तान्तसामौभसंज्ञौ
 स्तौमत्वर्थे प्रत्यये । सप्तसारणम् । विदुस्तम् ।

गुणवचनेभ्योमतुपोलुगिष्टः । शुक्लोगुणो
 द्यास्तीति शुक्लः । पटः । कृष्णः ।

प्राणिस्थादातो लजन्यतरस्याम् । ५ । २ ।
 । ८६ । चूडालः । चूडावान् । प्राणिस्थात्किम् । शिखा
 वान् दीपः । प्राण्यंगादेव । नेह । मेधावान् ।

लोमादिपामादिपिक्वादिभ्यः शनेलचः । ५ ।
 । २ । १०० । लोमादिभ्यः शः । लोमशः । लोमवान् ।
 पामादिभ्योनः । पामनः ।

अङ्गात्कल्याणे । अङ्गना ।
 लक्ष्म्या अच्च । लक्ष्मणः । पिक्वादिभ्य इलच् ।
 पिक्विलः । पिक्वान् ।

दन्ताउन्नतउरच् । ५ । २ । १०६ । उन्नता
 दन्ताऽस्य दन्तुरः ।

केशादोऽन्यतरस्याम् । ५ । २ । १०८ । केशवः ।
 केशवान् ।

अन्येभ्योऽपिट् भ्यन्ती । मणिवः ।

अर्णसो लोपश्च । अर्णवः ।

अत इनिठनौ । ५ । २ । ११५ । दण्डी ।
 दण्डिकः ।

त्रीच्चादिभ्यश्च । ५ । २ । ११६ । त्रीची । त्रीचिकः ।

पर्यभिभ्याञ्च । ५ । ३ । ६ । तसिल् । परितः ।
 सर्वत इत्यर्थः । अभितः । उभयत इत्यर्थः ।

सप्तम्यास्त्रल् । ५ । ३ । १० । कुत्र । यत्र । वञ्चत्र ।

इदमोद्दः । ५ । ३ । ११ । त्रलोपवादः । इह ।

किमोत् । ५ । ३ । १२ । वास्यात् ।

क्वाति । ७ । २ । १०५ । किमः । क । कुत्र ।

इतराभ्योऽपि दृश्यन्ते । ५ । ३ । १४ । पञ्चमी
 सप्तमीतरविभक्त्यन्तादपितसिलादयो दृश्यन्ते । द्वि
 यदृषद्भवदादियोग एव । सभवान् । ततोभवान् ।
 तत्रभवान् । तत्रोभवन्तं । तत्रभवन्तं । एवं दीर्घायुः ।
 देवानांप्रियः । आयुषान् ।

सर्वैकान्यकिंयत्तदःकालेदा । ५ । ३ । १५ ।
 सप्तम्यन्तेभ्यः कालार्थे दा स्यात् ।

सर्वस्य सोन्यततरस्यादि । ५ । ३ । १६ । दादौ
 प्राग्दिधीये सर्वस्यसोवा । सर्वस्मिन्काले सदा ।
 सर्वदा । अन्यदा । कदा । यदा । तदा । कालेकिम् ।
 सर्वत्रदेशे ।

इदमोर्दिल् । ५ । ३ । १६ । सप्तम्यन्तात् ।

एतेतौरथोः । ५ । ३ । ४ । इदम एतदतएतौ
 स्तोरेफादौ यकारादौच प्राग्दिधीये परे । अस्मिन्
 काल एतर्हि । कालेकिम् । इहदेशे ।

अनद्यतनेर्हि लन्यतरस्याम् । ५ । ३ । २१ ।
 कर्हि । कदा । यर्हि । यदा । तर्हि । तदा ।

एतदः । ५ । ३ । ५ । एतदत् एतौसोरिफादौ
 यादौ च प्राग्दिशीर्षे । एतस्मिन् काले एतर्हि ।

प्रकारवचनेयात् । ५ । ३ । २३ । प्रकारवृ
 त्तिभ्यः किमादिभ्यः याल् । तेनप्रकारिषतया ।

इदमस्यमुः । ५ । ३ । २४ । आलोपवादः ।
 एतदोपिवाच्यः । अनेन एतेन प्रकारेण वा
 इत्वम् ।

किमस्य । ५ । ३ । २५ । केन प्रकारेण कथम् ।
 इति प्राग्दिशीर्षाः ।

अतिशयनेतमविष्टनौ । ५ । ३ । ५५ । अति
 शयन्निष्ठार्थवृत्तेः स्वार्येणैतौ सः । अयमेवामति
 शयेनायः । आव्यतमः । लघुतमौलविष्टः ।

तिङ्श्च । ५ । ३ । ५६ । तिङ्दतिशये स्तोत्रे
 तमप् स्यात् ।

तरुणमस्यैः । १ । १ । २२ ।

किमेत्तिङ् व्ययसादात्मद्रव्यप्रकर्षे । ५ । ४ ।

। ११ । क्रिमेएतदन्ता इाम् स्यात् । नतुइथ्यप्रकर्षे ।
 किन्तमाम् । पचतितमाम् । उच्चैस्तमाम् । इव्य प्रक
 र्षेत् । उच्चैस्तमस्तहः ।

द्विवचन त्रिभज्योप षदेतरधीपस्तुमौ । ५ ।
 । ३ । ५७ । द्वयोरैकस्यातिशये त्रिभक्तये चीपपदै
 सुप्तिङन्तादेतौ स्तः । पूर्वयोरपवादः । अयमनयो
 रनिश्चयेन लघुः । लघुतरः । लघीयान् । उदीच्याः ।
 प्राश्नीभ्यः । पटुतराः पटीचांसः ।

प्रशस्यस्य अः । ५ । ३ । ६० । इष्टिमेयसोः परतः ।

प्रहृत्यैकाच् । ६ । ४ । ६३ । इष्टादाविकाच् प्रह
 त्या स्यात् । श्रेष्ठः । श्रेयान् ।

श्वच् । ५ । २ । ६१ । प्रशस्यस्य आदेश इष्टिमेय
 सोः । ज्येष्ठः ।

ज्यादादीयसः । ६ । ४ । १६० । आदेःपरस्य ।
 ज्यायान् ।

वहोर्लोपोभूचवहोः । ६ । ४ । १५८ । वहोः
 परयोरिमेयसोर्लोपः स्यात् वहोश्चभूरादेशः । भूमा ।

इष्टस्ययिट्च । ६ । ४ । १५८ । वहीः परस्य
इष्टस्य लोपः स्याच्चिडागमश्च । भूयिष्ठः ।

विन्मतेर्लुक् । ५ । ३ । ६५ । इष्टेमेयसोः । अति
श्रयेण सखी सजिष्ठः । सजीयान् । अतिश्रयेण लम्बान् ।
त्वचिष्ठः । त्वचीयान् ।

इषदसमाप्तौकल्पदेश्यदेशीयरः । ५ । ३ ।
६७ । ईषदूनोविदान् विदत्कल्पः । विदद्देश्यः ।
विदद्देशीयः । पचतिकल्पम् ।

विभाषासुपोवङ्चपुरस्तात् । ५ । ३ । ६८ ।
इषदूनः । पटुः । वङ्गपटुः । पटुकल्पः । सुपःकिम्
यजतिकल्पम् ।

प्रागिवात्कः । ५ । ३ । ७० । इवेप्रतिकृतावित्य
तः प्राक् काधिकारः ।

अव्ययसर्वनाम्नामकचप्राक्टेः । ५ । ३ ।
७१ । कापवादः ।

अज्ञाते । ५ । ३ । ७३ । कस्यायमश्चोऽश्वकः ।
उच्चकैः । नीचकैः । सर्वकैः ।

कुत्सिते । ५ । ३ । ७४ । कुत्सितोऽश्चोऽश्वकः ।

किञ्चत्तदोनिर्द्धारणेद्वयोरेकस्यडतरच् । ५ ।
 । ३ । ८२ । अनयोः कतरोवैष्णवः । चतरः । ततरः ।

वा बहूनां जातिपरिप्रश्ने डतमच् । ५ । ३ ।
 । ८३ । जातिपरिप्रश्नइति प्रत्याख्यातमाकरे । कत
 मोभवतांकटः । यतमः । ततमः । वायहणमकजर्थं ।
 यकः । सकः । इतिप्रागिवीयाः ।

इवेप्रतिष्ठतौ । ५ । २ । ८६ । कन् स्यात् ।
 अश्वइव प्रतिष्ठतिः । अश्वकः ।

सर्वप्रातिपदिकेभ्यः स्वार्थेकन् । अश्वकः ।

तत्प्रकृतवचनेमयट् । ५ । ४ । २१ । प्राचुर्येण
 प्रस्तुतं प्रकृतन्तस्य वचनं प्रतिपादनम् । भावे अधि
 करणेवा ल्युट् । आद्येप्रकृतमन्नमन्नमयम् । अपूपमयं ।
 द्वितीयेत् । अन्नमयोयज्ञः । अपूपमयं पर्व ।

प्रज्ञादिभ्यश्च । ५ । ४ । ३८ । अण् स्यात् । प्रज्ञएव
 प्राज्ञः । दैवतः ।

बहूल्यार्थाच्चस्कारकादन्यतरस्यां । ५ ।
 । ४ । ४२ । बहूनि ददाति वङ्गः । अल्पः ।

आद्यादिभ्यस्तसेरूपसङ्ख्यानम् । आदौ । आ
 दितः । मध्यतः । अन्ततः । पार्श्वतः । आकृतिगणो
 यम् । खरेण खरतः । वर्णतः ।

कृभ्रस्तियोगे संपद्यकर्त्तरिचिः । ५ । ४ । ५० ।
 अभूत तद्भाव इति वक्तव्यं । विकारात्मतां प्राप्नुवत्यां
 प्रकृतौ वर्त्तमानादिकारशब्दात् स्वार्थे चिर्कस्या
 ल्करोत्यादिभिर्योगे ।

अस्यचौ । ७ । ४ । ३२ । अवर्णस्य ईत्याचौ ।
 अक्षणाः कृष्णः सम्यद्यते । तंकरोतीति । कृष्णीकरो
 ति । अक्षी भवति । गङ्गीसात् ।

अव्ययस्यच्चावीत्वंनेतिवार्च्यं । दोषाभूत
 महः । दिवाभूता रात्रिः ।

विभाषासातिः कार्त्स्न्ये । ५ । ४ । ५२ । च्वि
 षये सातिर्वासात्साकल्पे ।

सात्यदाथीः । ५ । ३ । १११ । सत्य षत्वं न । दधि
 सिञ्चति । कृत्स्नं शस्त्रमग्निः सम्यद्यते ऽग्निसाद्भवति ।

चौच । ७ । ४ । २६ । दीर्घः सात् । अक्षीभवति ।
 अव्यक्तानुकरणात् श्रजवरार्थादनितौ

डाच् । ५ । ४ । ५७ । श्रजवरंन्यूनं मतु ततो न्यूनं
 अनेकाजितियावत्तदृशमर्धयस्य तस्मिन् डाच्स्या
 ल्कृभ्रस्त्रिभिर्योगे ।

डाचिवङ्गलंढेभवतः । इति डाचि विवचिने
 दिलं ।

नित्यमामेडितेडाचीतिवक्तव्यं । डाचपर
 म्यदात्रेडितं तस्मिन्यरे पूर्वपरयोर्वर्णयोः पररूपं
 स्यात् । इति तकारपकारयोः पकारः । पटपटाक
 रोति । अत्यक्तानुकरणात्किं । दृषत्करोति । द्यजव
 राधात्किं । अत्करोति अवरेतिकिं । खरटखरटा
 करोति । अनितौकिं । पटितिकरोति ।

इति तद्धिताः ।

ध

अथस्त्रीप्रत्ययाः ।

अजाद्यतष्टाप् । ४ । १ । ४ । अजादीनामकारा
 न्तस्य च वाच्यं यत् स्त्रीत्वं तत्र द्योत्ये टास्यात् । अजा ।
 एडका । अश्वा । चटका । मूषिका । वाला । वत्सा ।
 हाडा । मन्दा । विलाता मेधा । इत्यादि । गङ्गा ।
 सर्वा ।

उगितश्च । ४ । १ । ६ । उगिदन्तात्प्रातिपदिका
 ङ्ङीप् । भवन्ती । पचन्ती ।

टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्मात्रचत्तयपृठक्
 ठञ्कञ्कारपः । ४ । १ । १५ । अनुपसर्जनं यद्विड्ढा
 दितदन्तं यददन्तं ततः स्त्रियां ङीप् । कुरुचरी । नद
 ट् । गदी । देवट् । देवी । सौपर्णेयी । ऐन्त्री । औत्सी ।
 ऊरुद्वयसी । ऊरुदघ्नी । ऊरुमात्री । पञ्चतयी । आ
 चिकी । प्रास्थिकी । लावणिकी । यादृशी । इत्वरी ।

नञ्स्त्रीकक्ख्यंस्तरुणतलुनानामुपसं
 ख्यानं । स्त्रीणी । पौष्ठी । शान्तिकी । आब्यङ्गरणी ।
 तरुणी । तलुनी ।

यञश्च । ४ । १ । १६ । यञ्मात् ङीप् । अकारलो
 पेक्षते ।

इलस्तद्धितस्य । ६ । ४ । १५० । इलः परस्य
 तद्धित चकारस्य लोप इति परे । गार्गी ।

प्राचांप्फस्तद्धितः । ४ । १ । १७ । यजन्तात्फो
वास्यात् सच तद्धितः ।

षिङ्गैरादिभ्यश्च । ४ । १ । ४२ । ङीष्स्यात् । गार्ग्य-
यणी । नर्त्तकी । गौरी । अनडुही । अनड्वाही ।
आकृतिगणोचम् ।

वयसि प्रथमे । ४ । १ । २० । प्रथमवयोवाचिनो
दन्तात् ङीप् । कुमारी ।

द्विगोः । ४ । १ । २१ । अदन्ता द्विगोर्ङीप् । त्रिलो-
की । अजादित्वाप्तिफला । व्यनीका ।

वर्णादनुदात्तात्तोपधात्तोः । ४ । १ ।
। ३६ । वर्षवाची योऽनुदात्तात्तोपधस्यदन्तादनुप-
सर्जनादा ङीप् तकारस्य नञ् । एता । एनी । रोहि-
ता । रोहिणी ।

वोतोऽगुणवचनात् । ४ । १ । ४४ । उदन्ता
ङुष्वाचिनो वाङीष् । मृदी । मृदुः ।

वङ्गादिभ्यश्च । ४ । १ । ४५ । वाङीष् । वङ्गी ।
वङ्गः ।

हृदिकारादक्तिनः । रात्रिः । रात्री ।
सर्वतोक्तिन्नर्यादित्येके । शक्तिः ।

पुंयोगादाख्यायां । ४ । १ । ४८ । यापुमाख्या
पुंयोगात् स्त्रियां वर्तते ततोऽङीप् । गोपस्य स्त्री
गोपी ।

पालकान्ताम् । गोपालिका । अश्वपालिका ।

प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्थात् इदायसुपः । ७ ।
। ३ । ४४ । प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्थाकारस्तेकारः स्थात्
आपिस आप्सुपः परोनचेत् । सर्बिका । कारिका ।
अतः किम् । नौका । प्रत्ययस्थात्किम् । शक्नोतीति
शका । असुपः किम् । वज्रपरिव्राजका नमरी ।

सूर्याद्देवतायांचाप । सूर्यस्य स्त्रीदेवता सूर्या ।
देवतायां किम् ।

सूर्यागस्त्ययोश्चेच्छाञ्च यलोपः । सरो ।
कुन्ती ।

इन्द्रवरुणभवशर्वरुद्रमृडहिमारण्ययद
यवनमातुलाचार्याणामानुक् । ४ । १ । ४९ ।
ङीप्च । इन्द्रस्य स्त्री इन्द्राणी । वरुणानी । भवानी ।
शर्वाणी । रुद्राणी । मृडानी ।

हिमारण्ययोर्महत्वे । महद्भिर्मं हिमानी । मह
दरण्यं अरण्यानी ।

यवाद्दोषे । हुष्टोयवोयवानी ।

यवनास्त्रिप्याम् । ववनानां लिपिर्धवनानी ।
मातुलोपाध्याययोरानुम्वा । मातुलानी ।
मातुस्त्री । उपाध्यायानी । उपाध्यायी ।

आचार्यादणत्वञ्च । आचार्यानी ।

अर्थक्षत्रियाभ्यांवा स्वार्ये । अर्थाणी । अर्या ।
चत्रियाणी । चत्रिया ।

क्रीतात्करणपूर्वात् । ४ । १ । ५० । ङीष् ।
वस्तुक्रीती । कश्चिन्न । धनक्रीता ।

स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात् । ४ ।
। १ । ५४ । असंयोगोपधमुपसर्जनं यत् स्वाङ्गं तदन्ता
ङ्ङीष्वा । केशानतिक्रान्ता अतिकेशी । अतिकेशा ।
चन्द्रमुखी । चन्द्रमुखा । असंयोगोपधात्किम् । सुगु
ह्फा । उपसर्जनात्किम् । सुशिखा ।

नक्रीडादिवङ्गचः । ४ । १ । ५६ । क्रीडादेर्ब
ङ्गचश्चस्वाङ्गानङ्गीष् । कल्याण क्रीडा । आकृतिगणो
यम् । सुजघना ।

नखमुखात्संज्ञायाम् । ४ । १ । ५८ । नङ्गीष् ।
पूर्वपदात्संज्ञायामगुः । ८ । ४ । ३ । पूर्वपदस्या
न्निमित्तात्परस्य नख षः स्थात्संज्ञायाम् नतुगकार

व्यवधाने । सूर्पणखा । गौरमुखा । संज्ञायांकिम् ।
ताम्रमुखी कन्या ।

जातेरस्त्रीविषयादयोपधात् । ४।१।६३।
जातिवाचियन्नचस्त्रियां नियतमयोपधं ततोऽङीप् ।
तटी । वृषली । कठी । वङ्गुची । जातेः किम् । मुण्डा ।
अस्त्रीविषयात्किम् । वलाका । अयोपधात्किम्च
त्रिया ।

योपधप्रतिषेधे गवयद्वयमुकयमत्स्यमनु
ष्याणामप्रतिषेधः । गवयी । हयी । मुकयी । हस
सद्भितस्त्रेति चलोपः । मनयी । मत्स्यस्य स्त्रायलोपः ।
मत्सी ।

इतोमनुष्यजातेः । ४।१।६५। ङीप् । दाषी ।
ऊङुतः । ४।१।६६। उदन्ता दयोपधान्मनुष्य
वाचिनः स्त्रियामूङ् । कुङ् । अयोपधात्किम् । अध
र्यत्राङ्गणी ।

पङ्गोश्च । पङ्गूः ।

अभ्रुरस्योकाराकारलोपश्च । अभ्रूः ।

ऊरुत्तरपदादौपम्ये । ४।१।६८। उपमा
वाचिपूर्वपदमूर्त्तरपदं यत्रातिपदिकन्तस्मादूङ् ।
करभोरुः ।

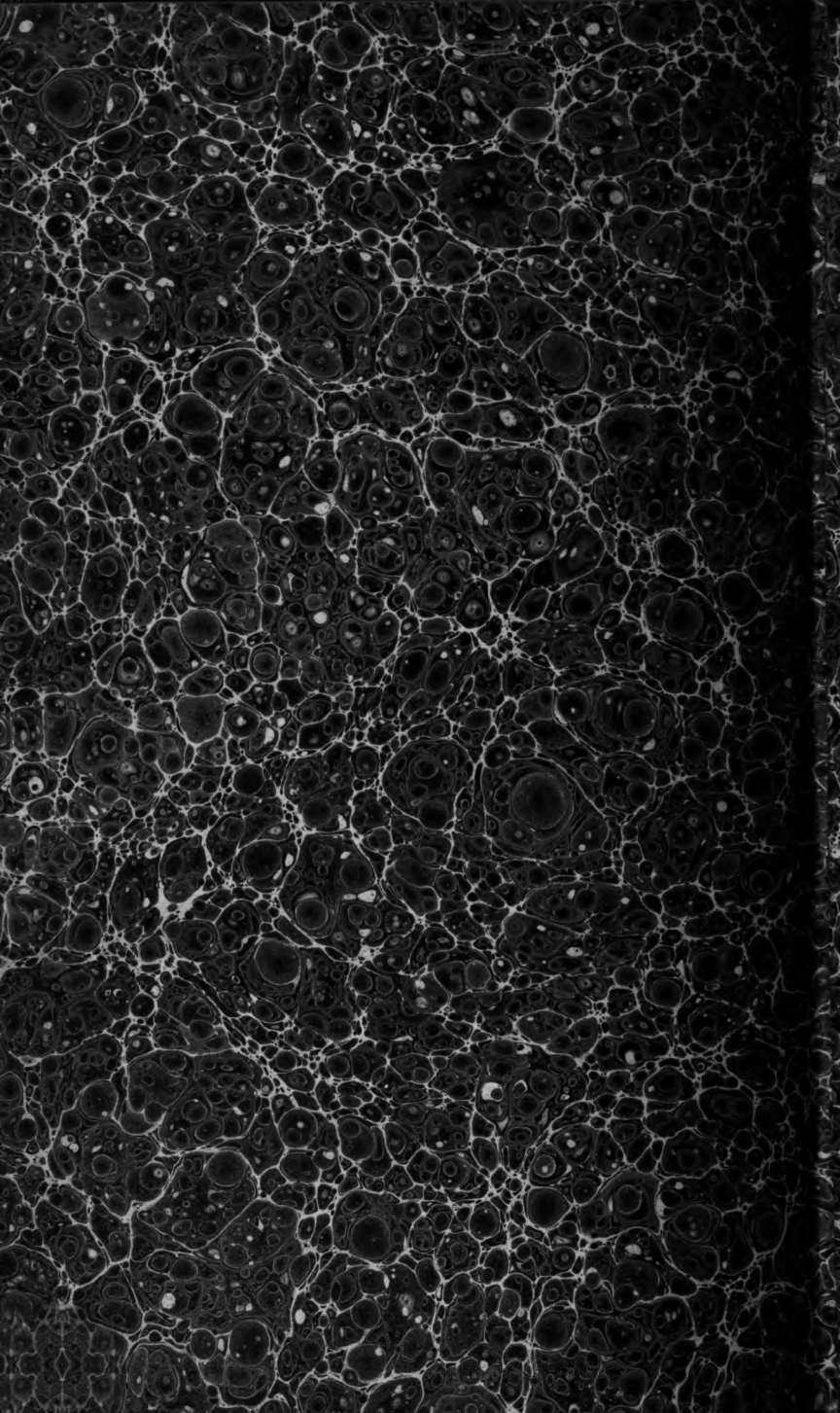
संहितशफलक्षणवामादेश्च । ४।१।७०।
 अनौपम्यार्थं सूत्रम् । संहितोरुः । शफोरुः । लक्ष
 णोरुः । वामोरुः ।

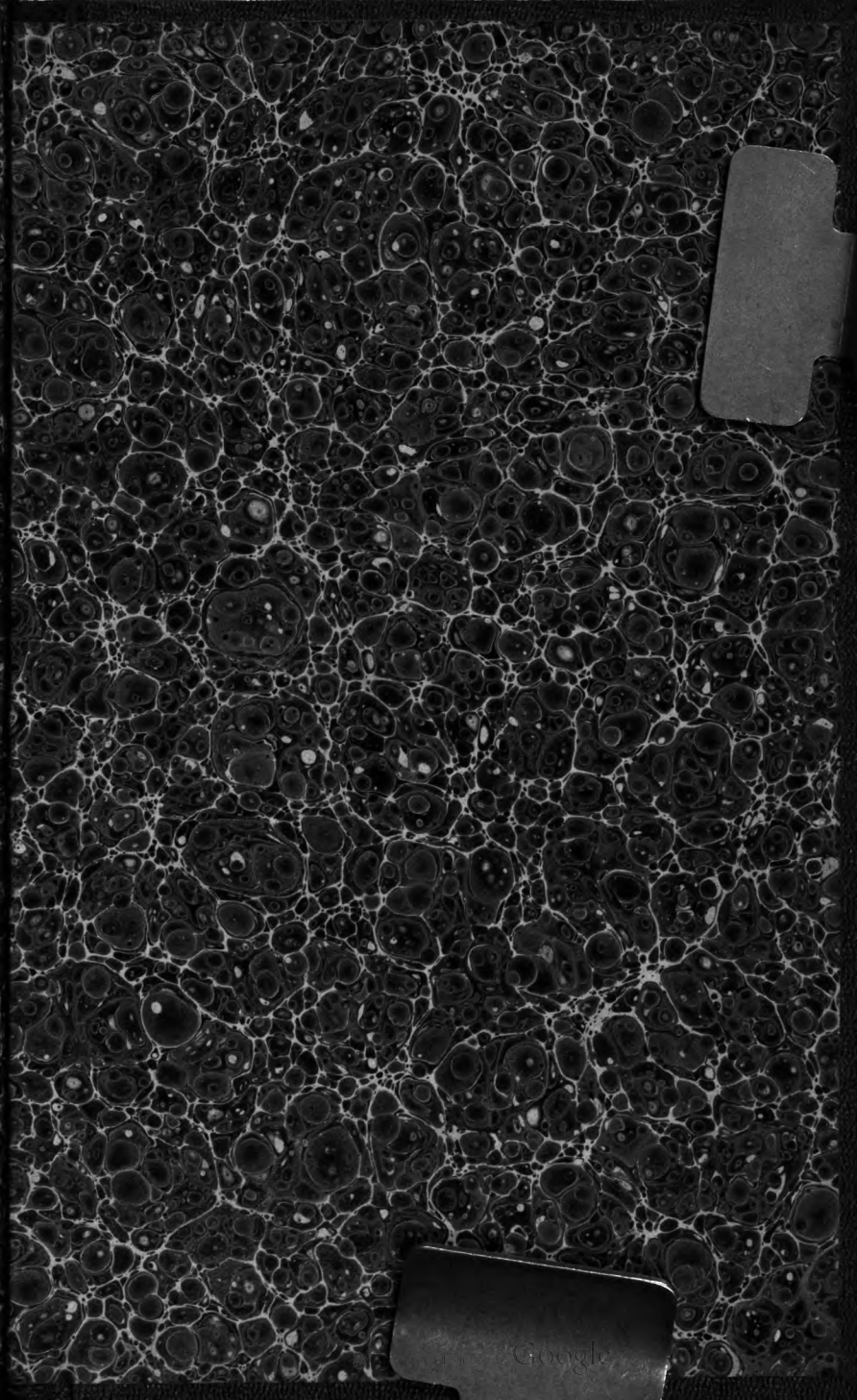
शार्ङ्गरवाद्यजोर्डीन् । ४।१।७१। शार्ङ्गर
 वादेरजोकारसदन्ताश्च जातिवाचिनोऽडीन् । शार्ङ्ग
 रवी । वैदी । ब्राह्मणी ।

नृनरयोर्वृद्धिश्च । नारी ।

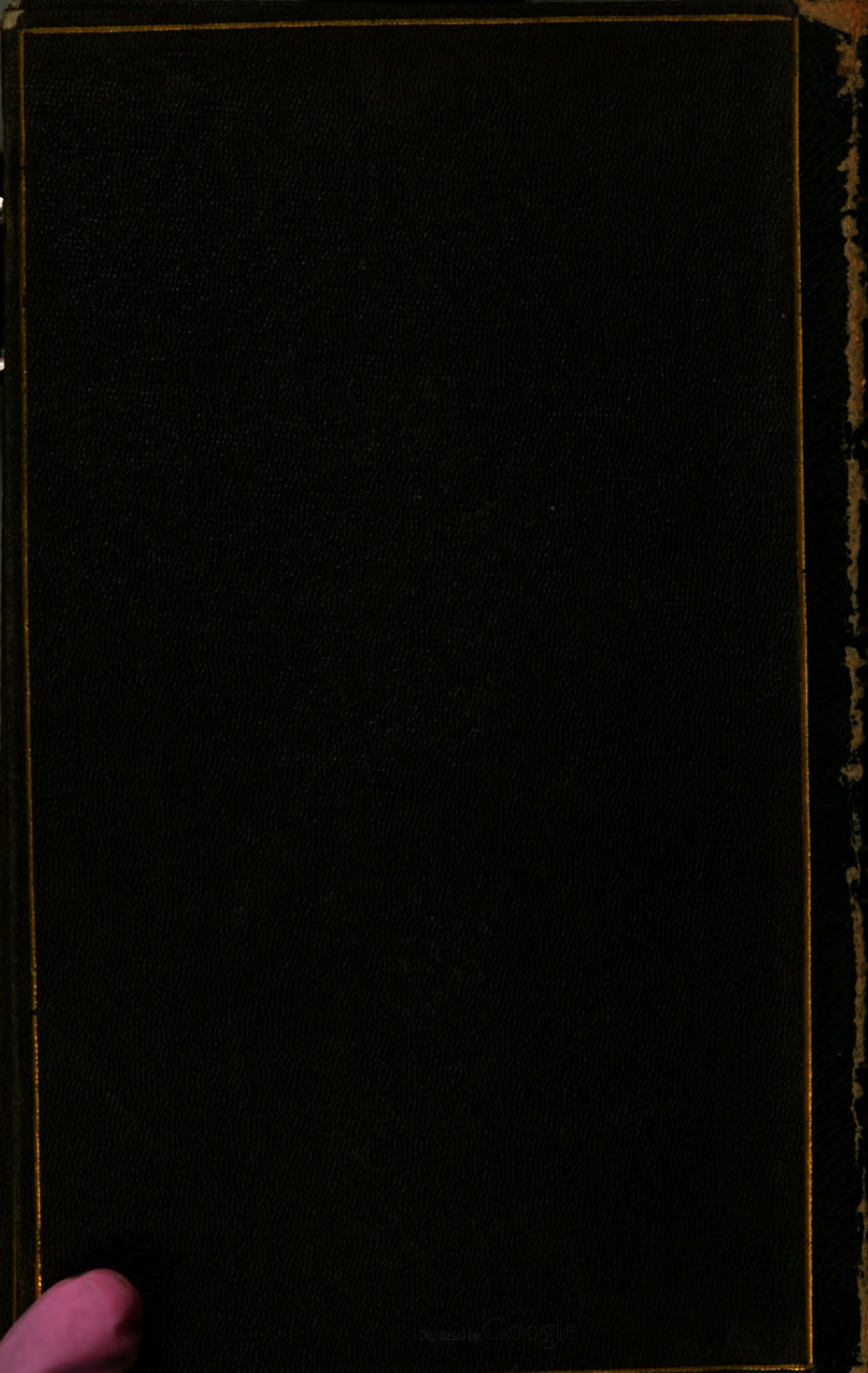
यूनस्तिः । ४।१।७७। युवन्शब्दात्स्त्रियंतिः
 स्थात् । युवतिः । । इतिस्त्रीप्रत्ययाः । आस्वान्तरे
 प्रविष्टानां बालानाम्पकारिका । कृता वरदराजेन
 लघुसिद्धान्तकौमुदी ॥ १ ॥ इतिश्रीवदराजकृता
 लघुसिद्धान्तकामुदी समाप्ता ॥ ० ॥ १ ॥

लघुकौमुदी समाप्ता ।

Digitized by Google

บทความวิจัย คัมภีร์ลชฺฎเกามุที : ปวิรรต แปลความและการศึกษาวิเคราะห์

Laghu Kaumudi: Transliteration, Translation and Analytical Study

พระมหาชิต ฐานชิต,ดร.

Phramaha Chit Thanajito, Dr.^๑

ดร.สมาน แก้วเรือง

Dr.Saman Kaewrueng^๒

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อปวิรรตคัมภีร์ลชฺฎเกามุทีจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย เพื่อแปลความคัมภีร์ลชฺฎเกามุทีฉบับภาษาสันสกฤตอักษรไทยเป็นภาษาไทย เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์ลชฺฎเกามุทีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา คุณค่าความสอดคล้องสัมพันธ์กันทางกฎเกณฑ์ไวยากรณ์กับไวยากรณ์ภาษาบาลี

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยมีวิธีดำเนินการวิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า วรทราชะ นักไวยากรณ์ชาวอินเดีย เป็นผู้รจนาคัมภีร์ลชฺฎเกามุทีโดยย่อเนื้อหาจากคัมภีร์ลชฺฎเกามุทีของภฏโฏชีทิกษิตะ คัมภีร์ลชฺฎเกามุทีประกอบด้วย ๑,๒๗๗ สูตร โดยได้แบ่งเนื้อหาไวยากรณ์สันสกฤตออกเป็น ๑๑ หมวดคือ สลชฺฎญาปรกรณ สนธิปรกรณ สุนตปรกรณ อวยยติงนตปรกรณ ปกริรียา กถนตปรกรณ การกปรกรณ สมาสปรกรณ ตทิตตปรกรณ สตรีปรตยเหมือนหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี แต่มีความยุ่งยากซับซ้อนด้านการทำสนธิ ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ลชฺฎเกามุทีเพื่อใช้เป็นหลักไวยากรณ์เบื้องต้นสำหรับผู้เริ่มเรียนไวยากรณ์ ทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และย่อความในลชฺฎเกามุที ชาวพุทธฝ่ายอุตตรนิกายได้ศึกษาภาษาสันสกฤตและใช้เป็นภาษาสั่งสอนและบันทึกคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา นิยมเรียนพระไตรปิฎก อรรถกถาด้วยภาษาสันสกฤตเช่นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษ ภาษาบาลีกลับได้รับความนิยมในลังกาทวีปโดยมีพระพุทธโฆสเถระและพระอรรถกถาจารย์เป็นผู้สร้างหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีแบบแผนซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน

คำสำคัญ : ปวิรรต แปลความ ศึกษาวิเคราะห์

^๑ พระมหาชิต ฐานชิต,ดร., อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆสนครปฐม .Phramaha Chit Tanachito, Dr., Lecturers of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisueksabuddhagosa Nakhornpathom Campus.

^๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน

Abstract

This research paper aimed at transliterating Laghukaumudi text from the original Sanskrit with Devanagari letter into Thai version, to study the analysis of Laghukaumudi text in history of composer, its structure and to compare them with Pali grammar. This research is documentary research methodology. The results of the research found that Varadaraja, an Indian grammarian was the writer of Laghukaumudi text by summary the contents from Siddhāntakaumudī compiled by Bhattojiksita. It is composed of 1,277 formulas of sutra by dividing the Sanskrit grammar into 11 categories, namely, Sanjnaparakarana, Sandhi, Subantaparakarana, Avyaya, Tingantaparakarana, Parakriya Kridantaparakarana, Karakaparakarana, Samasaparakarana, Taddhitaparakarana, Satriparatyā like Pali grammar. Its difference lies on the complex method of combination of word and sentences. Anyway, the text was very popular. Its aims were to be used as brief manual book of Sanskrit grammar for the beginners, which was easy to understand. Moreover, it encouraged Northern Buddhists to study and record the Buddha's teaching into Hybrid Sanskrit. They all learned Tipitaka and sutras through Sanskrit in early of century while Pali was popular in Srilanka reformed by Buddhaghosathera and other commentators established as formal tradition of Pali language used until these days.

Keywords; Transliteration, Translation, Analytical study

๑. บทนำ

การศึกษาเพื่อเข้าถึงความรู้ในพระเวทซึ่งถือเป็นคัมภีร์สำคัญของพราหมณ์เป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด จนนำไปสู่การสร้างระบบไวยากรณ์ของภาษาสันสกฤตเพื่อทำความเข้าใจในเนื้อหาสำคัญของคัมภีร์ได้อย่างลึกซึ้ง โดยแบ่งหลักการศึกษา ๖ หมวดสาขาเรียกว่า เวทวงศ์ คือ

สิกขา (คัมภีร์ศึกษา) วิชาว่าด้วยวิธีการท่องจำพระเวท และวิชาว่าด้วยการออกเสียง

เวยยากรณ์ (คัมภีร์ไวยากรณ์) วิชาว่าด้วยการวิเคราะห์คำและสร้างรูปคำ

นิรุตติ (คัมภีร์นิรุกตตะ) วิชาว่าด้วยการถอดรหัสความหมายของคำสำคัญๆ ในพระเวท

กปป (คัมภีร์กัลปะ) วิชาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีประกอบพิธีกรรม

โชติสตัด (คัมภีร์ชโยติษะ) วิชาว่าด้วยการศึกษาดาราศาสตร์ เพื่อให้สามารถเลือกเวลาอันเป็นมงคลในการบวงสรวงและประกอบพิธีกรรม

ฉนท (คัมภีร์ฉันท) วิชาว่าด้วยลักษณะคำประพันธ์ครุ ลหุ เสียงสูงต่ำ^๑

คัมภีร์ไวยากรณ์เป็นหนึ่งในบรรดาเวทวงศ์ทั้ง ๖ และถือว่าเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดก่อนการศึกษาศาสตร์อื่น ๆ ^๒ คนขาดความรู้ด้านไวยากรณ์เปรียบเหมือนคนใบ้ที่ไม่สามารถแสดงความ

^๑ Patanjali, *Vyākaranamahabhasya*, (Pune: Bhandakar Institute, 1984), หน้า ๑๑.

ต้องการของตนเองได้^๕ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาไวยากรณ์อย่างละเอียดถูกต้องจึงเป็นสิ่งจำเป็น ไวยากรณ์ที่เก่าแก่ที่สุดคือไวยากรณ์สันสกฤตของ ปาณินิ หรืออักษฎายา^๖ ประกอบด้วย ๔,๐๐๐ สูตร^๗ รचनाโดยปาณินิ ภายหลังพุทธปรินิพพานประมาณ ๑๐๐ - ๒๐๐ ปี ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๔ ได้มีการแต่งคัมภีร์หรือศาสตร์ต่าง ๆ ขึ้นด้วยภาษาสันสกฤตเป็นจำนวนมาก เช่น คัมภีร์มหาภษยะ มนุธรรมศาสตร์ เกสัชศาสตร์ คัมภีร์พงศาวดาร ชื่อมหาภารตะ คัมภีร์พจนานุกรมร้อยกรองชื่ออมรโกษะ คัมภีร์วิเสสิกทสสนะ และคัมภีร์อื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการสะสมความรู้ทุกศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเชิงปรัชญาและศาสนา แพทย์ศาสตร์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้นภาษาสันสกฤตจึงเป็นแหล่งสะสมและเก็บความรู้ไว้มากมายทุกศาสตร์สาขา จึงมีความจำเป็นในการเรียนรู้ภาษาสันสกฤตแบบเข้าใจง่าย จึงได้เกิดการย่อสรุปหลักไวยากรณ์สันสกฤตเป็นสูตรไม่ยาวนักจนได้รับความนิยม โดยเฉพาะคัมภีร์ลชุกเกามูตี ซึ่งเขียนโดย วรทราช (Varadaraja) ต้องการอธิบายโครงสร้างของคำและการสร้างคำที่มีความหมายสอดคล้องกับหลักภาษาสันสกฤต^๘ โดยใช้หลักการอ้างอิงจนส่งผลมาสู่การสร้างงานวิชาการภายหลังจำนวนมาก เนื่องจากภาษาบาลีถือเป็นภาษาที่บรรจุเนื้อความของพระไตรปิฎกซึ่งแปลมาจากพระไตรปิฎกฉบับสิงหลซึ่งเดิมนำมาจากแคว้นมคธซึ่งเรียกว่าภาษามาคธี^๙ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น พม่า ศรีลังกา ไทย เป็นต้น และสันสกฤตมีโครงสร้างรูปแบบเดียวกัน และคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาในยุคต้นโดยเฉพาะฝ่ายมหายานได้ใช้สันสกฤตบันทึกและศึกษาเป็นจำนวนมาก การทำความเข้าใจหลักไวยากรณ์จึงมีอุปการะต่อกันที่ต่างกันคงเป็นความหมายของคำที่บ่งถึงลักษณะคำสอนของพุทธหรือไม่ใช่พุทธเท่านั้นเอง

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ถือเป็นตระกูลภาษาเดียวกัน มีหน้าตาคล้ายกัน เช่นโครงสร้างของเสียง โครงสร้างคำศัพท์ ความสัมพันธ์ของคำในประโยค การสร้างคำศัพท์ เป็นต้น^{๑๐} ดังนั้น จึงมีการสร้างคำและวิธีการใช้ที่คล้ายคลึงกัน ผู้ที่รู้ภาษาสันสกฤต ย่อมเข้าใจหลักการภาษาบาลีได้โดยไม่มียากนัก หลักการของไวยากรณ์ในภาษาบาลีนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากไวยากรณ์สันสกฤตเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไวยากรณ์ภาษาบาลีในยุคหลังอรรถกถาของพระพุทโธสมเถระ เช่น คัมภีร์กัจจายนะ จำนวน ๖๗๓ สูตร ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตชื่อกาดันตนะ ซึ่งแต่งโดยศรวรมัน

^๕ M. Winternitz, *History of Indian Literature Vol.3.* (Delhi: Motilal Banarasidass, 1985) หน้า ๔๕๘.

^๖ Kapiladeva Dvicedi. *Laghusiddhantadaumudi.* (Varanasi: n.p. ๑๙๘๓) หน้า ๑๑.

^๗ A.A.Macdonell, *A History of Sanskrit Literature.* (Delhi: Munshiram, 1972) หน้า ๔๓๕.

^๘ วิสุทธ์ บุชยกุล, *อักษรวิสุทธ์.* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๒) หน้า ๑๑.

^๙ James R. Ballantyne, *Laghukaumudi of Varadaraja.* (New Delhi: Motilal Banarsidass, ๒๐๐๑). หน้า ๒ (บทนำ).

^{๑๐} พัฒน์ เฟื่องลา, *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย.* พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔.

^{๑๑} Ghosh Batakrishna, *Introduction to Linguistic Sanskrit,* (Calcutta: Arunima Printing Works, 1937) หน้า ๑-๕.

(ราวพุทธศตวรรษที่ ๖-๗)^{๑๑}, คัมภีร์โมคคัลลานะอาศัยคัมภีร์จันทรวैयाकरणเป็นแนวทาง เป็นต้น ซึ่งต่างจากคัมภีร์ยุคก่อน เช่น นิรุติปิฎก และมหานิรุติเป็นต้นที่มีแนวการเขียนที่ไม่ได้อิงอาศัยสูตรของคัมภีร์สันสกฤตเลย

จะอย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาษาบาลีจะได้รับอิทธิพลทางกฎเกณฑ์จากสันสกฤต แต่ต้องเป็นกฎเกณฑ์ที่สามารถเข้าได้กับพระพุทธพจน์ ดังจะเห็นได้จากการที่พระอาจารย์กัจจายนะ ได้เขียนสูตรกัจจายนะไว้ว่า “ชินวจนยุตตํ หิ” แปลว่า ที่สอดคล้องกับพระพุทธพจน์ “ตทนุโปรธเน” แปลว่า โดยไม่ขัดกับพระพุทธพจน์ นอกจากนั้น นักเวैयाकरणทั้งฝ่ายสันสกฤตหรือบาลี ก็มักจะแฝงทัศนคติทางศาสนาที่ตนนับถือเข้ามาไว้ในวิธีการด้วย เช่น ในเวैयाकरणสันสกฤต ได้แฝงไว้ด้วยวิธีการแห่งอตตาทัวอย่างเช่น ในการตัดสนธิของศัพท์ว่า “ทุราชยาต” จะตัดบทว่า “ทุ + อาชยาต” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า “ร” อักษรเป็นสิ่งที่มีความมาก่อนแต่เดิมซึ่งเท่ากับสัสตหิฐี ส่วนในเวैयाकरणภาษาบาลี ได้แฝงไว้ด้วยวิธีการแห่งอนตตาทตามแนวคิดของพุทธที่ถือว่าสภาวะมีการเกิดดับตามเหตุปัจจัย เช่นในการตัดสนธิของศัพท์ว่า “ทุราชยาต” ในภาษาบาลีจะตัดบทว่า “ทุ+อาชยาต” ซึ่งถือว่า “ร” อักษร เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ตามเงื่อนไขของเหตุปัจจัย ดังนั้นแม้ในระบบการจัดเวैयाकरणก็มีลักษณะการอ้างอิงถึงหลักแนวคิดซึ่งเป็นต้นกำเนิดหรือปรัชญาแนวคิดแฝงมาพร้อมกับคำศัพท์ การสร้างคำให้ถูกต้องตามหลักสัจธรรมซึ่งเชื่อมโยงไปถึงแก่นสารสำคัญของแนวคิดที่ต่างกันเหล่านั้นด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อปริวรรตคัมภีร์ลชุกาเมที่จากต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย

๒.๒ เพื่อแปลความคัมภีร์ลชุกาเมที่ฉบับภาษาสันสกฤตอักษรไทยเป็นภาษาไทย

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์ลชุกาเมที่ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา คุณค่า ความสอดคล้องสัมพันธ์กันทางกฎเกณฑ์เวैयाकरणกับเวैयाकरणภาษาบาลี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร (Documentary Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

๑) นำเอกสารต้นฉบับคัมภีร์ลชุกาเมที่ ที่แต่งโดย วรธราชะ (Varadaraj) เขียนเป็นสันสกฤตอักษรเทวนาครีโบราณ

๒) นำมากลับเป็นภาษาสันสกฤต อักษรไทย

๓) แปลเนื้อความภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยเพื่อความเข้าใจเนื้อหาที่ถูกต้อง

๔) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา เสนอผลงานให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้อง

^{๑๑} M. Winternitz, *History of Indian Literature Vol.3.* (Delhi: Motilal Banarasidass, 1985) หน้า ๔๗๗.

๔. ผลการวิจัย

ลक्षणามูที หมายถึงคัมภีร์เป็นดั่งแสงจันทร์ส่องมติของนักไวยากรณ์สำหรับผู้เริ่มต้น แสดงวิธีการสร้างรูปสำเร็จของคำศัพท์ของสันสกฤต วรทราษะ ซึ่งอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ผู้รจนาคัมภีร์ลक्षणามูที ได้ย่อเนื้อหาจากคัมภีร์สิทธิธานตเตกามูนีของภักภูโฆซีทีกษิตะ โดยเน้นหลักการสร้างคำศัพท์ต่าง ๆ นำมาเรียบเรียงใหม่เพื่อให้เหมาะกับการนำไปใช้แก่ผู้เริ่มเรียนภาษาสันสกฤต ประกอบด้วยสูตรทั้งหมด ๑,๒๗๗ สูตร โดยจัดเนื้อหาสาระให้เป็นหมวดหมู่ชัดเจนยิ่งขึ้นพร้อมทั้งอธิบายขยายความเนื้อหาและวิธีการสร้างรูปศัพท์ต่าง ๆ มีอัตราอธิบาย ๒ คัมภีร์คือ ๑) อุเพนทรวิวฤตติ แต่งโดยวิศวนาถศาสตร์ ๒) ลक्षणูปปณิแต่งโดยนารายณทัตต์

คัมภีร์ลक्षणามูที ได้แบ่งเนื้อหาในการศึกษาไวยากรณ์สันสกฤตออกเป็น ๑๑ หมวดคือ สยชญาปรกรณ สนธิปรกรณ สุพนตปรกรณ อวยย ดิงนตปรกรณ ปริกิริยา กฤษนตปรกรณ การกปรกรณ สมาสปรกรณ ตทิตตปรกรณ สตรีปรตย ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับโครงสร้างของหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีแต่มีความยุ่งยากซับซ้อนโดยเฉพาะในเรื่องของการซ้อนหรือการทำสนธิของคำในรูปสมาส หรือในประโยคทั่วไป ซึ่งปรากฏในรูปสูตร ซึ่งประกอบด้วย ๑) สูตร แสดงชื่อ หลักการวิธีการเป็นบทตั้ง ๒) วฤตติ เป็นคำอธิบายของสูตร ๓) อุทาหรณ์การยกตัวอย่างนำมาอ้างอิง

การวิเคราะห์ด้านนามศัพท์ มีการกล่าวบทนำเป็นข้อ เช่น สูป ปรตยยะ เรียกว่า สูพันตะ เช่น รามะ ราเมา รามะ เป็นต้น ศัพท์คือ สูป มีทั้งรูปเดิมและรูปใหม่ ศัพท์สระการันต์ มีการแสดงอักษรย่อ คำนามหมายถึง ศัพท์ที่โน้มไปสู่ความหมาย หรือมีความหมายเข้าหาตน โดยแบ่งเป็น ปุงลิงค์ สตรีลิงค์ และนปุงสกลิงค์ เป็นต้น มีการจัดเรียงลำดับสูตรใหม่จากเดิม ส่วนประกอบของนามศัพท์มีลิงค์ พจน์ วิภक्ति การันต์ ปัจจัย ส่วนวิธีสร้างคำนามโดยมีการทำ ๓ อย่างคือ บทกฤต ซึ่งสำเร็จรูปมาจากกรณนำธาตุซึ่งเป็นรากของศัพท์ แล้วลงกฤตปรตยยะ (ปัจจัย) แสดงด้วยรูปบทวิเคราะห์สาธนะ บทตทิตต นำมาจากนามศัพท์ลงตทิตตปรตยยะ และบทสมาส นำมาจากศัพท์นามตั้งแต่ ๒ บทขึ้นไป เหมือนกับภาษาบาลี เมื่อประกอบเสร็จแล้วก็ไปแจกวิภक्तिเพื่อใช้เป็นบทนามซึ่งมีความสัมพันธ์ในรูปของประโยคเพื่อแสดงความให้ครบรูปความและถูกต้องตามเนื้อหา จึงจะทำให้แจ้งคือหายสงสัยและนำไปสู่การเข้าถึงอรรถที่แท้จริงของสิ่งจริงสูงสุดที่จดบันทึกไว้ในคัมภีร์

แม้เป็นสิ่งที่ยากแต่ทำให้ภาษาสันสกฤตมีความสละสลวยทางด้านและคำไพเราะ ทำให้เกิดรูปแบบของที่หลากหลาย จนได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก จุดประสงค์ของการแต่งคัมภีร์ลक्षणามูที เพื่อใช้เป็นหลักไวยากรณ์เบื้องต้นสำหรับผู้เริ่มเรียนไวยากรณ์ ทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และย่อความในสิทธิธานตเตกามูที พัฒนาการของสันสกฤตดังกล่าวมีอิทธิพลต่อภาษาบาลีเป็นอย่างมาก ในคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวว่า ชาวพุทธฝ่ายอุตตรนิกายได้ศึกษาภาษาสันสกฤตและใช้เป็นภาษาสั่งสอนและบันทึกคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา นิยมเรียนพระไตรปิฎก อรรถกถาด้วยภาษาสันสกฤตเช่นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษ แม้แต่ในมหาวิทยาลัยลันทาที่ใช้ภาษาสันสกฤตในการสื่อสารและเขียนตำราเรียน ส่วนภาษาบาลียังมีการศึกษาแต่ไม่นำมาจดบันทึกเป็นตำรา แต่ภาษาบาลีกลับได้รับความ

นิยมในลังกาทวิปโดยมีพระพุทธโฆสเถระและพระอรรถกถาจารย์ได้แปลพระไตรปิฎกจากภาษาสิงหล และรจนอรรถกถาเป็นภาษาบาลีคงอยู่ในรูปของภาษาบาลีสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

๕. สรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

คัมภีร์ลขุแกมูที่เป็นคัมภีร์แต่งขึ้นมาเพื่อจุดประสงค์ในการศึกษาไวยากรณ์สันสกฤตให้เข้าใจง่ายและสั้นไม่ยุ่งยากซับซ้อน ต้องใช้เวลามากในการศึกษาทำให้ประชาชนทั่วไปนำไปศึกษาได้ด้วยตนเอง ไม่เสียเวลาในการทำความเข้าใจมากจนเกินไปจึงเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายเนื่องจากมีวรรณกรรมสำคัญทั้งทางด้านหลักปรัชญา การแพทย์ การปกครอง วรรณกรรมสำคัญ เป็นต้นถูกบันทึกเป็นภาษาสันสกฤตประชาชนทั่วไปต้องการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีความรู้ด้านไวยากรณ์ ด้านหลักไวยากรณ์สันสกฤตกับภาษาบาลีนั้นมีความเหมือนกันจนแทบจะแยกไม่ออก แม้แต่คำทั่วไปที่ใช้กันในภาษาชาวบ้านมีความคล้ายกัน โครงสร้างไวยากรณ์หลักเหมือนกัน การจัดรูปแบบคำก็เหมือนกัน มีต่างกันคือ ภาษาบาลีมีสองวณะในขณะที่สันสกฤตมีสามพจน์ ต่างกันตรงที่การทำสนธิคำและประโยคมีความยุ่งยากมากกว่าภาษาบาลี

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การปริวรรตและแปลคัมภีร์ลขุแกมูที่นี้จัดทำขึ้นเพื่อให้เห็นคุณค่าและอิทธิพลที่มีต่อภาษาบาลีในสมัยใหม่โดยมีความประสงค์จะศึกษาเชิงเปรียบเทียบและคุณค่าทางวรรณกรรมไวยากรณ์ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการเข้าใจเนื้อหาสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาในฝ่ายมหายานซึ่งได้ใช้ภาษาสันสกฤตบันทึกคำสอนเป็นจำนวนมาก หรือนักวิชาการด้านภาษาบาลีจะได้เข้าใจภาษาสันสกฤตและศึกษาพระพุทธศาสนาฝ่ายสันสกฤตเพื่อนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาทั้งยังจะได้ความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอีกด้วย

๑) ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

๑) นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อประกอบการเรียนการสอนทั้งด้านภาษา วรรณคดี ของภาษาตะวันออก โดยเฉพาะภาษาสันสกฤตและการศึกษาภาษาบาลี

๒) สำนักเรียนอาจจัดทำคู่มือภาษาบาลีฉบับเข้าใจง่าย เรียนเร็วคล้ายคัมภีร์ลขุแกมูที่เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปใช้เป็นคู่มือในการศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างเข้าใจง่าย

๓) สถาบันการศึกษาสามารถนำไปศึกษาจัดเข้าสู่รายวิชาในการเรียนภาษาตะวันออกเพื่อให้เกิดคุณค่าทางภาษา และเกิดความเข้าใจเห็นประโยชน์ด้าน

๒) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

งานวิจัยต่อไป ควรศึกษาเปรียบเทียบหลักไวยากรณ์ระหว่างภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต

๑) เปรียบเทียบหลักไวยากรณ์และเหตุผลของการใช้คำ

๒) หลักการสนธิคำเชิงเปรียบเทียบระหว่างภาษาบาลีและสันสกฤต

- ๓) อิทธิพลของหลักการสนธิคำกับการแต่งฉันทและอลังการทางภาษาบาลีและ
สันสกฤต
- ๔) เปรียบเทียบความหมายของคำระหว่างภาษาบาลีและสันสกฤตในระดับลึก

บรรณานุกรม

- พัฒน์ เพ็งลา, **บาลีสันสกฤตในภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๓๓.
- สุทธิ์ บุษยกุล. **อักษรวิสุทธิ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- A. A.Macdonell, **A History of Sanskrit Literature**. Delhi: Munshiram, 1972.
- James R. Ballantyne, **Laghukaumudi of Varadaraja**. New Delhi: Motilal Banarsidass,
2001.
- Kapiladeva Dvicedi. **Laghusiddhantadaumudi**. Varanasi: n.p. 1983.
- M. Winternitz, **History of Indian Literature Vol.3**. Delhi: Motilal Banarasidass, 1985.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำความรู้และกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น ไวยากรณ์บาลีและสันสกฤต ในระดับปริญญาตรีและระดับปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสถาบันอื่นที่สนใจความรู้ด้านไวยากรณ์สันสกฤตและภาษาบาลี

- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับสถาบันศึกษาต่างๆ เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์สันสกฤตตามหลักการอธิบายความของคัมภีร์ลชฺฐเกามุที และสามารถนำผลของการวิจัยไปใช้บูรณาการและประยุกต์ใช้เพื่อการศึกษาภาษาสันสกฤตให้มีความรู้แตกฉานเพื่อศึกษาค้นคว้าหาความรู้ให้สูงขึ้นไปอีก

- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านไวยากรณ์สันสกฤต และด้านภาษาบาลี เพื่อการพัฒนาความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาเถรสมาคม รวมทั้งสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ทั้งในและนอกประเทศ เป็นต้น

๒. กิจกรรมด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

- สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านภาษาสันสกฤตให้มีความรู้ความเข้าใจ และชำนาญในด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่ถูกต้องเพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนา

- นำองค์ความรู้ด้านไวยากรณ์ที่ปรากฏในงานวิจัยไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมให้มีการพัฒนาความรู้ด้านนี้และพิจารณาหาสื่อเพื่อนำองค์ความรู้ไปสู่สังคมโดยรวม

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับนิสิตในระดับปริญญาตรีและโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย เช่น การจัดสัมมนา การเรียนการสอนในชั้นเรียน เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ มีทักษะ ความสามารถศึกษาค้นคว้า และวิจัยด้านภาษาบาลีและสันสกฤตในระดับสูงต่อไป

- มีการหารือและรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากพระเถรานุเถระ ผู้บริหารและบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์แนวทางการนำความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตมาประกอบการศึกษาเพื่อทำให้นิสิตมีความรู้แตกฉานทั้งฝ่ายบาลีและสันสกฤต

ภาคผนวก ค

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ปรีวรรตคัมภีร์ ลขุเกามุทีที่เป็น ภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครีเป็น อักษรไทย	สามารถอ่านคัมภีร์สันสกฤต ในรูปอักษรไทย	ข้อที่ ๑ - ๒	สามารถเข้าใจ ความหมายภาษา สันสกฤตโดยผ่าน อักษรไทยซึ่งจะทำให้ ง่ายต่อการเข้าใจ ความหมาย
๒. แปลความคัมภีร์ ลขุเกามุทีเป็น เนื้อหาภาษาไทย	ทำให้ทราบความหมายของ คัมภีร์อย่างถูกต้อง และ สามารถนำไปเป็นเครื่องมือใน การศึกษาภาษาสันสกฤตในระดับ ที่สูงขึ้น	ข้อที่ ๑ - ๒	ทราบความหมาย หลักการ เนื้อหาสำคัญ และการวิธีการประกอบ คำในภาษาสันสกฤตโดย ผ่านการอ้างอิงสูตร
๓. วิเคราะห์ประวัติ ผู้แต่ง โครงสร้าง คุณค่าความ สอดคล้องของ คัมภีร์ลขุเกามุทีกับ ภาษาบาลี	ทำให้ทราบประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหาสำคัญและคุณค่าของ คัมภีร์ในด้านต่าง ๆ	ข้อที่ ๓	ว ร ท ร า ช ะ ผู้ แต่ง คัมภีร์ได้อธิบายวิธีการ และกฎของไวยากรณ์ ประกอบด้วยเนื้อหา หลัก ๑๑ ส่วนคือ ๑) สัญญา ว่าด้วยพยัญชนะ สระ ๒) สติ ว่าด้วยการ ตัดบทและเชื่อมบท ๓) สุพนต ว่าด้วยการลงวิ ภักตินาม และการ ประกอบคำนาม ๔) อวยย ว่าด้วยศัพท์ที่ไม่ ผันไปตามรูปวิภักติ ๕) ติงนต ว่าด้วยการลงวิ ภักติท้ายธาตุ การสร้าง คำกิริยา ๖) ประกิริยา ว่า ด้วยกิริยาศัพท์ ๗)

			<p>กฤษณต ว่าด้วยการ ลงกตปรัตยะ การสร้าง คำนามและกิริยานาม ๘) สมาส ว่าด้วยการ เชื่อมบทนาม ๙) ตพธิต ว่าด้วยการลงสร้างคำ ตพธิตโดยการลงปรัตยะ ต่าง ๆ ๑๐) สตรีปรัตตย ว่าด้วยการประกอบ ศัพท์ที่เป็นสตรีลิงค์ ๑๑) การก ว่าด้วยอรรถของวิ ภักตินาม</p> <p>ในการประกอบคำ แบ่งเป็นสูตรคือ สัญญาสูตร ปริ ภาษาสูตร วิธิสูตร นิ ยมสูตร อติเทศสูตร และอธิการสูตร โดยมี การสร้างคำนาม ประกอบกิริยาและรูป ศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็น แบบแผนเดียวกันกับ คัมภีร์ไวยากรณ์ภาษา บาลีซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัย โบราณ</p>
๔. ข้อเสนอแนะอื่น	<p>การเรียนรู้ไวยากรณ์แบบสูตรเป็นประ เพณีนิยมสำคัญต่อจากการเรียนแบบ मुखपाठ्य ซึ่งเป็นสิ่งที่สมควรอนุรักษ์ และสืบต่อ</p>	ข้อที่ ๓	<p>ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษาไวยากรณ์ สันสกฤตและภาษาบาลี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการ เข้าถึงความรู้ลึกซึ้งซึ่งมาก ขึ้นเกี่ยวกับเนื้อหาและ องค์ความรู้ที่มีอยู่ใน ภาษาสันสกฤต</p>

<p>๕. รายงานฉบับสมบูรณ์</p>	<p>ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ปฐมวัยคัมภีร์ลู่เกมที่เป็นภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย ๒. แปลความคัมภีร์ลู่เกมที่เป็นเนื้อหาภาษาไทย ๓. วิเคราะห์ประวัติผู้แต่งโครงสร้าง คุณค่าความสอดคล้องของคัมภีร์ลู่เกมทีกับภาษาบาลี 	<p>ข้อ ๑-๒-๓</p>	<p>ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการส่งเสริมการศึกษาภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี</p>
-----------------------------	--	------------------	---

ภาคผนวก ง

แบบสรุปโครงการการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่ ชื่อโครงการ หัวหน้าโครงการ	MCU RS ๖๑๐๗๖๐๐๒๑๔ คัมภีร์ลขุเกามุที : ปรีวรรต แปลความและการศึกษาวิเคราะห์ พระมหาชิต ฐานชิต,ดร. อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษา พุทธโฆส นครปฐม โทรศัพท์ ๐๙๕ ๔๑๕๕๑๕๓ Email : Phramahachit@gmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญ <p>การศึกษาเพื่อเข้าถึงความรู้ในพระเวทซึ่งถือเป็นคัมภีร์สำคัญของพราหมณ์เป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด จนนำไปสู่การสร้างระบบไวยากรณ์ของภาษาสันสกฤตเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาสำคัญของคัมภีร์ได้อย่างลึกซึ้ง โดยแบ่งหลักการศึกษา ๖ หมวดสาขาเรียกว่า เวทวงศ์ คือ</p> <p>สิกขา (คัมภีร์ศึกษา) วิชาว่าด้วยวิธีการท่องจำพระเวท และวิชาว่าด้วยการออกเสียง เวยยากรณ์ (คัมภีร์ไวยากรณ์) วิชาว่าด้วยการวิเคราะห์คำและสร้างรูปคำ นิรุตติ (คัมภีร์นิรุกตตะ) วิชาว่าด้วยการถอดรหัสความหมายของคำสำคัญๆ ในพระเวท กปป (คัมภีร์กัลปะ) วิชาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีประกอบพิธีกรรม โชติสสฤ (คัมภีร์โชติษะ) วิชาว่าด้วยการศึกษาดาราศาสตร์ เพื่อให้สามารถเลือกเวลาอันเป็นมงคลในการบวงสรวงและประกอบพิธีกรรม</p> <p>ฉนท (คัมภีร์ฉันท) วิชาว่าด้วยลักษณะคำประพันธ์ครุ ลหุ เสียงสูงต่ำ</p> <p>คัมภีร์ไวยากรณ์เป็นหนึ่งในบรรดาเวทวงศ์ทั้ง ๖ และถือว่าเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดก่อนการศึกษาศาสตร์อื่นๆ คนขาดความรู้ด้านไวยากรณ์เปรียบเหมือนคนใบ้ที่ไม่สามารถแสดงความต้องการของตนเองได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาไวยากรณ์อย่างละเอียดถูกต้องจึงเป็นสิ่งจำเป็น ไวยากรณ์ที่เก่าแก่ที่สุดคือไวยากรณ์สันสกฤตของ ปาณินิ หรืออักษฎายายี ประกอบด้วย ๔,๐๐๐ สุตร รจนาโดยปาณินิ ภายหลังพุทธปรินิพพานประมาณ ๑๐๐ - ๒๐๐ ปี ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๔ ได้มีการแต่งคัมภีร์หรือศาสตร์ต่าง ๆ ขึ้นด้วยภาษาสันสกฤตเป็นจำนวนมาก เช่น คัมภีร์มหาภาษาษะ มนุธรรมศาสตร์ เกสัชศาสตร์ คัมภีร์พงศาวดาร ชื่อมหาภารตะ คัมภีร์พจนานุกรมร้อยกรองชื่ออมรโกษะ คัมภีร์วิเสสิกทัสสนะ และคัมภีร์อื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการสะสมความรู้ทุกศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเชิงปรัชญาและศาสนา แพทย์ศาสตร์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้นภาษาสันสกฤตจึงเป็นแหล่งสะสมและเก็บความรู้ไว้มากมายทุกศาสตร์</p>	

สาขา จึงมีความจำเป็นในการเรียนรู้ภาษาสันสกฤตแบบเข้าใจง่าย จึงได้เกิดการย่อสรุปหลักไวยากรณ์สันสกฤตเป็นสูตรไม่ยาวนักจนได้รับความนิยม โดยเฉพาะคัมภีร์ลชฺฐเกามูตี ซึ่งเขียนโดย วรทราช (Varadaraja) ต้องการอธิบายโครงสร้างของคำและการสร้างคำที่มีความหมายสอดคล้องกับหลักภาษาสันสกฤต โดยใช้หลักการอ้างอิงจนส่งผลมาสู่การสร้างงานวิชาการภายหลังจำนวนมาก เนื่องจากภาษาบาลีถือเป็นภาษาที่บรรจุเนื้อความของพระไตรปิฎกซึ่งแปลมาจากพระไตรปิฎกฉบับสิงหลซึ่งเดิมนำมาจากแคว้นมคธซึ่งเรียกว่าภาษามาคธี ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น พม่า ศรีลังกา ไทย เป็นต้น และสันสกฤตมีโครงสร้างรูปแบบเดียวกัน และคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาในยุคต้นโดยเฉพาะฝ่ายมหายานได้ใช้สันสกฤตบันทึกและศึกษาเป็นจำนวนมาก การทำความเข้าใจหลักไวยากรณ์จึงมีอุปการะต่อกันที่ต่างกันคงเป็นความหมายของคำที่บ่งถึงลักษณะคำสอนของพุทธหรือไม่ใช่พุทธเท่านั้นเอง

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ถือเป็นตระกูลภาษาเดียวกัน มีหน้าตาคล้ายกัน เช่น โครงสร้างของเสียง โครงสร้างคำศัพท์ ความสัมพันธ์ของคำในประโยค การสร้างคำศัพท์ เป็นต้น ดังนั้น จึงมีการสร้างคำและวิธีการใช้ที่คล้ายคลึงกัน ผู้ที่รู้ภาษาสันสกฤต ย่อมเข้าใจหลักการภาษาบาลีได้โดยไม่ยากนัก หลักการของไวยากรณ์ในภาษาบาลีนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากไวยากรณ์สันสกฤตเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไวยากรณ์ภาษาบาลีในยุคหลังอรรถกถาของ พระพุทธโฆสเถระ เช่น คัมภีร์กัจจายนะ จำนวน ๖๗๓ สูตร ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตชื่อกาดันตระ ซึ่งแต่งโดยศรวรมัน (ราวพุทธศตวรรษที่ ๖-๗) , คัมภีร์โมคคัลลานะอาศัยคัมภีร์จันทรไวยากรณ์เป็นแนวทาง เป็นต้น ซึ่งต่างจากคัมภีร์ยุคก่อน เช่น นิรุตติปิฎก และมหานิรุตติเป็นต้นที่มีแนวการเขียนที่ไม่ได้อิงอาศัยสูตรของคัมภีร์สันสกฤตเลย

จะอย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาษาบาลีจะได้รับอิทธิพลทางกฎเกณฑ์จากสันสกฤต แต่ต้องเป็นกฎเกณฑ์ที่สามารถเข้าได้กับพระพุทธพจน์ ดังจะเห็นได้จากการที่พระอาจารย์กัจจายนะ ได้เขียนสูตรกัจจายนะไว้ว่า “ชินวจนยุตต์ หิ” แปลว่า ที่สอดคล้องกับพุทธพจน์ “ตทฺฐปฺโรธน” แปลว่า โดยไม่ขัดกับพระพุทธพจน์ นอกจากนั้น นักไวยากรณ์ทั้งฝ่ายสันสกฤตหรือบาลี ก็มักจะแฝงทัศนคติทางศาสนาที่ตนนับถือเข้ามาไว้ในวิธีการด้วย เช่น ในไวยากรณ์สันสกฤต ได้แฝงไว้ด้วยวิธีการแห่งอัตตัตวอย่างเช่น ในการตัดสนธิของศัพท์ว่า “ทฺุราขยฺยต” จะตัดบทว่า “ทฺุร + อาขยฺยต” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า “ร” อักษรเป็นสิ่งที่มีความมาก่อนแต่เดิมซึ่งเท่ากับสัสสตทิจฺฐิ ส่วนในไวยากรณ์ภาษาบาลี ได้แฝงไว้ด้วยวิธีการแห่งอนัตตา ตามแนวคิดของพุทธที่ถือว่าสภาวะมีการเกิดดับตามเหตุปัจจัย เช่นในการตัดสนธิของศัพท์ว่า “ทฺุราขยฺยต” ในภาษาบาลีจะตัดบทว่า “ทฺุ+อาขยฺยต” ซึ่งถือว่า “ร” อักษร เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ตามเงื่อนไขของเหตุปัจจัย ดังนั้นแม้ในระบบการจัดไวยากรณ์ก็มีลักษณะการอ้างอิงถึงหลักแนวคิดซึ่งเป็นต้นกำเนิดหรือปรัชญาแนวคิดแฝงมาพร้อมกับคำศัพท์ การสร้างคำให้ถูกต้องตามหลักสัจธรรมซึ่งเชื่อมโยงไปถึงแก่นสารสำคัญของแนวคิดที่ต่างกันเหล่านั้นด้วย

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อปรัวรรตคัมภีร์ลชฺฐเกามูตีจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย
๒. เพื่อแปลความคัมภีร์ลชฺฐเกามูตีฉบับภาษาสันสกฤตอักษรไทยเป็นภาษาไทย

๓. เพื่อวิเคราะห์คัมภีร์ลขุเกมุทีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา คุณค่า ความสอดคล้องสัมพันธ์กันทางกฎเกณฑ์ไวยากรณ์กับไวยากรณ์ภาษาบาลี

ผลการวิจัย

๑) คัมภีร์ลขุเกมุทีเป็นคัมภีร์ที่เขียนขึ้นมาโดยใช้เป็นหลักสูตรแบบย่อความของหลักไวยากรณ์สันสกฤต เพื่อให้ผู้ศึกษาภาษาสันสกฤตเบื้องต้นมีความเข้าใจง่ายขึ้น โดยได้นำสูตรของปาณินิคือ อัษฎายายี มาเป็นหลักประกอบกับคัมภีร์ด้านไวยากรณ์อื่น ๆ มาประกอบในการอธิบายกฎเกณฑ์ทางภาษาสันสกฤตเพื่อให้ผู้เริ่มเรียนเข้าใจง่าย ไม่เกิดความท้อแท้ในการศึกษาสันสกฤตในระดับที่สูงขึ้นไป หลักการดังกล่าวยังส่งผลให้นักศึกษาต่างชาติเป็นจำนวนมากเริ่มต้นศึกษาหลักภาษาสันสกฤตด้วยการศึกษาคัมภีร์ลขุเกมุทีมาก่อน จนทำให้เกิดฉันทะเรียนรู้หลักภาษาในระดับที่สูงขึ้น จึงทำให้คัมภีร์ลขุเกมุทีเป็นที่นิยมทั่วไป

๒) คัมภีร์ลขุเกมุทีแต่งโดย วรทราชะ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ท่านเป็นปราชญ์ชาวอินเดียและเป็นศิษย์คนสำคัญของภักวโฏชิ ทิกษิตผู้แต่งคัมภีร์สิทธานตเกมุที โดยท่านได้รวบรวมสูตรของปาณินิ คือ อัษฎายายี และคัมภีร์หลักไวยากรณ์อื่น ๆ ที่มีอยู่ก่อนท่านมาศึกษาวิเคราะห์แล้วย่อความให้กระชับเข้าใจง่าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจหลักไวยากรณ์สันสกฤตได้ง่ายขึ้น ซึ่งการเรียนไวยากรณ์สันสกฤตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการศึกษาคัมภีร์สำคัญทั้งทางศาสนา ปรัชญา การแพทย์ สังคม ประวัติศาสตร์ซึ่งถูกบันทึกเป็นภาษาสันสกฤตและเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารของคนในสังคม วรทราชะได้อธิบายวิธีการและกฎของไวยากรณ์ ประกอบด้วยเนื้อหาหลัก ๑๑ ส่วนคือ ๑) สัษญา ว่าด้วยพยัญชนะ ๒) สติ ว่าด้วยการตัดบทและเชื่อมบท ๓) สุนพต ว่าด้วยการลงวิภักตินามและการประกอบคำนาม ๔) อวยย ว่าด้วยศัพท์ที่ไม่ผันไปตามรูปวิภักติ ๕) ติงนต ว่าด้วยการลงวิภักติท้ายธาตุ การสร้างคำกิริยา ๖) ปกรกิริยา ว่าด้วยกิริยาศัพท์ ๗) กถนต ว่าด้วยการลงกฤตปรัตยะ การสร้างคำนามและกิริยานาม ๘) สมาส ว่าด้วยการเชื่อมบทนาม ๙) ตทฤต ว่าด้วยการลงสร้างคำตัดทิตโดยการลงปรัตยะต่าง ๆ ๑๐) สตรีปรัตตย ว่าด้วยการประกอบศัพท์ที่เป็นสตรีลิงค์ ๑๑) การก ว่าด้วยอรรถของวิภักตินาม

ในการประกอบคำแบ่งเป็นสูตรคือ สัญญาสูตร ปริภาษาสูตร วิจิตรสูตร นิยมสูตร อติเทศสูตร และอธิการสูตร โดยมีการสร้างคำนาม ประกอบกิริยาและรูปศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นแบบแผนเดียวกันกับคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ ส่วนที่ต่างกันได้คือภาษาบาลีได้มีการพัฒนาไปสู่ภาษาที่เข้าใจง่าย ศัพท์แต่ละคำมีการเปิดโอกาสให้ตีความหมายได้มากกว่าภาษาสันสกฤต และความหมายหนึ่งสามารถใช้คำเรียกได้หลายคำ และที่สำคัญที่สุดคือรากฐานของการประกอบศัพท์นั้นภาษาบาลีเชื่อมโยงกับการที่ความหมายคำหรือรากคำต้องสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยมุ่งที่สภาวะปรมาตม์เป็นหลักซึ่งเน้นความเป็นจริงแท้เพื่อให้รู้แจ้ง ส่วนรากศัพท์ของสันสกฤตนำมาจากธาตุและเชื่อมโยงกับความเชื่อในพระเจ้าสูงสุดซึ่งเป็นเชิงเทวนิยมเน้นการเข้าถึงภาวะสูงสุด

๓) ไวยากรณ์สันสกฤตที่ต่างจากภาษาบาลีที่ชัดเจนคือ สันสกฤตมีสระ ๑๔ ตัว แบ่งเป็น ๓ ชั้นคือ ชั้นปกติ คุณะ พุทธิ พยัญชนะ ๓๔ ตัวแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคืออวรรค และ อวรรค ส่วนคำนามมีลิงค์ ๓ เหมือนกันกับบาลี วจนะมี ๓ คือ เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหุพจน์ ในขณะที่บาลีไม่มีทวิพจน์ วิภักติมี

เช่นเดียวกันทั้งวิภักตินามและวิภักติอาชยาด ในวิภักตินามสันสกฤตมี ๓ กลุ่มย่อยคือ ๑) ปัญญาสถาน (สุ เออา ชส อม เออา) ๒) ภสสถาน (ศส ฐา เง งสิ งส โอส อาม จิ โอส) ๓) กลุ่ม ปทสถาน (ภยาม ภิส ภยาม ภยส ภยาม ภยส สุป) แต่ในภาษาบาลีไม่มีการแบ่งกลุ่ม มีวิภักติ ๑๔ ตัว (สิ โย สิ โย อ โย นา หิ ส นั ส มา หิ ส นั ส มี่ ส) การันต์มี ๒ ลักษณะคือ สระการันต์และพยัญชนะการันต์ส่วนในภาษาบาลีมีเพียงสระการันต์เท่านั้น สำหรับกริยา (ธาตุ) จำแนกกริยาไว้ถึง ๑๐ คณะ แต่ละคณะมีการเปลี่ยนรูปแตกต่างกันไป กริยาเหล่านี้จะแจกตามประธาน ๓ แบบ คือปฐมบุรุษ, มัชฌิมบุรุษ และอุตมบุรุษ นอกจากนี้กริยายังต้องแจกตามกาล ๖ ชนิด และตามมาลา ๔ ชนิด ในการประกอบคำนามต้องมีการอ้างอิงศูตรเพื่อโยงกับกฎเกณฑ์อื่นซึ่งทำให้เห็นชัดถึงอิทธิพลความสัมพันธ์กันของภาษาสันสกฤตและบาลีโดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์ปทรูปลิตี กัจจายนะ และโมคคัลลานะ

คัมภีร์ลชฎเกามูที่แม้เป็นเพียงคัมภีร์ประเภทไวยากรณ์แต่มีคุณค่า ๑) ด้านวรรณกรรมซึ่งเชื่อมโยงกับหลักจริยะทางภาษาเชิงโครงสร้างซึ่งเชื่อมโยงกับหลักปรัชญาของศาสนาพราหมณ์ ๒) ด้านการเป็นต้นแบบของคัมภีร์สำเร็จรูปไวยากรณ์รุ่นหลัง ๓) คุณค่าต่อการศึกษาไวยากรณ์ภาษาบาลี เพราะภาษาทั้งสองมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันแต่มีหลักเป้าหมายที่ต่างกันเชิงปรัชญาศาสนา การเรียนหลักไวยากรณ์ตามแบบศูตรซึ่งเป็นประเพณีนิยมที่มีมาแต่โบราณซึ่งสืบต่อโดยการเรียนแบบท่องศูตรต่าง ๆ เพียงสั้น ๆ ซึ่งเป็นประเพณีการเรียนแบบมุขปาฐะ ที่ปรากฏในรูปการจดจำคำสอนของพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยหลังการเสด็จปรินิพพานของพระพุทธเจ้า การเรียนไวยากรณ์ถือเป็นกุญแจสำคัญของการเปิดประตูเข้าสู่ขุมทรัพย์คือความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนแบบมุขปาฐะเป็นการฝึกฝนจิตให้เป็นสมาธิอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดความรู้ซาบซึ้งและแตกฉานในปฏิภาณ ทั้ง ๔

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) เนื่องจากคัมภีร์ลชฎเกามูที่เป็นคัมภีร์ที่มีความกระชับรัดกุมเมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตเล่มอื่น ๆ ที่ใช้เรียนมาตั้งแต่อดีต จึงถือเป็นต้นแบบของการสร้างแบบเรียนสำเร็จรูปที่ยังไม่ทิ้งประเพณีการเรียนแบบแผนคือการเรียนผ่านศูตร ซึ่งประเพณีการเรียนภาษาบาลีในอดีตก็กระทำเช่นเดียวกันแต่ในปัจจุบันกำลังสูญหายไปเนื่องจากสังคมมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุ มีเป้าหมายชีวิตที่ไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทำให้ค่านิยม และวิถีชีวิตเป้าหมายชีวิตที่ขาดหลักศีลธรรมที่ดั่งาม ควรให้มีการส่งเสริมให้รักษาหรือพัฒนาหลักการเรียนภาษาบาลีและสันสกฤตแบบจดจำศูตร โดยเริ่มตั้งแต่เยาวชนที่มีความสนใจ ข้อเสนอเชิงนโยบายคือ

๑) นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อประกอบการเรียนการสอนทั้งด้านภาษา วรรณคดี ของภาษาตะวันออก โดยเฉพาะภาษาสันสกฤตและการศึกษาภาษาบาลี

๒) สำนักเรียนอาจจัดทำคู่มือภาษาบาลีฉบับเข้าใจง่าย เรียนเร็ว คล้ายคัมภีร์ลชฎเกามูที่เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปใช้เป็นคู่มือในการศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญทาง

พระพุทธศาสนาอย่างเข้าใจง่าย

๓) สถาบันการศึกษาสามารถนำไปศึกษาจัดเข้าสู่รายวิชาในการเรียนภาษาตะวันออก เพื่อให้เกิดคุณค่าทางภาษา และเกิดความเข้าใจเห็นประโยชน์ด้าน

๔) คนทั่วไปที่สนใจความรู้ด้านไวยากรณ์สันสกฤต

การประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ระหว่างการดำเนินการ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล : พระมหาชิต ฐานชิต (โต้งกระโทก) (Phramaha Chit Tongkratok)

๒. การศึกษา : เปรียญธรรม ๗ ประโยค

: ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

: ปริญญาโท Banaras Hindu University India

: ปริญญาเอก Sumpurananand Sanskrit University India

๓. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์

: ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดเขียนเขต ต.บึงยี่โถ อ.ธัญบุรี จ.ปทุมธานี

: เจ้าคณะตำบลบึงยี่โถ-ประชาติปัตย์ ต.บึงยี่โถ อ.ธัญบุรี จ.ปทุมธานี

๔. ตำแหน่งทางวิชาการ

: อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๕. ผลงานทางวิชาการ

: การเจริญสติปัฏฐานในอิริยาบถเดินจงกรม ตามหลักอนุปัสสนา ๗

: การปฏิบัติและการสอบอารมณ์กรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทใน

ประเทศไทย

: ร่วมทำตำรา กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต.ลำไทร อ.วังน้อย

จ.พระนครศรีอยุธยา ในวิชา ศาสนาทั่วไป วรรณคดีบาลี

๕. สถานที่ทำงาน

: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

นครปฐม โทร. ๐๙๕๔๑๕๕๑๕๓ E-mail: phramahachit@gmail.com